

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ

ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ

6

ΠΡΟΣ ΑΚΙΝΔΥΝΟΝ

ΛΟΓΟΙ ΑΝΤΙΡΡΗΤΙΚΟΙ

(Δ - Ζ)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΚΕΙΜΕΝΟ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ - ΣΧΟΛΙΑ

Ἄπο τόν

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ

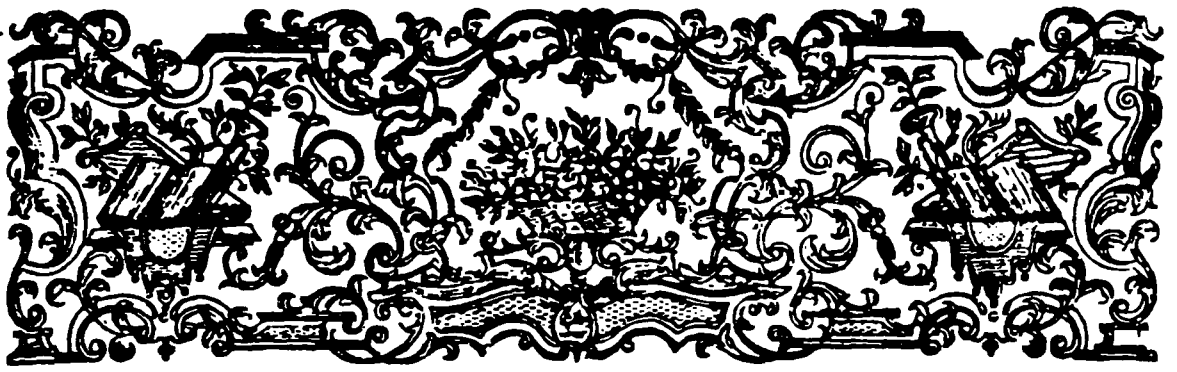
Καθηγητή Πανεπιστημίου

ΠΡΟΣ ΑΚΙΝΔΥΝΟΝ

ΛΟΓΟΣ ΑΝΤΙΡΡΗΤΙΚΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ὁ προηγούμενος τόμος τῶν ἔργων τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ περιλαμβάνει τοὺς τρεῖς πρώτους Ἀντιρρητικούς Λόγους πρὸς τὸν Ἀκίνδυνο, περὶ οὐσίας καὶ ἐνεργείας, καθὼς καὶ περὶ τοῦ θείου φωτός. Στὸν παρόντα τόμο ἐκδίδονται οἱ ὑπόλοιποι τέσσαρες λόγοι τῆς σειρᾶς αὐτῆς. Χάριν τῆς ἐνό- τητος ἢ εἰσαγωγή σὲ ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους ἔχει ἐκτυπω- θεῖ στὸν προηγούμενο τόμο, στὸν ὁποῖο παραπέμπεται ὁ ἀνα- γνώστης.

ΠΡΟΣ ΑΚΙΝΔΥΝΟΝ
ΛΟΓΟΣ ΑΝΤΙΡΡΗΤΙΚΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΠΡΟΣ ΤΑ ΤΩ. ΑΚΙΝΔΥΝΩ. ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΦΩΤΟΣ
ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΧΑΡΙΤΟΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΥΠ' ΑΥΤΗΣ
ΚΕΧΑΡΙΤΩΜΕΝΩΝ ΘΕΙΩΣ ΣΥΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Ὅτι πολλοῖς τεχνάσμασι προκαταλαβὼν τὸν ἀκροατὴν
ὁ Ἀκίνδυνος, εἶτα φανερώς ὑπερορίζει τῆς
ἀκτίστου θεότητος τὸ τῆς θείας
μεταμορφώσεως φῶς

1 Ὑποψιθυρίσας τοίνυν αὐθις τὴν εἰς τὸ μέγα φῶς βλασφη-
μίαν καὶ καθάπερ τινὶ μορμολυκίῳ τῇ διθειᾷ φοβήσας, μᾶλλον
δὲ αὐτὸς φοβηθεὶς τὸν ἀπὸ τῶν ἱερῶν γραφῶν ἔλεγχον καὶ τοὺς
αὐτῷ πειθομένους ἀποστήσας τῆς ἐρεύνης αὐτῶν ἐν εὐλαβείας
5 προσχήματι καὶ μέγαν ἑαυτὸν παραστήσας ὡς φερωνύμως
ἀκίνδυνον καὶ τοὺς μὲν τῇ σκολιότητι τῶν τεχνασμάτων περι-
βαλλόμενος, τοὺς δὲ τῷ μεγέθει δεδιξάμενος τοῦ δῆθεν παραπό-
δας κινδύνου, κἂν τις ἑκατέραν διαδρᾶναι δυνηθῇ πάγην, τῇ
γοῦν μεγαληγορίᾳ καὶ τοῦτο κατεπτηχέναι νομίσας, οὕτως ἐν
10 ἀφύκτοις θριγγίοις, ὡς γε ᾤθη, περισχῶν ἅπαντας, ἄρχεται
κατὰ μικρὸν αὖ τὰ τῆς δυσσεβείας ἀποδύεσθαι προκαλύμματα
καὶ πρὸς τὸ σαφέστερον τῇ κατὰ τοῦ φωτὸς βλασφημίᾳ ἐπαγω-

ΠΡΟΣ ΑΚΙΝΔΥΝΟΝ
ΛΟΓΟΣ ΑΝΤΙΡΡΗΤΙΚΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΠΡΟΣ ΤΑ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΚΙΝΔΥΝΟΥ
ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΦΩΤΟΣ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΧΑΡΙΤΟΣ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΘΕΙΩΣ ΧΑΡΙΤΩΜΕΝΩΝ ΑΠΟ ΑΥΤΗΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

Ἔστι ὁ Ἀκίνδυνος, ἀφοῦ προκαταλάβῃ τὸν ἀκροατὴν μὲ
πολλὰ τεχνάσματα, ἔπειτα ἐξορίζει φανερὰ ἀπὸ
τὴν ἄκτιστη θεότητα τὸ φῶς τῆς θείας
μεταμορφώσεως

1 Ὁ Ἀκίνδυνος λοιπὸν ὑποψιθύρισε πάλι τὴ βλασφημία στὸ
μέγα φῶς καὶ ἐφόβισε μὲ τὴ διθεΐα σὰν σκιάχτρο, ἢ μᾶλλον
ἐφοβήθηκε αὐτὸς τὸν ἔλεγχον ἀπὸ τῆς ἱερῆς Γραφῆς καὶ ἀπεθάρ-
ρυνε τοὺς ὀπαδοὺς του ἀπὸ τὴν ἔρευνά τους μὲ τὸ πρόσχημα
τῆς εὐλαβείας· παρέστησε τὸν ἑαυτό του μεγάλο ὡς φερωνύμως
ἀκίνδυνος καὶ ἄλλους περιέβαλε μὲ τὰ στρεβλὰ τεχνάσματα,
ἐνῶ ἄλλους ἐτρομοκράτησε μὲ τὸ μέγεθος τοῦ δῆθεν ἀμέσου
κινδύνου, καὶ ὅσους μπόρεσαν νὰ ξεφύγουν καὶ τὴ μιὰ καὶ τὴν
ἄλλη παγίδα, κι' αὐτοὺς ἐνόμισε ὅτι τοὺς ἔκαμε νὰ ζαρῶσουν
ἀπὸ φόβου. Ἔτσι, ὅταν, ὅπως ἐνόμισε, περίεσφιξε ὅλους σὲ
ἄφευκτους φράχτες, τότε ἀρχίζει πάλι σιγὰ σιγὰ νὰ βγάξῃ τὰ
προκαλύμματα καὶ ν' ἀγωνίζεται φανερώτερα μὲ τὴ βλασφημία
κατὰ τοῦ φωτός. Ἰσχυρίζεται λοιπὸν· «ἂν εἶναι καὶ ὁ ἅγιος Μά-

νίζεσθαι. Φησὶ γοῦν· «εἰ δέ ἐστι καὶ ὁ ἅγιος Μάξιμος δεκτὸς καὶ οὐκ ἀπόβλητος, δεκτέον αὐτοῦ καὶ τὸ εἰς τὴν ἀγίαν μεταμόρφωσιν κεφάλαιον, σύμβολον εἶναι λέγον τὸ φῶς ἐκεῖνο τῆς ἀφανοῦς κρυφιοῦς τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, καὶ θεοπρεπῆ δραματουργήματα· σύμβολον δὲ οὐ φυσικόν, ὡς ἡ νέα θεολογία φυσιολογεῖ τὸ θεῖον, οὐ γὰρ τοῦτο λέγει ὁ ἅγιος, ἀλλὰ 'σύμβολον' μόνον, καὶ προστίθησι 'θεοπρεπῆ δραματουργήματα', ἅτε λέγων ἀλλαχοῦ περὶ Θεοῦ, 'εἷς Θεὸς ἀκατάληπτος, οὐδενὶ τῶν ὄντων ἐκ φυσικῆς ἐμφάσεως διεγνωσμένος'. πῶς οὖν τὸ ἱερὸν σύμβολον φυσικὸν λέγει σύμβολον;».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

Ὅτι περιπετῆς οὗτος ἐαυτῷ γενόμενος, πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ διθειῖτης ἀναφαίνεται

2 Ἰού, ἰού, κινδύνῳ περιέπεσε σαφῶς ὁ Ἀκίνδυνος καὶ ὁ κατ' εὐλάβειάν τε καὶ ἀσφάλειαν ἀναλλοίωτος, ὡς αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ μεγαλαυχῶν ἐμαρτύρησε, σφαλερὸς ἐκ τοῦ αἰφνιδίου καὶ ἀναιδῆς πολυειδῶς ἀναπέφηνε· τὸ δ' ἔτι διαφερόντως παραδο-
15 ζότερον, ὅτι καὶ αὐτὸς ἐστὶν ἐαυτῷ τοῦ ὀλισθήματος ἢ ἀπόδειξις. Εἰ γὰρ κατὰ τοὺς μικρὸν ἀνωτέρω τοῦ αὐτοῦ λόγους, «τὸ ἔαν ἀναφές καὶ ἀπολυπραγμόνητον τὸ φῶς ἐκεῖνο καὶ τὰ εἰς αὐτὸ τοῖς ἀγίοις ρηθέντα εὐλαβοῦς ἐστὶ διανοίας καὶ ἀκινδύνου», νῦν δ' ἤψατο καὶ πεπολυπραγμόνηκεν οὗτος αὐτός, οὐκ
20 ἔτ' ἀκίνδυνος οὐδ' εὐλαβής. Ἐπεὶ δὲ καὶ διὰ τοῦτ' ἔφη «δεῖν ἔαν ἀπολυπραγμόνητον καὶ ἀναφές, ἵνα ἡ ὄντως μυστήριον Θεοῦ τὸ

ξιμος δεκτὸς κι' ὄχι ἀπόβλητος, πρέπει νὰ γίνῃ δεκτὸ καὶ τὸ κεφάλαιό του περὶ τῆς ἀγίας μεταμορφώσεως, πὺ λέγει ὅτι τὸ φῶς ἐκεῖνο εἶναι σύμβολο τῆς ἀφανοῦς κρυφιοτήτος τῆς δόξας τοῦ Θεοῦ¹ καὶ θεοπρεπῆ δραματουργήματα· σύμβολο δὲ ὄχι φυσικό, ὅπως φυσιολογεῖ τὸ θεῖο ἢ νέα θεολογία, διότι δὲν λέγει τοῦτο ὁ ἅγιος, ἀλλὰ ἀπλῶς 'σύμβολο', καὶ προσθέτει 'θεοπρεπῆ δραματουργήματα'², ἐφ' ὅσον ἀλλοῦ λέγει περὶ τοῦ Θεοῦ, 'ἓνας Θεὸς ἀκατάληπτος, πὺ δὲν διακρίνεται ἀπὸ κανένα ὄν μὲ φυσικὴ φανέρωσι'³. πῶς λοιπὸν τὸ ἱερὸ σύμβολο τὸ λέγει φυσικὸ σύμβολο;».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Ἔστι, ἀφοῦ ἔγινε ὁ ἴδιος περιπετειώδης, ἐκτὸς τῶν ἄλλων παρουσιάζεται καὶ διθεῖτης

2 Ἀλλοίμονο! Σαφῶς περιέπεσε σὲ κίνδυνο ὁ Ἀκίνδυνος καὶ αὐτός, πὺ ὅπως ὁ ἴδιος καυχώμενος ἐμαρτύρησε γιὰ τὸν ἑαυτό του, εἶναι ἀναλλοίωτος στὴν εὐλάβεια καὶ στὸ ἀλάθητο, ξαφνικὰ παρουσιάσθηκε σφαλερὸς καὶ πολυειδῶς ἀναιδής· καὶ τὸ ἀκόμη παραδοξότερο εἶναι ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος εἶναι στὸν ἑαυτό του ἀπόδειξις τοῦ ὀλισθήματός του. Ἄν πράγματι κατὰ τοὺς λίγο παραπάνω λόγους του, «τὸ ν' ἀφήνωμε ἀνέγγικτο καὶ ἀπολυπραγμόνητο ἐκεῖνο τὸ φῶς καὶ τοὺς λόγους τῶν ἀγίων γι' αὐτὸ εἶναι γνώρισμα εὐλαβοῦς καὶ ἀκίνδυνης διανοίας», τῶρα δὲ αὐτὸς ὁ ἴδιος τὸ ἤγγισε καὶ ἐπολυπραγμόνησε, δὲν εἶναι πλέον οὔτε ἀκίνδυνος οὔτε εὐλαβής. Ἀφοῦ δὲ καὶ γιὰ τοῦτο εἶπε «πρέπει νὰ τὸ ἀφήνωμε ἀπολυπραγμόνητο καὶ ἀνέγγικτο, γιὰ νὰ εἶναι πράγματι μυστήριον τοῦ Θεοῦ τὸ τότε γενόμενον»,

1. Πρβλ. *Περὶ ἀποριῶν*, PG 91, 1160C.

2. Αὐτόθι, 1165B.

3. *Κεφάλαια θεολογικὰ καὶ οἰκονομικὰ I*, 1, PG 90, 1084A.

τότε γενόμενον, νῦν οὐκοῦν αὐτὸς τῶν ὡς ἀληθῶς Θεοῦ μυστη-
 ρίων ἐκβαλὼν πόρρω τίθησι τὸ τότε γενόμενον, ἐπίτηδες ὡς
 ἔοικεν ἄρας, ἵνα κατασπάσῃ σφοδρότερον. Εἰ δὲ καὶ τοὺς ἐπα-
 φωμένους καὶ πολυπραγμονοῦντας, κατὰ τὸν αὐτὸν αὖθις, «οὐκ
 5 ἔνι, μὴ διθεῖα περιπεσεῖν», καὶ διθεῖτην ἡμῖν ἀπέδειξεν ἑαυτὸν,
 ὁ τῆς κατ' αὐτὸν μονοθεΐας μέγας ὑπέρμαχος. Ἄλλ' ὅτι μὲν
 τοῦτ' αὐτὸς πέπονθεν ὡς ἀληθῶς, οὐχ ὡς περὶ αὐτοῦ ζητήσας,
 οὐδ' ὡς ἡμμένος τῆς τῶν ἐνθέως παρὰ τῶν ἀγίων εἰρημένων
 ἐρεύνης, ἀλλ' ὡς μεθ' ὑπερηφάνου καὶ σκολιᾶς καὶ φθονερᾶς
 10 καὶ νοσερᾶς πολυειδῶς καρδίας, οὐ γὰρ πρὸς τηλικούτο φῶς
 νοσοῦσαις κόραις, ταυτὸ δ' εἶπεῖν σπῖλον περικειμένοις λογι-
 σμοῖς, ἀτενίζειν ἀκίνδυνον· ὡς μὲν οὖν πολυθεῖα περιέπεσεν ὡς
 ἀληθῶς αὐτὸς μικρὸν ἀνωτέρω διατετράνωται· ὅτι δ' ἐνταῦθα
 τοῦ λόγου γενομένῳ μὴ μόνον ἄπτεσθαι τῶν κατ' αὐτὸν ἐκεῖνον
 15 ἀναφῶν, ἀλλὰ καὶ πολυπραγμονεῖν ὑπῆρξε, δῆλον γένοιτ' ἂν ἐν-
 τεῦθεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

**Δειῖς ὅτι τῶν παρ' ἑαυτοῦ εἰρημένων ἀναφῶν
 αὐτὸς ἄπτεται καὶ πολυπραγμονεῖ**

3 Μόνου γὰρ τοῦ θείου Μαξίμου σύμβολον τὸ φῶς ἐκεῖνο
 εἰρηκότος καὶ τὸ μὴ φυσικὸν εἶναι μηδαμῶς προσθέντος, αὐτὸς
 παρ' ἑαυτοῦ προστίθησιν ὁ διαβάλλειν πειρώμενος. Εἰ δὲ παρὰ
 20 τῶν ἐτέρωθί που τῷ ἀγίῳ εἰρημένων κατασκευάζειν φαίη λό-
 γων, τοῦτ' αὐτὸ ἐστὶν ἢ πολυπραγμοσύνη, καὶ μάλισθ' ὅτι λόγον
 παράγει πρὸς κατασκευήν, οὐχ ὅν αὐτὸς περὶ τοῦ αὐτοῦ τίθεται
 φωτός, ἀλλ' ὅν ἀλλαχοῦ καὶ περὶ ἄλλης εἶπεν ὑποθέσεως. Καί-
 τοι βιβλίον ἐξενήνεκται σχεδὸν ὅλον τῷ μακαρίῳ τούτῳ καὶ
 25 ποικίλον καὶ πολυμερὲς σύνταγμα περὶ τοῦ φωτὸς ἐκείνου καὶ
 τῆς ἐπ' ὄρους τοῦ Χριστοῦ μεταμορφώσεως, ἀφ' οὗ καὶ ὅτι φυ-

τώρα λοιπὸν αὐτὸς ὁ ἴδιος βγάζοντας τὸ τότε γενόμενο ἀπὸ τὰ ἀληθινὰ μυστήρια τοῦ Θεοῦ, τὸ τοποθετεῖ μακριά, ὅπως φαίνεται, σηκώνοντάς το ἐπίτηδες γιὰ νὰ τὸ καταρρίψη σφοδρότερα. Ἐὰν δέ, σύμφωνα μὲ αὐτὸν πάλι, καὶ οἱ ἐγγίζοντες καὶ οἱ πολυπραγμονοῦντες, «δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ μὴ περιπέσουν σὲ διθεΐα», μᾶς ἀποδείχθηκε ὁ ἴδιος καὶ διθεΐτης, ὁ μέγας ὑπέρμαχος τῆς κατ' αὐτὸν μονοθεΐας. Ἀλλὰ ὅτι αὐτὸ ἀληθινὰ ἔπαθε, ὄχι διότι τὸ ἐξήτασε οὔτε διότι ἐγγίσει τὴν ἔρευνα τῶν ἐνθέως λεχθέντων ἀπὸ τοῦς ἀγίους, ἀλλὰ διότι τὸ ἀντιμετώπισε μὲ ὑπερήφανη καὶ στρεβλὴ καὶ φθονερὴ καὶ πολυειδῶς νοσηρὴ καρδιά, διότι δὲν εἶναι ἀκίνδυνο ν' ἀτενίζη κανεὶς πρὸς τὸ τόσο λαμπρὸ φῶς μὲ ἄρρωστες κόρες, δηλαδὴ μὲ λογισμοὺς ποὺ εἶναι σπιλωμένοι· ὅτι λοιπὸν αὐτὸς περιέπεσε πράγματι σὲ πολυθεΐα ἔχει ἀποδειχθῆ λίγο παραπάνω· ὅτι δέ, ἀφοῦ ἔφθασε σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο τοῦ λόγου, ὄχι μόνο ἄρχισε νὰ ἐγγίξη τὰ κατὰ τὴν ἄποψί του ἀνέγγικτα, ἀλλὰ καὶ νὰ πολυπραγμονῆ, θὰ μπορούσε νὰ γίνη φανερό ἀπὸ τὰ ἐπόμενα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

**Ἀπόδειξις ὅτι ὁ ἴδιος ἐγγίζει καὶ πολυπραγμονεῖ αὐτὰ
ποὺ ἐχαρακτήρισε ὡς ἀνέγγικτα**

- 3 Ἐνῶ ὁ θεῖος Μάξιμος εἶπε μόνο σύμβολο τὸ φῶς ἐκεῖνο, χωρὶς νὰ προσθέσῃ καθόλου τὸ «μὴ φυσικό», αὐτὸς προσθέτει μόνος του ἐκεῖνο ποὺ ἐπιχειρεῖ νὰ διαβάλη. Ἐὰν δέ ἰσχυρισθῆ ὅτι τὸ κατασκευάζει ἀπὸ ὅσα λέγει ἄλλοῦ ὁ ἅγιος, αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι ἡ πολυπραγμοσύνη, ἀφοῦ μάλιστα γιὰ τὴν κατασκευὴ χρησιμοποιεῖ ἓνα λόγο, ὄχι αὐτὸν ποὺ ἀναφέρει ἐκεῖνος στὸ ἴδιο τὸ φῶς, ἀλλ' αὐτὸν ποὺ εἶπε ἄλλοῦ καὶ γι' ἄλλη ὑπόθεσι. Καὶ ὅμως ὁ μακάριος τοῦτος ἔχει συνθέσει ὀλόκληρο σχεδὸν βιβλίον, ποικίλον καὶ πολυμερὲς σύγγραμμα περὶ τοῦ φωτὸς ἐκεῖνου καὶ περὶ τῆς μεταμορφώσεως τοῦ Χριστοῦ ἐπάνω στὸ

σικὸν τοῦτ' ἐκεῖνος ἀλλ' οὐκ ἀλλότριον δοξάζει σύμβολον τὸ τῆς θεότητος φῶς, εἰ καὶ αὐτὸς παρὰ τοῦ κοινοῦ πολεμίου τῶν ἀγίων διαβάλλεται, προϊόντος τοῦ λόγου δείξομεν. Νῦν δ' ἀναλαμβάνοντες τὰ τοῦ κατηγοροῦ τῶν εὐσεβῶς φρονούντων φθέγματα τοῦτο πρῶτον ἐξετάσωμεν· τί ποτέ ἐστὶν ἐκεῖνο τὸ παρ' αὐτοῦ προηγμένον ἀμφιβόλως, «εἰ δέ ἐστι καὶ ὁ ἅγιος Μάξιμος δεκτὸς καὶ οὐκ ἀπόβλητος, δεκτέον αὐτοῦ καὶ τὸ εἰς τὴν ἀγίαν μεταμόρφωσιν κεφάλαιον».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

Ἐλεγχος τῆς Ἀκινδύνου ρήσεως, παρ' οὗ δείκνυται τοὺς ἀγίους οἰόμενος ἀνακόλουθα φρονεῖν ἑαυτοῖς καὶ ἀλλήλοις

4 Ἄρ' αὐτὸς ἀμφισβητήσιμον ἠγεῖται τοῦτον, ἢ μὴ τῶν ἀνω-
10 μολογημένων καὶ γνησίως στεργομένων εἶναι νομίζει τῇ Ἐκ-
κλησίᾳ καὶ ἡμῖν; Τὸ πρότερόν γε δήπου. Καὶ γὰρ ἡ Ἐκκλησία
δι' ἔτους μὲν τὸ σέβας, τὸ δὲ πρὸς αὐτὸν πειθήνιον διὰ μακρῶν
ἐπιδείκνυται τῶν χρόνων, ἡμεῖς τε κατ' αὐτὴν ταῖς ἐκείνου
χρησάμενοι φωναῖς ἐδικαιώθημεν. Εἰ δ' ἄρα μηδ' ἐκεῖνος τοῦ-
15 τον ἀμφίβολον ἠγεῖται, τί ποτ' ἄλλο δῆλός ἐστι κατασκευάζων
καὶ ὡσπερ πρὸς ἡμᾶς λέγων ἢ τουτὶ σαφῶς, ὡς, ἐπειδὴ τοὺς τε
ἄλλους ἀγίους καὶ τοῦτον προάγετε ὑμεῖς θεῖον καὶ ὑπερφυῆς
καὶ ἀγένητον τουτὶ λέγοντας τὸ φῶς, δέξασθε αὐτὸν καὶ σύμβο-
20 λον οὐ φυσικόν, ἀλλὰ τῆς θεότητος ἀλλότριον, τοῦτ' αὐτὸν λέ-
γοντα τὸ φῶς. Τὸ δ' ἐν τοῖς τοιούτοις τοὺς ἀγίους ἐναντία σφισιν
αὐτοῖς καὶ ἀλλήλοις φρονεῖν κατασκευάζειν ἐγχειρεῖν, ὀπόσης

ὄρος¹, ἀπὸ τὸ ὁποῖο στή συνέχεια τοῦ λόγου θ' ἀποδείξωμε ὅτι ἐκεῖνος θεωρεῖ τὸ φῶς τῆς θεότητος φυσικὸ καὶ ὄχι ξένο σύμβολο, ἂν καὶ αὐτὸς διαβάλλεται ἀπὸ τὸν κοινὸ πολέμιο τῶν ἀγίων. Τώρα ὁμως παίρνοντας ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὰ λόγια τοῦ κατηγοροῦ τῶν εὐσεβοφρόνων, θὰ ἐξετάσωμε τοῦτο πρῶτο· τί σημαίνει ἐκεῖνο πὺ προβάλλεται ἀπ' αὐτὸν διαφορούμενα, «ἂν δὲ εἶναι δεκτὸς καὶ ὁ ἅγιος Μάξιμος καὶ ὄχι ἀπόβλητος, πρέπει νὰ δεχθοῦμε καὶ τὸ κεφάλαιό του γιὰ τὴν ἀγία μεταμόρφωσι».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

**Ἐλεγχος τῆς ρήσεως τοῦ Ἀκινδύνου, ἀπὸ τὴν ὁποία
δεικνύεται ὅτι νομίζει ὅτι οἱ ἅγιοι φρονοῦν
ἀνακῶλουθα πρὸς τοὺς ἑαυτοὺς των καὶ
ἀναμεταξύ τους**

4 Ἐραγε αὐτὸς θεωρεῖ τὸν Μάξιμο ἀμφισβητήσιμο ἢ νομίζει ὅτι εἶναι ἀπὸ τοὺς μὴ ἀναγνωρισμένους καὶ μὴ γνησίως ἀποδεκτοὺς ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία κι' ἐμᾶς; Τὸ πρῶτο βέβαια. Διότι ἡ Ἐκκλησία τὸν μὲν σεβασμὸ δεικνύει κάθε ἔτος, ἐνῶ τὴν πρὸς αὐτὸν ἐμπιστοσύνη τὴν δεικνύει διὰ μέσου μακρῶν χρόνων ἐπομένως ἐμεῖς πὺ ἐχρησιμοποίησαμε τὶς ἀπόψεις ἐκεῖνου σύμφωνα μὲ τὴν Ἐκκλησία ἐδικαιωθήκαμε. Ἐν ὁμως οὔτε ἐκεῖνος δὲν τὸν θεωρῆ ἀμφίβολο, τί ἄλλο εἶναι αὐτὸ πὺ φανερά κατασκευάζει καὶ μᾶς λέγει, παρὰ μόνο τοῦτο σαφῶς, ὅτι, ἐπειδὴ ἐσεῖς προβάλλετε καὶ τοὺς ἄλλους ἀγίους καὶ τοῦτον νὰ λέγουν θεῖο καὶ ὑπερφυῆς καὶ ἀγέννητο τοῦτο τὸ φῶς, ἀποδεχθῆτε τον καὶ ὅταν λέγη τοῦτο τὸ φῶς καὶ σύμβολο ὄχι φυσικὸ ἀλλὰ ξένο πρὸς τὴ θεότητα. Πόση ἀναίδεια καὶ φρενοβλάβεια, ἢ μᾶλλον πόσο δυσσεβῆ διάνοια μαρτυρεῖ ἢ προσπάθειά του, νὰ παρουσιάζη ὅτι οἱ ἅγιοι σὲ τέτοια θέματα ἔχουν ἀπόψεις

1. Ἐννοεῖ ἐδῶ τὰ σχετικὰ κεφάλαια στὸ *Περὶ ἀποριῶν* τοῦ Μαξίμου Ὁμολογητοῦ. Πρβλ. καὶ παράγρ. 8 τοῦ παρόντος λόγου.

ἐστὶ, ἀναιδεΐας καὶ φρενοβλαβείας, μᾶλλον δ' ὅποσον διανοΐας
 δυσσεβοῦς, περιττὸν λέγειν, φανερὸν τοῖς πᾶσιν ὄν. «'Ἄλλ' ὁ
 ἅγιος», φησί, «σύμβολον εἶπε μόνον τὸ φῶς ἐκεῖνο εἶναι τῆς
 ἀφανοῦς κρυφιοτήτος· ὑμεῖς δὲ παρ' ἑαυτῶν προστεθείκατε τὸ
 5 φυσικόν». Σαυτόν δ' οὐκ ἐλέγχεις προστιθέντα τὸ μὴ φυσικόν,
 ἐπειδήπερ αὐτὸς ὁμολογεῖς μηδὲν προσθεῖναι τῷ συμβόλῳ τὸν
 ἅγιον;

5 'Ἄλλ' ἐπειδήπερ ἀμφοτέροις ἐξεγένετο διαφόρῳ χρήσασθαι
 προσθήκῃ, πότερον, πρότερον αὐτὸν ἐξελέγξομεν κακῶς προσ-
 10 θέντα τὸ μὴ φυσικόν, ἢ τὸ ἡμέτερον δείξομεν οὐχ ἀπλῶς προσ-
 θήκην, ἀλλ' ἀρμονίαν εἶναι καὶ συνάφειαν τῶν περὶ τοῦ αὐτοῦ
 φωτὸς ἐν διαφόροις τόποις τοῖς ἀγίοις εἰρημένων, πρὸς φανε-
 ρωσιν τῆς παρὰ τῶν καινῶν τούτων αἰρεσιάρχῶν ἀθετουμένης
 15 ἀληθείας; 'Ἄλλ' ἐπεὶ πολλάκις τούτους ἐκ τῆς στρεβλότητος
 τῶν σφῶν λόγων ἀπηλέγξαμεν, φέρε νῦν πρότερον ἐκ τῆς τῶν
 ἡμετέρων ὀρθότητος ἐπενέγκωμεν αὐτοῖς τὸν ἔλεγχον. Ὡς δ'
 ἄρα τελεώτερον τῶν περὶ τούτου διακοῦσαι λόγων ἔφεσις, διῖ-
 20 τω μοι τὰ πρῶτα τῶν πρὸς τὸν Ἰταλὸν Βαρλαάμ δευτέρων τότε
 γεγραμμένων ἐλέγχων. Ἐκεῖ γὰρ οὐχ ὁ διαβάλλων οὗτος δίδω-
 σιν ὑπόνοιαν τὸ τοῦ ἀγίου ρῆμα τοῦθ' ἡμῖν παρακεχάρακται,
 ἀλλὰ διὰ πλειόνων ἐκ τῆς πνευματοκινήτου τῶν θεολόγων δυ-
 25 νάμεως φυσικὸν εἶναι τῆς θεότητος τὸ φῶς ἐκεῖνο ἀποδέδει-
 κται. Δεῖ δὴ κἀνταῦθα προαγαγεῖν δύο ἢ τρεῖς τῶν ἐνθέων θεο-
 λόγων φυσικὸν τοῦτ' εἶναι φανερῶς ὁμολογοῦντας.

έναντιες πρὸς ἑαυτοὺς καὶ πρὸς ἀλλήλους, εἶναι περιττὸ νὰ τὸ εἰποῦμε, διότι εἶναι σὲ ὄλους φανερό. Ἄλλά, λέγει, «ὁ ἅγιος σύμβολο μόνο εἶπε ὅτι εἶναι τὸ φῶς ἐκεῖνο τῆς ἀφανοῦς κρυφιοτήτος· ἐσεῖς δὲ προσθέσατε μόνοι σας τὸ φυσικό». Τὸν ἑαυτό σου ὅμως δὲν τὸν ἐλέγχεις πὺ προσέθεσε τὸ μὴ φυσικό, ἐνῶ ὁ ἴδιος ὁμολογεῖς ὅτι ὁ ἅγιος δὲν προσέθεσε τίποτε στὴ λέξι σύμβολο;

5 Ἄλλά, ἐπειδὴ συνέβηκε καὶ οἱ δύο νὰ χρησιμοποιήσωμε διαφορετικὴ προσθήκη, ποιό ἀπὸ τὰ δυὸ θὰ κάμωμε; Προηγούμενος θὰ ἐξελέγξωμε ὅτι αὐτὸς κακῶς προσέθεσε τὸ μὴ φυσικό ἢ θὰ δείξωμε ὅτι τὸ δικό μας δὲν εἶναι ἀπλῶς προσθήκη, ἀλλὰ ἀρμονία καὶ συνάφεια τῶν λεγομένων ἀπὸ τοὺς ἁγίους σὲ διάφορα μέρη περὶ τοῦ ἰδίου φωτός, γιὰ φανέρωσι τῆς ἀληθείας πὺ ἀθετεῖται ἀπὸ τοὺς νέους τούτους αἰρεσιάρχες; Ἄλλά, ἐπειδὴ πολλὰς φορὰς τοὺς ἔχομε ἐλέγξει ἀπὸ τὴ στρεβλότητα τῶν λόγων τους, ἄς ἐπιφέρωμε τώρα τὸν ἔλεγχο πρῶτα ἀπὸ τὴν ὀρθότητα τῶν δικῶς μας λόγων. Ὅποιος πάντως ἐπιθυμεῖ νὰ ἀκούσῃ σὲ τελειότερη διατύπωσι λόγους ἐπὶ τοῦ θέματος, ἄς μελετήσῃ τὸ πρῶτο βιβλίον τῶν ἐλέγχων πὺ ἐγράφηκαν τότε πρὸς τὸν Ἰταλὸ Βαρλαάμ¹. Διότι ἐκεῖ ἡ λέξις αὐτὴ τοῦ ἁγίου δὲν παραχαράχθηκε ἀπὸ μᾶς ὅπως παρέχει τὴν ὑπόνοια ὁ διαβόλεος τοῦτος, ἀλλὰ ἔχει ἀποδειχθῆ μὲ περισσότερα ἐπιχειρήματα ἀπὸ τὴν πνευματοκίνητη δύναμι τῆς θεότητος ὅτι εἶναι φυσικό τῆς θεότητος ἐκεῖνο τὸ φῶς. Πρέπει λοιπὸν νὰ φέρωμε κι' ἐδῶ δύο ἢ τρεῖς ἀπὸ τοὺς ἐνθέους θεολόγους πὺ σαφῶς ὁμολογοῦν ὅτι τοῦτο εἶναι φυσικό.

1. Δὲν πρόκειται περὶ τοῦ πρώτου βιβλίου τῆς δευτέρας τριάδος τῶν Ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἠσυχάζοντων πραγματειῶν, ἀλλὰ περὶ τοῦ πρώτου τῆς τρίτης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

**Ὅτι τὸ κατὰ τὸ Θαβώριον τοὺς μαθητὰς περιεστράψαν φῶς
ἀχώριστόν ἐστι τῆς θεότητος, ἅτε φυσικῶς αὐτῇ
προσὸν καὶ τῆς θείας φύσεως λαμπρότης ὄν**

6 Φησι τοίνυν ὁ μέγας Ἀθανάσιος· «ἀνελθὼν ὁ Κύριος εἰς
τὸν οὐρανόν, ἤξει ἐν δόξῃ φυσικῇ καὶ οὐκ ἐν χάριτι, ἐν τῇ ἐαυ-
τοῦ θεότητι ἐμφανῶς ἐκλάμπων ἐκ τοῦ ἐκ Μαρίας σώματος
αὐτοῦ τοῦ ἀγίου, τὴν δόξαν τὴν ἀπόρρητον, ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ
5 ὄρους ἔδειξεν ἀπὸ μέρους, διδάσκων ὅτι καὶ νῦν καὶ πρότερον ὁ
αὐτός ἐστιν, ἀναλλοίωτος ὢν ἀεὶ καὶ μεταβολὴν μηδεμίαν ἔχων
περὶ τὴν θεότητα». Ὁ δὲ Δαμασκηνὸς θεῖος Ἰωάννης «ἀνάρ-
χως», φησὶν, «ὁ Χριστὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθεὶς τὴν φυσικὴν
ἀκτῖνα ἀναρχὸν κέκτηται τῆς θεότητος, ἡ δὲ τῆς θεότητος δόξα
10 καὶ δόξα τοῦ σώματος γίνεται»· καὶ πάλιν, «δύο τοῦ Χριστοῦ
φύσεις ἔχοντος, τὴν τῆς θεότητος καὶ τὴν τῆς ἀνθρωπότητος, ἐκ
τῆς θεότητος ἡ δόξα φυσικῶς προϊοῦσα ἑκατέρου κοινὴ διὰ τὴν
τῆς ὑποστάσεως ἐγένετο ταυτότητα». Ὁ δὲ τῆς ἱερᾶς Ἐκκλη-
σίας ἐνθους μελωδὸς Κοσμᾶς φησι·

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ἽΟτι τὸ φῶς ποὺ περιάστραψε τοὺς μαθητὰς στὸ Θαβώριο ὄρος
εἶναι ἀχώριστο ἀπὸ τὴ θεότητα, διότι προϋπάρχει
σ' αὐτὴν φυσικῶς καὶ εἶναι λαμπρότης τῆς
θείας φύσεως

6 Λέγει λοιπὸν ὁ μέγας Ἀθανάσιος: «ἀφοῦ ἀνῆλθε ὁ Κύριος στὸν οὐρανό, θὰ ἔλθῃ μὲ δόξα φυσικὴ καὶ ὄχι μὲ χάρι, ἐκλάμποντας φανερὰ μέσα στὴ θεότητά του, διὰ τοῦ ἀπὸ τὴ Μαρία ἀγίου σώματός του τὴν ἀπόρρητη δόξα, ὅπως ἔδειξε κατὰ μέρος καὶ ἐπάνω στὸ ὄρος, διδάσκοντας ὅτι καὶ τώρα καὶ πρωτύτερα εἶναι ὁ ἴδιος, ὄντας πάντοτε ἀναλλοίωτος καὶ μὴ ἔχοντας καμμιά μεταβολὴ στὴ θεότητα»¹. Ὁ δὲ Δαμασκηνὸς θεῖος Ἰωάννης λέγει, «ὁ Χριστὸς, ἀφοῦ ἐγεννήθηκε ἀνάρχως ἀπὸ τὸν Πατέρα ἔχει ἀναρχὴ καὶ τὴ φυσικὴ ἀκτῖνα τῆς θεότητος, ἡ δὲ δόξα τῆς θεότητος γίνεται καὶ δόξα τοῦ σώματος»². καὶ πάλι, «ἀφοῦ ὁ Χριστὸς ἔχει δύο φύσεις, τὴ μιὰ τῆς θεότητος καὶ τὴν ἄλλη τῆς ἀνθρωπότητος, ἡ δόξα προερχομένη φυσικῶς ἀπὸ τὴ θεότητα γίνεται κοινὴ καὶ τῶν δύο λόγων τῆς ταυτότητος τῆς ὑποστάσεως»³. Ὁ δὲ ἔνθεος μελωδὸς τῆς ἱερᾶς Ἐκκλησίας Κοσμᾶς λέγει:

1. *Περὶ σαρκώσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου* 4, PG 28, 96a.

2. *Εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν* 12, PG 96, 564B.

3. *Ἐκδοσις ὀρθοδόξου πίστεως* 3, 15, PG94, 1057B.

«τὴν κεκρυμμένην ἀστραπὴν ὑπὸ τὴν σάρκα
τῆς οὐσιώδους σου, Χριστέ, καὶ θείας εὐπρεπείας
τοῖς συναναβᾶσι σοι μαθηταῖς ὑπέδειξας».

Φυσικὸν δὲ καὶ οὐσιῶδες τὸ αὐτό, εἶπερ καὶ φύσις καὶ οὐσία τὸ
5 αὐτό.

7 Φυσικοῦ τοίνυν ὄντος τοῦ φωτὸς τούτου τῆς θεότητος,
ἀπαλλοτριουμένου δὲ ταύτης δυσσεβῶς ὑπὸ Βαρλαάμ ἐκείνου
τοῦ σοῦ καθηγητοῦ καὶ κατασπωμένου πρὸς κτίσμα, καθὰ καὶ
ἀρτίως ὑπὸ σοῦ, καὶ εἰς παράστασιν τῆς δυσσεβείας ταύτης τὸ
10 σύμβολον εἰρῆσθαι κακῶς προβαλλομένου, καλῶς ἡμεῖς διι-
δόντες τῶν συμβόλων τὸ διάφορον («ὀνομάτων γὰρ ὁμωνυμίας
καὶ ρημάτων σημασίας καὶ λέξεων ιδιότητος διαστελεῖτε, δι'
ῶν καταλαμβάνεται ἡ ἀλήθεια», φησὶν ὁ Νύσσης θεῖος Γρηγο-
ριος)· διαστείλαντες τοίνυν ἡμεῖς τῶν φυσικῶν συμβόλων τὰ μὴ
15 φυσικά, καὶ τὰ μὲν ἐξ ἐτέρας φύσεως εὐρηκότες αὐτὰ τε καθ'
αὐτὰ ὑφεστηκότα καὶ τῷ σημαινομένῳ μὴ ἀεὶ συνόντα, ὅποῖόν
ἐστὶν ὁ πυρσὸς ἐπιόντων πολεμίων, τὰ δὲ φυσικὰ οὐκ ἀεὶ μὲν
ὄντα σύμβολα, συνόντα δὲ ἀεὶ τῇ φύσει, παρ' ἧς τὸ εἶναι ἔχει,
καὶ μὴ καθ' ἑαυτὰ ἀλλὰ περὶ αὐτὴν ὑπάρχοντα, καθὰ καὶ τοῦ
20 ἡμερινοῦ φωτὸς σύμβολόν ἐστὶν ὁ ὄρθρος, ἡλίου μέλλοντος ἀνί-
σχειν· ἀκούσαντές τε τῶν ἀγίων ἀναλλοιώτως ἔχειν τὸ φῶς
ἐκεῖνο τὸν Σωτῆρα κηρυττόντων, ὡς μικρὸν ἀνωτέρω καὶ
ὁ μέγας εἶπεν Ἀθανάσιος, καθάπερ καὶ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός
φησι, «μεταμορφοῦται οὐχ ὃ οὐκ ἦν προσλαβόμενος, οὐδὲ εἰς
25 ὅπερ οὐκ ἦν μεταβαλόμενος, ἀλλ' ὅπερ ἦν τοῖς οἰκείοις μαθη-
ταῖς ἐκφαινόμενος», ταῦτα καλῶς μαθόντες καὶ ἀναπτύξαντες

«τὴν κρυμμένη κάτω ἀπὸ τὴν σάρκα, Χριστέ,
ἀστραπή τῆς οὐσιώδους καὶ θείας εὐπρεπείας
ὑπέδειξες στοὺς μαθητὰς ποὺ ἀνέβηκαν μαζί σου»⁴.

Φυσικὸ δὲ καὶ οὐσιῶδες εἶναι τὸ ἴδιο, ἂν βέβαια οὐσία καὶ φύσις εἶναι τὸ ἴδιο.

7 Ἀφοῦ λοιπὸν εἶναι φυσικὸ τὸ φῶς τοῦτο τῆς θεότητος, ἐνῶ ἀποξενώνεται αὐτῆς δυσσεβῶς ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν καθηγητὴ σου Βαρλαάμ καὶ καταρρίπτεται στὴ θέσι κτίσματος, καθὼς τελευταῖα κι' ἀπὸ σένα, ποὺ γιὰ νὰ δείξης αὐτὴν τὴν δυσσέβεια προβάλλεις ὅτι κακῶς ἔχει λεχθῆ ὁ ὅρος σύμβολο, ἐμεῖς ἀντιληφθήκαμε καλὰ τὴ διαφορὰ τῶν συμβόλων («διότι θὰ διαστείλετε ὁμωνυμίες ὀνομάτων καὶ σημασίες ρημάτων καὶ ιδιότητες λέξεων, διὰ τῶν ὁποίων καταλαβαίνεται ἡ ἀλήθεια»⁵, λέγει ὁ θεῖος Γρηγόριος Νύσσης). Ἐμεῖς λοιπὸν, διακρίνοντας ἀπὸ τὰ φυσικὰ σύμβολα τὰ μὴ φυσικὰ, εὐρήκαμε τὰ μὴ φυσικὰ νὰ εἶναι ἄλλης φύσεως, νὰ ὑφίστανται αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ καὶ νὰ μὴ συνυπάρχουν πάντοτε μὲ τὸ σημαινόμενο, ὅπως ὁ πυρσὸς ὅταν ἐπέρχονται ἐχθροί, τὰ δὲ φυσικὰ νὰ μὴ εἶναι μὲν πάντοτε σύμβολα, νὰ συνυπάρχουν ὅμως πάντοτε μὲ τὴ φύσι, ἀπὸ τὴν ὁποία ἔχουν τὴν ὕπαρξι, καὶ νὰ μὴ ὑπάρχουν καθ' ἑαυτὰ ἀλλὰ γύρω ἀπὸ αὐτὴν, ὅπως ἐπὶ παραδείγματι τοῦ ἡμερινοῦ φωτὸς σύμβολο εἶναι ὁ ὄρθρος, ὅταν πρόκειται ν' ἀνατεῖλῃ ὁ ἥλιος⁶. Ἀκούοντας δὲ τοὺς ἀγίους νὰ κηρύττουν ὅτι τὸ φῶς ἐκεῖνο ὁ Σωτὴρ τὸ ἔχει ἀναλλοιώτως, ὅπως λίγο παραπάνω εἶπε καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος, ὅπως λέγει καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, «μεταμορφώνεται προσλαμβάνοντας ὅχι ὅ,τι δὲν ἦταν οὔτε μεταβαλλόμενος σὲ ὅ,τι δὲν ἦταν, ἀλλὰ φανερούμενος στοὺς μαθητὰς του ὅ,τι ἦταν»⁷: ἀφοῦ ἐμάθαμε αὐτὰ καλὰ καὶ τὰ ἀναπτύξαμε, συγκεν-

4. *Κάθισμα* τῆς 6ης Αὐγούστου πρὸ τοῦ πολυελέου μὴ χρησιμοποιούμενο σήμερα.

5. Χωρίο ποὺ δὲν ἀνιχνεύθηκε.

6. *Ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχαζόντων* 3, 1, 14.

7. *Εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν* 12, PG 96, 564C.

εἰς ἓν συνηγάγομεν τὰς τῶν ἀγίων φωνάς, ὁμολόγους ἀποδεικνύντες αὐτοὺς καὶ τὸν εἰς τὸ θεῖον φῶς ἐκεῖνο βλασφημοῦντα καὶ τοὺς ἀγίους ἐκπολεμοῦντα πρὸς ἀλλήλους μὴ μεταμελόμενον, αἰσχύνῃ περιβαλλόντες λαμπρᾶ.

8 Τοῦτο τὸ ἔργον τῆς ἡμετέρας προσθήκης· εἰς τοῦτο τείνει τῆς ἐρεῦνης ὁ σκοπός· ἐντεῦθεν οὐχ ἡμῶν, ἀλλ' ἐκ τοῦ Πνεύματος ἢ τοιαύτη προσθήκη διαδείκνυται πᾶσιν. Ὅτι δὲ καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ θεῖος Μάξιμος φυσικὸν ὑπάρχον σύμβολον τὸ τοιοῦτον οἶδε φῶς, προῖὼν ἐν αὐτῷ τῷ λόγῳ δείκνυσιν. Ὁ δ' ἐκ τοῦ πο-
 10 λεμεῖν τῇ ἀληθείᾳ τὴν περιφάνειαν κτώμενος, οὐδὲ διακοῦσαι γράφοντος ὑπέμεινεν ὡς ἔοικεν, ἀλλ' εὐθὺς ἐκ τῆς ἀρχῆς τῶν λόγων ἐπαναστὰς αὐτῷ καὶ δι' αὐτοῦ ἡμῖν, καὶ τοῦτ' ἐπικέκληκεν, ὅτι «μηδὲ ἀκουσθείσας πω φωνάς ἐν τοῖς τῶν ἀγίων συγ-
 γράμμασιν» ἡμεῖς προάγομεν, ὧν πλήρης σχεδὸν πᾶσα συγγρα-
 15 φῆ θεόπνευστος, αἷς ὡς ἔοικεν οὐδέποθ' οὗτος συνετὸν ὑπέσχεεν οὐδ', ὥσπερ οὐδὲ τοῖς τοῦ σοφοῦ Μαξίμου συγγράμμασι. Διὸ καὶ κεφάλαιον εἶναί φησιν αὐτοῦ τὸ φάσκον σύμβολον εἶναι τὸ ἐν Θαβωρίῳ λάμπαν ἀπὸ τοῦ Σωτῆρος φῶς, οὐκ εἰδῶς ὅτι πολύ-
 στιχόν ἐστι καὶ πολυμερὲς σύνταγμα, καθ' ὃ διαφόρως καὶ πο-
 20 λυειδῶς ἐξυμνεῖ, λόγοις ἀναλογίας ἀλληγορικῶς ἐκλαμβάνων τὰ ἐκεῖ τετελεσμένα πάντα· διὸ καὶ θεωρίας ἐπιγράφει ταῦτα καὶ θεοπρεπῆ δραματουργήματα καλεῖ, ὡς καὶ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος θεωρίαν εἶναί φησιν, ἀλληγορικῶς ἐκλαμβάνων τὸ αἰσθητὸν ἐκεῖνο δένδρον, τὸ ὠραῖον εἰς ὄψιν καὶ καλὸν εἰς γεῦ-
 25 σιν αἰσθητήν, διὸ καὶ αὐτὸς φησι· «θεωρία ἦν τὸ φυτὸν ὡς ἢ ἐμὴ θεωρία». Προσθεὶς δ' ὁμοῦς ἐκεῖνος καὶ τὸ θεοπρεπές, τῆς χαμαιζήλου καὶ βδελυρᾶς ἀπάγει δόξης τοὺς συνετῶς ἐντυγχάνοντας. Τί δέ, οὐδ' ὁ Ἡλίας ἦν ὡς ἀληθῶς οὐδ' ὁ Μωϋσῆς

τρώσαμε σ' ἓνα τις φωνές τῶν ἁγίων. Ἔτσι ἀποδείξαμε ὅτι αὐτοὶ εἶναι σύμφωνοι, καὶ περιβάλαμε μὲ μεγάλη ἐντροπή αὐτὸν ποὺ βλασφημεῖ ἐναντίον τοῦ θείου φωτὸς καὶ φέρει τοὺς ἁγίους νὰ πολεμοῦν μεταξύ τους, ἐφ' ὅσον δὲν μεταμελήθηκε.

8 Τοῦτο εἶναι ἔργο τῆς προσθήκης μας· σ' αὐτὸ τείνει ὁ σκοπὸς τῆς ἔρευνας· μὲ αὐτὰ δεικνύεται σὲ ὅλους ὅτι ἡ προσθήκη αὐτὴ δὲν εἶναι δική μας ἀλλὰ ἀπὸ τὸ Πνεῦμα. Ὅτι δὲ κι' ὁ ἴδιος ὁ θεῖος Μάξιμος ἀναγνωρίζει ὅτι τὸ τέτοιο θεῖο φῶς εἶναι φυσικὸ σύμβολο, τὸ δεικνύει στὴ συνέχεια τοῦ λόγου. Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ ἀποκτᾶ αἴγλη ἀπὸ τὴν πολεμικὴ κατὰ τῆς ἀληθείας, δὲν ὑπέμεινε οὔτε ν' ἀκούση τί γράφει, ὅπως φαίνεται, ἀλλὰ εὐθὺς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῶν λόγων ξεσηκώθηκε ἐναντίον του καὶ ἐναντίον ἡμῶν κι' ἐπικαλέσθηκε τοῦτο, ὅτι ἐμεῖς δὲν προβάλλομε «ρήσεις ποὺ ἀκούσθηκαν ποτὲ στὰ συγγράμματα τῶν ἁγίων, ἀπὸ τις ὁποῖες εἶναι σχεδὸν γεμάτη κάθε θεόπνευστος συγγραφή, καὶ στίς ὁποῖες ὅπως φαίνεται τοῦτος δὲν ἔτεινε ποτὲ προσεκτικὸ αὐτί, ὅπως οὔτε στὰ συγγράμματα τοῦ σοφοῦ Μαξίμου. Γι' αὐτὸ καὶ λέγει ὅτι εἶναι κεφάλαιο αὐτοῦ τὸ κείμενο ποὺ χαρακτηρίζει σύμβολο τὸ φῶς ποὺ ἔλαμψε στὸ **Θαβώριο** ὄρος ἀπὸ τὸν Σωτῆρα, μὴ γνωρίζοντας ὅτι εἶναι πολυστιχο καὶ πολυμερὲς σύνταγμα, κατὰ τὸ ὁποῖο ἐξυμνεῖ διαφοροτρόπως καὶ πολυειδῶς ἐκλαμβάνοντας ὅλα τὰ ἐκεῖ τετελεσμένα ἀλληγορικῶς μὲ λόγους ἀναλογικούς· γι' αὐτὸ καὶ τὰ ἐπιγράφει θεωρίες καὶ τὰ καλεῖ θεοπρεπῆ δραματουργήματα, ὅπως καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος λέγει ὅτι εἶναι θεωρία, ἐκλαμβάνοντας ἀλληγορικῶς τὸ αἰσθητὸ ἐκεῖνο δένδρο, τὸ ὠραῖο στὴν ὄψι καὶ καλὸ σὲ γεῦσι αἰσθητή⁸, ὥστε νὰ λέγη καὶ αὐτός· «θεωρία ἦταν τὸ φυτό, ὅπως εἶναι ἡ δική μου θεωρία»⁹. Ἐκεῖνος ὅμως, προσθέτοντας καὶ τὸν χαρακτηρισμὸ 'θεοπρεπές', ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴ χαμερπῆ καὶ βδελυρὰ δοξασία τοὺς συνετοὺς ἀναγνώστες. Τί λοιπόν; Δὲν ἦταν ἐκεῖ ἀληθινὰ οὔτε ὁ Ἡλίας οὔτε ὁ Μωυ-

8. Πρβλ. *Γέν.* 2, 9.

9. *Λόγος 38 εἰς Θεοφάνια* 12 καὶ *Λόγος 45 εἰς ἅγιον Πάσχα*, 8, PG 36, 324C καὶ 632D.

ἐκεῖ, ἐπειδὴ καὶ τούτοις ὡς συμβόλοις χρῆται πολλῶν καὶ δια-
 φόρων; Οὐδὲ ὁ Πέτρος καὶ οἱ υἱοὶ τῆς βροντῆς παρῆσαν; Καὶ
 οὗτοι γὰρ ἐν συμβόλων μοίρα τετάχεται. Τί οὖν, οὐκ ἀληθῶς
 ἐκεῖ παρῆσαν οὗτοι πάντες, οὐδὲ τὸ ὄρος ὄρος ἦν, ἐπεὶ κάκεινο
 5 σύμβολον ὑπάρχει τῆς κατ' ἀρετὴν ἀναβάσεως, ἀλλὰ σκηνὴ
 πάντ' ἐκεῖνα καὶ ὑπόκρισις ἦν; Ἄπαγε. Τοιγαροῦν καὶ τὸ φῶς
 ἐκεῖνο σύμβολόν τε καὶ φῶς ἀληθινόν, καὶ οὐκ ἀληθινὸν
 ἀπλῶς, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἀληθινὸν ὑπῆρχε φῶς, ὡς καὶ ὁ μέγας
 φησὶ Βασίλειος· «εἰ ἀληθινὸν φῶς ὁ Υἱός, ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθι-
 10 νόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον», ὁ δὲ
 Θεός, 'φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον', τὸ γὰρ ἀπρόσιτον, πάντως καὶ
 ἀληθινόν, καὶ τὸ ἀληθινόν, ἀπρόσιτον· ὅποτε καὶ πεπτῶκασιν οἱ
 ἀπόστολοι, τῇ δόξῃ τοῦ φωτὸς τοῦ Υἱοῦ ἀτενίσαι μὴ δυνηθέντες
 διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἀπρόσιτον φῶς· φῶς δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα, 'ὃς
 15 ἔλαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν' διὰ Πνεύματος ἀγίου».

9 Ἀλλὰ γὰρ μεταξὺ που τῶν λόγων ἐκείνων ὁ σοφὸς τὰ θεῖα
 Μάξιμος, «ἔδει», φησὶν, «αὐτὸν ἑαυτοῦ γενέσθαι τύπον καὶ
 σύμβολον καὶ παραδειῖξαι συμβολικῶς ἑαυτόν, καὶ δι' αὐτοῦ
 φαινομένου, πρὸς ἑαυτὸν ἀφανῶς πάντη κρυπτόμενον, χειραγω-
 20 γῆσαι τὴν ἅπασαν κτίσιν». Ἐπὶ μὲν οὖν τῶν μὴ φυσικῶν, ἄλλο
 ἄλλου σύμβολόν ἐστιν, ἀλλ' οὐκ αὐτό τι ἑαυτοῦ· ὅταν δὲ τὸ σύμ-
 βολον ἐξ ἐκείνου ὄν τυγχάνη φυσικῶς, οὗ σύμβολόν ἐστι καὶ
 τῶν ἀχωρίστως ἐκείνῳ συνημμένων, ὡς καὶ τῷ ἡμερινῷ φωτὶ
 τὸ ὀρθρινόν, αὐτὸ ἑαυτοῦ σύμβολον γενέσθαι λέγομεν. Ἐπεὶ τοί-
 25 νον τοῦθ' οὕτως ἔχει, σύμβολον δ' αὐτὸν ἑαυτοῦ φησὶν ὁ πολὺς
 τὰ θεῖα Μάξιμος ἐπ' ὄρους γενέσθαι τὸν Χριστόν, φυσικὸν ἄρ'

10. Πρβλ. Ἰω. Δαμασκηνοῦ, *Εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν* 13, PG 96, 564D.

11. Ἰω. 1, 9.

σῆς, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς τοὺς χρησιμοποιοεῖ ὡς σύμβολα πολλῶν καὶ διαφορῶν; Δὲν ἦταν παρόντες οὔτε ὁ Πέτρος καὶ οἱ υἱοὶ τῆς βροντῆς; Διότι καὶ τοῦτοι ἔχουν ταχθῆ σὲ θέσι συμβόλων. Τί λοιπὸν; Δὲν ἦσαν ἀληθινὰ παρόντες ἐκεῖ ὅλοι τοῦτοι οὔτε τὸ ὄρος ἦταν ὄρος, ἐπειδὴ κι' ἐκεῖνο θεωρεῖται σύμβολο τῆς ἀναβάσεως κατὰ τὴν ἀρετῆ, ἀλλὰ ὅτι ἐκεῖνα ἦταν θέατρο καὶ ὑπόκρισις; Ἦ ἀπαγε. Ἐπομένως καὶ τὸ φῶς ἐκεῖνο εἶναι καὶ σύμβολο καὶ ἀληθινὸ φῶς, κι' ὄχι ἀπλῶς ἀληθινό, ἀλλὰ τὸ ἴδιο τὸ ἀληθινὸ φῶς ἦταν¹⁰, ὅπως λέγει καὶ ὁ μέγας Βασίλειος· «ἂν εἶναι ἀληθινὸ φῶς ὁ Υἱός, ἦταν τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸ πού φωτίζει κάθε ἄνθρωπο ἐρχόμενο στὸν κόσμο»¹¹, ὁ δὲ Θεός, «κατοικεῖ ἀπρόσιτο φῶς»¹², διότι τὸ ἀπρόσιτο εἶναι πάντως καὶ ἀληθινὸ καὶ τὸ ἀληθινὸ εἶναι ἀπρόσιτο· ὅποτε οἱ ἀπόστολοι ἔπесαν κάτω, ἐπειδὴ δὲν μπόρεσαν ν' ἀτενίσουν τὴ δόξα τοῦ φωτὸς τοῦ Υἱοῦ, διότι αὐτὸς εἶναι ἀπρόσιτο φῶς· φῶς δὲ εἶναι καὶ τὸ Πνεῦμα «ὁ ὁποῖος ἔλαμψε στὶς καρδιές μας»¹³ διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος».

- 9 Ἄλλὰ βέβαια ὁ σοφὸς στὰ θεῖα Μάξιμος λέγει κάπου ἀνάμεσα στοὺς λόγους ἐκείνους, «ἔπρεπε αὐτὸς νὰ γίνῃ τύπος καὶ σύμβολο ἑαυτοῦ καὶ νὰ παραδείξῃ τὸν ἑαυτό του συμβολικῶς καὶ διὰ τοῦ φαινομένου συμβόλου νὰ χειραγωγήσῃ ὅλη τὴν κτίσι πρὸς τὸν ἑαυτό του ἐντελῶς κρυπτόμενο»¹⁴. Στὴν περίπτωσι λοιπὸν τῶν μὴ φυσικῶν ἄλλο εἶναι ἄλλου σύμβολο, ἀλλὰ ὄχι κάποιο πρᾶγμα τοῦ ἑαυτοῦ του· ὅταν δὲ τὸ σύμβολο τυχαῖν νὰ εἶναι φυσικῶς ἀπὸ ἐκεῖνο τοῦ ὁποίου εἶναι σύμβολο καὶ εἶναι ἀπὸ τὰ ἀχωρίστως συνημμένα μ' ἐκεῖνο, ὅπως καὶ τὸ ὀρθρινὸ μὲ τὸ ἡμερινὸ φῶς, τότε λέγομε ὅτι εἶναι σύμβολο αὐτὸ τοῦ ἑαυτοῦ του. Ἐπειδὴ λοιπὸν τοῦτο εἶναι ἔτσι, λέγει δὲ ὁ πολὺς στὰ θεῖα Μάξιμος ὅτι ὁ Χριστὸς ἐπάνω στὸ ὄρος ἔγινε σύμβολο αὐτὸς ἑαυτοῦ, ἄρα μᾶς παρέστησε ὅτι τὸ φῶς ἐκεῖνο εἶναι

12. *A' Τιμ.* 6,16.

13. *B' Κορ.* 4, 6.

14. *Περὶ ἀποριῶν*, PG 91, 1165D.

εἶναι σύμβολον τὸ φῶς ἐκεῖνο παρέστησεν ἡμῖν. Ἐν δυσὶ δὲ φύσεσιν ὄντος τοῦ Χριστοῦ, τῆς δὲ καθ' ἡμᾶς φύσεως φῶς τοιοῦτον ἤκιστα ἐχούσης, τῆς θείας ἐξ ἀνάγκης ἐκεῖνο τὸ φῶς ὑπῆρχε φύσεως, ὃ καὶ αὐτὸς αὐθις ὁ θεῖος Μάξιμος οὐδὲν ἤττιον παρέστησεν ἡμῖν. Ταύτης γὰρ ἐστὶ φυσικὸν τὸ τοιοῦτο σύμβολον, ἧς ἄρα καὶ σύμβολόν ἐστι. Τῆς ἀφανοῦς δὲ κρυφιότητος ταυτὶ σύμβολον ἐκεῖνος ἔφη, δι' οὗ φαινομένου, πρὸς τὴν ἑαυτῆς ἀληθινὴν ἐπίγνωσιν ἔλκει τοὺς ὀρώντας, οὐχ ὡς μαθησομένους τί ποτέ ἐστίν, ἀλλ' ὅτι ἐστίν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

Ὅτι ἀνέκφαντος καθ' ἑαυτὴν ἡ θεία φύσις καὶ αὐτοῖς ἐκείνοις οἷς ἀπορρήτως ἐπιφαίνεται τὸ θεῖον τοῦτο φῶς

10 Οἱ γὰρ μηδὲ τὴν συμβολικὴν ταύτην ἐπιφάνειαν χωροῦντες, καὶ ταύτην ἐκφανεῖσαν ἀμυδρῶς («φῶς γὰρ ὁ Θεός», κατὰ τὸν θεολόγον Γρηγόριον, «καὶ φῶς τὸ ἀκρότατον, οὗ βραχεῖά τις ἀπορροὴ καὶ ἀπαύγασμα κάτω φθάνον φῶς ἅπαν, κἂν ὑπερλαμπρον φαίνεται, ἀλλ' ὄρα, γνόφον πατεῖ τὸν ἡμέτερον, ἵνα μὴ
15 ραδίως ἴδῃ σκοτεινὴ φύσις τὸ ἀπόθετον κάλλος καὶ ὀλίγων ἄξιον»)· οἱ τοίνυν μηδὲ ταύτην κεχωρηκότες, πρηνεῖς γὰρ ἐπὶ γῆν ἔπεσον οἱ μαθηταί, καὶ ταῦτα κατὰ τὸν ἐκ Δαμασκοῦ θεῖον Ἰωάννην λαβόντες ὀφθαλμοῦς οὐς οὐ πρότερον εἶχον, πῶς ἂν γνοῖεν τί ποτέ ἐστὶ τὸ κρύφιον ἐκεῖνο; Ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ αἰσθητοῦ
20 φωτὸς οὐ τὸ σύμβολον μόνον, τὸ κατ' ὀρθρον δηλονότι φῶς, ὑπ' αἰσθησιν ἡμῖν ἐστίν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ τῆς ἡμέρας φῶς· τῷ

φυσικὸ σύμβολο. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Χριστὸς εἶναι σὲ δυὸ φύσεις, ἡ δὲ ἀνθρωπίνη φύσις δὲν ἔχει καθόλου τέτοιο φῶς, κατ' ἀνάγκη τὸ φῶς ἐκεῖνο ἀνῆκε στὴ θεία φύσι, πρᾶγμα ποὺ πάλι μᾶς παρέστησε ὄχι λιγώτερο ὁ ἴδιος ὁ θεῖος Μάξιμος. Διότι τὸ τέτοιο πρᾶγμα εἶναι φυσικὸ σύμβολο αὐτῆς τῆς φύσεως τῆς ὁποίας εἶναι σύμβολο. Τὸ εἶπε δὲ τοῦτο ἐκεῖνος σύμβολο τῆς ἀφανοῦς κρυφιότητος, διὰ τῆς θέας τοῦ ὁποίου προσελκύει τοὺς βλέποντας πρὸς τὴν ἀληθινὴ ἐπίγνωσι ἐαυτῆς, ὄχι γιὰ νὰ μάθουν τάχα τί ἀκριβῶς εἶναι, ἀλλὰ ὅτι εἶναι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ἽΟτι ἡ θεία φύσις εἶναι καθ' ἑαυτὴν ἀφανέρωτη ἀκόμη
καὶ σ' ἐκείνους στοὺς ὁποίους ἐπιφαίνεται
ἀπορρήτως τὸ θεῖο τοῦτο φῶς

10 Ἐκεῖνοι βέβαια ποὺ δὲν χωροῦσαν οὔτε τούτη τὴ συμβολικὴ φανέρωσι, ἂν καὶ παρουσιάσθηκε ἀμυδρῶς (διότι κατὰ τὸν Θεολόγο Γρηγόριο, «ὁ Θεὸς εἶναι φῶς τὸ ἀκρότατο, τοῦ ὁποίου ὄλο τὸ φῶς ποὺ φθάνει κάτω, ἔστω καὶ ἂν φαίνεται ὑπέρλαμπρο, εἶναι ἀδύνατη ἀπαρροή καὶ ἀπαύγασμα· ἀλλὰ βλέπε, πατεῖ τὸν γνόφο μας, γιὰ νὰ μὴ ἰδῆ εὐκολα ἡ σκοτεινὴ φύσις τὸ ἀπόμακρο κάλλος ποὺ προορίζεται γιὰ τοὺς λίγους»¹): ἐκεῖνοι λοιπὸν ποὺ δὲν ἐχώρισαν οὔτε αὐτὴν τὴν ἀπορροή, ἀφοῦ ἔπεσαν πρηνεῖς ἐπάνω στὴ γῆ οἱ μαθηταί, καὶ μάλιστα ἐνῶ κατὰ τὸν ἀπὸ τῆ Δαμασκὸ θεῖο Ἰωάννη ἐπῆραν ὀφθαλμοὺς ποὺ δὲν εἶχαν προηγουμένως, πῶς θὰ μπορούσαν νὰ καταλάβουν τί εἶναι ἐκεῖνο τὸ κρύφιο φῶς; Στὴν περίπτωσι τοῦ αἰσθητοῦ φωτὸς δὲν ἔρχεται μόνο τὸ σύμβολο, δηλαδὴ τὸ φῶς τοῦ ὄρθρου, στὴν αἴσθησί μας, ἀλλὰ καὶ τὸ ἴδιο τῆς ἡμέρας φῶς· πρὸς τὸν ἐνεργοῦντα ὁμως αὐτὰ φυσικῶς, δηλαδὴ τὸν ἥλιο, δὲν

1. *Λόγος* 32, 15, PG 36, 189D–192A. Πρβλ. *Λόγον* 40, 5, PG 36, 364B.

δ' ἐνεργοῦντι ταῦτα φυσικῶς, ὅς ἐστιν ὁ ἥλιος, ἀτενίσαι οὐκ ἰσχύομεν. Εἰ γοῦν τοῦτ' αὐτὸ ἐπάσχομεν πρὸς τὴν τοῦ ὀρθρου θεάν, ἢ καὶ πρὸς ἀμυδρὰν αὐγὴν ἐκείνου, τίς ἂν ποθ' ἡμῶν ἔγνω τί ποτέ ἐστιν ὁ ἥλιος καὶ οἶον φῶς; Οὕτω τὰ θεῖα ταῖς μετοχαῖς 5 ἐπιγινώσκειται, αὐτὰ δ' ὅ,τι ποτέ ἐστι κατὰ τὴν ἑαυτῶν κρυφίαν ἴδρυσιν οἶδεν οὐδὲ εἶς, κἂν ἐκ τῶν θεοφανειῶν αὐτῶν ποιῆται τὰς ἐπωνυμίας. Ἄλλ' ἐκεῖνα παντὸς οἶδεν ὀνόματος ἐπέκεινα, οὐκ ἐξ ἐπιστήμης, ἀλλ' ἐκ φαντασίας θειοτέρας κατὰ τὸ ἐγγωροῦν περὶ αὐτῶν λαλῶν. Αἱ δὲ τοιαῦται φαντασῖαι οὐ τοῦ νοῦ 10 χεῖρους, ἀλλὰ κρείττους καὶ ὑψηλότεραι διαφερόντως, ἅτε δὴ δυνάμεις θείου Πνεύματος ἀλλὰ μὴ διὰ τῆς προσύλου τελούμεναι αἰσθήσεως.

11 Τοῦτο δὴ καὶ αὐτὸς ὁ θεῖος Μάξιμος ἐν τῷ αὐτῷ λόγῳ παριστὰς «ἀπὸ τῆς σαρκός», φησίν, «ἐπὶ τὸ Πνεῦμα μετέβησαν 15 οἱ τοῦ Κυρίου μύσται, τῇ ἐναλλαγῇ τῶν αἰσθήσεων, ἦν αὐτοῖς τὸ Πνεῦμα ἐνήργησεν». Ὅρας ὡς Πνεῦμα γεγονότες καὶ Πνεύματι ὀρῶντες ἐκεῖνο ἐθεάσαντο τὸ φῶς; Περὶ οὗ φησιν ὁ ἐκ Δαμασκοῦ θεῖος Ἰωάννης, «ταῦτά ἐστιν ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὗς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἠτοί- 20 μασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν'. Οὕτως ἐν αἰῶνι τῷ μέλλοντι 'πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα', Χριστὸν ὀρῶντες τῷ φωτὶ ἀστράπτοντα τῆς θεότητος». Καλῶς ἄρ' ὁ θεῖος Μάξιμος ἐν Κ ε φ α λ α ί ο ι ς φησίν· «ἡ τοῦ Θεοῦ βασιλεία τῶν προσόντων τῷ Θεῷ φυσικῶς κατὰ χάριν ἐστὶ μετάδοσις» καὶ «τὸ εἶδος 25 αὐτὸ τῆς θεϊκῆς ὠραιότητος τῶν φορεσάντων τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου».

2. Περὶ ἀποριῶν, PG 91, 1128A.

3. Α' Κορ. 2, 9.

4. Α' Θεσσ. 4, 17.

μπορούμε νὰ ἀτενίσωμε. Ἐὰν λοιπὸν ἐπαθαίναμε τὸ ἴδιο καὶ στὴ θεὰ τοῦ ὄρθρου ἢ καὶ πρὸς τὴν ἀμυδρὰ αὐγὴ ἐκείνου, ποιὸς ἀπὸ μᾶς θὰ μπορούσε ποτὲ νὰ γνωρίσῃ τί εἶναι ὁ ἥλιος καὶ πῶς εἶναι τὸ φῶς; Ἐτσι τὰ θεῖα γνωρίζονται μὲ τὶς μετοχές, τί ὅμως εἶναι τὰ ἴδια κατὰ τὴν κρύφια σύστασί τους, κανένας δὲν γνωρίζει, ἀκόμη καὶ ἂν διαμορφῶνῃ τὰ ὀνόματα ἀπὸ αὐτὲς τὶς θεοφάνειες. Ἀλλὰ ἐκεῖνα γνωρίζει ὅτι εἶναι πέρα ἀπὸ κάθε ὄνομα, ὁμιλώντας γι' αὐτὰ ὄχι ἀπὸ ἐπιστήμη, ἀλλὰ ἀπὸ θεία φαντασία κατὰ τὸ δυνατὸ. Τέτοιες φαντασίες δὲν εἶναι χειρότερες ἀπὸ τὸ νοῦ, ἀλλὰ ἀνώτερες καὶ ὑψηλότερες κατὰ πολὺ, διότι ἐνεργοῦνται μὲ τὴ δύναμι τοῦ θείου Πνεύματος καὶ ὄχι διὰ τῆς ὑλικῆς αἰσθήσεως.

- 11 Τοῦτο τὸ πρᾶγμα δείχνοντας καὶ ὁ θεῖος Μάξιμος στὸν ἴδιο λόγῳ λέγει, «οἱ μύστες τοῦ Κυρίου ἀνέβηκαν ἀπὸ τὴ σάρκα ἐπάνω στὸ πνεῦμα, μὲ τὴ μεταβολὴ τῶν αἰσθήσεων ποὺ ἐνήργησε σ' αὐτοὺς τὸ πνεῦμα μας»². Βλέπεις ὅτι ἐθεώρησαν ἐκεῖνο τὸ φῶς, ἀφοῦ ἔγιναν πνεῦμα καὶ ἀφοῦ εἶδαν μὲ Πνεῦμα; Γιὰ τοῦτο λέγει ὁ ἀπὸ τὴ Δαμασκὸ θεῖος Ἰωάννης, «τοῦτα εἶναι ποὺ ὀφθαλμὸς δὲν εἶδε καὶ αὐτὶ δὲν ἄκουσε καὶ ποὺ σὲ καρδιὰ ἀνθρώπου δὲν ἀνέβηκαν, ποὺ ἐτοίμασε ὁ Θεὸς γιὰ ὄσους τὸν ἀγαποῦν»³. Ἐτσι στὸν μέλλοντα αἰῶνα θὰ εἴμαστε πάντοτε μαζὶ μὲ τὸν Κύριον⁴, βλέποντας τὸν Χριστὸ ν' ἀστράπτῃ μὲ τὸ φῶς τῆς θεότητος»⁵. Ἐπομένως καλὰ λέγει ὁ θεῖος Μάξιμος στὰ *Κεφάλαια*: «ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ εἶναι κατὰ χάρι μετὰδοσις τῶν φυσικῶς προσόντων στὸ Θεὸ»⁶ καὶ «τὸ ἴδιο τὸ εἶδος τῆς θεϊκῆς ὡραιότητος ἐκείνων ποὺ ἐφόρεσαν τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου»⁷.

5. *Εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν* 15, PG 96, 569A.

6. *Κεφάλαια θεολογικὰ καὶ οἰκονομικὰ* 2, 90, PG 90, 1168C.

7. *Αὐτόθι*, 93, PG 90, 1169A.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

Ἔστι οὐχ οἱ λέγοντες ὑπερκεῖσθαι πάσης ἐκφάνσεως τὴν
θεῖαν φύσιν, ἀλλ' οἱ μὴ τοῦτο λέγοντες πολυθεῖα
περιπίπτουσιν ὡς ἀληθῶς

12 Ἄλλ' ἐροῦσι πάλιν· καὶ πῶς ὑπερκεῖσθαι τούτου τὴν οὐ-
σίαν τοῦ Θεοῦ φατέ; Καὶ πάλιν ἀκούσονται τὰ πολλάκις εἰρημέ-
να παρ' ἡμῶν, μᾶλλον δὲ παρὰ τῶν θεοφόρων, ὡς οὐχ ὑπὲρ
πᾶσαν μόνον αὐτὴ μέθεξιν τε καὶ ἔκφανσιν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ πᾶ-
5 σαν θέσιν καὶ ἀφαιρέσιν ἐστί· μία δὲ τῶν ἀφαιρέσεών ἐστι τὸ
ἄκτιστον. Ἄκτιστος οὖν ἡ χάρις οὕσα καὶ τῶν κτιστῶν ὑπερ-
κειμένη πάντων, ὡς ἀδιαιρέτως ἄτε φυσικῶς ἐνυπάρχουσα τῇ
θεῖα φύσει, τὴν φύσιν αὐτὴν ὑπερκειμένην ἔχει ἑαυτῆς ὡς αἰτίαν
τε καὶ χορηγόν. Καὶ οὐ πολλοὶ παρὰ τοῦτο κατὰ τὴν τῶν ἀντιλε-
10 γόντων λέσχην, ἀλλ' εἷς εἶναι δείκνυται Θεὸς τὴν αὐτῶν μᾶλλον
πολύθεον πλάνην καταργῶν.

13 Διαφόρων γὰρ ὄντων τῶν περὶ αὐτὸν θεωρουμένων φυσικῶς,
ὡς πολλάκις καὶ διὰ πλειόνων ἀποδέδεικται, εἰ μὴ ἔν δο-
ξάζουσι τὸ αἴτιον, πολλὰ τὰ αἴτια, καὶ πολυθεῖα τὸ σέβας ἐξ
15 ἀνάγκης ἔξει. Ἦ τοίνυν λεγέτωσαν ταυτὸ παντάπασι καὶ ἀδιά-
φορον εἶναι τῷ ἀνάρχῳ τὸ ἀτελεύτητον καὶ τῇ δικαιοκρισίᾳ τὴν
συμπάθειαν καὶ ἀπλῶς πάντα τὰ τῷ Θεῷ προσόντα φυσικῶς,

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

Ὅτι στήν πολυθεΐα περιπίπτουν ἀληθινὰ ὄχι ἐκεῖνοι ποῦ λέγουν ὅτι ἡ θεία φύσις ὑπέρκειται κάθε φανερώσεως ἀλλά ἐκεῖνοι ποῦ δέν τὸ λέγουν

12 Ἄλλὰ θὰ εἰποῦν πάλι· καὶ πῶς ἰσχυρίζεσθε ὅτι ὑπέρκειται τοῦ φωτός τούτου ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ; Καὶ πάλι θ' ἀκούσουν ὅσα πολλές φορές ἔχουν λεχθῆ ἀπὸ μᾶς, μᾶλλον δὲ ἀπὸ τοὺς θεοφόρους πατέρες, ὅτι αὐτὴ δέν εἶναι μόνο ἐπάνω ἀπὸ κάθε μέθεξι καὶ φανέρωσι, ἀλλὰ καὶ ἐπάνω ἀπὸ κάθε θέσι καὶ ἀφαίρεσι¹· καὶ μιὰ ἀπὸ τίς ἀφαιρέσεις εἶναι τὸ ἄκτιστο. Ἀφοῦ λοιπὸν ἡ χάρις εἶναι ἄκτιστη καὶ ὑπέρκειται ὅλων τῶν κτιστῶν, καθ' ὅσον ἐνυπάρχει στὴ θεία φύσι ἰδιαιτέρως ὡς φυσικὴ, ἔχει τὴν ἴδια τῆς φύσι ὑπερκειμένη ἐαυτῆς ὡς αἰτία καὶ χορηγό. Καὶ παρ' ὄλο τοῦτο δέν δεικνύονται πολλοί, ὅπως νομίζει ἡ λέσχη τῶν ἀντιλεγόντων, θεοί, ἀλλὰ ἕνας ποῦ καταργεῖ μᾶλλον τὴ δική τους πολύθεη πλάνη.

13 Ἐφ' ὅσον πράγματι τὰ φυσικῶς θεωρούμενα γύρω ἀπὸ αὐτὸν εἶναι διάφορα, ὅπως ἔχει ἀποδειχθῆ πολλές φορές μὲ πολλά ἐπιχειρήματα, ἂν δέν δέχωνται ἕνα αἷτιο, τὰ αἷτια εἶναι πολλά, καὶ κατ' ἀνάγκην πολυθεΐα θὰ καταλάβη τὴν λατρεία. Ἐπομένως ἢ ἂς λέγουν ὅτι εἶναι ἐντελῶς τὸ ἴδιο καὶ ἀπαράλλακτο τὸ ἀτελεύτητο μὲ τὸ ἄναρχο καὶ ἡ συμπάθεια μὲ τὴ δικαιοκρισία καὶ γενικῶς ὅλα τὰ φυσικῶς προσόντα στὸ Θεό, ὥστε νὰ

1. Πρβλ. Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, *Περὶ μυστικῆς θεολογίας* 5, PG 3, 1048B.

ἴν' Εὐνομιανοὶ εἶεν ἄνομοι καὶ ἀλόγιστοι, ἢ θέλοντες εὐσεβεῖν καὶ σωφρονεῖν, ὁμολογεῖτωσαν διαφέρειν μὲν τὰ τοιαῦτα πάντ' ἀλλήλων, αἴτιον δ' ἐκεῖνο τούτων, ἐν ᾧπερ καὶ ἐξ οὗ ἐστίν, αὐτοῦ ὄντος ὑπὲρ ταῦτα. Καὶ γὰρ ὑπὲρ πᾶσαν θέσιν καὶ ἀφαίρεσιν, 5 καθὰ καὶ μικρὸν ἀνωτέρω εἴρηται, τὸ θεῖον κατ' οὐσίαν, οὐχ ὑπὲρ τὰ κτιστὰ μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν ὑπὲρ τὰ ὄντα ὄντων ὑπερουσίως ὑπερκείμενον, καὶ αὐτοῦ τοῦ ὑπερουσίου ἀύθυπερουσίως ἀπείρως ὑπερέχον, κατὰ τὸν πολὺν τὰ θεῖα Μάξιμον· ἀπείρου γὰρ ὄντος, μᾶλλον δὲ καὶ ὑπὲρ ἀπειρίαν, τοῦ παρ' ἡμῶν 10 σεβομένου τε καὶ ὑμνουμένου, τίς ἄρα φθόνος, τί δ' ἔσται πέρας ἀναβάσεως, ᾧ δεισιδαίμονες ὑμεῖς, μᾶλλον δὲ ἀγνώμονες περὶ τὸν εὐηργετηκότα τὰ λογικὰ κτίσματα αὐτοῦ τὴν ἄληκτον ἐπὶ τὸ κρεῖττον πρόοδον;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

ἽΟτι οὐχ οἱ ἄκτιστον, ἀλλ' οἱ κτιστὸν
λέγοντες τὸ θεῖον φῶς, τὸ θεῖον
φυσιολογοῦσιν

14 Τίνες οὖν οἱ τὸ θεῖον φυσιολογοῦντες; Ἡμεῖς οἱ τὴν τῆς
15 θείας φύσεως λαμπρότητα φυσικῶς προσεῖναι τῷ Θεῷ δεικνύντες, ταυτὸ δ' εἰπεῖν ὑπερφυεστάτην ταύτην ἀποφαίνοντες, ἢ ὑμεῖς οἱ κτιστῆς φύσεως εἶναι κατασκευάζοντες αὐτὴν καὶ τοῦ αἰσθητοῦ φωτὸς μηδὲν διενηνοχένοι λέγοντες τὸ θεῖον φῶς, μᾶλλον δὲ καὶ τοῦ αἰσθητοῦ φωτὸς διενηνοχένοι λέγοντες ἐπὶ τὸ 20 χεῖρον, εἴπερ τοῦτο μὲν ἀφ' οὗ γέγονεν ἄσβεστον τηρεῖται, τὸ δ' ἐπ' ὄρους ἀπὸ τοῦ Σωτῆρος τοὺς μαθητὰς περιαστράψαν φῶς εὐθὺς λάμψαν ἐσβέσθη καθ' ὑμᾶς πρὸς τὸ μὴ ὄν χωρῆσαν, εἴπερ τῶν φασμάτων οὐ διενήνοχεν; Οἷ γε μὴν πρὸς τὴν Ἀρείου

καταστοῦν Εὐνομιανοὶ ἄνομοι καὶ ἀλόγιστοι· ἢ, θέλοντας νὰ εὐσεβοῦν καὶ νὰ σωφρονοῦν, ἄς ὁμολογήσουν ὅτι αὐτὰ τὰ πράγματα διαφέρουν μὲν μεταξύ τους, ἀλλὰ ἐκεῖνο εἶναι αἷτιο τούτων, μέσα στὸ ὁποῖο καὶ ἀπὸ τὸ ὁποῖο εἶναι, ἐνῶ αὐτὸ εἶναι ἐπάνω ἀπὸ αὐτά. Διότι κατ' οὐσίαν τὸ θεῖο εἶναι ἐπάνω ἀπὸ κάθε θέσι καὶ ἀφαίρεσι, ὅπως ἔχει λεχθῆ καὶ λίγο παραπάνω, ὄχι μόνο εὐρισκόμενο ἐπάνω ἀπὸ τὰ κτιστά, ἀλλὰ ὑπερκείμενο ἀπείρως καὶ αὐτῶν ποὺ εἶναι ἐπάνω ἀπὸ τὰ ὄντα ὑπερουσίως καὶ ὑπερέχον ἀπείρως τοῦ ἰδίου τοῦ ἀϋθυπερουσίως ὑπερουσίου, κατὰ τὸν πολὺ στὰ θεῖα Μάξιμο². Διότι, ἀφοῦ ὁ λατρευόμενος καὶ σεβόμενος ἀπὸ μᾶς εἶναι ἄπειρος, μᾶλλον δὲ ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἀπειρία, ποιός φθόνος καὶ ποιό τέρμα τῆς ἀναβάσεως μπορεῖ νὰ ὑπάρξη, ὧ δεισιδαίμονες ἐσεῖς, μᾶλλον δὲ ἀγνώμονες πρὸς τὸν εὐεργετήσαντα τὰ λογικά του κτίσματα μὲ τὴν ἀκατάληκτη πρὸς τὸ καλύτερο πρόοδο;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

Ἔστι φυσιολογοῦν τὸ Θεῖο ὄχι ἐκεῖνοι ποὺ λέγουν
ἄκτιστο τὸ θεῖο φῶς ἀλλ' ἐκεῖνοι ποὺ
τὸ λέγουν κτιστὸ

- 14 Ποιοὶ λοιπὸν εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ φυσιολογοῦν τὸ Θεῖο; Ἐμεῖς ποὺ δεικνύομε ὅτι ἡ λαμπρότης τῆς θείας φύσεως προσυπάρχει στὸ Θεὸ φυσικῶς, δηλαδὴ ποὺ τὴν ἀποδεχόμεσθε ὑπερφυεστάτη, ἢ ἐσεῖς ποὺ τὴν φέρετε νὰ εἶναι κτιστῆς φύσεως καὶ λέγετε ὅτι δὲν διαφέρει κατὰ τίποτε ἀπὸ τὸ αἰσθητὸ φῶς τὸ θεῖο φῶς, μᾶλλον δὲ ἰσχυρίζεσθε ὅτι διαφέρει καὶ ἀπὸ τὸ αἰσθητὸ φῶς πρὸς τὸ χειρότερο, ἂν βέβαια τοῦτο μὲν διατηρῆται ἄσβεστο ἀφ' ὅτου ἔγινε, τὸ δὲ φῶς ποὺ περιάστραψε ἀπὸ τὸν Σωτῆρα τοὺς μαθητὰς εὐθύς μόλις ἔλαμψε ἐσβέσθηκε σύμφωνα μὲ τὴν ἄποψί σας, πηγαίνοντας πρὸς τὸ μὴ ὄν, ἂν βέβαια δὲν διαφέρῃ ἀπὸ τὰ φαντάσματα; Οἱ ἀντικρούσαντες τὴ μανία τοῦ

μανίαν ἀντικαταστάντες, κτιστὸν ἀποφαινομένου τὸν δι' οὗ τὰ πάντα γέγονεν Υἱόν, οὐκ ἐκ τοῦ φύσει φάναι Θεοῦ Υἱὸν αὐτὸν ἄκτιστον ἀπέδειξαν; Ἄρ' οὖν καὶ οὗτοι πεφυσιολογήκασιν τὸ θεῖον ἢ τῷ Πατρὶ κατάλληλον ἀποδόντες τὸν Υἱὸν ὑπερφυᾶ καὶ 5 τοῦτον ἔδειξαν; Τοῦτον οὖν τὸν τρόπον καὶ ἡμεῖς, τοῖς κτιστοῖς τιθεμένοις τὴν λαμπρότητα τῆς θείας φύσεως ἀντιλέγοντες ὑμῖν, κατάλληλον ἐκείνῃ τῇ φύσει τὴν αὐτῆς λαμπρότητα δεικνύοντες, τὸ ὑπερφυῆς μᾶλλον ἀπεδείξαμεν αὐτῆς.

15 Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ἐν τοῖς πρὸς τὸν Βαρλαάμ διεξοδικώτερον 10 εἴρηται ἡμῖν· ἐπεὶ δὲ κἀνταῦθα διατετράνωται τὸ ἡμέτερον καὶ λαβῆς πάσης ἄνω καὶ ὑψηλότερον ἀναπέφηνε, φέρε τὴν τοῦ ἐναντίου δόξαν διασκεψώμεθα. Φησὶ τοίνυν «σύμβολον μὲν εἶναι τὸ φῶς ἐκεῖνο τῆς θεότητος, οὐ φυσικὸν δέ». Φαίη δ' ἂν τις πρὸς αὐτόν, ὡς «εἰ μὴ φυσικόν, ὦ σοφώτατε, πολλῶ γε μᾶλλον 15 οὐδὲ φύσις εἶη ἂν, ἐπεὶ καὶ σύμβολον». Τοιγαροῦν, κἂν μὲν ἄκτιστον αὐτὸ νομίζης, ἀσεβεῖς περιφανῶς, θεὸν ἕτερον εἰσάγων καὶ ὄντως ἄθεος καὶ διθεΐτης γενόμενος· Θεοῦ γὰρ ἐκτὸς ἄκτιστον οὐδέν. Εἰ δὲ κτιστὸν τὸ φῶς ἐκεῖνο φήσεις φανερῶς, λίθους πάντες ἀροῦσιν ἐπὶ σέ, κατὰ τὸν Βαρλαάμ αὐθις λέγοντα 20 βλασφημῶς κτίσμα τὸν ἐν Θαβωρίῳ λάμψαντα Θεόν, ὃς τέως ἐν σαρκὶ κρυπτόμενος, «παρήνοιξεν» ὡς εὐδόκησεν «ὀλίγον τῆς θεότητος», κατὰ τὸ χρυσοῦν τὴν γλῶτταν θεολόγον, καὶ τοῖς μύσταις «ἔδειξε τὸν ἐνοικοῦντα Θεόν». Ὅρας ὡς οὐκ ἔστιν ἀνανήξασθαι τοῦ βυθοῦ τῆς ἀσεβείας μέχρις ἂν μὴ φυσικὸν εἶναι δο- 25 ξάζῃ τις τὸ φῶς ἐκεῖνο τῆς θεότητος;

1. Ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἠσυχάζοντων 3, 1.

Ἄρειου, πού ἐθεωροῦσε κτιστὸν τὸν Υἱὸ διὰ τοῦ ὁποίου ἔγιναν τὰ πάντα, δὲν τὸν ἀπέδειξαν ἄκτιστο μὲ τὸ νὰ βεβαιώνουν ὅτι εἶναι φύσει Υἱὸς τοῦ Θεοῦ; ἼΑρα λοιπὸν καὶ τοῦτοι ἐφυσιολόγησαν τὸ Θεῖο ἢ ἀποδίδοντας τὸν Υἱὸ στὸν Πατέρα καταλλήλως τὸν ἀπέδειξαν καὶ αὐτὸν ἄκτιστον. Μὲ αὐτὸν λοιπὸν κι' ἐμεῖς τὸν τρόπο ἀντιλέγοντας σ' ἐσᾶς πού θεωρεῖτε κτιστὴ τὴ λαμπρότητα τῆς θείας φύσεως, δεικνύοντας τὴ λαμπρότητά της κατάλληλη πρὸς ἐκείνη τὴ φύσι, ἀπεδείξαμε τὸν ὑπερφυῆ χαρακτῆρα της.

15 Ἄλλὰ αὐτὰ τὰ πράγματα τὰ ἐκθέσαμε λεπτομερέστερα στὰ συγγράμματα πρὸς τὸν Βαρλαάμ¹. Ἐπειδὴ ὁμως ἡ ἄποψίς μας ἀποδείχθηκε κι' ἐδῶ τρανῶς καὶ ἐφάνηκε ἐπάνω καὶ ψηλότερα ἀπὸ κάθε λαβή, ἄς ἐξετάσωμε τὴ δοξασία τοῦ ἀντιθέτου². Λέγει λοιπὸν «ὅτι ἐκεῖνο τὸ φῶς εἶναι μὲν σύμβολο τῆς θεότητος, ἀλλὰ ὄχι φυσικό». Θὰ μπορούσε νὰ εἰπῆ κανεὶς πρὸς αὐτὸν ὅτι «ἂν, ὦ σοφώτατε, δὲν εἶναι φυσικό, πολὺ περισσότερο δὲν θὰ ἦταν οὔτε φύσις, ἀφοῦ εἶναι σύμβολο». Ἐπομένως, ἂν τὸ νομίζης ἄκτιστο, ὀλοφάνερα ἀσεβεῖς, ἀφοῦ εἰσάγεις ἄλλον Θεὸ καὶ γίνεσαι διθεΐτης· διότι ἐκτὸς τοῦ Θεοῦ δὲν ὑπάρχει τίποτε ἄκτιστο. Ἄν δὲ εἰπῆς φανερὰ κτιστὸ ἐκεῖνο τὸ φῶς, ὅλοι θὰ σὲ λιθοβολήσουν, ὅπως ἐκεῖνον τὸν Βαρλαάμ πάλι πού λέγει βλασφήμως κτίσμα τὸν Θεὸ πού ἔλαμψε στὸ Θαβώριο³, ὁ ὁποῖος, κρυπτόμενος ἕως τότε μέσα στὴ σάρκα, «ἄνοιξε λίγο ἀπὸ τὴν θεότητα», σύμφωνα μὲ τὸν χρυσόγλωσσο θεολόγο, κι' ἔδειξε στοὺς μύστες «τὸν κατοικοῦντα σ' αὐτὴν Θεό»⁴. Βλέπεις ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ξανακολυμβήση ἐπάνω ἀπὸ τὸν βυθὸ τῆς ἀσεβείας κανεὶς, ὅσον καιρὸ δὲν δέχεται ὅτι εἶναι φυσικὸ τὸ φῶς ἐκεῖνο τῆς θεότητος;

2. Ἀπὸ τὸ κεφάλαιο 4, 5 ὁ Παλαμᾶς ἀνέπτυξε τὶς ἀπόψεις του περὶ τοῦ φωτὸς τῆς μεταμορφώσεως. Ἀπὸ τὸ σημεῖο τοῦτο ἀρχίζει ἡ ἀναίρεσις τῆς ἀντίθετης γνώμης τοῦ Ἀκινδύνου.

3. Ἐὰν τὸ φῶς τῆς μεταμορφώσεως εἶναι κτιστό, καὶ ὁ Θεὸς εἶναι κτιστός.

4. Ἰω. Χρυσοστόμου, Ἐκλογαὶ ἀπὸ διαφόρων λόγων 21, PG 63, 700.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

Ἵτι τὸ μὴ γινώσκεισθαι τὸν Θεὸν ἐκ φυσικῆς ἐμφάσεως οὐκ ἀναιρεῖ τὸ γινώσκεισθαι αὐτὸν ἐκ τῶν θείων αὐτοῦ προόδων καὶ ἐνεργειῶν· ἐν ᾧ κτιστὴν τὴν θείαν πρόνοιαν καὶ καταληπτὴν τὴν θείαν φύσιν ὁ Ἀκίνδυνος ἐλέγχεται ποιῶν

16 Τὸ δ' ἐκ φυσικῆς ἐμφάσεως μηδενὶ διαγινώσκεισθαι Θεόν, ἀληθὲς μὲν, αὐτῷ δὲ πρὸς τὴν δυσσέβειαν ἤκιστα συντείνει. Οὐ γὰρ ταυτὸ κατάληψις τε καὶ μετάληψις, καὶ ταῦθ' ὑπερφυῆς, κἂν Ἀκίνδυνος οἴηται φρενοβλαβῶς, μηδ' ἐκεῖνο βαλλόμενος ἐπὶ νοῦν, ὡς ἢ μὲν ἀπηγόρευται πᾶσιν, ἢ δ' ἐπήγγελλται τοῖς ἀξίοις. Ἵτι δ' οὗτος διαστολὴν οὐκ οἶδεν ἀπολαύσεως καὶ καταλήψεως, ἐντεῦθεν δῆλον. Περὶ γὰρ τῆς ἐπ' ὄρους τοῦ ἀπορρήτου φωτὸς δι' ὀφθαλμῶν σώματος ἀπορρήτου θέας, ταυτὸ δ' εἰπεῖν ἀπολαύσεως, ἐνταῦθα ποιούμενος τὸν λόγον τὰ περὶ τῆς 10 κατὰ νοῦν γνωστικῆς θεωρίας εἰρημένα τοῖς ἀγίοις, ὡς περὶ τῆς ἀπολαύσεως ἐκείνης εἰρημένα προεκόμισεν. Ἀλλαχοῦ δὲ τὰ περὶ τῆς κατὰ διάνοιαν τοιαύτης θεωρίας εἰρημένα προθεῖς, ὡς ὑπερβαίνει τὴν γνῶσιν ἢ ζωοπιὸς ζωῆ, τὸ δὲ καταλαμβανόμενον πᾶν οὐκ ἔστι ζωοπιὸς ζωῆ· ταῦτα προθεῖς εὐθὺς ἐπιφέρει 15 πάλιν τὴν δι' ὀφθαλμῶν ἐνθέων τοῦ θείου φωτὸς ἀπόλαυσιν ἐκείνην, γράφων· «καὶ εἰ τὸ καταλαμβανόμενον πᾶν ζωὴν οὐκ ἔστιν οὐδὲ ζωῆς παρεκτικὸν τοῖς κατὰ Μωσέα τὴν ἀρετὴν, πῶς

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

“Οτι τὸ νὰ μὴ γνωρίζεται ὁ Θεὸς ἀπὸ φυσικὴ φανέρωσι δὲν ἀναιρεῖ τὸ νὰ γνωρίζεται ἀπὸ τὶς θεῖες προόδους καὶ ἐνέργειες· ὅπου ὁ Ἀκίνδυνος ἐλέγχεται νὰ παρουσιάσῃ κτιστὴ τὴ θεία πρόνοια καὶ καταληπτὴ τὴ θεία φύσι

- 16 Τὸ ὅτι ὁ Θεὸς δὲν γνωρίζεται ἀπὸ κανένα διὰ φυσικῆς φανερώσεως¹, εἶναι βέβαια ἀληθινόν, ἀλλὰ δὲν συμβάλλει καθόλου στὴ δυσσέβειά του. Διότι δὲν εἶναι τὸ ἴδιο κατάληψις καὶ μετάληψις, καὶ μάλιστα ὑπερφυῆς, ἔστω καὶ ἂν ὁ Ἀκίνδυνος τὸ νομίζῃ φρενοβλαβῶς, ἐπειδὴ δὲν ἔβαλε στὸ νοῦ του οὔτε ἐκεῖνο, ὅτι ἢ μία ἀπαγορεύεται σ' ὅλους, ἢ ἄλλη ἔχει ἐπαγγελθῆ στὸς ἀξιούς. “Οτι δὲ τοῦτος δὲν ἀναγνωρίζει διάκρισι μεταξὺ ἀπολαύσεως καὶ καταλήψεως, εἶναι ἀπὸ ἐδῶ φανερό. Διότι ὁμιλώντας ἐδῶ περὶ τῆς ἀπόρρητης θεᾶς τοῦ ἐπάνω στὸ ὄρος ἀπορρήτου φωτὸς μὲ σωματικοὺς ὀφθαλμούς, μὲ ἄλλα λόγια ἀπολαύσεως, προέβαλε τὰ λεγόμενα ἀπὸ τοὺς ἀγίους περὶ τῆς κατὰ τὸν νοῦ γνωστικῆς ἀπολαύσεως σὰν νὰ εἰπώθησαν γιὰ ἐκείνη τὴ σωματικὴ ἀπόλαυσι. Ἄλλοῦ πάλι παραθέτοντας τὰ λεγόμενα περὶ τῆς κατὰ διάνοια τέτοιας θεωρίας, ὅτι ἢ ζωοποιὸς ζωὴ ὑπερβαίνει τὴ γνῶσι, ἐνῶ κάθε τι καταλαμβανόμενο δὲν εἶναι ζωοποιὸς ζωὴ· παραθέτοντας λοιπὸν τοῦτα ἐπιφέρει ἀμέσως πάλι ἐκείνη τὴν ἀπόλαυσι τοῦ θείου φωτὸς μὲ ἐνθέους ὀφθαλμούς, γράφοντας, «καὶ ἂν κάθε τι καταλαμβανόμενο δὲν εἶναι ζωὴ οὔτε παρεκτικὸ ζωῆς στὸς ἐπιδιώκοντας τὴν ἀρετὴ κατὰ τὸν Μωυσῆ, πῶς θὰ ὑπάρχη κάποια θέσις ἄκτιστη βλεπομένη

1. Μαξίμου ὁμολογητοῦ, *Κεφάλαια θεολογικὰ* 1, 1, PG 90, 1083A.

ἔστι τις θεότης ἄκτιστος ὀφθαλμοῖς ὀρωμένη σωματικοῖς ὀπωσδήποτε;», τοῦτο λέγων ἀντικρυς, ὡς εἰ μὴ καταλαμβάνει τις τῇ διανοίᾳ, πῶς τοῖς ὀφθαλμοῖς ὀρᾷ, ὡς ἄρα νοήσεως οὔσης τῆς ὀράσεως, καὶ ταῦτα τῆς δι' ὀφθαλμῶν καὶ ὀφθαλμῶν 5 σώματος, ἵνα μὴ λέγω καὶ τῆς τοῦ θεοῦ Πνεύματος θείας χάριτος καὶ δυνάμεως εὐμοιρηκότων, ὡς καὶ ὀφθαλμοὺς ἑτέρους εἰληφέναι τοὺς κατ' αὐτὴν ὀρῶντας μαρτυρεῖσθαι;

17 Δῆλος μὲν οὖν οὗτος ἀλλήλαις ἐπιστρατεύων καὶ δι' ἀμφοτέρων ἀλλήλας ἀναιρῶν, ἅτε μηδεμίαν εἰδῶς διαστολὴν κατα-
10 λήψεως καὶ μεταλήψεως θείας· ἀλλὰ καὶ δῆλός ἐστι μηδεμιᾶς ποτε τούτων, οὐδὲ γοῦν ἐφ' ὅσον τοῖς μεμνημένοις πᾶσιν ἔξεστι καὶ ἐγγωρεῖ, γεγονῶς ἐπιτυχῆς· οὐ γὰρ ἂν οὕτω τὴν τηλικαύτην καὶ περὶ τηλικαῦτα παντάπασιν ἠγνόησε διαφορὰν. Τίς γὰρ λογισμοῖς ἔγνω τί τὸ φῶς ἐκεῖνο; Τίς δὲ τῶν ἀπολαυσάντων ὡς
15 ἐν ἀρραβῶνος μέρει τοῦ φωτὸς ἐκείνου τῆς αἰωνίου ζωῆς, τίς ποτέ ἐστιν ἢ φωτοειδῆς ἔλλαμψις ἐκείνη διαγνῶναι ἰσχυρίσατο, ὅποτε κατὰ τὸν θεῖον Μάξιμον, «καὶ αὐτὸς ὁ τρόπος καθ' ὃν ὁ Θεὸς μετέχεται, μένει διηνεκῶς τοῖς πᾶσιν ἀνέκφαντος»; «Ἡ γὰρ θεία ζωὴ καὶ ἀνενόητος», κατὰ τὸν αὐτὸν πάλιν, «εἰ καὶ
20 ἀπόλαυσιν δίδωσιν ἑαυτῆς τοῖς κατὰ χάριν μετέχουσιν, ἀλλ' οὐ κατάληψιν· μένει γὰρ ἀεὶ κἂν τῇ μεθέξει τῶν ἀπολαυόντων αὐτῆς ἀκατάληπτος, ὅτι κατὰ φύσιν ὡς ἀγέννητος ἔχει τὴν ἀπειρίαν», καὶ «τοῦ ὑπὲρ φύσιν ἢ φύσις καταληπτικὴν οὐ κέκτηται δύναμιν. Θεώσεως γὰρ οὐδὲν γενητὸν κατὰ φύσιν ἐστὶ ποιητι-
25 κόν, ἐπεὶ μηδὲ Θεοῦ καταληπτικόν· μόνης γὰρ τῆς θείας χάριτος ἴδιον τοῦτο πέφυκεν εἶναι τὸ ἀναλόγως τοῖς οὖσι χαρίζεσθαι θέ-

κατὰ κάποιον τρόπο μὲ σωματικούς ὀφθαλμούς;», ἐννοώντας τοῦτο ἀκριβῶς, ὅτι ἂν δὲν καταλαβαίνη κανεὶς μὲ τὴ διάνοια, πῶς βλέπει μὲ τοὺς ὀφθαλμούς, σὰν νὰ εἶναι νόησις ἢ ὄρασις, καὶ μάλιστα ὄρασις μὲ ὀφθαλμούς, καὶ ὀφθαλμούς σώματος, γιὰ ν' ἀναφερθῶ σὲ ἀνθρώπους πού εὐμοίρησαν νὰ ἔχουν τὴ θεία χάρι καὶ δύναμι τοῦ θείου Πνεύματος, ὥστε οἱ βλέποντες κατ' αὐτὴ τὴ χάρι νὰ μαρτυρῆται ὅτι ἔχουν λάβει ἄλλους ὀφθαλμούς².

- 17 Εἶναι φανερό λοιπὸν ὅτι αὐτὸς στρέφει τὴ μιὰ κατὰ τῆς ἄλλης καὶ ἀναιρεῖ τὴ μιὰ μὲ τὴν ἄλλη, ἐφ' ὅσον δὲν γνωρίζει καμμιά διαστολὴ μεταξὺ καταλήψεως καὶ μεταλήψεως θείας· ἀλλὰ εἶναι ἐπίσης φανερό ὅτι δὲν ἐπέτυχε ποτὲ καμμιά ἀπὸ αὐτὲς, ἀκόμη οὔτε ὅσο εἶναι δυνατὸ καὶ ἐπιτρέπεται στοὺς μυημένους· ἀλλοιῶς δὲν θὰ ἀγνοοῦσε τελείως τὴν τόσο μεγάλη διαφορὰ σὲ τόσο σπουδαῖα θέματα. Διότι ποιὸς ἐγνώρισε μὲ λογισμοὺς τί εἶναι ἐκεῖνο τὸ φῶς; Ποιὸς ἀπὸ αὐτοὺς πού ἀπήλαυσαν τὸ φῶς ἐκεῖνο τῆς αἰωνίου ζωῆς σὰν ἀρραβῶνα, ποιὸς ἰσχυρίσθηκε ὅτι διέγνωσε τί ἀκριβῶς εἶναι ἡ φωτοειδῆς ἐκείνη ἔλλαμψις, ἀφοῦ κατὰ τὸν θεῖο Μάξιμο «καὶ αὐτὸς ὁ τρόπος κατὰ τὸν ὁποῖο ὁ Θεὸς μετέχεται, μένει διαρκῶς σ' ὄλους ἀφανέρωτος»³; Διότι κατὰ τὸν ἴδιο πάλι «ἡ θεία ζωὴ εἶναι ἀκατάληπτη, ἂν καὶ προσφέρει ἀπόλαυσι ἑαυτῆς στοὺς μετέχοντας κατὰ χάρι, ἀλλ' ὄχι κατάληψι· διότι μένει πάντοτε ἀκόμη καὶ στὴ μέθεξι ἐκείνων πού τὴν ἀπολαύουν ἀκατάληπτη, ἐπειδὴ ἔχει κατὰ φύσι τὴν ἀπειρία ὡς ἀγέννητος»⁴, καὶ «ἡ φύσις δὲν κατέχει δύναμι καταληπτικὴ τοῦ ὑπὲρ φύσιν. Διότι κανένα γενητὸ δὲν εἶναι κατὰ φύσι ποιητικὸ τῆς θεώσεως· μόνο τῆς θείας χάριτος εἶναι τοῦτο γνώρισμα, τὸ νὰ χαρίζη στὰ ὄντα θεώσι κατὰ τὴν ἀναλογία τῆς ἰκανότητός των, καθὼς λαμπρύνει τὴ φύσι μὲ τὸ

2. Περὶ τῆς μετασκευῆς τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ἀγίων καὶ τῆς μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο θέας τοῦ θείου φωτός βλ. σημείωσι παραπάνω, *Λόγος* 3, 2,3.

3. *Κεφάλαια διάφορα* 1, 7, PG 90, 1180C.

4. *Πρὸς Θαλάσσιον* 61, *Σχόλιον* 18, PG 90, 644D-645A.

ωσιν, λαμπρυνούσης τὴν φύσιν τῷ ὑπὲρ φύσιν φωτί, καὶ τῶν οἰκείων ὄρων ὑπεράνω κατὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς δόξης ποιουμένης».

18 Καὶ τοῦτο μέντοι προσῆκε σκοπεῖν, ὡς οὐκ εἶπεν ὁ θεῖος
5 Μάξιμος μηδενὶ διαγινώσκεσθαι Θεὸν ἐκ τῶν φυσικῶν αὐτοῦ
προόδων καὶ ἐνεργειῶν, ἀλλ' «ἐκ φυσικῆς ἐμφάσεως», τουτέ-
στιν ἐκ τῶν ἐμφαινόντων αὐτοῦ τὴν φύσιν ἧτις ἐστί. Διὸ οὐδὲ μὴ
γινώσκεσθαι εἶπεν, ἀλλὰ μὴ διαγινώσκεσθαι, τὴν ἐκ φυσικῆς
ἐμφάσεως ἀκριβῆ παρ' ἡμῶν τοῦ Θεοῦ κατάληψιν ἀπαγορεύ-
10 ων. Ἐκ γὰρ τῶν φυσικῶν ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ, τῆς προνοίας,
τῆς φιλανθρωπίας, τῆς ἀγαθότητος καὶ τῶν ὁμοίων, ὅτι ἔστιν,
ἀλλ' οὐχ ἧτις ἐστὶν ἡ θεία φύσις ἡμῖν γινώσκεται· τὰς δὲ τοῦ
Θεοῦ τοιαύτας ἐνεργείας ἐκ τῶν εἰς ἡμᾶς γινομένων κατανοοῦ-
μεν, εἰ καὶ ἀμυδρῶς πρὸς τὴν ὑπερέχουσαν πάντα νοῦν μεγα-
15 λειότητα ἐκείνην. Τῷ δ' Ἀκινδύνῳ τοιαύτη τις ἢ θαυμασία σύ-
νεσις καὶ παραίνεσις, μηδενὶ διαγινώσκεσθαι Θεὸν ἐκ τῆς αὐτοῦ
προνοίας καὶ φιλανθρωπίας (τῷ γὰρ Θεῷ φυσικῶς πρόσεστιν ἡ
πρόνοια), μηδενὶ δ' ἐκ τῶν φυσικῶς προσόντων γινώσκεσθαι
Θεὸν φησιν, εἰ μὴ καὶ τὴν ἐπὶ πάντα πρόνοιαν κτιστὴν ἐρεῖ, τῶν
20 φύσει τῷ Θεῷ προσόντων κακῶς ἀποτεμνόμενος, ἐπειδήπερ ἐξ
αὐτῆς ὁ Θεὸς γινώσκεται, παρ' οὐδενὸς μέντοι τῶν προσόντων
αὐτῷ φύσει κατ' αὐτόν.

19 Μᾶλλον μὲν οὖν καὶ λέγει, καὶ σφόδρα λέγει, καὶ διὰ πολ-
λῶν κατασκευάζει κτιστὴν εἶναι τὴν θείαν πρόνοιαν, μόνην εἶναι
25 δογματίζων ἄκτιστον τὴν φύσιν τοῦ Θεοῦ, πᾶσαν δὲ ἐνέργειαν
αὐτοῦ διαφέρουσαν ὅπως οὖν τῆς φύσεως αὐτοῦ κτιστὴν. Ὅτι
δὲ καὶ γινώσκεται παρ' ἡμῶν ἡ θεία πρόνοια καὶ τῆς θείας φύ-
σεως διενήνοχε, παραστήσει δι' ὀλίγων ὁ μέγας Βασίλειος γρά-
φων· «τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ εἰδέναί λέγομεν, ἧ ἐπιμελεῖται

ὕπερ τῆ φύσι φῶς, καὶ τὴν τοποθετεῖ ἐπάνω ἀπὸ τὰ ὄρια τῆς κατὰ τὴν ὑπερβολὴ τῆς δόξας»⁵.

18 Πρέπει ὅμως νὰ ἐξετάσωμε καὶ τοῦτο, ὅτι δὲν εἶπε ὁ θεῖος Μάξιμος ὅτι τὸν Θεὸ δὲν διαγινώσκει κανεὶς ἀπὸ τὶς φυσικὲς τοῦ προόδους καὶ ἐνέργειες, ἀλλὰ «ἀπὸ τῆ φυσικῆ ἔμφρασι»⁶, δηλαδὴ ἀπὸ τὰ στοιχεῖα ποὺ φανερώνουν ποιά εἶναι ἡ φύσις του. Γι' αὐτὸ ἐπίσης δὲν εἶπε μὴ γινώσκεσθαι ἀλλὰ μὴ διαγινώσκεσθαι, ἀπορρίπτοντας τὴν ἀκριβῆ ἀπὸ μᾶς κατάληψι τοῦ Θεοῦ μὲ φυσικὴ φανέρωσι. Μὲ τὶς φυσικὲς ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ, τὴν πρόνοια, τὴ φιλανθρωπία, τὴν ἀγαθότητα καὶ τὰ ὅμοια, γινώσκεται ἀπὸ μᾶς ὅτι ὑπάρχει, ἀλλ' ὄχι ποιά εἶναι ἡ θεία φύσις· τὶς ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ τοῦ εἶδους κατανοοῦμε ἀπὸ τὰ γινόμενα σ' ἐμᾶς, ἂν καὶ ἀμυδρῶς σὲ σύγκρισι πρὸς ἐκείνη τὴ μεγαλειότητα ποὺ ξεπερνᾷ κάθε νοῦ. Τοῦ δὲ Ἀκινδύνου εἶναι τέτοια ἡ θαυμασία σύνεσις καὶ παραίνεσις, ὥστε λέγει ὅτι κανένας δὲν διαγινώσκει τὸν Θεὸ ἀπὸ τὴν πρόνοια καὶ φιλανθρωπία του (διότι στὸν Θεὸ προσυπάρχει φυσικῶς ἡ πρόνοια), κανένας δὲ δὲν γνωρίζει τὸν Θεὸ ἀπὸ τὰ φυσικῶς προσόντα, ἐκτὸς ἂν εἰπῆ κτιστὴ καὶ τὴν πρὸς τὰ πάντα πρόνοια, ἀποκόπτοντάς τὴν κακῶς ἀπὸ τὰ φύσει προσόντα στὸ Θεό, ἐπειδὴ κατ' αὐτὸν ἀπὸ αὐτὴν γνωρίζεται ὁ Θεός, ἀπὸ κανένα ὅμως τῶν φύσει προσόντων του.

19 Μᾶλλον λοιπὸν λέγει, καὶ λέγει δυνατὰ, καὶ κατασκευάζει μὲ πολλὰ λόγια, ὅτι ἡ θεία πρόνοια εἶναι κτιστὴ, δογματίζοντας ὅτι τὸ μόνο ἄκτιστο εἶναι ἡ φύσις τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ κάθε ἐνέργειά του ποὺ διαφέρει ὅπωςδήποτε τῆς φύσεώς του εἶναι κτιστὴ. Ὅτι δὲ ἡ θεία πρόνοια καὶ γνωρίζεται ἀπὸ ἐμᾶς καὶ διαφέρει ἀπὸ τῆ θεία φύσι, θὰ τὸ παραστήσῃ μὲ λίγα λόγια ὁ μέγας Βασίλειος, γράφοντας· «τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ λέγομε ὅτι γνωρίζομε, κατὰ τὴν ὁποία μᾶς φροντίζει καὶ τὸ δίκαιο τῆς κρίσεώς

5. Πρὸς Θαλάσσιον 22, PG 90, 321A· *Κεφάλαια διάφορα 1*, 76, PG 90, 1212A.

6. *Κεφάλαια θεολογικά 1*, 1, PG 90, 1083A.

ἡμῶν, καὶ τὸ δίκαιον αὐτοῦ τῆς κρίσεως, οὐκ αὐτὴν τὴν οὐ-
 σίαν». Ἐπεὶ τοίνυν πᾶν τὸ διαφέρον ὀπωσοῦν τῆς θείας φύσεως
 κτιστὸν εἶναι δογματίζει ὁ Ἀκίνδυνος καὶ μηδὲν τῶν ὑφ' ἡμῶν
 γνωσκομένων ἐν τοῖς ἀκτίστοις τίθεται, φανερὸν ὅτι τὴν θείαν
 5 πρόνοιαν κτιστὴν ἠγεῖται. Καὶ ἡ πρόφασις· ἵνα μὴ μετὰ τῆς παν-
 τάσιν ἀκαταλήπτου φύσεως καὶ πρόνοιαν ἔχων καὶ δικαιοσύ-
 νην ἄκτιστον ὑφ' ἡμῶν γνωσκομένην, σύνθετος εἴη ὁ Θεὸς
 αὐτῷ καὶ πολλὰ γένοιτο τὰ ἄκτιστα καὶ πολλοὶ διὰ ταῦτα γέ-
 νοιντο Θεοί, μείζονές τε καὶ ἐλάττονες, οἷους αὐτὸς ἀπαριθμεῖ-
 10 ται καθ' ἡμῶν. Ἡμεῖς δ' ἓνα σέβομεν ἄκτιστον Θεόν, ὃν οὗτος
 εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα κατατεμῶν καὶ ἄθεος ὄντως διθεΐτης γε-
 γονώς, εἴθ' ἡμῶν καταψεύδεται τὴν διθεΐαν, ἅτε μηδὲν εἰς κτί-
 σμα κατασπᾶν ἀνεχομένων τῶν τῷ Θεῷ προσόντων φυσικῶς.

20 Καὶ γὰρ ἡμεῖς οὐ κατ' οὐσίαν μόνον τὸν Θεὸν ἄκτιστόν φα-
 15 μεν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς ὑποστάσεις καὶ κατὰ τὰς δυνάμεις καὶ
 κατὰ τὰς ἐνεργείας· καὶ τὴν αὐτοῦ φιλανθρωπίαν καὶ τὴν περὶ
 ἡμᾶς ἀγαθότητα καὶ τὴν ἐπὶ πάντα πρόνοιαν καὶ ἀπλῶς πάντα
 τὰ τοιαῦτα οὐκ οὐσίας ἐδιδάχθημεν εἶναι οὐδὲ ὑποστάσεις, ἀλλ'
 ἐνεργείας περὶ τὸν Θεὸν θεωρουμένας, ἀχωρίστους τῆς φύσεως
 20 αὐτοῦ, ταυτὸν δ' εἰπεῖν ἀκτίστους· τῶν γὰρ φύσει προσόντων
 τῷ Θεῷ κτιστὸν οὐδὲν καὶ ἐκτὸς Θεοῦ ἄκτιστον οὐδέν. Ἀλλὰ
 καὶ τῆς ἐκ Θεοῦ καὶ ἐν Θεῷ προνοίας ἐν μεθέξει τε καὶ ἐπιγνώ-
 σει γεγονότες καὶ αἰεὶ γινόμενοι καὶ πρὸς αὐτὴν ὀρώντες, ἀπὸ
 ταύτης τὸν Θεὸν ἡμῶν γινώσκουμεν, ἀλλ' οὐκ ἀπὸ τὴν ὑπὲρ πᾶ-
 25 σαν ἔκφρασιν καὶ μέθεξιν καὶ κατάληψιν οὐσίας. Ὁ δ' Ἀκίνδυ-
 νος ἐκ τῶν εἰς ἡμᾶς γινομένων οὐ τὴν θείαν πρόνοιαν ἀλλὰ τὴν
 θείαν φύσιν φησὶ γινώσκεσθαι, καὶ καταληπτὴν οὕτω τιθέμενος
 τὴν θείαν φύσιν, οἶεται φρενοβλαβῶς τῷ ἀκαταλήπτῳ τοῦ Θεοῦ

του, ὄχι τὴν ἴδια τὴν οὐσία»⁷. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Ἀκίνδυνος δογματίζει ὅτι εἶναι κτιστὸ κάθε τι ποὺ διαφέρει κάπως ἀπὸ τὴ θεία φύσι καὶ δὲν τοποθετεῖ μὲ τὰ ἄκτιστα τίποτε ἀπὸ ὅσα ἐμεῖς γνωρίζομε, εἶναι φανερὸ ὅτι θεωρεῖ κτιστὴ τὴ θεία πρόνοια. Καὶ ἡ αἰτιολογία εἶναι· νὰ μὴ σοῦ εἶναι ὁ Θεὸς σύνθετος, ἀφοῦ μαζὶ μὲ τὴν ἀκατάληπτη φύσι θὰ ἔχη καὶ πρόνοια καὶ δικαιοσύνη ἄκτιστη γνωριζόμενος ἀπὸ μᾶς καὶ τότε τὰ ἄκτιστα θὰ ἐγίνονταν πολλὰ καὶ θὰ ἐγίνονταν ἐπίσης πολλοὶ θεοί, μεγαλύτεροι καὶ χειρότεροι, ὅπως τοὺς ἀπαριθμεῖ αὐτὸς ἐναντίον μας. Ἐμεῖς ὅμως σεβόμεσθε ἓνα ἄκτιστο Θεό, ποὺ αὐτὸς κατατέμνει σὲ κτιστὰ καὶ ἄκτιστα κι' ἔτσι γίνεται πράγματι ἄθεος διθεΐτης. Ἐπειτα κατηγορεῖ ἐμᾶς ψευδῶς γιὰ διθεΐα, ἐπειδὴ δὲν ἀνεχόμεσθε νὰ κατεβάσωμε στὴ θέσι κτίσματος τίποτε ἀπὸ τὰ φυσικῶς προσόντα στὸ Θεό.

- 20 Πράγματι ἐμεῖς δὲν θεωροῦμε τὸν Θεὸ μόνον κατ' οὐσίαν ἄκτιστο ἀλλὰ καὶ κατὰ τὶς ὑποστάσεις καὶ κατὰ τὶς δυνάμεις καὶ κατὰ τὶς ἐνέργειες· τὴ φιλανθρωπία του ὅμως καὶ τὴν πρὸς ἐμᾶς ἀγαθότητα καὶ τὴν πρὸς ὅλα πρόνοια, καὶ γενικῶς ὅλα τὰ παρόμοια δὲν ἐδίδαχθήκαμε ὅτι εἶναι οὐσίες οὔτε ὑποστάσεις, ἀλλ' ἐνέργειες, γύρω ἀπὸ τὸ Θεὸ θεωρούμενες, ἀχώριστες ἀπὸ τὴ φύσι του, δηλαδὴ ἄκτιστες· διότι ἀπὸ τὰ φύσει προσόντα τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι κανένα κτιστὸ καὶ ἐκτὸς τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι τίποτε ἄκτιστο. Ἀλλά, ὅταν ἔλθωμε σὲ μέθεξι καὶ ἐπίγνωσι τῆς ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ μέσα στὸ Θεὸ προνοίας, καὶ πάντοτε ἐρχώμαστε καὶ πρὸς αὐτὴν ἀποβλέπωμε, ἀπὸ αὐτὴν γνωρίζομε τὸν Θεὸ μας, ἀλλὰ ὄχι ἀπὸ τὴν οὐσία ποὺ εὐρίσκεται ἐπάνω ἀπὸ κάθε ἔκφρασι καὶ μέθεξι καὶ κατάληψι. Ὁ Ἀκίνδυνος ὅμως, ἀπὸ τὰ γινόμενα σ' ἐμᾶς ἰσχυρίζεται ὅτι δὲν γνωρίζεται ἡ θεία πρόνοια ἀλλὰ ἡ θεία φύσις, καὶ δεχόμενος ἔτσι καταληπτὴ τὴ θεία φύσι, νομίζει φρενοβλαβῶς ὅτι συμφωνεῖ μὲ τὸ ἀκατάληπτο τοῦ Θεοῦ. Θέλοντας λοιπὸν νὰ παραστήσῃ τοῦτο, ὅτι δὲν γνωρίζο-

7. Ἐπιστολὴ 234, 1, PG 32, 868C.

συνίστασθαι. Τοῦτο δὴ θέλων παραστῆσαι, ὡς οὐκ ἀπὸ τῆς αὐτοῦ προνοίας τὸν Θεὸν γινώσκομεν, τὸν πολὺν τὰ θεῖα Μάξιμον ἡμῖν προήνεγκε γράφοντα, «μηδενὶ διαγινώσκεσθαι Θεὸν ἐκ φυσικῆς ἐμφάσεως», φυσικὴν ἔμφασιν ἀφρόνως οἰόμενος τὴν 5 πρόνοιαν καὶ τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν φιλανθρωπίαν καὶ ἀπλῶς πάσας τὰς ἀκτίστους καὶ θείας ἐνεργείας, ἀφ' ὧν ὁ ἐνεργῶν ἀποδείκνυται, ἀλλ' οὐχ ἢ τοῦ ἐνεργοῦντος φύσις.

21 Ὁ δὲ θεῖος Μάξιμος πολλοῦ δεῖ τοιαῦτα φρονεῖν ἢ παραινεῖν· καὶ γὰρ αὐτός ἐστιν ὁ φάσκων, «τὸ ὧν καὶ τὸ ἀγαθὸς καὶ 10 τὸ Θεὸς καὶ τὸ δημιουργὸς καὶ τὰ τοιαῦτα, ἐμφαντικὰς εἶναι προσηγορίας τῶν περὶ τὸν Θεὸν θεωρουμένων, οὐδενὸς μέντοι τῶν κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ καὶ φύσιν δηλωτικὰς. Τινὰ μὲν γὰρ πρέποντα τῇ θεῖα φύσει σημαίνουσιν, οὐκ αὐτὴν δὲ τὴν θεῖαν φύσιν σημαίνουσι». Συνηγορεῖτω δὲ τούτῳ νῦν ὑπ' Ἀκινδύνου 15 διαβαλλομένῳ καὶ ὁ Νύσσης θεῖος Γρηγόριος «κἂν τῆς ἡμετέρας», λέγων, «ζωῆς τὴν αἰτίαν λογισώμεθα, ὅτι οὐκ ἐξ ἀνάγκης ἀλλ' ἐξ ἀγαθῆς προαιρέσεως ἦλθεν ὁ Θεὸς εἰς τὸ κτίσαι τὸν ἄνθρωπον, πάλιν καὶ διὰ τούτου τοῦ τρόπου ἐωρακέναί λέγομεν τὸν Θεόν, τῆς ἀγαθότητος, οὐ τῆς οὐσίας ἐν περινοίᾳ γινόμενοι. 20 Οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων πάντων· ὁ γὰρ ἀόρατος τῇ φύσει ὁρατὸς ταῖς ἐνεργείαις γίνεται ἐν τισὶ τοῖς περὶ αὐτὸν ιδιώμασι καθορώμενος». Οὐκ ἄρ' ὁ σοφὸς τὰ θεῖα Μάξιμος μηδενὶ διαγινώσκεσθαι Θεὸν ἐκ τῶν φυσικῶν αὐτοῦ φησι προόδων, δηλαδὴ ἐνεργειῶν, ἀλλὰ μηδενὶ διαγινώσκεσθαι Θεὸν ἐκ τῶν αὐτοῦ 25 τὴν φύσιν ἐμφαινόντων ἧτις ἐστίν, ἀφ' ἧς ἐκείνη πρόεισιν ἢ πρόνοια καὶ διαφοιτᾶ πρὸς πάντα καὶ τῆς ἐν αὐτῇ μονῆς ἀνεκφοιτήτως ἔχεται.

22 Δοκεῖ μέντοι ὁ Ἀκίνδυνος ἐν τοῖς αὐτῶ συγγεγραμμένοις εἰς τὰ τοῦ θεοῦ Μαξίμου Κ ε φ ἄ λ α ι α (οὗ δὴ καὶ ταῦτα τὰ

με τὸν Θεὸ ἀπὸ τὴν πρόνοιά του, μᾶς προσήγαγε τὸν πολὺ στὰ θεῖα Μάξιμο, πὺ γράφει, «ὅτι ὁ Θεὸς δὲν διαγινώσκεται ἀπὸ κανένα μὲ βάσι τῆ φυσικῆ φανέρωσι»⁸, νομίζοντας ἀφρόνως φυσικῆ φανέρωσι τὴν πρόνοια καὶ τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν φιλανθρωπία καὶ γενικῶς ὅλες τὶς ἄκτιστες καὶ θεῖες ἐνέργειες, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἀποδεικνύεται ὁ ἐνεργῶν, ἀλλ' ὄχι ἡ φύσις τοῦ ἐνεργοῦντος.

21 Ὁ θεῖος Μάξιμος κάθε ἄλλο παρὰ ἐπίστευε καὶ παραινοῦσε τέτοια πράγματα· διότι αὐτὸς εἶναι πὺ λέγει, «τὸ ὄν καὶ τὸ ἀγαθὸ καὶ τὸ Θεὸς καὶ τὸ δημιουργὸς καὶ τὰ παρόμοια, εἶναι ἐκφραστικὲς ὀνομασίαι τῶν γύρω ἀπὸ τὸν Θεὸ θεωρουμένων, ἀλλ' ὄχι δηλωτικὲς τῶν σχετικῶν μὲ τῆ φύσι καὶ τὴν οὐσία αὐτοῦ. Πράγματι σημαίνουν κάποια πράγματα ταιριαστὰ μὲ τῆ θεία φύσι, ἀλλ' ὄχι τὴν ἴδια τῆ θεία φύσι»⁹. Συνηγορεῖ δὲ μὲ τοῦτον, πὺ τώρα διαβάλλεται ἀπὸ τὸν Ἀκίνδυνο, κι ὁ θεῖος Γρηγόριος Νύσσης, πὺ λέγει, «κι' ἂν λάβωμε ὑπ' ὄψι τὴν αἰτία τῆς δικῆς μας ζωῆς, ὅτι ὁ Θεὸς ἔφθασε στὴν κτίσι τοῦ ἀνθρώπου ὄχι ἀπὸ ἀνάγκη ἀλλὰ ἀπὸ ἀγαθὴ προαίρεσι, πάλι καὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο λέγομε ὅτι ἔχομε ἰδεῖ τὸν Θεό, συλλαμβάνοντας τὴν ἀγαθότητα, ὄχι τὴν οὐσία. Ἔτσι καὶ σὲ ὅλα τὰ ἄλλα· ὁ ἀόρατος στὴ φύσι γίνεται ὀρατὸς μὲ τὶς ἐνέργειες, καθορώμενος σὲ μερικὰ ἀπὸ τὰ γύρω του ἰδιώματα»¹⁰. Ἐπομένως ὁ σοφὸς στὰ θεῖα Μάξιμος δὲν ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ Θεὸς ἀπὸ κανένα δὲν διαγινώσκεται μὲ βάσι τὶς φυσικὲς του προόδους, δηλαδὴ τὶς ἐνέργειες, ἀλλὰ ὅτι ὁ Θεὸς δὲν διαγινώσκεται ἀπὸ κανένα ἀπὸ τὰ στοιχεῖα πὺ φανερώνουν τῆ φύσι του, ἀπὸ τὴν ὁποῖα προέρχεται ἐκείνη ἡ πρόνοια καὶ διαφοιτᾶ πρὸς ὅλα καὶ κρατεῖται ἀναπόσπαστη ἀπὸ τῆ διαμονὴ σ' αὐτήν.

22 Φαίνεται ὅμως ὁ Ἀκίνδυνος ὅτι στὰ κείμενα πὺ ἔγραψε γιὰ τὰ κεφάλαια τοῦ θεοῦ Μαξίμου (ὅπου μάλιστα λέγει καὶ

8. *Κεφάλαια θεολογικὰ* 1,1, PG 90, 1083A.

9. Χωρίο πὺ δὲν ἀνιχνεύθηκε.

10. *Εἰς τοὺς Μακαρισμοὺς* 6, PG 44, 1268D-1269A.

περὶ Θεὸν οὐσιωδῶς θεωρούμενα δυσσεβῶς ὁμοῦ καὶ ἀμαθῶς, «πληθὸς τι πολυάριθμον οὐσιῶν εἶναι καὶ ὑποστάσεών» φησι «πρὸ τῶν ἀγγέλων ἐν αἰῶνι κτισθέντα καὶ περὶ τὸν Θεὸν θεωρούμενα πρὸ τῶν κτισμάτων πάντων», ὃ καὶ φθάσαντες ἐν τε 5 τῷ δευτέρῳ λόγῳ κὰν τοῖς ἐπιστολιμαίοις λόγοις διηλέγξαμεν). δοκεῖ τοίνυν ἐν τούτῳ τῷ συγγράμματι καὶ τὸ μηδενὶ ληπτὸν γίνεσθαι τὸ θεῖον ἐκ τῶν φυσικῶς αὐτῷ προσόντων διαρκέστερον κατασκευάζειν. Ἐπεὶ τοίνυν πανταχόθεν τῶν αὐτοῦ λόγων ἐκλεγόμενος ὁ ἡμέτερος λόγος τοῖς εὐτονωτέροις τῶν κατὰ τῆς 10 εὐσεβείας ἐπιχειρημάτων πρὸς ἀντιπαράταξιν συμπλέκεται, φέρε καὶ ταῦτ' ἐκεῖθεν μεταλαβόντες ἐνταῦθα νῦν ἀνετάσσοντες προθώμεθα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

Ἔτεροι ρήσεις Ἀκινδύνου καὶ μαρτυρίαι τῶν ἀγίων παρ' αὐτοῦ κακῶς ἐκλαμβανόμεναι, παριστᾶν ἐπιχειροῦντος μὴ εἶναι τὸν Θεὸν κατ' οὐσίαν μὲν ἀκατάληπτον, ἀπὸ δὲ τῶν οἰκείων ἐνεργειῶν ἐπιγινωσκόμενον

23 Προθεὶς τοίνυν κάκει τὸ τοῦ μακαρίου Μαξίμου κεφάλαιον, ἐν ᾧ φησιν, «εἷς διὰ πάσης τῆς κατὰ λόγον τε καὶ νοῦν 15 θεωρητικῆς δυνάμεως καὶ ἐπιστήμης ἀναφαίνεται Θεός, πάσης ἀπειρίας ὑπάρχων ἐπέκεινα, καὶ μηδενὶ καθόλου τῶν ὄντων καθ' ὅτιοῦν ληπτός, πλὴν τοῦ διὰ πίστεως μόνον γινώσκεσθαι, καὶ τοῦτο ἐκ τῶν αὐτοῦ ποιημάτων, ὅτι ἔστιν, οὐχ ὅ,τι ποτέ ἐστι διεγνωσμένος, καὶ παντὸς αἰῶνος καὶ χρόνου καὶ πάντων τῶν

για τὰ γύρω ἀπὸ τὸν Θεὸ θεωρούμενα οὐσιωδῶς, δυσσεβῶς καὶ ἀμαθῶς μαζί «ὅτι εἶναι πολυάριθμο πλῆθος οὐσιῶν καὶ ὑποστάσεων, πού ἐκτίσθηκαν πρὶν ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους στὸν αἰῶνα καὶ ὑφίστανται γύρω ἀπὸ τὸν Θεὸ πρὶν ἀπὸ ὅλα τὰ κτίσματα», πρᾶγμα πού πρὸ ὀλίγου ἐλέγξαμε στὸν δεῦτερο λόγο, καὶ στίς ἐπιστολιμαῖες πραγματεῖες¹¹. φαίνεται λοιπὸν σὲ τοῦτο τὸ σύγγραμμα ὅτι ἐξηγεῖ λεπτομερέστερα ἀπὸ τὰ φυσικά του προσόντα ὅτι τὸ θεῖο δὲν γίνεται ἀπὸ κανένα καταληπτό. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ λόγος μας ἐκλέγοντας ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα τῶν δικῶν του λόγων συμπλέκεται κατὰ ἀντιπαράταξι μὲ τὰ ἐντονώτερα ἐπιχειρήματα κατὰ τῆς εὐσεβείας, ἃς παραλάβωμε ἀπὸ ἐκεῖ κι' αὐτά, γιὰ νὰ τὰ παραθέσωμε ἐδῶ πρὸς ἐξέτασι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10

Ἄλλες ρήσεις τοῦ Ἀκινδύνου καὶ μαρτυρίες τῶν ἁγίων πού κακῶς ἐκλαμβάνονται ἀπὸ αὐτόν, καθὼς ἐπιχειρεῖ νὰ παραστήσῃ ὅτι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι κατ' οὐσίαν ἀκατάληπτος καὶ ἀπὸ τίς ἐνέργειές του ἐπιγινώσκειται

- 23 Ἄφου παρέθεσε κι' ἐκεῖ τὸ κεφάλαιο τοῦ μακαρίου Μαξίμου, στὸ ὁποῖο λέγει «ἀπὸ ὅλη τὴν κατὰ λόγο καὶ νοῦ θεωρητικὴ δύναμι καὶ ἐπιστήμη παρουσιάζεται ἓνας Θεός, πού ὑπάρχει πέρα ἀπὸ κάθε ἐμπειρία καὶ δὲν εἶναι καθόλου καταληπτὸς μὲ κανένα τρόπο ἀπὸ κανένα ὄν, ἐκτὸς τοῦ ὅτι γνωρίζεται μόνο διὰ τῆς πίστεως, καὶ μάλιστα διεγνωσμένος ἀπὸ τὰ ποιήματά του ὅτι εἶναι, ὄχι τί ἀκριβῶς εἶναι, καὶ ὅτι εἶναι ποιητῆς καὶ δημιουργὸς ὅλου τοῦ αἰῶνος καὶ τοῦ χρόνου καὶ ὅλων ὅσα εὐρίσκονται στὸν αἰῶνα καὶ στὸ χρόνο, χωρὶς νὰ ἔχη τίποτε ἀπο-

11. Ἀντιρρητικός 2, 12, 45–54. Ἐπιστολὴ πρὸς Ἀθανάσιον Κυζίκου 36–38, καὶ Ἐπιστολὴ πρὸς Ἰωάννην Γαβρᾶν 4–5.

ἐν αἰῶνι καὶ χρόνῳ ποιητῆς τε καὶ δημιουργός, οὐδὲν τὸ παρά-
 παν ἐξ αἰδίου καθ' οἴονοῦν τινα τρόπον αὐτῷ συνεπινοούμενον
 ἔχων»· τοῦτο τοίνυν προθεῖς ὁ Ἀκίνδυνος, ἵνα δοκοῖη τῷ ἁγίῳ
 συνάδων, καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ κλέπτων λανθάνοι τοὺς ἀκε-
 5 ραιοτέρους, τῷ σεπτῷ Μαξίμῳ καὶ τοῖς κατ' αὐτὸν θεολογοῦσι
 μαχόμενος, ἐπιφέρει διδάσκων αὐτός· «τοῦτό τε οὖν ἐκ τῶν πα-
 ρόντων μάθε· ὡς ἄρα τῶν ὄντων οὐδὲν οὐδαμῶς ἐξ αἰδίου τῷ
 Θεῷ συνεπινοεῖσθαι δύναται καὶ ὅτι οὐδενὶ τῶν ὄντων καθ'
 ὅτιοῦν πλήν γε διὰ πίστεως μόνης γινώσκεται, καὶ τοῦτο ἐκ τῶν
 10 αὐτοῦ ποιημάτων, ὅτι ἔστι, καὶ οὕτω φεῦγε ἀποτρεπόμενος τὸν
 κατὰ μὲν τὴν οὐσίαν εἶναι τὸ θεῖον ἀποφαινόμενον ἄληπτον, ἅτε
 καὶ ὑπερκείμενον, κατὰ δὲ τὰ φυσικὰ καὶ οὐσιώδη αὐτοῦ ἕτερα
 ὄντα καὶ ὑφειμένα αὐτοῦ ἀπειράκις ἀπείρως, καὶ νοεῖσθαι καὶ
 ὁρᾶσθαι πνευματικῶς σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'

**Ὅτι καὶ τῆς παρ' ἑαυτοῦ προβεβλημένης ἐκ τῶν τοῦ θεοῦ
 Μαξίμου μαρτυρίας πᾶν τούναντίον εἰσηγεῖται ὁ Ἀκίν-
 δυνος καὶ ὑπεναντία τοῖς πρὸ αὐτοῦ θεολόγοις δεί-
 κνυσι λέγοντα τὸν ἅγιον καὶ τοὺς θεοὺς ἡμῶν
 ἅπαντας πατέρας παραινεῖ φεύγειν καὶ
 ἀποτρέπεσθαι**

24 Τὸ μὲν οὖν συμπεφυρμένον ἐν τούτοις καὶ ἀδιάκριτον, ἀφ'
 οὗ καθάπερ ἐν βαθεῖ σκότῳ πορευόμενος πυκνὰ προσκόπτει
 προϊόντος τοῦ λόγου διαδειχθήσεται. Νῦν δὲ τοῦτο ποιησόμεθα
 καταφανές, ὅτι τάναντία τε τῆς ὑπ' αὐτοῦ προβεβλημένης ἐκ
 τῶν τοῦ θεοῦ Μαξίμου λόγων μαρτυρίας ἐξ αὐτῆς τοὺς αὐτῷ
 20 πειθομένους μανθάνειν εἰσηγεῖται καὶ τοῖς πρὸ αὐτοῦ θεολόγοις
 ὑπεναντία διδάσκοντα δείκνυσιν αὐτόν. «Ἄπειρον γὰρ τὸ θεῖον
 καὶ δυσθεώρητον καὶ τοῦτο πάντῃ καταληπτὸν αὐτοῦ μόνον, ἢ

λύτως συνεπινοούμενο μαζί του αιδίως κατὰ ὁποιοδήποτε τρόπο»¹. ἄφοῦ λοιπὸν παρέθεσε τοῦτο ὁ Ἀκίνδυνος, γιὰ νὰ φανῆ ὅτι συμφωνεῖ μὲ τὸν ἅγιο, καὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο νὰ παραπλανήση ἀπαρατήρητος τοὺς ἀκεραιότερους, ὅτι μάχεται μὲ τὸν σεπτὸ Μάξιμο καὶ μὲ τοὺς θεολογοῦντας κατὰ τὸ δικό του τρόπο, ἐπιφέρει διδάσκοντας ὁ ἴδιος· «μάθε λοιπὸν τοῦτο ἀπὸ τὰ παρόντα, ὅτι δηλαδὴ κανένα ἀπὸ τὰ ὄντα δὲν μπορεῖ καθόλου νὰ συνεπινοῆται αἰδίως μὲ τὸν Θεὸ καὶ ὅτι ἀπὸ κανένα ὄν κατὰ ὁποιοδήποτε τρόπο δὲν γνωρίζεται παρὰ μὲ τὴν πίστι μόνη, καὶ μάλιστα ἀπὸ τὰ ποιήματά του τοῦτο μόνο, ὅτι ὑπάρχει, κι' ἔτσι ἀπόφευγε ἀποκρούοντας ἐκεῖνον ποὺ κατὰ μὲν τὴν οὐσία θεωρεῖ ὅτι τὸ Θεῖο εἶναι ἀκατάληπτο, ὡς ὑπερβολικὸ ἄλλωστε, κατὰ δὲ τὰ φυσικὰ καὶ τὰ οὐσιώδη του προσόντα ποὺ εἶναι ἄλλα καὶ κατώτερα αὐτοῦ ἀπειράκις ἀπείρως, ὅτι καὶ νοεῖται καὶ ὁρᾶται πνευματικῶς μὲ σωματικὸς ὀφθαλμούς».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11

Ἵτι ὁ Ἀκίνδυνος διδάσκει κάτι τὸ ἐντελῶς ἀντίθετο ἀπὸ τὴ μαρτυρία τοῦ θείου Μαξίμου ποὺ προβάλλει αὐτὸς καὶ δεικνύει ὅτι ὁ ἅγιος λέγει ἀντίθετα ἀπὸ τοὺς πρὶν ἀπὸ αὐτὸν θεολόγους καὶ συμβουλεύει ν' ἀποφεύγωμε καὶ νὰ ἀποδοκιμάζωμε ὄλους τοὺς θείους μας πατέρες

24 Λοιπὸν τὸ συγκεχυμένο σ' αὐτὰ καὶ ἀδιάκριτο, ἀπὸ τὸ ὁποῖο πορευόμενος σὰν σὲ βαθὺ σκοτάδι σκοντάφτει συχνά, θὰ δειχθῆ στὴ συνέχεια τοῦ λόγου. Τώρα θὰ κάμωμε φανερὸ τοῦτο, ὅτι εἰσηγεῖται στοὺς ὀπαδούς του νὰ μαθαίνουν τὰ ἀντίθετα ἀπὸ τὴ μαρτυρία τῶν λόγων τοῦ θείου Μαξίμου ποὺ προβάλλει καὶ δεικνύει ὅτι διδάσκει ἐνάντια πρὸς τοὺς πρὶν ἀπὸ αὐτὸν θεολόγους. «Διότι τὸ θεῖο εἶναι ἄπειρο καὶ δυσθεώρητο καὶ τοῦτο ἀπὸ αὐτὸν εἶναι μόνο ἐντελῶς καταληπτό, ἢ ἀπειρία», λέει ὁ

ἀπειρία», φησὶν ὁ θεολόγος Γρηγόριος· τῆς δὲ ἀπειρίας ὑπερκεῖσθαι τὸν Θεὸν ὁ θεῖος ἐνταῦθ' οὗτος ἐθεολόγησε Μάξιμος. Ἄρ' οὖν, ὅτι καταληπτὸν ἢ τοῦ Θεοῦ ἀπειρία, κτίσμα; Ἡ τῶν μὴ ἐξ αἰδίου καὶ φυσικῶς προσόντων τῷ Θεῷ ἢ ἀπειρία ἐστίν;
 5 «Ἀλλὰ διχῆ τοῦ ἀπείρου θεωρουμένου κατὰ τε ἀρχὴν καὶ τέλος, τὸ ὑπὲρ ταῦτα καὶ μὴ ἐν τούτοις ἄπειρον», ὁ αὐτὸς φησι θεολόγος. Πῶς οὖν οὐ μόνου Θεοῦ τὸ ὑπὲρ ἀρχὴν καὶ τέλος εἶναι, ὃ ἐστὶν ἢ ἀπειρία;

25 Ἐπεὶ τοίνυν τοῦτο τοῦ Θεοῦ ἐστὶ ληπτόν, ἢ ἀπειρία καὶ ἢ
 10 τούτῳ προσοῦσα φυσικῶς αἰδιότης, ἀλλ' οὐχ ἢ φύσις ὡς ὑπὲρ ἀπειρίαν οὔσα πᾶσαν καὶ κατάληψιν, καθάπερ ὃ τε θεῖος Μάξιμος καὶ ὁ θεολόγος ἔφη Γρηγόριος, οὐ τούτους ὁ Ἀκίνδυνος παραινεῖ φεύγειν καὶ ἀποτρέπεσθαι «φεῦγε», λέγων, «ἀποτρεπόμενος τὸν κατὰ μὲν τὴν οὐσίαν εἶναι τὸ θεῖον ἀποφαινόμενον
 15 ἄληπτον, ἅτε καὶ ὑπερκεῖμενον, κατὰ δὲ τὰ φυσικὰ αὐτοῦ νοεῖσθαι τοῦτο καὶ ὀνομάζεσθαι»; Τί λέγεις; φευζόμεθα καὶ ἀποτροπαίους ἠγησόμεθα τοὺς οὐ μόνον ἐκ τῆς ἀπειρίας ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς περὶ ἡμᾶς ἐμφύτου τῷ Θεῷ προνοίας καὶ ἀγαθότητος ἐπιγινώσκεσθαι τε καὶ ὀνομάζεσθαι τὸν Θεὸν διδάσκοντας, κατ'
 20 οὐσίαν δὲ ὑπὲρ ἐπωνυμίαν εἶναι πάμπαν καὶ νόησιν; Καὶ τίς τῶν ἐξ αἰῶνος ἐνθέων θεολόγων, ὃς μὴ τοῦθ' οὕτως ἔχειν ἰσχυρίσατο καὶ ἀπεφήνατο; Ἡ γὰρ θελητικὴ καὶ ἐνεργητικὴ δύναμις, ἐξ ἧς ὁ Θεὸς γινώσκεται, φυσικόν ἐστίν, ἀλλ' οὐχὶ φύσις κατὰ

θεολόγος Γρηγόριος¹· τῆς δὲ ἀπειρίας ὑπέγκειται ὁ Θεός, ἐθεολόγησε ἐδῶ ὁ θεῖος τοῦτος Μάξιμος. Ἐραγε λοιπὸν τὸ ὅτι ἡ ἀπειρία τοῦ Θεοῦ εἶναι καταληπτὴ, σημαίνει ὅτι εἶναι κτίσμα; Ἡ ἡ ἀπειρία εἶναι ἀπὸ τὰ μὴ αἰδίως καὶ φυσικῶς προσόντα στὸ Θεό; «Ἀλλά, ἐφ' ὅσον τὸ ἄπειρο θεωρεῖται διττῶς, κατὰ τὴν ἀρχὴ καὶ κατὰ τὸ τέλος, τὸ ἐπάνω ἀπὸ αὐτὰ καὶ μὴ μέσα σ' αὐτὰ εἶναι ἄπειρο», λέγει ὁ ἴδιος θεολόγος². Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι γνώρισμα μόνο τοῦ Θεοῦ τὸ νὰ εἶναι ἐπάνω ἀπὸ ἀρχὴ καὶ τέλος, δηλαδή ἡ ἀπειρία;

25 Ἐπειδὴ λοιπὸν τοῦτο εἶναι καταληπτὸ τοῦ Θεοῦ, ἡ ἀπειρία καὶ ἡ αἰδιότης πού προσυπάρχει σ' αὐτὸν φυσικῶς, καὶ ὄχι ἡ φύσις, ἀφοῦ αὐτὴ εἶναι ἐπάνω ἀπὸ κάθε ἀπειρία καὶ κατάληψι, ὅπως εἶπαν καὶ ὁ θεῖος Μάξιμος καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος, αὐτοὶ δὲν εἶναι πού συμβουλεύει ν' ἀπογεύγωμε καὶ ν' ἀποδοκιμάζωμε ὁ Ἀκίνδυνος, ὅταν λέγη, «φεῦγε ἀποδοκιμάζοντας ἐκεῖνον πού ἀποφαίνεται ὅτι τὸ θεῖο κατὰ τὴν οὐσία εἶναι ἀκατάληπτο, ἀφοῦ εἶναι καὶ ὑπερκείμενο, ἐνῶ κατὰ τὰ φυσικά του ιδιώματα νοεῖται καὶ ὀνομάζεται»; Τί λέγεις; θὰ ἀποφύγωμε καὶ θὰ θεωρήσωμε ἀποτροπαίους ἐκείνους πού διδάσκουν ὅτι ὁ Θεὸς ἐπιγινώσκειται καὶ ὀνομάζεται ὄχι μόνο ἀπὸ τὴν ἀπειρία, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἔμφυτη στὸ Θεὸ πρόνοια καὶ ἀγαθότητα γιὰ μᾶς, ἐνῶ κατ' οὐσίαν εἶναι ἐντελῶς ἐπάνω ἀπὸ ἐπωνυμία καὶ νόησι; Καὶ ποιὸς ἀπὸ τοὺς ἐνθέους θεολόγους τῶν αἰώνων δὲν ἰσχυρίσθηκε καὶ δὲν ἀποφάνθηκε ὅτι τοῦτο εἶναι ἔτσι; Πράγματι ἡ θελητικὴ καὶ ἐνεργητικὴ δύναμις, ἀπὸ τὴν ὁποία γνωρίζεται ὁ Θεός, εἶναι φυσικὸ προσόν, ἀλλὰ ὄχι φύσις κατὰ τὸν ἀπὸ τὴ Δαμασκὸ σοφὸ στὰ θεῖα³· ἀλλὰ καὶ τὰ ἀποφατικῶς ἀποδιδόμε-

1. *Λόγος 38 εἰς Θεοφάνια*, 7 καὶ *Λόγος 45 εἰς ἅγιον Πάσχα*, 3, PG 36, 317C καὶ 628A· Πρβλ. Ἰω. Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσιν ὀρθοδόξου πίστεως 1*, 4, PG 94, 800B.

2. *Λόγος 38 εἰς Θεοφάνια*, 8 καὶ *Λόγος 45 εἰς ἅγιον Πάσχα*, 4, PG 36, 320A καὶ 628B.

3. Πρβλ. *Ἐκδοσιν ὀρθοδόξου πίστεως 3*, 14 PG 94, 1036A.

τὸν ἐκ Δαμασκοῦ τὰ θεῖα σοφόν· ἀλλὰ καὶ ἀποφατικῶς ἐπὶ Θεοῦ λεγόμενα φυσικῶς πρόσεστι τῷ Θεῷ καὶ φύσις οὐκ ἔστι κατὰ τὸν θεῖον Κύριλλον· «οὐ γὰρ οὐσία τὸ ἀγέννητον», φησίν, «ἢ τὸ ἄφθαρτον ἢ τὸ ἀθάνατον ἢ τὸ ἀόρατον· εἰ γὰρ ἕκαστον 5 τούτων οὐσίαν σημαίνει, ἐκ τοσούτων οὐσιῶν σύγκειται ὁ Θεός, ὅσαπερ ἂν αὐτῷ φυσικῶς προσόντα φαίνηται».

26 Πῶς δὲ ὁ μὲν τῆς θεολογίας ἐπώνυμος Γρηγόριος αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ τὴν ἀπειρίαν εἶναι φησιν ὡς αὐτῷ προσοῦσαν ἐξ αἰδίου καὶ κατ' αὐτὴν εἶναι τὸν Θεὸν ληπτόν, ὡσαύτως καὶ κατὰ 10 τὴν ἀπλότητα τὴν θεῖαν «ἀπ' ἀρχῆς τε συνυπάρχειν τῷ τοῦ Θεοῦ Υἱῷ, λόγῳ φύσεως ἀλλ' οὐ χάριτος, τὴν ζωὴν καὶ τὴν κρίσιν καὶ τὴν ἐξουσίαν, καὶ ἀπλῶς ὅσαπερ λέγεται λαμβάνειν παρὰ τοῦ Πατρὸς τὸν Κύριον»· καὶ κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον, «συμπληρωματικὴ ἔστι τοῦ Πνεύματος ἢ ἀγιότης» καὶ «συνου- 15 σιωμένως ἔχει πάντα τὸ Πνεῦμα κατὰ τὴν φύσιν, τὴν ἀγαθότητα, τὴν εὐθύτητα, τὸν ἀγιασμόν, τὴν ζωὴν»· καὶ κατὰ τὸν πολὺν τὰ θεῖα Κύριλλον «οὐδὲν ἐπίκτητον τῷ Θεῷ τῶν φυσικῶν καὶ θεῶν ιδιωμάτων»· καὶ κατὰ τοὺς ἐνθέους τῆς Ἐκκλησίας μελωδούς, «συναῖδιον δόξαν ἢ μοναρχικωτάτη προβάλλεται 20 τριάς»· καὶ κατὰ τὸν ἐπόπτην καὶ συγγραφέα τῆς μυστικῆς ἐποψίας, «τῷ Θεῷ συναϊδιός ἐστιν ἢ πρόνοια ἢ καταλαμβανομένη ἐκ τῆς εἰς ἡμᾶς κυβερνήσεως»· μόνος δὲ ὁ θεῖος Μάξιμος ὑπεναντία τούτοις πᾶσι θεολογεῖ, λέγων ὑπὲρ ἀπειρίαν εἶναι τὸν Θεὸν καὶ μηδενὶ τῶν ὄντων καθ' ὅτιοῦν ληπτὸν πλὴν 25 τοῦ διὰ πίστεως μόνης ἐκ τῶν αὐτοῦ ποιημάτων γινώσκεισθαι καὶ μηδὲν τὸ παράπαν ἐξ αἰδίου καθ' οἴονοῦν τινα τρόπον συνεπινοούμενον ἔχειν; Πῶς γὰρ οὐκ ἀντικείμενος οὗτος ἐκείνοις κατὰ τὴν Ἀκινδύνου διδασκαλίαν καὶ σύνεσιν;

να στὸ Θεὸ προσυπάρχουν φυσικῶς στὸ Θεὸ καὶ δὲν εἶναι φύσις κατὰ τὸν θεῖο Κύριλλο· «διότι δὲν εἶναι οὐσία τὸ ἀγέννητο», λέγει, «ἢ τὸ ἄφθαρτο ἢ τὸ ἀθάνατο ἢ τὸ ἀόρατο· ἂν πράγματι τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ σημαίνει οὐσία, ἀπὸ τόσες οὐσίες σύγκειται ὁ Θεὸς ὅσα προσόντα φαίνονται σ' αὐτὸν φυσικῶς»⁴.

26 Πῶς δὲ ὁ ἐπώνυμος τῆς θεολογίας Γρηγόριος ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ ἀπειρία εἶναι τοῦ ἰδίου τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ προσυπάρχει σ' αὐτὸν αἰδίως, καὶ κατ' αὐτὴν ὁ Θεὸς εἶναι καταληπτός, καθὼς ἐπίσης καὶ ὅτι κατὰ τὴ θεία ἀπλότητα συνυπάρχουν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ στὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ, λόγῳ τῆς φύσεως ἀλλ' ὄχι τῆς χάριτος, ἡ ζωὴ καὶ ἡ κρίσις καὶ ἡ ἐξουσία, καὶ γενικῶς ὅσα λέγεται ὅτι παίρνει ἀπὸ τὸν Πατέρα ὁ Κύριος»⁵· καὶ κατὰ τὸν μέγα Βασίλειο, «ἡ ἀγιότης τοῦ Πνεύματος εἶναι συμπληρωματικὴ»⁶ καὶ «τὸ Πνεῦμα ἔχει συνουσιωμένα μὲ τὴ φύσι ὅλα, τὴν ἀγαθότητα, τὴν εὐθύτητα, τὸν ἀγιασμό, τὴ ζωὴ»⁷· καὶ κατὰ τὸν πολὺν στὰ θεῖα Κύριλλο «τίποτε δὲν ὑπάρχει ἐπίκτητο στὸ Θεὸ ἀπὸ τὰ φυσικὰ θεῖα ἰδιώματα»· καὶ κατὰ τοὺς ἐνθέους μελωδοὺς τῆς Ἐκκλησίας «ἡ μοναρχικώτατη Τριάς προβάλλει συναΐδια δόξα»⁸· καὶ κατὰ τὸν ἐπόπτη καὶ συγγραφέα τῆς μυστικῆς ἐποψίας, «μὲ τὸν Θεὸ συναΐδια εἶναι ἡ πρόνοια ποὺ καταλαμβάνεται ἀπὸ τὴν κυβέρνησί της ἐπάνω σ' ἐμᾶς»⁹· μόνος δὲ ὁ θεῖος Μάξιμος θεολογεῖ ἀντίθετα μὲ αὐτοὺς ὄλους, λέγοντας ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἀπειρία καὶ ὅτι δὲν εἶναι καταληπτός ἀπὸ κανένα ὄν κατὰ ὅποιοδήποτε τρόπο, πλὴν μόνο ὅτι γνωρίζεται διὰ τῆς πίστεως ἀπὸ τὰ ποιήματά του καὶ ὅτι δὲν ἔχει ἀπολύτως τίποτε κατὰ ὅποιοδήποτε τρόπο συνεπινοούμενο αἰδίως; Πῶς πράγματι δὲν εἶναι τοῦτος ἀντίθετος πρὸς ἐκείνους κατὰ τὴ διδασκαλία καὶ τὴν ἐξυπνάδα τοῦ Ἀκινδύνου;

4. *Θησαυροὶ 31*, PG 75, 448D.

5. *Λόγος 30 (Θεολογικὸς 4)*, 9, PG 36, 113C.

6. *Περὶ ἀγίου Πνεύματος* 19, 48, PG 32, 156B.

7. Μ. Βασιλείου, *Ὁμιλία 15 περὶ πίστεως*, 3, PG 31, 468CD.

8. *Τριαδικὸς κανὼν Β' ἤχου*, ᾠδὴ ε'.

9. Πρβλ. Ἰσαὰκ Σύρου *Λόγον 72*, *Σπεταισιέρη*, σ. 281.

27 *Εἰ γὰρ κατ' αὐτόν, πᾶν τὸ καθ' οἰονδήτινα τρόπον ὑφειμέ-
νον, κτίσμα, κτίσμα καὶ ὁ ἅγιος Μάξιμος ἔδειξεν οὕσαν τὴν
ἀπειρίαν, ἐπέκεινα πάσης ἀπειρίας εἶναι τὸν Θεὸν εἰπών, ἣν ὁ
μέγας Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, ὑπὲρ ἀρχὴν καὶ τέλος εἶναι εἰρη-
5 κῶς, ἄκτιστον ἀπέδειξεν· ἀλλὰ καὶ «μηδενὶ καθόλου τῶν ὄντων
καθ' ὅτιοῦν ληπτὸν εἶναι τὸν Θεὸν» ἀποφηνάμενος ὁ θεῖος Μά-
ξιμος, εἰ μὴ περὶ τῆς θείας φύσεως εἶρηκε καὶ τῶν ταύτην ἐμ-
φαινότων, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν φυσικῶς θεωρουμένων περὶ τὸν
Θεόν, ὡς ὁ Ἀκίνδυνος ἐξηγήσατο, τοὺς καταληπτὴν εἰπόντας
10 οὐ τὴν φύσιν ἀλλὰ τὴν ἀπειρίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀπλότητα καὶ
τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν πρόνοιαν οὐκ ἀσφαλῶς θεολογοῦντας
ἔδειξε. Καὶ εἰ κατὰ τὸν Ἀκίνδυνον οὕτως οὐδὲν τῶν ὄντων καθ'
οἰονοῦν τινα τρόπον συνεπινοεῖται τῷ Θεῷ, ὡς φύσιν ἔχοντι
μόνην χωρὶς τῶν περὶ αὐτὴν ὑπαρχόντων φυσικῶς, οὐδὲ τὴν
15 ἀπειρίαν ἐξ αἰδίου συνεπινοουμένην ἔχει ὁ Θεός, οὐδὲ τὴν ἀπλό-
τητα, οὐ τὴν δικαιοσύνην, οὐ τὴν πρόνοιαν, οὐδ' αὐτὴν τὴν θείαν
θέλησιν, καὶ εἴ τι τούτοις παραπλήσιον.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'

*Παράστασις ὅτι καλῶς ὁ θεῖος ἔφη Μάξιμος ὑπὲρ ἀπει-
ρίαν εἶναι τὸν Θεόν, εἰ καὶ ἄκτιστος ἡ ἀπειρία ἐστίν,
ἀλλ' οὐχ ὡς Ἀκίνδυνος δυσσεβῶς διαστρέψας
ἐξεδέξατο*

28 *Ἄλλ' ἡμεῖς οὐχ οὕτω μεμυήμεθα φρονεῖν, ἀπαγε, ἀλλὰ
μηδὲν ἐπινοεῖσθαι τῷ Θεῷ καθ' οἰονδήτινα τρόπον, τουτέστι
20 μηδὲν τῶν ἡργμένων καὶ κτιστῶν, ἀλλ' οὐ τῶν περὶ Θεὸν ἐξ αἰ-
δίου θεωρουμένων φυσικῶς. «Καὶ ὅσα γὰρ λέγομεν ἐπὶ Θεοῦ*

27 Πράγματι, ἂν κατ' αὐτὸν κάθε τι πού εἶναι κατὰ ὅποιονδήποτε τρόπο ὑφειμένο, εἶναι κτίσμα, τότε καὶ ὁ ἅγιος Μάξιμος ἔδειξε ὅτι ἡ ἀπειρία εἶναι κτίσμα, ἀφοῦ εἶπε ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι πέρα ἀπὸ κάθε ἀπειρία¹⁰, τὴν ὁποία ὁ θεολόγος Γρηγόριος, ἀφοῦ τὴν εἶπε ἐπάνω ἀπὸ ἀρχὴ καὶ τέλος, ἀπέδειξε ἄκτιστη. Ἄλλὰ κι ὅταν ὁ θεῖος Μάξιμος ἀποφάνθηκε «ὅτι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι καταληπτὸς καθόλου ἀπὸ κανένα ὄν κατὰ ὅποιοδήποτε τρόπο», ἂν δὲν τὸ εἶπε περὶ τῆς θείας φύσεως καὶ τῶν ιδιωμάτων πού τὴν φανερώνουν, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν φυσικῶς θεωρουμένων γύρω ἀπὸ τὸν Θεὸ προσόντων, ὅπως ἐξήγησε ὁ Ἀκίνδυνος, ἔδειξε ὅτι αὐτοὶ πού εἶπαν καταληπτὴ ὄχι τὴ φύσι, ἀλλὰ τὴν ἀπειρία τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀπλότητα καὶ τὴ δικαιοσύνη καὶ τὴν πρόνοια, δὲν θεολογοῦν ἀπλάνευτα. Καὶ ἂν κατὰ τὸν Ἀκίνδυνο ἔτσι κανένα ὄν δὲν συνεπινοῆται μὲ τὸν Θεὸ κατὰ ὅποιοδήποτε τρόπο, μὲ τὴν ἐντύπωσι ὅτι ἔχει μόνο φύσι χωρὶς τὰ φυσικῶς ὑπάρχοντα γύρω ἀπὸ αὐτήν, ὁ Θεὸς δὲν ἔχει συνεπινοουμένη αἰδίως οὔτε τὴν ἀπειρία οὔτε τὴν ἀπλότητα οὔτε τὴ δικαιοσύνη οὔτε τὴν πρόνοια οὔτε τὴν ἴδια τὴ θεία θέλησι, καὶ ὅ,τι εἶναι παραπλήσιο μὲ αὐτά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12

Ἄπόδειξις ὅτι καλῶς εἶπε ὁ θεῖος Μάξιμος ὅτι ὁ Θεὸς
εἶναι ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἀπειρία, ἂν καὶ ἡ ἀπειρία
εἶναι ἄκτιστη, ἀλλὰ ὄχι ὅπως ἐδέχθηκε ὁ
Ἀκίνδυνος διαστρέφοντας τὰ λόγια

28 Ἐμεῖς ὅμως δὲν ἔχομε μνηθῆ νὰ ἔχωμε αὐτὸ τὸ φρόνημα, καθόλου, ἀλλὰ ἔχομε διδαχθῆ ὅτι τίποτε δὲν συνυπονοεῖται μὲ τὸν Θεὸ κατὰ ὅποιοδήποτε τρόπο, δηλαδὴ τίποτε ἀπὸ τὰ κτιστὰ καὶ ἡργμένα, ἀλλὰ ὄχι τὰ θεωρούμενα φυσικῶς γύρω ἀπὸ

10. *Περὶ ἀποριῶν*, PG 91, 1188A.

καταφατικῶς», ὁ Δαμασκηνός φησι θεολόγος, «οὐ τὴν φύσιν ἀλλὰ τὰ περὶ τὴν φύσιν»· καὶ πάλιν, «τὸ δὲ ἀγαθὸν καὶ δίκαιον καὶ ὄσιον καὶ τὰ τοιαῦτα παρέπονται τῇ θείᾳ φύσει, οὐκ αὐτὴν δὲ δηλοῖ τὴν οὐσίαν». Ἐντεῦθεν δὴ καὶ τὸν θεῖον Μάξιμον ἄκτι-
 5 στον εἰδόντα τὴν ἀπειρίαν καταλαμβάνομεν καὶ οὕτω συνωδὰ λέγειν αὐτὸν οἰόμεθα τῷ ταύτην ὑπὲρ ἀρχὴν καὶ τέλος εἶναι διορισσαμένῳ· μηδὲν γὰρ τῶν κτιστῶς ὄντων ὡς ἀρχὴν λαβόντων συνεπινοούμενον ἔχειν τὸν Θεὸν ἡμᾶς διδάξας, τὴν ἀπειρίαν τοῖς κτιστοῖς οὐκ ἐνηρίθμησεν. Αὕτη γὰρ ὑπὲρ τὰ ἀρχὴν καὶ τέ-
 10 λος ἔχοντα διατελεῖ, καθάπερ καὶ ὁ θεολόγος εἶρηκεν, ὡσδαύτως καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ ἀπλότης καὶ ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ πρόνοια, ὡς ἀνωτέρω δέδεικται. Καὶ οὐ ταῦτα μόνον ἐστὶν ὑπὲρ τὰ ὄντα, εἰ καὶ ὄντα ὀνομάζεται, ἀλλὰ καὶ πᾶσα κοινὴ πρόοδος τε καὶ ἐνέργεια θεία, ὡς καὶ ὁ μέγας Διονύσιος ἡμῖν ἐμφαίνει «αὐτοεἴ-
 15 ναι», λέγων, «καὶ αὐτοζῶν καὶ αὐτοθεότητά φαμεν, ἀρχικῶς μὲν καὶ θεϊκῶς καὶ αἰτιατικῶς τὴν μίαν πάντων ὑπερούσιον ἀρχὴν καὶ αἰτίαν, μεθεκτῶς δὲ τὰς ἐκδιδομένας ἐκ Θεοῦ τοῦ ἀμεθέκτου προνοητικὰς δυνάμεις, ὧν τὰ ὄντα οἰκείως ἑαυτοῖς μετέχοντα, καὶ ὄντα καὶ ζῶντα καὶ ἔνθεά ἐστὶ τε καὶ λέγεται». Εἰ-
 20 πὼν γὰρ ὅτι τὰ ὄντα τούτων μετέχει, τοῦτ' ἔδειξεν, ὡς ἐκεῖναι ὑπὲρ τὰ ὄντα εἰσίν.

29 Ἄλλαχοῦ δὲ σαφέστερον, αὐτὰς μὲν τὰς δυνάμεις καὶ τὰς μετοχὰς ὑπὲρ τὰ μετέχοντά φησι, ταυτὸν δ' εἰπεῖν ὑπὲρ τὰ κτίσματα· πᾶν γὰρ κτιστὸν μετοχῇ τὸ εἶναι ἔχει. Τὸν δὲ Θεὸν πάλιν
 25 ὑπὲρ ταύτας τὰς δυνάμεις καὶ τὰς μετοχὰς φησι γράφων, «ὀπό-

τὸν Θεὸ κατὰ τὴν αἰδιότητα. Διότι ὁ Δαμασκηνὸς θεολόγος λέγει, «ὄσα λέγομε γιὰ τὸν Θεὸ καταφατικῶς, δὲν δηλώνουν τὴ φύσι ἀλλὰ τὰ γύρω ἀπὸ τὴ φύσι· ὅ,τι κι' ἂν εἰπῆς, εἴτε ἀγαθὸ εἴτε δίκαιο εἴτε σοφὸ εἴτε ὀ,τιδῆποτε ἄλλο, δὲν δηλώνεις τὴ φύσι τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ γύρω ἀπὸ τὴ φύσι»¹. καὶ πάλι «τὸ δὲ ἀγαθὸ καὶ δίκαιο καὶ ὄσιο καὶ τὰ παρόμοια παρακολουθοῦν τὴ θεία φύσι ἀλλὰ δὲν δηλώνουν τὴν ἴδια τὴν οὐσία»². Ἄπ' αὐτὸ λοιπὸν καταλαβαίνομε ὅτι καὶ ὁ θεῖος Μάξιμος γνωρίζει τὴν ἀπειρία ἄκτιστη κι' ἔτσι νομίζομε ὅτι αὐτὸς λέγει σύμφωνα μὲ τὸν καθορίσαντα ὅτι αὐτὴ εἶναι ἐπάνω ἀπὸ ἀρχὴ καὶ τέλος³. Ἄφοῦ δηλαδὴ μᾶς ἐδίδαξε ὅτι ὁ Θεὸς δὲν ἔχει συνεπινοούμενο κανένα ἀπὸ τὰ κτιστὰ ὄντα, ἐφ' ὅσον αὐτὰ ἔλαβαν ἀρχή, δὲν συγκατέταξε τὴν ἀπειρία μὲ τὰ κτιστά. Διότι αὐτὴ εὐρίσκεται ἐπάνω ἀπὸ τὰ ἔχοντα ἀρχὴ καὶ τέλος, ὅπως εἶπε καὶ ὁ θεολόγος, καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ ἀπλότης τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ πρόνοια, ὅπως ἐδείχθηκε παραπάνω. Κι' ὄχι μόνο αὐτὰ εἶναι ἐπάνω ἀπὸ τὰ ὄντα, ἂν καὶ ὀνομάζονται ὄντα, ἀλλὰ καὶ κάθε κοινὴ πρόοδος καὶ ἐνέργεια θεία, καθὼς μᾶς δηλώνει καὶ ὁ μέγας Διονύσιος, λέγοντας «αὐτοεἶναι καὶ αὐτοζωὴ καὶ αὐτοθεότητα λέγομε, ἀπὸ ἀρχικὴ καὶ θεϊκὴ καὶ αἰτιατικὴ ἄποσι, τὴ μιὰ ὑπερούσια ἀρχὴ καὶ αἰτία τῶν πάντων, ἀπὸ ἄποσι μεθεκτικὴ δὲ τίς ἐξερχόμενες ἀπὸ τὸν ἀμέθεκτο Θεὸ προνοητικὲς δυνάμεις, τῶν ὀποίων μετέχουν τὰ ὄντα κατὰ τὴν οἰκειότητά τους, κι' ἔτσι εἶναι καὶ λέγονται ὄντα καὶ ζῶντα καὶ ἔνθεα⁴· διότι, ὅταν εἶπε ὅτι τὰ ὄντα μετέχουν τούτων, ἔδειξε τοῦτο, ὅτι ἐκεῖνος εἶναι ἐπάνω ἀπὸ τὰ ὄντα.

29 Ἄλλοῦ δὲ λέγει σαφέστερα ὅτι αὐτὲς οἱ δυνάμεις καὶ οἱ μετοχὲς εἶναι ἐπάνω ἀπὸ τὰ μετέχοντα, δηλαδὴ ἐπάνω ἀπὸ τὰ κτίσματα· διότι κάθε κτιστὸ ἔχει τὸ εἶναι κατὰ μετοχὴ. Ὡς πρὸς τὸν Θεὸ πάλι λέγει ὅτι εἶναι ἐπάνω ἀπὸ τοῦτες τίς δυνά-

2. Αὐτόθι 1, 9, PG 94, 837B.

3. Μὲ τὸν Θεολόγο Γρηγόριο.

4. *Περὶ θείων ὀνομάτων* 11, 6, PG 3, 953D-956A.

σον ὑπερέχουσι τῶν οὐκ ὄντων τὰ ὄντα ἅγια ἢ θεῖα ἢ κύρια ἢ βασιλικά, καὶ αὐτῶν μετεχόντων αἱ αὐτομετοχαί, κατὰ τοσοῦτον ὑπερέχει καὶ τῶν μεθεκτῶν καὶ τῶν μετεχόντων ὁ ἀμέθεκτος αἷτιος». Αἱ μὲν οὖν δυνάμεις αὗται ὁ Θεός ἐστὶν αὐτός, αὐ-
5 ται γάρ εἰσι καθ' ἃς τὰ ὄντα μετέχει τοῦ Θεοῦ. «Τὰ μὲν γὰρ κτίσματα πάντα», κατὰ τὸν θεῖον Μάξιμον, «καὶ μετέχει καὶ μεταδίδωσι, τὸ δὲ μετεχόμενον μόνον, ἀλλὰ μὴ μετέχον, μόνος ὁ Θεός ἐστὶν αὐτός». Πῶς οὖν πάλιν ὑπὲρ ταύτας ὁ κατὰ ταύτας μετεχόμενος καὶ τῶν μετεχόντων πάντων αἷτιος; Ὡς κατ' οὐ-
10 σίαν ἀμέθεκτος· αὕτη γὰρ ὑπὲρ πᾶσαν μετοχήν.

30 Ὁ δὲ Ἀκίνδυνος καὶ τὸ ἄπειρον κακίζει τῆς ὑπεροχῆς, φθονῶν ὡς ἔοικε καὶ τῷ Θεῷ αὐτῷ τῆς τηλικαύτης ἔνεκεν ὑπεροχῆς καὶ τοῖς τὸν Θεὸν μεγαλύνουσι πατράσι καὶ ἡμῖν τοῖς αὐτοῖς ὁμολογοῦσι τῆς ἐπὶ τοσοῦτον ἀναβάσεως· καὶ τοῦτο γὰρ
15 Μάξιμος ὁ θεῖος καὶ ὁ τῶν ἐνθέων θεολόγος ἅπας οὕτως ἐξυμνεῖ χορός. Εἰ δ' Ἀκίνδυνος ἀπαρέσκεται, μετρήσας αὐτὸς ἐξαγγελλέτω τὴν ὑπεροχὴν ὅση· καὶ γὰρ ἡμεῖς τὸ παντάπασιν ἀπερινόητον καὶ ἀνέκφραστον ἐκεῖνο ὕψος καὶ διὰ τοῦ ἀπειράκις ἀπείρως παρὰ τῶν ἡμετέρων πατέρων ὑπερυψοῦν ἐδιδά-
20 χθημεν. Ἀλλὰ πῶς καὶ τῆς ὑπὲρ ἀρχὴν καὶ τέλος ἀπειρίας ὁ Θεὸς ἐπέκεινα κατὰ τὸν θεῖον Μάξιμόν ἐστιν; Ὡς μὴ ὑπ' αὐτῆς περιεχόμενος, ἀλλ' αὐτὸς καὶ ταύτην περιέχων ὡς αἷτιος αὐτῆς ὑπάρχων· τῷ γὰρ εἶναι αὐτὸν ἢ ἀπειρία ἐστὶ· διὸ καὶ αὐτοῦ ἐστὶν ἢ ἀπειρία καὶ αὐτός ἐστιν ἢ ἀπειρία· οὐδὲν γὰρ ἕτερον ὑπὲρ ἀρ-
25 χὴν καὶ τέλος πλὴν αὐτοῦ. Τοῦτο τοίνυν καταληπτὸν αὐτοῦ μόνον, ἢ ἀπειρία, ἢ ἀπλότης, ἢ ἀγαθὴ καὶ θεῖα θέλησις,

μεις και τις μετοχές, γράφοντας, «ὅσο τὰ ὄντα ἅγια ἢ θεῖα ἢ κύρια ἢ βασιλικά ὑπερέχουν ἀπὸ τὰ μὴ ὄντα καὶ οἱ αὐτομετοχές ὑπερέχουν ἀπὸ τὰ μετέχοντα, τόσο ὑπερέχει ὁ ἀμέθεκτος αἴτιος ἀπὸ τὰ μεθεκτὰ καὶ τὰ μετέχοντα»⁵. Τοῦτες λοιπὸν οἱ δυνάμεις εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Θεός, διότι αὐτὲς εἶναι ἐκεῖνες κατὰ τις ὁποῖες τὰ ὄντα μετέχουν τοῦ Θεοῦ. Κατὰ τὸν θεῖο Μάξιμο, «ὄλα τὰ κτίσματα καὶ μετέχουν καὶ μεταδίδουν, τὸ δὲ μετεχόμενο μόνο ἀλλὰ μὴ μετέχον, εἶναι μόνος ὁ ἴδιος ὁ Θεός»⁶. Πῶς λοιπὸν πάλι εἶναι ἐπάνω ἀπὸ αὐτὲς ὁ μετεχόμενος κατ' αὐτὲς καὶ αἴτιος ὄλων τῶν μετεχόντων; Ὡς κατὰ τὴν οὐσία ἀμέθεκτος· διότι αὐτὴ εἶναι ἐπάνω ἀπὸ κάθε μετοχή.

30 Ὁ δὲ Ἀκίνδυνος κακίζει καὶ τὸ ἄπειρο τῆς ὑπεροχῆς, ἐπειδὴ, ὅπως φαίνεται, φθονεῖ καὶ τὸν ἴδιο τὸν Θεὸ γιὰ τὴν τόσο μεγάλη ὑπεροχὴ του καὶ τοὺς πατέρες ποὺ μεγαλύνουν τὸν Θεὸ κι' ἐμᾶς ποὺ συμφωνοῦμε μὲ αὐτοὺς γιὰ τὴν τόσο ὑψηλὴ ἀνάβασι· διότι καὶ τοῦτο ἐξυμνεῖ ἔτσι ὁ θεῖος Μάξιμος κι' ὅλος ὁ χορὸς τῶν ἐνθέων θεολόγων. Ἄν δὲ δυσαραεστήται ὁ Ἀκίνδυνος, ἅς μετρήσῃ αὐτὸς καὶ ἅς ἀνακοινώσῃ πόση εἶναι ἡ ὑπεροχὴ· διότι ἐμεῖς ἐκεῖνο τὸ ἐντελῶς ἀκατανόητο καὶ ἀνέκφραστο ὕψος ἐδίδαχθήκαμε ἀπὸ τοὺς πατέρες μας νὰ τὸ ὑπερυψώσωμε καὶ διὰ τοῦ ἀπειράκις ἀπείρως. Ἀλλὰ πῶς ὁ Θεὸς κατὰ τὸν θεῖο Μάξιμο εἶναι ἐπέκεινα καὶ τῆς ἀπειρίας τῆς ἐπάνω ἀπὸ ἀρχὴ καὶ τέλος; Εἶναι ὡς μὴ περιεχόμενος ἀπὸ αὐτὴν, ἀλλ' ὁ ἴδιος περιέχων καὶ τοῦτην, ἀφοῦ εἶναι αἴτιός της· διότι ἡ ἀπειρία ὑπάρχει γιὰ τὸν λόγο ὅτι ὑπάρχει αὐτός, γι' αὐτὸ καὶ δική του εἶναι ἡ ἀπειρία καὶ αὐτὸς εἶναι ἡ ἀπειρία, ἐφ' ὅσον πλὴν αὐτοῦ κανένα ἄλλο δὲν εἶναι ἐπάνω ἀπὸ ἀρχὴ καὶ τέλος. Τοῦτο λοιπὸν εἶναι μόνο καταληπτὸ αὐτοῦ, ἡ ἀπειρία⁷, ἡ ἀπλότης, ἡ ἀγαθὴ καὶ θεῖα θέλησις, τῆς ὁποίας ἔργα εἶναι ὄλα τὰ κτίσματα, σύμ-

5. Αὐτόθι 12, 4, PG 3, 972B.

6. Χωρὶο ποὺ δὲν ἀνιχνεύθηκε.

7. Γρηγορίου Θεολόγου, βλ. παράγραφο 24.

ἧς ἔργα τὰ κτίσματα πάντα κατὰ τὸν εἰπόντα, «ἔργον θείας θελήσεως ἢ κτίσις».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'

**Ὅτι ἐκ τῶν κτισμάτων οὐ τῆς θείας οὐσίας, ἀλλὰ τῶν
θείων ἐνεργειῶν ἐν περινοίᾳ γινόμεθα, τοῦτο δ'
ἀθετῶν ὁ Ἀκίνδυνος συναΐδια τῷ Θεῷ τὰ
κτίσματα δοξάζων, Ἐλλησί τε καὶ τῷ
Εὐνομίῳ συμφωνῶν ἐλέγχεται**

31 Ἀλλὰ πόθεν ἡ ἀγαθὴ καὶ θεία θέλησις, ταυτὸ δ' εἰπεῖν ἢ ἀγαθότης καὶ ἡ ἀπλότης καὶ ἡ ἀπειρία, καὶ ἀπλῶς πάνθ' ὅσα
5 παρέπεσθαι τῇ θείᾳ φύσει ὁ Δαμασκηνὸς θεολόγος εἶρηκε; Πόθεν οὖν τὰ τοιαῦθ' ἡμῖν ληπτὰ καθέστηκεν; Ἀπὸ τῶν ποιημάτων. Καὶ πῶς ἀπὸ τούτων τὸν πάντη κατ' οὐσίαν ἄληπτον γινώσκομεν Θεὸν ὅτι ἔστι; Διὰ τῆς πίστεως. Ὡστε τοῦτ' ἔστιν ὅπερ ὁ θεῖος ἔφη Μάξιμος, «μηδενὶ καθ' ὅτιοῦν ληπτὸν εἶναι
10 τὸν Θεὸν πλὴν τοῦ διὰ πίστεως μόνον γινώσκεσθαι, καὶ τοῦτο ἐκ τῶν αὐτοῦ ποιημάτων». Ἀπὸ τούτων γὰρ ἐν περινοίᾳ γινόμεθα τῆς θείας σοφίας καὶ ἰσχύος καὶ ἀγαθότητος, ὡς ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος, ὅτι «σοφίας καὶ τέχνης καὶ δυνάμεως, ἀλλ' οὐ τῆς οὐσίας αὐτῆς ἐνδεικτικὰ ἔστι τὰ ποιήματα»· καὶ οὕτω τὴν
15 ἀπερινόητον καὶ ἀκατάληπτον ὑπερουσιότητα ἐκείνην, ἧς αὐταὶ αἱ δυνάμεις, πίστει μόνῃ ὅτι ἔστι διαγινώσκομεν, τὴν τῶν θείων ἡμῶν πατέρων ὁμολογίαν ἀπαρεγγεῖρητον διατηροῦντες.

32 Κινητικὴν γὰρ εἶναι καὶ συνεκτικὴν τῶν ὄντων ἐνέργειαν

8. Ἰω. Δαμασκηνοῦ, Ἐκδοσις ὀρθοδόξου πίστεως 1, 8, PG 94, 813A. Πρβλ. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, Περὶ Τριάδος 7, PG 77, 1133C.

φωνα μ' ἐκεῖνον ποῦ εἶπε, «ἔργο θείας θελήσεως εἶναι ἢ κτίσις»⁸.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 13

ἽΟτι ἀπὸ τὰ κτίσματα κατανοοῦμε ὄχι τὴ θεία οὐσία ἀλλὰ
τις θεῖες ἐνέργειες, πρᾶγμα ποῦ ἀθετεῖ ὁ Ἀκίνδυνος
θεωρῶντας τὰ κτίσματα συναῖδια μὲ τὸν Θεό· κι'
ἔτσι ἐλέγχεται νὰ συμφωνῆ μὲ τοὺς ἼΕλληνες
καὶ τὸν Εὐνόμιο

31 ἼΑλλὰ ἀπὸ ποῦ προέρχεται ἡ ἀγαθὴ καὶ θεία θέλησις, μὲ
ἄλλα λόγια ἡ ἀγαθότης καὶ ἡ ἀπλότης καὶ ἡ ἀπειρία, καὶ γενι-
κῶς ὄλα ὄσα λέγει ὁ Δαμασκηνὸς θεολόγος ὄτι συνακολουθοῦν
τὴ θεία φύσι¹; ἼΑπὸ ποῦ λοιπὸν αὐτὰ τὰ πρᾶγματα μᾶς ἔγιναν
καταληπτά; ἼΑπὸ τὰ ποιήματα. Καὶ πῶς ἀπὸ αὐτὰ γνωρίζομε
τὸν ἐντελῶς κατ' οὐσίαν ἀκατάληπτο Θεὸ ὄτι ὑπάρχει; Διὰ τῆς
πίστεως. ἽΩστε τοῦτο εἶναι ἐκεῖνο ποῦ εἶπε ὁ Μάξιμος, «ὄτι ὁ
Θεὸς δὲν εἶναι ἀπὸ κανένα κατὰ ὄποιοδῆποτε τρόπο καταλη-
πτὸς πλὴν μόνο τοῦ ὄτι γνωρίζεται διὰ τῆς πίστεως, καὶ τοῦτο
ἀπὸ τὰ ποιήματά του»². ἼΑπὸ αὐτὰ πρᾶγματι φθάνομε στὴν κα-
τανόησι τῆς θείας σοφίας καὶ ἰσχύος καὶ ἀγαθότητος, ὄπως λέ-
γει ὁ μέγας Βασίλειος, ὄτι «τὰ ποιήματα εἶναι ἐνδεικτικὰ τῆς
σοφίας καὶ τῆς τέχνης καὶ τῆς δυνάμεως, ἀλλ' ὄχι τῆς ἴδιας τῆς
οὐσίας»³. Κι' ἔτσι ἐκεῖνη τὴν ἀπερινόητη καὶ ἀκατάληπτη ὑπε-
ρουσιότητα, στὴν ὄποια ἀνήκουν αὐτὲς οἱ δυνάμεις, διαγινώ-
σκομε ὄτι ὑπάρχει μόνο μὲ τὴν πίστι, διατηρῶντας ἀπαραχάρα-
κτη τὴν ὄμολογία τῶν θείων πατέρων μας.

32 Καὶ οἱ ἼΕλληνες σοφοὶ ἀσφαλῶς διανοήθηκαν ὄτι ὑπάρχει

1. Πρβλ. ἽΕκδοσιν ὄρθοδόξου πίστεως 1, 9, PG 94, 837B.

2. Περὶ ἀποριῶν, PG 91, 1188A.

3. Κατ' Εὐνομίον 2, 32, PG 29, 648A.

καὶ τοῖς τῶν Ἑλλήνων σοφοῖς ἐπῆλθεν ἀναλογίσασθαι, τὸν φερωνύμως κεκλημένον τουτονὶ κόσμον καὶ τὴν εὐαρμοστίαν τοῦ παντός θεωμένοις· φύσιν δὲ θελητικὴν παντοδύναμον ἠνίκ' ἂν ἐθέλοι τῇ ἐνεργείᾳ χρωμένην καὶ ἐκ μὴ ὄντων τηνικαῦτα προ-
 5 ἀγούσαν ἐπίστευσαν οὐδαμῶς, διὸ καὶ τὸν κόσμον τῷ Θεῷ συναΐδιον ἀπεφήναντο. Τοῦτο δὴ καὶ τὸν Ἀκίνδυνον δοξάζειν ὁ τῆς κατ' αὐτὸν αἰρέσεως λόγος ἀναγκάσει. Φύσεως γὰρ ἀκτίστου καὶ δυνάμεως καὶ θελήσεως καὶ ἐνεργείας μηδεμίαν διαφορὰν πρὸς ἀλλήλας ἔχουσῶν, οὔτε τις διάκρισις τῆς δυνάμεως
 10 ἔσται ἢ τῆς ἐνεργείας, οὐδὲ γὰρ τῆς οὐσίας κατ' αὐτὸν πρὸς ἐκότερον αὐτῶν, οὔθ' ἡ δημιουργικὴ ἐνέργεια ὑποκείσεται θελήσει, καὶ οὔτω τὰ δημιουργήματα συνέσται τῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει τε καὶ ἐνεργείᾳ τὸν αἰεὶ χρόνον, μᾶλλον δὲ ἀχρόνως, ταυτὸ δ' εἰπεῖν καὶ τῇ οὐσίᾳ· τῆς γὰρ δυνάμεως καὶ ἐνεργείας αὕτη κατ' αὐτὸν
 15 οὐ διενήνοχεν. Οὐ τοῖς Ἑλλησι δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ Εὐνομίῳ φανερώς ὁμόδοξος καὶ ὁμόλογός ἐστιν ὁ Ἀκίνδυνος γράφοντι σαφῶς οὕτως· «ἐκ τῶν δημιουργημάτων σκοπούμενός τις, ἀπὸ τούτων ἐπὶ τὰς οὐσίας ἀνάγεται, καὶ διὰ τὸ ἀπλοῦν εἶναι τὸ θεῖον ἢ ὄλον ἄληπτόν ἐστιν ἢ τελέως ληπτόν». Ἀμφότερα δ' ἂν
 20 τις ἴδοι τὰ δυσσεβῆ ταῦτ' ἐπὶ Θεοῦ διὰ τῶν Ἀκινδύνου συναγόμενα λόγων.

33 Ἦνίκα μὲν γὰρ ἐκ τῶν ποιημάτων τὴν φύσιν αὐτοῦ καταλαμβάνεσθαι διδάσκει, καταληπτὸν τελέως ποιεῖται τὸν Θεόν, ἠνίκα δὲ καὶ τῶν περὶ αὐτὸν φυσικῶς θεωρουμένων ἀπαγορεύ-
 25 ει τὴν κατάληψιν, τελέως ἄληπτον δείκνυσιν οἰόμενος αὐτὸν μὴ συνιεῖς ὅτι κατ' οὐσίαν μὲν ἄληπτόν ἐστι παντάπασι τὸ θεῖον, ἐκ δὲ τῶν περὶ αὐτὴν θεωρουμένων, τῆς ἀπειρίας, τῆς ἀπλότητος, τῆς προνοίας, τῆς ἀγαθότητος καὶ τῶν παραπλησίων, γίνεται

κινητική και συνεκτική ενέργεια τῶν ὄντων, καθὼς παρατηροῦσαν τὸν φερωνύμως ὀνομαζόμενον τοῦτον κόσμον καὶ τὴν εὐαρμοσσία τοῦ σύμπαντος· δὲν ἐπίστευσαν ὅμως καθόλου σὲ φύσι θελητική παντοδύναμη πού ὅποτε θέλει χρησιμοποιεῖ τὴν ἐνέργεια καὶ τότε παράγει ἐκ μὴ ὄντων, γι' αὐτὸ καὶ διεκήρυξαν τὸν κόσμον συναῖδιο μὲ τὸν Θεό. Τοῦτο λοιπὸν θ' ἀναγκάση καὶ τὸν Ἀκίνδυνον νὰ δοξάζῃ ἢ λογικὴ τῆς αἰρέσεώς του. Πράγματι ὅταν ἡ ἄκτιστη φύσις καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ θέλησις καὶ ἡ ἐνέργεια δὲν ἔχουν καμμιά διαφορὰ μεταξύ τους, δὲν θὰ ὑπάρχη καμμιά διάκρισις τῆς δυνάμεως ἢ τῆς ἐνεργείας, ἀφοῦ κατ' αὐτὸν οὔτε τῆς οὐσίας δὲν ὑπάρχει διάκρισις πρὸς τὸ καθένα ἀπὸ αὐτά, οὔτε ἡ δημιουργικὴ ἐνέργεια θὰ ὑπόκειται σὲ θέλησι, κι' ἔτσι τὰ δημιουργήματα θὰ συνυπάρχουν ὅλον τὸ χρόνο μὲ τὴ δύναμι καὶ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, μᾶλλον δὲ ἀχρόνως, τὸ ἴδιο δὲ καὶ μὲ τὴν οὐσία, ἐφ' ὅσον κατ' αὐτὸν τούτη δὲν διαφέρει ἀπὸ τῆς δυνάμει καὶ τῆς ἐνεργείας. Εἶναι δὲ ὁ Ἀκίνδυνος φανερά ὁμόδοξος ὄχι μόνον μὲ τοὺς Ἑλληνας ἀλλὰ καὶ μὲ τὸν Εὐνόμιον, πού γράφει σαφῶς ἔτσι: «παρατηρώντας κάποιος τὰ δημιουργήματα, ἀνάγεται ἀπὸ αὐτὰ ἐπάνω στίς οὐσίες κι' ἐπειδὴ τὸ θεῖο εἶναι ἀπλό, κι' ὅλο εἶναι ἀκατάληπτο ἢ τελείως καταληπτό»⁴. Θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ τὰ ἰδῇ καὶ τὰ δυὸ τοῦτα νὰ συνάγωνται γιὰ τὸν Θεὸ ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ Ἀκινδύνου.

- 33 Πράγματι, ὅταν διδάσκη ὅτι ἡ φύσις του καταλαμβάνεται ἀπὸ τὰ ποιήματά του, καθιστᾷ τὸν Θεὸ τελείως καταληπτό, ὅταν δὲ ἀπορρίπτῃ τὴν κατάληψιν καὶ τῶν φυσικῶς παρατηρουμένων γύρω ἀπὸ αὐτόν, δεικνύει νὰ τὸν θεωρῇ τελείως ἀκατάληπτο, μὴ ἀντιλαμβανόμενος ὅτι κατ' οὐσίαν εἶναι ἐντελῶς ἀκατάληπτο τὸ θεῖο, ἐνῶ ἀπὸ τὰ θεωρούμενα γύρω τῆς, τὴν ἀπειρία, τὴν ἀπλότητα, τὴν πρόνοια, τὴν ἀγαθότητα καὶ τὰ παραπλήσια, γίνεται καταληπτό. Κατὰ τὸν θεῖον Μάξιμον, «ὅταν

4. Βλ. Εὐνομίου, *Ἀπολογητικόν* 28, PG 30, 868. Μ. Βασιλείου, *Κατ' Εὐνομίου* 2, 32, PG 29, 645 ἐξ. Πρβλ. καὶ Γρηγορίου Θεολόγου, *Λόγον* 38, 7 καὶ 45, 3, PG 36, 317D καὶ 628A.

ληπτόν. «Θεολογοῦντες γὰρ» κατὰ τὸν θεῖον Μάξιμον, «οὐ τοὺς
κατ' αὐτὸν ζητοῦμεν λόγους, οὐ μὴ γὰρ εὖροι ἀνθρώπινος νοῦς,
ἀλλὰ τοὺς περὶ αὐτὸν ὡς οἶόν τε διασκοποῦμεν, οἶον τοὺς περὶ
5 αἰδιότητος, ἀπειρίας καὶ ἀοριστίας, ἀγαθότητος καὶ σοφίας καὶ
δυνάμεως δημιουργικῆς τε καὶ προνοητικῆς καὶ κριτικῆς τῶν
ὄντων». Οὕτω γὰρ καὶ ληπτὸς ἡμῖν καὶ ἀκατάληπτος ὑπάρχει ὁ
Θεὸς ἡμῶν, «ἵνα τῷ ληπτῷ μὲν ἔλκη πρὸς ἑαυτόν», κατὰ τὸν
θεολόγον Γρηγόριον, «τῷ δὲ ἀλήπτῳ θαυμάζεται· θαυμαζόμε-
νος δέ, ποθῆται πλέον· ποθούμενος δέ, καθαίρη· καθαίρων δέ,
10 θεοειδεῖς ἀπεργάζεται· τοιούτοις δὲ γενομένοις ὡς οἰκείοις ἤδη
προσομιλῆ –τολμᾷ τι νεανικὸν ὁ λόγος– Θεὸς θεοῖς ἐνούμενός
τε καὶ γνωριζόμενος, καὶ τοσοῦτον ἴσως, ὅσον ἤδη γινώσκει
τοὺς γινωσκομένους».

34 Ἄλλ' ὁ τῶν ταῦτα λεγόντων κατήγορος Ἀκίνδυνος φεύγειν
καὶ ἀποτροπαίους ἡγεῖσθαι παραινεῖ τοὺς κατὰ μὲν τὴν φύσιν
τὸν Θεὸν ἀποφαινομένους ἀκατάληπτον, κατὰ δὲ τὴν ἀπειρίαν
καὶ τὴν ἀγαθότητα καὶ ὅσα φύσει περὶ αὐτὸν θεωρεῖται, νοεῖ-
σθαί τε καὶ ὀνομάζεσθαι λέγοντας κατὰ τὸ ἐγχωροῦν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'

**Ἔλεγχος ἐτι τῆς αὐτοῦ δόξης ἀπαγορευόντος πνευματικῶς
ὁρᾶσθαι τὸ θεϊότατον φῶς· ἐν ᾧ παράστασις ὡς οὐ
τὸ φῶς μόνον ἄκτιστον, ἀλλὰ καὶ ἡ δύναμις
καθ' ἣν ὁρᾶται**

35 Καὶ προστίθησιν ἀπαγορευῶν καὶ τὸ πνευματικῶς ὀφθαλ-
20 μοῖς ὁρᾶσθαι τὸν Θεόν, τοῖς περὶ Θεὸν νοουμένοις τὴν μυστικὴν
συγγέων ἐποψίαν καὶ μηδεμίαν διαστολὴν εἰδῶς θεοπτίας καὶ
θεολογίας. Δι' οὐδὲν γὰρ ἄλλο τοῦτο πάντως ἀπηγόρευσεν ἢ διὰ

θεολογοῦμε δὲν ζητοῦμε τοὺς λόγους αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, διότι δὲν θὰ τοὺς εὔρη ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, ἀλλὰ παρατηροῦμε ὅσο εἶναι δυνατὸ τοὺς γύρω ἀπὸ αὐτὸν λόγους, ὅπως τοὺς περὶ αἰδιότητος, ἀπειρίας καὶ ἀοριστίας, ἀγαθότητος καὶ σοφίας καὶ δυνάμεως δημιουργικῆς καὶ προνοητικῆς καὶ κριτικῆς τῶν ὄντων»⁵. Ἔτσι ὁ Θεὸς μας εἶναι γιὰ μᾶς καὶ καταληπτὸς καὶ ἀκατάληπτος, «ὥστε μὲ τὸ καταληπτὸ νὰ ἔλκη πρὸς τὸν ἑαυτό του», κατὰ τὸν Θεολόγο Γρηγόριο, «μὲ τὸ ἀκατάληπτο νὰ θαυμάζεται· καὶ θαυμαζόμενος νὰ ποθῆται περισσότερο, ποθούμενος νὰ καθαρῖζη, καθαρῖζοντας νὰ καθιστᾷ θεοειδεῖς· καὶ ἀφοῦ γίνουν τέτοιας ὑφῆς, νὰ συνομιλῆ πλέον σὰν πρὸς οἰκείους –ὁ λόγος τολμᾷ καὶ κάτι τὸ ἰταμό–, Θεὸς ἐνούμενος μὲ θεοὺς καὶ γνωριζόμενος τόσο ἴσως, ὅσο ἤδη γνωρίζει τοὺς γινωσκομένους»⁶.

- 34 Ἄλλ' ὁ κατήγορος ἐκείνων ποὺ λέγουν τοῦτα Ἀκίνδυνος συνιστᾷ νὰ ἀποφεύγουν καὶ νὰ θεωροῦν ἀποτροπαίους ἐκείνους ποὺ ἀποφαίνονται ὅτι ὁ Θεὸς κατὰ τὴ φύσι εἶναι ἀκατάληπτος, κατὰ τὴν ἀπειρία δὲ καὶ τὴν ἀγαθότητα καὶ ὅσα παρατηροῦνται φύσει γύρω ἀπὸ αὐτὸν λέγουν ὅτι κατανοεῖται καὶ ὀνομάζεται ὅσο εἶναι δυνατό.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 14

Παραπέρα ἔλεγχος τῆς δοξασίας του ν' ἀπορρίπτῃ ὅτι τὸ θειότατο φῶς βλέπεται πνευματικῶς· ὅπου ὑπάρχει καὶ παράστασις ὅτι δὲν εἶναι μόνο τὸ φῶς ἄκτιστο, ἀλλὰ καὶ ἡ δύναμις κατὰ τὴν ὁποία βλέπεται

- 35 Καὶ προσθέτει ἀπορρίπτοντας ὅτι ὁ Θεὸς ὀρᾶται μὲ ὀφθαλμοὺς καὶ πνευματικῶς ἀκόμη, συγχέοντας τὴ μυστικὴ ἐποψία μὲ τὰ περὶ τὸν Θεὸ νοούμενα καὶ μὴ ἀναγνωρίζοντας καμμιά διαστολὴ μεταξὺ θεοπτίας καὶ θεολογίας. Δὲν τὸ ἀπέρ-

5. *Κεφάλαια περὶ ἀγάπης 1*, 100, PG 90, 981D–984A.

6. Γρηγορίου Θεολόγου, *Λόγος 38 εἰς Θεοφάνια*, 7 καὶ *Λόγος 45 εἰς ἅγιον Πάσχα*, 3, PG 36, 317C καὶ 628A

τὸ περιαστράψαν ἐν Θαβὼρ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν συναναβάντων τῷ Κυρίῳ φῶς, κάκεινο κτιστὸν ἀποδεικνὺς ὡς αἰσθήσει κατ' αὐτὸν ὑποπεσόν, ὡς ἂν ἐκ τῶν κτιστῶν μόνων εἶη ὁ Θεὸς τοῖς πᾶσι μεθεκτός τε καὶ ληπτός. Ἄγνοεῖ γὰρ ὡς ἡ ἀπόρρητος 5 ἐκείνη θεά, ὑπὲρ πᾶσαν οὐσα θεολογίαν, οὔτ' αἰσθησίς ἐστιν οὔτε νόησις, «ἀλλ' ἄρρητος ἐνέργεια, ὀρωμένη ἀοράτως καὶ νοουμένη ἀγνώστως» τοῖς κατηξιωμένοις «λαμπρότητα Θεοῦ ἰδεῖν τε καὶ παθεῖν», ἀλλ' οὐδ' αὐτὴ ἡ ἀνερμήνευτος καὶ θεά καὶ μέθεξις ἐτέρως ἀποκαλύπτεται πλὴν διὰ πίστεως. «Οὐ γὰρ πί- 10 στις, ἐκεῖ φόβος τῶν ἠπειλημένων καὶ πόθος τῶν ἐπηγγελμένων· οὐ δὲ φόβος, ἐντολῶν τήρησις», ὁ θεολόγος φησί, καὶ ὁ ἀγαπῶν με τὰς ἐντολάς μου τηρήσει», φησὶν ὁ τῶν θεολόγων Θεός, «οὐ δὲ ἐντολῶν τήρησις, σαρκὸς κάθαρσις τοῦ ἐπιπροσθοῦντος τῇ ψυχῇ νέφους καὶ οὐκ ἐῶντος καθαρῶς ἰδεῖν τὴν 15 θείαν ἀκτίνα· οὐ δὲ κάθαρσις, ἔλλαμψις· ἔλλαμψις δὲ πόθου πλήρωσις τοῖς τῶν μεγίστων ἢ τοῦ μεγίστου ἢ ὑπὲρ τὸ μέγα ἐφιεμένοις».

36 Τί οὖν, ἡ ἀκτις ἡ θεία, τὸ μέγιστον τοῦτο καὶ ὑπὲρ τὸ μέγα, ἄρα κτίσμα; Καὶ τί τῶν κτισμάτων θεῖόν τε καὶ ὑπὲρ τὸ μέγα; 20 Μόνος γὰρ ὁ Θεὸς πᾶν μέγα ὑπερεκτείνεται, ὃς κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν πρὸς τοὺς ἠγαπηκότας αὐτὸν ἀφικνεῖται καὶ αὐτὸς ἐμφανίζει ἑαυτὸν αὐτοῖς, οὐ τὴν οὐσίαν ἐπιδεικνὺς, ἀνέκφαντος γὰρ ἐκείνη πανταχοῦ παροῦσα καὶ μηδαμοῦ φαινομένη μηδαμῶς· οὐ

1. Ἰω. Σιναΐτου, *Κλίμαξ*, 7, PG 88, 813B.

2. Γρηγορίου Θεολόγου, *Λόγος 38 εἰς Θεοφάνια*, 11 καὶ *Λόγος 45 εἰς ἅγιον Πάσχα*, 17, PG 36, 324A καὶ 632B.

ριψε δὲ γιὰ τίποτε ἄλλο πάντως παρὰ γιὰ τὸ φῶς ποὺ περιάστραψε τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν μαθητῶν ποὺ ἀνέβηκαν μαζὶ μὲ τὸν Κύριο στὸ Θαβῶρ, ἀποδεικνύοντας κτιστὸ κι' ἐκεῖνο, ἐφ' ὅσον κατ' αὐτὸν ὑπέπεσε σὲ αἴσθησι, σὰν νὰ εἶναι ἀπὸ τὰ κτιστὰ μόνο ὁ Θεὸς μεθεκτὸς καὶ καταληπτὸς ἀπὸ ὄλους. Διότι ἀγνοεῖ ὅτι ἡ ἀπόρρητη ἐκείνη θεά, ἀφοῦ εἶναι ἐπάνω ἀπὸ κάθε θεολογία, δὲν εἶναι οὔτε αἴσθησις οὔτε νόησις, «ἀλλὰ ἄρρητη ἐνέργεια, ὀρωμένη ἀοράτως καὶ νοουμένη ἀγνώστως»¹ ἀπὸ τοὺς καταξιωμένους «νὰ ἰδοῦν καὶ νὰ πάθουν τὴ λαμπρότητα τοῦ Θεοῦ»², ἀλλὰ καὶ ὅτι οὔτε ἡ ἀνερμήνευτη θεά καὶ μέθεξις δὲν ἀποκαλύπτεται ἀλλοιῶς παρὰ διὰ τῆς πίστεως. «Πράγματι, ὅπου ὑπάρχει πίστις, ἐκεῖ ὑπάρχει φόβος γιὰ τὰ ἀπειλημένα καὶ πόθος γιὰ τὰ ἐπηγγελμένα· ὅπου δὲ ὑπάρχει φόβος, παρατηρεῖται τήρησις ἐντολῶν», λέγει ὁ Θεολόγος³, καὶ ὁ Θεὸς τῶν θελόγων λέγει «ὅποιος μὲ ἀγαπᾷ θὰ τηρήσῃ τὶς ἐντολές μου»⁴, «ὅπου δὲ ὑπάρχει τήρησις τῶν ἐντολῶν, ὑπάρχει κάθαρσις σαρκὸς ἀπὸ τὸ ἐπικαθήμενο στὴν ψυχὴ νέφος ποὺ δὲν ἀφήνει νὰ ἰδῆ καθαρὰ τὴ θεία ἀκτίνα· ὅπου δὲ ὑπάρχει κάθαρσις, ὑπάρχει ἔλλαμψις· ἡ δὲ ἔλλαμψις εἶναι ἐκπλήρωσις τοῦ πόθου σ' ἐκείνους ποὺ ἐπιθυμοῦν τὰ μέγιστα ἢ τὸ μέγιστο ἢ ἐπάνω ἀπὸ τὸ μέγα»⁵.

36 Τί λοιπόν; ἡ θεία ἀκτίς, τοῦτο τὸ μέγιστο καὶ ἐπάνω ἀπὸ τὸ μέγα, εἶναι κτίσμα; Ἀλλὰ ποιό ἀπὸ τὰ κτίσματα εἶναι μέγα καὶ ἐπάνω ἀπὸ τὸ μέγα; Διότι μόνο ὁ Θεὸς ἐκτείνεται ἐπάνω ἀπὸ κάθε μεγάλο, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν ἐπαγγελία φθάνει πρὸς ἐκείνους ποὺ τὸν ἔχουν ἀγαπήσει⁶ κι' ἐμφανίζει σ' αὐτοὺς ἐαυτόν⁷, ὄχι ἐπιδεικνύοντας τὴν οὐσία, διότι ἐκείνη εἶναι ἀφανέρωτη, παντοῦ παροῦσα καὶ πουθενὰ φαινομένη· δὲν φθάνει λοιπόν

3. Λόγος 39 εἰς τὰ ἅγια Φῶτα, 8, PG 36, 344A.

4. *Γω.* 14,15.

5. Γρηγορίου Θεολόγου, ἐνθ' ἄνωτ.

6. Πρβλ. *Γω.* 14, 23.

7. Πρβλ. *Γω.* 14, 21.

κατ' οὐσίαν οὖν ἀφικνεῖται ταύτην ἐκείνοις ἐπιδεικνύς τε καὶ διδούς, ἄπαγε, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἑαυτοῦ μακαριωτάτην ἐπιφάνειαν τῇ λαμπρότητι τῆς οἰκείας φύσεως ἐκείνους περιλάμπων καὶ τὴν ταύτης μέθεξιν αὐτοῖς χαριζόμενος, καὶ κατὰ τὸν μέγαν φά-
5 ναι Βασίλειον, «ἄλλους ἡλίους ἀπεργαζόμενος, οὐκ αἰσθητῶ ἀλλὰ θεϊκῶ φωτί», καὶ αὐτῶ τῶ τοῦ προσώπου Κυρίου, κατὰ τρόπον ἀπόρρητον ἐνσημαινομένους καὶ αὐτοὺς τὰ πρόσωπα.

37 Καὶ τί λέγω τὴν ἀκριβῆ κατάληψιν ἐκείνου τοῦ φωτὸς ἢ τῆς μετοχῆς τὸν τρόπον, ὅπου γε καὶ τὸ μόνον ἰδεῖν καθάπερ
10 ἐδιδάχθημεν, οὐ κτιστῆς ἐστὶ δυνάμεως; «Θεὸν γάρ», φησὶν, «οὐδεὶς ἐώρακε πώποτε», καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ πνευματικῶς ὄραν. Διὸ καὶ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τοῖς Ἑθικοῖς, «κάλλος τοῦ ὄντως δυνατοῦ» τοῦτο προσειπὼν «καὶ νοητὴν αὐτοῦ καὶ θεωρητὴν θεότητα», ἐπήγαγεν, «ἐκεῖνο γὰρ ὄντως καλόν, τὸν κατά-
15 ληψιν πᾶσαν ἀνθρωπίνην καὶ δύναμιν ὑπερβαῖνον καὶ διανοία μόνη περιληπτόν, ὡς ἔστι δῆπου. Εἰδόν τε αὐτὸ Πέτρος καὶ οἱ υἱοὶ τῆς βροντῆς ἐν τῷ ὄρει, φησί, καὶ τὰ προοίμια τῆς αὐτοῦ παρουσίας ὀφθαλμοῖς λαβεῖν κατηξιώθησαν». Εἰ γὰρ καὶ ἀνθρωπίνους ὀφθαλμοῖς ὤφθη καὶ διανοία ἐνήστραψε, διὸ
20 καὶ νοητὴ καὶ ὀρατὴ κέκληται θεότης, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν ὑπερβαίνει, φησί, κατάληψίν τε καὶ δύναμιν. Ὁ δὲ Χρυσόστομος πατὴρ τὸν αὐτὸν ἐξηγούμενος ψαλμόν, «μετεμορφώθη», φησί· «τί ἐστὶ μετεμορφώθη; Παρήνοιζεν ὀλίγον τῆς θεότητος καὶ ἔδειξεν αὐτοῖς τὸν ἐνοικοῦντα Θεόν».

38 Ἄλλ' ὀρᾶς ὡς ὁ σύμβολον θεότητος ὁ θεῖος ἔφη Μάξιμος,

8. Χωρὶο ποῦ δὲν ἀνιχνεύθηκε.

9. Ἰω. 1, 18.

10. Ἰω. Δαμασκηνοῦ, *Εἰς Μεταμόρφωσιν* 15, PG 96, 569A.

κατ' οὐσίαν ἐπιδεικνύοντας καὶ δίδοντας τούτη σ' ἐκείνους, ἄπαγε, ἀλλὰ φθάνει κατὰ τὴ μυστικώτατη ἐπιφάνεια, περιλάμποντας ἐκείνους μὲ τὴ λαμπρότητα τῆς φύσεώς του καὶ χαρίζοντας σ' αὐτοὺς τὴ μέθεξι τῆς καί, γιὰ νὰ ἐκφρασθοῦμε κατὰ τὸν μέγα Βασίλειο, «ἐπεξεργαζόμενός τους σὲ ἄλλους ἡλίους», πὺ ἐνσημαίνονται κι' αὐτοὶ στὰ πρόσωπα κατὰ τρόπο ἀπόρρητο, «ὄχι μὲ αἰσθητὸ ἀλλὰ μὲ θεϊκὸ φῶς»⁸, καὶ μάλιστα μὲ τὸ ἴδιο τὸ πρόσωπο τοῦ Κυρίου.

37 Καὶ τί ἀναφέρω τὴν ἀκριβῆ κατανόησι ἐκείνου τοῦ φωτὸς ἢ τὸν τρόπο τῆς μετοχῆς, ὅταν καὶ μόνο τὸ ἰδεῖν, ὅπως ἐδίδαχθήκαμε, δὲν εἶναι γνώρισμα κτιστῆς δυνάμεως; Διότι, λέγει, «κανένας δὲν ἐγνώρισε ποτὲ τὸν Θεό»⁹ «καὶ ὅ,τι εἶδε ἐν Πνεύματι τὸ ἐθεάθηκε»¹⁰, καὶ τοῦτο εἶναι τὸ πνευματικῶς ὄρᾶν. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ μέγας Βασίλειος στὰ *Ἠθικά*, ἀφοῦ τὸ ὠνόμασε «κάλλος τοῦ ἀληθινὰ δυνατοῦ καὶ νοητῆ καὶ θεωρητῆ θεότητά του», προσέθεσε, «διότι ἐκεῖνο εἶναι ἀληθινὰ καλό, πὺ ὑπερβαίνει κάθε κατάληψι καὶ δύναμι ἀνθρωπίνη καὶ συλλαμβάνεται μόνο μὲ τὴ διάνοια ὅτι ὑπάρχει κατὰ κάποιον τρόπο. Τὸ εἶδαν, λέγει, ὁ Πέτρος καὶ οἱ υἱοὶ τῆς βροντῆς στὸ ὄρος καὶ καταξιώθηκαν νὰ λάβουν τὰ προοίμια τῆς παρουσίας του μὲ ὀφθαλμούς»¹¹. Πράγματι καὶ ἂν ἐθεάθηκε μὲ ἀνθρωπίνους ὀφθαλμούς καὶ ἄστραψε στὴ διάνοια, γι' αὐτὸ καὶ ὠνομάσθηκε νοητῆ καὶ ὀρατῆ θεότης, ἀλλὰ καὶ ὑπερβαίνει κάθε κατάληξι καὶ δύναμι, λέγει. Ὁ δὲ Χρυσόστομος πατήρ, ἐξηγώντας τὸν ἴδιο ψαλμό, λέγει, «μεταμορφώθηκε· τί σημαίνει μεταμορφώθηκε; Ἐνοιξέ λίγο ἀπὸ τὴ θεότητα καὶ τοὺς ἔδειξε τὸν ἐνοικοῦντα Θεό»¹².

38 Ἄλλὰ βλέπεις ὅτι, ἐκεῖνο πὺ ὁ θεῖος Μάξιμος¹³ ἐχαρα-

11. *Ἐρμηνεία εἰς 44 Ψαλμὸν 5*, PG 29, 400CD.

12. Τὸ χωρίο τοῦτο δὲν εὐρίσκεται σ' ἐξήγησι τοῦ *Ψαλμοῦ 44*, ἀλλ' στὰς *Ἐκλογὰς ἐκ διαφόρων λόγων* τοῦ Χρυσοστόμου, λόγον 21, *Περὶ ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ δόξης*, PG 63, 700.

13. *Περὶ ἀποριῶν*, PG 91, 1160C.

τοῦτο Βασίλειος μὲν ὁ μέγας θεότητα προσεῖπεν, ὁ δὲ Χρυσόστομος πατὴρ ὀλίγον τῆς θεότητος, ὡς καὶ τὴν κατ' ὄρθρον ἀμυδρὰν αὐγὴν καὶ φῶς ἂν τις ὀνομάσειε καὶ ὀλίγον τῆς ἡμέρας καὶ σύμβολον αὐτῆς; Φυσικόν γε μὴν, ἀλλ' οὐκ ἀλλότριον οὐδὲ 5 ἀπεσχοινοισμένον οὐδὲ διαιρούμενον αὐτῆς ποτέ. Καὶ τοῦτο δὲ ἀκήκοας, ὡς τὴν ὀλίγην ταύτην καὶ ἀμυδρὰν αὐγὴν τῇ παρανοίξει δείξας «ἔδειξεν αὐτοῖς τὸν ἐνοικοῦντα Θεόν», αὐτὸν ἐκεῖνον, οὐχ ἕτερον δεύτερον κατὰ τοὺς ματαίους τῆς σῆς ἔριδος ἀναπλασμούς; Ἄρ' οὖν οὐκ αὐτοῖς ἀντικρυς ἐπαφῆκας τὴν φιλολοΐ- 10 δορον γλῶτταν; Οὐκ αὐτοὺς τούτους ἀσεβεστάτους καὶ ἀτοπωτάτους ἐκάλεις, ἠνίκα διθεῖτας τοὺς κατὰ τοῦθ' ὁμολογοῦντας ἡμᾶς αὐτοῖς ὀνομάζειν ἡξίους καὶ πολυθέους, ὡς τὸν αὐτὸν Θεὸν ἕτερον ἑαυτοῦ καὶ μείζονα καὶ ἐλάττονα λέγοντας αὐτὸν αὐτοῦ καὶ μικρὰν ἔχοντα καὶ μεγάλην θεότητα, τὰ σὰ ταῦτα πε- 15 ριαγγέλματα;

39 Τὸ δὲ καὶ εἰς κτίσμα τὸ φῶς ἐκεῖνο κατασπᾶν, ἵνα μὴ ταῦτα τάχα πάθοις αὐτός, πόσης ἀβελτηρίας τε καὶ δυσσεβείας, ἀσεβείας δὲ εἰπεῖν οἰκειότερον; Τὸ δὲ κτιστὴν καὶ ἄκτιστον λέγειν τοῦ Θεοῦ θεότητα, ποίαν ἀτοπίας ὑπερβολὴν καταλέλοιπε; 20 Τὸ δὲ καὶ τοὺς πρὸς εὐσεβείαν χειραγωγοῦντας ἀσεβείας γράφεσθαι, τίνα μανίαν οὐχ ὑπερέβαλε; Τὸ δὲ μὴ θαυμάζοντα ὑμνεῖν, ἀλλὰ διαποροῦντα ἀπιστεῖν τὸ μέγα καὶ ὑπερφυῆς θέαμα ἐκεῖνο, ἄρ' οὐ τελέως ἀμυῆτου τὰ Χριστιανῶν;

κτήρισε σύμβολο, τοῦτο ὁ μέγας Βασίλειος ὠνόμασε θεότητα¹⁴, ἐνῶ ὁ Χρυσόστομος πατήρ ὠνόμασε λίγο ἀπὸ τῆ θεότητα¹⁵, ὅπως καὶ τὴν ἀμυδρὴ αὐγὴ κατὰ τὸν ὄρθρο θὰ μπορούσε νὰ τὴν ὀνομάση καὶ φῶς καὶ λίγο ἀπὸ τὴν ἡμέρα καὶ σύμβολό της; Φυσικὸ ὅμως, ἀλλ' ὄχι ξένο οὔτε ἀποκομμένο οὔτε διαιρούμενο ποτὲ ἀπὸ αὐτήν. Ἦκουσες δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι, ἀφοῦ ἔδειξε τὴν ὀλίγη τούτη καὶ ἀμυδρὴ αὐγὴ μὲ τὸ παράνοιγμα, «τοὺς ἔδειξε τὸν ἐνοικοῦντα Θεό», ἐκεῖνον τὸν ἴδιο, ὄχι ἄλλον δεῦτερον κατὰ τὰ μάταια πλάσματα τῆς ἐριστικότητός σου; Ἦρα λοιπὸν δὲν ἀπηύθυνες κατ' εὐθείαν σ' αὐτοὺς τὴ φιλολοίδορη γλῶσσα; Δὲν ἐκαλοῦσες αὐτοὺς τοὺς ἰδίους ἀσεβεστάτους καὶ ἀτοπωτάτους, ὅταν ἀξίωνες νὰ ὀνομάζης διθεῖτες καὶ πολυθέους ἐμᾶς πὺ συμφωνοῦμε σὲ τοῦτο μὲ αὐτούς, διότι τάχα λέγομε τὸν ἴδιο Θεὸ διαφορετικὸν ἀπὸ τὸν ἑαυτό του, καὶ μεταλύτερο καὶ μικρότερο τὸν ἴδιο τοῦ ἑαυτοῦ του, σὰν νὰ ἔχη καὶ μικρὴ καὶ μεγάλη θεότητα, ὅπως εἶναι οἱ διαδόσεις σου;

- 39 Τὸ νὰ κατεβάζωμε ὅμως σὲ κτίσμα ἐκεῖνο τὸ φῶς, γιὰ νὰ μὴ πάθης τάχα τὰ ἴδια καὶ σύ, πόση μωρία καὶ δυσσέβεια δὲν μαρτυρεῖ, ἢ καλύτερα πόση ἀσέβεια; Τὸ νὰ ἀναφέρης πάλι κτιστὴ καὶ ἄκτιστη θεότητα τοῦ Θεοῦ, ποιά ὑπερβολὴ ἄφησε πίσω; Καὶ τὸ νὰ κατηγορῆς ὡς ἀσεβεῖς ἐκείνους πὺ χειραγωγοῦν πρὸς τὴν εὐσέβεια, ποιά μανία δὲν ὑπερέβαλε; Καὶ τὸ νὰ μὴ ὑμνῆς μὲ θαυμασμό, ἀλλὰ ν' ἀπιστῆς μὲ ἀπορία ἐκεῖνο τὸ μεγάλο καὶ ὑπερφυῆς θέαμα, δὲν εἶναι γνῶρισμα ἐνὸς τελείως ἀμυήτου στὸν Χριστιανισμό;

14. Ἦνθ' ἀνωτ.

15. Ἦνθ' ἀνωτ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'

Ἐκθεσις καὶ ἀνασκευὴ ρήσεως ἄλλης τοῦ αὐτοῦ ἀδιάφορον
 πάλιν πειρωμένου δεκνύναι τῇ θείᾳ οὐσίᾳ τὴν θείαν
 ἐνέργειαν καὶ κτιστὴν τὴν ἐπιφανεῖσαν ἐν Θαβῶρ
 τοῖς ἀποστόλοις τοῦ Θεοῦ λαμπρότητα

40 «Εἰ γὰρ ὁ ἄκτιστος», φησὶν, «ὄλος ἐστὶν οὐσία τε καὶ
 ἐνέργεια, ὡσπερ οὖν ἐστὶν, ἐνεργῆς γὰρ οὐσία τὸ θεῖον, οὐκ
 ἀνενέργητος, πῶς ἢ κτιστὴ φύσις τὴν ἄκτιστον ἐνέργειαν
 ὄψεται σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς, κἂν ἰσάγγελος ἢ τις κἂν ἄγγε-
 5 λος;». Τί δὴ βούλεται διδάσκειν γράφων ὅτι ὁ Θεὸς ὄλος
 ἐστὶν οὐσία καὶ ὄλος ἐνέργεια, ἐνεργῆς γὰρ οὐσία τὸ θεῖον;
 Τοῦτό φησιν, ὅτι ἐνεργῆς μὲν τὸ θεῖον, ἐνέργειαν δ' οὐκ ἔχει
 τῆς οὐσίας διαφέρουσαν, ὄλος γὰρ οὐσία καὶ ὄλος ἐνέργειά
 ἐστὶν ὁ Θεός, καίτοι οὐχ ὁ Θεός φησιν οὗτος, ἀλλ' «ὁ ἄκτι-
 10 στος», κατὰ μίμησιν Εὐνομίου, ὃς οὐχ «ὁ Πατήρ», ἔλεγεν,
 οὐχ «ὁ Υἱός», ἀλλ' «ὁ ἀγέννητος», «ὁ γεννητός», ὑποκατα-
 σκευάζων ἐκ τῶν προσηγοριῶν τὸ βλάσφημον. Οὕτω γὰρ
 καὶ οὗτος εἰπὼν, εἶτα δείξας, ὡς ἐνόμισεν, ἀδιάφορον τῇ
 οὐσίᾳ τὴν ἐνέργειαν, ἐν οὗτῳ τὸ ἄκτιστον κατασκευάζει καὶ
 15 τοῦτο τελέως ἄληπτον, ὡς μὴ ἔχειν τὸν Θεὸν καὶ οὐσίαν καὶ
 ἐνέργειαν ἄκτιστον καὶ κατὰ μὲν τὴν οὐσίαν εἶναι παντάπα-
 σιν ἀπερινόητον, γινώσκεισθαι δὲ ἀπὸ τῶν ἐνεργειῶν. Ἄλλ'
 ὅτι μὲν οὐσία ὄν τὸ θεῖον ἐνεργῆς, καὶ ἐνέργειαν ἔχει, παρα-
 στήσει συντόμως καὶ σαφῶς ὁ θεῖος Μάξιμος. Φησὶ γάρ·
 20 «οὐκ ἔστιν ἐνεργεῖν χωρὶς ἐνεργείας, ὡσπερ οὐδὲ ὑπάρχειν
 χωρὶς ὑπάρξεως».

41 Τὸ δὲ ὄλον τὸν Θεὸν οὐσίαν εἶναι καὶ ὄλον ἐνέργειαν οὐδὲν

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 15

Ἔκθεσις καὶ ἀνασκευὴ ἄλλης ρήσεως τοῦ ἰδίου, καθὼς ἐπιχειρεῖ πάλι νὰ δεῖξη τὴ θεία ἐνέργεια ἀδιάφορη ἀπὸ τὴ θεία οὐσία καὶ κτιστὴ λαμπρότητα τοῦ Θεοῦ πὺ ἐφάνηκε στοὺς ἀποστόλους ἐπάνω στὸ Θαβῶρ

40 Λέγει, «ἂν ὁ ἄκτιστος εἶναι ὅλος οὐσία καὶ ἐνέργεια, ὅπως βέβαια εἶναι, ἐφ' ὅσον τὸ Θεῖο εἶναι ἐνεργῆς οὐσία, ὄχι ἀνενεργητὴ, πῶς ἢ κτιστὴ φύσις θὰ ἰδῆ τὴν ἄκτιστη ἐνέργεια μὲ σωματικοὺς ὀφθαλμοὺς, ἔστω καὶ ἂν εἶναι κανεὶς ἰσάγγελος ἢ ἄγγελος;». Τί λοιπὸν θέλει νὰ διδάξῃ γράφοντας ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ὅλος οὐσία καὶ ὅλος ἐνέργεια, διότι τὸ Θεῖο εἶναι ἐνεργῆς οὐσία; Λέγει τοῦτο, ὅτι τὸ Θεῖο εἶναι ἐνεργές, ἀλλὰ δὲν ἔχει ἐνέργεια διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν οὐσία, διότι ὁ Θεὸς εἶναι ὅλος οὐσία καὶ ὅλος ἐνέργεια, ἂν καὶ αὐτὸς δὲν χρησιμοποιοεῖ τὴ λέξι Θεός, ἀλλὰ «ἄκτιστος», κατὰ μίμησι τοῦ Εὐνομίου, ὁ ὁποῖος δὲν ἔλεγε «ὁ Πατὴρ» «ὁ Υἱός», ἀλλὰ «ὁ ἀγέννητος», «ὁ γεννητός», ὑποκατασκευάζοντας ἀπὸ τὶς προσηγορίες τὸ βλάσφημο ὄνομα. Διότι καὶ τοῦτος, ἀφοῦ εἶπε ἔτσι κι' ἔπειτα ἔδειξε, ὅπως ἐνόμισε, ὅτι ἢ οὐσία εἶναι ἀδιάφορη ἀπὸ τὴν ἐνέργεια, μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο κάμει τὸ ἄκτιστο ἓνα καὶ τελείως ἀκατάληπτο, ὥστε νὰ μὴ ἔχη ὁ Θεὸς καὶ οὐσία καὶ ἐνέργεια ἄκτιστη, καὶ κατὰ μὲν τὴν οὐσία νὰ εἶναι ἐντελῶς ἀπερινόητος, νὰ γνωρίζεται δὲ ἀπὸ τὶς ἐνεργεῖες. Ἀλλὰ ὅτι τὸ Θεῖο σὰν ἐνεργῆς οὐσία πὺ εἶναι, ἔχει καὶ ἐνέργεια, θὰ τὸ παραστήσῃ συντόμως καὶ σαφῶς ὁ θεῖος Μάξιμος. Διότι λέγει· «δὲν ὑφίσταται ἐνεργεῖν χωρὶς ἐνέργεια, ὅπως οὔτε ὑπάρχειν χωρὶς ὑπαρξί»¹.

41 Τὸ νὰ εἶναι δὲ ὅλος ὁ Θεὸς οὐσία καὶ ὅλος ἐνέργεια δὲν

1. Πρὸς Μαρίνον, PG 91, 200C.

ἐμποδίζει πρὸς τὸ διαφέρειν τῆς οὐσίας τὴν ἐνέργειαν, μᾶλλον
 μὲν οὖν καὶ τὰ μάλιστα συντείνει. Ὁ γὰρ Θεὸς ὅλος ἐστὶν ἀναρ-
 χος καὶ ὅλος ἀτελεύτητος· ἄρ' οὖν ταυτὸ τῷ ἀνάρχῳ τὸ ἀτελεύ-
 5 τητον ἢ διάφορον; Καὶ αὐτὸς ἐστὶ τὸ Α καὶ τὸ Ω, ἢ ἀρχὴ καὶ τὸ
 τέλος, ὡς ὁ Ἰωάννης ἐν τῇ Ἄ π ο κ α λ ύ ψ ε ι εἶπεν· ἄρ' οὖν
 ὅλος ἀρχὴ καὶ ὅλος τέλος ὁ Θεός, ἢ τούτοις συνδιασχίζεται καὶ
 κατὰ τὰ σώματα μερίζεται; Τίς οὖν, διότι ὅλος ὁ Θεὸς ἐκάτε-
 ρον, ταυτὸ καὶ ἀδιάφορον ἂν θεῖτο τῇ ἀρχῇ τὸ τέλος, εἰ μὴ μαί-
 10 νοιτο; Ἀλλὰ καὶ ὅλος δικαιοκρισία καὶ ὅλος συμπάθεια ὑπάρχει
 ὁ Θεός· διενήνοχε δὲ τῆς δικαιοκρισίας ἢ συμπάθεια. Οὕτω καὶ
 ὅλος οὐσία καὶ ὅλος ἐνέργειά ἐστὶν ὁ Θεός· διενήνοχε δὲ τῆς
 θείας οὐσίας ἢ θεία ἐνέργεια, καὶ κατὰ πολλοὺς γε τρόπους, κα-
 θάπερ πολλαχοῦ καὶ πλειόνων ἀπεδείξαμεν· τούτων δὴ τῶν
 15 τρόπων εἷς, καὶ τὸ τὴν μεν θείαν οὐσίαν ἄληπτον εἶναι πᾶσιν
 παντάπασι, γνωρίμους δὲ τὰς θείας ἐνεργείας. «Τὴν γὰρ μεγα-
 λειότητα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν εἰδέναί λέγομεν», φησὶν ὁ μέγας Βασι-
 λειος, «καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν σοφίαν, ἀλλ' οὐκ αὐτὴν τὴν οὐ-
 σίαν»· καὶ πάλιν, «ἡμεῖς ἐκ τῶν ἐνεργειῶν γνωρίζειν λέγομεν
 20 τὸν Θεὸν ἡμῶν, τῇ δὲ οὐσίᾳ αὐτοῦ προσεγγίζειν οὐχ ὑπισχνού-
 μεθα»· καὶ πάλιν, «εὐεργέτην γὰρ καὶ κριτὴν, ἀγαθόν τε καὶ δί-
 καιον καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα μαθόντες, ἐνεργειῶν διαφορὰς ἐδι-
 δάχθημεν· τοῦ δὲ ἐνεργοῦντος τὴν φύσιν οὐδὲν μᾶλλον διὰ τῆς
 τῶν ἐνεργειῶν κατανοήσεως ἐπιγνῶναι δυνάμεθα».

25 Ὁ δὲ Ἀκίνδυνος ἀπιστῶν ἅμα καὶ διαπορῶν, ἐπάγει πρὸς
 ἀνασκευὴν τοῦ ἄκτιστον εἶναι τὴν ἐν Θαβῶρ ἐπιφανεῖσαν τοῖς
 τῶν ἀποστόλων ἐκκρίτοις τοῦ Θεοῦ λαμπρότητα, «πῶς ἢ κτι-

ἐμποδίζει νὰ διαφέρῃ ἢ ἐνέργεια ἀπὸ τὴν οὐσία, ἀντιθέτως μάλιστα συμβάλλει σ' αὐτὸ πάρα πολύ. Διότι ὁ Θεὸς εἶναι ὄλος ἄναρχος καὶ ὄλος ἀτελεύτητος· ἄραγε λοιπὸν τὸ ἴδιο εἶναι τὸ ἀτελεύτητο μὲ τὸ ἄναρχο ἢ διαφορετικό; Καὶ αὐτὸς εἶναι τὸ Α καὶ τὸ Ω, ἢ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος, ὅπως εἶπε ὁ Ἰωάννης στὴν Ἀποκάλυψι². ἄραγε λοιπὸν ὄλος ἀρχὴ καὶ ὄλος τέλος εἶναι ὁ Θεός, ἢ σχίζεται μαζί μὲ αὐτὰ καὶ σύμφωνα μὲ τὰ σώματα μερίζεται; Ποιός, γιὰ τὸ λόγο ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι καὶ τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο, θὰ ἐθεωροῦσε τὴν ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τὸ ἴδιο καὶ ἀδιάφορο, ἂν δὲν εἶναι μανιακός; Ἀλλὰ ὁ Θεὸς εἶναι καὶ ὄλος δικαιοκρισία καὶ ὄλος συμπάθεια· διαφέρει ὅμως ἀπὸ τῆ δικαιοκρισία ἢ συμπάθεια. Ἔτσι καὶ ὄλος εἶναι οὐσία καὶ ὄλος ἐνέργεια ὁ Θεός· διαφέρει ὅμως ἀπὸ τῆ θεία οὐσία ἢ θεία ἐνέργεια, καὶ μάλιστα κατὰ πολλοὺς τρόπους, ὅπως ἀπεδείξαμε σὲ πολλὰ σημεῖα καὶ μὲ πολλὰ ἐπιχειρήματα· ἓνας λοιπὸν ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς τρόπους εἶναι ὅτι ἢ μὲν θεία οὐσία εἶναι ἐντελῶς ἀκατάληπτη ἀπὸ ὄλους, οἱ δὲ θεῖες ἐνέργειες εἶναι γνώριμες. «Διότι», λέγει ὁ μέγας Βασίλειος, «λέγομε ὅτι γνωρίζομε τὴ μεγαλειότητα τοῦ Θεοῦ μας καὶ τὴ δύναμι καὶ τὴ σοφία, ἀλλ' ὄχι τὴν ἴδια τὴν οὐσία»³· καὶ πάλι, «ἐμεῖς λέγομε ὅτι γνωρίζομε τὸν Θεό μας ἀπὸ τὶς ἐνέργειες, ἀλλὰ δὲ διαβεβαιώνομε ὅτι προσεγγίζομε τὴν ἴδια τὴν οὐσία»⁴· καὶ πάλι, «ἀκούοντας εὐεργέτη καὶ κριτῆ, ἀγαθὸ καὶ δίκαιο κι' ὅσα ἄλλα παρόμοια, ἐδίδαχθήκαμε τὶς διαφορὰς τῶν ἐνεργειῶν· τοῦ ἐνεργοῦντος τῆ φύσι ὅμως δὲν μποροῦμε νὰ ἐπιγνώσωμε διὰ τῆς κατανοήσεως τῶν ἐνεργειῶν»⁵.

Ὁ Ἀκίνδυνος ὅμως, μὲ ἀπιστία καὶ ἀπορία συγχρόνως, ἐπιφέρει πρὸς ἀνασκευὴ τοῦ ὅτι εἶναι ἄκτιστη ἢ λαμπρότης τοῦ Θεοῦ ποὺ ἐμφανίσθηκε ἐπὶ τοῦ Θαβῶρ στοὺς ἐγκρίτους ἀποστόλους, «πῶς ἢ κτιστὴ φύσις θὰ ἰδῆ τὴν ἄκτιστη ἐνέργεια μὲ

2. Ἀποκ. 21, 6.

3. Μ. Βασιλείου, Ἐπιστολὴ 234, 1, Courtonne, 3, σ. 42· PG 32, 868C.

4. Αὐτόθι.

5. Ἐπιστολὴ 189, 8, Courtonne, 2, σ. 140· PG 32, 696A.

στη φύσις τὴν ἄκτιστον ἐνέργειαν ὄψεται σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς, κἂν ἰσάγγελος ἢ τις κἂν ἄγγελος;».

- 42 Ὅντως ἀσυνέτου διανοίας καὶ ἀπυλώτου στόματος τὰ τοιαῦτα ῥήματα. Πῶς ὄψεται τὴν ἄνωθεν ἐπιλάμψασαν χάριν ὁ
5 κεχαριτωμένος; Ὡς οἶδεν, ὡς εὐδόκησεν ὁ τὴν χάριν κεχαρισμένος. Οὐ γὰρ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς γνώσει περιγράφεται τὰ θεῖα, ὧ ἄνθρωπε. Πῶς ὀφθαλμὸς ὁ μὴ πρὸς ταύτην πεφυκῶς εἶδε τὴν ἄκτιστον ἐνέργειαν; Ὡς ἐθεάθη ἢ ἀθέατος. Οὐκ ἐγὼ τοῦτο λέγω, ἀλλ' ὁ Χρυσόστομος πατὴρ· «ἐπέδειξε γάρ», φησί, «τοῖς
10 ἑαυτοῦ μαθηταῖς ἐπ' ὄρους ὁ Κύριος τῆς ἀθεάτου θεϊκῆς αὐτοῦ βασιλείας τὴν δόξαν». Ἄλλ' εὐθύς ἐροῦσιν οἱ ἀπύλωτον καὶ θηρευτικὴν περιφέροντες γλῶσσαν· καὶ εἰ ἀθέατος ἢ θεϊκὴ τοῦ Θεοῦ Λόγου δόξα, πῶς ἐπεδείχθη; Εἰ γὰρ ὄρατῆ, οὐκ ἀθέατος· καὶ εἰ ἀθέατος, οὐχ ὄρατῆ. Ἄλλ' ἄκουε συνετῶς. «Ἐπέδειξε τῆς
15 ἀθεάτου αὐτοῦ βασιλείας τὴν δόξαν καὶ οὐκ ἐπέδειξε, τουτέστι μικρὸν παρήνοιξε τῆς θεότητος καὶ οὐχὶ τελείως. Πληροφορῶν μὲν γὰρ ἔδειξε τῆς ἀθεάτου αὐτοῦ βασιλείας τὴν θεϊκὴν δόξαν, οὐχ ὅση δέ τις ἦν, ἀλλ' ὅσον ἐδύναντο φέρειν οἱ σωματικοὺς ὀφθαλμοὺς περιφέροντες». Ὡς μὲν οὖν ὀρωμένη καὶ χωρουμένη
20 καὶ μετεχομένη καὶ μεριζομένη πως (καὶ γὰρ οὐχ ὅση τίς ἐστίν, ἀλλ' ὀλίγον, ὅσον ἐχώρουν οἱ ὀρῶντες ὥφθη) δείκνυται σαφῶς οὐκ οὐσία ἀλλ' ἐνέργεια οὕσα· αὕτη γὰρ ἐστίν ἡ μεριζομένη κατὰ τὸν αὐτόν. Ὡς δὲ θεϊκὴ τοῦ Θεοῦ Λόγου δόξα, ὡς ἀθέατος, ὡς θεότης, ὡς πᾶσαν ὑπερβαίνουσα κἂν τῷ μετέχε-
25 σθαι κατάληψιν, ἄκτιστός ἐστιν.

σωματικούς ὀφθαλμούς, ἔστω καὶ ἂν εἶναι κανεὶς ἰσάγγελος ἢ ἄγγελος;».

- 42 Τέτοια λόγια ἀνήκουν πράγματι σὲ ἀσύνητη διάνοια καὶ σὲ ἀπύλωτο στόμα. Πῶς θὰ ἰδῆ τὴν ἄνωθεν ἐπιλάμπουσα χάρι ὁ χαριτωμένος; Ὅπως γνωρίζει κατὰ τὴν εὐδοκία του ὁ χορηγός. Διότι τὰ θεῖα δὲν περιλαμβάνονται μέσα στὴ δική μας γνῶσι, ὧ ἄνθρωπε. Πῶς εἶδε τὴν ἄκτιστη ἐνέργεια ὀφθαλμὸς ποὺ δὲν εἶναι καμωμένος γι' αὐτήν; Ὅπως ἐθεάθηκε ὁ ἀθέατος. Δὲν τὸ λέγω ἐγὼ τοῦτο, ἀλλὰ ὁ Χρυσόστομος πατὴρ· «ἐπέδειξε στοὺς μαθητὰς του», λέγει, «ὁ Κύριος ἐπάνω στὸ ὄρος τῆ δόξα τῆς ἀθέατης θεϊκῆς βασιλείας του»⁶. Ἄλλ' ἀμέσως θὰ εἰποῦν ὅσοι περιφέρουν ἀπύλωτη καὶ θηρευτική γλῶσσα· κι' ἂν εἶναι ἀθέατη ἢ θεϊκὴ δόξα τοῦ Λόγου, πῶς ἐπιδείχθηκε; ἂν εἶναι ὀρατὴ δὲν εἶναι ἀθέατη· κι' ἂν εἶναι ἀθέατη, δὲν εἶναι ὀρατὴ. Ἄλλὰ ἄκουε προσεκτικά. «Ἐπέδειξε τὴ δόξα τῆς ἀθέατης βασιλείας του καὶ δὲν τὴν ἐπέδειξε, δηλαδὴ παράνοιξε λίγο ἀπὸ τὴ θεότητα καὶ ὄχι τελείως. Δηλαδὴ γιὰ διαβεβαίωσι ἔδειξε τὴν θεϊκὴ δόξα τῆς ἀθέατης βασιλείας του, ὄχι ὅμως ὅση μποροῦσαν νὰ βαστάσουν ὅσοι περιφέρουν σωματικούς ὀφθαλμούς»⁷. Καθὼς λοιπὸν ὀρᾶται καὶ χωρεῖται, μετέχεται καὶ μερίζεται μὲ κάποιον τρόπο (διότι ἐθεάθηκε ὄχι ὅση εἶναι, ἀλλὰ ὀλίγο, ὅσο ἐχωροῦσαν ὅσοι ἔβλεπαν), δεικνύεται σαφῶς ὅτι δὲν εἶναι οὐσία ἀλλὰ ἐνέργεια· διότι αὐτὴ εἶναι ἐκείνη ποὺ μερίζεται κατὰ τὸν ἴδιο⁸. Ὡς θεϊκὴ δόξα τοῦ Θεοῦ Λόγου λοιπὸν, ὡς ἀθέατη, ὡς θεότης, ὡς ἀνώτερη ἀπὸ κάθε κατάληψι ἀκόμη καὶ στὴ μετοχὴ τῆς, εἶναι ἄκτιστη.

6. Ὁμιλία εἰς Μεταμόρφωσιν, Savile, τόμ. 7, σελ. 339. Ἡ ὁμιλία αὐτὴ δὲν περιελήφθηκε στὶς νεώτερες ἐκδόσεις τοῦ Ἰωάννου Χρυσοστόμου.

7. Αὐτόθι.

8. Ὁμιλία 30 εἰς Ἰωάννην, 2, PG 59, 174.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ'

Ἵτι εἰ καὶ σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς τὸ θεῖον ὤφθη
 πῶς, ἀλλὰ μετασκευασθεῖσι τῇ δυνάμει τοῦ
 Πνεύματος

43 Ἄλλ' αὐτὸ τὸ ὀλίγον ἐρωτᾶς, εἰ ἄκτιστον, πῶς ὤφθη
 σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς; Ἐρῶ σοι τοίνυν τὰ ἄρρητα, ὡς ἐθεάθη
 τὰ ἀθέατα, τουτέστι καθόσον γλῶττά τε καὶ ὦτα, καὶ ταῦθ'
 ἡμῶν, χωρεῖ, καθάπερ καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀκήκοας, μᾶλλον δὲ
 5 οὐδ' οὕτω, καθόσον τῶν ἰδόντων ἀποδέομεν ἡμεῖς. Κάκεινοι δ'
 ὁμως, εἰ καὶ ὑψηλότερον ἢ καθ' ἡμᾶς εἶδον, ἀλλ' ἀπὸ τῶν
 σωματικῶν φωνῶν καὶ ἀπὸ τῶν ἡμῖν γνωρίμων, τουτέστι τῶν
 κτιστῶν, ἐξηγήσαντο περὶ ἐκείνης. «Οὕτω γάρ», φησί, «θεολο-
 γήσεις, κᾶν Μωυσεῆς ἦς κᾶν Παῦλος κᾶν ὑπὲρ ἐκείνους»· οὐ
 10 μὴν ὡς ἐφικτὸν λέγειν καὶ ἀκούειν, οὕτως ἐκείνοι ἐθεώρουν,
 «ἀλλ' ἃ ὀφθαλμός», φησὶν, «οὐκ εἶδε καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε» καὶ
 ἃ «οὐκ ἐξὸν λαλῆσαι».

Πῶς οὖν εἶδον οἱ ὀφθαλμοὶ τὴν ἄκτιστον δόξαν; Μετα-
 σκευασθέντες τῇ δυνάμει τοῦ πνεύματος καὶ δύναμιν σχόντες,
 15 ἦν οὐ πρότερον εἶχον καὶ Πνεῦμα γεγονότες καὶ ἐν πνεύματι
 ὀρῶντες τὴν τοῦ Πνεύματος ἐώρων δόξαν. «Ἀπὸ γὰρ τῆς σαρκός»,
 φησὶν, «ἐπεὶ τὸ πνεῦμα μετέβησαν τῇ ἐναλλαγῇ τῶν αἰ-
 σθήσεων. ἦν αὐτοῖς τὸ Πνεῦμα ἐνήργησεν». Ἵκουσον Παύλου·

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 16

ἽΟτι, ἂν καὶ τὸ θεῖο φῶς ἐθεάθηκε μὲ σωματικοὺς
ὀφθαλμοὺς, ἀλλὰ πάντως μετασκευασμένους
μὲ τὴ δύναμι τοῦ Πνεύματος

43 ἼΑλλὰ αὐτὸ τὸ λίγο, ἐρωτᾶς, ἂν εἶναι ἄκτιστο, πῶς ἐθεάθη-
κε μὲ σωματικοὺς ὀφθαλμοὺς; Θὰ σοῦ εἰπῶ λοιπὸν τὰ ἄρρητα,
ὅτι ἐθεάθησαν τὰ ἀθέατα, δηλαδὴ ὅσο χωρεῖ ἡ γλῶσσα καὶ τὰ
αὐτιά, καὶ μάλιστα τὰ δικά μας, ὅπως ἄκουσες καὶ γιὰ τοὺς
ὀφθαλμοὺς, μᾶλλον δὲ οὔτε τόσο, ἐφ' ὅσον ἐμεῖς ἀπέχομε ἀπὸ
τοὺς ἰδόντας. Κι' ἐκεῖνοι ὅμως, ἂν καὶ εἶδαν ὑψηλότερα ἀπὸ
ἐμᾶς, ἀλλὰ πάντως περιέγραψαν ἐκείνη τὴ θεά μὲ τὶς σωματι-
κὲς φωνὲς καὶ μὲ τὰ γνώριμα σ' ἐμᾶς μέσα, δηλαδὴ τὰ κτιστά.
«ἼΕτσι», λέγει, «θὰ θεολογήσης, ἀκόμη καὶ ἂν εἶσαι Μωυσῆς ἢ
Παῦλος ἢ ἐπάνω ἀπὸ ἐκείνους»¹. ἀλλὰ βέβαια ἐκεῖνοι δὲν ἐθε-
ωροῦσαν ἔτσι, ὅπως εἶναι ἐφικτὸ νὰ λέγη κανεὶς καὶ ν' ἀκούη,
βεβαιῶνει, «ἀλλὰ ὅσα ὀφθαλμὸς δὲν εἶδε καὶ αὐτὶ δὲν ἄκουσε»²
καὶ «ὅσα δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ εἰπῆ κανεὶς»^{2α}.

Πῶς λοιπὸν εἶδαν οἱ ὀφθαλμοὶ τὴν ἄκτιστη δόξα; ἼΑφοῦ
μετασκευάσθηκαν μὲ τὴ δύναμι τοῦ Πνεύματος κι' ἔλαβαν δύ-
ναμι πού δὲν εἶχαν προηγουμένως, ἔγιναν Πνεῦμα καὶ ἔβλεπαν
ἐν Πνεύματι, τότε εἶδαν τὴ δόξα τοῦ Πνεύματος. Διότι, λέγει,
«ἀπὸ τὴ σάρκα μετέβηκαν στὸ Πνεῦμα μὲ τὴν ἐναλλαγὴ τῶν αἰ-
σθήσεων πού ἐνήργησε σ' αὐτοὺς τὸ Πνεῦμα»³. ἼΑκουσε τὸν

1. Γρηγορίου Θεολόγου, *Λόγος 28* (Θεολογικὸς 2), 3, J. Barbel, σ. 68-70· PG 36, 29B.

2. *Α' Κορ.* 2, 9.

2α. *Β' Κορ.* 12, 4.

3. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, *Περὶ ἀποριῶν*, PG 91, 1128A.

«ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη ... ἡμῖν δὲ ἀπεκάλυψεν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ». Ἐκουσον πάλιν τοῦ χρυσοῦ τὴν γλῶτταν Ἰωάννου· «οὐκ ἦν ἀνθρώπου οὖς τὸ οὖς τὸ προφητικόν· διὸ 5 φησί, 'προσέθηκέ μοι ὠτίον ἀκούειν' τὴν προσθήκην τὴν ἀπὸ τοῦ Πνεύματος λέγων»· καὶ πάλιν, «μετὰ τὴν τοῦ Πνεύματος δόσιν οὐκ ἦν καρδία ἀνθρώπου, ἀλλὰ καρδία πνευματικὴ ἢ τῶν προφητῶν». Ἐκουσον τοῦ Δαμασκηνοῦ θεολόγου· «οὕτως ἔλαμψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ἥλιος, οὐχ ὅτι μὴ τοῦ ἡλίου 10 ὑπῆρχε λαμπρότερος, ἀλλ' ὅσον ἐχώρουν καθορᾶν οἱ βλέποντες»· «Θεὸν γὰρ οὐδεὶς ἐώρακε πώποτε καθὰ πέφυκε φύσεως, καὶ ὁ δὲ τις ἐώρακεν, ἐν Πνεύματι τοῦτο τεθέαται· αὕτη ἢ ἀλλοίωσις τῆς δεξιᾶς τοῦ ὕψιστου». Ὁρᾶται τοίνυν τοῖς ἀξίοις ἔξαλμά τι τῆς ἐκεῖθεν λαμπρότητος, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ὁράσει 15 μένει ἀόρατον· οὔτε γὰρ ὀφθαλμὸς αὐτὸ ὁρᾷ, οὔτε οὖς ἀκούει, οὔτε ἐπὶ καρδίαν ἀνθρωπίνην ἀναβαίνει· πάντα γὰρ ταῦτα δεξάμενα τὴν ἐκ τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου, ταυτὸν δ' εἰπεῖν τοῦ Πνεύματος ἀλλοίωσιν, ἐν Πνεύματι τὰ τοῦ Πνεύματος ὁρᾷ θείως καὶ ὑπερφυῶς.

44 Ὁ δὲ ψυχικὸς ἄνθρωπος μὴ μόνον τῆς κατὰ τὴν ἀλλοίωσιν ἐκείνην θεᾶς ἀπεσχοίνισται τε καὶ διώρισται μακρὰν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν ἀθετεῖ καὶ διαβάλλει τὴν τῶν τοιούτων ἱστορίαν. Εἰ δὲ καὶ πνεύματι πλάνης ἐνεργεῖται, πρὸς τάναντιώτατα διωκισμένος, καὶ βλασφημεῖν οἶεται τοὺς ὄντως ἀκριβεῖς καὶ ἀσφα- 25 λεῖς θεολόγους· εἰ δὲ καὶ τῷ πνεύματι τούτῳ τῆς πλάνης ἐκβεβάκχεται, μάχην ἀκήρυκτον ἀναρριπίζει κατὰ τῶν ταῦτα πι-

Παῦλο· «ὅσα δὲν εἶδε ὀφθαλμὸς καὶ αὐτὶ δὲν ἄκουσε καὶ ὅσα δὲν ἀνέβηκαν σὲ καρδιὰ ἀνθρώπου... σὲ μᾶς δὲ τὰ ἀπεκάλυψε ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Πνεύματός του»⁴. Ἦκουσε πάλι τὸν χρυσοῦ στή γλῶσσα Ἰωάννη· «δὲν ἦταν αὐτὶ ἀνθρώπου τὸ προφητικὸ αὐτί· γι' αὐτὸ λέγει, 'μοῦ πρόσθεσε αὐτὶ γιὰ ν' ἀκούω'⁵, ἐννοώντας τὴν ἀπὸ τὸ Πνεῦμα προσθήκη»⁶ καὶ πάλι, «μετὰ τὴ δόσι τοῦ Πνεύματος δὲν ἦταν ἀνθρώπινη καρδιὰ, ἀλλὰ πνευματικὴ ἢ καρδιὰ τῶν προφητῶν»⁷. Ἦκουσε τὸ Δαμασκηνὸ θεολόγο· «τόσο ἔλαμψε τὸ πρόσωπό του σὰν ὁ ἥλιος, ὄχι διότι δὲν ἦταν λαμπρότερος ἀπὸ τὸν ἥλιο, ἀλλὰ τόσο μπορούσαν νὰ ἀντικρῦζουν οἱ βλέποντες»⁸. «διότι κανεὶς ποτὲ δὲν εἶδε τὸ Θεὸ κατὰ τὴν ἰκανότητα τῆς φύσεως, καὶ ὅ,τι εἶδε κανεὶς, τὸ ἀντίκρυσεν ἐν Πνεύματι· αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλλοίωσις τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου»⁹. Βλέπεται λοιπὸν ἀπὸ τοὺς ἀξίους κάποια ἔκρηξις τῆς ἀπὸ ἐκεῖ λαμπρότητος, ἀλλὰ καὶ σ' αὐτὴ τὴν ὄρασι μένει ἀόρατο· διότι οὔτε ὁ ὀφθαλμὸς τὸ βλέπει οὔτε τὸ αὐτὶ τὸ ἀκούει οὔτε στὴν ἀνθρώπινη καρδιὰ ἀνεβαίνει· ὅλα αὐτά, ἀφοῦ ἐδέχθησαν τὴν ἀλλοίωσι ἀπὸ τὴ δεξιὰ τοῦ Ὑψίστου, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, βλέπουν ἐν Πνεύματι τὰ τοῦ Πνεύματος θείως καὶ ὑπερφυῶς.

- 44 Ὁ δὲ ψυχικὸς ἄνθρωπος ὄχι μόνο ἀπὸ ἐκείνη τὴν κατὰ τὴν ἀλλοίωσι θέα ἔχει ἀποκοπῆ καὶ ἔχει ξεχωρισθῆ μακριά, ἀλλὰ ἀθετεῖ καὶ διαβάλλει καὶ τὴ διήγησι τέτοιων ἐμπειριῶν. Κι' ἂν ἐνεργῆται καὶ ἀπὸ Πνεῦμα πλάνης, κατευθυνόμενος πρὸς τὰ ἐναντιώτατα, καὶ νομίζη ὅτι βλασφημοῦν οἱ πραγματικὰ ἀκριβεῖς καὶ ἀλάθητοι θεολόγοι· κι' ἂν ἔχη ἐκβακχευθῆ ἀπὸ τὸ Πνεῦμα τοῦτο τῆς πλάνης, ἀναρριπίζει ἀκήρυκτη μάχη ἐναντίον ἐκείνων ποὺ πιστεύουν αὐτά, φωνάζοντας πρὸς τοὺς κοντινοὺς,

4. *A' Κορ.* 2, 9-10.

5. *Ἦσ.* 50, 4.

6. *Ὁμιλία 7 εἰς A' Κορινθίους*, 3, PG 61, 58.

7. *Αὐτόθι.*

8. *Εἰς τὴν μεταμόρφωσιν* 13, PG 96, 565C.

9. *Αὐτόθι*, 15, PG 96, 569A.

στευόντων, πρὸς τοὺς ἐγγύς βοῶν, τοῖς μακρὰν ἐπιστέλλων, πρὸς πάντας συκοφαντῶν, πάντα κυκῶν καὶ διαστρέφων, θεῖα τε καὶ ἀνθρώπινα, καὶ τοῖς συνίστορσι τῆς ἀληθείας ἐπανιστάς. Καὶ δὴ τὸ δεῖγμα τῶν τοούτων ἐγγύς· αὐτὸς ὁ Ἀκίνδυνος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'

**Ἐτέρα ρῆσις Ἀκινδύνου παρ' ἧς ἄθεος τελέως ἐλέγ-
χεται τὸ εἶναι τὸν Χριστὸν Θεὸν ἀνελεῖν ἐπι-
χειρῶν καὶ δεικνύναι τοὺς ἀγίους πάντας
αὐτῷ τε τῷ Κυρίῳ καὶ ἀλλήλοις
ἐναντίους**

45 Φησὶ γὰρ ἐπαναλαμβάνων αὐτὰ προεξεληλεγμένα παρ' ἡμῶν, «πάντες οἱ θεολόγοι ἀόρατον εἶναι τὸν Θεὸν ἀπεφήναντο καὶ ὑπ' οὐδενὸς αὐτὸν φωτὸς χαρακτηρίζεσθαι, καὶ ἐκ τῶν κτισμάτων ἀναλόγως ἀλλ' οὐκ ἐκ τῶν κατ' αὐτὸν θεωρεῖσθαι καὶ μηδενὶ τῶν ὄντων ἐκ φυσικῆς ἐμφάσεως διεγνωσμένον εἶναι
10 καὶ ἀπερινόητον καὶ ἀπερίληπτον καὶ ἀμερῆ καὶ ἀπλοῦν καὶ ἀναλλοίωτον καὶ ἀπρόσιτον καὶ τὰ τοιαῦτα, οἷς ἐναντιοῦται ὁ λέγων ἢ Θεὸν ἄκτιστον καὶ ὑπερούσιον τὸ καὶ σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς τοῦτο φῶς ὄρατὸν ὅπωςδὴποτε, ἢ ἓνα Θεὸν ἐκ τούτου τε καὶ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ τῆς ὑπερκειμένης αὐτοῦ».

46 Τί λέγεις; Οὐκ ἦν εἷς Θεὸς ὁ λάμπας ἐν τῷ Θαβωρίῳ καὶ ὁ τῆς ἐπιφανείας ταύτης κατ' οὐσίαν ὑπερέχων, ἅτε κατ' αὐτὴν παντάπασιν ἀόρατος καὶ ἀνέκφαντος; Οὐκοῦν ὁ Χριστὸς οὐκ ἦν Θεὸς κατὰ τὴν σὴν ἀπόφανσιν· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ λάμπας. Ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς φωτεινῆς νεφέλης καὶ τῆς ἐκεῖθεν ἐπὶ τὸν διὰ
20 σώματος λάμπαντα φωνῆς, καὶ ὁ Πατὴρ καὶ τὸ Πνεῦμα συνε-

στέλλοντας γράμματα πρὸς τοὺς μακρινούς, συκοφαντώντας μας πρὸς ὄλους, ἀνακινώντας καὶ διαστρέφοντας τὰ πάντα, θεῖα καὶ ἀνθρώπινα, καὶ ἐπαναστατώντας ἐναντίον τῶν ὑποστηρικτῶν τῆς ἀληθείας. Τὸ δεῖγμα μάλιστα τῶν ἀνθρώπων τοῦ τύπου αὐτοῦ εἶναι κοντά· ὁ ἴδιος ὁ Ἀκίνδυνος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 17

**Ἄλλη χρῆσις τοῦ Ἀκινδύνου ἀπὸ τὴν ὁποία ἐλέγχεται
τελείως ἄθεος, καθὼς ἐπιχειρεῖ ν' ἀναιρέση ὅτι ὁ
Χριστὸς εἶναι Θεὸς καὶ νὰ δείξη ὅτι οἱ ἅγιοι ὄλοι
εἶναι ἀντίθετοι πρὸς τὸν ἴδιο τὸν Κύριο
καὶ μεταξὺ τους**

45 Πράγματι λέγει ἐπαναλαμβάνοντας ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα εἶχαμε ἐλέγξει ἐμεῖς προηγουμένως, «ὄλοι οἱ θεολόγοι ἀποφάνθησαν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀόρατος καὶ ὅτι δὲν χαρακτηρίζεται ἀπὸ κανένα φῶς, ὅτι θεωρεῖται μὲ βάσι τὰ κτίσματα κατ' ἀναλογία, ἀλλ' ὄχι ἀπὸ τὰ κατ' αὐτόν, ὅτι δὲν διαγινώσκεται ἀπὸ κανένα ὄν μὲ βάσι φυσικὴ φανέρωσι ἀλλ' εἶναι ἀκατανόητος, ἀπερίληπτος, ἀμερῆς, ἀπλός, ἀναλλοίωτος, ἀπρόσιτος καὶ τὰ παρόμοια· πρὸς αὐτὰ ἐναντιώνεται ὁποῖος λέγει ἢ Θεὸν ἄκτιστο καὶ ὑπερούσιο τοῦτο τὸ φῶς πὺ εἶναι ὅπωςδῆποτε ὄρατὸ καὶ μὲ σωματικοὺς ὀφθαλμοὺς ἢ ἓνα Θεὸν ἀποτελούμενο ἀπὸ τοῦτο τὸ φῶς καὶ ἀπὸ τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ πὺ ὑπέρεκειται αὐτοῦ».

46 Τί λέγεις; Δὲν ἦταν ἓνας Θεὸς αὐτὸς πὺ ἔλαμψε στὸ Θαβῶριο καὶ πὺ ὑπερέχει κατ' οὐσίαν ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἐπιφάνεια, ἐφ' ὅσον κατὰ τὴν οὐσία εἶναι ἐντελῶς ἀόρατος καὶ ἀφανέρωτος; Ἐπομένως ὁ Χριστὸς δὲν ἦταν Θεὸς κατὰ τὴν ἀπόφασί σου· διότι αὐτὸς εἶναι ὁ λάμπας. Ἀλλὰ διὰ τῆς φωτεινῆς νεφέλης καὶ τῆς ἀπὸ ἐκεῖ φωνῆς πρὸς τὸν λάμπαντα διὰ τοῦ σώματος, μαρτυρεῖται ὅτι ἐξέλαμψε μαζί καὶ ὁ Πατὴρ καὶ τὸ Πνεῦμα·

κλάμψας μαρτυρεῖται· διὸ καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος δόξαν τοῦτο τοῦ
 Πατρὸς ἐκάλεσε καὶ βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Τοιγαροῦν εἰ κατὰ σὲ
 μὴ εἶς Θεὸς ἐκ τοῦ φωτὸς ἐκείνου καὶ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, ἢ
 καὶ ὑπερέχει τῆς κατὰ τοὺς θεολόγους ἀμυδρᾶς αὐγῆς ἐκείνης,
 5 ἕτερός ἐστιν ὁ σὸς Θεὸς παρὰ τὸν ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῶ καὶ ἀγίῳ
 Πνεύματι προσκυνούμενον ἡμῖν Θεόν. Εἰ μὲν οὖν καὶ τοῦτον
 προσκυνεῖς, ὄντως διθεϊτής· εἰ δ' ἵνα ἦς μονοθεϊτής τοῦτον ἀθε-
 τεῖς, ὄντως ἄθεος μονοθεϊτής εἶ. Τί δέ, οὐκ ἐροῦμεν ἄκτιστον τὸ
 φῶς ἐκεῖνο, τὴν θεϊκὴν τοῦ Θεοῦ Λόγου δόξαν ὡς ἀκήκοας, τὴν
 10 φυσικὴν ἄναρχον ἀκτῖνα τῆς θεότητος, τὴν τοῦ ὄντως δυνατοῦ
 ὠραιότητά τε καὶ θεότητα, τὴν ἐν τῇ μεθέξει, ταυτὸν δ' εἰπεῖν
 ὀράσει (μετεχομένη γὰρ ὀράται, καὶ γὰρ φῶς, εἰ καὶ ἀπόρρητον)·
 οὐκ ἐροῦμεν οὖν ἄκτιστον τὴν καὶ πᾶσαν ὑπερβαίνουσαν ἐν τῷ
 μετέχασθαι κατάληψιν;

15 Τίνας δὲ καὶ τίσι θεολόγοις ἐναντιοῦσθαι λέγει τὸν λέγον-
 τα τοῦτο τοῦ Θεοῦ θεότητα καὶ ὠραιότητα μέγαν Βασίλειον, τὸν
 φυσικὴν ὀνομάζοντα τοῦτο δόξαν τοῦ Θεοῦ μέγαν Ἀθανάσιον,
 τὸν ἀθέατον θεϊκὴν τοῦ λόγου δόξαν εἰρηκότα τοῦτο Χρυσόστο-
 μον πατέρα, καὶ προσειρηκότα ὡς παρήνοιξεν ὀλίγον καὶ ἔδει-
 20 ξεν αὐτοῖς τὸν ἐνοικοῦντα Θεόν, ἢ τὸν Χριστὸν αὐτόν, ἵνα τοὺς
 ἄλλους παραλίπω νῦν, ὃς τὴν βασιλείαν εἶναι τοῦ Θεοῦ τοῦτο
 ἀπεκάλυψε· τίσιν οὖν οὗτοι θεολόγοις ἀντιλέγουσιν; Οὐδενί γε
 ἄλλῳ ἄρα ἢ αὐτῷ καὶ τοῖς κατ' αὐτὸν θεολογοῦσι, Βαρλαάμ
 ἐκείνῳ καὶ τοῖς καλουμένοις διὰ τὴν κοινωνίαν τῆς πλάνης ἀπ'
 25 αὐτῶν, οὃς ἀσφαλεστέρους ἡγεῖται τῶν ἐξ αἰῶνος θεολόγων
 καὶ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ τῶν θεολόγων. Ὅρατε γὰρ νῦν δήπου τὴν

1. Ἰω. Δαμασκηνοῦ, *Εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν* 12, PG 96, 564B.

2. Πρβλ. *Ἑρμηνεῖα εἰς 44 Ψαλμὸν* 5, PG 29, 400C.

3. *Περὶ σαρκώσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου* 4, PG 28, 96A.

γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος τὸ ἐκάλεσε δόξα τοῦ Πατρὸς καὶ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Ἐπομένως, ἂν κατὰ τὴν ἄποψί σου δὲν εἶναι ἓνας Θεός, ἀπὸ τὸ φῶς ἐκεῖνο καὶ τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἢ ὁποῖα καὶ ὑπερέχει τῆς ἀμυδρᾶς ἐκείνης κατὰ τοὺς θεολόγους αὐγῆς, ἄλλος εἶναι ὁ Θεός σου, διαφορετικὸς ἀπὸ τὸν προσκυνούμενο ἀπὸ μᾶς στὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸ καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα Θεό. Ἄν λοιπὸν προσκυνᾷς καὶ τοῦτον, εἶσαι πράγματι διθεΐτης· ἂν ὁμως γιὰ νὰ εἶσαι μονοθεΐτης ἀθετῆς τοῦτον, εἶσαι πραγματικᾶ ἄθεος μονοθεΐτης. Τί λοιπόν; Δὲν θὰ εἰποῦμε ἄκτιστο ἐκεῖνο τὸ φῶς, τὴ θεϊκὴ δόξα τοῦ Θεοῦ Λόγου, ὅπως ἄκουσες, τὴ φυσικὴ ἄναρχη ἀκτῖνα τῆς θεότητος¹, τὴν ὠραιότητα καὶ θεότητα τοῦ ἀληθινὰ δυνατοῦ, τὴν εὐρισκομένη μέσα στὴ μέθεξι, δηλαδὴ στὴν ὄρασι (διότι μετεχομένη ὀράται, ἀφοῦ εἶναι φῶς, ἔστω καὶ ἀπόρρητο)· δὲν θὰ εἰποῦμε λοιπὸν ἄκτιστη αὐτὴν ποὺ ὑπερβαίνει κάθε κατάληψι καὶ κατὰ τὴ μετοχὴ της;

Σὲ ποιούς θεολόγους λέγει ὅτι ἐναντιοῦται ὁ μέγας Βασιλείος ποὺ χαρακτηρίζει τοῦτο θεότητα καὶ ὠραιότητα τοῦ Θεοῦ², ὁ μέγας Ἀθανάσιος ποὺ τὸ ὀνομάζει φυσικὴ δόξα³, ὁ Χρυσόστομος πατὴρ ποὺ τὸ εἶπε ἀθέατη θεϊκὴ δόξα⁴ καὶ πρόσθεσε ὅτι παράνοιξε λίγο καὶ τοὺς ἔδειξε τὸν ἐνοικοῦντα Θεό⁵, ἢ ὁ ἴδιος ὁ Χριστός, γιὰ νὰ παραλείψω τώρα τοὺς ἄλλους, ὁ ὁποῖος ἀπεκάλυψε ὅτι τοῦτο εἶναι ἢ βασιλεία τοῦ Θεοῦ⁶. σὲ ποιούς λοιπὸν θεολόγους ἀντιλέγουν τοῦτοι; Σὲ κανένα ἄλλον βέβαια παρὰ σ' αὐτὸν καὶ τοὺς σύμφωνα μὲ αὐτὸν θεολογοῦντας, δηλαδὴ σ' ἐκεῖνον τὸν Βαρλαάμ καὶ τοὺς ἔχοντας τὸ ὄνομα ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς δύο λόγῳ τῆς συμμετοχῆς στὴν πλάνη τους, τοὺς ὁποῖους θεωρεῖ περισσότερο ἀπλανεύτους ἀπὸ τοὺς παλαιούς θεολόγους καὶ ἀπὸ τὸν Χριστὸ τὸν Θεὸ τῶν θεολόγων.

4. Βλ. ἀνωτ. παράγρ. 42.

5. Ἐκλογαὶ ἐκ διαφορῶν λόγων 21, PG 63, 700.

6. Ὅσες φορὲς ὁ Χριστὸς ἐχρησιμοποιοῦσε στοὺς λόγους του τὴ λέξι 'φῶς', ἐννοοῦσε πάντοτε τὸ φῶς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν.

πρὸς ἐκεῖνον συμφωνίαν ἐναργῶς, τοῦ δολίως ἀρνούμενου τὴν πρὸς τὸν Βαρλαάμ ὁμοφροσύνην.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'

Παράστασις διὰ πλειόνων, ὅτι σύμφωνος τῷ Βαρλαάμ ὁ Ἀκίνδυνος καὶ μεταξὺ διὰ βραχέων ἀνασκευῆ τῶν ἀμφοτέρων δογμάτων

47 Ἐκεῖνος ἀσεβεῖς ἔφη τοὺς ἀπρόσιτον τοῦτο λέγοντας καὶ ἀπεριόριστον τὸ φῶς· οὗτος τοῖς ἀγίοις ἐναντίους. Ἐὰρ τι διε-
5 νηνόχασιν ἀλλήλων; Καίτοι τίς ὁ ἀπρόσιτον καὶ ἀπεριόριστον ἐκεῖνο λέγων; Οὐ μετὰ τῶν εὐσεβῶς φρονούντων πάντων καὶ Δαμασκηνὸς ὁ θεῖος Ἰωάννης, «σήμερον» γράφων, «φωτὸς ἀπροσίτου ἄβυσσος καὶ αἴγλης θείας χύσις ἀπεριόριστος ἐν Θα-
βῶρ τῷ ὄρει τοῖς ἀποστόλοις ἀγάζεται»; Τί δὲ καὶ οἱ μικρὸν
10 ἀνωτέρω ὑπὲρ πᾶσαν κατάληψιν αὐτὸ λέγοντες καὶ δόξαν ἀθέ-
ατον, οὐκ ἄντικρυς ἀπρόσιτον αὐτὸ φασὶ διὰ τὸ τῆς ἐκφάνσεως ὑπερφυῆς καὶ τὴν ὑπερβολὴν τῆς λαμπρότητος; Καὶ ὁ μὲν Βαρ-
λαάμ νῦν μὲν ἔλεγε συνιστάμενον εἶναι τοῦτο καὶ φαινόμενον,
νῦν δὲ διαλυόμενον· οὗτος δὲ τοῖς ἀναλλοίωτον τοῦτο δεικνῦσιν
15 ἀντιλέγει, καίτοι πῶς οὐκ ἀναλλοίωτον τὸ ἄναρχόν τε καὶ ἄχρο-
νον; Πᾶν γὰρ ἀλλοιωτόν, ἐν χρόνῳ. «Παραλαμβάνει δέ», φησὶν,
«ὁ Κύριος τὸν Ἰωάννην, ὡς παρθένον καὶ τῆς θεολογίας καθα-
ρώτατον ὄργανον, ὅπως, τὴν ἄχρονον δόξαν τοῦ Υἱοῦ θεασάμε-
νος, ἔν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος» βροντήσειεν· «ἀνάρχως γὰρ ἐκ τοῦ
20 Πατρὸς γεννηθεὶς τὴν φυσικὴν ἀκτῖνα ἄναρχον κέκτηται τῆς θε-

Διότι τώρα βλέπετε καθαρά τὴ συμφωνία πρὸς ἐκεῖνον αὐτοῦ πού δολίως ἀρνεῖται τὴν ὁμοφροσύνη πρὸς τὸν Βαρλαάμ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 18

Παράστασις μὲ περισσότερα ἐπιχειρήματα ὅτι ὁ Ἀκίνδυνος εἶναι σύμφωνος μὲ τὸ Βαρλαάμ καὶ σύντομη ἀνασκευὴ τῶν δογμάτων καὶ τῶν δυὸ

47 Ἐκεῖνος εἶπε ἀσεβεῖς αὐτοὺς πού λέγουν ἀπρόσιτο τοῦτο τὸ φῶς καὶ ἀπεριόριστο· τοῦτος τοὺς λέγει ἐναντίους πρὸς τοὺς ἀγίους. Ἔραγε διαφέρουν κατὰ τίποτε μεταξύ τους; Ἄλλ' ὅμως ποιός εἶναι πού λέγει ἐκεῖνο ἀπρόσιτο κι' ἀπεριόριστο; Δὲν εἶναι μαζί μὲ ὄλους τοὺς εὐσεβόφρονες καὶ ὁ θεῖος Ἰωάννης Δαμασκηνός, πού γράφει, «σήμερα ἐπάνω στὸ ὄρος Θαβῶρ κατοπτρίζεται στοὺς ἀποστόλους ἄβυσσος ἀπροσίτου φωτὸς καὶ ἔκχυσις θείας αἴγλης»;¹ Τί ἐπίσης; Αὐτοὶ πού λίγο παραπάνω λέγουν τὸ φῶς ὅτι εἶναι ἐπάνω ἀπὸ κάθε κατάληψι καὶ δόξα ἀθέατη, δὲν τὸ λέγουν ἐντελῶς ἀπρόσιτο λόγω τοῦ ὑπερφυοῦς χαρακτῆρος τῆς φανερώσεως καὶ τῆς ὑπερβολῆς τῆς λαμπρότητος; Καὶ ὁ μὲν Βαρλαάμ ἔλεγε ὅτι τοῦτο ἄλλοτε συγκροτεῖται καὶ φαίνεται καὶ ἄλλοτε διαλύεται· τοῦτος ὅμως ἀντιλέγει σ' αὐτοὺς πού τὸ παρουσιάζουν ἀναλλοίωτο, ἂν καί, πῶς νὰ μὴ εἶναι ἀναλλοίωτο τὸ ἄναρχο καὶ ἄχρονο; Διότι κάθε ἀλλοιωτό, εἶναι σὲ χρόνο. «Παραλαμβάνει», λέγει, «ὁ Κύριος τὸν Ἰωάννη, ὡς παρθένο καὶ καθαρῶτατο ὄργανο τῆς θεολογίας, γιὰ νὰ βροντήσῃ, ἀφοῦ ἰδῆ τὴν ἄχρονη δόξα τοῦ Υἱοῦ, ἑστὴν ἀρχὴ ἦταν ὁ Λόγος²»³. «Διότι, ἀφοῦ ἐγεννήθηκε ἀνάρχως ἀπὸ τὸν Πατέρα ἔχει ἄναρχη τὴ φυσικὴ ἀκτῖνα τῆς θεότητος, χωρὶς νὰ προσ-

1. *Εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν* 2, PG 96, 545B.

2. *Ἰω.* 1,1.

3. *Ἰω. Δαμασκηνοῦ, Εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν* 9, PG 96, 560C.

ότητος, οὐχ ὕστερον τὸ εἶναι, οὐδὲ αὐτὴν τὴν δόξαν προσλαμβανόμενος, καὶ ἡ δόξα τῆς θεότητος καὶ δόξα τοῦ σώματος γίνεται».

48 Ὑλικὸν ἐκεῖνος αὐθις τοῦτο καὶ ἐσχηματισμένον ἡγῆται
5 καὶ περιγραφόμενον ἐν τόπῳ· οὗτος δὲ τῇ πληθύϊ τῶν αἰσθητῶν
συντάπτων φώτων, ὡς ὀρατὸν ὀφθαλμοῖς σώματος γεγεννημέ-
νον, διὸ καὶ ἀπαγορεύει διὰ τοιούτου φωτὸς τὸν Θεὸν χαρακτη-
ρίζεσθαι, τουτέστι δείκνυσθαι καὶ φανεροῦσθαι, τί ἄλλο δῆλός
ἐστι φρονῶν; Μεριστὸν τοῦτ' ἐκεῖνος εἶρηκεν, οὐχ ὡς ἀμερί-
10 στως μεριζόμενον ἐν τῷ μετέχεσθαι καὶ τὰς τῶν μετεχόντων
αὐτοῦ μᾶλλον μεριστὰς ἐτερότητας συμπτῦσσον καὶ πρὸς ἑαυ-
τοὺς καὶ ἀλλήλους καὶ τὸν χορηγὸν τῆς τοιαύτης ἐλλάμψεως
συνάγον καὶ συνάπτον καθ' ὑπερκόσμιον ἔνωσιν, ἀλλ' ὡς τῆς
θείας φύσεως κεχωρισμένον καὶ τοῖς αἰσθητοῖς συντεταγμένον.
15 Μεριστὸν μὲν οὖν ἐκεῖνος εἶρηκε καὶ σύνθετον· ὁ δὲ ἀμερὲς
αὐτὸ λέγειν οὐκ ἀνέχεται· καὶ σύνθεσιν φησιν ἐνεργάζεσθαι τῇ
θείᾳ φύσει, εἴπερ φωτιστικὴ τις εἴη δύναμις αὐτῆς ἀπόρρητος,
ἐπιφαινομένη καὶ μεταδιδομένη τοῖς ἀξίοις ὅποτε καὶ ὅπως καὶ
ὅπόσον εὐδόκησεν ὁ δοτὴρ τῶν αἰωνίων δώρων καὶ ὑπερφυῶν.

20 Καὶ οὐδὲ τοῦτο συνιδεῖν ἴσχυσεν ὁ ἐν τοῖς τοιούτοις τὰς
συνθέσεις ἀφρόνως φανταζόμενος, ὡς ἡ τῶν ἀκτίστων καὶ ὄν-
τως ἀπλῶν συνέλευσις εἰς ἓν, σύνθεσιν οὐδεμίαν ἐμποιεῖ, καὶ ἡ
ἀπόδειξις ἐγγύς· αἶ τε ὑποστάσεις καὶ τὰ ὑποστατικὰ τῆς ἀνω-
τάτω καὶ προσκυνητῆς τριάδος ἅπαντα, οὕτω δὲ καὶ ἡ μία φύ-
25 σις τῶν τριῶν καὶ τὰ κοινὰ καὶ φυσικὰ κατὰ τοὺς πατέρας
ιδιώματα, ὧν ἓν καὶ τὸ θεοποιεῖν· κοινὸν γὰρ τῆς θεουργοῦ
τριάδος, «λαμπρυνούσης τὴν φύσιν τῷ ὑπὲρ φύσιν φωτὶ» καὶ
τοὺς αὐτοῦ μετόχους ἄλλους ἡλίους ἀπεργαζομένης αἰωνίους
καὶ θεοειδεῖς. Εἰ οὖν ὡς παντοδύναμος πάσας ἔχων ὁ Θεὸς τὰς

λαμβάνη ἐκ τῶν ὑστέρων τὸ εἶναι καὶ τὴν ἴδια τῇ δόξα, καὶ ἡ δόξα τῆς θεότητος γίνεται καὶ δόξα τοῦ σύμπαντος»⁴.

48 Ἐκεῖνος πάλι θεωρεῖ τὸ φῶς τοῦτο ὑλικὸ καὶ σχηματοποιημένο καὶ περιγραφτὸ σὲ τόπο· τοῦτος μὲ τῇ σειρά του τοποθετώντας το στὸ πλῆθος τῶν αἰσθητῶν φώτων, ἀφοῦ ἔγινε ὁρατὸ στοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ σώματος, γι' αὐτὸ καὶ ἀπορρίπτει ὅτι ὁ Θεὸς χαρακτηρίζεται μὲ τέτοιο φῶς, δηλαδὴ δεικνύεται καὶ φανερώνεται, τί ἄλλο προδήλως φρονεῖ; Μεριστὸ τὸ εἶπε ἐκεῖνος, ὅχι διότι μερίζεται ἀμερίστως μὲ τὸ νὰ μετέχεται καὶ συμπύσσει περισσότερο τὶς ἑτερότητες τῶν μετόχων του καὶ τοὺς συνάγει καὶ συνάπτει σὲ μιὰ ὑπερκόσμια ἔνωση πρὸς ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους καὶ πρὸς τὸν χορηγὸ τῆς ἐλλάμψεως αὐτοῦ τοῦ εἶδους, ἀλλὰ διότι τάχα εἶναι χωρισμένο ἀπὸ τῆς θείας φύσις καὶ συντεταγμένο μὲ τὰ αἰσθητά. Ἐκεῖνος λοιπὸν τὸ εἶπε μεριστὸ καὶ σύνθετο· τοῦτος ὁμως δὲν δέχεται νὰ τὸ εἰπῆ ἀμερές· καὶ ἰσχυρίζεται ὅτι προκαλεῖ σύνθεσι στῆς θείας φύσις, ἂν ὑπάρχη κάποια ἀπόρρητη φωτιστικὴ δύναμις τῆς, ἐπιφαινομένη καὶ μεταδιδομένη στοὺς ἀξίους ὅποταν καὶ ὅπως καὶ ὅσο εὐδόκησε ὁ χορηγὸς τῶν αἰωνίων καὶ ὑπερφυῶν δώρων.

Καὶ δὲν κατώρθωσε οὔτε τοῦτο ν' ἀντιληφθῆ αὐτὸς ποὺ φαντάζεται ἀφρόνως τὶς συνθέσεις σὲ τέτοια πράγματα, ὅτι ἡ συναγωγή σὲ ἓνα τῶν ἀκτίστων καὶ πραγματικῶν ἀπλῶν, δὲν προκαλεῖ καμμιά σύνθεσι, καὶ ἡ ἀπόδειξις εἶναι κοντά· εἶναι οἱ ὑποστάσεις καὶ ὅλα τὰ ὑποστατικὰ τῆς ἀνωτάτης καὶ προσκυνητῆς Τριάδος, καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ μία φύσις τῶν τριῶν καὶ τὰ κοινὰ καὶ φυσικὰ κατὰ τοὺς πατέρες ἰδιώματα, τῶν ὁποίων ἓνα εἶναι καὶ τὸ θεοποιεῖν· διότι τοῦτο εἶναι κοινὸ τῆς θεουργοῦ Τριάδος «ποὺ λαμπρύνει τῇ φύσι μὲ τὸ ὑπὲρ τῆς φύσις φῶς»⁵ καὶ ἀπεργάζεται τοὺς μετόχους του ἄλλους ἡλίους αἰωνίους καὶ θεοειδεῖς. Ἄν λοιπὸν ὁ Θεός, ὡς παντοδύναμος, ἔχοντας ὅλες τὶς

4. Αὐτόθι 12, PG 96, 564B.

5. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, *Κεφάλαια διάφορα 1*, 76, PG 90, 1212A καὶ *Πρὸς Θαλάσσιον 22*, PG 90, 321A.

δυνάμεις οὐ συντίθεται, πῶς διὰ μόνην τὴν θεουργὸν ταύτην χάριν συντεθήσεται; Καὶ ὁ μὲν Βαρλαάμ κτίσμα τοῦτο διεβεβαιοῦτο εἶναι· ὁ δὲ τῶν ἄκτιστον ἐκεῖνο προσαγορευόντων μεγίστην δυσσέβειαν κατηγορεῖ καὶ «σύμβολον μὲν εἶναι ἱερόν», φησί,
 5 «πάντα δὲ τὰ ἱερά σύμβολα, σωματικά τε καὶ κτιστά, καὶ τῆς θείας φύσεως ἀπηλλοτριωμένα, καὶ θεωρηθῆναι μὲν κάκ τούτου τὸν Θεόν, ἀεὶ δὲ καὶ πᾶσι τοῦτον ἐκ τῶν κτισμάτων μόνον θεωρεῖσθαι».

Καίτοι Γρηγόριος ὁ Νύσσης φανότατος φωστήρ, τὸν ἐκ
 10 τῶν κτισμάτων τῆς τοῦ Θεοῦ κατανοήσεως τρόπον διεξελθὼν, εἰτά φησιν, «ἀλλ' οὐ πρὸς τοῦτο φέρει τοῦ θείου μακαρισμοῦ ἢ διάνοια, τὸ ἐκ τινος ἐνεργείας τὸν ἐνεργοῦντα ἀναλογίσασθαι. Γένοιτο γὰρ ἂν ἴσως καὶ τοῖς τοῦ αἰῶνος τούτου σοφοῖς διὰ τῆς τοῦ κόσμου εὐαρμοστίας ἢ τῆς ὑπερκειμένης σοφίας τε καὶ δυ-
 15 νάμεως κατανόησις». Ὁ γὰρ φυσικὸς ἐστὶ νόμος ἀρχὴ τῆς ἐκ τῶν κτιστῶν κατανοήσεως ταύτης, ὃν οὐχ ὁ πνευματικὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ γραπτὸς ὑπερήνευκε πολλῶ τῷ μέτρῳ. Ἀκίνδυνος δὲ ὁ τὴν ἀκριβῆ περὶ τὰ θεῖα σύνεσιν ἀπαράμιλλος καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐν Πνεύματι θεολογοῦντας, ἵνα μὴ λέγω καὶ τοὺς
 20 ὀρῶντας ἀπορρήτως, ἐκ τῶν κτιστῶν οἶεται σοφίζεσθαι, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτῶν ὡς οὕτω φρονούντων καταψεύδεται, ὡς κὰν τῷ τρίτῳ τῶν πρὸς Βαρλαάμ δευτέρων ἐλέγχων διὰ πλειόνων ἀπεδείξαμεν.

49 Ἀλλὰ καὶ ἀγγέλων καὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς νοῦ χειρὸν τοῦτ' ἔλε-
 25 γεν ὁ Βαρλαάμ ἐκεῖνος· οὗτος δὲ φῶς τοῦτ' εἶναι φάσκων αἰσθητόν, πῶς οὐ χειρὸν πάσης διανοίας τίθεται; Καὶ τῶν μεμωραμένων τοίνυν σοφῶν ἢ γνῶσις ὑπὲρ τὰς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐλπίδας ἔσται κατ' αὐτόν· κάκεῖνοι γὰρ ἐκ τῆς εὐαρμοστίας τοῦ κόσμου δύναιτ' ἂν τὸν κοσμοποιὸν ἐννοεῖν, ὥσπερ καὶ νῦν

δυνάμεις δὲν γίνεται σύνθετος, πῶς θὰ γίνῃ σύνθετος ἐξ αἰτίας μόνο αὐτῆς τῆς θεουργοῦ χάριτος; Καὶ ὁ μὲν Βαρλαάμ διαβεβαίωνε ὅτι τοῦτο εἶναι κτίσμα· τοῦτος ὅμως κατηγορεῖ ἐκείνους πὺ τὸ χαρακτηρίζουν ἄκτιστο γιὰ μεγίστη δυσσέβεια καὶ λέγει «ὅτι σύμβολο μὲν εἶναι ἱερό, ὅλα ὅμως τὰ ἱερὰ σύμβολα εἶναι σωματικὰ καὶ κτιστὰ καὶ ἀποξενωμένα ἀπὸ τῆ θεία φύσι, καὶ ὅτι ἐθεωρήθη καὶ ἀπ' αὐτὸ ὁ Θεός, ἀλλὰ ὅτι πάντοτε καὶ ἀπὸ ὅλους θεωρεῖται μόνο μὲ βάσι τὰ κτίσματα».

Καὶ ὅμως ὁ Γρηγόριος ὁ λαμπρὸς φωστήρ τῆς Νύσσης, ἀφοῦ ἐξέθεσε τὸν τρόπο τῆς κατανοήσεως τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὰ κτίσματα, ἔπειτα λέγει, «ἀλλὰ ἡ ἔννοια τοῦ θείου μακαρισμοῦ δὲν φέρει πρὸς τοῦτο, τὸ ν' ἀναλογισθῆς τὸν ἐνεργήσαντα ἀπὸ κάποια ἐνέργεια. Θὰ μπορούσε βέβαια ἐξ ἴσου νὰ προκληθῆ καὶ στοὺς σοφοὺς τοῦ αἰῶνος τούτου ἡ κατανόησις τῆς ὑπερκειμένης σοφίας καὶ δυνάμεως διὰ τῆς εὐαρμοστίας τοῦ κόσμου»⁶. Διότι ἀρχὴ τῆς κατανοήσεως τούτης ἀπὸ τὰ κτίσματα εἶναι ὁ φυσικὸς νόμος, τὸν ὁποῖο ἔχει ξεπεράσει κατὰ πολὺ ὄχι μόνο ὁ πνευματικὸς νόμος, ἀλλὰ καὶ ὁ γραπτὸς νόμος. Ὁ δὲ Ἀκίνδυνος, πὺ εἶναι ἀπαράμιλλος στὴν ἀκριβῆ σύνεσι γύρω ἀπὸ τὰ θεῖα, νομίζει ὅτι ἀπὸ τὰ κτιστὰ σοφίζονται καὶ αὐτοὶ πὺ θεολογοῦν ἐν πνεύματι, γιὰ νὰ μὴ ἀναφέρω καὶ τοὺς βλέποντας ἀπορρήτως, μᾶλλον δὲ ψευδολογεῖ ὅτι καὶ αὐτοὶ ἔτσι φρονοῦν, ὅπως ἀπεδείξαμε διὰ περισσοτέρων ἐπιχειρημάτων στὸν τρίτο λόγο τῶν δευτέρων ἐλέγχων πρὸς τὸν Βαρλαάμ.⁷

- 49 Ἀλλὰ ἐκεῖνος ὁ Βαρλαάμ τὸ ἔλεγε χειρότερο ἀπὸ τὸ νοῦ μας· τοῦτος ὅμως, ἰσχυριζόμενος ὅτι τοῦτο εἶναι αἰσθητὸ φῶς, πῶς δὲν τὸ θεωρεῖ χειρότερο ἀπὸ κάθε διάνοια; Ἐπομένως κατ' αὐτὸν καὶ τῶν μωραμένων σοφῶν ἡ γνῶσις θὰ εἶναι ἐπάνω ἀπὸ τὶς ἐλπίδες τῶν μελλόντων ἀγαθῶν· διότι καὶ ἐκεῖνοι θὰ μπορούσαν νὰ ἐννοήσουν τὸν κοσμοποιὸ ἀπὸ τὴν εὐαρμοστία τοῦ κόσμου, ὅπως καὶ τώρα οἱ ἀποξενωμένοι ἀπὸ τοὺς εὐαγγελι-

6. *Εἰς τοὺς Μακαρισμοὺς 6*, PG 44, 1269B.

7. Ἐννοεῖ τὸ Ἵπὲρ τῶν ἱερῶς ἠσυχάζόντων 3, 3.

οί τῶν εὐαγγελικῶν ἀλλότριον θεσμῶν. Ἔσται γοῦν καὶ τῆς τῶν ἀσεβῶν διανοίας χειρὸν κατὰ τὸν Ἀκίνδυνον τὸ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος φῶς· τὸ δ' ἔτι παραδοξότερον ἢ ἀνοητότερον, ὅτι «κᾶν ἄληπτον ἢ κτιστῆ τινι δυνάμει κᾶν εἰ διὰ τοῦ θείου Πνεύματος ὁρῶτο, οὐδ' οὕτως ἄκτιστόν ἐστι», φησί, «τὸ φῶς». Καὶ γὰρ οὐ συνεώρακεν ὡς ἐν τοῖς κτιστοῖς τὰ κτιστὰ τὸ πέρασ ἔχουσι καὶ ὑπὸ τῆς κατ' αὐτὰ δυνάμεως ἅπαντα περιλαμβάνεται· τὸ δ' ὑπὲρ ταῦτα πάντα ὄν καὶ τῆ δυνάμει τοῦ Πνεύματος ὁρῶμενον, οὐκ ἂν εἴη τῶν κτιστῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'

Ὅτι τὸ μὴ κτιστῆ δυνάμει καθορᾶσθαι πεφυκός, οὐδὲ κτιστόν· καὶ ὡς ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν ὁρῶσι τὸν Θεὸν καὶ οἱ τῆ δυνάμει τοῦ Πνεύματος ὁρῶντες

50 Τὸ δὲ καὶ συκοφαντεῖν ἡμᾶς, ὡς ἐκ τῶν κατ' αὐτὸν διὰ τοῦτο λέγομεν γινώσκεσθαι Θεόν, καὶ ταῦθ' οἷς ἐμαρτύρησεν ἀποφήνασθαι κατ' οὐσίαν ἄληπτον τὸ θεῖον, ποῦ θήσομεν; Οὐ γάρ, ὅστις οὐκ ἐκ τῶν κτισμάτων γινώσκει μόνων, ἐκ τῶν κατ' αὐτὸν γινώσκει τὸν Θεόν. Ἡ γὰρ δημιουργικὴ τε καὶ προνοητική δύναμις οὐκ ἐκ τῶν κατ' αὐτόν, ἀλλ' ἐκ τῶν περὶ αὐτόν, ὡς ἐν τῷ τρισκαιδεκάτῳ κεφαλαίῳ τοῦ παρόντος λόγου καὶ ὁ θεοφόρος Μάξιμος προήνεκται εἰπών· τὸ τε θεῖον φῶς, ὑπὲρ οὗ ἡμῖν ὁ λόγος, οὐκ ἔστιν οὐσία κατὰ τοὺς θεολόγους, ἀλλὰ καὶ περὶ τὴν οὐσίαν καὶ ἄκτιστον· ἐνέργεια γὰρ καὶ λαμπρότης θεία.

20 Δεῖγμα δὲ (καὶ γὰρ ἀμυδρότερόν τε καὶ τηλαυγέστερον ἐκφαίνεται νῦν τε καὶ εἰς τὸν ἔπειτα αἰῶνα) κατ' ἀναλογίαν τῆς ἐκάστου τῶν ἡξιωμένων καθάρσεως, οὐκ ἐξ εἰκασίας ἀλλὰ πρὸς ἀλήθειαν γνωρίζον Θεόν. Τὸ δ' οὕτω μεριζόμενον κατὰ τὸν Χρυ-

κούς θεσμούς. Κατὰ τὸν Ἀκίνδυνο λοιπὸν θὰ εἶναι χειρότερο καὶ ἀπὸ τῆ διάνοια τῶν ἀσεβῶν τὸ φῶς τοῦ μέλλοντος αἰῶνος· τὸ παραδοξότερο δὲ καὶ ἀνοητότερο εἶναι ὅτι «κι' ἂν εἶναι ἀκατάληπτο ἀπὸ κάποια κτιστὴ δύναμι κι' ἂν μπορούσε νὰ ἰδωθῆ διὰ τοῦ θεοῦ Πνεύματος, οὔτε τότε δὲν εἶναι ἄκτιστο τὸ φῶς», λέγει. Διότι δὲν ἀντιλήφθηκε ὅτι τὰ κτιστὰ ἔχουν τὸ πέρασ μέσα στὰ κτιστὰ καὶ περιλαμβάνονται ὅλα ἀπὸ τὴν κατ' αὐτὰ δύναμι· ἐκεῖνο ὅμως πὺ εἶναι ἐπάνω ἀπὸ ὅλα τοῦτα καὶ βλέπεται ἀπὸ τὴ δύναμι τοῦ Πνεύματος, δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἀπὸ τὰ κτιστὰ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 19

Ἦ,τι δὲν εἶναι καμωμένο νὰ διακρίνεται μὲ κτιστὴ δύναμι,
δὲν εἶναι κτιστό· καὶ ὅτι οἱ ὀρῶντες μὲ τὴ δύναμι τοῦ
Πνεύματος ὀροῦν τὸν Θεὸν ἀπὸ τὰ περὶ αὐτὸν

50 Ἐξ ἄλλου τὸ ὅτι μᾶς συκοφαντεῖ, ὅτι γιὰ τὸ λόγο τοῦτο λέγομε ὅτι ὁ Θεὸς γνωρίζεται ἀπὸ τὰ κατ' αὐτόν, καὶ μάλιστα μ' ἐκεῖνα πὺ ἐμαρτύρησε ὅτι χαρακτηρίζομε κατ' οὐσία ἀκατάληπτο τὸ θεῖο, πὺ θὰ τὸ βάλωμε; Διότι βέβαια, ὅποιος δὲν γνωρίζει μόνο ἀπὸ τὰ κτίσματα, δὲν σημαίνει ὅτι γνωρίζει τὸν Θεὸ ἀπὸ τὰ κατ' αὐτόν. Ἡ δημιουργικὴ καὶ προνοητικὴ δύναμις δὲν ἀνήκει στὰ κατ' αὐτόν ἀλλὰ στὰ περὶ αὐτόν, ὅπως στὸ δέκατο τρίτο κεφάλαιο τοῦ παρόντος λόγου φέρεται νὰ λέγη ὁ θεοφόρος Μάξιμος¹, καὶ τὸ θεῖο φῶς, περὶ τοῦ ὁποίου ὁμιλοῦμε, δὲν εἶναι οὐσία κατὰ τοὺς θεολόγους, ἀλλὰ εἶναι περὶ τὴν οὐσία καὶ ἄκτιστο· διότι εἶναι θεία ἐνέργεια καὶ λαμπρότης. Εἶναι δὲ δεῖγμα (διότι φαίνεται ἀμυδρότερο καὶ φωτεινότερο στὸν τώρα καὶ στὸν ἔπειτα αἰῶνα) πὺ γνωρίζει τὸν Θεὸ ὄχι κατὰ εἰκασία ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀλήθεια, ἀνάλογα πρὸς τὴν κάθαρσι τοῦ καθενὸς

1. Βλ. ἀνωτέρω παράγρ. 33.

σορρήμονα θεολόγον ἐνέργειά ἐστι θεία, τῆς οὐσίας οὔσης ἀμε-
 ρίστου παντάπασι, καθ' ἣν οὐκ ἀμερῆς μόνον ἀλλὰ καὶ ἀόρατος
 ὁ Θεὸς ὧν πάντη καὶ ἀπερίληπτος, οὐ πολλαπλασιασθήσεται ἢ
 συντεθήσεται ταῖς κατὰ φύσιν ἐνεργείαις κατὰ τοὺς θεολόγους,
 5 πολυτρόπως ὁρώμενός τε καὶ νοούμενος. Ἄλλ' εἰ μὴ τὰς τοιαύ-
 τας ἐνεργείας ἔχει, Θεὸς οὐκ ἔσται, μᾶλλον δὲ οὐδ' ἔσται ὄλως·
 καὶ ἄθεος ὁ πολυθεῖαν ἡμῶν καταψευδόμενος ἐκ τῶν οἰκείων
 λόγων τε καὶ δογμάτων ἀπελεγχθήσεται.

51 Οὐ μὴν ἀλλ' ἡμεῖς μὲν οὕτω καὶ ὁρώμενον, ἀκατάληπτον
 τιθέμεθα τὸ φῶς ἐκεῖνο. Καὶ γὰρ εἰ καὶ χάριν τοῦτο θείαν ἴσμεν
 10 τοῖς ἀξίοις ἐπιφινομένην καὶ ἐνέργειαν θεοποιὸν καὶ ἀμυδρὰν
 τῆς θεότητος αὐγὴν καὶ τὴν θείαν φύσιν ὑπερκειμένην ἔχον ἑαυ-
 τοῦ ὡς πηγὴν, ὡς αἰτίαν, ὡς χορηγόν, ἀλλὰ καὶ ἄκτιστον αὐτὸ
 καὶ ἀκατάληπτον καὶ αὐτοῖς γε τοῖς ὁρώσι, τοῖς δὲ μὴ ἀξίοις καὶ
 ἀθέατον. Πλεῖστον γε τοῖς ὁρώσι, τοῖς δὲ μὴ ἀξίοις καὶ ἀθέα-
 15 τον. Πλεῖστον γὰρ ἀπέχει τοῦ μὲν διανοεῖσθαι τὸ πνευματικῶς
 ὁρᾶν, τοῦ δ' ὁρᾶν τὸ τί ποτέ ἐστι τὸ οὕτως ὁρώμενον εἶδέναι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'

**ἽΟτι οὐδὲν τῶν αἰσθητῶν τὸ περιλάμψαν ἐν Θαβῶρ
 τοὺς ἀποστόλους φῶς**

52 Σὸν δ' ἔτι λέγειν, τοῦ μηδὲν περὶ αὐτοῦ τῶν ὑψηλῶν τε καὶ
 ὑπερφυῶν ἐννοεῖν ἀνεχομένου, ποῖόν τι τουτὶ τὸ φῶς· τῇ γὰρ
 πληθυῖ τῶν φώτων ἔφθης δείξας ἐναρίθμιον, ἡνίκα καὶ τοῦτο
 20 συμπεριλαμβάνων οὐδενὶ χαρακτηρίζεσθαι τὸ θεῖον ἔλεγες. Τί
 ποτ' οὖν ἀπάντων, ἐπειδήπερ ἐν ἀπάντων; ἼΑρα σεληναῖον, ἢ
 τινος τῶν ταύτη νυκτὸς συνεκφαινομένων ἄστρον; Καὶ πῶς

2. Πρβλ. Ὁμιλίαν 30 εἰς Ἰωάννην, 2, PG 59, 174.

ἀπὸ τοὺς ἀξιωμένους. Τὸ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο μεριζόμενο κατὰ τὸν χρυσορρήμονα θεολόγο εἶναι θεία ἐνέργεια², ἐνῶ ἡ οὐσία εἶναι ἐντελῶς ἀμέριστη, καὶ κατ' αὐτήν, ἐπειδὴ δὲν εἶναι μόνο ἀμερῆς ἀλλὰ καὶ ἐντελῶς ἀόρατος ὁ Θεὸς καὶ ἀπερίληπτος, δὲν θὰ πολλαπλασιασθῆ οὔτε θὰ συντεθῆ μὲ τις φυσικὲς ἐνέργειες κατὰ τοὺς θεολόγους, ἂν καὶ πολυτρόπως βλεπόμενος καὶ νοούμενος. Ἀλλά, ἂν δὲν ἔχη τις ἐνέργειες αὐτοῦ τοῦ εἴδους, δὲν θὰ εἶναι Θεός, μᾶλλον δὲ δὲν θὰ εἶναι καθόλου· καὶ αὐτὸς πού μᾶς κατηγορεῖ ψευδῶς ὡς πολυθέους θ' ἀποδειχθῆ ἀπὸ τὰ λόγια καὶ τὰ δόγματά του ἄθεος.

- 51 Ἐμεῖς ὅμως, καὶ ὀρώμενο, θεωροῦμε ἀκατάληπτο τὸ φῶς ἐκεῖνο. Διότι, ἂν καὶ τὸ θεωροῦμε θεία χάρι, πού ἐπιφαίνεται στοὺς ἀξίους, καὶ θεοποιὸ ἐνέργεια καὶ ἀμυδρὴ αὐγὴ τῆς θεότητος, πού ἔχει ἀπὸ ἐπάνω του ὑπερκειμένη τῇ θείᾳ φύσει ὡς πηγὴ, ὡς αἰτία, ὡς χορηγός, ἀλλὰ πάντως τὸ θεωροῦμε ἐπίσης καὶ ἄκτιστο καὶ ἀκατάληπτο ἀπὸ αὐτοὺς πού βλέπουν, ἀπὸ τοὺς ἀναξίους δὲ καὶ ἀθέατο. Διότι τὸ πνευματικῶς ὀρᾶν ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὸ μὴ διανοεῖσθαι καὶ ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὸ ὀρᾶν πνευματικῶς τὸ γνωρίζειν τί εἶναι τὸ βλεπόμενο ἔτσι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 20

**Ὅτι τὸ φῶς πού περιέλαμψε τοὺς ἀποστόλους στὸ Θαβῶρ
δὲν ἀνήκει στὰ αἰσθητὰ**

- 52 Εἶναι χρέος δικό σου, πού δὲν δέχεσαι νὰ ἐννοοῦμε τίποτε ὑψηλὸ καὶ ὑπερφυεῖς γι' αὐτό, νὰ εἰπῆς τί εἶδους εἶναι τοῦτο τὸ φῶς· διότι μόλις τὸ ἔδειξες ἐναριθμημένο μὲ τὸ πλῆθος τῶν φώτων, ὅταν ἔλεγες ὅτι τὸ θεῖο δὲν χαρακτηρίζεται μὲ τίποτε, συμπεριλαμβάνοντας καὶ τοῦτο. Τί λοιπὸν εἶναι ἀπὸ ὅλα, ἀφοῦ πάντως εἶναι ἓνα ἀπὸ ὅλα; Εἶναι τάχα κάτι σεληνιακὸ ἢ κάτι ἀπὸ τὰ ἄστρα πού ἐμφανίζονται τῇ νύκτα μαζὶ μὲ τῇ σελήνῃ;

ἡμέρας ἔλαμψε; Πῶς δ' ὡς ὁ ἥλιος; Ἄλλ' ἡλιακόν, ἐπεὶ καὶ «ὡς ἥλιος» λάμπαν ἀναγέγραπται; Καὶ πῶς οὕτω λάμπων οὐδὲ τοῖς πλησιοχώροις ὠπται; πῶς δ' οὐ μύσαντες τὰς ὄψεις ἔστησαν οἱ μαθηταὶ τὴν ὑπερβολὴν τῆς λαμπρότητος μὴ ἐνεγκόντες, 5 ἀλλὰ πρηνεῖς ἔπεσον εἰς γῆν, ὡς παντὸς μὴ φέροντος τοῦ σώματος μᾶλλον δὲ καὶ τῆς ψυχῆς; Διὸ καὶ ὁ μέγας Βασίλειος αὐτὸ εἶναί φησι τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν.

53 Ἄλλ' αἰθέριον μὲν οὐκ ἦν, ἐκ δὲ τοῦ καθ' ἡμᾶς ἐγγείου τούτου, ἢ τινος τῶν ἐπὶ γῆς πυρῶν; Καὶ πῶς οὐκ ἀπετέφρωσε 10 τὸ πᾶν, τοσοῦτον ἀναφθὲν ὡς ὑπὲρ ἥλιον φαίνειν; Πῶς δ' ἐπὶ τῆς δευτέρας παρουσίας κατ' αὐτὸ λάμπων ὁ Χριστὸς ἀπ' ἀνατολῆς ἕως δυσμῶν φανεῖται κατὰ τὸν οἰκεῖον λόγον, τότε δὲ λάμπας ἐν μιᾷ τοῦ ὄρους βραχεῖα κορυφῇ μόνοις τοῖς τρισὶν ἐπεδείχθη μαθηταῖς; Ποῖον φῶς αἰσθητόν, ἀόρατον χωρὶς ἐμ- 15 φράξεως; Πῶς δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ φωτὸς ἐκείνου τὰ ἱμάτια γέγονεν αὐτῷ λευκά; Οὐ γὰρ φωτὸς λευκὰ τὰ λαμπόμενα ποιεῖν, ἀλλ' ὅποια τὴν χροιάν δεικνῦναι· τὸ δ' ὡς ἔοικεν ἀπεκάλυψεν αὐτά, μᾶλλον δὲ ἠλλοίωσεν, ὃ φωτὸς ἠκιστά ἐστίν. Εἰ δὲ σὺ διὰ τὸ τοῦ φωτὸς ὄνομα τὸ θεῖον ἐκεῖνο πρὸς τὴν κτίσιν κατασπᾶς, 20 μάνθανε νῦν συνεκφωνούμενα τῷ ὀνόματι τούτῳ τὰ ὑπερφυῆ καὶ μεγάλα καὶ ὑψηλά, ἐν οἷς καὶ τὸ ἄκτιστον καὶ ἄναρχον καὶ αἰδῖον· κἂν ἀγνοῆς, ἀλλὰ μὴ κακουργῆς ἐκῶν· μετάμαθε τὴν ἀλήθειαν καὶ μετάμελον λάβε τῆς προπετείας, ἀφ' ἧς σκοτεινὸς περὶ τὸ φῶς ὑπῆρξας καὶ ψευδῆς τῆς ἀληθείας ὑπέρμαχος.

Καὶ πῶς ἔλαμψε τὴν ἡμέρα; Πῶς δὲ σὰν ἥλιος; Ἄλλὰ εἶναι ἡλιακό, ἐπειδὴ ἔχει γραφῆ ὅτι ἔλαμψε σὰν ἥλιος¹; Καὶ πῶς, ἀφοῦ ἔλαμπε ἔτσι, δὲν ιδώθηκε οὔτε ἀπὸ τοὺς πλησιοχώρους; Πῶς δὲν ἐστάθηκαν οἱ μαθηταὶ μὲ κλειστὰ μάτια μὴ ὑποφέροντας τὴν ὑπερβολικὴ λαμπρότητα, ἀλλ' ἔπεσαν πρηνεῖς στὴ γῆ, σὰν νὰ μὴ τὸ βαστοῦσε ὅλο τὸ σῶμα, μᾶλλον δὲ καὶ ἡ ψυχὴ; Γι' αὐτὸ κι' ὁ μέγας Βασίλειος λέγει ὅτι αὐτὸ εἶναι τὸ φῶς τὸ ἀληθινό.

- 53 Ἄλλὰ δὲν ἦταν μὲν αἰθέριο, ἦταν ὅμως ἀπὸ τοῦτο τὸ γήινο δικό μας ἢ ἀπὸ κάποια φωτιὰ ἐπάνω στὴ γῆ; Καὶ πῶς δὲν ἀπετέφρωσε τὸ πᾶν, ἀφοῦ ἀνάφθηκε τόσο πολὺ, ὥστε νὰ φέγγη περισσότερο ἀπὸ τὸν ἥλιο; Πῶς ὅμως ὁ Χριστός, ὅταν θὰ λάμψη μὲ αὐτὸ τὸ φῶς κατὰ τὴ δευτέρα παρουσία, θὰ φανῆ ἀπὸ τὴν ἀνατολὴ ἕως τὴ δύσι σύμφωνα μὲ τὸ λόγο του, ὅταν δὲ ἔλαμψε τότε σὲ μιὰ μικρὴ κορυφὴ τοῦ ὄρους, ἐδείχθηκε μόνο στοὺς τρεῖς μαθητάς; Ποιό αἰσθητὸ φῶς γίνεται ἀόρατο χωρὶς ἀπόφραξι; Πῶς ἔγιναν λευκὰ τὰ ἱμάτιά του ἀπὸ τὸ φῶς ἐκεῖνο; Διότι ἔργο τοῦ φωτός δὲν εἶναι νὰ κάμη λευκὰ τὰ λαμπόμενα, ἀλλὰ νὰ τὰ δείχνη στὸ χρῶμα πὺ εἶναι. Τροῦτο μάλιστα, ὅπως φαίνεται, τὰ ἐσκέπασε, ἢ μᾶλλον τὰ ἀλλοίωσε, κάτι πὺ δὲν εἶναι καθόλου γνώρισμα τοῦ φωτός. Ἄν τώρα ἐσὺ λόγῳ τοῦ ὀνόματος τοῦ φωτός κατεβάξης πρὸς τὴν κτίσι ἐκεῖνο τὸ θεῖο, μάθαινε τώρα ὅτι μὲ τὸ ὄνομα τοῦτο συνεκφωνοῦνται τὰ ὑπερφυῆ καὶ μεγάλα καὶ ὑψηλά, ἀνάμεσα στὰ ὁποῖα εἶναι καὶ τὸ ἄκτιστο νοητὸ καὶ τὸ ἄναρχο καὶ τὸ αἰδίο· κι' ἂν τὸ ἀγνοῆς, νὰ μὴ κακουργῆς ἐκουσίως· μάθε τὴν ἀλήθεια καὶ μετανόησε γιὰ τὴν προπέτεια, λόγῳ τῆς ὁποίας ὑπῆρξες σκοτεινὸς ἀπέναντι στὸ φῶς καὶ ψευδῆς ὑπέρμαχος τῆς ἀληθείας.

1. *Ματθ.* 17, 2.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'

*Ἦμνος εἰς αὐτὸ τὸ φῶς, καὶ ὡς ἀνυψοῖ τοῦτο καὶ
τὰ ταπεινῶς γεγράφθαι περὶ αὐτοῦ δοκοῦντα*

54 *Εἰ γὰρ καὶ φῶς ἔχει τὴν ἐπωνυμίαν, ἀλλὰ καὶ φῶς ἀληθι-
νὸν καλεῖται, μᾶλλον δὲ τὸ ἀλληθινὸν φῶς, ὃ ὡς ἱμάτιον ὁ Θεὸς
ἀναβάλλεται·*

5 *Φῶς οὐ μὴδὲν τῶν κτιστῶν χωρεῖ τὴν
ὑπερβλὴν τῆς λαμπρότητος,
φῶς τὸ κατὰ πάσης φύσεως ἔχον τὰ νικητήρια
φῶς ὃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὐκ ἤκουσε
καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη πώποτε,
φῶς τοῖς ἀγίοις μόνοις ὁρώμενον
10 καὶ τούτοις ἐν Πνεύματι,
φῶς ὃ φῶς τοὺς ὁρῶντας ποιεῖ καὶ φῶς τέλειον,
τελείου φωτὸς γεννήματα,
φῶς ᾧ ἐνερείδειν οἱ ἄγγελοι τὸ ὄμμα οὐ σθένουσι,
φῶς ὃ δοξάζουσιν ἄγγελοι, ὃ δοξολογοῦσιν ἀρχάγγελοι,
15 ᾧ πᾶσα τῶν ὑπερκοσμίων ἢ νοητῆ διακόσμησις ἀδῶως
ἔστιωμένη,
τεκμήριον ἐναργέστατον τίθεται τῆς περὶ ἡμᾶς
τοῦ Λόγου φιλανθρωπίας,*

1. Τὸ κείμενο τῶν κεφαλαίων 21 καὶ 22 ἀποτελούμενο ἀπὸ δύο ὕμνων στὸ θεῖο φῶς εἶναι ἀπὸ τὰ ὠραιότερα κείμενα τοῦ Παλαμᾶ. Ἄν καὶ εἶναι ἐρανισμὸς διαφόρων κειμένων, ὁ ποιητικὸς ρυθμὸς του εἶναι ἐμφανής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 21

Ἦμνος σ' αὐτὸ τὸ φῶς, καὶ πῶς τοῦτο ἀνυψώνει καὶ ὅσα φαίνονται νὰ εἶναι ταπεινῶς γραμμένα γι' αὐτὸ¹

54 Πράγματι, ἂν καὶ ἔχει τὴν ἐπωνυμία φῶς, ἀλλὰ καλεῖται φῶς ἀληθινό, μᾶλλον δὲ τὸ ἴδιο τὸ ἀληθινὸ φῶς², τὸ ὁποῖο ὁ Θεὸς ἐνδύεται σὰν ἱμάτιο³.

φῶς τοῦ ὁποίου τὴν ὑπερβολικὴ λαμπρότητα
δὲν χωρεῖ κανένα κτιστό⁴,
φῶς πού νικᾷ ὅποιαδήποτε φύσι⁵,
φῶς πού ὀφθαλμὸς δὲν εἶδε καὶ αὐτὶ δὲν ἄκουσε
καὶ σὲ καρδιὰ ἀνθρώπου δὲν ἀνέβηκε ποτέ⁶,
φῶς πού βλέπεται μόνο ἀπὸ τοὺς ἀγίους
καὶ ἀπὸ αὐτοὺς μόνο ἐν Πνεύματι,
φῶς πού κάμει τοὺς ὀρῶντας φῶς
καὶ μάλιστα φῶς τέλειο, τελείου φωτὸς γεννήματα⁷.
φῶς πού οἱ ἄγγελοι δὲν μποροῦν νὰ τὸ κυττάξουν⁸,
φῶς πού δοξάζουν ἄγγελοι, πού δοξολογοῦν ἀρχάγγελοι,
ὅπου ἐστιάζεται αὔλας ὅλη ἡ νοητὴ διακόσμησις τῶν
ὑπερκοσμίων
καὶ μαρτυρεῖ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Λόγου γιὰ μᾶς⁹,

2. Ἰω. Δαμασκηνοῦ, *Εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν* 13, PG 96, 564D.

3. *Ψαλμ. 103*, 2.

4. Ἀνδρέου Κρήτης, *Εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν*, PG 97, 949B.

5. Ἰω. Δαμασκηνοῦ, *Εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν* 16, PG 96, 569B.

6. *Α' Κορ. 2*, 9. Πρβλ. Ἰω. Δαμασκηνοῦ, αὐτόθι 15, 569A.

7. Γρηγορίου Θεολόγου, *Λόγος* 39, 2, PG 36, 336C.

8. Ἰω. Δαμασκηνοῦ, *Εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν* 3, PG 96, 549C.

9. Ἀνδρέου Κρήτης, *Εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν*, PG 97, 933C.

- φῶς ἀπλοῦν, ὑπερφυές, ἀσχημάτιστον,
 καὶ τοῖς μεριστοῖς συμβόλοις οὐδαμῶς παραπλήσιον,
 φῶς ἀνέσπερον, ἄληκτον, ἄυλον, ἀφόρητον,
 ἀπρόσιτον, ἀσύγκριτον, ἄκτιστον,
 5 φῶς δι' οὗ κατὰ ἀλήθειαν ὁ Θεὸς ὁράται,
 φῶς δι' ᾧ πᾶσα γνῶσις ἀποκαλύπτεται
 καὶ Θεὸς πρὸς ἀλήθειαν τῇ φιλουμένη ψυχῇ γνωρίζεται,
 φῶς τὸ τὴν μέλλουσαν ἀποκατάστασιν προδεικνῦον,
 φῶς ὃ κατ' ἕκστασιν εἶδον οἱ τοῦ Κυρίου ἀπόστολοι
 10 πάσης αἰσθητικῆς καὶ νοερᾶς ἀντιλήψεως
 τῷ μὴ κατ' αὐτὰς ὁρᾶν τὸ ὄντως ὁρᾶν εἰσδεδειγμένοι,
 καὶ τῷ πάσχειν τὰ θεῖα τῶν ὑπὲρ φύσιν τὴν αἴσθησιν
 προσιέμενοι,
 φῶς οὐρανῶν βασιλείας,
 15 φῶς τὸ τῶν ἐραστῶν ἀπάντων ὑψηλότατον καὶ τιμιώτατον,
 φῶς εὐφροσύνης ἀκαταλύτου τοῖς ὁρῶσι πρόξενον,
 φῶς τὸ κρύφιον καὶ τὴν ἔκφανσιν ἔχον,
 γνόφος ὑπέρφωτος, ἀόρατος ὄρασις,
 πάθος μακάριόν τε καὶ πολυύμνητον,
 20 φῶς θεότητος, ἀστραπὴ θεότητος,
 ἀκτὶς ἀναρχος θεότητος,
 φωτὸς ἀπροσίτου ἄβυσσος
 αἴγλης θείας χύσις ἀπεριόριστος.

55 Οὐκ αἰδῆ τῶν θεολόγων τὸ πλῆθος; Οὐ φοβῆ τῶν εἰρημέ-

10. Ὅλα τὰ ἐπίθετα αὐτὰ εἶναι ἀπὸ τῆς ἐδῶ ἀναφερόμενης πατερικῆς παραπομπῆς ἢ ἀπὸ τὴν ὑμνολογία τῆς Μεταμορφώσεως.

11. Μακαρίου, *Περὶ ἐλευθερίας* νοὸς 23, PG 34, 957B.

12. Ἀνδρέου Κρήτης, *Εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν*, PG 97, 949AC.

φῶς ἀπλό, ὑπερφυές, ἀσχημάτιστο,
 καθόλου παρόμοιο μὲ τὰ μεριστὰ σύμβολα,
 φῶς ἀνέσπερο, ἀκατάληκτο, ἄυλο, ἀφόρητο,
 ἀπρόσιτο, ἀσύγκριτο, ἄκτιστο¹⁰,
 φῶς διὰ τοῦ ὁποίου βλέπεται ἀληθινὰ ὁ Θεός,
 φῶς διὰ τοῦ ὁποίου ἀποκαλύπτεται κάθε γνῶσις
 κι' ὁ Θεός γνωρίζεται ἀληθινὰ ἀπὸ τὴν ἀγαπημένη
 ψυχὴ¹¹,
 φῶς ποὺ φανερώνει ἀπὸ πρὶν τὴ μελλοντικὴ ἀποκατάστασι,
 φῶς ποὺ οἱ ἀπόστολοι εἶδαν σὲ ἔκστασι
 ἀπὸ κάθε αἰσθητικὴ καὶ νοερὴ ἀντίληψι,
 διότι μὴ βλέποντας κατ' αὐτὲς εἰσδέχθησαν τὴν ἀληθινὴ
 ὄρασι,
 καὶ πάσχοντας τὰ θεῖα προσέλαβαν τὴν αἴσθησι τῶν ὑπὲρ
 φύσι,
 φῶς βασιλείας τῶν οὐρανῶν,
 φῶς ὑψηλότερο καὶ πολυτιμότερο ἀπὸ ὅλα τὰ ποθητά,
 φῶς πρόξενο ἀκατάλυτης εὐφροσύνης σ' αὐτοὺς ποὺ τὸ βλέ-
 πουν,
 φῶς ἀπόκρυφο ποὺ φανερώνεται¹²,
 ὑπέρφωτος γνόφος¹³, ἀόρατος ὄρασις,
 πάθος μακάριο καὶ πολυύμνητο¹⁴,
 φῶς θεότητος, ἀστραπὴ θεότητος¹⁵,
 ἀκτῖνα ἄναρχη θεότητος¹⁶,
 φωτὸς ἀπροσίτου ἄβυσσος
 θείας αἴγλης ἀπεριόριστη ἔκχυσις¹⁷.

Δὲν ἐντρέπεσαι τὸ πλῆθος τῶν θεολόγων; Δὲν φοβεῖσαι τὸ

13. Αὐτόθι, 949C. Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, *Περὶ μυστικῆς θεολογίας* 1, PG 3, 997B.

14. Ἀνδρέου Κρήτης, ἐνθ' ἄνωτ., 949B.

15. Ἰω. Δαμασκηνοῦ, *Εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν* 12, PG 96, 564B.

16. Αὐτόθι.

17. Αὐτόθι, 2, PG 96, 545B.

νων τὸ ὕψος; Οὐδέχῃ τῆς ἀληθείας τὸ ἐναργές, ἀλλὰ κατὰ το-
 σούτων καὶ τηλικούτων ἀναισχυντήσεις ἔτι καὶ ἀντιθήσεις τὰ
 τῆς σῆς βεβήλου τε καὶ χαμαιζήλου λογολεσχίας; Οὐ γὰρ τῶν
 εἰπόντων ἃ σὺ προφέρεις, ὡς αὐτὸς οἶει, ἀλλὰ τῆς σῆς σκοτει-
 5 νῆς περὶ τὸ φῶς διανοίας. Ἐθεάθη μὲν γὰρ ὑπ' ὀφθαλμῶν, ἀλλ'
 ἀποστολικῶν, καὶ τῶν κατ' αὐτοὺς ἐκκρίτων τότε, καὶ τούτων
 ἐν Πνεύματι, ὃ «ἐρευνᾷ καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ» ἀμυδρῶς γε
 μὴν· τίς γὰρ ἂν χωρήσαι πᾶσαν τὴν ἀπειροδύναμον δύναμιν τοῦ
 Πνεύματος, ἵνα δι' αὐτῆς τὸ πᾶν κατίδοι τοῦ Θεοῦ; Ἐώραται
 10 μὲν οὖν ἀνθρωπίνοις ὀφθαλμοῖς, ἀλλὰ καὶ γέγραπται μηδὲ τοὺς
 ἀγγέλους ἀτενῶς σθένειν ἐρείδειν τὸ ὄμμα πρὸς αὐτό. Τὸ δὲ καὶ
 τοσοῦτον ὑπὲρ τούτους ἄρα κτίσμα; Τὸ μόνοις ἀγίοις ἀγγέλοις
 καὶ ἀνθρώποις, καὶ τούτοις οὐκ ἄνευ πνευματικῆς δυνάμεως
 ὀρώμενον; Ἀλλὰ τῆς ὑπερουσιότητος ἐκείνης ὑφειμένον ἢ δεύ-
 15 τερον; Ἀλλ' ὡς πηγῆς ὑπερκειμένης, ὡς αἰτίας, ὡς χορηγοῦ
 τῶν περὶ αὐτὴν ἰδρυμένων ἀγαθοπρεπῶν δωρεῶν, ἀφ' ὧν δει-
 κνυται τὸ πρὸς αὐτὴν ἀδιαίρετον. Πῶς οὖν οὐκ ἄκτιστον; Καὶ
 ὡς ἀμεθέκτου καὶ ἀνεκφοιτήτου καὶ ἀμεταδότου μενούσης ἐκεί-
 νης, αὐτοῦ μετεχομένου καὶ μεταδιδομένου καὶ φοιτῶντος κάτω
 20 πρὸς τὴ κτίσιν, τουτέστιν ἐπιφαινομένου τοῖς ἀξίοις καὶ θεοῦν-
 τος αὐτούς. Πῶς οὖν κτίσμα τὸ θεοῦν τὰ δεκτικὰ θεώσεως; Καὶ
 ὡς ἀοράτου μενούσης ἐκείνης παντάπασιν, «ἔθετο γὰρ σκότος
 ἀποκρυφὴν αὐτοῦ», ἴσως τὸν ὑπέρφωτον τοῦτον γνόφον, ἐπεὶ
 καὶ φῶς οἴκειν ἀπρόσιτον ἀναγέγραπται, καὶ τὸ φῶς ἀναβάλλε-
 25 ται ὡς ἱμάτιον. Πῶς οὖν κτιστόν; Καὶ ὡς ἀνωλύμου τελέως
 ἐκείνης οὐσης· τῶν γὰρ περὶ αὐτὴν νοουμένων ἐστὶ τὰ ὀνόματα,
 «πᾶν δ' ὃ, τιπὲρ ἐστὶ περὶ τὸν Θεὸν νοούμενον» ἐν τοῖς Ἀ ν τ ι ρ-

18. Α' Κορ. 2, 10.

19. Ἰω. Δαμασκηνοῦ, *Εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν* 3, PG 96, 549C.

ὕψος τῶν λεγομένων; Δὲν δέχεσαι τὴ σαφῆ ἀλήθεια; ἀλλὰ θὰ φερθῆς πάλι ἀδιάντροπα ἐναντίον τόσο πολλῶν καὶ τόσο μεγάλων καὶ θὰ ἀντιπαρατάξης σ' αὐτὰ τὰ λόγια τῆς βέβηλης καὶ χαμερποῦς φλυαρίας; Διότι αὐτὰ πού προφέρεις ἐσὺ δὲν εἶναι τῶν πατέρων πού ἀναφέρεις, ἀλλὰ τῆς σκοτεινῆς ἀπέναντι στοῦ φῶς διανοίας σου. Ἐθεάθηκε βέβαια ἀπὸ ὀφθαλμοὺς ἀλλὰ ἀποστολικούς, καὶ μάλιστα τῶν ἐγκρίτων ἀποστόλων, κι' αὐτῶν ἐν Πνεύματι, τὸ ὁποῖο «ἐρευνᾶ καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ»¹⁸, ἂν καὶ ἀμυδρῶς· διότι ποιός θὰ μπορούσε νὰ χωρέσει ὅλη τὴν ἀπειροδύναμι ἰσχὺ τοῦ Πνεύματος, ὥστε νὰ παρατηρήσει δι' αὐτῆς τὸ πᾶν τοῦ Θεοῦ; Ἐχει ἰδωθῆ λοιπὸν μὲ ἀνθρωπίνους ὀφθαλμοὺς, ἀλλὰ καὶ ἔχει γραφῆ ὅτι οὔτε οἱ ἄγγελοι δὲν κατορθώνουν νὰ τὸ ἀτενίσουν κατ' εὐθεΐαν¹⁹. Ἐρα αὐτό, πού εἶναι τόσο ψηλότερα καὶ ἀπὸ αὐτοῦς, εἶναι κτίσμα; τὸ βλεπόμενο ἀπὸ μόνους τοὺς ἀγίους ἀγγέλους καὶ ἀνθρώπους, καὶ μάλιστα ὄχι χωρὶς πνευματικὴ δύναμι; Ἀλλὰ εἶναι κατώτερο ἢ δεύτερο ἐκείνης τῆς ὑπερουσιότητος; Τοῦτο ὅμως εἶναι διότι ἐκείνη εἶναι πηγὴ ὑπερκειμένη, αἰτία, χορηγὸς τῶν γύρω ἀπὸ αὐτὴν ἐδραιωμένη ἀγαθοπρεπῶν δωρεῶν, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἀποδεικνύεται τὸ ἀδιαίρετό τους πρὸς αὐτὴν. Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι ἄκτιστο; Καὶ διότι ἐκείνη μένει ἀμέθεκτη καὶ ἀνεκφοίτητη καὶ ἀμετάδοτη, ἐνῶ αὐτὸ μετέχεται καὶ μεταδίδεται καὶ μεταβαίνει κάτω πρὸς τὴν κτίσι, δηλαδὴ ἐπιφαίνεται στοὺς ἀξίους καὶ τοὺς θεώνει. Πῶς λοιπὸν εἶναι κτίσμα αὐτὸ πού θεώνει τὰ δεκτικὰ θεώσεως; Καὶ διότι ἐκείνη μένει ἐντελῶς ἀόρατη· «διότι ἔβαλε τὸ σκότος σὰν κρυψῶνα του»²⁰, δηλαδὴ τὸν ὑπέρφωτο τοῦτο γνόφο, ἐφ' ὅσον ἀναγράφεται καὶ ὅτι κατοικεῖ φῶς ἀπρόσιτο²¹ καὶ ἐνδύεται τὸ φῶς σὰν ἱμάτιο²². Πῶς λοιπὸν εἶναι κτιστό; Καὶ διότι ἐκείνη εἶναι τελείως ἀνώνημη, ἀφοῦ τὰ ὀνόματα εἶναι τῶν γύρω τῆς προσόντων, «καὶ κάθε τι πού ὑπάρχει νοούμενο γύρω ἀπὸ τὸν Θεό»,

20. *Ψαλμ. 17, 12.*

21. *Α' Τιμ. 6, 16.*

22. *Ψαλμ. 103, 2.*

ρητικοῖς φησιν ὁ Νύσσης θεῖος Γρηγόριος, «τοῦτο πρὸ τῆς τοῦ κόσμου συστάσεως ἦν, ἀλλ' ὀνομάζεσθαι ταῦτα φαμέν μετὰ τὸ γενέσθαι τὸν ὀνομάζοντα». Πῶς οὖν κτιστὰ τὰ πρὸ τῆς κτίσεως ὄντα; Καὶ σύμβολον μὲν, ἀλλὰ καθ' ὃ αὐτὸς ἑαυτὸν ὁ
 5 Χριστὸς ὑπέδειξε, παρανοίξας ὀλίγον τῆς θεότητος καὶ δείξας τοῖς μαθηταῖς τὸν ἐνοικοῦντα Θεόν· ἀλλὰ μεθ' οὗ ἤξει καὶ ἐπιφανήσεται κατὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα τοῖς ἀξίοις· ἀλλὰ καθ' ὃ καὶ οἱ δίκαιοι περιλαμφθήσονται τε καὶ λάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος, μᾶλλον δὲ καὶ συνδιαιωνίσουσι λαμπόμενοι τε καὶ συνεκλάμ-
 10 ποντες καὶ ταῦτα τοσοῦτον ὑπερλάμποντι τὸ θαυμασιώτατον.

56 Πόσα δέ σοι καὶ ταῦτα τὰ ὀνόματα, δι' ὧν ἔχεις τὴν πρὸς τὸ θειότατον ἐκεῖνο φῶς ἀγνωμοσύνην ἐπιδείκνυσθαι μάτην; Καὶ γὰρ ἐγὼ σοι νῦν αὖθις ὡς ἐν ἐπιδρομῇ διὰ βραχέων ὑποδείξω καὶ ἕτερον δοξολογίας πέλαγος, ἵνα, εἰ μὲν σωφρονήσεις,
 15 ὑπ' αὐτοῦ κατακλυσθεῖς, ἀναγεννηθῆς καλῶς καὶ σωτηρίως. Κύριος γάρ, δαβιτικῶς εἶπειν, καὶ τοῦτον τὸν κατακλυσμὸν κατοικιεῖ, καὶ ἔσται σοι βασιλεὺς εἰς τὸν αἰῶνα. Εἰ δὲ μὴ μετὰμελλον τῆς δυσσεβείας λάβοις, ὑποβρύχιος γενόμενος, ὑπὸ βυθὸν αἰωνίου ζόφου τηρηθῆς, ὡς πορρωτάτω τοῦ τῆς ἀληθείας γεγο-
 20 νῶς φωτός.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'

Ἔτερος ὕμνος εἰς αὐτὸ τὸ φῶς καὶ μετρία προτροπὴ τοῖς ἀπιστοῦσι πρὸς ἐπιστροφὴν

57 Εἰ γὰρ καὶ φῶς καλεῖται τὸ ἄφραστον ἐκεῖνο φῶς, ἡ κοινὴ τῆς κλήσεως ἡμῶν ἐλπίς, ἀλλὰ καὶ θεότης τοῦ Θεοῦ καὶ δόξα τῇ φύσεως αὐτοῦ.

23. Πρὸς Εὐνόμιον 12, 24, W. Jaeger 1, 273· PG 45, 965B.

24. Ἰω. Χρυσοστόμου, Ἐκλογαὶ ἐκ διαφόρων λόγων 21, PG 63, 700.

25. Ματθ. 13, 43.

26. Ψαλμ. 28, 10.

λέγει στα Ἀντιρρητικά ὁ θεῖος Γρηγόριος Νύσσης, «τοῦτο ὑπῆρχε πρὶν ἀπὸ τῆ σύστασι τοῦ κόσμου, ἀλλὰ δεχόμεστε ὅτι αὐτὰ ὀνομάζονται ἔπειτα ἀπὸ τῆ γένεσι τοῦ ὀνομάζοντος»²³. Πῶς λοιπὸν εἶναι κτιστὰ τὰ ὄντα πρὸ τῆς κτίσεως; Καὶ εἶναι μὲν σύμβολο, ἀλλὰ τέτοιο πού κατ' αὐτὸ ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς ὑπέδειξε ἑαυτὸν, παρανοίγοντας λίγο ἀπὸ τῆ θεότητα καὶ δείχνοντας στοὺς μαθητὰς τὸν ἔνοικο Θεοῦ²⁴. ἀλλὰ σύμβολο μὲ τὸ ὅποιο θὰ ἔλθῃ καὶ θὰ ἐπιφανῆ στοὺς ἀξίους κατὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα· ἀλλὰ σύμβολο κατὰ τὸ ὅποιο καὶ οἱ δίκαιοι θὰ περιλαμφθοῦν καὶ θὰ λάμπουν σὰν ὁ ἥλιος²⁵, ἢ μᾶλλον καὶ θὰ παραμείνουν μαζί του αἰῶνια, λαμπόμενοι καὶ συνεκλάμποντας, καὶ μάλιστα ἐνῶ αὐτὸ θὰ ὑπερλάμπῃ κατὰ τὸν θαυμασιώτατο τρόπο.

- 56 Πόσα σοῦ εἶναι καὶ τοῦτα τὰ ὀνόματα, μὲ τὰ ὅποια πο-
ρεῖς νὰ ἐπιδείξης ματαίως τὴν ἀγνωμόσυνη πρὸς τὸ θειότατο
ἐκεῖνο φῶς; Τώρα ἐγὼ θὰ σοῦ ὑποδείξω πάλι μὲ συντομία καὶ
ἄλλο πέλαγος δοξολογίας, ὥστε, ἂν μὲν σωφρονήσης, κατακλυ-
ζόμενος ἀπὸ αὐτόν, ν' ἀναγεννηθῆς καλῶς καὶ σωτηριωδῶς.
Διότι ὁ Κύριος, γιὰ νὰ ἐκφρασθοῦμε δαβιδικῶς, θὰ κατοικήσῃ
καὶ σὲ τοῦτον τὸν κατακλυσμὸ²⁶ καὶ θὰ σοῦ εἶναι βασιλεὺς στὸν
αἰῶνα. Ἄν ὅμως δὲν μεταμεληθῆς γιὰ τὴ δυσσέβεια, γινόμενος
ὑποβρύχιος, θὰ κρατηθῆς στὸ βυθὸ τοῦ αἰωνίου ζῶφου, διότι θὰ
ἔχῃς εὐρεθῆ πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὸ φῶς τῆς ἀληθείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 22

**Ἄλλος ὕμνος στὸ ἴδιο φῶς καὶ σύντομη προτροπὴ πρὸς
τοὺς ἀπίστους νὰ ἐπιστρέψουν**

- 57 Ἄν καὶ καλεῖται φῶς ἐκεῖνο τὸ ἄφραστο φῶς, ἡ κοινὴ ἐλ-
πίδα τῆς θρησκείας μας, ἀλλὰ καλεῖται ἐπίσης καὶ θεότης τοῦ
Θεοῦ καὶ δόξα τῆς φύσεώς του¹.

1. Ἰσαὰκ Σύρου, Λόγος 72, Σπετσιέρη, σ. 281.

Δόξα Πατρός, δόξα Υιού, Δόξα Πνεύματος,
 δόξα τοῦ φωτὸς τοῦ Υἱοῦ, φυσική τε καὶ ἄναρχος,
 ἀθέατος θεϊκὴ τοῦ Θεοῦ Λόγου δόξα,
 ἧς βραχὺ τι δείξας ἐπ' ὄρους ὁ Χριστός,
 5 ἔδειξε τὸν ἐνοικοῦντα τῇ σαρκὶ Θεὸν
 καὶ τὴν αὐτοῦ θεϊαν καὶ οὐσιώδη εὐπρέπειαν·
 δόξα τῆς θεϊκῆς βασιλείας διηνεκῆς καὶ διαιωνίζουσα,
 δόξα προτέλειος καὶ ὑπερτελῆς καὶ πάντων ἐπέκεινα·
 βασιλεία τῶν οὐρανῶν, Θεοῦ βασιλεία
 10 ἐν δυνάμει τῆς ἀποκαλύψεως
 ὀρωμένη τε καὶ παραγινομένη·
 κάλλος τοῦ ὄντως δυνατοῦ
 μόνοις τῆς ἀπὸ πάσης κακίας κεκαθαρμένοις θεωρητόν·
 εἶδος τῆς θεϊκῆς ὠραιότητος
 15 ὑπὸ μόνων μετεχόντων τῶν φορεσάντων
 τὴν εἰκόνα τοῦ Ἐπουρανίου·
 δῶρον θεώσεως, ἀνεκλάλητος ἀγένητος θέωσις,
 μὴ ἔχουσα γένεσιν,
 ἀλλ' ἀνεπινόητον ἐν τοῖς ἀξίοις φανέρωσιν·
 20 Πνεῦματος ἀγίου χάρις, δι' ἧς ὁ μόνος Θεὸς
 διὰ τε τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος,
 τῶν ὡς ἀληθῶς ἠξιωμένων φαίνεται, νικηθέντων
 τῇ ὑπερβολῇ τῆς δόξης τῶν φυσικῶν γνωρισμάτων,
 διὸ καὶ βασιλεία κυρίως λέγεται·
 25 ἀπειρόδωρος χύσις, δι' ἧς ἀναλόγως
 ἕκαστος τῇ καθάρσει θεοῦμεθα,

2. Ἰω. Χρυσοστόμου, *Εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν*, Savile 7, σ. 339.

3. Ἰω. Χρυσοστόμου, *Ἐκλογαὶ ἐκ διαφόρων λόγων* 21, PG 63, 700.

4. Κοσμᾶ Μελωδοῦ, *Κάθισμα μετὰ τὸ πολυέλεον τῆς 6ης Αὐγούστου*
 μὴ χρησιμοποιούμενο σήμερα.

5. Ἰω. Δαμασκηνοῦ, *Εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν* 17, PG 96, 572B.

6. Αὐτόθι, 8, PG 96, 560B.

Δόξα Πατρός, δόξα Υιού, δόξα Πνεύματος,
 δόξα τοῦ φωτός τοῦ Υιού, φυσική καὶ ἄναρχη,
 ἀθέατη θεϊκὴ τοῦ Θεοῦ Λόγου δόξα²

τῆς ὁποίας ὁ Χριστὸς παρουσίασε στὸ ὄρος μικρὸ μέρος,
 κι' ἔδειξε τὸν ἔνοικο στὴ σάρκα Θεοῖ³

καὶ τὴ θεία καὶ οὐσιώδη ὠραιότητά του⁴.

δόξα τῆς θεϊκῆς βασιλείας ἀτελευτήτη καὶ αἰωνία⁵,
 δόξα προτέλεια καὶ ὑπερέλεια καὶ ἐπέκεινα ὄλων⁶.

βασιλεία τῶν οὐρανῶν, Θεοῦ βασιλεία

ποῦ βλέπεται καὶ φθάνει

μέ δυναμικὴ ἀποκάλυψι·

ὁμορφιά τοῦ ἀληθινὰ δυνατοῦ

ποῦ εἶναι θεωρητὸ μόνο ἀπὸ τοὺς καθαρισμένους ἀπὸ
 κάθε κακία⁷.

εἶδος τῆς θεϊκῆς ὠραιότητος

ποῦ μετέχεται μόνο ἀπὸ ἐκείνους

ποῦ φόρεσαν τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανοῦ⁸.

δῶρο θεώσεως, ἀνεκλάλητη⁹ ἀγέννητη θέωσις,

ποῦ δὲν ἔχει γένεσι,

ἀλλὰ ἀνεπινόητη στοὺς ἀξίους φανέρωσι¹⁰.

Χάρις Πνεύματος ἁγίου, διὰ τῆς ὁποίας μόνο

φαίνεται ὁ Θεὸς στὴν ψυχὴ καὶ στὸ σῶμα

τῶν ἀληθινὰ ἀξιωμένων, ποῦ ἐνικήθηκαν

μέ τὴν ὑπερβολὴ τῆς δόξας τῶν φυσικῶν γνωρισμάτων¹¹,

γι' αὐτὸ καὶ λέγεται κυριολεκτικῶς βασιλεία·

ἀπειρόδωρη ἔκχυσις, διὰ τῆς ὁποίας

ὁ καθένας μας θεωνόμαστε ἀνάλογα μέ τὴν κάθαρι,

7. Μ. Βασιλείου, *Ὁμιλία εἰς 29 Ψαλμὸν 5*, PG 29, 317B. Πρβλ. καὶ *Ὁμιλίαν εἰς 44 Ψαλμὸν 5*, PG 29, 400C καὶ Γρηγορίου Νύσσης, *Περὶ ψυχῆς καὶ ἀναστάσεως*, PG 46, 152A.

8. Μαξίμου, *Κεφάλαια θεολογικὰ καὶ οἰκονομικὰ 2*, 93, PG 90, 1169A.

9. Ἀνδρέου Κρήτης, *Εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν*, PG 97, 933B.

10. Μαξίμου, *Πρὸς Θαλάσσιον 61*, *Σχόλιον 16*, PG 90, 644D.

11. Μαξίμου, *Κεφάλαια θεολογικὰ καὶ οἰκονομικὰ 2*, 88, PG 90, 1168AB.

λαμπρυνούσης τὴν φύσιν τῷ ὑπὲρ φύσιν φωτὶ
 καὶ τῶν οἰκείων ὄλων ὑπεράνω
 κατὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς δόξης ποιουμένης·
 λαμπρότης Θεοῦ καὶ αὐτῆς τῆς θείας φύσεως,
 5 οὐχ ὀρωμένη μόνον,
 ἀλλὰ καὶ ἐγγινομένη τοῖς ἀξίοις·
 δυνάμεως τοῦ Πνεύματος ἔλλαμψις
 θεία δύναμις, ἐνέργεια ἄρρητος·
 προοίμιον τῆς ἐν φωτὶ δευτέρας τοῦ Χριστοῦ παρουσίας,
 10 κοινὸν βραβεῖον πάντων τῶν κατὰ Θεὸν ζῶντων, ἄθλον
 ἀρετῆς,
 ἀρραβῶν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν,
 καρπὸς ἱερᾶς ἡσυχίας
 ἀσχηματίστω καὶ ἀνειδέῳ γεγονία τῇ καρδίᾳ,
 15 κατὰ στέρησιν πάντων τῶν νοημάτων ἐγγινόμενος·
 προσευχῆς ἀληθινῆς ἀτέλεστον τέλος
 διὰ τὴν τοῦ κατ' αὐτὴν ἱεροῦ ἔρωτος ὑπεροχὴν
 ἐν δυνάμει Πνεύματος ἐπιφαινόμενον
 καὶ τὴν κρείττω καὶ ὑπὲρ ἔννοιαν
 20 ἔκστασιν καὶ ἀλλοίωσιν ἐργαζόμενον,
 μᾶλλον δὲ καὶ αὐτῶν τῶν κρειττόνων ἐξιστάν·
 καὶ αὐτῆς γὰρ τῆς καθαρᾶς ὑπεραναβιβάζει προσευχῆς.

Ὅρας πόσαις ἀντιλέγει τοῦ Πνεύματος φωναῖς, μᾶλλον δὲ
 ὁποίαις; Ἐκ πολλῶν γὰρ ὀλίγας ἡμῖν ἐξεγένετο συναγαγεῖν. Γε-
 25 νοῦ ποτὲ τοίνυν σαυτοῦ· τὸ μέτρον ἐπίγνωθι τὸ σόν. Ἄνθρωπος
 εἶ, λογισμοὶ δὲ θνητῶν ἐπισφαλεῖς. Μὴ τοίνυν τούτοις τὰ θεῖα
 πίστευε· ψυχῆς γὰρ ὄλεθρος σφαλῆναι κατὰ ταῦτα. Τῆς ἀσφα-
 λείας οὖν ἀπρίξ ἔχου μοι τοῦ Πνεύματος καὶ πίστευε τοῖς δι' αὐ-
 τοῦ λαλοῦσιν, ἵν' εἰδῆς ὡς οὐκ ἀδύνατον Θεῷ τοῖς λογικοῖς
 30 ἐνιέναι κτίσμασι τὴν ἀγίαν αὐτοῦ μετάδοσιν.

12. Μαξίμου, Πρὸς Θαλάσσιον 22, PG 90, 321A καὶ Κεφάλαια διάφορα I, 76, PG 90, 1212A.

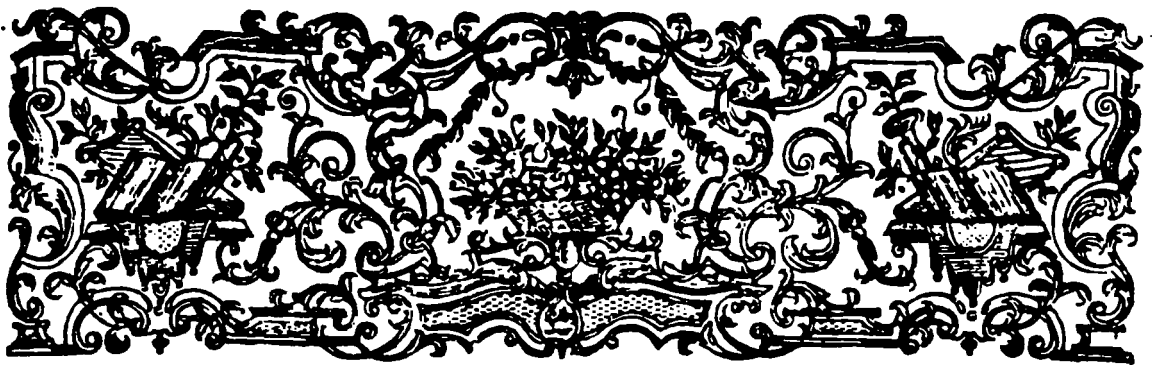
καθὼς λαμπρύνει τὴ φύσι μὲ τὸ ὑπεράνω τῆς φύσεως φῶς
 καὶ κατὰ τὴν ὑπερβολικὴ δόξα
 φέρει ἐπάνω ἀπὸ τοὺς οἰκείους ὄρους·¹²
 λαμπρότης τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἴδιας τῆς θείας φύσεως,
 πὺ δὲν βλέπεται μόνο,
 ἀλλὰ καὶ ἔρχεται μέσα στοὺς ἀξίους·
 ἔλλαμψις δυνάμεως τοῦ Πνεύματος,
 θεία δύναμις, ἐνέργεια ἄρρητη·
 προοίμιο τῆς δευτέρας παρουσίας τοῦ Χριστοῦ μέσα στὸ
 φῶς,
 κοινὸ βραβεῖο ὅλων ὅσοι ζοῦν κατὰ Χριστό, ἄθλο ἀρετῆς,
 ἀρραβῶν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν,
 καρπὸς ἱερῆς ἡσυχίας πὺ γεννᾶται
 στὴν καρδιά πὺ ἔγινε ἀσχημάτιστη καὶ ἀνείδεη,
 μὲ τὴ στέρησι ὅλων τῶν νοημάτων·
 ἀληθινῆς προσευχῆς ἀτελείωτο τέλος
 λόγῳ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ ἱεροῦ ἔρωτος σ' αὐτὴν
 πὺ ἐπιφαίνεται μὲ δύναμι Πνεύματος
 καὶ κατεργάζεται τὴν ἀνώτερη
 καὶ ἐπάνω ἀπὸ τὴν κατανόησι ἔκστασι καὶ ἀλλοίωσι,
 ἢ μᾶλλον πὺ ἀπομακρύνει καὶ ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἀνώτερα·
 διότι ἀνεβάζει ἐπάνω κι' ἀπὸ τὴν καθαρὴ προσευχῆ.

Βλέπεις πρὸς πόσες φωνές τοῦ Πνεύματος ἀντιλέγει, ἢ μᾶλλον
 πρὸς ποιές; Διότι συνέβηκε νὰ συναγάγωμε λίγες ἀπὸ πολλές.
 Ἐλθὲ λοιπὸν κάποτε στὸν ἑαυτὸ σου, λάβε ἐπίγνωσι τῶν μέ-
 τρων σου. Εἶσαι ἄνθρωπος, οἱ δὲ λογισμοὶ τῶν θνητῶν εἶναι
 ἐπισφαλεῖς. Μὴ λοιπὸν πιστεύης μὲ βάσι αὐτοὺς τοὺς λογι-
 σμοὺς τὰ θεῖα· διότι τὸ νὰ σφαλῆς σ' αὐτὰ σημαίνει ὄλεθρο τῆς
 ψυχῆς. Νὰ κρατῆς λοιπὸν γερά, παρακαλῶ, τὸ ἀλάθητο τοῦ
 Πνεύματος καὶ νὰ πιστεύης σὲ ὅσους λαλοῦν δι' αὐτοῦ, γιὰ νὰ
 γνωρίσης ὅτι δὲν εἶναι ἀδύνατο στὸ Θεὸ νὰ ἐνσταλάζη τὴν ἀγία
 του μετὰδοσι στὰ λογικὰ κτίσματα.

ΠΡΟΣ ΑΚΙΝΔΥΝΟΝ

ΛΟΓΟΣ ΑΝΤΙΡΡΗΤΙΚΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΠΡΟΣ ΑΚΙΝΔΥΝΟΝ

ΛΟΓΟΣ ΑΝΤΙΡΡΗΤΙΚΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΕΤΙ ΠΡΟΣ ΤΑ ΤΩ, ΑΚΙΝΔΥΝΩ, ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΦΩΤΟΣ
ΤΗΣ ΧΑΡΙΤΟΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΩΝ ΧΑΡΙ-
ΣΜΑΤΩΝ ΣΥΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Ἵτι τῶν τυφλῶν τὴν κατ' αἰσθησιν ὄψιν τυφλότερος ὁ
Ἄκίνδυνος τὴν διάνοιαν, ὡς οὐκ ἀγνοῶν ἀπλῶς,
ἀλλ' ἄμφω τάναντία περὶ τοῦ θεοῦ
διατεινόμενος φωτὸς

1 Ἄλλὰ τίς ἂν δύναίτο μεταπειῖσαι λόγος τοὺς ἐκόντας ἀπο-
στρεφομένους τῆς ἀληθείας τὸ φῶς, οἱ μύσαντες καθάπαξ ἢ περὶ
σκοτὸς στρέψαντες τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα καὶ ζόφου πλήσαντες, εἴθ'
ὁμοίους σφίσις ἠγοῦνται καὶ τοὺς ἐξ αἰῶνος ἠξιωμένους «λαμ-
5 πρότητα Θεοῦ ἰδεῖν τε καὶ παθεῖν»; Κἂν τις τῶν νῦν, αὐτὸς τε
σπεύσας καὶ Θεοῦ τυχῶν ἴλεω, μακαρίως ἐκεῖνο πάθη τὸ μακά-
ριον θέαμα, καὶ τοῦτον ἐγχειροῦσι μεταδιδάσκειν ὡς οὐδὲν ὀρώη
τοιούτον. Ἄλλὰ γὰρ οὐδὲ τοῖς ἐπεστραμμένοις τὰς ὄψεις πρὸς
ἀφεγγῆ χῶρον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐκκεκομμένοις αὐτὰς εἰκόασιν. Ὡς
10 γὰρ ἐκεῖνοι ψηλαφῶντες ἀλλ' οὐχ ὀρῶντες τὰ πράγματα, διαφύ-

1. Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος 38, 11, PG 36, 324A.

ΠΡΟΣ ΑΚΙΝΔΥΝΟΝ
ΛΟΓΟΣ ΑΝΤΙΡΡΗΤΙΚΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΠΑΛΙ ΠΡΟΣ ΤΑ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΚΙΝΔΥΝΟΥ
ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΦΩΤΟΣ ΤΗΣ ΧΑΡΙΤΟΣ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΩΝ ΧΑΡΙΣΜΑΤΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Ἔστι ὁ Ἀκίνδυνος εἶναι τυφλότερος στὴ διάνοια ἀπὸ ὅσο
εἶναι οἱ τυφλοὶ στὴν αἰσθητὴ θεά, διότι δὲν ἀγνοεῖ
ἀπλῶς, ἀλλὰ διατείνεται περὶ τοῦ θεοῦ φωτὸς
τὰ δυὸ ἀντίθετα πράγματα

1 Ἄλλὰ ποιὸς λόγος θὰ μπορούσε νὰ μεταπίση τοὺς ἐκου-
σίως ἀποστρεφομένους τὸ φῶς τῆς ἀληθείας, οἱ ὅποιοι, ἀφοῦ
ἐκλείσαν τελείως τῆς ψυχῆς τὸ βλέμμα ἢ τὸ ἔστρεψαν πρὸς τὸ
σκότος καὶ τὸ ἐγέμισαν ζόφο, ἔπειτα νομίζουν ὅτι εἶναι ὅμοιοι
μὲ αὐτοὺς καὶ οἱ ἀπὸ τοὺς αἰῶνες ἀξιωμένοι «νὰ ἰδοῦν καὶ νὰ
πάθουν λαμπρότητα τοῦ Θεοῦ»¹; Κι' ἂν κανεῖς ἀπὸ τοὺς σημε-
ρινούς, σπεύδοντας ὁ ἴδιος καὶ εὐρίσκοντας τὸν Θεὸ ἐλεήμονα,
ὑποστῆ μακαρίως ἐκεῖνο τὸ μακάριο θέαμα, ἐπιχειροῦν νὰ με-
ταδιδάξουν καὶ τοῦτον ὅτι δὲν βλέπει τίποτε τέτοιο. Ἄλλὰ βέ-
βαια δὲν ὁμοιάζουν μόνο μὲ αὐτοὺς ποὺ ἔχουν γυρισμένα τὰ
βλέμματα πρὸς ἀφώτιστο χῶρο, ἀλλὰ καὶ μὲ αὐτοὺς ποὺ τὰ
ἔχουν κομμένα. Ὅπως δηλαδὴ ἐκεῖνοι ψηλαφώντας ἀλλὰ μὴ

ροισ εικάζουσι πολλάκις τὸ ψηλαφώμενον, ἄλλοτ' ἄλλο νομίζον-
 τες, καὶ διαφόρους ἀναλαμβάνοντες δόξας περὶ τοῦ αὐτοῦ πρά-
 γματος, οὕτως οὗτοι σκοτεινῇ διανοίᾳ ψηλαφῶντες οἶον τὸ θειό-
 τατον φῶς πολλὰς καὶ διαφόρους εἰσάγουσι δόξας περὶ αὐτοῦ,
 5 μᾶλλον δὲ καὶ τοὺς τυφλῶς ἔχοντας διαφερόντως ἐπὶ τὸ χειρὸν
 παρήλασαν. Οὐ γὰρ τὴν κατὰ ἀπόφασιν ἄγνοιαν ἔχουσιν, ὡς
 ἐκεῖνοι τὴν ἀβλεψίαν, οὐδ' εἰς διαφόρους ἀπλῶς ἐκτρέπονται δό-
 ξας, ὡς ἐκεῖνοι δι' ἀφῆς τὰ ὄρατὰ κρίνοντες, ἀλλὰ καὶ τάναντιώ-
 0 νονται. τατα, φεῦ, περὶ τοῦ αὐτοῦ, καὶ ταῦτα τηλικούτου φωτὸς ἀποφαί-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

**Ῥήσεις Ἀκινδύνου, ὧν ἐξεταζομένων ἀναφαίνεται διὰ
 πολλῶν τὸ αὐτὸ φῶς καὶ κτίσμα κατασκευάζων
 εἶναι καὶ οὐσίαν τοῦ Θεοῦ**

2 Νῦν γὰρ ὁ διὰ πολλῶν πρότερον κτίσμα κατασκευάσας
 τοῦτ' εἶναι καὶ συγκατασπάσας τούτῳ τό γε εἰς αὐτὸν ἦκον τὸν
 Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον (μία γὰρ ἐκ μιᾶς θε-
 ότητος ἢ τῶν τριῶν ἐστὶν ἔλλαμψις)· νῦν οὗτος ἐπὶ τοὺς κατὰ
 15 Θεὸν ζῶντας τὴν σκαιωρίαν μετενεγκῶν καὶ διασπᾶν ἐκεῖθεν
 πειρώμενος τοὺς εἰς μέτρον ἡλικίας ἀνελθόντας τοῦ Χριστοῦ
 πληρώματος, ἀκούσατε τί φησιν αὐθις. «Παρατηρητέον δὲ κά-
 κεῖνο, ὅτι οὐδεὶς ὁμολογούμενος θεολόγος κοινὸν ἐκεῖνο τὸ φῶς
 καὶ τοῖς ἄλλοις ἐδίδαξε, κἂν εἰς ἄκραν τις Θεοῦ θεωρίαν ἀνέλθῃ,
 20 ἀλλ' ἐπὶ τῶν θείων ἀποστόλων ἐμαρτύρησαν μόνων, καὶ τούτων
 θείας γενομένης συγκαταβάσεως. Ἐπεὶ ἐναντιοῖντο ἂν καὶ αὐτοὶ
 ἑαυτοῖς καὶ ἀλλήλοις οἱ θεολόγοι, μηδενὶ δυνατὸν εἶναι ἄλλως
 ἰδεῖν τὸν Θεὸν ἢ ἀπὸ τῶν κτισμάτων ἰσχυριζόμενοι, «κἂν Μου-
 σῆς τις ἦ, κἂν Παῦλος ὁ εἰς τρίτον οὐρανὸν ἀναβάς, κἂν ὑπὲρ

βλέποντας τὰ πράγματα, παρομοιάζουν πολλές φορές τὸ ψηλαφώμενο μὲ διάφορα ἀντικείμενα, νομίζοντάς το κάθε φορά ἄλλο καὶ σχηματίζοντας διάφορες δοξασίες γιὰ τὸ ἴδιο πρᾶγμα, ἔτσι καὶ τοῦτοι ψηλαφώντας σὰν μὲ σκοτεινὴ διάνοια τὸ θειότατο φῶς εἰσάγουν πολλές καὶ διάφορες δοξασίες γι' αὐτό, μᾶλλον καὶ τοὺς τυφλοὺς ἔχουν ξεπεράσει πρὸς τὸ χειρότερο. Διότι δὲν ἔχουν τὴν ἀρνητικὴ ἄγνοια ὅπως ἐκεῖνοι κρίνοντας τὰ ὀρατὰ μὲ τὴν ἀφή, ἀλλά, φεῦ, ἀποφαίνονται γι' αὐτὸ καὶ τὰ ἐναντιώτατα, ἂν καὶ πρόκειται γιὰ τόσο μεγάλο φῶς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Ρήσεις τοῦ Ἀκινδύνου μὲ τὴν ἐξέτασι τῶν ὁποίων φανερόνεται κατὰ πολλοὺς τρόπους ὅτι κατασκευάζει τὸ ἴδιο φῶς νὰ εἶναι κτίσμα καὶ οὐσία τοῦ Θεοῦ

- 2 Πράγματι τώρα αὐτὸς ποὺ προηγουμένως παρουσίασε μὲ πολλὰ ἐπιχειρήματα ὡς κτίσμα καὶ μαζὶ μὲ αὐτὸ ὑποβίβασε, ὅσο ἦταν στὸ χέρι του, τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸ καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα (διότι ἡ ἔλλαμψις τῶν τριῶν εἶναι μία ἀπὸ μία θεότητα)· τοῦτος τώρα, μεταφέροντας τὴν κακοτροπία ἐπάνω στοὺς ζῶντας κατὰ Θεὸ καὶ ἐπιχειρώντας νὰ διασπάσῃ ἀπὸ ἐκεῖ ἐκείνους ποὺ ἀνέβηκαν στὸ μέτρο ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ¹, ἀκούσατε τί λέγει πάλι· «πρέπει νὰ παρατηρηθῇ κι' ἐκεῖνο, ὅτι κανεὶς ἀναγνωρισμένος θεολόγος δὲν ἐδίδαξε ὅτι εἶναι κοινὸ ἐκεῖνο τὸ φῶς καὶ στοὺς ἄλλους, ἀκόμη κι' ἂν ἀνεβῆ κανεὶς στὸ κορύφωμα τῆς θεωρίας τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ἐμαρτύρησαν ὅτι τὸ ἐδέχθησαν οἱ θεῖοι ἀπόστολοι μόνο, κι' αὐτοὶ ἔπειτα ἀπὸ θεῖα συγκατάβασι. Ἐπειδὴ θὰ ἐναντιώνονταν κι' αὐτοὶ οἱ θεολόγοι πρὸς ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους, ἰσχυριζόμενοι ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸ σὲ κανένα νὰ ἰδῆ ἄλλοιῶς τὸν Θεὸ παρὰ μὲ τὰ κτίσματα, ἔστω κι' ἂν εἶναι κάποιος Μωυσῆς ἢ Παῦλος ποὺ ἀνέ-

1. Ἐφεσ. 4, 13.

ἐκεῖνον ἔτι, ἀγγελικῆς τυχῶν ἢ ἀρχαγγελικῆς στάσεώς τε καὶ τάξεως, τῶν τε ἄλλων καὶ τῶν ἐν ἡμῖν θεοδωρήτων ἀρετῶν, δι' ὧν ἐν Πνεύματι καθαιρόμεθα καὶ τῶν καρπῶν τοῦ Πνεύματος.

Αἶ, αἶ, οἶα πάσχει ψυχὴ φθόνῳ κατάκρας ἀλοῦσα καὶ πρὸς
 5 τὴν τῶν ἀνθρώπων δόξαν ἐπτοημένη καὶ μετὰ τῶν παθῶν τούτων τοῖς περὶ Θεοῦ λόγοις, καὶ ταῦτα πρὸς ἔριν, ἐπιχειροῦσα. Τίς γάρ ποτε τῶν ἐξ αἰῶνος ἐπιφυέντων τῇ εὐσεβείᾳ τηλικαύτας δυσσεβείας ἐκαινοτόμησε; Τίς οὕτως εὐχερέστερον καθάπερ πυκναῖς Εὐρίπων μεταρροαῖς τοῖς λόγοις ἐχρήσατο, καὶ ταῦτα πο-
 10 νηρὰς αἰ δόξας ἀμείβων ἐκ πονηρῶν, ὡς εἰς ἐναντιώτατα μὲν, αἰ δὲ τὰ χεῖριστα κατὰ μικρὸν ὑποφέρεσθαι; Νῦν γὰρ οὗτος ὁ διὰ μακρῶν πρότερον εἰς κτίσμα κατασπάσας τὸ φῶς ἐκεῖνο τοῦτ' αὖθις, βαβαὶ τῆς τόλμης, δι' ὧν φησιν ἀρτίως, τὴν οὐσίαν ὃν ὑποφαίνει τοῦ Θεοῦ, ἄκτιστον αὐτὸ σὺν δόλῳ μέντοι πολλῶ δεικνύ-
 15 ναι πειρώμενος, μᾶλλον δὲ οἷόν τι κτιστοῦ ἀκτιστον αὐτὸ κατασκευάζων εἶναι. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ πᾶσαν αὐτοῦ προτέθεικα τὴν λέξιν, ἵνα καταφανὲς γένηται τὸ νῦν αὐτῷ παριστάμενον. Ὁ γὰρ μηδενὶ δυνατὸν ἰδεῖν, κἂν Μωυσῆς τις ἦ, κἂν Παῦλος ὁ εἰς τρίτον οὐρανὸν ἀναβάς, κἂν ὑπὲρ ἐκεῖνον ἔτι, ἀγγελικῆς τυχῶν ἢ ἀρχαγ-
 20 γελικῆς στάσεώς τε καὶ τάξεως, τί ἄλλο ἢ ἀνεκφοίτητος καὶ ἀνέκφαντος καὶ ἀόρατος πᾶσι παντάπασιν οὐσία τοῦ Θεοῦ ἐστι; Καὶ οὐδὲ τὴν εὐαγγελικὴν ἱστορίαν, οὐδὲ τὰς τοῦ Κυρίου ὁ τάλας ἐδυσωπήθη φωνάς. Ὁ μὲν γὰρ ὄψεσθαι τινὰς «τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν ἐληλυθυῖαν ἐν δυνάμει» διὰ τὸ φῶς ἐκεῖνο προηγόρευσε,
 25 ἵνα δείξῃ τοῦτ' ἐκεῖνο τὸ ἀνέσπερον ὑπάρχον φῶς τὸ πᾶσι μέλλον ὀφθῆσεσθαι τρανῶς μετὰ τὴν τοῦ αἰῶνος τούτου λῆξιν τοῖς υἱοῖς

βηκε στὸν τρίτο οὐρανό², ἢ ἐπάνω ἀπὸ ἐκεῖνον ἀκόμη πού ἐπέ-
τυχε ἀγγελικὴ ἢ ἀρχαγγελικὴ στάσι καὶ τάξι³, καθὼς καὶ τὶς
ἄλλες καὶ τὶς μέσα μας θεοδώρητες ἀρετές, διὰ τῶν ὁποίων κα-
θαριζόμεσθε ἐν Πνεύματι, καὶ τοὺς καρποὺς τοῦ Πνεύματος».

3 Αἶ, αἶ, τί παθαίνει ἡ ψυχὴ πού κυριεύεται ὀλότελα καὶ ὑπο-
κύπτει στὴ δόξα τῶν ἀνθρώπων καὶ μὲ τὰ πάθη τοῦτα ἐπιτίθεται
ἐναντίον τῶν περὶ Θεοῦ λόγων, καὶ μάλιστα ἐριστικά. Ποιὸς
ἐκαινοτόμησε ποτὲ τέτοιες δυσσέβειες ἀπὸ ἐκείνους πού ἀπὸ
τοὺς αἰῶνες προσέβαλαν τὴν εὐσέβεια; Ποιὸς ἐχρησιμοποίησε
τόσο εὐχερέστερα τοὺς λόγους σὰν συχνὲς παλίρροιες τοῦ Εὐ-
ρίπου, καὶ μάλιστα πάντοτε μεταβάλλοντας πονηρὲς σὲ πονηρὲς
δοξασίες, ὥστε νὰ μεταφέρεται βαθμιαίως πρὸς τὰ ἐναντιώτα-
τα, ἀλλὰ πάντοτε τὰ χειρότερα; Πράγματι τώρα αὐτὸς πού
προηγουμένως μὲ πολλὰ ἐπιχειρήματα ὑπεβίβασε ἐκεῖνο τὸ
φῶς, ὁ ἴδιος πάλι μὲ ὅσα λέγει τώρα, ἀλλοίμονο στὴν τόλμη,
τοῦτο τὸ παρουσιάζει νὰ εἶναι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, προσπαθών-
τας ὅμως μὲ πολὺν δόλο νὰ τὸ δείξη ἄκτιστο, μᾶλλον δὲ κατα-
σκευάζοντάς το νὰ εἶναι σὰν κάτι κτιστὸ ἄκτιστο. Γι' αὐτὸ μᾶ-
λιστα παράθεσα καὶ κάθε λέξι του, γιὰ νὰ γίνῃ ὀλοφάνερο αὐτὸ
πού τώρα παρουσιάζει. Διότι ἐκεῖνο πού δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ
ιδῆ κανεὶς, ἔστω κι' ἂν εἶναι Μωυσῆς ἢ Παῦλος πού ἀνέβηκε
στὸν τρίτο οὐρανὸ ἢ καὶ ἐπάνω ἀπὸ ἐκεῖνον ἀκόμη, ἀφοῦ ἐπέ-
τυχε ἀγγελικὴ ἢ ἀρχαγγελικὴ στάσι καὶ τάξι⁴, τί ἄλλο εἶναι
παρὰ ἡ ἀμετάβατη καὶ ἀφανέρωτη καὶ ἐντελῶς ἀόρατη σὲ
ὅλους οὐσία τοῦ Θεοῦ; Καὶ δὲν ἐφοβήθηκε οὔτε τὴν εὐαγγελι-
κὴ διήγησι οὔτε τὰ λόγια τοῦ Κυρίου ὁ ταλαίπωρος. Διότι αὐ-
τὸς μὲν προεῖπε ὅτι μερικοὶ ἐξ αἰτίας τοῦ φωτὸς ἐκείνου θὰ
ιδοῦν «τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ νὰ ἔρχεται δυναμικά»⁵, γιὰ νὰ δεί-
ξη ὅτι τοῦτο εἶναι ἐκεῖνο τὸ ἀνέσπερο φῶς πού πρόκειται νὰ
ιδωθῆ τρανῶς ἀπὸ ὅλους μετὰ τὴ λῆξι τοῦ παρόντος αἰῶνος ἀπὸ

2. Β' Κορ. 12, 2.

3. Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος 28 (Θεολογικὸς 2), 3, PG 36, 29B.

4. Γρηγορίου Θεολόγου, ἐνθ' ἄνωτ.

5. Μάρκ. 9, 1.

τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Οἱ δὲ εὐαγγελιστὰὶ οὐ τοὺς ἀποστόλους μόνους ἰστόρησαν ἰδεῖν τὴν ἀπόρρητον ἐκείνην δόξαν, ἀλλὰ καὶ Μωυσῆν καὶ τὸν Ἥλιαν, παραδόξως ἐκεῖσε τηνικαῦτα συνελθούσας καὶ μετὰ Χριστοῦ συλλαλοῦντας καὶ τὴν ἔξοδον αὐτοῦ
5 προλέγοντας, «ἦν ἔμελλε πληροῦν ἐν Ἱερουσαλήμ».

4 Ὁ δ' Ἀκίνδυνος «οὐδεὶς», φησὶν, «ὁμολογούμενος θεολόγος κοινὸν ἐκεῖνο τὸ φῶς καὶ τοῖς ἄλλοις ἐδίδαξε, κἂν εἰς ἄκραν τις Θεοῦ θεωρίαν ἀνέλθῃ, κἂν ὁ Μωυσῆς αὐτὸς ἦ, ἀλλ' ἐπὶ τῶν θείων ἀποστόλων ἐμαρτύρησαν μόνων, καὶ τούτων θείας γενο-
10 μένης συγκαταβάσεως». Ἐνταῦθα μὲν οὖν ἰδεῖν φησι τοὺς τρεῖς μόνους τῶν ἀποστόλων ἐκεῖνο τὸ φῶς, ἀλλὰ θείας γενομένης συγκαταβάσεως. Μικρὸν δ' ἀνωτέρω πάλιν αὐτός· «ὠφθῆ μὲν ἡ δόξα καὶ θεότης τοῦ Ἰησοῦ τοῖς ἀποστόλοις ἐν Θαβώρ, ἀλλ' οὐ καθ' ἑαυτήν, θεότης γὰρ καθ' ἑαυτήν ἀόρατος». Τί λέγων ἐκεῖ
15 θεότητα; Τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ· αὕτη γὰρ ἡ μηδέποτε ἐκφαινομένη καθ' αὐτήν. Γράφων τοίνυν ὀφθῆναι τοῖς ἀποστόλοις ἐπ' ὄρους τὸ φῶς, ἀλλὰ συγκαταβάσει χρησάμενον καὶ μὴ καθ' ἑαυτό, ἐπειδήπερ ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ καθ' ἑαυτήν ἀόρατος, ἄρ' οὐ σαφῶς οὐσίαν τοῦ Θεοῦ τίθεται τὸ φῶς ἐκεῖνο; Καὶ μὴν τοῦτό γε τὸ
20 φῶς, ἧ μὲν ὥπται, κτίσμα πάλιν κατ' αὐτόν, οὐδὲν ὄρατόν ὅπως δῆποτε γεγονὸς ἄκτιστον ἀποφαινόμενον, ἧ δ' ἐκείνοις μόνοις ὥπται, πάλιν κατ' αὐτόν, μηδενὶ δ' ἄλλω τῶν ἀπάντων ὀφθῆναι δυνατόν, κἂν ἄγγελος ἦ, τῶν κτισμάτων ἕτερον καὶ οὐσία θεία κατ' αὐτόν, πολλαχοῦ τῶν λόγων λέγοντα «μηδεμίαν εἶναι ἐλ-
25 λαμψιν καὶ χάριν ἄκτιστον, ἥτις οὐκ ἔστιν οὐσία τοῦ Θεοῦ». Ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄνω προειρημένοις ἐφεξῆς ἕτερα ἅτινα προσθεῖς,

τούς υιούς του μέλλοντος αιώνας. Οί δὲ εὐαγγελισταὶ δὲν παρουσίασαν μόνο τούς ἀποστόλους ὅτι εἶδαν τὴν ἀπόρρητη ἐκείνη δόξα, ἀλλὰ καὶ τὸν Μωυσῆ καὶ τὸν Ἡλία, πὺ παραδόξως συνῆλθαν τότε ἐκεῖ καὶ συνωμιλοῦσαν μὲ τὸν Χριστὸ καὶ προέλεγαν τὴν ἔξοδό του «πὺ ἐπρόκειτο νὰ ἐκπληρωθῆ στὴν Ἱερουσαλήμ»⁶.

- 4 Ὁ Ἀκίνδυνος λέγει, «κανεὶς ἀναγνωρισμένος θεολόγος δὲν ἐδίδαξε ὅτι ἐκεῖνο τὸ φῶς εἶναι κοινὸ καὶ στοὺς ἄλλους, ἔστω καὶ ἂν ἀνέλθη στὴν κορυφὴ τῆς θεωρίας τοῦ Θεοῦ ἔστω κι' ἂν εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Μωυσῆς, ἀλλὰ τὰ παραδέχθησαν μόνο γιὰ τούς δυὸ ἀποστόλους, καὶ μάλιστα κατόπιν θείας συγκαταβάσεως». Ἐτσι λοιπὸν λέγει ὅτι εἶδαν ἐκεῖνο τὸ φῶς μόνο οἱ τρεῖς ἀπόστολοι, ἀλλὰ κατόπιν θείας συγκαταβάσεως. Λίγο παραπάνω ὅμως ὁ ἴδιος πάλι λέγει· «ᾧφθη ἡ δόξα καὶ θεότης τοῦ Ἰησοῦ ἀπὸ τούς ἀποστόλους στὸ Θαβώρ, ἀλλ' ὄχι καθ' ἑαυτήν, 'διότι ἡ θεότης εἶναι ἀόρατος καθ' ἑαυτήν'⁷». Τί λέγει ἐκεῖ θεότητα; Τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ· διότι αὐτὴ εἶναι πὺ ποτὲ δὲν φανερόνεται καθ' ἑαυτήν. Γράφοντας λοιπὸν ὅτι τὸ φῶς ἰδῶθηκε ἐπάνω στὸ ὄρος ἀπὸ τούς ἀποστόλους, ἀλλὰ μὲ συγκαταβατικὸ τρόπο καὶ ὄχι καθ' ἑαυτό, ἐπειδὴ βέβαια ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ εἶναι καθ' ἑαυτὴν ἀόρατη, ἄραγε δὲν θεωρεῖ σαφῶς οὐσία τὸ φῶς ἐκεῖνο; Καὶ ὅμως τοῦτο ἀκριβῶς τὸ φῶς, ὅσο ἔχει ἰδῶθῆ, εἶναι πάλι κτίσμα κατ' αὐτόν, πὺ ἀποφαίνεται ὅτι κανένα πρᾶγμα πὺ ἔγινε ὄρατὸ ὅπωςδῆποτε δὲν εἶναι ἄκτιστο, ὅσο δὲ ἔχει ἰδῶθῆ μόνο ἀπὸ ἐκείνους, πάλι κατ' αὐτόν, δὲν εἶναι δὲ δυνατὸ νὰ ἰδῶθῆ ἀπὸ κανένα ἀπολύτως ἄλλον, ἔστω κι' ἂν εἶναι ἄγγελος, εἶναι διάφορο ἀπὸ τὰ κτίσματα καὶ θεία οὐσία καὶ κατ' αὐτόν, πὺ λέγει σὲ πολλὰ μέρη τῶν λόγων του «ὅτι δὲν ὑπάρχει καμμιά ἔλλαμψις καὶ χάρις ἄκτιστη, ἡ ὁποία δὲν εἶναι οὐσία τοῦ Θεοῦ». Ἀλλὰ, ἀφοῦ προσέθεσε στὰ παραπάνω ἀναφερθέν-

6. Λουκᾶ 9, 31· πρβλ. Ματθ, 17, 3· Μάρκ. 9, 4-5.

7. Γρηγορίου Θεολόγου, Ἐπιστολὴ 101 πρὸς Κληδόνιον, PG 37, 181A.

κατεφθαρμένης καὶ ταῦτα διανοίας, ὡς ὁ λόγος δείξει προϊών, εἶτα πάλιν δι' ἐτέρων ρημάτων εἰς τὴν αὐτὴν ἐπανέρχεται διανοίαν τὸ φῶς τοῦτο τὴν οὐσίαν εἶναι κατασκευάζων τοῦ Θεοῦ. Φησὶ γὰρ αὐθις· «ἀλλ' ἕτερος ὁ λόγος ἐκείνου τοῦ μυστηρίου καὶ ἄλλος ὁ τῆς τῶν ἄλλων ἀνθρώπων θεωρίας καὶ θεολογίας ὠντινωοῦν ἀπάντων».

5 Εἰ τοίνυν ἡ ἐν Θαβῶρ θεωρία τοῦ φωτός ἐκείνου ἐτέρα παρὰ τὴν ἀπάντων ὠντινωοῦν ἀνθρώπων ὡς πασῶν ὑπερεξηρημένη, κἂν Μωυσῆς ὁ θεωρῶν ἦ, κἂν ὁ Παῦλος αὐτός, κἂν 0 ὑπὲρ ἐκείνους ἔτι, ἀγγελικῆς τυχῶν ἢ ἀρχαγγελικῆς στάσεώς τε καὶ τάξεως, οὐκοῦν καὶ ὁ λοιπὸς τῶν δώδεκα χορὸς πλὴν ἐκείνων τῶν τριῶν ἀθέατοι διὰ τέλους ὑπῆρξαν, ὡς ὑπὲρ ἐκείνους ἐκείνου τοῦ φωτός, ὃ κτιστὸν εἶναι δισχυρίζετο πρότερον ὁ Ἀκίνδυνος. Καίτοι τίνος κτίσματος καὶ μόνης θεάς οἱ θεοειδεῖς 5 ἐκείνοι καὶ μεγάλοι φωστῆρες ἀνάξιοι, μετὰ Μωσέως καὶ Παύλου καὶ τῶν ἀρχαγγέλων αὐτῶν, καὶ ταῦτ' ἐς τὸ διηνηκεές; Τοῦ δὲ καὶ χάριν ἕτερος ὁ λόγος ἐκείνου τοῦ μυστηρίου, καὶ ἄλλος ὁ τῆς τῶν ἄλλων ἀνθρώπων θεωρίας καὶ θεολογίας ὠντινωοῦν ἀπάντων; «Ἐπειδή», φησί, «μηδενὶ δυνατὸν ἄλλως ἰδεῖν τὸν 20 Θεὸν ἢ ἀπὸ τῶν αὐτοῦ κτισμάτων», οὐκοῦν ἄκτιστόν ἐστιν ἐκεῖνο τὸ φῶς, ὃ μήτε Μωϋσῆς ποτε μήτε Παῦλος μῆτ' ἄγγελος μῆτ' ἀρχάγγελος κατὰ τὸν Ἀκίνδυνον εἶδεν. Εἰ δ' ἄκτιστον, καὶ οὐσία θεία· «πᾶν γὰρ ἄκτιστον, οὐσία», κατ' αὐτόν. Ἐκεῖνοι τοίνυν οἱ τρεῖς ἀπόστολοι πῶς εἶδον; Ἔτι φράσον, ὧ μύστα τῶν ἀπορρη- 25 των. «Θείας», φησί, «γενομένης συγκαταβάσεως». Διὰ τῆς συγκαταβάσεως οὖν ἐκεῖνοι τοῦτ' εἶδον, εἰ καὶ ἀμυδρῶς, ἢ κτιστὸν καὶ αἰσθητὸν τι φῶς; «Ἄπαγε», φησὶν, «οὐκ ἐκεῖνο τοῦτ' εἶδον· οὐδὲν γὰρ ὅπερ αὐτὸ τοῦτ' εἰς ὄρασιν ἔρχεται σωματικῶν· ἴσως δὲ

τα μερικὰ ἄλλα στή συνέχεια, κι' αὐτὰ διεφθαρμένης διανοίας, καθὼς θὰ δείξη ὁ λόγος προχωρῶντας, ἔπειτα ἐπανερχεται πάλι στήν ἴδια σκέψι μὲ ἄλλα λόγια, παρουσιάζοντας τοῦτο τὸ φῶς σάν τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ. Λέγει δηλαδή πάλι: «ἀλλὰ ἄλλος εἶναι ὁ λόγος ἐκείνου τοῦ μυστηρίου κι' ἄλλος ὁ λόγος τῆς θεωρίας καὶ θεολογίας τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, ὅλων γενικῶς».

5 Ἐάν λοιπὸν ἡ θεωρία τοῦ φωτὸς ἐκείνου στὸ Θαβῶρ εἶναι διαφορετικὴ ἀπὸ ὅλων γενικῶς τῶν ἀνθρώπων, διότι εἶναι ὑπερκειμένη ἀπὸ ὅλες εἴτε Μωυσῆς εἶναι ὁ θεωρὸς εἴτε ὁ ἴδιος ὁ Παῦλος εἴτε κάποιος ἐπάνω ἀκόμη ἀπὸ ἐκείνους, πὺ ἐπέτυχε ἀγγελικὴ ἢ ἀρχαγγελικὴ στάσι καὶ τάξι⁸, τότε καὶ ὁ ὑπόλοιπος χορὸς τῶν δώδεκα πλὴν ἐκείνων τῶν τριῶν ἔμειναν ἕως τὸ τέλος ἄμοιροι τῆς θέας, διότι ἐκεῖνο τὸ φῶς ἦταν ἐπάνω ἀπὸ τίς δυνάμεις τους, τὸ ὁποῖο προηγουμένως ὁ Ἀκίνδυνος δισχυριζόταν ὅτι εἶναι κτιστό. Καὶ ὅμως ποιῶ κτίσματος ἀπλῶς τῆς θέας εἶναι ἀνάξιοι οἱ θεοειδεῖς ἐκεῖνοι καὶ μεγάλοι φωστῆρες, μαζί μὲ τὸν Μωυσῆ καὶ τὸν Παῦλο καὶ τοὺς ἰδίους τοὺς ἀρχαγγέλους, καὶ μάλιστα διαπαντός; Γιὰ ποιό δὲ πρᾶγμα ἄλλος εἶναι ὁ λόγος ἐκείνου τοῦ μυστηρίου κι' ἄλλος ὁ λόγος τῆς θεωρίας καὶ θεολογίας ὅλων τῶν ὁποίωνδήποτε ἄλλων ἀνθρώπων; «Ἐπειδή», λέγει, «δὲν εἶναι σὲ κανένα δυνατὸ νὰ ἰδῆ ἀλλοιῶς τὸν Θεὸ παρὰ μὲ τὰ κτίσματά του», ἐπομένως ἄκτιστο εἶναι ἐκεῖνο τὸ φῶς, τὸ ὁποῖο οὔτε ὁ Μωυσῆς οὔτε ὁ Παῦλος οὔτε ἄγγελος οὔτε ἀρχάγγελος εἶδε κατὰ τὸν Ἀκίνδυνο. Ἐάν δὲ εἶναι ἄκτιστο, εἶναι καὶ θεία οὐσία: «διότι κάθε ἄκτιστο εἶναι οὐσία» κατ' αὐτόν. Ἐκεῖνοι λοιπὸν οἱ τρεῖς ἀπόστολοι πῶς εἶδαν; Εἰπέ μας ἐπὶ τέλους, μύστη τῶν ἀπορρήτων. «Ἐπειτα ἀπὸ θεία συγκατάβασιν», λέγει. Μὲ τὴ συγκατάβασιν λοιπὸν ἐκεῖνοι τοῦτο εἶδαν, ἔστω καὶ ἀμυδρῶς, ἢ κάποιον κτιστὸ καὶ αἰσθητὸ φῶς; «Κάθε ἄλλο», λέγει, «δὲν εἶδαν ἐκεῖνο τὸ ἴδιο· διότι κανένα πρᾶγμα πὺ ἔρχεται τὸ ἴδιο σὲ ὄρασι σωματικῶν ὀφθαλμῶν

8. Γρηγορίου Θεολόγου, *Λόγος 28* (Θεολογικὸς 2), 3. PG 36, 29B.

μῶν ὅπωςδὴποτε ἄκτιστόν ἐστι, κᾶν Μωϋσῆς κᾶν Παῦλος ὁ εἰς τρίτον ἀνελθὼν οὐρανόν, κᾶν ἄγγελος ἧ ὁ τῆς θείας θεωρίας ἀπτόμενος»· καὶ «μηδενὶ δυνατὸν ἄλλως ἰδεῖν τὸν Θεὸν ἢ ἀπὸ τῶν αὐτοῦ κτισμάτων». Σαφῶς οὖν εἰς κτίσμα πάλιν κατήνευκε 5 τὸ φῶς ἐκεῖνο, τὴν λαμπρότητα τῆς θείας φύσεως ἐκτόπως ὁ τάλας ἀποσχίσας αὐτῆς. Ὅρατε τὴν ἐκ τοῦ σύνεγγυς εἰς τάναντιώτατα περιτροπὴν αὐτοῦ;

6 Ἀλλὰ πρὸς μὲν τὸ λέγειν ἄκτιστον ἐκεῖνο τὸ φῶς ἄκων ἔρχεται δέει τῆς συνοδικῆς ἀποφάσεως, ὧ δὴ καὶ μετὰ πονηρᾶς δι- 0 πλόης καὶ δι' ἀσαφῶν τινῶν ἄνεισι πρὸς τοῦτο καὶ ταχύτερός ἐστιν ἀποχωροῦν ἢ προσάγων, πρὸς δὲ τὸ κτιστὸν ἀποφῆναι πάντα κάλων τὸ τοῦ λόγου κινεῖ, τοῦτο διὰ πάσης τιθέμενος σπουδῆς, ταύτη τοι πάλιν καὶ τὸ «μηδενὶ δυνατὸν εἶναι ἄλλως ἰδεῖν τὸν Θεὸν ἢ ἀπὸ τῶν αὐτοῦ κτισμάτων» προστίθησι καὶ τῶν 15 θεολόγων εἶναι πάντων διατείνεται τὴν ρῆσιν, λήσειν οἰόμενος φρενοβλαβῶς κατὰ τῆς ἐκείνων διανοίας τοῖς ἐκείνων ρήμασι χρώμενος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Ὅτι διὰ τὸ πολυσήμαντον τῆς τοῦ 'Θεὸς' φωνῆς, ἔστι μὲν ὡς ἐδίδαξαν, ἔτσι δ' ὡς ἀπηγόρευσαν οἱ πατέρες ὀραῖσθαι τὸν Θεόν, ὃ μὴ συνεῖς ὁ Ἀκίνδυνος ἐκπολεμῶν πρὸς ἑαυτὰς κατ' ἀλλήλων χρῆται ταῖς τῶν ἀγίων φωναῖς

7 Τό τε γὰρ ἰδεῖν διττὴν φέρει τὴν σημασίαν· ἔσθ' ὅτε γὰρ τὸ νοῆσαι τίνα δηλοῖ Θεὸν κατὰ τὸ ἐγχωροῦν, ἄλλοτε δὲ τὸ σχεῖν 20 ἔνοικον αὐτὸν καὶ διὰ τῆς πρὸς τὴν θείαν χάριν ἀνακράσεως ἐν

κατὰ ὅποιοδήποτε τρόπο δὲν εἶναι ἄκτιστο, εἴτε Μωυσῆς εἴτε Παῦλος πού ἀνῆλθε στὸν τρίτο οὐρανὸ⁹ εἴτε ἄγγελος εἶναι αὐτὸς πού ἐγγίζει τῇ θεία θεωρία»· «καὶ σὲ κανένα δὲν εἶναι δυνατό νὰ ἰδῇ ἀλλοιῶς τὸν Θεὸ παρά ἀπὸ τὰ κτίσματά του». Σαφῶς λοιπὸν κατέβασε πάλι σὲ κτίσμα τὸ φῶς ἐκεῖνο, ἀφοῦ παραλόγως ὁ ταλαίπωρος ἀπέσχισε τὴ λαμπρότητα τῆς θείας φύσεως ἀπὸ αὐτήν. Βλέπετε τὴν ἀπὸ κοντὰ ἀντιστροφή του πρὸς τὰ ἐναντιώτατα;

- 6 Ἄλλὰ στὸ νὰ λέγη ἄκτιστο ἐκεῖνο τὸ φῶς ἔρχεται ἀκουσίως ἀπὸ φόβο τῆς συνοδικῆς ἀποφάσεως¹⁰, ἐξ αἰτίας τοῦ ὁποίου προχωρεῖ πρὸς αὐτὸ μὲ πονηρὴ ἀμφιταλάντευσι καὶ μὲ ἀσεβεῖς προτάσεις καὶ ταχύτερα ἀποχωρεῖ παρά πλησιάζει, πρὸς τὸ νὰ τὸ χαρακτηρίσῃ ὅμως κτιστὸ κινεῖ κάθε σχοινί, πού λέγει ὁ λόγος, φροντίζοντας μὲ κάθε τρόπο τοῦτο τὸ πρᾶγμα, ἐνῶ πάλι προσθέτει ἐδῶ καὶ τὸ «ὅτι δὲν εἶναι σὲ κανένα δυνατό νὰ ἰδῇ τὸν Θεὸ ἀλλοιῶς παρά ἀπὸ τὰ κτίσματά του καὶ διατείνεται ὅτι ἡ ρῆσις εἶναι ὅλων τῶν θεολόγων, νομίζοντας φρενοβλαβῶς ὅτι θὰ διαφύγῃ τὴν προσοχὴ ὅτι χρησιμοποιοεῖ τὰ λόγια τους ἐναντίον τῆς σκέψεώς των.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Ἔστι λόγος τοῦ πολυσημάντου τῆς λέξεως Θεός οἱ πατέρες ἄλλοτε ἐδίδαξαν καὶ ἄλλοτε ἀρνήθηκαν ὅτι βλέπεται ὁ Θεός.

Ἐπειδὴ δὲ ἐκατάλαβε τοῦτο ὁ Ἀκίνδυνος χρησιμοποιοεῖ τοὺς λόγους τῶν ἁγίων ἐναντίον ἀλλήλων

- 7 Τὸ ἰδεῖν φέρει διπλῆ σημασία· μερικὲς φορὲς δηλαδὴ δηλώνει τὴν κατανόησι τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸ δυνατό, ἄλλοτε τὴν ἀπόκτησί του ὡς ἐνοίκου καὶ τὴν ἀπόλαυσί του διὰ τῆς ἀνακρά-

10. Ἐννοεῖ τὴν ἀπόφασιν τῆς Συνόδου τοῦ Αὐγούστου 1341 περιληφθεῖσαν στὸν *Συνοδικὸν τόμον* 51–53, PG 151, 691–692.

ἀπορρήτῳ θεῷ τε καὶ ὁμιλίᾳ τούτου ἀπολαύειν, ἀλλ' οὐχὶ νοεῖν αὐτὸν ὡς οἱ θεοφόροι διδάσκουσιν ἡμᾶς. «Ἡ γὰρ θεία χάρις», φησὶν, «εἰ καὶ ἀπόλαυσιν δίδωσι τοῖς κατὰ χάριν μετέχουσιν, ἀλλ' οὐ κατάληψιν». Ἀλλὰ καὶ τὸ 'θεὸς' ὄνομα κοινόν ἐστὶ καὶ 5 τῆς θείας οὐσίας καὶ τῆς θείας δυνάμεως καὶ ἐνεργείας καὶ τῶν ὑποστάσεων αὐτῶν. Τὸ δὲ Θεὸν ἰδεῖν καὶ ἀπηγόρευται καὶ ἐπήγγελται· «Θεὸν» γάρ, φησὶν, «οὐδεὶς ἐώρακε πώποτε» καὶ «ὄν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων, οὐδὲ ἰδεῖν δύναται» καὶ «οὐδεὶς ὄψεται τὸ πρόσωπόν μου καὶ ζήσεται» πρὸς τὸν Μωυσῆν εἶπεν ὁ Θεός. 10 Ἀλλὰ καὶ «ἐκ τῆς καλλονῆς τῶν κτισμάτων ὁ γενεσιουργὸς καθορᾶται», καὶ «μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται», καὶ «ὀψόμεθα», φησὶν ὁ ἀπόστολος, «πρόσωπον πρὸς πρόσωπον», καὶ «οἱ ἄγγελοι τῶν ἐγγιζόντων τῷ Θεῷ διὰ παντὸς βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς αὐτῶν τοῦ ἐν τοῖς 15 οὐρανοῖς», καὶ ὁ Ἰακώβ «εἶδον», φησί, «Θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον καὶ ἐσώθη μου ἡ ψυχὴ». Ταῦτα δὲ οὐκ ἐναντίως ἔχει πρὸς ἀλληλα, ἀλλὰ καὶ λίαν ἐστὶ συνωδᾶ καὶ φίλια, τῆς κατὰ τὴν σημασίαν τῶν ὀνομάτων ὑπαλλαγῆς ἐμποιούσης τῇ θεολογίᾳ τὴν κατὰ διάνοιαν ὁμολογίαν.

8 Τὸ μὲν γὰρ Θεὸν ἰδεῖν ἀπηγόρευται τοῖς θεολόγοις, ἀκατάληπτον εἶναι καθ' ὑπόστασίν τε καὶ οὐσίαν τιθεμένοις αὐτόν. «Ἡ γὰρ μακαρία θεότης», κατὰ τὸν θεῖον Μάξιμον, «κατ' οὐσίαν ἐστὶν ὑπεράρρητος καὶ ὑπεράγνωστος, οὐδ' ἴχνος ὄλως καταλήψεως κἂν μικρὸν τοῖς μετ' αὐτὴν καταλείψασα». Καὶ κατὰ τὸ 15 προφητικόν, «οὐδεὶς ἔστη ἐν ὑποστήματι Θεοῦ» καὶ «οὐδεὶς τὸ

1. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, Πρὸς Θαλάσσιον 61, Σχόλιον 18, PG 90, 644D.

2. Ἰω. 1, 18.

3. Α' Τιμ. 6, 16.

4. Ἐξ. 33, 20.

σεως πρὸς τὴ θεία χάρι σὲ ἀπόρρητη θέα καὶ συναναστροφή τούτου, ἀλλ' ὄχι τὴν κατανόησι αὐτοῦ, ὅπως μᾶς διδάσκουν οἱ θεοφόροι. Διότι, λέγει, «ἡ θεία χάρις, ἂν καὶ δίδει ἀπόλαυσι στοὺς μετέχοντες κατὰ χάρι, δὲν δίδει ὅμως κατάληψι»¹. Ἀλλὰ καὶ ἡ λέξις Θεὸς εἶναι κοινὴ καὶ τῆς θείας οὐσίας καὶ τῆς θείας δυνάμεως καὶ ἐνεργείας καὶ τῶν ὑποστάσεων αὐτῶν. Τὸ ἰδεῖν δὲ τὸν Θεὸ καὶ ἀπορρίπτεται καὶ ἐπαγγέλλεται· διότι, λέγει, «τὸν Θεὸ δὲν εἶδε ποτὲ κανεῖς»² καὶ «αὐτὸν ποὺ δὲν εἶδε κανένας ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, δὲν μπορεῖ οὔτε νὰ ἰδῆ»³ καὶ «κανεῖς δὲν πρόκειται νὰ ἰδῆ τὸ πρόσωπό μου καὶ νὰ ζήση», εἶπε πρὸς τὸν Μωυσῆ ὁ Θεός⁴. Ἀλλὰ καὶ «ἀπὸ τὴν καλλονὴ τῶν κτισμάτων καθορᾶται ὁ δημιουργός»⁵ καὶ «μακάριοι εἶναι οἱ καθαροὶ στὴν καρδιά, διότι αὐτοὶ θὰ ἰδοῦν τὸν Θεό»⁶, καὶ «θὰ ἰδοῦμε πρόσωπο μὲ πρόσωπο», λέγει ὁ ἀπόστολος⁷, καὶ «οἱ ἄγγελοι αὐτῶν ποὺ πλησιάζουν τὸν Θεὸ βλέπουν διαπαντὸς τὸ πρόσωπο τοῦ Πατρός των στοὺς οὐρανοὺς»⁸, καὶ ὁ Ἰακώβ λέγει, «εἶδα τὸν Θεὸ πρόσωπο μὲ πρόσωπο κι' ἐσώθηκε ἡ ψυχὴ μου»⁹. Αὐτὰ τὰ πράγματα δὲν εἶναι ἀντιφατικὰ μεταξύ τους, ἀντιθέτως εἶναι πολὺ σύμφωνα καὶ φιλικὰ, διότι ἡ ἐναλλαγὴ τῆς σημασίας τῶν ὀνομάτων προκαλεῖ στὴ θεολογία τὴν κατὰ τὴν διάνοια ὁμολογία.

- 8 Πράγματι τὸ ἰδεῖν τὸν Θεὸν ἀπορρίπτεται ἀπὸ τοὺς θεολόγους, ποὺ δέχονται ὅτι αὐτὸς εἶναι ἀκατάληπτος κατὰ ὑπόστασι καὶ οὐσία. «Διότι ἡ μακαρία θεότης», κατὰ τὸν θεῖο Μάξιμο, «κατ' οὐσία εἶναι ὑπεράρρητος καὶ ὑπεράγνωστος καὶ δὲν ἄφησε στὰ ἔπειτα ἀπὸ αὐτὴν οὔτε μικρὸ ἶχνος καταλήψεως»¹⁰. Καὶ κατὰ τὸ προφητικόν, «κανένας δὲν ἐστάθηκε σὲ κατάστημα

5. Σοφ. Σολ. 13, 5.

6. Ματθ. 5, 8.

7. Α' Κορ. 13, 12.

8. Ματθ. 18, 10.

9. Γέν. 32, 31.

10. Περὶ ἀποριῶν, PG 91, 1168A.

τοῦ Θεοῦ πρόσωπον ὄψεται καὶ ζήσεται», καὶ κατὰ τὸν θεολόγον Γρηγόριον, «οὐδεὶς Θεοῦ φύσιν ἢ εἶδεν ἢ ἐξηγόρευσε», καὶ κατὰ τὸν Χρυσόστομον Ἰωάννην, «τὸ οἶεσθαι τὴν τοῦ Θεοῦ οὐσίαν ἐξευρηκένας, καὶ αὐτὸν ἀποκρύπτει τὸν εἰπόντα, 'ἐπάνω τῶν οὐ-
5 ρανῶν θήσω τὸν θρόνον μου'». Τὸ μὲν οὖν Θεὸν ἰδεῖν ἀπηγόρευ-
ται τοῖς θεολόγοις, ἀκατάληπτον τιθεμένοις πάντη κατ' οὐσίαν αὐτόν· ἐκ δὲ τῶν κτισμάτων ὀραῖσθαι τὸν κτίστην ἔφησαν, οὐ τὴν θείαν οὐσίαν ἐκ τῶν κτισμάτων ὀραῖσθαι διδάσκοντες—τοῦτο γάρ
ἐστὶν ὃ σαφῶς ἀπηγόρευσαν— ἀλλὰ τὴν θείαν δύναμιν καὶ ἐνέρ-
10 γειαν ἐκ τῶν ἐνεργημάτων νοεῖσθαι λέγοντες.

9 «Πῶς γάρ», φασί, «δυνατὸν ἐκ τῶν δημιουργημάτων τὰς οὐσίας ἀναλογίζεσθαι»; Καὶ πάλιν, «οὐκ ἐκ τῶν ἔργων τοῦ τεχνί-
του ἐν περινοίᾳ γινόμεθα τῆς τοῦ τεχνίτου οὐσίας, ἀλλ' ἐκ τοῦ γεννήματος τὴν τοῦ γεγεννηκότος φύσιν ἐπιγινώσκομεν»· καὶ πά-
15 λιν, «σοφίας καὶ τέχνης καὶ δυνάμεως, ἀλλ' οὐχὶ τῆς οὐσίας αὐ-
τῆς ἐδεικτικά ἐστι καὶ ποιήματα, καὶ οὐδὲ αὐτὴν πᾶσαν τοῦ δημιουργοῦ τὴν δύναμιν ἀναγκαίως παρίστησι». Ὁ δὲ Ἀκίνδυνος πρὸς τοὺς τοῦτ' αὐτὸ λέγοντας τοῖς πατράσιν ὁμολόγως, ἐκ τῶν κτισμάτων οὐ τῆς θείας οὐσίας ἀλλὰ τῆς θείας δυνάμεως ἐν περι-
20 νοίᾳ γίνεσθαι, τοὺς θεολόγους ἀντιπαραξάγει λέγοντας ἐκ τῶν κτισμάτων ὀραῖσθαι τὸν Θεόν, ὡς ἂν αὐτῆς τῆς θείας οὐσίας ἐκ τῶν κτισμάτων ὀρωμένης καὶ γινωσκομένης. Ἄρ' οὖν οὐκ ἐφ' ἑαυτοὺς ἐγείρει τό γε εἰς αὐτὸν ἦκον τοὺς θεολόγους;

11. Ἱερ. 23, 18.

12. Ἐξ. 33, 20.

Θεοῦ»¹¹, καὶ «κάνεις δὲν πρόκειται νὰ ἰδῆ τὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ ζήση»¹², καὶ κατὰ τὸ θεολόγο Γρηγόριο «κανέννας δὲν εἶδε καὶ ἐξέφρασε τῆ φύσι τοῦ Θεοῦ»¹³, καὶ κατὰ τὸν Ἰωάννη Χρυσόστομο «τὸ νὰ νομίζη κανείς ὅτι ἔχει ἐξεύρει τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἀποκρύπτει καὶ αὐτὸν ποὺ εἶπε 'θα τοποθετήσω τὸ θρόνο μου ἐπάνω ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς'¹⁴»¹⁵. Τὸ ὅτι εἶναι δυνατὴ ἡ θεὰ τοῦ Θεοῦ ἀπορρίπτεται ἀπὸ τοὺς θεολόγους, οἱ ὅποιοι τὸν θεωροῦν ἐντελῶς ἀκατάληπτο κατὰ τὴν οὐσία· ἐδέχθησαν ὅμως ὅτι ὁ κτίστης βλέπεται ἀπὸ τὰ κτίσματα, διδάσκοντας ὅχι ὅτι ὁραταὶ ἡ θεία οὐσία ἀπὸ τὰ κτίσματα –διότι τοῦτο εἶναι ποὺ σαφῶς ἀπέρριψαν– ἀλλὰ λέγοντας ὅτι ἀπὸ τὰ ἐνεργήματα νοεῖται ἡ θεία δύναμις καὶ ἐνέργεια.

- 9 «Πῶς εἶναι δυνατό», λέγουν, «ἀπὸ τὰ δημιουργήματα ν' ἀναλογισθοῦμε τίς οὐσίες»¹⁶; Καὶ πάλι, «δὲν φθάνομε ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ τεχνίτη στὴν κατανόησι τῆς οὐσίας τοῦ τεχνίτη, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ γέννημα ἐπιγινώσκομε τὴν φύσι τοῦ γεννήτορος»¹⁷. καὶ πάλι, «τὰ ποιήματα εἶναι ἐνδεικτικὰ τῆς σοφίας καὶ τῆς τέχνης καὶ τῆς δυνάμεως, ἀλλ' ὅχι τῆς ἴδιας τῆς οὐσίας, κι' οὔτε ὀλόκληρη τῆ δύναμι τοῦ δημιουργοῦ παριστάνει ἀναγκαίως»¹⁸. Ὁ Ἀκίνδυνος ὅμως πρὸς τοὺς λέγοντας σύμφωνα μὲ τοὺς πατέρας τοῦτο ἀκριβῶς, ὅτι φθάνομε σὲ κατανόησι ὅχι τῆς θείας οὐσίας ἀλλὰ τῆς θείας δυνάμεως, ἀντιπαρατάσσει τοὺς θεολόγους νὰ λέγουν ὅτι ἀπὸ τὰ κτίσματα βλέπεται ὁ Θεός, μὲ τὴν ἔννοια ὅτι ἡ ἴδια ἡ θεία οὐσία φαίνεται καὶ γνωρίζεται ἀπὸ τὰ κτίσματα. Ἐραγε λοιπὸν δὲν ξεσηκώνει ὅσο ἐξαρτᾶται ἀπὸ αὐτόν, τοὺς θεολόγους ἐναντίον ἑαυτῶν;

13. *Λόγος 28 (Θεολογικός 2)*, 19, PG 36, 52B.

14. *Ἦσ.* 14, 13.

15. Μ. Βασιλείου, *Κατ' Εὐνομίου 1*, 12, PG 29, 540A. Τὸ χωρίον τοῦτο ἀποδίδεται ἐσφαλμένως ὑπὸ τοῦ Παλαμᾶ στὸν Ἰωάννη Χρυσόστομο.

16. Μ. Βασιλείου, *Κατ' Εὐνομίου 2*, 32, PG 29, 648A.

17. *Αὐτόθι*, 648C.

18. *Αὐτόθι*, 648A.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

**Ὅτι τοῦτ' αὐτὸ ποιῶν καὶ ἀπὸ τοῦ ἰδεῖν, διπλῆν
ἔχοντας τὴν σημασίαν, ἅμα καὶ τὴν θεῖαν
πρόνοιαν ἐξελέγχεται κτιστὴν φρονῶν**

10 «Ἄλλὰ καὶ ἐμφανίζει ἑαυτὸν τοῖς ὁσίοις ὁ Κύριος», κατὰ τὸν θεῖον Κύριλλον, «οὐ κατὰ τὴν ἐν εἰδήσει νοουμένην ἐπίγνωσιν, ἀλλ' ἐξαιρέτος τις αὐτοῖς ὁ τῆς ἐλλάμψεως ὑπάρξει τρόπος· αὐτὸν γὰρ ἐν ἑαυτοῖς ἀύλισθέντα τὸν Κύριον τοῖς τῆς διανοίας
5 ἐπαθρήσουσιν ὀφθαλμοῖς διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος». Καὶ κατὰ τὸν Νύσσης θεῖον Γρηγόριον, «τὸ ὑπερκείμενον πάντων τῶν ὑπερκοσμίων τε καὶ οὐρανίων κάλλος, ὃ τοὺς καθαροὺς τῆ καρδία βλέπειν ὁ ἀψευδῆς ἀπεφήνατο λόγος, κρεῖττόν τε πάσης ἐλπίδος ἐστί, καὶ τῆς ἐκ στοχασμῶν εἰκασίας ἀνώτερον». Τοιαύτη
10 ἐστὶν ἡ μακαριστὴ θεωρία τῶν τὴν καρδίαν κεκαθαρμένων· τοιοῦτον ἡ τοῖς χριστοειδέσιν ἀφωρισμένη θεὰ καὶ μέθεξις τοῦ φωτὸς τοῦ προσώπου τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸν εἰπόντα, «ἐσημειώθη ἐφ' ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου, Κύριε». «Πρόσωπον γὰρ ἀκούων Θεοῦ», φησὶν ὁ Χρυσόστομος θεολόγος, «μηδὲν σωμα-
15 τικὸν ὑποπτέυσης· ἐνταῦθα γὰρ τὴν ἐνέργειαν, τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ δηλοῖ». Οὕτω κατὰ τὸν ἐκ Δαμασκοῦ θεολόγον «καὶ Μωσῆς Θεοῦ πρόσωπον ἐν Θαβῶρ εἶδεν». Οὕτως οὐ «δι' ἐσόπτρου» οὐδὲ «δι' αἰνιγμάτων» ἀλλὰ «πρόσωπον πρὸς πρόσωπον» ὁψονται κατὰ τὴν ἀποστολικὴν φωνὴν οἱ ἐπ' ἐλπίδι τηλικαύτη
20 ἑαυτοὺς ἀγνίζοντες. «Καὶ γὰρ ἔθετο σκότος ἀποκρυφὴν αὐτοῦ»,

1. Ἑρμηνεία εἰς Ἰωάννην 10, PG 74, 289BC.

2. Πρβλ. Πρὸς Εὐνόμιον 3, W. Jaeger, 2,40· PG 45, 604B.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

“Οτι κάνοντας τὸ ἴδιο καὶ μὲ τὴ λέξι ἰδεῖν, πού ἔχει
διπλῆ σημασία, ἐξελέγχεται ὅτι συγχρόνως
θεωρεῖ καὶ τὴ θεία πρόνοια κτιστὴ

- 10 Ἀλλά, κατὰ τὸν θεῖο Κύριλλο, «ὁ Κύριος ἐμφανίζει ἑαυτὸν στοὺς ὁσίους, ὄχι κατὰ ἐπίγνωσι μὲ τὴν ἔννοια τῆς πληροφορίας· ὁ τρόπος τῆς ἐλλάμψεως γι' αὐτοὺς θὰ εἶναι ἐξαιρετος· διότι θὰ παρατηροῦν τὸν Κύριο τὸν ἴδιο, πού εἶναι αὐλισμένος σ' αὐτοὺς μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος»¹. Καὶ κατὰ τὸν θεῖο Γρηγόριο Νύσσης, «τὸ κάλλος πού ὑπέρκειται ὅλων τῶν ὑπερκοσμίων καὶ οὐρανίων καὶ ὅπως εἶπε ὁ ἀψευδῆς λόγος βλέπουν οἱ καθαροὶ στὴν καρδιά, εἶναι καλύτερο ἀπὸ κάθε ἐλπίδα καὶ ἀνώτερο τῆς στοχαστικῆς εἰκασίας»². Τέτοια εἶναι ἡ μακαριστὴ θεωρία τῶν καθαρμένων στὴν καρδιά· τέτοια εἶναι ἡ θεά καὶ μέθεξι τοῦ φωτὸς τοῦ προσώπου τοῦ Θεοῦ πού εἶναι προωρισμένη γιὰ τοὺς χριστοειδεῖς, σύμφωνα μὲ αὐτὸν πού εἶπε, «ἐσημειώθηκε ἐπάνω μας τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου, Κύριε»³. «Ἀκούοντας πρόσωπο Θεοῦ», λέγει ὁ Χρυσόστομος θεολόγος, «να μὴ ὑποπτευθῆς τίποτε σωματικό· διότι ἐδῶ δηλώνει τὴν ἐνέργεια, τὴν ἐπιφάνειά του». Ἔτσι κατὰ τὸν Θεολόγο ἀπὸ τὴ Δαμασκὸ «εἶδε τὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ Μωυσῆς στὸ Θαβώρ»⁴. Ἔτσι ὄχι μὲ καθρέπτη οὔτε μὲ αἰνίγματα ἀλλὰ πρόσωπο πρὸς πρόσωπο, κατὰ τὴν ἀποστολικὴ φωνή⁵, θὰ ἰδοῦν αὐτοὶ πού ἐγγίζουσιν τοὺς ἑαυτοὺς των μὲ τὴν τόσο μεγάλη ἐλπίδα. Διότι «ἔκαμε τὸ σκότος κρυψώνα

3. *Ψαλμ.* 4, 7.

4. *Ἀκροστιχίς Κανόνος εἰς Μεταμόρφωσιν*, PG, 96, 848A.

5. *Α' Κορ.* 13, 12.

φησὶ Γρηγόριος ὁ τῆς θεολογίας ἐπώνυμος, «ἵνα μὴ ραδίως ἴδη σκοτεινὴ φύσις τὸ ἀπόθετον κάλλος καὶ ὀλίγων ἄξιον· φῶς δὲ ὁμιλήσῃ φωτί, ἀεὶ πρὸς τὸ ὕψος ἔλκοντι διὰ τῆς ἐφέσεως, καὶ νοῦς πλησιάσῃ τῷ καθαρωτάτῳ κεκαθαρμένος, καὶ τὸ μὲν ἄρτι φανῆ, τὸ δὲ ὕστερον, ἄθλον ἀρετῆς καὶ τῆς ἐντεῦθεν πρὸς αὐτὸ νεύσεως».

11 Ὁ δ' Ἀκίνδυνος ἀθετῶν πάλιν καὶ τὸν τοῖς ὀσίοις ἐξαίρετον τουτονὶ τρόπον τῆς θείας ἐλλάμψεως, ἥτις ἄλλη παρὰ τὴν ἐν εἰδήσει ἐστὶν ἐπίγνωσιν τοῖς πιστῶς προσιεμένοις αὐτήν, τὴν περὶ 10 τῆς ἐν εἰδήσει ἐπίγνώσεως τῶν θεολόγων ἀντεπάγει ρῆσιν, ἀπὸ τῶν κτισμάτων ὀρᾶσθαι, δηλαδὴ νοεῖσθαι, λεγόντων τοῖς πᾶσι τὸν Θεόν, διὰ τῆς ἐμφαινομένης τῷ παντὶ σοφίας τὸν ἐν σοφίᾳ τὰ πάντα πεπονηκότα στοχαστικῶς ὀρῶσι, ταυτὸ δ' εἰπεῖν ἀναλογιζομένοις, ἐν εἶναι διατεινόμενος καὶ ταυτὸ τὰ τοσοῦτο διεστῶτα. 15 Τίς γὰρ κοινωνία λογισμοῦ καὶ θείας μεθέξεως, στοχασμοῦ καὶ ἀπορρήτου ἐλλάμψεως, εἰδήσεως (καὶ ταῦτ' ἐκ τοῦ ἀναλογίζεσθαι προσγινομένης) καὶ κτήσεως καὶ ἀπολαύσεως φωτὸς ἀρρήτου καὶ ἀλήκτου, ἐκ τῆς πρὸς τοὺς ἀξίους ἀνακράσεως ἐκτελουμένης κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον; Πῶς δ' ἐν ἔσται καὶ διενήνοχεν 20 οὐδὲν τὰ προσόντα μόνοις τοῖς ἐνθέοις καὶ τὰ πᾶσιν ἡμῖν, ἔστι δ' οἷς καὶ τῶν Ἑλλήνων σοφῶν, ὡς καὶ ὁ Νύσσης θεῖός φησι Γρηγόριος; Ἄρ' οὖν οὐχ ὑπὸ κακονοίας τε καὶ ἀφροσύνης κατὰ τῆς τῶν θεολόγων διανοίας τοῖς ἐκείνων ρήμασιν ὁ Ἀκίνδυνος χρῆται κατ' ἀλλήλων ὀπλίζων τὰς ἐκείνων φωνάς;

12 Ἔστι μὲν οὖν τὸ τὸν Θεὸν ἰδεῖν διττόν, ὡς ὁ λόγος ἔδειξε, τό τε γὰρ ἐν ἑαυτῷ τινα κτήσασθαι Θεὸν καὶ διὰ τῆς ἐξ αὐτοῦ ἐλ-

6. Ψαλμ. 17, 12.

7. Λόγος 32, 15, PG 36, 192A.

του»⁶, λέγει ὁ Γρηγόριος ὁ ἐπώνυμος τῆς θεολογίας, «γιά νά μὴ ἰδῆ εὐκόλα σκοτεινὴ φύσις τὸ μυστικὸ κάλλος ποὺ προορίζεται γιὰ λίγους· τὸ δὲ φῶς νά συναντηθῆ μὲ τὸ φῶς, ποὺ πάντοτε ἐλκύει πρὸς τὸ ὕψος διὰ τῆς ἐφέσεως καὶ ὁ νοῦς νά πλησιάσῃ τὸ καθαρῶτατο καθαρμένος, καὶ ἄλλο μὲν νά φανῆ τώρα ἄλλο δὲ ὕστερα, σὰν ἄθλο τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἀπὸ ἐδῶ στροφῆς πρὸς αὐτό»⁷.

- 11 Ὁ Ἀκίνδυνος, ἀθετώντας πάλι καὶ τὸν ἐξαίρετο τοῦτο τρόπο τῆς θείας ἐλλάμεως γιὰ τοὺς ὀσίους, ἢ ὁποία εἶναι διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν πληροφοριακὴ ἐπίγνωσι ἀπὸ τοὺς πιστῶς ἀποδεχομένους αὐτὴν, ἀντεπιφέρει τῇ ρῆσι τῶν θεολόγων περὶ τῆς κατὰ πληροφορία ἐπιγνώσεως, οἱ ὁποῖοι λέγουν ὅτι ὁ Θεὸς βλέπεται, δηλαδὴ νοεῖται, μὲ βάσι τὰ κτίσματα ἀπὸ ὅλους ὅσοι διὰ τῆς σοφίας ποὺ ἐμφαίνεται στὸ σύμπαν βλέπουν στοχαστικῶς, δηλαδὴ ἀναλογίζονται, τὸν δημιουργὸ ποὺ κατεσκεύασε τὰ πάντα μὲ σοφία, ἰσχυριζόμενος ὅτι ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ εἶναι τὰ τόσο πολὺ διαφέροντα. Διότι ποιά κοινωνία ὑπάρχει μεταξὺ λογισμοῦ καὶ θείας μεθέξεως, στοχασμοῦ καὶ ἀπόρρητης ἐλλάμψεως, γνώσεως (καὶ μάλιστα προκαλουμένης ἀπὸ ἀναλογικὴ σκέψι) καὶ κτήσεως καὶ ἀπολαύσεως φωτὸς ἀρρήτου καὶ ἀκαταλήκτου, ποὺ κατὰ τὸν μέγα Βασίλειο ἐνεργεῖται ἀπὸ τὴν ἀνάκρασι πρὸς τοὺς ἀξίους; Πῶς μποροῦν νά εἶναι ἓνα καὶ νά μὴ διαφέρουν καθόλου τὰ προσόντα σὲ μόνους τοὺς ἐνθέους κι' ἐκεῖνα ποὺ ὑπάρχουν σ' ἐμᾶς ὅλους, καθὼς καὶ σὲ μερικοὺς ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας σοφοὺς, ὅπως λέγει καὶ ὁ θεῖος Γρηγόριος Νύσσης;⁸ Ἄρα λοιπὸν ὁ Ἀκίνδυνος δὲν χρησιμοποιεῖ ἀπὸ κακόνοια καὶ ἀφροσύνη κατὰ τῆς διανοίας τῶν θεολόγων τὰ λόγια ἐκείνων, ἐξοπλίζοντας τὶς φωνὲς ἐκείνων ἐναντίον ἀλλήλων;

- 12 Τὸ ἰδεῖν τὸν Θεὸ λοιπὸν εἶναι διττό, ὅπως ἔδειξε ὁ λόγος, πρῶτο τὸ νά ἀποκτήσῃ κανεὶς μέσα του τὸν Θεὸ καὶ νά τὸν

8. Πρβλ. *Εἰς τοὺς Μακαρισμοὺς 6*, PG 44, 1269B.

λάμπειως ὄρᾶν αὐτὸν καὶ τὸ ἐν εἰδήσει τε καὶ ἐπιγνώσει γενέσθαι τοῦ Θεοῦ, μὴ κατὰ τὸν τοῖς ὀσίοις ἐξαιρετον τοῦτον τρόπον τῆς ἐλλάμπειως. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ πάλιν τὸν ἐν εἰδήσει εἶναι τοῦ Θεοῦ διπτόν ἐστιν, ὡς ὁ μέγας Βασιλείος αὐθις παραστήσει. Φησὶ γὰρ 5 πρὸς τοὺς διατεινομένους εἰδέναί τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ καὶ λέγοντας, οὐχ ὄν ἀγνοοῦμεν ἀλλ' ὄν οἶδαμεν σέβομεν Θεόν· «τὸ τὸν Θεὸν εἰδέναί πολύσημον· καὶ γὰρ τὴν μεγαλειότητα τοῦ Θεοῦ εἰδέναί λέγομεν καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν σοφίαν καὶ τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν πρόνοιαν καὶ τὸ δίκαιον αὐτοῦ τῆς κρίσεως καὶ τὸ 10 δημιουργικὸν καὶ προγνωστικὸν καὶ ἀνταποδοτικόν, ἀλλ' οὐκ αὐτὴν τὴν οὐσίαν. Μὴ τοίνυν παραλογιζέσθωσαν ἡμᾶς διὰ τῆς ἀπλότητος· αἱ μὲν γὰρ ἐνεργεῖαι τοῦ Θεοῦ ποικίλαι ἢ δὲ οὐσία ἀπλή. Ἡμεῖς δὲ ἐκ τῶν ἐνεργειῶν γνωρίζειν λέγομεν τὸν Θεὸν ἡμῶν, τῇ δὲ οὐσίᾳ αὐτοῦ προσεγγίζειν οὐχ ὑπισχνούμεθα».

13 Ἐπεὶ τοίνυν ἐκ τῶν θείων ἐνεργειῶν, τῆς προνοίας, τῆς σοφίας, τῆς ἀγαθότητος, τῆς δημιουργικῆς τε καὶ προγνωστικῆς δυνάμεως τὸν Θεὸν γνωρίζειν λέγομεν, ὁ δ' Ἀκίνδυνος μηδενὶ φησὶν ἄλλως εἶναι γινῶναι δυνατὸν Θεὸν κατὰ τοὺς θεολόγους ἢ ἀπὸ τῶν αὐτοῦ κτισμάτων, οὐ κατάδηλός ἐστιν αὐτὸς κτίσματα 20 νομίζων τὴν τε θείαν πρόνοιαν καὶ τὴν δημιουργικὴν τε καὶ προγνωστικὴν δύναμιν καὶ τὴν θείαν ἀγαθότητα καὶ τὴν σοφίαν, ἀφ' ὧν ὁ Θεὸς ἡμῖν γινώσκεται, καὶ τοὺς θεολόγους τοῦθ' οὕτω συκοφαντῶν δοξάζειν, τὴν μὲν τούτων εὐσεβῆ διάνοιαν μεθέλκων καὶ μετεξηγούμενος καὶ διαστρέφων, τὰ δὲ ῥήματα πρὸς ἀλληλα 25 ἐκπολεμῶν; Ἀλλὰ μὴ παραλογιζέσθω ἡμᾶς διὰ τῆς ἑορτῆς κοινῆς οὔσης καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ οὐσίᾳ καὶ ταῖς θείαις ἐνεργείαις· ἐν οὐσίᾳ γὰρ καὶ ἐνεργείᾳ εἷς ἐστὶ Θεὸς μόνος ὑπάρχων οὐσία παντοδύναμος. Ἐκ μὲν οὖν τῶν κτισμάτων οὐ κτώμεθα τὸν Θεὸν

βλέπη μὲ τὴν ἔλλαμψι ἀπὸ αὐτόν, καὶ δεῦτερο τὸ νὰ φθάσῃ στὴ γνῶσι καὶ ἐπίγνωσι τοῦ Θεοῦ ὄχι κατὰ τὸν ἐξαίρετο τοῦτο τρόπο τῆς ἐλλάμψεως πρὸς τοὺς ὀσίους. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ πάλι, τὸ νὰ εἶναι σὲ γνῶσι τοῦ Θεοῦ εἶναι διττό, ὅπως θὰ παραστήσῃ πάλι ὁ μέγας Βασίλειος. Διότι λέγει πρὸς αὐτοὺς ποὺ διατείνονται ὅτι γνωρίζουν τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ καὶ λέγουν ὅτι λατρεύομε ὄχι τὸν Θεὸ ποὺ ἀγνοοῦμε ἀλλὰ αὐτόν ποὺ γνωρίζομε· «τὸ εἶδέναι τὸν Θεὸ εἶναι πολυσήμαντο· διότι λέγομε ὅτι γνωρίζομε τὴ μεγαλειότητα τοῦ Θεοῦ καὶ τὴ δύναμι καὶ τὴ σοφία καὶ τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν πρόνοια καὶ τὸ δίκαιο τῆς κρίσεώς του καὶ τὸ δημιουργικὸ καὶ τὸ προγνωστικὸ καὶ τὸ ἀνταποδοτικὸ, ἀλλ' ὄχι τὴν οὐσία του. Ἄς μὴ μᾶς παραλογίζουν λοιπὸν μὲ τὴν ἀπλότητα· διότι οἱ μὲν ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ εἶναι ποικίλες, ἀλλὰ ἡ οὐσία ἀπλῆ. Ἐμεῖς πάντως λέγομε ὅτι γνωρίζομε τὸν Θεὸ ἀπὸ τὶς ἐνέργειες, ἀλλὰ δὲν βεβαιώνομε ὅτι πλησιάζομε τὴν οὐσία του»⁹.

- 13 Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐμεῖς λέγομε ὅτι γνωρίζομε τὸν Θεὸ ἀπὸ τὶς θεῖες ἐνέργειες, τὴν πρόνοια, τὴ σοφία, τὴν ἀγαθότητα, τὴ δημιουργικὴ καὶ προγνωστικὴ δύναμι, ὁ δὲ Ἀκίνδυνος λέγει ὅτι κανένας δὲν μπορεῖ νὰ γνωρίσῃ τὸν Θεὸ ἀλλοιῶς κατὰ τοὺς θεολόγους παρὰ ἀπὸ τὰ κτίσματά του, δὲν εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι αὐτὸς νομίζει κτίσματα τὴν θεία πρόνοια καὶ τὴ δημιουργικὴ καὶ προγνωστικὴ δύναμι καὶ τὴ θεία ἀγαθότητα καὶ τὴ σοφία ἀπὸ τὶς ὁποῖες γνωρίζεται ἀπὸ μᾶς ὁ Θεὸς καὶ ὅτι ἔτσι συκοφαντεῖ τοὺς θεολόγους ὅτι θεωροῦν τοῦτο, παραβιάζοντας καὶ παρερμηνεύοντας καὶ διαστρέφοντας τὴν εὐσεβῆ σκέψι τούτων, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἐρεθίζοντας τὰ λόγια σὲ πόλεμο ἐναντίον ἀλλήλων; Ἀλλὰ ἄς μὴ μᾶς παραλογίση μὲ τὴ λέξι Θεὸς ποὺ εἶναι κοινὴ καὶ γιὰ τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ καὶ γιὰ τὶς θεῖες ἐνέργειες· διότι ἓνας Θεὸς ὑπάρχει σὲ οὐσία καὶ σὲ ἐνέργεια, ποὺ εἶναι ἡ μόνη παντοδύναμη ὑπαρξίς. Ἀπὸ τὰ κτίσματα λοι-

9. Ἐπιστολὴ 234, 1. PG 32, 868C–869A.

ἀλλὰ γινώσκομεν· οὐ μέντοι τὴν αὐτοῦ οὐσίαν, ἀλλὰ τὰς ἀκτίστους αὐτοῦ δυνάμεις τε καὶ ἐνεργείας. Ἐκ δὲ τῶν ἀκτίστων τούτων δυνάμεων τε καὶ ἐνεργειῶν τὸν Θεὸν ἡμῶν γνωρίζομεν ὅτι ἔστιν οὐσία παντοδύναμος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

**Ἀπόδειξις καὶ παρ' ὧν αὐτὸς φησιν ὡς τὸ ἐν Θαβωρίῳ
λάμπαν φῶς ἄκτιστόν ἐστι καὶ οὐκ οὐσία θεία,
κἂν αὐτὸς μὴ βούληται**

14 Οὐ μὴν ἀλλ' ἐπεὶ γέγονε καταφανές, ὡς ἐκ τῶν κτισμάτων οὐκ ἔστι γνῶναι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, Βαρλαάμ καὶ Ἀκίνδυνος διὰ κτιστοῦ φωτὸς τὸ ἄκτιστον ἰδεῖν τοὺς ἀποστόλους φῶς ἐν Θαβῶρ ἰσχυριζόμενοι, τοῦθ' ὅπερ ἀναιρῆσαι σπεύδουσιν, οὐχ ἐκόντες εἶναι πάλιν αὐτοὶ κατασκευάζουσιν ἄκτιστόν τι εἶναι
10 φῶς, ὅπερ οὐκ ἔστιν οὐσία τοῦ Θεοῦ. Τὸ γὰρ ἄκτιστον, ὃ καὶ αὐτοὶ φασιν ἐκεῖνο φῶς, ἐνεργεία ἐστι καὶ οὐκ οὐσία τοῦ Θεοῦ, εἴπερ γινώσκεται διὰ κτιστοῦ τινος. Οὕτως οὐκ ἴσασιν «οὔτε ἂ λέγουσιν οὔτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται». Εἰ δ' ἔτι καὶ αὐτοὶ διατείνονται, ὥσπερ οὖν καὶ διατείνονται, τὴν οὐσίαν εἶναι καὶ
15 αὐτὴν τὴν τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ ὑπόστασιν, τὸ ἄκτιστον, ὃ καὶ αὐτοὶ φασιν ἐκεῖνο φῶς, τὸ δι' ὄρατοῦ φωτὸς τοῖς ἀποστόλοις ἐν Θαβῶρ γνωσθέν, ἢ δ' οὐσία τοῦ Θεοῦ διὰ τῶν ἀκτίστων ἐνεργειῶν οὔσα γινώσκεται κατὰ τοὺς θεολόγους, ἄκτιστός ἐστιν ἄρα τοῦ Θεοῦ ἐνεργεία τὸ ὄφθῆν ἐν Θαβῶρ τοῖς ἀποστό-
20 λοις φῶς. Οὕτω καθ' ἑαυτῶν λελήθασι πλέκοντες οὗτοι τὰ σοφίσματα, μὴ μόνον ἀγνοοῦντες τὰ τῶν θεολόγων ἢ παραλογιζόμενοι ἐκόντες, ἀλλὰ καὶ τὰ οἰκεῖα.

πὸν δὲν ἀποκτοῦμε τὸν Θεὸ ἀλλὰ τὸν γνωρίζομε· ὄχι ὅμως τὴν οὐσία του, ἀλλὰ τὶς ἄκτιστες δυνάμεις καὶ ἐνέργειές του. Ἀπὸ αὐτὲς δὲ τὶς ἄκτιστες δυνάμεις καὶ ἐνέργειες γνωρίζομε τὸν Θεὸ μας ὅτι εἶναι οὐσία παντοδύναμη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Ἀπόδειξις καὶ ἀπὸ ὅσα ὁ ἴδιος λέγει ὅτι τὸ φῶς ποῦ
ἔλαμψε στὸ Θαβῶρ εἶναι ἄκτιστο καὶ δὲν εἶναι
θεία οὐσία, ἔστω κι' ἂν ὁ ἴδιος δὲν θέλη

- 14 Ἐπειδὴ ὅμως ἔγινε ὀλοφάνερο ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ γνωρίσωμε ἀπὸ τὰ κτίσματα τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ, ὁ Βαρλαάμ καὶ ὁ Ἀκίνδυνος, ἰσχυριζόμενοι ὅτι οἱ ἀπόστολοι εἶδαν στὸ Θαβῶρ τὸ ἄκτιστο φῶς διὰ κτιστοῦ φωτός, πράγμα ποῦ σπεύδουν ν' ἀναιρέσουν, ἀκουσίως πάλι αὐτοὶ κατασκευάζουν ὅτι ὑπάρχει κάποιο φῶς, ποῦ δὲν εἶναι οὐσία τοῦ Θεοῦ. Διότι τὸ ἄκτιστο ἐκεῖνο, ποῦ καὶ αὐτοὶ τὸ λέγουν φῶς, εἶναι ἐνέργεια καὶ ὄχι οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἐφ' ὅσον γνωρίζεται δι' ἐνὸς κτιστοῦ μέσου. Ἔτσι δὲν ξεύρουν «οὔτε ποιά λέγουν οὔτε γιὰ ποιά διαβεβαιώνουν»¹. Ἄν δὲ ἀκόμη καὶ αὐτοὶ διατείνωνται, ὅπως καὶ διατείνονται, ὅτι τὸ ἄκτιστο ἐκεῖνο ποῦ καὶ αὐτοὶ λέγουν φῶς εἶναι ἢ οὐσία καὶ ἢ ἴδια ἢ ὑπόστασις τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, ποῦ διὰ ὄρατοῦ φωτός ἐγνώσθηκε ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους στὸ Θαβῶρ, ἐνῶ ἢ οὐσία τοῦ Θεοῦ κατὰ τοὺς θεολόγους γνωρίζεται ὅτι εἶναι διὰ τῶν ἀκτίστων ἐνεργειῶν, ἄρα ἄκτιστη ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸ φῶς ποῦ ἐθεάθηκε στὸ Θαβῶρ ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους. Ἔτσι οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, χωρὶς νὰ τὸ καταλάβουν, πλέκουν τὰ σοφίσματα ἐναντίον ἑαυτῶν, ἀγνοώντας ἢ ἐκουσίως παρερμηνεύοντας ὄχι μόνον τὶς γνώμες τῶν θεολόγων, ἀλλὰ καὶ τὶς δικές των.

1. Α' Τιμ. 1, 7.

15 Περὶ μὲν δὴ τῆς ἀπορρήτου καὶ μόνοις τοῖς ὁσίοις ἐγγινο-
 μένης θείας ἐλλάμψεως καὶ ὡς τὸ «Θεὸν οὐδεὶς ἐώρακε πώπο-
 τε» καὶ «ὄν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων οὐδὲ ἰδεῖν δύναται» καὶ τὰ
 τοιαῦτα, τὸ κατ' οὐσίαν καὶ αὐτοῖς τοῖς ἀγίοις ἀνέκφαντον τοῦ
 5 Θεοῦ παρίστησι, κὰν τοῖς πρὸς Βαρλαάμ πεπονημένοις κὰν τῷ
 δευτέρῳ καὶ τετάρτῳ λόγῳ τῶν ἐξενηγεμένων ἡμῖν πρὸς τὰ
 τοῦ Ἀκινδύνου ταυτὶ συγγράμματα τρανότατα διεδείξαμεν. Ἐπεὶ
 δὲ νῦν ἀπὸ τῶν κτισμάτων καὶ ἐν τῷ Θαβωρίῳ τὸν Θεὸν ἰδεῖν
 τοὺς ἀποστόλους τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ὁμοίως ὁ Ἀκίνδυνός φησι,
 10 πῶς ἰσχυρίζεται πάλιν ὁ αὐτὸς μὴ εἶναι τὸ φῶς ἐκεῖνο καὶ τοῖς
 ἄλλοις κοινόν, ὡς ὑπερεξηρημένον, καὶ ἕτερον εἶναι τὸν λόγον
 ἐκείνου τοῦ μυστηρίου καὶ ἄλλον τὸν τῆς ἐτέρων θεωρίας καὶ
 θεολογίας ὄντινωνοῦν ἀπάντων, κὰν Μωϋσῆς ὁ θεολογῶν ἢ
 θεώμενος ἦ, κὰν Παῦλος ὁ εἰς τρίτον οὐρανὸν ἀναβάς, κὰν ὑπὲρ
 15 ἐκείνους ἔτι, ἀγγελικῆς τυχῶν ἢ ἀρχαγγελικῆς στάσεώς τε καὶ
 τάξεως;

16 Ἀλλὰ γὰρ πάσχει ταῦτα πᾶσιν ἀρέσκειν ὁ τάλας γλιχόμε-
 νος καὶ πρὸς τὰς πάντων ὄντινωνοῦν δόξας ποικίλως σχηματι-
 ζόμενος, Θεοῦ δὲ καὶ τῆς ἀληθείας μηδένα λόγον ποιούμενος.
 20 Ἐντεῦθεν ποτὲ μὲν κτίσμα τὸ φῶς ἐκεῖνό φησι, ποτὲ δ' ἄκτι-
 στον, ἀλλὰ καὶ τοῦτο κακῶς, ἄλλοτ' αὖθις οὐδέτερον, ἔστι δ'
 ὅτε καὶ φάσμα παντάπασιν ἀνυπόστατον, ὃ δέ, καὶ φάναι φρι-
 κτόν, καὶ τοῖς πονηροῖς ἔπειτα συνηρίθμησε. Πρότερον μὲν οὖν
 διὰ πολλῶν εἰς κτίσμα κατασπάσας αὐτό, εἶθ' ὁμοῦ μὲν ἐπικα-
 25 λύψαι θέλων αὐτὸς αὐτόν, ὁμοῦ δὲ κὰν τούτῳ τοῖς τε ἀγίοις καὶ
 ἡμῖν τοῖς αὐτοῖς ὁμολογοῦσιν ἐναντιοῦσθαι, δι' ἐτέρας δυσσε-
 βείας ἐπισκιάζειν πειρᾶται τὴν προτέραν δυσσέβειαν λέγων,

2. Ἰω. 1,18.

3. Α' Τιμ. 6,16.

15 Περὶ τῆς ἀπορρήτου λοιπὸν θείας ἐλλάμψεως, πού μόνο στοὺς ὀσίους προκαλεῖται καὶ περὶ τοῦ ὅτι οἱ ἐκφράσεις, «κανένας ποτὲ δὲν εἶδε τὸν Θεό»² καὶ «τὸν ὁποῖο κανένας ἄνθρωπος δὲν εἶδε οὔτε μπορεῖ νὰ ἰδῆ»³ καὶ τὰ παρόμοια, παριστάνουν τὸ κατ' οὐσίαν καὶ σ' αὐτοὺς τοὺς ἁγίους ἀφανέρωτο τοῦ Θεοῦ, τὸ ἀπεδείξαμε τρανώτατα καὶ στὰ κατὰ τοῦ Βαρλαάμ συγγράμματα⁴ καὶ στὸν δεῦτερο καὶ τέταρτο λόγο ἀπὸ αὐτοὺς πού συντάξαμε πρὸς τὰ συγγράμματα τοῦτα τοῦ Ἀκινδύνου⁵. Ἐπειδὴ τώρα ὁ Ἀκίνδυνος ἰσχυρίζεται ὅτι οἱ ἀπόστολοι εἶδαν στὸ Θαβώριο ὄρος τὸν Θεὸ ὅμοια μὲ τοὺς ἄλλους, πῶς ἰσχυρίζεται πάλι ὁ ἴδιος ὅτι τὸ φῶς ἐκεῖνο δὲν εἶναι τὸ κοινὸ μὲ τοὺς ἄλλους, ὡς ὑπερεξηρημένο, καὶ ὅτι ἄλλος εἶναι ὁ λόγος ἐκείνου τοῦ μυστηρίου καὶ ἄλλος ὁ λόγος τῆς θεωρίας καὶ θεολογίας ὁποιαδήποτε ἄλλων γενικῶς, εἴτε ὁ Μωυσῆς εἶναι πού θεολογεῖ ἢ θεᾶται, εἴτε ὁ Παῦλος πού ἀνέβηκε στὸν τρίτο οὐρανό, εἴτε ἐπάνω ἀπὸ ἐκείνους ἀκόμη, αὐτὸς πού ἐπέτυχε ἀγγελικὴ ἢ ἀρχαγγελικὴ στάσι καὶ τάξι⁶;

16 Ἀλλὰ βέβαια παθαίνει αὐτὰ τὰ πράγματα ὁ ταλαίπωρος, διότι ποθεῖ ν' ἀρέση σὲ ὄλους καὶ νὰ συμμορφώνεται ποικίλως πρὸς τὶς δοξασίες ὄλων γενικῶς, χωρὶς νὰ δίδη καμμιά προσοχὴ στὸν Θεὸ καὶ στὴν ἀλήθεια. Γι' αὐτὸ ἄλλοτε καλεῖται κτίσμα τὸ φῶς ἐκεῖνο, ἄλλοτε ἄκτιστο, ἀλλὰ καὶ τοῦτο κακῶς, ἄλλοτε πάλι οὔτε τὸ ἓνα οὔτε τὸ ἄλλο, μερικὲς δὲ φορές καὶ φάσμα ἐντελῶς ἀνυπόστατο, τὸ ὁποῖο μάλιστα –κάτι τὸ φρικτὸ καὶ νὰ τὸ εἰπῆς– ἔπειτα συναρίθμησε μὲ τὰ πονηρά. Ἐνῶ λοιπὸν πρωτύτερα τὸ ὑπεβίβασε μὲ πολλὰ ἐπιχειρήματα σὲ κτίσμα κι' ἔπειτα θέλησε ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ ἐπικαλύψῃ ἑαυτὸν ὁ ἴδιος, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ ἐναντιωθῆ πρὸς τοὺς ἁγίους καὶ πρὸς ἐμᾶς πού συμφωνοῦμε μὲ αὐτούς, προσπαθεῖ νὰ ἐπισκιάσῃ τὴν προηγουμένη δυσσέβεια μὲ ἄλλη δυσσέβειν., λέγοντας «πρέπει νὰ παρα-

4. Ἐννοεῖ τοὺς λόγους Ἰπὲρ τῶν ἱερώς ἡσυχάζόντων.

5. Ἀντιρρητικός 2, 16, 74–75 καὶ 21, 100–101 καὶ Ἀντιρρητικός 4, 14, 37.

6. Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος 28 (Θεολογικός 2), 3, PG 36,29B.

«παρατηρητέον ὡς οὐδεὶς ὁμολογούμενος θεολόγος κοινὸν ἐκεῖνο τὸ φῶς καὶ τοῖς ἄλλοις ἐδίδαξε, κἂν εἰς ἄκραν τις Θεοῦ θεωρίαν ἀνέλθῃ, ἀλλ' ἐπὶ τῶν θείων ἀποστόλων ἐμαρτύρησαν μόνων».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

Ἐπανάληψις τῆς αὐτοῦ ρήσεως, ἧς πάλιν ἐξελεγχομένης τὸ μὲν θεῖον τοῦτο φῶς ἀναφαίνεται τῶν ἀγίων ὄν ἱερὸν θέαμα κοινόν, αὐτὸς δὲ μηδένα τούτων ἀληθῆ θεολόγον ἠγούμενος καὶ τοῖς εὐαγγελικοῖς θεσπίσμασιν ἀντιταττόμενος

17 **Τί φῆς, οὐκ ἔστιν ἐκεῖνο τὸ φῶς κοινὸν βραβεῖον τῶν κατὰ Θεὸν ζώντων; Οὐκοῦν οὐδὲ τῆς τοῦ Θεοῦ βασιλείας ἐπιτεύξονται πάντες· τοῦτο γὰρ εἶναι τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν αὐτὸς ὁ Κύριος ἔφη. Καὶ Δανιὴλ ἐκεῖνος διέψευσται καὶ ἡ κατ' αὐτὸν προφητεία, δοθήσεσθαι τὴν βασιλείαν ἀγίοις ὑψίστου προκαταγγεί-
10 λασα, καὶ τὴν αὐτὴν ἔσεσθαι Θεοῦ καὶ τῶν ἀγίων τὴν βασιλείαν. Μᾶλλον γὰρ καὶ πάνυ πολλῶ μᾶλλον, οὐκ ἔσται οὐδὲ δοθήσεται διὰ τοὺς ἄλλους ἅπαντας τοσοῦτους ὄντας, ἢ δοθήσεται διὰ τοὺς τὸ ὄρος ἀναβάντας τηνικαῦτα τρεῖς.**

18 **Πῶς δ' ὁ μέγας Διονύσιός φησιν, «ὅταν δὲ ἄφθαρτοι καὶ
15 ἀθάνατοι γενώμεθα καὶ τῆς χριστοειδοῦς καὶ μακαριωτάτης ἐφικώμεθα λήξεως 'πάντοτε σὺν Κυρίῳ' κατὰ τὸν λόγιον 'ἐσόμεθα', τῆς μὲν ὄρατῆς αὐτοῦ θεοφανείας ἐν πανάγνοις θεωρίαις ἀποπληρούμενοι, φανοτάταις μαρμαρυγαῖς ἡμᾶς περιανυγαζούσης, ὡς τοὺς μαθητὰς ἐν ἐκείνῃ τῇ θειοτάτῃ μεταμορφώσει»;**

1. Βλ. Ἀντιρρητικὸν 4, 22, 57.

2. Ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐκφράζεται πολλὰς φορές στὰ εὐαγγέλια μὲν τὴν ἔννοια τοῦ φωτός.

τηρηθῆ ὅτι κανένας ἀναγνωρισμένος θεολόγος δὲν ἐδίδαξε ὅτι ἐκεῖνο τὸ φῶς εἶναι κοινὸ καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους, ἀκόμη καὶ ἂν ἀνεβῆ κανεὶς στὴν κορυφὴ τῆς θεωρίας τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὸ ἐπιβεβαίωσε μόνο γιὰ τοὺς θεῖους ἀποστόλους».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Ἐπανάληψις τῆς ρήσεώς του, μὲ τὸν ἔλεγχο τῆς ὁποίας ἀποδεικνύεται πάλι ὅτι τὸ μὲν θεῖο τοῦτο φῶς εἶναι κοινὸ ἱερὸ θέαμα, ἐνῶ αὐτὸς δείχνεται ὅτι δὲν θεωρεῖ κανένα ἀπὸ αὐτοὺς ἀληθινὸ θεολόγο καὶ ὅτι ἀντιτάσσεται στὰ εὐαγγελικὰ θεσπίσματα

- 17 Τί λέγεις; δὲν εἶναι ἐκεῖνο τὸ φῶς κοινὸ βραβεῖο τῶν ζώντων κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ¹; Τότε οὔτε τὴν βασιλεία τοῦ Θεοῦ δὲν θὰ ἐπιτύχουν ὅλοι· διότι ὁ ἴδιος ὁ Κύριος εἶπε ὅτι τοῦτο εἶναι ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ². Καὶ ἐκεῖνος ὁ Δανιὴλ διαψεύδεται, καθὼς καὶ ἡ σχετικὴ μὲ αὐτὸν προφητεία, πού προανήγγειλε ὅτι ἡ βασιλεία θὰ δοθῆ στοὺς ἁγίους τοῦ Ὑψίστου³ καὶ ὅτι ἡ ἴδια βασιλεία θ' ἀνήκη καὶ στὸν Θεὸ καὶ στοὺς ἁγίους. Ἡ μᾶλλον, καὶ πολὺ μᾶλλον, δὲν θὰ εἶναι οὔτε θὰ δοθῆ γιὰ ὅλους τοὺς ἄλλους πού εἶναι τόσο πολλοὶ παρὰ θὰ δοθῆ γιὰ τοὺς τρεῖς πού ἀνέβηκαν τότε στὸ ὄρος.
- 18 Πῶς ὁ μέγας Διονύσιος λέγει, «ὅταν γίνωμε ἄφθαρτοι καὶ ἀθάνατοι καὶ φθάσωμε στὴ χριστοειδῆ καὶ μακαριωτάτη κληρονομία, 'θὰ εἴμαστε πάντοτε μαζὶ μὲ τὸν Κύριο' κατὰ τὸ λόγιον⁴, χορταίνοντας μὲ πάναγνες θεωρίες τῆς ὁρατῆς θεοφανείας του, πού μᾶς περιαιγάζει μὲ φωτεινότετες μαρμαρυγές, ὅπως τοὺς μαθητὰς σ' ἐκείνη τῇ θειότατῃ μεταμόρφωσι»⁵; Πῶς

3. Δαν. 7, 18.

4. Α' Θεσ. 4, 17.

5. Περὶ θεῶν ὀνομάτων 1, 4 PG 3, 592BC.

Πῶς δ' ὁ Κύριος ἤξει πάλιν, κατὰ μὲν τὸν μέγαν Ἀθανάσιον, «ἐκλάμπων ἐκ τοῦ ἐκ Μαρίας σώματος αὐτοῦ τοῦ ἀγίου τὴν δόξαν τὴν ἀπόρρητον, ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ ὄρους ἔδειξεν ἀπὸ μέρους», κατὰ δὲ τὸν θεολόγον Γρηγόριον, «οἶος ὥφθη τοῖς μαθηταῖς ἐν τῷ ὄρει ἢ παρεδείχθη, ὑπερνικώσης τὸ σαρκίον τῆς θεότητος», εἰ μὴ κοινὸν καὶ τοῖς ἄλλοις ἀγίοις πᾶσιν ἐκεῖνο τὸ φῶς, ἀλλὰ τοῖς τρισὶ μόνοις τῶν ἀποστόλων ἀπορρήτως ὁρατόν;

19 Οὐ μὴν, ἀλλ' ἐπειδὴ νῦν ὁ τοῦ φωτὸς πολέμιος τοῦ φωτὸς ἀποστερεῖν αἰρούμενος τοὺς τοῦ φωτὸς υἱοὺς ἐξ ὑπερβαλλούσης ἀπονοίας κατὰ σφῶν αὐτῶν ἑαυτῷ τούτους ποιεῖσθαι πειρᾶται
10 συνηγόρους, ἀπάντων αὐτῶν καταψευδόμενος καὶ μηδένα τούτων κοινὸν εἶναι φάναι τοῖς πεφωτισμένοις ἀποφαινόμενος τὸ φῶς, φέρ' ἡμεῖς πάντα σχεδὸν ἀνθυπενέγκωμεν ἅπασιν κοινὸν εἰπόντας, ἴν' ἢ πρὸς τὸ τηλικοῦτο σύστημα τῶν τοῦ φωτὸς μαρ-
15 τύρων ἀπιδῶν, τὴν σκοτόμαιναν τῆς διανοίας ἀποθέμενος, διαβλέψη πρὸς τὸ τῆς ἀληθείας φέγγος, ἢ μηδ' οὕτως τῆς πονηρᾶς δόξης μετὰμελον λαβῶν, ἐντεῦθεν ἤδη τῆς μελλούσης αἰσχύνης καὶ τῆς δι' αὐτὴν ὀδύνης ἐκείνης τῆς τῷ παντὶ αἰῶνι συνδιατεινούσης δικαίως κομίσηται τὴν ἀπαρχήν.

20 Ὁ τοίνυν Χρυσόστομος πατήρ, Παραινετικὸν πρὸς Θεόδωρον γράφων «πάντα», φησί, «τὰ τῆς ζωῆς ἐκείνης ἡμέρα καὶ λαμπρότης ἔσται καὶ φῶς· οὐ τοῦτο τὸ νῦν, ἀλλ' ἕτερον τούτου τοσοῦτο λαμπρότερον, ὅσον λυχνιαίου τοῦτο φαιδρότερον· οὔτε γὰρ νύξ οὔτε ἑσπέρα ἐκεῖ, ἀλλ' ἕτερα κατά-
25 στασις τοιαύτη, ἣν οἱ καταξιωθέντες εἴσονται μόνοι· τὸ δὲ τούτων ἀπάντων μεῖζον, τὸ τῆς πρὸς Χριστὸν ὁμιλίας ἀπολαύειν

ἐπίσης ὁ Κύριος θὰ ἔλθῃ πάλι, κατὰ μὲν τὸν μέγα Ἀθανάσιο «ἐκλάμποντας ἀπὸ τὸ ἅγιο σῶμα ποῦ προερχόταν ἀπὸ τῆ Μαρία τὴν ἀπόρρητη δόξα, ὅπως μερικῶς ἔδειξε ἐπάνω στὸ ὄρος»⁶, κατὰ δὲ τὸν Θεολόγο Γρηγόριο, «τέτοιος ὅπως ἐφάνηκε πρὸς τοὺς μαθητὰς ἐπάνω στὸ ὄρος ἢ παραδείχθηκε, καθὼς ἡ θεότης ὑπερνικοῦσε τὸ σαρκίον»⁷, ἂν τὸ φῶς ἐκεῖνο δὲν ἦταν κοινὸ καὶ σὲ ὅλους τοὺς ἄλλους ἀγίους, ἀλλὰ ὀρατὸ μόνο στοὺς τρεῖς ἀποστόλους ἀπορρήτως;

19 Ἄλλ' ὅμως, ἐπειδὴ τώρα ὁ πολέμιος τοῦ φωτός, ἐπιθυμώντας νὰ στερήσῃ ἀπὸ τὸ φῶς τοὺς υἱοὺς τοῦ φωτός⁸, ἀπὸ ὑπερβολικὴ ἀφροσύνη προσπαθεῖ νὰ τοὺς κάμῃ συνηγόρους ἐαυτοῦ ἐναντίον αὐτῶν, διαψεύδοντας ὅλους αὐτοὺς καὶ ἀποφαινόμενος ὅτι κανεὶς ἀπὸ αὐτοὺς δὲν εἶπε ὅτι τὸ φῶς εἶναι κοινὸ στοὺς φωτισμένους, ἄς τοὺς ἀντιφέρωμε ἐμεῖς ὅλους σχεδὸν νὰ ἔχουν εἰπῆ ὅτι εἶναι σ' ὅλους κοινό· ἔτσι ἢ, ἀναβλέποντας πρὸς τὸ τόσο μεγάλο σύστημα τοῦ φωτός τῶν μαρτύρων, ν' ἀποβάλλῃ τὴ σκοτοδίνῃ τῆς διανοίας καὶ ν' ἀτενίσῃ πρὸς τὸ φέγγος τῆς ἀληθείας, ἢ μὴ παρουσιάζοντας μεταμέλεια οὔτε ἔτσι, ν' ἀποκομίσῃ δικαίως τὴν ἀπαρχὴ ἀπὸ ἐδῶ ἀκόμη τῆς μελλοντικῆς αἰσχύνης καὶ τῆς ἐξ αἰτίας αὐτῆς ὀδύνης, ἐκείνης ποῦ ἐπεκτείνεται σὲ ὅλους τοὺς αἰῶνες.

20 Ὁ Χρυσόστομος πατὴρ λοιπὸν λέγει, γράφοντας στὸν *Πατριαιτικὸ πρὸς τὸν Θεόδωρο*, «ὅλα τὰ πράγματα ἐκείνης τῆς ζωῆς θὰ εἶναι ἡμέρα καὶ λαμπρότης καὶ φῶς· ὄχι τοῦτο τὸ τωρινὸ φῶς, ἀλλὰ διαφορετικὸ ἀπὸ τοῦτο, τόσο λαμπρότερο ὅσο τοῦτο εἶναι φαιδρότερο ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ λυχναριοῦ. Διότι ἐκεῖ δὲν θὰ ὑπάρχῃ οὔτε νύκτα οὔτε ἐσπέρα, ἀλλὰ διαφορετικὴ κατάστασις, τέτοια ποῦ μόνο ὅσοι τὴν ἀξιωθοῦν θὰ τὸ γνωρίσουν. Καὶ τὸ μεγαλύτερο ἀπὸ ὅλα τοῦτα εἶναι ὅτι θ' ἀπολαύουν συνεχῶς τῆς συναναστροφῆς μὲ τὸ Χριστὸ μαζὶ μὲ τὶς ἄνω δυνά-

6. *Περὶ σαρκώσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου* (ψευδ.) 4, PG 28, 96A.

7. *Ἐπιστολὴ 101 πρὸς Κληδόνιον*, PG 37, 181AB.

8. Πρβλ. *Α' Θεσ.* 5, 5· *Λουκᾶ* 16, 8.

διηνεκῶς μετὰ τῶν ἄνω δυνάμεων. Καὶ ὅτι οὐ κόμπος τὰ ρήματα, πορευθῶμεν ἐπὶ τὸ ὄρος τῷ λόγῳ ἔνθα μετεμορφώθη Χριστός· ἴδωμεν αὐτὸν λάμποντα ὡσπερ ἔλαμψε, καίτοι γε οὐδὲ οὕτω πᾶσαν ἡμῖν ἔδειξε τὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος λαμπρότητα». Πρὸς δὲ νεωτέραν ὑποστάσαν χηρείαν γράφων αὐθίς φησι· «τὰ σώματα τῶν εὐηρεστηκότων τῷ Θεῷ τοσαύτην ἐνδύσεται δόξαν, ὅσην οὐδὲ ἰδεῖν ἐνι τούτοις τοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ τούτων ἡμῖν σημειᾶ τινα καὶ ἴχνη ἀμυδρὰ καὶ ἐν τῇ Παλαίῃ καὶ ἐν τῇ Καινῇ δοθῆναι παρεσκεύασεν ὁ Θεός. Ἐκεῖ μὲν γὰρ τὸ πρόσωπον τοῦ Μωϋσέως τοσαύτη κατελάμπετο τότε δόξη, ὡς ἀπρόσιτον εἶναι τοῖς τῶν Ἰσραηλιτῶν ὀφθαλμοῖς, ἐν δὲ τῇ Καινῇ, τούτου πολλῶ πλεον ἐξέλαμψε τὸ τοῦ Χριστοῦ». Ὁ δὲ θεῖος Κύριλλος «ὁ Κύριος», φησὶν, «ἐπιδοξοτάτην ἔσεσθαι δεικνὺς τὴν τῶν ἀγίων ἀνάστασιν, ἴνα οἱ δίκαιοι», φησί, «λάμπουσιν ὡς ὁ ἥλιος»· ἵνα δὴ πάλιν ἀληθῆ λέγων πιστεῦνται, πρόωρον τοῖς μαθηταῖς καὶ τὴν θεωρίαν ἐχαρίζετο τούτων ἐν τῷ ὄρει μεταμορφωθείς». Ἐπεὶ δ' ἐκεῖ κοινὸν ἄθλον τοῦτο τῶν ὡς ἀληθῶς Χριστιανῶν ἀπάντων, ὁ δὲ ἀρραβὼν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐνταῦθα δίδοται, πῶς οὐχὶ καὶ νῦν ἐκ μέρους κοινὸν πρόκειται τοῖς ἀγωνιζομένοις;

21 Τί δὲ ὁ λέγων διὰ τοῦτο τὸν Κύριον ἐπ' ὄρους ἀνελθεῖν ἀναχωρήσαντα τῶν ἄλλων καὶ ἐν τῷ προσεύχεσθαι δεῖξαι τὴν ἀπόρρητον λαμπηδόνα τοῦ φωτὸς ἐκείνην, ἵνα δείξη τὸν τῆς ἱερᾶς ἡσυχίας τε καὶ προσευχῆς καρπὸν, καὶ προστιθείς, «μήτηρ 25 μὲν γὰρ προσευχῆς ἡσυχία, προσευχὴ δὲ θείας δόξης ἐμφάνεια· ὅταν γὰρ τὰς αἰσθήσεις μύσωμεν καὶ ἑαυτοῖς καὶ Θεῷ συγγενώμεθα καὶ τῆς ἐξῶθεν τοῦ κόσμου περιφορᾶς ἐλευθερωθέντες

9. Παραινετικὸς πρὸς Θεόδωρον 11, J. Dumortier, Sources Chr. τόμ. 117, σ. 136–140· PG 47, 291–292.

μεις. Κι' ὅτι αὐτὰ τὰ λόγια δὲν εἶναι ὑπεροψία, ἄς μεταβοῦμε μὲ τὸ λόγο στὸ ὄρος ὅπου μεταμορφώθηκε ὁ Χριστός· ἄς τὸν ἰδοῦμε νὰ λάμπη ὅπως ἔλαμψε, ἂν καὶ οὔτε ἔτσι δὲν μᾶς ἔδειξε ὅλη τὴ λαμπρότητα τοῦ μελλοντικοῦ αἰῶνος»⁹. Πρὸς τὴ *Νεαρὴ γυναίκα ποὺ ἐχήμευσε* γράφει πάλι· «τὰ σώματα τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἔχουν εὐαρεστήσει τὸν Θεὸ θὰ ἐνδυθοῦν τόσο μεγάλη δόξα ὅσην οὔτε εἶναι δυνατὸ νὰ ἰδοῦμε μὲ τούτους τοὺς ὀφθαλμούς· κι' αὐτῶν ὁ Θεὸς ἐτοίμασε νὰ μᾶς δοθοῦν μερικὰ σημεῖα καὶ ἀμυδρὰ ἴχνη καὶ στὴν Παλαιὰ καὶ στὴν Καινὴ Διαθήκη. Πράγματι ἐκεῖ τὸ πρόσωπο τοῦ Μωυσέως καταλάμπονταν τότε μὲ τόση δόξα, ὥστε νὰ εἶναι ἀπρόσιτο ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς τῶν Ἰσραηλιτῶν, ἐνῶ στὴν Καινὴ Διαθήκη ἐξέλαμψε πολὺ περισσότερο ἀπὸ τούτου τὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ»¹⁰. Ὁ δὲ θεῖος Κύριλλος λέγει, «ὁ Κύριος δεικνύοντας ὅτι ἡ ἀνάστασις τῶν ἀγίων θὰ εἶναι ἐνδοξοτάτη, λέγει, 'τότε οἱ δίκαιοι θὰ λάμψουν σὰν ὁ ἥλιος'¹¹. γιὰ νὰ πιστευθῆ λοιπὸν ὅτι πάλι ἀληθινὰ λέγει, ἐχήμευσε στοὺς μαθητὰς πρόωρη τὴ θεωρία τούτων ὅταν μεταμορφώθηκε στὸ ὄρος»¹². Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐκεῖ τοῦτο εἶναι κοινὸ βραβεῖο ὅλων τῶν ἀληθινῶν Χριστιανῶν, ἐνῶ ὁ ἀρραβῶνας τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν δίδεται ἐδῶ, πῶς δὲν εὐρίσκεται καὶ τώρα ἐμπρὸς σὲ ὄλους τοὺς ἀγωνιζομένους ὡς κοινὸ κατὰ μέρος;

- 21 Τί πράττει αὐτὸς ποὺ λέγει ὅτι διὰ τοῦτο ἀνῆλθε ὁ Κύριος ἐπάνω στὸ ὄρος, ἀφοῦ ἀνεχώρησε ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ κατὰ τὴν προσευχὴ ἔδειξε ἐκείνη τὴν ἀπόρρητη λάμψη τοῦ φωτός, γιὰ νὰ δεῖξη τὸν καρπὸ τῆς ἱερῆς ἡσυχίας καὶ προσευχῆς καὶ προσθέτει, «μητέρα τῆς προσευχῆς εἶναι ἡ ἡσυχία, προσευχὴ δὲ εἶναι ἡ ἐμφάνισις τῆς θείας δόξας. Διότι ὅταν κλείσωμε τὶς αἰσθήσεις μέσα μας καὶ συναντήσωμε τὸν Θεὸ κι' ἐλευθερωμένοι ἀπὸ τὴν περιφορὰ τοῦ κόσμου ἔλθωμε μέσα στὸν ἑαυτὸ

10. Πρὸς νεωτέραν ὑποστᾶσαν χηρείαν 3, Sources Chr. τόμ. 138, σ. 130· PG 48, 603.

11. Ματθ. 13, 43.

12. Ἐρμηνεία εἰς Ἰωάννην 12, PG 74, 716D.

έντὸς ἑαυτῶν γενώμεθα, τότε τρανώς ἐν ἑαυτοῖς τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν ὀψόμεθα· ἡ βασιλεία γὰρ τῶν οὐρανῶν, ἣτις ἐστὶ Θεοῦ βασιλεία ἐντὸς ἡμῶν ἐστίν, Ἰησοῦς ὁ Θεὸς ἀπεφθέγγαστο». Ἄρ' οὖν οὐχὶ κοινὸν θέαμα τῶν ὡς ἀληθῶς προσκαρτε-
 5 ρούντων ἡσυχία καὶ προσευχῇ καὶ οὗτος τοῦτο τίθεται τὸ φῶς; Θεοῦ γὰρ βασιλείαν τὸ φῶς ἐκεῖνο λέγει, καθάπερ καὶ ὁ Κύριος. Ἀνδρέας δὲ ὁ τῆς Κρήτης φανότατος φωστήρ «ἐπὶ τὸ ὄρος», φησὶν, «ἀνάγει τοὺς μαθητὰς ὁ Σωτὴρ· τί ποιήσω, ἢ τί διδά-
 10 ξω; Τὴν ὑπεραστράπτουσαν παραδείξων τῆς οἰκείας θεότητος δόξαν τε καὶ λαμπρότητα, εἰς ἣν μετεστοιχείωσε τὴν ἀκούσασαν φύσιν, ἡ γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύση· ὅθεν κατὰ τὴν ἀψευδῆ τῶν θεολόγων μυσταγωγίαν, ὡσπερ ἔκ τινος ἀεννάου πηγῆς κατὰ ἀπειρόδωρον χύσιν τῆς ἀκηράτου θεώσεως εἰς ἡμᾶς τὸ μέγα πρόεισι δῶρον». «Βούλεται γὰρ συνιέντας ἡμᾶς τοῦ βάθους τῶν
 15 κατ' αὐτὸ πεπραγμένων, τῇ γνώσει δραστικωτέραν ἐπισπάσασθαι τὴν χάριν μιμήσει τοῦ μεταμορφωθέντος καὶ ἐν ἡμῖν αὐτοῖς ἐνεργοῦσαν τὸ θαυμαστὸν δὴ τοῦτο καὶ ξένον μυστήριον». Ὁρᾷς ὡς διὰ τοῦτο ἤστραψεν ἐπ' ὄρους ὁ Σωτὴρ, ἵν' ἡμᾶς διδάξῃ τί τὸ δῶρον τῆς θεώσεως, ὅτι τὸ φῶς τοῦτο δηλαδή, καὶ ὡς ἂν
 20 γνοῦσι καὶ πιστεύσασι, καὶ ἐν ἡμῖν αὐτοῖς ἐργάσῃται τὸ ξένον τοῦτο μυστήριον μυστικῶς καὶ ἀπορρήτως ἐξάγων ἀπὸ σκότους, ἀποστολικῶς εἰπεῖν, «εἰς τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶς»;

22 Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος «ἄθλον ἀρετῆς», φησὶ, «Θεὸν γενέσθαι, καὶ τῷ καθαρωτάτῳ φωτὶ καταστράπτεσθαι, τῆς ἡμέρας
 25 ἐκείνης υἱὸν γενόμενον, ἢ μὴ διακόπτεται ζόφω· ἄλλος γὰρ ταύτην ποιεῖ ἥλιος, ὁ τὸ ἀληθινὸν φῶς ἀπαστράπτων, ὅς, ἐπειδὴν ἀπαξ ἐπιφάυση ἡμῖν, οὐκέτι ἐν δυσμαῖς κρύπτεται, ἀλλὰ πάντα τῇ φωτιστικῇ ἑαυτοῦ δυνάμει περιπτυζάμενος, διηνεκὲς καὶ

13. Λουκᾶ 17, 21.

14. Ἰω. Δαμασκηνοῦ, *Εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν* 10, PG 96, 561AB.

15. Βλ. σχετικὴ σημείωσι στὴν παράγρ. 17.

μας, τότε θα ἰδοῦμε μέσα μας καθαρὰ τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ· ‘διότι ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν’, πού εἶναι βασιλεία τοῦ Θεοῦ ‘εἶναι μέσα μας’¹³, ἐδήλωσε ὁ Ἰησοῦς ὁ Θεός»¹⁴. Ἐρα λοιπὸν δὲν θέτει καὶ αὐτὸς τὸ φῶς ὡς κοινὸ θέαμα ἐκείνων πού ἀφιερώνονται ἀληθινὰ στὴν ἡσυχία καὶ προσευχή; Διότι λέγει τὸ φῶς ἐκεῖνο βασιλεία Θεοῦ, ὅπως καὶ ὁ Κύριος¹⁵. Ὁ δὲ Ἄνδρέας, ὁ φωτεινὸς φωστήρ τῆς Κρήτης λέγει, «ὁ Σωτὴρ ὁδηγεῖ τοὺς μαθητὰς ἐπάνω στὸ ὄρος· τί νὰ κάνη ἢ τί νὰ διδάξη; Γιὰ νὰ παραδείξη τὴν ὑπεραστράπτουσα δόξα καὶ λαμπρότητα τῆς θεότητός του, στὴν ὁποία μεταστοιχείωσε τὴ φύσι πού ἄκουσε, ‘γῆ εἶσαι καὶ στὴ γῆ θὰ μεταβῆς’¹⁶. γι’ αὐτὸ κατὰ τὴ σωστὴ μυσταγωγία τῶν θεολόγων τὸ μεγάλο δῶρο προχωρεῖ πρὸς ἐμᾶς σὰν ἀπὸ κάποια ἀέννηα πηγὴ μὲ ἀπειρόδωρη ἔκχυσι τῆς ἄφθαρτης θεώσεως»¹⁷. «Διότι θέλει, καθὼς θὰ ἔχουμε κατανοήσει τὸ βάθος τῶν κατ’ αὐτὸ πράξεων μὲ τὴ γνῶσι, νὰ ἐλκύσωμε δραστικώτερη τὴ χάρι διὰ μιμήσεως τοῦ μεταμορφωθέντος καὶ ἐνεργοῦσαν μέσα μας τοῦτο τὸ θαυμαστὸ καὶ παράξενο μυστήριον»¹⁸. Βλέπεις ὅτι γιὰ τοῦτο ἄστραψε ἐπάνω στὸ ὄρος ὁ Σωτὴρ, γιὰ νὰ μᾶς διδάξη τί εἶναι τὸ δῶρο τῆς θεώσεως, ὅτι εἶναι δηλαδὴ τοῦτο τὸ φῶς, καί, ἀφοῦ γνωρίσαμε καὶ πιστεύσαμε, νὰ ἐπεξεργασθῆ καὶ μέσα σ’ ἐμᾶς τὸ παράξενο τοῦτο μυστήριον μυστικῶς καὶ ἀπορρήτως, βγάζοντάς μας ἀπὸ τὸ σκότος, γιὰ νὰ ἐκφραστοῦμε ἀποστολικά, «στὸ θαυμαστὸ του φῶς»¹⁹;

22 Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος λέγει «εἶναι ἔπαθλο ἀρετῆς τὸ νὰ γίνη κανεὶς θεός, καὶ νὰ καταστράπτεται μὲ τὸ καθαρῶτατο φῶς, γενόμενος υἱὸς τῆς ἡμέρας, ἡ ὁποία δὲν διακόπτεται ἀπὸ σκοτάδι· διότι ἄλλος εἶναι ὁ ἥλιος πού τὴν κάνει αὐτὴν, αὐτὸς πού ἀπαστράπτει τὸ ἀληθινὸ φῶς, τὸ ὁποῖο, ἀφοῦ μᾶς φέξη μιὰ φορά, δὲν κρύπτεται στὴ δύσι, ἀλλά, ἀφοῦ ἀγκαλιάσῃ τὰ πάντα

16. Γέν. 3, 19.

17. *Εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν*, PG 97, 932C–933B.

18. Αὐτόθι, 930CD.

19. *Α’ Πέτρ.* 2, 9.

ἀδιάδοχον τοῖς ἀξίοις τὸ φῶς ἐμποιεῖ καὶ αὐτοὺς τοὺς μετέχον-
 τας τοῦ φωτὸς ἐκείνου ἄλλους ἡλίους ἀπεργαζόμενος. 'Τότε
 γάρ', φησὶν, 'οἱ δίκαιοι ἐκλάμπουσιν ὡς ὁ ἥλιος'». Ἐρ' οὖν οὐ
 κοινὸν τοῖς κατ' ἀρετὴν ζῶσι τοῦτο καὶ οὗτος εἶναι κηρύττει τὸ
 5 φῶς, καθ' ὃ καὶ ἔλαμψεν ὁ Κύριος ἐπιφανεῖς καὶ αὐθις λάμπει
 παραγενόμενος; Ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ λέγων, «κάλλος τοῦ ὄντως
 δυνατοῦ τὴν νοητὴν αὐτοῦ καὶ θεωρητὴν θεότητα, ὃ καὶ Πέτρος
 καὶ οἱ υἱοὶ τῆς βροντῆς ἐπ' ὄρους εἶδον»· καὶ πάλιν, «κάλλος
 ἀληθινὸν καὶ ἐρασμιώτατον μόνῳ τῷ τὸν νοῦν κεκαθαρμένῳ
 10 θεωρητόν, τὸ περὶ τὴν θείαν καὶ μακαρίαν φύσιν, οὗ ὁ ἐνατενί-
 σασ ταῖς μαρμαρυγαῖς καὶ ταῖς χάρισι μεταλαμβάνει τι ἀπ' αὐ-
 τοῦ, ὡσπερ ἀπὸ τινος βαφῆς αἴγλην τινὰ ἀνθηρὰν εἰς τὴν οἰ-
 κείαν ὄψιν ἀναχρωννύμενος, ὅθεν καὶ Μωϋσῆς, τῷ μετεληφέ-
 ναι τοῦ κάλλους ἐκείνου ἐν τῷ ὁμιλεῖν Θεῷ ἐδοξάσθη τὸ πρό-
 15 σωπον»· καὶ ταῦτα τοίνυν λέγων ὁ μέγας Βασίλειος, οὐ κοινὸν
 εἶναι τίθεται τὸ φῶς ἐκεῖνο πάντων τῶν κεκαθαρμένων; Ὁ δὲ
 ἀδελφὸς καὶ ἀδελφὰ φρονῶν αὐτῷ περὶ τοῦ μεγάλου Παύλου
 λέγων, ὡς «εὐθὺς ἐραστής ἐγένετο τοῦ θείου κάλλους τοῦ τοῖς
 ὀφθαλμοῖς ἐναστράψαντος», οὐχὶ καὶ αὐτὸν τὸν θεῖον Παῦλον
 20 ἰδεῖν ἐκεῖνο τὸ φῶς φησι, κάλλος τοῦτο εἰπών;

23 Ὁ δὲ μέγας Μακάριος ἐν τοῖς μεταφρασθεῖσιν ὑπὸ τοῦ
 Μεταφραστοῦ Κεφαλαίοις «καὶ τῷ μακαρίῳ δέ», φησί,
 «Παύλῳ τὸ ἐλλάμψαν ἐν τῇ ὁδῷ φῶς, δι' οὗ καὶ εἰς τρίτον οὐ-
 ρανὸν ἦρται καὶ μυστηρίων ἀλαλήτων ἀκουστής ἐγένετο, οὐ
 25 νοημάτων καὶ γνώσεως φωτισμὸς ἦν, ἀλλὰ δυνάμεως τοῦ
 ἀγαθοῦ Πνεύματος καθ' ὑπόστασιν ἐν τῇ ψυχῇ ἔλλαμψις, οὗ τὴν

20. Ἄκριβῶς τὸ χωρίο τοῦτο δὲν κατέστη δυνατὸ ν' ἀνιχνευθῆ· πρβλ.
 σχετικὰ χωρία Εἰς τὴν ἑξαήμερον 2, 8, PG 29, 52A. Ἐρμηνείαν εἰς 33 ψαλμὸν
 9, PG 29, 273A Ὑπόμνημα εἰς Ἡσαΐαν 1, 31, PG 30, 180B.

21. Ἐρμηνεία εἰς 44 Ψαλμὸν 5, PG 29, 400C.

μέ τῆ φωτιστικῆ του δύναμι, προκαλεῖ ἀτελείωτο καὶ συνεχές στοὺς ἀξίους τὸ φῶς καὶ καθιστᾷ ἄλλους ἡλίους αὐτοὺς πού μετέχουν τοῦ φωτὸς ἐκείνου. Διότι λέει, 'τότε οἱ δίκαιοι θὰ ἐκλάμπουν σὰν ὁ ἥλιος'»²⁰. Ἐραγε λοιπὸν δὲν κηρύττει κι' αὐτὸς ὅτι εἶναι κοινὸ στοὺς ζῶντας κατὰ τὴν ἀρετὴ τοῦτο τὸ φῶς, κατὰ τὸ ὁποῖο καὶ ἔλαμψε ὁ Κύριος ὅταν ἐπεφάνη καὶ θὰ λάμψη πάλι ὅταν ἔλθῃ; Ἀλλὰ καὶ σὲ ἄλλο σημεῖο λέγοντας «κάλλος τοῦ ἀληθινὰ δυνατοῦ τῆ νοητῆ καὶ θεωρητικῆ θεότητά του, τὸ ὁποῖο εἶδαν ἐπάνω στὸ ὄρος καὶ ὁ Πέτρος καὶ οἱ υἱοὶ τῆς βροντῆς»²¹. καὶ πάλι, «κάλλος ἀληθινὸ καὶ ἐρασμιώτατο, θεωρητὸ ἀπὸ μόνο τὸν καθαρμένο στὸ νοῦ, τὸ γύρω ἀπὸ τῆ θεία καὶ μακαρία φύσι, ὅπου ὅποιος ἐνατενίσῃ τὶς μαρμαρυγές καὶ τὶς χάριτες μεταλαμβάνει κάτι ἀπ' αὐτό, σὰν νὰ χρωματίζεται στὸ πρόσωπό του μιὰ ἀνθηρὴ αἴγλη ἀπὸ κάποια βαφή· γι' αὐτὸ καὶ ὁ Μωυσῆς μὲ τὸ νὰ μετᾶσχη ἐκείνου τοῦ κάλλους κατὰ τῆ συνομιλία μὲ τὸν Θεὸ ἐδοξάσθηκε στὸ πρόσωπο»²². αὐτὰ λοιπὸν λέγοντας ὁ μέγας Βασίλειος, δὲ δέχεται ὅτι εἶναι κοινὸ τὸ φῶς ἐκεῖνο σ' ὅλους τοὺς κεκαθαρμένους; Ὁ δὲ ἀδελφός του πού ἔχει ἀδελφὰ μὲ αὐτὸν φρονήματα, λέγοντας περὶ τοῦ μεγάλου Παύλου ὅτι «εὐθὺς ἔγινε ἐραστής τοῦ θείου κάλλους πού ἄστραψε μέσα στοὺς ὀφθαλμούς»²³, δὲν δέχεται ὅτι κι' ὁ ἴδιος ὁ θεῖος Παῦλος εἶδε ἐκεῖνο τὸ φῶς, πού ὠνόμασε κάλλος;

23 Ὁ δὲ μέγας Μακάριος στὰ *Κεφάλαια* πού διασκεύασε ὁ Μεταφραστής, λέγει, «καὶ τὸ φῶς πού ἔλαμψε στὸν Παῦλο κατὰ τὸ δρόμο²⁴, διὰ τοῦ ὁποίου ἐσηκώθηκε ἕως τὸν τρίτο οὐρανὸ²⁵ κι' ἔγινε ἀκουστής ἀλαλήτων μυστηρίων, δὲν ἦταν φωτισμὸς νοημάτων καὶ γνώσεως, ἀλλ' ἦταν ἔλλαμψις δυνάμεως τοῦ ἀγαθοῦ Πνεύματος καθ' ὑπόστασι στὴν ψυχῇ, τοῦ ὁποίου τὴν ὑπερβολικὴ λαμπρότητα δὲν μπόρεσαν νὰ βαστάσουν οἱ

22. Ἐρμηνεῖα εἰς 29 Ψαλμὸν 5, PG 29, 317B.

23. Γρηγορίου Νύσσης, Ἐπιτάφιος εἰς Μ. Βασίλειον, PG 46, 793C.

24. Πρβλ. Πράξ. 9, 3.

25. Πρβλ. Β' Κορ. 12, 2.

ὑπερβολὴν τῆς λαμπρότητος οἱ τῆς σαρκὸς ὀφθαλμοὶ μὴ διενεγκόντες ἀπετυφλώθησαν· δι' οὗ πᾶσά τε γνῶσις ἀποκαλύπτεται καὶ Θεὸς πρὸς ἀλήθειαν τῆ ἀξία καὶ φιλουμένη ψυχῇ γνωρίζεται». Ὁρᾶς ὅπως τὸ φῶς ἐκεῖνο κοινὸν εἶναι καὶ οὗτος πάσης
 5 φιλοθέου καὶ θεοφιλοῦς ἰσχυρίζεται ψυχῆς; Ἐπεὶ καὶ ἀλλαχοῦ φησι, «τὴν δόξαν τοῦ προσώπου Μωϋσέως νῦν ἐν τῇ ψυχῇ δέχονται οἱ ἅγιοι»· καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν, «τὴν ἐν τῷ θνητῷ σώματι Μωϋσέως ἀθάνατον ἐκείνην τοῦ Πνεύματος ἐν ἀποκαλύψει δόξαν νῦν τῷ ἀθανάτῳ τοῦ ἔσω ἀνθρώπου προσώπῳ τοῖς ἀξίοις
 10 ἀκαταργήτως ἐλλάμπεσθαι».

24 Γρηγόριος δὲ πάλιν ὁ περιβόητος θεολόγος, «βραχεῖαν τοῦ μεγάλου φωτὸς λαμπηδόνα» λέγων, «ἢ τὴν ὄψιν ὁ Παῦλος πρὶν καθαρθῆναι προσομιλήσας ἐπλήγη» καὶ «βραχεῖαν ἀπορροὴν τοῦ ἀκροτάτου φωτὸς καὶ ἀπαύγασμα τὸ πρὸς μόνους τοὺς
 15 ἁγίους φθάνον, καὶ γὰρ ἔθετο σκότος ὁ Θεὸς ἀποκρυφῆν αὐτοῦ», ἵνα μὴ ραδίως ἴδῃ σκοτεινὴ φύσις τὸ ἀπόθετον κάλλος καὶ ὀλίγων ἄξιον, μηδὲ ραδίως ἐπιτυχοῦσα ραδίως καὶ ἀποβάλλῃ διὰ τὴν εὐκολίαν τῆς κτήσεως· φῶς δὲ ὁμιλήσῃ φωτὶ ἀεὶ πρὸς τὸ ὕψος ἔλκοντι διὰ τῆς ἐφέσεως»· καὶ «νοῦς πλησιάσῃ τῷ καθα-
 20 ρωτάτῳ κεκαθαρμένος»· καὶ «τὸ μὲν ἄρτι φανῆ, τὸ δὲ ὕστερον, ἄθλον ἀρετῆς καὶ τῆς ἐντεῦθεν πρὸς αὐτὸ νεύσεως» οὐ τοῖς ὁμοίως αὐτῷ μεγάλοις συμφθέγγεσθαί σοι δοκεῖ;

25 Τί δὲ ὁ λέγων «ἄβυσσος μὲν πένθους παράκλησιν ἐθεάσατο, καθαρότης δὲ καρδίας ἐδέξατο ἔλλαμψιν· ἔλλαμψίς ἐστιν
 25 ἄρρητος ἐνέργεια, ὀρωμένη ἀοράτως καὶ νοουμένη ἀγνώστως», ποῖόν σοι φῶς δοκεῖ λέγειν; Ὁ δὲ ἅγιος Ἰσαὰκ γράφων, «προσ-

26. Περὶ ἐλευθερίας νοῦς 23, PG 34, 957AB.

27. Περὶ ὑψώσεως νοῦς 1, PG 34, 889C καὶ Ὁμιλία 5, 11–12, PG 34, 516B–517B.

ὄφθαλμοὶ τῆς σαρκὸς καὶ γι' αὐτὸ ἐτυφλώθηκαν, καὶ διὰ τοῦ ὁποίου ἀποκαλύπτεται κάθε γνῶσις κι' ὁ Θεὸς γνωρίζεται ἀληθινὰ ἀπὸ τὴν ἄξια κι' ἀγαπημένη ψυχὴ»²⁶. Βλέπεις πῶς καὶ τοῦτος ἰσχυρίζεται ὅτι τὸ φῶς ἐκεῖνο εἶναι κοινὸ κάθε φιλόθεης καὶ θεοφιλοῦς ψυχῆς; Διότι καὶ ἄλλοῦ λέγει, «τὴ δόξα τοῦ προσώπου τοῦ Μωυσέως δέχονται τώρα στὴν ψυχὴ οἱ ἅγιοι»²⁷. κι' ἄλλοῦ πάλι λέγει ὅτι «ἡ ἀθάνατη ἐκείνη δόξα τοῦ Πνεύματος ποὺ ἀποκαλύφθηκε στὸ θνητὸ σῶμα τοῦ Μωυσέως τώρα ἐλάμπεται ἀκαταργήτως μέσα στὸ ἀθάνατο πρόσωπο τοῦ ἔσω ἀνθρώπου τῶν ἀξίων»²⁸.

24 Ὁ δὲ Γρηγόριος πάλι, ὁ περιβόητος θεολόγος, ἀναφέρει τὴν μικρὴ λάμψι τοῦ μεγάλου φωτός, τὴν ὁποία ὁ Παῦλος συνάντησε πρὶν καθαρθῆ καὶ κτυπήθηκε στὴν ὄψι²⁹ καὶ «μικρὴ ἀπορροὴ τοῦ κορυφαίου φωτός καὶ ἀπαύγασμα ποὺ φθάνει μόνο πρὸς τοὺς ἁγίους, διότι ὁ Θεὸς ὤρισε τὸ σκότος κρυψῶνα του»³⁰, ὥστε νὰ μὴ ἰδῆ εὐκόλα ἢ σκοτεινὴ φύσις τὸ ἀπόρρητο κι' ἄξιο γιὰ λίγους κάλλος μῆτε, ἐπιτυγχάνοντάς το εὐκόλα, νὰ τὸ ἀποβάλλῃ κι' εὐκόλα ἐξ αἰτίας τῆς εὐκολίας τῆς ἀποκτήσεως, καὶ τὸ φῶς νὰ συναντήσῃ τὸ φῶς καθὼς τὸ ἔλκει πάντοτε πρὸς τὸ ὕψος διὰ τῆς ἐφέσεως· καὶ «ὁ νοῦς νὰ πλησιάσῃ τὸν καθάρωτατο καθαρμένος· καὶ «ἓνα μέρος νὰ φανῆ τώρα, ἄλλο νὰ φανῆ ὕστερα, ἔπαθλο ἀρετῆς καὶ τῆς ἀπὸ ἐδῶ κλίσεως πρὸς αὐτό»³¹. Δὲν σοῦ φαίνεται ὅτι συμφωνεῖ μὲ τοὺς ὅμοια μὲ αὐτὸν μεγάλους;

25 Τί κάμει αὐτὸς ποὺ λέγει «ἡ ἄβυσσος συνάντησε παρηγορία πένθους κι' ἡ καθαρότης τῆς καρδιᾶς ἐδέχθηκε ἔλλαμψι· ἔλλαμψις εἶναι ἄρρητη ἐνέργεια, ὀρωμένη ἀοράτως καὶ νοουμένη ἀγνώστως»³²; Ποιὸ φῶς νομίζεις ὅτι λέγει; Ὁ δὲ ἅγιος

28. *Περὶ ἐλευθερίας νοῦς* 21, PG 34, 956BC.

29. *Λόγος 39 εἰς τὰ ἅγια Φῶτα*, 9, PG 36, 344B.

30. *Ψαλμ. 17, 12· Β' Βασιλ. 22, 12*.

31. *Λόγος 32, 15*, PG 36, 189D-192A.

32. Ἰω. Σιναῖτου, *Κλίμαξ* 7, PG 88, 813B.

ευχή ἐστὶ καθαρότης νοός, ἣτις μόνη ἐκ τοῦ φωτὸς τῆς ἁγίας Τριάδος μετ' ἐκπλήξεως τέμνεται»· καὶ πάλιν, «καθαρότης ἐστὶ νοός ἐφ' ἧ διαυγάζει ἐν τῷ καιρῷ τῆς προσευχῆς τὸ φῶς τῆς ἁγίας Τριάδος, καὶ τότε ὁ νοός ὑπεράνω τῆς προσευχῆς γίνε-
5 ται»· καὶ πάλιν, «θεωροῦμεν τὴν δόξαν τῆς φύσεως αὐτοῦ τῆς ἁγίας, ὅτε εὐδοκήσει ὁ Θεὸς εἰσάξαι ἡμᾶς εἰς τὰ μυστήρια τὰ πνευματικά», ἅρ' οὐκ ἐκείνην τὴν δόξαν καὶ ἐκεῖνό φησι τὸ φῶς, ὃ περὶ τὴν θείαν καὶ μακαρίαν φύσιν ὁ μέγας εἶρηκε Βασί-
λειος;

26 Ἄλλὰ γὰρ αὐτὸς πάλιν ὁ μέγας Βασίλειος ἐν εἶναι φῶς ἰσχυρισάμενος τὸ κατὰ διαφόρους καιροὺς τοῖς τοῦ Θεοῦ ἁγίοις παραδόξως ἐπιφαινόμενον, εἶτα ψυχῶν ἁγίων τοῦτ' εἶναι φωτισμὸν ἀποφαίνεται, «ὃ καὶ ἡμεῖς», φησὶν, «εὐξώμεθα φθάσαι καὶ εἰς ἡμᾶς». Τοῦτο δὴ καὶ πᾶσα ἡ Ἐκκλησία διὰ τῶν ἱερῶν
15 ἁσμάτων ἐκάστης εὐχεται τῆς ἡμέρας, μάλιστα δὲ κατὰ τὴν ἐπέτειον μνήμην τῆς θείας μεταμορφώσεως. Ὅτι μέντοι τῷ μεγάλῳ Βασιλείῳ τῆς εὐχῆς ταύτης γενομένης ἀνυσίμου καὶ ἐπ' αὐτὸν ἔφθασεν ἐκεῖνο τὸ φῶς, ὃ ψυχῶν ἐστὶν ἁγίων φωτισμός, ὁ Νύσσης θεῖος Γρηγόριος ἐν τῷ εἰς αὐτὸν Ἐπιταφίῳ
20 ἀπεκάλυψεν ἡμῖν. «Κατελάμφθη» γάρ, φησί, «τῷ φωτὶ διὰ τῆς βάτου ὁ Μωϋσῆς; Ἐχομέν τι συγγενὲς τῆς ὀπτασίας ταύτης καὶ ἐπὶ τούτου εἰπεῖν, ὅτι νυκτὸς οὔσης γίνεται αὐτῷ φωτὸς ἔλλαμ-
πισ κατὰ τὸν οἶκον προσευχομένῳ· ἄῤῥλον δέ τι τὸ φῶς ἦν ἐκεῖ-
νο θείᾳ δυνάμει καταφωτίζον τὸ οἶκημα».

27 Ἄλλ' ὁ πρὸς τοὺς ἁγίους ἀνελέσθαι τὸν πόλεμον προηρη-
μένος Ἀκίνδυνος «οὐδεῖς», φησὶν, «ὁμολογούμενος θεολόγος κοινὸν ἐκεῖνο τὸ φῶς καὶ τοῖς ἄλλοις ἐδίδαξε, κἂν εἰς ἄκραν τις Θεοῦ θεωρίαν ἀνέλθῃ, ἀλλ' ἐπὶ τῶν θείων ἀποστόλων ἐμαρτύ-
ρησαν μόνων». Ὡστε οὐ τὸν μέγαν Διονύσιον, οὐ τὸν μέγαν

33. Λόγος 32, Σπετσιέρη, σ. 140.

34. Αὐτόθι.

35. Λόγος 72, Σπετσιέρη, σ. 281.

Ἰσαὰκ γράφοντας, «προσευχὴ εἶναι καθαρότης νοῦ, πού μόνο αὐτὴ ἀποσπᾶται ἀπὸ τὸ φῶς τῆς ἁγίας Τριάδος με ἔκπληξι»³³· καὶ πάλι «καθαρότης τοῦ νοῦ εἶναι ἐκείνη στήν ὁποία διαυγάζει τὸ φῶς τῆς ἁγίας Τριάδος στὸν καιρὸ τῆς προσευχῆς, καὶ τότε ὁ νοῦς φθάνει ὑπεράνω τῆς προσευχῆς»³⁴· καὶ πάλι, «θεωροῦμε τὴ δόξα τῆς ἁγίας του φύσεως, ὅταν εὐδοκῆση ὁ Θεὸς νὰ μᾶς εἰσαγάγη στὰ πνευματικὰ μυστήρια»³⁵, ἄραγε δὲν ἐννοεῖ ἐκείνη τὴ δόξα κι' ἐκεῖνο τὸ φῶς, τὸ ὁποῖο ὁ μέγας Βασίλειος εἶπε ὅτι εἶναι γύρω ἀπὸ τὴ θεία καὶ μακαρία φύσι;

26 Ἄλλὰ βέβαια ὁ ἴδιος πάλι ὁ μέγας Βασίλειος ἰσχυρίσθηκε ὅτι εἶναι τὸ φῶς πού κατὰ καιροὺς ἐπιφαίνεται παραδόξως στοὺς ἁγίους τοῦ Θεοῦ· ἔπειτα ἀποφίνεται ὅτι τοῦτο εἶναι φωτισμὸς ἁγίων ψυχῶν, «κάτι πού», λέγει, «ἄς εὐχηθοῦμε νὰ φθάση καὶ σ' ἐμᾶς»³⁶. Τοῦτο ἄλλωστε εὔχεται καὶ ὀλόκληρη ἡ Ἐκκλησία καθημερινῶς, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν ἐπέτεια ἡμέρα τῆς θείας μεταμορφώσεως³⁷. Ὅτι βέβαια τούτη ἡ εὐχὴ ἔγινε ἀποτελεσματικὴ καὶ στὸν μέγα Βασίλειο κι' ἔφθασε καὶ σ' αὐτὸν ἐκεῖνο τὸ φῶς, πού εἶναι φωτισμὸς τῶν ἁγίων ψυχῶν, μᾶς τὸ ἀπεκάλυψε ὁ θεῖος Γρηγόριος Νύσσης στὸν *Ἐπιτάφιο* πού τοῦ ἀφιέρωσε. Διότι λέγει, «καταλάμφθηκε ἀπὸ τὸ φῶς διὰ τῆς βάτου ὁ Μωυσῆς; Ἐχομε κάτι συγγενὲς με αὐτὴν τὴ ὀπτασία νὰ εἰποῦμε καὶ γιὰ τοῦτον, ὅτι κάποια νύκτα πού προσευχόταν στὸν οἶκο τοῦ ἔγινε ἔλλαμψις φωτός· ἦταν δὲ ἄυλο τὸ φῶς ἐκεῖνο πού με θεία δύναμι καταφώτιζε τὸ οἶκημα»³⁸.

27 Ἄλλὰ ὁ Ἀκίνδυνος, πού εἶναι ἀποφασισμένος νὰ ἀναλαμβάνη τὸν πόλεμο πρὸς τοὺς ἁγίους, λέγει, «κανεῖς ἀναγνωρισμένος δὲν ἐδίδαξε ὅτι εἶναι κοινὸ ἐκεῖνο τὸ φῶς καὶ στοὺς ἄλλους, ἔστω κι' ἂν ἀσεβῆ κανεῖς στὸ κορύφωμα τῆς θεωρίας τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ὅλοι τὸ ἐπιβεβαιώνουν μόνο ἐπὶ τῶν θείων ἀποστόλων». Ὡστε αὐτὸς δὲν θεωρεῖ ἀναγνωρισμένο θεολόγο οὔτε

36. Πρβλ. *Εἰς τὴν ἐξαήμερον* 2, 8, PG 29, 52B.

37. *Ἀπολυτικὸν τῆς Μεταμορφώσεως*.

38. *Ἐπιτάφιος εἰς Μ. Βασίλειον*, PG 46, 809C.

Ἀθανάσιον, οὐ τὸν μέγαν Βασίλειον, οὐ τὸν θεολόγον Γρηγόριον, οὐδέ τινα τῶν σεβομένων παρ' ἡμῶν ἄλλον, ἵνα μὴ καθ' ἕκαστον λέγω πάντα, ὁμολογούμενον οὗτος θεολόγον ἠγεῖται. Καὶ αὐτῷ δὲ τῷ Θεῷ τῶν θεολόγων ἀντιπαρατάττεται σαφῶς. 5 Ὁ μὲν γὰρ διὰ τοῦτο τὴν ἀστραπὴν ἐκείνην ἔδειξεν ἐπὶ τοῦ ὄρους εὐχόμενος, ἀστραπὴν φωτὸς διηνεκῆ, ἄσβεστόν τε καὶ ἀνεπισκίαστον, ἵνα φανερώσῃ τὸ κοινὸν βραβεῖον τῶν πεπιστευκότων εἰς αὐτόν. Οὗτος δὲ πάντα ἀπιστεῖν διδάσκει, σαφῶς ἀπαγορεύων καὶ ὑπαγορεύων τάναντία, καὶ μὴδ' αὐτῷ 10 Παύλῳ τῷ ἐπόπτη τῶν μεγίστων, μὴ ὅτι νῦν ἀλλ' οὐδὲ κατὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα, θεατὸν αὐτὸ τιθέμενος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

Ὅτι μὴ μόνον νῦν μὲν κτίσμα, νῦν δὲ τοῦ Θεοῦ οὐσίαν τοῦτο δείκνυσιν οἰόμενος τὸ φῶς, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς τοῖς τρισὶν ἀθέατον, οἷς μόνοις πρότερον θεατὸν ἀπεφήνατο γενέσθαι

28 Εἰ μὲν οὖν κτιστὸν τὸ θεαθέν, καὶ ταῦτα φῶς, καθάπερ καὶ αὐτὸς πρότερον κατεσκεύασας, τίνος κτίσματος καὶ μόνης θεάς ὁ Παῦλος ἀνάξιος, καὶ οὐχ ὁ Παῦλος μόνον ἀλλὰ καὶ οἱ ἀρχάγ- 15 γελοι; Πῶς καὶ τίνι λόγῳ τοῖς τὰ κτιστὰ μόνον ὀρῶσι, καὶ ἀπὸ τούτων μόνων ὀρῶσι καὶ γινώσκουσι τὸν Θεὸν ἀνθρώποις κατὰ σὲ καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀρχαγγέλοις, τοῦτο μόνον ἀθέατον καὶ ἀπερινόητόν ἐστι τὸ κτίσμα; Εἰ δ' ἄκτιστόν τε καὶ οὐσία θεία, καθάπερ αὐτὸς ὁ πολὺς καὶ τοῦτο κατεσκεύασας ἐνταῦθα, λέ- 20 γων ὡς ἀθέατον τοῦτο καὶ αὐτῷ Παύλῳ καὶ ἀγγέλοις, πῶς, εἶπέ, πρότερον διὰ πολλῶν κατεσκεύασας αὐτὸ κτιστόν; Ἔστω δὴ τὸ νῦν ἔχον ἄκτιστον τὸ πρότερον αὐτὸ κτιστὸν διὰ τὸ πολυ-

τὸν μέγα Διονύσιο, οὔτε τὸν μέγα Ἀθανάσιο οὔτε τὸν μέγα Βασίλειο, οὔτε τὸν θεολόγο Γρηγόριο, οὔτε κανένα ἄλλο ἀπὸ τοὺς σεβαστοὺς σὲ μᾶς, γιὰ νὰ μὴ τοὺς ἀναφέρω ὅλους ὀνομαστικά. Καὶ στὸν ἴδιο ἄλλωστε τὸν Θεὸ τῶν θεολόγων ἀντιπαρατάσσεται σαφῶς. Ὁ Χριστὸς ἔδειξε ἐπάνω στὸ ὄρος ἐκείνη τὴν ἀστραπή, προσευχόμενος, ἀστραπή φωτὸς παντοτινῆ, ἄσβεστη καὶ ἀσκίαστη, γιὰ τοῦτο· γιὰ νὰ φανερώσῃ δηλαδὴ τὸ κοινὸ βραβεῖο γιὰ τοὺς πιστοὺς του. Τοῦτος ὅμως διδάσκει ὅλους νὰ ἀπιστοῦν, σαφῶς ἀπορρίπτοντάς το καὶ ὑπαγορεύοντας τὰ ἀντίθετα, καὶ μὴ παραδεχόμενος ὅτι εἶναι τὸ φῶς θεατὸ οὔτε ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Παῦλο, τὸν ἐπόπτη τῶν μεγίστων μυστηρίων, ὄχι μόνο τώρα ἀλλὰ οὔτε στὸν μέλλοντα αἰῶνα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 7

Ἵτι δεικνύει ὄχι μόνο ὅτι θεωρεῖ τὸ φῶς ἄλλοτε κτίσμα κι' ἄλλοτε οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ὅτι τὸ ἐκλαμβάνει ἀθέατο καὶ ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς τρεῖς ἀπὸ τοὺς ὁποίους μόνους ἀποφάνθηκε πρωτύτερα ὅτι ἔγινε θεατὸ

28 Ἐάν λοιπὸν αὐτὸ ποὺ ἐθεάθηκε, τὸ φῶς, εἶναι κτιστό, ὅπως καὶ σὺ τὸ ἐχαρακτήρισες προηγουμένως, ποιό κτίσμα εἶναι ἀνάξιος καὶ ἀπλῶς νὰ ἰδῇ ὁ Παῦλος ἀλλὰ καὶ οἱ ἀρχάγγελοι; Πῶς καὶ κατὰ ποιά λογικὴ σ' αὐτοὺς ποὺ μόνο τὰ κτιστὰ βλέπουν καὶ ἀπ' αὐτὰ μόνο βλέπουν καὶ γνωρίζουν τὸν Θεό, ἀνθρώπους κατὰ σένα καὶ ἀγγέλους καὶ ἀρχαγγέλους, μόνο τοῦτο τὸ κτίσμα εἶναι ἀθέατο καὶ ἀπερινόητο; Ἐάν δὲ εἶναι ἄκτιστο καὶ θεία οὐσία, ὅπως ἐσὺ ὁ πολὺς τὸ παρουσίασες ἐδῶ, λέγοντας ὅτι τοῦτο εἶναι ἀθέατο καὶ στὸν ἴδιο τὸν Παῦλο καὶ στοὺς ἀγγέλους, πῶς τὸ παρουσίασες προηγουμένως μὲ πολλὰ ἐπιχειρήματα ὡς κτιστό, εἶπέ μου; Ἐστὼ ὅμως ὅτι τώρα εἶναι ἄκτιστο τὸ προηγούμενο κτιστὸ ἐξ αἰτίας τοῦ πολυποικίλου τῆς σο-

ποίκιλον τῆς σῆς σοφίας καὶ θεολογίας· πῶς οὖν ὁ Πέτρος καὶ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης εἶδον, τούτου Παῦλος οὐκ ἠξίωται; Ὅτι Παύλου προσκληθέντος ὁ Χριστὸς ἦν ἐν οὐρανοῖς; Καὶ μὴν αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ καλέσας ἦν αὐτὸν καὶ διὰ τοῦ ὁμοίου φωτὸς ἐπιφανείς, ὡς ὁ θεῖος Λουκᾶς συγγράφεται καὶ ἡμεῖς μικρὸν ἀνωτέρω τοὺς πατέρας προηνέγκαμεν εἰπόντας, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Παῦλος περὶ ἑαυτοῦ μαρτυρεῖ. Ἔστω δέ, Παῦλος ἐπὶ γῆς ἦν, ὁ δὲ Χριστὸς ἐν οὐρανοῖς καὶ κατὰ τὸ σὸν ὕψος ἢ βάθος τῆς θεολογίας οὐκ ἀφικνεῖσθαι μέχρις ἡμῶν ἄνωθεν ἢ λαμπρότης τοῦ θεϊκοῦ δύναται φωτὸς. Οἱ ἄγγελοι καὶ ἀρχάγγελοι οὐ σύνεισιν αὐτῷ; Τίνι λογισμῷ καὶ τούτους, ἄνθρωπε, τοῦ φωτὸς ἀποστειρεῖς, καὶ ταῦτα τῶν πατέρων φανερωῶς λεγόντων, ὡς «τῷ ἐν τῷ Θαβωρίῳ λάμπαντι φωτὶ πᾶσα τῶν ὑπερκοσμίων ἢ νοητῆ διακόσμησις ἀῦλως ἐστιωμένη τεκμήριον ἐναργέστερον τίθεται τῆς 15 περὶ ἡμᾶς τοῦ Λόγου φιλανθρωπίας»;

29 Ὅτι δὲ ὁ ταῖς ἐκ διαμέτρου δυσσεβείαις περιπίπτειν κινδυνεύων Ἀκίνδυνος ἄκτιστον αὐτὸ κατασκευάζων καὶ διὰ γλώττης ἔσθ' ὅτε πρὸς ἀπάτην λέγων, οὐ μόνον τὴν οὐσίαν εἶναι τοῦτο τοῦ Θεοῦ φαντάζεται, ἀλλὰ καὶ οἷς μόνοις πρότερον 20 ἔλεγεν ὀφθῆναι, νῦν αὖ ἀόρατον κάκεινοις τίθεται, προϊόντος ἔτ' αὐτῷ τοῦ λόγου φανεροῖ. Φησὶ γὰρ ὅτι «τὸ μόνον ἄκτιστον φῶς καὶ ἡ ἄκτιστος δόξα, ἡγουν ἡ θεία φύσις, παντελῶς ἐστι καθ' ἑαυτὴν ἀόρατος». Ἐπεὶ τοίνυν μόνον ἄκτιστον φῶς καὶ ἄκτιστον δόξαν τὴν θεϊαν φύσιν οὕτως φησι, φανερὸν ὡς, ὅταν ἐκεῖ- 25 νο τὸ φῶς ἄκτιστον ἢ λέγη ἢ κατασκευάζῃ, τὴν οὐσίαν τοῦτ' εἶναι νομίζει τοῦ Θεοῦ καὶ μηδὲ τῶν τρισὶν ὀφθῆναι τῶν ἀποστόλων ἐπ' ὄρους συγχωρεῖ. Καὶ κατ' αὐτὸν γὰρ παντελῶς καθ' ἑαυτὴν ἀόρατος ἡ θεία φύσις.

Καὶ μὴν οὐ μόνον ἐξ ὧν λέγει προϊών, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὧν 30 ἔφη προλαβών, αὐτὴν τε τὴν τοῦ Θεοῦ οὐσίαν τὸ φῶς τοῦτο

φίας τῆς θεολογίας σου· πῶς λοιπόν, αὐτὸ πού εἶδαν ὁ Πέτρος καὶ ὁ Ἰάκωβος καὶ ὁ Ἰωάννης, δὲν τὸ ἀξιώθηκε ὁ Παῦλος; Διότι ὅταν ἐκλήθηκε ὁ Παῦλος, ὁ Χριστὸς ἦταν στοὺς οὐρανοὺς; Καὶ ὅμως ἐκεῖνος ἀκριβῶς ἦταν πού τὸν ἐκάλεσε κι' ἐπιφάνηκε μὲ τὸ ὅμοιο φῶς, ὅπως γράφει ὁ θεῖος Λουκᾶς κι' ἐμεῖς λίγο παραπάνω ἐφέραμε τοὺς πατέρες νὰ τὸ λέγουν, ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Παῦλος μαρτυρεῖ περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του¹. Ἔστω πάντως ὅτι ὁ Παῦλος ἦταν στὴ γῆ, ὁ Χριστὸς στοὺς οὐρανοὺς, καὶ κατὰ τὸ ὕψος ἢ τὸ βάθος τῆς δικῆς σου θεολογίας δὲν μπορεῖ ἢ λαμπρότης τοῦ θεϊκοῦ φωτὸς νὰ φθάσῃ ἀπὸ ἐπάνω ἕως ἐμᾶς. Οἱ ἄγγελοι καὶ οἱ ἀρχάγγελοι δὲν εὐρίσκονται γύρω του; Μὲ ποιό λογισμό, ἄνθρωπε, ἀποστερεῖς κι' αὐτοὺς ἀπὸ τὸ φῶς, μολονότι οἱ πατέρες λέγουν φανερά ὅτι, «ὅλη ἡ νοητὴ διακόσμησις τῶν ὑπερκοσμίων τρεφομένη αὐλως μὲ τὸ φῶς πού ἔλαμψε στὸ Θαβῶριο ὄρος θέτει ἐναργέστατο τεκμήριον τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Λόγου γιὰ μᾶς»²;

- 29 Ὅτι δὲ ὁ Ἀκίνδυνος πού κινδυνεύει νὰ περιπέσῃ στὶς ἐκ διαμέτρου δυσσέβειες, παριστάνοντάς το ἄκτιστο καὶ μερικὲς φορές προφορικῶς τὸ λέγει ἔτσι γιὰ ἐξαπάτησι, ὄχι μόνο φαντάζεται ὅτι τοῦτο εἶναι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ ἀλλὰ καὶ γιὰ ἐκείνους ἀπὸ τοὺς ὁποίους μόνο ἔλεγε προηγουμένως ὅτι ἐθεάθηκε, τώρα πάλι τὸ θεωρεῖ ἀθέατο, τὸ φανερώνει στὴ συνέχεια τοῦ λόγου. Διότι λέγει ὅτι «τὸ μόνο ἄκτιστο φῶς καὶ ἡ ἄκτιστη δόξα, δηλαδή ἡ θεία φύσις, εἶναι ἐντελῶς ἀόρατη καθ' ἑαυτήν». Ἐπειδὴ λοιπόν τοῦτος μόνο ἄκτιστο φῶς καὶ ἄκτιστη δόξα χαρακτηρίζει τὴ θεία φύσι, εἶναι φανερό ὅτι, ὅταν λέγῃ ἢ παρουσιάσῃ ἐκεῖνο τὸ φῶς ἄκτιστο, νομίζει ὅτι τοῦτο εἶναι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ καὶ δὲν δέχεται ὅτι ἐθεάθηκε οὔτε ἀπὸ τοὺς τρεῖς ἀποστόλους ἐπάνω στὸ ὄρος· διότι κατ' αὐτὸν εἶναι ἐντελῶς ἀόρατη ἡ θεία φύσις.

Καὶ ὅμως ὄχι μόνο ἀπὸ ὅσα λέγει στὴν συνέχεια, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ὅσα εἶπε πρωτύτερα εἶναι φανερό ὅτι θεωρεῖ τοῦτο τὸ

2. Ἀνδρέου Κρήτης, *Εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν*, PG 97, 933C.

δῆλός ἐστιν οἰόμενος καὶ τοὺς συναναβάντας τῷ Ἰησοῦ τῶν ἀποστόλων τῆς κατὰ τὸ Θαβώριον ὄρος τοῦ θειοτάτου φωτὸς ἐκβάλλων θεωρίας, ἡνίκα καὶ τοῦ Χρυσοστόμου καταψεύδεται πατρός. Παραινῶν γὰρ οὗτος τὴν ἀρχὴν ἔαν ἀναφῆ καὶ ἀπολυ-
 5 πραγμόνητα, μᾶλλον δὲ ἀνήκουστα τὰ ρηθέντα τοῖς ἀγίοις εἰς τὸ φῶς ἐκεῖνο, ἵνα μὴ δύο θεότητας πρεσβεύσωμεν, τὴν τε ἀόρατον καὶ τὸ ἐωραμένον φῶς, εἴτ' ἐπάγει μελαγχολῶν ἀντικρυς καὶ αὐτὸς ὑφ' ἑαυτοῦ κοπτόμενος καὶ πράττων εὐθὺς ἅπερ αὐτὸς ἀπαγορεύει καὶ μετὰ προσθήκης ὄντως ἀπηγορευμένης.
 10 Ἐπάγει τοίνυν· «πάντα δὲ ταῦτα δι' ἑνὸς περικόπτει σαφῶς ὁ θεῖος Χρυσόστομος, περὶ τούτου ἀποφαινόμενος εἰς τὸ ἔθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ Πατρός', οὐκ ἂν θεασάμενοι, εἰ μὴ διὰ τοῦ συντρόφου σώματος ἡμῖν ὤφθη'. Ὡφθη μὲν οὖν ἡ δόξα καὶ θεότης τοῦ Ἰησοῦ τοῖς ἀπο-
 15 στόλοις τότε, ἀλλ' οὐ γυμνή καὶ αὐτὴ καθ' ἑαυτήν· θεότης γάρ', φησὶν ὁ θεολόγος, 'καθ' ἑαυτὴν ἀόρατος'». Τὸ γοῦν καθ' ἑαυτὸ τοῖς ἀγίοις ἀγγέλοις τε καὶ ἀνθρώποις ἀόρατον, τί ἄλλο ἢ ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ ἐστι; Κατ' αὐτὴν γὰρ ὧν πᾶσιν ὁ Θεὸς ἀόρατος, πολυτρόπως ὄρατος ταῖς ἐνεργείαις γίνεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

**Ὅτι δύο προβαλλόμενος μάρτυρας, τὸν Χρυσόστομον
 καὶ τὸν θεολόγον Γρηγόριον, τὸν μὲν καθ'
 ἑαυτοῦ προβάλλεται, τὸν δὲ Χρυσορρή-
 μονα πατέρα καὶ συκοφαντεῖ**

30 Τῷ μὲν οὖν ἐπωνύμῳ τῆς θεολογίας Γρηγορίῳ περὶ τῆς.

3. Ἰω. 1, 14.

4. Ὁμιλία 12 εἰς Ἰωάννην 1, PG 59, 81.

φῶς τὴν ἴδια τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ καὶ ἀποκλείει ἀπὸ τῆ θεωρία τοῦ θειοτάτου φωτὸς ἐπάνω στὸ Θαβώριο ὄρος καὶ τοὺς ἀποστόλους πὺ ἀνέβηκαν ἐπάνω μαζί μὲ τὸν Ἰησοῦ, ὁπότε διαψεύδει καὶ τὸν πατέρα Χρυσόστομο. Πράγματι αὐτός, προτρέποντας ν' ἀφήνωμε ἀνέγγικτα καὶ ἀπολυπραγμόνητα κατ' ἀρχὴν, μᾶλλον δὲ ἀνήκουστα, τὰ λεχθέντα ἀπὸ τοὺς ἀγίους γιὰ τὸ φῶς ἐκεῖνο, ὥστε νὰ μὴ παραδεχθοῦμε δυὸ θεότητες, τὴν ἀόρατη καὶ τὸ φῶς πὺ ἐθεάθηκε, ἔπειτα προσθέτει μὲ μεγάλη μελαγχολία, κατατρυχόμενος μόνος του καὶ ἐκτελώντας εὐθὺς ἀμέσως ὅσα ὁ ἴδιος ἀπαγορεύει καὶ μὲ πράγματι ἀπηγορευμένη ἐπαύξησι· προσθέτει λοιπὸν· «ὅλα τοῦτα ὁ θεῖος Χρυσόστομος τὰ περικῶπτει σαφῶς μεμιᾶς, ἀποφαινόμενος περὶ τούτου στὸ 'εἶδαμε τὴ δόξα του, δόξα σὰν μονογενοῦς ἀπὸ τὸν Πατέρα'³ 'καὶ δὲν θὰ ἐβλέπαμε ἂν δὲν μᾶς ἐφαινόταν διὰ τοῦ συντροφικοῦ μας σώματος'⁴. Ἐφάνηκε λοιπὸν τότε στοὺς ἀποστόλους ἡ δόξα καὶ ἡ θεότης τοῦ Ἰησοῦ, ἀλλὰ ὄχι γυμνὴ καὶ ἡ ἴδια καθ' ἑαυτὴν· διότι, λέγει ὁ θεολόγος, 'ἡ θεότης καθ' ἑαυτὴν εἶναι ἀόρατη'⁵». Τὸ καθ' ἑαυτὸ λοιπὸν ἀόρατο στοὺς ἀγίους ἀγγέλους καὶ ἀνθρώπους, τί ἄλλο εἶναι παρὰ ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ; Διότι ὁ Θεὸς πὺ εἶναι κατ' αὐτὴν ἀόρατος ἀπὸ ὅλους, γίνεται πολυτρόπως ὄρατος μὲ τὶς ἐνέργειες⁶.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

“Οτι, προβάλλοντας δυὸ μάρτυρες, τὸν Χρυσόστομο καὶ τὸν θεολόγο Γρηγόριο, τὸν ἕνα τὸν φέρει ἐναντίον ἑαυτοῦ, ἐνῶ τὸν ἄλλο, τὸν χρυσορρήμονα πατέρα, τὸν συκοφαντεῖ μάλιστα

30 Ὁ ἐπώνυμος τῆς θεολογίας Γρηγόριος ὠμιλοῦσε περὶ τῆς

5. Ἐπιστολὴ 101 πρὸς Κληδόνιον, PG 37, 181A.

6. Πρβλ. Γρηγορίου Νύσσης, *Εἰς τοὺς Μακαρισμοὺς* 6, PG 44, 1269A.

τοῦ Θεοῦ οὐσίας ἦν ὁ Λόγος εἰρηκότι «θεότης καθ' ἑαυτὴν ἀό-
 ρατος», μᾶλλον δὲ καὶ περὶ τῆς ὑποστάσεως αὐτῆς τοῦ Λόγου,
 καθ' ἣν ἦν ἡνωται τῷ ἡμετέρῳ φυράματι. Πρὸς γὰρ τοὺς λέγοντας
 μετὰ τὸ πάθος τὴν σάρκα τοῦτον ἀποθέσθαι, ἦν ἀνήλειφεν ὑπὲρ
 5 ἡμῶν καὶ μηκέτ' εἶναι μήθ' ἤξειν μετὰ τοῦ προσλήμματος, πρὸς
 τούτους τοίνυν ποιούμενος τὸν λόγον «ποῦ δέ», φησί, «καὶ τὸ
 ψηλαφηθῆναι αὐτὸν μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἢ ὀφθήσεσθαι ὑπὸ τῶν
 ἐκκεντησάντων; Θεότης γὰρ καθ' ἑαυτὴν ἀόρατος». Καθ' ἑαυ-
 τὸν γάρ, φησὶν, ἐψηλάφηται ὁ καθ' ἑαυτὸν ἀόρατος Λόγος τοῦ
 10 Θεοῦ, καὶ καθ' ἑαυτὸν ὀφθήσεται, τουτέστι κατὰ τὴν ἰδίαν ὑπό-
 στασιν καὶ φύσιν, εἴπερ ἀποθέμενος τὴν σάρκα εἶτ' ἐψηλαφήθη
 κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν ἱστορίαν ἀποστολικάϊς χερσί, καὶ ὀφθή-
 σεται ποτε κατὰ τὴν προφητείαν ὑπὸ τῶν ἐκκεντησάντων. Καὶ
 μὴν οὐδὲ τὴν λαμπρότητα τῆς θείας φύσεως καθ' ἣν «ἤξει μὲν
 15 μετὰ σώματος ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, τοιοῦτος δέ, οἷος ὤφθη τοῖς
 μαθηταῖς ἐν τῷ ὄρει», οὐδὲ ταύτην οὖν ὄψονται οἱ ἐκκεντήσαν-
 τες ἐκεῖνοι καὶ ὅσοι κατ' αὐτούς· «ἀρθήτω» γάρ, φησὶν, «ὁ ἀσε-
 βής, ἵνα μὴ ἴδῃ τὴν δόξαν Κυρίου». Τοιγαροῦν καὶ αὕτη καθ'
 ἑαυτὴν ἀόρατος ἐκείνοις. Ἀλλὰ τῷ τῆς θεολογίας ἐπωνύμῳ
 20 Γρηγορίῳ περὶ τῆς θείας οὐσίας καὶ αὐτῆς τῆς σῶμα λαβούσης
 ὑποστάσεως ὁ λόγος ἦν. Τοῦτον οὖν προβαλλόμενος ὁ τοῦ
 φωτὸς ἀντίθετος, καὶ παρὰ τοῦτο λέγων διὰ τοῦ Χριστοῦ
 σώματος ἰδεῖν τοὺς ἀποστόλους τὸ θειότατον ἐπ' ὄρους φῶς,
 ἐπειδὴ φησιν ὁ θεολόγος ὅτι «ἡ θεότης καθ' ἑαυτὴν ἀόρατος»,
 25 φανερώς αὐτὸς τὴν οὐσίαν αὐτὴν καὶ τὴν ὑπόστασιν τοῦ Λόγου
 τοῦ Θεοῦ τὸ φῶς ἐκεῖνο δείκνυσιν ἐνταῦθ' οἰόμενος, περὶ ὧν
 καὶ ὁ λόγος ἦν, ὡς δέδεικται, τῷ θεολόγῳ· ἅμα δεικνὺς οὗτος

1. Ἐπιστολὴ 101 πρὸς Κληδόμιον, PG 37, 181A.

2. Αὐτόθι.

ουσίας τοῦ Θεοῦ, ὅταν ἔλεγε, «ἡ θεότης ἦταν ἀόρατη καθ' ἑαυτήν»¹, ἢ μᾶλλον καὶ περὶ τῆς ἴδιας τῆς ὑποστάσεως τοῦ Λόγου κατὰ τὴν ὁποία ἐνώθηκε μὲ τὸ δικό μας φύραμα. Διότι πρὸς ἐκείνους πού λέγουν ὅτι ὁ Λόγος μετὰ τὸ πάθος ἀπέθεσε τὴν σάρκα πού προσέλαβε γιὰ χάρι μας καὶ ὅτι δὲν εἶναι πλέον οὔτε πρόκειται νὰ ἔλθῃ μαζί μὲ τὸ πρόσλημμα, πρὸς αὐτοὺς λοιπὸν ἀπευθυνόμενος λέγει· «ποῦ θὰ τοποθετήσωμε καὶ τὸ ὅτι ἐψηλαφήθηκε αὐτὸς μετὰ τὴν ἀνάστασι καὶ τὸ ὅτι ἐθεάθηκε ἀπὸ τοὺς κεντήσαντας; Διότι ἡ θεότης καθ' ἑαυτὴν εἶναι ἀόρατη»². Διότι λέγει καθ' ἑαυτὸν ἔχει ψηλαφηθῆ ὁ καθ' ἑαυτὸν ἀόρατος Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ θὰ θεαθῆ καθ' ἑαυτὸν, δηλαδὴ κατὰ τὴν ὑπόστασι καὶ φύσι του, ἂν, ἐνῶ ἀπέθεσε τὴ σάρκα, ἔπειτα ἐψηλαφήθηκε μὲ τὰ ἀποστολικά χέρια κατὰ τὴν εὐαγγελικὴ διήγησι³, καὶ ὅτι κάποτε θὰ θεαθῆ ἀπὸ τοὺς κεντήσαντας⁴. Καὶ ὅμως οὔτε τὴν λαμπρότητα τῆς θείας φύσεως, κατὰ τὴν ὁποία «θὰ ἔλθῃ μαζί μὲ σῶμα ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ μάλιστα ὅπως ἐθεάθηκε ἀπὸ τοὺς μαθητὰς στὸ ὄρος»⁵, οὔτε αὐτὴν λοιπὸν δὲν θὰ ἰδοῦν ἐκεῖνοι πού ἐκέντησαν καὶ οἱ παρόμοιοι μὲ αὐτούς· διότι λέγει, «ἄς ἀφανισθῆ ὁ ἀσεβής, γιὰ νὰ μὴ ἰδῆ τὴ δόξα τοῦ Κυρίου»⁶. Ἐπομένως καὶ τούτη καθ' ἑαυτὴν εἶναι ἀόρατη ἀπὸ ἐκείνους. Ἀλλὰ ὁ ἐπώνυμος τῆς θεολογίας Γρηγόριος ἀναφερόταν στὴ θεία οὐσία καὶ στὴν ἴδια τὴν ὑπόστασι πού ἔλαβε σῶμα. Τοῦτον λοιπὸν προβάλλοντας ὁ ἀντίθετος τοῦ φωτὸς καὶ λέγοντας παρὰ τοῦτο ὅτι οἱ ἀπόστολοι εἶδαν τὸ θειότατο φῶς ἐπάνω στὸ ὄρος διὰ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, ἐφ' ὅσον λέγει ὁ θεολόγος ὅτι «ἡ θεότης καθ' ἑαυτὴν εἶναι ἀόρατη», φανερῶς αὐτὸς δεικνύει ἐδῶ ὅτι θεωρεῖ τὸ φῶς ἐκεῖνο τὴν ἴδια τὴν οὐσία καὶ τὴν ὑπόστασι τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, γιὰ τὰ ὁποῖα ὅπως ἐδείχθηκε, ὠμιλοῦσε ὁ Θεολόγος· συγχρόνως τοῦτος ἐδείκνυε ὅτι δὲν ἐθεάθη-

3. *Ἰω.* 20, 29· πρβλ. *Μάρκ.* 16, 14· *Λουκᾶ* 24, 39.

4. *Ζαχ.* 12, 10, εἶναι τὸ ἐν *Ἰω.* 19, 37 χρησιμοποιούμενο χωρίο «ὄψονται εἰς ὃν ἐξεκέντησαν», τὸ ὁποῖο ὁμως εὐρίσκεται μόνο στὴ μετάφρασι Θεοδοτίωνος.

5. Γρηγορίου Θεολόγου, ἐνθ' ἄνωτ.

6. *Ἦσ.* 26, 10.

ὡς μηδὲ τοῖς τρισὶ τῶν ἀποστόλων ὤπται τηνικαῦτα. Καὶ γὰρ κατ' αὐτὸν νῦν τοῦτο καθ' ἑαυτὸ πᾶσιν ἀόρατόν ἐστι τὸ φῶς.

31 Οὕτω τὸν τῆς θελογίας ἐπώνυμον Γρηγόριον καθ' ἑαυτοῦ προβάλλεται· τὸν δὲ Χρυσορρήμονα πατέρα φανερώς συκοφαν-
5 τεῖ, περὶ τούτου τοῦ φωτὸς λέγων ἀποφαίνεσθαι εἰς τὸ «ἔθεα-
σάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ Πατρός»,
καὶ ὡς «οὐκ ἂν ἐθεάσαντο εἰ μὴ διὰ τοῦ συντρόφου σώματος
αὐτοῖς ὥφθη». Οὐ γὰρ ἐξεδέξατο δόξαν ὁ Χρυσόστομος ἐνταῦ-
θα λέγειν τὸν εὐαγγελιστὴν τὸ λαῶσαν ἐπ' ὄρους ἀπὸ τοῦ
10 Σωτῆρος φῶς, ἀλλὰ τὴν ἐπὶ τῶν ἔργων καὶ λόγων τοῦ
Σωτῆρος ἐξουσίαν, «ὃ καὶ ἐθαύμαζον οἱ ὄχλοι», τὰ ἐπὶ τῇ συλ-
λήψει, τὰ παρὰ τὸν θαυμαστὸν ἐκεῖνον τόκον, τὰ μετὰ τὸν τόκον
ἐπ' αὐτὸν ἐξαίσια, τὴν ἀπὸ τῶν οὐρανῶν ἐπὶ τῷ βαπτίσματι
κηρύττουσαν τὴν υἰότητα φωνήν, τὴν μετὰ τῆς πατρικῆς φωνῆς
15 ἐπ' αὐτὸν τοῦ Παρακλήτου κάθοδον.

Ταῦτα πάντα διεξοδικώτερον ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν κα-
ταλέξας ἐπιφέρει· «ὄντως διὰ ταῦτα ἔλεγεν ὁ εὐαγγελιστής,
'ἔθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ Πα-
τρός'. Οὐ διὰ ταῦτα δὲ μόνον», φησὶν ὁ χρυσοῦς θεολόγος,
20 «ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ μετὰ ταῦτα τοῦτό φησιν· αὐτὴ γὰρ τῶν πρα-
γμάτων ἢ φύσις καὶ πάντα πάντοθεν ἐβόα ὅτι βασιλεὺς τῶν οὐ-
ρανῶν παραγέγονε. Καὶ γὰρ τοὺς μὲν νεκροὺς ἠφίει τὰ μνήματα,
τοὺς δὲ μεμνηότας οἱ δαίμονες, τοὺς δὲ ἀρρώστους αἱ νόσοι· καὶ
ἦν ὄρᾶν δι' ὀφθαλμῶν ἐκ γῆς πλαττομένων, ὃ καὶ προφητῆται καὶ
25 πᾶς τις ἂν ἐπεθύμησεν ἰδεῖν· πῶς ὁ Ἄδὰμ ἀπὸ γῆς ἐπλάσθη καὶ
διωκισμένα μέλη συγκολλώμενα καὶ κινούμενα καὶ ἀλλόμενα
τὰ νεκρὰ καὶ παραλελυμένα, καὶ ὧτα βεβυσμένα ἀναπεταννύμε-
να, καὶ γλῶτταν ἠχοῦσαν μέγα τὴν ἀφωνία δεδεμένην πρότερον·
πῶς ἂν τις ἐκδηλον θεῖτο τῶν ψυχῶν τὴν ἴασιν, πῶς πάντα κα-

κε τότε οὔτε ἀπὸ τοὺς τρεῖς ἀποστόλους. Διότι κατ' αὐτὸν τώρα τοῦτο τὸ φῶς καθ' ἑαυτὸ εἶναι ἀόρατο ἀπὸ ὄλους.

31 Ἔτσι προβάλλει τὸν ἐπώνυμο τῆς θεολογίας Γρηγόριο ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ του. Τὸν δὲ Χρυσορρήμονα πατέρα συκοφαντεῖ φανερά, λέγοντας ὅτι περὶ τούτου τοῦ φωτὸς ἀποφαίνεται στὸ «εἶδαμε τὴ δόξα του, δόξα σὰν μονογενοῦς ἀπὸ τὸν Πατέρα»⁷ καὶ ὅτι «δὲν θὰ ἔβλεπαν, ἂν δὲν τοὺς παρουσιαζόταν διὰ τοῦ συντρόφου σώματος»⁸. Διότι ὁ Χρυσόστομος δὲν ἐξέλαβε ἐδῶ ὅτι ὁ εὐαγγελιστῆς δόξα λέγει τὸ φῶς πὺ ἔλαμψε ἀπὸ τὸν Σωτῆρα ἐπάνω στὸ ὄρος, ἀλλὰ τὴν ἐξουσία τοῦ Σωτῆρος ἐπάνω στὰ ἔργα καὶ στὰ λόγια, πρᾶγμα πὺ ἐθαύμαζαν οἱ ὄχλου»⁹, τὰ σχετικὰ μὲ τὴ σύλληψι, μὲ τὴν θαυμαστὴ ἐκείνη γέννησι, τὰ ἐξαίσια πὺ συνέβηκαν σ' αὐτὸν μετὰ τὴ γέννησι, τὴ φωνὴ πὺ κατὰ τὴ βάπτισι ἐκήρυττε τὴν υἰότητα ἀπὸ τοὺς οὐρανοῦς, τὴν μαζι μὲ τὴν πατρικὴ φωνὴ κάθοδο τοῦ Παρακλήτου ἐπάνω σ' αὐτόν.

Ὅλα τοῦτα τὰ ἀπαρίθμησε ὁ Χρυσὸς στὴ γλῶσσα καὶ προσθέτει: «πράγματι γι' αὐτὰ ἔλεγε ὁ εὐαγγελιστῆς 'εἶδαμε τὴ δόξα του, δόξα σὰν μονογενοῦς ἀπὸ τὸν Πατέρα'. Κι' ὄχι μόνο γι' αὐτά», λέγει ὁ Χρυσὸς θεολόγος, «ἀλλὰ τὸ λέγει καὶ γιὰ τὰ μετὰ ἀπὸ αὐτά: διότι ἡ ἴδια ἡ φύσις τῶν πραγμάτων καὶ ὄλα ἀπὸ παντοῦ ἐφώναζαν ὅτι ἔφθασε ὁ βασιλεὺς τῶν οὐρανῶν. Πράγματι τὰ μνήματα ἄφηναν τοὺς νεκροῦς, οἱ δαίμονες τοὺς μανιακοῦς, οἱ ἀσθένειες τοὺς ἀρρώστους: κι ἦταν δυνατὸ νὰ βλέπη κανεῖς μὲ ὄφθαλμοῦς πλαττομένους ἀπὸ χῶμα, κάτι πὺ θὰ ἐπιθυμοῦσαν νὰ ἰδοῦν καὶ προφῆτες καὶ ὄλοι οἱ ἄνθρωποι, πῶς ὁ Ἄδαμ ἐπλάσθηκε ἀπὸ τὴ γῆ: πῶς ἀποσπασμένα μέλη συγκολλῶνταν, τὰ νεκρὰ καὶ παράλυτα ἐκινούνταν καὶ ἐπηδοῦσαν, αὐτιὰ κλεισμένα ἀνοίγονταν καὶ γλῶσσα δεμένη προηγουμένως ἀπὸ ἀφωνία ἐφώναζε δυνατά: πῶς θὰ μπορούσε κανεῖς νὰ φανερώση τὴν ἴασι τῶν ψυχῶν, πῶς ὄλα κατωρθώνονταν καὶ κάθε

8. Ὁμιλία 12 εἰς Ἰωάννην, 1, PG 59, 81.

9. Ματθ. 9, 33· Λουκᾶ 11, 14.

τωρθοῦτο καὶ πᾶν εἶδος κακίας ἠλαύνετο, καὶ οὐ τῆς κακίας ἀπηλλάττοντο μόνον ἀλλὰ εἰς αὐτὴν ἀνήγοντο τὴν τῆς ἀρετῆς κορυφὴν· οἱ μάγοι διδάσκαλοι, ὁ τελώνης ἀπόστολος, τῆς οἰκουμένης κήρυξ ὁ διώκτης καὶ βλάσφημος, παραδείσου πολίτης
5 ὁ ληστής. Τί ἂν τις εἴποι τῶν προσταγμάτων τὴν φιλοσοφίαν, τῶν οὐρανίων νόμων τὴν ἀρετὴν, τῆς ἀγγελικῆς πολειτείας τὴν εὐταξίαν;».

32 Ταῦτα πάντα πάλιν αὖ καταλέξας διεξοδικώτερον ὁ χρυσοῦς, τηλαυγεστέραν ἀφιεῖς φωνὴν καὶ περὶ τοῦ τῆς βροντῆς
10 υἱοῦ φησιν αὐτός· «ταῦτα πάντα συναγαγῶν ὁ εὐαγγελιστής, τὰ θαύματα, τὰ ἐν σώμασι, τὰ ἐν ψυχαῖς, τὰ ἐν τοῖς στοιχείοις, τὰ προστάγματα, τὰ δῶρα τὰ ἀπόρρητα ἐκεῖνα καὶ τῶν οὐρανῶν ὑψηλότερα, τοὺς νόμους, τὴν πολιτείαν, τὴν πειθῶ, τὰς μελλούσας ὑποσχέσεις, τὰ παθήματα αὐτοῦ, τὴν θαυμαστὴν ταύτην καὶ
15 ὑψηλῶν γέμουσαν δογμάτων ἀφῆκε φωνὴν λέγων, 'ἔθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ Πατρός, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας'. Οὐ γὰρ διὰ τὰ θαύματα μόνον αὐτὸν θαυμάζομεν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ παθήματα· καὶ γὰρ καὶ ἐπ' αὐτοῖς τούτοις τοῖς δοκοῦσιν ἐπονειδίστοις εἶναι τὸ αὐτὸ ρῆμα πάλιν
20 ἄξιον ἐπιφθέγξασθαι, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς δόξαν τὸ πρᾶγμα ἐκάλεσεν. Οὐ γὰρ μόνον κηδεμονίας ἦν τὰ γινόμενα, ἀλλὰ καὶ δυνάμεως ἀφάτου, δι' ἧς ἀοράτως ἐτελεῖτο τὰ παραδοξότατα· ἐγένετο δέ τινα καὶ ὀρατῶς, δεικνύντα ὅτι ὄντως μονογενῆς Υἱὸς ἦν τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς κτίσεως δεσπότης. Ἀλλὰ καὶ μετὰ θάνατον τα-
25 φείς, τῶν τοῦ μνήματος αὐτοῦ λίθων ἠρμοσμένων καὶ σημάτων ἐπικειμένων, ἀνέστη. Καὶ δυνάμεώς τινος ἀμάχου καὶ θείας τοὺς μαθητὰς ἐμπλήσας ἔπεμψε τοῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην ἀνθρώποις, τὸν βίον ὀρθώσαντας, τὴν τῶν οὐρανίων δογμάτων γνῶσιν πανταχοῦ διασπεροῦντας, τὰ μεγάλα καὶ ἀπόρρητα διδά-

εἶδος κακίας ἐκδιώκονταν, καὶ ὄχι μόνο ἀπὸ τὴν κακία ἀπαλλάσσονταν ἀλλὰ ἀνυψώνονταν καὶ στὴν κορυφὴ τῆς ἀρετῆς· πῶς οἱ μάγοι ἐγίνονταν διδάσκαλοι, ὁ τελώνης ἀπόστολος, ὁ διώκτης καὶ βλάσφημος κήρυξ τῆς οἰκουμένης, ὁ ληστής πολίτης τοῦ παραδείσου. Τί θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ εἰπῆ γιὰ τὴ φιλοσοφία τῶν προσταγμάτων, τὴν ἀρετὴ τῶν οὐρανίων νόμων, τὴν εὐταξία τῆς ἀγγελικῆς πολιτείας;»¹⁰.

- 32 Ὅλα αὐτὰ πάλι ἀπαριθμώντας λεπτομερέστερα ὁ Χρυσὸς στὴ γλῶσσα μὲ καθαρώτερη φωνὴ λέγει ὁ ἴδιος καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ τῆς βροντῆς· «ἀφοῦ συγκέντρωσε ὁ εὐαγγελιστῆς ὅλα αὐτά, δηλαδὴ τὰ θαύματα, τὰ σχετικὰ μὲ τὰ σώματα, τὰ σχετικὰ μὲ τὶς ψυχές, τὰ ἀναφερόμενα στὰ στοιχεῖα, τὰ προστάγματα, ἐκεῖνα τὰ δῶρα τὰ ἀπόρρητα κι' ψηλότερα ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς, τοὺς νόμους, τὴν πολιτεία, τὴν πειθῶ, τὶς μελλοντικὲς ὑποσχέσεις, τὰ παθήματά του, ἄφησε τούτῃ τὴ θαυμαστὴ καὶ γεμάτῃ ὑψηλὰ δόγματα φωνή, λέγοντας, 'εἶδαμε τὴ δόξα του, δόξα σὰν μονογενοῦς ἀπὸ τὸν Πατέρα, καθὼς ἦταν γεμᾶτος χάρι κι' ἀλήθεια'¹¹. Πράγματι δὲν τὸν θαυμάζομε μόνο γιὰ τὰ θαύματα, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὰ παθήματα· διότι καὶ γιὰ ὅσα φαίνονται ἐπονείδιστα ἀξίζει πάλι ἡ ἴδια λέξις νὰ χρησιμοποιηθῆ, ἐπειδὴ καὶ ὁ ἴδιος δόξα ἐκάλεσε τὸ πρᾶγμα. Τὰ γινόμενα δὲν ἦσαν μόνο σημεῖα προνοίας ἀλλὰ καὶ ἄρρητης δυνάμεως, διὰ τῆς ὁποίας ἐτελοῦνταν ἀοράτως τὰ παραδοξότατα πράγματα· μερικὰ μάλιστα ἐγίνονταν καὶ ὁρατῶς, δεικνύοντας ὅτι πράγματι ἦταν μονογενῆς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ δεσπότης τῆς κτίσεως. Ἀλλὰ καὶ ἀφοῦ ἐτάφηκε μετὰ θάνατο, ἐνῶ οἱ πέτρες τοῦ μνήματος ἦσαν ἀρμολογημένες καὶ σφραγιδὲς τοποθετημένες ἐπάνω τους, ἀναστήθηκε. Κι' ἀφοῦ ἐγέμισε τοὺς μαθητὰς μὲ ἀκαταμάχητη θεία δύναμι, τοὺς ἔστειλε στοὺς ἀνθρώπους τῆς οἰκουμένης, ν' ἀνορθώσουν τὸν βίον, νὰ σκορπίσουν παντοῦ τὴ γνῶσι τῶν οὐρανίων δογμάτων, νὰ διδάξουν κι' εὐαγγελισθοῦν τὰ μεγάλα καὶ ἀπόρ-

10. Ὁμιλία 12 εἰς Ἰωάννην, 2, PG 59, 83–84.

11. Ἰω. 1, 14.

ξοντας καὶ εὐαγγελιομένους, τὰ καὶ νοῦν ὑπερβαίνοντα ἔπαθλα καὶ μηδέποτε ἔξοντα τέλος». Τούτοις ἐπιφέρει πάλιν οὗ τὰ λόγια χρυσίου πολλῶ καθαρώτερα· «ταῦτ' οὖν καὶ τὰ πλείω τούτων ἐννοήσας ὁ μακάριος οὗτος», τὸν εὐαγγελιστὴν αὐθις δηλαδὴ λέγων, «ἀνεβόησεν· ἔθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ Πατρός, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας».

33 Τίνος ἔνεκα συνελὼν ὡς οἶόν τε καὶ ὑποτεμῶν πᾶσαν τὴν εἰς τὸ ρητὸν ὁμιλίαν ἐνταῦθα προὔθηκα; Ἴν' εἰδεῖεν πάντες ὡς ἔς τοσοῦτο τὴν ἐξήγησιν παρατείνας ὁ Χρυσορρήμων καὶ τὰ ἀπ' 10 ἀρχῆς ἄχρι τέλους τοῦ Σωτῆρος διελθὼν, μόνην ἐκείνην παρήκε τὴν δόξαν ἐμφανῶς εἰπεῖν τὴν ἐπ' ὄρους ἀπὸ τοῦ Κυρίου λάμψασαν. Ὁ δὲ τῶν ἀγίων συκοφάντης Ἀκίνδυνος πάντα τὰ τοσαῦτα παρείς, ὃ μόνον ἐκεῖνος παρήκεν εἰπεῖν, τοῦθ' ὡς εἰρηκότα μόνον μαρτύρεται, μηδὲ τὸ διειδὲς καὶ δασιλὲς καὶ φανό- 15 τατον ρεῖθρον τῶν λόγων τοῦ Χρυσοστόμου πατρὸς πρὸς ἔλεγχον φοβηθεὶς παμπληθὲς πάσης ἐπικρύψεως ὑπερανιδρυμένον.

Τίνος δὲ χάριν τὰ τοῦ Χριστοῦ πάντα διεξιὼν τὴν δόξαν ἐκείνην οὐ συνῆψε τοῖς ἄλλοις ὁ ἅγιος νῦν; Ἐπειδὴ τὴν ἐνταῦθα δόξαν ἐξηγεῖται, τὸ δὲ φῶς ἐκεῖνο τῆς μελλούσης ἀποκαλύπτει- 20 σθαι δόξης ἀρραβῶνα καὶ προοίμιον εἰδῶς ἐκείνη συνέταξεν αὐτό, πρὸς τὰ ἦθη τὴν διδασκαλίαν μετενεγκῶν. «Χρῆ» γάρ, φησί, «βίον ἄξιον τῶν δωρεῶν καὶ τῶν δογμάτων τούτων ἐπιδείκνυσθαι, ἵνα μὴ μόνον τὴν ἐνταῦθα δόξαν ἴδωμεν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν μέλλουσαν, ὡς αὐτὸς ὁ Κύριος λέγει· Ἔθλω ἵνα, 25 ὅπου εἰμὶ ἐγώ, καὶ οὗτοι ὧσιν, ἵνα θεωρῶσι τὴν δόξαν τὴν ἐμήν'. Εἰ δὲ αὕτη ἡ δόξα οὕτω γέγονε λαμπρὰ καὶ περιφανῆς, τί

ρητα, τὰ ἔπαθλα πού ξεπερνοῦν τὴ διάνοια καὶ ποτὲ δὲν θὰ λάβουν τέλος»¹². Σ' αὐτὰ προσθέτει πάλι τὰ λόγια ἐκείνου πού εἶναι καθαρώτερα ἀπὸ χρυσοῦ. «τοῦτα λοιπὸν καὶ περισσότερα ἀπὸ τοῦτα ἀντιλαμβανόμενος ὁ μακάριος αὐτός», ἐννοώντας πάλι τὸν εὐαγγελιστὴ, «ἀνεβόησε· εἶδαμε τὴ δόξα του, δόξα σὰν μονογενοῦς ἀπὸ τὸν Πατέρα, καθὼς ἦταν γεμᾶτος χάρι καὶ ἀλήθεια»¹³.

33 Για ποῖό λόγο παρέθεσα ἐδῶ ὅλη τὴν ὁμιλία στὸ ρητὸ τοῦτο, συντομεύοντας καὶ περικόπτοντάς την; Για νὰ γνωρίσουν ὅλοι ὅτι ὁ Χρυσορρήμων ἐνῶ ἐξέτεινε τόσο πολὺ τὴν ἐξηγησι καὶ διεξῆλθε τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Σωτῆρα ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἕως τὸ τέλος, μόνο ἐκείνη τὴ δόξα παρέλειψε ν' ἀναφέρῃ φανερά, αὐτὴν πού ἔλαμψε ἀπὸ τὸν Κύριο ἐπάνω στὸ ὄρος. Ὁ συκοφάντης ὅμως τῶν ἁγίων Ἀκίνδυνος, παραλείποντας ὅλα τοῦτα, διαβεβαιώνει ὅτι ἐκεῖνος εἶπε τοῦτο πού μόνο παρέλειψε νὰ εἰπῇ, χωρὶς νὰ φοβηθῇ γιὰ ἔλεγχο οὔτε τὸ διαυγὲς καὶ ἄφθονο καὶ φωτεινὸ ρεῖθρο τῶν λόγων τοῦ Χρυσοστόμου πατρὸς πού εἶναι τοποθετημένος ἐπάνω ἀπὸ κάθε ἐπίκρυψι.

Γιὰ ποῖό ὅμως λόγο ὁ ἅγιος, ἐνῶ διεξῆλθε ὅλα τὰ τοῦ Χριστοῦ, δὲν συνῆψε τώρα μὲ τὰ ἄλλα τὴ δόξα ἐκείνη; Ἐπειδὴ ἐξηγεῖ τὴν ἐδῶ δόξα, ἐνῶ τὸ φῶς ἐκεῖνο ἦταν ἀρραβώνας καὶ προοίμιο τῆς δόξας πού πρόκειται ν' ἀποκαλυφθῇ· γνωρίζοντας τοῦτο τὸ συνέταξε μ' ἐκείνη τὴ δόξα μεταφέροντας τὴ διδασκαλία ἀνάλογα μὲ τὸν χαρακτῆρα τῶν ἐξεταζομένων πραγμάτων. Διότι λέγει, «πρέπει νὰ ἐπιδεικνύωμε βίον ἄξιο τῶν δωρεῶν καὶ τῶν δογμάτων τούτων, ὥστε νὰ ἰδοῦμε ὄχι μόνο τὴν ἐδῶ δόξα του, ἀλλὰ καὶ τὴ μελλοντική, ὅπως λέγει ὁ ἴδιος ὁ Κύριος· «θέλω, ὅπου εἶμαι ἐγώ, νὰ εἶναι καὶ τοῦτοι, γιὰ νὰ θεωροῦν τὴ δόξα μου»¹⁴. Ἄν δὲ αὐτὴ ἡ δόξα ἔγινε τόσο λαμπρὴ καὶ περιφανῆς, τί μπορεῖ νὰ εἰπῇ κανεὶς γιὰ ἐκείνη, γιὰ τὴν ὁποία λέγει ὁ

12. Ὁμιλία 12 εἰς Ἰωάννην, 3, PG 59, 84.

13. Αὐτόθι, 84–85.

14. Ἰω. 17, 24.

ἂν τις εἶποι περὶ ἐκείνης, περὶ ἧς ὁ προφήτης φησὶν, ἄρθήτω ὁ ἀσεβής, ἵνα μὴ ἴδῃ τὴν δόξαν Κυρίου; Ἄλλ' ἡμῶν μηδένα γένοιτο ἀρθῆναι μηδὲ ἀθέατον αὐτῆς γενέσθαι· εἰ γὰρ μὴ μέλλοιμεν ταύτην ἰδεῖν, καλὸν ἦν ἡμῖν εἰ μὴ ἐγεννήθημεν». Ταῦτα μὲν 5 ὁ Χρυσόστομος πατήρ. Ὁ δὲ Ἀκίνδυνος «οὐδεὶς», φησί, τῶν ἁγίων κοινὸν ἐκεῖνο τὸ φῶς καὶ τοῖς ἄλλοις ἐδίδαξεν».

34 Ὅτι δὲ ὁ Χρυσόστομος θεολόγος δόξαν ἐνταῦθα Κυρίου τὸ φῶς ἐκεῖνό φησιν, ἀπὸ τῶν ἐπιφερομένων γίνεται καταφανές. «Εἰ γὰρ οἱ τὸ φῶς», φησί, «τὸ ἡλιακὸν μὴ θεώμενοι, παν-
10 τὸς θανάτου πικροτέραν ὑπομένουσι ζωὴν, τί παθεῖν εἰκὸς τοὺς ἀποστερηθέντας τοῦ φωτὸς ἐκείνου; Τοσοῦτον ἄρα χαλεπώτερον, ὅσον ὁ ἥλιος ἐκεῖνος ἀσυγκρίτως τούτου κρείττων ἐστίν». Ἄρ' οὐκ ἐκεῖνον λέγει τὸν ἥλιον τὸν τὸ ἀληθινὸν ἀπαστράπτοντα φῶς, τὴν δόξαν ἐκείνην ἧς ἡ θαυμαστὴ καὶ ἀπόρρητος καὶ
15 θεὰ καὶ μέθεξις μόνοις τοῖς χρισσοειδέσιν ἀφώρισται; Τὴν δὲ διὰ τῶν θαυμάτων καὶ διδαγμάτων καὶ παθημάτων δόξαν τοῦ Χριστοῦ, πολλοὶ καὶ τῶν μὴ τοιούτων ἐωράκασι τότε, ἦν οὐδ' ἂν αὐτοὶ κατεῖδον οἱ τοῦ Κυρίου ἀπόστολοι, μὴ διὰ τοῦ προσκυνητοῦ σώματος ἰδόντες. Πῶς γὰρ ἂν ἐθεάσαντο Θεὸν βαπτιζόμε-
20 νον, διαλεγόμενον, σταυρούμενον, ἀνιστάμενον, ἀναλαμβανόμενον, εἰ μὴ διὰ σώματος; Διὸ καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς πρότερον εἰπὼν, ὅτι «ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν», καὶ δείξας αὐτὸν τοῖς ἀνθρώποις συναναστραφέντα κατὰ τὴν Ἰερεμίου προφητείαν, εἶτ' ἐπάγει· «καὶ εἶδομεν τὴν δόξαν αὐτοῦ», πάντες
25 οἷς συναναστράφη δηλαδή, «δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ Πατρός». Καλῶς ἄρα καὶ ὁ Χρυσόστομος θεηγόρος τὴν πᾶσιν ἐωρημένην ἐξεδέξατο δόξαν, καὶ προσέθηκε, μὴ ἂν αὐτοὺς ἰδεῖν αὐτὴν εἰ μὴ διὰ τοῦ θείου καὶ προσκυνητοῦ σώματος ἐκείνου.

15. Ἦσ. 26, 10.

16. Ὁμιλία 12 εἰς Ἰωάννην, 3, PG 59, 85.

17. Αὐτόθι, 85–86.

προφήτης, ἄς ἀφανισθῆ ὁ ἀσεβής, γιὰ νὰ μὴ ἰδῆ τὴ δόξα τοῦ Κυρίου¹⁵; Ἄλλ' ἀπὸ μᾶς εἶθε νὰ μὴ ἀφανισθῆ κανεὶς μήτε νὰ γίνῃ ἀθέατος αὐτῆς· διότι ἂν ἐπρόκειτο νὰ μὴ τὴν ἰδοῦμε, θὰ ἦταν καλὸ νὰ μὴ εἶχαμε γεννηθῆ¹⁶. Αὐτὰ λέγει ὁ Χρυσόστομος πατήρ. Ὁ δὲ Ἀκίνδυνος λέγει ἄ κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἀγίους δὲν ἐδίδαξε ὅτι εἶναι κοινὸ ἐκεῖνο τὸ φῶς καὶ μὲ τοὺς ἄλλους'.

34 Ὅτι ὁ Χρυσόστομος θεολόγος δόξα Κυρίου λέγει ἐδῶ ἐκεῖνο τὸ φῶς, γίνεται καταφανὲς ἀπὸ τὴ συνέχεια. «Ἄν», λέγει, «ἐκεῖνοι ποὺ δὲν βλέπουν τὸ ἡλιακὸ φῶς ὑποφέρουν ζωὴ πικρότερη ἀπὸ κάθε θάνατο, τί εἶναι εὐλογο νὰ πάθουν οἱ στερημένοι τοῦ φωτὸς ἐκείνου; Τόσο χειρότερο φυσικά, ὅσο ὁ ἥλιος ἐκεῖνος εἶναι ἀσυγκρίτως ἀνώτερος ἀπὸ τοῦτον¹⁷. Ἄραγε δὲν ἀναφέρεται σ' ἐκεῖνον τὸν ἥλιο ποὺ ἀπαστράπτει τὸ ἀληθινὸ φῶς, τὴ δόξα ἐκείνη, τῆς ὁποίας ἡ θαυμαστὴ καὶ ἀπόρρητη θεὰ καὶ μέθεξις ἔχει ξεχωρισθῆ γιὰ μόνους τοὺς χριστοειδεῖς; Τὴν διὰ τῶν θαυμάτων καὶ διδαγμάτων καὶ παθημάτων δόξα τοῦ Χριστοῦ τὴν εἶχαν ἰδεῖ τότε πολλοὶ καὶ ἀπὸ τοὺς μὴ χριστοειδεῖς, τὴν ὁποία δὲν θὰ εἶχαν ἀντιληφθῆ οὔτε οἱ ἴδιοι οἱ ἀπόστολοι τοῦ Κυρίου, ἂν δὲν τὴν ἔβλεπαν διὰ τοῦ προσκυνητοῦ σώματος. Διότι πῶς μπορούσαν νὰ ἰδοῦν Θεὸ βαπτιζόμενο, διαλεγόμενο, σταυρούμενο, ἀνιστάμενο, ἀναλαμβανόμενο, παρὰ μόνον διὰ τοῦ σώματος; Γι' αὐτὸ καὶ ὁ εὐαγγελιστής, ἀφοῦ πρῶτα εἶπε ὅτι «ὁ Λόγος ἔγινε σὰρξ καὶ κατασκήνωσε μέσα μας¹⁸ καὶ τὸν ἔδειξε νὰ συναναστρέφεται μὲ τοὺς ἀνθρώπους κατὰ τὴν προφητεία τοῦ Ἰερεμίας¹⁹, προσθέτει· «καὶ εἶδαμε τὴ δόξα του», ὅλοι ἐκεῖνοι μὲ τοὺς ὁποίους συναναστράφηκε δηλαδή, «δόξα σὰν μονογενοῦς ἀπὸ τὸν Πατέρα²⁰. Καλῶς λοιπὸν καὶ ὁ Χρυσόστομος θεηγόρος ἐξήγησε τὴ δόξα ποὺ ἐθεάθη ἀπὸ ὄλους καὶ πρόσθεσε ὅτι δὲν θὰ μπορούσαν νὰ τὴν ἰδοῦν παρὰ μόνον διὰ τοῦ θείου καὶ προσκυνητοῦ ἐκείνου σώμα-

18. Ἰω. 1, 14.

19. Βαροὺχ 3, 38.

20. Ἰω. 1, 14.

Τὴν δ' ἐν φωτὶ δόξαν τοῦ Θεοῦ καὶ Μωϋσῆς καὶ Ἡσαΐας εἶδον, εἰ καὶ ἀμυδρότερον, ὡς εἶναι σύμβολα καὶ τύπους τῆς ἐν Θαβῶρ θεοφανείας τὰ ἱερὰ θεάματα ἐκείνων, καθάπερ καὶ ἡ ἐν τῷ ὄρει λάμπασα λαμπρότης ἀπὸ τοῦ Σωτῆρος, τῆς μελλούσης ἀποκα-
5 λύπτεσθαι δόξης τοῦ Θεοῦ προοίμιόν ἐστι καὶ σύμβολον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

Ἔτι ὡς ἀποστερεῖ τῆς τοῦ ἱεροῦ φωτὸς ἐκείνου
θέας καὶ τοὺς τῷ Κυρίῳ συναναβάντας ἐπὶ
τὸ Θαβώριον

35 Τοῦ μὲν οὖν Χρυσορρήμονος θεολόγου καταψεύδεται σαφῶς ὁ Ἀκίνδυνος. Ἐπεὶ δὲ καὶ αὐτός φησι διὰ τοῦ προσκυνητοῦ σώματος ὀφθῆναι τὸ φῶς ἐκεῖνο τοῖς ἀποστόλοις, ἀλλ' οὐκ ἀμεσιτεύτως, ἐρωτήσωμεν αὐτόν· πῶς διὰ τοῦ σώματος
10 ἐκείνοις ὤφθη; Εἰ μὲν ὡς δι' ἐκείνου λάμπαν καθάπερ ἀπὸ δίσκου, ψεύδεται λέγων μὴ αὐτὸ πρὸς ἀλήθειαν φανῆναι τὸ φῶς. Εἰ δέ, τὸ σῶμα ὀρῶντες τοῖς οἰκείοις ὀφθαλμοῖς, δι' ἐκείνου ἐώρων τῇ πίστει τὸ ἔνοικον φῶς τῆς θεότητος, οὕτω γὰρ ἂν καὶ εἶδον τὸ φῶς ἐκεῖνο καὶ ἀόρατον ἔμεινε καθ' ἑαυ-
15 τό, δῆλός ἐστιν ὅτι μάλιστα κἀντεῦθεν καὶ τοὺς συναναβάντας τῷ Ἰησοῦ ἐπὶ τοῦ ὄρους τῆς τοῦ φωτὸς θέας ἀποστερῶν, ὥσπερ πρὸ μικροῦ πάντας τοὺς ἀπ' αἰῶνος μέχρι τήμερον προφήτας καὶ ἀποστόλους καὶ μάρτυρας. Εἰ γὰρ διὰ τοῦ προσκυνητοῦ σώματος εἶδον, καὶ οὕτως εἶδον ὡς ἐκεῖνο μένειν
20 ἀθέατον, οὐκ εἶδον οὐδαμῶς. Ἐπειτα οὐκ αὐτοὶ μόνον οὕτως ἐωράκασιν, οὐδ' ἐπὶ τοῦ ὄρους μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ τῶν ἀποστόλων μὴ συναναβάντες ἀλλ' ἀπολειφθέντες ἐπὶ τῆς ὑπωρείας. Καὶ τί λέγω τῶν ἀποστόλων ἐκεῖνον τὸν χορόν; Πάντες γὰρ οἱ καὶ τότε πιστῶς ὀρῶντες τὸ δεσποτικὸν ἐκεῖ-

τος. Τὴν δόξα ὅμως τοῦ Θεοῦ μέσα στὸ φῶς εἶδαν ὁ Μωυσῆς καὶ ὁ Ἡσαΐας, ἂν καὶ ἀμυδρότερα, ὥστε τὰ ἱερὰ θεάματά τους νὰ εἶναι σύμβολα καὶ τύποι τῆς θεοφανείας στὸ Θαβώρ, ὅπως καὶ ἡ λαμπρότης ποὺ ἔλαμψε ἀπὸ τὸν Σωτῆρα στὸ ὄρος εἶναι προοίμιο καὶ σύμβολο τῆς δόξας τοῦ Θεοῦ ποὺ πρόκειται ν' ἀποκαλυφθῆ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

**Ἐπὶ πλέον ὅτι ἀποστερεῖ τῆς θέας τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου
φωτὸς καὶ αὐτοὺς ποὺ ἀνέβηκαν στὸ Θαβώριο
μαζὶ μὲ τὸν Κύριο**

35 Κατὰ τοῦ Χρυσορρήμονος λοιπὸν θεολόγου ὁ Ἀκίνδυνος ψευδολογεῖ σαφῶς. Ἐπειδὴ ὅμως κι' αὐτὸς λέγει ὅτι τὸ φῶς ἐκεῖνο ἐμφανίσθηκε στοὺς ἀποστόλους διὰ τοῦ προσκυνητοῦ σώματος, ἀλλὰ ὄχι χωρὶς μεσολάβησι, ἄς τὸν ἐρωτήσωμε· πῶς ἐμφανίσθηκε σ' ἐκείνους διὰ τοῦ σώματος; Ἄν ἐμφανίσθηκε διότι ἔλαμψε ἀπὸ ἐκεῖνο σὰν ἀπὸ δίσκο, ψεύδεται, ὅταν λέγη ὅτι δὲν ἐφάνηκε ἀληθινὰ τὸ ἴδιο τὸ φῶς. Ἄν δέ, βλέποντας τὸ σῶμα μὲ τοὺς ὀφθαλμούς των, ἔβλεπαν δι' ἐκείνου μὲ τὴν πίστι τὸ ἔνοικο φῶς τῆς θεότητος, διότι ἔτσι μπορούσαν νὰ ἰδοῦν τὸ φῶς ἐκεῖνο καὶ ἀόρατο νὰ μένη καθ' ἑαυτὸ, εἶναι πολὺ φανερὸ καὶ ἀπὸ ἐδῶ ὅτι ἀποστερεῖ τῆς θέας τοῦ φωτὸς κι' αὐτοὺς ποὺ ἀνέβηκαν μαζὶ μὲ τὸν Ἰησοῦ στὸ ὄρος, ὅπως λίγο πρωτύτερα ὄλους τοὺς ἀπὸ τοὺς αἰῶνες ἕως σήμερα προφῆτες καὶ ἀποστόλους καὶ μάρτυρες. Ἄν πράγματι εἶδαν διὰ τοῦ προσκυνητοῦ σώματος, κι' εἶδαν ἔτσι ὥστε ἐκεῖνο νὰ μένη ἀθέατο, δὲν εἶδαν καθόλου. Ἐπειτα ὄχι μόνο αὐτοὶ εἶδαν ἔτσι, οὔτε μόνο ἐπάνω στὸ ὄρος, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους ποὺ δὲν ἀνέβηκαν μαζὶ ἀλλ' ἔμειναν στὶς ὑπώρειες. Καὶ τί περιορίζομαι σ' ἐκείνη τὴ χορεία τῶν ἀποστόλων; Διότι ὄλοι, ὅσοι καὶ τότε ἔβλεπαν πιστῶς τὸ δεσποτικὸ ἐκεῖνο σῶμα καὶ ἕως τώρα πι-

νο σῶμα καὶ μέχρι νῦν πιστεύοντες ὀρῶσιν οὕτω τὴν τοῦ Χριστοῦ θεότητα διὰ τῆς πίστεως. Οὐκ ἄρ' οὕτω Πέτρος καὶ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης ἐπὶ τῆς τοῦ Θαβωρίου κορυφῆς διὰ τοῦ Χριστοῦ σώματος ἐθεάσαντο τὸ θεῖον φῶς, ἀλλ' ὡς τῆς
 5 κεκρυμμένης ἐν αὐτῷ θείας εὐπρεπείας, ἀληθῶς μὲν ἐκφανεῖσης, ὡσπερ διὰ τῶν ὑελίνων ὑμένων τὸ ἐνυπάρχον διαλάμπει φῶς, ἀμυδρῶς μέντοι καὶ συγκαταβάσει χρώμενον. Οὐδὲ γὰρ ἀγγέλοις οὐδ' ἀρχαγγέλοις οὐδὲ τοῖς ὑπὲρ ἐκείνους χωρητὸν τὸ πᾶν τῆς θείας λαμπρότητος· διὸ καὶ τὰ χερουβὶμ
 10 πτέρυξι καλύπτει τὰς ὄψεις, τὴν μονιμωτάτην ἐκείνην ἀστραπὴν καὶ τὸ περιὸν τοῦ ἀπορρήτου κάλλους οὐ δυνάμενα φέρειν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

**Ὅτι καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐξ ὧν φησί,
 κτίσμα δείκνυσιν ὑπάρχον**

36 Ὁ γε μὴν σπεύδων ὑβρίζειν πανταχόθεν εἰς τὰς αἰδίους ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος καὶ τῷ δωρεὰς καλεῖσθαι καὶ καρποὺς καὶ ἀρετὰς τοῦ Πνεύματος κτιστὰς ταύτας ἀποφῆναι πει-
 15 ρᾶται γράφων, «μηδενὶ δυνατὸν εἶναι ἄλλως ὀρᾶν τὸν Θεὸν ἢ ἀπὸ τῶν αὐτοῦ κτισμάτων, τῶν τε ἄλλων καὶ τῶν ἐν ἡμῖν θεοδωρήτων ἀρετῶν, δι' ὧν ἐν Πνεύματι καθαιρόμεθα, καὶ τῶν καρπῶν τοῦ Πνεύματος», μηδὲ τὴν θεσπεσίαν ἐκείνην ὁ τάλας δυσωπηθεὶς ψῆφον, ὡς «ἐκ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον γινώσκε-
 20 ται». Δικαίως οὖν πρὸς αὐτὸν ἂν τις φαίη τὴν πρὸς Ἰουδαίους εἰρημένην πρὸ αὐτῆς δεσποτικὴν φωνήν· ἄφρον, ὁ τῇ πρὸς τὸ

1. Βλ. Μ. Βασιλείου, Ὁμιλίαν εἰς τὴν Χριστοῦ γέννησιν, PG 31, 1473D.

2. Βλ. Ἦσ. 6, 2.

στεύουν, βλέπουν ἔτσι τὴ θεότητα τοῦ Χριστοῦ διὰ τῆς πίστεως. ἼΑρα δὲν εἶδαν ἔτσι ὁ Πέτρος καὶ ὁ Ἰάκωβος καὶ ὁ Ἰωάννης τὸ θεῖο φῶς διὰ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ στὴν κορυφὴ τοῦ Θαβωρίου· τὸ εἶδαν, διότι ἡ κρυμμένη σ' αὐτὸν θεία λαμπρότης ἐφανερώθηκε ἀληθινά, ὅπως διαλάμπει διὰ τῶν ὑελίνων διαφραγμάτων τὸ φῶς ποὺ ὑπάρχει μέσα¹, ἀμυδρῶς ὅμως καὶ κατὰ συγκατάβασιν. Διότι τὸ ὄλο τῆς θείας λαμπρότητος δὲν εἶναι χωρητὸ οὔτε ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους οὔτε ἀπὸ τοὺς ἀρχαγγέλους οὔτε ἀπὸ τοὺς ἀνωτέρους των· γι' αὐτὸ καὶ τὰ Χερουβὶμ καλύπτουν τὶς ὄψεις μὲ πτέρυγες², ἐπειδὴ δὲν μποροῦν νὰ βαστάσουν ἐκείνη τὴ μόνιμη ἀστραπὴ καὶ τὴν περίσσεια τοῦ ἀπορρήτου κάλλους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10

ἽΟτι μὲ ὄσα λέγει ἀποδεικνύει ὄτι καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα εἶναι κτίσμα

36 Ἐκεῖνος ὄμως ποὺ σπεύδει νὰ ὑβρίζει μὲ κάθε τρόπο τὶς ἀἴδιες ἐνέργειες τοῦ Πνεύματος, προσπαθεῖ νὰ τὶς χαρακτηρίσῃ κτιστὲς ἀπὸ τὸ ὄτι καλοῦνται δωρεές¹ καὶ καρποὶ² καὶ ἀρετὲς τοῦ Πνεύματος, γράφοντας «ὄτι δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ βλέπη κανεὶς τὸν Θεὸ ἀλλοιῶς παρὰ ἀπὸ τὰ κτίσματά του, ἀπὸ τὰ ἄλλα καὶ ἀπὸ τὶς θεοδώρητες σ' ἐμᾶς ἀρετὲς, διὰ τῶν ὄποιων καθαρζόμαστε ἐν Πνεύματι, καὶ ἀπὸ τοὺς καρποὺς τοῦ Πνεύματος», χωρὶς νὰ σεβασθῆ οὔτε τὴ θεσπέσια ἐκείνη διακήρυξι ὄ δυστυχῆς, ὄτι «ἀπὸ τὸν καρπὸ γνωρίζεται τὸ δένδρο»³. Δικαίως λοιπὸν θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ εἰπῆ πρὸς αὐτὸν τὴ δεσποτικὴ

1. Στὴν Καινὴ Διαθήκη ἡ λέξις «δωρεά» ἔχει τὴν ἐννοια τῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ· βλ. Πράξ. 10, 45· Ρωμ. 5, 15· Ἐφεσ. 3, 7 κ.ἄ.

2. Γαλ. 5, 22.

3. Ματθ. 12, 33· Λουκᾶ 6, 44.

Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀφύκτω βλασφημία περιβάλλων σαυτόν, ἧς οὐδ' ἄφεσις ἐστίν, «ἡ ποιήσον τὸ δένδρον καλὸν καὶ τὸν καρπὸν αὐτοῦ καλόν, ἢ ποιήσον τὸ δένδρον σαπρὸν καὶ τὸν καρπὸν αὐτοῦ σαπρὸν». Εἰ γὰρ ἄκτιστον τὸ θεῖον Πνεῦμα, πῶς οὐκ ἀκτί-
5 στους φέρει τοὺς καρπούς; Εἰ δ' οἱ καρποὶ τούτου κτίσματα, πῶς οὐχὶ κάκεῖνο κτίσμα;

37 Καίτοι Κύριλλος, ὁ τὰ θεῖα πολὺς, ἄκτιστον θέλων ἀποδει-
ξαι τὸν Υἱόν, καρπὸν τοῦτον προσεῖπε τοῦ Πατρὸς. Προθεὶς γὰρ
ἐκεῖνο τὸ παρ' αὐτοῦ πρὸς Ἰουδαίους εἰρημένον, «εἰ ὁ Θεὸς Πα-
10 τὴρ ὑμῶν ἦν, ἠγαπᾶτε ἂν ἐμέ· ἐγὼ γὰρ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐξῆλθον καὶ
ἦκω»· εἴτ' αὐτὸς παρ' ἑαυτοῦ φησιν, «οἱ τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς
πεφηνότα Υἱὸν οὐκ ἀγαπήσαντες πῶς ἂν ἀληθεύσειαν λέγοντες
ἠγαπηκένοι τὸν ἐξ οὐπερ ἐστί; Καὶ οἱ τὸν καρπὸν ἀτιμάσαντες
ποιᾶν καὶ προσοίσουσι τῷ δένδρῳ τιμὴν; Εἰ δὲ καρπὸς ἐστί τοῦ
15 Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὁ Υἱὸς (τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ 'ἐκ τοῦ Πατρὸς
ἐξῆλθον καὶ ἦκω') πῶς ἂν εἶη γενητός; Πῶς δὲ ὄλως ἡ τῆς θε-
ότητος ἄρρητος φύσις ἐκφυλόν τι καὶ ἀλλογενὲς ὡς πρὸς ἑαυτὴν
ἀποτέξεται, μηδὲ τῆς γενητῆς οὐσίας ἀνεχομένης τοῦτο παθεῖν;
Ἄρ' οὐχὶ τοὺς αὐτοὺς προσῆκε φάναι καὶ πρὸς Ἀκίνδυνον λό-
20 γους; Τοὺς γὰρ καρπούς ἀτιμάζων τοῦ Πνεύματος πῶς προσοί-
σει δόξαν τῷ Πνεύματι; Πῶς δ' οὐχὶ καὶ τῶν κτισμάτων ἔλατ-
τον τοῦτ' ἀποδείκνυσιν αὐτός, εἴπερ μηδὲν ἐκείνων ὃ μὴ προσή-
κοντας ἑαυτῷ φέρει τοὺς καρπούς, ἑτεροφυεῖς δὲ τὸ θεῖον Πνεῦ-
μα κατ' αὐτόν καὶ τῆς ἀξίας ἐκείνης ἀποδέοντας ἐπὶ τοσοῦτον;

38 Ὁ μέντοι θεῖος Κύριλλος πολλαχοῦ τῶν λόγων μετὰ τοῦ

4. Βλ. Ματθ. 12, 31.

5. Ματθ. 12, 33. Πρβλ. Λουκᾶ 6, 43.

φωνή πού ἐλέχθηκε πρὸς τοὺς Ἰουδαίους πρὶν ἀπὸ αὐτῆ· ἄφρον, πού περιέβαλες τὸν ἑαυτό σου μὲ τὴν ἄφευκτη βλασφημία πρὸς τὸ ἅγιο Πνεῦμα, γιὰ τὴν ὁποία δὲν ὑπάρχει οὔτε ἄφεςις⁴, «ἢ κάμε καλὸ τὸ δένδρο καὶ καλὸ τὸν καρπὸ του ἢ κάμε σαπρὸ τὸ δένδρο καὶ σαπρὸ τὸν καρπὸ του»⁵. Διότι, ἂν τὸ θεῖο Πνεῦμα εἶναι ἄκτιστο, πῶς δὲν φέρει ἀκτίστους καρπούς; Ἐὰν δὲ οἱ καρποὶ του εἶναι κτίσματα, πῶς δὲν εἶναι κι' ἐκεῖνο κτίσμα;

37 Καὶ ὁμοίως ὁ Κύριλλος, ὁ πολὺς στὰ θεῖα, θέλοντας ν' ἀποδείξῃ ἄκτιστο τὸν Υἱό, τὸν ἀπεκάλεσε καρπὸ τοῦ Πατρός. Ἐφοῦ εἶπε πρῶτα ἐκεῖνο τὸ λεχθὲν ἀπὸ αὐτὸν πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, «ἂν ἦταν Πατέρας σας ὁ Θεός, θὰ μὲ ἀγαπούσατε· διότι ἐγὼ ἀπὸ τὸν Θεὸ ἐξῆλθα καὶ ἔρχομαι»⁶. Ἐπειτα λέγει ἀπὸ ἑαυτοῦ τοῦ ὁ ἴδιος, «αὐτοὶ πού δὲν ἀγάπησαν τὸν Υἱὸ πού ἐφάνηκεν ἀπὸ τὸν Θεὸ Πατέρα, πῶς μπορεῖ νὰ λέγουν τὴν ἀλήθεια ὅταν ἰσχυρίζονται ὅτι ἀγάπησαν αὐτὸν ἀπὸ τὸν ὁποῖο προέρχεται; Καὶ αὐτοὶ πού ἀτίμασαν τὸν καρπὸ ποιά τιμὴ θὰ προσφέρουν στὸ δένδρο; Ἐὰν δὲ ὁ Υἱὸς εἶναι καρπὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός (διότι τοῦτο σημαίνει τὸ 'ἀπὸ τὸν Πατέρα ἐξῆλθα καὶ ἔρχομαι'), πῶς μπορεῖ νὰ εἶναι γεννητός; Πῶς δὲ κατ' ἀρχὴν ἢ ἄρρητη φύσις τῆς θεότητος θὰ παραγάγῃ κάτι ἔκφυλο καὶ ἀλλογενὲς πρὸς τὸν ἑαυτό της, ἀφοῦ οὔτε ἡ γεννητὴ οὐσία δὲν ἀνέχεται νὰ πάθῃ τοῦτο; Ἐπομένως εἶναι ἀνάγκη νὰ ὁμολογοῦμε ὅτι ὁ Υἱὸς ἐφάνηκε Θεὸς ἀπὸ τὸν Θεό, γιὰ νὰ μὴ φαίνεται κατώτερος τῶν κτισμάτων του»⁷. Ἐραγε δὲν ἀρμόζει νὰ εἰποῦμε τοὺς ἴδιους λόγους καὶ πρὸς τὸν Ἀκίνδυνο; Καὶ πῶς αὐτὸς δὲν τὸ ἀποδεικνύει κατώτερο τῶν κτισμάτων, ἂν κανένα ἀπὸ ἐκεῖνα δὲν ὑπάρχῃ πού νὰ φέρῃ ἀταίριαστους στὸν ἑαυτό του καρπούς, ἐνῶ τὸ θεῖο Πνεῦμα φέρει κατ' αὐτὸν ἑτεροφυεῖς καὶ τόσο ἀπέχοντας ἀπὸ ἐκείνη τὴν ἀξία;

38 Ὁ θεῖος Κύριλλος ὁμοίως, ἐπειδὴ σὲ πολλὰ σημεῖα τῶν λό-

6. *Ἰω.* 8, 42.

7. *Θησαυροὶ* 32, PG 75, 553C–556A.

Υιοῦ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καρπὸν τοιοῦτον προσειπὼν, καὶ
 πρὸς τοὺς Εὐνομιανούς, εἰρηκότας πρὸς αὐτόν, ὃ καὶ πρὸς ἡμᾶς
 νῦν ὁ Ἀκίνδυνός φησιν, ὅτι «σύνθετον ποιεῖτε τὸν Θεὸν καὶ κρί-
 σιν αὐτῷ καὶ φύσιν διδόντες, πῶς γὰρ ὁ ἐκ τούτων συγκείμενος
 5 ἀπλοῦς ἔσται;», γράφει πάλιν ἀπολογούμενος· «εἰ σύνθετον οἶε-
 σθε γίνεσθαι Θεὸν διὰ τὸ φύσιν ἔχειν καὶ κρίσιν, ἤτοι θέλησιν,
 ὁρᾶτε καὶ τοῦτο. Ἐχει τὸ γεννᾶν ὁ Πατὴρ φυσικῶς· ἔχει καὶ τὸ
 κτίζειν δι' Υιοῦ δημιουργικῶς· καὶ οὐ παρὰ τοῦτο σύνθετός
 ἔστι· μιᾶς γὰρ φύσεως τὰ τοιαῦτα καρπός. Ὁ δὲ αὐτὸς κρατῆσει
 10 λόγος ἐπὶ τε τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ἀφθάρτου καὶ ἀοράτου καὶ ὅσα
 πρόσεστι τῇ θείᾳ φύσει». Ὅρᾳς ὡς ἐκάστη τῶν θείων ἐνεργειῶν
 καρπός ἐστι τῆς θείας φύσεως ὡς καὶ ἡ προαιώνιος γέν-
 νησις ἐκείνη; Πῶς οὖν οὐκ ἄνω τῆς κτίσεώς εἰσιν, εἰ καὶ διαφέ-
 ρουσι τῆς φύσεως προσοῦσαι ταύτη καθάπερ δὴ καὶ τὸ γεννᾶν;
 15 Ἀλλὰ τοῦτο μὲν, οὐ φύσιν μόνον ἀλλὰ καὶ ὑπόστασιν χαρακτη-
 ρίζον, μόνου τοῦ Πατρὸς ἐστίν· ἡ δὲ θεία κρίσις καὶ ἡ θέλησις
 καὶ ἡ δημιουργικὴ ἐνέργεια καὶ τὰ τοιαῦτα φύσιν μόνην ἀλλ'
 οὐχὶ καὶ ὑπόστασιν χαρακτηρίζοντα, κοιναί εἰσιν ἐνέργειαι Πα-
 τρός, Υιοῦ καὶ Πνεύματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'

**Ἐτέρα ρῆσις Ἀκινδύνου παρ' ἧς ἐλέγχεται, τὸν μὲν Θεὸν
 ἀθέλητον λέγων καὶ ἀνενέργητον, τὰ δὲ κτίσματα
 τούτῳ συναῖδια**

39 Δῆλος μὲν οὖν ἐστὶ κἀντεῦθεν ὁ Ἀκίνδυνος πᾶσαν δωρεὰν
 καὶ ἐνέργειαν τοῦ Πνεύματος εἰς κτίσμα κατασπῶν καὶ δι' αὐ-
 τῶν εἰς αὐτὸ τὸ θεῖον Πνεῦμα βλασφημῶν. Φέρε δ' ὁμως καὶ
 τὰ ἐν ἑτέροις αὐτῷ συγγεγραμμένα περὶ τούτων ἐνταυθοῖ προ-

γων εἶπε μαζί με τὸν Υἱὸ τέτοιον καρπὸ καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα καὶ πρὸς τοὺς Εὐνομιανοὺς ποὺ εἶχαν εἰπεῖ πρὸς αὐτὸν ὅ,τι λέγει σ' ἐμᾶς τώρα ὁ Ἀκίνδυνος, ὅτι «καθιστᾶτε τὸν Θεὸ σύνθετο, ἀφοῦ τοῦ δίνετε καὶ κρίσι καὶ φύσι, διότι πῶς μπορεῖ νὰ εἶναι ἀπλὸς ὁ συγκείμενος ἀπὸ τοῦτα;»⁸, γράφει πάλι ἀπολογούμενος: «ἂν νομίζετε ὅτι ὁ Θεὸς γίνεται σύνθετος διότι ἔχει φύσι καὶ κρίσι, δηλαδὴ θέλησι, βλέπετε καὶ τοῦτο. Ὁ Πατὴρ κατέχει φυσικῶς τὸ γεννᾶν· ἔχει καὶ τὸ κτίζειν δι' Υἱοῦ δημιουργικῶς· καὶ δὲν εἶναι γι' αὐτὸ τὸ λόγο σύνθετος· διότι αὐτὰ τὰ πράγματα εἶναι καρπὸς μιᾶς φύσεως. Ἡ ἴδια λογικὴ ἰσχύει γιὰ τὸ ἀγαθὸ καὶ τὸ ἄφθαρτο καὶ γιὰ τὸ ἀόρατο καὶ ὅσα προσυπάρχουν στὴ θεία φύσι»⁹. Βλέπεις ὅτι καθεμιὰ ἀπὸ τῆς θεῆς ἐνέργειας εἶναι καρπὸς τῆς θείας φύσεως, ὅπως κι' ἐκείνη ἢ προαιώνια γέννησις; Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι ἐπάνω ἀπὸ τὴν κτίσι, ἂν καὶ διαφέρουν ἀπὸ τὴ φύσι, προϋπάρχοντας σ' αὐτήν, ὅπως βέβαια καὶ τὸ γεννᾶν; Ἀλλὰ τοῦτο βέβαια, ποὺ χαρακτηρίζει ὄχι μόνον φύσι ἀλλὰ καὶ ὑπόστασι, εἶναι μόνον τοῦ Πατρός· ἡ δὲ θεία κρίσις καὶ ἡ θέλησις καὶ ἡ δημιουργικὴ ἐνέργεια, καὶ τὰ παρόμοια, ποὺ χαρακτηρίζουν μόνον φύσι ἀλλ' ὄχι καὶ ὑπόστασι, εἶναι κοινὲς ἐνέργειες Πατρός, Υἱοῦ καὶ Πνεύματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11

Ἄλλη ρῆσις τοῦ Ἀκινδύνου ἀπὸ τὴν ὁποία ἐλέγχεται
 ὅτι λέγει τὸν μὲν Θεὸ ἀθέλητο κι ἀνενέργητο,
 τὰ δὲ κτίσματα συναῖδια με αὐτὸν

39 Φανερόνεται λοιπὸν καὶ ἀπὸ ἐδῶ ὁ Ἀκίνδυνος ὅτι κατεβάξει σὲ κτίσμα κάθε δωρεὰ καὶ ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος καὶ ὅτι με αὐτὰ τὰ λόγια βλασφημεῖ στὸ ἴδιο τὸ θεῖο Πνεῦμα. Θὰ παραθέσωμε ὁμως ἐδῶ καὶ ὅσα ἔγραψε σὲ ἄλλα ἔργα γιὰ τὸ

8. *Θησαυροὶ* 7, PG 75, 100A.

9. *Αὐτόθι*, 100B.

θέντες, ὡς ἐκδηλοτέραν γεγενῆσθαι τὴν ἐκείνου δόξαν, εἴτ' αὖ
 τὸ βλάσφημον ἀπελέγξωμεν αὐτῆς. Φησὶ τοίνυν ἐν τοῖς ἰδίᾳ
 Π ε ρ ῖ χ ἄ ρ ι τ ο ς αὐτῷ πεποιημένοις· «εἴ τις χάριν λέγει
 χάρισμά τε καὶ δῶρημα, τὸ θεῖον ἐννοῶν, ἄκτιστον μὲν καὶ ἀσε-
 5 βὲς ἄλλως λέγειν, οὐκ ἔστι δὲ ἕτερον τοῦτο τῆς θείας οὐσίας·
 κτιστὰ δὲ ἔστι χαρίσματα καὶ δωρήματα τὰ παρὰ τῆς θείας δυ-
 νάμεως ἔργα καὶ ἀγαθὰ ἡμῖν ἀποτελέσματα». Σαφῶς οὖν ἐν-
 ταῦθα τὸν Θεὸν οὐσίαν εἶναί φησιν ἀθέλητόν τε καὶ ἀνενέργη-
 τον. Εἰ γὰρ τὸ θεῖον καὶ ἄκτιστον οὐχ ἕτερον τῆς θείας οὐσίας,
 10 καὶ τὸ ἕτερον ταύτης οὔτε θεῖον οὔτ' ἄκτιστον. Οὐκοῦν ἢ οὐκ
 ἔχει ἢ θεία φύσις θέλησιν καὶ ἐνέργειαν ἢ, εἴπερ ἔχει, κτιστὴν
 ἔχει ταύτην κατ' αὐτόν. Εἰ δὲ καὶ τῇ καταλλήλῳ θελήσει καὶ
 ἐνεργείᾳ κατὰ τοὺς θεολόγους ἢ ἐκάστου φύσις χαρακτηρίζεται,
 τῆς μὲν ἀκτίστου ἐνεργείας ἄκτιστον δεικνύσης φύσιν, κτιστὴν
 15 δὲ τῆς κτιστῆς, τὸ δὲ χαρακτηρίζον τοῦ χαρακτηριζομένου διε-
 νήνοχε καὶ ἕτερόν ἐστι καθ' ὃ διενήνοχεν, οὐ μόνον κτίσμα κατὰ
 τὸν Ἀκίνδυνον ἢ τῆς θείας φύσεως θέλησις καὶ ἐνέργεια, ἀλλὰ
 καὶ ἡ χαρακτηριζομένη διὰ τούτων θεία φύσις.

40 Καὶ μὴν τὸ θεῖον καὶ ἄκτιστον ὁ Θεὸς ἐστὶν αὐτός. Εἰ δ'
 20 ἐκεῖνο μηδὲν ἕτερον ἢ οὐσία θεία κατὰ τὸν Ἀκίνδυνον, ὁ Θεὸς
 οὐδὲν ἕτερον ἢ οὐσία θεία κατ' αὐτόν, οὐχ ὡς πᾶν ὃ,τι ἔχει φύ-
 σει ἔχων καὶ μηδὲν ἐπίκτητον, ἀλλ' ὡς μηδὲν ἔχων ὅτι μὴ
 οὐσίαν. Ἐκ τοῦ Θεοῦ τοίνυν οὔσα ἢ κτίσις, ἐκ τῆς θείας ἐστὶν
 οὐσίας. Πῶς γὰρ οὐκ ἐξ αὐτῆς εἴπερ ὁ Θεὸς μηδὲν ἄλλο πλὴν
 25 αὐτῆς; «Ἀλλὰ τοῦτο τοῦ μονογενοῦς ἰδιόν ἐστὶν, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς
 ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ κτίσις ἐκ τοῦ Θεοῦ» κατὰ τὸν μέγαν Ἀθανά-
 σιον καὶ τὸν τὰ θεῖα σοφὸν Δαμασκηνόν, «ἀλλ' ὁ μὲν ἐκ τῆς οὐ-
 σίας τοῦ Θεοῦ καὶ Πατὴρ μόνος ἀχρόνως γεγέννηται, ἢ δὲ κτί-
 σις οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ θελήματι αὐτοῦ ἐκ τοῦ

θέμα τοῦτο, ὥστε νὰ γίνη σαφέστερη ἢ δοξασία ἐκείνου· κι' ἔπειτα θὰ ἐλέγξωμε τὸ βλάσφημο χαρακτηῆρα της. Λέγει λοιπὸν στὴν ἰδιαίτερη *Περὶ χάριτος* πραγματεία του· «αὐτὸ ποὺ λέγεται χάρις, χάρισμα καὶ δώρημα, ἐννοεῖται τὸ θεῖο, εἶναι ἄκτιστο, καὶ εἶναι ἀσέβεια νὰ τὸ χαρακτηρίσωμε ἀλλοιῶς ἀλλὰ δὲν εἶναι κάτι διάφορο ἀπὸ τὴ θεία οὐσία· κτιστὰ δὲ χαρίσματα καὶ δωρήματα εἶναι τὰ ἀπὸ τὴ θεία δύναμι ἔργα καὶ ἀγαθὰ γιὰ μᾶς ἀποτελέσματα». Σαφῶς λοιπὸν ἐδῶ λέγει ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι οὐσία ἀθέλητη καὶ ἐνεέργητη. Ἐὰν πράγματι τὸ θεῖο καὶ ἄκτιστο δὲν εἶναι διαφορετικὸ ἀπὸ τὴ θεία οὐσία, καὶ τὸ διαφορετικὸ ἀπὸ αὐτοῦ δὲν εἶναι οὔτε θεῖο οὔτε ἄκτιστο. Ἐπομένως ἢ δὲν ἔχει ἡ θεία φύσις θέλησι καὶ ἐνέργεια ἢ, ἂν ἔχη, τὴν ἔχει κτιστὴ κατὰ τὴν ἄποψί του. Ἐὰν δὲ κατὰ τοὺς θεολόγους ἡ φύσις τοῦ καθενὸς χαρακτηρίζεται μὲ τὴν κατάλληλη θέλησι καὶ ἐνέργεια, ὅποτε ἡ ἄκτιστη ἐνέργεια δεικνύει ἄκτιστη φύσι, κτιστὴ δὲ ἢ κτιστή¹, τὸ δὲ χαρακτηρίζον διαφέρει τοῦ χαρακτηριζομένου καὶ εἶναι ἄλλο κατὰ τὸ ὅτι διαφέρει, τότε δὲν εἶναι μόνο ἡ θέλησις καὶ ἐνέργεια τῆς θείας φύσεως κτίσμα κατὰ τὸν Ἀκίνδυνο, ἀλλὰ καὶ ἡ χαρακτηριζομένη διὰ τούτων θεία φύσις.

- 40 Καὶ ὅμως τὸ θεῖο καὶ ἄκτιστο εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Θεός. Ἐὰν δὲ ἐκεῖνο δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ θεία οὐσία κατὰ τὸν Ἀκίνδυνο, ὁ Θεὸς δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ θεία οὐσία κατ' αὐτόν, ὄχι διότι κάθε τι ποὺ ἔχει τὸ ἔχει φύσει καὶ τίποτε ἐπίκτητο, ἀλλὰ διότι δὲν ἔχει τίποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ οὐσία. Ἀφοῦ λοιπὸν ἡ κτίσις εἶναι ἀπὸ τὸν Θεό, εἶναι ἀπὸ τὴ θεία οὐσία. Διότι πῶς δὲν θὰ ἦταν ἀπὸ αὐτήν, ἂν ὁ Θεὸς δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ αὐτήν; «Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ἰδίωμα τοῦ μονογενοῦς, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς εἶναι ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ ἡ κτίσις εἶναι ἀπὸ τὸν Θεό», κατὰ τὸν μέγα Ἀθανάσιο καὶ τὸν σοφὸ στὰ θεῖα Δαμασκηνό, «ἀλλὰ ὁ μὲν Υἱὸς ἐγεννήθηκε μόνος ἀπὸ τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἀχρόνως, ἡ δὲ κτίσις δὲν εἶναι ἀπὸ τὴν οὐσία τοῦ

1. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, *Ζήτησις μετὰ Πύρρου*, PG 91, 341A.

μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήχθη». Καὶ τὰ κτιστὰ τοιγαροῦν ταῦτα, ἃ τῆς θείας χάριτος καὶ δυνάμεως ἔργα καὶ ἀποτελέσματα ὁ Ἄκίνδυνός φησι, τῆς θείας φύσεώς ἐστὶν ἔργα κατ' αὐτόν, εἴπερ οὐχ ἕτερον ἢ ἄκτιστος χάρις καὶ δύναμις τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας, ὡς αὐτὸς τοῖς τε νῦν εἰρημένοις καὶ διὰ πάντων αὐτοῦ σπεύδει τῶν λόγων ἀποδειῖξαι. Ἐπεὶ δὲ καὶ κατὰ τὸν θεῖον Κύριλλον «τῆς μὲν φύσεώς ἐστὶ τὸ γεννᾶν, τῆς δὲ ἐνεργείας τὸ ποιεῖν» καὶ κατὰ τὸν ἐκ Δαμασκοῦ πάλιν θεολόγον, «ἔργον θείας φύσεως ἢ προαιώνιος γέννησις», ὁ Ἄκίνδυνος τὰ κτίσματα τῆς θείας φύσεως ἔργα λέγων καὶ κατασκευάζων, θεῖα γεννήματα δοξάζει πάντα· καὶ τὸν μονογενῆ Λόγον ἀθετεῖ, τὸ ἰδιαίτατον ἀξίωμα τούτου, τό γε εἰς αὐτὸν ἦκον, τοῖς πᾶσι κοινωσάμενος καὶ καθελών. Ἀλλὰ καὶ συναῖδια τῇ θείᾳ φύσει δείκνυσιν αὐτά, μὴ γεγονότα δτε ὁ Θεὸς ἠθέλησε· τὸ γὰρ τῆς φύσεως ἔργον οὐθ' ὕστερόν ἐστὶ τῆς φύσεως οὐθ' ὑπόκειται θελήσει. Οὐκοῦν καὶ αὐτὸ καθαιρεῖ τὸ θεῖον τοῖς κτίσμασι συντάττων, ὃ φησιν αὐτὸς μὴ εἶναι τῆς οὐσίας ἕτερον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'

Ἔτεραι ρήσεις τοῦ αὐτοῦ παρ' ὧν ἐλέγχεται πάντας τοὺς ἐνθέους θεολόγους καὶ τοὺς αὐτοῖς ὁμολογοῦντας πολυθέους ἀποφαινόμενος εἶναι

41 Ἀλλὰ καὶ πᾶν ἔργον ὅπωςδῆποτε λεγόμενον πολλαχοῦ τῶν ἑαυτοῦ λόγων ἀποφαινόμενος κτιστόν, καὶ τὴν προαιώνιον 20 γέννησιν, ὡς ἔργον εἰρημένην, εἰς κτίσμα κατασπᾶ· καὶ ἄθεος ὁμοῦ καὶ πολυθεός ἐστὶν, ἐπίμονόν τινα μέθοδον ἀρτίως ἐξευ-

2. Τὸ χωρίο τοῦτο δὲν κατέστη δυνατὸ νὰ ἀνιχνευθῆ στὸν Μ. Ἀθανάσιο ἀπ' ὅπου τὸ λαμβάνει ὁ Δαμασκηνός, Ἐκδόσις ὀρθοδόξου πίστεως 4, 8, PG 94, 1116BC.

Πατρός, ἀλλὰ παρήχθηκε στήν ὕπαρξι ἀπὸ τὸ μὴ ὄν»². Καὶ τοῦτα λοιπὸν τὰ κτιστά, τὰ ὁποῖα ὁ Ἀκίνδυνος λέγει ἔργα καὶ ἀποτελέσματα τῆς θείας χάριτος καὶ δυνάμεως, εἶναι ἔργα τῆς θείας φύσεως κατ' αὐτόν, ἂν δὲν εἶναι κάτι διάφορο ἀπὸ τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ ἢ ἄκτιστη χάρις καὶ δύναμις, ὅπως αὐτὸς σπεύδει ν' ἀποδείξη τόσο μὲ τὰ τώρα λεχθέντα ὅσο καὶ μὲ ὄλους τοὺς λόγους του. Ἐπειδὴ δὲ καὶ κατὰ τὸν θεῖο Κύριλλο «γνώρισμα τῆς μὲν φύσεως εἶναι νὰ γεννᾶ, τῆς δὲ ἐνεργείας νὰ ποιῆ»³ καὶ κατὰ τὸν ἀπὸ τῆ Δαμασκὸ πάλι θεολόγο «ἔργο τῆς θείας φύσεως εἶναι ἡ προαιώνια γέννησις»⁴, ὁ Ἀκίνδυνος λέγοντας καὶ παρουσιάζοντας ὡς ἔργα τῆς θείας φύσεως κτίσματα, τὰ θεωρεῖ ὅλα θεῖα γεννήματα· καὶ ἀθετεῖ τὸν μονογενῆ λόγο, ἀφοῦ, ὅσο ἐξηρτᾶτο ἀπὸ αὐτόν, ἐκοινωνικοποίησε τὸ ἰδιαίτερο ἀξίωμα τούτου σὲ ὄλους καὶ τὸ καθήρεσε. Ἀλλὰ δεικνύει ὅτι αὐτὰ εἶναι συναῖδια μὲ τῆ θεία φύσι, ἀφοῦ δὲν ἔγιναν ὅταν ὁ Θεὸς ἠθέλησε· διότι τὸ ἔργο τῆς φύσεως οὔτε μεταγενέστερο τῆς φύσεως εἶναι οὔτε ὑπόκειται σὲ θέλησι. Ἐπομένως καθαιρεῖ καὶ τὸ ἴδιο τὸ θεῖο, κατατάσσοντάς το μὲ τὰ κτίσματα, ἀφοῦ αὐτὸς λέγει ὅτι δὲν εἶναι κάτι ἄλλο ἀπὸ τὴν οὐσία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12

Ἔσονται ἄλλες ῥήσεις τοῦ ἰδίου ἀπὸ τῆς ὁποῖας ἐλέγχεται ὅτι ἀποφαίνεται ὅτι ὅλοι οἱ ἐνθεοὶ θεολόγοι καὶ οἱ σύμφωνοι μὲ αὐτοὺς εἶναι πολύθεοι

- 41** Καὶ ἐπειδὴ σὲ πολλὰ σημεία τῶν πραγματειῶν παρουσιάζει ὡς κτιστὸ κάθε ἔργο, ὅπωςδὴποτε λεγόμενον, ὑποβιβάζει σὲ κτίσμα καὶ τὴν προαιώνια γέννησι, ὅταν χαρακτηρίζεται ὡς ἔργο· καὶ εἶναι ἄθεος καὶ πολύθεος, ἀφοῦ εὐρῆκε τώρα κάποια

3. *Θησαυροὶ 18, PG 75, 312C.*

4. *Ἐκδόσις ὀρθοδόξου πίστεως 1, 8, PG 94, 813A.*

ρών, δι' ἧς πᾶν εἶδος ἀσεβείας τε καὶ δυσσεβείας ἐπὶ τὴν οἰκείαν ὁ τάλας συνεφόρησε ψυχὴν. Ὁ δὴ τοιοῦτος εἰκότως καὶ πᾶσαν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, τοὺς τε νῦν ὀρθοτομοῦντας τὸν λόγον τῆς ἀληθείας καὶ τοὺς ἐξ αἰῶνος ἀσφαλεῖς θεολόγους
 5 κακοδόξους ἀποφαινόμενος, συνείρει γράφων, «ἡ θεία καὶ ἄκτιστος χάρις τε καὶ ἐνέργεια οὐχ ἕτερόν ἐστι τῆς θείας οὐσίας οὔθ' ὑφειμένον οὔτ' ἐνεργούμενον, οὔτε ἀνούσιον καὶ ἀνυπόστατον, οὔθ' ὀρατὸν καθ' αὐτὸ σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς ὅπωςδὴποτε· ἀσεβῆς γὰρ καὶ τοῦτο καὶ ἅμα Ἀρείου καὶ Μακεδονίου καὶ Σα-
 10 βελλίου καὶ Μασσαλιανῶν ἐστι φρόνημα». Τίνας οὖν ἀσεβεῖς τε καὶ δυσσεβεῖς οὗτος εἶναί φησι διὰ τῶν ἀπηριθμημένων, χρῆν οἶμαι διασαφῆσαι καὶ νῦν.

42 Ὅτι τοίνυν πᾶσα ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ τὴν ἐωραμένην ἀπορρήτως ἐν Θαβῶρ τοῖς ἀποστόλοις χάριν ἄκτιστον οὔσαν
 15 ἀνεκήρυξαν ὡς θεῖον καὶ ἀπόρρητον φῶς καὶ λαμπρότητα θείας φύσεως, ἀλλ' οὐχὶ φύσιν (αὕτη γὰρ ὑπὲρ πᾶσαν ἔκφανσίν τε καὶ μέθεξίν ἐστι), πρὸς τοῖς αὐτηκόοις γεγονόσι πᾶσι καὶ ὁ Σ υ ν ο -
 δ ι κ ὸ ς Τ ὅ μ ο ς ἐναργέστατα παρίστησιν, ἅμα καὶ τοὺς ἐξ αἰῶνος θεολόγους τοῦτο κηρύττοντας ἐπιδεικνύς. Ὁ τοίνυν λέ-
 20 γων ἄλλον Ἄρειον εἶναι καὶ Σαβέλιον καὶ Μακεδόνιον τὸν ἄκτιστον λέγοντα τὸ ὀρατὸν ὅπωςδὴποτε γεγεννημένον, σαφῶς τούτους πάντας κακοδόξους εἶναι διατείνεται, καὶ πολλαχῶς· οὐ γὰρ διὰ τὸ φάναι μόνον ἐωρᾶσθαι τοῖς τῶν ἀποστόλων ὀφθαλμοῖς τὸ θειώτατον ἐκεῖνο φῶς, ἀλλὰ καὶ τῷ μὴ θείαν εἶναι φάναι
 25 φύσιν, καὶ τῷ ὑπερέχειν αὐτοῦ τὴν τοῦτο χορηγοῦσαν φύσιν, ὡς ὑπὲρ πᾶσαν οὔσαν ἔκφανσιν καὶ πάσης ἐκφάνσεως αἰτίαν. Τὸ δὲ «καθ' αὐτὸ» συνῆψεν ὁ τῶν εὐσεβῶν κατήγορος τὸ ὀρατὸν ἀπαγορεύων, δυοῖν θάτερον ὑποτιθέμενος· ἢ μὴ λέγειν ὄλως ἐωρᾶσθαι τοῖς τῶν ἀποστόλων ὀφθαλμοῖς ἄκτιστόν τι φῶς, ἢ

ἐπίτομη μέθοδο, διὰ τῆς ὁποίας ἐσυσσώρευσε στήν ψυχὴ του κάθε εἶδος ἀσεβείας καὶ δυσσεβείας ὁ ταλαίπωρος. Τέτοιος λοιπὸν πὺ εἶναι εὐλόγως χαρακτηρίζει κακοδόξους ὅλη τὴν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, τοὺς ὀρθοτομοῦντας τὸν λόγο τῆς ἀληθείας καὶ τοὺς ἀπὸ ἀνέκαθεν ἀλαθεύτους θεολόγους· καὶ γράφει ἀραδιάζοντας, «ἡ θεία καὶ ἄκτιστη χάρις καὶ ἐνέργεια δὲν εἶναι κάτι διαφορετικὸ ἀπὸ τῆς θείας οὐσίας οὔτε ὑφειμένον οὔτε ἐνεργούμενον, οὔτε ἀνούσιον καὶ ἀνυπόστατον, οὔτε μὲ κάποιο τρόπο ὁρατὸ καθ' ἑαυτὸ μὲ τοὺς σωματικούς ὀφθαλμούς· διότι καὶ τοῦτο εἶναι ἀσεβές, εἶναι φρόνημα τοῦ Ἀρείου, τοῦ Μακεδονίου, τοῦ Σαβελλίου καὶ τῶν Μασσαλιανῶν συγχρόνως». Πρέπει λοιπὸν, νομίζω, καὶ τῶρα νὰ διασαφήσωμε, ποιούς θεωρεῖ τοῦτος ἀσεβεῖς καὶ δυσσεβεῖς μὲ ὅσα ἀπαρίθμησε.

- 42 Ὅτι λοιπὸν ὅλη ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ διεκήρυξε ὅτι ἡ χάρις πὺ ἐθεάθηκε ἀπορρήτως στὸ Θαβῶρ ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους εἶναι ἄκτιστη, ὡς θεῖο καὶ ἀπόρρητο φῶς καὶ λαμπρότητα θείας φύσεως, ἀλλ' ὄχι φύσις (διότι αὐτὴ εἶναι ἐπάνω ἀπὸ κάθε φανέρωσι καὶ μέθεξι), πέρα τοῦ ὅτι τὸ γνωρίζουν ὅλοι ὅσοι ὑπῆρξαν αὐτήκοοι, τὰ παριστάνει ἐναργέστατα καὶ ὁ *Συνοδικὸς τόμος*¹, ὁ ὁποῖος παρουσιάζει συγχρόνως καὶ τοὺς ἀπὸ τοὺς αἰῶνες θεολόγους νὰ διακηρύσσουν τοῦτο. Αὐτὸς λοιπὸν πὺ λέγει ὅτι εἶναι ἄλλος Ἄρειος καὶ Σαβέλλιος καὶ Μακεδόνιος ὁποῖος χαρακτηρίζει ἄκτιστο τὸ γενόμενον κατὰ ὅποιοδήποτε τρόπο ὁρατό, διατείνεται σαφῶς ὅτι ὅλοι οἱ θεολόγοι εἶναι κακόδοξοι, καὶ μὲ πολλοὺς τρόπους· ὄχι μόνο γιὰ τὸ ὅτι λέγουν ὅτι τὸ θειότατον ἐκεῖνο φῶς ἐθεάθηκε ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς τῶν ἀποστόλων, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ ὅτι λέγουν ὅτι δὲν εἶναι θεία φύσις καὶ ὅτι ὑπερέχει αὐτοῦ ἡ φύσις πὺ τὸ χορηγεῖ, διότι εἶναι ὑπὲρ ἄνω κάθε φανέρωσεως καὶ αἰτία κάθε φανέρωσεως. Τῆ φράσι δὲ «καθ' αὐτὸ» συνῆψε ὁ κατήγορος τῶν εὐσεβῶν, ἀπορρίπτοντας τὸ ὁρατό, μὲ τὴν ἐξῆς ἐπιδίωξι· ἢ νὰ μὴ λέγη κανεὶς καθόλου ὅτι ἐθεάθηκε κάποιο ἄκτιστο φῶς μὲ τοὺς ὀφθαλμούς τῶν

1. *Συνοδικὸς τόμος* τοῦ 1341, PG 151, 679-692.

λέγειν μὲν πρὸς τὸ τοὺς ἀκούοντας παράγειν, οὐκ αὐτὸ δὲ πάλιν τὸν λέγοντα νοεῖν, ἅτε κατ' αὐτὸν διὰ κτιστοῦ φωτὸς ὄφθέν. Μὴ εἶναι δὲ ἀνούσιον καὶ ἀνυπόστατον ἄκτιστόν τι διατείνεται, ὡς τὸ φῶς ἐκεῖνο δείξῃ οὐσίαν καὶ ὑπόστασιν ὑπάρχον, εἴπερ ἄκτιστον, ἀλλ' οὐ χάριν καὶ ἐνέργειαν κοινήν. Οὐχ ὑφειμένον δέ φησιν οὐδ' ἐνεργούμενον, ἀπαγορεύων αἴτιον εἶναι τούτου κατ' οὐσίαν τὸν Θεόν, καὶ πάσης ὑπερκειῖσθαι μὴ συγχωρῶν ἐλλάμψεως τὸν πάσης ἐλλάμψεως αἴτιον καὶ χορηγόν.

43 Οὐ μὴν ἀλλ' εἰ κατὰ τὸν Ἀκίνδυνον ἢ ἄκτιστος ἐνέργεια
10 καὶ δωρεὰ καὶ χάρις οὔτε τῆς θείας οὐσίας ἕτερον οὔτε ἐνεργούμενον, καὶ τὸ λέγειν ταύτην ἑτέραν καὶ ἐνεργουμένην Μασσαλιανῶν ἐστίν, Ἀρείου τε καὶ Σαβελλίου καὶ Μακεδονίου, πῶς οὐ τοιοῦτος ὁ τε Χρυσόστομος πατήρ καὶ ὁ τῆς θεολογίας ἐπώνυμος Γρηγόριος, ὁ μὲν λέγων, «ἄλλο θέλων καὶ θέλησις, γεν-
15 νῶν καὶ γέννησις, λέγων καὶ λόγος, εἰ μὴ μεθύομεν», ὁ δὲ Χρυσορρήμων μετὰ τὸ εἰπεῖν ὅτι τοῖς ἀποστόλοις ὁ Σωτὴρ ἔφη, «μείνατε ἐν Ἱερουσαλὴμ ἕως οὗ ἐνδύσησθε δύναμιν ἐξ ὕψους», καὶ «λήψεσθε δύναμιν ἐπελθόντος τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς», ἐπενεγκῶν, «ἄλλο δύναμις ἢ χορηγουμένη καὶ ἄλλο τὸ
20 Πνεῦμα τὸ χορηγοῦν»· ὁ τε μέγας Βασίλειος καὶ ὁ θαυμάσιος Κύριλλος, ὁ μὲν γράφων, «ἄλλο μὲν ἐστίν ἢ οὐσία, ἧς οὐπω λόγος μηνυτῆς ἐξευρέθη, ἑτέρα δὲ τῶν περὶ αὐτὴν ὀνομάτων ἢ σημασία», καὶ πάλιν, «εἴπερ εἰς τὴν οὐσίαν ἅπαντα φέροντες τὰ θεῖα ὀνόματα καταθήσομεν, οὐχὶ μόνον σύνθετον ἀλλὰ καὶ ἐξ
25 ἀνομοιομερῶν συγκείμενον τὸν Θεὸν ἀποδείξομεν διὰ τὸ ἄλλο καὶ ἄλλο ὑφ' ἐκάστου τῶν ὀνομάτων σημαίνεσθαι»· ὁ δὲ θεῖος

2. Λόγος 29 (Θεολογικὸς 3), 6, PG 36, 81B.

3. Λουκᾶ 24, 49.

ἀποστόλων, ἢ νὰ λέγη μὲν γιὰ νὰ παραπλανᾷ τοὺς ἀκροατάς, νὰ μὴ ἐννοῇ ὁμῶς πάλι αὐτὸ ὃ λέγων, διότι κατ' αὐτὸν ἐμφανίσθηκε διὰ κτιστοῦ φωτός. Διατείνεται δὲ ὅτι κάτι ἄκτιστο δὲν εἶναι ἀνούσιο καὶ ἀνυπόστατο, γιὰ νὰ δείξη ὅτι τὸ φῶς ἐκεῖνο εἶναι οὐσία καὶ ὑπόστασις ἂν εἶναι ἄκτιστο, ἀλλὰ ὄχι χάρις καὶ ἐνέργεια κοινή. Λέγει δὲ ὅτι δὲν εἶναι ὑφειμένο οὔτε ἐνεργούμενο τὸ φῶς, διότι ἀπορρίπτει ὅτι αἴτιος τούτου εἶναι κατ' οὐσίαν ὁ Θεὸς καὶ δὲν δέχεται ὅτι ὁ αἴτιος καὶ χορηγὸς τῆς ἐλλάμψεως ὑπέρκειται κάθε ἐλλάμψεως.

- 43 Ἄλλ' ὁμῶς, ἂν κατὰ τὸν Ἀκίνδυνο ἢ ἄκτιστη ἐνέργεια καὶ δωρεὰ καὶ χάρις δὲν εἶναι οὔτε διαφορετικὸ ἀπὸ τῆς θεῖας οὐσίας οὔτε ἐνεργούμενο, καὶ ἂν τὸ νὰ τὴ λέγωμε διαφορετικὴ καὶ ἐνεργουμένη εἶναι διδασκαλία τῶν Μασσαλιανῶν, τοῦ Ἀρείου, τοῦ Σαβελλίου καὶ τοῦ Μακεδονίου, πῶς δὲν εἶναι τέτοιος ὁ Χρυσόστομος πατὴρ καὶ ὁ ἐπώνυμος τῆς θεολογίας Γρηγόριος, αὐτὸς ἐδῶ μὲ τὸ νὰ λέγη «ἄλλο θέλων καὶ ἄλλη θέλησις, γεννῶν καὶ γέννησις, λέγων καὶ λόγος, ἂν δὲν εἴμαστε μεθυσμένου»², ὁ δὲ Χρυσορρήμων, ἀφοῦ ἀνέφερε ὅτι ὁ Σωτὴρ εἶπε στοὺς ἀποστόλους, «μείνετε στὴν Ἱερουσαλήμ ἕως ὅτου ἐνδυσθῆτε δύναμι ἀπὸ τὸ ὕψος³ καὶ «θὰ λάβετε δύναμι μόλις ἔλθῃ ἐπάνω σας τὸ ἅγιο Πνεῦμα»⁴, μὲ τὸ νὰ προσθέτῃ «ἄλλο ἢ χορηγουμένη δύναμις καὶ ἄλλο τὸ χορηγοῦν Πνεῦμα»⁵; Ἐπίσης ὁ μέγας Βασίλειος καὶ ὁ θαυμάσιος Κύριλλος, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ πρῶτος γράφει «ἄλλο εἶναι ἢ οὐσία, τῆς ὁποίας δὲν εὐρέθη ἀκόμη ἐκφραστὴς λόγος, ἄλλη δὲ ἢ σημασία τῶν γύρω ἀπὸ αὐτὴν ὀνομάτων»⁶, καὶ πάλι, «ἂν φέρωμε καὶ καταθέσωμε στὴν οὐσία ὅλα τὰ θεῖα ὀνόματα, θ' ἀποδείξωμε τὸν Θεὸ ὄχι μόνο σύνθετο ἀλλὰ καὶ συγκείμενο ἀπὸ ἀνομοιομερῆ πράγματα, ἐφ' ὅσον ἀπὸ κάθε ὄνομα σημαίνεται ἄλλο καὶ ἄλλο»⁷, ὁ δὲ θεῖος

4. Πράξ. 1, 8.

5. Χωρὶο πού δὲν ἀνιχνεύθηκε.

6. Μ. Βασιλείου, Ἐπιστολὴ 189 πρὸς Εὐστάθιον· PG 32, 696B.

7. Μ. Βασιλείου, Κατ' Εὐνομίον 2, 29, PG 29, 640C.

Κύριλλος, «τὸ μὲν ποιεῖν ἐνεργείας ἐστί, φύσεως δὲ τὸ γεννᾶν· φύσις δὲ καὶ ἐνέργεια οὐ ταυτόν»· καὶ πρὸς τούτοις ὁ Δαμασκη-
 νὸς θεοφόρος γράφων, «ἕτερόν ἐστι θέλησις καὶ ἕτερον τὸ θε-
 λητικόν· θέλησις μὲν γὰρ ἢ τοῦ θέλειν δύναμις, θελητικὸν δὲ τὸ
 5 τὴν δύναμιν ἔχον»· καὶ πάλιν, «ἄλλο ἐνεργητικὸν ἐπὶ Θεοῦ καὶ
 ἄλλο ἐνέργεια, τὸ μὲν γὰρ ἢ φύσις ἐστίν, ἐνέργεια δὲ ἢ οὐσιώδης
 τῆς φύσεως κίνησις», καὶ προστιθείς, ὅτι «δεῖ γινώσκειν ὡς ἢ
 ἐνέργεια ἐνεργεῖται μᾶλλον ἢ ἐνεργεῖ»;

14 Τί δὲ ὁ μέγας Διονύσιος γράφων, «πρώτην οὖν ἢ αὐτοαγα-
 10 θότης δωρεὰν τὴν τοῦ αὐτοεῖναι προβαλλομένη, τῇ πρεσβυτέρα
 πρώτη τῶν μετοχῶν ὑμνεῖται, καὶ ἔστιν ἐξ αὐτῆς καὶ ἐν αὐτῇ
 καὶ αὐτὸ τὸ εἶναι καὶ αἱ τῶν ὄντων ἀρχαί»; Πῶς γὰρ ἂν εἶεν
 θεία φύσις αἱ μετοχαὶ αὐταὶ καὶ ἀρχαὶ καὶ δωρεαί, πολλαί τε οὖ-
 σαι καὶ ἐκ τῆς θείας προῖοῦσαι φύσεως; Ὁ αὐτὸς δὲ ταύτας
 15 προῖων καὶ θεῖα παραδείγματα καλεῖ, τὴν ὄντοτητα, τὴν ζωὴν,
 τὴν σοφίαν, τὴν πρόνοιαν, ὧν τῇ μετοχῇ τὰ ὄντα γέγονε τε καὶ
 συνέστηκε. Καὶ πάλιν αὐτὸς ἑαυτοῦ ἐρμηνεὺς γενόμενος «παρα-
 δείγματα δέ», φησί, «φαμὲν εἶναι τοὺς ἐν Θεῷ τῶν ὄντων οὐ-
 σιοποιοὺς καὶ ἐνιαίως προῦφεστῶτας λόγους, οὓς ἢ θεολογία
 20 προορισμοὺς καλεῖ καὶ θεῖα καὶ ἀγαθὰ θελήματα, τῶν ὄντων
 ἀφοριστικὰ καὶ ποιητικὰ, καθ' οὓς ὁ ὑπερούσιος τὰ ὄντα πάντα
 καὶ προώρισε καὶ παρήγαγε». Πῶς οὖν ἂν εἶη τὰ θεῖα καὶ ἀγα-
 θὰ θελήματα κτιστά, καὶ ταῦτ' ὄντα τῶν ὄντων ἀφοριστικὰ καὶ
 ποιητικὰ; Πῶς δ' ἀποτελέσματα οἱ οὐσιοποιοὶ τῶν ὄντων λό-
 25 γοι, καὶ ταῦτα προῦφεστῶτες ἐν Θεῷ, καθ' οὓς τὰ πάντα καὶ
 προώρισε καὶ παρήγαγεν;

8. *Θησαυροὶ 18*, PG 75, 312C.

9. *Ἐκδοσις ὀρθοδόξου πίστεως 2*, 22, PG 94, 948C.

Κύριλλος «τὸ νὰ ποιῆ εἶναι γνώρισμα ἐνεργείας, φύσεως δὲ τὸ νὰ γεννᾶ, φύσις δὲ καὶ ἐνέργεια δὲν εἶναι τὸ ἴδιο»⁸; Καὶ ἐκτὸς ἀπὸ αὐτοὺς ὁ Δαμασκηνὸς θεοφόρος ποὺ γράφει, «ἄλλο εἶναι θέλησις καὶ ἄλλο θελητικό, διότι θέλησις εἶναι δύναμις τοῦ θέλειν, θελητικό δὲ τὸ ἔχον τὴ δύναμι»⁹· καὶ πάλι, «ἄλλο εἶναι ἐνεργητικό ἐπὶ τοῦ Θεοῦ καὶ ἄλλο ἐνέργεια, διότι τὸ μὲν ἓνα εἶναι ἢ φύσις, ἐνέργεια δὲ εἶναι ἢ οὐσιώδης κίνησις τῆς φύσεως»¹⁰, καὶ προσθέτει ὅτι «πρέπει νὰ γνωρίζωμε ὅτι ἢ ἐνέργεια ἐνεργεῖται μᾶλλον ἢ ἐνεργεῖ»¹¹;

- 4 Τί λέγει πάλι ὁ μέγας Διονύσιος ποὺ γράφει, «ἢ αὐτοαγαθότης λοιπὸν ποὺ προβάλλει ὡς πρώτη δωρεὰ τὴν τοῦ αὐτοεἶναι, ὑμνεῖται μὲ τὴν πρεσβύτερη πρώτη τῶν μετοχῶν, καὶ εἶναι ἀπὸ αὐτὴν καὶ μέσα σ' αὐτὴν καὶ τὸ αὐτοεἶναι καὶ οἱ ἀρχές τῶν ὄντων»¹²; Διότι πῶς θὰ μπορούσαν νὰ εἶναι θεῖα φύσις αὐτὲς οἱ μετοχές καὶ ἀρχές καὶ δωρεές, ἀφοῦ εἶναι πολλὲς καὶ προέρχονται ἀπὸ τὴ θεῖα φύσι; Ὁ ἴδιος δὲ στὴ συνέχεια τὶς ὀνομάζει καὶ θεῖα παραδείγματα, τὴν ὄντοτητα, τὴ ζωὴ, τὴ σοφία, τὴν πρόνοια, μὲ τῶν ὁποίων τὴ συμμετοχὴ ἔγιναν καὶ συστήθηκαν τὰ ὄντα. Καὶ πάλι, γινόμενος ὁ ἴδιος ἐρμηνευτὴς τοῦ ἑαυτοῦ του, λέγει, «παραδείγματα δὲ λέγομε ὅτι εἶναι οἱ οὐσιοποιοὶ στὸν Θεὸ λόγοι τῶν ὄντων ποὺ προϋφίστανται ἐνιαίως, τοὺς ὁποίους ἢ θεολογία ἀποκαλεῖ προορισμοὺς καὶ θεῖα καὶ ἀγαθὰ θελήματα, ἀφοριστικὰ καὶ ποιητικὰ τῶν ὄντων, κατὰ τοὺς ὁποίους ὁ ὑπερούσιος προώρισε καὶ παρήγαγε ὅλα τὰ ὄντα»¹³. Πῶς λοιπὸν θὰ μπορούσε νὰ εἶναι κτιστὰ τὰ θεῖα καὶ ἀγαθὰ θελήματα, καὶ μάλιστα ὅταν εἶναι ἀφοριστικὰ καὶ ποιητικὰ τῶν ὄντων; Πῶς θὰ μπορούσε νὰ εἶναι ἀποτελέσματα οἱ οὐσιοποιοὶ λόγοι τῶν ὄντων, καὶ μάλιστα ἀφοῦ προϋπάρχουν στὸ Θεό, ποὺ μὲ βάσι αὐτοὺς προώρισε καὶ παρήγαγε τὰ πάντα;

10. Αὐτόθι 3, 15, PG 94, 948A.

11. Αὐτόθι, 948B.

12. *Περὶ θείων ὀνομάτων* 5, 6, PG 3, 820C.

13. Αὐτόθι, 8, PG 3, 824C.

45 Ἄλλ' ὁ αὐτὸς πάλιν ἐν δωδεκάτῳ κεφαλαίῳ τῶν Θεω-
 ν υ μ ι ῶ ν «καθόσον ὑπερέχουσι», φησί, «τῶν μετεχόντων αἱ
 αὐτομετοχαί, κατὰ τοσοῦτον ὑπερίδρυνται καὶ αὐτῶν τῶν μετο-
 χῶν ὁ ἀμέθεκτος αἴτιος». Ἐνταῦθα δὴ μὴ μόνον τοῦ ἀμεθέκτου
 5 αἰτίου τὴν ὑπεροχὴν, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑπερεχομένων μετοχῶν τὸ
 ἄκτιστον ὑπέφηνεν, αὐτομετοχάς τε ταύτας ὀνομάσας καὶ τῶν
 μετοχῆ τὸ εἶναι ἐχόντων, ταυτὸ δ' εἶπεῖν πάντων τῶν κτιστῶν,
 ὑπερέχειν εἰρηκῶς. Πῶς οὖν οὐχὶ καὶ οὗτος μετὰ τῶν ἀνωτέρω
 προηγημένων θεολόγων, μᾶλλον δὲ τῶν ἀπ' αἰῶνος πάντων—τίς
 10 γὰρ ὁ τούτοις μὴ συνάδων— τῆς τῶν δυσσεβῶν καὶ πολυθέων
 εἶναι μοίρας ὑπ' Ἀκινδύνου πολλαχῶς ἀκούσεται, λέγοντος σα-
 φῶς, «οὐ δυνάμεθα τὴν οὐσιώδη τοῦ Θεοῦ καὶ φυσικὴν δύναμιν
 καὶ ἐνέργειαν ἕτερόν τι φρονῆσαι τῆς οὐσίας αὐτοῦ καὶ τῆς φύ-
 σεως καὶ τὸ μερίζεσθαι τὸν Θεόν, ὡς ἄλλο καὶ ἄλλο εἶναι ἐν τῷ
 15 μερίζεσθαι καὶ οὕτω πολλὰ ἄκτιστα, διάφορα τῆς τε θείας οὐ-
 σίας καὶ ἑαυτῶν, ἀσεβέστατόν ἐστι, πολυθεϊαν γὰρ ἀτοπωτάτην
 εἰσάγει καὶ ἀνοητοτάτην»;

46 Ἄρ' οὐ παρρησίᾳ ταῦτ' εἰπὼν τὴν πρὸς τοὺς ἱεροὺς πατέ-
 ρας ὁμολογίαν οὗτος ἀθετεῖ καὶ κατ' αὐτοὺς περὶ Θεοῦ φρονῆ-
 20 σαι τῶν ἀδυνάτων εἶναι διατείνεται, πολυθεϊαν ἐγκαλῶν αὐτοῖς
 ἀνωτέρω φανερώς, εἰποῦσιν ἄλλο τὴν οὐσίαν εἶναι καὶ ἄλλο τὴν
 οὐσιώδη τοῦ Θεοῦ ἐνέργειαν, ἕτερόν τε τὴν θελητικὴν δύναμιν
 καὶ ἕτερον τὸ τὴν θέλησιν ἔχον, ἄλλο τε καὶ ἄλλο ὑφ' ἐκάστου
 σημαίνεσθαι τῶν θείων ὀνομάτων, ἀλλ' οὐχ ὑπὸ πάντων τὴν
 25 οὐσίαν; Περὶ ὧν πάλιν φησὶν, ἅμα καὶ τῶν ἀντιθέτων αὐτῶ
 τούτων κατὰ παράθεσιν ἀπτόμενος καὶ τῆς αὐτῶν δόξης κατα-
 τρέχων· «οἱ μὲν ἄλλο φασὶν εἶναι τὴν οὐσιώδη τοῦ Θεοῦ καὶ
 φυσικὴν ἀγαθότητα καὶ ἄλλο τὴν οὐσίαν καὶ ἄλλο τὴν σοφίαν
 καὶ ἕτερον τὴν ζωὴν, ἡμεῖς δέ, ὡς παρὰ τῶν ἀγίων ἐδιδάχθη-

45 Ἄλλ' ὁ ἴδιος πάλι Διονύσιος λέγει στὸ δωδέκατο κεφάλαιο τῶν Θεωνυμιῶν, «ὅσο ὑπερέχουν τῶν μετεχόντων οἱ αὐτομετοχές, τόσο εἶναι ὑπερεδραιωμένος καὶ αὐτῶν τῶν μετοχῶν ὁ ἀμέθεκτος αἴτιος»¹⁴. Ἐδῶ βέβαια ὑποδεικνύει ὄχι μόνο τὴν ὑπεροχὴ τοῦ ἀμεθέκτου αἰτίου, ἀλλὰ καὶ τὸ ἄκτιστο τῶν ὑπερεχομένων μετοχῶν, ἀφοῦ τὶς ὠνόμασε αὐτομετοχές καὶ εἶπε ὅτι ὑπερέχουν ἐκείνων ποὺ ἔχουν τὴν ὑπαρξὶ μὲ μετοχὴ, δηλαδὴ ὄλων τῶν κτιστῶν. Πῶς λοιπὸν δὲν θ' ἀκούσῃ κι' αὐτὸς μὲ πολλοὺς τρόπους ἀπὸ τὸν Ἀκίνδυνο ὅτι ἀνήκει στὴν μερίδα τῶν δυσσεβῶν καὶ πολυθέων, μαζὶ μὲ τοὺς παραπάνω ἀναφερομένους θεολόγους, μᾶλλον δὲ μαζὶ μὲ ὄλους τοὺς ἀπὸ τοὺς αἰῶνες –διότι ποιὸς δὲν συμφωνεῖ μὲ αὐτούς;– τῇ στιγμῇ ποὺ ὁ Ἀκίνδυνος λέγει σαφῶς, «δὲν μπορούμε τὴν οὐσιώδη καὶ φυσικὴ δύναμι καὶ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ νὰ τὴν θεωρήσωμε σὰν κάτι διαφορετικὸ ἀπὸ τὴν οὐσία καὶ τὴν φύσι του· δὲν μπορούμε ἐπίσης νὰ θεωρήσωμε τὸ μερίζεσθαι τὸν Θεὸ μὲ τὴν ἔννοια ὅτι διὰ τοῦ μερισμοῦ αὐτὸς γίνεται διαφορετικὰ πράγματα κι' ἔτσι πολλὰ ἄκτιστα, διάφορα ἀπὸ τὴ θεία οὐσία καὶ ἀπὸ ἑαυτά, εἶναι ἀσεβέστατο, διότι εἰσάγει ἀτοπώτατη καὶ ἀνοητότατη πολυθεΐα»;

16 ἼΑραγε, λέγοντας αὐτὰ τὰ πράγματα μὲ παρρησία, δὲν ἀθετεῖ τὴν ὁμολογία πρὸς τοὺς ἱεροὺς πατέρες καὶ δὲν διατείνεται ὅτι εἶναι ἀδύνατο νὰ ἔχη τὸ ἴδιο φρόνημα μὲ αὐτούς, ἀφοῦ παραπάνω τοὺς κατηγορήσε γιὰ πολυθεΐα φανερά, ἐπειδὴ εἶπαν ὅτι ἄλλο εἶναι ἡ οὐσία καὶ ἄλλο ἡ οὐσιώδης ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, ἄλλο ἡ θελητικὴ δύναμις καὶ ἄλλο τὸ ἔχον τὴν θέλησι, ἄλλο καὶ ἄλλο σημαίνεται ἀπὸ κάθε θεῖο ὄνομα, ἀλλ' ἀπὸ κανένα ἡ οὐσία; Περὶ αὐτῶν λέγει πάλι, ἐνῶ ἄπτεται καὶ τῶν ἀντιθέτων του κατὰ ἀντιπαράθεσι καὶ κατηγορεῖ τὴ γνώμη τους· «ἐκείνοι ἰσχυρίζονται ὅτι ἄλλο εἶναι ἡ οὐσιώδης καὶ φυσικὴ ἀγαθότης τοῦ Θεοῦ καὶ ἄλλο ἡ οὐσία καὶ ἄλλο ἡ σοφία καὶ ἄλλο ἡ ζωὴ, ἐνῶ ἐμεῖς, ὅπως ἐδίδαχθήκαμε ἀπὸ τοὺς ἀγίους, δὲν φρονοῦμε

14. Αὐτόθι 12, 4, PG 3, 972B.

μεν, οὐκ ἄλλο καὶ ἄλλο φρονουῦμεν καὶ ὁμολογοῦμεν· ἐν γὰρ ἐκεῖ οὐσίαν εἶναι καὶ ζωὴν καὶ δύναμιν καὶ ἀγαθότητα λέγουσι». Τίνες οὖν ὧν ἐστὶ κατήγορος, ὡς ὑπεναντίως τῇ κατ' αὐτὸν δόξῃ διδασκόντων ἄλλο τὴν ἄκτιστον οὐσίαν εἶναι καὶ ἄλλο τῶν οὐ-
 5 σιωδῶς περὶ αὐτὴν θεωρουμένων ἕκαστον; Οἱ προκατηριθμη-
 μένοι δὴπου πάντες ἅγιοι, παρ' ὧν δ' οὗτος τάναντία διδαχθῆναι φάσκει. Τίνες; Αὐτὸς ὁ τάναντία διδαχθεὶς λεγέτω· «καὶ γέγραφα μὲν οὖν», ἂν φαίη, «διδάσκει γὰρ ἡμᾶς ὁ μέγας Διονύσιος ὁ Ἄρεοπαγίτης, ἐκεῖνα λέγων ἐν τοῖς Περὶ τοῦ ὄντος».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'

**Ἔτεροι τοῦ αὐτοῦ ρήσεις, ἐν αἷς καὶ μαρτυρία
 ἐκ τῶν τοῦ μεγάλου Διονυσίου καθ' ἃς ἐλέγ-
 χεται τὴν μὲν καὶ παραχαράττων καὶ παρεξη-
 γούμενος, αὐτὸς δὲ πολλοὺς θεοὺς καὶ
 πολλὰς θεότητας πρεσβεύων**

47 Καὶ μὴν οὗτος, ὡς προῦποδέδεικται, συνεῖπεν ἐκείνοις σα-
 φῶς, ἀλλὰ κάπὶ τῷ δεῖξαι τῆς τε θείας οὐσίας καὶ τῶν περὶ αὐ-
 τὴν θεωρουμένων φυσικῶς αὐτῶν τε τούτων τὴν πρὸς ἀλληλα
 διάκρισιν, τῆς ἀγαθότητος, τῆς ὄντότητος, τῆς ζωῆς, τῆς σοφίας
 καὶ τῶν παραπλησίων, πᾶσαν ὑπῆλθε τὴν Περὶ τῶν θεί-
 15 ω ν ὄ ν ο μ ἄ τ ω ν θαυμασιωτάτην ἐκείνην πραγματείαν. Ἄρ'
 οὖν ἑαυτῷ τε καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσιν εἰς οὗτος ἐναντίος, καὶ σὺ
 μάρτυς τῆς τηλικαύτης ὕβρεως τοῦ μεγάλου καὶ παρὰ σοῦ
 κληθέντος; Προαγέσθω δ' ὁμῶς ἢ παρὰ τοῦ ἀγίου τῶν ἁγίων
 ἀντικειμένη θεολογία κατὰ τὸ δοκοῦν Ἀκινδύνῳ λέγοντι· «διδά-
 20 σκει γὰρ ἡμᾶς ὁ μέγας Διονύσιος ὁ Ἄρεοπαγίτης, ἐκεῖνα λέγων

καὶ δὲν δεχόμεστε ἄλλο καὶ ἄλλο· διότι ἓνα λέγουν ὅτι εἶναι ἐκεῖ ἡ οὐσία καὶ ἡ ζωὴ καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ ἀγαθότης». Ποιοὶ λοιπὸν εἶναι αὐτοὶ τοὺς ὁποίους κατηγορεῖ ὅτι διδάσκουν ἀντίθετα πρὸς τὴ δοξασία του ὅτι ἄλλο εἶναι ἡ ἄκτιστη οὐσία καὶ ἄλλο τὸ καθένα ἀπὸ τὰ οὐσιωδῶς παρατηρούμενα γύρω ἀπὸ αὐτήν; Οἱ ἅγιοι ποὺ προαναφέρθηκαν ὅλοι, ἀπὸ τοὺς ὁποίους τοῦτος ἰσχυρίζεται ὅτι ἐδιδάχθηκε τὰ ἀντίθετα. Ποιοί; Ἦς εἰπῆ αὐτὸς ποὺ ἐδιδάχθηκε τὰ ἀντίθετα. Θὰ ἔλεγε, «καὶ ἔγραψα μὲν βεβαίως, ἀλλὰ μᾶς διδάσκει ὁ μέγας Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης λέγοντας ἐκεῖνα στὴν πραγματεία *Περὶ τοῦ ὄντος*»¹⁵.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 13

Ἦσ ἄλλες ρήσεις τοῦ ἰδίου, ἀνάμεσα στὶς ὁποῖες ὑπάρχει καὶ μαρτυρία ἀπὸ τοῦ μεγάλου Διονυσίου, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἐλέγχεται ὅτι αὐτὴν τὴν παραχαράττει καὶ τὴν παρερμηνεύει, ἐνῶ αὐτὸς παραδέχεται πολλοὺς θεοὺς καὶ πολλὰς θεότητες

- 47 Καὶ ὅμως τοῦτος, ὅπως ἔχει προῦποδειχθῆ, συμφώνησε μ' ἐκείνους σαφῶς, ἀλλὰ καὶ συνέταξε ὅλη ἐκείνη τὴ θαυμασιωτάτη πραγματεία *Περὶ τῶν θείων ὀνομάτων*, γιὰ νὰ δείξη τὴ διάκρισι τῆς θείας οὐσίας καὶ τῶν φυσικῶς περὶ αὐτὴν παρατηρούμενων, καθὼς ἐπίσης καὶ τούτων τῶν ἰδίων μεταξὺ τους· τῆς ἀγαθότητος, τῆς ὄντοτητος, τῆς ζωῆς, τῆς σοφίας καὶ τῶν παρομοίων. Ἦσ ἀραγε λοιπὸν αὐτὸς ὁ ἓνας εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὸν ἑαυτό του καὶ πρὸς ὅλους τοὺς ἄλλους καὶ σὺ εἶσαι μάρτυς τῆς τόσο μεγάλης ὕβρεως αὐτοῦ ποὺ καὶ ἀπὸ σένα ὠνομάσθηκε μέγας; Ἦσ προβληθῆ ὅμως ἡ ἀπὸ τὸν ἅγιο ἀντιτασσομένη στοὺς ἁγίους θεολογία κατὰ τὴ γνώμη τοῦ Ἀκινδύνου ποὺ λέγει· «διότι ὁ μέγας Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης μᾶς διδάσκει γράφοντας τὰ

15. *Περὶ θείων ὀνομάτων* 5, PG 3, 816–825.

έν τοῖς Περὶ τοῦ ὄντος· οὐκ ἄλλο δὲ εἶναι τάγαθόν φημι καὶ ἄλλο τὸ ὄν καὶ ἄλλο τὴν ζωὴν καὶ ἄλλο τὴν σοφίαν, οὐδὲ πολλὰ τὰ αἷτια καὶ ἄλλων ἄλλας παρακτικὰς θεότητας ὑπερχούσας καὶ ὑφειμένας, ἀλλ' ἐνὸς Θεοῦ τὰς ὅλας ἀγαθὰς προόδους».

48 Ὅντως οὐχ ὑβριστὴς μόνον ἀλλὰ καὶ συκοφάντης τοῦ καὶ παρ' αὐτοῦ μεγάλου κληθέντος ἐντεῦθεν ὁ Ἀκινδυνος ἀναφανεῖται τοῖς καὶ μικρὸν ἐπιστήσασιν. Οὐδαμῶς γὰρ τῷ μεγάλῳ Διονυσίῳ περὶ τῆς θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας ἐνταῦθ' ὁ λόγος ἀλλὰ 10 περὶ μόνων τῶν θείων ἐνεργειῶν. Φθάσας γὰρ ἐξεῖλε τοῦ λόγου τὴν ὑπερουσιότητα ἐκείνην καὶ προδιεμαρτύρατο ἀρχόμενος τῶν Περὶ τοῦ ὄντος λόγων, ὅτι «τῷ λόγῳ σκοπὸς οὐ τὴν ὑπερούσιον οὐσίαν ἢ ὑπερούσιος ἐκφαίνειν (ἄρρητον γὰρ τοῦτο καὶ ἄγνωστον καὶ παντελῶς ἀνέκφαντον) ἀλλὰ τὴν οὐσιο- 15 ποιὸν εἰς τὰ ὄντα πάντα πρόοδον ὑμνῆσαι». Καὶ προσαναστέλλων ἔτι τὸ τῆς Ἀκινδύνου συκοφαντίας ἀναιδὲς δις τὰ αὐτὰ προκαταγγέλλει πάλιν καὶ δυσχυρίζεται τὸν λόγον ἐπαναλαβῶν, ὡς «οὐκ ἐκφράσαι καὶ ὑμνῆσαι» ποθεῖ «τὴν αὐτοῦπερούσιον ἀγαθότητα καὶ οὐσίαν, τὴν ὑπὲρ πᾶσαν ἀγαθότητα καὶ θεότητα, 20 ἀλλὰ τὴν ἐκπεφασμένην ἀγαθοποιὸν πρόνοιαν, ὑπεροχικῶς ἀγαθότητα καὶ πάντων ἀγαθῶν αἰτίαν» ὑμνεῖ, καὶ «ὄν καὶ ζωὴν καὶ σοφίαν τὴν οὐσιοποιὸν καὶ σοφοιποιὸν καὶ ζωοδότιν αἰτίαν τῶν οὐσίας καὶ ζωῆς καὶ νοῦ μετειληφόντων».

49 Οὕτω τοίνυν διαστείλας φανερώς ὁ μέγας τῶν θείων καὶ 25 ἀκτίστων ἐνεργειῶν, τῆς θείας δηλαδὴ προνοίας καὶ τῶν κατ' αὐτήν, τὴν θείαν ὑπερουσιότητα, καὶ τὴν μὲν φανερώς ὑπερκειμένην οὖσαν δείξας ὡς ὑπὲρ πᾶσαν ἐκφανσιν καὶ πρόοδον, εἰ καὶ ἀπὸ τούτων αὕτη ὀνομάζεται πασῶν, ἅτε καθ' ἑαυτὴν παν-

ἐξῆς στὴν πραγματεία *Περὶ τοῦ ὄντος*· ‘δὲν ἰσχυρίζομαι ὅτι ἄλλο εἶναι τὸ ἀγαθὸ καὶ ἄλλο τὸ ὄν καὶ ἄλλο ἢ ζωὴ καὶ ἄλλο ἢ σοφία, οὔτε ὅτι τὰ αἷτια εἶναι πολλὰ οὔτε δέχομαι ἄλλες θεότητες ὑπερέχουσες καὶ ὑφειμένες, παρακτικές ἄλλων θεοτήτων, ἀλλὰ δέχομαι ὅτι ὅλες οἱ ἀγαθὲς πρόοδοι εἶναι ἐνὸς Θεοῦ»¹.

48 Πράγματι ὁ Ἀκίνδυνος μὲ αὐτὸ δὲν ἀναδεικνύεται μόνο ὑβριστῆς ἀλλὰ καὶ συκοφάντης τοῦ καὶ ἀπὸ αὐτὸν ὀνομαζομένου μεγάλου γιὰ ὅσους προσέξουν ἔστω καὶ λίγο. Διότι ὁ λόγος τοῦ μεγάλου Διονυσίου δὲν εἶναι ἐδῶ καθόλου περὶ τῆς θείας οὐσίας μας καὶ ἐνεργείας, ἀλλὰ μόνο περὶ τῶν θείων ἐνεργειῶν. Διότι μόλις εἶχε ἐξαιρέσει τοῦ λόγου ἐκείνη τὴν ὑπερουσιότητα καὶ διαμαρτυρήθηκε ἀπὸ πρὶν ἀρχίζοντας τοὺς λόγους *Περὶ τοῦ ὄντος*, ὅτι «σκοπὸς τοῦ λόγου δὲν εἶναι νὰ ἀποκαλύψῃ τὴν ὑπερούσια οὐσία ὡς ὑπερούσια (διότι τοῦτο εἶναι ἄρρητο καὶ ἄγνωστο καὶ ἐντελῶς ἀφανέρωτο), ἀλλὰ νὰ ὑμνήσῃ τὴν οὐσιοποιὸ σὲ ὅλα τὰ ὄντα πρόοδο»². Καὶ γιὰ νὰ ἀναστείλῃ ἐκ τῶν προτέρων ἀκόμη τὴν ἀναίδεια τῆς συκοφαντίας τοῦ Ἀκινδύνου προκαταγγέλλει πάλι δυὸ φορές τὰ ἴδια πράγματα καὶ δισχυρίζεται, ὅταν ξαναπαίρῃ τὸν λόγο, ὅτι δὲν ποθεῖ «νὰ ἐκφράσῃ καὶ ὑμνήσῃ τὴν αὐτοῦπερούσια ἀγαθότητα καὶ οὐσία, τὴν ἐπάνω ἀπὸ κάθε ἀγαθότητα καὶ θεότητα, ἀλλὰ ὑμνεῖ τὴν ἐκδηλωμένη ἀγαθοποιὸ πρόνοια ὡς ὑπεροχικῶς ἀγαθότητα καὶ ὡς αἷτια ὄλων τῶν ἀγαθῶν» καὶ «ὡς ὄν καὶ ζωὴ καὶ σοφία τὴν οὐσιοποιὸ καὶ σοφοποιὸ καὶ ζωοδότιδα αἷτια τῶν μετασχόντων οὐσίας καὶ ζωῆς καὶ νοῦ»³.

49 Ὁ μέγας λοιπὸν θεολόγος διέστειλε τόσο φανερά ἀπὸ τὶς θεῖες καὶ ἄκτιστες ἐνέργειες, ἀπὸ τῆς θείας δηλαδὴ πρόνοια καὶ τὰ σχετικὰ μὲ αὐτήν, τῆς θείας ὑπερουσιότητας. Καὶ ἔδειξε ὅτι ἡ τελευταία ὑπέγκειται φανερά, διότι εἶναι ἐπάνω ἀπὸ κάθε φανέρωσι καὶ πρόοδο, ἂν καὶ αὐτὴ ὀνομάζεται ἀπὸ ὅλες τοῦτες, ἐφ’

1. *Περὶ Θείων ὀνομάτων* 5, 2, PG 3, 816CD.

2. Αὐτόθι 5, 1, PG 3, 816B.

3. Αὐτόθι 5, 2, PG 3, 816C.

τάπασιν ἀνώνυμος οὕσα καὶ ὑπερώνυμος καὶ ἀμέθεκτος, ταύτας δὲ εἶναι τὰς ἐκφαινομένας καὶ ὀνομαζομένας καὶ μετεχομένας τοῦ Θεοῦ προόδους εἰρηκῶς καὶ οὕτω τὴν Ἀκινδύνου πλάνην τελέως καθελὼν καὶ προδιομολογησάμενος μὴ περὶ τῆς ὑπε-
 5 ρουσιότητος ἐκείνης χρῆσθαι τοῖς ἐξῆς, εἴτ' ἐπάγει, «μὴ ἄλλο εἶναι τὸ ἀγαθὸν καὶ ἄλλο τὸ ὄν καὶ ἄλλο τὴν ζωὴν καὶ ἄλλο τὴν σοφίαν», περὶ τῶν μετεχομένων λέγων καὶ ὀνομαζομένων καὶ ἀπλῶς περὶ τῆς ἐκπεφασμένης τοῦ Θεοῦ προνοίας καὶ τῶν κατ' αὐτήν, ἀλλ' οὐχὶ περὶ αὐτῆς τῆς οὐσίας. Διὸ καὶ τελευτῶν ἐνταῦ-
 10 θα πάντα τὰ προαπηριθμημένα οἱ συλλαβῶν, τοῦ Θεοῦ προόδους προσηγόρευσε, διαστέλλων αὐθις ἐναργῶς τῆς ἀνεκφοιτήτου καὶ μιᾶς παντάπασιν ὑπερουσιότητος ἐκείνης. Πῶς γὰρ ἂν εἶη πρόοδος αὕτη τοῦ Θεοῦ, μᾶλλον δὲ καὶ πρόοδοι;

50 Ἄρ' οὐ φανερώς ἀναιδῶς συκοφαντεῖται καὶ ἀδίκως παν-
 15 τάπασιν ἐρεσχελεῖται παρ' Ἀκινδύνου κατὰ ταῦθ' ὁ μέγας, ὡς ἐναντίως ἑαυτῷ τε καὶ τοῖς ἄλλοις θεολόγοις μὴ ἄλλο λέγων τὴν ἄκτιστον ὑπερουσιότητα ἐκείνην καὶ ἄλλο τὴν αὐτῆς ἄκτιστον ἐνέργειαν, μᾶλλον δὲ τὰς ἐνεργείας, καὶ ταῦτα παρὰ τοῦτο πάντ' ἐκεῖνα πρότερον εἰπὼν, ἵνα μὴ ταῖς τοιαύταις ἢ συκοφαν-
 20 τίαις ἀλώσιμος; Ἀλλὰ καὶ τῶν θείων καὶ ἀκτίστων ἐνεργειῶν τούτων τῆς θείας καὶ ἀγαθοποιοῦ προνοίας καὶ τῶν κατ' αὐτήν, τῆς ζωοποιοῦ ζωῆς, τῆς σοφοδότιδος σοφίας καὶ τῶν παραπλησίων, πῶς ἐκάστην οὐκ ἄλλο καὶ ἄλλο εἶναι καὶ πῶς οὐχὶ πολλὰ τὰ αἰτία φησι, διδασκέτω πάλιν αὐτός, ὁ τὸν συκοφάντην
 25 τῶν αὐτοῦ λόγων Ἀκίνδυνον λαμπρῶς αἰσχύνας. Αὐτὸς γὰρ καὶ τοῦτο λίαν ἐναργῶς παρίστησι γράφων, «οὐκ ἄλλο καὶ ἄλλο εἶναι φημι τούτων ἐκάστην, οὐδὲ πολλὰ τὰ αἰτία, καὶ ἄλλων ἄλλας

ὅσον καθ' ἑαυτὴν εἶναι ἐντελῶς ἀνώνυμη καὶ ὑπερώνυμη καὶ ἀμέθεκτη, ἐνῶ γὰρ τὶς ἐνέργειες εἶπε ὅτι εἶναι οἱ ἀποκαλυπτόμενες καὶ ὀνομαζόμενες καὶ μετεχόμενες πρόοδοι τοῦ Θεοῦ. Ἔτσι, ἀφοῦ κατέλυσε τελείως τὴν πλάνη τοῦ Ἀκινδύνου καὶ ἀφοῦ συμφώνησε ἀπὸ πρὶν νὰ μὴ χρησιμοποιήσῃ τὰ ἐπόμενα περὶ τῆς ὑπερουσιότητος ἐκείνης, ἔπειτα προσθέτει, «ὅτι δὲν εἶναι ἄλλο τὸ ἀγαθὸ καὶ ἄλλο τὸ ὄν καὶ ἄλλο ἢ ζωὴ καὶ ἄλλο ἢ σοφία»⁴, ὁμιλώντας περὶ τῶν μετεχομένων καὶ ὀνομαζομένων καὶ γενικῶς περὶ τῆς ἀποκεκαλυμμένης προνοίας τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν κατ' αὐτήν, ἀλλ' ὄχι περὶ τῆς ἴδιας τῆς οὐσίας. Γι' αὐτὸ ἐδῶ τελειώνοντας συγκέντρωσε ὅλα τὰ προαπαριθμημένα ἀπὸ αὐτὸν καὶ τὰ ὀνόμασε προόδους τοῦ Θεοῦ, διαστέλλοντάς τα πάλι καθαρὰ ὅπως ἐκείνη τὴν ἀδιάδοτη καὶ μιὰ μόνο ὑπερουσιότητα. Διότι πῶς θὰ μπορούσε αὐτὴ νὰ εἶναι πρόοδος τοῦ Θεοῦ, μᾶλλον δὲ καὶ πρόοδοι;

- 50 Ἐραγε δὲν συκοφαντεῖται ὀλοφάνερα ἀναιδῶς καὶ δὲν ἐμπαίζεται ἀδίκως ἀπὸ τὸν Ἀκίνδυνο σύμφωνα μὲ αὐτὰ ὁ μέγας Διονύσιος, διότι δὲν λέγει ἀντιθέτως πρὸς τὸν ἑαυτό του καὶ τοὺς ἄλλους θεολόγους ὅτι ἄλλο εἶναι ἐκείνη ἢ ἄκτιστη ὑπερουσιότης καὶ ἄλλο ἢ ἄκτιστη ἐνέργειά της, μᾶλλον δὲ οἱ ἐνέργειες, καὶ μάλιστα ἐνῶ ἀντιθέτως εἶπε ὅλα ἐκεῖνα προηγουμένως, γὰρ νὰ μὴ εἶναι ἀλώσιμος σὲ τέτοιες συκοφαντίες; Ἀλλὰ ἄς διδάξῃ πάλι ὁ ἴδιος θεολόγος πού ἐντρόπιασε λαμπρῶς τὸν συκοφάντη τῶν λόγων τοῦ Ἀκινδύνου, πῶς καὶ ἀπὸ αὐτὲς τὶς θεῖες καὶ ἄκτιστες ἐνέργειες τῆς θείας καὶ ἀγαθοποιοῦ προνοίας καὶ τῶν σχετικῶν μὲ αὐτήν, τῆς ζωοποιοῦ ζωῆς, τῆς σοφοδότιδος σοφίας καὶ τῶν παραπλησίων· πῶς λοιπὸν καὶ κάθε μιὰ ἀπὸ αὐτὲς λέγει ὅτι δὲν εἶναι ἄλλο καὶ ἄλλο καὶ πῶς δὲν εἶναι πολλὰ τὰ αἷτια; Διότι ὁ ἴδιος παριστάνει καὶ τοῦτο πολὺ ἐναργῶς, γράφοντας, «δὲν λέγω ὅτι ἢ κάθε μιὰ ἀπὸ αὐτὲς εἶναι ἄλλο, οὔτε ὅτι εἶναι πολλὰ τὰ αἷτια οὔτε δέχομαι ἄλλες θεότη-

4. *Περὶ θείων ὀνομάτων* 5, 2, PG 3, 816C.

παρακτικὰς θεότητας ὑπερεχούσας καὶ ὑφειμένας, ἀλλ' ἐνὸς Θεοῦ τὰς ὄλας ἀγαθὰς προόδους».

51 Τίς οὖν ὁ λέγων μὴ ἐνὸς εἶναι Θεοῦ τὰς θείας ἐνεργείας πάσας, πρὸς δὲ ταύταις καὶ τὴν ὑπὲρ ταύτας ὑπερουσιότητα 5 ἐκείνην, ἀλλ' ἄλλου μὲν εἶναι Θεοῦ τὴν πρόνοιαν, ἄλλου δὲ τὴν ζωοποιὸν ζωὴν, ἐτέρου δὲ τὴν σοφοποιὸν σοφίαν, καὶ ἄλλου πάλιν παρὰ τούτους πᾶντας τοὺς θεοὺς τὴν ὑπερέχουσαν ἐκείνην ὑπερουσιότητα; Τοῦτον δείξας ὁ Ἀκίνδυνος, ὅστις ποτ' ἔστιν ὁ λέγων ἄλλου ἄλλην εἶναι τούτων ἐκάστην, κατ' ἐκείνου προαγέ- 10 τω, «μὴ ἄλλο εἶναι τὸ ἀγαθὸν καὶ ἄλλο τὸ ὄν καὶ ἄλλο τὴν ζωὴν ἢ τὴν σοφίαν καὶ ἄλλων ἄλλας θεότητας, ἀλλ' ἐνὸς Θεοῦ».

52 Τίς μὲν οὖν ὁ λέγων ἄλλων ἄλλας εἶναι θεότητας ὑπερε- χούσας καὶ ὑφειμένας, Ἀκίνδυνος οὐκ ἂν ποτ' ἀνέξαιτο ζητεῖν, ἵνα μὴ αὐτέλεγκτος εἶη. Καὶ γὰρ οὗτός ἐστιν αὐτός, εἰ καὶ τοὺς 15 πολλοὺς ἐντεῦθεν μορμολύττεται καὶ φωραθῆναι δεδοικῶς δε- δίττεται, τὸ λανθάνειν ἐκ τοῦ θορυβεῖν θηρώμενος δολίως. Οὐ- κοῦν ἐλεγχέσθω παρ' ἡμῶν, ἵνα γνῶ καθ' ἑαυτοῦ καὶ τὰ τοῦ με- γάλου Διονυσίου προβαλλόμενος. Ἐπεὶ γὰρ ἀνωτέρω φανερωῶς οὗτος πᾶν τὸ διαφέρον τῆς θείας ὑπερουσιότητος κτίσμα εἶναι 20 ἀπεφήνατο, διαφέρειν δὲ ταύτης τὴν τε θείαν πρόνοιαν καὶ τὴν ζωοποιὸν ζωὴν καὶ τὴν σοφοδότιδα σοφίαν καὶ ἀπλῶς πᾶσαν ἀγαθοποιὸν καὶ θείαν ἐνέργειαν ὁ μέγας ἐδίδαξε Διονύσιος, ὡς τῆς ὑπερουσιότητος ἐκείνης ὑπὲρ ἔκφανσιν οὔσης καὶ ἔκφρα- σιν καὶ μέθεξιν, τούτων δὲ μετεχομένων καὶ ὀνομαζομένων ἄτε 25 καὶ ἐκφαινομένων, ὁ Ἀκίνδυνος κτιστὰς ἠγεῖται ταύτας, ἐπεὶ τῆς οὐσίας ἐκείνης διενηνόχασιν. Ἡ δὲ κτιστὴ ἐνέργεια καὶ κτι- στῆς φύσεώς ἐστιν· οὐκοῦν ἢ κατὰ τὸν Ἀκίνδυνον κτιστὴ πρό- νοια καὶ κτιστοῦ ἐστι Θεοῦ θεότης, ἀκτίστου δὲ Θεοῦ ἄκτιστος, καὶ ὡς ἄκτιστος ὑπερέχουσα παντάπασιν οὐσία, καὶ οὗτός ἐστιν

τες ὑπερέχουσες καὶ ὑφειμένες, παρακτικὲς ἄλλων θεοτήτων, ἀλλὰ δέχομαι ὅτι ὅλες οἱ ἀγαθὲς πρόοδοι εἶναι ἐνὸς Θεοῦ»⁵.

51 Ποιὸς λοιπὸν εἶναι αὐτὸς ποὺ λέγει ὅτι οἱ ἐνέργειες δὲν εἶναι ὅλες ἐνὸς Θεοῦ, ἐκτὸς δὲ ἀπὸ αὐτὲς καὶ ἐκείνη ἢ ἐπάνω ἀπὸ αὐτὲς ὑπερουσιότης, ἀλλ' ὅτι ἡ πρόνοια εἶναι ἄλλου Θεοῦ, ἄλλου ἢ ζωοποιὸς ζωῆ, ἄλλου ἢ σοφοποιὸς σοφία, καὶ ἄλλου πάλι πέρα ἀπὸ ὅλους αὐτοὺς τοὺς θεοὺς ἢ ὑπερέχουσα ἐκείνη ὑπερουσιότης; Ἀφοῦ ὁ Ἀκίνδυνος δείξη ποιὸς εἶναι τοῦτος, αὐτὸς ποὺ λέγει ὅτι ἡ καθεμιὰ ἀπὸ τοῦτες εἶναι διαφορετικὴ καὶ ἄλλου, ἄς προβάλη ἐναντίον ἐκείνου, «ὅτι δὲν εἶναι ἄλλο τὸ ἀγαθὸ καὶ ἄλλο τὸ ὄν καὶ ἄλλο ἢ ζωῆ ἢ ἡ σοφία καὶ ἄλλων ἄλλες θεότητες, ἀλλὰ ἐνὸς Θεοῦ».

52 Ποιὸς λοιπὸν εἶναι αὐτὸς ποὺ λέγει ὅτι ὑπάρχουν ἄλλες ἄλλων θεότητες ὑπερέχουσες καὶ ὑφειμένες, ὁ Ἀκίνδυνος δὲν θὰ ἐδεχόταν ποτὲ νὰ τὸν ἀναζητήση, γιὰ νὰ μὴ αὐτοελεγχθῆ. Διότι εἶναι αὐτὸς ὁ ἴδιος, ἂν καὶ τρομοκρατεῖ ἔτσι τοὺς πολλοὺς καὶ ἀπὸ φόβο μὴ φανερωθῆ τοὺς ἐκφοβίζει, ἐπιδιώκοντας δολίως νὰ διαφύγη τὴν προσοχὴ μὲ τὸ θόρυβο. Ἐπομένως ἄς ἐλέγχεται καὶ ἀπὸ μᾶς, γιὰ νὰ μάθη ὅτι προβάλλει καὶ τις ἀπόψεις τοῦ μεγάλου Διονυσίου ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ του. Πράγματι, ἐπειδὴ τοῦτος παραπάνω ἀποφάνθηκε φανερῶς ὅτι κάθε τι ποὺ διαφέρει ἀπὸ τὴ θεία ὑπερουσιότητα εἶναι κτίσμα, ὁ δὲ μέγας Διονύσιος ἐδίδαξε ὅτι διαφέρει ἀπὸ αὐτὴν τὴ θεία πρόνοια καὶ τὴ ζωοποιὸ ζωῆ καὶ τὴ σοφοδοτίδα σοφία καὶ τὴ ζωοποιὸ ζωῆ καὶ γενικῶς ἀπὸ κάθε ἀγαθοποιὸ καὶ θεία ἐνέργεια, ἐφ' ὅσον ἢ ὑπερουσιότης ἐκείνη εἶναι ὑπεράνω ἀποκαλύψεως καὶ ἐκφράσεως καὶ μεξέθεως, ἐνῶ τοῦτες μετέχονται καὶ ὀνομάζονται ὡς ἀποκαλυπτόμενες, ὁ Ἀκίνδυνος νομίζει ὅτι αὐτὲς εἶναι κτιστές, ἀφοῦ διαφέρουν ἀπὸ ἐκείνη τὴν οὐσία. Ἡ δὲ κτιστὴ ἐνέργεια εἶναι καὶ ἀπὸ κτιστὴ φύσι· ἐπομένως ἢ κατὰ τὸν Ἀκίνδυνο κτιστὴ πρόνοια εἶναι θεότης κτιστοῦ Θεοῦ, ἐνῶ ἀκτίστου

5. Αὐτόθι.

ὡς ἀληθῶς ὁ λέγων ἄλλων ἄλλας εἶναι θεότητας ὑπερεχούσας
καὶ ὑφειμένας. Ἀκουέτω τοίνυν αὐτὸς καθ' ἑαυτοῦ τὸ παρ' αὐ-
τοῦ προβεβλημένον, μὴ ἄλλων ἄλλας εἶναι θεότητας μηδ' οὕτως
εἶναι ἄλλο τὸ ἀγαθὸν καὶ ἄλλο τὴν ζωὴν, καὶ τὴν ὑπερουσιότητα
5 ἐκείνην ἄλλο καὶ ἄλλο τὴν οὐσιώδη ταύτης ἐνέργειαν· καὶ ἀπο-
μαθέτω τὴν αἰσχίστην αἵρεσιν καὶ ὄντως ἀνοητοτάτην διθειᾶν
καὶ μεταμαθέτω τὴν εἰς ἓνα παντοδύναμον Θεὸν καὶ κατὰ πάν-
τα ἄκτιστον πίστιν ἀληθῆ· καὶ τοῦ κατατέμνειν εἰς κτιστὰ καὶ
ἄκτιστα τὸν ἓνα παντοδύναμον Θεόν, ἐν τῇ συνηγορίᾳ δῆθεν τοῦ
10 ἐνός, ἀφείσθω· κτιστὸς γὰρ ἔσται καὶ ὁ εἷς ἐκεῖνος, εἰ μὴ καὶ τὸ
πάντα δύνασθαι ἀκτίστως ἔχει.

53 Ἀλλὰ πῶς, εἰ καὶ ἄκτιστα ταῦθ' ἅπαντα καὶ διὰ τοῦθ' ἐνός
Θεοῦ, πάλιν ἄλλο καὶ ἄλλο τούτων ἕκαστόν ἐστι κατὰ τοὺς θεο-
λόγους; Ὡς μὴ ἐν ὄντα ταῦτα πάντα ἀλλὰ διαφέροντα ἀλλήλων,
15 εἰ καὶ ἐνός ἐστι Θεοῦ· καὶ οὐκ ἄλλο καὶ ἄλλο κατὰ τοῦτο, καθά-
περ καὶ ὁ μέγας φανερώς Διονύσιος ἐθεολόγησε. Πῶς γὰρ ἂν
καὶ τοσοῦτο διεφώνησαν ἐκεῖνοι πρὸς τὸν μέγαν τοῦτον ἀπὸ τοῦ
αὐτοῦ Πνεύματος λαλοῦντες καὶ τῆς αὐτῆς μεγαλειότητος οὐκ
ἀμοιροῦντες; Ἀκίνδυνος δὲ πάντα φύρων καὶ συγγέων, ἵνα
20 δείξῃ μόνην ἄκτιστον εἶναι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, τὴν δὲ ταύτης
θειᾶν ἐνέργειαν κτιστὴν «οὐκ ἄλλο καὶ ἄλλο εἶναι ταῦτα», φησί,
«φρονοῦμεν καὶ λέγομεν καὶ ὁμολογοῦμεν»· οὐχ ὡς ἐνός ὑπάρ-
χοντα Θεοῦ, καθάπερ εἶρηκεν ὁ θεοφάντωρ Διονύσιος, ἀλλὰ
διαστρέφων καὶ παρερμηνεύων, κἂν τούτῳ πάλιν αὐτὸν συκο-
25 φαντῶν, μᾶλλον δὲ καὶ παραχαράττων τᾶκείνου φανερώς, «ὡς
ἐν», φησὶν, «ὄντα ταῦτα πάντα καὶ ἀδιάφορα πρὸς ἀλληλα. Ἐν
γάρ», φησὶν, «ἐκεῖ οὐσίαν εἶναι καὶ ζωὴν καὶ δύνάμιν καὶ ἀγα-
θότητα λέγουσιν οἱ ἅγιοι πατέρες». Ἀλλ' οὐ λέγουσιν ἐν ἐκεῖνοι
ταῦθ' οὕτως, ἀπαγε τοῦ ψεύδους, ἀλλ' ἐνός Θεοῦ. Ὅτι δὲ τὴν
30 πρὸς ἀλληλα διαφορὰν τῶν τοιούτων ἀναιρῶν Ἀκίνδυνος «ἐν»

Θεοῦ εἶναι ἢ ἄκτιστη καὶ ὡς ἄκτιστη εἶναι ἐντελῶς ὑπερέχουσα οὐσία, κι' αὐτὸς εἶναι πραγματικὰ ἐκεῖνος ποὺ λέγει ὅτι ὑπάρχουν ἄλλων θεότητες ὑπερέχουσες καὶ ὑφειμένες. Ἄς ἀκούη λοιπὸν ὁ ἴδιος ἐναντίον του αὐτὸ ποὺ ἀπὸ τὸν ἴδιο προβλήθηκε, ὅτι δὲν ὑπάρχουν ἄλλες ἄλλων θεότητες μήτε ὅτι ἔτσι ἄλλο εἶναι τὸ ἀγαθὸ καὶ ἄλλο ἢ ζωὴ, ἄλλο ἐκείνη ἢ ὑπερουσιότης καὶ ἄλλο ἢ οὐσιώδης ἐνέργειά της· ἄς ξεμάθῃ τὴν ἐντροπιασμένη αἵρεσι καὶ τὴν πράγματι ἀνόητη διθεΐα κι' ἄς ξαναμάθῃ τὴν ἀληθινὴ πίστι στὸν ἕνα παντοδύναμο καὶ καθ' ὅλα ἄκτιστο Θεό· ἄς ἀφήσῃ τὴν κατὰ τμησι τοῦ ἐνὸς παντοδυναμίου Θεοῦ σὲ κτιστὰ καὶ ἄκτιστα, γιὰ τὴ δῆθεν συνηγορία τοῦ ἐνός· διότι κι ἐκεῖνος ὁ ἕνας κτιστὸς θὰ εἶναι, ἂν δὲν ἔχῃ ἀκτίστως καὶ τὴν ἱκανότητα νὰ δύναται τὰ πάντα.

53 Ἄλλὰ πῶς, ἂν ὅλα τοῦτα εἶναι ἄκτιστα καὶ γι' αὐτὸ ἐνὸς Θεοῦ, πάλι κατὰ τοὺς θεολόγους τὸ καθένα τους εἶναι ἄλλο καὶ ἄλλο; Εἶναι, διότι ὅλα τοῦτα δὲν εἶναι ἕνα, ἀλλὰ διαφέρουν μεταξύ τους, ἂν καὶ εἶναι ἐνὸς Θεοῦ, καὶ δὲν εἶναι ἄλλο καὶ ἄλλο κατὰ τοῦτο, ὅπως ἐθεολόγησε σαφῶς καὶ ὁ μέγας Διονύσιος. Διότι πῶς θὰ μπορούσαν ἐκεῖνοι νὰ διαφωνήσουν τόσο πολὺ πρὸς τὸν μέγα τοῦτον, ἀφοῦ ὠμιλοῦσαν ἀπὸ τὸ ἴδιο Πνεῦμα καὶ δὲν ἦσαν ἄμοιροι ἴδιας μεγαλειότητος; Ὁ Ἀκίνδυνος ὅμως, συμφύροντας καὶ συγχέοντας τὰ πάντα, γιὰ νὰ δείξῃ ὅτι μόνη ἄκτιστη εἶναι ἢ οὐσία τοῦ Θεοῦ καὶ ὅτι ἡ θεία ἐνέργεια τούτης εἶναι κτιστή, λέγει, «δὲν φρονοῦμε καὶ λέγομε καὶ ὁμολογοῦμε ὅτι τοῦτα εἶναι ἄλλο καὶ ἄλλο»· ὄχι διότι εἶναι ἐνὸς Θεοῦ, ὅπως εἶπε ὁ θεοφάντωρ Διονύσιος, ἀλλὰ διαστρέφοντας καὶ παρερμηνεύοντας καὶ ἔτσι συκοφαντώντας πάλι σὲ τοῦτο αὐτόν, μᾶλλον δὲ παραχαράσσοντας φανερά τὰ λόγια ἐκείνου, ὅτι τάχα λέγει «ὅτι ἕνα εἶναι ὅλα τοῦτα καὶ ἀδιάφορα μεταξύ τους. Διότι, λέγει, ἕνα λέγουν οἱ ἅγιοι πατέρες εἶναι ἐκεῖ ἢ οὐσία καὶ ἢ ζωὴ καὶ ἢ δύναμις καὶ ἢ ἀγαθότης». Ἄλλ' ὅμως ἐκεῖνοι δὲν τὰ λέγουν ἔτσι ἕνα, μακριὰ ἀπὸ τὸ ψεῦδος, ἀλλὰ ἐνὸς Θεοῦ. Ὅτι δὲ ὁ Ἀκίνδυνος εἶπε «ἕνα» ἀντὶ «τοῦ ἐνός», δεικνύεται μὲ τοὺς

εἶπεν ἀντὶ «τοῦ ἑνός», διὰ τῶν ἀνωτέρω προτεθειμένων αὐτοῦ λόγων ἀναφαίνεται, λέγοντος «πολυθεΐαν εἰσάγειν ἀτοπωτάτην τὸ ἄλλο καὶ ἄλλο εἶναι καὶ οὕτω πολλὰ τὰ ἄκτιστα, διαφέροντα τῆς τε θείας οὐσίας καὶ ἑαυτῶν»· κἀν τοῖς ἐξῆς πάλιν, «πῶς 5 οὐκ ἀνατραπήσεται τὸ μίαν εἶναι θεότητα, εἴπερ ἕτερα τῆς οὐσίας αὐτοῦ καὶ τῆς φύσεως ἢ φυσικῆ καὶ οὐσιώδους αὐτοῦ δύναμις καὶ παντουργὸς ἐνέργεια καὶ σοφία καὶ ζωή; Τοῦτο γὰρ ἡμῖν ἢ νέα κηρύττει θεολογία, ἐναντιώτατον ὄν τῇ πάλαι παρὰ τῶν θείων πατέρων εἰς ἡμᾶς καθηκούσῃ ὁμολογίᾳ καὶ πίστει τῆς 10 εὐσεβείας». Ταῦθ' οὕτω παρρησιάζεται τὴν τῶν ἀγίων διδασκαλίαν ἐξουθενῶν, θεῖους δὲ πατέρας, ὡς ἔοικε, λέγων Ἀέτιον καὶ Εὐνόμιον καὶ Μακεδόنيον καὶ τούτοις ἑαυτὸν κατὰ τὴν πίστιν δεικνὺς ὁμολογον· τῆς γὰρ τούτων κακοδοξίας ἀλλ' οὐ τῆς τῶν θείων πατέρων θεολογίας, τὸ μὴ διαφέρειν τῆς θείας οὐ- 15 σίας τὴν θείαν ἐνέργειαν, ὡς προῖων ὁ λόγος παραστήσει σαφῶς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'

Ἐτέρα ρῆσις τοῦ αὐτοῦ, καθ' ἣν ἐξελέγχεται κατασκευάζων μὴ ἀληθῶς ἡμῖν τὸν Θεὸν ἐπαγγείλασθαι τὸ Πνεῦμα, εὐσεβῶν τε καὶ ἀσεβῶν μεταξὺ μὴ διακρίνων

54 Νῦν δ' ἐπεὶ καὶ τὰς πνευματικὰς δωρεὰς ὁ Ἀκίνδυνος ἀπηριθμήσατο, φέρε καὶ τὴν ἐν τούτοις σύνεσιν αὐτοῦ κατίδωμεν, εἰ μὴ κατηλογημένη καὶ ἀπηγορευμένη καὶ ἄνοια 20 μᾶλλον ἢ σύνεσις ἐστὶ καὶ τῶν πνευματικῶν τῆς πονηρίας ὑφήγησις σαφής. Φησὶ γάρ, «ἢ μέντοι κυρίως χάρις ἢ καθ' αὐτὴν ἐκχεομένη παρὰ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, τὸ ἀσώματόν ἐστι καὶ ἀόρατον καὶ ἀτελεύτητον, τὸ προσὸν ἀγγέλοις καὶ

άνωτέρω παρατιθεμένους λόγους του, ὅπου λέγει «τὸ νὰ εἶναι ἄλλο καὶ ἄλλο εἰσάγει πολυθεΐα κι' ἔτσι γίνονται πολλὰ τὰ ἄκτιστα, διαφέροντα καὶ ἀπὸ τῆ θεία οὐσία καὶ μεταξύ τους». Καὶ στὴ συνέχεια πάλι λέγει, «πῶς δὲν θ' ἀνατραπῆ τὸ ὅτι μιὰ θεότης ὑπάρχει, ἂν ἡ φυσικὴ καὶ οὐσιώδης δύναμις του καὶ παντουργὸς ἐνέργεια καὶ σοφία καὶ ζωὴ εἶναι διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν οὐσία καὶ τὴ φύσι του; Διότι τοῦτο μᾶς κηρύττει ἡ νέα θεολογία, πὸ εἶναι ἐναντιώτατο πρὸς τὴν ὁμολογία καὶ πίστι τῆς εὐσεβείας πὸ κατέρχεται ἀνέκαθεν ἀπὸ τοὺς θείους πατέρες πρὸς ἐμᾶς». Ἔτσι λοιπὸν προβάλλει στὰ συγγράμματά του αὐτὲς τὶς ἀπόψεις μὲ παρρησία· ἐξουθενώνει ὁ ταλαίπωρος τὴ διδασκαλία τῶν ἁγίων ὡς νεοφανῆ καὶ νοθευμένη, ὅπως φαίνεται δέ, θείους πατέρες θεωρεῖ τὸν Ἀέτιο καὶ τὸν Εὐνόμιο καὶ τὸν Μακεδόσιο καὶ μὲ αὐτοὺς δείχνει τὸν ἑαυτό του ὁμόλογο στὴν πίστι· διότι ἡ ἀποψις ὅτι δὲν διαφέρει ἀπὸ τῆ θεία οὐσία ἡ θεία ἐνέργεια εἶναι στοιχεῖο τῆς κακοδοξίας τούτων καὶ ὄχι τῆς θεολογίας τῶν θείων πατέρων, ὅπως θὰ δείξῃ στὴ συνέχεια ὁ λόγος σαφῶς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 14

Ἄλλη ρῆσις τοῦ ἰδίου ἀπὸ τὴν ὁποία ἐλέγχεται νὰ ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ Θεὸς δὲν μᾶς ἐπαγγέλλθηκε ἀληθινὰ τὸ Πνεῦμα, μὴ διακρίνοντας ἀνάμεσα σὲ εὐσεβεῖς καὶ ἀσεβεῖς

54 Τώρα, ἀφοῦ ὁ Ἀκίνδυνος ἀπαρίθμησε καὶ τὶς πνευματικὲς δωρεές, ἃς ἐξετάσωμε καὶ τὴν περὶ αὐτῶν σύνεσί του, ἂν δὲν εἶναι παράλογη καὶ ἀποκρουστικὴ, καὶ μᾶλλον ἄνοια παρὰ σύνεσις, καὶ διδασκαλία σαφῆς τῶν πνευματικῶν τῆς πονηρίας. Λέγει πράγματι, «ἡ κυρίως χάρις βέβαια, πὸ ἐκχέεται καθ' ἑαυτὴν ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, εἶναι τὸ ἀσώματο καὶ τὸ ἀόρατο καὶ τὸ ἀτελεύτητο, πὸ προσυπάρχει στοὺς ἀγγέλους καὶ στὶς

ψυχαῖς καὶ αὐτοῖς τοῖς δαίμοσιν». Ἄρ' ἐλέγχου δεῖται ταῦτα ἢ καὶ λίαν ἱκανὰ προκειῖσθαι πρὸς ἔλεγχον τῆς τοῦ συγγραφέως τούτων ἀφροσύνης;

55 Ὁ δὲ καὶ τὰλλ' ὅσα τῶν κτιστῶν συγκαταλέγει τούτοις,
 5 «τὸν λόγον τῶν λογικῶν, τὴν αἴσθησιν τῶν αἰσθητικῶν, τὴν ζωὴν τῶν ζώντων». Τί πάλιν διὰ τούτων δεῖξαι προαιρούμενος; Ἐκεῖνο, καθ' ὃ καὶ μικρὸν ἀνωτέρω κακῶς φρονῶν ἐξελέλεκται, τὰ κτιστὰ μόνα καὶ τὴν θεῖαν εἶναι φύσιν, μηδεμίαν ἔχουσαν χάριν καὶ ἐνέργειαν ἄκτιστον· ἅμα καὶ κατὰ τὸν ἀρχέ-
 10 κακὸν ἐκεῖνον ὄφιν διαβάλλειν οὗτος αὖθις τὸν Θεὸν πειρώμενος, ὡς ψευδῶς ἐπαγγειλάμενον ἡμῖν τὸ Πνεῦμα, προαναφωνήσαντα διὰ τοῦ προφήτου Ἰωὴλ «ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα»· οὐ γὰρ ὕστερον, οὐδ' ἀπὸ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ κατὰ τὴν Ἀκινδύνου θεωρημο-
 15 σύνην ἐφ' ἡμᾶς ἐξέχεεν, εἴπερ ἢ κυρίως ἀπὸ τοῦ Πνεύματος ἐκχεομένη χάρις καὶ ἡ αἴσθησις ἡμῶν ἐστι, μᾶλλον δὲ καὶ τῶν ἀλόγων ζώων, καὶ τὸ λογικὸν τῆς ἐν ἡμῖν ψυχῆς καὶ ὅσα τούτοις παραπλησίως ἐνεστιν ἡμῖν, ἃ κτιστὰ τέ ἐστι καὶ ἀπ' ἀρχῆς πρόσεστιν ἡμῖν. Ἀλλὰ γὰρ ἢ πρόφασίς τε καὶ ἀπόδειξις τοῦ τῆ
 20 κτίσει συντετάχθαι καὶ οὕτω ψεῦδος εἶναι τὴν τοῦ Πνεύματος ἐπαγγελίαν ὡς ἀξιολογωτάτη· «διὰ τοῦτο γὰρ οὐκ αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλὰ κτίσμα τοῖς εἰς Χριστὸν πιστεύουσι δέδοται», φησὶν, «ἐπειδὴ ταπεινότερον γέγραπται περὶ αὐτοῦ παρὰ τοῦ Πατρὸς δεδοσθαι. Οὕτω γάρ», φησί, «καὶ χάρις καλεῖται
 25 καὶ ἐκχεῖσθαι λέγεται ταπεινότερον, ἵνα τὰ ἐξ οὗ δειχθῆ, τουτέστιν ἢ τοῦ Πνεύματος ἄχρονος ἀρχῆ».

56 Καὶ μὴν τοῦτο μάλιστα παρίστησι μὴ διεψεῦσθαι τὴν ἐπαγγελίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς πέρας ἀφικέσθαι. Ὁ δ' Ἀκίνδυνος ταῖς τοιαύταις ἐπινοίαις ραδίως ἂν καὶ τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ τὴν ἐπὶ
 30 γῆς ἀπαγορεύσαι παρουσίαν, ἐπεὶ καὶ περὶ ἐκείνου προαναπε-

ψυχές και στούς δαίμονες». ἼΑραγε χρειάζονται ἔλεγχο αὐτὰ τὰ πράγματα ἢ εἶναι πολὺ ἱκανὰ νὰ προβληθοῦν τὰ ἴδια γιὰ ἔλεγχο τῆς ἀφροσύνης τῶν συγγραφέων τούτων;

55 Αὐτὸς ὅμως συγκαταλέγει μὲ αὐτὰ καὶ τὰ ἄλλα ὅσα ἀνήκουν στὰ κτιστά, «τὸ λόγο τῶν λογικῶν, τὴν αἴσθησι τῶν αἰσθητικῶν, τὴ ζωὴ τῶν ζώντων». Τί θέλει πάλι νὰ δείξη μὲ αὐτά; Θέλει νὰ δείξη ἐκεῖνο, γιὰ τὸ ὁποῖο καὶ ὀλίγο παραπάνω ἔχει ἐλεγχθῆ ὡς κακόφρων, ὅτι μόνο τὰ κτιστὰ καὶ ἡ θεία φύσις ὑπάρχουν, κι' αὐτὴ δὲν ἔχει καμμιά χάρι καὶ ἐνέργεια ἄκτιστη. Ἐπιχειρεῖ ἐπίσης, σὰν ἐκεῖνον τὸν ἀρχέκακο ὄφι, νὰ διαβάλλῃ κι' αὐτὸς τὸν Θεὸ ὅτι ψευδῶς μᾶς ἐπαγγέλθηκε τὸ Πνεῦμα, ὅταν προανεφώνησε διὰ τοῦ προφήτη Ἰωήλ, «στις ἔσχατες ἡμέρες θὰ ἐκχύσω ἀπὸ τὸ Πνεῦμα μου ἐπάνω σὲ κάθε σάρκα»¹. Σύμφωνα μὲ τὴ θεωρημοσύνη τοῦ Ἀκινδύνου δὲν ἐξέχεε ἐπάνω μας ὕστερα οὔτε ἀπὸ τὸ Πνεῦμα του, ἂν ἡ χάρις ποὺ αὐθεντικῶς ἐκχέεται ἀπὸ τὸ Πνεῦμα εἶναι καὶ ἡ αἴσθησίς μας, ἢ μᾶλλον καὶ τῶν ἀλόγων ζώων, καὶ τὸ λογικὸ τῆς μέσα μας εὐρισκομένης ψυχῆς καὶ ὅσα παραπλήσια μὲ αὐτὰ ὑπάρχουν σ' ἐμᾶς, τὰ ὁποῖα εἶναι κτιστὰ καὶ προσυπάρχουν σ' ἐμᾶς ἀπὸ τὴν ἀρχή. Ἀλλὰ πόσο ἀξιόλογο εἶναι ἡ πρόφασις καὶ ἀπόδειξις τοῦ ὅτι ἡ χάρις συντάσσεται μὲ τὴν κτίσι καὶ ἔτσι εἶναι ψεῦδος ἡ ἐπαγγελία τοῦ Πνεύματος! Λέγει, «γι' αὐτὸ δὲν ἐδόθηκε τὸ ἴδιο τὸ ἅγιο Πνεῦμα σὲ ὅσους πιστεῦουν στὸ Χριστό, ἀλλὰ κτίσμα, ἐπειδὴ ἔχει γραφῆ ταπεινότερα ὅτι ἔχει δοθῆ ἀπὸ τὸν Πατέρα. Διότι ἔτσι», λέγει, «καὶ χάρις καλεῖται καὶ λέγεται ταπεινότερα ὅτι ἐκχέεται, γιὰ νὰ δειχθῆ ἐκεῖνο ἀπὸ τὸ ὁποῖο προέρχεται², δηλαδή ἡ ἄχρονη ἀρχὴ τοῦ Πνεύματος».

56 Καὶ ὅμως τοῦτο παριστάνει καλύτερα ὅτι δὲν διαψεύσθηκε ἡ ἐπαγγελία, ἀλλὰ καὶ ἐπαληθεύθηκε. Ὁ Ἀκίνδυνος ὅμως μὲ τέτοιες προφάσεις εὐκολα θὰ ἠρνεῖτο καὶ τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ τὴν παρουσία ἐπάνω στὴ γῆ, ἀφοῦ καὶ γιὰ ἐκεῖνον ἔχει

1. Ἰωήλ 3, 1.

2. Γρηγορίου Θεολόγου, *Λόγος 31* (Θεολογικὸς 5), 30 PG 36, 168C.

φώνηται, «ἀπέστειλε τὸν Λόγον αὐτοῦ καὶ ἰάσατο αὐτούς». Τίς ἀπέστειλε; Πάντως ὁ Πατήρ, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Λόγος ἐν εὐαγγελίοις «σὺ με ἀπέστειλας εἰς τὸν κόσμον», πρὸς τὸν Πατέρα διαλεγόμενός φησιν· «ἐφ' ὄν», κατὰ τὸν θεολόγον Γρηγόριον εἰ-
 5 πειν, «ἀναφέρει τὰ ἑαυτοῦ καὶ ὡς ἀρχὴν τιμῶν ἄχρονον». Ἐπεὶ τοίνυν ἀπεστάλθαι λέγεται ταπεινότερον καὶ ὁ Υἱός, ἵνα τὸ ἐξ οὗ δειχθῆ, οὐδ' οὗτος ἀληθῶς ἀπέσταλται κατὰ τὴν Ἀκινδύνου σύ-
 νεσιν, ἀλλὰ τις κτιστὴ φύσις ἀπεστάλη (κτίσμα γὰρ κάπὶ τοῦ Πνεύματος τὸ κυρίως ἐκχεόμενόν φησιν), «ἐπεὶ ταπεινότερον
 10 εἴρηται περὶ αὐτοῦ τὸ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἀπεστάλθαι καὶ δεδόσθαι». Ἄρ' οὐκ ἐπὶ τὴν αὐτοῦ ψυχὴν ὁ τάλας τὴν τοῦ Ἀρείου καὶ Μακεδονίου καὶ Νεστορίου κακοδοξίαν ἐντεῦθεν συνεφόρη-
 σεν εἰς ἓν, ὡς διὰ πλειόνων ἐν τῷ Π ρ ὀ ς τ ὀ ν σ ο φ ὀ ν τ ῆ ς
 Κ υ ζ ί κ ο υ πρόεδρον ἐπιστολιμαίῳ λόγῳ ἀπεδείξαμεν;
 15 Πῶς δ' ἄρα καὶ ἐπὶ τοὺς πιστοὺς μόνους ἢ τοῦ Πνεύματος ἐκ-
 χειῖται χάρις, εἰ καὶ τὸ ἀσώματόν ἐστιν αὕτη καὶ τὸ ἀόρατον καὶ ὁ λόγος καὶ ἡ αἴσθησις καὶ τὰ τοιαῦτα;

57 Ὅτι γε μὴν ἐπὶ τοὺς πιστοὺς μόνους ἢ τοῦ Πνεύματος ἐκ-
 χειῖται χάρις, καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς ἐδήλωσεν εἰπών, «τοῦτο δὲ
 20 ἔλεγεν ὁ Κύριος περὶ τοῦ Πνεύματος, οὗ ἔμελλον λαμβάνειν οἱ
 πιστεύοντες εἰς αὐτόν». Ἀλλὰ καὶ ὁ τῆς θεολογίας ἐπώνυμος
 Γρηγόριος μνημονεύσας τοῦ προφητικοῦ ἐκείνου, «ἐκχεῶ ἀπὸ
 τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα», ἐπιφέρει, «δηλαδὴ τὴν
 πιστεύσασαν», Ὁ δὲ προφήτης Ἡσαΐας «ὁ στερεώσας», φησί,
 25 «τὴν γῆν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ, καὶ διδοὺς πνοὴν τῷ λαῷ τῷ ἐπ' αὐτῆς

3. Ψαλμ. 106, 20.

4. Ἰω. 17, 18.

5. Πρβλ. Λόγον 29 (Θεολογικὸν 3), 3, PG 36, 77B.

6. Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος 31 (Θεολογικὸς 5), 30 PG 36, 168C.

προαγγελθῆ, «ἀπέστειλε τὸν Λόγο του καὶ τὸν ἐθεράπευσε»³. Ποιὸς ἀπέστειλε; Πάντως ὁ Πατήρ, ὅπως λέγει στὰ εὐαγγέλια καὶ ὁ ἴδιος ὁ Λόγος συνδιαλεγόμενος μὲ τὸν Πατέρα, «ἐσὺ μὲ ἀπέστειλες στὸν κόσμο»⁴. «πρὸς τὸν ὁποῖο», γιὰ νὰ ἐκφρασοῦμε κατὰ τὸν θεολόγο Γρηγόριο, «ἀναφέρει τὴν προέλευσί του, τιμώντας τον ὡς ἀρχὴ ἀναρχῆ»⁵. Ἐπειδὴ λοιπὸν λέγεται ταπεινότερα ὅτι ἀποστάλθηκε καὶ ὁ Υἱός, γιὰ νὰ δειχθῆ τὸ ἀπὸ ποιόν⁶, οὔτε τοῦτος δὲν ἔχει σταλθῆ ἀληθινὰ κατὰ τὴ σύνεσι τοῦ Ἀκινδύνου, ἀλλὰ ἐστάλθηκε κάποια κτιστὴ φύσις (διότι καὶ στὴν περίπτωσι τοῦ Πνεύματος λέγει κτίσμα τὸ κυρίως ἐκχεόμενο), «ἐπειδὴ ἔχει λεχθῆ γι' αὐτὸν ταπεινότερα ὅτι ἀποστάλθηκε καὶ ἐδόθηκε ἀπὸ τὸν Πατέρα»⁷. Ἴσως ὁ ταλαίπωρος δὲν ἐπεσώρευσε ἔτσι μὲ μιᾶς τὴν κακοδοξία τοῦ Ἀρείου καὶ τοῦ Μακεδονίου καὶ τοῦ Νεστορίου σὲ βάρος τῆς ψυχῆς του, ὅπως διὰ μακρῶν ἀπεδείξαμε στὴν ἐπιστολιμαία πραγματεία πρὸς τὸν σοφὸ προεστῶτα τῆς Κυζίκου⁸; Πῶς ἄλλωστε ἐκχέεται ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος μόνο ἐπάνω στοὺς πιστοὺς, ἂν αὐτὴ εἶναι καὶ τὸ ἀσώματο καὶ τὸ ἀόρατο καὶ ὁ λόγος καὶ ἡ αἴσθησις καὶ τὰ παρόμοια;

57 Ὅτι πάντως ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος ἐκχέεται ἐπάνω στοὺς πιστοὺς μόνο, τὸ ἐδήλωσε καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς πού εἶπε, «τοῦτο τὸ ἔλεγε ὁ Κύριος περὶ τοῦ Πνεύματος, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἐπρόκειτο νὰ λάβουν οἱ πιστεύοντες σ' αὐτόν»⁹. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἐπώνυμος τῆς θεολογίας Γρηγόριος, ἀφοῦ ἐμνημόνευσε ἐκεῖνο τὸ προφητικὸ «θὰ ἐκχύσω ἀπὸ τὸ Πνεῦμα μου σὲ κάθε σάρκα»¹⁰, προσθέτει, «δηλαδὴ ἐφ' ὅσον αὐτὸς ἐπίστευσε»¹¹. Ὁ δὲ προφήτης Ἡσαΐας λέγει, «αὐτὸς πού ἐστερέωσε τὴ γῆ καὶ τὰ εὐρισκόμενα σ' αὐτήν, καὶ πού ἔδωσε πνοὴ στὸν ἐπάνω σ' αὐτήν λαὸ καὶ

7. Αὐτόθι.

8. Πρὸς τὸν ἐπίσκοπο Κυζίκου Ἀθανάσιον.

9. Ἰω. 7, 89.

10. Ἰωήλ 3, 1.

11. Λόγος 41 εἰς τὴν Πεντηκοστήν, 13, PG 36, 448A.

καὶ Πνεῦμα τοῖς πατοῦσιν αὐτήν», οὗ μνησθεῖς ὁ μέγας Βασίλειος «οἱ καταπατοῦντες», φησί, «τὰ γήινα καὶ ὑπεράνω αὐτῶν γενόμενοι ἄξιοι τῆς δωρεᾶς τοῦ ἁγίου Πνεύματος μεμαρτύρηται». Εἰ οὖν ἡ κυρίως ἐκχεομένη τοῦ Πνεύματος χάρις ἡ τῶν
 5 ζώντων ἐστὶ ζωὴ καὶ ἡ τῶν αἰσθανομένων αἴσθησις καὶ ὁ τῶν λογικῆν ψυχὴν ἐχόντων λόγος, μᾶλλον δὲ ὁ τῶν λογικῶν ἀπάντων, τί δεῖ διακρίνειν ἔτι τοὺς εὐσεβεῖς τῶν ἀσεβῶν; Ἐκ γὰρ τουτωνὶ τῶν λόγων οὐδὲ τῶν ἀγαθῶν πρὸς τοὺς πονηροὺς ἀγγέλους διάκρισις ἐστίν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'

Παράστασις ὅτι τὰ ἐπαναπεπαυμένα τῷ Χριστῷ κατὰ τὴν προφητείαν ἐπὶ τὰ πνεύματα αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιόν ἐστι· καὶ ὡς τοῦτο κτίσμα λέγει ὁ Ἀκίνδυνος ταῦτα λέγων κτίσματα

58 Ὁ δ' Ἀκίνδυνος πρὸς ἐπίδοσιν ἄγων τὴν κακοδοξίαν ἀγωνίζεται καὶ τὰ κατὰ τὴν Ἡσαΐου προφητείαν ἐπὶ τὸν Κύριον ἐπαναπεπαυμένα πνεύματα κτιστὰ δεικνύει, μὴδ' αὐτὴν δυσωπηθεὶς ὁ τάλας τὴν προφητικὴν φωνὴν οὕτω γεγραμμένην· «ἐξελεύσεται ράβδος ἐκ τῆς ρίζης Ἰεσσαὶ καὶ ἄνθος ἐκ τῆς ρί-
 15 ζης ἀναβήσεται, καὶ ἀναπαύσεται ἐπ' αὐτὸν Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ». Εἶθ' ἐξῆς ὡσπερ ἐρμηνεύων ὁ προφήτης καὶ διευκρινῶν τί τὸ Πνεῦμα τοῦτο τοῦ Θεοῦ, «Πνεῦμα», φησί, «σοφίας καὶ συνέσεως, Πνεῦμα βουλής καὶ ἰσχύος, Πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας, Πνεῦμα φόβου Θεοῦ». Ὡστε ταῦτ' ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ
 20 Θεοῦ καὶ αὐτὸ τοῦτο κτίσμα λέγει ὁ Ἀκίνδυνος, ταῦτα λέγων κτίσματα. Ἴδοις δ' ἂν καὶ τὸν μέγαν ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριον

Πνεῦμα σ' αὐτοὺς ποὺ τὴν πατοῦν»¹². Ὁ μέγας Βασίλειος, μνημονεύοντας τοῦτο, λέγει «ὅσοι καταπατοῦν τὰ γήινα κι' ἀνεβαίνουν ἐπάνω ἀπὸ αὐτὰ ἔχουν μαρτυρηθῆ ἄξιοι τῆς δωρεᾶς τοῦ ἀγίου Πνεύματος»¹³. Ἄν λοιπὸν ἡ κυριαρχικῶς ἐκχεομένη χάρις τοῦ Πνεύματος εἶναι ἡ ζωὴ τῶν ζώντων καὶ ἡ αἴσθησις τῶν αἰσθανομένων καὶ ὁ λόγος τῶν ἐχόντων λογικὴ ψυχὴ, μᾶλλον δὲ ὄλων τῶν λογικῶν, τότε τί χρειάζεται πλέον νὰ κάμωμε διάκρισι τῶν εὐσεβῶν ἀπὸ τοὺς ἀσεβεῖς; Ἀπὸ αὐτοὺς πράγματι τοὺς λόγους δὲν γίνεται διάκρισις οὔτε τῶν ἀγαθῶν πρὸς τοὺς πονηροὺς ἀγγέλους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 15

Ἀπόδειξις ὅτι τὰ ἑπτὰ πνεύματα ποὺ κατὰ τὴν προφητεία ἔχουν ἀναπαυθῆ ἐπάνω στὸ Χριστὸ εἶναι τὸ ἴδιο τὸ ἅγιο Πνεῦμα· καὶ ὁ Ἀκίνδυνος, λέγοντας αὐτὰ κτίσματα, λέγει κτίσμα τοῦτο

58 Ἀλλὰ ὁ Ἀκίνδυνος, προοδεύοντας στὴν κακοδοξία, ἀγωνίζεται νὰ δείξη κτιστὰ καὶ τὰ πνεύματα ποὺ κατὰ τὴν προφητεία τοῦ Ἡσαΐα εἶναι ἀναπαυμένα ἐπάνω στὸν Κύριο, χωρὶς νὰ φοβηθῆ οὔτε αὐτὴν τὴν προφητικὴ φωνὴ ὁ ταλαίπωρος ποὺ ἔχει καταγραφῆ ἔτσι· «θὰ ἐξέλθῃ ράβδος ἀπὸ τὴ ρίζα τοῦ Ἰεσσαὶ καὶ θ' ἀνεβῆ ἄνθος ἀπὸ τὴ ρίζα, καὶ θ' ἀναπαυθῆ ἐπάνω σ' αὐτὸν Πνεῦμα Θεοῦ»¹. Ἐπειτα στὴ συνέχεια λέγει ὁ προφήτης, σὰν νὰ ἐρμηνεύῃ καὶ νὰ διευκρινίζῃ τί εἶναι τὸ Πνεῦμα τοῦτο τοῦ Θεοῦ, «πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, πνεῦμα βουλήs καὶ ἰσχύος, πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας, πνεῦμα φόβου Θεοῦ»². Ὡστε αὐτὰ εἶναι τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦτο τὸ ἴδιο ὁ Ἀκίνδυνος λέγει κτίσμα, λέγοντας αὐτὰ κτίσματα. Θὰ ἰδῆς δὲ

1. Ἡσ. 11, 1-2.

2. Αὐτόθι, 2-3.

τοῦτ' αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶναι δεικνύοντα τὰ ἑπτὰ ταῦτα πνεύματα, ὡς κἀν τῷ *Εἰς τὴν ἀγίαν Πεντηκοστὴν* αὐτοῦ λόγῳ παρέστησεν ἡμῖν «τοῦτο», λέγων, «τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκηρύχθη μὲν ὑπὸ τῶν προφητῶν, ὡς ἐν τῷ *Πνεῦμα Κυρίου* ἐπ' ἐμέ, οὗ εἵνεκεν ἔχρισέ με', καὶ ἑπαναπαύσεται ἐπ' αὐτὸν ἑπτὰ πνεύματα'», καὶ μικρὸν ἀνωτέρω «τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον», εἰπών, «ἦν μὲν ἀεὶ καὶ ἔστι καὶ ἔσται», εἶτα μετ' ὀλίγα «Πνεῦμα», φησί, «σοφίας, συνέσεως, γνώσεως, εὐσεβείας, βουλῆς, ἰσχύος, φόβου, τῶν ἀπηριθμημένων». Οὐκοῦν ταῦτα 10 καὶ τὰ τοιαῦτα εἶναί φησι καὶ οὗτος τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἀλλὰ καὶ ἀνωτέρω πάλιν, τῶν ἑπτὰ τούτων μνησθεὶς πνευμάτων, εἶτ' ἐπάγει· «τὰς γὰρ ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος πνεύματα φίλον τῷ Ἡσαΐα καλεῖν». Οὐκοῦν ταυτὸν ἐστὶν εἰπεῖν ἢ σοφία καὶ ἡ δύναμις τοῦ Πνεύματος καὶ Πνεῦμα σοφίας καὶ δυνάμεως. Πῶς 15 οὖν ἡ σοφία καὶ ἡ δύναμις τοῦ Πνεύματος κτιστή; Ὁ δὲ μέγας Ἀθανάσιος, «ἐν», φησί, «καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμά ἐστιν, οὗπερ καὶ αἱ πᾶσαι διαιρέσεις εἰσὶν, αὐτὸ δὲ ἀδιαίρετόν ἐστι κατὰ φύσιν».

59 Καὶ μὴν τὴν μίαν τῶν τοῦ Πνεύματος ἐνεργειῶν ὁ Κύριος ἐν τοῖς εὐαγγελίοις, κατὰ μὲν τὸν Λουκᾶν «δάκτυλον Θεοῦ», 20 κατὰ δὲ τὸν Ματθαῖον «Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ» καλεῖ. Ταύτης καὶ οἱ ἐν Αἰγύπτῳ ταῖς δειναῖς ἐπιφοραῖς πεπειραμένοι μάντις ἐξεβόησαν, «τοῦτο δάκτυλος Θεοῦ ἐστίν». Ὁ γὰρ μέγας Βασίλειος ἐν τοῖς Ἀντιρρητικοῖς «ἐν» φησι «τῶν κατὰ διαίρεσιν χαρισμάτων εἶναι τὸν δάκτυλον τοῦτον». Τί ποτ' οὖν τῶν κτι- 25 σμάτων δάκτυλος Θεοῦ κληθεῖν ἂν; Ἐν τίνι δὲ Πνεύματι ὁ Κύ-

3. Ἡσ. 61, 1.

4. Ἡσ. 11, 2.

5. Λόγος 41, 13, PG 36, 445C.

6. Αὐτόθι, 9, PG 36, 441B.

καὶ τὸν μέγα στὴ θεολογία Γρηγόριο νὰ δείχνη ὅτι τὰ ἑπτὰ τοῦτα πνεύματα εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ὅπως μᾶς παρέστησε καὶ στὸ λόγο του *Εἰς τὴν ἁγίαν Πεντηκοστήν*, λέγοντας, «τοῦτο τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο ἐκηρύχθηκε ἀπὸ τοὺς προφῆτες, ὅπως μετὰ λόγια Ἰσραὴλ ἦλθε ἐπάνω σ' ἐμέ, μετὰ τὸ ὅποιο με ἔχρισε»³ καὶ Ἰσραὴλ ἀναπαυθοῦν ἐπάνω σ' αὐτὸν ἑπτὰ πνεύματα»⁴, καὶ ὀλίγο παραπάνω λέγοντας, «τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἦταν πάντοτε καὶ εἶναι καὶ θὰ εἶναι»⁶, στὰ ὅποια προσθέτει ἔπειτα ἀπὸ λίγο «πνεῦμα σοφίας, συνέσεως, γνώσεως, εὐσεβείας, βουλῆς, ἰσχύος, φόβου, ὅπως ἀπαριθμήθηκαν»⁷. Ἐπομένως καὶ αὐτὸς λέγει ὅτι τοῦτο καὶ τὰ παρόμοια εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο. Ἀλλὰ καὶ παραπάνω πάλι, ἀφοῦ ἀνέφερε τοῦτα τὰ ἑπτὰ πνεύματα, ἔπειτα προσθέτει «διότι ὁ Ἰσραὴλ ἀρέσκειται νὰ ὀνομάζη πνεύματα τὶς ἐνέργειες τοῦ Πνεύματος»⁸. Ἐπομένως τὸ ἴδιο πρᾶγμα εἶναι νὰ εἰποῦμε ἢ σοφία καὶ ἢ δύναμις τοῦ Πνεύματος καὶ Πνεῦμα σοφίας καὶ δυνάμεως. Πῶς λοιπὸν ἢ σοφία καὶ ἢ δύναμις τοῦ Πνεύματος εἶναι κτιστὴ; Ὁ δὲ μέγας Ἀθανάσιος λέγει, «ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα εἶναι, τοῦ ὁποίου εἶναι καὶ ὅλες οἱ διαιρέσεις, ἐνῶ αὐτὸ εἶναι ἀδιαίρετο κατὰ φύσιν»⁹.

59 Καὶ ὅμως ὁ Κύριος τὴν μιὰ ἀπὸ τὶς ἐνέργειες τοῦ Πνεύματος στὰ εὐαγγέλια καλεῖ κατὰ μὲν τὸ Λουκᾶ «δάκτυλο Θεοῦ»¹⁰ κατὰ δὲ τὸ Ματθαῖο «πνεῦμα τοῦ Θεοῦ»¹¹. Καὶ οἱ μάντιες τῆς Αἰγύπτου, ἔχοντας πείρα αὐτῆς τῆς ἐνεργείας ἀπὸ τὶς δεινὲς μάστιγες, ἐφώναξαν, «τοῦτο εἶναι δάκτυλος τοῦ Θεοῦ»¹². Ὁ μέγας Βασίλειος λέγει στὰ *Ἀντιρρητικά* «ὁ δάκτυλος τοῦτος εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς διαιρέσεις τῶν χαρισμάτων»¹³. Ποιό λοιπὸν ἀπὸ τὰ κτίσματα θὰ μπορούσε ποτὲ νὰ ὀνομασθῆ δάκτυλος Θεοῦ; Καὶ με

7. Αὐτόθι, 441C.

8. Αὐτόθι, 3, PG 36, 432C.

9. Χωρίον ποὺ δὲν ἀνιχνεύθηκε.

10. Λουκᾶ 11, 10.

11. Ματθ. 12, 28.

12. Ἐξ. 8, 15.

13. Κατ' Εὐνομίου 5, PG 29, 716D.

ριος ἐκβάλλειν ἔφη τὰ δαιμόναι, εἰ μὴ «ἐν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι»; Τὸ ἐν ἄρα τῶν κατὰ διαίρεσιν χαρισμάτων Πνεῦμα ἅγιόν ἐστιν· εἰ δὲ τὸ ἓν, καὶ τᾶλλα πάντως. Διὸ κὰν τοῖς Ἀντιρρητικοῖς κεφαλαίοις πάντα συλλαβὼν αὐτὸ ὁ μέγας Βασίλειος, τὰ τε χαρίσματα τοῦ Πνεύματος καὶ ὅσα τούτου καρποῦς ὁ Παῦλος ἔφη καὶ τὰ παρὰ τῷ Ἡσαΐα πνεύματα, πάντα συλλαβὼν ἐκεῖνος καὶ ἀπαριθμησάμενος, εἶτ' ἐπάγει· «οὐδὲν ἔχει τούτων ἑαυτῷ ἐπίκτητον, ἀλλὰ πάντα αἰδίως ἔχει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὡς Πνεῦμα Θεοῦ καὶ ἐξ αὐτοῦ πεφηνός. Ἀλλὰ τὸ μὲν, ἐκ 10 Θεοῦ πηγάζον, ἐνυπόστατόν ἐστι, τὰ δὲ ἐξ αὐτοῦ πηγάζοντα ἐνέργειαι αὐτοῦ εἰσι». Τοιγαροῦν αἱ τοῦ θείου Πνεύματος ἐνέργειαι πολλαί τε καὶ πᾶσαι ἄκτιστοι καὶ οὐκ οὐσίαι· πάσας γὰρ αἰδίως τοῦτ' ἔχει μόνον ὑπάρχον ἐνυπόστατον. Οὕτω μὲν οὖν καὶ ὁ μέγας οὗτος.

60 Ὁ δὲ προφήτης καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ «ἐπαναπαύεσθαι» φωνῆς τὸ ὑπερέχον τῶν πνευμάτων τούτων ἰκανῶς παρέστησε· τὸ γὰρ ἐπαναπαύεσθαι δεσποτικοῦ ἀξιώματός ἐστιν. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἐπὶ τὸ ἄνθος τὸ ἐκ τῆς ρίζης Ἰεσοῖ τὰ ἐπαναπεπαυμένα πνεύματα, ἐπὶ τὸ δεσποτικὸν ἐκεῖνο πρόσλημμα, πῶς ἂν εἶη κτίσματα; 20 Μόνον γὰρ τὸ παρ' ἡμῶν αὐτῷ πρόσλημμα κτιστόν. Οὐ μέντοι διὰ τὴν τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Πνεύματος διάκρισιν πολλὰ τὰ ἄκτιστα πνεύματα· πρόοδοι γὰρ τὰ τοιαῦτα καὶ ἐκφάνσεις καὶ ἐνέργειαι φυσικαὶ τοῦ ἐνὸς Πνεύματος εἰσι. Ταῦτ' ἄρα καὶ ὁ σοφὸς τὰ θεῖα Μάξιμος, φύσει ταῦτ' ἔχειν ἔφη τὸν Κύριον, ὡς Θεὸν 25 καὶ τοῦ Θεοῦ Υἱόν. Αἱ τοίνυν φυσικαὶ τοῦ Υἱοῦ ἐνέργειαι πῶς ἂν εἶεν κτίσματα; Πῶς δ' οὐχὶ καὶ τὴν θεῖαν φύσιν ἀποδείκνυσι κτιστὴν ὁ τὰς φυσικὰς τοῦ Θεοῦ ταύτας ἐνεργείας εἰς κτίσμα κατασπῶν; Ὁ δὲ πολὺς Ἀκίνδυνος ἐπιφύεται μάλιστα τῇ τελευταίᾳ, φόβον ὄντως Θεοῦ μὴ κεκτημένος καὶ ἀδεῶς κατὰ τοῦ

14. Ματθ. 12, 28.

15. Γαλ. 5, 22.

ποιό εἶπε ὁ Κύριος ὅτι ἐκβάλλει τὰ δαιμόναι, ἂν ὄχι «μὲ τὸ ἅγιο Πνεῦμα»¹⁴; Ἔτι τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ διηρημένα χαρίσματα εἶναι ἅγιο Πνεῦμα· ἂν ὅμως εἶναι τὸ ἓνα, ὅπωςδήποτε εἶναι καὶ τὸ ἄλλο. Γι' αὐτὸ ὁ μέγας Βασίλειος καὶ στὰ Ἐπιτομικὰ κεφάλαια τὰ συμπεριέλαβε πάλι ὅλα, τόσο τὰ χαρίσματα τοῦ Πνεύματος ὅσο καὶ ἐκεῖνα πού ὁ Παῦλος εἶπε καρπούς του¹⁵ καὶ τὰ ἀπὸ τὸν Ἑσαΐα πνεύματα, καὶ τὰ ἀπαρίθμησε· τέλος προσθέτει, «δὲν ἔχει κανένα ἀπὸ αὐτὰ ἐπίκτητο, ἀλλὰ τὰ ἔχει ὅλα αἰδίως τὸ ἅγιο Πνεῦμα ὡς Πνεῦμα Θεοῦ πού προῆλθε ἀπὸ αὐτόν. Ἄλλ' αὐτὸ μὲν, ἀφοῦ πηγάζει ἀπὸ τὸν Θεό, εἶναι ἐνυπόστατο, τὰ πηγάζοντα ὅμως ἀπὸ αὐτὸ εἶναι ἐνέργειές του»¹⁶. Ἐπομένως ὁ ἐνέργειες τοῦ θείου Πνεύματος εἶναι πολλές καὶ εἶναι ὅλες ἄκτιστες κι ὄχι οὐσίες· διότι τὶς ἔχει ὅλες αἰδίως τοῦτο, ἐνῶ αὐτὸ εἶναι τὸ μόνο πού ὑπάρχει ἐνυπόστατο. Ἔτσι λοιπὸν καὶ αὐτὸς ὁ μέγας.

60 Ὁ προφήτης βέβαια παρέστησε ἱκανοποιητικὰ καὶ μὲ τὴ λέξι «ἐπαναπαύεσθαι»¹⁷ τὴν ὑπεροχὴ τῶν πνευμάτων τούτων· διότι τὸ ἐπαναπαύεσθαι εἶναι ἰδίωμα δεσποτικοῦ ἀξιώματος. Ἐπειδὴ δὲ τὰ ἀναπαυμένα ἐκεῖνα πνεύματα εἶναι ἐπάνω στὸ ἄνθος πού βγαίνει ἀπὸ τὴ ρίζα τοῦ Ἰεσσαί, ἐπάνω στὸ δεσποτικὸ ἐκεῖνο πρόσλημμα, πῶς μπορούσαν νὰ εἶναι κτίσματα; Δὲν εἶναι ὅμως ἐξ αἰτίας τῆς διακρίσεως τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Πνεύματος πολλὰ τὰ ἄκτιστα πνεύματα· διότι τὰ τοιαῦτα εἶναι ἐκδηλώσεις καὶ ἐνέργειες φυσικὲς τοῦ ἐνὸς Πνεύματος. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ σοφὸς στὰ θεῖα Μάξιμος εἶπε ὅτι ὁ Κύριος τὰ ἔχει φύσει ὡς Θεὸς καὶ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ¹⁸. Οἱ φυσικὲς λοιπὸν ἐνέργειες τοῦ Υἱοῦ, πῶς μπορεῖ νὰ εἶναι κτίσματα; Καὶ πῶς αὐτὸς πού ὑποβιβάζει σὲ κτίσματα τοῦτες τὶς φυσικὲς τοῦ Θεοῦ ἐνέργειες, δὲν ἀποδεικνύει κτιστὴ καὶ τὴ θεία φύσι; Ὁ πολὺς μάλιστα Ἀκίνδυνος κολλᾷ κυρίως στὴν τελευταία, ἐπειδὴ δὲν ἔχει πράγματι φόβο

16. Κατ' Ἐννομίου 5, PG 29, 772C.

17. Ἑσ. 11, 2.

18. Βλ. Κεφάλαια Θεολογικὰ 3, 38, PG 90, 1276BC.

φόβου τοῦ Θεοῦ χωρῶν, «πῶς», λέγων, «ὁ φόβος οὗτος ἄκτιστος εἰ μὴ καὶ τὸ θεῖον φοβεῖται, εἴ γε φυσικὸν τοῦτο καὶ οὐσιωδὲς αὐτῷ; Τοῦτο γὰρ ἔπεται τῷ λέγοντι τὰς ἐνεργείας ταύτας τοῦ Πνεύματος ἀκτίστους, ἐπεὶ καὶ ὁ φόβος ἐνέργειά ἐστι τοῦ
5 Πνεύματος».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ'

*Περὶ τοῦ φόβου τοῦ Πνεύματος, τί τέ ἐστι καὶ
πῶς ἐγγίνεται τοῖς καταξιουμένοις*

61 Ἄλλ' αἰσχυνέσθω τοῦ φύσει προσεῖναι ταύτας τῷ Υἱῷ μικρὸν ἀνωτέρω γεγραφότος ἐν τῇ τρίτῃ τῶν θεολογικῶν Ἐκκατοντάδι, λέγοντος «ὁ δίχα τῆς ἐπὶ πλημμελήμασι λύπης αἰὶ συνεστῶς, οὗτος φόβος ἀγνός, καὶ οὐκ ἀπογενήσεται ποτε
10 διότιπερ οὐσιωδῶς ἐμπέφυκὲ πως τῷ Θεῷ πρὸς τὴν κτίσιν, ποιούμενος ἔκδηλον αὐτοῦ τὴν φυσικὴν αἰδεσιμότητα, τῆς ὑπὲρ πᾶσαν βασιλειᾶν τε καὶ δύναμιν ὑπεροχῆς». Οὗτος γὰρ ἐστι περὶ οὗ καὶ ὁ ψαλμωδὸς φησι· «ὁ φόβος Κυρίου ἄγνός διαμένων εἰς αἰῶνα αἰῶνος». Τοῦτο τοιγαροῦν ἐστι τὸ πνεῦμα τοῦ φόβου, ἢ
15 φυσικὴ τοῦ Θεοῦ αἰδεσιμότης, αὐτὸ τὸ φοβερὸς εἶναι. Πῶς οὖν ἢ φυσικὴ τοῦ Θεοῦ αἰδεσιμότης κτίσμα; Τοῦτον εἶχε καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς τὸν φόβον.

62 Ὁ δὲ λέγων μὴ προσεῖναι τὸν φόβον τῷ Θεῷ εἰ μὴ καὶ τὸ θεῖον φοβεῖται, οὐδὲ τῷ Χριστῷ προσεῖναι δώσει καὶ ψεύδε-
25 σθαι τὸν προφήτην παραστήσει. Τίνα γὰρ ἐφοβεῖτο ὁ Χριστός, ᾧ κατὰ τὴν προφητείαν τὸ πνεῦμα ἐπαναπέπαυται τοῦ φόβου;

Θεοῦ καὶ ἐπιτίθεται ἀδίστακτα κατὰ τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ, λέγοντας, «πῶς ὁ φόβος τοῦτος εἶναι ἄκτιστος, ἐκτὸς ἐὰν καὶ τὸ θεῖο φοβῆται, ἂν βέβαια τοῦτο τὸ προσὸν εἶναι γι' αὐτὸν φυσικὸ καὶ οὐσιῶδες; Διότι τοῦτο εἶναι συνέπεια γιὰ τὸν λέγοντα τοῦτες τὶς ἐνέργειες τοῦ Πνεύματος, ἐπειδὴ καὶ ὁ φόβος εἶναι ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 16

Περὶ τοῦ φόβου τοῦ Πνεύματος, τί εἶναι καὶ πῶς προκαλεῖται στοὺς καταξιωμένους

61 Ἄλλὰ ἅς ἐντρέπεται· διότι, αὐτὸς ποὺ ἔγραψε λίγο παραπάνω ὅτι αὐτὲς οἱ ἐνέργειες προσυπάρχουν φύσει στὸν Υἱό, λέγει στὴν τρίτη Ἑκατοντάδα τῶν Θεολογικῶν, «φόβος ἀγνὸς εἶναι τοῦτος ποὺ ὑφίσταται πάντοτε, χωρὶς τῆ λύπη γιὰ πλημμελήματα, καὶ δὲν θὰ ἐξαφανισθῆ ποτέ, διότι ἔχει κάπως φυτρωθῆ ἀπὸ τὸν Θεὸ στὴν κτίσι, καθιστώντας ἐκδηλη τῆ φυσικὴ αἰδεσιμότητα τῆς ὑπεροχῆς ἐπάνω ἀπὸ κάθε βασιλεία καὶ δύναμι»¹. Αὐτὸς εἶναι πράγματι γιὰ τὸν ὁποῖο λέγει καὶ ὁ ψαλμωδός· «ὁ φόβος τοῦ Κυρίου εἶναι ἀγνὸς στὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος»². Τοῦτο λοιπὸν εἶναι τὸ πνεῦμα τοῦ φόβου, ἡ φυσικὴ αἰδεσιμότης τοῦ Θεοῦ, τὸ ὅτι εἶναι δηλαδὴ φοβερός. Πῶς λοιπὸν ἡ φυσικὴ αἰδεσιμότης τοῦ Θεοῦ εἶναι κτίσμα; Τοῦτον τὸ φόβο εἶχε καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ.

62 Ἐκεῖνος δὲ ποὺ λέγει ὅτι δὲν προσυπάρχει ὁ φόβος στὸ Θεό, ἂν δὲν φοβῆται καὶ τὸ θεῖο, δὲν θὰ τὸν παραχωρήσει οὔτε στὸ Χριστὸ καὶ θὰ παραστήσει τὸν προφήτη ὅτι ψεύδεται. Διότι ποιὸν ἐφοβῶταν ὁ Χριστός, στὸν ὁποῖο κατὰ τὴν προφητεία

1. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, *Κεφάλαια θεολογικὰ καὶ οἰκονομικὰ 1*, 69, PG 90, 1208B. Πρβλ. *Πρὸς Θαλάσσιον 10*, PG 90, 289B.

2. *Ψαλμ. 18*, 10.

Καίτοι κατὰ τὸν τῆς βροντῆς υἱὸν Ἰωάννην, «ἡ τελεία ἀγάπη ἔξω βάλλει τὸν φόβον, ὅτι ὁ φόβος κόλασιν ἔχει, ὁ δὲ φοβούμενος οὐ τετελείωται ἐν τῇ ἀγάπῃ». Ὁ τοίνυν κτιστὸν εἶναι διαβεβαιούμενος τὸ ἀναπεπαυμένον ἐπὶ τὸν Κύριον τοῦ φόβου πνεύ-
 5 μα, καὶ ταῦτα παρὰ τὸ φοβεῖσθαι τὸν τοῦτο κεκτημένον, τὸν ὑπερτελεῖ θεάνθρωπον καὶ τοῦ Πατρὸς ὁμότιμον, ἀτελεῖ, δῆλός ἐστιν οἰόμενος καὶ τῶν θεοφόρων ἀτελέστερον ἀνθρώπων. Καλῶς ἄρα μετὰ τῶν ἄλλων ἐνεργειῶν τοῦ Πνεύματος καὶ τὸ τοῦ φόβου Πνεῦμα ἄκτιστον ἡμεῖς φρονοῦμεν, κἂν Ἀκίνδυνος ἀπα-
 10 ρέσκηται· οὐδὲ γὰρ τὸ φοβερόν εἶναι κτιστῶς ἔχει ὁ Θεός, οὐδὲ φοβεῖται παρὰ τοῦτο κατὰ τὸν Ἀκινδύνου λῆρον.

63 Ὁ γε μὴν προφήτης Ἡσαΐας ἐν τῇ ἀπαριθμήσει τῶν πνευ-
 μᾶτων τούτων τὸ τοῦ φόβου τούτου θεῖον ἐνδεικνύμενος καὶ
 προφητικῶς ἐντρέπων τοὺς κατὰ τὸν Ἀκίνδυνον δι' αὐτοῦ τὸ
 15 Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἰς κτίσμα κατασπῶντας, ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις
 χαρίσμασι τοῦ Πνεύματος ἠρκέσθη τῇ τοῦ ἐπὶ τὸν προφητευό-
 μενον ἀναπαύσεσθαι φωνῇ, τὸν δὲ φόβον μετὰ προσθήκης ἐνη-
 ρίθμησεν εἰπών, «καὶ ἐμπλήσει αὐτὸν Πνεῦμα φόβου Θεοῦ». Τὸ γοῦν ἐμπλήσαν Πνεῦμα, τὸ ἄνθος ἐν ᾧ κατώκησε τὸ
 20 πλήρωμα τῆς θεότητος, κτίσμα; Τῆς ἀσεβείας! Ὁ δὲ προφήτης
 μετὰ τῆς προσθήκης ταύτης καὶ τί ποτέ ἐστι τὸ Πνεῦμα τοῦτο
 τοῦ Θεοῦ τοῖς νοῦν ἔχουσιν ἐνέφηνεν. Εἰπών γὰρ «καὶ ἐμπλήσει
 αὐτόν», δηλαδὴ τὸν Κύριον, «πνεῦμα φόβου Θεοῦ», ἐπήνεγκεν,
 «οὐ κατὰ τὴν δόξαν κρινεῖ, οὐδὲ κατὰ τὴν λαλιὰν ἐλέγξει». 25 ἼΑρα γὰρ οὐ τοῦτό ἐστι τὸ μάλιστα φοβερόν ἀποδειῖξαι τηνικαῦ-
 τα τὸν Χριστόν, ὅτι τὰς καρδίας τῶν ἐντυγχανόντων εἰδῶς, τοῖς
 ἐνδόξοις τότε Φαρισαίοις ἔλεγε, καὶ ὑμεῖς «τί διαλογίζεσθε ἐν
 ταῖς καρδίαις ὑμῶν»;

3. Ἡσ. 11, 3.

4. Α' Ἰω. 4, 18.

ἦταν ἀναπαυμένο τὸ πνεῦμα τοῦ φόβου;³ Καὶ ὅμως κατὰ τὸν υἱὸ τῆς βροντῆς Ἰωάννη, «ἡ τελεία ἀγάπη ἀπομακρύνει τὸν φόβο, διότι ὁ φόβος ἔχει τιμωρία καὶ ὁ φοβούμενος δὲν ἔχει τελειωθῆ στὴν ἀγάπη»⁴. Ὅποιος λοιπὸν διαβεβαιώνει ὅτι τὸ ἀναπαυμένο στὸν Κύριο πνεῦμα τοῦ φόβου εἶναι κτιστό, καὶ μάλιστα μὲ τὴν ἔννοια ὅτι φοβεῖται αὐτὸς ποὺ τὸ κατέχει, εἶναι φανερὸ ὅτι θεωρεῖ ἀτελῆ τὸν ὑπερτέλειο Θεάνθρωπο καὶ ὁμότιμο τοῦ Πατρὸς καὶ ἀτελέστερο τῶν θεοφόρων ἀνθρώπων. Ἄρα καλῶς ἐμεῖς μαζί μὲ τὶς ἄλλες ἐνέργειες τοῦ Πνεύματος θεωροῦμε ἄκτιστο καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ φόβου, ἔστω καὶ ἂν δυσσαρεστῆται ὁ Ἄκίνδυνος· διότι ὁ Θεὸς δὲν ἔχει κτιστῶς οὔτε τὸ νὰ εἶναι φοβερὸς οὔτε φοβεῖται γιὰ τοῦτο κατὰ τὴ φλυαρία τοῦ Ἄκινδύνου.

63 Ὁ προφήτης πάντως Ἡσαΐας κατὰ τὴν ἀπαρίθμησι τούτων τῶν πνευμάτων, ἐνδεικνύοντας τὸν θεῖο χαρακτῆρα τοῦ φόβου τούτου κι' ἐντροπιάζοντας προφητικῶς τοὺς ὑποβιβάζοντας δι' αὐτοῦ τὸ ἅγιο Πνεῦμα σὲ κτίσμα, ὅπως ὁ Ἄκίνδυνος, στὰ ἄλλα χαρίσματα τοῦ Πνεύματος ἀρκέσθηκε στὸ λόγο ὅτι θ' ἀναπαυθῆ ἐπάνω στὸν προφητευόμενο, ἐνῶ τὸν φόβο τὸν ἀνέφερε μὲ περισσότερα λόγια λέγοντας, «καὶ θὰ τὸν γεμίση πνεῦμα φόβου Θεοῦ»⁵. Τὸ πνεῦμα λοιπὸν ποὺ ἐπλήρωσε, τὸ ἄνθος στὸ ὁποῖο κατοίκησε τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος εἶναι κτίσμα; Τί ἀσέβεια! Ὁ προφήτης δὲ μαζί μὲ αὐτὴν τὴν προσθήκη ἐφάνέρωσε σ' αὐτοὺς ποὺ ἔχουν νοῦ καὶ τί εἶναι τὸ πνεῦμα τοῦτο τοῦ Θεοῦ. Διότι, ἀφοῦ εἶπε «καὶ θὰ τὸν γεμίση», δηλαδὴ τὸν Κύριο, «πνεῦμα φόβου Θεοῦ», προσέθεσε, «δὲν θὰ κρίνη κατὰ τὴ γνώμη οὔτε θὰ ἐλέγξη κατὰ τὴ φήμη»⁶. Ἄραγε τοῦτο δὲν εἶναι ποὺ ἀπέδειξε τότε φοβερῶτατο τὸν Χριστό, τὸ ὅτι, γνωρίζοντας τὶς καρδιές τῶν συναντωμένων, ἔλεγε τότε στοὺς ἐγκρίτους Φαρισαίους, καὶ σεῖς «τί σκέπτεσθε στὶς καρδιές σας;»⁷.

5. Ἡσ. 11, 3.

6. Αὐτόθι.

7. Λουκᾶ 5, 22.

64 Οὗτος τοίνυν ὁ τοῦ Πνεύματος φόβος τοὺς μὲν τελεώτερον εὐμοιρηκότας τῶν χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος καὶ τὴν διορατικὴν δύναμιν παρέχων φοβεροὺς ἀπεργάζεται τοῖς πᾶσιν, ἐπεὶ καὶ παρὰ τῶν τοιούτων τὰ κρυπτὰ τῆς καρδίας τῶν προσιόντων, καθά φησιν ὁ Παῦλος, φανερὰ γίνεται, καὶ οὕτω πεσόντες προσκυνοῦσι τῷ Θεῷ, ἀπαγγέλλοντες ὅτι ὁ Θεὸς ὄντως ἐν αὐτοῖς ἐστί· τοῖς δὲ μήπω πρὸς τοῦτο ἱκανοῖς, ἐπαισθομένοις μὲντοι τῆς φοβερᾶς αἰδεσιμότητος τοῦ Πνεύματος, εἰσαγωγικὸν δέος ἐμποιεῖ, ἀποτρεπτικὸν τοῦ ἀμαρτάνειν εἰς Θεὸν καὶ οὕτω 10 τὸ χάρισμα τῆς ἀσφαλείας ἐνίησιν αὐτοῖς, ἐπιτηδειότεροις πρὸς ὑποδοχὴν γεγεννημένοις κατὰ λόγον τῆς ἐπιγνώσεως καὶ τῆς κατ' ἐπίγνωσιν σπουδῆς. Διόπερ ὁ μέγας Βασίλειος τὰς ἐνεργείας, ἃς αἰδίως ἔχει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀπαριθμούμενος ἀσφάλειαν τοῦ θείου Πνεύματος τὸ πνεῦμα τοῦ φόβου προσηγό- 15 ρευσε. Πῶς οὖν ἔσται κτιστὴ ἢ τοῦ Πνεύματος αἰδῖος ἐνέργεια, ἧς τῇ μετοχῇ καὶ ἡμῖν, ἐφ' ὅσον ἐγχωρεῖ, τὸ ἀσφαλὲς προσγίνε-
ται;

65 Περὶ τῶν ἑπτὰ τούτων τοῦ Πνεύματος ἐνεργειῶν καὶ ὁ προφήτης Ζαχαρίας εἶπεν, «ἑπτὰ οὗτοι ὀφθαλμοὶ Κυρίου εἰσὶν 20 οἱ ἐπιβλέποντες ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν». Ὁ δὲ θεολογικώτατος τῶν τοῦ Κυρίου μαθητῶν καὶ διαφερόντως αὐτῷ ἠγαπημένος ἐν τῇ Ἄ π ο κ α λ ύ ψ ε ι γράφων «χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ καὶ ἀπὸ τῶν ἑπτὰ πνευμάτων, ἃ ἐνώπιον τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ εἰσι, καὶ ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ», οὐχὶ καὶ οὗτος τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον 25 εἶναι ταῦτα τοῖς πιστοῖς πᾶσιν ἐναργῶς παρίστησιν;

64 Τοῦτος λοιπὸν ὁ φόβος τοῦ Πνεύματος καθιστᾶ ἐκείνους ποὺ ἔχουν ἐπιτύχει τελειότερα τὰ χαρίσματα τοῦ Πνεύματος φοβεροὺς σὲ ὄλους, παρέχοντάς τους καὶ τὴ διορατικὴ δύναμι. Ἄπο αὐτοῦ τοῦ εἶδους τοὺς ἀνθρώπους, ὅπως λέγει ὁ Παῦλος, τὰ κρυφὰ τῆς καρδιᾶς τῶν προσερχομένων γίνονται φανερὰ κι' ἔτσι πέφτοντας κάτω προσκυνοῦν τὸν Θεό, ἀπαγγέλλοντας ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι πράγματι μέσα τους⁸. Σ' αὐτοὺς ὅμως ποὺ δὲν εἶναι ἀκόμη ἱκανοὶ γι' αὐτό, ἀλλὰ αισθάνονται τὴ φοβερὴ αἰδεσιμότητα τοῦ Πνεύματος, προκαλεῖ εἰσαγωγικὸ δέος, ποὺ εἶναι ἀποτρεπτικὸ τῆς ἀμαρτωλότητος πρὸς τὸν Θεὸ κι' ἔτσι ἐνσταλάζει σ' αὐτοὺς τὸ χάρισμα τῆς ἀσφαλείας, διότι γίνονται ἐπιτηδειότεροι γιὰ τὴν ὑποδοχὴ λόγῳ τῆς ἐπιγνώσεως καὶ τοῦ ζήλου κατ' ἐπίγνωσιν. Γι' αὐτὸ ὁ μέγας Βασίλειος, ἀπαριθμώντας τὶς ἐνέργειες ποὺ ἔχει αἰδίως τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἐχαρακτήρισε ἀσφάλεια τοῦ θείου Πνεύματος τὸ πνεῦμα τοῦ φόβου⁹. Πῶς λοιπὸν θὰ εἶναι κτιστὴ ἢ αἴδια ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος, ἀπὸ τῆς ὁποίας τὴ συμμετοχὴ προκαλεῖται καὶ σὲ μᾶς ἢ ἀσφάλεια, ὅσο ἐπιτρέπεται;

65 Γιὰ τὶς ἑπτὰ τοῦτες ἐνέργειες τοῦ Πνεύματος εἶπε καὶ ὁ προφήτης Ζαχαρίας, «ἑπτὰ εἶναι τοῦτοι οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ Κυρίου ποὺ ἐπιβλέπουν ἐπάνω σὲ ὅλη τὴ γῆ»¹⁰. Ὁ δὲ θεολογικώτατος καὶ ἰδιαιτέρως ἀγαπημένος ἀπὸ τοὺς μαθητὰς τοῦ Κυρίου γράφει στὴν Ἀποκάλυψι, «χάρις καὶ εἰρήνη σὲ σᾶς ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ ἀπὸ τὰ ἑπτὰ πνεύματα, ποὺ εὐρίσκονται ἐμπρὸς στὸ θρόνο τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀπὸ τὸν Χριστό»¹¹. Δὲν παριστάνει καὶ αὐτὸς ἐδῶ σὲ ὄλους τοὺς πιστοὺς ὅτι τοῦτα εἶναι τὸ ἅγιο Πνεῦμα;

8. *Α' Κορ.* 14, 25.

9. *Κατ' Εὐνομίου* 5, PG 29, 772C.

10. *Ζαχ.* 3, 9.

11. *Ἄπ.* 1, 4.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'

*Ἔτι περὶ τῶν ἐπτὰ πνευμάτων τούτων ὅτι ἄκτιστα·
καὶ μαρτυρίας διασάφησις παρ' Ἀκινδύνου κατ'
αὐτῶν κακῶς προαγομένης, ἐν ἧ καὶ περὶ
τοῦ ποιεῖν καὶ ἐνεργεῖν*

66 Ὁ δ' ἀφόβως κατὰ τοῦ Θεοῦ λογογραφῶν Ἀκίνδυνος καὶ
διὰ τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ εἰς κτίσμα τὸ Πνεῦμα κατασπῶν αὐτοῦ
τὸ θεολογικὸν ἐκεῖνο προήνεγκε· «πνεῦμα λέγεται υἰοθεσίας,
ἀληθείας, ἐλευθερίας, πνεῦμα σοφίας, συνέσεως, βουλής, ἰσχύ-
5 ος, γνώσεως, εὐσεβείας, φόβου Θεοῦ· καὶ γὰρ ποιητικὸν τούτων
ἀπάντων». Εἶτ' αὐτὸς ἐκ τούτου συνάγων καὶ συμπεραίνων
φησὶν· «ὧν οὖν ποιητικὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, πῶς ἄκτιστα
ταῦτα καὶ Θεῶ συναΐδια;», φανερωῶς οὐ τὸν φόβον μόνον ἀλλὰ
καὶ πάσας τὰς ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος κτιστὰς ἀποφαινόμε-
10 νος. Μετὰ μέντοι τὸν θεολόγον Γρηγόριον καὶ ἕτερον παράγει
μάρτυρα, ψευσομάρτυς μέντοι πρότερον αὐτὸς ἐκεῖνου γινόμε-
νος, οὐ κατὰ διάνοιαν μόνον ὡς ἐπὶ τῆς ἀνωτέρω ρήσεως, ἀλλὰ
καὶ κατ' αὐτὰ τὰ ρήματα γράφων, «καὶ ὁ θεῖος Χρυσόστομος
πάλιν τὴν αὐτὴν φησι παραμυθίαν· ὅτι τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἐνεργεῖ
15 πάντα· καθὼς γὰρ βούλεται οὕτω ποιεῖ»· τοῦτο καὶ ἀπὸ τούτων
κατασκευάζων καὶ δεικνύς, ὡς ἐπεὶ ἐνεργεῖν καὶ ποιεῖν λέγεται
αὐτὰς τὸ Πνεῦμα, κτισταὶ εἰσιν αἱ τοῦ Πνεύματος ἐνέργειαι, μὴ
συνιεῖς ὅτι τὸ ποιεῖν καὶ ἐνεργεῖν τῶν πολλαχῶς λεγομένων
ἐστίν· οὐ γὰρ τὸ κτίζειν σημαίνει μόνον ἀλλὰ πρὸς πολλοῖς ἐτέ-
20 ροις καὶ τὸ φυσικῶς ἐνεργεῖν, ὡς καὶ τὸν ἥλιον ἂν φαῖμεν τὴν

1. Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος 31 (Θεολογικός 5), 29· PG 36, 165C.
Πρβλ. καὶ Λόγον 41, 9, PG 36, 441C.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 17

Καὶ ἄλλο περὶ τῶν ἐπτὰ τούτων πνευμάτων, ὅτι εἶναι ἄκτιστα·
καὶ διασάφησις μαρτυρίας πού προβάλλεται κακῶς ἀπὸ τὸν
Ἄκίνδουνο ἐναντίον του, ὅπου γίνεται λόγος καὶ περὶ
τοῦ ποιεῖν καὶ τοῦ ἐνεργεῖν

66 Ὁ Ἄκίνδουνος, λογογραφώντας κατὰ τοῦ Θεοῦ ἀφόβως καὶ διὰ τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ ὑποβιβάζοντας τὸ Πνεῦμα του σὲ κτίσμα, ἐπρόφερε κι' ἐκεῖνο τὸ θεολογικό: «λέγεται πνεῦμα υἰοθεσίας, ἀληθείας, ἐλευθερίας, πνεῦμα σοφίας, συνέσεως, βουλής, ἰσχύος, γνώσεως, εὐσεβείας, φόβου Θεοῦ· διότι εἶναι ποιητικὸ ὄλων τούτων»¹. Ἐπειτα ὁ ἴδιος, συνάγοντας ἀπὸ τοῦτο καὶ συμπεραίνοντας, λέγει: «αὐτὰ λοιπόν, τῶν ὁποίων τὸ ἅγιο Πνεῦμα εἶναι ποιητικὸ, πῶς θὰ εἶναι ἄκτιστα καὶ συναΐδια μὲ τὸν Θεό;», φανερῶς χαρακτηρίζοντας ὄχι μόνο τὸ φόβο ἀλλὰ καὶ ὅλες τὶς ἐνέργειες τοῦ Πνεύματος κτιστές. Ἐπειτα ὁμοῦ ἀπὸ τὸν θεολόγο Γρηγόριο φέρει καὶ ἄλλη μαρτυρία, ἀφοῦ πρωτύτερα αὐτὸς ἔγινε ψευδομάρτυρας ἐκείνου, ὄχι μόνο κατὰ τὴ διάνοια, ὅπως στὴν περίπτωσι τῆς παραπάνω ρήσεως, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰ ἴδια τὰ λόγια, γράφοντας, «καὶ ὁ θεῖος Χρυσόστομος πάλι τὴν ἴδια παραμυθία λέγει, ὅτι τὸ ἴδιο Πνεῦμα ἐνεργεῖ τὰ πάντα· διότι πράττει ὅπως θέλει»². Κατασκευάζει καὶ ἀπὸ αὐτὰ καὶ δείχνει τοῦτο, ὅτι ἐπειδὴ λέγεται ὅτι τὸ Πνεῦμα τὶς ἐνεργεῖ καὶ τὶς ποιεῖ, εἶναι κτιστές οἱ ἐνέργειες τοῦ Πνεύματος γιὰ νὰ ἀντιλαμβάνεται ὅτι τὸ ποιεῖν καὶ ἐνεργεῖν εἶναι ἀπὸ τὶς λέξεις πού ἔχουν πολλὰς ἐννοιες. Δὲν σημαίνουν μόνο τὸ κτίσειν, ἀλλὰ ἐκτὸς ἀπὸ πολλὰ ἄλλα καὶ τὸ φυσικῶς ἐνεργεῖν,

2. Πρβλ. Ἰω. Χρυσόστομος, Ὁμιλίαν 29 εἰς Α' Κορινθίους, 4, PG 61, 245, τὸ ὅποιο παραποιεῖ ὁ Ἄκίνδουνος γράφοντας ἀντὶ «ἐνεργεῖ», «ποιεῖ».

ἡμέραν ποιεῖν καὶ ποιητικὸν εἶναι τῆς ἡμέρας, ἅτε φυσικῶς ταύτην ἐκτελοῦντα, μᾶλλον δέ, ἵνα καταλλήλῳ χρήσωμαι τῷ παραδείγματι, ὡς ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος, «ἄθλον ἀρετῆς Θεὸν γενέσθαι, καὶ τῷ ἀκραιφνεστάτῳ φωτὶ καταστράπτεσθαι, τῆς ἡμέρας ἐκείνης υἱὸν γενόμενον, ἢ μὴ διακόπτεται ζόφῳ· ἄλλος γὰρ ταύτην ποιεῖ ἥλιος, ὁ τὸ ἀληθινὸν φῶς ἀπαστράπτων».

67 Οὕτω τοίνυν καὶ Γρηγόριος ὁ μέγας ποιητικὸν φησὶ τὸ Πνεῦμα τῶν οἰκείων καὶ φυσικῶν αὐτοῦ ἐνεργειῶν· καὶ καθάπερ αἱ τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς ἀκτῖνες ἄκτιστοι, ταυτὸ δ' εἶπεῖν 10 ἐκείνη ἡ ἡμέρα, καὶ παρὰ τοῦτο ἄκτιστοι διατελοῦσιν, ὅτι ἄλλος ἥλιος αὐτὰς ποιεῖ καὶ ἐνεργεῖ, δηλονότι ὁ Θεός, οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας καὶ τὰ τούτῳ συναπηριθμημένα διατελοῦσιν ἄκτιστα, ἐπεὶ ποιεῖ καὶ ἐνεργεῖ ταῦτα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὡς ἐμφύτους ἐνεργείας. Εἰ δὲ καὶ διὰ τοῦ κραθῆναι τῷ ἀληθινῷ 15 φωτὶ υἰοποιούμεθα, κατὰ τὸ εἰρημένον ἐνταῦθα τῷ μεγάλῳ Βασιλείῳ, τὸ φῶς ἄρα τὸ ἀληθινὸν ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τῆς υἰοθεσίας. Ταῦτ' ἄρα καὶ Γρηγόριος ὁ θεολόγος τοῖς προαπηριθμημένοις παρὰ τοῦ προφήτου προσέθηκε καὶ προέθηκε «πνεῦμα υἰοθεσίας, ἀληθείας, ἐλευθερίας», ἵνα δείξῃ τοῦτ' αὐτὸ ταῦτα τὸ 20 Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὑπάρχον, ἐπεὶ καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος «οὐδαμοῦ», φησὶ, «τῆς Γραφῆς εὑρηται πνεῦμα ἀληθείας ἕτερόν τι λεγόμενον ἢ αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ὁ δὲ ἀπόστολος Ρωμαίοις γράφων 'οὐκ ἐλάβετε', φησὶ, 'πνεῦμα δουλείας, ἀλλὰ πνεῦμα υἰοθεσίας, ἐν ᾧ κράζομεν, ἀββᾶ ὁ Πατήρ· τοῖς δὲ Γαλάταις 25 ἐπιστέλλων 'ἐξαπέστειλε', φησὶ, 'τὸ πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν κράζον, ἀββᾶ, ὁ Πατήρ'». Ὡστε τὸ πνεῦμα

3. Περὶ τοῦ χωρίου τούτου βλ. σχετικὴ σημείωσι στὴν παράγρ. 22, τοῦ παρόντος λόγου.

4. Λόγος 31 (Θεολογικὸς 5), 29, PG 36, 165C.

ὅπως θὰ μπορούσαμε νὰ εἰποῦμε ὅτι καὶ ὁ ἥλιος ποιεῖ τὴν ἡμέ-
ρα καὶ εἶναι ποιητικὸς τῆς ἡμέρας, ἀφοῦ τὴν ἐκτελεῖ φυσικῶς,
μᾶλλον δέ, γιὰ νὰ χρησιμοποιοῦσω κατάλληλο παράδειγμα,
ὅπως λέγει ὁ μέγας Βασίλειος, «ἐπαθλο ἀρετῆς εἶναι νὰ γίνῃ
Θεός, καὶ νὰ καταστράπτεται ἀπὸ τὸ ἀκραιφνέστατο φῶς, γενό-
μενος υἱὸς τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἡ ὁποία δὲν διακόπτεται ἀπὸ
σκότος· διότι ἄλλος ἥλιος τὴν κατασκευάζει, αὐτὸς πού ἀπα-
στράπτει τὸ ἀληθινὸ φῶς»³.

67 Ἔτσι λοιπὸν καὶ ὁ μέγας Γρηγόριος καλεῖ ποιητικὸ τὸ
πνεῦμα τῶν φυσικῶν του ἐνεργειῶν⁴ καὶ ὅπως οἱ ἀκτῖνες τοῦ
ἀληθινοῦ φωτὸς εἶναι ἄκτιστες, μὲ ἄλλα λόγια εἶναι ἐκείνη ἡ
ἡμέρα, καὶ εἶναι ἄκτιστη γιὰ τοῦτο, ὅτι ἄλλος ἥλιος τὶς ποιεῖ
καὶ τὶς ἐνεργεῖ, δηλαδὴ ὁ Θεός, ἔτσι καὶ τὸ Πνεῦμα τῆς ἀλη-
θείας καὶ οἱ ἄλλες ἀπαριθμούμενες μαζί μὲ αὐτὸ ἐνέργειες εἶναι
ἄκτιστα, ἐπειδὴ τὰ ποιεῖ καὶ τὰ ἐνεργεῖ τὸ ἅγιο Πνεῦμα ὡς ἔμ-
φυτες ἐνέργειες. Ἄν δὲ υἱοποιούμαστε καὶ διὰ τῆς συγκράσεώς
μας μὲ τὸ ἀληθινὸ φῶς, σύμφωνα μὲ τὸ λεγόμενον ἀπὸ τὸ μέγα
Βασίλειο ἐδῶ, ἄρα τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸ εἶναι τὸ Πνεῦμα τῆς υἱο-
θεσίας. Αὐτὰ λοιπὸν καὶ ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος προσέθεσε
στὰ προαπαριθμούμενα ἀπὸ τὸν προφήτη καὶ προέβαλε, «πνεῦ-
μα υἱοθεσίας, ἀληθείας, ἐλευθερίας»⁵, γιὰ νὰ δείξῃ ὅτι τὸ ἅγιο
Πνεῦμα εἶναι ἀκριβῶς αὐτά, ἐπειδὴ καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος λέ-
γει, «σὲ κανένα μέρος τῆς Γραφῆς δὲν εὐρίσκεται νὰ ἀναφέρε-
ται Πνεῦμα ἀληθείας διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ ἅγιο Πνεῦμα.
Ὁ δὲ ἀπόστολος γράφοντας πρὸς τοὺς Ρωμαίους λέγει, ‘δὲν
ἐπήρατε πνεῦμα δουλείας, ἀλλὰ Πνεῦμα υἱοθεσίας, μὲ τὸ ὁποῖο
κράζομε, ἄββᾶ ὁ Πατέρας’⁶. στοὺς Γαλάτες δὲ λέγει, ‘ἔστειλε
τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ του στὶς καρδιές μας, πού κράζει, ἄββᾶ ὁ
Πατέρας’⁷»⁸. Ὡστε τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ εἶναι τὸ Πνεῦμα τῆς

5. Αὐτόθι· πρβλ. καὶ *Λόγον* 41, 9, PG 36, 441C.

6. *Ρωμ.* 8, 15.

7. *Γαλ.* 4, 6.

8. *Ἐπιστολὴ 1 πρὸς Σεραπίωνα*, 25, PG 26, 589A.

τοῦ Υἱοῦ ἐστὶ τὸ πνεῦμα τῆς υἰοθεσίας καὶ τῆς ἐλευθερίας, ταυ-
τὸ δ' εἶπεῖν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· εἰ δὲ ταῦτα, καὶ τὰ συναπηρι-
θμημένα τούτοις. Ἄρ' οὖν οὐ κατ' αὐτοῦ τοῦ θεοῦ Πνεύματος
καὶ τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς ὁ Ἀκίνδυνος ποιεῖται τὸν ἀγῶνα, κατὰ
5 τούτων ἀγωνιζόμενος;

68 Οὐ μὴν ἀλλ' ἐπεὶ κατὰ μίμησιν Ἀρείου διὰ τῆς τοῦ
«ποιεῖν» φωνῆς καὶ τῶν αὐτῇ παραπλησίων, ὡς ἐκεῖνος τότε
τὸν Υἱόν, οὕτω νῦν ὁ Ἀκίνδυνος τὰς ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος,
ταυτὸ δ' εἶπεῖν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, κτίσμα πειρώμενος δεικνύ-
10 ναι, λογίζεται τι λέγειν ἰσχυρόν, φέρε κατὰ μίμησιν τῶν σεπτῶν
ἡμῶν πατέρων, ὡς ἐκεῖνοι πρὸς ἐκεῖνον καὶ πρὸς τοῦτον ἀπαν-
τήσωμεν ἡμεῖς λέγοντες· οὐχ ὑπὸ τῶν ὀνομάτων, ὧ οὗτος, τὰ
πράγματα μετασκευάζεται, τοῖς δὲ πράγμασι καταλλήλως ἢ τῶν
νοημάτων σημασία μεθέλκεται καὶ μετατάττεται· τῶν γὰρ ὀνο-
15 μάτων αἴτια τὰ πράγματα, οὐ τῶν πραγμάτων τὰ ὀνόματα. Καὶ
τοίνυν, ὅταν μὲν τι τῶν ἐκ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρηγμένων
ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ποιεῖσθαι λέγεται ἢ γίνεσθαι ἢ ἐνεργεῖσθαι, νοοῦ-
μεν ἐκ τοῦ πράγματος, ὡς τὸ κτιστὸν αὐτοῦ παρίστησι τῶν εἰ-
ρημένων ἕκαστον. Ὅταν δὲ τι τῶν τοιούτων προσρημάτων ἐπὶ
20 τῶν φύσει προσόντων τῷ Θεῷ καὶ φυσικῶς προϊόντως ἐκ
Θεοῦ κείμενον εὐρίσκωμεν, καὶ τὸ αὐτὸ ἐνεργούμενόν τε λέγη-
ται καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὑπάρχειν, ὡς καὶ ὁ μέγας φησὶ Βα-
σίλειος, «ὅταν μὲν τὴν ἀξίαν τοῦ Πνεύματος ἐννοῶμεν, μετὰ
Πατρὸς αὐτὸ καὶ Υἱοῦ θεωροῦμεν, ὅταν δὲ τὴν εἰς τοὺς μετό-
25 χους ἐνεργουμένην χάριν ἐνθυμηθῶμεν, ἐν ἡμῖν εἶναι τὸ Πνεῦμα
λέγομεν». Καὶ ὅταν αὐτὸ τὸ ἐνεργούμενον καὶ δάκτυλος Θεοῦ
καὶ καρπὸς καὶ ὄφθαλμὸς καλῆται, καὶ πνεῦμα ἀληθείας καὶ
υἰοθεσίας καὶ ὅσα τῶν ἐξῆς, ὡς καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς εὐαγγε-
λίοις εἶπε, καὶ πρὸ τοῦ εὐαγγελίου Μωϋσῆς ἰστόρησε καὶ

9. Περὶ ἀγίου Πνεύματος 26, 63, Β. Bruche, σ. 230· PG 32, 184C.

10. Ἐξ. 8, 15· Λουκᾶ 11, 20.

11. Γαλ. 5, 22.

υίοθεσίας, καὶ τῆς ἐλευθερίας, δηλαδὴ τὸ ἅγιο Πνεῦμα· κι' ἂν εἶναι τοῦτα, εἶναι τὰ συναριθμημένα μὲ αὐτά. Ἐραγε λοιπὸν ὁ Ἀκίνδυνος, ἀγωνιζόμενος ἐναντίον τούτων, δὲν πολεμεῖ τὸ ἴδιο τὸ θεῖο Πνεῦμα καὶ τὸ ἀληθινὸ φῶς;

68 Ἄλλ' ὅμως, ἐπειδὴ κατὰ μίμησι τοῦ Ἀρείου διὰ τῆς λέξεως ποιεῖν καὶ τῶν παρομοίων μὲ αὐτήν, ὅπως ἐκεῖνος τότε ἐπιχειροῦσε νὰ δείξη κτίσμα τὸν Υἱό, ἔτσι τώρα ὁ Ἀκίνδυνος, ἐπιχειρώντας νὰ δείξη κτίσμα τὶς ἐνέργειες τοῦ Πνεύματος, δηλαδὴ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, νομίζει ὅτι λέγει κάτι σπουδαῖο, ἐμπρός, κατὰ μίμησι τῶν σεπτῶν μας πατέρων, ἄς ἀπαντήσωμε κι' ἐμεῖς πρὸς τοῦτον ὅπως ἐκεῖνοι πρὸς ἐκεῖνον, λέγοντας· δὲν μεταποιοῦνται ἀπὸ τὰ ὀνόματα τὰ πράγματα, ὡς ἄνθρωπε, ἀλλὰ ἡ σημασία τῶν νοημάτων μεθέλκεται καὶ μετατάσσεται καταλλήλως πρὸς τὰ πράγματα· διότι τὰ πράγματα εἶναι αἷτια τῶν ὀνομάτων καὶ ὄχι τὰ ὀνόματα αἷτια τῶν πραγμάτων. Ἐτσι λοιπὸν, ὅταν λέγεται ὅτι κάποιος ἀπὸ ὅσα παρήγαγε ὁ Θεὸς ἐκ τοῦ μῆ ὄντος στὴν ὑπαρξὶ ποιεῖται ἢ γίνεται ἢ ἐνεργεῖται, ἐννοοῦμε ἀπὸ τὸ πρᾶγμα, ὅτι καθένα ἀπὸ τὰ λεγόμενα παριστάνει τὸ κτιστό του. Ὅταν ὅμως εὐρίσκωμε κάποιον ἀπὸ τὰ τέτοια ὀνόματα νὰ χρησιμοποιῆται γιὰ τὰ φύσει προσόντα στὸν Θεὸ κατὰ φυσικῶς προερχόμενα ἀπὸ τὸν Θεό, καὶ αὐτὸ λέγεται ὅτι ἐνεργεῖται καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα ὅτι ὑπάρχει, ὅπως λέγει καὶ ὁ μέγας Βασίλειος, «ὅταν ἀποβλέπωμε στὴν ἀξία τοῦ Πνεύματος, τὸ θεωροῦμε μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα, ὅταν ὅμως σκεφθοῦμε τὴ χάρι πού ἐνεργεῖται στοὺς μετόχους, λέγομε ὅτι τὸ Πνεῦμα εἶναι μέσα μας»⁹. Καὶ ὅταν τὸ ἴδιο τὸ ἐνεργούμενο καλῆται δάκτυλος Θεοῦ¹⁰ καὶ καρπὸς¹¹ καὶ ὀφθαλμὸς¹² καὶ Πνεῦμα ἀληθείας¹³ καὶ υἰοθεσίας¹⁴ καὶ τὰ παρόμοια, ὅπως καὶ ὁ Κύριος εἶπε¹⁵ καὶ πρὶν ἀπὸ τὸ εὐαγγέλιο ἰστόρησε ὁ Μωυσῆς¹⁶ καὶ

12. Ζαχ. 3, 9.

13. Ἰω. 14, 17· 16, 13.

14. Ρωμ. 8, 15.

15. Λουκᾶ 11, 20.

16. Ἐξ. 8, 15.

Ἡσαΐας προεφήτευσε καὶ Ζαχαρίας, καὶ μετὰ τὸ εὐαγγέλιον ὃ τε μέγας Παῦλος ἐδίδαξε καὶ ὁ μέγας Βασίλειος ἠρμήνευσε καὶ ὁ θεολόγος ἐξύμνησε Γρηγόριος, καὶ ταῦτ' οὐχ ἅπαξ ἀλλὰ καὶ πολλάκις, καὶ ὅταν τὸ αὐτὸ ἐνεργεῖσθαι τε καὶ ποιεῖσθαι λέγηται, καὶ ἐπαναπαύεσθαι τῷ ἄνθει τῷ ἐκ τῆς ρίζης Ἰεσσαί, καὶ φύσει προσεῖναι τῷ τοῦ Θεοῦ Υἱῷ, καὶ φυσικῶς καὶ οὐσιωδῶς ἐνυπάρχειν τῷ Θεῷ καὶ αἰδίως τοῦτ' ἔχειν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς ὁ προφήτης ἔφη πάλιν καὶ ὁ μέγας Βασίλειος καὶ ὁ θεῖος Μάξιμος πρὸς τούτοις, καὶ ὅταν τὸ αὐτὸ ποιούμενόν τε λέγεται 10 καὶ ἐνεργούμενον, καὶ τὸν ἔχοντα τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος ἐν ἑαυτῷ πληροῦν, πῶς ἂν κτίσμα νοήσωμεν νοῦν ἔχοντες αὐτὸ διὰ τὸ ποιεῖσθαι λέγεσθαι καὶ ἐνεργεῖσθαι; Ἦ καὶ τὸ ἀληθινὸν φῶς ἐροῦμεν κτίσμα διὰ τὸ τὸν μέγαν Βασίλειον, καθάπερ προειρήκαμεν, ἄλλον ἥλιον ποιεῖν εἰπεῖν τὴν ἀνέσπερον ἡμέραν, τὸν 15 τὸ ἀληθινὸν ἀπαστράπτοντα φῶς; τί γὰρ ἕτερον ἢ τὸ φῶς ἐκείνη τοῦτο τὸ ἀληθινόν; Κτιστὸν οὖν, εἰ πᾶν τὸ ὁπωσδήποτε ποιούμενον κατὰ τὸν Ἀκίνδυνον κτιστόν. Ἡμεῖς δὲ ποιεῖσθαι του σκέψιν λέγοντες ἢ πρὸς τινα τὴν διὰ γλώττης ὁμιλίαν, ἄρα κτίζομεν τὴν σκέψιν ἢ τὴν ὁμιλίαν ἢ φυσικῶς ταύτην ἐνεργοῦμεν; 20 Εἰ δέ τις φαίη καὶ υἷον ποιῆσαι (οὐ γὰρ τὸν αὐτὸν τρόπον πᾶν τὸ φύσει ἐκ τινος) ἄρ' οὐ φύσει λέγει τὸν ἴδιον υἷον εἶναι ἐξ αὐτοῦ διὰ τὸ ποιῆσαι φάναι;

69 Τῷ γε μὴν τὰς ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος κτίσματα πεφρονηκότι διὰ τοῦτο τοῦνομα ράδιον ἂν εἶη καὶ τοὺς παῖδας τῶν πατέρων κτίσματα δοξάσαι, διὰ τὸ πεποιῆσθαι τε καὶ γεγενῆσθαι τούτοις. Ἔστιν οὖν γεγράφθαι, «καὶ τῷ Ἰὼβ γὰρ ἐγένοντο»,

17. Ἡσ. 11, 2-3.

18. Ζαχ. 3, 9.

19. Ρωμ. 8, 15 κ.ἄ.

20. Κατ' Εὐνομίου 5 (ψευδ.), PG 29, 772C.

προεφήτευσαν ὁ Ἡσαΐας¹⁷ καὶ ὁ Ζαχαρίας¹⁸ καὶ μετὰ τὸ εὐαγγέλιο ἐδίδαξε ὁ μέγας Παῦλος¹⁹ καὶ ἐρμήνευσε ὁ μέγας Βασίλειος²⁰ καὶ ἐξύμνησε ὁ θεολόγος Γρηγόριος²¹ καὶ μάλιστα ὄχι μιὰ φορὰ ἀλλὰ πολλές· καὶ ὅταν τὸ ἴδιό λέγεται ὅτι ἐνεργεῖται καὶ ποιεῖται καὶ ἐπαναπαύεται στὸ ἄνθος ποὺ βγαίνει ἀπὸ τὴ ρίζα τοῦ Ἰησοῦ²² καὶ ὅτι φύσει προσυπάρχει στὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ καὶ ὅτι ἐνυπάρχει φυσικῶς καὶ οὐσιωδῶς στὸν Θεὸ καὶ ὅτι τὸ ἅγιο Πνεῦμα τὸ ἔχει τοῦτο αἰδίως, ὅπως εἶπε πάλι ὁ προφήτης καὶ ὁ μέγας Βασίλειος²³ καὶ ἐκτὸς ἀπὸ αὐτοὺς ὁ θεῖος Μάξιμος²⁴, καὶ ὅταν τὸ ἴδιο λέγεται ποιούμενο καὶ ἐνεργούμενο καὶ ὅτι πληρώνει αὐτὸν ποὺ ἔχει μέσα του τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος²⁵, πῶς, ἂν ἔχωμε νοῦ, θὰ τὸ θεωρήσωμε κτίσμα διότι λέγεται ὅτι ποιεῖται καὶ ἐνεργεῖται; Ἡ καὶ τὸ ἀληθινὸ φῶς θὰ τὸ εἰποῦμε κτίσμα γιὰ τὸ λόγο ὅτι ὁ μέγας Βασίλειος, ὅπως προείπαμε, εἶπε ὅτι ἄλλος ἥλιος κάμει τὴν ἀνέσπερη ἡμέρα, αὐτὸς ποὺ ἀπαστράπτει τὸ ἀληθινὸ φῶς; διότι τί ἄλλο εἶναι ἐκείνη παρὰ τὸ φῶς τοῦτο τὸ ἀληθινό; Κτιστὸ λοιπὸν εἶναι τοῦτο, ἂν κάθε πρᾶγμα ὅπωςδήποτε ποιούμενο εἶναι κατὰ τὸν Ἀκίνδυνο ἀληθινό. Ἐμεῖς λέγομε ὅτι ποιεῖται ἢ σκέψις κάποιου ἢ ἢ διὰ τῆς γλώσσας ὁμιλία πρὸς κάποιον, ἄρα κτίζομε τὴν σκέψι ἢ τὴν ὁμιλία ἢ τὴν ἐνεργοῦμε φυσικῶς; Ἄν δὲ εἰπῆ κανεὶς ὅτι ποιεῖ καὶ υἱὸ (διότι κάθε τι ποὺ προέρχεται φύσει ἀπὸ κάποιο δὲν εἶναι κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο), ἄραγε δὲν λέγει ὅτι ὁ υἱὸς του εἶναι φύσει ἀπὸ αὐτὸν ἐπειδὴ λέγει ὅτι ἐποίησε;

69 Γιὰ ἐκεῖνον ποὺ θεωρεῖ κτίσματα τὶς ἐνέργειες τοῦ Πνεύματος ἐξ αἰτίας τῆς λέξεως ποιεῖσθαι, θὰ ἦταν εὐκόλο νὰ θεωρήσῃ καὶ τὰ παιδιὰ κτίσματα τῶν πατέρων, διότι ἔχουν ποιηθῆ καὶ γεννηθῆ ἀπὸ αὐτοὺς. Λέγει ὅτι ἔχει γραφῆ σὲ μερικὰ

21. *Λόγος 31* (Θεολογικός 5), 29, PG 36, 165BC καὶ *Λόγος 41*, 9, PG 36, 441BC.

22. *Ἡσ.* 11, 2.

23. Ἐνθ' ἄνωτ.

24. *Πρὸς Θαλάσσιον* 29, PG 90, 365A.

25. Πρβλ. *Κολ.* 1, 19· 2, 9.

φησίν, «υἱοὶ ἑπτὰ καὶ θυγατέρες τρεῖς»· καὶ ὁ πατριάρχης Ἰακώβ πρὸς Ἰωσήφ ἔλεγε, κατὰ τὸ ἐν τῇ Γενέσει γεγραμμένον, «οἱ δύο υἱοὶ σου οἱ γενόμενοί σοι εἰς Αἴγυπτον πρὸ τοῦ με ἐλθεῖν, ἐμοὶ εἰσι»· καὶ ὁ Μωϋσῆς νομοθετῶν, «ἐὰν γένωνται»,
 5 φησί, «τινὶ υἱοί, καὶ ἐὰν ποιῆσῃ υἶόν ἢ θυγατέρα», καὶ ὁ Ἐζεκίας ἠνίκα τὴν προσθήκην τῆς ζωῆς ἐξαισίως εἴληφεν, «ἀπὸ τοῦ νῦν παιδία ποιήσω, ἃ ἀπαγγελοῦσι τὴν δικαιοσύνην σου, Κύριε τῆς σωτηρίας μου», φησὶ πρὸς τὸν Θεόν.

70 Οἱ μὲν οὖν δυσσεβῶς κτιστὰς ἀποφαινόμενοι τὰς ἐνεργείας
 10 τοῦ Πνεύματος, ὡς ὑπὸ τοῦ τῆς συνέσεως ἐγκαταλελειμμένοι πνεύματος εἰς ἀδόκιμον παραδοθέντες νοῦν, τοὺς αὐτοὺς οἰέσθωσαν πατέρας καὶ δημιουργούς, ἵνα πάντα συγγέαντες, τό γε εἰς αὐτοὺς ἦκον, διὰ πάντων ἀσεβήσωσιν. Ἡμῖν δὲ οὐδεμία ποτ' ἔσται λέξις ἀποχρῶσα πείθειν τὰς θείας ἐνεργείας τοῦ
 15 θείου Πνεύματος, ἃς ὁ προφήτης κεφαλαιωδῶς ἑπτὰ προσεῖπε, μετὰ τῶν κτισμάτων τάττειν. Τῶν γὰρ θείων καὶ φυσικῶν τοῦ Θεοῦ ἐνεργειῶν μία καὶ ἡ κρίσις· κριτῆς γάρ ἐστι φύσει ὁ Θεός. Ἐὰρ οὖν καὶ αὕτη τῶν κτισμάτων ἓν, ἐπεὶ λέγεται ποιεῖσθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ, καθὰ καὶ Ἀβραὰμ ἔφη πρὸς αὐτόν, «ὁ κρίνων
 20 πᾶσαν τὴν γῆν, οὐ ποιήσεις κρίσιν»; Ἐὰρ δὲ καὶ τὴν ἑαυτοῦ κρίσιν ἄξει ὁ Θεὸς εἰς κρίσιν, κατὰ τὸν διὰ τῆς ὁμωνυμίας καὶ τῆς οἰκείας παρανοίας πάντα φύροντα Ἀκίνδυνον, ἐπεὶ κατὰ τὸν Σολομῶντα «σύμπαν τὸ ποίημα ἄξει ὁ Θεὸς εἰς κρίσιν»; Πῶς δὲ καὶ τίνι κρίσει κριθήσεται ἡ κρίσις τοῦ Θεοῦ; Πῶς δ' οὐκ ἐπ'
 25 ἄπειρον προβήσεται ἡ θεία κρίσις ὑφ' ἑτέρας κρινομένη θείας κρίσεως; Τί δὲ ὁ θεῖος Κύριλλος; Ἐὰρ κτιστῶς ἔχειν τὸν Πα-

26. Ἰωβ 1, 2.

27. Γέν. 48, 5.

28. Ἐξ. 21, 4.

σημεῖα· «καὶ στὸν Ἰὼβ ἔγιναν ἑπτὰ υἱοὶ καὶ τρεῖς θυγατέρες»²⁶· καὶ ὁ πατριάρχης Ἰακώβ ἔλεγε πρὸς τὸν Ἰωσήφ σύμφωνα πρὸς τὸ γραμμένο στὴ Γένεσι, «οἱ δυὸ υἱοὶ σου ποὺ σοῦ ἔγιναν στὴν Αἴγυπτο προτοῦ ἔλθω ἐγώ, εἶναι δικοί μου»²⁷· καὶ ὁ Μωυσῆς νομοθετώντας λέγει, «ἂν γίνουν σὲ κάποιον υἱοὶ καὶ ἂν ποιήσῃ υἱὸ ἢ θυγατέρα»²⁸· καὶ ὁ Ἐζεκίας, ὅταν ἔλαβε θαυμασίως τὴν παράτασι τῆς ζωῆς, λέγει πρὸς τὸν Θεὸ «ἀπὸ τώρα θὰ ποιήσω παιδιά, τὰ ὅποια θὰ κηρύξουν τὴ δικαιοσύνη σου, Κύριε τῆς σωτηρίας μου»²⁹.

70 Αὐτοὶ λοιπὸν ποὺ χαρακτηρίζουν δυσσεβῶς κτιστὲς τὶς ἐνέργειες τοῦ Πνεύματος, ἀφοῦ ἐγκαταλελειμμένοι ἀπὸ τὸ Πνεῦμα τῆς συνέσεως παραδόθηκαν σὲ ἀδόκιμο νοῦ³⁰, ὡς νομίζουν τοὺς ἴδιους πατέρες καὶ δημιουργοὺς, ὥστε συγχέοντας τὰ πάντα, ὅσο ἐξαρτᾶται ἀπὸ αὐτούς, ν' ἀσεβήσουν καθ' ὅλα. Γιὰ μᾶς ὅμως δὲν θὰ ὑπάρξῃ ποτὲ καμμιά λέξις ἰκανὴ νὰ πείσῃ ὥστε νὰ κατατάσσωμε στὰ κτίσματα τὶς θεῖες ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ Πνεύματος, τὶς ὁποῖες ὁ προφήτης εἶπε βασικῶς ἑπτὰ. Τῶν θείων καὶ φυσικῶν ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ μιὰ εἶναι καὶ ἡ κρίσις· διότι φύσει κριτὴς εἶναι ὁ Θεός. Ἔρα γε λοιπὸν καὶ αὐτὴ εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ κτίσματα, ἐπειδὴ λέγεται ὅτι ποιεῖται ἀπὸ τὸν Θεό, ὅπως εἶπε πρὸς αὐτὸν καὶ ὁ Ἀβραάμ, «ἐσὺ ποὺ κρίνεις ὅλη τὴ γῆ, δὲν θὰ ποιήσῃς κρίσι;»³¹. Ἔρα γε πάλι καὶ τὴ δικὴ του κρίσι ὁ Θεὸς θὰ φέρῃ σὲ κρίσι, κατὰ τὸν Ἀκίνδυνο ποὺ ἀνακατεύει τὰ πάντα λόγῳ τῆς ὁμωνυμίας καὶ τῆς παρανοίας του, ἐπειδὴ κατὰ τὸν Σολομῶντα «ὁ Θεὸς θὰ ὀδηγήσῃ ὅλο τὸ σύμπαν σὲ κρίσι»³²; Πῶς ὅμως καὶ μὲ ποιά κρίσι θὰ κριθῇ ἡ κρίσις τοῦ Θεοῦ; Πῶς ἐπίσης δὲν θὰ προχωρήσῃ ἐπ' ἄπειρο ἡ θεία κρίσις κρινομένη ἀπὸ ἄλλη θεία κρίσι; Καὶ τί ἔπραξε ὁ θεῖος Κύριλλος; Ἔρα γε ὑπέδειξε πρὸς τοὺς Εὐνομιανοὺς ὅτι ὁ

29. Ἦσ. 38, 19.

30. Πρβλ. Ρωμ. 1, 28.

31. Γέν. 18, 25.

32. Ἐκκλ. 12, 14.

τέρα τὸ γεννᾶν ὑπέδειξε πρὸς τοὺς κατ' Εὐνόμιον γράφων ἐν ἔκτω κεφαλαίῳ τῶν *Θησαυρῶν*, ἄνω πάλιν αὐτῆς ἔσται καὶ κατὰ τὸ ἐν τῷ γεννᾶν τρόπον, ἀρρήτως τοῦτο ποιῶν καὶ θεοπρεπῶς»;

71 Ἡμεῖς οὖν οὐ ρημάτων ἤχοις πλανώμενοί τε καὶ πλανῶντες, ἀλλ' εἰς νοῦν τὸ τοῦ λόγου βάπτοντες, καὶ τῇ τῶν πραγμάτων ἀληθείᾳ ποδηγούμενοι, κἂν ποιητικὸν τὸ Πνεῦμα φῶμεν ἢ ἀκούσωμεν, ἰσχύος τε καὶ γνώσεως καὶ τῶν παραπλησίων, τῶν γε φύσει προσόντων τοῖς κτιστοῖς, καὶ ποιητικὸν ἐνταῦθα
10 τὸ δημιουργικὸν νοήσωμεν τῶν ἐκ μὴ ὄντων γεγονότων τούτων· κἀντεῦθεν οὐ τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας ἀλλὰ τῶν ἀκτίστων ἐνεργειῶν καὶ δυνάμεων τοῦ Πνεύματος ἐν περινοίᾳ γινόμεθα, ζωοποιὸν τε καὶ σοφοποιὸν ἐνέργειαν ἔχειν τὸ Πνεῦμα συνιέντες ἀπὸ τοῦ ποιητικὸν εἰρῆσθαι τὸ πνεῦμα τῆς ζωῆς τῶν
15 ζώντων καὶ τῆς σοφίας τῶν σοφιζομένων, κἂν εἰ φυσικῶς τε καὶ κτιστῶς. Τελέως γὰρ ἀνοηταίνοντος καὶ ὡς εἰπεῖν βοσκηματώδους διανοίας, μὴ τὴν τοῦ ἐνεργοῦντος ἐνέργειαν ἐκ τῶν κτισμάτων ἐκείνου συνορᾶν, ἀλλ' ἢ τιθέναι μετὰ τῶν κτισμάτων ταύτην, ἢ τῆς ἐνεργούσης οὐσίας ἀδιάφορον παντάπασιν νο-
20 μίζειν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'

**Ὅτι καὶ ρῆσιν παραχαρᾶξας τοῦ Χρυσοστόμου πατρός,
κατὰ τῶν χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος προήνεγκεν
ὁ Ἀκίνδυνος**

72 Φέρε δὲ καὶ τὸ παρ' Ἀκινδύνου προηγμένον τοῦ Χρυσορ-

33. *Θησαυροὶ* 6, PG 75, 77C.

34. Πρβλ. *Β' Τιμ.* 3, 13.

Πατήρ ἔχει κτιστῶς τὸ γεννᾶν, ὅταν ἔγραψε στὸ ἕκτο κεφάλαιο τῶν *Θησαυρῶν*, «ἂν ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ εἶναι ἐπάνω ἀπὸ κάθε γεννητὴ οὐσία, θὰ εἶναι πάλι ἐπάνω ἀπὸ αὐτὴν καὶ κατὰ τὸν τρόπο τοῦ γεννᾶν κἀνοντάς το ἀρρήτως καὶ θεοπρεπῶς»³³;

- 71 Ἐμεῖς λοιπὸν ποὺ δὲν πλανώμαστε οὔτε πλανοῦμε μὲ τοὺς ἤχους τῶν λέξεων³⁴, ἀλλὰ βουτοῦμε τὴν πέννα στὸ νοῦ, ποὺ λέγει ὁ λόγος, καὶ καθοδηγοῦμαστε ἀπὸ τὴν ἀλήθεια τῶν πραγμάτων, κι' ἂν εἰποῦμε ἢ ἀκούσωμε νὰ λέγεται ποιητικὸ τὸ Πνεῦμα τῆς ἰσχύος καὶ τῆς γνώσεως καὶ τῶν παρομοίων³⁵, τῶν φύσει προσυπαρχόντων στὰ κτιστά, θὰ ἐννοήσωμε ἐδῶ ποιητικὸ τὸ δημιουργικὸ τούτων ποὺ ἔγιναν ἐκ μὴ ὄντων. Ἔτσι θὰ κατανοήσωμε ὄχι τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ ἀλλὰ τὶς ἄκτιστες ἐνέργειες καὶ δυνάμεις τοῦ Πνεύματος³⁶, ἀντιλαμβανόμενοι ὅτι ἔχει ζωοποιὸ καὶ σοφοποιὸ ἐνέργεια τὸ Πνεῦμα τῆς ζωῆς τῶν ζώντων καὶ τῆς σοφίας τῶν σοφιζομένων, ἔστω καὶ φυσικῶς καὶ κτιστῶς. Διότι εἶναι γνώρισμα τελείως ἀνόητης καὶ θὰ ἐλέγαμε ζωώδους διανοίας τὸ νὰ μὴ ἀντιλαμβάνεται τὴν ἐνέργεια τοῦ ἐνεργοῦντος ἀπὸ τὰ κτίσματα ἐκείνου, ἀλλὰ ἦ νὰ τὴν τοποθετῆ μαζί μὲ τὰ κτίσματα ἦ νὰ τὴ νομίζη ἐντελῶς ἀδιάφορη ἀπὸ τὴν ἐνεργοῦσα οὐσία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 18

Ἔστι ὁ Ἀκίνδυνος προέβαλε κατὰ τῶν χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος καὶ μιὰ ρῆσι τοῦ Χρυσοστόμου πατρός, ἀφοῦ τὴν παραχάραξε

- 72 Ἐμπρὸς λοιπὸν, ἃς ἐξετάσωμε μὲ προσοχὴ καὶ τὸ χωρίο

35. Βλ. Γρηγορίου Θεολόγου, *Λόγον 31 (Θεολογικὸν 5)*, 29, PG 36, 165C.

36. Πρβλ. Γρηγορίου Νύσσης, *Εἰς τοὺς Μακαρισμοὺς 6*, PG 44, 1268D.

ρήμονος πατρὸς ἀναλαβόντες θεωρήσωμεν, τίς ἦν φῦσι παρα-
 μυθίαν καὶ πρὸς τίνας καὶ παρὰ τίνος· μᾶλλον δὲ τοῦτο πρῶτον,
 ὃ καὶ πρότερον ἐπεσήμηνεν ὁ λόγος. Πάντα γὰρ τὰ τοῖς πατρά-
 σιν εἰρημένα κακουργῶν τρόπον ἕτερον δολίως ὁ τῆς χάριτος
 5 πολέμιος, ἔστιν ἃ καὶ παραχαράττει φανερώς, ὡς καὶ πρότερον
 πολλάκις ὑπεδείξαμεν. Καὶ νῦν δὴ τοῦ Χρυσοστόμου θεολόγου
 περὶ τῆς παραμυθίας ταύτης πολλὰς ἐξενεγκόντος ὁμιλίας καὶ
 μηδαμοῦ τὸ Πνεῦμα τὰ χαρίσματα «ποιεῖν» εἰπόντος, ἀλλ’
 «ἐνεργεῖν», «διαίρειν», «διδόναι», «χορηγεῖν» («διὰ τοῦτό» γάρ,
 10 φησί, «μυρίους ἐκίνησεν ὁ Παῦλος λογισμούς, τοὺς δυναμένους
 αὐτῶν παραμυθῆσασθαι τὴν ἀθυμίαν· καὶ γὰρ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα
 δίδωσι καὶ πρὸς τὸ συμφέρον δίδωσι καὶ ὡς βούλεται διαίρει
 καὶ χαριζόμενον οὐκ ὀφείλον διαίρει καὶ πάντα ἐνεργεῖ καὶ κα-
 θὼς βούλεται οὕτως ἐνεργεῖ»)· οὐδαμοῦ τοίνυν τοῦ Χρυσοστό-
 15 μου πατρὸς τὸ Πνεῦμα τὰ χαρίσματα ποιεῖν εἰπόντος, αὐτὸς
 ἀνερυθριάστως συκοφαντῶν αὐτὸν καὶ παραχαράττων τοὺς
 ἐκείνου λόγους, γράφει· «φησὶ γὰρ ὁ θεῖος Χρυσόστομος περὶ
 τοῦ παναγίου Πνεύματος, ὅτι καθὼς βούλεται, οὕτω ποιεῖ». Διὸ
 καὶ ποῦ τοῦτό φησιν οὐδαμῶς ἐτόλμησεν ἐπισημῆνασθαι,
 20 φωραθῆναι δεδιώς, καίτοι μὴδ’ ἅπαξ τοῦτο πράξας. Ἄλλ’ ἐπι-
 τείνων ἔτι τὸ ἀναιδὲς καὶ ρῆσιν ὄλην παραχαράξας, οὕτω πάλιν
 προάγει γράφων, ὃ καὶ μικρὸν ἀνωτέρω προειρήκαμεν, ὡς «ὁ
 θεῖος Χρυσόστομος πάλιν τὴν αὐτήν», φησίν, «τίθητι παραμυ-
 θίαν», ὅτι τὸ αὐτὸ Πνεῦμα ἐνεργεῖ πάντα· «καθὼς γὰρ βούλε-
 25 ται», φησίν, «οὕτως καὶ ποιεῖ». Καὶ τοίνυν ἡμεῖς τὴν χρυσοῦν ἐν-
 ταῦθα προθώμεθα ρῆσιν ἀπαρεγχείρητόν τε καὶ ἀκιβδήλευτον.

τοῦ Χρυσορρήμονος πατρός πού προβάλλει ὁ Ἀκίνδυνος, γιὰ τὸ ποιὰ εἶναι ἡ παρηγορία πού λέγει καὶ πρὸς ποιούς καὶ ἀπὸ ποιόν. Μᾶλλον ἄς πάρουμε πρῶτο τοῦτο πού ἐπεσήμανε ὁ λόγος. Αὐτὸς ὁ ἐχθρὸς τῆς χάριτος, ἐνῶ κακοποιεῖ δολίως μὲ ἄλλον τρόπο τὰ λεγόμενα ἀπὸ τοὺς πατέρες, μερικὰ τὰ παραχαράττει κιόλας, ὅπως καὶ ὑποδείξαμε προηγουμένως, πολλές φορές. Καὶ τώρα λοιπόν, ἐνῶ ὁ Χρυσόστομος θεολόγος πού ἐξεφώνησε πολλές ὁμιλίες γι' αὐτὴν τὴν παραμυθία καὶ πουθενὰ δὲν εἶπε ὅτι τὸ Πνεῦμα ποιεῖ αὐτὰ τὰ χαρίσματα, ἀλλὰ εἶπε, ἐνεργεῖ, διαιρεῖ, δίδει, χορηγεῖ (διότι, λέγει, «γιὰ τοῦτο ὁ Παῦλος ἐκίνησε μυρίους λογισμοὺς πού μποροῦν νὰ παραμυθήσουν τὴν ἀθυμία τους· διότι τὸ ἴδιο Πνεῦμα δίδει καὶ πρὸς τὸ συμφέρον δίδει καὶ ὅπως θέλει διαιρεῖ, διαιρεῖ μάλιστα χαρίζοντας χωρὶς νὰ ὀφείλῃ καὶ ἐνεργεῖ τὰ πάντα καὶ τὰ ἐνεργεῖ ὅπως θελεῖ»¹⁾· ἐνῶ λοιπόν ὁ Χρυσόστομος πατὴρ δὲν εἶπε πουθενὰ ὅτι τὸ Πνεῦμα ποιεῖ τὰ χαρίσματα, αὐτὸς γράφει συκοφαντώντας, ἀδιάντροπα καὶ παραχαράσσοντας τοὺς λόγους ἐκείνου· «ὁ θεῖος Χρυσόστομος λέγει περὶ τοῦ παναγίου Πνεύματος ὅτι ὅπως θέλει, ἔτσι ποιεῖ». Γι' αὐτὸ δὲν ἐτόλμησε καθόλου νὰ ἐπισημάνῃ, πού τὸ λέγει τοῦτο, φοβούμενος μήπως φανερωθῇ ἂν καὶ δὲν τὸ ἐπραξέ αὐτὸ οὔτε μιὰ φορά. Ἀλλὰ ἐντείνοντας ἀκόμη τὴν ἀναίδεια κι' ἔχοντας παραχαράξει ὀλόκληρο χωρίο, καὶ πάλι συνεχίζει νὰ γράφῃ αὐτὸ πού εἶπαμε λίγο παραπάνω, ὅτι «ὁ θεῖος Χρυσόστομος πάλι θέτει τὴν ἴδια παραμυθία», ὅτι τὸ ἴδιο Πνεῦμα ἐνεργεῖ τὰ πάντα· διότι, λέγει, «ὅπως θέλει, ἔτσι καὶ ποιεῖ». Ἐμεῖς ὅμως θὰ παραθέσωμε ἐδῶ τὴ χρυσὴ ρῆσι ἀπαραχάρακτη καὶ ἀκιβδήλωτη.

1. Ὅλο τὸ χωρίο τοῦτο λαμβάνεται ἀποσπασματικῶς ἀπὸ τὰς Ὅμιλιαις τοῦ Χρυσοστόμου στὴν *Α' Κορ.*, ὅπου ὁ Παῦλος ὁμιλεῖ περὶ τῆς διαιρέσεως τῶν χαρισμάτων στὴν Ἐκκλησία. Τὰ ἀκολουθοῦντα κεφ. 19–21 τοῦ παρόντος λόγου ἀρῶνται κυρίως ἀπὸ τὶς ὁμιλίαις τοῦτες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'

Ἐκθεσις καὶ διασάφησις ἀσφαλῆς τῆς τοῦ Χρυσοστόμου
ρήσεως ταύτης

73 Τὴν γὰρ Πρὸς Κορινθίους πρώτην τοῦ ἀπο-
στόλου διευκρινῶν ἐπιστολὴν ὁ χρυσοῦς τὴν γλωτταν καὶ θεοει-
δῆς τὴν διάνοιαν, μετὰ τὸ διατρανῶσαι τὰ παρὰ τοῦ ἀποστόλου
εἰρημένα χαρίσματα τοῦ Πνεύματος, φησὶν, «ἦν ἀνωτέρω τέθει-
5 κε παραμυθίαν εἰπὼν 'τὸ αὐτὸ Πνεῦμα', ταύτην καὶ ἐνταῦθα τί-
θησι λέγων, 'πάντα ἐνεργεῖ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαιροῦν
ιδίᾳ ἐκάστω καθὼς βούλεται'»· καὶ παρακατιῶν πολλακίς τοῦ-
τό φησιν, ὅτι καθὼς βούλεται διαιρεῖ καὶ καθὼς βούλεται οὔ-
τως ἐνεργεῖ. Τὸ μὲν οὖν συντεμεῖν τὸν Ἀκίνδυνον τὴν τοῦ Χρυ-
10 σοστόμου θεολόγου ρῆσιν οὐ κακόν, τὸ δὲ ἀντὶ τοῦ «ἐνεργεῖν»
θεῖναι τὸ «ποιεῖν» καὶ τὸ «ποιεῖν» ἐκδέξασθαι ἀντὶ τοῦ «κτί-
ζειν», καὶ λίαν πονηρόν. Ἄλλ' ἐρεῖ καὶ τὸ ἐνεργεῖν τοῦτ' αὐτὸ
δηλοῦν τὸ κτίζειν; Τίνος οὖν ἔνεκεν, τοῦτ' ἀποξέσας, τὸ ποιεῖν
ἐνέγραψεν αὐτός, εἰ μὴ μᾶλλον ἐώρα πρὸς τὸ κτίσμα ἐγγυτέραν
15 τὴν φωνήν; Διὸ μετὰ τοῦ ἀποστόλου καὶ ὁ Χρυσορρήμων, ἀκρι-
βῶς τοῖς αὐτοῦ ρήμασιν ἐπόμενος, ἐφυλάξατο τὴν λέξιν, καίτοι
πλεῖν ἢ δεκάκις ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ τὸ «ἐνεργεῖν» εἰπὼν. Ἄλλ' ὡς
μὲν καὶ παραπεποιημένον οὐδὲν Ἀκινδύνῳ συνήνεγκε τὸ ρῆμα,
προαποδέδεικται (τοσαύτην ἔχει καὶ οὕτω διὰ πάντων τὰ τοῖς
20 ἀγίοις εἰρημένα πρὸς τὰ τούτω δεδογμένα τὴν ἐναντίωσιν), ὅτι
δὲ μηδὲ τὸ ἐνεργεῖν τοῦ κτίζειν ὡς ἐπίπαν ἐστὶ σημαντικόν, δεῖ-
κνυσιν ὁ γράφων, «ἔστω καὶ ἐνεργείας ὄνομα τὸ πατήρ· οὐδ'
οὔτως ἡμᾶς αἰρήσεται αὐτὸ δὲ τοῦτο ἐνεργηκῶς ἂν εἶη τὸ ὁμο-
ούσιον», καὶ ὁ Δαμασκηνὸς πατήρ «ἐν δεξιᾷ», λέγων, «ὁ Χρι-

1. Α' Κορ. 12, 11.

2. Ὁμιλία 29 εἰς Α' Κορινθίους, 4, PG 61, 245.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 19

Ἐκθεσις καὶ διασάφησις ἀσφαλῆς αὐτῆς τῆς χρυσοστομικῆς ρήσεως

73 Ἐρμηνεύοντας τὴν *Πρώτη πρὸς Κορινθίους* ἐπιστολὴ τοῦ ἀποστόλου ὁ Χρυσὸς στὴ γλῶσσα καὶ θεοειδῆς στὴ διάνοια, μετὰ τῆ διασάφησι τῶν χαρισμάτων ποὺ μνημονεύει ὁ ἀπόστολος λέγει, «τὴν παραμυθία ποὺ ἔθεσε παραπάνω ὅταν εἶπε ‘τὸ ἴδιο Πνεῦμα’, αὐτὴν θέτει κι’ ἐδῶ λέγοντας ‘ὅλα τὰ ἐνεργεῖ τὸ ἓνα καὶ τὸ ἴδιο Πνεῦμα, κατανέμοντας ἰδιαιτέρως στὸν καθένα ὅπως θέλει’¹»². Καὶ παρακάτω λέγει πολλὰς φορές τοῦτο τὸ πρᾶγμα, ὅτι ὅπως θέλει διαιρεῖ καὶ ὅπως θέλει ἔτσι ἐνεργεῖ³. Τὸ ὅτι λοιπὸν ἐσυντόμευσε ὁ Ἀκίνδυνος τὴ ρῆσι τοῦ Χρυσόστομου θεολόγου δὲν εἶναι κακὸ, τὸ ὅτι ἔθεσε ὁμως ἀντὶ τοῦ ἐνεργεῖν τὸ ποιεῖν κι’ ἐδέχθηκε τὸ ποιεῖν ἀντὶ τοῦ κτίζειν εἶναι πολὺ πονηρό. Ἀλλὰ θὰ εἰπῆ ὅτι τὸ κτίζειν σημαίνει καὶ ἐνεργεῖν; Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν αὐτὸς ἀπέξεσε τοῦτο κι’ ἐνέγραψε τὸ ποιεῖν, ἂν δὲν ἔβλεπε ὅτι ἡ λέξις εἶναι πλησιέστερη πρὸς τὸ κτίσμα; Γι’ αὐτὸ μαζὶ μὲ τὸν ἀπόστολο καὶ ὁ Χρυσόστομος, ἀκολουθώντας μὲ ἀκρίβεια τὰ λόγια του, διατήρησε τὴ λέξι, ἂν καὶ εἶπε περισσότερο ἀπὸ δέκα φορές τὸ ἐνεργεῖν μὲ τὴν ἴδια σημασία. Ὅτι βέβαια καὶ παραποιημένη ἡ λέξις δὲν προσέφερε τίποτε στὸν Ἀκίνδυνο, ἔχει προαποδειχθῆ (τόση ἀντίθεσι καὶ σ’ ὅλη τὴ γραμμὴ ἔχουν τὰ λόγια τῶν ἀγίων πρὸς τὶς δικές του δοξασίες), ὅτι ὁμως οὔτε τὸ ἐνεργεῖν σημαίνει καθόλου κτίζειν, δείχνει αὐτὸς ποὺ γράφει, «ἃς εἶναι καὶ ἐνεργείας ὄνομα ἢ λέξις πατήρ· οὔτε ἔτσι δὲν θὰ μᾶς κερδίση, ἀλλ’ ἀπλῶς θὰ ἐνεργήσῃ αὐτὸ τὸ ἴδιο, τὸ ὁμοούσιο»⁴, καὶ ὁ Δαμασκηνὸς πατήρ, ποὺ λέ-

3. Αὐτόθι, 246 ἐ.

4. Γρηγορίου Θεολόγου, *Λόγος 29 (Θεολογικὸς 3)*, 16. PG 36, 96A.

στὸς τοῦ Πατρὸς κάθηται, θεϊκῶς ἐνεργῶν τὴν τῶν ὄλων πρό-
νοϊαν». Ἄλλ' ἴδωμεν καὶ τίς καὶ πρὸς τίνας καὶ παρὰ τίνος ἢ
παραμυθία καὶ τίνος ἔνεκεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'

*Ἔτι διασάφησις, τίς καὶ πρὸς τίνας καὶ παρὰ τίνος
ἦν φησιν ἐν ταύτῃ τῇ ρήσει παραμυθία*

74 Ἡ κατὰ Κόρινθον ἐκκλησία πλοῦτον τὴν ἀρχὴν ἐκομίσατο
5 παντοδαπὸν χαρισμάτων θείων καὶ πνευματικῶν, μειζόνων τε
καὶ ἐλαττόνων, ὡς καὶ τὸν ἀπόστολον γράφειν πρὸς αὐτούς·
«εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ μου ὅτι ἐπλουτίσθητε ἐν αὐτῷ, ἐν παντὶ
λόγῳ καὶ πάσῃ γνώσει, ὥστε ὑμᾶς μὴ ὑστερεῖσθαι ἐν μηδενὶ
χαρίσματι». Τοῦτο τῇ ἐκκλησίᾳ ταύτῃ ἔπαρσιν ἐνήκε καὶ ζηλο-
10 τυπίαν καὶ στάσιν ἤγειρε δεινὴν, μεγαλοφρονούντων μὲν τῶν τὰ
μείζω δεδεγμένων, ἀθυμούντων δὲ τῶν τὰ ἥττω κεκτημένων.
Ἐκ μέσου τοίνυν ποιούμενος ὁ Παῦλος τὰ ζιζάνια ταῦτα καὶ τὰ
σκάνδαλα, καὶ καταστέλλων μὲν τοὺς ἐπαιρομένους, παραμυ-
θούμενος δὲ τοὺς λυπούμενους τῷ ἐξισοῦν αὐτοὺς ἀλλήλοις καὶ
15 ἐνοῦν, «διαιρέσεις δὲ χαρισμάτων εἰσὶ», φησί, «τὸ δὲ αὐτὸ
Πνεῦμα». Διὸ καὶ ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν τὰ τοιαῦτα μετιῶν,
«κάκεινο λογίζου», φησὶν, «ὡς εἰ καὶ τῷ μέτρῳ ἠλάττωσαι τοῦ
δοθέντος, τῷ καταξιωθῆναι λαβεῖν ἐκεῖθεν ὄθεν καὶ ὁ τὸ πλεόν
λαβῶν, τὴν ἴσιν ἔχεις τιμὴν». Καὶ πάλιν τοῦ ἀποστόλου ἐπενεγ-
20 κόντος, «ὧ μὲν γὰρ διὰ τοῦ Πνεύματος δίδοται λόγος σοφίας,
ἄλλω δὲ λόγος γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, ἐτέρω δὲ πίστις
ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι», ὁ Χρυσορρήμων «ὄρας», φησί, «πῶς
πανταχοῦ ταύτην ποιεῖται τὴν προσθήκην ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύμα-
τι' λέγων καὶ κατὰ τὸ 'αὐτὸ Πνεῦμα';». Ἄλλὰ καὶ μετὰ τὴν

5. Ἐκδοσις ὀρθοδόξου πίστεως 4, 1, PG 94, 1104A.

1. Α' Κορ. 1, 4-7. 2. Α' Κορ. 12, 4.

3. Ὁμιλία 29 εἰς Α' Κορινθίους, 2, PG 61, 243.

γει «ὁ Χριστὸς κάθεται στὰ δεξιὰ τοῦ Πατρὸς, ἐνεργώντας θεϊκῶς τὴν πρόνοια τῶν ὄλων»⁵. Ἄλλ' ἄς ἰδοῦμε καὶ ποιὰ εἶναι ἡ παραμυθία καὶ πρὸς ποιούς καὶ ἀπὸ ποιόν καὶ γιὰ ποιόν λόγο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 20

Παραπέρα διασάφησις, ποιὰ καὶ πρὸς ποιούς καὶ ἀπὸ ποιόν λέγει σ' αὐτὴ τῇ ρῆσι ὅτι εἶναι ἡ παραμυθία

74 Ἡ Ἐκκλησία τῆς Κορίνθου στὴν ἀρχὴ ἀπεκόμισε πολυειδῆ πλοῦτο θείων καὶ πνευματικῶν χαρισμάτων, μεγαλυτέρων καὶ μικροτέρων, ὥστε κι' ὁ ἀπόστολος νὰ γράφῃ πρὸς αὐτούς: «εὐχαριστῶ τὸν Θεό μου διότι ἐπλουτισθήκατε ἐν αὐτῷ μὲ κάθε λόγο καὶ κάθε γνῶσι, ὥστε ἐσεῖς νὰ μὴ ὑστερῆτε σὲ κανένα χάρισμα»¹. Τοῦτο ἔφερε ἔπαρσι σ' αὐτὴ τὴν Ἐκκλησία καὶ ζηλοτυπία κι' ἐσήκωσε δεινὴ διχοστασία, διότι ὅσοι εἶχαν δεχθῆ τὰ μεγαλύτερα ἐμεγαλοφρονοῦσαν, ἐνῶ οἱ κάτοχοι τὴν μικροτέρων ἀθυμοῦσαν. Ἀπομακρύνοντας λοιπὸν ἀπὸ τῆ μέση ὁ Παῦλος αὐτὰ τὰ ζιζάνια καὶ τὰ σκάνδαλα, συγκρατώντας τοὺς ἐπαιρομένους, παρηγορώντας τοὺς λυπουμενούς μὲ τὸ νὰ τοὺς ἐξισώνῃ μεταξύ τους καὶ νὰ τοὺς ἐνώνῃ, λέγει, «ὕπάρχουν διαιρέσεις χαρισμάτων, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα εἶναι τὸ ἴδιο»². Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Χρυσὸς στὴ γλῶσσα ἐξετάζοντας τὰ τέτοια πράγματα λέγει, «σκέψου κι' ἐκεῖνο ὅτι, κι' ἂν στὸ μέτρο ἔχῃ λάβει μικρότερο δῶρο, ὅμως μὲ τὸ ὅτι ἀξιώθηκες νὰ λάβῃς ἀπὸ ἐκεῖ ἀπὸ ὅπου κι' ἐκεῖνος πού ἐπῆρε τὸ περισσότερο ἔχεις ἴση τιμὴ»³. Καὶ πάλι σ' αὐτὸ πού προσέθεσε ὁ ἀπόστολος «στὸν ἕνα δίδεται ἀπὸ τὸ Πνεῦμα λόγος σοφίας, σ' ἄλλον λόγος γνώσεως κατὰ τὸ ἴδιο Πνεῦμα, σ' ἄλλον πίστις μέσα στὸ ἴδιο Πνεῦμα»⁴, λέγει ὁ Χρυσορρήμων, «βλέπεις πῶς κάνει παντοῦ αὐτὴν τὴν προσθήκη, λέγοντας μέσα στὸ ἴδιο Πνεῦμα καὶ κατὰ τὸ ἴδιο Πνεῦμα;»⁵.

4. *Α' Κορ.* 12, 8.

5. *Ὁμιλία 29 εἰς Α' Κορινθίους*, 3, PG 61, 244.

ἀπαρίθμησιν τῶν ἐξῆς ἐπαγαγόντος πάλιν τοῦ ἀποστόλου, «πάντα δὲ ἐνεργεῖ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα», ὁ Χρυσόστομος «ἐπήγαγε πάλιν», φησί, «τὸ φάρμακον τὸ καθολικὸν τῆς παραμυθίας», ἵνα μάθῃς πάλιν τὴν αὐτὴν ἀξίαν οὔσαν.

75 Οὐκ ἐντεῦθεν δὲ μόνον αὐτοὺς ὁμοτίμους ὁ ἀπόστολος ποιεῖται, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ σῶμα δεῖξαι αὐτοὺς ἐν ὄντας, καὶ «σῶμα Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέρους», ὡς τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος μεταλαμβάνοντας. «Καθάπερ γάρ», φησί, «τὰ μέλη ἐν ἐστὶ σῶμα, οὕτω καὶ ὁ Χριστός· καὶ ἐν ἐνὶ Πνεύματι πάντες ἡμεῖς εἰς ἐν
10 σῶμα ἐβαπτίσθημεν καὶ ἐν Πνεῦμα ἐποτίσθημεν»· καὶ ὁ φωνῆ χρυσῆ τὰ τοιαῦτα πάλιν ἐρμηνεύων «καλῶς», φησὶν, «εἶπε, 'πάντες ἡμεῖς', καὶ ἑαυτὸν προστιθείς· οὐδὲ γὰρ ἐγὼ ὁ ἀπόστολος σοῦ τι πλεον ἔχω κατὰ τοῦτό φησι· καὶ γὰρ σὺ σῶμα εἶ καθάπερ ἐγώ, καὶ ἐγὼ καθάπερ σύ, καὶ τὴν αὐτὴν ἅπαντες ἔχομεν
15 κεφαλὴν, καὶ τὰς αὐτὰς ἐλύσαμεν ὠδῖνας, διὸ καὶ τὸ αὐτὸ σῶμά ἐσμεν, καὶ 'πάντες ἐν Πνεῦμα ἐποτίσθημεν', ἐκείνην ἐμοὶ δοκεῖ λέγων τοῦ Πνεύματος τὴν ἐπιφοίτησιν τὴν ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος καὶ πρὸ τῶν μυστηρίων ἐγγινομένην ἡμῖν. 'Ἐποτίσθημεν' δέ, εἶπεν, ὡς ἂν εἰ ἐπὶ φυτῶν καὶ παραδείσου ἔλεγεν, ὅτι ἀπὸ τῆς αὐ-
20 τῆς πηγῆς πάντα τὰ δένδρα ἄρδεται ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ὕδατος». Ἀλλὰ καὶ τῶν τὰ μείζω κεκτημένων τὸν τύφον καθαιρῶν ὁ Παῦλος «οὐ δύναται», φησὶν, «ὁ ὀφθαλμὸς εἰπεῖν τῇ χειρί, χρεῖαν σου οὐκ ἔχω, ἢ πάλιν ἡ κεφαλὴ τοῖς ποσίν, ἀλλὰ πολλῶ μᾶλλον τὰ δοκοῦντα μέλη τοῦ σώματος ἀσθενέστερα ὑπάρχειν
25 ἀναγκαῖά ἐστι καὶ ἃ δοκοῦμεν ἀτιμότερα εἶναι, τούτοις τιμὴν περισσοτέραν περιτίθεμεν»· καὶ πάλιν, «ὁ Θεὸς συνεκέρασε τὸ σῶμα, τῷ ὑστεροῦντι περισσοτέραν δούς τιμὴν». Ὁ δὲ χρυσοῖς

6. Α' Κορ. 12, 11.

7. Ὁμιλία 29 εἰς Α' Κορινθίους, 3, PG 61, 244.

8. Α' Κορ. 12, 27.

Ἄλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀπαρίθμησι τῶν ἐπομένων, ὅπου ὁ Παῦλος προσέθεσε πάλι, «ὄλα τὰ ἐνεργεῖ τὸ ἓνα καὶ ἴδιο Πνεῦμα»⁶, ὁ Χρυσόστομος λέγει «ἐπέφερε πάλι τὸ φάρμακο τῆς παραμυθίας τὸ καθολικό»⁷, γιὰ νὰ μάθῃς πάλι ὅτι ἡ ἀξία εἶναι ἡ ἴδια.

75 Ὅχι δὲ μόνο ἀπὸ τοῦτο τοὺς καθιστᾶ ὁμοτίμους ὁ ἀπόστολος ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι ἔδειξε ὅτι εἶναι ἓνα σῶμα, καὶ «σῶμα Χριστοῦ καὶ μέλη κατὰ μέρος»⁸, ἀφοῦ μετέλαβαν ἀπὸ τὸ ἴδιο Πνεῦμα. Διότι, λέγει, «ὅπως τὰ μέλη εἶναι ἓνα σῶμα, ἔτσι καὶ ὁ Χριστός· καὶ μέσα σ' ἓνα Πνεῦμα ὅλοι ἐμεῖς ἐβαπτισθήκαμε σὰν ἓνα σῶμα κι' ἐποτισθήκαμε ἓνα Πνεῦμα»⁹. κι' αὐτὸς πὺ πάλι ἐρμηνεύει αὐτὰ τὰ λόγια μὲ χρυσῆ φωνὴ λέγει, «καλῶς εἶπε 'ὅλοι ἐμεῖς', προσθέτοντας καὶ τὸν ἑαυτό του. Λέγει δηλαδὴ, οὔτε ἐγὼ ὁ ἀπόστολος δὲν ἔχω κατὰ τοῦτο τίποτε περισσότερο ἀπὸ σένα· διότι ἐσύ εἶσαι σῶμα ὅπως ἐγώ, καὶ ἐγὼ ὅπως ἐσύ, κι' ὅλοι ἔχομε τὴν ἴδια κεφαλὴ καὶ ἐλύσαμε τὶς ἴδιες ὠδῖνες· γι' αὐτὸ κι' εἴμαστε τὸ ἴδιο σῶμα καὶ ὅλοι ἐποτισθήκαμε τὸ ἴδιο Πνεῦμα, ἐννοώντας κατὰ τὴ γνώμη μου ἐκεῖνη τὴν ἐπιφοίτησι τοῦ Πνεύματος πὺ πραγματοποιεῖται σὲ μᾶς ἀπὸ τὸ βάπτισμα καὶ πρὸ τῶν μυστηρίων. Εἶπε δὲ ἐποτισθήκαμε σὰν νὰ ὠμιλοῦσε περὶ φυτῶν καὶ παραδείσου, διότι ἀπὸ τὴν ἴδια πηγὴ ὄλα τὰ δένδρα ποτίζονται μὲ τὸ ἴδιο νερό»¹⁰. Ἄλλὰ ὁ Παῦλος, καθαιρώντας τὴν ὑπεροψία τῶν κατεχόντων τὰ μεγαλύτερα¹¹, λέγει «δὲν μπορεῖ ὁ ὀφθαλμὸς νὰ εἰπῆ στὸ χέρι, δὲν σ' ἔχω ἀνάγκη, ἢ πάλι ἡ κεφαλὴ στὰ πόδια, ἀλλὰ τὰ μέλη τοῦ σώματος πὺ φαίνεται νὰ εἶναι ἀσθενέστερα εἶναι πολὺ περισσότερο ἀναγκαῖα καὶ αὐτὰ πὺ θεωροῦμε ἀτιμότερα σ' αὐτὰ ἀποδίδομε μεγαλύτερη τιμὴ»¹². καὶ πάλι, «ὁ Θεὸς κατάρτισε τὸ σῶμα, δίνοντας περισσότερη τιμὴ σ' αὐτὸ πὺ ὑστεροῦσε»¹³. Ἐκεῖνος δὲ πὺ μᾶς φανερῶνει μὲ χρυσᾶ λόγια τὴ λαμπρότητα

9. *Α' Κορ.* 12, 12–14.

10. *Ὁμιλία 30 εἰς Α' Κορινθίους*, 2, PG 61, 251.

11. Βλ. *Ὁμιλίαν 31 εἰς Α' Κορινθίους*, 1, PG 61, 257.

12. *Α' Κορ.* 12, 21–23.

13. *Αὐτόθι*, 24.

ρήμασι τὴν τῶν λογίων ἡμῖν ἐκφαίνων λαμπηδόνα «ἴσως» φησίν, «εἴποι τις ἂν ἐν τῷ σῶματι τοῦτο λόγον ἔχειν, ὅτι τὸ ὑστεροῦν περισσοτέραν ἔλαβε τιμὴν. Ἐπὶ δὲ τῶν ἀνθρώπων πῶς; Ἄλλ' ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων μάλιστ' ἂν ἴδοις τοῦτο συμβαῖνον· καὶ γὰρ οἱ περὶ τὴν ἐνδεκάτην ὥραν πρῶτοι τὸν μισθὸν ἔλαβον, καὶ τὸ πλανηθὲν εὐρεθὲν πρόβατον ἐβαστάζετο καὶ οὐκ ἠλαύνετο καὶ ὁ ἄσωτος υἱὸς ἐπανελθὼν πλείονος τοῦ εὐδοκιμηκότος τῆς τιμῆς ἀπήλαυσε, καὶ ὁ ληστής πρὸ τῶν ἀποστόλων ἐστεφανοῦτο». Καὶ τοῦ ἀποστόλου πάλιν εἰπόντος, «ἵνα μὴ ἦ 10 σχίσμα ἐν τῷ σῶματι, ἀλλ' ὑπὲρ ἀλλήλων μεριμνῶσι τὰ μέλη, καὶ εἴτε πάσχει ἐν μέλος, συμπάσχη πάντα τὰ μέλη, εἴτε δοξάζεται ἐν μέλος, συγχαίρη πάντα τὰ μέλη», ὁ τὸ στόμα χρυσοῦς «καὶ κατὰ τὸν τῆς προνοίας αὐτά», φησί, «λόγον ἐξισοῖ τῆς ὑπ' ἀλλήλων γινομένης· οὐκ ἐντεῦθεν δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν 15 συμβαινόντων λυπηρῶν τε καὶ χρηστῶν· καὶ γὰρ ἐνὸς πάσχοντος πάντα ἀλγεῖ καὶ τῆς κεφαλῆς στεφανουμένης ἅπας ὁ ἄνθρωπος χαίρει καὶ πᾶν τὸ σῶμα δοξάζεται»· καὶ πάλιν, «εἰ τὸ ἡμέτερον οὐ δεῖ στασιάζειν σῶμα, πολλῶ μᾶλλον τὸ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τοσοῦτο μᾶλλον, ὅσω φύσεως χάρις δυνατωτέρα».

76 Ἡ μὲν οὖν παραμυθία τοιαύτη, προτροπὴ καὶ παράκλησις πρὸς ὁμόνοιαν οὕσα παρὰ Παύλου πρὸς Κορινθίους, ἀπὸ τοῦ πάντας τοὺς ἐπιτυγχάνοντας τῶν χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος ἐν εἶναι σῶμα, καὶ τοῦτο Χριστοῦ, καὶ παρ' ἐνὸς Πνεύματος λαμβάνειν, καὶ τούτου τοῦ θεοῦ καὶ προσκυνητοῦ· προὔθηκα δὲ 25 διεξοδικώτερον αὐτὴν ἀρτίως, ἵν' ἡμεῖς μὲν ἐπιγνώμεν τὴν πρὸς τὰ φύσει τῶν πνευματικῶν ὑπεροχὴν ὄση, καθ' ἑαυτοῦ δὲ μάθη τὰ τῶν ἀγίων πάντα προβαλλόμενος ὁ Ἀκίνδυνος.

14. Ματθ. 18, 12.

15. Πρβλ. Λουκᾶ 15, 5.

τῶν λόγων λέγει, «ἴσως τὸ ὑστεροῦν ἐπῆρε περισσότερη τιμή. Ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ὁμως πῶς; Ἀλλὰ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων θὰ μποροῦσες νὰ ἰδῆς νὰ συμβαίνει τὸ πρᾶγμα τοῦτο· διότι ὅσοι ἦλθαν τὴν ἐνδεκάτη ὥρα ἐπῆραν πρῶτοι τὸν μισθό, καὶ τὸ παραπλανημένο πρόβατο ὅταν εὐρέθηκε¹⁴ ἐβασταζόταν στοὺς ὤμους¹⁵ καὶ δὲν καταδιώχνονταν, καὶ ὁ ἄσωτος Υἱός, ὅταν ἐπανῆλθε, ἐδέχθηκε ἀνώτερη τιμὴ ἀπὸ τὸν προκομμένο υἱό¹⁶, κι' ὁ ληστής ἐστεφανώθηκε πρὶν ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους»¹⁷. Κι' ἐκεῖ πού ὁ ἀπόστολος εἶπε πάλι, «γιὰ νὰ μὴ ὑπάρχη σχίσμα στὸ σῶμα, ἀλλὰ νὰ φροντίζουν τὸ ἓνα γιὰ τὸ ἄλλο τὰ μέλη, καὶ εἴτε πάσχει ἓνα μέλος, νὰ συμπάσχουν ὅλα τὰ μέλη, εἴτε δοξάζεται ἓνα μέλος νὰ συγχαίρωνται ὅλα τὰ μέλη»¹⁸, ὁ Χρυσὸς στὸ στόμα λέγει, «καὶ κατὰ τὸ λόγο τῆς προνοίας πού ὑφίσταται ἀνάμεσά τους εἶναι ἐξισωμένα· ὄχι δὲ μόνο ἀπὸ αὐτό, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ συμβαίοντα λυπηρὰ καὶ καλὰ, διότι, ὅταν πάσχη τὸ ἓνα ὅλα πονοῦν, καὶ ὅταν στεφανώνεται ἡ κεφαλὴ χαίρεται ὅλος ὁ ἄνθρωπος κι' ὅλο τὸ σῶμα δοξάζεται»¹⁹. καὶ πάλι, «ἂν δὲν πρέπει νὰ βαστάζῃ τὸ σῶμα μας, πολὺ περισσότερο τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, καὶ τόσο περισσότερο, ὅσο ἡ χάρις εἶναι δυνατώτερη ἀπὸ τὴ φύσιν»²⁰.

76 Τέτοια λοιπὸν εἶναι ἡ παραμυθία, εἶναι προτροπὴ καὶ παράκλησις γιὰ ὁμόνοια ἀπὸ τὸν Παῦλο πρὸς τοὺς Κορινθίους, ἀπὸ τὸ ὅτι ὅλοι ὅσοι ἐπιτυγχάνουν τὰ χαρίσματα τοῦ Πνεύματος εἶναι ἓνα σῶμα, καὶ μάλιστα τοῦ Χριστοῦ, καὶ λαμβάνουν ἀπὸ ἓνα Πνεῦμα, καὶ μάλιστα τὸ θεῖο καὶ προσκυνητό. Πάντως τὴν διαπραγματεύθηκα τώρα διεξοδικώτερα, ὥστε ἐμεῖς μὲν νὰ γνωρίσωμε πόση εἶναι ἡ ὑπεροχὴ τῶν πνευματικῶν ἀπέναντι στὰ φυσικά, ὁ δὲ Ἀκίνδυνος νὰ μάθῃ ὅτι ὅλες τὶς ἀπόψεις τῶν ἁγίων τὶς προβάλλει ἐναντίον ἑαυτοῦ.

16. Λουκᾶ 15, 21–27.

17. Ὁμιλία 31 εἰς Α' Κορινθίους, 2, PG 61, 259.

18. Α' Κορ. 12, 25–26.

19. Ὁμιλία 31 εἰς Α' Κορινθίους, 3, PG 61, 261.

20. Ὁμιλία 32 εἰς Α' Κορινθίους, 1, PG 61, 263.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'

Παράστασις ἐκ ταύτης, ὅτι καὶ τοὺς ἀπίστους καὶ τὰ ἄλογα τῶν ζώων καὶ αὐτούς, βαβαί, τοὺς δαίμονας μέλη κατασκευάζει τοῦ Χριστοῦ τελεῖν Ἀκίνδυνος καὶ πρὸ τῶν πιστῶν τεύξεσθαι τῆς μελλούσης ἐπαγγελίας

77 Εἰ γάρ, καθά φησιν οὗτος, «ἡ ἐκχεομένη παρὰ τοῦ Πνεύματος καὶ ἐνεργουμένη χάρις τὸ ἀσώματον καὶ ἀόρατον καὶ ἀτελεύτητόν ἐστιν, ὃ τε λόγος τῶν λογικῶν καὶ ἡ αἴσθησις τῶν αἰσθητικῶν καὶ ἡ ζωὴ τῶν ζώντων, παραπλησίως τῷ τῆς ἀληθείας πνεύματι καὶ τῷ τῆς νίοθεσίας καὶ τῆς ἐλευθερίας» (τούτοις γὰρ ἐκεῖνα συνέταξε καὶ συνηρίθμησε, καὶ πάντ' ἔφη ταῦτα τὴν ἐκχεομένην χάριν εἶναι παρὰ τοῦ Πνεύματος)· εἰ τοίνυν τοῦθ' οὕτως ἔχει καὶ τῶν πνευματικῶν ἐστὶ κάκεῖνα χαρισμάτων, πᾶν γένος ἀνθρώπων κατὰ τὸν Ἀκίνδυνον, μὴ ὅτι τῶν νῦν 5 ὄντων, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ φύντες ἐξ Ἀδάμ, πονηροί τε καὶ ἀγαθοί, εὐσεβεῖς τε καὶ δυσσεβεῖς, ἐν εἰσι σῶμα, καὶ τοῦτο Χριστοῦ, μᾶλλον δὲ Χριστὸς αὐτὸς κατὰ τὴν Παύλου φωνήν. Οὐκοῦν καὶ πάντες «ἐν Πνεῦμα ἐποτίσθησαν», καὶ τοίνυν οὐ σῶμα μόνον ἐν, ἀλλὰ καὶ Πνεῦμα ἐν εἰσι, καὶ τοῦτο μετὰ τοῦ Κυρίου, 15 ἐπεὶ καὶ «ὁ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ ἐν πνεῦμά ἐστι». Καὶ μετὰ τῶν εἰς Χριστὸν βαπτισαμένων οἱ μὴ βαπτισθέντες τὰς αὐτὰς λοιπὸν ἱεράς ἔλυσαν ὠδῖνας καὶ τὴν αὐτὴν κατὰ τοῦτ' ἔχουσι ἀξίαν, καὶ ἀλλήλων καθεστήκασιν μέλη, καὶ κεφαλὴν ἔχουσι πάντες μίαν, τὸν Χριστόν, Παύλου καὶ Πέτρου καὶ τῶν κατ' 20 ἐκείνους οὐδὲν ἦττον· καὶ συνδοξασθήσονται τοιγαροῦν τούτοις καὶ συνευφρανθήσονται, νῦν τε κάπῃ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος· «εἴτε γάρ», φησί, «δοξάζεται ἐν μέλος, συγχαίρει πάντα τὰ μέλη».

78 Μᾶλλον δέ, ἐπεὶ μὴ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ συμπάσχει πάν-

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 21

Ἀποδείξεις ὅτι ὁ Ἀκίνδυνος παριστάνει ἀπ' αὐτὴν ὅτι καὶ τοὺς ἀπίστους καὶ τὰ ἄλογα ζῶα καὶ τοὺς ἴδιους τοὺς δαίμονες, ἀλλοίμονο, ν' ἀποτελοῦν μέλη τοῦ Χριστοῦ καὶ ὅτι αὐτοὶ θὰ ἐπιτύχουν πρὶν ἀπὸ τοὺς πιστοὺς τὴ μελλοντικὴ ἐπαγγελία

77 Ἄν, ὅπως λέγει τοῦτος, «ἡ χάρις ποὺ ἐκχύνεται ἀπὸ τὸ Πνεῦμα καὶ ἐνεργεῖται εἶναι τὸ ἀσῶματο καὶ ἀόρατο καὶ ἀτελεύτητο, ὁ λόγος τῶν λογικῶν καὶ ἡ αἴσθησις τῶν αἰσθητῶν καὶ ἡ ζωὴ τῶν ξένων, παρομοίως μὲ τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας καὶ τῆς υἰοθεσίας καὶ τῆς ἐλευθερίας (διότι μὲ αὐτὸ συνέταξε καὶ συναρίθμησε ἐκεῖνα κι' εἶπε ὅτι ὅλα τοῦτα εἶναι ἡ ἐκχεομένη ἀπὸ τὸ Πνεῦμα χάρις)· ἂν λοιπὸν ἔτσι εἶναι αὐτά, κι' ἐκεῖνα ἀνήκουν στὰ πνευματικὰ χαρίσματα, ὅλο τὸ ἀνθρώπινο γένος κατὰ τὸν Ἀκίνδυνο, ὄχι μόνο οἱ σημερινοί, ἀλλὰ καὶ ὅλοι ὅσοι ἐφύτρωσαν ἀπὸ τὸν Ἀδάμ, πονηροὶ καὶ ἀγαθοί, εὐσεβεῖς καὶ δυσσεβεῖς, εἶναι ἓνα σῶμα, καὶ μάλιστα τοῦ Χριστοῦ, μᾶλλον δὲ ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς κατὰ τὴ φωνὴ τοῦ Παύλου. Ἐπομένως ὅλοι «ἐποτίσθησαν μ' ἓνα πνεῦμα»¹, κι' ἔτσι δὲν εἶναι μόνο ἓνα σῶμα, ἀλλὰ καὶ ἓνα Πνεῦμα, καὶ μάλιστα μαζὶ μὲ τὸν Κύριο, ἐπειδὴ «αὐτὸς ποὺ προσκολλᾶται στὸν Κύριο εἶναι ἓνα μὲ αὐτὸν Πνεῦμα»². Ἐπὶ πλεον οἱ μὴ βαπτισθέντες ἔλυσαν τὶς ἴδιες ἱερὲς ὠδῖνες μὲ τοὺς βαπτισμένους στὸν Χριστὸ κι' ἔτσι ἔχουν τὴν ἴδια ἀξία, εἶναι μέλη ἀλλήλων κι' ἔχουν ὅλοι μιὰ κεφαλὴ, τὸν Χριστὸ, ὄχι λιγώτερο ἀπὸ τὸν Παῦλο καὶ τὸν Πέτρο καὶ τοὺς ὁμοίους των· κι' ἐπομένως θὰ συνδοξασθοῦν μὲ τούτους καὶ θὰ συνευφρανθοῦν, τώρα καὶ στὸν μέλλοντα αἰῶνα· «εἴτε δοξάζεται ἓνα μέλος, συγχαίρονται ὅλα τὰ μέλη», λέγει³.

78 Μᾶλλον δὲ, ἐπειδὴ δὲν συμβαίνει μόνο τοῦτο, ἀλλὰ καὶ

1. Α' Κορ. 12, 14.

2. Α' Κορ. 6, 17.

3. Α' Κορ. 12, 27.

τα τὰ μέλη πάσχοντος ἑνὸς τῶν τοῦ σώματος μελῶν, ἐκεῖ δι' ἀλλήλων τὸ πᾶν ἀνατραπήσεται. Τῶν γὰρ δυσσεβῶν κακῶς πασχόντων καὶ κολαζομένων, οὐκ ἔνι τοὺς εὐσεβεῖς εὖ ἔχειν καὶ ἀνέσεως μετέχειν διὰ τὴν πρὸς τὰ μέλη τοῦ ἑνὸς σώματος συμ-
 5 πάθειαν· εὖ δὲ τῶν εὐσεβῶν πραττόντων καὶ ἀγαλλομένων, οὐκ ἔνι τοὺς ἀσεβεῖς ἀνιᾶσθαι τε καὶ δυσπραγεῖν διὰ τὴν πρὸς τὸ ἑν σῶμα κοινωνίαν. Καὶ τί λέγω τοὺς ἀνθρώπους μόνον ἀλλὰ μὴ καὶ τὰ ἄλογα τῶν ζώων; Καὶ γὰρ ὁ Ἀκίνδυνος καὶ τὴν τούτων αἴσθησιν ἔναι τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων ἰσχυρίζεται.
 10 Καὶ ταῦτα τοίνυν κατ' αὐτόν, ὡς τῆς ἀλογίας καὶ τῆς παραπληξίας, μέλη τοῦ Χριστοῦ σώματός ἐστιν. Ἀλλὰ τί καὶ ταῦτα πάλιν λέγω μόνα, τὰ μὴδὲ καθ' ἡμᾶς ἀμαρτάνειν πεφυκότα; Καὶ γὰρ ὁ Ἀκίνδυνος καὶ τὸ ἀσώματον, καὶ αὐτὸ τὸ προσὸν τοῖς δαίμοσιν, ὡς αὐτὸς ἐκεῖ φησι, τοῖς πνευματικοῖς χαρίσμασιν
 15 ἐναριθμεῖ. Τοιγαροῦν εἰς τὰ μέλη καὶ οὗτοι τελοῦσι τῆς κατ' αὐτὸν ἐκκλησίας καὶ συνδέδενται μὲν οὖν καὶ συνδιατέθινται ἀλλήλοις ἀληθῶς, αὐτοὶ τε καὶ αὐτὸς καὶ ὅσοι κατ' αὐτόν, ἐπεὶ καὶ τῶν ὁμοταγῶν πνευματικῶν πάντες οὗτοι χαρισμάτων, ὡς αὐτὸς φησι, μεταλαγχάνουσι, δηλονότι τῶν τῆς πονηρίας, ἀφ' ὧν
 20 ἔοικεν ἀρύεσθαι καὶ τὴν γνῶσιν ταύτην δασιλῆ, ὡς μὴ συνορᾶν τί μὲν ὕψος θείας χάριτος, τίς δὲ λόγος φύσεως κτιστῆς.

479 Ἀλλ' ἐρεῖ μείζω τυγχάνειν τὰ τοῖς εὐσεβέσι δεδομένα χαρίσματα τοῦ Πνεύματος ἢ τοῖς μὴ τοιούτοις, εἰ καὶ πάντα ἢ ἐκχεομένη χάρις ἐστίν; Ἀλλ' ἀκούέτω, ὅτι συγκέκραται ἀλλήλοις
 25 τὰ πνευματικὰ χαρίσματα, καὶ τοῖς τὰ ἐλάττω κεκτημένοις περισσοτέραν ὁ Θεὸς δίδωσι τιμὴν· «ὁ Θεὸς» γάρ, φησί, «συνεκέρασε τὸ σῶμα, τῷ ὑστεροῦντι περισσοτέραν δοὺς τιμὴν». Εἰπάτω τοίνυν ὁ Ἀκίνδυνος, ἐπεὶ καὶ τὰ ἄλογα τῶν ζώων καὶ τοὺς

συμπάσχουν ὅλα τὰ μέλη, ὅταν πάσχη ἓνα ἀπὸ τὰ μέλη τοῦ σώματος, ἐκεῖ θ' ἀνατραποῦν ὅλα ἀπὸ τὴν ἀλληλεπίδρασί τους. Ἐφ' ὅσον οἱ δυσσεβεῖς θὰ κακοπαθοῦν καὶ θὰ τιμωροῦνται, δὲν θὰ μποροῦν οἱ εὐσεβεῖς νὰ εὐημεροῦν καὶ νὰ καλοπερνοῦν ἐξ αἰτίας τῆς συμπαθείας τοῦ ἑνὸς πρὸς τὰ ἄλλα μέλη τοῦ σώματος· ἐφ' ὅσον πάλι οἱ εὐσεβεῖς θὰ εὐτυχοῦν καὶ θ' ἀγάλλονται, δὲν θὰ μποροῦν οἱ ἀσεβεῖς νὰ στενοχωροῦνται καὶ νὰ δυστυχοῦν λόγῳ τῆς κοινωνίας πρὸς τὸ ἓνα σῶμα. Καὶ γιατί περιορίζομαι μόνο στοὺς ἀνθρώπους καὶ δὲν ἀναφέρω καὶ τὰ ἄλογα ζῶα; Διότι ὁ Ἀκίνδυνος ἰσχυρίζεται ὅτι καὶ τούτων ἡ αἴσθησις εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πνευματικὰ χαρίσματα. Κι' αὐτὰ λοιπὸν κατὰ τὴν ἄποψί του, τί παραλογισμὸς καὶ παραπληξία, εἶναι μέλη τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ. Ἀλλὰ γιατί περιορίζομαι σ' αὐτὰ μόνο πού δὲν εἶναι καμωμένα οὔτε ν' ἀμαρτάνουν κατὰ τὸ παράδειγμά μας; Διότι ὁ Ἀκίνδυνος συγκαταλέγει ἐκεῖ μὲ τὰ πνευματικὰ χαρίσματα καὶ τὸ ἀσῶμα, κι' αὐτὸ πού προσυπάρχει στοὺς δαίμονες. Δηλαδή στὰ μέλη τῆς κατ' αὐτὸν Ἐκκλησίας συμπεριλαμβάνονται καὶ τοῦτοι, εἶναι λοιπὸν συνδεδεμένοι ἀληθινὰ καὶ φιλικοὶ μεταξύ τους, αὐτοὶ καὶ αὐτὸς καὶ οἱ σύμφωνοι μὲ αὐτόν, ἀφοῦ ὅλοι τοῦτοι μετέχουν, ὅπως λέγει αὐτός, τῶν ὁμοταγῶν πνευματικῶν, χαρισμάτων, δηλαδή τῶν τῆς πονηρίας ἀπὸ τὰ ὁποῖα φαίνεται ὅτι ἀντλοῦν κι' αὐτὴν τὴ γνῶσι πλούσια, ὥστε νὰ μὴ ἀντιλαμβάνονται τί εἶναι ὕψος τῆς θείας χάριτος καὶ τί εἶναι λόγος κτιστῆς φύσεως.

- 79 Θὰ εἰπῆ ὅμως ὅτι τὰ χαρίσματα τοῦ Πνεύματος τὰ δοσμένα στοὺς εὐσεβεῖς εἶναι μεγαλύτερα ἀπὸ τὰ δοσμένα στοὺς μὴ εὐσεβεῖς, ἂν καὶ ὅλα εἶναι ἡ ἐκχεομένη χάρις; Ἀλλ' ἄς ἀκούσῃ ὅτι τὰ πνευματικὰ χαρίσματα εἶναι ἀνάμικτα μεταξύ τους καὶ στοὺς ἔχοντας τὰ λιγώτερα ὁ Θεὸς δίνει περισσότερη τιμὴ· διότι, λέγει, «ὁ Θεὸς συνέμιξε τὸ σῶμα, δίδοντας περισσότερη τιμὴ στὸν ὑστεροῦντα»⁴. Ἄς εἰπῆ λοιπὸν ὁ Ἀκίνδυνος, πού συναρίθμησε μὲ τοὺς χαριτωμένους ἀπὸ τὸ Πνεῦμα τὰ ἄλογα ζῶα

4. Α' Κορ. 12, 24.

πονηροὺς ἀγγέλους ἐνηρίθμησε τοῖς κεχαριτωμένοις ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, τί τούτων ἔλαττον θατέρου; Καθάπερ γὰρ ὁ Χρυσόστομος θεολόγος ἐρμηνεύων τὸ πλεονάζων ταύτης τῆς τιμῆς ἔδειξεν ἐκβαῖνον, εἰ μὲν τῷ δαιμονίῳ φύλῳ τοῦ ἐλάττονος μέτε-
 5 στι χαρίσματος, πρὸ πάντων οὗτοι κατὰ τὴν Ἀκινδύνου σύνεσιν ἐν τῷ μέλλοντι στεφανωθήσονται· εἰ δὲ τὸ τοῖς ἀλόγοις ζώοις προσὸν αἰσθητικὸν τὸ ἔλαττόν ἐστι τῶν χαρισμάτων, αὐτὰ προ-
 αρπάσεται τὸν στέφανον· κἀνταῦθα δὲ τὴν ἰσοτιμίαν ἔξει πρὸς τὰ μείζω καὶ τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας ἔσται, τῶν ἄλ-
 10 λων οὐχ ἦττον συντελοῦντα πρὸς τὴν οἰκοδομήν, βαβαί, τοῦ θείου σώματος. Καὶ τοίνυν αὐταῖς πάλιν χρήσομαι ταῖς τοῦ Χρυσορρήμονος φωναῖς, ἐξελέγχων τὴν παραφροσύνην Ἀκιν-
 δύνου, «ἐλάττω μὲν τῶν ἄλλων, τῶν πνευματικῶν δ' ὅμως χα-
 ρισμάτων εἶναι» λέγοντος «καὶ τὸν λόγον τῶν λογικῶν καὶ τὴν
 15 τῶν ἀλόγων αἰσθησιν καὶ τὸ τοῖς δαίμοσι προσὸν ἀσώματον».

80 Φησὶ γὰρ ὁ Χρυσόστομος πατὴρ πρὸς τοὺς τὰ τῶν χαρι-
 σμάτων ἦττω κεκτημένους, «κἂν μικρὸν λάβης, ὁμοίως εἰς τὸ
 σῶμα τελεῖς, καὶ πολλῆς καὶ οὕτως ἀπολαύεις τῆς τιμῆς· καὶ ὁ
 τὸ μείζον ἔχων σοῦ τοῦ ἔχοντος τὸ ἔλαττον δεῖται»· καὶ πρὸς
 20 τοὺς τὰ μείζω δεδεγμένους, «ὥσπερ γὰρ σύ, ἐπεὶ μείζων εἶ, τὸ
 σῶμα συνέστησας, οὕτω καὶ οὗτος, ἐπειδὴ ἐλάττων, εἰς τὴν οἰ-
 κοδομήν τοῦ σώματος ἰσότημός σοι γίνεται· τὸ γὰρ αὐτό σοι δύ-
 ναται εἰς τοῦτον τὸν ἔρανον». Ἄρ' οὐ κατεφθαρμένης διανοίας
 καὶ ἀμυήτου τελέως τὰ Χριστιανῶν ἢ παρ' Ἀκινδύνου περὶ χά-
 25 ριτος μύησις, πάντα φύρουσά τε καὶ συγγέουσα καὶ πάντα θε-
 σμὸν θεῖον ἀθετοῦσα καὶ πᾶν σχεδὸν εἶδος εὐσεβείας ἀναιροῦσα
 καὶ πᾶσαν εἰσφέρουσα δυσσέβειαν καὶ ἀναβίωσίν τινα παρέχου-
 σα Σαβελλίους καὶ Ἀρείους καὶ Μακεδονίους καὶ τοῖς πρὸ τού-
 των καὶ μετὰ τούτους κακοδόξοις πᾶσι; Τοῦτο μὲν οὖν οἶμαι διὰ
 30 πολλῶν κατάδηλον ἤδη γεγενῆσθαι.

5. Βλ. Ὁμιλίαν 31 εἰς Α' Κορινθίους 1, PG 61, 258.

καὶ τοὺς πονηροὺς ἀγγέλους, τί ἀπὸ αὐτὰ εἶναι κατώτερα τοῦ ἄλλου; Ὅπως πράγματι ἔδειξε ὁ Χρυσόστομος θεολόγος ἐρμηνεύοντας, ὅτι τὸ περισσὸν ἐξέρχεται ἀπὸ αὐτὴ τὴν τιμὴν, ἂν μὲν τὸ δαιμόνιο φύλο μετέχη τοῦ μικροτέρου χαρίσματος, πρὸ πάντων οἱ δαίμονες κατὰ τὴν ἐξυπνάδα τοῦ Ἀκινδύνου θὰ στεφανωθοῦν στὸ μέλλοντα αἰῶνα· ἂν δὲ τὸ μικρότερο χάρισμα εἶναι τὸ αἰσθητικὸ προσὸν τῶν ἀλόγων ζώων, αὐτὰ θὰ προαρπάξουν τὸν στέφανο· διότι κι' ἐδῶ θὰ ἔχουν τὴν ἰσοτιμία πρὸς τὰ μεγαλύτερα καὶ θ' ἀνήκουν στὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας, ἀφοῦ τάχα, ἀλλοίμονο, συντελοῦν ὄχι ὀλιγώτερο ἀπὸ τὰ ἄλλα πρὸς τὴν οἰκοδόμησι τοῦ θεοῦ σώματος. Λοιπὸν θὰ χρησιμοποίησω πάλι τὶς ἴδιες τὶς λέξεις τοῦ Χρυσορρήμονος, ἐξελέγχοντας τὴν πρᾶφροσύνη τοῦ Ἀκινδύνου ποὺ λέγει, «εἶναι μὲν κατώτερα τῶν ἄλλων, ἀλλ' ὅμως ἀνήκουν στὰ πνευματικὰ χαρίσματα, ὁ λόγος τῶν λογικῶν καὶ ἡ αἴσθησις τῶν ἀλόγων καὶ τὸ ἀσώματο προσὸν τῶν δαιμόνων».

- 80 Πράγματι ὁ Χρυσόστομος πατήρ λέγει πρὸς τοὺς κατόχους τῶν μικροτέρων χαρισμάτων, «καὶ ἂν πάρης μικρό, ἔχεις παρόμοια θέσι στὸ σῶμα καὶ ἀπολαύεις πολλὴ τιμὴν κι' ἔτσι· κι' ἐκεῖνος ποὺ ἔχει τὸ μεγαλύτερο χρειάζεται ἐσένα ποὺ ἔχεις τὸ μικρότερο»⁵· καὶ πρὸς ἐκείνους ποὺ ἔχουν δεχθῆ τὰ μεγαλύτερα λέγει, «διότι, ὅπως ἐσύ, ἐπειδὴ εἶσαι μεγαλύτερος, συνέβαλες στὴ σύστασι τοῦ σώματος, ἔτσι καὶ τοῦτος, ἐπειδὴ εἶναι μικρότερος, γίνεται ἰσοτιμὸς σου στὴν οἰκοδομὴ τοῦ σώματος· διότι ἔχει τὴν ἴδια προσφορὰ σὲ τοῦτον τὸν ἔρανο»⁶. Δὲν εἶναι λοιπὸν προῖὼν διεφθαρμένης διανοίας τοῦ Ἀκινδύνου, ποὺ ὅλα τὰ συμφύρει καὶ τὰ συγγέει κι' ἀθετεῖ κάθε θεῖο θεσμό, ἀναιρεῖ κάθε σχεδὸν εἶδος εὐσεβείας, εἰσφέρει κάθε δυσσέβεια καὶ παρουσιάζει ἀναβίωσι τῶν Σαβελλίων καὶ τῶν Ἀρείων καὶ τῶν Μακεδονίων καὶ ὄλων τῶν πρὶν καὶ ἔπειτα ἀπὸ αὐτοὺς κακοδόξων; Νομίζω λοιπὸν ὅτι τοῦτο ἔχει γίνῃ ἤδη ὀλοφάνερο κατὰ πολλοὺς τρόπους.

6. Αὐτόθι, 3, PG 61, 260.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'

Παράστασις ἐκ διαιρέσεως τίνα τὰ πνευματικὰ χαρίσματα καὶ τίνα τὰ μὴ πνευματικὰ

81 Δεῖ δ' ἡμῖν ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενομένοις, διαστεῖλαι τὰ πνευματικὰ χαρίσματα τῶν μὴ τοιούτων, κἂν τοῖς πνευματικοῖς τούτοις δεῖξαι τί τὸ ἄκτιστόν ἐστι καὶ τί παρὰ τῶν ἀγίων ἡμῶν πατέρων φρονεῖν καὶ λέγειν περὶ τούτων ἐδιδάχθημεν, τῆς ὠφελείας τῶν ἐντυγχανόντων ἕνεκα καὶ τοῦ τὰς Ἀκινδύνου συκοφαντίας ἐκδήλους τοῖς πᾶσι καταστήσαι, λέγοντος ἡμᾶς «τὸ πένθος καὶ τὸ δάκρυον καὶ τὴν κατάνυξιν καὶ τὸν φόβον τοῦ θανάτου λέγειν ἄκτιστα, διότι δῶρα καὶ ταῦτα λέγεται Θεοῦ», ἔτι τε «τὴν φύσει προσοῦσαν τοῖς λογικοῖς σοφίαν τε καὶ γνῶσιν 10 καὶ ἀρετήν», πρὸς δὲ «καὶ τὴν καινὴν κτίσιν καὶ τὴν καινὴν καὶ καθαρὰν καρδίαν καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια». Ποιήσομαι δὲ τὴν ἐκ τοῦ λόγου διαίρεσιν εὐσύνοπτον κατὰ τὸ ἐγχωροῦν.

82 Πάντων τῶν ὄντων τε καὶ γινομένων, τὰ μὲν φύσει τέ ἐστι καὶ ἐκ φυσικῆς ἀκολουθίας γίνεται, τὰ δὲ οὐ κατ' αὐτήν. Τῶν δὲ 15 μὴ κατὰ φύσιν, τὰ μὲν παρ' αὐτήν ἐστι, τὰ δὲ ὑπὲρ αὐτήν. Περὶ μὲν οὖν τῶν παρὰ τὴν φύσιν, νῦν λέγειν οὐκ ἀνάγκη. Ἀλλὰ καὶ τῶν ὑπερφυῶν, ὅσα μὲν ἐν τοῖς ἄλλοις κτίσμασιν ἢ τετέλεσταί ποτε ἢ τελεῖται νῦν ἢ εἰσαῦθις τελεσθήσεται ζητεῖν, οὐ τῆς νῦν προκειμένης ὑποθέσεως. Ὅσα δὲ τούτων τοῖς κατὰ Θεὸν ζῶσι 20 πρόσεστι καὶ ἐκτελεῖται, ὧν ἐνός τις ἢ πλειόνων εὐμοιρῶν, ἔστι τε καὶ λέγεται πνευματικός, ὡς ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ἐνεργούμενός τε καὶ κινούμενος, ταῦτ' ἐστι τὰ πνευματικὰ χαρίσματα. Καὶ τοῦτο δεικνὺς ὁ ἀπόστολος Π ρ ὀ ς Κ ο ρ ι ν θ ί ο υ ς γρά-

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 22

Ἐκθεσις περὶ τοῦ ποιά εἶναι τὰ πνευματικὰ χαρίσματα
καὶ ποιά τὰ μὴ πνευματικὰ κατὰ διαστολή

81 Πρέπει ὅμως, ἀφοῦ ἐφθάσαμε σὲ τοῦτο τὸ σημεῖο τοῦ λόγου, νὰ διαστείλωμε τὰ πνευματικὰ χαρίσματα ἀπὸ τὰ μὴ πνευματικὰ, καὶ σ' αὐτὰ τὰ πνευματικὰ νὰ δεῖξωμε τί εἶναι τὸ ἄκτιστο καὶ τί ἐδίδαχθήκαμε ἀπὸ τοὺς πατέρες μας νὰ φρονοῦμε καὶ νὰ λέγωμε γι' αὐτό, γιὰ τὴν ὠφέλεια τῶν ἀναγνωστῶν καὶ γιὰ νὰ κταστήσωμε φανερὲς σὲ ὅλους τὶς συκοφαντίες τοῦ Ἀκινδύνου, ποὺ λέγει ὅτι ἐμεῖς «τὸ πένθος καὶ τὸ δάκρυ καὶ τὴν κατάλυξι καὶ τὸ φόβο τοῦ θανάτου τὰ λέγομε ἄκτιστα, διότι λέγοντας καὶ αὐτὰ δῶρα Θεοῦ», καθὼς ἐπίσης «τὴν φύσει προσυπάρχουσα στὰ λογικὰ σοφία καὶ γνῶσι καὶ ἀρετῇ», καὶ ἐπὶ πλεόν «τὴ νέα κτίσι καὶ τὴ νέα καὶ καθαρὴ καρδιὰ καὶ τὰ παρόμοια μὲ τοῦτα». Θὰ κάμω τὴν ἐκθεσι περὶ τῆς διαιρέσεως εὐσύνοπτη κατὰ τὸ δυνατό.

82 Ἀπὸ ὅλα τὰ ὄντα καὶ γινόμενα ἄλλα ὑπάρχουν φύσει καὶ γίνονται μὲ φυσικὴ ἀκολουθία, ἄλλα ὄχι σύμφωνα μὲ αὐτήν. Ἀπὸ τὰ μὴ κατὰ φύσι, ἄλλα εἶναι παρὰ φύσι καὶ ἄλλα ἐπάνω ἀπὸ αὐτήν. Δὲν χρειάζεται λοιπὸν νὰ εἰποῦμε τώρα γιὰ τὰ παρὰ φύσιν. Ἀλλὰ ἐπίσης καὶ περὶ τῶν ὑπερφυῶν, ὅσα ἔχουν κάποτε τελεσθῆ στὰ ἄλλα κτίσματα ἢ τελοῦνται τώρα ἢ θὰ τελεσθοῦν στὸ μέλλον, δὲν εἶναι ἀντικείμενο τῆς παρούσας ὑποθέσεως γιὰ ἐξέτασι. Ὅσα δὲ ἀπὸ αὐτὰ προσυπάρχουν στοὺς κατὰ Θεὸ ζῶντας καὶ ἐκτελοῦνται ἀπὸ αὐτούς, τῶν ὁποίων, ἂν κάποιος ἐπιτύχη ἓνα ἢ περισσότερα, εἶναι καὶ λέγεται πνευματικός, ὡς ἐνεργούμενος καὶ κινούμενος ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, αὐτὰ εἶναι τὰ πνευματικὰ χαρίσματα. Καὶ δεικνύοντας τοῦτο ὁ ἀπόστολος

φων «περὶ τῶν πνευματικῶν», φησὶν, «οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν», τῶν ἐν αὐτοῖς δηλονότι παραδόξως ἐνόητων τε καὶ τελουμένων, καὶ τῶν ἐντεῦθεν κεχαριτωμένων ὄντων. Πάντα δ' ἦν καὶ ἐτελειῖτο ἐν αὐτοῖς· διὸ οὐδὲ 'τινῶν' εἶπεν, ἀλλ' ἀπλῶς «τῶν πνευματικῶν», ἃ καὶ καταλέγει προῖόν· γενικῶς γὰρ ἐμπεριείληπται πάντα τοῖς ὑπ' αὐτοῦ κατειλεγμένοις τηνικαῦτα. Τοῦτο δὴ πάλιν καὶ αὐτὸς δεικνύς, ὅτι πάντα ταῦτ' ἔστιν ἃ ἐνηργεῖτο ἐν αὐτοῖς, εὐχαριστεῖν φησι τῷ Θεῷ ὑπὲρ αὐτῶν, ὅτι μὴ ὑστεροῦνται ἐν μηδενὶ χαρίσματι.

83 Ἐροίμην οὖν ἂν ἠδέως ἐνταῦθα τὸν Ἀκίνδυνον, πάντα τὰ κτίσματα πνευματικὰ λέγοντα χαρίσματα, ὡς ὑπὸ τοῦ θείου Πνεύματος ἐκ μὴ ὄντων γεγονότα χάριτι, ἄρα πάντα τὰ κτίσματα τοῖς Κορινθίοις ἐνυπῆρχε; Καὶ τοῦτό ἐστιν ὑπόθεσις τῆς ἀποστολικῆς εὐχαριστίας, καὶ τοῦτ' ἔφεσις αὐτῷ, μὴ ἀγνοεῖν 15 αὐτοὺς περὶ πάντων τῶν κτισμάτων, «ἡμεῖς δὲ οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάβομεν», αὐτοῦ λέγοντος, «ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἵν' εἰδῶμεν τὰ ἐκ τοῦ Θεοῦ χαρισθέντα ἡμῖν»; Ἄρ' οἱ μὴ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ λαβόντες οὐκ ἴσασι τί ποτέ ἐστιν αἴσθησις καὶ τί λόγος καὶ τίς ἢ κατ' αὐτὰ ζωή; Καὶ ταῦτα γὰρ 20 πνευματικὰ χαρίσματα ὁ Ἀκίνδυνός φησι. Ταῦτ' οὖν ἐστιν, ἃ ψυχικὸς ἄνθρωπος οὐ δέχεται οὐδὲ δύναται γνῶναι; Καὶ ὁ ταῦτ' ἔχων οὗτός ἐστιν ὁ πνευματικός, «ὃς ἀνακρίνει μὲν πάντα» κατὰ τὸν ἀπόστολον, «αὐτὸς δὲ ὑπ' οὐδενὸς ἀνακρίνεται»; Ἐπεὶ δὲ καὶ «πνευματικοῖς πνευματικὰ συγκρίνοντες» διδακτοὶ γινόμεθα 25 τοῦ παναγίου Πνεύματος, δι' ἀλλήλων μαρτυρούμενα καταλαμβάνοντες καὶ τοῖς ἄλλοις ἐκφαίνοντες, ἄρα τὰ κατ' αἴσθησιν καὶ νοῦν καὶ λόγον τοῖς ὑπὲρ αἴσθησιν καὶ νοῦν καὶ λόγον

1. Α' Κορ. 12, 1.

2. Α' Κορ. 1, 4· 7.

γράφει *Πρὸς τοὺς Κορινθίους* «δὲν θέλω ν' ἀγνοῆτε περὶ τῶν πνευματικῶν»¹, δηλαδή περὶ ἐκείνων ποὺ ὑπάρχουν καὶ τελοῦνται μέσα τους παραδόξως καὶ τῶν ἀπὸ ἐδῶ χαριτωμένων πραγμάτων. Ὅλα ὑπῆρχαν κι' ἐτελοῦνται μέσα τους· γι' αὐτὸ δὲν εἶπε κἂν μερικῶν, ἀλλὰ ἀπλῶς «τῶν πνευματικῶν», τὰ ὁποῖα στη συνέχεια ταξινομεῖ· πράγματι ἔχουν συμπεριληφθῆ ὅλα τὰ ταξινομημένα τότε ἀπὸ αὐτόν. Τοῦτο πάλι δεικνύοντας κι' αὐτός, ὅτι ὅλα αὐτὰ ἦσαν ἐκεῖνα ποὺ ἐνεργῶνταν σ' αὐτούς, λέγει ὅτι εὐχαριστεῖ γι' αὐτὰ τὸν Θεό, ποὺ δὲν ὑστεροῦν σὲ κανένα χάρισμα².

83 Θὰ ἐρωτοῦσα λοιπὸν εὐχαρίστως ἐδῶ τὸν Ἀκίνδυνο, ποὺ λέγει ὅλα τὰ κτίσματα πνευματικὰ χαρίσματα, μὲ τὴν ἰδέα ὅτι ἔγιναν ἀπὸ τὸ θεῖο Πνεῦμα κατὰ χάρι ἐκ μὴ ὄντων· ἄραγε ὅλα τὰ κτίσματα ἐνυπῆρχαν στοὺς Κορινθίους; Καὶ τοῦτο εἶναι ὑπόθεσις τῆς ἀποστολικῆς εὐχαριστίας καὶ τοῦτο ἦταν ἔφεσις του, νὰ μὴ ἀγνοοῦν αὐτοὶ γιὰ ὅλα τὰ κτίσματα, ἀφοῦ λέγει, «ἐμεῖς δὲν ἐλάβαμε τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα ποὺ εἶναι ἀπὸ τὸν Θεό, γιὰ νὰ γνωρίσωμε αὐτὰ ποὺ μᾶς ἐχάρισε ὁ Θεός»³. Ἄραγε ἐκεῖνοι ποὺ δὲν ἔλαβαν τὸ πνεῦμα ἀπὸ τὸν Θεὸ δὲν γνωρίζουν τί εἶναι αἴσθησις καὶ τί λόγος καὶ τί ἢ σύμφωνα μὲ αὐτὰ ζωή; Διότι κι' αὐτὰ πνευματικὰ χαρίσματα τὰ λέγει ὁ Ἀκίνδυνος. Αὐτὰ λοιπὸν εἶναι ποὺ δὲν δέχεται οὔτε μπορεῖ νὰ γνωρίσῃ ὁ ψυχικὸς ἄνθρωπος; Κι' ἐκεῖνος ποὺ τὰ ἔχει, αὐτὸς εἶναι ὁ πνευματικός, «ὁ ὁποῖος ἀνακρίνει τὰ πάντα» κατὰ τὸν ἀπόστολο, «αὐτὸς ὅμως δὲν ἀνακρίνεται ἀπὸ κανένα»⁴; Ἐπειδὴ δὲ ἐρμηνεύοντας ὡς πνευματικοὶ αὐτὰ τὰ πνευματικὰ πράγματα» γινόμαστε μαθηταὶ τοῦ παναγίου Πνεύματος⁵, καταλαβαίνοντάς τα, καθὼς μαρτυροῦνται ἀναμεταξύ τους, καὶ φανερόντάς τα στοὺς ἄλλους, ἄραγε τὰ κατ' αἴσθησι καὶ νοῦ καὶ λόγο εἶναι ἀνάλογα μὲ τὰ ὑπὲρ αἴσθησι καὶ νοῦ καὶ λόγο, καὶ

3. *Α' Κορ.* 2, 12.

4. *Α' Κορ.* 2, 15.

5. *Α' Κορ.* 2, 13.

καταλλήλως ἔχει καὶ ἀπλῶς τὰ κατὰ φύσιν τοῖς ὑπερφυῶς τε-
λουμένοις μαρτυρεῖται καὶ συνίσταται;

84 Τί δὲ πάλιν ὁ αὐτὸς προτρεπόμενος καὶ λέγων «ζηλοῦτε τὰ
πνευματικά; μᾶλλον δὲ ἵνα προφητεύητε»; Πάλιν πάντα λέγων
5 (οὐδὲ γάρ τινα τῶν πνευματικῶν φησι), τὰ φύσει πᾶσι προσόντα
καὶ γινόμενα παραινεῖ ζηλοῦν καὶ πρὸς ἐκεῖνα σπεύδειν καὶ
αὐτὸ ζηλοῦν τὸ τοῖς δαίμοσι προσόν, ἀόρατον καὶ ἀσώματον καὶ
ἀτελεύτητον; Καὶ ταῦτα γὰρ τὴν ἐκχεομένην παρὰ τοῦ ἀγίου
Πνεύματος χάριν κυρίως εἶναι ὁ Ἀκίνδυνός φησι. Καὶ πάλιν
10 πρὸς τοὺς αὐτοὺς γράφων ὁ ἀπόστολος, «ἐπεὶ ζηλωταί ἐστε
πνευμάτων», τουτέστι πνευματικῶν χαρισμάτων ἐρασταί, ἄρα
καὶ τῶν τοῖς πονηροῖς πνεύμασιν ἐνόνητων ἐραστὰς εἶναι μαρτυ-
ρεῖ, καὶ ζητεῖν παραγγέλλει περισσεύειν πρὸς οἰκοδομήν; Εἰ δὲ
κάκεῖνοί τε καὶ πάντες οἱ προσκυνηταὶ τοῦ Πνεύματος ἐρασταὶ
15 πάντων εἰσὶ τῶν χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος, καὶ πρὸς τοῦθ'
ἡμᾶς καὶ ὁ ἀπόστολος ἐνάγων «ζηλοῦτε», φησί, «τὰ πνευματι-
κά», πάντα δὲ τὰ κτίσματα τοῦ Πνεύματος πνευματικά εἰσι
κατὰ τὸν Ἀκίνδυνον χαρίσματα, ἐν δὲ τοῖς κτίσμασι τοῦ θείου
Πνεύματος καὶ τὰ πονηρὰ πνεύματά ἐστι, ζηλωτὰς καὶ ἐραστὰς
20 τῶν πονηρῶν πνευμάτων ὁ Ἀκίνδυνος εἶναί τε δείκνυσι καὶ τὸν
Παῦλον παραινεῖν παράστησι τοὺς προσκυνητὰς τοῦ θείου
Πνεύματος.

85 Δέδοικα μὴ κοινωνὸς γένωμαι τῶν Ἀκινδύνου λήρων,
ἔστιν οὗτος ἀνακαλύπτων τε καὶ ἐξαπλῶν καὶ πολλακίς ἀνελίτ-
25 των. Μήποτ' οὖν διὰ τοῦτο παρήνεσεν ὁ Σολομών «μὴ ἀποκρί-
νεσθαι τῷ ἄφρονι κατὰ τὴν ἀφροσύνην αὐτοῦ»; Ἄλλ' οὐκ οἶμαι
τοῦτο λέγειν τὸν σοφόν, ἐπεὶ μηδ' ἀπολογεῖσθαι φησιν, ἀλλὰ μὴ
ἀποκρίνεσθαι. Ἡμεῖς δ' ἀπολογούμεθα νῦν· ἀλλ' οὐδ' ἀπολο-

6. Α' Κορ. 14, 1.

7. Α' Κορ. 14, 12.

γενικῶς τὰ κατὰ φύσι μαρτυροῦνται καὶ συστήνονται ἀπὸ τὰ ὑπερφυσικῶς τελούμενα;

84 Τί κάμει πάλι ὁ ἴδιος ἀπόστολος προτρέποντας τοὺς ἰδίους καὶ λέγοντας «νὰ ζηλεύετε τὰ πνευματικά καὶ πολὺ περισσότερο νὰ προφητεύετε»⁶; Λέγοντας πάλι ὅλα (διότι δὲν ξεχωρίζει μερικὰ ἀπὸ τὰ πνευματικά), συμβουλεύει νὰ ζηλεύουν τὰ σὲ ὅλους φύσει προσόντα καὶ γινόμενα, νὰ σπεύδουν πρὸς ἐκεῖνα καὶ νὰ ζηλεύουν καὶ τὸ ἴδιο τὸ προσὸν στοὺς δαίμονες, τὸ ἀόρατο καὶ ἀσώματο καὶ ἀτελεύτητο; Διότι ὁ Ἀκίνδυνος ἰσχυρίζεται ὅτι κι' αὐτὰ εἶναι ἢ ἐκχεομένη ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα χάρις. Καὶ πάλι, ὅταν ὁ ἀπόστολος γράφει πρὸς τοὺς ἰδίους, «ἐπειδὴ εἴσθε ζηλωταὶ πνευμάτων»⁷, δηλαδή ἐρασταὶ πνευματικῶν χαρισμάτων, ἄραγε μαρτυρεῖ ὅτι αὐτοὶ εἶναι ἐρασταὶ καὶ τῶν ιδιωμάτων τῶν πονηρῶν πνευμάτων καὶ παραγγέλλει νὰ ἐπιζητοῦν αὐτὰ μὲ περίσσεια γιὰ οἰκοδομὴ τους⁸; Ἄν δὲ κι' ἐκεῖνοι καὶ ὅλοι οἱ προσκυνηταὶ τοῦ Πνεύματος εἶναι ἐρασταὶ ὅλων τῶν χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος καὶ πρὸς τοῦτο ὀδηγώντας μας ὁ ἀπόστολος λέγει «νὰ ζηλεύετε τὰ πνευματικά», ὅλα δὲ τὰ κτίσματα τοῦ Πνεύματος εἶναι πνευματικὰ χαρίσματα κατὰ τὸν Ἀκίνδυνο, μεταξὺ δὲ τῶν κτισμάτων τοῦ θεοῦ Πνεύματος εἶναι καὶ τὰ πονηρὰ πνεύματα, ὁ Ἀκίνδυνος δεικνύει ὅτι οἱ προσκυνηταὶ τοῦ θεοῦ Πνεύματος εἶναι, καὶ μάλιστα παριστάνει τὸν Παῦλο νὰ τοὺς προτρέπη νὰ εἶναι, ζηλωταὶ καὶ ἐρασταὶ τῶν πονηρῶν πνευμάτων.

85 Φοβοῦμαι μήπως γίνω κοινωνὸς τῆς φλυαρίας τοῦ Ἀκινδύνου, ξεσκεπάζοντας μερικὲς ἀπὸ αὐτές, διαπλώνοντάς τες καὶ ξετυλίγοντάς τες πολλὰς φορές. Μήπως λοιπὸν γι' αὐτὸν τὸ λόγο ὁ Σολομὼν παρήνεσε, «νὰ μὴ ἀποκρίνεσαι στὸν ἄφρονα κατὰ τὴν ἀφροσύνη του»⁹; Ἀλλὰ δὲν νομίζω ὅτι αὐτὸ λέγει ὁ σοφὸς, ἐφ' ὅσον ἄλλωστε δὲν λέγει νὰ μὴ ἀπολογῆσαι ἀλλὰ νὰ

8. Αὐτόθι.

9. Παροιμ. 26, 4.

γούμενοι κατὰ τὴν τοῦ κατηγοροῦ ποιοῦμεν ἀφροσύνην. Ἐκείνου γὰρ συκοφαντικῶς ἡμῖν καὶ τοῖς ἐκ τοῦ παντὸς σχεδὸν αἰῶνος θεολόγοις ἐπιτιθεμένου καὶ καταψευδομένου τοῦ τε Θεοῦ καὶ τῶν θεοσεβῶν ἀπάντων, ἡμεῖς τὴν ἀλήθειαν ἀντιπαρεξάγομεν τῷ ψεύδει. Καὶ πᾶν ὅ,τι κατ' ἐκείνου λέγομεν, οὐ παρ' ἡμῶν λέγομεν αὐτῶν ἀλλ' ἐκ τῶν αὐτοῦ λόγων ἀναφαίνομεν ὡς ἀληθῶς τικτόμενον, μὴ πρότερον τὴν ὑπ' ἐκείνου γεγραμμένην διαστρέφοντες διάνοιαν, εἶτα τὰ ἐπόμενα τηροῦντες, ὡς ἐκεῖνος ἐπὶ τῶν ἡμετέρων καὶ τῶν θείων πατέρων συγγραμμάτων κα-
10 τεργάζεται πρὸς ἀπάτην τῶν ἐντυγχανόντων, ἀλλ' αὐτὰ τὰ παρ' ἐκείνου μὴ γεγραμμένα μόνον ἀλλὰ καὶ δεδογμένα φανερώς· καὶ τούτων οὐ πάνθ' ἐξῆς, ἀλλ' ἐν οἷς τοῖς μὴ ἐπεσκεμμένως ἀκρωμένοις δόξειέ τι λέγειν ἀνετάζοντες, ἅμα καὶ τὰς καθ' ἡμῶν αὐτοῦ συκοφαντίας φανεροῦντες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'

**Ὅτι οὐκ ἄκτιστα πᾶντα τᾶ πνευματικᾶ χαρίσματα,
καὶ τί τὸ ἄκτιστον ἐν τούτοις**

86 Ἐπεὶ τοίνυν κἀνταῦθα τό τε πένθος καὶ τὰ δάκρυα καὶ τὸν τοῦ θανάτου φόβον ἢ τὸν εἰς Θεὸν καὶ τὴν καινὴν κτίσιν καὶ ὅσα κατ' αὐτήν, καὶ συνελόντα φάναι μετὰ τῶν πνευματικῶν ἀπάντων, ἔστιν ἅττα καὶ τῶν φυσικῶν, λέγειν ἡμᾶς ἄκτιστα συκοφαντεῖ, καί, θέλων αὐτὸς δεῖξαι τίνα τὰ κτιστά, τούτοις συνέτα-
20 ξε τὰ ἄκτιστα καὶ τὰ πνευματικὰ τοῖς φυσικοῖς, πάντα συγχέας τε καὶ φύρας καὶ μηδὲν διαστείλας μεταξὺ θείων τε καὶ ἀνθρωπίνων, δαιμονώντων τε καὶ θεοφορουμένων ἐν τούτοις δὲ πᾶσι φλήναφόν τε καὶ βλάσφημον ἀριδῆλως ἀπεδείξαμεν αὐτόν, πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὰ πνευματικὰ χαρίσματα τῶν μὴ τοιούτων ἄρτι

μὴ ἀποκρίνεσαι. Ἐμεῖς ὅμως τώρα ἀπολογούμεσθε· ἀλλὰ ἀπολογούμενοι δὲν πράττομε κατὰ τὴν ἀφροσύνη τοῦ κατηγοροῦ. Διότι, ἐνῶ ἐκεῖνος ἐπιτίθεται συκοφαντικῶς ἐναντίον μας καὶ ἐναντίον τῶν ἀπὸ τῶν αἰώνων θεολόγων καὶ ψευδολογεῖ εἰς βάρος τοῦ Θεοῦ καὶ ὄλων τῶν θεοσεβῶν, ἔμεῖς προβάλλομε τὴν ἀλήθεια ἐναντίον τοῦ ψεύδους. Καὶ κάθε τι ποὺ λέγομε ἐναντίον ἐκείνου, δὲν τὸ λέγομε ἀπὸ τὸν ἑαυτό μας, ἀλλὰ τὸ παρουσιάζομε νὰ γεννᾶται ἀληθινὰ ἀπὸ τὰ λόγια του, χωρὶς νὰ διαστρέφωμε πρῶτα τὴν γραπτὴ ἔννοια ἐκείνου καὶ ἔπειτα νὰ τηροῦμε τὰ ἐπόμενα, ὅπως πράττει αὐτὸς ἐπάνω στὰ δικά μας καὶ στῶν θείων πατέρων τὰ συγγράμματα πρὸς ἐξαπάτησι τῶν ἀναγνωστῶν· παρουσιάζομε ἀπλῶς τὰ ἀπὸ ἐκεῖνον ὄχι μόνο γραμμένα ἀλλὰ καὶ ἀποφασισμένα φανερώς. Καὶ αὐτὰ δὲν θὰ τὰ ἐξετάσωμε ὅλα στὴ σειρά, ἀλλὰ ἐκεῖνα στὰ ὁποῖα θὰ ἐφαινόταν σ' αὐτοὺς ποὺ ἀκούουν χωρὶς προσοχὴ ὅτι κάτι λέγουν, καὶ θὰ φανερώσωμε τίς ἐναντίον μας συκοφαντίες του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 23

Ἔστι δὲν εἶναι ἄκτιστα ὅλα τὰ πνευματικὰ χαρίσματα,
καὶ ποιό εἶναι ἄκτιστο μέσα σ' αὐτὰ

86 Μᾶς συκοφαντεῖ κι' ἐδῶ ὅτι καὶ τὸ πένθος καὶ τὰ δάκρυα καὶ τὸ φόβο τοῦ θανάτου ἢ τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν καινὴ κτίσι καὶ τὰ σχετικὰ μὲ αὐτήν, μὲ λίγα λόγια μαζὶ μὲ ὅλα τὰ πνευματικὰ θεωροῦμε ἄκτιστα καὶ μερικὰ ἀπὸ τὰ φυσικὰ, καὶ θέλοντας αὐτὸς νὰ δείξη ποιά εἶναι τὰ κτιστὰ συνέταξε μὲ αὐτὰ τὰ ἄκτιστα καὶ μὲ τὰ φυσικὰ τὰ πνευματικὰ, συγχέοντας καὶ συμφύροντας καὶ μὴ κάνοντας διάκρισι μεταξὺ θείων καὶ ἀνθρωπίνων, δαιμονισμένων καὶ θεοφορουμένων. Ἀπεδείξαμε σ' αὐτὲς τίς θέσεις τὸν Ἀκίνδυνο φλύαρο καὶ βλάσφημο φανερά, ἀφοῦ τώρα πλὴν τῶν ἄλλων διακρίνομε καὶ τὰ πνευματικὰ χαρίσματα ἀπὸ τὰ μὴ πνευματικὰ. Τώρα ἄς ἐλέγξωμε καὶ τὴν περὶ τοῦ ἄκτίστου

διακρίναντες, ἄγε νῦν καὶ τὴν καθ' ἡμῶν καὶ τῶν μεθ' ἡμῶν πατέρων περὶ τοῦ ἀκτίστου συκοφαντίαν ἀπελέγξωμεν, δείξαντες τίνα φρονεῖν ὑπὸ τῶν θείων πατέρων διδαχθέντες ἄκτιστα, τὴν πατερικὴν, μᾶλλον δὲ πνευματικὴν καὶ θείαν γνώμην ἀσινῆ
5 καὶ ἀπαρεγγεῖρητον διατηροῦμεν. Καὶ δὴ τὴν ἀνωτέρω διαίρεσιν ἀναλαμβάνοντες καὶ πρὸς τοὺς θεολήπτους ἡμῶν πατέρας ἀναφέροντες τὰ πάντα, πάλιν ἐπίτομόν τε καὶ εὐληπτον ὡς ἔνεστι ποιησώμεθα τὸν λόγον, πανταχόθεν ἔχοντα τὸ πιστὸν καὶ ἀσφαλές.

87 Τῶν τοίνυν ἐν τοῖς οὕσι γινομένων ἢ ἐγγινομένων, τὰ μὲν φύσεώς ἐστι, τὰ δ' οὐ. Τούτων δὲ τὰ μὴ δι' ἔλλειψιν ἀλλὰ διὰ τὴν ὑπεροχὴν οὐκ ὄντα φύσεως, πάντα ἐστὶ πνευματικά, ἀλλ' οὐ πάντα χαρίσματα λέγεται πνευματικά οὐδὲ πάντα ἄκτιστά ἐστιν. Ὅτι μὲν οὖν οὐ πάντα λέγεται χαρίσματα μικρὸν ἀνωτέ-
15 ρω διεδείξαμεν, ὅτι δὲ μὴ πάντα ἄκτιστά ἐστι δεικτέον ἂν εἶη δι' ὀλίγων. Ἡ τοίνυν τοῦ Κυρίου ἀνάστασις πνευματικὴ ἐστίν, ὡς ὁ Χρυσόστομός φησι πατήρ, ἀλλ' οὐκ ἄκτιστος ἢ ἀνάστασις ἐστίν οὐδ' αὐτὸ τὸ ἀναστάν· τοῦ γὰρ κτιστοῦ πεσόντος, ἀνάστασις ἐστίν, ταυτὸ δ' εἰπεῖν ἀνάκτισις τε καὶ ἀνάπλασις. Τοιοῦτόν
20 ἐστὶ καὶ ἡ καινὴ κτίσις καὶ ὁ νέος ἄνθρωπος καὶ ἡ καινὴ καὶ καθαρὰ καρδιά· τῶν γὰρ χαρακτήρων τῆς ψυχῆς ἀνακαινισμός τις καὶ ἀνάκτισις ἐν τῷ θείῳ λουτρῷ τῆς παλιγγενεσίας ἐκτελεῖται χάριτι καὶ διὰ τῆς κατὰ πίστιν δικαιοπραγίας αὐξεται καὶ τελειοῦται. Πνευματικὴ ἐστὶ καὶ ἡ ἐν τῇ Παρθένῳ κύησις καὶ ἡ
25 τοῦ Θεοῦ Λόγου γέννησις ἐκ ταύτης, ὡς καὶ ταῦθ' ὁ Χρυσορρήμων λέγει· καὶ αὐτὸ δὲ τὸ σῶμα τὸ δεσποτικὸν ἐκ Πνεύματός ἐστιν ἀγίου ἀλλ' ὡς κτίσμα ἐκ τοῦ Πνεύματος, ὡς καὶ ὁ μέγας ἀπέδειξε Βασίλειος.

88 Καὶ τοῦτό γε μὴν οὐκ ἄκαιρον ἐνταῦθ' εἰπεῖν πρὸς τὸν
30 πάντα τὰ κτιστὰ λέγοντα πνευματικά, καὶ αὐτῆς τῆς ὑπ' αὐτοῦ χεομένης χάριτος ὡς πάντα τὰ ἔμβρυα τοῦ Θεοῦ ἐστὶ δημιουρ-

φωτὸς συκοφαντία ἐναντίον μας κι' ἐναντίον τῶν πατέρων ποὺ εἶναι μαζί μας, ἀφοῦ δεῖξωμε ποιά ἐδίδαχθήκαμε ἀπὸ τοὺς θεῖους πατέρες νὰ θεωροῦμε ἄκτιστα, ὥστε νὰ διατηρήσωμε τὴν πατερική, ἢ μᾶλλον πνευματική καὶ θεία γνώμη ἀσφαλῆ καὶ ἀπαραχάρακτη. Ἀφοῦ λοιπὸν ἀναλάβωμε τὴν παραπάνω διαίρεσι κι' ἀναφέρωμε τὰ πάντα πρὸς τοὺς θεολήπτους πατέρες μας, ὡς πραγματευθοῦμε ὅσο μποροῦμε εὐσύνοπτα καὶ εὐληπτα τὸ θέμα, μὲ τρόπο πιστοποιημένο καὶ ἀσφαλῆ.

87 Λοιπὸν τὰ γινόμενα ἢ ἐγγινόμενα μέσα στὰ ὄντα, ἄλλα μὲν εἶναι τῆς φύσεως κι' ἄλλα ὄχι. Ἀπὸ αὐτὰ ὅσα δὲν εἶναι τῆς φύσεως ὄχι ἀπὸ ἔλλειψι ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ὑπεροχή, εἶναι ὅλα πνευματικά, ἀλλὰ δὲν λέγονται ὅλα πνευματικά χαρίσματα οὔτε εἶναι ὅλα ἄκτιστα. Ὅτι λοιπὸν δὲν λέγονται ὅλα χαρίσματα τὸ ἐδείξαμε παραπάνω, ὅτι ὅμως δὲν εἶναι ὅλα ἄκτιστα, πρέπει νὰ δεῖχθῆ μὲ συντομία. Ἡ ἀνάστασις τοῦ Κυρίου εἶναι βέβαια πνευματική, ὅπως λέγει ὁ Χρυσόστομος πατήρ, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἄκτιστη ἢ ἀνάστασις οὔτε τὸ ἴδιο τὸ ἀναστάν· διότι ἀνάστασις εἶναι τοῦ κτιστοῦ, ὅταν πέση, ἢ ἀλλοιῶς ἀνάκτισις καὶ ἀνάπλασις. Τέτοιο πρᾶγμα εἶναι καὶ ἡ νέα κτίσις καὶ ὁ νέος ἄνθρωπος καὶ ἡ νέα καὶ καθαρὴ καρδιά· διότι στὸ θεῖο λουτρὸ τῆς παλιγγενεσίας μὲ τὴν χάρι ἐπιτελεῖται ἀνακαινισμὸς καὶ ἀνάκτισις τῶν χαρακτήρων τῆς ψυχῆς καὶ μὲ τὴ δικαιοπραγία κατὰ τὴν πίστι αὐξάνεται καὶ τελειώνεται. Πνευματικὴ εἶναι καὶ ἡ κύησις στὴν Παρθένο κι' ἡ γέννησις τοῦ Θεοῦ Λόγου ἀπ' αὐτήν, ὅπως λέγει καὶ γι' αὐτὰ ὁ Χρυσορρήμων· καὶ τὸ ἴδιο μάλιστα τὸ δεσποτικὸ σῶμα προέρχεται ἀπὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἀλλὰ ὡς κτίσμα ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, ὅπως ἀπέδειξε ὁ μέγας Βασίλειος¹.

88 Δὲν εἶναι βέβαια ἄκαιρο νὰ εἰποῦμε ἐδῶ πρὸς αὐτὸν ποὺ θεωρεῖ πνευματικά ὅλα τὰ κτιστά, ὅτι ὅλα τὰ ἔμβρυα τῆς χεομένης ἀπὸ αὐτὸν χάριτος εἶναι δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ μόνο γιὰ τὴν μητροπάρθενο ἔχει λεχθῆ ὅτι τὸ γεννηθὲν ἀπὸ αὐ-

1. Βλ. Κατ' Εὐνομίῳ 5 (ψευδ.), PG 29, 716B.

γήματα, ἀλλὰ περὶ μόνῃς τῆς μητροπαρθένου εἴρηται, ὅτι τὸ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ Πνεύματος ἐστὶν ἀγίου, ὡς ὄντως ὑπερφυοῦς οὔσης τῆς συλλήψεως. Ἀλλὰ πρὸς ὃ νῦν ἡμῖν ὁ λόγος, καὶ ὁ θεῖος Παῦλος πνευματικὸν βρῶμα τὸ μάννα λέγει καὶ πνευματικὸν πόμα τὸ ἐκ πέτρας ὕδωρ· καὶ αὐτὴν δὲ τὴν πέτραν πνευματικὴν ἐκάλεσεν, ἅμα καὶ συμβολικὰ δείγματα τῶν ἀπορρητοτέρων ταῦτ' ὑποδεικνύς. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐν τῷ κήτει τοῦ Ἰωνᾶ διατριβὴ καὶ ἡ ἐκ τούτου παράδοξος ἀπαλλαγὴ καὶ ἀπλῶς πᾶν τὸ ἀπορρήτως ὑπὸ Θεοῦ τελούμενον πνευματικὸν ἐστὶν ὡς καὶ ὁ

10 Χρυσόστομος φησι πατήρ, ἀλλ' οὐχὶ καὶ πᾶν ἄκτιστόν ἐστιν. Ἐπειδὴ δὲ εἴπερ ἐστὶν ἄκτιστόν τι χάρισμα καὶ χάρις, ἐν τοῖς πνευματικοῖς ἀνάγκη εἶναι (τῶν γὰρ κατὰ φυσικὴν ἀκολουθίαν ὄντων τε καὶ τελουμένων, ὧν ἐστὶ καὶ ἡ φύσει προσοῦσα τοῖς λογικοῖς σοφία τε καὶ γνῶσις, ἀδύνατόν τι ἄκτιστον ὑπάρχειν),

15 φυλλοκρινητέον ἂν ἡμῖν εἴη, διαιρουῦσιν ἔτι φιλοπονώτερον τὰ πνευματικὰ χαρίσματα, ἵνα θηρᾶσαι δυνηθῶμεν ὅτι ποτὲ τὸ ἄκτιστόν ἐστι καὶ πότερον· ἐν τι τούτων ἢ μηδὲν ἢ πλείω τοῦ ἐνός;

89 Ἐδειξε μὲν οὖν ὁ λόγος ἀνωτέρω καὶ ὁ ἀπόστολος συνε-
20 μαρτύρησεν, ὅτι τῶν μὴ κατὰ φυσικὴν ἀκολουθίαν ὄσαπερ ἐν τοῖς κατὰ Θεὸν πρόσεστι καὶ διὰ τούτων ἐκτελεῖται, ὧν ἐνός τις ἢ πλειόνων εὐμοιρῶν ἔστι τε καὶ λέγεται πνευματικός, ὡς ὑπὸ τοῦ θεοῦ Πνεύματος ἐνεργούμενός τε καὶ κινούμενος, ταῦτά ἐστι τὰ πνευματικὰ χαρίσματα. Τούτων δὲ τὰ μὲν ἐν λόγοις κα-
25 θέστηκε, τὰ δὲ ἐν ἔργοις. Ἐν λόγοις μὲν τὰ τε γένη τῶν γλωσσῶν καὶ αἱ τούτων ἐρμηνεῖαι, ὡς καὶ αὐτόθεν κατάδηλόν ἐστιν, ὃ τε λόγος τῆς σοφίας καὶ ὁ λόγος τῆς γνώσεως, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ ἀπόστολος κεφαλαιωδῶς ταῦτα προτιθεὶς ἐφάνερωσεν ἡμῖν, ἐν ἔργοις δὲ καὶ πράξεισι τὰ ἐνεργήματα τῶν δυνάμεων, τὰ
30 χαρίσματα τῶν ἰαμάτων, ἢ καὶ τὰ ὄρει μεθιστάναί δυναμένη πί-

τὴν εἶναι ἀπὸ ἅγιο Πνεῦμα, διότι ἡ σύλληψις τοῦ ἦταν πραγματικὰ ὑπερφυῆς. Ἄλλ' ἄς ἐπανέλθωμε στὸ θέμα μας· καὶ ὁ θεῖος Παῦλος λέγει τὸ μάννα πνευματικὸ βρῶμα καὶ τὸ ὕδωρ ἀπὸ τὴν πέτρα πνευματικὸ πόμα²· καὶ τὴν ἴδια τὴν πέτρα μάλιστα τὴν ἐκάλεσε πνευματικὴ, παρουσιάζοντας τοῦτα συγχρόνως καὶ ὡς συμβολικὰ δείγματα τῶν ἀπορρητοτέρων πραγμάτων³. Ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἰωνᾶ ἡ παραμονὴ στὸ κῆτος κι' ἡ παράδοξη ἀπαλλαγὴ ἀπὸ αὐτὸ καὶ γενικῶς κάθε πρᾶγμα ποῦ ἐνεργεῖται ἀπὸ τὸν Θεὸ ἀπορρητῶς εἶναι πνευματικὸ, ὅπως λέγει καὶ ὁ Χρυσόστομος πατήρ, ἀλλὰ δὲν εἶναι καὶ κάθε πρᾶγμα ἄκτιστο. Ἐπειδὴ δέ, ἂν κάποιο χάρισμα ἢ χάρις εἶναι ἄκτιστο κατ' ἀνάγκη περιλαμβάνεται στὰ πνευματικὰ (διότι ἀπὸ ὅσα εἶναι καὶ τελοῦνται κατὰ φυσικὴ ἀκολουθία, ἀνάμεσα στὰ ὅποια εἶναι καὶ ἡ σοφία καὶ γνῶσις ποῦ προσυπάρχει φυσικῶς στὰ λογικά, εἶναι ἀδύνατο νὰ εἶναι κάτι ἄκτιστο), ἄς διερευνήσωμε, διαιρώντας ἀκόμη ἐπιμελέστερα τὰ πνευματικὰ χαρίσματα, γιὰ νὰ μπορέσωμε νὰ ἀνεύρωμε τί εἶναι τέλος πάντων τὸ ἄκτιστο καὶ τί ἀκριβῶς· ἓνα ἀπὸ αὐτὰ ἢ κανένα ἢ περισσότερα ἀπὸ ἓνα;

89 Ὁ λόγος λοιπὸν ἔδειξε ἀνωτέρω καὶ ὁ ἀπόστολος συνμαρτύρησε ὅτι ὅσα ἀπὸ τὰ μὴ γινόμενα κατὰ φυσικὴ ἀκολουθία προσυπάρχουν στοὺς ζῶντας κατὰ τὸν Θεὸ καὶ ἐκτελοῦνται δι' αὐτῶν, καὶ ὅποιος κατέχει ἓνα ἢ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι καὶ λέγεται πνευματικὸς, ὡς ἐνεργούμενος καὶ κινούμενος ἀπὸ τὸ θεῖο Πνεῦμα, αὐτὰ εἶναι τὰ πνευματικὰ χαρίσματα. Ἀπὸ τοῦτα ἄλλα συνίστανται σὲ λόγια καὶ ἄλλα σὲ ἔργα. Σὲ λόγια συνίστανται τὰ γένη τῶν γλωσσῶν καὶ οἱ ἐρμηνεῖες των, ὅπως γίνεται καὶ ἀπὸ ἐδῶ ὀλοφάνερο, ὁ λόγος τῆς σοφίας καὶ ὁ λόγος τῆς γνώσεως, ὅπως μᾶς ἐφανέρωσε γι' αὐτὰ μὲ τις προτάσεις τοῦ ὁ ἀπόστολος κεφαλαιωδῶς⁴· σὲ ἔργα καὶ πράξεις συνίστανται τὰ ἐνεργήματα τῶν δυνάμεων, τὰ χαρίσματα τῶν ἰαμάτων⁵,

3. Βλ. Ἰω. Χρυσοστόμου, Ὁμιλίαν 23 εἰς Α' Κορινθίους, 2, PG 61, 191.

4. Α' Κορ. 12, 8–9.

5. Α' Κορ. 12, 28.

στις. Ἡ δὲ προφητεία καὶ ἡ τῶν πνευμάτων διάκρισις δοκοῦσί
 πως ἐπαμφοτερίζειν, μάλιστα δὲ τὸ διακρίνειν ἔχειν τὰ θεῖα
 πνεύματα τῶν μὴ τοιούτων, ἐπεὶ καὶ διὰ πάντων χωρεῖ τῶν
 ἀπηριθμημένων, φανεροῦν καὶ τὰς πράξεις καὶ τοὺς λόγους εἰ
 5 ἄρα Πνεύματος ἢ μὴ, καὶ εἰ τοῦ ἀγαθοῦ ἢ τοῦ μὴ τοιούτου. Γέ-
 νοιτο δὲ καὶ ἡμῖν ἔμπνευσις θειότερα τις ἐκεῖθεν ὡς μὴ τῆς ἀλη-
 θοῦς ἐνταυθοῖ διακρίσεως διαμαρτεῖν, μὴδ' ἀποτυχεῖν τοῦ
 ζητουμένου νῦν. Οὕτω γὰρ οὐδὲ τούτων τι ἄκτιστόν ἐστιν οὔτε
 τῶν λόγων οὔτε τῶν πράξεων· αἰσθητά γάρ ἐστιν ἄμφω, καθά-
 10 περ καὶ τὸ πένθος καὶ τὰ δάκρυα καὶ αὐτὰ τὰ ἐξ ἀγάπης, ἥτις
 καὶ χάρισμα ἐστὶ καὶ τῶν χαρισμάτων πρόξενος καὶ τῶν χαρι-
 σμάτων πάντων μείζων. Αἰσθητὰ τοίνυν ἐστὶν ἄμφω καὶ οἱ λό-
 γοι καὶ αἱ πράξεις καὶ αἰσθητικῇ δυνάμει ὑποπίπτει, ἥτις οὐχ
 ὅπως οὐ τῶν ὑπὲρ νοῦν, ἀλλ' οὐδὲ τῶν ὑπὲρ αἴσθησιν ἀντιλα-
 15 βέσθαι δύναται, δηλαδὴ τῶν νοητῶν. Τὰ δ' ἄκτιστα, καὶ ὑπὲρ
 νοῦν ἐστὶ καὶ οἱ τούτοις συναπτόμενοι κρεῖττονί τινι καὶ ὑπεραι-
 ρούση τὴν τοῦ νοῦ φύσιν συνάπτονται δυνάμει κατὰ τὸν μέγαν
 Διονύσιον. Ὅτι δὲ αἰσθητά ἐστὶν ἐκεῖνα τὰ σημεῖα καὶ αἰσθη-
 τικῇ δυνάμει ὑποπίπτει καὶ ὁ Χρυσόστομος ἐδίδαξε πατὴρ «αἰ-
 20 σθητόν τινα», λέγων, «ἔλεγχον ἐδίδου τῆς ἐνεργείας ἐκείνης ἢ
 χάρις· καὶ ὁ μὲν τῇ Περσῶν, ὁ δὲ τῇ Ρωμαίων, ὁ δὲ τῇ Ἰνδῶν,
 ὁ δὲ ἑτέρα τινὶ τοιαύτῃ ἐφθέγγετο γλώσση· καὶ τοῦτο ἐφανέρου
 τοῖς ἔξωθεν, ὅτι Πνεῦμά ἐστιν ἐν αὐτῷ φθεγγομένῳ».

90 Ἐπεὶ τοίνυν τοῖς ἔξωθεν ἐφανέρου, ἀλλ' οὐκ ἐκείνοις μό-
 25 νοις αὐτοῖς τοῖς εὐμοιρηκόσι, κατὰ τὸν μέγαν Διονύσιον πάλιν
 εἶπεῖν, τὴν κρεῖττω τῆς καθ' ἡμᾶς οὐσίας τε καὶ ἐνεργείας ἔνω-
 σιν, κτιστά τε ἦν καὶ αἰσθητικῇ ὑποπίπτοντα δυνάμει, ἀλλ' οὐχὶ

6. Α' Κορ. 13, 2. Πρβλ. Ματθ. 17, 20.

7. Α' Κορ. 12, 10.

8. Περὶ θεῶν ὀνομάτων 7, 1, PG 3, 865C. Βλ. καὶ Περὶ θεῶν ὀνομά-
 των 1, 1, PG 3, 585B.

ἡ πίστις πού̄ μπορεῖ νὰ μετακινήσῃ ὄρη⁶. Ἡ προφητεία πάλι καὶ ἡ διάκρισις τῶν πνευμάτων⁷ φαίνονται κάπως νὰ ἐπαμφοτερίζουν, καὶ μάλιστα ἡ ἰκανότης νὰ διακρίνη κανεῖς τὰ θεῖα πνεύματα ἀπὸ τὰ μὴ τοιαῦτα, ἐπειδὴ αὐτὴ ἡ δύναμις διακρίσεως προχωρεῖ διὰ μέσου ὅλων τῶν ἀπαριθμημένων προηγουμένως, φανερώνοντας καὶ τὶς πράξεις καὶ τοὺς λόγους, ἂν εἶναι τοῦ Πνεύματος ἢ ὄχι κι' ἂν εἶναι τοῦ ἀγαθοῦ ἢ τοῦ μὴ ἀγαθοῦ. Εἶθε μάλιστα νὰ ἐπέλθῃ καὶ σ' ἐμᾶς κάποια θεϊότερη ἔμπνευσις ἀπὸ ἐπάνω, ὥστε νὰ μὴ ἀστοχήσωμε ἀπὸ τὸ τώρα ζητούμενο. Πράγματι δὲν εἶναι οὔτε ἀπὸ αὐτὰ τίποτε ἄκτιστο, οὔτε ἀπὸ τὰ λόγια οὔτε ἀπὸ τὶς πράξεις· διότι καὶ τὰ δυὸ εἶναι αἰσθητά, ὅπως καὶ τὸ πένθος καὶ τὰ δάκρυα, ἀκόμη καὶ τὰ ἀπὸ ἀγάπη δάκρυα, ἡ ὁποία καὶ χάρισμα εἶναι καὶ πρόξενος τῶν χαρισμάτων καὶ μεταλύτερη ἀπὸ ὅλα τὰ χαρίσματα. Αἰσθητὰ λοιπὸν εἶναι καὶ τὰ δύο, καὶ οἱ λόγοι καὶ οἱ πράξεις, καὶ ὑποπίπτουν στὴν αἰσθητικὴ δύναμι, πού̄ δὲν μπορεῖ ν' ἀντιληφθῇ ὄχι μόνο τὰ ὑπεράνω τοῦ νοῦ, ἀλλὰ οὔτε τὰ ὑπεράνω τῆς αἰσθήσεως, δηλαδὴ τὰ νοητά. Τὰ δὲ ἄκτιστα εἶναι ἐπάνω ἀπὸ νοῦ καὶ ὅσοι συνάπτονται μὲ τοῦτα συνάπτονται μὲ κάποια ἀνώτερη δύναμι πού̄ ξεπερνᾷ τὴ φύσι τοῦ νοῦ κατὰ τὸν μέγα Διονύσιο⁸. "Ὅτι δὲ ἐκεῖνα τὰ σημεῖα εἶναι αἰσθητὰ καὶ ὑποπίπτουν σ' αἰσθητικὴ δύναμι, τὸ ἐδίδαξε καὶ ὁ Χρυσόστομος πατήρ, λέγοντας ὅτι «ἡ χάρις ἔδιδε ἓνα αἰσθητὸ ἔλεγχον ἐκείνης τῆς ἐνεργείας· ὁ ἓνας ὠμιλοῦσε στὴν περσικὴ, ὁ ἄλλος στὴ ρωμαϊκὴ, ὁ ἄλλος στὴν ἰνδική, ὁ ἄλλος σὲ κάποια παρόμοια γλῶσσα· καὶ τοῦτο ἐφάνέρωνε στοὺς ἔξω ὅτι ὑπῆρχε Πνεῦμα πού̄ ὠμιλοῦσε μέσα σ' αὐτόν»⁹.

90 Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐφάνέρωνε στοὺς ἔξω, ἀλλ' ὄχι μόνο σ' αὐτοὺς πού̄ εἶχαν ἐπιτύχει τὴν ἀνώτερη ἔνωσι τῆς δικῆς μας οὐσίας καὶ ἐνεργείας, κατὰ τὸν μέγα Διονύσιο πάλι¹⁰, ἦσαν κτιστὰ καὶ ὑπέπιπταν στὴν αἰσθητικὴ δύναμι, ἀλλ' ὄχι κι' ἐκείνη ἡ χά-

9. Ὅμιλία 29 εἰς Α' Κορινθίους, 1, PG 61, 239.

10. Βλ. *Περὶ θεῶν ὀνομάτων* 1, 3, PG 3, 592C καὶ αὐτόθι, 2, 4, PG 3, 640D–641C.

καὶ ἡ χάρις ἐκείνη καὶ ἡ ἐνέργεια, ἧτις ἐν αὐτοῖς οὐσα, διὰ τῶν αἰσθητῶν ἐκείνων σημείων τοῖς ἀκούουσι καὶ ὁρῶσιν ἐδηλοῦτο. Οὐ γὰρ ἔσθ' ὅπως ἂν αὕτη τῶν κτιστῶν εἴη· τὸ γὰρ Πνεῦμα τὸ ἅγιόν ἐστίν αὕτη, καὶ δι' αὐτῆς παραδόξως ἐκεῖνα ἐκτελούμε-
 5 να, λέγεται πνευματικά. Καὶ τοῦτ' ἔδειξε καὶ ὁ Χρυσόστομος εἰ-
 πών, «ἐφανέρου τοῖς ἕξωθεν, ὅτι Πνεῦμά ἐστίν ἐν αὐτῷ φθεγ-
 γομένῳ», τὴν γὰρ ἐνέργειαν ἐκείνην Πνεῦμα προσηγόρευσεν.
 Ἄλλὰ καὶ τοῦ ἀποστόλου πάλιν εἰπόντος, «ἐὰν προσεύξωμαι τῇ
 γλώττῃ, τὸ πνεῦμά μου προσεύχεται», ὁ Χρυσόστομος «τουτέ-
 10 στι», φησί, «τὸ χάρισμα τὸ δοθέν μοι καὶ κινοῦν τὴν γλῶτταν».
 Ὡστε καὶ πνευματικὰ χαρίσματα ἐκεῖνα διὰ τοῦτο λέγεται τὸ
 χάρισμα τὸ κινοῦν. Ὅτι γὰρ οὐχ ὁ νοῦς ἐστὶ τὸ χάρισμα τοῦτο
 τὸ κινοῦν, αὐτὸς ὁ ἀπόστολος ἐδήλωσεν ἐπενεγκών, «ὁ δὲ νοῦς
 μου ἄκαρπός ἐστι. Τί οὖν ἐστί; προσεύξομαι τῷ Πνεύματι, προσ-
 15 εὔξομαι καὶ τῷ νοῖ· ψαλῶ τῷ Πνεύματι, ψαλῶ καὶ τῷ νοῖ».
 Καὶ πάλιν τοῦ ἀποστόλου ἐπαγαγόντος «καὶ γὰρ ἐὰν εὐλογῆσης
 τῷ Πνεύματι», ὁ Χρυσόστομος «σὺ μὲν γὰρ καλῶς εὐχαρι-
 στεῖς», φησί, «Πνεύματι γὰρ κινούμενος φθέγγῃ». Τίμι Πνεύμα-
 τι κινούμενος; Πάντως τῷ ἀγίῳ. Τίνος δ' ἔνεκεν οὐ μετὰ τῆς
 20 τοῦ ἄρθρου προσθήκης οὗτος ἐνταῦθα τίθησιν, ὕστερον ἐροῦ-
 μεν. Νῦν δὲ καὶ τῷ ἀποστόλῳ προσεκτέον ἐστὶ, μετὰ τῆς τοῦ ἄρ-
 θρου προσθήκης εἰρηκότι καὶ δεῖξαντι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶναι
 τὴν κινοῦσαν χάριν καὶ ἐνέργειαν ταύτην· «ἐκάστω» γὰρ, φησί,
 «δίδοται ἡ φανέρωσις τοῦ Πνεύματος πρὸς τὸ συμφέρον». Τοῦ-
 25 τό ἐστὶ δι' ὃ καὶ τοὺς κεχαριτωμένους πάντας τῆς αὐτῆς ἔλεγεν
 ἀξίας, ὄργανον γὰρ τῆς ἐν αὐτῷ θείας ἐνεργείας ἐδείκνυτο τε-
 λῶν καὶ ὁ τὸ ἥττον ἔχων.

91 Ἡ κυρίως ἄρα παρὰ τοῦ θείου Πνεύματος ἐκχεομένη χάρις

11. Ὁμιλία 29 εἰς Α' Κορινθίους, 1, PG 61, 239.

12. Α' Κορ. 14, 14.

13. Ὁμιλία 35, εἰς Α' Κορινθίους, 3, PG 61, 300.

ρις και ἐνέργεια, ἡ ὁποία ὄντας μέσα σ' αὐτήν, ἐδηλωνόταν διὰ τῶν αἰσθητῶν σημείων στοὺς ἀκούοντας καὶ ὀρῶντας. Διότι δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ εἶναι τούτη ἀπὸ τὰ κτιστά, ἀφοῦ αὐτὴ εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιο καὶ δι' αὐτῆς ἐκτελούμενα ἐκεῖνα παραδόξως λέγονται πνευματικά. Καὶ τοῦτο ἔδειξε καὶ ὁ Χρυσόστομος λέγοντας, «ἐφανέρωνε στοὺς ἔξω ὅτι ὑπάρχει σ' αὐτὸν Πνεῦμα ὅταν ὁμιλῇ»¹¹, διότι ὠνόμασε Πνεῦμα τὴν ἐνέργεια ἐκείνη. Ἄλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν λόγων τοῦ ἀποστόλου «ἐὰν προσευχηθῶ μετὰ τῆ γλῶσσα, τὸ πνεῦμα μου προσεύχεται»¹², ὁ Χρυσόστομος λέγει, «δηλαδὴ τὸ χάρισμα ποὺ μοῦ ἐδόθηκε καὶ μοῦ κινεῖ τὴ γλῶσσα»¹³. Ὡστε καὶ πνευματικὰ χαρίσματα λέγονται ἐκεῖνα γιὰ τὸ χάρισμα τοῦτο ποὺ κινεῖ. Ὅτι πράγματι δὲν εἶναι ὁ νοῦς τοῦτο τὸ χάρισμα ποὺ κινεῖ, τὸ ἐδήλωσε ὁ ἴδιος ὁ ἀπόστολος ποὺ ἐπέφερε, «ὁ δὲ νοῦς μου εἶναι ἄκαρπος. Τί χρειάζεται λοιπόν; Θὰ προσευχηθῶ μετὰ τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ θὰ προσευχηθῶ καὶ μετὰ τὸ νοῦ· θὰ ψάλω μετὰ τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ θὰ ψάλω καὶ μετὰ τὸ νοῦ»¹⁴. Καὶ πάλι, στὴν προσθήκη τοῦ ἀποστόλου, «διότι κι' ἂν εὐλογῆσῃ μετὰ τὸ Πνεῦμα»¹⁵, ὁ Χρυσόστομος λέγει, «ἐσὺ μὲν εὐχαριστεῖς καλῶς διότι ὁμιλεῖς κινούμενος ἀπὸ τὸ Πνεῦμα»¹⁶. Ἀπὸ ποῖο Πνεῦμα κινούμενος; Πάντως ἀπὸ τὸ ἅγιο. Γιὰ ποῖο δὲ λόγο θέτει ἐδῶ τὴ φράσι χωρὶς τὴν προσθήκη τοῦ ἄρθρου, θὰ τὸ εἰποῦμε ὕστερα. Τώρα ὅμως πρέπει νὰ προσέξωμε καὶ τὸν ἀπόστολο ποὺ διατύπωσε μετὰ τὴν προσθήκη τοῦ ἄρθρου κι' ἔδειξε ὅτι ἡ κινουσα χάρις καὶ ἐνέργεια εἶναι τὸ ἅγιο Πνεῦμα· διότι λέγει «στὸν καθένα δίδεται ἡ φανέρωσις τοῦ Πνεύματος γιὰ τὸ συμφέρον»¹⁷. Τοῦτο εἶναι ἐκεῖνο γιὰ τὸ ὁποῖο ἐθεωροῦσε καὶ ὅλους τοὺς χαριτωμένους τῆς ἴδιας ἀξίας, διότι ἐφαινόταν νὰ εἶναι ὄργανο τῆς μέσα τοῦ ὑφισταμένης θείας ἐνεργείας ἐκεῖνος ποὺ εἶχε τὸ λιγώτερο.

91 Ἄρα ἡ κυριαρχικῶς ἐκχεομένη ἀπὸ τὸ θεῖο Πνεῦμα χάρις

14. Α' Κορ. 14, 15.

15. Αὐτόθι, 16.

16. Ἐνθ' ἄνωτ.

17. Α' Κορ. 12, 7.

Πνεῦμα ἅγιον ἐστίν· ἀλλ' οὐχὶ τὸ προσὸν τοῖς κτίσμασιν ἀσώ-
 ματον καὶ ἀόρατον καὶ ἀτελεύτητον, καὶ ὁ λόγος καὶ ἡ αἴσθησις
 καὶ τὰ τοιαῦτα, καθάπερ ὁ Ἀκίνδυνος ἐδογματίσει φρενοβλα-
 βῶς, εἰς κτίσμα τὸ θεῖον Πνεῦμα κατασπῶν προφάσει τοῦ κα-
 5 λειῖσθαι χάριν κατὰ τὴν ἐπὶ τοὺς ἐνθέους οἰκείαν ἐνέργειαν καὶ
 τὴν κατὰ ταύτην πρὸς αὐτοὺς μετάδοσιν αὐτοῦ, πρὸς οὓς μόνους
 καὶ δίδοσθαι καὶ ἐκχεῖσθαι λέγεται. Κατὰ τοῦτο γὰρ τοῖς πνευ-
 ματομάχοις ἀκριβῶς ὁμολογος ὁ Ἀκίνδυνος, περὶ ὧν φησιν ὁ
 μέγας Βασιλεῖος· «ἐν ἡμῖν», φασί, «τὸ Πνεῦμα ὡς δῶρόν ἐστι
 10 παρὰ Θεοῦ· οὐ δῆπου δὲ τὸ δῶρον ταῖς ἴσαις τιμαῖς τῷ δεδωκό-
 τι σεμνύνεται». Πρὸς οὓς εὐθύς ἀντεπάγει πάλιν αὐτός, «δῶρον
 μὲν οὖν Θεοῦ τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ δῶρον ζωῆς καὶ δῶρον δυνάμε-
 ως, ἴληψεσθε γὰρ δύναμιν ἐπελθόντος τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐφ'
 ὑμᾶς· ἄρ' οὖν διὰ τοῦτο εὐκαταφρόνητον;». Ποίας γὰρ ζωῆς, τί-
 15 νος δυνάμεως; ἼΑρα τῆς κατ' αἴσθησιν καὶ νοῦν καὶ λόγον; Οὐ-
 μενουν· ἀλλὰ τῆς ἀποθανατιζούσης καὶ δυναμένης τὰ ὑπὲρ αἴ-
 σθησιν καὶ νοῦν καὶ λόγον, καὶ μὴ μόνον ἀθανασίαν, ἀλλὰ καὶ
 ἀναμαρτησίαν τό γε εἰς αὐτὴν ἦκον χορηγούσης· «ὁ γὰρ νόμος
 τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς ἠλευθέρωσε με», φησὶν ὁ Παῦλος,
 20 «ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου», ὡς εἶναι τὴν
 ζωὴν ταύτην καὶ ζωῆς ἀθανάτου ὑπερτέραν, μὴ φθορᾶς μόνον
 ἀλλὰ καὶ κακίας παντοίας οὔσαν ἀνεπίδεκτον.

92 Ὅτι μὲν οὖν οἱ διὰ τῆς καινοποιου ταύτης ἐνεργείας καὶ
 χάριτος ἐν τῷ λουτρῷ τῆς παλιγγενεσίας καινῇ κτίσις γεγονότες
 25 καὶ διὰ τῆς νέας ζωῆς καὶ πολιτείας ἢ τηρήσαντες ἀπὸ τοῦ πα-
 λαιοῦ αἴσχους ἑαυτοὺς ἢ ἀνακαθάραντες τῇ μετανοίᾳ, κἂν τι
 φθάση προστριβέν, καὶ διὰ τῆς κατὰ πίστιν δικαιοσύνης ἑαυτοὺς
 ἀνανεώσαντές τε καὶ αὐξήσαντες, ἐν υἰείᾳ τε καὶ τῇ κατὰ Χρι-

18. Περὶ ἁγίου Πνεύματος 24, 57. PG 32, 173A.

19. Πράξ. 1, 8.

εἶναι Πνεῦμα ἅγιο· ἀλλὰ δὲν εἶναι τὸ προσυπάρχον στὰ κτίσμα-
τα ἀσώματο καὶ ἀόρατο καὶ ἀτελεύτητο, καὶ ὁ λόγος καὶ ἡ αἴ-
σθησις καὶ τὰ τοιαῦτα, ὅπως ἐδογματίσε φρενοβλαβῶς ὁ Ἀκίν-
δυνος, πὺν ὑπεβίβασε σὲ κτίσμα τὸ θεῖο Πνεῦμα μὲ τὴν πρόφα-
σι ὅτι καλεῖται χάρις κατὰ τὴν ἐνέργειά του πρὸς τοὺς ἐνθέους
καὶ τὴν κατ' αὐτὴ μετὰδοσί του πρὸς αὐτοὺς, πρὸς τοὺς ὁποίους
μόνους λέγεται ὅτι δίδεται καὶ ἐκχύνεται. Πράγματι κατὰ τοῦτο
εἶναι ἀκριβῶς ὁμολογος μὲ τοὺς Πνευματομάχους ὁ Ἀκίνδυνος,
γιὰ τοὺς ὁποίους λέγει ὁ μέγας Βασίλειος· «μέσα μας, λέγουν,
εἶναι τὸ Πνεῦμα ὡς δῶρο ἀπὸ τὸν Θεό· δὲν ἀπολαύει ὅμως ἴσες
τιμές μὲ τὸν δωρητὴ τὸ δῶρο»¹⁸. Πρὸς αὐτοὺς ἀντιλέγει πάλι ὁ
ἴδιος, «δῶρο λοιπὸν τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ δῶρο
ζωῆς καὶ δῶρο δυνάμεως, ἵδιότι θὰ λάβετε δύναμι μὲ τὴν ἐπέ-
λευσι τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπάνω σας»¹⁹. ἄρα γε λοιπὸν γι'
αὐτὸ εἶναι εὐκαταφρόνητο;»²⁰. Ποιᾶς ὅμως ζωῆς καὶ ποιᾶς ду-
νάμεως; Ἐραγε τῆς κατ' αἴσθησι καὶ νοῦ καὶ λόγο; Ὁχι βέ-
βαια· ἀλλὰ ἐκείνης πὺν ἀποθανατίζει καὶ ἔχει τὴν δύναμι ἐπὶ
τῶν ὑπὲρ αἴσθησι καὶ νοῦ καὶ λόγο, καὶ χορηγεῖ ὄχι μόνο ἀθα-
νασία, ἀλλὰ καὶ ἀναμαρτησία, ὅσο ἐξαρτᾶται ἀπὸ αὐτὴν· «διότι
ὁ νόμος τῆς ζωῆς μ' ἐλευθέρωσε», λέγει ὁ Παῦλος, «ἀπὸ τὸ
νόμο τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου»²¹, ὥστε τούτη ἡ ζωὴ νὰ εἶ-
ναι ὑπέρτερη καὶ ἀπὸ τὴν ἀθάνατη ζωὴ, ἀφοῦ θὰ εἶναι ἀνεπίδε-
κτη ὄχι μόνο φθορᾶς, ἀλλὰ καὶ κάθε εἶδους κακίας.

- 92 Βλέποντας ὅτι ὁ λόγος ἐπεκτείνεται πολὺ, παραλείπω νὰ
διευκρινίσω πρὸς τὸ παρὸν ὅτι ὅσοι ἔχουν γίνεи καινὴ κτίσις
διὰ τῆς ἀνανεωτικῆς τούτης ἐνεργείας καὶ χάριτος στὸ λουτρὸ
τῆς παλιγγενεσίας²² καὶ μὲ τὴ νέα ζωὴ καὶ πολιτεία διαφύλαξαν
ἑαυτοὺς ἀπὸ τὸ παλαιὸ αἴσχος ἢ ξανακαθάρισαν ἑαυτοὺς μὲ τὴ
μετάνοια, ἔστω κι ἂν προστρίφθησαν προηγουμένως· παραλείπω
ἐπίσης νὰ διευκρινίσω, ὅτι ὅσοι ἀνανέωσαν καὶ αὔξησαν ἑαυ-

20. Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 218· 173B.

21. Ρωμ. 8, 2.

22. Τίτ. 3, 5· Γαλ. 6, 15.

στὸν ἡλικία καταστάντες, ἔνδοθεν ὀρώσι καὶ οὐ κατὰ τοὺς ἔξω-
θεν ὀρώντας τὸν οἰκειὸν ἀνακαινισμόν καὶ ἄλλοις δὴ τισι
σημείοις ἀπορρήτοις καὶ ἀφανέσι τοῖς πολλοῖς καὶ τίσι τούτοις,
τὸ νῦν εἶναι παρήμι διευκρινεῖν, πρὸς μῆκος ὀρῶν ἐκτεινόμενον
5 τὸ λόγον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ'

**Παράστασις διὰ πλειόνων ὅτι οὐκ ἔστιν ἡ οὐσία
τοῦ Πνεύματος ἡ ἄκτιστος ἐνέργεια καὶ χάρις
τοῦ Πνεύματος**

93 Ἐπεὶ δὲ ἡ καινοποιὸς καὶ θαυματοποιὸς αὕτη ἐνέργεια
καὶ χάρις ἄκτιστός ἐστιν — αὐτὸ γὰρ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιόν
ἐστιν— ἄρα μία ἐστὶν ἀπλῶς αὕτη καὶ παντάπασιν ἀμέριστος,
ἢ καὶ μερίζεται καὶ ποικίλλεται εἰς διαφόρους ἐνεργείας; Καὶ
10 πότερον ἀμετάληπτός ἐστι καὶ παντάπασιν ἀμέθεκτος, μόνης
τῆς ἀνακαινίσεως διδομένης τοῖς καταξιωμένοις, ἢ καὶ αὕτη
μεθεκτὴ ἐστὶ καὶ διαφόρως πρὸς τῇ ἀνακαινίσει καὶ αὕτη δι-
δομένη; Καὶ πότερον, ἢ ἀνακαινίσις μόνη ἐκ τοῦ ἀγίου Πνεύ-
ματός ἐστιν ἢ καὶ αὕτη ἡ ἄκτιστος ἐνέργεια χάρις ἐκ του
15 ἀγίου Πνεύματός ἐστιν, εἰ καὶ αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιόν ἐστιν,
ὡς καὶ ἡ ἐκ τῆς ἀκτῖνος λαμπηδῶν καὶ φῶς ἐστὶ καὶ ἄλη-
πτος καὶ ἀμέθεκτος καὶ ἀνέκφαντος καὶ μηδενὶ φανεροῦται
μηδὲ δίδοται τε καὶ λαμβάνεται, μηδὲ μερίζεται τε καὶ ποι-
κίλλεται, μηδ' ἐκ τοῦ Πνεύματός ἐστιν, ἢ οὐσία τοῦ Θεοῦ
20 ἐστὶν αὕτη ἡ ἄκτιστος ἐνέργεια. Εἰ δὲ καὶ μερίζεται καὶ δίδο-
ται καὶ λαμβάνεται καὶ μετέχεται καὶ ποικίλλεται καὶ φανε-
ροῦται καὶ ἐκ τοῦ Πνεύματός ἐστὶ τὸ τῆς χάριτος τοῦτο
Πνεῦμα, ἢ ἄκτιστος ἐνέργεια αὕτη, πῶς ἂν ἡ ἀμέθεκτος εἶη
καὶ παντάπασιν ἀμέριστος καὶ ἀνέκφαντος καὶ ἀνεκφοίτητος
25 καὶ ἀναίτιος οὐσία;

τοὺς μὲ τῇ δικαιοσύνῃ κατὰ τὴν πίστι, καὶ ἔφθασαν σὲ ὑγεία καὶ στὴν κατὰ Χριστὸ ὠριμότητα, βλέπουν ἀπὸ μέσα τὸν ἀνακαινισμό τους καὶ ὄχι ὅπως τὸν βλέπουν οἱ ἀπ' ἔξω, τὸν βλέπουν μὲ κάποια ἄλλα σημεῖα, ἀπόρρητα κι' ἀφανῆ στοὺς πολλούς, πὺ δὲν τὰ ἐπισημαίνω τώρα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 24

**Παράστασις λεπτομερέστερη ὅτι ἡ ἄκτιστη ἐνέργεια
καὶ χάρις τοῦ Πνεύματος δὲν εἶναι ἡ οὐσία
τοῦ Πνεύματος**

- 93 Ἐπειδὴ δὲ αὐτὴ ἡ καινοποιὸς καὶ θαυματοποιὸς ἐνέργεια καὶ χάρις εἶναι ἄκτιστη –διότι εἶναι τὸ ἴδιο τὸ ἅγιο Πνεῦμα– ἄρα γε μιὰ εἶναι αὐτὴ ἀπλῶς καὶ ἐντελῶς ἀμέριστη, ἢ καὶ μερίζεται καὶ διακλαδίζεται σὲ ποικίλες ἐνέργειες; Καὶ τί ἀπὸ τὰ δύο· εἶναι ἀπρόσληπτη καὶ ἐντελῶς ἀμέθεκτη, ἐνῶ μόνο ἡ ἀνακαινίσις δίδεται στοὺς καταξιουμένους ἢ εἶναι καὶ ἡ ἴδια μεθεκτὴ καὶ δίδεται κι' αὐτὴ κατὰ διάφορο τρόπο πέρα ἀπὸ τὴν ἀνακαινίσι; Καὶ τί ἀπὸ τὰ δύο· μόνο ἡ ἀνακαινίσις εἶναι ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἢ καὶ ἡ ἴδια ἡ ἄκτιστη ἐνέργεια καὶ χάρις εἶναι ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἂν καὶ τὸ ἴδιο τὸ ἅγιο Πνεῦμα εἶναι σὰν ἡ λάμψις ἀπὸ τὴν ἀκτῖνα πὺ καὶ φῶς εἶναι καὶ ἀπὸ τὸ φῶς; Ἐὰν δηλαδὴ εἶναι ἐντελῶς ἀμέριστη καὶ ἄληπτη καὶ ἀμέθεκτη καὶ ἀφανέρωτη καὶ δὲν φανερώνεται σὲ κανένα οὔτε δίδεται καὶ λαμβάνεται, οὔτε μερίζεται καὶ ποικίλλεται, οὔτε εἶναι ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, τότε τούτῃ ἡ ἄκτιστη ἐνέργεια εἶναι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ. Ἐὰν ὅμως καὶ μερίζεται καὶ δίδεται, καὶ λαμβάνεται καὶ μετέχεται, καὶ ποικίλλεται καὶ φανερώνεται καὶ εἶναι ἀπὸ τὸ Πνεῦμα τὸ πνεῦμα τοῦτο τῆς χάριτος, ἡ ἄκτιστη τούτῃ ἐνέργεια, πῶς μπορεῖ νὰ εἶναι ἡ ἀμέθεκτη καὶ ἐντελῶς ἀμέριστη καὶ ἀφανέρωτη καὶ ἀνεκφοίτητη καὶ ἀναίτια οὐσία;

94 Ὅτι μὲν οὖν οὐ μόνον ἀνακαινισμός, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῖς ἀξίοις δίδεται, δι' ἔργου τε καὶ λόγου ὑπέδειξεν ἡμῖν ἐμφυσήσας καὶ εἰπὼν τοῖς μαθηταῖς ὁ Κύριος «λάβετε Πνεῦμα ἅγιον», καὶ διὰ τοῦ Ἰεζεκιήλ προκαταγγείλας, 5 «δώσω ὑμῖν καρδίαν καινὴν καὶ Πνεῦμά καινόν, καὶ ἀφελοῦ τὴν καρδίαν τὴν λιθίνην ἀπὸ τῆς σαρκὸς ὑμῶν, καὶ δώσω ὑμῖν καρδίαν σαρκίνην, καὶ τὸ Πνεῦμα μου δώσω ἐν ὑμῖν», καὶ πρὸ τούτου διὰ τοῦ Μωσέως εἰπόντος πρὸς Ἰησοῦν τὸν τοῦ Ναυῆ, «μὴ ζηλοῖς σύ μοι; Καὶ τίς ἂν δῶ πάντα τὸν λαὸν Κυρίου προφήτας, 10 ὅταν δῶ Κύριος τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ ἐπ' αὐτούς;». Τοῦτο Παῦλος εἰδὼς τῇ πείρᾳ φησὶν, «ἡμεῖς οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ», καὶ πρὸς τοὺς ἐν Ρώμῃ ἁγίους, «ὑμεῖς οὐκ ἐστε ἐν σαρκί, ἀλλ' ἐν Πνεύματι, εἶπερ Πνεῦμα Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν», καὶ Θεσσαλονικεῦσι, «τοιγαροῦν ὁ 15 ἀθετῶν, οὐκ ἄνθρωπον ἀθετεῖ, ἀλλὰ τὸν Θεὸν τὸν δίδόντα τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ τὸ ἅγιον εἰς ἡμᾶς». Εἴρηται δὲ καὶ τῷ Χρυσορρήμονι πατρὶ καὶ πρὸ αὐτοῦ τῷ μεγάλῳ Ἀθανασίῳ, «μηδαμοῦ τῆς Γραφῆς εἰρησθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἢ αὐτὸν εἰπεῖν τὸν Θεόν, τὸ Πνεῦμά μου, μὴ αὐτὸ τοῦτο λέγοντα τὸ Πνεῦμα τὸ 20 ἅγιον». Ἀλλ' οὐδὲ μετὰ τοῦ ἁγίου, ἢ μετὰ τῆς προσθήκης τοῦ ἄρθρου, ἢ χωρὶς αὐτῆς, 'Πνεῦμα ἅγιον', ἢ 'τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον', εἴρηται ποτέ τι κτιστόν, ὅτι μὴ τοῖς πνευματομάχοις μόνοις πρότερον καὶ τῷ βαρλααμίτῃ Ἀκινδύνῳ νῦν.

95 Ὡς μὲν οὖν αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ διδόμενόν ἐστι καὶ 25 λαμβανόμενον οὐκέτ' οὐδεὶς ἀντερεῖ, τελεῖν ἡρημένος ὑπὸ διδασκάλῳ τῷ διὰ τῶν προφητῶν λαλήσαντι καὶ τοῖς ἀπεσταλμένοις πάντα τὰ ἔθνη μαθητεῦσαι καὶ αὐτῷ τῷ πέμψαντι. Ὅτι δὲ

1. Ἰω. 20, 23.

2. Ἰεζ. 36, 26· πρβλ. καὶ 11, 19.

3. Ἀριθμ. 11, 29.

94 Ὅτι λοιπὸν στοὺς ἀξίους δίδεται ὄχι μόνο ἀνακαινισμός, ἀλλὰ καὶ τὸ ἴδιο τὸ ἅγιο Πνεῦμα, μᾶς τὸ ὑπέδειξε μὲ ἔργο καὶ λόγο ὁ Κύριος, πὺ ἐμφύσησε καὶ εἶπε στοὺς μαθητὰς «λάβετε Πνεῦμα ἅγιο»¹, καὶ διὰ τοῦ Ἰεζεκιήλ προκατήγγειλε, «θὰ σᾶς δώσω καρδιὰ νέα καὶ πνεῦμα νέο, καὶ θ' ἀφαιρέσω τὴ λίθινη καρδιὰ ἀπὸ τὴ σάρκα σας· θὰ σᾶς δώσω σάρκινη καρδιὰ καὶ θὰ δώσω μέσα σας τὸ Πνεῦμα μου»². Τὸ προκατήγγειλε ἐπίσης πρὶν ἀπὸ αὐτὸν διὰ τοῦ Μωυσέως πὺ εἶπε πρὸς τὸν Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, «μήπως μὲ ζηλεύεις; Καὶ ποιός θὰ μπορούσε νὰ καταστήσῃ ὅλον τὸν λαὸ τοῦ Κυρίου προφήτες, ὅταν δώσῃ ὁ Κύριος τὸ Πνεῦμα του ἐπάνω σ' αὐτούς;»³. Τοῦτο γνωρίζοντας ὁ Παῦλος λέγει πρὸς τοὺς Κορινθίους μὲ τὴν πείρα, «ἐμεῖς δὲν ἐλάβαμε τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου, ἀλλὰ τὸ ἀπὸ τὸν Θεὸ Πνεῦμα»⁴, πρὸς τοὺς ἀγίους στὴ Ρώμη, «ἐσεῖς δὲν εἴσθε μέσα σὲ σάρκα ἀλλὰ σὲ πνεῦμα, ἂν κατοικῆ μέσα σας πνεῦμα Θεοῦ»⁵, καὶ πρὸς τοὺς Θεσσαλονικεῖς, «ἐπομένως ὅποιος ἀθετεῖ, δὲν ἀθετεῖ ἄνθρωπο, ἀλλὰ τὸν Θεὸ πὺ μᾶς δίδει τὸ ἅγιο Πνεῦμα του»⁶. Ἐχει ἐπίσης λεχθῆ καὶ ἀπὸ τὸν Χρυσορρήμονα πατέρα καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτὸν ἀπὸ τὸν μέγα Ἀθανάσιο, «ὅτι πουθενὰ στὴ Γραφὴ δὲν ἔχει λεχθῆ 'τὸ Πνεῦμα τὸ ἀπὸ τὸν Θεὸ' καὶ πουθενὰ δὲν εἶπε ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς 'τὸ Πνεῦμα μου', χωρὶς νὰ ἐννοῆ τὸ ἴδιο τοῦτο τὸ ἅγιο Πνεῦμα»⁷. Ἄλλ' οὔτε μαζὶ μὲ τὸ ἐπίθετο 'τοῦ ἀγίου' ἢ μὲ τὴν προσθήκη τοῦ ἄρθρου ἢ χωρὶς αὐτό, 'πνεῦμα ἅγιο' ἢ 'τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιο', ἔχει ποτὲ λεχθῆ ἀπὸ κανένα κτιστό, ἐκτὸς μόνο ἀπὸ τοὺς Πνευματομάχους παλαιότερα καὶ τώρα ἀπὸ τὸ βαρλααμίτη Ἀκίνδυνο.

95 Ὅτι λοιπὸν αὐτὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα εἶναι τὸ διδόμενο καὶ λαμβανόμενο, δὲν θὰ ἀντεῖπη κανεὶς πλέον, ἂν εἶναι ἀποφασισμένος νὰ διατελῆ ὑπὸ τὴν καθοδήγησι διδασκάλου πὺ ὠμίλησε διὰ τῶν προφητῶν καὶ ὑπὸ τὴν καθοδήγησι αὐτῶν πὺ ἀπε-

4. *Α' Κορ.* 12, 1.

5. *Ρωμ.* 8, 9.

6. *Α' Θεσ.* 4, 8.

7. *Ἐπιστολὴ 1 πρὸς Σεραπίωνα*, 25, PG 26, 589A.

τοῦτ' αὐτὸ καὶ παρὰ τῶν ἀξίων μετεχόμενόν ἐστιν οὐδ' ἀμφο-
 γνοήσει, διδόμενον αὐτοῖς καὶ παρ' αὐτῶν λαμβανόμενον ἢ με-
 τεχόμενον. Πιστούτω δ' ὁμῶς καὶ τοῦτο Παῦλος· «ἀδύνατον
 γάρ», φησί, «τοὺς ἅπαξ φωτισθέντας, γευσάμενους τε τῆς
 5 δωρεᾶς τῆς ἐπουρανίου καὶ μετόχους γενηθέντας Πνεύματος
 ἀγίου». Ὅτι δὲ καὶ διαφόρως διδόμενόν ἐστι καὶ μετεχόμενον
 καὶ οὐ πᾶσι τοῖς κτιστοῖς, ὁ τῆς οὐρανίου ἱεραρχίας ὑποφήτης
 παραστήσει Διονύσιος «ἢ τῶν νοερῶν», λέγων, «ὄψεων ἀνο-
 μοιότης τὴν ὑπερπλήρη τῆς πατρικῆς ἀγαθότητος φωτοδοσίαν ἢ
 10 παντελῶς ἀμέθεκτον ποιεῖ καὶ πρὸς τὴν αὐτῶν ἀντιτυπίαν ἀδιά-
 δοτον, ἢ τὰς μετουσίας ποιεῖ διαφόρους, μικρὰς ἢ μεγάλας, ἀμυ-
 δρὰς ἢ φανάς, τῆς μιᾶς καὶ ἀπλῆς καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ἐχούσης καὶ
 ὑπερηπλωμένης πηγαίας ἀκτῖνος».

96 Ἰκανὰ μὲν οὖν καὶ ταῦτα πεῖσαι μήτε κτιστὴν ὑπάρχειν τὴν
 15 διδομένην καὶ λαμβανομένην τοῖς κεχαριτωμένοις τοῦ Πνεύμα-
 τος χάριν τε καὶ ἐνέργειαν —αὐτὸ γὰρ ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον—
 μήτε τὴν οὐσίαν εἶναι τοῦ Πνεύματος. Οὐδενὶ γὰρ ὁ Θεὸς τὴν οἰ-
 κείαν οὐσίαν δίδωσιν, οὐδ' ἐνὶ ληπτὴν αὐτὴν γενέσθαι τινὶ καὶ
 μὴ δύο φύσεων ἀποδειῖξαι τὸ λαβόν, ἐκ θείας δηλονότι καὶ ἀν-
 20 θρωπίνης συγκείμενον φύσεως· καὶ τοῦτ' εἶπερ ἐνωθεῖη ταύτη
 καθ' ὑπόστασιν, ὅπερ, ἀμφοτέρων προῦφεστῶτων, καὶ ταῦτα
 κατ' ἰδίαν ὑπόστασιν τῶν συντιθεμένων, ἀδύνατον. Διὰ τοῦτο ὁ
 Υἱὸς τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑπόστασιν ἀλλὰ φύσιν παρ' ἡμῶν ἀναλα-
 βῶν, καθ' ὑπόστασιν ἠνώθη ταύτη, καθ' αὐτὴν γὰρ ἡ φύσις
 25 ἐνωθεῖσα φυρμὸν ἐξ ἀνάγκης καὶ δράσει καὶ πείσεται. Ταῦτ'
 ἄρα καὶ τὰ ἠνωμένα ἀφύρτως καὶ ἑτερορῦσια ἐκ τῶν περὶ αὐτὰ
 τὴν ἐνωσιν κέκτῃται. Αὐτὴ τοίνυν καθ' αὐτὴν ἡ θεία μετεχομένη

στάλησαν νὰ διδάξουν ὅλα τὰ ἔθνη καὶ τοῦ ἰδίου τοῦ πέμψαντος. Ὅτι δὲ τοῦτο τὸ ἴδιο μετέχεται ἀπὸ τοὺς ἀξίους, δὲν θὰ τὸ ἀμφισβητήση κανεὶς, ἀκούοντας ὅτι δίδεται σ' αὐτοὺς καὶ λαμβάνει ἀπὸ αὐτοὺς πιστῶς, ἐφ' ὅσον δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ λαμβάνεται ἢ νὰ μετέχεται μὲ ἄλλον τρόπο. Ἄς τὸ πιστοποιήση πάντως καὶ τοῦτο ὁ Παῦλος πού λέγει, «εἶναι ἀδύνατο αὐτοὶ πού ἐφωτίσθησαν ἤδη κι' ἐγεύθησαν τὴ δωρεὰ τὴν ἐπουράνια κι' ἔγιναν μέτοχοι τοῦ ἁγίου Πνεύματος»⁸. Ὅτι πάλι δίδεται καὶ μετέχεται κατὰ διάφορο τρόπο ὄχι ἀπὸ ὅλα τὰ κτιστά, θὰ τὸ παραστήση ὁ ὑποφῆτης τῆς οὐράνιας ἱεραρχίας Διονύσιος, λέγοντας «ἡ ἀνομοιότης τῶν νοερῶν ὄψεων ἢ καθιστᾷ τὴν ὑπερπλήρη φωτοδοσία τῆς πατρικῆς ἀγαθότητος ἐντελῶς ἀμέθεκτη καὶ ἀδιάδοτη πρὸς τὴ σκληρότητά τους ἢ καθιστᾷ διαφορετικὲς τὶς μετουσίεις, μικρὲς ἢ μεγάλες, ἀμυδρὲς ἢ φανερὲς, τῆς πηγαίας ἀκτῖνος πού εἶναι μιὰ καὶ ἀπλῆ καὶ πάντοτε ἴδια καὶ ὑπερπληρωμένη»⁹.

- 96 Ἄρκετὰ εἶναι κι' αὐτὰ γιὰ νὰ πείσουν ὅτι ἡ διδομένη καὶ λαμβανομένη ἀπὸ τοὺς χαριτωμένους τοῦ Πνεύματος χάρις καὶ ἐνέργεια οὔτε κτιστὴ εἶναι –διότι εἶναι τὸ ἴδιο τὸ ἅγιο Πνεῦμα– οὔτε ἡ οὐσία τοῦ Πνεύματος εἶναι. Διότι ὁ Θεὸς δὲν δίδει σὲ κανένα τὴν οὐσία του, οὔτε εἶναι δυνατὸ νὰ γίνῃ ἀπὸ κάποιο ληπτὴ καὶ ν' ἀποδείξῃ ὅτι τὸ λαβὸν δὲν εἶναι δύο φύσεων, δηλαδὴ δὲν σύγκειται ἀπὸ θεία κι' ἀνθρώπινη φύσι· τοῦτο μπορεῖ νὰ συμβῆ, ἂν ἐνωθῆ μὲ τούτην καθ' ὑπόστασι, πρᾶγμα πού εἶναι ἀδύνατο, ἀφοῦ καὶ τὰ δύο συντιθέμενα προϋφίστανται, καὶ μάλιστα σὲ ἰδιαίτερη τὸ καθένα ὑπόστασι. Γι' αὐτὸ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, πού ἀπὸ μᾶς παρέλαβε ὄχι ὑπόστασι ἀλλὰ φύσι, ἐνώθη με αὐτὴν κατὰ ὑπόστασι, διότι ἡ φύσις, ἀφοῦ ἐνώθη καθ' ἑαυτήν, ἀναγκαίως θὰ ἐνεργήσῃ καὶ θὰ πάθῃ συμφυρμό. Γι' αὐτὸ καὶ τὰ ἀσυμφύρτως ἠνωμένα ἑτερούσια ἔχουν τὴν ἔνωσι ἀπὸ τὰ γύρω τους. Ἡ ἴδια λοιπὸν ἡ θεία φύσις μετεχομένη καθ'

8. Ἐβρ. 6, 4.

9. *Περὶ οὐρανίου ἱεραρχίας* 9, 3, PG 3, 260D.

τε καὶ μεταλαμβανομένη φύσις ἢ φυρμὸν πείσεται, ἢ τὴν παθη-
 τὴν ἐξαναλώσασα φθάσει φύσιν, πρὶν ἂν ληφθῆ. Τοῦτό γε δὴ
 καὶ μᾶλλον. «Οὐδείς» γάρ, φησὶν, «ᾧσεται τὸ πρόσωπόν μου
 καὶ ζήσεται», καὶ «οὐδείς ἔστι ἐν ὑποστήματι καὶ οὐσία Κυ-
 5 ρίου», κατὰ τὸ γεγραμμένον, «καὶ Θεοῦ φύσιν ἢ εἶδεν ἢ ἐξηγό-
 ρηυσεν». Εἰ δ' ᾧσιν οὐδείς ἂν ἐνέγκοι, πῶς μετοχὴν; Διὰ τοῦτο
 οἱ θεοφόροι πατέρες κατ' οὐσίαν τὸν Θεὸν πάνπαν ἀμέθεκτόν
 τε καὶ ἀληπτον ἀπεφήναντο. Πρὸς πειθῶ τοίνυν ἀποχρήσει καὶ
 ταῦτα τοῖς ἡρημένοις παρέχειν σφᾶς αὐτοὺς πειθηνίους τῇ ἀλη-
 10 θείᾳ, μήτε κτιστὴν εἶναι τὴν ἐν τοῖς κεχαριτωμένοις ἐνέργειαν,
 μήτε τὴν οὐσίαν εἶναι τοῦ Πνεύματος. Εἰ δὲ καὶ μεριζομένη φα-
 νεῖη ἢ ἐνέργεια αὕτη, τὸ ἐν τούτοις δηλαδὴ πνεῦμα, καὶ ἐκ τοῦ
 Πνεύματος οὔσα, πολλῶ μᾶλλον ἀριδηλότερον ἔσται μήτ' οὐ-
 σίαν μήθ' ὑπόστασιν εἶναι ταύτην τοῦ Πνεύματος.

97 Ὅτι τοίνυν καὶ μερίζεται καὶ ἐκ τοῦ Πνεύματος ἐστὶ καὶ
 διὰ τοῦ προφήτου Ἰωὴλ ὁ Θεὸς προανεφώνησεν, οὐκ εἰπὼν,
 «ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐκχεῶ» 'τὸ πνεῦμά μου', ἀλλ' «ἐκ-
 χεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος μου». Ὁ δ' Ἡσαΐας, καθάπερ ἔφθημεν
 διὰ πλειόνων ἀποδείξαντες, καὶ τὰ ἐκ τοῦ Πνεύματος πνεύματα
 20 κεφαλαιωδέστερον ἀπηριθμήσατο, τὴν τῶν θείων ἐνεργειῶν
 διαίρεσιν ὑποδείξας ἐναργῶς. Ὁ δὲ Κύριος ἐν τοῖς εὐαγγελίοις,
 ἐν δακτύλῳ Θεοῦ εἰπὼν ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια, ἐν ταυτῶ δει-
 κνυσι καὶ Πνεῦμα ἅγιον τουτονὶ τὸν δάκτυλον, ὡς καὶ τῶν
 εὐαγγελιστῶν ἕτερος ἐδήλωσε, καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ τοῦ Πνεύμα-
 25 τος πνευμάτων ἕν, καθάπερ καὶ ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος καὶ
 τῶν ὑπὸ Μωϋσέως ἐν Αἰγύπτῳ τετελεσμένων σημείων μεμνη-
 μένος. Ἐπεὶ δὲ μὴ τῶ ἐνὶ τούτῳ μόνον τῶν κατὰ διαίρεσιν χαρι-
 σμάτων ἐνήργει ὁ Κύριος, φησὶν Ἰωάννης ὁ καὶ προφήτου πε-

10. Ἐξ. 33, 20.

11. Ἰερ. 23, 18.

12. Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος 28 (Θεολογικός 2), 19, PG 36, 52B.

ἐαυτὴν καὶ μεταλαμβανομένη ἢ θὰ ὑποστῆ συμφυρμὸ ἢ θὰ προ-
 λάβη νὰ δαπανήσῃ τὴν ποθητὴ φύσι, πρὶν ληφθῆ. Τοῦτο μάλι-
 στα τὸ δεῦτερο εἶναι τὸ πιθανώτερο. Διότι, λέγει, «κάνεις δὲν
 θὰ ἰδῆ τὸ πρόσωπό μου καὶ θὰ ζήσῃ»¹⁰, καὶ «κάνεις δὲν ἐστά-
 θηκε σὲ ὑπόστασι καὶ οὐσία Κυρίου» κατὰ τὸ γεγραμμένο¹¹,
 «καὶ εἶδε ἢ περιέγραψε φύσι Θεοῦ»¹². Κι' ἂν κάνεις δὲν μπορῆ
 νὰ ὑποφέρῃ τὴν ὄψι τοῦ Θεοῦ, πῶς θὰ ὑποφέρῃ τὴ μετοχή; Γι'
 αὐτὸ οἱ θεοφόροι πατέρες διεκήρυξαν τὸν Θεὸ κατ' οὐσία ἐντε-
 λῶς ἀμέθεκτο καὶ ἄληπτο. Διότι γιὰ τὴν πειθῶ θὰ χρειασθῆ,
 καὶ μάλιστα στοὺς ἀποφασισμένους νὰ εἶναι πειθήνιοι στὴν
 ἀλήθεια, καὶ τοῦτο ἢ εὐρισκομένη στοὺς χαριτωμένους ἐνέρ-
 γεια μήτε κτιστὴ νὰ εἶναι, μήτε οὐσία τοῦ Πνεύματος νὰ εἶναι.
 Ἄν δὲ αὐτὴ ἢ ἐνέργεια, δηλαδὴ τὸ Πνεῦμα μέσα σ' αὐτοὺς,
 φανῆ ὅτι μερίζεται καὶ ὅτι εἶναι ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, πολὺ φανερώ-
 τερα θὰ δειχθῆ ὅτι δὲν εἶναι αὐτὴ οὔτε οὐσία οὔτε ὑπόστασις
 τοῦ Πνεύματος.

97 Ὅτι λοιπὸν καὶ μερίζεται καὶ ἀπὸ τὸ Πνεῦμα εἶναι προα-
 νεφώνησε ὁ Θεὸς διὰ τοῦ προφήτη Ἰωήλ, ποὺ δὲν εἶπε «κατὰ
 τὶς ἔσχατες ἡμέρες θὰ ἐκχύσω τὸ Πνεῦμα μου», ἀλλὰ «θὰ ἐκχύ-
 σω ἀπὸ τὸ Πνεῦμα μου»¹³. Ὁ δὲ Ἡσαΐας, ὅπως μόλις πρὸ ὀλί-
 γου ἀπεδείξαμε διὰ μακρῶν, ἀπηρίθμησε συντόμως τὰ ἀπὸ τὸ
 Πνεῦμα πνεύματα, ὑποδεικνύοντας καθαρῶς τὴ διαίρεσι τῶν
 θείων ἐνεργειῶν. Ὁ δὲ Κύριος στὰ εὐαγγέλια, ποὺ εἶπε ὅτι ἐκ-
 βάλλει τὰ δαιμόνια μὲ δάκτυλο Θεοῦ¹⁴, δεικνύει συγχρόνως ὅτι
 τοῦτος ὁ δάκτυλος εἶναι καὶ πνεῦμα ἅγιο, ὅπως ἐδήλωσε καὶ
 ἄλλος εὐαγγελιστῆς¹⁵, καὶ ἓνα ἀπὸ τὰ πνεύματα ποὺ προέρχον-
 ται ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, ὅπως λέγει καὶ ὁ μέγας Βασίλειος μνημο-
 νεύοντας τὰ ἀπὸ τὸν Μωυσῆ τελεσθέντα στὴν Αἴγυπτο
 σημεῖα¹⁶. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Κύριος δὲν ἐνεργοῦσε μόνο μὲ τοῦτο
 τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ κατὰ τὴν διαίρεσι χαρίσματα, λέγει ὁ Ἰωάννης ὁ

13. Ἰωήλ 3, 1.

14. Λουκᾶ 11, 20.

15. Ματθ. 12, 28.

16. Μ. Βασιλείου, Κατ' Εὐνομίου 5, PG 29, 716C .

ρισσότερος, «οὐκ ἐκ μέτρου δίδωσιν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα· ὁ Πα-
 τὴρ ἀγαπᾷ τὸν Υἱόν, καὶ πάντα δέδωκεν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ». Ὁ
 δὲ Χρυσόστομος Ἰωάννης «ἡμεῖς μὲν», φησί, «πάντες μέτρω
 τὴν τοῦ Πνεύματος ἐνέργειαν ἐλάβομεν (πνεῦμα γὰρ ἐνταῦθα
 5 τὴν ἐνέργειαν λέγει, αὕτη γὰρ ἐστὶν ἡ μεριζομένη), οὗτος δὲ ἀμέ-
 τρητον ἔχει καὶ ὀλόκληρον πᾶσαν τὴν ἐνέργειαν. Τοῦτο τῇ πείρᾳ
 γνοῦς ὁ τῆς βροντῆς υἱὸς Ἰωάννης 'ἐν τούτῳ', φησί, 'γινώσκο-
 μεν ὅτι ἐν αὐτῷ μένομεν καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν, ὅτι ἐκ τοῦ Πνεύμα-
 τος αὐτοῦ ἔδωκεν ἡμῖν', καὶ πάλιν 'ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ
 10 ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν'». Διὸ πάλιν ὁ Χρυσορρήμων· «πᾶσα
 γὰρ ἡ χάρις ἐξεχύθη εἰς τὸν ναὸν ἐκεῖνον· οὐ γὰρ ἐν μέτρῳ δι-
 δωσιν ἐκείνῳ τὸ Πνεῦμα ὁ Πατήρ, ἀλλ' ὀλόκληρον τὴν χάριν ὁ
 ναὸς ἔλαβεν, ἡμεῖς δὲ μικρόν τι καὶ ρανίδα ἀπὸ τῆς χάριτος
 ἐκείνης ἔχομεν· πᾶσαν δὲ τὴν οἰκουμένην ἢ σταγῶν αὕτη καὶ ἡ
 15 ρανὶς ἐνέπλησε τῆς γνώσεως· διὰ ταύτην τὰ σημεῖα ἐγίνετο, τὰ
 ἁμαρτήματα ἐλύετο. Ἄλλ' ὁμως ἡ ἐν τοσοῦτοις κλίμασι διδομέ-
 νη χάρις, μέρος τι τῆς δωρεᾶς ἐστὶ καὶ ἀρραβῶν. 'Δοὺς' γάρ,
 φησί, 'τὸν ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν', τὸ
 μέρος λέγει τῆς ἐνεργείας· οὐ γὰρ δὴ ὁ Παράκλητος μερίζεται».

20 Τὸ δὲ μέρος τοῦτο καὶ ἡ ρανὶς αὕτη πάλιν μερίζεται κατὰ λόγον
 τῆς δι' ἀρετὴν καὶ πίστιν καθαρότητος ἐκάστου τῶν ὑποδεχομέ-
 νων. «Μόνοις γὰρ ὄν μεθεκτὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῖς ἀξίοις»,
 κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον, «οὐχ ἐνὶ μέτρῳ μετεχόμενόν ἐστὶν,
 ἀλλὰ κατὰ ἀναλογίαν τῆς πίστεως διαιροῦν τὴν ἐνέργειαν».

25 Παρὰ τοῦτο γὰρ καὶ χωρητὸν κατ' ἐνέργειαν γίνεται τὸ Πνεῦμα
 τοῖς κεχαριτωμένοις θείως, ἀνθρώποις μέντοι τὴν φύσιν οὖσιν,
 ἐπειδὴ κατὰ ταύτην οὕτω καὶ μερίζεται· κατ' οὐσίαν δὲ καὶ ὑπό-
 στασιν ὑπάρχον ἀμερές, πῶς ἂν τινι χωρηθεῖ τῶν κτιστῶν;

17. Ἰω. 3, 34· 35.

18. Α' Ἰω. 3, 24.

19. Ἰω. 1, 16.

άνώτερος και από τον προφήτη, «ὁ Θεὸς δὲν δίδει τὸ Πνεῦμα μὲ μέτρο· ὁ Πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν Υἱὸ καὶ ἔδωσε τὰ πάντα στὸ χέρι του»¹⁷. Ὁ δὲ Χρυσόστομος Ἰωάννης λέγει, «ἐμεῖς ὅλοι ἐλάβαμε μὲ μέτρο τὴν ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος (διότι πνεῦμα ἐδῶ λέγει τὴν ἐνέργεια, ἀφοῦ αὐτὴ εἶναι ἡ μεριζομένη), τοῦτος ὅμως ἔχει ὅλη τὴν ἐνέργεια ἀμέτρητη καὶ ὀλόκληρη. Γνωρίζοντας τοῦτο ἀπὸ πείρα ὁ υἱὸς τῆς βροντῆς Ἰωάννης λέγει, ‘ἀπὸ τοῦτο γνωρίζομε ὅτι μένομε σ’ αὐτὸν καὶ αὐτὸς μέσα μας, ὅτι μᾶς ἔδωσε ἀπὸ τὸ Πνεῦμά του’¹⁸, καὶ πάλι, ‘ἀπὸ τὸ πλήρωμά του ἐλάβαμε ὅλοι ἐμεῖς’¹⁹»²⁰. Γι’ αὐτὸ πάλι ὁ Χρυσορρήμων λέγει· «ὅλη ἡ χάρις ἐκχύθηκε σ’ ἐκεῖνον τὸ ναό· διότι δὲν δίδει σ’ ἐκεῖνον μὲ μέτρο τὸ Πνεῦμα ὁ Πατήρ, ἀλλὰ ὁ ναὸς ἔλαβε ὀλόκληρη τὴ χάρι, ἐμεῖς ὅμως ἔχομε κάτι μικρὸ καὶ μιὰ ρανίδα ἀπὸ τὴ χάρι ἐκείνη. Ἀλλὰ αὐτὴ ἡ σταγὼν καὶ ἡ ρανίδα ἐγένεσε ὅλη τὴν οἰκουμένη μὲ γνῶσι· ἀπὸ αὐτὴν ἐγίνονταν τὰ σημεῖα, καταλύονταν τὰ ἁμαρτήματα. Ἀλλ’ ὅμως ἡ σὲ τόσο πολλὰ κλίματα διδομένη χάρις εἶναι μόνο ἓνα μέρος, μιὰ ἀρραβῶν τῆς δωρεᾶς. Διότι, λέγει, ‘δῶσε τὸν ἀρραβῶνα τοῦ πνεύματος στὶς καρδιές μας’²¹, ἐννοῶντας τὸ μέρος τῆς ἐνεργείας, ἀφοῦ ὁ Παράκλητος δὲν μερίζεται»²². Τὸ δὲ μέρος τοῦτο καὶ ἡ ρανίδα τούτη πάλι μερίζεται κατὰ τὴν ἀναλογία τῆς ἀπὸ τὴν ἀρετὴ καὶ τὴν πίστι καθαρότητος καθενὸς ἀπὸ τοὺς ὑποδεχομένους. «Τὸ ἅγιο Πνεῦμα, πὺ εἶναι μεθεκτὸ μόνο ἀπὸ τοὺς ἀξίους», κατὰ τὸν μέγα Βασίλειο, «δὲν μετέχεται μὲ ἓνα μέτρο, ἀλλὰ διαιρεῖ τὴν ἐνέργεια κατὰ τὴν ἀναλογία τῆς πίστεως»²³. Γιὰ τὸ λόγο τοῦτο τὸ Πνεῦμα γίνεται καὶ χωρητὸ κατὰ τὴν ἐνέργεια ἀπὸ τοὺς θεῖως χαριτωμένους, οἱ ὅποιοι ὅμως εἶναι ἄνθρωποι κατὰ τὴ φύσι, ἐπειδὴ κατ’ αὐτὴν μερίζεται ἔτσι· ἀφοῦ ὅμως κατ’ οὐσία καὶ ὑπόστασι μένει ἀμερές, πῶς θὰ μπορούσε νὰ χωρεθῆ ἀπὸ κάποιο κτιστό;

20. Ὁμιλία 30 εἰς Ἰωάννην, 2, PG 59, 174.

21. Β' Κορ. 1, 22.

22. Ἐξήγησις εἰς 44 Ψαλμόν, 2-3, PG 55, 186.

23. Περὶ ἀγίου Πνεύματος 9, 22. PG 32, 108C.

98 Ταύτην τὴν διαίρεσιν καὶ ὁ Παῦλος ἐνδεικνύμενος, Ἑβραίοις ἐπιστέλλων, τὴν ὑπὸ τοῦ Κυρίου λαληθεῖσαν σωτηρίαν βεβαιωθῆναι λέγει «σημείοις καὶ τέρασι καὶ ποικίλαις δυνάμεσι καὶ Πνεύματος ἁγίου μερισμοῖς». Διὸ καὶ Πρὸς 5 Κορινθίους γράφων, πνεύματα καλεῖ τὰ πνευματικὰ χαρίσματα καὶ «παρὰ τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα καὶ ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι» δίδοσθαί φησι. Ταύτη τοι καὶ ὁ Χρυσορρήμων πρὸς τὸν ἔχοντα τὸ τῆς προσευχῆς χάρισμα «σὺ μὲν γάρ», φησί, «καλῶς εὐχαριστεῖς, πνεύματι γὰρ κινούμενος φθέγγη», καὶ περὶ τοῦ κεκτημένου τῶν γλωσσῶν τὸ χάρισμα «τὸ ξένη γλώσση φθέγγεσθαι ἐφανέρου», φησίν, «ὅτι πνεῦμα ἦν ἐν αὐτῷ φθεγγομένω», χωρὶς τοῦ ἄρθρου λέγων, ὡς ἂν ἐν ἐκάστῳ τούτων μέρος ὄν δεικνύη τῆς μιᾶς ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος. Ἡ πνευματικὴ τοιγαροῦν χάρις οὐ φύσις, ἀλλ' ἄκτι- 15 στός ἐστὶν ἐνέργεια τοῦ θείου Πνεύματος, ὑφ' ἧς κατὰ τὸ μέτρον τῶν ὑποδεχομένων ἀμερίστως μεριζομένης, τῶν οὕτω κεχαριτωμένων ἕκαστος κινούμενος, ἐνεργεῖται θείως. Ταῦτ' ἄρα καὶ παραμυθίαν τοῦτ' εἶναι τοῖς τὰ ἐλάττω κεκτημένοις ὁ ἀπόστολος ἔφη καὶ ὁ Χρυσόστομος διετράνωσε, δεικνύντες αὐτοὺς 20 πάντας ὁμοτίμους τε καὶ ἠνωμένους θείως, ὅτι πάντα ταῦτ' ἐστὶ Πνεύματος ἐνός, οὗ καὶ πάντες ἐποτίσθησαν, οὐχ ὡς κτίσματα λαβόντες· οὐδὲ γὰρ ἂν ἦν ἡ παραμυθία ἀξιόλογος οὐδ' ἀληθής· τίνα γὰρ τὴν ἔνωσιν, ποίαν τὴν ὁμοτιμίαν ἀπεργάσασαίτ' ἂν τὰ κτίσματα, καὶ ταῦτ' ἐπὶ τὸ κρεῖττον, κἂν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ 25 δημιουργοῦ κτισθῆ; Ἄλλ' οὐδ' εἰς ἓν σῶμα, καὶ Χριστοῦ σῶμα, οὐδ' εἰς ἓν Πνεῦμα μετὰ τοῦ Κυρίου, δωρεαὶ κτισταί, καὶ ταῦτα πολλαὶ καὶ πολλὴν πρὸς ἀλλήλας αὐταὶ κεκτημέναι τὴν διαφορὰν, προξενῆσαι δυνήσονται τελειῖν.

99 Ἀμέλει κατὰ τὸν Ἡσαϊαν, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἔφημεν, ὁ στε-

24. Ἑβρ. 2, 4.

25. Α' Κορ. 12, 8-11.

98 Δεικνύοντας και ὁ Παῦλος αὐτὴν τὴ διαίρεσι στὴν ἐπιστολή του *Πρὸς Ἑβραίους*, λέγει ὅτι ἡ σωτηρία ποὺ ἐξαγγέλθηκε ἀπὸ τὸν Κύριο ἐπιβεβαιώθηκε «μὲ σημεῖα καὶ τέρατα καὶ με ποικίλες δυνάμεις καὶ μερισμοὺς ἁγίου Πνεύματος»²⁴. Γι' αὐτό, γράφοντας *Πρὸς Κορινθίους*, καλεῖ πνεύματα τὰ πνευματικὰ χαρίσματα καὶ λέγει ὅτι δίδονται «ἀπὸ τὸ ἴδιο Πνεῦμα καὶ κατὰ τὸ ἴδιο Πνεῦμα καὶ στὸ αὐτὸ πνεῦμα»²⁵. Ἔτσι καὶ ὁ Χρυσορρήμων λέγει πρὸς ἐκεῖνον ποὺ ἔχει τὸ χάρισμα τῆς προσευχῆς, «ἐσὺ βέβαια καλῶς εὐχαριστεῖς, διότι ὁμιλεῖς κινούμενος ἀπὸ τὸ πνεῦμα»²⁶, καὶ περὶ τοῦ κατόχου τοῦ χαρίσματος τῶν γλωσσῶν λέγει, «τὸ ὅτι ὠμιλοῦσε σὲ ξένη γλῶσσα, ἐφάνέρωσε ὅτι κατὰ τὴν ὁμιλία ἦταν μέσα του πνεῦμα»²⁷, διατυπώνοντας χωρὶς τὸ ἄρθρο, ὥστε νὰ δεικνύη ὅτι στὸν καθένα τους ὑπάρχει μέρος τῆς ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος. Ἐπομένως ἡ πνευματικὴ χάρις δὲν εἶναι φύσις, ἀλλ' ἄκτιστη ἐνέργεια τοῦ θείου Πνεύματος, ἀπὸ τὴν ὁποία, καθὼς μερίζεται ἀμερίστως κατὰ τὰ μέτρα τῶν ὑποδεχομένων, ὁ καθένας ἀπὸ τοὺς ἔτσι χαριτωμένους κινούμενος, ἐνεργεῖται θείως. Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ ὁ ἀπόστολος εἶπε ὅτι τοῦτο εἶναι παρηγορία γιὰ τοὺς κατέχοντας τὰ ὀλιγώτερα καὶ ὁ Χρυσόστομος τὸ διετράνωσε, δεικνύοντας κι' οἱ δυὸ ὅλους τοὺς ὁμοτίμους καὶ ἠνωμένους θείως, διότι ὅλα αὐτὰ εἶναι ἐνὸς Πνεύματος, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἐποτισθήκαμε, παίρνοντάς τα ὄχι ὡς κτίσματα· διότι ἔτσι δὲν θὰ ἦταν ἀξιόλογη οὔτε ἀληθινὴ ἡ παρηγορία· ποιά ἔνωσι καὶ ποιά ὁμοτιμία θὰ συνιστοῦσαν τὰ κτίσματα, καὶ μάλιστα πρὸς τὸ καλύτερο, ἔστω καὶ ἂν κτισθοῦν ἀπὸ τὸν ἴδιο δημιουργό; Ἀλλὰ οὔτε σ' ἓνα σῶμα, καὶ μάλιστα σῶμα Χριστοῦ, οὔτε σ' ἓνα πνεῦμα μαζί μὲ τὸν Κύριο, δὲν θὰ κατορθώσουν κτιστὲς δωρεές, καὶ μάλιστα πολλές, ποὺ ἔχουν καὶ πολλὴ διαφορὰ μεταξύ τους, νὰ εὐρεθοῦν.

99 Βέβαια κατὰ τὸν Ἡσαΐα, ὅπως εἶπαμε καὶ ἀνωτέρω, ἐκεῖ-

26. Ὅμιλία 35 εἰς Α' Κορινθίους, 3, PG 61, 300.

27. Ὅμιλία 29 εἰς Α' Κορινθίους, 1, PG 61, 239.

ρεώσας τὴν γῆν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ, τῷ μὲν ἐπ' αὐτῆς λαῶ πνοὴν παρέχει, τὸ δὲ Πνεῦμα τοῖς πατοῦσιν αὐτήν, τουτέστι τοῖς ὑπεράνω τῶν γῆϊνων οὖσιν· οἱ γὰρ «κραταιοὶ τοῦ Θεοῦ τῆς γῆς σφόδρα ἐπήρθησαν» κατὰ τὸν ψαλμωδόν. Ποῖον πνεῦμα; Τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, τῆς ἐλευθερίας, τῆς υἰοθεσίας, ὃ κατὰ τὴν τῆς ἀληθείας ἥς τὸ πνεῦμα τοῦτο φωνήν, ὁ κόσμος οὐ δύναται λαβεῖν, «ὅτι οὐ θεωρεῖ αὐτό, οὐδὲ γινώσκει αὐτό· ὑμεῖς δέ», φησὶ πρὸς τοὺς μαθητάς, «γινώσκετε αὐτό, ὅτι παρ' ὑμῖν μένει καὶ ἐν ὑμῖν ἔσται».

100 Οὕτως ἡμῖν εἷς Θεὸς καὶ ἐν Πνεῦμα ἄκτιστόν ἐστιν, οὐ μόνης ἀκτίστου τῆς οὐσίας οὔσης, ἀλλὰ καὶ τῶν τριῶν θείων ὑποστάσεων· οὐδὲ τούτων μόνων, ἀλλὰ καὶ τῶν θείων πασῶν ἐνεργειῶν. Εἰ δέ τις τούτων εἶη κτίσμα τῶν ἐνεργειῶν, οὐκ ἄκτιστος ἔσται ὁ Θεός, οὔτε κατ' οὐσίαν οὔτε καθ' ὑπόστασιν· τῇ γὰρ καταλλήλῳ ἐνεργείᾳ ἢ ἐκάστου φύσις χαρακτηρίζεται 15 κατὰ τοὺς θεολόγους. Ἐπεὶ δὲ καὶ ὄλος ὁ Θεὸς χαρακτηρίζεται δι' ἐκάστης τῶν ἐνεργειῶν, οἱ πάσας λέγοντες κτιστάς, ὄλον αὐτὸν ποιοῦσι δι' ἐκάστης κτίσμα τὸν Θεόν. Οὕτω πολύχουν αὐτοῖς ἔστι καὶ δασιλὲς τὸ τῆς ἀθεΐας λήϊον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ'

Ἦ Ὅτι κακῶς ἐκλαμβάνων ὁ Ἀκίνδυνος τὸ ὄλος ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, ὑπέρτερον ἑαυτὸν δείκνυσι, βαβαὶ τῆς ἀπονοίας, καὶ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ

101 Ἄλλ' «ὄλος ὁ Θεός με θεοῖ καὶ ὄλω τῷ Θεῷ ἐνοῦμαι θε-

28. Ἦσ. 42, 5.

29. Ψαλμ. 46, 10.

30. Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος 31 (Θεολογικὸς 5), 29, PG 36, 165C.

νος πού ἐστερέωσε τὴ γῆ καὶ ὅσα εἶναι σ' αὐτὴν παρέχει πνοὴ στὸν λαὸ πού εὐρίσκεται ἐπάνω σ' αὐτήν, ἐνῶ τὸ Πνεῦμα παρέχει πνοὴ σ' ἐκείνους πού τὴν πατοῦν²⁸, δηλαδή σ' ἐκείνους πού εἶναι ἐπάνω ἀπὸ τὰ γῆϊνα· διότι κατὰ τὸν ψαλμωδὸ «οἱ δυνατοὶ τοῦ Θεοῦ ἐσηκώθηκαν πολὺ ἐπάνω ἀπὸ τὴ γῆ»²⁹. Ποιό Πνεῦμα; Τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, τῆς ἐλευθερίας, τῆς υἰοθεσίας³⁰, τὸ ὁποῖο, κατὰ τὴ φωνὴ τῆς ἀληθείας τῆς ὁποίας εἶναι τοῦτο τὸ Πνεῦμα, δὲν μπορεῖ νὰ λάβῃ ὁ κόσμος, «διότι δὲν τὸ θεωρεῖ οὔτε τὸ γνωρίζει· ἐνῶ ἐσεῖς», λέγει πρὸς τοὺς μαθητάς, «τὸ γνωρίζετε, διότι μένει κοντά σας καὶ θὰ εἶναι μέσα σας»³¹.

100 Ἔτσι γιὰ μᾶς ἓνας Θεὸς καὶ ἓνα ἄκτιστο Πνεῦμα ὑπάρχει, ἐπειδὴ δὲν εἶναι μόνο ἡ οὐσία ἄκτιστη, ἀλλὰ καὶ οἱ τρεῖς θεῖες ὑποστάσεις καὶ ὄχι μόνο αὐτές, ἀλλὰ κι ὅλες οἱ θεῖες ἐνέργειες. Ἄν δὲ κάποια ἀπὸ τοῦτες τὶς ἐνέργειες εἶναι κτίσμα δὲν θὰ εἶναι ἄκτιστος ὁ Θεὸς οὔτε κατ' οὐσία οὔτε καθ' ὑπόστασι· διότι κατὰ τοὺς θεολόγους ἡ φύσις τοῦ καθενὸς χαρακτηρίζεται μὲ τὴν κατάλληλη ἐνέργεια³². Ἐπειδὴ δὲ κι ὅλος ὁ Θεὸς χαρακτηρίζεται ἀπὸ καθεμιὰ ἀπὸ τὶς ἐνέργειες, ὅσοι τὶς λέγουν ὅλες κτιστές, καθιστοῦν ὅλον τὸν Θεὸ κτίσμα διὰ μέσου τῆς καθεμιᾶς ἀπὸ αὐτές. Τόσο γόνιμο καὶ πλούσιο εἶναι γι' αὐτοὺς τὸ χωράφι τῆς ἀθεΐας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 25

Ἔστι ὁ Ἀκίνδυνος, ἐκλαμβάνοντας κακῶς τὸ ὄλος' στὴν περίπτωσι τοῦ Θεοῦ, δείχνει τὸν ἑαυτό του, ἀλλοίμονο στὴν ἀπόνοια, ἀνώτερο κι' ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Χριστὸ

101 Ἀλλὰ «ὄλος ὁ Θεὸς μὲ θεώνει καὶ θεούμενος ἐνώνομαι

31. Ἰω. 14, 17.

32. Βλ. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, *Ζήτησιν μετὰ Πύρρου*, PG 91, 341A καὶ Ἰω. Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσιν ὀρθοδόξου πίστεως* 3, 15, PG 94, 1056C.

ούμενος», φησὶν ὁ Ἀκίνδυνος, ὄλον Θεὸν λέγων καὶ τὴν οὐσίαν
 καὶ τὰς ὑποστάσεις πάσας καὶ πᾶσαν ἐνέργειαν ἄκτιστον. Ὁμοῦ
 δ' ἀπαξάπαντας ἀγγέλους τε καὶ ἀνθρώπους ἀγίους οὐχ ὄλος
 οὕτως ὁ Θεὸς θεοῖ τε καὶ ἀγιάζει· μέρος δέ τι τῆς ἐνεργείας, ὡς
 5 καὶ ὁ Χρυσόστομος εἶπεν, ὃ καὶ σταγόνα καὶ μικρὰν ρανίδα
 ἐκάλεσε. Διὸ καὶ Γρηγόριος ὁ τῆς θεολογίας ἐπώνυμος, «Χρι-
 στός», φησί, «διὰ τὴν θεότητα· χρίσις γὰρ αὕτη τῆς ἀνθρωπότη-
 τος, οὐκ ἐνεργεῖα κατὰ τοὺς ἄλλους χριστοὺς ἀγιάζουσα, παρου-
 σία δὲ ὄλου τοῦ χρίοντος»· ὧ συνάδων ὁ μελίττης δίκην παντα-
 10 χόθεν τὸ θεολογικὸν ἀπανθίζόμενος μέλι, «οὐ θεοφόρος ἐστὶν
 ἄνθρωπος ὁ Χριστός», φησὶν, «ἀλλὰ Θεὸς σεσαρκωμένος, οὐχ
 ὡς προφήτης ἐνεργεῖα χριόμενος, παρουσία δὲ ὄλου τοῦ χρίον-
 τος, ὥστε ἄνθρωπον γενέσθαι τὸ χρίσαν καὶ Θεὸν τὸ χριόμε-
 νον». Πάντων τοίνυν ὁμοῦ καὶ τῶν θεοφόρων ἀνθρώπων καὶ
 15 τῶν ἀγίων ἀγγέλων, διὰ μόνης θεουμένων τῆς τοῦ Θεοῦ ἐνε-
 ργείας, καὶ ταύτης οὐ πάσης ἀλλὰ μικροῦ τινος μέρους καὶ οἶον
 ρανίδος ὡς πρὸς τὸ πέλαγος ἐκεῖνο βραχείας, τοῦ δὲ παρ' ἡμῶν
 τοῦ Λόγου προσλήμματος διὰ τῆς μιᾶς τῶν τριῶν ὑποστάσεων,
 μηδεμίαν ὑπερβολὴν ἀπονοίας καὶ πρᾶπληξίας παραλιπῶν ὁ
 20 Ἀκίνδυνος, ὑπέρτερον δείκνυσιν ἑαυτόν, οὐ τῶν θεοφόρων μό-
 νων, καὶ ταῦθ' ὁμοῦ πάντων ἀγγέλων τε καὶ ἀνθρώπων, ἀλλὰ
 καὶ αὐτοῦ, βαβαί, τοῦ μόνου Χριστοῦ, καθ' ὃν ἄνθρωπος ἐγένε-
 το τὸ χρίσαν καὶ Θεὸς τὸ χριόμενον, οὐ κατὰ πᾶσαν ἀλλὰ κατὰ
 μίαν τῶν ὑποστάσεων ἐνωθὲν τῇ θεότητι. Τάχα δὲ καὶ κατὰ
 25 τοῦτο πλεονεκτεῖν οἶεται ὁ Ἀκίνδυνος, ὡς μὴ μόνον μᾶλλον
 ὄλον εἶναι Θεὸν τὸ χρίσαν αὐτόν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ὄλον τὸν
 Θεὸν ἄνθρωπον ἐπ' αὐτοῦ γεγενῆσθαι, εἰ κατὰ πᾶσαν οὐκ ἐνέρ-
 γειαν μόνον, ἀλλὰ καὶ θεῖαν ὑπόστασιν ἐνοῦται τούτῳ Θεός, κα-
 θάπερ αὐτός τε διατείνεται καὶ τοὺς κατ' αὐτόν ἀναπεῖθει λέγειν
 30 τε καὶ φρονεῖν, ἵνα μὴ μερισμὸν, φησί, πάθη Θεός, μὴ κατὰ
 πάντα τρόπον ὄλος αὐτοῖς ἐνούμενος, οὐ συνιεῖς ὅτι τὰ θεῖα

μὲ ὄλον τὸν Θεό», λέγει ὁ Ἀκίνδυνος, ἐννοώντας ὡς ὄλον Θεὸ καὶ τὴν οὐσία καὶ ὅλες τὶς ὑποστάσεις καὶ κάθε ἄκτιστη ἐνέργεια. Ὅλους ὅμως γενικῶς, ἀγγέλους καὶ ἀγίους ἀνθρώπους δὲν τοὺς θεώνει καὶ δὲν τοὺς ἀγιάζει ἔτσι ὄλος ὁ Θεὸς ἀλλὰ μέρος τῆς ἐνεργείας, ὅπως εἶπε καὶ ὁ Χρυσόστομος, τὸ ὁποῖο ἐκάλεσε καὶ σταγόνα καὶ μικρὴ ρανίδα¹. Γι' αὐτὸ κι' ὁ Γρηγόριος, ὁ ἐπώνυμος τῆς θεολογίας, λέγει «Χριστὸς εἶναι ἐξ αἰτίας τῆς θεότητος· διότι αὐτὴ εἶναι χρίσις τῆς ἀνθρωπότητος, πού δὲν ἀγιάζει μ' ἐνέργεια, ὅπως τοὺς ἄλλους Χριστούς, ἀλλὰ μὲ τὴν παρουσία ὄλου τοῦ χρίοντος»². Συμφωνώντας μὲ αὐτὸν ἐκεῖνος πού σὰν μέλισσα συγκεντρώνει ἀπὸ ὅλα τὰ ἄνθη τὸ θεολογικὸ μέλι λέγει, «ἀλλὰ εἶναι Θεὸς σαρκωμένος, χριόμενος ὄχι μ' ἐνέργεια ὡς προφήτης, ἀλλὰ μὲ τὴν παρουσία ὄλου τοῦ χρίοντος, ὥστε τὸ χρίον νὰ γίνῃ ἄνθρωπος καὶ τὸ χριόμενο Θεός»³. Ὅλοι λοιπὸν μαζὶ οἱ θεοφόροι ἄνθρωποι καὶ οἱ ἅγιοι ἄγγελοι θεώνονται μὲ μόνη τὴν ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, κι' αὐτὴν ὄχι ὄλην ἀλλὰ μικρὸ μέρος σὰν μικρὴ ρανίδα ἀπέναντι στὸ πέλαγος ἐκεῖνο, ἐνῶ τὸ πρόσλημμα τοῦ Λόγου ἀπὸ μᾶς ἐθεώθηκε διὰ τῆς μιᾶς τῶν τριῶν ὑποστάσεων. Ἐν τούτοις ὁ Ἀκίνδυνος δὲν ἄφησε καμμιά ὑπερβολὴ ἀπονοίας καὶ παραπληξίας, ἀφοῦ παρουσιάζει τὸν ἑαυτό του ἀνώτερο ὄχι μόνο τῶν θεοφόρων, καὶ μάλιστα ὄλων μαζὶ ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ, ἀλλοίμονο, τοῦ μόνο Χριστοῦ, κατὰ τὸν ὁποῖο ἄνθρωπος ἔγινε τὸ χρίσαν καὶ Θεὸς τὸ χριόμενο, ἀφοῦ ἐνώθη μετὰ τὴν θεότητα ὄχι σὲ ὅλες τὶς ὑποστάσεις, ἀλλὰ σὲ μιᾶ. Ἴσως μάλιστα νομίζει ὁ Ἀκίνδυνος ὅτι πλεονεκτεῖ καὶ κατὰ τοῦτο, ὅτι ὄχι μόνο εἶναι μᾶλλον ὄλος Θεὸς αὐτὸ πού τὸν ἔχρισε, ἀλλὰ καὶ ὅτι ὄλος ὁ Θεὸς ἔγινε ἐπ' αὐτοῦ ἄνθρωπος, ἂν ἐνώνεται μετὰ αὐτὸν ὁ Θεὸς ὄχι μόνο κατὰ κάθε ἐνέργεια, ἀλλὰ καὶ κατὰ κάθε θεία ὑπόστασι· ἔτσι διατείνεται ὁ ἴδιος καὶ προσπαθεῖ νὰ πείσῃ τοὺς ὁπαδούς του νὰ λέγουν καὶ νὰ φρονοῦν, γιὰ νὰ μὴ ὑποστῇ ὁ Θεὸς

2. *Λόγος 30 (Θεολογικὸς 4)*, 21. PG 36, 132B.

3. Ἰω. Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ὀρθοδόξου πίστεως* 4, 14, PG 94, 1160D–1161A.

σωματικῶς οὐ μερίζεται. Καὶ τοίνυν εἰ καὶ μία τῶν προσκυνη-
 τῶν τριῶν ὑποστάσεων ἐνηθρώπησε καὶ κατὰ τὴν μίαν ταύτην
 ὁ Θεὸς ἠνώθη τῷ ἀνθρωπίνῳ φυράματι, ἀλλ' ὄλω μοι ἀτρέ-
 πτως ὄλος ἦνται καὶ ὄλος ὁ Θεὸς ἀνείληφε τὸ ἀνθρώπινον,
 5 ἐπεὶ μὴ σωματικῶς τὰ ἀσώματα διαιρεῖται, καὶ ἔτι μᾶλλον τὰ
 θεῖα καὶ αὐτὸς ὁ Θεός, ὡς εἶναι τούτου μέρος ἐν μέρει, ἀλλὰ καὶ
 κατὰ τὰς ὑποστάσεις καὶ κατὰ τὰς ἐνεργείας ἀδιαιρέτως διαιρεῖ-
 ται καὶ συνάπτεται διηρημένως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΣΤ'

**Ὅτι διαφόρως τὸ 'ὄλος' ἐπὶ τοῦ Θεοῦ παρὰ τῶν ἁγίων
 ἐκλαμβάνεται καὶ ποσαχῶς, ἐν ᾧ ῥήσεις Ἀκινδύνου
 φανερῶς ἀντιλέγουσαι πρὸς τοὺς ἁγίους καὶ
 βλασφημίαις ἀλλοκότοις περιπίπτουσαι**

102 Ταῦτ' ἄρα καὶ τὸ 'ὄλος' ἐπ' αὐτοῦ διαφόρως παρὰ τῶν
 θεολόγων ἐστὶ νοούμενόν τε καὶ λεγόμενον. Ὁ γὰρ μέγας
 Διονύσιος «πάσας», φησί, «τὰς θεοπρεπεῖς ἐπωνυμίας οὐ μερι-
 κῶς ἀλλ' ἐπὶ τῆς ὄλης καὶ παντελοῦς καὶ ὀλοκλήρου καὶ
 πλήρους θεότητος ὑπὸ τῶν Λογίων ὑμνεῖσθαι»· καὶ πάλιν,
 10 «ὅποιαν ἀναπτύξαι θεωνυμίαν ὀλικὴν ἐγχειρήσομεν ἐπὶ τῆς
 ὄλης αὐτὴν θεότητος ἐκκληπτέον»· τί λέγων ὄλην ἐνταῦθα καὶ
 παντελῆ καὶ ὀλόκληρον καὶ πλήρη θεότητα; Τὰς τρεῖς ὑποστά-
 σεις, ἀλλ' οὐχὶ καὶ πᾶσαν ἄκτιστον ἐνέργειαν τῆς θεότητος, ὡς
 τὴν ἀπλότητα τὴν θεϊαν, ἔλεον ἢ κρίσιν ἢ σοφίαν, παρὰ τῶν Λο-
 15 γίων λέγεσθαι, ἢ δημιουργικὴν τε καὶ προγνωστικὴν ἐνέργειαν·
 καὶ τὴν κρίσιν πάλιν ἀφθαρσίαν καλεῖσθαι καὶ ἀτρεψίαν καὶ
 ἀπλότητα καὶ τᾶλλα πάντα, καθάπερ ὁ Ἀκίνδυνος φρενοβλα-
 βῶς ἐξεδέξατο, ταῦτα προτιθεὶς καὶ λέγων· «οὐκ ἐπὶ τινος
 ὀπωσδήποτε τῶν τοῦ Θεοῦ λέγεσθαί τινα θεωνυμίαν, ἀλλ' ἐκά-
 20 στην καὶ αὐτῆς τῆς οὐσίας εἶναι σημαντικὴν καὶ τῶν ἐμφύτων
 ταύτης ἐνεργειῶν ἀπασῶν».

1. Περὶ θεῶν ὀνομάτων 2, 1, PG 3, 636C.

μερισμό, λέγει, ἐφ' ὅσον δὲν θὰ ἐνώνεται μὲ αὐτοὺς κατὰ κάθε τρόπο, ἀγνοώντας ὅτι τὰ θεῖα δὲν μερίζονται σωματικῶς. Λοιπὸν, ἂν καὶ μιὰ ἀπὸ τὶς τρεῖς προσκυνητὲς ὑποστάσεις ἐνανθρώπησε καὶ κατ' αὐτὴν τὴν μιὰ ἐνώθηκε ὁ Θεὸς μὲ τὸ ἀνθρώπινο φύραμα, ἀλλὰ ἐνώθηκε ὅλος μὲ ὅλον ἐμένα ἀτρέπτως καὶ ὅλος ὁ Θεὸς ἀνέλαβε τὸ ἀνθρώπινο, ἐπειδὴ τὰ ἀσώματα δὲν διαιροῦνται σωματικῶς, καὶ ἀκόμη περισσότερο τὰ θεῖα καὶ ὁ ἴδιος ὁ Θεός, ὥστε νὰ εἶναι μέρος τούτου σὲ μέρος, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὶς ὑποστάσεις καὶ τὶς ἐνέργειες ἀδιαιρέτως διαιρεῖται καὶ διηρημένως συνάπτεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 26

ἽΟτι τὸ 'ὅλος' ἐκλαμβάνεται ἀπὸ τοὺς ἀγίους διαφορετικὰ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ καὶ πόσο· ὅπου παρατίθενται καὶ ρήσεις τοῦ Ἀκινδύνου ποὺ ἀντιλέγουν φανερὰ πρὸς τοὺς ἀγίους καὶ περιπίπτουν σὲ ἀλλόκοτες βλασφημίες

102 Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ τὸ 'ὅλος' νοεῖται καὶ λέγεται ἐπὶ τοῦ Θεοῦ διαφορετικὰ ἀπὸ τοὺς θεολόγους. Διότι ὁ μέγας Διονύσιος λέγει, «ὄλες οἱ θεοπρεπεῖς ἐπωνυμίες ὑμνοῦνται ὄχι ἐπὶ μέρους ἀλλὰ ἐπὶ τῆς ὄλης καὶ σύνολης καὶ ὀλόκληρης καὶ πλήρους θεότητος ἀπὸ τὰ Λόγια»¹· καὶ πάλι, «ὄποια ὀλικὴ θεωνυμία ἐπιχειρήσωμε ν' ἀναπτύξωμε, πρέπει νὰ τὴν ἐκλάβωμε ἐπὶ τῆς ὄλης θεότητος»²· τί ἐννοεῖ ἐδῶ λέγοντας ὄλη καὶ σύνολη καὶ ὀλόκληρη καὶ πλήρη θεότητα; Τὶς τρεῖς ὑποστάσεις, ἀλλ' ὄχι καὶ κάθε ἄκτιστη ἐνέργεια τῆς θεότητος, ὥστε ἡ θεία ἀπλότης νὰ λέγεται ἔλεος ἢ κρίσις ἢ σοφία ἀπὸ τὰ Λόγια, ἢ δημιουργικὴ καὶ προγνωστικὴ ἐνέργεια· καὶ ἡ κρίσις πάλι νὰ καλῆται ἀφθαρσία καὶ ἀτρεψία καὶ ἀπλότης καὶ ὄλα τὰ ἄλλα, ὄπως ἀποδέχθηκε ὁ Ἀκίνδυνος φρενοβλαβῶς, προβάλλοντας καὶ λέγοντας τοῦτα, «ὄτι κάποια θεωνυμία δὲν ἀναφέρεται σ' ἓνα προσὸν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ἡ καθεμιὰ εἶναι σημαντικὴ καὶ τῆς ἴδιας τῆς οὐσίας κι' ὄλων τῶν ἐμφύτων ἐνεργειῶν της».

2. Αὐτόθι, 637C

103 Διὸ καὶ ἀποφαίνεται γράφων, ὡς «ὁ τὰ μὲν οὐσιώδη καὶ φυσικὰ τοῦ Θεοῦ ὀνομάζων, τὴν δὲ οὐσίαν τιθεὶς ὑπερώνυμον, καὶ ἄλλα μὲν ταῦτα, ἑτέραν δὲ ἐκείνην ὀριζόμενος εἶναι, βλασφημεῖ φανερώς καὶ ἀποσχίζειν τολμᾷ τὴν ὑπερηνωμένην ἐνά-
5 δα»· μηδ' αἰσχυνθεὶς ὁ τάλας, εἰ μηδὲν ἕτερον, τὴν γοῦν πρὸς τὸν κατάπτυστον Εὐνόμιον ἀκριβῆ συμφωνίαν, μηδ' ὁμοῦ πάν-
τας τοὺς θεολόγους τάναντία τῶν παρ' αὐτοῦ λεγομένων τιθέν-
τας δυσωπηθεὶς. «Ἡ Θεὸς» γάρ, φησί, «προσηγορία πρόδη-
λον ὅτι ἐνεργητικὴ τυγχάνει· οὐ γὰρ αὐτὴν τὴν τοῦ Θεοῦ οὐσίαν
ο ἡμῖν παρίστησιν, ἀδύνατον γὰρ ταύτην γινῶναι, ἀλλὰ μόνην τὴν
θεωρητικὴν αὐτοῦ ἐνέργειαν δηλοῖ»· καὶ πάλιν, «χρῆ τῶν ἐπὶ
Θεοῦ λεγομένων ἕκαστον, οὐ τί κατ' οὐσίαν σημαίνειν οἶεσθαι,
ἀλλ' ἢ τί οὐκ ἔστι δηλοῦν, ὡς τὸ ἀσώματον, ἢ σχέσιν τινά, ὡς
τὸ δημιουργὸς καὶ Κύριος, ἢ τι τῶν παραπομένων τῇ φύσει, ὡς
5 τὸ ἀγαθὸν καὶ δίκαιον, ἢ ἐνέργειαν, ὡς τὸ Θεὸς ὁ θεώμενος καὶ
ἐφορῶν καὶ τὰ πάντα περιέπων»· καὶ πάλιν, «ἡ θεία φύσις ἐν
πᾶσι τοῖς ἐπινοουμένοις ὀνόμασι, καθό ἐστι μένει ἀσήμαντος·
εὐεργέτην γὰρ καὶ κριτὴν ἀγαθόν τε καὶ δίκαιον καὶ ὅσα ἄλλα
τοιαῦτα μαθόντες ἐνεργειῶν διαφορὰς ἐδιδάχθημεν· τοῦ δὲ ἐνεργ-
7 γοῦντος τὴν φύσιν οὐδὲν μᾶλλον διὰ τῆς τῶν ἐνεργειῶν κατα-
νοήσεως ἐπιγινῶναι δυνάμεθα. Ὅταν γὰρ ἀποδιδῶ τις λόγον
ἐκάστου τῶν ὀνομάτων καὶ αὐτῆς τῆς φύσεως περὶ ἣν τὰ ὀνό-
ματα, οὐ τὸν αὐτὸν ἀμφοτέρων ἀποδώσει λόγον· ὧν δὲ ὁ λόγος
ἕτερος τούτων καὶ ἡ φύσις διάφορος».

4 Ἄλλ' ὁ τὸν πολὺν τουτονὶ καὶ μέγαν Βασίλειον καὶ τοὺς
πρὸ αὐτοῦ τε καὶ μετ' αὐτὸν ἠκριβωκότας τὸν λόγον τῆς εὐσε-
βείας καὶ πάντας ἀπλῶς τοὺς ἐκείνοις ὁμολογοῦντας, ἀσεβείας

103 Γι' αὐτὸ καὶ ἀποφαίνεται γράφοντας, ὅτι «ἐκεῖνος ποῦ ὀνομάζει τὰ οὐσιώδη καὶ φυσικὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ θεωρεῖ τὴν οὐσία ὑπερώνυμη καὶ ὀρίζει ὅτι ἄλλα εἶναι τοῦτα καὶ ἄλλη ἐκείνη, βλασφημεῖ φανερά καὶ τολμᾷ ν' ἀποσχίσῃ τὴν ὑπερηνωμένη ἐνάδα». Δὲν ἐντράπηκε ὁ ταλαίπωρος, ἂν ὄχι τίποτε ἄλλο, τουλάχιστο τὴν πλήρη συμφωνία πρὸς τὸν κατάπτυστο Εὐνόμιο, οὔτε ἐσεβάσθηκε ὄλους μαζί τοὺς θεολόγους ποῦ δέχονται τὰ ἀντίθετα ἀπὸ ὅσα λέγει αὐτός. Διότι λέγει, «ἢ ὀνομασία Θεὸς εἶναι προδήλως ἐνεργητικὴ· διότι δὲν μᾶς παριστάνει τὴν ἴδια τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ εἶναι ἀδύνατο νὰ γνωρίσωμε αὐτήν, ἀλλὰ δηλώνει μόνο τὴ θεωρητικὴ του ἐνέργεια»³. Καὶ πάλι, «πρέπει νὰ νομίζωμε ὅτι τὸ καθένα ἀπὸ τὰ ὀνόματα τοῦ Θεοῦ δὲν σημαίνει τί εἶναι κατ' οὐσίαν, ἀλλὰ ὅτι δηλώνει ἢ τί δὲν εἶναι, ὅπως τὸ ἀσώματο, ἢ κάποια σχέσι, ὅπως τὸ δημιουργὸς καὶ Κύριος, ἢ κάτι ἀπὸ τὰ ἀκόλουθα τῆς φύσεως, ὅπως τὸ ἀγαθὸ καὶ δίκαιο, ἢ ἐνέργεια, ὅπως τὸ ὁ Θεὸς ποῦ θεᾶται καὶ ἐφορεῖ καὶ κυβερνᾷ τὰ πάντα»⁴ καὶ πάλι, «ἢ θεία φύσις μὲ ὅλα τὰ ἐπινοούμενα ὀνόματα μένει ἀσήμαντη κατὰ τὴν οὐσία της· διότι ἐδιδασχθήκαμε ὅτι ἀποτελοῦν διαφορὲς ἐνεργειῶν τὸ εὐεργέτης καὶ κριτὴς ἀγαθὸς καὶ δίκαιος καὶ ὅσα εἶναι παρόμοια μὲ αὐτά· τοῦ ἐνεργοῦντος ὅμως κατὰ τὴ φύσι δὲν μπορούμε νὰ γνωρίσωμε τίποτε περισσότερο ἀπὸ τὴν κατανόησι τῶν ἐνεργειῶν. Πράγματι ὅταν κανεὶς ἀποδίδῃ λόγο καθενὸς ἀπὸ τὰ ὀνόματα καὶ αὐτῆς τῆς φύσεως στὴν ὁποία ἀναφέρονται τὰ ὀνόματα, δὲν θ' ἀποδώσῃ τὸν ἴδιο λόγο καὶ γιὰ τὰ δύο. Αὐτὰ λοιπὸν ποῦ ἔχουν διαφορετικὸν λόγο ἔχουν καὶ διαφορετικὴ φύσι»⁵.

104 Ἄλλὰ ὁ Ἀκίνδυνος ἐτόλμησε ἀπὸ πολὺ νεανικὴ μανία νὰ κατηγορήσῃ ὡς ἀσεβεῖς τοῦτον τὸν πολὺν καὶ μέγα Βασίλειο καὶ αὐτοὺς ποῦ πρὶν ἀπὸ αὐτὸν καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὸν διεκρίβωσαν

4. Ἰω. Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ὀρθοδόξου πίστεως* 1, 9, PG 94, 836A-837B. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. *Περὶ Τριάδος* 11, PG 77, 1145B.

5. Μ. Βασιλείου, *Ἐπιστολὴ* 189, 8, PG 32, 696AB.

γράψασθαι γραφήν ὑπὸ νεανικῆς ἄγαν ἀπονοίας τολμήσας Ἀκίνδυνος, εἰς τοὺς ἀρίστους ἀλιτηρίους ἐγγραφῆναι ποθήσας αὐτός, ὡς ἔοικε, τοῦ τε Θεοῦ καὶ τῶν ἀγίων Θεοῦ καὶ ἀσεβείας ἐσχάτης γραφήν ὡς ἀληθῶς ἀλῶναι, καὶ γραφῆναι κατὰ τὸ
 5 προφητικὸν ἐκκήρυκτος ἄνθρωπος, φησὶν ἐπὶ λέξεως· «ὅσα τοῦ Θεοῦ εἶναι λέγεται οὐκ ἔστι ταῦθ' ἕτερα ἄκτιστα, τῆς θείας φύσεως παρηλλαγμένα. Εἰ γὰρ τὰ θεῖα ὀνόματα διαφόρων εἰσὶν ἀκτίστων ἐνεργειῶν δηλωτικά, οὐδὲν ἦσαν εἰς πολυθεῖαν οἱ Ἕλληνας· οὕτως ἀναριθμήτους ἀκτίστους θεοὺς θεραπεύσο-
 10 μεν· τὰ γὰρ θεῖα ὀνόματα πάμπολλα».

105 Φέρε δὴ πάλιν αὐτὸς ὁ τὰ πάντα μέγας Βασίλειος ἐλεγχέτω τὴν ἀφροσύνην ὁμοῦ καὶ τὴν πρὸς τὸν κατάπτυστον Εὐνόμιον ἀκριβῆ συμφωνίαν τοῦ καταψευδομένου τοσοῦτο τῶν ὄντως θεοσεβῶν, ὡς καὶ τοὺς Ἕλληνας μηδὲν εἶναι λέγειν εἰς πολυθεῖαν παραβαλλομένους αὐτοῖς. «Παραιτησώμεθα» γάρ, φησί, «τὸν Θεὸν ὀνομάζειν ἄφθαρτον, ἀόρατον, ἀναλλοίωτον, δημιουργόν, κριτὴν, καὶ πάντα ὅσα νῦν εἰς δοξολογίαν παραλαμβάνομεν; Ἥ δεχόμενοι τὰ ὀνόματα ταῦτα τί καὶ ποιήσωμεν; Πότερον, εἰς τὴν οὐσίαν ἅπαντα φέροντες καταθήσωμεν; Οὐ-
 20 κοῦν οὐχὶ μόνον σύνθετον, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀνομοιομερῶν συγκείμενον αὐτὸν ἀποδείξομεν διὰ τὸ ἄλλο καὶ ἄλλο ὑφ' ἐκάστου τῶν ὀνομάτων σημαίνεσθαι»· καὶ πάλιν, «εἰ τὰ ἐπιλεγόμενα τῷ Θεῷ πάντα πρὸς ἓν σημαινόμενον τείνει, κατὰ τὸν Εὐνόμιον, ἀνάγκη πᾶσα ταυτὸν ἀλλήλοις δύνασθαι τὰ ὀνόματα ὡς ἐπὶ τῶν
 25 πολωνύμων· καὶ ταύτης τί ἂν γένοιτο τῆς συγχύσεως ἀτοπώτερον, ἀφελόμενον τὴν ἰδίαν ἐκάστου τῶν ὀνομάτων σημασίαν ἀντινομοθετεῖν τῇ τε κοινῇ χρήσει καὶ τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Πνεύματος»; καὶ πάλιν, «πῶς οὐχὶ μανία σαφῆς μὴ ἴδιον σημαινόμενον ἐκάστῳ τῶν ὀνομάτων ὑποβεβλήσθαι λέγειν;». Ἄρ' οὐκ

τὸν λόγο τῆς εὐσεβείας, καὶ γενικῶς ὅλους ὅσοι συμφωνοῦν μ' ἐκείνους. Ὅπως φαίνεται, ἐπόθησε νὰ ἐγγραφῇ ὁ ἴδιος στὸν κατάλογο τῶν ἀριστέων ἐνόχων ἔναντι τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀγίων τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ καταδικασθῇ στὴ χειρότερη πραγματικὰ ἀσεβεία καὶ νὰ καταγραφῇ κατὰ τὸ προφητικὸ ὡς ἀποκηρυγμένος ἄνθρωπος⁶. Λέγει κατὰ λέξι· «ὅσα ἀποδίδονται στὸ Θεὸ δὲν εἶναι ἄλλα ἄκτιστα, διαφορετικὰ ἀπὸ τὴ θεία φύσι. Ἄν πράγματι τὰ θεῖα ὀνόματα εἶναι δηλωτικὰ διαφορῶν ἀκτίστων ἐνεργειῶν, οἱ Ἕλληνες δὲν ἦσαν τίποτε στὴν πολυθεΐα· διότι τὰ θεῖα ὀνόματα εἶναι πάμπολλα».

105 Ἐμπρὸς λοιπὸν ἃς ἐλέγξῃ πάλι ὁ σὲ ὅλα μέγας Βασίλειος τόσο τὴν ἀφροσύνη ὅσο καὶ τὴν πλήρη ὁμοφωνία πρὸς τὸν κατὰπτυστο Εὐνόμιο, αὐτοῦ πού τόσο ψευδολογεῖ κατὰ τῶν πράγματι θεοσεβῶν, ὥστε νὰ λέγῃ ὅτι καὶ οἱ Ἕλληνες δὲν ἦταν τίποτε στὴν πολυθεΐα παραβαλλόμενοι μὲ αὐτούς. Διότι, λέγει, «θὰ παραιτηθοῦμε νὰ ὀνομάζωμε τὸν Θεὸ ἄφθαρτο, ἀόρατο, ἀναλλοίωτο, δημιουργό, κριτή, καὶ ὅλα ὅσα χρησιμοποιοῦμε τώρα γιὰ δοξολόγησι; Ἡ, ἂν δεχθοῦμε τοῦτα τὰ ὀνόματα, τί θὰ πράξωμε; Μήπως φέροντάς τα θὰ τὰ καταθέσωμε ὅλα στὴν οὐσία; Ἐπομένως θ' ἀποδείξωμε ὄχι μόνο ὅτι εἶναι σύνθετος, ἀλλὰ καὶ ὅτι σύγκειται ἀπὸ ἀνομοιομερῆ, γιὰ τὸ λόγο ὅτι κάθε ὄνομα σημαίνει κάτι διαφορετικόν⁷. καὶ πάλι, «ἂν τὰ ἀποδιδόμενα στὸν Θεὸ κατατείνουν ὅλα πρὸς ἓνα σημαινόμενο, κατὰ τὸν Εὐνόμιο, ἀναγκαίως τὰ ὀνόματα ἔχουν τὴν ἴδια δύναμι, ὅπως στὰ πολυώνυμα· καὶ τί θὰ μπορούσε νὰ εἶναι ἀτοπώτερο ἀπὸ αὐτὴ τὴ σύγχυσι, ἀφαιρώντας τὴν ιδιαίτερη σημασία κάθε ὀνόματος νὰ ἀντινομοθετῇ καὶ κατὰ τῆς κοινῆς χρήσεως καὶ κατὰ τῆς διδασκαλίας τοῦ Πνεύματος⁸; καὶ πάλι, «πῶς δὲν εἶναι σαφῆς μανία νὰ λέγῃ κανεὶς ὅτι δὲν ὑπάρχει ιδιαίτερη σημασία σὲ κάθε ὄνομα;»⁹. Ἄραγε δὲν εἶναι καθαρὰ ἄλλος Εὐ-

7. Κατ' Εὐνομίον 2, 29, PG 29, 640C.

8. Κατ' Εὐνομίον 1, 8, PG 29, 528BC.

9. Κατ' Εὐνομίον 1, 8, PG 29, 529A.

Εὐνόμιος ἄλλος ἑναργῶς ὁ Ἀκίνδυνος; Κατ' ἐκεῖνον γὰρ οὗτος μεμηνῶς καὶ τὰ θεῖα συγγέων καὶ τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Πνεύματος ἀντικείμενος καὶ τοῖς ἀνωμολογημένοις κοινῇ τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ δόγμασιν ἀντιλέγων πάλιν φησί· «πῶς οὐκ ἄκτιστοι 5 δύο θεότητες, ἵνα μὴ λέγω πλείους, εἴπερ ἡ τοῦ Θεοῦ δύναμις καὶ παντουργὸς ἐνέργεια καὶ σοφία καὶ ζωὴ καὶ ἀγαθότης καὶ ὅσα εἶναι λέγεται κατ' οὐσίαν τὸ θεῖον, ἄλλο καὶ ἄλλο καὶ πάντα διάφορα τῆς τε θείας οὐσίας καὶ ἐαυτῶν ἐστι; Ταῦτα γὰρ ἡμῖν ἢ 10 βείας, ἅπερ οὐ χρὴ δέχεσθαι καὶ τοῖς διδάσκουσι πείθεσθαι».

106 Λέληθας, ἄνθρωπε, σαυτὸν καταισχύνων, τὴν αἰδῶ ρίψας καὶ εἰς τὴν ἀληθῆ θεολογίαν ὑβρίσας καὶ πρὸς τοὺς ἀληθεῖς θεολόγους ἀναισχυντήσας καὶ τολμήσας εἰσηγεῖσθαι μὴ πείθεσθαι 15 μὴδὲ δέχεσθαι τοὺς πᾶσι τοῖς εὖ φρονοῦσιν ὄντας σεπτοὺς καὶ παρὰ πάντων ὡς ἐνθέους προσκυνουμένους. «Ἄλλ' οὐκ ἔστιν ὄλως», φησί, «διαφορὰ τις ἐν τῇ μιᾷ καὶ ὄλη καὶ παντελεῖ τρισυποστάτῳ θεότητι κατὰ μηδένα τρόπον, πλὴν τῶν κατὰ τὰ θεῖα καὶ ὑπερούσια τρία πρόσωπα διαφορῶν». Τί λέγεις; Οὐκ 20 ἔστι διαφορὰ τῆς θείας σοφίας πρὸς τὴν θεῖαν δικαιοσύνην, τῆς ἀπλότητος πρὸς τὴν αἰδιότητα, τῆς ἀγαθότητος πρὸς τὴν ἀτρεψίαν, ἐπειδὴ μὴ προσωπικῶς ταῦτα πρὸς ἄλληλα διαφέρουσιν; Ἄλλ' ἢ τῶν θεολόγων ἀντιφθεγγέσθω πλατυκώτερον γλῶττα διαρκῶς ἄγαν ἔχουσα καὶ μὴ δεομένη συλλήπτορος πρὸς τὸν ἀνταίρειν αὐθις ἐκείνοις ἡρημένον ἀρτίως.

107 «Πάλιν» γάρ, φησί, «πρὸς τὴν ἰδίαν ἐπανερχεται σύγχυσιν ὁ Εὐνόμιος», ταυτὸ δ' εἶπεῖν ὁ Ἀκίνδυνος, «καὶ τὸν περὶ τῆς οὐσίας ἀφείς λόγον, τὰς ἐπιθεωρουμένας ἐνεργείας εἰς μίαν τὰς 30 πάσας ἔννοιαν συντάξας ἐν τὰ πάντα ἐποίησεν. Οὐ γὰρ δυνατόν, φησί, τὴν μὲν οὐσίαν εἶναι μίαν, τὸν δὲ τοῦ ἀφθάρτου λόγον μὴ τὸν αὐτὸν εἶναι τῷ τοῦ ἀγεννήτου. Καλῶς ὁ γενναῖος προστίθης,

νόμιος ὁ Ἀκίνδυνος; Πράγματι τοῦτος, μανιασμένος σὰν ἐκεῖνον καὶ συγχέοντας τὰ θεῖα καὶ ἀντικείμενος στὴ διδασκαλία τοῦ Πνεύματος κι' ἀντιλέγοντας στὰ δόγματα τοῦ Θεοῦ ποὺ εἶναι ἀναγνωρισμένα κοινῶς ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία, λέγει πάλι· «πῶς δὲν εἶναι ἄκτιστες δυὸ θεότητες, γιὰ νὰ μὴ λέγω περισσότερες, ἂν ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ καὶ πανουργὴ ἐνέργεια καὶ σοφία καὶ ζωὴ καὶ ἀγαθότης καὶ ὅσα λέγονται ὅτι εἶναι τὸ θεῖο κατ' οὐσία, εἶναι τὸ καθένα διαφορετικὸ καὶ ὅλα διάφορα ἀπὸ τὴ θεία οὐσία καὶ ἀπὸ ἑαυτᾶ; Διότι αὐτὰ μᾶς κηρύττει ἡ νέα θεολογία, πράγματα ἐναντιώτατα στὴν πίστι τῆς εὐσεβείας, τὰ ὁποῖα δὲν πρέπει νὰ δεχώμαστε, ὥστε νὰ πειθώμαστε στοὺς διδάσκοντες».

106 Ἐντροπιάζεις τὸν ἑαυτό σου χωρὶς νὰ τὸ καταλάβῃς, ἄνθρωπε, ἔρριψες τὴν ἐντροπή, ὕβρισες τὴν ἀληθινὴ φιλοσοφία, ἐφέρθηκες ἀναίσχυντα πρὸς τοὺς ἀληθινούς θεολόγους κι' ἐτόλμησες νὰ διδάξῃς νὰ μὴ πειθώμαστε οὔτε νὰ δεχώμαστε τοὺς σεβαστοὺς ἀπὸ ὅλους τοὺς ἐχέφρονες καὶ προσκυνουμένους σὲ ὅλους ὡς ἐνθέους. «Ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει καθόλου, λέγει, διαφορὰ στὴν μιὰ καὶ ὅλη καὶ τελεία τρισυπόστατη θεότητα κατὰ κανένα τρόπο, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς διαφορὲς κατὰ τὰ θεῖα τῆς ὑπερούσια τρία πρόσωπα». Τί λέγεις; Δὲν ὑπάρχει διαφορὰ τῆς θείας οὐσίας πρὸς τὴ θεία δικαιοσύνη, τῆς ἀγιότητος πρὸς τὴν αἰδιότητα, τῆς ἀγαθότητος πρὸς τὴν ἀτρεψία, ἐπειδὴ τοῦτα δὲν διαφέρουν προσωπικῶς μεταξύ τους; Ἀλλὰ ἡ γλῶσσα τῶν θεολόγων ἅς ἀντιφωνήσῃ πλατύτερα, ποὺ εἶναι διαρκῶς δυνατὴ καὶ δὲν χρειάζεται βοηθὸ ἐναντίον αὐτοῦ ποὺ ἀπεφάσισε τώρα νὰ ξεσηκωθῇ πάλι ἐναντίον ἐκείνων.

107 Διότι, λέγει, «πάλι ἐπανέρχεται στὴ σύγχυσί του ὁ Εὐνόμιος», μὲ ἄλλα λόγια ὁ Ἀκίνδυνος, «κι' ἀφήνοντας τὸν λόγο περὶ τῆς οὐσίας συνένωσε σὲ μιὰ ἔννοια ὅλες τὶς παρατηρούμενες ἐνέργειες καὶ κατέστησε τὰ πάντα ἓνα. Διότι δὲν εἶναι δυνατό, λέγει, ἡ οὐσία νὰ εἶναι μιὰ, ὁ δὲ λόγος τοῦ ἀφθάρτου νὰ μὴ εἶναι ὁ ἴδιος μὲ τὸν τοῦ ἀγεννήτου. Καλῶς προσθέτεις ἐσὺ ὁ

δοκεῖ μοι μηδὲ τὸν τῆς δικαιοσύνης λόγον ἕτερον παρὰ τὰ εἰρη-
 μένα τυγχάνειν, μηδὲ τὸν τῆς σοφίας καὶ τὸν τῆς δυνάμεως καὶ
 τὸν τῆς ἀγαθότητος καὶ ἐκάστου τῶν θεοπρεπῶν ὀνομάτων· καὶ
 μηδεὶς ἔστω λόγος κατὰ τὸ ἰδιάζον νοούμενος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ
 5 τῶ καταλόγῳ τῶν ὀνομάτων ἐν ὑποκείσθῳ τὸ σημαινόμενον,
 καὶ εἷς ὑπογραφῆς λόγος τὸν περὶ ἐκάστου τῶν λεγομένων ὄρον
 ἀποπληρούτω. Κἂν ἐρωτηθῆς τὸ τοῦ κριτοῦ σημαινόμενον, τὴν
 τῆς ἀγεννησίας ἐρμηνείαν ἀπόκριναι· κἂν τῆς δικαιοσύνης δέη
 τὸν ὀρισμὸν ἀποδοῦναι, τὸ ἀσώματόν σοι πρόχειρον εἰς τὴν
 10 ἀπόκρισιν ἔστω. Τί δὲ σημαίνει ἡ ἀφθαρσία; ὅπερ ἡ τοῦ ἐλέους
 πάντως ἐρεῖς ἢ ἡ τῆς κρίσεως σημασία παρίστησιν. Οὕτω καὶ
 τὰ καθέκαστα πάντα πρὸς ἄλληλα μεταχωρεῖτω, μηδεμιᾶς ἰδια-
 ζούσης ἐμφάσεως τὸ ἕτερον τοῦ ἐτέρου διαστελλούσης». «Καὶ
 εἰ ταῦτα νομοθετεῖ ὁ Εὐνόμιος», ταυτὸ δ' εἶπεῖν ὁ Ἀκίνδυνος,
 15 «μηδεμίαν εἶναι» λέγων καὶ οὗτος κατ' ἐκεῖνον «διαφορὰν κατὰ
 μηδένα τρόπον τῆς τε θείας φύσεως καὶ τῶν περὶ αὐτὴν θεω-
 ρουμένων φυσικῶς», «τί μάτην αἱ Γραφαὶ πολυωνύμως τὴν
 θείαν φύσιν ἀνακαλοῦσι Θεόν, κριτὴν, δίκαιον, ἰσχυρόν, μακρό-
 θυμον, ἀληθινόν, ἐλεήμονα καὶ ἄλλα τοιαῦτα κατανομάζουσαι;
 20 Εἰ γὰρ οὐδὲν τῶν ὀνομάτων ἐπὶ τινος ἰδιαζούσης ἐννοίας κατα-
 λαμβάνεται, πάντα δὲ ἀλλήλοις διὰ τῆς κατὰ τὸ σημαινόμενον
 συγχύσεως ἀναπέφυρται, μάταιον ἂν εἶη πολλαῖς ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ
 ταῖς ἐπωνυμίαις κεχρηῆσθαι, μηδεμιᾶς τῆς κατὰ τὸ σημαινόμενον
 διαφορᾶς ἀπ' ἀλλήλων τὰ ὀνόματα διαστελλούσης».

108 Ὁ δ' ἐν μάρτυσι φιλόσοφος Ἰουστῖνος «τοῦ Θεοῦ», φησὶν,
 «ἔχοντος οὐσίαν μὲν πρὸς ὑπαρξιν, βούλησιν δὲ πρὸς ποιήσιν, ὁ
 ἀπορρίπτων οὐσίας τε καὶ βουλῆς τὴν διαφορὰν, καὶ τὴν ὑπαρ-
 ξιν ἀπορρίπτει τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ποιήσιν· ὑπαρξιν μὲν τὴν αὐ-
 τοῦ, ποιήσιν δὲ τῶν οὐκ ὄντων». Ὁ δὲ μέγας Ἀθανάσιος «τῶν

γενναῖος, νομίζω ὅτι οὔτε τῆς δικαιοσύνης ὁ λόγος δὲν εἶναι διαφορετικός ἀπὸ τὰ ἀναφερθέντα, οὔτε τῆς σοφίας καὶ τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἀγαθότητος καὶ καθενὸς ἀπὸ τὰ θεοπρεπῆ ὀνόματα. Καὶ δὲν πρέπει κανένας λόγος νὰ νοῆται ἀτομικῶς, ἀλλὰ σὲ ὅλον τὸν κατάλογο τῶν ὀνομάτων πρέπει νὰ ὑπάρχη μιὰ σημασία κι' ἓνας λόγος περιγραφῆς πρέπει νὰ ὑποκαθιστᾷ τὸν ὄρο τοῦ καθενὸς ἀπὸ τὰ λεγόμενα. Κι' ἂν ἐρωτηθῆς γιὰ τὴ σημασία τοῦ κριτοῦ, ἀποκρίσου μὲ τὴν ἐρμηνεία τῆς ἀγεννησίας· κι' ἂν χρειάζεται νὰ ἀποδώσης τὸν ὀρισμὸ τῆς δικαιοσύνης, ἄς εἶναι πρόχειρο γιὰ τὴν ἀπόκρισί σου τὸ ἀσώματο. Τί δὲ σημαίνει ἡ ἀφθαρσία; Αὐτὸ ποῦ πάντως παριστάνει ἡ σημασία τοῦ ἐλέους, θὰ εἰπῆς, ἢ ἡ σημασία τῆς κρίσεως. Ἔτσι πρέπει καὶ ὅλα τὰ καθέκαστα νὰ μεταβαίνουν τὸ ἓνα πρὸς τὸ ἄλλο, χωρὶς κάποια ἰδιαίτερη ἔννοια νὰ διαχωρίζη τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο»¹⁰. «Καὶ ἂν αὐτὰ εἶναι ποῦ νομοθετεῖ ὁ Εὐνόμιος», μὲ ἄλλα λόγια ὁ Ἀκίνδυνος, λέγοντας καὶ αὐτὸς σύμφωνα μ' ἐκεῖνον «ὅτι δὲν ὑπάρχει καμμιά διαφορὰ κατὰ κανένα τρόπο μεταξὺ τῆς θείας φύσεως καὶ τῶν παρατηρουμένων σ' αὐτὴν φυσικῶς», «γιατί οἱ Γραφεὲς ἀποκαλοῦν πολυωνύμως τὴ θεία φύσι ὀνομάζοντάς την Θεό, κριτή, δίκαιο, ἰσχυρό, μακρόθυμο, ἀληθινό, ἐλεήμονα κι' ἄλλα παρόμοια; Πράγματι, ἂν κανένα ὄνομα δὲν ἐκλαμβάνεται μὲ μιὰ ξεχωριστὴ ἔννοια, ἀλλὰ ὅλα εἶναι ἀνάμικτα μεταξὺ τους διὰ τῆς συγχύσεως κατὰ τὴ σημασία τους, θὰ ἦταν μάταιο νὰ χρησιμοποιοῦνται πολλὲς ἐπωνυμίες ἐπὶ τοῦ ἰδίου, ἀφοῦ καμμιά διαφορὰ σημασίας δὲν διαστέλλει τὰ ὀνόματα μεταξὺ τους»¹¹.

108 Ὁ δὲ φιλόσοφος ἀνάμεσα στοὺς μάρτυρες Ἰουστίνος λέγει, «ἀφοῦ ὁ Θεὸς ἔχει οὐσία γιὰ τὴν ὑπαρξὶ καὶ βούλησι γιὰ τὴ δημιουργία, ὅποιος ἀπορρίπτει τὴ διαφορὰ οὐσίας καὶ βουλῆς, ἀπορρίπτει καὶ τὴν ὑπαρξὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τὴ δημιουργία· ὑπαρξὶ μὲν τὴν ἰδική του, δημιουργία δὲ τῶν μὴ ὄντων»¹². Ὁ δὲ μέγας

11. Αὐτόθι W. Jaeger, 1, σ. 364· PG 45, 1069A.

12. Ἐρωτήσεις χριστιανικαὶ πρὸς Ἑλληνας, 3, 1, PG 6, 1429C.

ἐπὶ Θεοῦ», φησί, «λεγόμενων οὐχ ἕκαστον οὐσία λέγεται, ἀλλὰ περὶ τὴν οὐσίαν». Ὁ δὲ μέγας ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος «ἢ καὶ τὸ ἀθάνατον», φησί, «καὶ τὸ ἄκακον καὶ τὸ ἀναλλοίωτον οὐσία Θεοῦ, ἀλλ' εἰ τοῦτο πολλαὶ οὐσίαι Θεοῦ καὶ οὐ μία, ἢ σύνθετον 5 ἐκ τούτων τὸ θεῖον· οὐ γὰρ ἀσυνθέτως ταῦτα εἶπερ οὐσίαι». Ὁ δὲ πολὺς τὰ θεῖα Κύριλλος «πολλά», φησί, «τῶν ὀνομάτων ὀρῶμεν ἐπὶ Θεοῦ ταττόμενα, ἀλλ' ἕκαστον τούτων οὐ τῆς οὐσίας ἐστὶ σημαντικόν, ἀλλά τι τῶν περὶ τὴν οὐσίαν σημαίνει». «Εἰ γὰρ ἕκαστον τούτων οὐσίαν σημαίνει, ἐκ τοσούτων οὐσιῶν 10 σύγκειται ὁ Θεός, ὅσαπερ ἂν αὐτῷ φυσικῶς προσόντα φαίνονται»· καὶ πάλιν, «οὐχ ὅσα φυσικῶς προσεῖναι λέγεται τῷ Θεῷ, ταῦτα πάντα ἔσται αὐτοῦ καὶ οὐσία». Ἀλλὰ τίς ἂν ἐξαριθμήσαιτο πάσας τὰς τῶν θεοσόφων θεολόγων φωνάς, οὐς ὁ Ἀκίνδυνος βλασφημεῖν ἀναφανδὸν ἀποφήνασθαι τετόλμηκε, δι' ὧν καὶ 15 τῶν φυσικῶς προσόντων τῷ Θεῷ ἑτέρα δείκνυται ἢ θεία φύσις καὶ τὸ ὑπερώνυμον δηλοῦται ταύτης, ἐκείνων ὀνομαζομένων, καὶ οὐκ ἐπὶ πάντων τούτων, καθάπερ ὁ Ἀκίνδυνος ἔφη, συγγέμων ταῦτα δυσσεβῶς, ἀλλ' ἐπὶ τινος ἐκάστην λέγεσθαι τῶν θεωνυμιῶν;

109 Οὐ τοῦτο τοίνυν καὶ ὁ μέγας Διονύσιος διὰ τῆς ἀνωτέρω ρήσεως ἐδήλωσεν, ὡς ἐπὶ πάσης ἐνεργείας ἐκάστη τῶν θεωνυμιῶν ἐκλαμβάνεται καὶ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐπ' αὐτῶν καὶ τῆς οὐσίας, ἀλλ' ὡς ἐκάστη τούτων ἀμερῶς ἐπὶ τῶν τριῶν λέγεται προσώπων; Τοῦτο δὴ καὶ αὐτὸς διατρανοῖ γράφων ὅτι «τὸ ἀγα- 25 θός, τὸ ὦν, τὸ Κύριος, τὸ ζωοποιεῖν τε καὶ θεοποιεῖν, καὶ πάντα ὅσα τῇ ὄλῃ θεαρχία πρόσεστιν, ὁ μὴ κοινῶς καὶ ἠνώμενος ἐπὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἀγίου Πνεύματος ἐκδεχόμενος, ἀθέσμως ἀποσχίζειν τολμᾷ τὴν ὑπερηνωμένην παντοδύναμον μονάδα». Τοῦθ' οὕτως ἔχειν καὶ ὁ θεῖος Μάξιμος ἐν τοῖς Σχολίοις

13. Εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν, 3, PG 28, 920C.

14. Λόγος 29 (Θεολογικὸς 3), 10, PG 36, 88B.

15. Θησαυροὶ 31, PG 75, 452B.

Ἄθανάσιος λέγει, «ἀπὸ τὰ ἀποδιδόμενα στὸ Θεὸ δὲν λέγεται τὸ καθένα οὐσία, ἀλλὰ γύρω ἀπὸ τὴν οὐσία»¹³. Ὁ μέγας στὴ θεολογία Γρηγόριος λέγει· «ἢ καὶ τὸ ἀθάνατο καὶ τὸ ἄκακο καὶ τὸ ἀναλλοίωτο εἶναι οὐσία Θεοῦ, ἀλλ' ἂν συμβαίῃ τοῦτο οἱ οὐσίες τοῦ Θεοῦ εἶναι πολλές καὶ ὄχι μία, ἢ τὸ θεῖο εἶναι σύνθετο ἀπὸ αὐτά, ἐφ' ὅσον αὐτά, ἂν εἶναι οὐσίες, δὲν ὑπάρχουν ἀσυνθέτως»¹⁴. Ὁ πολὺς στὰ θεῖα Κύριλλος, λέγει, «βλέπομε πολλά ὀνόματα νὰ ἀποδίδονται στὸ Θεὸ, ἀλλὰ τὸ καθένα τους δὲν εἶναι σημαντικό οὐσίας, ἀλλὰ σημαίνει κάτι ἀπὸ τὰ γύρω στὴν οὐσία»¹⁵. «Διότι, ἂν τὸ καθένα τους σημαίῃ οὐσία, ὁ Θεὸς ἀποτελεῖται ἀπὸ τόσες οὐσίες, ὅσα προσόντα φαίνονται σ' αὐτὸν φυσικῶς»¹⁶ καὶ πάλι, «δὲν εἶναι οὐσία τοῦ Θεοῦ ὅλα ὅσα λέγονται ὅτι προσυπάρχουν φυσικῶς στὸ Θεὸ»¹⁷. Ἀλλὰ ποιὸς θὰ μπορούσε ν' ἀπαριθμήσῃ ὅλες τὶς φωνές τῶν θεοσόφων θεολόγων, τοὺς ὁποίους ὁ Ἀκίνδυνος ἐτόλμησε ν' ἀποφανθῆ ὀλοφάνερα ὅτι βλασφημοῦν, διὰ τῶν ὁποίων φωνῶν δεικνύεται ἡ θεία φύσις διαφορετικὴ ἀπὸ τὰ φυσικῶς προσόντα στὸ Θεὸ καὶ δηλώνεται τὸ ὑπερώνυμο χαρακτηριστικὸ τῆς, ἐνῶ ἐκεῖνα ὀνομάζονται καὶ κάθε θεωνυμία δὲν ἐφαρμόζεται σὲ ὅλα τοῦτα, ὅπως ἰσχυρίσθηκε ὁ Ἀκίνδυνος, συγχέοντάς τα δυσσεβῶς;

109 Τοῦτο λοιπὸν δὲν εἶναι ποὺ ἐδήλωσε καὶ ὁ Ἀκίνδυνος μετὰ τὴν ἀνωτέρω ρῆσι του, ὅτι κάθε θεωνυμία ἐκλαμβάνεται γιὰ κάθε ἐνέργεια καὶ κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο γι' αὐτὲς καὶ γιὰ τὴν οὐσία, ἀλλ' ὅτι καθεμιὰ λέγεται ἀμερῶς γιὰ τὰ τρία πρόσωπα; Τοῦτο ἀκριβῶς διακηρύσσει κι' αὐτὸς, γράφοντας ὅτι «τὸ ἀγαθὸς, τὸ ὦν, τὸ Κύριος, τὸ ζωοποιεῖν καὶ θεοποιεῖν, καὶ ὅλα ὅσα προσυπάρχουν στὴν ὅλη θεαρχία, ὅποιος δὲν τὰ δέχεται κοινὰ καὶ ἐνωμένα στὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸ καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, τολμᾷ ἀνοσίως νὰ σχίξῃ τὴν ὑπερηνωμένη παντοδύναμη Μονάδα»¹⁸. Τοῦτο ὑπογραμμίζει ὁ θεῖος Μάξιμος στὰ Σχόλια λέγον-

16. Αὐτόθι, 448D.

17. Αὐτόθι, 444B.

18. *Περὶ θείων ὀνομάτων* 2, 1, PG 3, 637A.

ὑπεσημῆνατο λέγων, «καλῶς τὸ 'οὐ μερικῶς' ὁ μέγας τέθει-
κεν· αἱ γὰρ ἐνέργειαι καὶ πᾶσαι τῆς θεολογίας αἱ ὑμνολογίαι οὐχ
ἐνὶ καὶ μόνῳ τῶν τῆς θείας Τριάδος προσώπων ἀποκληρωτι-
κῶς ἀπονενέμηνται, ἀλλὰ κοιναὶ τῆς Τριάδος εἰσί, χωρὶς τῶν
5 ὑποστατικῶν ἰδιοτήτων». Τοῦτο καὶ ὁ Νύσσης θεῖος Γρηγόριος
ἐν τοῖς *Κατ' Ἐὐνομίου* διδάσκει γράφων, «κατὰ τὸν
ἀριθμὸν τῶν ὀνομάτων ἐφ' ἐκάστης τῶν ὑποστάσεων τῶν αὐ-
τῶν φαινομένων, ἢ κατὰ τὴν οὐσίαν ταυτότης τῶν ταῖς αὐταῖς
ἀξίαις ὑποκειμένων σαφῶς ἐπιδείκνυται».

110 Ἔστι μὲν οὖν ὅτε τὰς τρεῖς ὑποστάσεις ἢ θεολογία δηλοῖ,
ὅλον τὸν Θεὸν εἰποῦσα· ἔστι δ' ὅτε καὶ ἐπὶ τῆς μιᾶς τὸ ὅλον τί-
θησι, διὰ τὸ μὴ σωματικῶς μερίζεσθαι τὴν θεότητα ἀλλ' ὅλην
ὑπάρχειν ἐν ἐκάστη τῶν ὑποστάσεων. Οὕτω τοίνυν καὶ ἐπὶ τῶν
ἐνεργειῶν φιλαλήθως ἐξετάσας μάθοις ἄν. Ὡς οὖν ὅλος ὁ Θεὸς
15 ἐνηνθρώπησεν, εἰ καὶ μὴ πᾶσα θεία ὑπόστασις ἐνηνθρώπησε,
μήτε κατ' οὐσίαν, ἀλλὰ καθ' ὑπόστασιν τὴν μίαν τῶν τριῶν
ἦνεται τῷ ἡμετέρῳ φυράματι, οὕτω καὶ τοὺς ἀξίους ὅλος ὁ
Θεὸς θεοῖ, μήτε μέντοι καθ' ὑπόστασιν ἠνωμένος αὐτοῖς –τοῦ-
το γὰρ μόνον τοῦ μόνου Χριστοῦ– μήτε κατ' οὐσίαν, ὡς καὶ ὁ
20 λόγος φθάσας ἀπέδειξεν, ἀλλ' οὐδὲ κατὰ πᾶσαν θείαν χάριν τε
καὶ ἐνέργειαν, ἀλλὰ κατὰ βραχὺ τι μέρος τῶν ἀκτίστων ἐνερ-
γειῶν τῆς ἀκτίστου θεότητος, ὡς καὶ τοῦτο προαποδέδεικται,
ὅλος ἐκάστῳ παρῶν καὶ ὅλος ἐν πᾶσιν ὢν, «ἀπαθῶς μεριζόμε-
νος καὶ ὀλοσχερῶς μετεχόμενος κατὰ τὴν εἰκόνα τῆς ἡλιακῆς
25 ἀκτῖνος», ὡς ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος, ἧς βραχεῖ μέρει τὸν ἥλιον
ὅλον καὶ τῶν ὀφθαλμῶν ἐκάτερος καθορᾷ.

111 Τοιοῦτόν τί ἐστὶν ἢ τοῦ Θεοῦ ἀπλότης, ὡς ἐκ μικρῶν
ὑποδειγμάτων τῶν ἐν τῇ κτίσει φαινομένων ἐκφῆναί τι τῶν

τας, «καλῶς ὁ μέγας ἔθεσε τὸ ‘ὄχι μερικῶς’ διότι οἱ ἐνέργειες καὶ ὅλα τὰ προσόντα πού ὑμνολογεῖ ἡ θεολογία δὲν εἶναι ἀπονεμημένα μόνο σ’ ἓνα ἀπὸ τὰ πρόσωπα τῆς θείας Τριάδος ἀποκλειστικῶς, ἀλλὰ εἶναι κοινές στὴν Τριάδα, χωριστὰ ἀπὸ τὶς ὑποστατικὲς ιδιότητες»¹⁹. Τοῦτο διδάσκει καὶ ὁ θεῖος Γρηγόριος Νύσσης γράφοντας στὰ *Κατὰ Εὐνομίου*, «κατὰ τὸν ἀριθμὸ τῶν ὀνομάτων θεωροῦνται καὶ οἱ συμφυεῖς ἀξίες τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ δὲ τὰ ἀξιώματα φαίνονται τὰ ἴδια σὲ καθεμιὰ ἀπὸ τὶς τρεῖς ὑποστάσεις, σαφῶς ἐπιδεικνύεται ἡ κατὰ τὴν οὐσία ταυτότης τῶν ὑποκειμένων στὶς ἴδιες ἀξίες»²⁰.

110 Μερικὲς φορές λοιπὸν ἡ θεολογία δηλώνει τὶς τρεῖς ὑποστάσεις, ὅταν λέγῃ ὅλον τὸν Θεό· μερικὲς πάλι φορές θέτει τὸ ὅλον καὶ ἐπὶ τῆς μιᾶς ὑποστάσεως, ἐφ’ ὅσον ἡ θεότης δὲν μερίζεται σωματικῶς ἀλλ’ ὑπάρχει ὀλόκληρη σὲ καθεμιὰ ὑπόστασι. Ἔτσι λοιπὸν θὰ μπορούσες νὰ μάθης ὅτι συμβαίνει καὶ ἐπὶ τῶν ἐνεργειῶν, ἀν ἐξετάσης φιλαλήθως. Καθὼς λοιπὸν ἐνανθρώπησε ὅλος ὁ Θεός, ἀν καὶ δὲν ἐνανθρώπησε κάθε θεία ὑπόστασις, οὔτε ἐνώθηκε μὲ τὸ δικό μας φύραμα κατ’ οὐσίαν, ἀλλὰ κατὰ τὴ μιὰ ἀπὸ τὶς τρεῖς ὑποστάσεις, ἔτσι καὶ τοὺς ἀξίους θεώνει ὅλος ὁ Θεός, ἀν καὶ πάντως δὲν εἶναι ἐνωμένος μὲ αὐτοὺς οὔτε καθ’ ὑπόστασι –διότι τοῦτο ταιριάζει μόνο στὸν μόνο Χριστὸ– οὔτε κατ’ οὐσίαν, ὅπως καὶ ὁ λόγος μόλις πρὸ ὀλίγου ἀπέδειξε, οὔτε ἐπίσης κατὰ ὅλη τὴ θεία χάρι καὶ ἐνέργεια, ἀλλὰ κατὰ μικρὸ μέρος τῶν ἀκτίστων ἐνεργειῶν τῆς ἄκτιστης θεότητος, ὅπως καὶ τοῦτο ἔχει προαποδειχθῆ. Εἶναι κι’ ἔτσι ὅλος παρῶν στὸν καθένα κι’ εὐρίσκεται ὅλος σὲ ὅλους, «ἀπαθῶς μεριζόμενος καὶ τελείως μετεχόμενος κατὰ τὴν εἰκόνα τῆς ἡλιακῆς ἀκτῖνος», ὅπως λέγει ὁ μέγας Βασίλειος²¹, «μὲ τῆς ὁπίας μικρὸ μέρος ἀντικρύζει ὅλον τὸν ἥλιο ὁ καθένας ἀπὸ τοὺς δυὸ ὀφθαλμούς.

111 Τέτοιας ὑφῆς εἶναι ἡ ἀπλότης τοῦ Θεοῦ, ὥστε μὲ μικρὰ ὑποδείγματα τῶν φαινομένων στὴν κτίσι νὰ ἐμφανίζῃ κάτι ἀπὸ

20. *Πρὸς Εὐνόμιον* 1, 46, W. Jaeger, 1, σ. 163· PG 45, 396D.

21. *Περὶ ἀγίου Πνεύματος* 9, 2, PG 32, 108C.

ὑπὲρ αὐτὴν ἐφ' ὅσον ἐγχωρεῖ· καὶ οὕτω διαιρούμενος, ἀδιαίρε-
 τος μένει διὰ πάντων ὁ Θεός. Ὡς δ' ὁ Ἀκίνδυνος ὑπέθετο, μὴ
 μόνον σύνθετος, ὡς καὶ ἀνωτέρω μικρὸν ἔδειξαν οἱ θεολόγοι,
 ἀλλὰ καὶ διφυῆς ἔσται ὁ Θεός. Διὸ καὶ πρὸς τὸν Εὐνόμιον ὁ
 5 Νύσσης θεῖος Γρηγόριός φησι (τὰ αὐτὰ τῷ Ἀκινδύνῳ πρότερον
 πεφρονηκότα καὶ τὰ αὐτὰ τοῖς εὐσεβέσιν ἐγκαλοῦντα τηνικαῦτα
 καὶ διὰ τὸν ἴσον τρόπον, ἅτε καὶ δι' ὃν νῦν ὁ Ἀκίνδυνος ἡμῖν)·
 φησὶ τοίνυν πρὸς ἐκεῖνον ὁ τὰ θεῖα σοφὸς Γρηγόριος· «τίς ἐστὶν
 ὁ διφυᾶ τὸν Θεὸν εἶναι λέγων πλὴν σοῦ, τοῦ πᾶσαν ὀνόματος
 10 ἔννοιαν τῆ τοῦ Πατρὸς οὐσίας συμφύοντος καὶ μηδὲν ἔξωθεν
 προσεῖναι λέγοντος, ἀλλ' ἕκαστον τῶν περὶ τὸ θεῖον ὀνομάτων
 τῆ τοῦ Θεοῦ οὐσίας ἐγκεντρίζοντος;». ἼΑρα γὰρ οὐ τοῦτο καὶ ὁ
 Ἀκίνδυνος δῆλός ἐστι ποιῶν γράφων πάλιν, «ἐπὶ ὅλου τοῦ
 Θεοῦ ὁ, τί ποτέ ἐστιν αἱ θεωνυμῖαι λέγονται, οὐκ ἐπὶ μέρους τι-
 15 νὸς ἢ τινῶν ὁπωσδήποτε, οἷον τῶν οὐσιωδῶν καὶ φυσικῶν τοῦ
 Θεοῦ ἐνεργειῶν καὶ δυνάμεων· τοῦτο γὰρ ἐστὶ βλασφημεῖν καὶ
 ἀποσχίζειν ἐκθέσμως τὴν ὑπερηνωμένην ἐνάδα;».

112 Τοῦτο γὰρ φησιν, ὡς οὐ τῶν περὶ τὸν Θεὸν εἰσι τὰ ὀνό-
 ματα, ἀλλὰ τῆς θείας οὐσίας. Εἰ δ' ἀμφοτέρων ἐρεῖ λέγειν, καὶ
 20 τῶν οὐσιωδῶν καὶ τῆς οὐσίας, ἀλλ' ἀνωτέρω μικρὸν ἀπηγό-
 ρευσεν εἶναι τὰ οὐσιώδη τῆς οὐσίας ἕτερα. Τοιγαροῦν διὰ τοῦ
 «ὁ, τί ποτέ ἐστιν» εἰπεῖν κἀνταῦθα τὴν τοῦ Θεοῦ οὐσίαν ἐδήλω-
 σε καὶ ταύτη φέρων πᾶσαν θεωνυμίαν τῷ Εὐνομίῳ παραπλη-
 σίως ἐνεκέντρισε καὶ συνέφυσε, καὶ τοὺς μὴ τοῦτο ποιοῦντας
 25 ἀποσχίζειν φησὶ τὴν ὑπερηνωμένην μονάδα, τοῦτ' ἀντικρυς λέ-
 γων φρενοβλαβῶς, ὡς, εἰ μὴ τις διφυᾶ τὸν Θεὸν εἶναι φαίη, τὸ
 ἐνιαῖον εἰς δύο σχίζει. Τοσαύτη κακοφροσύνη περιπέπτωκεν,
 ἀγνοήσας ὡς ἀδιαίρετως διαιρεῖται τὸ θεῖον, οὐ κατὰ τὰς ὑπο-

τὰ ἐπάνω ἀπὸ τὴν κτίσι, ἐφ' ὅσον εἶναι ἐφικτό· καὶ ἔτσι διαιρούμενος ὁ Θεὸς μένει διὰ μέσου ὄλων. Ὅπως δὲ ὑπέθεσε ὁ Ἀκίνδυνος, δὲν εἶναι μόνο σύνθετος, ὅπως καὶ λίγο παραπάνω ἔδειξαν οἱ θεολόγοι, ἀλλὰ θὰ εἶναι καὶ διφυῆς ὁ Θεός. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ θεῖος Γρηγόριος Νύσσης λέγει πρὸς τὸν Εὐνόμιο (ὁ ὁποῖος εἶχε παλαιότερα τὰ ἴδια φρονήματα μὲ τὸν Ἀκίνδυνο καὶ κατηγοροῦσε τότε γιὰ τὰ ἴδια τοὺς εὐσεβεῖς καὶ γιὰ τὸν ἴδιο τρόπο, γιὰ τὸν ὁποῖο κατηγορεῖ τώρα ἐμᾶς ὁ Ἀκίνδυνος)· λέγει λοιπὸν πρὸς ἐκεῖνον ὁ θεῖος Γρηγόριος· «ποιός εἶναι αὐτὸς ποὺ λέγει διφυῆ τὸν Θεὸ ἐκτὸς ἀπὸ σένα, ὁ ὁποῖος συνδέεις κάθε ἔννοια ὀνόματος μὲ τὴν οὐσία τοῦ Πατρὸς καὶ λέγεις ὅτι δὲν προσυπάρχει τίποτε ἀπὸ ἔξω, ἀλλὰ τὸ καθένα ἀπὸ τὰ γύρω στὸν Θεὸ ὀνόματα εἶναι ἐμβολιασμένα στὴ θεία οὐσία»²²; Ἴσως δὲν εἶναι φανερὸ ὅτι καὶ ὁ Ἀκίνδυνος τώρα πράττει τὸ ἴδιο, ὅταν γράφη, «οἱ θεωνυμίες λέγονται ἐπὶ ὄλου τοῦ Θεοῦ, ὅ,τι καὶ ἂν εἶναι, ὄχι ἐπὶ ἐνὸς μέρους ἢ ἐπὶ μερικῶν μερῶν κατὰ κάποιον τρόπο, ὅπως εἶναι οἱ οὐσιώδεις καὶ φυσικὲς ἐνέργειες καὶ δυνάμεις τοῦ Θεοῦ, διότι τοῦτο ἀποτελεῖ βλασφημία καὶ ἄνομη ἀπόσχισι τῆς ὑπερηνωμένης ἐνάδος»²³;

- 112 Διότι λέγει τοῦτο, ὅτι τὰ ὀνόματα δὲν ἀνήκουν στὰ γύρω ἀπὸ τὸν Θεό, ἀλλὰ στὴ θεία οὐσία. Ἄν ὅμως εἰπῆ ὅτι λέγει ὅτι ἀνήκουν καὶ στὰ δύο, καὶ στὰ οὐσιώδη καὶ στὴν οὐσία, ἀλλὰ λίγο παραπάνω ἀρνήθηκε ὅτι τὰ οὐσιώδη εἶναι διαφορετικὰ ἀπὸ τὴν οὐσία. Ἐπομένως λέγοντας καὶ ἐδῶ «ὅ,τι κι' ἂν εἶναι» ἐδήλωσε τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ καὶ φέροντας σ' αὐτὴν κάθε θεωνυμία, παρομοίως μὲ τὸν Εὐνόμιο, τὴν ἐμβολίασε καὶ τὴν συνήνωσε. Καὶ γιὰ ἐκείνους ποὺ δὲν πράττουν τοῦτο λέγει ὅτι ἀποσχίζου τὴν ὑπερηνωμένη μονάδα, λέγοντας φρενοβλαβῶς τοῦτο ἀκριβῶς, ὅτι, ἂν δὲν ἰσχυρίζεται κανεὶς ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι διφυῆς, σχίζει τὸ ἐνιαῖο σὲ δύο. Σὲ τόση κακοφροσύνη περιέπεσε, ἐπειδὴ ἀγνόησε, ὅτι τὸ θεῖο διαιρεῖται ἀδιαιρέτως, ὄχι μόνο

22. Πρὸς Εὐνόμιον 12, 91, W. Jaeger, 1, σ. 403· PG 45, 1113D.

στάσεις μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς ἐνεργείας, ὡς ἡμεῖς καὶ ἐν ἰδίᾳ πραγματείᾳ διетρανώσαμεν συνεπιμαρτυρούντων ἡμῖν τῶν τῶν ἱερῶν θεολόγων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖ'

Ὅτι διττῆς οὐσῆς τῆς ἐπὶ τοῦ Θεοῦ διακρίσεως, ὡς ἐδείχθη παρὰ τῶν θεολόγων, ὅταν ἐπὶ τῆς μιᾶς αὐτῶν λέγῃται τὸ ὄλον, οὐ συμπεριβάλλει καὶ τὴν ἑτέραν· καὶ ὅτι τῆς θείας ἐνεργείας ἀλλ' οὐ τῆς θείας οὐσίας μετέχει τὰ τοῦ Θεοῦ μετέχοντα

113 Ἄλλ' ὄντως ἐπὶ τῶν τοιούτων, καθά τις τῶν πατέρων εἶ-
5 πεν, ἀκοῆς εὐγνώμονος χρεία καὶ πιστῆς καὶ ἀσφαλοῦς. Ἐπεὶ γὰρ καὶ κατὰ τὰς ὑποστάσεις καὶ κατὰ τὰς ἐνεργείας διακρίνεται τὸ Θεῖον, ἑτερότης καθ' ἑκατέραν διάκρισιν ὁρᾶται ἐναλλάξ πρὸς ἀλλήλας ἔχουσῶν· τὰ μὲν γὰρ ἴδια τῶν θείων ὑποστάσεων ὀνόματα κοινὰ ἐστὶ ταῖς ἐνεργείαις, τὰ δὲ κοινὰ ταῖς ὑποστάσε-
10 σιν ἴδια τῶν θείων ἐνεργειῶν ὀνόματά ἐστίν. Ἡ γὰρ ζωὴ κοινὸν ὄνομα Πατρός, Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, ἀλλ' οὐχ ἡ πρόγνωσις ζωὴ καλεῖται οὐδ' ἡ ἀπλότης οὐδ' ἡ ἀτρεψία οὐδ' ἄλλο τι τῶν τοιού-
των. Οὕτω δὴ καὶ τῶν ἀπηριθμημένων ἕκαστον, κοινὸν μὲν ἐστὶν ὄνομα Πατρός, Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, μιᾶς δὲ ἐνεργείας
15 ἀλλ' οὐχὶ πασῶν, μιᾶς γὰρ σημασίας ἕκαστον δηλωτικόν; μιᾶς δ' ὑποστάσεως ἴδιον ὄνομα, τὸ 'Πατήρ' ἀλλὰ πάσας ἐκεῖνας συμπεριβάλλει· οὐ γὰρ μόνην τὴν ὄντως ζῶν ἀλλὰ καὶ τὴν ἀτρεψίαν καὶ τὸν ἔλεον καὶ τὴν θεῖαν ἀπλότητα καὶ πᾶν ὅ,τι πα-
ραπλήσιον τούτοις. Οὕτω δὴ καὶ τὸ 'Υἱός', οὕτω καὶ τὸ 'Πνεῦ-
20 μα τὸ ἅγιον'· «πάντα γὰρ τὰ ἐμὰ σὰ ἐστὶ, καὶ τὰ σὰ ἐμὰ», πρὸς τὸν ἴδιον Πατέρα ὁ θεαρχικὸς ἔφη Λόγος. Καὶ αὐθις ὅσα ἐστὶ τοῦ Πατρός καὶ αὐτοῦ, τῷ θεαρχικῷ Πνεύματι κοινῶς καὶ

κατὰ τὶς ὑποστάσεις, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὶς ἐνέργειες, καθὼς ἐμεῖς διεκηρύξαμε καὶ σὲ ἰδιαίτερη πραγματεία, μὲ τὴ συμμαρτυρία τῶν ἱερῶν θεολόγων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 27

“Ὅτι, ἐφ’ ὅσον ἡ διάκρισις ἐπὶ τοῦ Θεοῦ εἶναι διττή, ὅπως ἐδείχθηκε ἀπὸ τοὺς θεολόγους, ὅταν ἐπὶ τῆς μιᾶς ἀπὸ αὐτὲς λέγεται τὸ ὄλο, δὲν περιλαμβάνει καὶ τὴν ἄλλη· καὶ ὅτι ὅσα μετέχουν τοῦ Θεοῦ, μετέχουν τῆς θείας ἐνεργείας, ἀλλ’ ὄχι τῆς θείας οὐσίας

113 Ἀλλὰ σὲ τέτοια θέματα, ὅπως εἶπε κάποιος ἀπὸ τοὺς πατέρες, χρειάζεται καλόγνωμη ἀκοή καὶ πιστὴ καὶ ἀλάθευτη. Ἐπειδὴ δηλαδὴ τὸ θεῖο διακρίνεται καὶ κατὰ τὶς ὑποστάσεις καὶ κατὰ τὶς ἐνέργειες παρατηρεῖται καὶ στὴ μιὰ καὶ στὴν ἄλλη διάκρισι κάποια ἐτερότης, καθὼς εἶναι ἐναλλακτικὲς μεταξύ τους. Δηλαδὴ τὰ ἰδιαίτερα ὀνόματα τῶν θείων ὑποστάσεων εἶναι κοινὰ στὶς ἐνέργειες, ἐνῶ τὰ κοινὰ στὶς ὑποστάσεις εἶναι ἰδιαίτερα ὀνόματα τῶν θείων ἐνεργειῶν. Ἐπὶ παραδείγματι ἡ ζωὴ εἶναι κοινὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ δὲν καλεῖται ἡ πρόγνωσις ζωὴ οὔτε ἡ ἀπλότης οὔτε ἡ ἀτρεψία οὔτε τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὰ παρόμοια. Ἔτσι λοιπὸν καὶ καθένα ἀπὸ τὰ ἀπαριθμημένα εἶναι κοινὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ μιᾶς ἐνεργείας ὄχι ὄλων, ἀφοῦ τὸ καθένα δηλώνει μιὰ σημασία, ἐνῶ τὸ ἰδιαίτερο ὄνομα μιᾶς ὑποστάσεως, ὅπως τὸ Πατήρ, συμπεριλαμβάνει ὄλες τὶς ἐνέργειες· ὄχι δηλαδὴ μόνο τὴν ὄντως ζωὴ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀτρεψία καὶ τὸν ἔλεο καὶ τὴ θεία ἀπλότητα καὶ κάθε παρόμοιο μὲ αὐτά. Ἔτσι λοιπὸν καὶ τὸ ὄνομα ‘Υἱός’, ἔτσι καὶ τὸ ‘ἅγιο Πνεῦμα’ «διότι ὄλα τὰ δικά μου εἶναι δικά σου, καὶ τὰ δικά σου δικά μου»¹, εἶπε ὁ θεαρχικὸς Λόγος πρὸς τὸν Πατέρα του. Καὶ πάλι ὅσα εἶναι τοῦ Πατρὸς καὶ δικά του τὰ προσφέρει κοινὰ καὶ

ἡνωμένως ἀνατίθησι. Καὶ οὕτω μερίζεται μὲν κατὰ τὰς ὑποστάσεις ἡνωμένος ὢν κατὰ τὰς ἐνεργείας ὁ Θεός· αἱ αὐταὶ γὰρ εἰσιν ἐνεργεῖαι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Μερίζεται δὲ κατὰ τὰς ἐνεργείας ἡνωμένος ὢν κατὰ τὰς
 5 ὑποστάσεις· ἐκάστη γὰρ τῶν ἐνεργειῶν ὁ Πατὴρ ἐστὶ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ταῦτ' ἄρα καὶ οἱ θεολόγοι, νῦν μὲν ἐπὶ τῶν ἐνεργειῶν, νῦν δ' ἐπὶ τῶν ὑποστάσεων τιθέασιν τὸ ὄλον.

114 Ἄλλ' ὅταν μὲν κατὰ τὴν ὑποστατικὴν διάκρισιν λέγηται
 10 τὸ ὄλον, οὐκ ἐαυτῷ συμπεριβάλλει καὶ τὰς ἄλλας ὑποστάσεις, ἀλλὰ χωρὶς αὐτῶν πάσας τὰς θείας ἐνεργείας μετὰ τῆς θείας φύσεως. Οὕτω γὰρ καὶ τὸ κατὰ τὰς ὑποστάσεις ἀσύγχυτον διατηρεῖται, ὄλου σαρκωθέντος τοῦ Θεοῦ, καὶ οὕτως ὄλω μοι ἀτρέπτως ὄλος ἡνῶται, προξενῶν μοι τὴν σωτηρίαν διὰ τοῦ
 15 πάθους τῆς σαρκός, τουτέστιν ἡ θεία φύσις καὶ πᾶσα δύναμις καὶ ἐνεργεῖα ἐν μιᾷ τῶν θείων ὑποστάσεων. Ὅταν δὲ κατὰ τὴν τῶν ἐνεργειῶν διάκρισιν ἐπὶ μιᾶς αὐτῶν παρὰ τῶν θεολόγων λέγηται τὸ ὄλον, οὐκ ἐν ἐαυτῷ συμπεριβάλλει καὶ τὰς ἄλλας ἐνεργείας, τὸ κατὰ ταύτας πάλιν ἀσύγχυτον τηρούντων, ἀλλὰ
 20 χωρὶς αὐτῶν τὰς ὑποστάσεις πάσας. Καὶ οὕτω δι' ἐκάστης ὄλος ὀνομάζεται. Τίς ὄλος; Ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἄλλ' οὐχὶ πᾶσα ἐνεργεῖα διὰ μιᾶς ἐνεργείας ὀνομάζεται τε καὶ μετέχεται.

115 Διὸ πάντα μὲν τὰ ὄντα μετέχειν λέγεται ὄλου τοῦ Θεοῦ,
 25 τουτέστι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ μέγας Διονύσιός φησιν, ὅτι «καὶ τοῦτο κοινὸν καὶ ἡνωμένον καὶ ἓν ἐστὶ τῇ ὄλη ἀγαθότητι, τὸ πᾶσαν αὐτὴν ὑφ' ἐκάστου τῶν μετεχόντων μετέχεσθαι»· ἀλλ' οὐχ ὡς ὁ τῆς αἰρέσεως Ἀκινδύνου λόγος τὸ πᾶσάν τε καὶ ὄλην ἐκλαμβάνει, διατει-
 30 νόμενος ἐντεῦθεν καὶ τῆς οὐσίας καὶ τῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ με-

ήνωμένα στὸ θεαρχικὸ Πνεῦμα. Κι' ἔτσι ὁ Θεὸς μερίζεται κατὰ τὶς ὑποστάσεις, ἐνῶ εἶναι ἠνωμένος κατὰ τὶς ἐνέργειες, διότι οἱ ἐνέργειες τοῦ Πατρὸς, τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἶναι οἱ ἴδιες. Μερίζεται ἐπίσης κατὰ τὶς ἐνέργειες, ἐνῶ εἶναι ἠνωμένες κατὰ τὶς ὑποστάσεις, διότι κάθε ἐνέργεια εἶναι ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Γι' αὐτὸ λοιπὸν οἱ θεολόγοι τοποθετοῦν τὸ ὄλο ἄλλοτε ἐπὶ τῶν ἐνεργειῶν καὶ ἄλλοτε ἐπὶ τῶν ὑποστάσεων.

114 Ὅταν τὸ ὄλο λέγεται κατὰ τὴν ὑποστατικὴ διάκρισι, δὲν συμπεριλαμβάνει μέσα του καὶ τὶς ἄλλες ὑποστάσεις, ἀλλὰ χωρὶς αὐτὲς ἐμπεριέχει ὅλες τὶς θεῖες ἐνέργειες μαζί μὲ τὴ θεία φύσι. Ἐτσι διατηρεῖται καὶ τὸ ἀσύγχυτο κατὰ τὶς ὑποστάσεις, ἀφοῦ ὄλος ὁ Θεὸς ἐσαρκώθηκε, κι' ἔτσι ὄλος ἔχει ἐνωθῆ ἀτρέπτως μὲ ὄλον ἐμέ, προξενώντας μου τὴ σωτηρία διὰ τοῦ πάθους τῆς σαρκός, δηλαδή ἡ θεία φύσις καὶ ὅλη ἡ δύναμις καὶ ἐνέργεια σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς θεῖες ὑποστάσεις. Ὅταν ὅμως τὸ ὄλο λέγεται ἀπὸ τοὺς θεολόγους κατὰ τὴ διάκρισι τῶν ἐνεργειῶν ἐπὶ μιᾶς ἀπ' αὐτὲς, δὲν συμπεριλαμβάνει μέσα του καὶ τὶς ἄλλες ἐνέργειες, πὺ διατηροῦν πάλι τὸ κατ' αὐτὲς ἀσύγχυτο, ἀλλὰ χωρὶς αὐτὲς ὅλες τὶς ὑποστάσεις. Κι' ἔτσι διὰ μέσου καθεμιᾶς ἀπὸ τὶς ἐνέργειες μετέχεται ὄλος ὁ Θεὸς καὶ διὰ μέσου καθεμιᾶς ὀνομάζεται ὄλος. Ποιὸς ὄλος; Ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Ἀλλὰ δὲν ὀνομάζεται καὶ δὲν μετέχεται κάθε ἐνέργεια διὰ μιᾶς ἐνεργείας.

115 Γι' αὐτὸ λέγεται ὅτι ὅλα τὰ ὄντα μετέχουν ὄλου τοῦ Θεοῦ, δηλαδή τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Διότι ἔτσι λέγει καὶ ὁ μέγας Διονύσιος, ὅτι «καὶ τοῦτο εἶναι κοινὸ καὶ ἠνωμένο καὶ ἓνα στὴν ὅλη ἀγαθότητα, τὸ ὅτι ὅλη αὐτὴ μετέχεται ἀπὸ τὸ καθένα τῶν μετεχόντων»². ἀλλὰ δὲν ἐκλαμβάνει ὅπως ὁ λόγος τῆς αἰρέσεως τοῦ Ἀκινδύνου τὸ πᾶσαν καὶ ὅλην, ἰσχυριζόμενος μὲ αὐτὸ ὅτι ὅλα μετέχουν καὶ τῆς οὐσίας καὶ τῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ. Διότι πῶς θὰ ἔλεγε ὁ ἴδιος

2. *Περὶ θεῶν ὀνομάτων* 2, 5, PG 3, 644A.

τέχειν πάντα. Πῶς γὰρ ἂν ὁ αὐτὸς θεοφάντωρ ἐν τῷ τετάρτῳ τῶν Περὶ τῆς οὐρανόου ἱεραρχίας εἶρηκε, «πάντα τὰ ὄντα μετέχει προνοίας, ἐκ τῆς ὑπερουσίου καὶ παναιτίου θεότητος ἐκβλυζομένης» καὶ μετὰ τινα, «δῆλον δὲ ὅτι περὶ 5 αὐτὴν ἐκεῖναι τῶν οὐσιῶν εἰσιν ὅσαι πολλαχῶς αὐτῆς μετειλήφασιν», κἂν τῷ τετάρτῳ τῶν Περὶ θείων ὀνομάτων, «ἐκτείνεται δὲ ἄχρι τῶν ἐσχάτων ἢ παντελῆς ἀγαθότης, ταῖς μὲν ὀλικῶς παροῦσα, ταῖς δὲ ὑφειμένως, ἄλλαις δὲ ἐσχάτως· καὶ τὰ μὲν πάντα τοῦ ἀγαθοῦ μετέχει, τὰ δὲ μᾶλλον καὶ ἥττον 10 ἐστέρηται»; Πῶς γὰρ ὅλος ὑπὸ πάντων μετέχεται, τοῖς μὲν ὀλικῶς παρών, τοῖς δ' οὐ, καὶ τοῖς μὲν πάντα τε καὶ πολλαχῶς μετεχόμενος, τοῖς δὲ μὴ πάντα τε καὶ πολλαχῶς, εἰ μὴ τρόπον ὃν ἔδειξεν ὁ λόγος ὅλος ὁ Θεὸς μετέχεται, τουτέστιν ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; Πῶς δέ, κατ' οὐσίαν ἀμέριστος 15 παντάπασιν ὑπάρχων, ἐκάστῳ τῶν ὄντων διαφόρως, ἔστι δ' οἷς καὶ πολλαχῶς, κατ' αὐτὴν μετέχοιτ' ἂν; Ταῦτ' ἄρα καὶ αὐτὸς πάλιν ὁ μέγας Διονύσιος, «προνοίας» ἔφη «πάντας μετέχειν, τῆς ἐκ τῆς παναιτίου θεότητος ἐκβλυζομένης»· κἂν τῷ τρίτῳ τῶν Περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας φησίν, 20 «ἢ ὑπὲρ πάντα θεαρχικὴ μακαριότης, εἰ καὶ ἀγαθότητι θείᾳ πρόεισιν εἰς τὴν τῶν μετεχόντων αὐτῆς ἱερὰν κοινωνίαν, ἀλλ' οὐκ ἔξω τῆς κατ' οὐσίαν ἀκινήτου στάσεως καὶ ἰδρύσεως γίνε-
ται».

116 Τὰ μὲν οὖν τῆς οὐσιοποιῦ ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ μετέχει 25 μόνως, εἰ καὶ διὰ ταύτης ὅλου τοῦ Θεοῦ μετείληχεν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τῆς ζωοποιῦ· τὰ δὲ καὶ τῆς ζωοποιῦ, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τῆς σοφοποιῦ· τὰ δὲ καὶ ταύτης πρὸς ταῖς ἄλλαις. Μόνοι δὲ οἱ τὴν ἑαυτῶν τετηρηκότες τάξιν ἄγγελοι καὶ ὅσοι τῶν ἀνθρώπων ἐπανῆλθον εἰς τὸ δεδομένον τοῖς λογικοῖς ἄνωθεν ὑπερφυῆς 30 ἀξίωμα καὶ τῆς θεοποιῦ ἐνεργείας καὶ χάριτος μεταλαγχάνου-

3. Περὶ οὐρανόου ἱεραρχίας 4, 1, PG 3, 177C.

4. Αὐτόθι, 177D.

θεοφάντων στο τέταρτο κεφάλαιο τῆς *Περὶ οὐρανίου ἱεραρχίας* πραγματείας, «ὄλα τὰ ὄντα μετέχουν τῆς προνοίας ποὺ ἐκβλύζεται ἀπὸ τὴν ὑπερούσια καὶ παναίτια θεότητα»³, καὶ ἔπειτα ἀπὸ λίγο, «εἶναι φανερὸ ὅτι γύρω τῆς εἶναι ἐκεῖνες ἀπὸ τὶς οὐσίες ποὺ μετέλαβαν ἀπ’ αὐτὴν μὲ πολλοὺς τρόπους»⁴ καὶ στοὺς τέταρτο κεφάλαιο τῆς *Περὶ θείων ὀνομάτων*, «ἐκτείνεται ἕως τὰ ἔσχατα ἢ τελεία ἀγαθότης, σὲ ἄλλες παροῦσα ὀλικῶς, σὲ ἄλλες ὑφειμένως, σὲ ἄλλες ἐσχάτως· καὶ ἄλλα μὲν μετέχουν πλήρως τοῦ Θεοῦ, ἄλλα δὲ περισσότερο καὶ ὀλιγώτερο στεροῦνται»⁵; Πράγματι, πῶς μετέχεται ὅλος ἀπὸ πάντα, σὲ ἄλλα παρῶν ὀλικῶς, σὲ ἄλλα ὄχι, καὶ ἀπὸ ἄλλα μὲν μετεχόμενος τελείως καὶ πολυτρόπως, ἀπὸ ἄλλα δὲ ὄχι τελείως καὶ πολυτρόπως, ἂν δὲν μετέχεται κατὰ τὸν τρόπο ποὺ ἔδειξε ὁ λόγος ὅλος ὁ Θεός, δηλαδὴ ὁ Πατέρας καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα; Πῶς πάλι, ἐνῶ εἶναι ἐντελῶς ἀμέριστος κατ’ οὐσία, θὰ μπορούσε νὰ μετέχεται κατ’ αὐτὴν διαφορετικὰ ἀπὸ τὸ κάθε ὄν, ἀπὸ μερικὰ δὲ πολλαπλῶς; Γι’ αὐτὸ μάλιστα καὶ ὁ ἴδιος πάλι ὁ μέγας Διονύσιος εἶπε «ὄλοι μετέχουν προνοίας ποὺ ἐκβλύζεται ἀπὸ τὴν παναίτια θεότητα»⁶ καὶ στοὺς τρίτο κεφάλαιο τῆς πραγματείας *Περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας* λέγει «ἢ ἐπάνω ἀπὸ ὄλα θεαρχικὴ μακαριότης, ἂν καὶ ἀπὸ θεία ἀγαθότητα προχωρεῖ στὴν ἱερὴ κοινωνία τῶν μετεχόντων αὐτῆς, ἀλλὰ δὲν ἐξέρχεται ἀπὸ τὴν κατ’ οὐσία ἀκίνητη στάσι καὶ ἐδραίωσι»⁷.

116 Μερικὰ λοιπὸν μετέχουν μόνο στὴν οὐσιοποιὸ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, ἂν καὶ διὰ μέσου αὐτῆς ἔχουν μεταλάβει ὅλον τὸν Θεό, ἀλλ’ ὄχι καὶ στὴ ζωοποιό· ἄλλα μετέχουν καὶ στὴ ζωοποιό, ἀλλ’ ὄχι καὶ στὴ σοφοποιό· ἄλλα καὶ σ’ αὐτὴν μαζὶ μὲ τὶς ἄλλες. Μόνο οἱ ἄγγελοι, ποὺ ἐκράτησαν τὴν τάξι τους καὶ ὄσοι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ἐπανῆλθαν στοὺς ὑπερφυῆς ἀξίωμα ποὺ ἔχει δοθῆ ἀπὸ ἄνω στὰ λογικὰ ὄντα καὶ ἐπιτυγχάνουν τὴν θεοποιὸ

5. *Περὶ θείων ὀνομάτων* 4, 20, PG 3, 717D–720A.

6. *Περὶ οὐρανίου ἱεραρχίας* 4, 1, PG 3, 177C.

7. *Περὶ ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας* 3, 3, PG 3, 429A.

σιν, αὐτοῦ τοῦ θείου καὶ ἀπορρήτου φωτισμοῦ. «Μόνης γάρ ἐστι», κατὰ τὸν θεῖον Μάξιμον, «τῆς θείας χάριτος ἴδιον τὸ ἀναλόγως τοῖς οὐσι χαρίζεσθαι θέωσιν, λαμπρυνούσης τὴν φύσιν τῶ ὑπὲρ φύσιν φωτί, καὶ τῶν οἰκείων ὄρων αὐτὴν ὑπεράνω 5 κατὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς δόξης ποιουμένης». Τίσιν οὖσιν; Ἀγγέλοις δηλαδὴ καὶ ἀνθρώποις, ὅσοι διεσώσαντο ἢ καὶ ἀνεσώσαντο, καὶ ἐφ' ὅσον, τὴν δεδομένην τῶν ἡθῶν ἀρμονίαν παρὰ τοῦ κτίσαντος, ὡς ὄργανα τελεῖν ἐκείνου τῆς ἐκείνου θείας ἐνεργείας χωρητικά, κἂν μὴ πάσης ἕκαστον, ἀμερίστως ἐκείνης μεριζομέ- 10 νης. «Εἰ γὰρ ἐπὶ τοῦ πυρός, ἔνθα οὐσία ἐστὶ τὸ ὑποκείμενον καὶ σῶμα, καὶ μερίζεται καὶ οὐ μερίζεται», φησὶν ὁ Χρυσόστομος θεολόγος, «πολλῶ μᾶλλον ὅταν περὶ ἐνεργείας ὁ λόγος ᾗ, καὶ ἐνεργείας τῆς ἐξ ἀσωμάτου οὐσίας».

117 Ἄλλὰ γὰρ καὶ τῶν μουσικῶν ὀργάνων, τῶν τε κρουομέ- 15 νων καὶ ἐμπνεομένων, οὐ πασῶν ἐστὶν ἕκαστον χωρητικὸν τῶν ἀνθρωπίνων ἐνεργειῶν, ἀλλὰ μιᾶς τινός, καὶ οὐδὲ πάσης τὰ πλείω, τῆς δ' ἀνθρωπίνης οὐσίας οὐδέν. Καὶ τῶν ἡλιουμένων ἕκαστος οὐ πάσας χωρεῖ τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας, τῆς δ' οὐσίας μετεῖληχεν οὐδεὶς. Ὡς οὖν ἡ τοῦ ἡλίου ἀκτίς, ἀχώριστος οὐσα τοῦ 20 ἡλίου, μόνη δ' ὁμῶς τοῖς ἡλιουμένοις ἐστὶ μεθεκτὴ, τὸν αὐτὸν τρόπον, ὡς κατ' ἀμυδρὰν ἐν αἰσθητοῖς εἰκόνα, καὶ ἡ θεοποιὸς χάρις, ἧς τὰ μετέχοντα θεοῦται, θεῖα τίς ἐστὶ χάρις, ἀλλ' οὐχὶ ἡ φύσις τοῦ Θεοῦ· οὐχ ὡς ἀποῦσα τῶν κεχαριτωμένων, κατὰ τὴν Ἄκινδύνου ληρώδη σηκοφαντίαν –πανταχοῦ γὰρ ἡ φύσις τοῦ 25 Θεοῦ– ἀλλ' ὡς οὐκ οὐσα μεθεκτὴ, μηδενὸς ὄντος κτιστοῦ, καθὰ προαποδέδεικται, τοῦ δυνηθέντος ἀν μεταλαχεῖν αὐτῆς, ἐπεὶ καὶ τὸ τοῦ ἡλίου φῶς τῆς ἀκτῖνος καὶ τῆς δι' αὐτῆς χορηγουμένης θερμῆς ἀχώριστόν ἐστιν, ἀλλὰ τῶν ἀπολαυόντων τοῖς ὀφθαλ-

8. Πρὸς Θαλάσσιον 22, PG 90, 321A καὶ Κεφάλαια θεολογικὰ 1, 76, PG 90, 1212A.

ἐνέργεια καὶ χάρι, τὸν ἴδιο τὸν θεῖο καὶ ἀπόρρητο φωτισμό. Διότι κατὰ τὸν Θεῖο Μάξιμο «μόνο τῆς θείας χάριτος γνώρισμα εἶναι νὰ χαρίζη τῇ θέωσι στὰ ὄντα κατὰ τὴν ἀναλογία τους, καθὼς λαμπρύνει τῇ φύσει μὲ τὸ ὑπερφυσικὸ φῶς, καὶ τὴν φέρει ἐπάνω ἀπὸ τὰ κανονικά της ὄρια μὲ τὴν ὑπερβολικὴ δόξα»⁸. Σὲ ποιά ὄντα; Φυσικὰ στοὺς ἀγγέλους καὶ στοὺς ἀνθρώπους, ὅσα διέσωσαν καὶ περιέσωσαν, καὶ ἐφ' ὅσον διέσωσαν, τὴν ἀρμονία τῶν ἡθῶν ποὺ εἶχε δοθῆ ἀπὸ τὸν κτίστη, ὥστε νὰ εἶναι ὄργανα ἐκείνου, χωρητικὰ τῆς θείας ἐνεργείας, ἔστω κι' ἂν ὄχι ὅλης τὸ καθένα, ἀφοῦ ἐκείνη μερίζεται ἀμερίστως. «Ἐὰν τὸ πῦρ», λέγει ὁ Χρυσόστομος θεολόγος, «ὅπου τὸ ὑποκείμενο εἶναι οὐσία καὶ σῶμα, καὶ μερίζεται καὶ δὲν μερίζεται, πολὺ περισσότερο ὅταν ὁ λόγος εἶναι περὶ ἐνεργείας, καὶ μάλιστα ἐνεργείας τῆς οὐσίας ἀπὸ τὸ ἀσώματο»⁹.

- 117 Ἄλλα βέβαια κι' ἀπὸ τὰ μουσικὰ ὄργανα, τόσο τὰ κρουστὰ ὅσο καὶ τὰ πνευστὰ, δὲν εἶναι τὸ καθένα χωρητικὸ ὅλων τῶν ἀνθρωπίνων ἐνεργειῶν, ἀλλὰ μόνο μιᾶς, καὶ τὰ περισσότερα ὄχι ὀλόκληρης· κανένα δὲν εἶναι χωρητικὸ τῆς ἀνθρωπίνης οὐσίας. Κι' ὁ καθένας ἀπὸ τοὺς ἡλιαζομένους δὲν χωρεῖ ὅλες τὶς ἡλιακὲς ἀκτῖνες, κανένας δὲ δὲν λαμβάνει τὴν οὐσία. Ὅπως λοιπὸν ἡ ἀκτὶς τοῦ ἡλίου, ἂν καὶ εἶναι ἀχώριστη ἀπὸ τὸν ἥλιο, εἶναι μόνο αὐτὴ μεθεκτὴ ἀπὸ τοὺς ἡλιαζομένους, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο, σὰν κατὰ ἀμυδρὴ εἰκόνα στὰ αἰσθητὰ, καὶ ἡ θεοποιὸς χάρις, τῆς ὁποίας τὰ μέτοχα θεώνονται, εἶναι κάποια θεία χάρις, ἀλλ' ὄχι ἡ φύσις τοῦ Θεοῦ. Κι' εἶναι αὐτό, ὄχι διότι ἀπουσιάζει ἀπὸ τοὺς χαριτωμένους, κατὰ τὴν φλύαρη συκοφαντία τοῦ Ἀκινδύνου –διότι ἡ φύσις τοῦ Θεοῦ εἶναι παντοῦ– ἀλλὰ διότι δὲν εἶναι μεθεκτὴ, ἐφ' ὅσον κανένα κτιστὸ ὄν, ὅπως ἔχει προαποδειχθῆ, δὲν μπόρεσε νὰ τὴν ἀποκτήσῃ. Καὶ τοῦ ἡλίου τὸ φῶς εἶναι ἀχώριστο καὶ ἀπὸ τὴν ἀκτῖνα καὶ ἀπὸ τὴν δι' αὐτῆς χορηγούμενη θέρμη, ἀλλὰ τὸ φῶς εἶναι ἀμέθεκτο ἀπὸ ἐκεί-

9. Ὁμιλία 14 εἰς Ἰωάννην, 1, PG 59, 92.

μοὺς μὴ κεκτημένοις ἀμέθεκτόν ἐστι τὸ φῶς, τῆς παρὰ τῆς ἀκτῖνος μόνης ἀντιλαμβανομένοις θερμῆς. Ὡς οὖν οὐκ ἔσθ' ὅπως φωτὸς ἀντίληψιν γενέσθαι τοῖς τῶν ὀμμάτων ἀμοιροῦσιν, οὕτω καὶ πολλῶ μᾶλλον οὐδενὶ τῶν πάντων ἔσται μέθεξις τῆς οὐσίας τοῦ κτίσαντος· οὐ γάρ ἐστιν οὐκ ἔστι τῶν κτισμάτων οὐδέν, ὃ δύναμιν ἴσχει δεκτικὴν τῆς τοῦ κτίσαντος φύσεως.

118 Καὶ ἡ θεία γὰρ ἐνέργεια καὶ χάρις καὶ δύναμις, πανταχοῦ παροῦσα, τοῖς δι' ἀκαθαρσίαν ἀνεπιτηδείοις πρὸς φωτοληψίαν ἀμέθεκτός ἐστι καθάπερ ἀποῦσα. Διό, φησὶν ὁ μέγας Βασίλειος, 10 «πᾶσι μὲν πάρεστι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἀπούσης πάντως τῆς οἰκείας δυνάμεως, ἀχώριστος γάρ, ἀλλὰ τοῖς μὲν καθαρεύουσι τῶν παθῶν τὴν ἰδίαν ἐμφαίνει δύναμιν, τοῖς δὲ τὸ ἡγεμονικὸν συγκεχυμένον ἔχουσιν ἀπὸ τῶν τῆς ἀμαρτίας σπύλων, οὐκέτι»· καὶ πάλιν, «ὥσπερ αἱ τῶν προσώπων ἐμφάσεις οὐκ ἐν πά- 15 σαις ταῖς ὕλαις γίνονται ἀλλ' ἐν ταῖς λειότητά τινα καὶ διαφάνειαν κεκτημέναις, οὕτως οὐκ ἐν πάσαις ταῖς ψυχαῖς ἢ τοῦ Πνεύματος ἐνέργεια, ἀλλ' ἐν ταῖς μηδὲν σκολιὸν ἐχούσαις μηδὲ στραγγαλιῶδες».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΗ'

Ἵτι καὶ ἡ τοῖς ἐνθέοις παρὰ Θεοῦ χορηγούμενη σοφία καὶ ἀρετὴ θεία τοῦ θείου Πνεύματός ἐστιν ἐνέργεια

119 Τοιοῦτόν ἐστι καὶ ἀρετὴ πᾶσα, οὐχ ἡ φύσει προσοῦσα 25 τοῖς κτιστοῖς, ἀλλ' ἡ γε ὄντως οὔσα καὶ τοῖς ἐνθέοις τῇ τοῦ Θεοῦ ἐνώσει κεχορηγημένη, καθ' ἣν καὶ ζῶσι θείως κατὰ τὴν κορυφαίαν ἀκρότητα τοῦ θείου χοροῦ τῶν ἀποστόλων Πέτρου,

νους πού δὲν ἔχουν ὀφθαλμούς· αὐτοὶ ἀντιλαμβάνονται μόνο τὴν ἀπὸ τὴν ἀκτῖνα προερχόμενη θερμῆ. Ὅπως λοιπὸν δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἐπιτευχθῆ ἀντίληψις τοῦ φωτὸς ἀπὸ τοὺς ἀομμάτους, ἔτσι, καὶ μάλιστα πολὺ περισσότερο, δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ μέθεξις τῆς οὐσίας τοῦ κτίστη ἀπὸ κανένα γενικῶς ὄν· διότι δὲν ὑπάρχει ἀπολύτως κανένα ὄν πού νὰ διαθέτῃ δύναμι δεκτικὴ τῆς φύσεως τοῦ κτίστη.

- 118 Πράγματι καὶ ἡ θεία ἐνέργεια καὶ χάρις καὶ δύναμις, πανταχοῦ παροῦσα, εἶναι ἀμέθεκτη σὰν ἀποῦσα ἀπὸ ἐκείνους πού λόγῳ ἀκαθαρσίας εἶναι ἀνεπιτήδευτοι γιὰ φωτοληψία. Γι' αὐτό, λέγει ὁ μέγας Βασίλειος, «σὲ ὅλους εἶναι παρὸν τὸ ἅγιο Πνεῦμα, χωρὶς πάντως νὰ εἶναι ἀποῦσα ἢ δική τους δύναμις, ἀφοῦ εἶναι ἀχώριστη· ἀλλὰ στοὺς μὲν καθαρὸς ἀπὸ τὰ πάθη ἐμφανίζει τὴ δύναμί του, σ' αὐτοὺς ὅμως πού ἔχουν συγκεχυμένο τὸ ἡγεμονικὸ ἀπὸ τοὺς σπύλους τῆς ἀμαρτίας δὲν τὴν ἐμφανίζει»¹⁰. καὶ πάλι, «ὅπως τὰ εἶδωλα τῶν προσώπων δὲν γίνονται σὲ ὅλες τὶς ὕλες, ἀλλὰ σ' ἐκεῖνες πού ἔχουν κάποια λειότητα καὶ διαφάνεια, ἔτσι καὶ ἡ ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος δὲν δραστηριοποιεῖται σὲ ὅλες τὶς ψυχές, ἀλλὰ σ' ἐκεῖνες πού δὲν ἔχουν τίποτε τὸ στραβὸ ἢ τὸ διεφθαρμένο»¹¹.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 28

Ἔστι καὶ ἡ σοφία καὶ ἡ ἀρετὴ πού χορηγεῖται ἀπὸ τὸν Θεὸ
στοὺς ἐνθέους εἶναι θεία ἐνέργεια τοῦ θείου Πνεύματος

- 119 Τέτοιο πρᾶγμα εἶναι καὶ ὅλη ἡ ἀρετὴ· ὄχι αὐτὴ πού προσυπάρχει φυσικῶς στὰ κτιστά, ἀλλὰ ἡ ὄντως ὑπάρχουσα, αὐτὴ πού ἔχει χορηγηθῆ στοὺς ἐνθέους μὲ τὴν ἔνωσι τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὴν ὁποία καὶ ζοῦν θείως σύμφωνα μὲ τὸν κορυφαῖο τοῦ θείου

10. Ὑπόμνημα εἰς Ἡσαΐαν, προοίμιον 3, PG 30, 121C.

11. Αὐτόθι, PG 30, 121D–124A.

τῆς ἀρετᾶς ἐξαγγέλοντες τοῦ ἐκ σκότους αὐτοὺς καλέσαντος εἰς τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φωῶς». Διὸ καὶ ὁ πολὺς τὰ θεῖα Μάξιμος, «ἀναρχος πᾶσα ἀρετῆ», φησί, «μὴ ἔχουσα τὸν χρόνον ἐαυτῆς πρεσβύτερον, ἅτε τὸν Θεὸν ἔχουσα τοῦ εἶναι μονώτατον αἰ-
5 δίως γεννήτορα».

120 Ἀγάπη τοίνυν καὶ χαρὰ, εἰρήνη τε καὶ μακροθυμία, καὶ ὅσα τούτοις παραπλήσια, πρόσεστι μὲν καὶ φυσικῶς, ταυτὸ δ' εἰπεῖν κτιστῶς, ἅπασι τοῖς λογικοῖς, οἷον ἀπηχήματα τῶν ὄντως ὄντων· διὸ καὶ ἐπὶ κακῶ χρήσασθαι ἂν τις τούτοις, ἀθετεῖν τοὺς
10 θεῖους νόμους προαιρούμενος. Ἔστι δὲ καὶ τὰ ὑπερφυᾶ καὶ μόνου τοῦ Πνεύματος, ἅπερ αἰδίως ἔχειν τὸ Πνεῦμα καὶ ὁ μέγας ἔφη Βασίλειος. Οἱ γοῦν εὐμοιρήσαντες τῆς χάριτος τοῦ Πνεύματος, αὐτῶν τῶν καρπῶν ἀπολαύουσί τε καὶ μετέχουσι τοῦ Πνεύματος. Καὶ γὰρ καὶ σοφία ἔνεστιν ἡμῖν ἐκ φύσεως μελέτη
15 προαγομένη πρὸς ἐπίδοσιν, τοῖς δὲ ἀγίοις κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν ἐπαγγελίαν ἢ σοφία δίδεται τοῦ δι' αὐτῶν λαλοῦντος Πνεύματος, ἣτις κατὰ τὸ σολομώντειον ἔπος «οὐ κατοικήσει ἐν σώματι κατὰ χρεω ἀμαρτίαις»· κἂν ἐνοικισθεῖσα φθάσῃ, μεταβαλλόντος ἐπὶ τὸ χειρόν, ἀφίπταται· «Πνεῦμα γὰρ ἅγιον παιδείας ἀπανα-
20 στήσεται ἀπὸ λογισμῶν ἀσυνέτων», κατ' αὐτὸν πάλιν τὸν Θεοῦ σοφίας εὐμοιρηκότα καὶ περὶ αὐτῆς συγγραψάμενον.

χοροῦ τῶν ἀποστόλων Πέτρο, «διακηρύσσοντας τὶς ἀρετὲς ἐκείνου ποὺ τοὺς ἐκάλεσε ἀπὸ τὸ σκοτάδι στὸ θαυμαστὸ φῶς του»¹. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ πολὺς στὰ θεῖα Μάξιμος λέγει, «κάθε ἀρετὴ εἶναι ἄναρχη, δὲν ἔχει τὸν χρόνο πρεσβύτερό της, διότι ἔχει αἰδίως τὸν Θεὸ μοναδικὸ γεννήτορα τοῦ εἶναι της»².

120 Ἀγάπη λοιπὸν καὶ χαρὰ, εἰρήνη καὶ μακροθυμία, καὶ ὅσα εἶναι παραπλήσια μὲ τοῦτα, προσυπάρχουν καὶ φυσικῶς, δηλαδή κτιστῶς, σὲ ὅλα τὰ λογικά, σὰν ἀπηχήματα τῶν ὄντως ὄντων· γι' αὐτὸ θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ τὰ χρησιμοποιήσει καὶ γιὰ κακό, ὅταν ἐπιθυμῆ ν' ἀθετήσῃ τοὺς θεῖους νόμους. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ τὰ ὑπερφυσικά, τὰ ὁποῖα εἶναι μόνο τοῦ Πνεύματος καὶ γιὰ τὰ ὁποῖα ὁ μέγας Βασίλειος εἶπε ὅτι τὸ Πνεῦμα τὰ ἔχει αἰδίως. Ὅσοι λοιπὸν ἐπέτυχαν τὴ χάρι τοῦ Πνεύματος, ἀπολαύουν καὶ μετέχουν τῶν καρπῶν τούτων τοῦ Πνεύματος³. Πράγματι ὑπάρχει μέσα μας καὶ σοφία ἀπὸ τὴ φύσι ποὺ ἀναπτύσσεται μὲ τὴ μελέτη, στοὺς ἀγίους ὅμως κατὰ τὴν εὐαγγελικὴ ἐπαγγελία δίδεται ἡ σοφία⁴ τοῦ Πνεύματος ποὺ λαλεῖ διὰ μέσου αὐτῶν⁵, ἡ ὁποία κατὰ τὸν σολομώντειο λόγο «δὲν θὰ κατοικήσῃ σὲ σῶμα καταχρεωμένο ἀπὸ ἁμαρτίες»⁶, κι' ἂν προλάβῃ νὰ ἐνοικισθῆ, ὅταν μεταβληθῆ πρὸς τὸ χειρότερο, ἀπομακρύνεται· «διότι τὸ ἅγιο Πνεῦμα τῆς παιδείας ἀπομακρύνεται ἀπὸ ἀσυνέτους λογισμοῦς»⁷, σύμφωνα πάλι μὲ αὐτὸν ποὺ ἐπέτυχε τὴ σοφία τοῦ Θεοῦ καὶ συνέγραψε γι' αὐτήν.

1. *Α' Πέτρ.* 2, 9.

2. *Κεφάλαια θεολογικά* 1, 48, PG 90, 1101A.

3. *Βλ. Γαλ.* 5, 22.

4. *Λουκᾶ* 21, 15.

5. *Ματθ.* 10, 20.

6. *Σοφ. Σολ.* 1, 4.

7. *Αὐτόθι* 5.

ΠΡΟΣ ΑΚΙΝΔΥΝΟΝ

ΛΟΓΟΣ ΑΝΤΙΡΡΗΤΙΚΟΣ ΕΚΤΟΣ

ΠΡΟΣ ΑΚΙΝΔΥΝΟΝ
ΛΟΓΟΣ ΑΝΤΙΡΡΗΤΙΚΟΣ ΕΚΤΟΣ

ΕΤΙ ΠΡΟΣ ΤΩ ΑΚΙΝΔΥΝΩ, ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΘΕΙΟΥ ΦΩΤΟΣ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΘΕΙΩΝ ΚΟΙΝΩΝ ΕΝΕΡΓΕΙΩΝ ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΣ
ΚΑΙ ΤΟΥ ΥΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ
ΣΥΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Τί τὸ τέλος ἑκατέρου εἶδους ἑκατέρας φιλοσοφίας,
τῆς τε κατὰ κόσμον καὶ τῆς κατὰ Χριστόν, καὶ ὅτι
περὶ λόγους ἑκατέρω τὸ ζητούμενον ἢ ἀλήθεια,
ἧς οἱ ἐκπεσόντες ἐξ ἀνάγκης τῷ ψεύδει
περιπεύρονται

1 Τῆς μὲν δὴ περὶ πράξιν κατὰ κόσμον φιλοσοφίας τέλος, δι'
ἧς πρὸς τὰ παραυτικά συνοίσειν μέλλον ἦθε τε κοσμεῖται καὶ
τέχναι συνίστανται καὶ τὰ κατ' οἴκους καὶ πόλεις εὖ διατίθεται,
τὸ τοῦ παρόντος ὑπάρχει βίου λυσιτελέσ. Εἰ δέ τις εἶη πράξις, ἢ
5 μὴ πρὸς τοῦτο τείνει, ματαιοπονία δικαίως ἂν προσρηθῆι, καὶ
αὐτοῖς τοῖς τῷ κόσμῳ τούτῳ προστετηκόσι. Τῆς δὲ περὶ λόγους
φιλοσοφίας ἔργον, δι' ἧς φύσεως καὶ κινήσεως ἐρευνώμεθα λό-
γους καὶ τῶν τῆς ὕλης ἀχωρίστως χωριζομένων ἀναλογίας καὶ

ΠΡΟΣ ΑΚΙΝΔΥΝΟΝ
ΛΟΓΟΣ ΑΝΤΙΡΡΗΤΙΚΟΣ ΕΚΤΟΣ

ΠΑΛΙ ΠΡΟΣ ΤΑ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΚΙΝΔΥΝΟΥ
ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΘΕΙΟΥ ΦΩΤΟΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΘΕΙΩΝ ΕΝΕΡΓΕΙΩΝ
ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝ ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΥΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ
ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Ποιός ὁ σκοπὸς τοῦ κάθε εἴδους καὶ τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἄλλης
φιλοσοφίας, τῆς κατὰ κόσμον καὶ τῆς κατὰ Χριστόν, καὶ
ὅτι τὸ ζητούμενον ἀπὸ τὴν καθεμιά μὲ τοὺς λόγους
εἶναι ἡ ἀλήθεια καὶ ὅσοι ἐξέπεσαν ἀπὸ αὐτὴν
ἀναγκαστικὰ ἐμπλέκονται στὸ ψεῦδος

1 Ὁ σκοπὸς τῆς κοσμικῆς φιλοσοφίας κατὰ τὸ πρακτικὸ μέρος της, διὰ τοῦ ὁποίου κατὰ ἄμεσο ὄφελος κοσμοῦνται τὰ ἥθη, διαμορφώνονται οἱ τέχνες καὶ ρυθμίζονται τὰ θέματα τῶν οἰκῶν καὶ τῶν πόλεων, εἶναι ἡ ὠφέλεια τοῦ παρόντος βίου. Καὶ κάθε πρᾶξις ποὺ δὲν κατατείνει πρὸς τοῦτο θὰ μπορούσε δικαίως νὰ θεωρηθῆ ματαιοπονία καὶ ἀπ' αὐτοὺς ποὺ εἶναι προσκολλημένοι στὸν κόσμον τοῦτον. Τῆς φιλοσοφίας δὲ τῆς σχετικῆς μὲ τοὺς λόγους, διὰ τῆς ὁποίας διερευνοῦμε τοὺς λόγους τῆς φύσεως καὶ κινήσεως, τὶς ἀναλογίες καὶ τοὺς σχηματισμοὺς καὶ τὶς ποσότητες τῶν ἀχωρίστως χωριζομένων ἀπὸ τὴν ὕλη, ἔργο εἶ-

σχηματισμοὺς καὶ ποσότητος, ἢ ἐν τοῖς οὖσι πραγματεία τῆς ἀληθείας ἐστίν. Εἰ δ' ἔξω τις λέγει τῆς ἐφικτῆς ἀληθείας, εἰ μὲν ἐκῶν, πονηρὸς ἐπίβουλος ἀκοῆς, εἰ δ' ἄκων, ἀφιλόσοφος καὶ ἀνόητος καὶ τοσοῦτω μᾶλλον ὄσω μᾶλλον φιλοσοφίας ἤφθαι δοκεῖ, μηδὲ τὴν οἰκείαν οὕτως ἐπιστάμενος ἄγνοιαν.

Τῆς δὲ κατὰ Χριστὸν φιλοσοφίας, ἐν πράξεσι μὲν πρὸς ἐκεῖνα βλέπει τὸ τέλος, «ἄ μήτε ὀφθαλμὸς εἶδε μήτε οὖς ἤκουσε μήτ' ἐπὶ καρδίαν ἀναβέβηκεν ἀνθρώπου», νῦν μὲν μόνοις τοῖς ἀξίοις ἐκ μέρους ὡς ἐν ἀρραβῶνος ἀποκαλυπτόμενα μοῖρα, 10 κατὰ δὲ τὸν ἄληκτον αἰῶνα φανερούμενα τελώτερον. Ἐν δὲ λόγοις τὸ προὔργιαίτατον ἢ τῶν θείων δογμάτων ἔρευνα, τὴν περὶ τὸν ὄντως ὄντα καὶ παντὸς τοῦ ὄντος ὑπερανιδρυμένον ἀλήθειαν κατὰ τὸ ἐγχωροῦν ἐναργεστέραν τιθεῖσα, περὶ ἣν πάσης ἀποδείξεως κρείττων καὶ οἷον ἀρχὴ τις ἀναπόδεικτος ἱερᾶς 15 ἀποδείξεως κρείττων καὶ οἷον ἀρχὴ τις ἀναπόδεικτος ἱερᾶς ἀποδείξεως, ἢ πίστις ἐστὶ, μόνιμος οὖσα τῶν πεπεισμένων ἰδρυσις, ἣ τὰ ἐπόμενα διασαφῶν ὁ λόγος ἐνοῖ τελώτερον καὶ ἐνιδρύει τοῖς πιστοῖς τὴν ἀλήθειαν δι' ἱερᾶς καὶ καταλλήλου γνώσεως, τοῖς ἐγνωσμένοις τοὺς ἐγνωκότας ἀραρότως συνδέ- 20 ων, ὡς κἀντεῦθεν ἐστηριγμένους, μηκέτ' ἀποκινεῖσθαι τῆς κατὰ τὴν πίστιν ἱερᾶς ἐστίας, μήτε κομψείαις καὶ πολυλέσχοις πιθανότησι λόγων, μήτε τυράννων δειναῖς ἐπαγωγαῖς, ἀμεταπίστῳ ταυτότητι τῷ ἐνιαίῳ μαρτυροῦντας τῆς εὐσεβείας.

2 Οἱ δὲ ταύτης ἐκπεπτωκότες τῆς μόνης καὶ μιᾶς εὐσεβείας, 25 τῇ ποικίλῃ καὶ παντοδαπῇ τῆς πλάνης σφᾶς αὐτοὺς φέροντες ἐγχειρίζουσι φορᾶ, ἣ τὸ ψεῦδος συμπέφυκε, διαιρετικὸν μὲν ψυχῆς ἀπὸ τῶν ὄντως ὄντων, ἀλλ' οὐδὲ πρὸς ἐν οὐδὲν τῶν ἀπατηλῶς δοκούντων συνάφειαν παρέχον ἀκίνητον, ἀλλ' οἷόν τινα καχεξίαν ἐμποιοῦν τῇ ψυχῇ, ἄστατόν τι πάθος καὶ εὐμετάβολον, 30 πυκνὰ μετάγον τοὺς ἠλωκότας οὐκ ἐφ' ἕτερα μόνον ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τάναντία κακά. Διὰ τοῦτο κακοδοξία πᾶσα τὸ ἀνακόλουθον

ναι ἢ διαπραγματεύσεις τῆς ἀληθείας μέσα στὰ ὄντα. Ὅταν κανεῖς ὀμιλῇ ἔξω ἀπὸ τὴν ἐφικτὴ ἀλήθεια, ἂν τὸ κάμη ἐκουσίως, εἶναι ἀφιλόσοφος καὶ ἀνόητος, καὶ τόσο περισσότερο ὅσο περισσότερο νομίζει ὅτι εἶναι ἐκπαιδευμένος στὴ φιλοσοφία, ἄγνοώντας τὴν ἄγνοιά του.

Ἐξ ἄλλου στὴ χριστιανικὴ φιλοσοφία τὸ πρακτικὸ μέρος ἀποσκοπεῖ πρὸς ἐκεῖνα, «τὰ ὅποια οὔτε ὀφθαλμὸς εἶδε οὔτε αὐτὶ ἄκουσε οὔτε σὲ καρδιὰ ἀνθρώπου ἀνέβηκαν»¹, πὺ τῶρα ἀποκαλύπτονται μερικῶς μόνο στοὺς ἀξιόους ὑπὸ τύπον ἀρραβῶνος, στὸν ἀκατάληπτο δὲ αἰῶνα φανερώνονται τελειότερα. Ἀπὸ τοὺς λόγους ἔπειτα τὸ ὠφελιμώτερον μέρος εἶναι ἡ ἔρευνα τῶν θείων δογμάτων, πὺ καθιστᾷ κατὰ τὸ δυνατὸ καθαρώτερη τὴν ἀλήθεια γύρω ἀπὸ τὸν ὄντως ὄντα καὶ ἐδραιωμένη ἐπάνω ἀπὸ κάθε ὄν. Γύρω ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀλήθεια εἶναι ἡ πίστις, ἀνώτερη ἀπὸ κάθε ἀπόδειξι σὰν κάποια ἀναπόδεικτη ἀρχὴ ἱερῆς ἀποδείξεως, μόνιμη θεμελίωσις τῶν πεπεισμένων, ἐπάνω στὴν ὅποια ὁ λόγος διασαφώνοντας ἐνώνει τὰ ἐπόμενα καὶ θεμελιώνει στοὺς πιστοὺς τὴν ἀλήθεια διὰ τῆς ἱερῆς καὶ ταιριαστῆς γνώσεως καὶ συνδέει στενὰ τοὺς γνῶστες μὲ τὰ γινωσκόμενα. Ἔτσι, στηριγμένοι μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο, δὲν μετακινοῦνται ἀπὸ τὴν ἱερὴ ἐστία τῆς πίστεως, οὔτε μὲ τὶς κομπῆς καὶ φλύαρες πιθανολογίες οὔτε μὲ τὶς δεινὲς ἐπιθέσεις τῶν τυράννων, μαρτυρώντας τὸ ἐνιαῖο τῆς εὐσεβείας μὲ ἀμετάπειστη ἐμμονή.

- 2 Ὅσοι ἔχουν ἐκπέσει ἀπὸ τούτην τὴν μόνη καὶ μιὰ εὐσέβεια, ὀρμοῦν πρὸς τὴν ποικίλη καὶ παντοειδῆ φορὰ τῆς πλάνης, μὲ τὴν ὅποια εἶναι συμφυὲς τὸ ψεῦδος, πὺ εἶναι διαιρετικὸ τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὰ ὄντως ὄντα, ἀλλ' οὔτε πρὸς κανένα ἀπὸ τὰ ἀπατηλῶς φαινόμενα παρέχει ἀκίνητη συνάφεια· ἀντιθέτως προκαλεῖ στὴν ψυχὴ ἓνα εἶδος καχεξίας, ἓνα ἄστατο πάθος καὶ εὐμετάβολο, πὺ μεταφέρει τοὺς αἰχμαλώτους του ὄχι μόνο πρὸς διαφορετικὰ ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ ἀντίθετα κακά. Γιὰ τοῦτο κάθε κακο-

1. *Α' Κορ.* 2, 9.

ἔχει καὶ αὐτεπίβουλον ἑαυτῇ καὶ αὐτέλεγκτον, καὶ τοσούτῳ μᾶλλον ὅσῳ μᾶλλον κακοδοξία ἐστὶ καὶ τῇ μετουσίᾳ τοῦ ψεύδους τῶν συστοίχων πλεονεκτεῖ. Κοινὸν γὰρ ἅπασιν τοῖς αἰρετικοῖς τὸ ψεῦδος καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἀπεφήνατο, ψεῦδος τὴν 5 ὑπόκρισιν λέγων καὶ τὰς παρ' ἐκείνων συκοφαντίας καὶ τὸ δι' ἐτέρων ἀρνεῖσθαι λόγων, ἅττα δι' ἐτέρων κατασκευάζουσιν· ἐκάστῳ γὰρ ἴδιον ἢ περὶ ἕκαστον τοῦ ὀρθοῦ κατ' εὐσέβειαν φρονήματος ἔκπτωσις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

Περὶ τῆς ἐντεῦθεν Ἀκινδύνου ψευδογραφίας

3 Ἀκινδύνῳ τοίνυν ἢ τοῦ ψεύδους τῶν λόγων περιουσία τοῦ 10 μεγέθους τῆς οἰκείας κακοδοξίας τεκμήριον. Τόσαύτη γάρ, ὡς εἴ τις τὰς ἐπὶ τῶν θείων δογμάτων ἰδίας καινοτομίας αὐτοῦ παρῆς καὶ τὰς πρὸς οὓς φανερώς ἀντικειῖσθαι σπεύδει συκοφαντίας, τὰς τε ποικίλας διαστροφὰς καὶ παρεγχειρήσεις τῶν πατερικῶν, ὧν αὐτὸς προτείνει ρημάτων καὶ νοημάτων καὶ τὰς παρ' 15 αὐτοῦ λεγομένας, μὴ γενομένας δέ, δίκας καὶ συνελεύσεις, καὶ πᾶν ἀπλῶς αὐτῷ ψεῦδος, ὃ τοῦ παρ' ἐτέρων ἐλέγχου δεῖται, μόνα προτείνει τὰ παρὰ τῶν αὐτοῦ πάλιν ἐλεγχόμενα λόγων, ἀποκναίσει πᾶσαν ἂν ἀκοήν, εἰ μὴ καὶ ταῦτ' ἐξ ὀλίγων δείξας τὰ πλείω καταλέγειν παρήσει. Καὶ Βαρλαάμ γὰρ αὐτὸν τὸν 20 αὐτῷ τῆς πλάνης καθηγησάμενον, ἐν μὲν τῇ πεπλασμένη πρὸς τὴν σύνοδον ὁμιλίᾳ, κακόδοξον ἀποκαλεῖ καὶ βλάσφημον καὶ κατάπτυστον, ὡς εἰς τὸ θεῖον ἀσεβήσαντα φῶς· διὰ γλώττης δ' ἔσθ' ὅτε καὶ ἀναθέματι παρρησίᾳ καθυποβάλλει. Πρὸς δὲ τὸν ἐν

δοξία ἔχει μέσα της τὴν ἀνακολουθία καὶ αὐτεπιβουλία καὶ τὸ αὐτοέλεγκτο, τόσο μάλιστα περισσότερο ὅσο περισσότερο κακοδοξία εἶναι, καὶ μὲ τὴ μετουσία τοῦ ψεύδους πλεονεκτεῖ τῶν ἀντιστοίχων της. Διότι τὸ ψεῦδος ἐχαρακτήρισε κοινὸ σὲ ὅλους τοὺς αἵρετικούς καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος, λέγοντας ψεῦδος τὴν ὑπόκρισι καὶ τὶς ἀπὸ ἐκείνους συκοφαντίες καὶ τὴν ἀλληλοα-ναίρεσι τῶν γνωμῶν τους· διότι ἡ ἔκπτωσις σὲ κάθε σημεῖο τοῦ ὀρθοῦ φρονήματος κατὰ τὴ εὐσέβεια εἶναι γιὰ τὸν καθένα ιδιαίτερο².

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Περὶ τῆς ψευδογραφίας τοῦ Ἀκινδύνου ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀφετηρία

- 3 Γιὰ τὸν Ἀκίνδυνο λοιπὸν τεκμήριο τοῦ μεγέθους τῆς κακοδοξίας εἶναι ἡ σοβαρότης τῆς ψευδολογίας. Τόση μάλιστα εἶναι αὐτή, ὡσὰν κάποιος, ἀφοῦ παραλείψη τὶς δικές του καινοτομίες ἐπὶ τῶν θείων δογμάτων καὶ τὶς συκοφαντίες σὲ βάρος ἐκείνων ποὺ σπεύδει φανερῶς νὰ πολεμήσῃ, τὶς διαστροφές καὶ παραχαράξεις τῶν πατερικῶν κειμένων καὶ νοημάτων ποὺ αὐτὸς προτείνει, καὶ τὶς δίκες καὶ συνελεύσεις ποὺ ἀναφέρονται ἀπ' αὐτὸν ἀλλὰ δὲν ἔγιναν, καὶ γενικὰ κάθε ψεῦδος του, ποὺ χρειάζεται ἔλεγχο ἀπὸ ἄλλους, νὰ προβάλλῃ πάλι μόνο τὰ ἐλεγχόμενα ἀπὸ τοὺς λόγους του, γιὰ νὰ ἐνοχλήσουν κάθε ἀκοή, ἂν δὲν παραλείψη νὰ ἀπαριθμῇ τὰ περισσότερα, ἀφοῦ δείξῃ καὶ τοῦτα μὲ λίγα παραδείγματα. Ἀκόμη καὶ τὸν Βαρλαάμ, τὸν καθηγητὴ του στὴν πλάνη, στὴν πλαστή πρὸς τὴ σύνοδο ὁμιλία του, τὸν ἀποκαλεῖ κακόδοξο καὶ βλάσφημο καὶ κατάπτυστο, ὡς ἀσεβήσαντα πρὸς τὸ θεῖο φῶς· ἐνῶ προφορικῶς μερικὲς φορές τὸν ὑποβάλλει παρρησία καὶ σὲ ἀνάθεμα. Γράφοντας ὁμως

2. Πρβλ. Ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς ἐπισκόπους Αἰγύπτου καὶ Λιβύης 2-3 PG 25, 541-544.

Λατίνοις Λαπίθην γράφων, μᾶλλον δὲ ἀντιγράφων, διὰ τῶν πρὸς αὐτὸν γραμμάτων ἐρόμενον τί παρῶν ὁ Βαρλαὰμ τῆ Κωνσταντίνου περὶ τὰ τῆς εὐσεβείας ἡμαρτε δόγματα, «οὐκ ἔχω», φησὶν, «ἐγὼ φάναι τοῦτο ὡς ἡμαρτέ τι περὶ τὰ τῆς εὐσεβείας δόγματα παρῶν ἐνταῦθα». Τοιγαροῦν καὶ τὴν παρόντος αὐτοῦ καταψηφισαμένην ὡς βλασφήμου σύνοδον καὶ τὰς κατ' αὐτὴν ἐπ' ἐκεῖνον ἀποφάσεις, ἃς οὐκ ἐνεγκῶν ἐκεῖνος ὦχετο φεύγων, ἀθετεῖ πάλιν οὗτος.

4 Ἄλλ' αὐτὸς πάλιν ἠνίκα θωπείαις ἅμα καὶ δώροις κλέψας
10 τοὺς πρὸς αὐτὰ κεχηνότας, τοῖς ἐν τῷ σεπτῷ βήματι συνεζητά-
σθη καὶ παραυτὰ φωραθεῖς παρὰ τῶν ἐκκρίτων ἀρχιερέων ἐγ-
γράφως ἀπεχειροτονεῖτο καὶ παρὰ τῶν εὐσεβῶν βασιλέων καὶ
τῶν ἐν τέλει καὶ τῶν ὀρθοδόξων ἀπλῶς ἀπάντων ὡς τι μῦσος
τῶν τῆς ἱερᾶς Ἐκκλησίας περιβόλων ἠλαύνετο, λίβελλον συγ-
15 γραψάμενος τῆς ἑαυτοῦ τάχα δόξης, θαρρῶν ἀπατήσασθαι πάντας
εἴπερ ἑαυτοῦ καταψεύσαιτο, κἂν εἰ μὴδ' οὕτως ἐκφυγεῖν ἐδυνή-
θη τὴν καταδίκην, πάντων συνεγνωκότων ἔργῳ τάληθές, ὡς
ἐπὶ πανδήμου συνόδου βεβαίως ἀναφανέν. Ἐπὶ τούτου τοίνυν
αὐτοῦ τοῦ λιβέλλου πάλιν φησὶν, «ἀποδεχόμεθα καὶ ἐκ ψυχῆς
20 ἀσπαζόμεθα καὶ τὴν ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ μα-
καρίτου καὶ ἀοιδίμου βασιλέως ἡμῶν συναθροισθεῖσαν σύνοδον
καὶ ἀπελέγξασαν καὶ ἀποπέμψασαν ὅσα τῷ Βαρλαὰμ περὶ τοῦ
ἀπροσίτου καὶ θείου φωτὸς τῆς μεταμορφώσεως εἴρηται βλα-
σφήμως καὶ κακοδόξως»· τελευτῶν δ' ἐπὶ τοῦ λιβέλλου τούτου
25 φρονεῖν οὕτω καὶ τούτοις ἀεὶ ἐμμένειν δυσχυρίζεται καὶ μηδέ-
ποτ' ἄλλως φρονήσασθαι, κἂν εἰ μυρίους τις ἐπαγάγοι τούτῳ θανά-
τους. Ἄλλ' οὕτω τεττάρων μηνῶν ὄλων παραρρυέντων, βιασα-
μένου μηδενὸς ὄλως, ἀλλ' ἀπλῶς ἐρωτήσαντι τῷ Λαπίθῃ, γρά-
φει καθάπερ ἔφην, κατὰ μηδὲν ἐνταῦθα τῶν θείων βλάσφημόν
30 τε καὶ κακόδοξον ἐξελεγχθῆναι τὸν Βαρλαάμ.

5 Ἀλλὰ καὶ τὴν συγκεκροτημένην μετὰ τὴν τοῦ Βαρλαάμ

πρὸς τὸν ἀνάμεσα στοὺς Λατίνους εὕρισκόμενο Λαπίθην, ἢ μᾶλλον ἀντιγράφοντας, πὺ τὸν ἐρώτησε μὲ γράμμα του κατὰ τί ἔσφαλε ὁ Βαρλαάμ, ὅταν ἦταν στὴν Κωνσταντινούπολι, στὰ δόγματα τῆς πίστεως, λέγει, «δὲν μπορῶ νὰ εἰπῶ ἐγὼ ὅτι ἔσφαλε κάτι στὰ δόγματα τῆς πίστεως, ὅταν ἦταν ἐδῶ παρών». Ἐπομένως αὐτὸς ἀθετεῖ πάλι καὶ τὴ σύνοδο πὺ κατεδίκασε ἐκεῖνον ὡς βλάσφημο παρουσία του καὶ τὶς ἀποφάσεις της γιὰ ἐκεῖνον, τὶς ὁποῖες μὴ ὑποφέροντας ἐκεῖνος ἐτράπηκε σὲ φυγῆ.

4 Ἄλλ' ὁ ἴδιος πάλι, ἀφοῦ μὲ κολακεῖες καὶ δῶρα συγχρόνως παρέσυρε ἐκεῖνους πὺ χάσκουν σ' αὐτάς, συνεξετάσθηκε μὲ τοὺς εὕρισκομένους στὸ σεπτὸ βῆμα καὶ ἀποκαλύφθηκε. Καθαιρέθηκε λοιπὸν ἐγγράφως ἀπὸ τοὺς ἐγκρίτους ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς εὐσεβεῖς βασιλεῖς καὶ τοὺς ἄρχοντες, καὶ γενικῶς ἀπὸ ὅλους τοὺς ὀρθοδόξους καὶ ἀπομακρυνόταν ἀπὸ τοὺς περιβόλους τῆς ἱερᾶς Ἐκκλησίας σὰν μῖασμα. Συνέταξε ὅμως λίβελλο τάχα περὶ τῆς δοξασίας του, ἐλπίζοντας ὅτι θὰ ἐξαπατήση ὅλους ἂν παρουσιάση ψευδῶς τὶς γνῶμες του, ἂν καὶ οὔτε ἔτσι δὲν μπόρεσε νὰ ξεφύγη τὴν καταδίκη, ἀφοῦ ὅλοι ἐγνώριζαν τὴν ἀλήθεια ἐμπράκτως, καθὼς ἐφάνηκε μὲ βεβαιότητα ἐνώπιον μιᾶς πάνδημης συνόδου. Σ' αὐτὸν λοιπὸν τὸν λίβελλό του λέγει πάλι, «ἀποδεχόμαστε καὶ ἀπὸ ψυχῆ δεχόμαστε τὴν σύνοδο πὺ συνῆλθε μὲ παρουσία τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ μακαρίτη καὶ ἀοιδίμου βασιλέως μας καὶ ἤλεγξε καὶ ἀπέρριψε ὅσα εἶπε ὁ Βαρλαάμ περὶ τοῦ ἀπροσίτου καὶ θείου φωτὸς τῆς μεταμορφώσεως βλασφήμως καὶ κακοδόξως». Τελειώνοντας τὸν λίβελλο τοῦτον ἰσχυρίζεται ὅτι ἔτσι φρονεῖ καὶ ἐμμένει πάντοτε σ' αὐτὰ καὶ ποτὲ δὲν θὰ φρονήση διαφορετικά, ἀκόμη κι' ἂν τοῦ ἐπιβάλη κανεὶς μυρίους θανάτους. Ἄλλὰ πρὶν περάσουν τέσσερις μῆνες ὀλόκληροι, χωρὶς νὰ βιασθῆ ἀπὸ κανένα ἀπολύτως, ἀλλ' ἀπλῶς ἔπειτα ἀπὸ ἐρώτησι τοῦ Λαπίθη, γράφει, ὅπως εἶπα, ὅτι ὁ Βαρλαάμ δὲν ἐξελέγχθηκε ἐδῶ σὲ κανένα θέμα τῶν θείων δογμάτων βλάσφημος καὶ κακόδοξος.

5 Τὴ σύνοδο πὺ συγκροτήθηκε ἐναντίον του μετὰ τὴ φυγῆ

φυγαδείαν ἐπ' αὐτῷ σύνοδον, ἐν ἐκείνῃ μὲν τῇ πεπλασμένη παρ' αὐτοῦ ὁμιλία, ὡς εὐσεβείας συνήγορόν φησιν ἀποδέχεσθαι καὶ πᾶν ὃ,τι φίλον αὐτῷ διαγνῶναι καὶ ψηφίσασθαι διατείνεται. Καὶ πρὸς τοὺς τηνικαῦτα παρόντας τῶν ἀρχιερέων, εἰς πίστιν δῆθεν 5 τῆς ἀληθείας τῶν παρ' αὐτοῦ γραφομένων ἀποτεινόμενος, «ἢ οὐχ οὕτως ἔχει ταῦτα», φησί, «θειότατοι, ἀλλ' ἐγὼ τι προστίθιμι»· οὕτως ἀνερυθριάστως καταχρῆται τῷ ψεύδει. Μετ' οὐ πολὺ δὲ πρὸς τινα τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ γράφων τῶν ἐγνωκότων τὴν ἐπ' ἐκείνης τῆς δίκης καταδίκην αὐτοῦ, «σατανικὴν» 10 ἀποκαλεῖ τὴν σύνοδον ταύτην «καὶ τοῦ τῶν Ἰουδαίων κατὰ Χριστοῦ συνεδρίου μηδὲν ἀποδέουσαν». Ἀλλὰ καὶ τὸν ἐπὶ ταῖς δυοῖς ταύταις συνόδοις προβάντα **Τόμον**, ἐκεῖ μὲν φανερωῶς ἠκριβωμένον κατ' εὐσέβειαν λέγει, διὰ παάντων δὲ τῶν ἄλλων αὐτῷ συγγραμμάτων, καὶ δι' αὐτῶν μὲν οὖν τῶν ἐξῆς ἐκεῖ γε- 15 γραμμένων, δυσσεβείας ἀπάσης ἀνάπλεων πειρᾶται δεικνύναι. Τί χρῆ περὶ ἡμῶν αὐτῶν λέγειν, καθ' ὧν περιφανῶς οὕτω μαίνεται, πῶς γράμμασιν οἰκείας χειρὸς τὴν πρὸς ἡμᾶς συμφωνίαν ἐπεμαρτύρατο, ἐπειδὴπερ ἐξετάσας μετὰ πλειόνων, ὡς καὶ αὐτὸς ἐκεῖ γράφει, συμφωνοῦντας ἡμᾶς τοῖς ἀγίοις ἀκριβῶς ἐν πᾶ- 20 σιν οἷς τε γράφομεν οἷς τε λέγομεν ἔγνω. Τῶν γε μὴν περὶ τοῦ θείου φωτὸς καὶ τῆς θείας χάριτος ἀνακολούθων αὐτῷ καὶ ἀντιθέτων λόγων, ὅλον ἡμῖν βιβλίον πρὸς τὸν σοφὸν τῆς Κυζίκου πρόεδρον ἐπεσταλμένον, μόλις τὰ πλείω συμπεριεῖληφε. Τὸ δὲ πλῆθος ὧν εἰσάγει θεοτήτων ἐν τῇ συνηγορίᾳ δῆθεν τῆς μιᾶς 25 καὶ τὸ πρὸς ἀλλήλας τῶν εἰσφερομένων παρ' αὐτοῦ τούτων θεοτήτων ἄνισον καὶ ἀνόμοιον καὶ παντελῶς ἀντεικείμενον, τίς ἂν ἐξείποι δι' ὀλίγων; Ἐνὶ δ' ὁμως καὶ ταῦτα συνορᾶν ἐκ τῶν προτέρων ἐλέγχων.

τοῦ Βαρλαάμ, σ' ἐκείνη τὴν πλαστή του ὁμιλία τὴν ἀποδέχεται ὡς συνήγορος τῆς εὐσεβείας καὶ ἰσχυρίζεται ὅτι ἀνεγνώρισε κι' ἐψήφισε ὅλα ὅσα εἶναι σ' αὐτὸν ἀγαπητά. Καὶ πρὸς τοὺς παρόντας τότε ἀρχιερεῖς ἀποτεινόμενος λέγει γιὰ πίστωσι δῆθεν τῆς ἀληθείας τῶν λεγομένων ἀπ' αὐτόν, «ἢ δὲν εἶναι ἔτσι αὐτά, θειότατοι, ἀλλ' ἐγὼ προσθέτω κάτι»· τόσο ἀνευθρίαστα κάμει κατάχρησι τοῦ ψεύδους. Ἐπειτα ἀπὸ λίγο ὅμως, γράφοντας πρὸς κάποιον στὴ Θεσσαλονίκη, ἀπὸ τοὺς γνωρίζοντας τὴν καταδίκη του σ' ἐκείνη τὴ σύνοδο, τὴν ἀποκαλεῖ σύνοδο «σατανική καὶ ὄχι διαφορετική ἀπὸ τὸ συνέδριο τῶν Ἰουδαίων κατὰ τοῦ Χριστοῦ». Ἀλλὰ καὶ τὸν *Τόμο* πὺ ἐκδόθηκε στὰ πλαίσια τῶν δύο αὐτῶν συνόδων, ἐκεῖ μὲν τὸν θεωρεῖ σαφῶς ἀκριβολόγο στὸ θέμα τῆς εὐσεβείας, σὲ ὅλα ὅμως τὰ ἄλλα συγγράμματά του καὶ μὲ τὴ συνέχεια τῶν ἐκεῖ γραμμένων, προσπαθεῖ νὰ τὸν δείξῃ γεμᾶτο ἀπὸ κάθε δυσσέβεια. Τί χρειάζεται νὰ εἰποῦμε γιὰ μᾶς τοὺς ἰδίους, ἐναντίον τῶν ὁποίων τόσο μαίνεται περιφανῶς, πῶς μὲ γράμματα ἰδιόχειρα ἐπιβεβαίωσε τὴ συμφωνία του μ' ἐμᾶς, ἀφοῦ κατόπιν ἐξετάσεως μὲ πολλοὺς ἄλλους, ὅπως γράφει κι' αὐτὸς ἐκεῖ, μᾶς εὐρῆκε ἀκριβῶς συμφώνους μὲ τοὺς ἁγίους σὲ ὅλα ὅσα γράφομε καὶ ὅσα λέγομε; Βέβαια τοὺς ἀνακολουθούς καὶ ἀντιθέτους λόγους του περὶ τοῦ θείου φωτὸς καὶ τῆς θείας χάριτος, μόλις τοὺς συμπεριέλαβε κατὰ τὸ πλεῖστον ἓνα ὀλόκληρο βιβλίο μας πὺ ἐστάλθηκε πρὸς τὸν σοφὸ πρόεδρο τῆς Κυζίκου. Τὸ πλῆθος τῶν θεοτήτων πὺ εἰσάγει μὲ τὴ δῆθεν συνηγορία τῆς μιᾶς καὶ τὸ ἄνισο καὶ ἀνόμοιο καὶ ἐντελῶς ἀντιθετικὸ μεταξὺ τους τούτων τῶν θεοτήτων πὺ εἰσάγονται ἀπ' αὐτόν, ποιὸς θὰ μπορούσε νὰ τὸ περιγράψῃ; Μπορεῖ ὅμως νὰ τὰ παρατηρήσῃ καὶ αὐτὰ ἀπὸ τοὺς προηγουμένους ἐλέγχους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Ὅτι ἐξ ὧν οὗτος γράφει περὶ τοῦ ἐν τῇ μεταμορφώσει τοῦ Κυρίου φωτός, ἀνυπόστατόν τι φάσμα καὶ κτιστὸν καὶ αἰσθητὸν δείκνυσιν οἰόμενος αὐτὸ καὶ τρεῖς μὲν φύσεις ἔχειν κατασκευάζει τὸν Χριστόν, δύο δὲ θεότητας, ὑπερκειμένην καὶ ὑφειμένην κατὰ πάντα τρόπον

6 Οὗ δὲ μήπω ποιησάμενος οἶδα μνήμην ἐν τοῖς διὰ πλάτους πρὸς αὐτὸν λόγοις, ὁ τῆς μιᾶς θεότητος, ὡς αὐτός φησιν, ὑπερμαχος οὗτος, καὶ ταῖς ἐν Χριστῷ δύο παρ' ἡμῶν εὐσεβῶς πρεσβευομέναις φύσεσι δυσσεβῶς προστίθησι καὶ τρίτην, οὐ μίαν
5 ἐν δυσὶ φύσεσι τοῦ Κυρίου θεότητα φρονῶν, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἐνὸς Χριστοῦ θεότητος ἐν τρισὶ ταῖς φύσεσι. Καὶ τὸ παραδοξότερον, ὡς οὐκ εὐθὺς ἐν τῇ παρθενικῇ συλλήψει καὶ τῷ ἐξ αὐτῆς ἀσπόρῳ τόκῳ τοιοῦτον ἀναπεφηνέναι λέγει τὸν Χριστόν, ἀλλ' ὕστερον ἐκ τοῦ Θαβωρίου ὄρους οὐκ οἶδ' ὅπως, οὐδὲ γὰρ
10 ὄρος φῶς, τὴν δοκοῦσαν αὐτῷ τρίτην μὲν φωτοειδῆ φύσιν, δευτέραν δὲ θεότητα, προσλαβέσθαι φησὶν αὐτόν. Τὸ δ' ἔτι καὶ ταύτην ὑφειμένην κατὰ πάντα τρόπον, τὴν δὲ ὑπερκειμένην, καὶ τὴν μὲν ἀναρχον, τὴν δὲ ἐκ τῆς κατ' ὄρος ἐπιφανείας τὴν ἀρχὴν λαβοῦσαν καὶ ἀχωρίστως ἐξ ἐκείνου τῷ ἀνθρωπίνῳ τοῦ Χρι-
15 στοῦ συνοῦσαν»· οὗτός ἐστιν ὁ δύο λέγων θεότητας, ὑπερκειμένην καὶ ὑφειμένην.

7 Προθεῖς γὰρ ἐκεῖνα ὅσα παρ' ἡμῶν καὶ διὰ τῆς ὑψηλῆς προσηγορίας τὸ ἄκτιστον προσμαρτυροῦντα τῷ φωτὶ πρὸς τὰ τοῦ Βαρλαάμ προῆκται, πρῶτου τὸ θειότατον φῶς ἐπικεχειρη-
20 κότος ἀθέσμως εἰς κτίσμα κατασπᾶν, ὅτι

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

“Οτι ἀπὸ ὅσα γράφει τοῦτος περὶ τοῦ φωτός στὴ μεταμόρφωσι τοῦ Κυρίου δεικνύει ὅτι τὸ θεωρεῖ σὰν ἀνυπόστατο φάσμα καὶ κτιστὸ καὶ αἰσθητό, καὶ φέρει τὸν Χριστὸ νὰ ἔχη τρεῖς φύσεις καὶ δυὸ θεότητες, ὑπερκειμένη καὶ ὑφειμένη μὲ κάθε τρόπο

6 Ἐκεῖνο πού γνωρίζω ὅτι δὲν ἀνέφερα στοὺς ἐκτενωῶς πρὸς αὐτὸν λόγους εἶναι ὅτι, αὐτὸς ὁ ὑπέρμαχος τῆς μιᾶς θεότητος ὅπως λέγει ὁ ἴδιος, στὶς ἀπὸ μᾶς εὐσεβῶς πρεσβευόμενες δύο φύσεις ἐν Χριστῷ, προσθέτει δυσσεβῶς καὶ τρίτη· δὲν δέχεται μιὰ θεότητα τοῦ Κυρίου σὲ δυὸ φύσεις, ἀλλὰ δυὸ θεότητες τοῦ ἐνὸς Χριστοῦ σὲ τρεῖς φύσεις. Καὶ τὸ παραδοξότερο εἶναι ὅτι δὲν λέγει ὅτι ἐμφανίσθηκε ὁ Χριστὸς ὡς Θεὸς εὐθὺς μὲ τὴν παρθενικὴ σύλληψι καὶ μὲ τὸν ἄσπορο ἀπὸ αὐτὴν τόκο, ἀλλ’ ὅτι αὐτὸς προσέλαβε ἔπειτα ἀπὸ τὸ Θαβώριο φῶς, δὲν ξέρω πῶς, ἀφοῦ τὸ ὄρος δὲν εἶναι φῶς, τὴν κατὰ τὴν ἄποψί του τρίτη φωτοειδῆ φύσι, δεύτερη δὲ θεότητα. Ἐκεῖνο δὲ πού ξεπερνᾶ κι’ αὐτὸν τὸν δυσσεβῆ νεωτερισμὸ εἶναι αὐτὸ πού λέγει, ὅτι «ἂν δὲν φρονῆ κανεῖς ὅτι ὁ Χριστὸς ἔχει δύο θεότητες, μιὰ κατὰ κάθε τρόπο ὑφειμένη καὶ μιὰ ὑπερκειμένη, μιὰ ἄναρχη καὶ μιὰ πού ἔλαβε τὴν ἀρχὴ ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια στὸ ὄρος καὶ συνευρίσκεται ἀπὸ τότε ἀχώριστα μὲ τὸ ἀνθρώπινο στοιχεῖο τοῦ Χριστοῦ»· αὐτὸς λοιπὸν εἶναι πού λέγει δυὸ θεότητες, ὑπερκειμένη καὶ ὑφειμένη.

7 Πράγματι ἔβαλε πρῶτα ἐκεῖνα πού ἐφέραμε ἐμεῖς, γιὰ νὰ ἐπιβεβαιώσουν μὲ τὴν ὑψηλὴ προσηγορία τους τὸ ἄκτιστο τοῦ φωτός, πρὸς τὰ λόγια τοῦ Βαρλαάμ πού πρῶτος ἐπεχείρησε ἀθέσμως νὰ ὑποβιβάσῃ τὸ θειότατο φῶς. “Ὅλοι μαζὶ ψάλλομε κάθε χρόνο·

«*παρήλθε μὲν ἡ σκιά*»

κοινῇ πάντες ἐπετείως ἄδομεν,

*ἔλήλυθε δὲ Χριστὸς ἡ ἀλήθεια
Μωσῆς ἀνεβόησεν ἐν τῷ Θαβωρίῳ,
κατιδὼν τὴν τοῦ Χριστοῦ θεότητα»*

5

καὶ

*«ὡς ἀμυδρὰν αὐγὴν τῆς θεότητος
ὁ Χριστὸς παρεγύμνωσεν ἐπ' ὄρους,
ὑποκρύψας τῆς σαρκὸς τὸ πρόσλημμα
καὶ τοῦ ἀρχετύπου τὴν εὐπρέπειαν,
καὶ ταύτην οὐχ ὀλόκληρον»*

10

καὶ «φῶς ἡ παραδειχθεῖσα θεότης» κατὰ τὸν θεολόγον Γρηγόριον· καὶ «τοιοῦτος ἤξει πάλιν ὁ Κύριος, οἷος ὥφθη τοῖς μαθηταῖς ἐν τῷ ὄρει ἢ παρεδείχθη, ὑπερνικώσης τὸ σαρκίον τῆς θεότητος»· καὶ ὡς «ὥφθη τοῖς τῶν ἀποστόλων ἐκκρίτοις», κατὰ 15 τὸν Δαμασκηνὸν θεολόγον, «ἐπ' ὄρους τὸ ἄκτιστον φῶς τῆς θεότητος», ταῦτα προθείς, καὶ πολλὸν ὕβρεων ἐσμὸν ἐπαφείς τοῖς ἄκτιστον φρονουῦσι τοῦτ' εἶναι τὸ θειότατον φῶς, ὡς δῆθεν δύο λέγουσιν ἐντεῦθεν θεότητος, τὴν ἀρχίφωτον οὐσίαν δηλονότι 20 τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἐντεῦθεν χορηγουμένην τοῖς ἀξίοις ἔλλαμψιν, εἴτ' αὐτὸς ὁ τῆς κατ' αὐτὸν μιᾶς θεότητος προσκυνητής, τῆς ἀλαμποῦς καὶ ἀμοίρου καταλλήλου λαμπρότητος, «ἔστι», φησί, «τὰ εἰρημένα ἐκλαβεῖν καὶ διαιτῆσαι ἀβλαβῶς καὶ ἀπροσκόπως πρὸς ἀποτροπὴν τῆς ἐπισφαλοῦς καινοτομίας ταύτης. Ὡσπερ 25 γὰρ εἶδόν τινες τὸν Θεὸν ἀνθρωπόμορφον ἢ πρεσβύτην ἢ νέον, καὶ οὐκ ἔστι ταῦτα οὐδὲ τοιοῦτον τὸ θεῖον (ἀμόρφωτον γὰρ πάντη καὶ ἀσχημάτιστον καὶ ἀνείδεον), οὕτω καὶ 'φῶς ἡ παρα-

1. Ἰω. Δαμασκηνοῦ, Κανὼν 6ης Αὐγούστου, ψδὴ 6η, τροπάριον β', PG 96, 849A.

«ἐπέρασε ἡ σκιά,
ἦλθε ὁ Χριστὸς ἡ ἀλήθεια,
ἐφώναξε ὁ Μωυσῆς στὸ Θαβώριο,
ἀφοῦ εἶδε τὴ θεότητα τοῦ Χριστοῦ»¹.

καὶ

«σὰν ἀμυδρὴ αὐγὴ τῆς θεότητος
ἀπεκάλυψε ὁ Χριστὸς ἐπάνω στὸ ὄρος,
ὑποκρύπτοντας τὸ πρόσλημμα τῆς σαρκὸς
καὶ φανερώνοντας τὴν ἀρμονία
τοῦ ἀρχετύπου κάλλους,
κι' αὐτὴν ὄχι ὀλόκληρη»².

Καὶ κατὰ τὸν θεολόγο Γρηγόριο «φῶς εἶναι ἡ θεότης ποὺ παραδείχθηκε»³, καὶ «τέτοιος θὰ ἔλθῃ πάλι ὁ Κύριος, ὅπως ἐφάνηκε πρὸς τοὺς μαθητὰς στὸ ὄρος ἢ παραδείχθηκε, καθὼς θὰ ὑπερνικᾷ ἡ θεότης τὸ σαρκίο»⁴, καὶ ὅτι «ἐφάνηκε στοὺς ἐγκρίτους ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους», κατὰ τὸν Δαμασκηνὸ θεολόγο, «τὸ ἄκτιστο φῶς τῆς θεότητος ἐπάνω στὸ ὄρος»⁵. Ἀφοῦ προέβαλε αὐτὰ καὶ ἐπέφερε πλῆθος ὕβρεων ἐναντίον τῶν φρονούντων ὅτι τοῦτο τὸ θειότατο φῶς εἶναι ἄκτιστο, διότι δῆθεν ἔτσι λέγουν δυὸ θεότητες, τὴν ἀρχίφωτη δηλαδὴ οὐσία τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀπὸ ἐκεῖ χορηγουμένη ἔλλαμψι στοὺς ἀξίους, ἔπειτα αὐτὸς ὁ προσκυνητῆς τῆς μιᾶς κατ' αὐτὸν θεότητος, τῆς ἀλαμποῦς καὶ συνεπῶς ἁμοιρῆς λαμπρότητος, λέγει, «εἶναι δυνατὸ νὰ ἐκλάβωμε καὶ νὰ ἐξηγήσωμε τὰ λεχθέντα ἀβλαβῶς καὶ ἀπροσκόπτως γι' ἀποτροπὴ αὐτῆς τῆς σφαλερῆς καινοτομίας. Ὅπως δηλαδὴ εἶδαν μερικοὶ τὸν Θεὸ ἀνθρωπόμορφο ἢ πρεσβύτεν ἢ νέο, ἀλλὰ δὲν εἶναι αὐτὰ οὔτε εἶναι τέτοιο τὸ θεῖο (διότι εἶναι ἐντελῶς ἀμόρφωτο καὶ ἀσχημάτιστο καὶ ἀνείδεο), ἔτσι καὶ ἡ

2. *Τροπάριον* τῆς λητῆς 6ης Αὐγούστου.

3. *Λόγος 40 εἰς ἅγιον Βάπτισμα*, 6, PG 36, 365A.

4. *Ἐπιστολὴ 101 πρὸς Κληδόνιον*, PG 37, 181B.

5. *Ἀπὸ τὸν Κανόνα τῆς 6ης Αὐγούστου*.

δειχθεῖσα θεότης', καὶ οὕτω τὸ ἄκτιστον φῶς 'ὠφθη τοῖς μαθη-
 ταῖς ἐν τῷ ὄρει'. Πλὴν ὅτι τὰ μὲν ἴσως ἐγένοντο καὶ ἀπεγένοντο
 τὴν χρεῖαν πληρώσαντα, ἐφ' οἷς τῷ Θεῷ παρελήφθησαν, τὴν δὲ
 τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου λαμπρότητα τε καὶ θέωσιν, ἣτις ἐν-
 5 ταῦθα προσηγόρευται καὶ θεότης, ἔσεσθαι φασιν οἱ ἅγιοι δι'
 αἰῶνος εἰς δόξαν καὶ ἀπόλαυσιν τῆς ἡμετέρας φύσεως διὰ πί-
 στεως καὶ ἀρετῆς ἀφικομένης εἰς τέλος».

8 Τῷ μὲν οὖν εἰπεῖν φῶς ὀφθῆναι τοῖς ἀποστόλοις τὴν θεό-
 τητα ἐπ' ὄρους, ὡς ἔσθ' ὅτε ἀνθρωπόμορφον τοῖς προφήταις
 10 τὸν Θεόν, μηδαμῆ μηδαμῶς εἶναι τὸ θεῖον τοῦτο φῶς ἔδειξεν
 οἰόμενος. Οὐδὲν γὰρ ἀνθρωπόμορφον τὸ θεῖον, ὡς καὶ αὐτὸς
 αὐτοῖς ῥήμασί φησιν, ὅτι οὐκ ἔστι ταῦτα οὐδὲ τοιοῦτο τὸ θεῖον.
 Φάσμα τοίνυν καὶ οὗτος ἀνυπόστατον, αἰσθητὸν τε καὶ κτιστόν,
 καθάπερ καὶ ὁ Βαρλαάμ ἀποφαίνεται τὸ φῶς ἐκεῖνο, καὶ γεγο-
 15 νος μὲν ποτε, ὄν δὲ οὐδέποτε, κἂν εἰ μὴ πρὸς τὸ μὴ ὄν αὐθις ἐκ-
 κεχώρηκε φανέν, κτιστόν ὅμως ἐπειδήπερ γέγονεν. Οὕτως ἐκ
 ψυχῆς ἀποδέχεται καὶ ἀσπάζεται, καθάπερ ἐγγράφως ἐξησφαλί-
 σατο, τὴν ἀπελέγξασαν σύνοδον ὅσα τῷ Βαρλαάμ περὶ τοῦ
 θείου φωτὸς τῆς μεταμορφώσεως εἴρηται βλασφήμως καὶ κα-
 20 κοδόξως. Προστιθεὶς δ' αὐτὸς παρ' ἑαυτοῦ ταῖς δυσσεβέσι τοῦ
 Βαρλαάμ καινοφωνίαις καὶ συνεῖναι τὸ φῶς τοῦτο δι' αἰῶνος
 τῷ τοῦ Κυρίου σώματι διδάσκων, ἕτερον καὶ παρὰ τὴν ἀνθρω-
 πίνην καὶ παρὰ τὴν θείαν φύσιν παντάπασιν ὑπάρχον (οὐδεμία
 γὰρ ἐκείνων φάσμα οὐδ' αἰσθητὸν τι καὶ ἀνυπόστατον ὑπάρχει
 25 φῶς), ἔδειξε μετὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ τὴν φαντασιώδη
 ταύτην καὶ ἀνυπόστατον φύσιν ἐκ τοῦ ὄρους ἀνειληφέναι, βαβαὶ
 τῆς ἀλλοκότου δόξης, τὸν ἀληθῆ Θεὸν καὶ τοῦ Θεοῦ Υἱόν, ὡς
 ἐκ τριῶν αὐτὸν νῦν καὶ ἑσαεὶ συγκεῖσθαι φύσεων, τῆς θείας καὶ
 τῆς ἀνθρωπίνης καὶ τῆς τοῦ φωτὸς ἐκείνου, ὧν ἡ μὲν οὐδαμῶς
 30 ἔστι θεότης, ἡ ἀνθρωπότης δηλαδή, ἡ δὲ ὑστερογενεστέρα ταύ-
 της, κατ' αὐτόν, καὶ ψευδώνυμος θεότης, ὡς οὕσα φαντασιώδης

θεότης πού παραδείχθηκε εἶναι φῶς, κι' ἔτσι τὸ ἄκτιστο φῶς ἐφάνηκε στοὺς μαθητὰς ἐπάνω στὸ ὄρος. Ἄλλ' ὁμως ἐκεῖνα μὲν ἔγιναν καὶ ἀπέγιναν, ἀφοῦ ἐκπλήρωσαν τὴν ἀνάγκη στὰ θέματα γιὰ τὰ ὁποῖα παραλήφθηκαν ἀπὸ τὸν Θεό, ἢ λαμπρότης ὁμως καὶ θέωσις τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου, πού ἐδῶ ὀνομάζεται καὶ θεότης, οἱ ἅγιοι λέγουν ὅτι θὰ εἶναι αἰωνίως σὲ δόξα καὶ ἀπόλαυσι τῆς φύσεώς μας πού τελειοποιεῖται διὰ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀρετῆς».

- 8 Λέγοντας λοιπὸν ὅτι ἡ θεότης ἐμφανίσθηκε στοὺς ἀποστόλους ὡς φῶς ἐπάνω στὸ ὄρος, ὅπως μερικὲς φορές ὁ Θεὸς ἐμφανίσθηκε ἀνθρωπόμορφος στοὺς προφῆτες, ἔδειξε ὅτι δὲν νομίζει ὅτι ὑπάρχει κατὰ κάποιον τρόπο πουθενὰ τὸ θεῖο τοῦτο φῶς· δὲν εἶναι ἄλλωστε οὔτε ἀνθρωπόμορφο τὸ θεῖο, ὅπως λέγει κι' αὐτὸς μὲ τὰ λόγια τοῦτα, ὅτι δὲν εἶναι αὐτὰ οὔτε εἶναι τέτοιο τὸ θεῖο. Ἀποφαίνεται κι' αὐτός, ὅπως ὁ Βαρλαάμ, ὅτι εἶναι φάσμα, αἰσθητὸ καὶ κτιστό, ἐκεῖνο τὸ φῶς, ὅτι γίνεται μὲν πάντοτε ἀλλὰ δὲν εἶναι ποτέ· καὶ ἂν δὲν ἀποχώρησε πάλι πρὸς τὸ μὴ ὄν, ἀφοῦ ἐφάνηκε ὁμως, εἶναι κτιστό, ἐφ' ὅσον ἔγινε. Ἔτσι ἀπὸ ψυχὴ ἀποδέχεται καὶ ἀσπάζεται, ὅπως διαβεβαίωσε ἐγγράφως, τὴν σύνοδο πού ἐξέλεγε ὅσα εἶπε ὁ Βαρλαάμ βλασφήμως καὶ κακοδόξως περὶ τοῦ θείου φωτὸς τῆς μεταμορφώσεως. Προσθέτοντας ὁ ἴδιος ἀπὸ μόνου του στὶς δυσσεβεῖς καινοφωνίες τοῦ Βαρλαάμ, διδάσκοντας ὅτι τὸ φῶς τοῦτο συνυπάρχει αἰωνίως στὸ σῶμα τοῦ Κυρίου, σὰν διαφορετικὸ ἐντελῶς ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνη φύσι καὶ ἀπὸ τὴ θεία φύσι (διότι καμμιὰ ἀπὸ αὐτὲς τὶς δυὸ δὲν εἶναι φάσμα οὔτε κάποιο αἰσθητὸ εἶναι ἀνυπόστατο φῶς), ἔδειξε ὅτι μαζὶ μὲ τὴν ἀνθρωπίνη φύσι ἐπῆρε ἀπὸ τὸ ὄρος κι' αὐτὴν τὴ φαντασιώδη κι' ἀνυπόστατη φύσι, ἀλλοίμονο στὴν ἀλλόκοτη δοξασία, τὸν ἀληθινὸ Θεὸ καὶ τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ· ὥστε τώρα καὶ γιὰ πάντα ν' ἀποτελῆται ἀπὸ τρεῖς φύσεις, τὴ θεία, τὴν ἀνθρωπίνη καὶ τὴν τοῦ φωτὸς ἐκείνου, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἢ μιὰ δὲν εἶναι καθόλου θεότης, ἢ ἀνθρωπότης δηλαδή, ἢ ἄλλη εἶναι ὑστερογενέστερη κατ' αὐτὸν καὶ ψευδώνυμη θεό-

θέωσις καὶ ἀρκτὴ καὶ γενητὴ, ἢ δέ, ἀληθινὴ θεότης. Τοιοῦτός ἐστιν αὐτῷ «ὁ τῷ μὲν Θεῷ πιστὸς λόγος», ὡς αὐτὸς μεγαλαυχῶν φησί, «περὶ δὲ τὰ θεῖα εὐλαβῆς, περὶ δὲ τοὺς κειμένους ὄρους τῆς εὐσεβείας ἀσφαλῆς. Τὸ τοιοῦτο δὴ φησὶ κτιστὸν καὶ
5 αἰσθητὸν καὶ φασματῶδες συνέσεσθαι τῷ ἀνθρωπίνῳ τοῦ Χριστοῦ εἰς δόξαν καὶ ἀπόλαυσιν τῶν διὰ πίστεως καὶ ἀρετῆς τελειωθέντων». Δῆλος οὖν ἐστὶν ἐντεῦθεν οὗτος οὐκ ἐκεῖνο τὸ φῶς, ὅ,τι ποτέ ἐστιν, ἀλλ' αὐτὸν τὸν Θεὸν εἶναι κτιστὸν καὶ αἰσθητὸν καὶ ἀνυπόστατον δοξάζων φάσμα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

**Παράστασις ὡς εἰ καὶ ὑποκρίνεται τῇ μιᾷ συνηγορεῖν,
ἀλλ' οὐδεμίαν ἄκτιστον ὁ Ἀκίνδυνος πρεσβεύει
θεότητα**

9 «Τότε γὰρ τοῖς υἱοῖς τοῦ μέλλοντος αἰῶνος», κατὰ τοὺς θεολόγους, «οὐκ ἀέρος, οὐ φωτός, οὐ τόπου χρεία καὶ τῶν τοιούτων, ἀλλ' ἀντὶ πάντων αὐτοῖς τὸ θεῖον γενήσεται»· «καὶ ἔσται ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσι», κατὰ τὸν ἀπόστολον, «ὅταν», κατὰ τὸν θεολόγον Γρηγόριον, «μηκέτι πολλὰ ὦμεν ὡσπερ νῦν
15 τοῖς κινήμασι καὶ τοῖς πάθεσιν, οὐδὲν ὄλως Θεοῦ ἢ ὀλίγον ἐν ἡμῖν αὐτοῖς φέροντες, ἀλλ' ὅλοι θεοειδεῖς, ὅλου Θεοῦ χωρητικοὶ καὶ μόνου· τοῦτο γὰρ ἡ τελείωσις πρὸς ἣν σπεύδομεν». Ἐπεὶ τοίνυν τοῦθ' ἡμῖν ἐστὶν ἡ τελείωσις, τὸ μόνου τοῦ μόνου Θεοῦ χωρητικοὺς γενέσθαι, καὶ ἀντὶ πάντων τότε ἔσται τοῖς δι' ἀρε-
20 τῆς καὶ πίστεως τελειωθεῖσιν ὁ Θεός, δόξα δὲ καὶ ἀπόλαυσις κατὰ τὸν Ἀκίνδυνον τῆς ἡμετέρας φύσεως διὰ πίστεως καὶ ἀρετῆς ἀφικομένης εἰς τέλος ἐν τῷ μέλλοντι τὸ κατ' αὐτὸν ἀνυπόστατον καὶ φασματῶδες φῶς καὶ κτιστὸν καὶ αἰσθητὸν, αὐτὸς ἐστὶν ὁ Θεὸς κτιστὸν καὶ αἰσθητὸν καὶ ἀνυπόστατον φάσμα κατ'

1. Γρηγορίου Νύσσης, *Περὶ ψυχῆς καὶ ἀναστάσεως* 3, PG 46, 104B.

2. *A' Κορ.* 15, 28.

της, διότι εἶναι φαντασιώδης θέωσις καὶ ἀρκτὴ καὶ γενητὴ, ἐνῶ ἢ ἄλλη εἶναι ἀληθινὴ θεότης. Τέτοιος εἶναι ὁ λόγος του, ὅπως ὁ ἴδιος ἰσχυρίζεται ὑπερήφανα· «πιστὸς στὸ Θεό, εὐλαβὴς στὰ θεῖα, ἀλάθευτος στοὺς κειμένους ὅρους τῆς εὐσεβείας· τὸ τέτοιο φῶς λοιπὸν, τὸ κτιστὸ καὶ αἰσθητὸ καὶ φασματῶδες, λέγει ὅτι θὰ συνυπάρχη μὲ τὸ ἀνθρώπινο τοῦ Χριστοῦ, γιὰ δόξα καὶ ἀπόλαυσι τῶν τελειωθέντων διὰ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀρετῆς». Εἶναι λοιπὸν φανερὸ ἀπὸ ἐδῶ ὅτι τοῦτος δὲν θεωρεῖ ἐκεῖνο τὸ φῶς, ὅ,τι κι' ἂν εἶναι, ἀλλ' αὐτὸν τὸν Θεὸ κτιστὸ καὶ αἰσθητὸ καὶ ἀνυπόστατο φάσμα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

**Παράστασις ὅτι, ἂν καὶ ὑποκρίνεται ὅτι δείχνει τὴ μιὰ
ὁ Ἀκίνδυνος, πάντως καμμιά θεότητα δὲν
ἀποδέχεται ἄκτιστη**

- 9 Κατὰ τοὺς θεολόγους, «τότε οἱ υἱοὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος δὲν θὰ χρειάζονται οὔτε ἀέρα οὔτε φῶς οὔτε τόπο καὶ τὰ παρόμοια, ἀλλὰ ἀντὶ γιὰ ὅλα θὰ ἔχουν τὸ θεῖο»¹. «καὶ θὰ εἶναι ὁ Θεὸς τὰ πάντα σὲ ὅλα»², κατὰ τὸν ἀπόστολο, ὅταν κατὰ τὸν θεολόγο Γρηγόριο, «δὲν θὰ εἴμαστε πολλά, ὅπως τώρα μὲ τὰ κινήματα καὶ τὰ πάθη, πού δὲν φέρομε μέσα μας τίποτε ἀπὸ τὸν Θεὸ καθόλου ἢ ὀλίγο, ἀλλὰ θὰ εἴμαστε ὀλόκληροι θεοειδεῖς, χωρητικοὶ ὅλου τοῦ Θεοῦ καὶ μόνου τοῦ Θεοῦ· διότι τοῦτο εἶναι ἡ τελείωσις πρὸς τὴν ὁποία σπεύδομε»³. Ἀφοῦ λοιπὸν τοῦτο εἶναι γιὰ μᾶς ἡ τελείωσις, τὸ νὰ γίνωμε χωρητικοὶ μόνου τοῦ μόνου Θεοῦ, ὅποτε ἀντὶ γιὰ ὅλα θὰ εἶναι ὁ Θεὸς στοὺς τελειωμένους μὲ τὴν ἀρετὴ καὶ τὴν πίστι, δόξα δὲ καὶ ἀπόλαυσις κατὰ τὸν Ἀκίνδυνο τῆς φύσεώς μας εἶναι τὸ κατὰ τὴν ἄποψί του ἀνυπόστατο καὶ φασματῶδες φῶς, τὸ κτιστὸ καὶ αἰσθητό, ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς εἶναι κατ' αὐτὸν κτιστὸ καὶ αἰσθητὸ καὶ ἀνυπόστατο φά-

· 3. Λόγος 30 (Θεολογικὸς 4), 6, PG 36, 112B.

αὐτόν. Οὐκοῦν οὐδεμίαν οὗτος ἄκτιστον πρεσβεύει θεότητα, καὶ ἄθεος ὢν ὡς ἀληθῶς, πρὸς τὴν τῶν πολλῶν ἀπάτην ὥσπερ καὶ τὰλλα πάνθ' ὑποκρίνεται φρονεῖν, ἵνα τῆς ἀσφαλοῦς δόξης ἀποβουκολοίη κλέπτων τοὺς φενακιζομένους, οὕτω καὶ τὴν
 5 ὑπὲρ τῆς μιᾶς ἀκτίστου θεότητος ὑπελθεῖν ὑποκρίνεται συνηγορίαν. Ἐπιδαψιλευόμενος δ' ἑαυτῷ τὴν ἀθεωτάτην ταυτηνὶ γνώμην, οὐ κτιστὸν καὶ αἰσθητὸν μόνον ἀποφαίνεται τὸ θεῖον φῶς, ἀλλὰ καὶ τοῦ αἰσθητοῦ φωτὸς διαφερόντως χειρόν, ἅμα καὶ καιναῖς τισι καὶ ἀλλοκότοις ἐπινοίαις καὶ αὐτὴν τὴν τοῦ
 10 Βαρλαάμ κακοφροσύνην ἀποκρύπτειν ἀεὶ ταῖς ὑπερβαλλούσαις εἰς αὐτὸ βλασφημίαις φιλοτιμούμενος.

10 Ἐκεῖνος μὲν γὰρ «πάντ'» ἔλεγε «τά τε νοοῦντα καὶ τὰ νοοούμενα σεμνότερα εἶναι τοῦ κατὰ τὴν θείαν μεταμόρφωσιν φωτός, ὡς τῇ ὄψει διὰ τοῦ ἀέρος προσπεσόντος», καθάπερ
 15 ἤγηται φρενοβλαβῶς αὐτός, «καὶ αἰσθητικῇ δυνάμει ὑποπεπτωκότος καὶ τὰ αἰσθητὰ μόνα δεικνύντος τοῖς ὀρῶσιν, ὑλικοῦ τε ὄντος καὶ ἐσχηματισμένου, καὶ ἐν τόπῳ καὶ ἐν χρόνῳ φαινομένου, καὶ τὸν ἀέρα χρωματίζοντος», καθὰ καὶ συνοδικῶς ἀπηλέγχθη δυσσεβέστατα φρονῶν. Οὗτος δὲ οὐχὶ κατὰ μόνου τοῦ
 20 λάμπαντος ἐπ' ὄρους ἀπὸ τοῦ Σωτῆρος βλασφημεῖ φωτός, παραπλησίως μὲν ἀφρόνως, προφάσεως δέ τινος ὁμως ἐπειλημμένος κατ' ἐκεῖνον, ὡς ἐπὶ γῆς καὶ παρ' ἀνθρώπων ὥπται, καὶ τῶν ἔτι στρεφομένων ἐν τῷ ἐπικήρῳ κόσμῳ τούτῳ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ὑπερουράνιον καὶ προκόσμιον καὶ ὑπερκόσμιον φῶς, ἐν
 25 ὧ πάσαι αἱ τῶν ἀγγέλων ἀξίαι, εἴτε τῇ τάξει τῆς στάσεως μεριζομένων τὸν φωτισμόν, εἴτε τοῖς μέτροις τοῦ φωτισμοῦ τὴν στάσιν λαμβανόντων, κατὰ τὸν θεολόγον φάναι Γρηγόριον· καὶ τοῦτο τοίνυν τὸ τῶν αἰδίων ἀγγέλων φῶς κτιστὸν εἶναι ἀποφαίνεται καὶ τοῦ αἰσθητοῦ φωτὸς χειρόν ἐπιχειρεῖ δεικνύναι.

4. Ἐννοεῖ τὸν Βαρλαάμ πὸ καταδικάσθηκε στὴ σύνοδο τοῦ Ἰουνίου 1341. Τὸ κείμενον ἀπὸ τὸ Συνοδικὸ τόμο 8, PG 151, 682.

σμα. Ἐπομένως καμμιά θεότητα δὲν δέχεται αὐτὸς ἄκτιστη· κι' ἐνῶ εἶναι ἀληθινὰ ἄθεος, ὅπως γιὰ ἐξαπάτησι τῶν πολλῶν ὑποκρίνεται ὅτι φρονεῖ καὶ ὅλα τὰ ἄλλα, γιὰ νὰ παραπλανᾷ τοὺς εὐπίστους δολίως ἀπὸ τὴν ἀλάθευτη γνώμη, ἔτσι ὑποκρίνεται ὅτι ἀνέλαβε καὶ τὴ συνηγορία ὑπὲρ τῆς μιᾶς ἄκτιστης θεότητος. Προσφέροντας στὸν ἑαυτό του αὐτὴν τὴν ἀθεώτατη γνώμη, δὲν χαρακτηρίζει μόνο κτιστὸ καὶ αἰσθητὸ, ἀλλὰ καὶ πολὺ χειρότερο ἀπὸ τὸ αἰσθητὸ τὸ θεῖο φῶς. Συγχρόνως μὲ παράδοξα καὶ ἀλλόκοτα ἐπινοήματα προσπαθεῖ ν' ἀποκρύπτει συνεχῶς κι' αὐτὴν τὴν κακοφροσύνη τοῦ Βαρλαάμ, μὲ τὶς ὑπερβολικὲς δηλαδὴ βλασφημίες ἐναντίον του.

- 10 Πράγματι ἐκεῖνος ἔλεγε «ὅτι ὅλα, νοοῦντα καὶ νοούμενα, εἶναι ἀξιολογώτερα ἀπὸ τὸ φῶς πού παρουσιάσθηκε στὴ θεία μεταμόρφωσι, διότι τοῦτο ἔπεσε στὴν ὄψι διὰ τοῦ ἀέρος», ὅπως αὐτὸς νομίζει φρενοβλαβῶς, «καὶ ὑπέπεσε σ' αἰσθητικὴ δύναμι καὶ δεικνύει μόνο τὰ αἰσθητὰ στοὺς θεατάς, εἶναι ὑλικὸ καὶ σχηματοποιημένο, φαίνεται σὲ τόπο καὶ χρόνο καὶ χρωματίζει τὸν ἀέρα», ὅπως ἀπελέγχθηκε ὅτι φρονεῖ δυσσεβέστατα καὶ συνοδικῶς⁴. Τοῦτος δὲν βλασφημεῖ μόνο ἐναντίον τοῦ φωτὸς πού ἔλαμψε ἐπάνω στὸ ὄρος ἀπὸ τὸν Σωτῆρα, ἀφρόνως κατὰ παραπλήσιο μ' ἐκεῖνον τρόπο, ἀλλὰ μὲ κάποια πρόφασι σὰν ἐκεῖνον, ὅτι ἐφάνηκε ἐπάνω στὴ γῆ καὶ ἀπὸ ἀνθρώπους, πού ἀκόμη εὐρίσκονται σὲ τοῦτον τὸν πρόσκαιρο κόσμο, ἀλλὰ βλασφημεῖ καὶ ἐναντίον τοῦ ὑπερουρανοῦ καὶ προκοσμίου καὶ ὑπερκοσμίου φωτός, στὸ ὁποῖο ὅλα τὰ ἀξιώματα τῶν ἀγγέλων⁵, πού εἴτε μοιράζονται τὸ φωτισμὸ σύμφωνα μὲ τὴν τάξι τῆς στάσεως εἴτε παίρνουν τὴ στάσι κατὰ τὰ μέτρα τοῦ φωτισμοῦ, γιὰ νὰ ὁμιλήσωμε σύμφωνα μὲ τὸν θεολόγο Γρηγόριο⁶· ἀποφαίνεται λοιπὸν ὅτι καὶ τοῦτο τὸ φῶς τῶν αἰδίων ἀγγέλων εἶναι κτιστὸ κι' ἐπιχειρεῖ νὰ δείξη ὅτι εἶναι χειρότερο ἀπὸ τὸ αἰσθητὸ φῶς.

5. Βλ. Μ. Βασιλείου, *Εἰς τὴν ἐξαήμερον* 2, 5, PG 29, 40C.

6. *Λόγος 40 εἰς τὸ ἅγιον Βάπτισμα*, 5, PG 36, 364B.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

**Ὅτι τὸ ὑπερουράνιον καὶ προκόσμιον καὶ ὑπερκόσμιον φῶς
κτίσμα εἶναι κατασκευάζει καὶ φανερώς ἀποφαίνεται**

11 Τοῦ γὰρ μεγάλου Βασιλείου περὶ τοῦ σκότους, ὃ πρὸ τῆς
τοῦ κατ' αἴσθησιν φωτὸς γενέσεως ἦν ἐπάνω τῆς ἀβύσσου, δια-
πορητικῶς εἰπόντος, «ποιίου τοίνυν φωτὸς ἄμοιρος αἰφνιδίως
εὐρέθη ὁ ἐν τῷ κόσμῳ τόπος, ὥστε τὸ σκότος ἐπάνω εἶναι τοῦ
5 ὕδατος;» εἶτα καὶ τὴν οἰκείαν προσειρηκότος δόξαν, «λογιζόμε-
θα γάρ», φησίν, «ὅτι εἶπερ τι ἦν πρὸ τῆς τοῦ αἰσθητοῦ τούτου
καὶ φθαρτοῦ κόσμου συστάσεως, ἐν φωτὶ ἂν ἦν δηλονότι· οὔτε
γὰρ αἱ τῶν ἀγγέλων ἀξίαι, οὔτε πᾶσαι αἱ ἐπουράνιοι στρατιαί,
οὔτε ὅλως ὅ,τι ἐστὶν ὠνομασμένον ἢ ἀκατονόμαστον τῶν λογι-
10 κῶν φύσεων καὶ τῶν λειτουργικῶν πνευμάτων ἐν σκότῳ διῆ-
γεν, ἀλλ' ἐν φωτὶ καὶ πάσῃ εὐφροσύνῃ πνευματικῇ τὴν πρέπου-
σαν ἑαυτοῖς κατάστασιν εἶχον. Καὶ τούτοις οὐδεὶς ἀντερεῖ· οὐ-
κουν ὅστις γε τὸ ὑπερουράνιον φῶς ἐν ταῖς τῶν ἀγαθῶν ἐπαγγελ-
λίαις ἐκδέχεται, περὶ οὗ Σολομών φησι, 'φῶς δικαίοις διαπαν-
15 τός', καὶ ὁ ἀπόστολος, 'εὐχαριστοῦντες τῷ Πατρὶ τῷ ἰκανώσαν-
τι ἡμᾶς ἐν τῇ μερίδι τοῦ κλήρου τῶν ἀγίων ἐν τῷ φωτί'. Εἰ γὰρ
οἱ καταδικαζόμενοι πέμπονται εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον,
δηλον ὅτι οἱ τὰ τῆς ἀποδοχῆς ἄξια εἰργασμένοι ἐν τῷ ὑπερκο-
σμίῳ φωτὶ τὴν ἀνάπαυσιν ἔχουσιν. Ἐπεὶ οὖν ἐγένετο ὁ οὐρανὸς
20 προστάγματι Θεοῦ, ἀθρόως περιταθεὶς τοῖς ἐντὸς τῆς αὐτοῦ πε-
ριφερείας ἀπειλημένοις, σῶμα ἔχων συνεχῆς ἰκανὸν τῶν ἕξω
διαστῆσαι τὰ ἐνδον, ἀναγκαίως τὸν ἐναπολειφθέντα αὐτῷ τόπον

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

**“Οτι ἐπινοεῖ καὶ ἰσχυρίζεται φανερώς ὅτι τὸ ὑπερουράνιο
καὶ προκόσμιο καὶ ὑπερκόσμιο φῶς εἶναι κτίσμα**

11 Ὁ μέγας Βασίλειος εἶπε ἐρωτηματικῶς περὶ τοῦ σκότους, τὸ ὁποῖο ἦταν ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἄβυσσο πρὶν ἀπὸ τὴν γένεσι τοῦ κόσμου, «ποιοῦ λοιπὸν φωτὸς εὐρέθηκε ἐξαφνικὰ ἄμοιρος ὁ τόπος στὸν κόσμος, ὥστε νὰ εἶναι τὸ σκότος ἐπάνω στὸ ὕδωρ;». Ἐπειτα, ἀφοῦ διετύπωσε τὴν ἀποψὶ του, λέγει, «σκεπτόμαστε ὅτι, ἂν ὑπῆρχε κάτι πρὶν ἀπὸ τὴν σύστασι τοῦ αἰσθητοῦ τούτου καὶ φθαρτοῦ κόσμου, προφανῶς θὰ ἦταν στὸ φῶς· διότι οὔτε οἱ ἀξίες τῶν ἀγγέλων οὔτε ὅλες οἱ ἐπουράνιες στρατιές, οὔτε γενικῶς ὅ,τι εἶναι ὠνομασμένο ἢ ἀκατονόμαστο τῶν λογικῶν φύσεων καὶ τῶν λειτουργικῶν πνευμάτων, ἐπαιρνοῦσαν στὸ σκότος· ἀλλ’ ἀντιθέτως εἶχαν τὴν κατάλληλη σ’ αὐτοὺς θέσι στὸ φῶς μὲ κάθε πνευματικὴ εὐφροσύνη. Καὶ σ’ αὐτὰ δὲν θὰ ἀντεῖπη κανένας· ὄχι βέβαια ὁποῖος περιμένει τὸ ὑπερουράνιο φῶς μὲ τὶς ἐπαγγελίες τῶν ἀγαθῶν, γιὰ τὸ ὁποῖο λέγει ὁ Σολομών, ‘φῶς στοὺς δικαίους διαπαντός’¹, καὶ ὁ ἀπόστολος ‘εὐχαριστώντας τὸν Πατέρα ποὺ μᾶς ἀξίωσε νὰ πάρουμε μερίδιο ἀπὸ τὴν κληρονομία τῶν ἁγίων στὸ φῶς’². Ἄν πράγματι οἱ καταδικαζόμενοι στέλλονται στὸ σκότος τὸ βαθύτερο, εἶναι φανερό ὅτι ὅσοι ἔχουν πραγματοποιήσει τὰ ἄξια τῆς ἀποδοχῆς ἔργα θὰ εὕρουν ἀνάπαυσι στὸ ὑπερκόσμιο φῶς. Ὅταν λοιπὸν ὁ οὐρανὸς ἔγινε μὲ πρόσταγμα τοῦ Θεοῦ κι’ ἐτεντώθηκε διάπλατα γύρω ἀπὸ τὰ σώματα ποὺ περιελήφθηκαν στὴν περιφέρειά του, ἔχοντας συνεχῆς σῶμα ἱκανὸ νὰ διαχωρίζη τὰ μέσα ἀπὸ τὰ ἔξω, ἀναγκαίως κατέστησε ἀφεγγῆ τὸν τόπο ποὺ ἔμεινε μέσα του,

1. Παροιμ. 13, 9.

2. Κολ. 1, 12.

ἀφεγγῆ κατέστησε, τὴν ἕξωθεν αὐγὴν διακόψας». Τοῦτο προ-
 θεὶς ὁ Ἀκίνδυνος ἀπὸ τούτου τοῦ κεφαλαίου φησὶν «οἶεσθαι πε-
 πλανῆσθαι ἡμᾶς καὶ τὴν ὑφειμένην ἄκτιστον ὀρατὴν σωματι-
 κοῖς ὀφθαλμοῖς καθ' ἑαυτὴν δογματίσαι θεότητα, μὴ συνειδότας
 5 ὅτι τὸ ἄκτιστον καὶ ὑπερούσιον φῶς οὐ σώματι συνεχεῖ δια-
 φράττεται, ἀλλὰ πανταχοῦ πάρεστι καὶ διὰ πάντων χωρεῖ ἀσχέ-
 τως καὶ ἀκωλύτως. Ὅπου γὰρ ἡ τῶν ἀγγέλων φύσις, κτιστὴ
 οὔσα, οὐ κωλύεται ὑπὸ τῆς οὐρανόου περιφερείας μέχρις ἡμῶν
 καταβαίνειν, εἰς διακονίαν ἀποστελλομένη παρὰ τοῦ κτίσαντος,
 10 πῶς ἂν τὸ ἄκτιστον φῶς ἐκωλύετο ὑπὸ τοῦ σώματος τοῦ οὐρα-
 νίου; Καίτοι πῶς καὶ αὐτὸ τοῦτο εἶδέ τις ἢ βλέπει σωματικοῖς
 ὀφθαλμοῖς, ἐπειδὴ φησὶν ὁ μέγας Βασίλειος διαφραχθῆναι αὐτὸ
 ἐξ ἀρχῆς ὑπὸ τῆς οὐρανόου περιφερείας καὶ τὴν αὐγὴν ἐκείνου
 διακοπῆναι;». Τοῦτον τὸν λῆρον ἅπαντα συνθεῖς περὶ τοῦ
 15 ἀφθάρτου καὶ ὑπερκοσμίου φωτὸς δυσσεβῶς ὁμοῦ τε καὶ φρε-
 νοβλαβῶς, εἶτ' ἀποφαινόμενος καθ' ἡμῶν ἐπάγει· «δῆλον οὖν
 ὅτι πάντα ὁ ἄνθρωπος οὗτος πεπλάνηται».

12 «Οἶεσθαι» μὲν οὖν ἔφη περὶ ἡμῶν τοιαῦτα τὴν ἀρχὴν,
 ἐπειδὴπερ οὐδαμοῦ τῶν λόγων εἶδε τῆς ρήσεως ταύτης μνήμην
 20 ἡμᾶς πεπονημένους. Εἰ γὰρ καὶ περὶ φωτὸς ἐστὶν ὑπερκοσμίου,
 ἀλλὰ τοῖς διαστρέφειν ἡρημένοις διὰ τὴν ἐνοῦσαν ἀσάφειαν εὐε-
 πιχείρητός ἐστι καὶ ὑπ' Ἀκινδύνου προβεβλήσθαι χρῆν, ὥσπερ
 δῆτα καὶ προβέβληται, καὶ οὐ μετρίως διέστραπται κακουργη-
 θεῖσα, ὡς ὁ λόγος δεῖξει προῖών. Ἔθος γὰρ τοῦτο τοῖς πονη-
 25 ροῖς αἰρεσιάρχαις παλαιόν, τὰ σαφῆ τῆς γραφῆς διὰ τῶν ἀσα-
 φῶν μετὰγειν καὶ σοφιστικῶς ἐντεῦθεν παρακρούεσθαι τοὺς
 παραγομένους ὑπ' αὐτῶν. Ἡμεῖς δ' ἐκ τῶν σαφῆ καὶ τρανῆ καὶ
 πανταχόθεν οὐκ ἀνεπιθόλωτον μόνον τὴν διάνοιαν ἐχόντων,
 ἀλλὰ καὶ φανοτάτην ἴσα καὶ φωτί, τὴν ὑπὲρ τοῦ θεοῦ φωτὸς
 30 εὐσεβῆ δόξαν ἐπιδεικνυμεν. Ἀλλ' ἐπειδὴπερ ἐκ τοῦ «οἶεσθαι»
 αὐτὸς πεπλανῆσθαι ὄντινοῦν, δῆλον εἶναι τοῦτο ἀπεφήνατο,

διακόπτοντας τὴν ἀπ' ἔξω αὐγή»³. Παραθέτοντας τοῦτο ὁ Ἀκίνδυνος, λέγει ὅτι ἀπὸ τοῦτο τὸ κεφάλαιο νομίζει «ὅτι ἔχομε πλανηθῆ ἡμεῖς καὶ ἔδογματίσαμε ὅτι ἡ ὑφειμένη ἄκτιστη θεότης εἶναι καθ' ἑαυτὴν ὁρατὴ μὲ σωματικούς ὀφθαλμούς, χωρὶς νὰ καταλαβαίνωμε ὅτι τὸ ἄκτιστο κι' ὑπερούσιο φῶς δὲν διαφράττεται μὲ συνεχῆς σῶμα, ἀλλὰ εἶναι παντοῦ παρὸν καὶ προχωρεῖ σὲ ὅλα χωρὶς νὰ συγκρατῆται καὶ νὰ ἐμποδίζεται. Πράγματι, ἀφοῦ ἡ φύσις τῶν ἀγγέλων, ποὺ εἶναι κτιστή, δὲν ἐμποδίζεται νὰ κατεβαίνει ἀπὸ τὴν οὐράνια περιφέρεια ἕως ἐμᾶς, ἀποστελλομένη ἀπὸ τὸν κτίστη σὲ διακονία, πῶς θὰ μπορούσε νὰ ἐμποδισθῆ τὸ ἄκτιστο φῶς ἀπὸ τὸ οὐράνιο σῶμα; Καὶ ὅμως, πῶς τοῦτο τὸ ἴδιο τὸ εἶδε ἢ τὸ βλέπει κανεὶς μὲ σωματικούς ὀφθαλμούς, ὅταν ὁ μέγας Βασίλειος λέγει ὅτι αὐτὸ διαφράχθηκε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἀπὸ τὴν οὐράνια περιφέρεια καὶ ὅτι διακόπηκε ἡ αὐγή ἐκείνου;». Ἀφοῦ συνέθεσε ὅλη τούτη τὴ φλυαρία δυσσεβῶς καὶ φρενοβλαβῶς περὶ τοῦ ἀφθάρτου καὶ ὑπερκοσμίου φωτός, ἔπειτα ἀπευθυνόμενος ἐναντίον μας προσθέτει, «εἶναι λοιπὸν φανερό ὅτι τοῦτος ὁ ἄνθρωπος ἔχει πλανηθῆ».

- 12 Εἶπε λοιπὸν γιὰ μᾶς στὴν ἀρχὴ «ὅτι νομίζει», ἐπειδὴ σὲ κανένα μέρος τῶν λόγων δὲν εἶδε νὰ μνημονεύωμε τούτην τὴ ρῆσι. Διότι, ἂν καὶ πρόκειται περὶ ὑπερκοσμίου φωτός, λόγῳ τῆς ἀσαφείας ποὺ περικλείει εἶναι εὐκολοχειρίστη ἀπὸ ἐκείνους ποὺ συνηθίζουν νὰ διαστρέφουν κι' ἔπρεπε νὰ προβληθῆ ἀπὸ τὸν Ἀκίνδυνο, ὅπως καὶ προβλήθηκε, καὶ διαστράφηκε ὄχι μετρίως μὲ κακοποίησι, ὅπως θὰ δείξῃ ὁ λόγος στὴ συνέχεια. Εἶναι πράγματι παλαιὰ συνήθεια τῶν πονηρῶν αἰρεσιάρχῶν νὰ μετατρέπουν τὰ σαφῆ τῆς Γραφῆς διὰ τῶν ἀσαφῶν καὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο νὰ ἐξαπατοῦνται οἱ παρασυρόμενοι ἀπ' αὐτούς. Ἐμεῖς ὅμως ἐπιδεικνύομε τὴν εὐσεβῆ δοξασία περὶ τοῦ θείου φωτός μὲ τὴ μαρτυρία ἐκείνων ποὺ ἔχουν τὴ διάνοια σαφῆ καὶ τρανῆ καὶ ἀπὸ κάθε πλευρὰ ὄχι μόνο ἀνεπιθόλωτη, ἀλλὰ καὶ λαμπρότατη ὅσο τὸ φῶς. Ἄλλ' ἐπειδὴ αὐτὸς μὲ βάσι τὸ ὅτι νομίζει ὅτι κάποιος ἔχει πλανηθῆ ἀποφάνθηκε ὅτι τοῦτο εἶναι φα-

δηλος ἔσται καὶ αὐτὸς πεπλανημένος ὧν οὐδὲν ἤττον ὅτι μὴ καὶ μᾶλλον ἐκ τοῦ τοιοῦτον οἶεσθαί τινας αὐτόν, καὶ ταῦτ' οὐκ ὀλίγους οὐδὲ τοὺς τυχόντας. Κατὰ γὰρ τὰς αὐτοῦ τοιαύτας ἀποδείξεις καὶ ἡμῖν τοῦτ' ἀποχρήσει πρὸς ἀπόδειξιν· ἀπλανεῖς δ' ἡμεῖς 5 εἴπερ αὐτὸς πεπλανημένος ἐκ τῶν οἴκοθεν ἐφόδων ἀποδείκνυται.

13 Ὁ δὲ καὶ θαυμάζει καὶ καθυβρίζει, πῶς τις λέγει τοῦτο τὸ φῶς ἐωρᾶσθαι ἢ ὄρᾶσθαι σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς, τὸ κατὰ τὴν αὐτοῦ σύνεσιν, ἣν ἐν τοῖς τοῦ μεγάλου Βασιλείου κέκτηται δι-
10 δάγμασι, διαφραχθὲν ὑπὸ τῆς οὐρανίου περιφερείας καὶ τοῖς ὑπερουρανίοις μόνοις φαῖνον ἀγγέλοις, ἅτε μὴ δυνάμενον τὸ οὐράνιον διαδύναμι σῶμα καὶ τοῖς ἐπὶ γῆς ὀφθῆναι ὡς σωματικὸν καὶ ὑλικὸν καὶ αἰσθητὸν ὑπάρχον καὶ παχυμερές; Πῶς γὰρ οὐ τοιοῦτο τὸ μὴ πεφυκὸς διὰ σώματος, καὶ ταῦτα τοιούτου σώμα-
15 τος, χωρεῖν; Τοῦτο τοίνυν ἡμᾶς δίκαιον θαυμάζειν καὶ τῷ οἰομένῳ δικαίως λοιδορεῖσθαι· πῶς παρὰ μηδενὸς ἡμῶν περὶ τούτου τοῦ φωτὸς τοιαῦτ' ἀκηκοῶς οἶάπερ αὐτὸς φρονεῖ, τελέως ἀνακόλουθα καὶ ἀσύστατα καὶ αὐτεπίβουλα, εἶθ' ἡμᾶς ὠήθη λέγειν τοιοῦτο φῶς ἐκ τῶν ὑπερουρανίων διαφαίνεσθαι τοῖς ἐπὶ
20 γῆς, ὃ δὴ καὶ κατηγορῶν ἡμῶν, διὰ θαύματος ποιεῖται; Ποῦ δὲ καὶ τῶν ἡμετέρων εὔρετο λόγων οὕτω συντεθειμένον ἐφεξῆς ὅπερ αὐτὸς ὀνομάζει πλάνην, «ὑφειμένην ἄκτιστον ὀρατὴν σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς καθ' ἑαυτὴν θεότητα»; Οὐδαμοῦ γάρ, εἰ μὴ ἄρα πρὸς αὐτόν καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ πρῶτους εἰρηκότας καὶ
25 παρ' ἑαυτῶν συντεθεικότας ποιούμεθα τὸν λόγον, καθάπερ δὴ καὶ νῦν. Ἄλλ' ὥσπερ νομίζειν ἡμᾶς ἔφη πεπλανῆσθαι ἀπὸ τῆς ρήσεως ἣν μηδὲ προηνέγκαμεν ἡμεῖς, οὕτω πάλιν ἀπὸ τῶν παρ' ἡμῶν προενηνεγμένων τῶν ἀγίων ρήσεων αὐτὸς συνάγων καὶ τὸ ἀπ' ἐκείνων παρ' αὐτοῦ πρῶτου συναγόμενον, πλάνην αὐτὸς
30 αὖ νομίζων εἶναι, κάκεινων ἀπτόμενος τῶν θεοφόρων, ἡμῖν ἀντὶ προσωπείου χρῆται, κλέπτων οὕτω τοὺς ἀκεραιότερους.

νερό, εἶναι φανερό ὅτι κι' αὐτὸς εἶναι ὄχι ὀλιγώτερο ἢ ὄχι περισσότερο πλανημένος μὲ βάσι ὅτι μερικοὶ τὸν θεωροῦν τέτοιον, καὶ μάλιστα ὄχι ὀλίγοι οὔτε τυχαῖοι. Κατὰ τὶς παρόμοιες ἀποδείξεις τοῦ θ' ἀρκέση καὶ τοῦτο σ' ἐμᾶς γι' ἀπόδειξι· ἂν δὲ αὐτὸς ἀποδεικνύεται πλανημένος ἀπὸ τὶς δικές του ἐφόδους, ἐμεῖς εἴμαστε ἀπλάνευτοι.

- 13 Κάτι πὺ θαυμάζει καὶ καθυβρίζει εἶναι, πῶς λέγει κανεὶς ὅτι τοῦτο τὸ φῶς ἔχει ἰδωθῆ ἢ βλέπεται μὲ σωματικούς ὀφθαλμούς, τὸ ὁποῖο κατὰ τὴ σύνεσί του πὺ κατέχει μὲ τὰ διδάγματα τοῦ μεγάλου Βασιλείου, διαφράχθηκε ἀπὸ τὴν οὐράνια περιφέρεια καὶ φέγγει μόνο στοὺς ὑπερουρανίους ἀγγέλους, διότι δὲν μπορεῖ νὰ διαπεράση τὸ οὐράνιο σῶμα καὶ νὰ ἐμφανισθῆ στοὺς ἐπὶ τῆς γῆς ὡς σωματικὸ καὶ ὑλικὸ καὶ αἰσθητὸ καὶ παχυμερές; Πῶς θὰ μπορούσε νὰ μὴ εἶναι τέτοιο αὐτὸ πὺ δὲν εἶναι καμωμένο νὰ προχωρῆ διὰ σώματος, καὶ μάλιστα τέτοιου σώματος; Τοῦτο λοιπὸν εἶναι δίκαιο νὰ θαυμάζωμε ἐμεῖς καὶ νὰ λιοδορούμαστε δικαίως ἀπὸ αὐτὸν πὺ τὸ νομίζει σωστό· πῶς, ἐνῶ δὲν ἄκουσε ἀπὸ κανένα μας γιὰ τοῦτο τὸ φῶς τέτοια πράγματα, ὅσα αὐτὸς φρονεῖ, τελείως ἀνακόλουθα καὶ ἀσύστατα καὶ ἀντιφατικά, ἔπειτα ἐνόμισε ὅτι ἐμεῖς λέγομε ὅτι τέτοιο φῶς ἐμφανίζεται στοὺς ἐπὶ γῆς ἀπὸ τὰ ὑπερουράνια, καὶ καθὼς μᾶς κατηγορεῖ γι' αὐτό, μένει ἔκπληκτος; Σὲ ποιὸ σημεῖο τῶν πραγματειῶν μας εὐρῆκε διατυπωμένο στὴ σειρά αὐτὸ πὺ ὁ ἴδιος ὀνομάζει πλάνη, «ὑφειμένη ἄκτιστη ὀρατὴ μὲ σωματικούς ὀφθαλμούς καθ' ἑαυτὴν θεότητα»; Πουθενὰ βέβαια, ἐκτὸς ἂν ἀπευθύνωμε τὸν λόγο πρὸς αὐτὸν καὶ τοὺς ὀπαδούς του, ἀφοῦ πρῶτοι αὐτοὶ τὸ εἶπαν καὶ τὸ συνέθεσαν μόνοι τους, ὅπως βέβαια πράττομε καὶ τώρα. Ἀλλά, ὅπως εἶπε ὅτι νομίζει ὅτι ἔχομε πλανηθῆ μὲ βάσι τὴ ρῆσι πὺ οὔτε τὴν προφέραμε ἐμεῖς, ἔτσι πάλι μὲ βάσι τὶς χρησιμοποιημένες ἀπὸ μᾶς ρήσεις τῶν ἁγίων συνάγει πρῶτος αὐτὸς τὸ συμπέρασμα, νομίζοντας πάλι αὐτὸς ὅτι εἶναι πλάνη, καί, ἐνῶ θίγει ἐκείνους τοὺς θεοφόρους, χρησιμοποιεῖ ἐμᾶς σὰν προσωπεῖο, παρασύροντας ἔτσι τοὺς ἀπλουστέρους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

Παράστασις ὅτι διθεΐτας ὁ Ἀκίνδυνος οὐχ ἡμᾶς κελεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς θεοφόρους πατέρας καὶ τὴν καταψηφισαμένην τοῦ Βαρλαάμ ἐκκλησίαν τε καὶ βασιλείαν

14 Τὸ γὰρ τῆς θείας μεταμορφώσεως φῶς καὶ θεότητα καλοῦσιν οἱ θεολόγοι καὶ τοῖς τῶν ἀποστόλων ὀφθαλμοῖς ἐωρᾶσθαι μαρτυροῦσι καὶ τὸ ἄκτιστον αὐτῷ προσμαρτυροῦσιν, ἀφ' ὧν οὗτος τὴν «ἄκτιστον ὀρατὴν θεότητα» συνήγαγε, τὸ δὲ ὑφει-
5 μένον ταύτης ἀπὸ τοῦ καὶ ὑπὲρ τὴν ἀπόρρητον ἐκείνην θεάν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ θεολογεῖσθαι. Ἐπεὶ κὰν τῷ *Σ υ ν ο δ ι κ ῶ Τ ὁ μ ω* ταῦτ' εἰπὼν ὁ τῆς συνόδου τηνικαῦτα προκαθήμενος φιλοθεώτατος ἐκείνος βασιλεὺς ἀναγέγραπται· «εἰ καὶ πρὸς το-
10 σοῦτο θεωρίας ὕψος ἀνέδραμον οἱ τοῦ Κυρίου μύσται, χάριν καὶ δόξαν εἶδον θείαν, ἀλλ' οὐ τὴν φύσιν αὐτὴν τὴν χορηγοῦσαν τὴν χάριν· καὶ γὰρ ἴσμεν ἐκείνην, ὑπὸ τῶν θείων λογίων μεμνημέ-
νοι, ἀμέθεκτον, ἄληπτον, ἀόρατον, καὶ αὐταῖς ταῖς ὑπερκοσμίοις καὶ ἀνωτάτω δυνάμεσιν, ὡς 'οὐδ' ἶχνος ὄλωσ καταλήψεως, κὰν ψιλόν, τοῖς μετ' αὐτὴν καταλείψασαν'»· ἐπεὶ καὶ Γρηγορίων ὁ
15 θεολογικώτατος, ἔστιν ἂ τῶν προφητικῶν θεαμάτων καταλέξας πρότερον, ἐφεξῆς εὐθὺς ἐπήνεγκεν, «ἀλλ' οὔτε οὔτοι περὶ ὧν ὁ λόγος, οὔτε τις ἄλλος τῶν κατὰ τούτους ἔστι ἐν ὑποστήματι καὶ οὐσίᾳ Κυρίου κατὰ τὸ γεγραμμένον, οὐδὲ Θεοῦ φύσιν ἢ εἶδεν ἢ ἐξηγόρευσεν». Ἐντεῦθεν οὖν ὁ Ἀκίνδυνος συνήγαγε τὸ
20 ὑφειμένον, ὡσπερ καὶ ὁ Βαρλαάμ ἀπὸ τῶν παραπλησίως τοῖς ἀγίοις εἰρημένων· τὸ δὲ «καθ' ἑαυτὴν», ἀπὸ τοῦ τὸν θεοφόρον Δαμασκηνὸν εἰπεῖν, «μεταμορφοῦται Χριστός, οὐχ ὁ οὐκ ἦν

1. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, *Περὶ ἀποριῶν*, PG 91, 1168A.

2. *Συνοδικὸς τόμος Α'*, 46, PG 151, 688C. Τὰ εἶπε ὁ βασιλεὺς Ἀνδρόνικος Γ'. Πατριάρχης ἦταν ὁ Ἰωάννης Καλέκας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Παράστασις ὅτι ὁ Ἀκίνδυνος καλεῖ διθεῖτες ὄχι μόνο ἐμᾶς,
ἀλλὰ καὶ τοὺς θεοφόρους πατέρες καὶ τὴν Ἐκκλησία
καὶ τὴ βασιλεία πὸν κατεδίκασε τὸν Βαρλαάμ

- 14 Τὸ φῶς τῆς θείας μεταμορφώσεως οἱ θεολόγοι τὸ καλοῦν καὶ θεότητα, καὶ μαρτυροῦν ὅτι ἔχει ἰδωθῆ με τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἀποστόλων καὶ τοῦ ἀποδίδουν τὸ ἄκτιστο, ἀπὸ τὰ ὅποια αὐτὸς συνήγαγε τὴν «ἄκτιστη ὀρατὴ θεότητα», τὸ δὲ ὑφειμένο τῆς συνήγαγε ἀπὸ τὸ ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ θεολογεῖται ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἀπόρρητη ἐκείνη θεά. Αὐτὰ τὰ πράγματα, τὰ ὅποια εἶπε ἐνώπιον τῆς συνόδου ὁ φιλοθεώτατος ἐκεῖνος βασιλεύς, εἶναι ἀναγεγραμμένα στὸ *Συνοδικὸ Τόμο*: «κι' ἂν οἱ μύστες τοῦ Κυρίου ἀνέβηκαν σὲ τόσο μεγάλο ὕψος θεωρίας, εἶδαν χάρι καὶ δόξα θεία, ἀλλ' ὄχι τὴν ἴδια τὴ φύσι πὸν χορηγεῖ τὴ χάρι: διότι ἐκείνην, μνημένοι ἀπὸ τὰ θεῖα Λόγια, τὴν γνωρίζομε ἀμέθεκτη, ἀκατάληπτη, ἀόρατη καὶ γι' αὐτὲς τὶς ὑπερκόσμιες καὶ ὑπέρτατες δυνάμεις, διότι 'δὲν ἄφησε οὔτε ἴχνος καταλήψεως καθόλου στοὺς ἔπειτα ἀπὸ αὐτὴν, ἔστω καὶ μικρό'!»². Ἄλλωστε καὶ ὁ θεολογικώτατος τῶν Γρηγορίων, ἀφοῦ πρωτύτερα ἀνέφερε μερικὰ ἀπὸ τὰ προφητικὰ θεάματα, στὴ συνέχεια ἀμέσως προσέθεσε, «ἀλλὰ οὔτε τοῦτοι γιὰ τοὺς ὁποίους γίνεται ὁ λόγος οὔτε κάποιος ἄλλος ἀπὸ τὴν ἴδια κατηγορία ἐστάθηκε στὴν ὑπόστασι καὶ τὴν οὐσία τοῦ Κυρίου κατὰ τὸ γεγραμμένο, οὔτε εἶδε ἢ ἐξέφρασε φύσι Θεοῦ»³. Ἀπὸ αὐτὰ λοιπὸν συνήγαγε ὁ Ἀκίνδυνος τὸ ὑφειμένο, ὅπως καὶ ὁ Βαρλαάμ ἀπὸ τὰ παραπλήσια λόγια τῶν ἁγίων, ἐνῶ τὸ «καθ' ἑαυτὴν» προέρχεται ἀπὸ τὸ ὅτι ὁ θεο-

3. *Γερ.* 23, 18. Γρηγορίου Θεολόγου, *Λόγος 28 (Θεολογικὸς 2)*, 19. PG 36, 52B.

προσλαβόμενος, οὐδὲ εἰς ὄπερ οὐκ ἦν μεταβαλόμενος, ἀλλ' ὄπερ ἦν τοῖς οἰκείοις μαθηταῖς ἐκφαινόμενος». Ὡστ' οὐχ ἡμῖν ἀπλῶς ἐπιγράφεται τὴν πλάνην ταύτην, οὐδ' ἡμᾶς μόνους ἀσεβεῖς καλεῖ καὶ διθεῖτας διὰ ταύτην, ἀλλὰ πολλῶ μᾶλλον τὸν
 5 θειότατον ἐκεῖνον βασιλέα καὶ τὸν σύνεδρον ἐκεῖνω καὶ σύμφωνον τηνικαῦτα πατριάρχην καὶ τὴν παρεδρεύουσαν καὶ συμψηφιζομένην σύγκλητον καὶ τὴν τῶν ἀρχιερέων πᾶσαν ἱερὰν ὁμήγυριν καὶ ἀπλῶς πάντας τοὺς περικαθημένους τε καὶ περισταμένους, πλὴν αὐτοῦ τοῦ Βαρλαάμ, ὃς μόνος ἐλλέλειπται διαφω-
 10 νῶν, καὶ τούτων ἔτι μᾶλλον τοὺς ἐξ αἰῶνος ἐνθέους θεολόγους, παρ' ὧν ὁ **Τ ὁ μ ο ς** τὰ τοιαῦτα εὐσεβῶς καὶ διαρκῶς παρίστησιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

Ὅτι τῶν θεοφόρων ἀκούσας τὸ αὐτὸ λεγόντων εἶναι φῶς τό τε προκόσμιον καὶ τὸ φανὲν ἐν Θαβωρίῳ δέον τῆς πλάνης ἀπηλλάχθαι καὶ μὴ νομίζειν ἐκ τοῦ ὄρους λαβεῖν τοῦτο τὴν ἀρχήν, ὃ δέ, δόλω παρεῖς ἐκεῖνους, ὡς τοῦθ' ἡμῶν λεγόντων ὑπερκόσμιον κατηγορεῖ

15 Ἄλλᾳ φέρ' ἴδωμεν καὶ πόθεν τοῦτ' ἐκεῖνο λέγειν ἡμᾶς ἐνόμισε τὸ ὑπερουράνιον ὑπάρχειν φῶς. Ἀκούσας ἐνταῦθα τοῦ με-
 15 γάλου Βασιλείου λέγοντος, «τὸ ὑπερουράνιον φῶς, ἐν ᾧ πᾶσαι αἱ ἐπουράνιοι στρατιαί, κὰν ταῖς τῶν ἀγαθῶν ἐπαγγελίαις τοὺς πιστοὺς ἐκδέχεσθαι, καὶ τοὺς εἰργασμένους τὰ τῆς ἀποδοχῆς ἄξια ἐν τῷ ὑπερκοσμίῳ φωτὶ τὴν ἀνάπαυσιν ἔχειν, περὶ οὗ καὶ Σολομών φησι, 'φῶς δικαίοις διαπαντός', καὶ ὁ ἀπόστολος, 'εὐ-
 20 χαριστοῦντες τῷ Πατρὶ τῷ ἰκανώσαντι ἡμᾶς ἐν τῇ μερίδι τοῦ

φόρος Δαμασκηνός εἶπε, «μεταμορφώνεται ὁ Χριστός, ὄχι παίρνοντας ὅ,τι δὲν ἦταν οὔτε μεταβαλλόμενος, ἀλλὰ ἀποκαλύπτοντας στοὺς μαθητάς του αὐτὸ ποῦ ἦταν»⁴. Ὡστε δὲν ἀποδίδει μόνο σὲ μᾶς αὐτὴν τὴν πλάνη, οὔτε καλεῖ μόνο ἐμᾶς ἀσεβεῖς καὶ διθεῖτες γι' αὐτὴν, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο ἐκεῖνον τὸν θειότατο βασιλέα καὶ τὸν σύνεδρο ἐκείνου καὶ σύμφωνο τότε πατριάρχη καὶ τὴν σύγκλητο ποῦ παρέδρευε καὶ συναποφάσιζε καὶ ὅλη τὴν ἱερὴ σύναξι τῶν ἀρχιερέων καὶ γενικῶς ὅλους τοὺς παρακαθημένους καὶ παρευρισκομένους, πλὴν τοῦ ἰδίου τοῦ Βαρλαάμ ποῦ μόνος παρέμεινε νὰ διαφωνῇ, καὶ ἀκόμη περισσότερο ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἀπὸ αἰώνων ἐνθέους θεολόγους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ *Τόμος* εὐσεβῶς καὶ διαρκῶς παρουσιάζει αὐτὴ τὴ διδασκαλία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

ἽΟτι, ἀκούοντας τοὺς θεοφόρους νὰ λέγουν ὅτι τὸ προκόσμιο φῶς κι' αὐτὸ ποῦ ἐφάνηκε στὸ Θαβῶρ εἶναι τὸ ἴδιο, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ εἶχε ἀπαλλαχθῇ ἀπὸ τὴν πλάνη καὶ νὰ μὴ νομίζη ὅτι τοῦτο ἐπῆρε τὴν ἀρχὴ ἀπὸ τὸ ὄρος, αὐτός, παραμερίζοντας ἐκείνους δολίως, κατηγορεῖ ἐμᾶς ὅτι τὸ λέγομε ὑπερκόσμιο

- 15 ἽΑς ἰδοῦμε ὁμως καὶ ἀπὸ ποῦ ἐνόμισε ὅτι λέγομε ἐμεῖς ἀκριβῶς ὅτι ὑπάρχει τὸ ὑπερουράνιο φῶς. ἽΑκουσε ἐδῶ τὸν μέγα Βασίλειο νὰ λέγη ὅτι «οἱ πιστοὶ προσδοκοῦν κατὰ τὶς ἐπαγγελίες τῶν ἀγαθῶν τὸ ὑπερουράνιο φῶς, στὸ ὁποῖο εὐρίσκονται ὅλες οἱ ἐπουράνιες στρατιές, καὶ ὅσοι ἐπετέλεσαν ἔργα ἄξια ἀποδοχῆς ἔχουν τὴν ἀνάπαυσι στὸ ὑπερκόσμιο φῶς, γιὰ τὸ ὁποῖο λέγει ὁ Σολομών 'φῶς γιὰ τοὺς δικαίους διαπαντός'¹, καὶ ὁ ἀπόστολος 'εὐχαριστώντας τὸν Πατέρα ποῦ μᾶς ἀξίωσε νὰ

1. *Παροιμ.* 13, 9.

κλήρου τῶν ἀγίων ἐν τῷ φωτί'», ἐν δὲ τῷ τὰ ἡμέτερα τοῖς ἀγίοις ὁμόλογα δεικνύντι *Τόμω*, τοῦ θεολήπτου γράφοντος *Δαμασκηνοῦ* περὶ τοῦ θείου φωτὸς τῆς τοῦ Κυρίου μεταμορφώσεως, ὡς «ἐν ὄρει τῇ δόξῃ τῆς ἑαυτοῦ βασιλείας ὀρώσιν ἐκλάμποντα τῶν ἀποστόλων οἱ πρόκριτοι, ᾧ ἐν οὐρανῷ οἱ ἄγγελοι ἀκλινὲς ἐνερεΐδειν τὸ ὄμμα οὐ σθένουσιν», καὶ «ταῦτά ἐστιν ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη πώποτε', οὕτως ἐν αἰῶνι τῷ μέλλοντι σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα, Χριστὸν ὀρώντες τῷ φωτὶ ἀστράπτοντα τῆς
10 θεότητος». «Τοῦτο τὸ φῶς κατὰ πάσης φύσεως ἔχει τὰ νικητήρια· αὕτη ἢ ζωὴ ἢ τὸν κόσμον νικήσασα»· «δόξα γὰρ ἄχρονος καὶ διηνεκῆς καὶ διαιωνίζουσα δείκνυται» «ἢ τῶν ἀπάντων ἐπέκεινα»· Ἀνδρέου τε τοῦ τῆς Κρήτης θεσπεσίου προέδρου λέγοντος, «ἐπὶ τοῦ ὄρους ὁ Κύριος ὑπερβαλλόντως ἐξήστραψε,
15 τοῖς τελουμένοις τῶν μαθητῶν καὶ μνουμένοις τὰ ὑψηλότερα κατὰ ἀλήθειαν θεωρούμενος», «ἐξω γὰρ σαρκὸς καὶ κόσμου γενόμενοι καθόσον ἐφικτόν, ἐνταῦθα τὰ τῆς μελλούσης καταστάσεως ἐξ ὧν ἐπειράθησαν ἐδιδάχθησαν», καὶ ὡς «τὸ φῶς τοῦτο πᾶσα τῶν ὑπερκοσμίων ἢ νοητῇ διακόσμησις αὐλῶς
20 ἐστιωμένη τεκμήριον ἀψευδέστατον τίθεται τῆς περὶ ἡμᾶς τοῦ λόγου φιλανθρωπίας»· Γρηγορίου τε τοῦ τῆς θεολογίας ἐπωνύμου φάσκοντος, «ἐπὶ τοῦ ὄρους μυσταγωγῶν, καὶ ἤξει μὲν, ὡς ὁ ἐμὸς λόγος, τοιοῦτος δὲ οἶος ὤφθη τοῖς μαθηταῖς ἐν τῷ ὄρει ἢ παραδείχθη ὑπερνικώσης τὸ σαρκίον τῆς θεότητος»· τοῦ τε

2. *Κολ.* 1, 12.

3. *Εἰς τὴν ἐξαήμερον* 2, 5, PG 29, 40C–41A.

4. *Εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν* 3, PG 96, 549C.

5. *Α' Κορ.* 2, 9.

6. *Εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν* 15, PG 96, 569A.

7. *Αὐτόθι*, 16, PG 96, 569B.

πάρωμε μέρος στήν κληρονομία τῶν ἁγίων μέσα στοῦ φῶς²»³. Εἶδε ἐπίσης στον *Τόμο* πού δεικνύει ὅτι οἱ ἀπόψεις μας εἶναι ὁμόλογες μέ τούς ἁγίους τόν θεόληπτο Δαμασκηνό πού γράφει γιά τὸ θεῖο φῶς τῆς μεταμορφώσεως τοῦ Κυρίου ὅτι «οἱ πρόκριτοι τῶν ἀποστόλων βλέπουν νὰ ἐκλάμπη ἐπάνω στοῦ ὄρος μέ τῆ δόξα τῆς βασιλείας του, αὐτὸν στον ὅποιο οἱ ἄγγελοι στον οὐρανὸ δὲν ἔχουν τὸ σθένος νὰ στηλώσουν τὸ βλέμμα ἀκλι- νῶς»⁴, καὶ «τοῦτα εἶναι ἔπου ὀφθαλμὸς δὲν εἶδε καὶ αὐτὶ δὲν ἄκουσε καὶ πού στήν καρδιά ἀνθρώπου δὲν ἀνέβηκαν ποτέ»⁵, κι' ἔτσι στον μέλλοντα αἰῶνα θὰ εἴμαστε μαζί μέ τὸν Κύριο, βλέποντας τὸν Χριστὸ ν' ἀστράπτει μέ τὸ φῶς τῆς θεότητος»⁶. «τοῦτο τὸ φῶς ἔχει τὰ νικητήρια ἀπέναντι σὲ ὅλη τῆ φύσι· αὐτὴ εἶναι ἡ ζωὴ πού ἐνίκησε τὸν κόσμον»⁷. «διότι δεικνύεται δόξα· ἄχρονη καὶ διαρκῆς καὶ αἰώνια»⁸ «αὐτὴ πού εἶναι πέρα ἀπὸ ὅλα»⁹. Ἦκουσε τὸν Ἀνδρέα, τὸν θεσπέσιο πρόεδρο τῆς Κρήτης νὰ λέγει, «ὁ Κύριος ἄστραψε ὑπερβολικὰ ἐπάνω στοῦ ὄρος θεωρούμενος ἀληθινὰ ἀπὸ τούς τελειωμένους καὶ μυουμένους τὰ ὑψηλότερα μαθητάς»¹⁰, «διότι ἔχοντας βγῆ ἔξω ἀπὸ τῆ σάρκα καὶ τὸν κόσμον, ὅσο ἦταν ἐφικτό, ἐδιδάχθησαν ἐδῶ τὰ πράγματα τῆς μέλλουσας καταστάσεως μέ τὴν πείρα»¹¹ καὶ ὅτι «τοῦτο τὸ φῶς ἀπολαύοντας αὐλῶς ὅλη ἡ νοητὴ διακόσμησις τῶν ὑπερκοσμίων τὸ θέτει ὡς ἀψευδέστατο τεκμήριο τῆς γύρω μας φιλανθρωπίας τοῦ Λόγου»¹². Ἦκουσε τὸν Γρηγόριο, τὸν ἐπάνυμο τῆς θεολογίας νὰ λέγει «ἀστράπτει ἐπάνω στοῦ ὄρος καὶ γίνεται φωτοειδέστερος τοῦ ἡλίου, μυσταγωγώντας τὸ μέλλον· καὶ θὰ ἔλθῃ μὲν, σύμφωνα μέ τὸ λόγο μου, ἀλλὰ τέτοιος ὅπως ἐμφανίσθηκε στοὺς μαθητάς ἐπάνω στοῦ ὄρος ἢ παραδείχθηκε, καθὼς ἡ θεότης ὑπερνικοῦσε τὸ σαρκίον»¹³. τὸν θεῖο

8. *Εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν* 17, PG 96, 572B.

9. *Αὐτόθι*, 8, PG 96, 560B.

10. *Εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν*, PG 97, 948AB.

11. *Αὐτόθι*, PG 97, 945C.

12. *Αὐτόθι*, PG 97, 933C.

13. *Ἐπιστολὴ 101 πρὸς Κληδόνιον*, PG 37, 181AB.

θείου Μαξίμου διδάσκοντος, ὅτι «τοῖς δυναμένοις ἀκολουθῆσαι
 Χριστῶ ἐπὶ τὸ ὑψηλὸν ἀναβαίνουντι τῆς αὐτοῦ μεταμορφώσεως
 ὄρος ἐν μορφῇ Θεοῦ ἐπιφαίνεται, ἐν ἧ ὑπῆρχε πρὸ τοῦ τὸν κό-
 σμον εἶναι»· καὶ τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου διαρρήδη ἀποφαινο-
 5 μένου, «οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ βλέπειν τοὺς ἀγίους, ἀλλὰ τὴν
 δόξαν», καὶ ὡς «ἀνελθὼν ὁ Κύριος εἰς τὸν οὐρανόν, ἤξει πάλιν
 ἐν δόξῃ φυσικῇ καὶ οὐκ ἐν χάριτι, ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ ὄρους ἔδειξεν
 ἀπὸ μέρους· οὐ γὰρ κατὰ χάριν ἔχει ταύτην τὴν δόξαν ὁ Κύ-
 ριος»· καὶ Διονυσίου τοῦ μεγάλου θεοφάντορος, «οὔτω πάντας
 10 περιουγάζεσθαι τοὺς ἐφικομένους τῆς χριστοειδοῦς καὶ μακα-
 ριωτάτης λήξεως ὡς ἐν τῇ θειοτάτῃ μεταμορφώσει τοὺς τοῦ
 Κυρίου μαθητάς»· αὐτοῦ τε τοῦ μεγάλου Βασιλείου, «ἄθλον
 ἀρετῆς» λέγοντος «Θεὸν γενέσθαι, καὶ τῷ καθαρωτάτῳ φωτὶ
 καταστράπτεσθαι· οὔτω γὰρ οἱ δίκαιοι λάμπουσιν ὡς ὁ ἥλιος»·
 15 καὶ τοῦ Χρυσορρήμονος πατρός, «οὐχ ἀπλῶς μετεμορφώθη
 Χριστός, ἀλλ' ἴν' ἡμῖν ὑποδείξῃ τὴν μέλλουσαν ἐπὶ τῶν νεφε-
 λῶν ἐν φωτὶ μετ' ἀγγέλων δευτέραν σωτήριον ἔλευσιν»· καὶ
 πάλιν, «ἔδειξε τοῖς μαθηταῖς τῆς ἀθεάτου θεϊκῆς αὐτοῦ βασι-
 λείας τὴν δόξαν· οὐχ ὅση τις ἦν, ἀλλ' ὅσον ἡδύνατο χωρεῖν οἱ
 20 σωματικούς ὀφθαλμούς περιφέροντες»· ταῦτ' ἀκούσας ὁ Ἀκίν-
 δυνος λεγόντων ὁμοῦ πάντων τῶν ἀγίων, τὸ αὐτὸ συνῆκεν ὄν
 τό τε προκόσμιον καὶ ὑπερκόσμιον καὶ ὑπερουράνιον φῶς, ἐν ᾧ
 αἱ τῶν ἀγγέλων ἀξίαι καὶ πᾶσαι αἱ ἐπουράνιοι στρατιαὶ τὴν
 πρέπουσαν ἑαυτοῖς κατάστασιν ἔχουσι, καὶ τὸ τῆς ἐπ' ὄρους τοῦ
 25 Κυρίου μεταμορφώσεως, τὸ καὶ μέλλον ὑποδέξεσθαι τοὺς υἱοὺς
 τοῦ μέλλοντος αἰῶνος.

16 Δέον τοίνυν τὴν δυσσεβῆ δόξαν ἐντεῦθεν ἀποθέσθαι, ὅτι τε
 ἀπὸ τοῦ ὄρους ἔσχε τὴν ἀρχὴν (πῶς γὰρ ἂν προκόσμιον;) καὶ
 ὅτι σωματοειδὲς καὶ ὑλικὸν καὶ συνεχεῖα σώματος διαφραττό-

14. Χωρὶο πού δὲν ἀνιχνεύθηκε.

15. Πρὸς Ἀντίοχον ἄρχοντα (ψευδ.) 28, PG 28, 516A.

16. Περὶ τῆς ἐνσάρκου ἐπιφανείας τοῦ Θεοῦ Λόγου, 4, PG 28, 96A.

Μάξιμο, νὰ διδάσκη ὅτι «στοὺς δυναμένους ἡ ἀκολουθήσουν τὸν Χριστὸ ὅταν ἀνεβαίνει στὸ ὑψηλὸ ὄρος τῆς μεταμορφώσεως τοῦ ἐπιφαίνεται μὲ μορφὴ Θεοῦ, στὴν ὁποία ὑπῆρχε πρὶν δημιουργηθῆ ὁ κόσμος»¹⁴. τὸν μέγα Ἀθανάσιο πὺ ἀποφαίνεται σαφῶς «ὅτι οἱ ἅγιοι δὲν βλέπουν τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὴ δόξα»¹⁵ καὶ ὅτι «Κύριος πὺ ἀνῆλθε στοὺς οὐρανοὺς θὰ ἔλθῃ πάλι μὲ φυσικὴ δόξα καὶ ὄχι μὲ χάρι, ὅπως ἔδειξε ἐπάνω στὸ ὄρος κατὰ μέρος, διότι ὁ Κύριος δὲν ἔχει κατὰ χάρι τούτῃ τὴ δόξα»¹⁶. τὸν Διονύσιο, τὸν μεγάλο θεοφάντορα, «ὅτι ἔτσι περιαιγάζοντας ὅλοι ὅσοι φθάνουν στὴ χριστοειδῆ καὶ μακαρία κατάληξι, ὅπως οἱ μαθηταὶ τοῦ Κυρίου κατὰ τὴ θειότατῃ μεταμόρφωσι»¹⁷. τὸν ἴδιο μέγα Βασίλειο νὰ λέγη «ὡς ἔπαθλο ἀρετῆς νὰ γίνῃ κανεὶς θεὸς καὶ νὰ καταστράπτεται μὲ τὸ καθαρῶτατο φῶς, διότι ἔτσι οἱ δίκαιοι θὰ λάμπουν σὰν ὁ ἥλιος»¹⁸. καὶ τὸν Χρυσόστομο πατέρα, «ὁ Χριστὸς δὲν μεταμορφώθηκε χωρὶς λόγο, ἀλλὰ γιὰ νὰ μᾶς ὑποδείξῃ τὴ μολλοντικὴ δευτέρα σωτηριώδη ἔλευσι μαζί μὲ ἀγγέλους ἐπάνω στὶς νεφέλες μέσα στὸ φῶς»¹⁹. καὶ πάλι, «ἔδειξε στοὺς μαθητὰς τὴ δόξα τῆς ἀθέατης θεϊκῆς βασιλείας του, ὄχι ὅση ἦταν, ἀλλὰ ὅσο μπορούσαν νὰ χωρῆσουν οἱ περιφέροντες σωματικούς ὀφθαλμούς»²⁰. Ἀφοῦ λοιπὸν ὁ Ἀκίνδυνος ἄκουσε ὅλους μαζί τοὺς ἁγίους νὰ λέγουν αὐτὰ τὰ πράγματα, κατάλαβε ὅτι τὸ προκόσμιο καὶ ὑπερκόσμιο καὶ ὑπερουράνιο φῶς, μέσα στὸ ὁποῖο οἱ ἀξίες τῶν ἀγγέλων κι' ὅλες οἱ ἐπουράνιες στρατιῆς ἔχουν τὴν ταιριαστὴ σ' αὐτοὺς κατάστασι, εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ φῶς τῆς μεταμορφώσεως τοῦ Κυρίου ἐπάνω στὸ ὄρος, τὸ ὁποῖο πρόκειται νὰ ὑποδεχθῆ τοὺς υἱοὺς τοῦ μέλλοντος αἰῶνος.

16 Ἐπρεπε λοιπὸν ν' ἀποβάλῃ ἀπὸ αὐτὴ τὴ δυσσεβῆ δοξασία ὅτι ἐπῆρε τὴν ἀρχὴ ἀπὸ τὸ ὄρος (διότι τότε πῶς θὰ ἦταν προκόσμιο;) καὶ ὅτι τὸ φῶς εἶναι σωματοειδές καὶ ὑλικὸ καὶ διαφρατ-

17. *Περὶ θεῶν ὀνομάτων* 1, 4, PG 3, 592BC.

18. Χωρὶο πὺ δὲν ἀνιχνεύθηκε.

19. Χωρὶο πὺ δὲν ἀνιχνεύθηκε.

20. *Εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν*, Savile 7, σ. 339.

μενον έντεϋθεν (πῶς γὰρ ἂν ἦν ὑπερκόσμιον καὶ τῶν ἀγγέλων φῶς;) καὶ ὅτι κτιστὸν καὶ αἰσθητὸν (πῶς γὰρ ἂν εἶη τοῦ μέλλοντος αἰῶνος φῶς, ὅτε κατὰ τοὺς θεολόγους οὐκ ἀέρος, οὐ φωτός, οὐ τόπου χρεία καὶ τῶν τοιούτων, ἀλλ' ἀντὶ πάντων τοῖς χριστοειδέσιν ἔσται ὁ Θεός;). δέον τοίνυν αὐτὸν έντεϋθεν τῆς πλάνης ἀπηλλάχθαι. Ὁ δέ, τοὺς ταῦτα λέγοντας ἀγίους νομίσας πεπλανῆσθαι, δόλω παρεῖς ἐκείνους, ἡμᾶς τοὺς συνάδοντας ἐκείνοις ἀντ' ἐκείνων διώκει, καὶ δι' ἡμῶν ἐπ' ἐκείνους τὰς εὐθύνας λεληθότως ἀναφέρων, ἀλωσίμους ἅπαντας, ὡς οἶεται, τίθεται 10 τῇ πλάνῃ. Ὡς δ' ἔχει τάληθές, αὐτὸς πεπλανημένος ὦν δεινῶς, ἀριδῆλως ἀποδείκνυται πάσης ἀσεβείας καὶ ἀβελτηρίας ἀνάπλεων ἔχων τὴν ψυχὴν. Πῶς γὰρ οὐκ ἀνοίας τῆς ἐσχάτης πρὸ τῆς τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου συστάσεως φῶς οἶεσθαι ὑπάρχειν αἰσθητὸν, ὑλικὸν τε καὶ σωματοειδές πρὸ τῶν ἐξ ὕλης συνεστῶτων 15 καὶ αὐτῆς τῆς ὑπάρξεως τῆς ὕλης; Πῶς γὰρ οὐ τοιοῦτον, ὃ διαφραττόμενον ὑπὸ συνεχοῦς περιφερείας, καὶ ταῦτα λεπτομερεστάτου σώματος, ἀδυνάτως ἔχει διέναι κατὰ τὴν αὐτοῦ σύνεσιν καὶ ἐρμηνείαν, ἧ κέχρηται τοῦ μεγάλου Βασιλείου πυνθανόμενος ἃ προήνεγκεν αὐτός;

17 Πῶς δὲ καὶ πρέπουσα τῶν ἀγγέλων κατάστασις τὸ σωματικὸν καὶ ὑλικὸν καὶ αἰσθητὸν ὑπάρχει φῶς; Πῶς δὲ καὶ εὐφροσύνη τοῦτ' αὐτοῖς, καὶ ταῦτα πνευματικῆ, διατελεῖ τὸ ὑλικὸν τοῖς ἀῦλοις, τὸ σωματικὸν τοῖς ἀσωμάτοις, τὸ αἰσθητὸν τοῖς νοεροῖς; Πῶς δ' οὐχὶ καὶ φθαρτὸν, τοιοῦτον ὄν, τὸ πρὸ τῆς τοῦ 25 φθαρτοῦ κόσμου συστάσεως ὑπάρχον; Ἄρ' οὐκ αὐτὸς ἀριδῆλως παντάπασι πεπλάνηται, μᾶλλον δὲ καὶ τοῦ φρονεῖν ἀπεστέρηται τελέως τοιαῦτα συντιθεῖς καὶ διανοούμενος; Πῶς δὲ ἄγγελοι μὲν ἀποστελλόμενοι διὰ τοὺς μάλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν οὐ κωλύονται παρὰ τῆς συνεχείας τῆς οὐρανίου περι- 30 φερείας, τὸ δὲ τῶν ἀγγέλων φῶς, «έν ᾧ πᾶσαι αἱ τῶν ἀγγέλων

21. Βλ. σχετικὲς παραπομπὲς ἀνωτέρω παράγραφο 9.

τόμενο γι' αὐτὸν τὸ λόγο μὲ τὴ συνέχεια τοῦ σώματος (διότι τότε πῶς θὰ ἦταν ὑπερκόσμιο καὶ φῶς τῶν ἀγγέλων;) καὶ ὅτι εἶναι κτιστὸ καὶ αἰσθητὸ (διότι τότε πῶς θὰ ἦταν φῶς τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, ἀφοῦ κατὰ τοὺς θεολόγους δὲν χρειάζεται οὔτε ἀέρας οὔτε φῶς οὔτε τόπος, καὶ τὰ παρόμοια, ἀλλὰ ἀντὶ γιὰ ὅλα θὰ εἶναι γιὰ τοὺς χριστοειδεῖς ὁ Θεός;)¹⁷. ἔπρεπε λοιπὸν ἀπὸ αὐτὰ ν' ἀπαλλαχθῆ ἀπὸ τὴν πλάνη. Αὐτὸς ὅμως, νομίζοντας ὅτι πλανῶνται ὁ ἅγιος πού λέγουν αὐτά, παραμερίζοντας ἐκείνους δολίως, διώκει ἀντὶ γιὰ ἐκείνους ἐμᾶς πού συμφωνοῦμε μ' ἐκείνους, καὶ μεταφέροντας διὰ μέσου μας τὶς εὐθύνες σ' ἐκείνους χωρὶς νὰ γίνῃ ἀντιληπτός, καθιστᾷ ὅλους, ὅπως νομίζει, ἀλωσίμους ἀπὸ τὴν πλάνη. Στὴν πραγματικότητα ὅμως, αὐτὸς εἶναι δεινῶς πεπλανημένος καὶ ἀποδεικνύεται φανερά ὅτι ἔχει τὴν ψυχὴ γεμάτη ἀπὸ κάθε ἀσέβεια καὶ μωρία. Πράγματι πῶς δὲν θὰ ἦταν δεῖγμα ἐσχάτης μωρίας τὸ νὰ νομίζῃ κανεὶς ὅτι ὑπάρχει αἰσθητὸ φῶς πρὶν ἀπὸ τὴ σύστασι τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου, ὑλικὸ καὶ σωματοειδές, πρὶν ἀπὸ τὰ ἀποτελούμενα ἀπὸ ὕλη καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν ὑπαρξὶ τῆς ὕλης; Πῶς δὲν εἶναι τέτοιο, αὐτὸ πού διαφραττόμενο ἀπὸ συνεχῆ περιφέρεια, καὶ μάλιστα λεπτομερεστάτου σώματος, ἀδυνατεῖ νὰ διαπεράσῃ, κατὰ τὴν σύνεσι καὶ ἐρμηνεία του, τὴν ὁποία χρησιμοποιοῖ μαθαίνοντας ἀπὸ τὸν μέγα Βασίλειο αὐτὰ πού ἐπρόφερε αὐτός;

- 17 Ἐξάλλου πῶς μπορεῖ νὰ εἶναι ταιριαστὴ κατάστασις τῶν ἀγγέλων τὸ σωματικὸ καὶ ὑλικὸ καὶ αἰσθητὸ φῶς; Καὶ πῶς θὰ εἶναι τοῦτο εὐφροσύνη, καὶ μάλιστα πνευματικὴ, τὸ ὑλικὸ στοὺς αὐλοὺς, τὸ σωματικὸ στοὺς ἀσημάντους, τὸ αἰσθητὸ στοὺς νοερούς; Πῶς ἐπίσης δὲν εἶναι, ἀφοῦ εἶναι τέτοιο, αὐτὸ πού ὑπάρχει πρὶν ἀπὸ τὴ σύστασι τοῦ φθαρτοῦ κόσμου; Ἄρα γε δὲν ἔχει πλανηθῆ φανερά, μᾶλλον δὲ δὲν ἔχει χάσει τελείως τὰ λογικά του, ἀφοῦ τέτοια συνέθεσε καὶ ἐσκέφθηκε; Πῶς οἱ ἄγγελοι πού ἀποστέλλονται γιὰ τοὺς μέλλοντες νὰ κληρονομήσουν τὴ σωτηρία δὲν ἐμποδίζονται ἀπὸ τὴ συνέχεια τῆς οὐράνιας περιφερείας, τὸ δὲ φῶς τῶν ἀγγέλων, «στὸ ὁποῖο ὅλες οἱ

ἀξίαι καὶ πᾶσαι αἱ ἐπουράνιοι στρατιαὶ καὶ πᾶν ὃ,τι ἐστὶν ὠνο-
 μασμένον ἢ ἀκατανόμαστον τῶν λογικῶν φύσεων καὶ τῶν λει-
 τουργικῶν πνευμάτων τὴν πρέπουσαν ἑαυτοῖς κατάστασιν ἔχου-
 σιν», ὑπὸ τῆς συνεχείας ἐκείνης κωλύεται καὶ πρὸς τοὺς ἐπὶ γῆς
 5 ἀξίους ἀδιάβατόν ἐστι, καὶ ταῦτα κατὰ τὸν μέγαν Διονύσιον ἀγ-
 γελομιμήτως ἐνουμένους τῷ φωτί; ἼΑρα δὲ καὶ οἱ θεῖοι ἄγγε-
 λοι διαβάντες ἀκωλύτως τὴν περιφέρειαν ἐκείνην, οὐκέτ' ἐν
 φωτὶ διατελοῦσιν, ἀλλὰ τοῦ φωτὸς ἐκπίπτουσιν ἐκείνου; Καί,
 ὡς ἔοικεν, Ἄκίνδυνος τοῦτ' εἶναι νομίζει τὸ διὰ τοὺς κληρονο-
 10 μεῖν μέλλοντας τὴν σωτηρίαν τοὺς διακόνους ταύτης ἀπεστάλ-
 θαι, τὸ τοῦ φωτὸς ἐκείνου καὶ τῆς σωτηρίας τοὺς ἀπεσταλμέ-
 νους ἐκπεσεῖν. Ὁρᾶτε τὸ βδελυρὸν αὐτοῦ καὶ κατεφθαρμένον
 τῆς διανοίας;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

**ἽΟτι τὸ προκόσμιον καὶ ὑπερκόσμιον καὶ τῶν αἰδίων
 ἀγγέλων φῶς ὁ Θεὸς ἐστὶν αὐτός· καὶ τοῦτον
 κτιστὸν εἶναι δείκνυσιν Ἄκίνδυνος ἐκεῖνο
 κτιστὸν ἀποφαινόμενος**

18 Πῶς δ' οὐκ ἔμελλε τοὺς τοῦ φωτὸς ἀγγέλους, τό γε εἰς αὐ-
 15 τὸν ἦκον, τῷ σκότει περιπεῖρειν ὁ τὸ προκόσμιον καὶ ὑπερκό-
 σμιον καὶ ὑπερουράνιον τῶν ἐπουρανίων ἀγγέλων φῶς, δι' ὃ
 καὶ μόνοι τῶν ἀγγέλων οἱ θεῖοι καὶ θεοειδεῖς αἰδίοι καλοῦνται,
 τοῖς κτίσμασι συντάττων; ταῦτ' οὖν εἰπεῖν τὸν Θεὸν κτίσμα φα-
 νερῶς ἀποφαινόμενος; «Βουληθεῖς γὰρ ὁ Θεὸς τόνδε τὸν κό-
 20 σμον συστήσασθαι τὸν ἐξ ὀρατῶν καὶ ἀοράτων συνεστηκότα»,
 κατὰ τὸν θεολόγον Γρηγόριον, «τοῖς μὲν αἰδίοις, δηλονότι τοῖς
 θεοειδέσιν ἀγγέλοις, αὐτός ἐστι φῶς καὶ οὐκ ἄλλο· τί γὰρ ἔδει

ἀξίες τῶν ἀγγέλων καὶ ὅλες οἱ ἐπουράνιες στρατιές καὶ κάθε τι πὺ εἶναι ὠνομασμένο καὶ ἀκατανόμαστο τῶν λογικῶν φύσεων καὶ τῶν λειτουργικῶν πνευμάτων ἔχουν τὴν ταιριαστὴ σ' αὐτοὺς κατάστασι»²², ἐμποδίζεται ἀπὸ ἐκείνη τὴ συνέχεια κι' εἶναι ἀδιάβατο πρὸς τοὺς ἐπάνω στὴ γῆ ἀξίους, καὶ μάλιστα ἐνῶ ἐνώνονται ἀγγελομιμητῶς μὲ τὸ φῶς κατὰ τὸν μέγα Διόνυσιο²³; Ἄραγε καὶ οἱ θεῖοι ἄγγελοι, ἀφοῦ ἐδιάβηκαν ἐκείνη τὴν περιφέρεια ἀνεμπόδιστα, δὲν εὐρίσκονται πλέον στὸ φῶς, ἀλλὰ ξεπέφτουν ἀπὸ τὸ φῶς ἐκεῖνο; Καί, ὅπως φαίνεται, ὁ Ἀκίνδυνος νομίζει ὅτι τοῦτο εἶναι τὸ νὰ ἔχουν ἀποσταλῆ γιὰ τοὺς μέλλοντας νὰ κληρονομήσουν τὴ σωτηρία οἱ διάκονοί της, τὸ νὰ ἐκπέσουν οἱ ἀπεσταλμένοι ἀπὸ τὸ φῶς ἐκεῖνο καὶ ἀπὸ τὴ σωτηρία. Βλέπεις τὸ βδελυρὸ καὶ διεφθαρμένο τῆς σκέψεώς του;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

Ἵτι τὸ προκόσμιο καὶ ὑπερκόσμιο καὶ τῶν αἰδίων ἀγγέλων φῶς εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Θεός· καὶ ὁ Ἀκίνδυνος διακηρύσσοντας ἐκεῖνο κτιστὸ δεικνύει αὐτὸν τὸν ἴδιο κτιστὸ

18 Αὐτὸς πὺ συνέταξε μὲ τὰ κτίσματα τὸ προκόσμιο καὶ ὑπερκόσμιο καὶ ὑπερουράνιο φῶς τῶν ἐπουρανίων ἀγγέλων, ἐξ αἰτίας τοῦ ὁποίου μόνοι οἱ θεῖοι καὶ θεοειδεῖς ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους καλοῦνται αἰδιοι, αὐτὸς πὺ μὲ ἄλλα λόγια διεκήρυξε φανερὰ κτίσμα τὸν Θεό, πῶς ἔπειτα δὲν ἐπρόκειτο νὰ ἀναμίξη μὲ τὸ σκότος τοὺς ἀγγέλους τοῦ φωτός, ὅσο ἐξαρτῶνταν ἀπὸ τὸν ἴδιο; Διότι κατὰ τὸν θεολόγο Γρηγόριο, «ὁ Θεός, πὺ θέλησε νὰ συστήσῃ τοῦτον τὸν κόσμον πὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ ὄρατὰ καὶ ἀόρατα, στὰ αἰδία, δηλαδὴ στοὺς θεοειδεῖς ἀγγέλους, αὐτὸς εἶναι φῶς καὶ ὄχι κάτι ἄλλο· διότι τί ἄλλο δεῦτερο φῶς ἐχρειά-

22. Μ. Βασιλείου, *Εἰς τὴν ἐξαήμερον* 2, 5, PG 29, 40C–41A.

23. Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, *Περὶ θείων ὀνομάτων* 1, 5, PG 3, 593B.

φωτὸς δευτέρου τοῖς τὸ μέγιστον ἔχουσιν;». Ὁ δ' Ἀκίνδυνος τὸ μέγιστον τοῦτο φῶς, τὸ φωτιστικὸν τῶν αἰδίων καὶ θεοειδῶν ἀγγέλων καὶ τῶν κατ' αὐτοὺς ἀνθρώπων, ὃ μηδὲν ἄλλο ἢ ὁ Θεὸς ἐστὶν αὐτός, κτίσμα εἶναι δογματίζει, καὶ σωματικὸν καὶ 5 ὑλικὸν ὑπάρχειν φῶς, ὡς ἐντεῦθεν μὴ δύνασθαι διαδύνειν τὴν οὐρανίαν περιφέρειαν καὶ μέχρι τῆς περιγείου λήξεως χωρεῖν, καίτοι καὶ τοῦ αἰσθητοῦ φωτὸς καὶ τοὺς οὐρανίους πόλους διόντος εὐχερῶς.

19 Ὁ γὰρ ἥλιος μέσος περιπορευόμενος τῶν πλανωμένων, 10 ὅτι μὲν καὶ μέχρι τῆς ἀπλανοῦς σφαίρας ἀνίησι τὸ φῶς, οὐκ ἄδηλον. Ὅτι δὲ καὶ τὴν σελήνην ἐπὶ τῆς τῶν σφαιρῶν ἐσχάτης ποιουμένην τὴν περίοδον, ἀκωλύτως ἐπιλάμπων ἄνωθεν, ἄλλον τινὰ φωστῆρα μέγαν οἶον μετ' αὐτὸν ἀπογεννᾷ καὶ καταμικρὸν ὡσπερὶ τρέφων, ὅταν ἔχη πρὸς αὐτὸν πλείστην τὴν ἀπό- 15 στασιν, τότε τέλειον τοῦτον ἀποφαίνει, μηδαμῶς τῶν μεταξὺ τοσοῦτων περιφερειῶν καὶ διαστάσεων προσισταμένων, ἐπισημόνως ἴσασιν οἱ περὶ τὴν ἀστροθεάμονα μάθησιν ἐσχολακότες. Τί γὰρ δεῖ λέγειν ὅτι καὶ μέχρις ἡμῶν καὶ μέχρι καὶ ἐς πυθμένας θαλαττίους καθίησι τὸ φῶς, πάντων τῶν αἰσθανομέ- 20 νων, τῶν καὶ ἀμυδρὰν ὀπτικὴν ἐχόντων δύναμιν; Καίτοι τοσοῦτο καὶ τοῦ οὐρανίου καὶ τοῦ αἰθερίου σώματος ὁ ἀήρ ἐστὶ παχυμερέστερος καὶ τὸ ὕδωρ τοῦ ἀέρος, ὅποσον ταῦτα τῆς κουφότητος ἐκείνων ἀποδεῖ, ἀλλ' οὐ διακόπτει τὸ κατ' αὐτὰ παχὺ καὶ συνεχές, οὐ τὴν ἡλίου, οὐ τὴν σελήνης αὐγὴν οὐδέ τινος ἄλλου 25 τῶν ἀστέρων, ἀλλ' οὐδ' αὐτῶν τῶν ἐπ' αὐτῆς τῆς ἀπλανοῦς σφαίρας ἐστηριγμένων ἄστρον· καὶ οὗτοι γὰρ νυκτὸς διαφαίνονται τοῖς ἐπὶ γῆς. Τὴν δ' οὐρανίαν περιφέρειαν, ὡς ὑλικῶ φωτὶ τῷ θείῳ, δύνασθαι ἐπιπροσθεῖν ὁ Ἀκίνδυνος ἠγεῖται· τοιγαροῦν καὶ περιγραπτὸν νομίζει τὸν Θεόν, καὶ περίβολον αὐτῷ

ζονταν αὐτοὶ ποὺ ἔχουν τὸ μέγιστο;»¹. Ὁ Ἀκίνδυνος ὅμως τὸ μέγιστο τοῦτο φῶς, τὸ φωτιστικὸ τῶν αἰδίων καὶ θεοειδῶν ἀγγέλων καὶ τῶν κατὰ τὸ παράδειγμά τους ἀνθρώπων, τὸ ὁποῖο δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ὁ ἴδιος ὁ Θεός, δογματίζει ὅτι εἶναι κτίσμα καὶ ὅτι ἔχει τὴ σύστασι σωματικοῦ καὶ ὑλικοῦ φωτός, ὥστε γιὰ τὸ λόγο τοῦτο νὰ μὴ μπορῇ νὰ διαπερνᾷ τὴν οὐράνια περιφέρεια καὶ νὰ προχωρῇ μέχρι τῆς περιγείας θέσεως, μὲ ὅλο ποὺ καὶ τὸ αἰσθητὸ φῶς διέρχεται εὐχερῶς καὶ τοὺς οὐρανίους πόλους.

- 19 Πράγματι ὁ ἥλιος, προχωρώντας ἀνάμεσα στὰ ἀστέρια, ἀνεβάζει τὸ φῶς του καὶ μέχρι τῆς ἀπλανοῦς σφαίρας, ὅπως εἶναι φανερό. Τὴν σελήνη, ποὺ περιοδεύει στὴν τελευταία σφαῖρα, ἐπιλάμποντάς τὴν ἀπὸ ἐπάνω ἀνεμπόδιστα, τὴν καθιστᾷ δεῦτερο φωστῆρα μεγάλο, μετὰ ἀπὸ αὐτόν, καὶ ἀνατρέφοντάς τον βαθμιαίως κατὰ κάποιον τρόπο, ὅταν ἔχη πρὸς αὐτόν τὴ μεγαλύτερη ἀπόστασι, τότε τὸν παρουσιάζει τέλειον, χωρὶς νὰ ἐμποδίζουν τίποτε οἱ ἀνάμεσά τους τόσες περιφέρειες καὶ διαστάσεις. Αὐτὸ τὸ γνωρίζουν ὅσοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ἀστρονομικὴ ἐπιστήμη. Καὶ τί χρειάζεται νὰ εἰποῦμε ὅτι τὸ φῶς κατέρχεται καὶ ἕως ἐμᾶς καὶ ἕως τοὺς θαλασσίους πυθμένες, ἕως ὅλα τὰ αἰσθανόμενα, ποὺ ἔχουν καὶ ἀμυδρὴ ὀπτικὴ δύναμι; Καὶ ὅμως ὁ ἀέρας εἶναι τόσο παχυμερέστερος τοῦ οὐρανοῦ καὶ τοῦ αἰθερίου σώματος, καὶ τὸ ὕδωρ τοῦ ἀέρα, ὅσο ὑπολείπονται αὐτὰ ἀπὸ ἐκεῖνα σ' ἐλαφρότητα, ἀλλὰ δὲν διακόπτει ἢ παχύτης καὶ συνοχὴ τους τὴν αὐγὴ οὔτε τοῦ ἡλίου οὔτε τῆς σελήνης οὔτε ἄλλου ἀστέρα, ἀλλ' οὔτε τὸν ἄστρον ποὺ εἶναι στηριγμένα ἐπάνω στὴν ἀπλανῆ σφαῖρα· διότι κι' αὐτὰ διακρίνονται τὴ νύκτα ἀπὸ τοὺς ἐπάνω στὴ γῆ. Νομίζει δὲ ὁ Ἀκίνδυνος ὅτι ἡ οὐράνια περιφέρεια μπορεῖ νὰ προωθῆσθαι τὸ θεῖο φῶς σὰν ὑλικό· ἐπομένως νομίζει ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι καὶ περιγραπτὸς καὶ καθιστᾷ τὸ κυρτὸ μέρος τοῦ οὐρανοῦ περίβολό του, γινόμενος ἀσεβέστερος

1. Λόγος 44 εἰς τὴν Καινὴν Κυριακὴν 3, PG 36, 609BC.

ποιεῖται τὸ τοῦ οὐρανοῦ κυρτόν, Ἀριστοτέλους ἀσεβέστερος τε-
 λῶν, εἶπερ ἐκεῖνος τὸν τῆς σελήνης τόπον ὄρον ποιεῖται τῆς
 προνοίας, οὗτος δὲ τῷ κυρτῷ τῆς τοῦ οὐρανοῦ περιφερείας, ὡς
 σωματοειδές, ὑλικόν τε καὶ παχυμερές ὀρίζεσθαι φησι τὸ θεῖον
 5 φῶς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

Παράστασις ὅτι οὐχ ἡμεῖς, ἀλλὰ Βαρλαάμ καὶ Ἀκίνδυνός
 ἐστὶν οἱ μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀγγέλων εἶναι δογματίζοντες
 φῶς, ὃ μήτε Θεὸς μήτ' ἄγγελός ἐστιν· ἐν ᾧ καὶ
 ὅτι φῶς ὁ Θεὸς οὐ κατ' οὐσίαν ἀλλὰ
 κατ' ἐνέργειαν λέγεται

20 Ἦλω δὲ καὶ τῷ παρ' αὐτοῦ καὶ τῶν οἴος αὐτὸς θρυλλου-
 μένω μάτην καθ' ἡμῶν περιπεσὼν ὡς ἀληθῶς αὐτός. Εἰ γὰρ
 κατ' αὐτὸν τὸ φῶς, ἐν ᾧ αἱ τῶν ἀγγέλων ἀξίαι καὶ πᾶσαι αἱ
 ἐπουράνιοι στρατιαί, σωματικόν τι καὶ ὑλικόν ὑπάρχει, ἐστὶν
 10 ἄρα κατ' αὐτὸν Θεοῦ καὶ ἀγγέλων μεταξὺ φῶς, ὃ μήτε Θεὸς
 μήτ' ἄγγελός ἐστι· τό τε γὰρ θεῖον φῶς οὐκ ἐνὶ μὴ διὰ πάντων
 χωρεῖν, ὃ τε ἄγγελος ἀποστελλόμενος διὰ τοῦ συνεχοῦς τῆς οὐ-
 ρανίου περιφερείας διαβαίνειν οὐ κωλύεται, τὸ δὲ φῶς εἴργεται
 ἐκεῖνο καὶ τῇ περιφερείᾳ ταύτῃ περιγράφεται διηνεκῶς. Ἄλλ'
 15 ἀκουέτω πάλιν τοῦ τῆς θεολογίας ἐπωνύμου Γρηγορίου λέγον-
 τος, «Θεὸς ἐστὶ φῶς τὸ ἀκρότατον καὶ ἀπρόσιτον, οὔτε νῶ κα-
 ταληπτὸν οὔτε λόγῳ ρητόν, πάσης φωτιστικὸν λογικῆς φύσεως·
 τοῦτο ἐν νοητοῖς, ὅπερ ἐν αἰσθητοῖς ἥλιος· δεῦτερον φῶς ἄγγε-
 λος, τοῦ πρώτου φωτὸς ἀπορροή τις ἢ μετουσία». Ποῦ τοίνυν
 20 τὸ μεταξὺ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀγγέλων ὑπὸ τῆς Βαρλαάμ καὶ
 Ἀκινδύνου τοῦ μετ' ἐκεῖνον κατ' ἐκεῖνον αἰρέσεως ἀναπλαττό-

ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλη, ἐφ' ὅσον ἐκεῖνος ὡς χῶρο τῆς προνοίας ὀρίζει τὸν τόπο τῆς σελήνης, τοῦτος ὅμως λέγει ὅτι τὸ θεῖο φῶς, ὡς σωματοειδὲς καὶ ὑλικὸ καὶ παχυμερές, ὀρίζεται ἀπὸ τὸ κυρτὸ τῆς περιφερείας τοῦ οὐρανοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

Παράστασις ὅτι δὲν εἴμαστε ἐμεῖς, ἀλλὰ ὁ Βαρλαάμ καὶ ὁ Ἀκίνδυνος, πὸν δογματίζουσι ὅτι μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀγγέλων εἶναι φῶς, τὸ ὁποῖο δὲν εἶναι οὔτε Θεὸς οὔτε ἄγγελος· ὅπου ἐκθέτεται καὶ ὅτι ὁ Θεὸς λέγεται φῶς ὄχι κατ' οὐσίαν ἀλλὰ κατ' ἐνέργεια

- 20 Περιέπεσε μάλιστα ἀληθινὰ ὁ ἴδιος καὶ ἐπιάσθηκε σ' αὐτὸ πὸν διαδιδόταν ἐναντίον μας ἀπ' αὐτὸν καὶ τοὺς ὁμοίους του. Ἄν δηλαδὴ κατ' αὐτὸν τὸ φῶς, στὸ ὁποῖο ὑπάρχουσι οἱ ἀξίες τῶν ἀγγέλων καὶ ὅλες οἱ ἐπουράνιες στρατιές, εἶναι σωματικὸ καὶ ὑλικό, ἄρα κατ' αὐτὸν ὑπάρχει ἀνάμεσα στὸ Θεὸ καὶ τοὺς ἀγγέλους φῶς, πὸν δὲν εἶναι οὔτε Θεὸς οὔτε ἄγγελος· διότι τὸ θεῖο φῶς δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ μὴ χωρῆ διὰ μέσου ὄλων καὶ ὁ ἄγγελος πὸν ἀποστέλλεται δὲν ἐμποδίζεται νὰ διαβῆ διὰ μέσου τοῦ συνεχοῦς τῆς οὐράνιας περιφερείας, ἐνῶ τὸ φῶς ἐκεῖνο παρεμποδίζεται καὶ περικλείεται διαρκῶς ἀπὸ τὴν περιφέρεια τούτη. Ἄλλ' ἄς ἀκούσῃ πάλι τὸν ἐπώνυμο τῆς θεολογίας Γρηγόριο νὰ λέγῃ ὅτι «ὁ Θεὸς εἶναι τὸ ἀκρότατο καὶ ἀπρόσιτο φῶς, πὸν δὲν εἶναι οὔτε μὲ τὸ νοῦ καταληπτὸ οὔτε μὲ τὸ λόγῳ ρητό, φωτιστικὸ κάθε λογικῆς φύσεως· τοῦτο εἶναι στὰ νοητὰ ὅ,τι εἶναι στὰ αἰσθητὰ ὁ ἥλιος· δεύτερο φῶς εἶναι ὁ ἄγγελος, ἀπορροή τοῦ πρώτου φωτὸς ἢ μετουσία»¹. Ποῦ εἶναι λοιπὸν τὸ ἀνάμεσα στὸν Θεὸ καὶ τοὺς ἀγγέλους ἀναπλαττόμενο φῶς ἀπὸ τὴν αἴρεσι τοῦ Βαρλαάμ καὶ τοῦ ἔπειτα ἀπὸ ἐκεῖνον συμφώνου

1. Λόγος 40 εἰς τὸ ἅγιον Βάπτισμα, 5, PG 36, 364B.

μενον φῶς, ὃ μήτε Θεός ἐστι μήτ' ἄγγελος, ἀλλ' ὑλική τις καὶ
παχυμερῆς φύσις; Πῶς δ' οὐκ ἐν τῷ θείῳ οἱ θεῖοι ἄγγελοι φωτί,
καθάπερ ἐν τῷ κατ' αἴσθησιν φωτὶ τὰ αἰσθητά, καὶ ταῦτα τοῦ
θεολόγου λέγοντος τοῦτο ἐν νοητοῖς εἶναι τὸ ἀκρότατον ἐκεῖνο
5 φῶς, δηλονότι τὸν Θεόν, ὅπερ ἥλιον ἐν αἰσθητοῖς; Πῶς οὖν οὐκ
ἐν τῷ θείῳ οἱ θεοειδεῖς ἄγγελοι φωτὶ τὴν πρέπουσαν ἑαυτοῖς
κατάστασιν ἔχουσι, «τῇ πρὸς τὸν Θεὸν νεύσει καὶ ὑπουργίᾳ
κτώμενοι τὸ φωτισμόν, εἴτε τῇ στάσει μεριζόμενοι τοῦτον, εἴτε
τοῖς μέτροις τοῦ φωτισμοῦ τὴν στάσιν λαμβάνοντες», ἀλλ' ἐν
10 τῷ κατὰ τοὺς Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου δυσσεβεῖς ἀναπλασμοὺς
αἰσθητῷ καὶ προσύλω καὶ σωματικῷ, ταῦτ' ἄρα καὶ τὴν αὐγὴν
διακοπτομένῳ συνεχεῖα σώματος, φωτί; Πῶς δ' οὐχὶ καὶ μέχρι
γῆς δίεισι καὶ τοὺς ἐπ' αὐτῆς ἀξίους φωτίζει τῶν ἀνθρώπων τὸ
τῶν ἐπουρανίων ἀγγέλων ὑπερουράνιον καὶ ἀκρότατον φῶς,
15 πάσης φωτιστικὸν λογικῆς φύσεως ὑπάρχον;

21 Πῶς δ' ὁμως καὶ φῶς οἱ ἄγγελοι δευτέρον εἰσιν; ἼΑρα
τοῦτ' αὐτό ἐστὶν αὐτοῖς ἢ φύσις, τὸ φῶς τοιοῦτον εἶναι; Καὶ πῶς
αἱ ἀποστατικαὶ δυνάμεις, ἄγγελοι τὴν φύσιν οὔσαι, σκότος ἀλλ'
οὐ φῶς εἰσι, καὶ σκότος ἀντικείμενον τῷ τοιούτῳ δηλαδὴ φωτί,
20 παρ' οὗ τοῖς θεοειδέσιν ἀγγέλοις ἐστὶν ὁ φωτισμός; Ὅθεν πάλιν
δῆλον, ὡς τοῦτο τὸ φῶς οὐσία οὐκ ἔστιν· οὐσία γὰρ οὐκ ἔστιν
οὐσία ἐναντίον. Ἔτι, μήπω τῆς λαμπρότητος ἐστερημένος Ἐω-
σφόρος ὢν τε καὶ καλούμενος ὁ διὰ τὴν πρὸς τὰ χεῖρω νεῦσιν
σκότος γεγονώς, καὶ τοὺς φῶς ὄντας ἀγγέλους διὰ τὴν πρὸς τὸ
25 ὄντως ἀγαθὸν ἀδιάπτωτον ἀνάτασιν, δείκνυσι μὴ κατὰ φύσιν,
ἀλλὰ κατὰ χάριν ὄντας φῶς. Πῶς δ' ἂν ὅλως εἶη φῶς φύσις,
ἀλλ' οὐκ ἐνέργεια φύσεως φυσικὴ τις ἢ ἐπίκτητος; Εἰ γὰρ ἂν

μ' ἐκεῖνον Ἀκινδύνου, τὸ ὁποῖο δὲν εἶναι οὔτε Θεὸς οὔτε ἄγγελος, ἀλλὰ ὑλικὴ καὶ παχυμερῆς φύσις; Πῶς ἐπίσης οἱ θεῖοι ἄγγελοι δὲν εἶναι στὸ θεῖο φῶς, ὅπως εἶναι στὸ αἰσθητὸ φῶς τὰ αἰσθητά, καὶ μάλιστα ὅταν ὁ θεολόγος λέγῃ ὅτι τοῦτο εἶναι στὰ νοητὰ τὸ ἀκρότατο ἐκεῖνο φῶς, φηλαδὴ ὁ Θεός, ὅ,τι εἶναι ὁ ἥλιος στὰ αἰσθητά; Πῶς λοιπὸν οἱ θεοειδεῖς ἄγγελοι δὲν ἔχουν στὸ θεῖο φῶς τὴν κατάλληλη γι' αὐτοὺς κατάστασι, «ἀποκτώντας τὸν φωτισμὸ μὲ τὴν πρὸς τὸν Θεὸ στροφὴ καὶ ὑπηρεσία, εἴτε κατὰ τὴ θέσι τους μεριζόμενοι τοῦτον εἴτε κατὰ τὸ μέτρο τοῦ φωτισμοῦ παίρνοντας τὴ θέσι»², ἀλλὰ τὴν ἔχουν στὸ σύμφωνα μὲ τοὺς δυσσεβεῖς ἀναπλασμοὺς τοῦ Βαρλαάμ καὶ τοῦ Ἀκινδύνου αἰσθητὸ καὶ ὑλικὸ καὶ σωματικὸ φῶς, πού γι' αὐτὸ διακόπτεται ἡ αὐγὴ του ἀπὸ τὴ συνοχὴ τοῦ σώματος; Πῶς ἐξ ἄλλου δὲν περνᾷ καὶ μέχρι τῆς γῆς καὶ δὲν φωτίζει τοὺς ἐπάνω σ' αὐτὴν ἀξίους ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τὸ ὑπερουράνιο καὶ ἀκρότατο φῶς τῶν ἐπουρανίων ἀγγέλων, πού εἶναι φωτιστικὸ κάθε λογικῆς φύσεως;

- 21 Πῶς ὅμως εἶναι καὶ φῶς δεύτερο οἱ ἄγγελοι; Ἐπειὶ τοῦτο ἀκριβῶς εἶναι ἡ φύσις των, τὸ νὰ εἶναι τέτοιο φῶς; Καὶ πῶς οἱ ἀποστατικὲς δυνάμεις, πού στη φύσι τους εἶναι ἄγγελοι, εἶναι σκότος καὶ ὄχι φῶς, καὶ μάλιστα σκότος πού προφανῶς ἀντιτίθεται στὸ τέτοιο φῶς, ἀπὸ τὸ ὁποῖο προέρχεται ὁ φωτισμὸς τῶν θεοειδῶν ἀγγέλων; Εἶναι ἀπὸ αὐτὰ πάλι φανερὸ ὅτι τοῦτο τὸ φῶς δὲν εἶναι οὐσία· διότι οὐσία δὲν εἶναι ἐνάντια σὲ οὐσία. Ἐπὶ πλέον, ἀφοῦ πρὶν στερηθῆ τὴ λαμπρότητα ἦταν κι' ὠνομαζόταν Ἐωσφόρος αὐτὸς πού ἐξ αἰτίας τῆς στροφῆς πρὸς τὰ χειρότερα ἔγινε σκότος, δεικνύει, ὅτι καὶ οἱ ἄγγελοι πού εἶναι φῶς λόγω τῆς ἀδιάκοπης ἀνατάσεως πρὸς τὸ πραγματικὰ ἀγαθό, δὲν εἶναι κατὰ φύσι ἀλλὰ κατὰ χάρι φῶς. Πῶς θὰ μπορούσε κατ' ἀρχὴν νὰ εἶναι φῶς μιὰ φύσις, ἀλλὰ ὄχι ἐνέργεια φύσεως φυσικῆ ἢ ἐπίκτητη; διότι κι' ἂν εἶναι τὸ σκότος φύσις, δὲν εἶναι

2. Αὐτόθι.

καὶ σκότος φύσις, ἀλλ' οὐ στέρησις. Καὶ μὴν τῶν ἀγγελικῶν
ταγμάτων μᾶλλον ἕτερον ἐτέρου τούτου τοῦ φωτὸς μετέχον, δει-
κνυσιν οὐκ οὐσίαν τοῦθ' ὑπάρχον, οὐσία γὰρ οὐσίας οὐκ ἔστι
μᾶλλον καὶ ἦττον. Ἀλλὰ καὶ τῇ πρὸς Θεὸν νεύσει καὶ ὑπουργίᾳ
5 τὸ φῶς τοῦτ' ἔχοντες οἱ ἄγγελοι, παριστᾶσι μὴ μόνον οὐκ εἶναι
φύσιν αὐτοῖς τουτὶ τὸ φῶς, ἀλλ' οὐδὲ φυσικῶς αὐτοῖς προσεῖναι.

Ἐπεὶ δέ, καὶ κατὰ μέθεξιν ἔχουσι τουτὶ τὸ φῶς («δεύτε-
ρον» γάρ, φησί, «φῶς ἄγγελος, τοῦ πρώτου φωτὸς ἀπορροή τις
ἢ μετουσία»), καὶ τὸν Θεὸν οὗτοι παριστᾶσι κατ' ἐνέργειαν ἀλλ'
10 οὐχὶ κατ' οὐσίαν φῶς καλούμενον. Κατ' οὐσίαν γὰρ ὁ Θεὸς ἀμέ-
θεκτός τε καὶ ἀνώνυμος κατὰ τοὺς θεολόγους, διὸ καὶ ὁ περιφα-
νῆς καὶ ἠκριβωμένος εἶπερ τις κατὰ τὴν θεολογίαν οὕτως,
«φῶς» εἰπὼν «ἀκρότατον καὶ πρῶτον» καὶ τὰ τοιαῦτα τὸν
Θεόν, ἐπάγει, «ὀλίγα τῆς ἔξω χεόμενον»· τὸ δὲ χεῖσθαι, τῆς χά-
15 ριτος εἶναι τῆς θείας ἀλλ' οὐ τῆς θείας οὐσίας οἱ θεηγόροι πάν-
τες διδάσκουσιν ἡμᾶς· ἡ γὰρ οὐσία τοῦ Θεοῦ παντάπασιν ἀνέκ-
φαντός τε καὶ ἀνεκφοίτητος. Ἐνθεν τοι κὰν τῇ Καινῇ Κυριακῇ
πανηγυρίζων ὁ τῆς θεολογίας ἐπώνυμος, καὶ φῶς κάκει τοιοῦτο
τὸν Θεὸν εἰπὼν, ἐπήγαγεν· «ὀλίγοις ὅσον ἐστὶ θεωρούμενον· οἱ-
20 μαι δὲ οὐδὲ ὀλίγοις»· τὸ δὲ ὀλίγοις θεωρούμενον ὅσον ἢ οὐχ
ὅσον ἐστίν, οὐκ οὐσία τοῦ Θεοῦ ἐστίν, ἀλλ' ἐνέργεια καὶ χάρις
καὶ δόξα καὶ λαμπρότης. Ταῦτ' ἄρα καὶ ὁ μέγας Διονύσιος «εἰ
τὴν ὑπερούσιον», φησί, «κρυφιότητα φῶς ὀνομάσαιμεν, οὐδὲν
ἕτερον νοοῦμεν ἢ τὴν ἐξ αὐτῆς προαγομένην μέθεξιν». Ὁ δὲ
25 χρυσοῦς τὴν γλῶτταν θεολόγος, τὴν ἐν τῇ μεταμορφώσει θεϊκὴν
δόξαν τοῦ Σωτῆρος ἐξυμνῶν «ἔδειξε», φησί, «τοῖς ἑαυτοῦ μα-
θηταῖς τὴν θεϊκὴν δόξαν ὁ Κύριος, οὐχ ὅση τις ἦν, ἀλλ' ὅσον
ἠδύνατο χωρεῖν», ὃ καὶ ἀλλαχοῦ τὸ μερίζεσθαι τῆς θείας εἶναι

3. Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος 40 εἰς τὸ ἅγιον βάπτισμα 5, PG 36, 364B.

4. Ἀναφέρεται μόνο ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος, Ὁμιλία 14 εἰς Ἰωάν-
νην, I PG 59, 92.

ὅμως στέρησις. Καὶ μάλιστα τὸ γεγονὸς ὅτι ἀπὸ τὰ ἀγγελικὰ τάγματα τὸ ἓνα μετέχει περισσότερο ἀπὸ τὸ ἄλλο τούτου τοῦ φωτός, δεικνύει ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι οὐσία, διότι ἡ οὐσία δὲν εἶναι περισσότερο καὶ λιγώτερο ἀπὸ τὴν οὐσία. Ἀλλὰ οἱ ἄγγελοι, ἔχοντας τοῦτο τὸ φῶς ἀπὸ τὴ στροφή καὶ ὑπηρεσία πρὸς τὸν Θεό, παριστάνουν ὄχι μόνο ὅτι τοῦτο τὸ φῶς δὲν τοὺς εἶναι φύσις, ἀλλὰ ὅτι δὲν προσυπάρχει σ' αὐτοὺς οὔτε φυσικῶς.

Ἐπειδὴ ἔχουν τοῦτο τὸ φῶς κατὰ μέθεξι (διότι λέγει, «δεύτερο φῶς εἶναι ὁ ἄγγελος, ἀπορροή ἢ μετουσία τοῦ πρώτου φωτός»), παριστάνουν καὶ τὸν Θεὸ τοῦτοι νὰ καλῆται κατ' ἐνέργεια φῶς, ἀλλ' ὄχι κατ' οὐσία. Πράγματι κατ' οὐσία ὁ Θεὸς εἶναι ἀμέθεκτος καὶ ἀνώνυμος σύμφωνα μὲ τοὺς θεολόγους, γι' αὐτὸ καὶ τοῦτος ὁ λαμπρὸς καὶ περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον ἀκριβῆς στὴ θεολογία, ἀφοῦ εἶπε, «φῶς ἀκρότατο καὶ πρῶτο» καὶ τὰ παρόμοια τὸν Θεό, προσθέτει, «ποὺ ἐκχύνεται ὀλίγο πρὸς τοὺς ἕξω»³. τὸ δὲ χεῖσθαι, μᾶς διδάσκουν ὅλοι οἱ θεηγόροι, εἶναι ιδιότης τῆς θείας χάριτος, ἀλλ' ὄχι τῆς θείας οὐσίας⁴. διότι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἐντελῶς ἀφανέρωτη καὶ ἀδιάδοτη. Γι' αὐτὸ ὁ ἐπώνυμος τῆς θεολογίας, πανηγυρίζοντας κατὰ τὴν Καινὴ Κυριακὴ, εἶπε κι' ἐκεῖ τέτοιο φῶς τὸν Θεὸ καὶ προσέθεσε· «ἀπὸ ὀλίγους μόνο θεωρεῖται πόσο εἶναι, νομίζω ὅμως οὔτε ἀπὸ ὀλίγους»⁵. Ἐκεῖνο δὲ ποὺ θεωρεῖται πόσο εἶναι ἢ πόσο δὲν εἶναι, δὲν εἶναι οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ἐνέργεια καὶ χάρις καὶ δόξα καὶ λαμπρότης. Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ ὁ μέγας Διονύσιος λέγει, «ἂν θὰ ὀνομάσωμε φῶς τὴν ὑπερούσια κρυφίότητα, δὲν ἐννοοῦμε τίποτε ἄλλο παρὰ τὴν ἀπὸ αὐτὴν προβαλλόμενη μέθεξι»⁶. Ὁ Χρυσόγλωσσος πάλι θεολόγος, ἐξυμνώντας τὴ θεϊκὴ δόξα τοῦ Σωτῆρος στὴ μεταμόρφωσι, λέγει, «ἔδειξε στοὺς μαθητάς του τὴ θεϊκὴ δόξα ὁ Κύριος, ὄχι ὅση ἦταν ἀλλὰ ὅση μποροῦσαν νὰ χωρέσουν»⁷. ὁ ἴδιος ἀλλοῦ λέγει ὅτι ὁ μερισμὸς εἶ-

5. *Λόγος 44 εἰς τὴν Καινὴν Κυριακὴν 3*, PG 36, 609B.

6. *Περὶ θείων ὀνομάτων 2, 7*, PG 3, 645A.

7. *Εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν* (ψευδ.), Savile 7, 339.

φησιν ἐνεργείας, ἀλλ' οὐ τῆς θείας οὐσίας. Τοῦτο δὴ καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος δεικνύς, ὡς φῶς ὁ Θεὸς οὐ κατὰ τὴν φύσιν ἀλλὰ κατὰ τὴν δόξαν καὶ χάριν καὶ λαμπρότητα καλεῖται, τοὺς φωτεινοὺς ἀγγέλους ἀπορροὴν ἔφη τούτου καὶ μετουσίαν, ὅπερ
 5 ἐπὶ τῆς θείας οὐσίας οὐκ ἂν ποτ' εἶπεν, ἀμέθεκτον εἰδὼς ἐκείνην καὶ ἀνεκφοίτητον. Ἀμέλει κὰν τῷ Περὶ τοῦ βαπτίσματος λόγῳ, μετὰ τὸ περὶ αὐτοῦ εἰπεῖν «ὀλίγα τοῖς ἔξω χεόμενον», ἐπήγαγε· «φῶς δὲ λέγω τὸ ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἀγίῳ Πνεύματι θεωρούμενον, ὧν πλοῦτος ἡ συμφυῖα καὶ τὸ ἐν
 10 ἔξαλμα τῆς λαμπρότητος».

22 Ὁ τοίνυν λέγων τὴν λαμπρότητα τῆς θείας φύσεως, ἧς καὶ οἱ Θεῶν λειτουργοῦντες ἄγγελοι μετέχουσι, καθ' ἣν καὶ «οἱ δίκαιοι λάμπουσιν ὡς ὁ ἥλιος», «μὴτ' οὐσίαν εἶναι θείαν μὴτ' ἀγγελικὴν», οὐ τίθησι μεταξὺ Θεοῦ καὶ τῶν ἀγγέλων φῶς, ὃ μῆτε
 15 Θεὸς ἐστὶ μὴτ' ἄγγελος. Ἐπεὶ καὶ ὁ μέγας Διονύσιος τὰς προαιωνίους μετοχὰς τε καὶ ἀρχὰς καὶ τοὺς ἐν Θεῷ τῶν ὄντων λόγους καὶ προορισμούς, ὧν ἄγγελοί τε καὶ ἄνθρωποι μετέχουσι «οὐκ εἶναι» φησιν «οὐσίαν οὔτε θείαν οὔτ' ἀγγελικὴν»· κὰν τῷ Περὶ τοῦ θειοτάτου φωτός βιβλίῳ «κυκλικῶς»,
 20 φησὶν, «οἱ θεῖοι κινουῦνται νόες ἐνούμενοι ταῖς ἀνάρχοις καὶ ἀτελευτήτοις ἐλλάμψεσι τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ». Πληθυντικῶς οὖν προενεγκῶν ταύτας τὰς ἐλλάμψεις ἔδειξεν οὐκ οὐσίαν οὔσας θείαν (οὐδέποτε γὰρ ἐκείνη πληθυντικῶς προάγεται), ἀνάρχους δὲ καὶ ἀτελευτήτους προσειπῶν, ἀκτίστους ὑπαρχούσας ἔδειξε,
 25 καὶ οὐκ ἐκτὸς οὔσας τοῦ Θεοῦ· ἐκτὸς γὰρ Θεοῦ ἄκτιστον οὐδέν.

23 Οὐ τοίνυν ὁ λέγων μὴ κατ' οὐσίαν μόνον ἄκτιστον εἶναι τὸν Θεόν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν θεοποιὸν ἔλλαμψιν καὶ χάριν καὶ

8. Ὁμιλία 30 εἰς Ἰωάννην, 2, PG 59, 174.

9. Λόγος 40 εἰς τὸ ἅγιον Βάπτισμα, 5, PG 36, 364B.

10. Αὐτόθι.

11. Ματθ. 13, 43.

ναι γνώρισμα τῆς θείας ἐνεργείας, ἀλλ' ὄχι τῆς θείας οὐσίας⁸. Τοῦτο λοιπὸν δεικνύοντας καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος, ὅτι ὁ Θεὸς καλεῖται φῶς ὄχι κατὰ τὴ φύσι ἀλλὰ κατὰ τὴ δόξα καὶ χάρι καὶ λαμπρότητα, εἶπε τοὺς φωτεινοὺς ἀγγέλους ἀπορροή καὶ μετουσία τούτου⁹, πρᾶγμα πού ποτὲ δὲν θὰ μπορούσε νὰ εἰπῆ γιὰ τὴ θεία οὐσία, ἀφοῦ τὴν γνωρίζει ἀμέθεκτη καὶ ἀμετάδοτη. Βέβαια καὶ στὸ λόγο *Περὶ τοῦ βαπτίσματος*, ἀφοῦ εἶπε γι' αὐτὸν «ὀλίγο ἐκχυνόμενο πρὸς τοὺς ἔξω» προσέθεσε, «φῶς λέγω τὰ θεωρούμενα στὸν Πατέρα καὶ Υἱὸ καὶ ἅγιο Πνεῦμα, τῶν ὁποίων πλοῦτος εἶναι ἡ συμφυῖα καὶ ἡ ἐνιαία ἀναλαμπή»¹⁰.

- 22 Ὅποιος λοιπὸν λέγει ὅτι ἡ λαμπρότης τῆς θείας φύσεως, στὴν ὁποία μετέχουν καὶ οἱ ἄγγελοι πού λειτουργοῦν στὸ Θεό, κατὰ τὴν ὁποία «καὶ οἱ δίκαιοι θὰ λάμπουν σὰν ὁ ἥλιος»¹¹, «δὲν εἶναι οὐσία οὔτε θεία οὔτε ἀγγελικὴ»¹², δὲν τοποθετεῖ ἀνάμεσα στὸ Θεὸ καὶ στοὺς ἄγγελους φῶς, τὸ ὁποῖο δὲν εἶναι οὔτε Θεὸς οὔτε ἄγγελος. Διότι καὶ ὁ μέγας Διονύσιος λέγει ὅτι οἱ προαιώνιες μετοχές καὶ ἀρχές καὶ οἱ λόγοι καὶ προορισμοὶ τῶν ὄντων πού εὐρίσκονται στὸ Θεὸ «δὲν εἶναι οὐσία οὔτε θεία οὔτε ἀγγελικὴ»¹³, καὶ στὸ βιβλίον *Περὶ τοῦ θειοτάτου φωτός* λέγει «οἱ θεῖοι νόες κινοῦνται κυκλικῶς ἐνούμενοι μὲ τις ἄναρχες καὶ ἀτελεύτητες ἐλλάμψεις τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ»¹⁴. Προβάλλοντας λοιπὸν πληθυντικῶς αὐτὲς τὶς ἐλλάμψεις, ἔδειξε ὅτι δὲν εἶναι οὐσία θεία (διότι ποτὲ ἐκείνη δὲν ἀναφέρεται πληθυντικῶς), ἐνῶ χαρακτηρίζοντάς τες ἄναρχες καὶ ἀτελεύτητες, ἔδειξε ὅτι εἶναι ἄκτιστες, καὶ ὅτι δὲν εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸν Θεό· διότι ἔξω ἀπὸ τὸν Θεὸ τίποτε δὲν εἶναι ἄκτιστο.

- 23 Ὅποιος λοιπὸν λέγει ὅτι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι μόνο κατ' οὐσία ἄκτιστος, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴ θεοποιὸ ἐλλάμψι καὶ χάρι καὶ

12. Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, *Περὶ θείων ὀνομάτων* 11, 6, PG 23, 953C.

13. Αὐτόθι.

14. Δὲν εἶναι αὐτοτελὲς βιβλίον τοῦ Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου τὸ *Περὶ τοῦ θειοτάτου φωτός*, ἀλλ' ἓνα τμῆμα τοῦ *Περὶ θείων ὀνομάτων* 4, 8, PG 3, 704D.

λαμπρότητα, καθ' ἣν καλεῖται φῶς, μεταξύ Θεοῦ καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ λαμπруνομένων θείως, ταυτὸ δ' εἶπειν θεουργουμένων, ἕτερόν τι λέγει φῶς. Ἄλλ' ὁ κατὰ τὸν Βαρλαάμ καὶ τὸν Ἀκίνδυνον ὑλικόν τι λέγων καὶ σωματικόν, αἰσθητόν τε καὶ κτιστὸν τὸ 5 προκόσμιον καὶ ὑπερκόσμιον καὶ ὑπερουράνιον φῶς, ἐν ᾧ αἱ τῶν ἀγγέλων ἀξίαι καὶ πᾶσαι αἱ ἐπουράνιοι στρατιαί, καθ' ὃ καὶ «οἱ δίκαιοι λάμπουσιν ὡς ὁ ἥλιος» ἀναλόγως ἕκαστος τῆ δι' ἀρετῆς καθάρσει τῆς θείας λαμπρότητος μετειληχότες θείως, τοῦ κατὰ τὸ Θαβώριον ὄρος ἀστράψαντος ὑπὲρ ἥλιον καὶ τὴν 10 οἰκείαν ἐπιδείξαντος τοῖς ἀποστόλοις θεότητα καὶ προδείξαντος τὴν μέλλουσαν ὑποδέξασθαι τοὺς εἰς αὐτὸν ὡς ἀληθῶς πεπιστευκότας λαμπρότητα· αἰσθητόν γὰρ κατὰ τὸν Βαρλαάμ καὶ τὸν Ἀκίνδυνον ὑπάρχον τὸ τοιοῦτον φῶς, ὑλικόν τε καὶ σωματικόν, οὐκ ἔσθ' ὅπως ἄγγελον ὑπάρχειν, εἴ γε καὶ κτιστόν, ἀλλ' 15 οὐδ' ἀγγέλων ὄλως εἶναι φῶς οὐδὲ προκόσμιόν τε καὶ ὑπερκόσμιον καὶ ὑπερουράνιον. Πῶς δ' ἂν εἴη καὶ καλοῖτο φῶς τοιοῦτον ὁ Θεός, ἐπειδήπερ καὶ κτιστὸν κατὰ τὸν βαρλααμίτην Ἀκίνδυνόν ἐστι;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

Παράστασις ὅτι τὸ ὑπερουράνιον φῶς διακοπῆναι ὑπὸ τῆς οὐρανίου περιφερείας ὁ μέγας ἔφη Βασίλειος, οὐχ ὡς ὑλικὸν ὑπάρχον, καὶ διὰ τοῦτο μὴ δι' ἐκείνης δυνάμενον χωρεῖν, καθάπερ ὁ Ἀκίνδυνος ἐξεδέξατο φρενοβλαβῶς, ἀλλ' ὡς τῶν αἰσθητῶν μὴ δεκτικῶν ὄντων ἐκείνης τῆς λαμπρότητος, μηδὲ δι' ἐκείνης ὁρᾶσθαι πεφυκότων

24 «Καὶ πῶς», φησὶν, «ἔγραψεν ὁ μέγας Βασίλειος, ὅτι 'περι-
20 ταθεὶς τοῖς ἐμπεριειλημμένοις ὁ οὐρανὸς τὴν ἄνωθεν αὐγὴν διέκοψεν ἀφεγγῆ τὰ ἔνδον καταστήσας'»; Οὕτως ἀεὶ τὰ τῶν γε-

λαμπρότητα, κατὰ τὴν ὁποία καλεῖται φῶς, δὲν λέγει κανένα ἄλλο φῶς ἀνάμεσα στὸ Θεὸ καὶ στοὺς ἅπ' αὐτὸν θείως λαμπруνομένους, μὲ ἄλλα λόγια θεουργουμένους. Ἄλλὰ λέγει ἔτσι ὅποιος, σύμφωνα μὲ τὸν Βαρλαάμ καὶ τὸν Ἀκίνδυνο, λέγει σωματικὸ καὶ κτιστὸ τὸ προκόσμιο καὶ ὑπερκόσμιο καὶ ὑπερουράνιο φῶς, στὸ ὁποῖο εὐρίσκονται ὅλες οἱ ἀξίες τῶν ἀγγέλων καὶ ὅλες οἱ ἐπουράνιες στρατιές, κατὰ τὸ ὁποῖο καὶ «οἱ δίκαιοι θὰ λάμπουν σὰν ὁ ἥλιος»¹⁵, ἀφοῦ ἀνάλογα μὲ τὴν κάθαρσι διὰ τῆς ἀρετῆς ὁ καθένας τους μεταλάβουν θείως τὴ θεία λαμπρότητα αὐτοῦ πού ἄστραψε περισσότερο ἀπὸ τὸν ἥλιο καὶ προέδειξε τὴ λαμπρότητα πού πρόκειται νὰ ὑποδεχθῆ ὅσους ἐπίστευσαν σ' αὐτὸν ἀληθινά. Διότι τὸ φῶς τοῦτο, σὰν αἰσθητὸ καὶ ὑλικὸ καὶ σωματικὸ πού κατὰ τὸν Βαρλαάμ καὶ τὸν Ἀκίνδυνο εἶναι, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ εἶναι ἄγγελος, ἔστω κι' ἂν εἶναι κτιστός, ἀλλὰ οὔτε γενικὰ νὰ εἶναι φῶς ἀγγέλων προκόσμιο καὶ ὑπερκόσμιο καὶ ὑπερουράνιο. Πῶς λοιπὸν θὰ μπορούσε νὰ εἶναι καὶ νὰ καλῆται τέτοιο φῶς ὁ Θεός, ὅταν κατὰ τὸν βαρλααμίτη Ἀκίνδυνο εἶναι καὶ κτιστό;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10

Παράστασις ὅτι ὁ μέγας Βασίλειος εἶπε ὅτι τὸ ὑπερουράνιο φῶς διακόπηκε ἀπὸ τὴν οὐράνια περιφέρεια, ὄχι διότι εἶναι ὑλικό, καὶ γι' αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ προχωρήσῃ διὰ μέσου ἐκείνης, ὅπως ἀποδέχθηκε φρενοβλαβῶς ὁ Ἀκίνδυνος, ἀλλὰ διότι τὰ αἰσθητὰ δὲν εἶναι δεκτικὰ ἐκείνης τῆς λαμπρότητος οὔτε εἶναι καμωμένα νὰ βλέπωνται δι' ἐκείνης

- 24 «Καὶ πῶς, λέγει, ἔγραψε ὁ μέγας Βασίλειος ὅτι ὁ οὐρανὸς ἀφοῦ ἐτεντώθηκε γύρω ἀπὸ τὰ σώματα πού περιλαμβάνονται μέσα σ' αὐτόν, διέκοψε τὴν ἀπὸ ἐπάνω του αὐγὴ καθιστώντας

15. *Ματθ.* 13, 43.

γραμμένων ἐπαμφοτερίζειν δοκοῦντα καὶ δυσνόητα καὶ ἀσαφῆ
 προσφιλῆς δοκεῖ καταφύγιον τοῖς κακοδόξοις, ἄλλοθεν παντα-
 χόθεν ἐξαπορουμένοις. Ἄλλ' ἐνταῦθα δεῖν οἶμαι προενεγκεῖν
 ἑτέραν ρῆσιν τοῦ μεγάλου Βασιλείου, ἦν καὶ ταύτην Βαρλαάμ
 5 καὶ Ἀκίνδυνος θρυλλοῦσι μάτην καθ' ἡμῶν, μᾶλλον δὲ οὐ
 πάντη μάτην. Ἐνὶ γὰρ ἡμῖν ἐτοιμοτάτη χρῆσθαι κατ' αὐτῶν, ἐκ
 τῶν ἀσαφῶς γεγραμμένων τὰ σαφῆ διαστρεφόντων ἐπὶ τῷ κτί-
 σμα δεῖξαι τὸ φωτίζον καὶ λαμπρῦνον θείως καὶ πνευματικῶς
 εὐφραῖνον τοὺς ἀγίους ἀγγέλους καὶ ἀνθρώπους φῶς, ὃ καὶ ὁ
 10 Χριστὸς παρέστησεν ἐπ' ὄρους λάμπας ὑπὲρ ἥλιον καὶ τὴν καλ-
 λονὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ὑποδείξας. Εἰσηγούμενος τοίνυν
 καὶ ὑποτιθέμενος ὁ μέγας Βασίλειος πῶς ἂν ἀπὸ τῶν ἀσαφε-
 στέρων τῆς Γραφῆς μὴ βλαπτώμεθα «χρή», φησὶν, «ἡμᾶς ἀπὸ
 τῶν κοινῶν ἐννοιῶν ὀρμωμένους περὶ Θεοῦ, εἰάν ὀργιζόμενον ἢ
 15 λυπούμενον ἢ μεταμελούμενον ἢ Γραφὴ λέγῃ τοῦτον, ζητεῖν τὸ
 τῆς λέξεως βούλημα καὶ μεριμνᾶν τίνα τρόπον ἀποκαταστήσαι
 δυνηθῶμεν, οὐχὶ δὲ ἀνατρέπειν τὰς ἀξιολόγους τοῦ Θεοῦ ὑπο-
 λήψεις· καὶ οὕτως ἀπροσκόπως ἐντευξόμεθα ταῖς Γραφαῖς, ἀπὸ
 μὲν τῶν εὐλήπτων ὠφελούμενοι, ἀπὸ δὲ τῶν ἀσαφεστέρων μὴ
 20 βλαπτόμενοι»· καὶ πάλιν, «χρὴ τῇ κοινῇ ἐννοίᾳ περὶ τῆς εὐσε-
 βείας ἀκολουθοῦντας, εἰάν τι εὐρεθῆ ἑναντιοῦσθαι δοκοῦν ταύτη
 ἐν τῇ ἀγίᾳ Γραφῇ, ἢ ἐξηγεῖσθαι πρὸς συμβιβασμὸν τῆς κοινῆς
 ἐννοίας περὶ τῆς εὐσεβείας ἢ ἀγνοεῖν ὁμολογεῖν».

25 Ἄρ' οὖν οὐ κοινόν ἐστι καὶ ἀνωμολογημένον τοῖς εὐσεβῶς
 25 φρονοῦσι πᾶσιν, ὅτι ὁ Θεὸς ἐστι τὸ φωτίζον τοὺς ἐπουρανίους
 ἀγγέλους φῶς, ἐν ᾧ αἱ τῶν ἀγγέλων ἀξίαι καὶ πᾶσαι αἱ ἐπουρά-
 νιοι στρατιαὶ ἐν πάσῃ εὐφροσύνῃ πνευματικῇ τὴν πρέπουσαν
 ἑαυτοῖς κατάστασιν ἔχουσιν; Ἴνα γὰρ τὰ προειρημένα ἀναλά-

τὰ ἐσωτερικὰ ἀφεγγῆ¹». Ἔτσι πάντοτε γίνονται προσφιλές καταφύγιο τῶν κακοδόξων ὅσα γραπτὰ φαίνονται ἀμφίβολα καὶ δυσνόητα καὶ ἀσφαλῆ, ὅταν χάνουν τὴ βοήθεια ἀπὸ παντοῦ ἄλλοῦ. Ἀλλὰ νομίζω ὅτι ἐδῶ πρέπει νὰ προβάλω ἄλλη ρῆσι τοῦ μεγάλου Βασιλείου, τὴν ὁποία ἐπίσης χρησιμοποιοῦν ἐναντίον μας ὁ Βαρλαάμ καὶ ὁ Ἀκίνδυνος ματαίως, ἢ μᾶλλον ὄχι ἐντελῶς ματαίως. Διότι εἶναι δυνατὸ ἐμεῖς νὰ τὴ χρησιμοποιήσωμε ἐναντίον αὐτῶν, πού ἀπὸ τὰ ἀσαφῶς γραφόμενα διαστρέφουν τὰ σαφῆ, γιὰ νὰ δείξουν ὅτι τὸ φῶς πού φωτίζει καὶ λαμπρύνει θεῖως καὶ εὐφραίνει πνευματικῶς τοὺς ἀγίους ἀγγέλους καὶ ἀνθρώπους εἶναι κτίσμα, αὐτὸ πού καὶ ὁ Χριστὸς παρουσίασε ἐπάνω στὸ ὄρος λάμποντας περισσότερο ἀπὸ τὸν ἥλιο καὶ ὑποδεικνύοντας τὴν καλλονὴ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Εἰσηγούμενος λοιπὸν καὶ ὑποδεικνύοντας ὁ μέγας Βασίλειος, πῶς θὰ μπορούσαμε νὰ μὴ βλαβοῦμε ἀπὸ τὰ ἀσαφέστερα σημεῖα τῆς Γραφῆς, λέγει, «πρέπει ξεκινώντας ἀπὸ τὶς κοινὲς ἔννοιες περὶ Θεοῦ, ἂν ἡ Γραφή τὸν λέγη ὀργιζόμενο ἢ λυπούμενο ἢ μετανοοῦντα, νὰ ζητοῦμε τὴ σημασία τῆς λέξεως καὶ νὰ φροντίσωμε μὲ ποιὸν τρόπο θὰ μπορέσωμε νὰ ἀποκαταστήσωμε κι' ὄχι ν' ἀνατρέπωμε τὶς ἀξιόλογες περὶ Θεοῦ ὑπολήψεις. Ἔτσι θὰ μελετήσωμε ἀπρόσκοπτα τὶς Γραφές, ὠφελοῦμενοι ἀπὸ τὰ εὐληπτα καὶ μὴ βλαπτόμενοι ἀπὸ τὰ ἀσαφέστερα»². Λέγει ἐπίσης, «πρέπει ἀκολουθώντας τὴν κοινὴ ἔννοια περὶ τῆς εὐσεβείας, ἂν εὐρεθῆ κάτι στὴν ἀγία Γραφή πού φαίνεται νὰ ἐναντιώνεται σ' αὐτήν, ἢ νὰ τὸ ἐρμηνεύωμε πρὸς συμβιβασμὸ μὲ τὴν κοινὴ ἔννοια περὶ τῆς εὐσεβείας ἢ νὰ ὁμολογοῦμε ὅτι τὸ ἀγνοοῦμε»³.

25 Ἐραγε λοιπὸν δὲν εἶναι κοινὸ καὶ ὠμολογημένο ἀπὸ ὅλους τοὺς εὐσεβόφρονες ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι τὸ φῶς, πού φωτίζει τοὺς ἐπουρανίους ἀγγέλους, στὸ ὁποῖο «οἱ ἀξίες τῶν ἀγγέλων καὶ ὅλες οἱ ἐπουράνιες στρατιᾶς ἔχουν τὴν ταιριαστὴ τους κατάστασι μὲ κάθε πνευματικὴ εὐφροσύνη; Πράγματι γιὰ νὰ ἐπα-

2. Ὑπόμνημα εἰς Ἡσαΐαν (ψευδ.), προοίμιον 6, PG 30, 128AB.

3. Χωρὶο πού δὲν ἀνιχνεύθηκε.

βωμεν, «ὁ τοῖς αἰσθητοῖς ἥλιος, τοῦτο τοῖς νοητοῖς ὁ Θεός, καὶ αὐτός ἐστι τὸ πάσης φωτιστικὸν λογικῆς φύσεως πρῶτον καὶ ἀκρότατον φῶς»· καὶ «φῶτα δεύτερα τοῦ πρώτου φωτὸς ἀπαυγάσματα αἱ νοεραὶ δυνάμεις καὶ τὰ λειτουργικὰ πνεύματα»· καὶ
 5 πρώτη φωτεινὴ φύσις μετὰ τὴν πρώτην τῷ ἐκεῖθεν ἀγάζεσθαι, καὶ «δευτέρον φῶς ἄγγελος, τοῦ πρώτου φωτὸς ἀπορροή τις ἢ μετουσία»· καὶ «τοῖς μὲν αἰδίοις αὐτός ἐστι φῶς καὶ οὐκ ἄλλο· τί γὰρ ἔδει φωτὸς δευτέρου τοῖς τὸ μέγιστον ἔχουσιν;». Ἄρ' οὖν ἀπὸ τοῦ δοκεῖν ἐναντιοῦσθαι τούτοις τὸ γεγράφθαι διαπεφρά-
 10 χθαι τὴν ἄνωθεν ἐκείνην αἴγλην ὑπὸ τῆς οὐρανίου περιφερείας περιταθείσης τοῖς ἐντός, κτίσμα τὸν Θεὸν ποιήσωμεν, ὑλικὸν τε καὶ σωματικὸν καὶ αἰσθητὸν καὶ πρὸ τῆς τῶν ὑλικῶν καὶ φθαρτῶν καὶ αἰσθητῶν παραγωγῆς εἶναι τι δοξάσωμεν ὑλικὸν καὶ φθαρτὸν καὶ αἰσθητὸν κατὰ τὴν Ἀκινδύνου σύνεσιν, ἢ τῇ ἀνω-
 15 μολογημένῃ τῆς εὐσεβείας ἐννοίᾳ συμβιβάσωμεν τὸ δοκοῦν ἀντιτετάχθαι καὶ διαφωνεῖν, ἂν ἄρα δυνηθῶμεν, κἂν μὴ δυνηθῶμεν, αὐτὸ μὲν ἀφῶμεν ὡς μὴ συνεῖναι δυνηθέντες, τῆς δὲ ἀνωμολογημένης εὐσεβείας οὐδὲν ἥττον ἀντεχόμενοι διατελέσωμεν κατ' αὐτὰς τὰς ὑποθήκας τοῦ γεγραφότος μεγάλου Βασιλείου;
 20 Παντί που δῆλον ὡς πᾶσι τρόποις ταῖς ἀνωμολογημέναις τῆς εὐσεβείας προσέξομεν ἐννοίαις.

26 Φέρε δ' ὁμῶς ἀποκαταστῆσαι πρὸς αὐτὰς ἐπιχειρήσωμεν καὶ τὴν τοῦ προκειμένου διαφράγματος διάνοιαν. Κἂν μὲν λόγον δῶμεν ἰκανὸν διαλῦσαι τὴν πρὸς τὸ φαινόμενον ἀντίθεσιν, τῷ
 25 Θεῷ χάρις τῷ καὶ τοῖς ἐν ἐσχατιαῖς ἡμᾶς κειμένοις τῆς ἀγνοίας γνῶσιν συνήγορον τῆς ἐν αὐτῷ ἀληθείας παρασχόντι. Εἰ δ' ἄρα μὴ τοιοῦτον εὐρεῖν σχοίημεν τὸν λόγον ἢ τις ἐν Χριστῷ τέλειος καὶ σοφὸς τὰ θεῖα καὶ πνευματικά, τῆς προαιρέσεως ἡμᾶς ἀπο-

4. Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος 40 εἰς τὸ ἅγιον Βάπτισμα 5, PG 36. 364B.

ναλάβωμε τὰ προειρημένα, «ὅ,τι εἶναι στὰ αἰσθητὰ ὁ ἥλιος, τοῦτο εἶναι στὰ νοητὰ ὁ Θεός, κι' αὐτὸς εἶναι τὸ πρῶτο καὶ ἀκρότατο φῶς, φωτιστικὸ κάθε λογικῆς φύσεως»⁴· καὶ «φῶτα δεύτερα, ἀπαυγάσματα τοῦ φωτὸς εἶναι οἱ νοερῆς δυνάμεις καὶ τὰ λειτουργικὰ πνεύματα»⁵· καὶ πρώτη φωτεινὴ φύσις μετὰ τὴν πρώτη ἀφοῦ ἀπὸ αὐτὴν ἀυγάζεται, καὶ «δευτέρου φῶς ὁ ἄγγελος, ἀπορροή καὶ μετουσία τοῦ πρώτου φωτός»⁶· καὶ «γιὰ τὰ αἶδια αὐτὸς εἶναι φῶς καὶ ὄχι ἄλλο· διότι τί χρειάζονται δευτέρου φῶς αὐτὰ ποὺ ἔχουν τὸ μεγαλύτερο;»⁷. Ἐὰν λοιπόν, ἐπειδὴ φαίνεται νὰ ἐναντιώνεται σ' αὐτὰ τὸ χωρίο ποὺ λέγει ὅτι ἔχει φραχθῆ ἐκείνη ἢ ἄνωθεν αἴγλη ἀπὸ τὴν οὐράνια τεντωμένη περιφέρεια⁸ γιὰ τὰ ἐσωτερικά, θὰ κάμωμε κτίσμα τὸν Θεό, ὑλικὸ καὶ πνευματικὸ καὶ αἰσθητό, θὰ δεχθοῦμε ὅτι ὑπάρχει κάτι ὑλικὸ καὶ φθαρτὸ καὶ αἰσθητὸ πρὶν ἀπὸ τὴν παραγωγή τῶν ὑλικῶν καὶ φθαρτῶν καὶ αἰσθητῶν κατὰ τὴν ἐξυπνάδα τοῦ Ἀκινδύνου ἢ θὰ συμβιβάσωμε αὐτὸ ποὺ φαινομενικὰ ἀντιτάσσεται καὶ διαφωνεῖ μὲ τὴν παραδεδεγμένη ἔννοια τῆς εὐσεβείας, ἂν βέβαια μπορέσωμε, κι' ἂν δὲν μπορέσωμε, αὐτὸ μὲν θὰ τὸ ἀφήσωμε, ἀφοῦ δὲν μπορέσαμε νὰ τὸ καταλάβωμε, ἀλλὰ θὰ παραμείνωμε στενὰ προσκολλημένοι στὴν παραδεδεγμένη εὐσέβεια σύμφωνα μὲ τὶς ὑποθῆκες αὐτῆς τοῦ μεγάλου Βασιλείου; Εἶναι βέβαια φανερό ὅτι μὲ κάθε τρόπο θὰ προσέξωμε στὶς παραδεδεγμένες ἔννοιες τῆς εὐσεβείας.

26 Ἐὰν ἐπιχειρήσωμε ὅμως νὰ προσαρμόσωμε πρὸς αὐτῆς τὶς ἔννοιες καὶ τὸ νόημα τοῦ προκειμένου διαφράγματος. Κι' ἂν μὲν δώσωμε λόγο ἰκανὸ νὰ διαλύσῃ τὴν ἀντίθεσι πρὸς τὸ φαινόμενο, εὐχαριστία χρειάζεται στὸ Θεὸ ποὺ μᾶς προσέφερε γνῶσι συνήγορο τῆς σ' αὐτὸν εὐρισκομένης ἀληθείας, ἐνῶ ἤμαστε στὰ ἔσχατα σημεῖα τῆς ἀγνοίας. Ἐὰν πάλι δὲν μπορέσωμε νὰ εὐροῦμε τέτοιο λόγος, ὅποιος εἶναι τέλειος καὶ σοφὸς στὰ

5. *Λόγος 44 εἰς τὴν Καινὴν Κυριακὴν*, 3, PG 36, 609B.

6. *Λόγος 40 εἰς τὸ ἅγιον Βάπτισμα*, 5, PG 36, 364B.

7. *Λόγος 44 εἰς τὴν Καινὴν Κυριακὴν*, 3, PG 36, 609C.

8. Βλ. Μ. Βασιλείου, *Εἰς τὴν ἑξαήμερον* 2, 5, PG 29, 41A.

δεξάμενος, αὐτὸς παρ' ἑαυτοῦ τὸν κρείττω λόγον διδασκέτω, ποθοῦντας καὶ μαθητιῶντας ὅ,τι μάλιστα, καὶ τὸ ἐνδέον ἡμῶν ἀναπληρῶν, ἐντρεπέτω τελεώτερον τοὺς τάναντία τῇ εὐσεβείᾳ συνάγειν ἐντεῦθεν πειρωμένους. Ἀλλὰ τίς ἡμῶν ὁ πρὸς τοὺς ἐν 5 διαστροφῷ διανοίᾳ τὸ προκείμενον ὀρῶντας λόγος;

27 Ὁ μέγας Διονύσιος τὸν ὑπὲρ πάντα θεῖον γνόφον ἐξυμνῶν «τὰ πάντα», φησίν, «ἀφαιροῦμεν, ἵνα τὸν ὑπερούσιον ἐκεῖνον ἴδωμεν γνόφον, τὸν ὑπὸ παντὸς τοῦ ἐν τοῖς οὐσί φωτὸς ἀποκρυπτόμενον». Τίς δὲ ὁ θεῖος οὗτος γνόφος, ὁ αὐτὸς αὖ διδάσκει, 10 τῷ λειτουργῷ ἐπιστέλλων Δωροθέῳ· «ὁ θεῖος γάρ», φησί, «γνόφος ἐστὶ τὸ ἀπρόσιτον φῶς, ἐν ᾧ κατοικεῖν ὁ Θεὸς λέγεται. Καὶ ἀοράτω γε ὄντι διὰ τὴν ὑπερέχουσαν φανότητα, καὶ ἀπροσίτω τῷ αὐτῷ δι' ὑπερβολὴν ὑπερουσίου φωτοχυσίας, ἐν τούτῳ γίνεται πᾶς ὁ Θεὸν γνῶναι καὶ ἰδεῖν ἀξιούμενος». Ἐν τούτῳ ἄρα 15 καὶ αἱ τῶν ἀγγέλων ἀξίαι τὴν πρέπουσαν ἑαυτοῖς κατάστασιν ἔχουσι παντὸς μᾶλλον κατηξιωμένων μὴ γινώσκειν μόνον ἀλλὰ καὶ ὀρᾶν τὸ Θεόν. Ἐν τούτῳ καὶ οἱ δίκαιοι τῷ ὑπερκοσμίῳ φωτὶ τὴν ἀνάπαυσιν ἔξουσιν, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ μέγας ἔφη Βασιλειος. Οὕτω γὰρ καὶ τὴν τῶν οὐρανῶν καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ βασι- 20 λείαν οἱ ἅγιοι κληρονομήσουσιν, ἐπεὶ καὶ ὁ Κύριος τὸ μέλλον προκαταγγέλλων ἅμα καὶ προῦπογράφων τῷ δι' ὑπερβολὴν ὑπερουσίου φωτοχυσίας ἀπροσίτω τούτῳ φωτὶ τοὺς οἰκείους μαθητὰς ἐπ' ὄρους περιήστραψε καὶ «βασιλείαν τοῦ Θεοῦ» τοῦτο προσηγόρευσεν. Ἀποκρύπτεται δὴ τουτὶ τὸ φῶς ὑπὸ παντὸς 25 τοῦ ἐν τοῖς οὐσί φωτός, οὐχ ὡς μὴ διὰ πάντων χωροῦν, ἀλλ' ὡς τῶν ὄντων πάντων φυσικῇ δυνάμει μὴ ἐκφαίνειν τοῦτ' ἐχόντων. Εἰ δὲ τᾶλλα τῶν ὄντων ἐκεῖνο μὴ δύναται ἐκφῆναι, πολλῶ γε

9. Περὶ μυστικῆς θεολογίας 2, PG 3, 1025B.

10. Ἐπιστολὴ 5 Δωροθέου, PG 3, 1073A.

θεῖα καὶ πνευματικά, δεχόμενός μας γιὰ τὴν καλὴ προαίρεσι, ἄς διδάξῃ αὐτὸς μόνος του τὸν ἀνώτερο λόγο σὲ μᾶς πὺ ποθοῦμε νὰ εἴμαστε μαθηταὶ του· καὶ ἀναπληρώνοντας τὴν ἔλλειψί μας, ἄς ἐντροπιάζῃ καλύτερα ἐκείνους πὺ προσπαθοῦν νὰ συναγάγουν ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἀντίθετα πρὸς τὴν εὐσέβεια. Ἄλλὰ ποιός εἶναι ὁ λόγος μας πρὸς ἐκείνους πὺ βλέπουν τὸ προκείμενο μὲ διεστραμμένη διάνοια;

- 27 Ὁ μέγας Διονύσιος, ἐξυμνώντας τὸν ἐπάνω ἀπὸ ὅλα θεῖο γνόφο, λέγει, «ἀφαιροῦμε τὰ πάντα, γιὰ νὰ ἰδοῦμε ἐκεῖνον τὸν ὑπερούσιο γνόφο, τὸν ἀποκρυπτόμενο ἀπὸ ὅλο τὸ φῶς πὺ εἶναι στὰ ὄντα»⁹. Ποιός δὲ εἶναι τοῦτος γνόφος, τὸ διδάσκει πάλι ὁ ἴδιος, γράφοντας πρὸς τὸν λειτουργὸ Δωρόθεο· «ὁ θεῖος γνόφος εἶναι τὸ ἀπρόσιτο φῶς, στὸ ὁποῖο λέγεται ὅτι κατοικεῖ ὁ Θεός. Κι' ἐνῶ εἶναι ἀόρατος λόγω τῆς ἐξαιρετικῆς λαμπρότητος καὶ ἀπρόσιτος λόγω τῆς ὑπερβολικῆς τῆς ὑπερούσιας φωτοχυσίας, σ' αὐτὸ φθάνει ὁποῖος ἀξιῶνεται νὰ γνωρίσῃ καὶ ἰδῇ τὸν Θεό»¹⁰. Ἄρα σ' αὐτὸν τὸ γνόφο ἔχουν τὴν ταιριαστέτους κατάστασι οἱ ἀξίες τῶν ἀγγέλων, καταξιωμένων περισσότερο ἀπὸ τὰ ἄλλα ὄντα, ὅχι μόνον νὰ γνωρίζουν ἀλλὰ καὶ νὰ βλέπουν τὸν Θεό. Σ' αὐτὰ τὸ ὑπερκόσμιο φῶς θὰ εὔρουν τὴν ἀνάπαυσι καὶ οἱ δίκαιοι, ὅπως εἶπε καὶ ὁ ἴδιος ὁ μέγας Βασίλειος¹¹. Διότι ἔτσι οἱ ἅγιοι θὰ κληρονομήσουν τὴ βασιλεία καὶ τῶν οὐρανῶν καὶ τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ καὶ ὁ Κύριος, προκαταγγέλλοντας καὶ προδιαγράφοντας τὸ μέλλον περιήστραψε μὲ τὸ ἀπὸ ὑπερβολὴ ὑπερούσιας φωτοχυσίας ἀπρόσιτο τοῦτο τὸ φῶς τοὺς μαθητάς του ἐπάνω στὸ ὄρος καὶ τὸ ὠνόμασε «βασιλεία τοῦ Θεοῦ»¹². Ἀποκρύπτεται λοιπὸν τοῦτο τὸ φῶς ἀπὸ ὅλο τὸ φῶς πὺ ὑπάρχει στὰ ὄντα, ὅχι διότι δὲν προχωρεῖ διὰ μέσου ὄλων, ἀλλὰ διότι ὅλα τὰ ὄντα δὲν μποροῦν νὰ τὸ ἀποκαλύψουν μὲ φυσικὴ δύναμι. Ἄν δὲ τὰ ἄλλα ὄντα δὲν μποροῦν νὰ τὸ φανερώ-

11. *Εἰς τὴν ἐξαήμερον* 2, 5, PG 29, 41A.

12. *Ματθ.* 16, 28· *Μάρκ.* 9, 1· *Λουκᾶ* 9, 27.

δὴ μᾶλλον τὰ αἰσθητῶς ὄντα, οἷς καὶ τὰ νοητὰ ἄληπτα καὶ ἀθε-
 ώρητα καὶ ἀνέκφαντά ἐστι· τὸ γοῦν ἀποκρύπτεσθαι καὶ δια-
 φράττεσθαι ταυτόν. Ἀποκρύπτεται τοίνυν καὶ ἐμφράττεται καὶ
 δίσταται καὶ διακόπτεται ὑπὸ τῆς τοῦ οὐρανοῦ περιφερείας
 5 σῶμα οὔσης αἰσθητὸν καὶ χωρίον αἰσθητῶν πάντων ἀποφαι-
 νούσης τὸν ἐπανελημμένον ταύτῃ τόπον· διαφράττεται τοίνυν
 καὶ δίσταται τῶν ἔνδον ἢ ἄνωθεν φωτοχυσία, οὐχ ὡς μὴ
 χωρεῖν δυναμένη διὰ πάντων, ἅτε σωματοειδὲς καὶ ὑλικόν τι
 φῶς, ἀλλ' ὡς τῶν αἰσθητῶν μὴ δεκτικῶν ὄντων ἐκείνης τῆς
 10 λαμπρότητος μηδὲ διὰ ταύτης ἐκείνων φαινομένων, μὴ πεφου-
 κνίας αἰσθητῶ φωτὶ παραπλησίως εἰς ἐντελέχειαν ἄγειν ὄψιν
 καὶ τὰ ὑπ' αὐτήν, κάντεῦθεν ἀφωτίστων ἀπολελειμένων πρὶν τὸ
 κατάλληλον αὐτοῖς φῶς τὸν Θεὸν προαγαγεῖν.

28 Οὐ μόνον δὲ τὸ ὑπερκόσμιον φῶς ὁ μέγας ἔφη Βασίλειος
 15 περιταθεῖσαν διαστῆσαι τῶν ἐγκοσμίων τὴν οὐρανοῦ περιφέ-
 ρειαν, ἀλλ' ἀπλῶς τὰ ἔξω τῶν ἔνδον αὐτῆς. Ὡς οὖν οὐδὲν τῶν
 ἔνδον, ὃ μὴ διέστη τῶν ὑπερκοσμίων, οὕτω καὶ τὰ ὑπερκόσμια
 πάντα διέστη τῶν ἐντός· οὐκοῦν καὶ τὰ λειτουργικὰ πνεύματα
 καὶ πᾶσα δύναμις ἀγγελικὴ διεστηκυῖα ἦν. Ἄρ' οὖν καὶ ταύτας
 20 ὡς μὴ διέναι δυναμένας ὁ μέγας ἔφη διαστῆναι; Οὐ μὲν οὖν· ἀλλ'
 ὡς μὴ χωρητὰς αἰσθήσει, μηδ' ἐν ταύτῃ φαινομένας, μηδ' ὀρᾶ-
 σθαι πεφουκνίας τοῖς ζῶσι κατ' αὐτήν. Καὶ τί λέγω τὰ ζῶντα
 κατὰ μόνην αἰσθησιν, ἃ μηδ' αὐτά πω τότε ἦν; Οὐδὲ γὰρ τῶν
 ἀνθρώπων οἱ κατὰ σάρκα ζῶντες καὶ τὸ λογικὸν κενοῦντες
 25 ἅπαν ἐπὶ τὴν ταύτης ἐπιμέλειαν ἀγγέλων δέξαιντ' ἂν ἐπιδημίαν
 τε καὶ ὁμιλίαν. Διὸ μετὰ τὸ Θεοῦ παρακοῦσαι καὶ ἀκοῦσαι παρ'
 αὐτοῦ τὸν ἄνθρωπον ὅτι «γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύση», ἀποκέ-

σουν, πολὺ περισσότερο τὰ αἰσθητῶς ὄντα, γιὰ τὰ ὁποῖα καὶ τὰ νοητὰ εἶναι ἀκατάληπτα καὶ ἀθεώρητα καὶ ἀφανέρωτα· τὸ ν' ἀποκρύπτεται λοιπὸν κάτι καὶ τὸ νὰ διαφράττεται εἶναι τὸ ἴδιο. Ἀποκρύπτεται λοιπὸν καὶ ἐμφράττεται, διαχωρίζεται καὶ διακόπτεται, ἄπο τὴν περιφέρεια τοῦ οὐρανοῦ πού εἶναι σῶμα αἰσθητὸ καὶ καθιστᾷ τὸν ἐπάνω τῆς εὐρισκόμενον τόπο χῶρο ὄλων τῶν αἰσθητῶν· διαφράττεται λοιπὸν καὶ διαχωρίζεται ἀπὸ τὰ ἐσωτερικὰ ἢ ἄνωθεν φωτοχυσία, ὄχι διότι δὲν μπορεῖ νὰ προχωρήσῃ διὰ μέσου ὄλων, σὰν σωματοειδὲς καὶ ὑλικὸ φῶς, ἀλλὰ διότι τὰ αἰσθητὰ δὲν εἶναι δεκτικὰ ἐκείνης τῆς λαμπρότητος μήτε φαίνονται ἐκεῖνα διὰ μέσου τῆς, ἐπειδὴ δὲν εἶναι καμωμένα ὅμοια μὲ τὸ αἰσθητὸ φῶς νὰ ὀλοκληρώσῃ τὴν ὄψιν καὶ τῶν κάτω ἀπ' αὐτὴν· κι' ἔτσι παραμένουν ἀφώτιστα, προτοῦ ὁ Θεὸς τοὺς παραγάγῃ τὸ κατάλληλο γι' αὐτὰ φῶς.

28 Ὁ μέγας Βασίλειος ἐξ ἄλλου λέγει ὅτι ἡ περιφέρεια τοῦ οὐρανοῦ, ἀφοῦ ἐτεντώθηκε, διαχώρισε ὄχι μόνο τὸ ὑπερκόσμιο φῶς, ἀλλὰ γενικῶς τὰ ἐξωτερικὰ ἀπὸ τὰ μέσα σ' αὐτὴν¹³. Ὅπως λοιπὸν δὲν ὑπάρχει κανένας στὰ ἐσωτερικὰ πού νὰ μὴ διαχωρίζεται ἀπὸ τὰ ὑπερκόσμια, ἔτσι καὶ τὰ ὑπερκόσμια διαχωρίζονται ἀπὸ τὰ ἐσωτερικὰ· ἐπομένως καὶ τὰ λειτουργικὰ πνεύματα καὶ κάθε δύναμις ἀγγελικὴ ἦσαν χωρισμένα. Ἄρα λοιπὸν ὁ μέγας εἶπε ὅτι κι' αὐτὲς εἶναι χωρισμένες, ἐπειδὴ δὲν μποροῦν νὰ διαπεράσουν; Ὅχι βέβαια· ἀλλὰ ἐπειδὴ δὲν εἶναι χωρητὲς στὴν αἴσθησι οὔτε φαίνονται σ' αὐτὴν οὔτε εἶναι καμωμένες νὰ βλέπωνται ἀπὸ ὄσους ζοῦν κατὰ τὴν αἴσθησι. Καὶ τί ἀναφέρω τὰ ζῶντα κατὰ τὴν αἴσθησι μόνο, πού τότε δὲν ἦσαν οὔτε αὐτὰ ἀκόμη; Διότι οὔτε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ὅσοι ζοῦν κατὰ σάρκα καὶ ἀδειάζουν τὸ λογικὸ γιὰ τὴ δική τῆς φροντίδα θὰ μπορούσαν νὰ δεχθοῦν ἐπιδημία καὶ ὁμιλία ἀγγέλων. Γι' αὐτό, ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος παράκουσε τὸν Θεὸ καὶ ἄκουσε ἀπὸ αὐτὸν ὅτι «γῆ εἶσαι καὶ σὲ γῆ θὰ μεταβῆς»¹⁴, τοῦ ἐκλεί-

13. Βλ. *Εἰς τὴν ἐξαήμερον* 2, 5, PG 29, 41A.

14. *Γέν.* 3, 19.

κλεισται ὁ οὐρανὸς αὐτῷ. Καὶ ὁ Ἀδὰμ οὐ μόνον ἀγγέλων κεχω-
 ρίσθαι γέγραπται, τούτοις ὁμοδίαιτος ὑπάρχων πρότερον, ἀλλὰ
 καὶ τῶν τοῦ ἀφθάρτου φωτὸς ἐνδυμάτων γεγυμνῶσθαι κατὰ τὸ
 χρυσοῦν τὴν γλῶτταν Ἰωάννην, ἃ πάλιν ἐπὶ τοῦ Θαβωρίου
 5 Μωϋσῆς καὶ Ἡλίας ἐνεδύθησαν τοῦ Κυρίου περιλάμπαντος αὐ-
 τούς. Ἐὰρ οὖν συνεχεστέρου μετὰ τὴν παρακοὴν ἢ πυκνοτέρου
 γεγονότος τοῦ οὐρανίου σώματος, τοῦ φωτὸς τῶν ἀγγέλων καὶ
 αὐτῶν τῶν ἀγγέλων διεξεύχθημεν; Οὐ μὲν οὖν· ἀλλὰ τοῦ ἀνθρώ-
 που μὴ δυναμένου χωρεῖν ἔτι τὰ ἐκεῖ καὶ τῶν ἀγγέλων οὕτω
 10 διεστηκότος ὄντος, ὡσπερ ἐκπεπολεμῶμένων πρὸς αὐτόν, ἀπο-
 κекλειῖσθαι γέγραπται ὁ οὐρανός. Ταῦτ' ἄρα πάλιν, ἠνίκα δι'
 ἀνείκαστον φιλανθρωπίας πέλαγος ὁ τοῦ ἀνωτάτω Πατὴρ
 Υἱὸς μονογενῆς Υἱὸς ἀνθρώπου γεγονώς, τὸ οἰκεῖον πλάσμα
 πρὸς τὴν ἄνωθεν ἐπανήγαγεν ἀξίαν, «ἀπ' ἄρτι», φησὶν, «ὄψεσθε
 15 τοὺς οὐρανοὺς ἀνεωγότας καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ Θεοῦ ἀναβαί-
 νοντας καὶ καταβαίνοντας ἐπὶ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου».

29 Καὶ μὴν τίς οὐκ οἶδεν ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ πάντων
 ἀκωλύτως δύναται χωρεῖν; Ἀλλὰ τοῦ Κυρίου βαπτισθέντος
 ἐσχίσθησαν, φησὶ, καὶ ἀνεώχθησαν οἱ οὐρανοὶ καὶ κατέβη τὸ
 20 Πνεῦμα ἐπ' αὐτόν, ὡσπερ ἂν τῆς συνεχείας τοῦ οὐρανίου σώμα-
 τος, εἰ μὴ διέστη, διακοπούσης τὴν πρὸς γῆν δίοδον τοῦ πανα-
 γίου Πνεύματος. Κτιστὸν οὖν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἢ Ἀκινδύ-
 νου σύνεσις ἐντεῦθεν ἀποδείξει, καθάπερ καὶ τὴν προκόσμιον
 καὶ ὑπερκόσμιον φωτοχυσίαν. Ἀλλὰ τίνοσ ἐνεκεν διανοιγόμενον
 25 ἢ Γραφὴ δείκνυσι τὸν οὐρανὸν ἐν τῇ τοῦ Πνεύματος δίοδῳ; Ἴνα
 δείξη προαποκεκλεισμένον πρότερον διὰ τὴν ἀμαρτίαν καὶ δια-
 κόπτοντα τὴν πρὸς ἡμᾶς κάθοδον τοῦ Πνεύματος, ἅτε μὴ
 χωρητικῶν ὄντων θείου Πνεύματος τῶν ἀμαρτόντων. Οὕτω
 τοίνυν καὶ τὴν ἄνωθεν φωτοχυσίαν ἀπέκλεισε καὶ διέκοψεν ὁ
 30 οὐρανός, συνεχῆς πάντῃ περιτεταμένος, οὐχ ὡς μὴ πεφυκυῖαν

σθηκε ὁ οὐρανός. Καὶ ἔχει γραφῆ ὅτι ὁ Ἄδὰμ ὄχι μόνο ἐχωρίσθηκε ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους, ἐνῶ πρωτύτερα ἦταν ὁμοδίαιτος μὲ αὐτούς, ἀλλὰ κι' ἐγυμνώθηκε ἀπὸ τὰ ἐνδύματα τοῦ ἀφθάρτου φωτὸς κατὰ τὸν Χρυσόγλωσσο Ἰωάννη¹⁵, τὰ ὁποῖα πάλι ἐνδύθηκαν ἐπάνω στὸ Θαβώριο ὄρος ὁ Μωυσῆς καὶ ὁ Ἡλίας, ὅταν τοὺς περιέλαμψε ὁ Κύριος. ἼΑρα λοιπὸν διαζευχθήκαμε ἀπὸ τὸ φῶς τῶν ἀγγέλων καὶ ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς ἀγγέλους γιὰ τὸ λόγο ὅτι τὸ οὐράνιο σῶμα ἔγινε μετὰ τὴν παρακοὴ συνεχέστερο ἢ πυκνότερο; Ὅχι βέβαια· ἀλλὰ γιὰ τὸ ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν μποροῦσε πλέον νὰ χωρέσῃ τὰ ἐκεῖ καὶ ἦταν τόσο ἀπομακρυσμένος ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους, σὰν νὰ εὕρισκόταν σὲ πόλεμο πρὸς αὐτόν, γι' αὐτὸ ἔχει γραφῆ ὅτι ἦταν ἀποκλεισμένος ὁ οὐρανός. Γι' αὐτὸ πάλι, ὅταν ἀπὸ πέλαγος ἀφάνταστης φιλανθρωπίας ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ ἀνωτάτου Πατρὸς ἔγινε Υἱὸς ἀνθρώπου, ἐπανάφερε τὸ πλάσμα του πρὸς τὴν ἄνωθεν ἀξία, λέγει, «ἀπὸ τώρα θὰ ἰδῆτε τοὺς οὐρανοὺς ἀνοιγμένους καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ Θεοῦ ν' ἀνεβαίνουν καὶ νὰ κατεβαίνουν πρὸς τὸν Υἱὸ τοῦ ἀνθρώπου»¹⁶.

- 29 Καὶ ὁμοῦ ποιός δὲν γνωρίζει ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο μπορεῖ νὰ προχωρήσῃ ἀνεμπόδιστα ἀνάμεσα ἀπὸ ὅλα; Ἀλλὰ, λέγει, ὅταν ἐβαπτίσθηκε ὁ Κύριος, ἐσχίσθησαν καὶ ἀνοίχθησαν οἱ οὐρανοὶ καὶ κατέβηκε ἐπάνω σ' αὐτόν τὸ Πνεῦμα¹⁷, σὰν νὰ διέκοπτε τὴν πρὸς τὴ γῆ δίοδο τοῦ παναγίου Πνεύματος ἢ συνέχεια τοῦ οὐρανίου σώματος, ἂν δὲν διαχωρίζοταν. Κτιστὸ λοιπὸν θ' ἀναδείξῃ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο ἀπὸ αὐτὸ ἢ σύνεσις τοῦ Ἀκινδύνου, ὅπως καὶ τὴν προκόσμια καὶ τὴν ὑπερκόσμια φωτοχυσία. Ἀλλὰ γιὰ ποιό λόγο ἡ Γραφὴ δεικνύει νὰ διανοίγεται ὁ οὐρανός κατὰ τὴ δίοδο τοῦ Πνεύματος; Γιὰ νὰ δείξῃ ὅτι πρωτύτερα ἦταν ἀποκλεισμένος λόγῳ τῆς ἁμαρτίας καὶ διέκοπτε καὶ τὴν ἀπὸ ἄνω φωτοχυσία, τεντωμένος ἐντελῶς σὲ συνοχή, ὄχι

15. Ὁμιλία 16 εἰς Γένεσιν, 1· 5, PG 53, 128· 131.

16. Ἰω. 1, 52.

17. Ματθ. 3, 16· Μάρκ. 1, 10· Λουκᾶ 3, 22.

διὰ αὐτοῦ χωρεῖν, ἀλλ' ὡς μὴ τῶν αἰσθητῶν χωρούντων τὴν ἀπόρρητον ἐκείνην αἴγλην μηδ' ὀραῖσθαι δι' αὐτῆς αἰσθητικῆς δυνάμει πεφυκότων.

30 Ἄλλὰ καὶ ὁ Στέφανος «ὑπάρχων πλήρης πίστεως καὶ
5 Πνεύματος ἁγίου», κατὰ τὸ γεγραμμένον ἐν ταῖς τῶν θείων ἀποστόλων Π ρ ἄ ξ ε σ ι ν, «ἀτενίσας εἰς τὸν οὐρανὸν εἶδε δόξαν Θεοῦ καὶ Ἰησοῦν ἐστῶτα ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ εἶπεν· ἰδοὺ θεωρῶ τοὺς οὐρανοὺς ἀνεωγμένους καὶ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ δεξιῶν ἐστῶτα τοῦ Θεοῦ». Ὅτι μὲν οὖν ἡ ὑπερου-
10 ράνιος δόξα τοῦ Θεοῦ, ἦν καὶ ὁ Στέφανος τότε ἀτενίσας εἶδεν, ἄκτιστός ἐστι, πρὸς τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἁγίοις καὶ ὁ Νύσσης θεῖος πρόεδρος Γρηγόριος τὸν πρωταγωνιστὴν ἐν μάρτυσιν ἐγκωμιάζων τοῦτον παρέστησεν ἡμῖν. Εἰ οὖν ἀθέατος μὴ τῶν οὐρανῶν ἀνεωγμένων, καὶ διαφράττεται λοιπὸν ἐκ τούτων· πῶς
15 οὖν ἄκτιστος καὶ ἄυλός ἐστιν; Ἄλλ' οὔτε ἡ τοῦ οὐρανοῦ περιφέρεια σχίζεται καὶ διανοίγεται ποτε οὔτε τῇ συνεχείᾳ ταύτης ἢ ἄνωθεν δόξα καὶ φωτοχυσία διαφράττεται, ἀλλὰ διὰ τῶν τοιούτων ἢ Γραφῆ παρίστησιν ὅτι τοῖς μὴ Πνεύματος ἁγίου κτησαμένοις δύναμιν, ἀλλὰ τῇ κτιστῇ καὶ φυσικῇ δυνάμει, καὶ μάλιστα
20 τοῖς κατ' αἰσθησιν ὀρῶσιν, ἀχώρητα καὶ ἀθεώρητα παντελῶς ἐστι τὰ θεῖα. Τοῖς δὲ θεοειδεῖ δυνάμει τὰς τοιαύτας ὀρῶσι θεοπτίας ἀφανὲς γίνεται πᾶν ἐπιπροσθὲν δοκοῦν, οὐ διαπίπτον ἢ πρὸς τὸ μὴ ὄν χωροῦν, ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἀνεκφράστου ἐπιφανείας τοῦ φωτὸς ἐκείνου ἐκνικώμενα.

31 Διὸ καὶ ὁ μέγας Ἀντώνιος, κατὰ τὸν μέγαν Ἀθανάσιον, ὑπὸ στέγην ὦν καὶ τῇ προσευχῇ προσκαρτερῶν, τῶν δαιμόνων περιστοιχισάντων αὐτὸν καὶ μανικῶς ἄγαν καὶ πολυειδῶς ἐπεμβαινόντων, «ἀναβλέψας εἶδε τὴν στέγην ὡσπερ διανοιγομένην καὶ ἀκτῖνα φωτὸς τινα κατερχομένην πρὸς αὐτόν· καὶ οἱ

διότι αὐτὴ δὲν εἶναι καμωμένη νὰ προχωρῇ δι' αὐτοῦ, ἀλλὰ διότι τὰ αἰσθητὰ δὲν χωροῦν ἐκείνη τὴν ἀπόρρητη αἴγλη καὶ δὲν εἶναι καμωμένα νὰ βλέπωνται δι' αὐτῆς μὲ αἰσθητικὴ δύναμι.

30 Ἄλλᾳ, σύμφωνα μὲ τὰ γραφόμενα στὶς *Πράξεις* τῶν θείων ἀποστόλων, καὶ ὁ Στέφανος «γεμᾶτος πίστι καὶ ἅγιο Πνεῦμα, μόλις ἀτένισε τὸν οὐρανὸ εἶδε τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν Ἰησοῦ νὰ στέκεται στὰ δεξιὰ τοῦ Θεοῦ καὶ εἶπε· νά, θεωρῶ τοὺς οὐρανοὺς ἀνεωγμένους καὶ τὸν Υἱὸ τοῦ ἀνθρώπου νὰ στέκεται στὰ δεξιὰ τοῦ Θεοῦ»¹⁸. Ὅτι βέβαια ἡ ὑπερουράνια δόξα τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποία εἶδε τότε καὶ ὁ Στέφανος, εἶναι ἄκτιστη, μᾶς τὸ παρεστήσε ἐκτὸς ἀπὸ ὄλους τοὺς ἄλλους ἁγίους καὶ ὁ θεῖος πρόεδρος τῆς Νύσσης Γρηγόριος ἐγκωμιάζοντας τὸν πρωτομάρτυρα τοῦτον¹⁹. Ἄν λοιπὸν εἶναι ἀθέατος, ὅταν οἱ οὐρανοὶ δὲν εἶναι ἀνοιγμένοι, ἄρα διαφράττεται ἀπὸ αὐτοῦς. Πῶς λοιπὸν εἶναι ἄκτιστος καὶ ἄυλος; Ἄλλὰ οὔτε τοῦ οὐρανοῦ ἡ περιφέρεια σχίζεται καὶ διανοίγεται ποτὲ οὔτε μὲ τὴν συνοχὴ τῆς διαφράττεται ἢ ἀπὸ ἄνω δόξα καὶ φωτοχυσία· ἀπλῶς μὲ αὐτὲς τὶς ἐκφράσεις ἢ Γραφὴ παριστάνει ὅτι σ' αὐτοῦς ποὺ δὲν ἔχουν ἀποκτήσει δύναμι Πνεύματος ἁγίου, ἀλλᾳ βλέπουν μὲ τὴν κτιστὴ καὶ φυσικὴ δύναμι, καὶ μάλιστα κατ' αἴσθησι, τὰ θεῖα εἶναι ἐντελῶς ἀχώρητα καὶ ἀθεώρητα. Σ' αὐτοῦς ὅμως ποὺ βλέπουν τὶς τέτοιες θεοπτίες μὲ θεοειδῆ δύναμι γίνεται ἀφανὲς κάθε πρόσκομμα ποὺ ὑφίσταται· δὲν ξεπέφτει οὔτε μεταβαίνει στὸ μὴ ὄν, ἀλλᾳ ὅλα ὑπερνικῶνται ἀπὸ τὴν ἀνέκφραστη ἐπιφάνεια τοῦ φωτὸς ἐκεῖνου.

31 Γι' αὐτὸ καὶ ὁ μέγας Ἀντώνιος, κατὰ τὸν μέγα Ἀθανάσιο, ἐδοκίμασε τούτῃ τὴν ἐμπειρία. Ἐνῶ εὐρισκόταν ὑπὸ στέγη, ἀφιερωμένος στὴν προσευχὴ, τὸν περιστοιχίσαν δαίμονες ποὺ τὸν ἐπείραζαν μὲ μεγάλη μανία πολυειδῶς· τότε «κυττάζοντας ἐπάνω εἶδε τὴ στέγη σὰν ν' ἀνοίγεται καὶ μιὰ ἀκτῖνα φωτὸς νὰ

18. *Πράξ.* 7, 55–56.

19. *Ἐγκώμιον εἰς πρωτομάρτυρα Στέφανον Α'*, PG 46, 716D–717B.

μὲν δαίμονες ἐξαίφνης ἄφαντοι γεγόνασιν, ὁ πόνος δὲ τοῦ σώματος εὐθὺς ἐπέπαυτο καὶ ὁ οἶκος ἦν πάλιν ὀλόκληρος. Ὁ δὲ Ἀντώνιος αἰσθόμενος τῆς ἀντιλήψεως καὶ πλέον ἀναπνεύσας, κουφισθεὶς δὲ τῶν πόνων, ἐδέετο τῆς φανείσης ὀπτασίας λέγων, 'ποῦ ἦς ἕως ἄρτι; Διατί μὴ ἐξ ἀρχῆς ἐφάνης, ἵνα μου τὰς ὀδύνας παύσης'; Καὶ φωνὴ γέγονε πρὸς αὐτόν. "Αντώνιε, ὧδε ἤμην, ἀλλὰ περιέμενον ἰδεῖν τὸν σὸν ἀγωνισμόν. Ἐπεὶ δὲ ὑπέμεινας καὶ οὐχ ἠττήθης, ἔσομαί σοι ἀεὶ βοηθὸς καὶ ποιήσω σε ὀνομαστὸν γενέσθαι πανταχοῦ». Τίς οὖν οὐπὲρ ὁ μέγας Ἀντώνιος ἐδέετο; Καὶ γὰρ ἐδέετο, φησί, τῆς φανείσης ὀπτασίας. Τίς ὁ περιμένων ἰδεῖν τοὺς ἄθλους τῶν ἀγίων καὶ μετὰ τοὺς ἄθλους τὰ ἔπαθλα παρέχων; Τίς ὁ ἀεὶ παρῶν καὶ ἀεὶ ὑπάρχων βοηθὸς αὐτοῖς; Τίς ὁ τούτους ὀνομαστοὺς ποιούμενος; Τί τὸ φῶς, ὃ μόνον φανὲν ἀθρόαν τὴν πληθὺν τῶν δαιμόνων ἐφυγάδευσε καὶ 15 τὰς ὀδύνας ἔπαυσε καὶ πνευματικὴν ἐνῆκε θυμηδίαν; Οὐκ ἄρ' ὁ παράκλητος αὐτός, οὐ καὶ ὁ σατὰν σκότος ἀντικείμενον, καὶ αὐτὴ ἡ τοῖς ἀγίοις μόνοις ἀπορρήτως ἐπιφαινομένη τῆς τρισυποστάτου φύσεως λαμπρότης, δι' ἣν καὶ Θεοφάνης ὁ θεῖος μουσικὸς τῷ τεθεομένῳ τούτῳ ψάλλει,

20 «τῇ τρισηλίῳ λαμπεδόνι,
πάνσοφε, καταλαμπόμενος
τὸ δυσμενὲς τῶν δαιμόνων φρύαγμα,
αἰκισμῶν τε τοὺς πόνους,
ἀράχνης δίκην διέλυσας»;

25 Τί τὸ φῶς, ὃ παρῆν καὶ μὴ ὀρώμενον, πρὸς ὃ ἔλεγεν ὁ διὰ τὴν τούτου θέαν θεόπτῃς κατὰ Μωσῆν τε καὶ Ἡλίαν, «ποῦ ἦς ἕως

κατέρχεται πρὸς αὐτόν, καὶ οἱ μὲν δαίμονες ἔγιναν ξαφνικὰ ἄφαντοι, ὁ δὲ πόνος τοῦ σώματος ἔπαυσε ἀμέσως καὶ ὁ οἶκος ἔγινε πάλι ἄθικτος. Ὁ Ἀντώνιος, ἀντιλαμβανόμενος τὴ βοήθεια καὶ ἀναπνέοντας περισσότερο, ἀλλὰ καὶ ἀνακουφισμένος ἀπὸ τοὺς πόνους, ἀπευθύνθηκε πρὸς τὴν ὄπτασία πού ἐμφανίσθηκε λέγοντας, πού ἦσουν ἕως τώρα; Γιατί δὲν ἐφάνηκες ἀπὸ τὴν ἀρχή, γιὰ νὰ σταματήσης τὶς ὀδύνες μου; Κι' ἦλθε πρὸς αὐτόν φωνή. Ἀντώνιε, ἐδῶ ἤμουν, ἀλλὰ ἐπερίμενα νὰ ἰδῶ τὸν ἀγῶνα σου. Ἀφοῦ λοιπὸν ὑπέμεινες καὶ δὲν ἐνικήθηκες, θὰ εἶμαι πάντοτε βοηθός σου καὶ θὰ σὲ καταστήσω παντοῦ ὀνομαστόν»²⁰. Ποιὸς λοιπὸν ἦταν αὐτὸς στὸν ὁποῖο προσευχόταν ὁ Ἀντώνιος; διότι, λέγει, προσευχόταν στὴν ὄπτασία πού ἐφάνηκε. Ποιὸς εἶναι αὐτὸς πού περιμένει νὰ ἰδῆ τοὺς ἄθλους τῶν ἀγίων καὶ μετὰ τοὺς ἄθλους προσφέρει τὰ βραβεῖα; Ποιὸς εἶναι αὐτὸς πού εἶναι πάντοτε παρὼν καὶ πάντοτε βοηθός τους; Ποιὸς εἶναι πού τοὺς καθιστᾷ ὀνομαστούς; Ποιὸ εἶναι τὸ φῶς πού μόνο μὲ τὴν ἐμφάνισί του ἔτρεψε σὲ φυγὴ ὅλο τὸ πλῆθος τῶν δαιμόνων, ἔπαυσε τὶς ὀδύνες καὶ ἐνέβαλε πνευματικὴ εὐφροσύνη; Δὲν εἶναι ἄρα ὁ ἴδιος ὁ Παράκλητος, τοῦ ὁποῖου ὁ Σατανᾶς εἶναι τὸ ἀντίθετο σκότος, καὶ ἡ ἴδια ἢ λαμπρότης τῆς τρισυπόστατης φύσεως πού ἐπιφαίνεται ἀπορρήτως μόνο στοὺς ἀγίους, γιὰ τὴν ὁποία καὶ ὁ Θεοφάνης ὁ θεῖος μουσικὸς ψάλλει σὲ τοῦτον πού ἀντίκρουσε,

«Καταλαμπόμενος, πάνσοφε,
ἀπὸ τῆ θεῖα λαμπηδόνα,
τὸ ἐχθρικὸ φρύαγμα τῶν δαιμόνων,
καὶ τοὺς πόνους τῶν κακώσεων,
τὰ διέλυσες σὰν ἰστὸ ἀράχνης»²¹.

Ποιὸ ἦταν τὸ φῶς πού παρευρισκόταν χωρὶς νὰ βλέπεται, πρὸς τὸ ὁποῖο ἔλεγε ὁ ἀπὸ τῆ θεᾶ του θεόπτης κατὰ τὸν Μωυσῆ καὶ

20. Μ. Ἀθανασίου, *Βίος τοῦ ἀγίου Ἀντωνίου* 10, PG 26, 860A.

21. *Κανὼν εἰς ἄγιον Ἀντώνιον*, 17 Ἰανουαρίου, ᾠδὴ α'.

ἄρτι; Διατί μὴ ἐξ ἀρχῆς ἐφάνης, ἵνα μου τὰς ὀδύνας παύσης;». Τί τὸ φῶς, οὗ τῆ ἐπιφανείᾳ διέστη ὁ οἶκος καὶ ἀνέωγε καὶ διέπεσεν ἢ στέγη μὴ μετακινηθεῖσα (καὶ γὰρ ὀλόκληρος αὐθις ἀναπέφηνε διατελοῦσα), ἀλλὰ, καθάπερ ἔφην, ἐκνικηθεῖσα τῆ ἀνεκ-
5 φράστῳ ἐκφάνσει τοῦ ἀφράστου φωτός;

32 Τὸ ἄνω δὲ τοῦ οἰκίσκου μᾶλλον τοῦτο πέπονθεν, ἐπειδή-
περ, ὡς παρὰ τῶν πεπειραμένων ἐδιδάχθημεν, ἢ ἀπλανῆς
φωτοφάνεια καὶ θεοποιὸς φωτοχυσία τοῖς φωτιζομένοις θείως
ἄνωθεν ἀεὶ ἐπιχειῖσθαι πῶς δοκεῖ, καὶ αὐτοὺς ὅλους τοὺς εὐμοι-
10 ρηκότας τὴν ἀρχὴν εὐθὺς ἀνατείνει πρὸς τὰ ἄνω. Μηδὲν οὖν
ἐπιπροσθοῦν ὀρῶντες πάντα δοκοῦσιν ἀνεῶχθαι, ἀέρα, αἰθέρα,
οὐρανὸν αὐτόν. Κἂν ὑπογείοις ἄντροις ἐμφιλοχωροῦντες τύχωσι
καὶ αὐτὴν ὀρῶσι τὴν ὑπὲρ κεφαλῆς γῆν διεστηκυῖαν, μέγα τι μυ-
στήριον κάντεῦθεν τῆς χάριτος ὑποφαινούσης. Ἐκ τοῦ αἰφνιδίου
15 δὲ ἢ ἐπιφανεῖσα θεά καὶ τὰ διεστῶτα πάντα καὶ ὅ,τι διέστηκεν ἢ
μὴ, καὶ ὅπως, ἐκ τοῦ λογιζομένου διαρρίψασα καὶ φυγαδεύσα-
σα, μόνης ἑαυτῆς ὅλον ποιεῖται τὸν ὀρῶντα, οὐδ' εἰ σῶμα περι-
κεῖται ἢ μὴ, δυνάμενον εἰδέναι· μὴ μόνον γὰρ τὸ ὀρώμενον, ἀλλ'
οὐδ' ὧ βλέπει τοῦτο οἶδε. Τῆς δ' ἀπορρήτου θεωρίας ἐκείνης
20 παυσαμένης, κατὰ τὸ ἐγχωροῦν περὶ αὐτῆς ἀναλογίζεται καὶ
διαλέγεται, μᾶλλον δὲ τὴν ὑπὸ τῆς θείας ἐκείνης κεχορηγημένην
ὑψηλὴν καὶ οὐχ ἥττον ἀσφαλῆ διάνοιαν κατὰ τὸ ἐγχωροῦν ἐκ-
φαίνει· καὶ τὴν διάνοιζιν καὶ τὴν διάφραξιν τῶν αἰσθητῶν φησι
σωμάτων, ἵνα δείξῃ μὴθ' ἀπλῶς νόημα ὑπάρχον καὶ γνῶσιν δὴ
25 τινα ἐκ νοημάτων τὸ θειότατον ἐκεῖνο φῶς, καὶ τῶν αἰσθητῶν
πάντων τοσοῦτο ξένον καὶ ὑπερανωκισμένον ὄν, ὡς ἐκείνων
φαινομένων, ἀφανὲς ἐκεῖνο εἶναι, τούτου δὲ φανέντος μὴ δύνα-
σθαι φαίνεσθαι ἐκεῖνα. Ἡ δὲ τοῦ βαρλααμίτου Ἀκινδύνου σύνε-
σις εἰς ὕλην καὶ σῶμα καὶ κτίσμα διὰ τοῦτο κατασπᾶ τὸ προκό-

τὸν Ἥλια, «ποῦ ἦσουν ἕως τώρα;»²². Ποιό ἦταν τὸ φῶς, μὲ τοῦ ὁποίου τὴν ἐπιφάνεια ἐκόπηκε ὁ οἶκος καὶ ἀνοίχθηκε κι' ἔπεσε ἡ στέγη χωρὶς νὰ μετακινηθῆ (διότι ἐφάνηκε πάλι νὰ εἶναι ἀκεραία), ἀλλὰ, ὅπως εἶπα, νικημένη ἀπὸ τὴν ἀνέκφραστη φανέρωσι τοῦ ἀφράστου φωτός;

32 Τὸ ἄνω μέρος τοῦ οἰκίσκου ἔπαθε αὐτὸ τὸ πρᾶγμα περισσότερο, ἐπειδὴ, ὅπως ἐδίδαχθήκαμε ἀπὸ τοὺς ἐμπείρους, ἡ ἀπλάνευτη φωτοφάνεια καὶ θεοποιὸς φωτοχυσία φαίνεται σὰν νὰ ἐπιχύνεται στοὺς φωτιζομένους θείως πάντοτε ἀπὸ ἄνω καὶ ὅλους ὅσοι κατ' ἀρχὴν τὸ ἐπιτύχουν τοὺς ἀνατείνει ἀμέσως πρὸς τὰ ἄνω. Μὴ βλέποντας λοιπὸν κανένα ἐμπόδιο ἐμπρός, νομίζουν ὅτι ἔχουν ἀνοιχθῆ τὰ πάντα, ὁ ἀέρας, ὁ αἰθέρας, ὁ ἴδιος ὁ οὐρανός. Ἀκόμη κι' ἂν συμβῆ νὰ εἰσέλθουν σὲ ὑπόγεια ἄντρα, βλέπουν καὶ τὴν ἴδια τὴν ἐπάνω ἀπὸ τὴν κεφαλὴ γῆ ἀνοιγμένη, καθὼς ἡ χάρις ὑποδεικνύει καὶ μὲ αὐτὸ κάποιο μέγα μυστήριον. Ἡ αἰφνιδίως ὁμως ἐμφανισθεῖσα θεά, καταρρίπτοντας καὶ φυγαδεύοντας ἀπὸ τὸ λογικὸ ὅλα τὰ χωρισμένα καὶ ὅτι ἔχουν χωρισθῆ ἢ μὴ, καὶ πῶς ἔχουν χωρισθῆ, καθιστᾷ τὸν βλέποντα ὀλόκληρον μόνο δικό της, ὥστε νὰ μὴ μπορῆ νὰ γνωρίζη οὔτε ἂν περιβάλλεται ἀπὸ σῶμα ἢ ὄχι· διότι δὲν γνωρίζει ὄχι μόνο τὸ ὀρώμενο ἀλλ' οὔτε αὐτὸ μὲ τὸ ὁποῖο τὸ βλέπει. Ὅταν ἔπαυσε ἐκείνη ἡ ἀπόρρητη θεωρία, συλλογίζεται κατὰ δύναμι ἐπάνω σ' αὐτὴν καὶ διαλέγεται, ἢ μᾶλλον φανερώνει κατὰ δύναμι τὴν ὑψηλὴ καὶ ὄχι λιγώτερο ἀλάθευτη ἐκείνη σκέψι πού ἔχει χορηγηθῆ ἀπὸ ἐκείνη τῆ θεά. Καὶ τὴν διάνοιξι καὶ τὴν διάφραξι τῶν αἰσθητῶν σωμάτων ἀναφέρει, γιὰ νὰ δείξη ὅτι δὲν εἶναι ἀπλῶς νόημα καὶ κάποια γνῶσις ἐκεῖνο τὸ θειότατο φῶς, τὸ ὁποῖο εἶναι τόσο ξένο καὶ ὑπερεδραιομένο ἀπὸ ὅλα τὰ αἰσθητά, ὥστε ἐνῶ ἐκεῖνα φαίνονται, αὐτὸ νὰ μένη ἀφανές, ὅταν δὲ φανῆ τοῦτο νὰ μὴ μπορούν ἐκεῖνα νὰ φανοῦν. Γι' αὐτὸ ἡ ἐξυπνάδα τοῦ βαρλααμίτη Ἀκινδύνου ὑποβιβάζει σὲ ὕλη καὶ σῶμα καὶ

22. Ἐνθ' ἄνωτ.

σμιον καὶ ὑπερκόσμιον καὶ ὑπερουράνιον καὶ ἀτελεύτητον καὶ ἀνέσπερον ἐκεῖνο φῶς, ψυχικὴ τις ὄντως οὐσα καὶ μὴ δεχομένη μηδὲ δυναμένη γνῶναι τὰ τοῦ Πνεύματος, ὡς ὁ θεῖος Παῦλος ἔφη. Διὸ καὶ Βασίλειος ὁ μέγας σαφῆ πλάνην ταύτην παριστάς 5 καὶ νοερὸν ἐκεῖ προῖὼν προσηγόρευσε τὸ φῶς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'

Παράστασις ἐξ ὧν ὁ Ἀκίνδυνος προήνεγκε τοῦ μεγάλου Διονυσίου καὶ ἐξ ὧν αὐτὸς παρ' ἑαυτοῦ γέγραφεν ὅτι μίαν μὲν ἡμεῖς θεότητα πρεσβεύομεν, δύο δὲ αὐτὸς ἐκφύλους καὶ ἀνίσους καὶ ἀπεσχοινοισμένας παντελῶς ἀλλήλων

33 Ἄλλ' ἢ μὲν πρὸς τὸ ὑπερκόσμιον καὶ προκόσμιον φῶς Ἀκινδύνου βλασφημία συνεισφορά τίς ἐστι παρ' ἑαυτοῦ τῇ τοῦ Βαρλαάμ κακοδοξία, τὰς εἰς τὸ φῶς τῆς τοῦ Κυρίου μεταμορφώσεως δυσσεβεῖς ἐκείνου παροινίας συναύξουσα καὶ βεβαιού-
10 σα. Ἐν δὲ τοῖς ἐξῆς ἀντὶ γλώττης ἐκείνω γεγονῶς καὶ τάκεινου σαφῶς ἀναλαβὼν πεπλανῆσθαί φησιν ἡμᾶς καὶ ἀπὸ τοῦ μεγάλου Διονυσίου, γράφοντος, «τότε δὲ ὅταν ἄφθαρτοι καὶ ἀθάνατοι γενώμεθα καὶ τῆς χριστοειδοῦς καὶ μακαριωτάτης ἐφικώμεθα λήξεως, πάντοτε σὺν Κυρίῳ κατὰ τὸ λόγιον ἐσόμεθα, τῆς μὲν
15 ὄρατῆς αὐτοῦ θεοφανείας ἐν πανάγνοις θεωρίαις ἀποπληρούμενοι, φανοτάταις μαρμαρυγαῖς ἡμᾶς περιουγαζούσης, ὡς τοὺς μαθητὰς ἐν ἐκείνῃ τῇ θειοτάτῃ μεταμορφώσει, τῆς δὲ νοητῆς αὐτοῦ φωτοδοσίας ἐν ἀπαθει καὶ ἀῶλω τῷ νῶ μετέχοντες, καὶ τῆς ὑπὲρ νοῦν ἐνώσεως ἐν ταῖς τῶν ὑπερφαγῶν ἀκτίνων ἀγνώ-
20 στοις καὶ μακαρίαις ἐπιβολαῖς». Τοῦτο δὴ προθεῖς πάλιν, «κάντεῦθεν δύο» φησὶν ἡμᾶς «οἰηθῆναι θεότητας εἶναι ἀκτίστους ἐν τῷ Χριστῷ, καὶ τὴν μὲν εἶναι ὄρατὴν θεοφάνειαν, τὴν δὲ νοητὴν φωτοδοσίαν, μᾶλλον δὲ τὴν μὲν οὐδὲ τοῦτο, τὴν δὲ τὴν αὐτὴν

23. Α' Κορ. 2, 14.

24. Εἰς τὴν ἐξαήμερον 2, 8, PG 29, 52B.

κτίσμα τὸ προκόσμιο καὶ ὑπερκόσμιο καὶ ὑπερουράνιο καὶ ἀτελεύτητο καὶ ἀνέσπερο ἐκεῖνο φῶς, διότι εἶναι πραγματικὰ ψυχική καὶ δὲν δέχεται οὔτε μπορεῖ νὰ γνωρίσῃ τὰ πράγματα τοῦ Πνεύματος, ὅπως εἶπε ὁ θεῖος Παῦλος²³. Γιὰ τὸ λόγο τοῦτο ὁ μέγας Βασίλειος, παριστάνοντας αὐτὴ τὴ γνώμη σὰν σαφῆ πλάνη, στὴ συνέχεια ἐκεῖ ὠνόμασε τὸ φῶς νοερῶ²⁴.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11

Ἄποδειξις μὲ βάσι ὅσα λόγια τοῦ μεγάλου Διονυσίου παρέθεσε ὁ Ἄκινδυνος καὶ ὅσα αὐτὸς ὁ ἴδιος ἔγραψε μόνος του, ὅτι ἐμεῖς μὲν δεχόμεστε μιὰ θεότητα, αὐτὸς δὲ δέχεται δυὸ ἔκφυλες καὶ ἄνισες κι' ἐντελῶς ξεχωρισμένες μεταξὺ τους

33 Ἡ βλασφημία τοῦ Ἄκινδύνου πρὸς τὸ ὑπερκόσμιο καὶ προκόσμιο φῶς εἶναι δική του συνεισφορά στὴν κακοδοξία τοῦ Βαρλαάμ, πὺ ἀυξάνει καὶ ἐπιβεβαιώνει τὶς δυσσεβεῖς ὕβρεις ἐκείνου πρὸς τὸ φῶς τῆς μεταμορφώσεως τοῦ Κυρίου. Στὴ συνέχεια, σὰν νὰ γίνεται γλῶσσα ἐκείνου καὶ ν' ἀνέλαβε σαφῶς τὶς γνώμες ἐκείνου, λέγει ὅτι ἔχομε πλανηθῆ καὶ ἀπὸ τὸν μεγάλο Διονύσιο πὺ γράφει, «τότε, ὅταν γίνωμε ἄφθαρτοι καὶ ἀθάνατοι καὶ φθάσωμε στὴ χριστοειδῆ καὶ μακαριώτατη θέσι, θὰ εἴμαστε πάντοτε κατὰ τὸ λόγιο μαζὶ μὲ τὸν Κύριο· θὰ γεμίζωμε ἀπὸ τὴν ὄρατὴ του θεοφάνεια μὲ πάναγνες θεωρίες, καθὼς θὰ μᾶς περιαυγάζη μὲ λαμπρότατες μαρμαρυγές, ὅπως τοὺς μαθητὰς σ' ἐκείνη τὴ θειότατη μεταμόρφωσι, θὰ μετέχωμε μὲ ἀπαθῆ καὶ ἄυλο νοῦ τῆς νοητῆς φωτοδοσίας του καὶ τῆς ὑπεράνω τοῦ νοῦ ἐνώσεως μὲ τὶς ἀγνώριστες καὶ μακάριες ἐπιβολές τῶν ὑπερφανῶν ἀκτίνων»¹. Ἀφοῦ προέβαλε τοῦτο πάλι, λέγει ὅτι ἐμεῖς «ἀπ' αὐτὸ δεχόμεστε ὅτι ὑπάρχουν δύο θεότητες ἄκτιστες στὸ Χριστό, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἢ μιὰ εἶναι ὄρατὴ θεοφάνεια κι ἢ ἄλλη νοητὴ φωτοδοσία, ἢ μᾶλλον ἢ πρώτη δὲν εἶναι οὔτε τοῦ-

1. *Περὶ θείων ὀνομάτων*, 4, PG 3, 592BC.

ταύτην καὶ τὴν ὁρατὴν εἶναι θεοφάνειαν καὶ τὴν νοητὴν φωτοδοσίαν καὶ τὴν ὑπὲρ νοῦν ἔνωσιν, μὴ συνειδότας ὅτι σῶμα ἔχοντος τοῦ Χριστοῦ καὶ ὑπὲρ πάντα ἡλίον αὐτὸ φαιδρύναντος, τοῦτό φησιν ὁρατὴν αὐτοῦ θεοφάνειαν ὁ ὑψηλὸς Διονύσιος, νοητὴν δὲ φωτοδοσίαν τὴν τῆς ἀοράτου καὶ μιᾶς ἀκτίστου θεότητος αὐτοῦ ὡς οἷόν τε φαντασίαν καὶ ἔννοιαν καὶ ὑπὲρ νοῦν ἔνωσιν, τὴν πρὸς ἐκείνην ὑψηλοτέραν κατάστασιν».

34 Τίς οὖν ὁ δύο οἰόμενος εἶναι θεότητος ἐν τῷ Χριστῷ; Ἀκίνδυνος οὗτος ὁ λέγων φανερῶς ἐνταῦθα τὴν μὲν ἄκτιστον 10 αὐτοῦ θεότητα, ἧς κατ' αὐτὸν ἡ νοητὴ φωτοδοσία καὶ ὑπὲρ νοῦν ἔνωσις, τὴν δὲ κτιστὴν αὐτοῦ θεότητα, ἐν ἧ «πάλιν ἠξεί ὁ Χριστός», κατὰ τὸν μέγαν Ἀθανάσιον, «ἐκλάμπων ἐκ τοῦ σώματος τὴν δόξαν τὴν ἀπόρρητον, ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ ὄρους ἔδειξεν ἀπὸ μέρους», ἀναλλοίωτος ὢν ἀεὶ καὶ μεταβολὴν οὐδεμίαν ἔχων περὶ 5 τὴν θεότητα, καὶ καθ' ἣν διαιωνίσει περιουγάζων τοὺς τῆς χριστοειδοῦς ἐφικομένους λήξεως, ἢ ἡμεῖς, οἱ, καθάπερ αὐτὸς ἐμαρτύρησεν ἐνταῦθα, μιᾶς τοῦ Χριστοῦ θεότητος λέγοντες καὶ τὴν ὁρατὴν θεοφάνειαν καὶ τὴν νοητὴν φωτοδοσίαν καὶ τὴν ὑπὲρ νοῦν ἔνωσιν; Ὁρᾶτε τὸν ἔλεγχον οἴκοθεν ἐπαγόμενον 20 αὐτῷ καὶ τῆς αὐτοῦ δυσσεβείας καὶ τῆς ἐφ' ἡμᾶς παρ' αὐτοῦ συκοφαντίας; «Ἀλλὰ μίαν», φησὶν, «ἄκτιστον ἐγὼ λέγω, ἧς ἡ νοητὴ φωτοδοσία καὶ ἡ ὑπὲρ νοῦν ἔνωσις». Ἀλλὰ καὶ μίαν, ὦγαθέ, κτιστὴν, τὴν ὁρατὴν θεοφάνειαν, ἡ περιηύγασε τοὺς ἀποστόλους ἐν Θαβώρ, ἦν καὶ ὑπὲρ ὄρασιν, μᾶλλον δὲ καὶ ὑπὲρ 25 νόησιν, οἱ θεολόγοι πολλαχοῦ φασιν ὡς ὑπερφυεστάτην. «Ἐρριψαν» γάρ, φησὶν, «ἑαυτοὺς ἐν τῷ ἐδάφει τῆς γῆς οἱ μαθηταὶ μὴ φέροντες ὁρᾶν τὴν ἀθέατον μορφήν». Μία δὲ καὶ μία, δύο.

2. Περὶ τῆς ἐνσάρκου ἐπιφανείας τοῦ Θεοῦ Λόγου (ψεύδ.) 4, PG 28, 96A.

το, ἐνῶ ἡ ἄλλη εἶναι καὶ τὰ δύο, ὁρατὴ θεοφάνεια καὶ νοητὴ φωτοδοσία καὶ ὑπεράνω τοῦ νοῦ ἔνωσις, μὴ ἀντιλαμβανόμενοι ὅτι, ἀφοῦ ὁ Χριστὸς ἔχει σῶμα καὶ τὸ λαμπρύνει ἐπάνω ἀπὸ κάθε ἡλιο, τοῦτο λέγει ὁρατὴ του θεοφάνεια ὁ ὑψηλὸς Διονύσιος, νοητὴ δὲ φωτοδοσία λέγει τὴν κατὰ τὸ δυνατὸ φαντασία καὶ ἔννοια καὶ ὑπεράνω νοῦ ἔνωσι τῆς ἀόρατης καὶ μιᾶς ἄκτιστης θεότητος, τὴν ὑψηλότερη πρὸς ἐκείνη κατάστασι.

- 34 Ποιὸς λοιπὸν εἶναι αὐτὸς ποῦ νομίζει ὅτι στὸν Χριστὸ ὑπάρχουν δύο θεότητες; Τοῦτος ὁ Ἀκίνδυνος ποῦ λέγει φανερὰ ἐδῶ τὴν μιὰ ἄκτιστη θεότητα, στὴν ὁποία ἀνήκει κατ' αὐτὸν ἡ νοητὴ φωτοδοσία καὶ ἡ ὑπεράνω τοῦ νοῦ ἔνωσις καὶ τὴν ἄλλη κτιστὴ θεότητα, μὲ τὴν ὁποία «θὰ ἔλθῃ πάλι ὁ Χριστός», κατὰ τὸν μέγα Ἀθανάσιο, «ἐκλάμποντας ἀπὸ τὸ σῶμα τὴν ἀπόρρητη δόξα, ὅπως ἔδειξε κατὰ μέρος καὶ ἐπάνω στὸ ὄρος»², ὄντας πάντοτε ἀναλλοίωτος καὶ μὴ ἔχοντας καμμιά μεταβολὴ γύρω ἀπὸ τὴν θεότητα, καὶ κατὰ τὴν ὁποία θὰ μείνῃ αἰῶνια περιαιγάζοντας ὅσους ἐπέτυχαν τὴν χριστοειδῆ κληρονομία; ἢ ἐμεῖς ποῦ, ὅπως ἐμαρτύρησε ὁ ἴδιος ἐδῶ, ἀποδίδομε καὶ τὴν ὁρατὴ θεοφάνεια καὶ τὴν νοητὴ φωτοδοσία καὶ τὴν ὑπεράνω τοῦ νοῦ ἔνωσι στὴ μιὰ θεότητα τοῦ Χριστοῦ; Βλέπετε ποῦ ὁ ἔλεγχος ἐπιβάλλεται ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του σ' αὐτὸν καὶ γιὰ τὴν δυσσέβεια καὶ γιὰ τὴν συκοφαντία ἀπ' αὐτὸν ἐναντίον μας; «Ἀλλά, λέγει, μιὰ ἄκτιστη θεότητα λέγω ἐγώ, στὴν ὁποία ἀνήκει ἡ νοητὴ φωτοδοσία καὶ ἡ ὑπεράνω τοῦ νοῦ ἔνωσις». Ἀλλά, ὦ ἀγαθέ, λέγεις καὶ μιὰ κτιστὴ, δηλαδή τὴν ὁρατὴ θεοφάνεια, ἡ ὁποία περιέλαμψε τοὺς ἀποστόλους στὸ Θαβώρ, τὴν ὁποία οἱ θεολόγοι πολλὰς φορές φέρουν ὑπεράνω τῆς ὁράσεως καὶ τῆς νοήσεως ὡς ὑπερφυέστατη. Διότι, λέγει, «ἔρριψαν τοὺς ἑαυτοὺς των στὸ ἔδαφος τῆς γῆς οἱ μαθηταὶ μὴ ὑποφέροντας νὰ βλέπουν τὴν ἀθέατη μορφή»³. Λοιπὸν μιὰ καὶ μιὰ εἶναι δύο. Τὸ ὅτι ὁμως

3. Ἰω. Δαμασκηνοῦ, *Κανὼν εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν*, ψδὴ η', PG 96, 849B.

Τὸ δὲ κατὰ σὲ τὴν μὲν κτιστὴν, τὴν δὲ ἄκτιστον ὑπάρχειν, οὐδὲ συγχωρεῖ κατ' οὐδένα τρόπον εἰς μίαν τὰς δύο συνελθεῖν. Οὔτε γὰρ ἀτέρα τῆς ἐτέρας ἔσται φύσις ἢ ἐνέργεια, ὡς διατελεῖν ἐν-
 τεῦθεν ἀχωρίστους, οὔτ' ἀμφοτέρων ἢ αὐτὴ ἔσται φύσις ἢ ἐνέρ-
 5 γεια, ὡς ἠνῶσθαι κατὰ τοῦτο ταύτας· κτιστὴ γὰρ ἢ τῆς κτιστῆς,
 τῆς δ' ἀκτίστου ἄκτιστος. Ὡστ' οὐ δύο μόνον σὺ λέγεις τοῦ
 Χριστοῦ θεότητος, ἀλλὰ καὶ παντάπασιν ἐκφύλους καὶ ἀπηλλο-
 τριωμένας καὶ ἀπεσχοινοισμένας ἀλλήλων ὅ,τι μάλιστα. «Ἄλλὰ
 καὶ σύ», φησί, «δύο λέγεις θεότητας, εἰ καὶ ἀκτίστους ἀμφοτέ-
 10 ρας»· καὶ μὴν αὐτὸς ὁ μαρτυρῶν τυγχάνεις ἐπὶ λέξεως, τὴν αὐ-
 τὴν ἐμὲ λέγειν καὶ ὄρατὴν καὶ νοητὴν καὶ ὑπὲρ νοῦν. Εἶτα, πῶς
 πάλιν ἀθετεῖς ὃ λέγεις; Τίς ἄρ' ἐκείνη, εἰ μήτε ὄρατὴ μήτε νοητὴ
 μήτε ὑπὲρ νοῦν; Πῶς δ' ἂν καὶ δύο λέγοι τις, τὴν αὐτὴν κατὰ
 ταῦτα πάντα λέγων; Ὅρατε τὸ ἀνέδραστον τοῦ ψεύδους;

35 Ἄλλὰ κἂν ὑπὲρ πᾶσαν θέσιν καὶ ἀφαιρέσιν εἶπω τὸν Θεόν,
 οὐδ' οὔτω πολλὰς φημι θεότητας. Μίαν γὰρ ἐγὼ μεμύημαι καὶ
 προσκυνῶ θεότητα ἐν οὐσίᾳ μιᾷ τρισυποστάτῳ, παντοδυνάμῳ
 τε καὶ ἐνεργεῖ, μὴ κατὰ τὴν οὐσίαν δὲ μόνην ἄκτιστον ὑπάρχου-
 σαν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς ὑποστάσεις καὶ κατὰ τὰς δυνάμεις καὶ
 κατὰ τὰς ἐνεργείας. «Οὐ γὰρ ἔστιν ἐν τῷ Θεῷ τι κτιστόν», κατὰ
 τὸν θεῖον Μάξιμον, «ὥσπερ οὐδ' ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τι ἄκτιστον». Οὗτος
 τοίνυν ὁ εἷς ἐν μιᾷ θεότητι Θεός, ἀόρατος ὢν τῇ οὐσίᾳ
 κατὰ τοὺς θεολόγους, «όρατὸς ταῖς ἐνεργείαις γίνεται, ἐν τισι
 τοῖς περὶ αὐτὸν ιδιώμασι καθορώμενος»· «οὐδὲν δὲ τῶν θείων
 ιδιωμάτων ἐπίκτητον». Οὐ τοίνυν δύο ἀκτίστους θεότητας λέ-
 γομεν ἡμεῖς, ἀλλὰ Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου δυσσεβῶς εἰς κτι-
 στὰ καὶ ἄκτιστα τὴν μίαν θεότητα κατατεμόντων, καὶ τὴν μὲν

κατὰ τὴν ἄποψί σου ἢ μιὰ εἶναι κτιστὴ καὶ ἢ ἄλλη ἄκτιστη, δὲν ἐπιτρέπει μὲ κανένα τρόπο νὰ συνδεθοῦν σὲ μιὰ πράγματι οὔτε ἢ μιὰ θὰ εἶναι φύσις ἢ ἐνέργεια τῆς ἄλλης, ὥστε νὰ εἶναι ἀπὸ αὐτὸ ἀχώριστες, οὔτε καὶ τῶν δύο θὰ εἶναι ἢ ἴδια φύσις ἢ ἐνέργεια, ὥστε νὰ ἔχουν κατὰ τοῦτο ἐνωθῆ· διότι τῆς κτιστῆς ἢ ἐνέργεια εἶναι κτιστὴ καὶ τῆς ἄκτιστης ἄκτιστη. Ὡστε ἐσὺ δὲν δέχεσαι ἀπλῶς δυὸ θεότητες στὸ Χριστό, ἀλλὰ κι' ἐντελῶς ἐκφυλές καὶ ἀποξενωμένες καὶ ξεχωρισμένες μεταξύ τους ὑπερβολικά. «Ἄλλὰ καὶ σύ», λέγει, «δύο θεότητες δέχεσαι, ἔστω ἄκτιστες καὶ τὶς δυό»· καὶ ὅμως ἐσὺ ὁ ἴδιος μαρτυρεῖς κατὰ λέξι ὅτι ἐγὼ λέγω τὴν ἴδια θεότητα καὶ ὄρατὴ καὶ νοητὴ καὶ ἐπάνω ἀπὸ τὸν νοῦ. Ἐπειτα πῶς ἀθετεῖς πάλι αὐτὸ πού λέγεις; Ποιὰ λοιπὸν εἶναι ἐκείνη, ἂν δὲν εἶναι μῆτε ὄρατὴ μῆτε νοητὴ μῆτε ἐπάνω ἀπὸ νοῦ; Πῶς θὰ μπορούσε ἐπίσης νὰ λέγη κανεὶς δυό, ὅταν λέγη ὅτι εἶναι ἢ ἴδια καθ' ὅλα; Βλέπετε τὸ ἀβάσιμο τοῦ ψεύδους;

35 Ἄλλὰ κι' ἂν εἰπῶ ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἐπάνω ἀπὸ κάθε θέσι καὶ ἀφαίρεσι, οὔτε τότε δὲν λέγω πολλὰ θεότητες. Διότι ἐγὼ ἔχω διδαχθῆ καὶ προσκυνῶ μιὰ θεότητα σὲ μιὰ τρισυπόστατη, παντοδύναμη καὶ ἐνεργῆ οὐσία, πού δὲν εἶναι μόνο κατὰ τὴν οὐσία ἄκτιστη, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὶς ὑποστάσεις καὶ κατὰ τὶς δυνάμεις καὶ κατὰ τὶς ἐνέργειες. Κατὰ τὸν θεῖο Μάξιμο «δὲν ὑπάρχει στὸ Θεὸ τίποτε κτιστό, ὅπως οὔτε στὸν ἄνθρωπο ἄκτιστο»⁴. Αὐτὸς λοιπὸν ὁ ἕνας Θεὸς σὲ μιὰ θεότητα, πού κατὰ τοὺς θεολόγους εἶναι ἀόρατος στὴν οὐσία «γίνεται ὄρατος κατὰ τὶς ἐνέργειες, βλεπόμενος μὲ μερικὰ ἀπὸ τὰ γύρω του ιδιώματα»⁵, «καὶ κανένα ἀπὸ τὰ θεῖα ιδιώματα δὲν εἶναι ἐπίκτητο»⁶. Δὲν λέγομε ἐμεῖς λοιπὸν δύο ἄκτιστες θεότητες, ἀλλὰ ἐνῶ ὁ Βαρλαάμ καὶ ὁ Ἀκίνδυνος κατατέμνουν δυσσεβῶς τὴ μιὰ θεότητα σὲ κτιστὰ καὶ ἄκτιστα, καὶ τὴν μὲν οὐσία μόνη πού εἶναι ἐπάνω ἀπὸ

4. Πρβλ. *Ζήτησιν μετὰ Πύρρου*, PG 91, 341A.

5. Γρηγορίου Νύσσης, *Εἰς τοὺς Μακαρισμοὺς* 6, PG 44, 1269A.

6. Βλ. σχετικὴ σημείωσι παραπάνω 1, 7, 28.

ὕπερ πᾶσαν ὄρασιν οὐσίαν μόνην ἄκτιστον λεγόντων, κτιστὰς δὲ τὰς ἐνεργείας καὶ τὰ ἰδιώματα, καθ' ἃς ὁράται ὁ Θεός, εὐσεβῶς ἡμεῖς συνάπτοντες τὴν ἀσεβῶς σχιζομένην παρ' αὐτῶν θεότητα, ἄκτιστά φαμεν ἀμφοτέρα, καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἐνέργειαν. Καὶ τοὺς θεοφόρους προάγομεν πατέρας ἄκτιστον θεότητα λέγοντας νῦν μὲν τὴν ὑπὲρ πᾶσαν ἔκφρασιν τε καὶ ἔκφρασιν οὐσίαν, νῦν δὲ τὰς θεοπρεπῶς ἐκφαινομένας τε καὶ ὀνομαζομένας ἐνεργείας, ὡς μὴδ' ἑτέρου τούτων ἐκτὸς ὄντος τῆς μιᾶς ἀκτίστου θεότητος. Ταῦτ' ἄρα καὶ τὴν λαμπρότητα τῆς 10 θείας φύσεως, ἣν ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἐκ τοῦ θεανδρικοῦ σώματος οἱ θεοειδεῖς διαιωνίσουσιν ὀρῶντες ἀπορρήτως περιουγάζουσιν αὐτούς, ἄκτιστον κἀνταῦθα δείκνυσιν ὁ μέγας Διονύσιος ὡς θεοποιὸν ὑπάρχουσαν ἐνέργειαν.

36 Μικρὸν γὰρ τῶν ἄρτι προενηνεγμένων ἀνωτέρω, «νῦν 15 μὲν», εἰπὼν, «αἰσθητοῖς τὰ νοητὰ καὶ τοῖς οὔσι τὰ ὑπερούσια, καὶ διὰ τῶν μεριστῶν συμβόλων τὴν ὑπερφυῆ καὶ ἀσχημάτιστον ἀπλότητα μνούμεθα», εἶτ' ἐπάγει, «τότε δέ, ὅταν ἀφθαρτοὶ καὶ ἀθάνατοι γενώμεθα καὶ τῆς χριστοειδοῦς καὶ μακαριωτάτης ἐφικώμεθα λήξεως, περιουγασθησόμεθα τῇ ὀρατῇ θεοφανείᾳ, 20 καθάπερ οἱ μαθηταὶ ἐν τῇ θειοτάτῃ μεταμορφώσῃ». Τοιγαροῦν ταύτην τὴν θεοφάνειαν οὐχ ὑπὲρ τὰ αἰσθητὰ μόνον δῆλός ἐστιν ἐπιδεικνύς, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τὰ ὄντα πάντα, ταυτὸ δ' εἰπεῖν ὑπερούσιόν τε καὶ ἄκτιστον διατελοῦσαν. Νῦν γὰρ τοῖς οὔσι τὰ ὑπερουράνια μνούμεθα, φησὶν, ἀλλ' οὐχὶ τότε· καὶ γὰρ οὐδ' ἀέρος, 25 οὐ φωτός, οὐ τόπου χρεῖα καὶ τῶν τοιούτων, ἀλλ' ἀντὶ πάντων τόθ' ἡμῖν ἔσται κατὰ τὰς ἀποστολικὰς καὶ πατερικὰς παραδόσεις ὁ Θεός. Οὐκοῦν οὐδ' ἡ ὀρατῇ θεοφάνεια ἐκείνη αἰσθητὸν ὑπάρχει φῶς οὐδὲ δι' αὐτοῦ, αἰσθητοῦ ὑπάρχοντος ὡς ἀσυνέτως ὁ Ἀκίνδυνος ὤηθη, τὸ ἄκτιστον ὁράται τότε φῶς. Ἄλλ' αὐτὸ τὸ

κάθε ὄρασι θεωροῦν ἄκτιστη, τὶς δὲ ἐνέργειες καὶ τὶς ιδιότητες, κατὰ τὶς ὁποῖες βλέπεται ὁ Θεός, ἄκτιστες, ἐμεῖς συνάπτοντας εὐσεβῶς τὴν ἀσεβῶς σχιζομένη ἀπὸ αὐτοὺς θεότητα, τὰ λέγομε ἄκτιστα καὶ τὰ δύο, καὶ τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἐνέργεια. Καὶ προβάλλομε τοὺς θεοφόρους πατέρες ποὺ λέγουν ἄκτιστη θεότητα ἄλλοτε τὴν ἐπάνω ἀπὸ κάθε φανέρωσι καὶ ἔκφρασι οὐσία, καὶ ἄλλοτε τὶς θεοπρεπῶς φανερούμενες καὶ ὀνομαζόμενες ἐνέργειες, μὲ τὴν βεβαιότητα ὅτι κανένα ἀπὸ αὐτὰ δὲν εἶναι ἔξω ἀπὸ τὴ μιὰ ἄκτιστη θεότητα. Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ τὴ λαμπρότητα τῆς θείας φύσεως, τὴν ὁποία κατὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα οἱ θεοειδεῖς θὰ βλέπουν αἰωνίως νὰ τοὺς περιαυγάζη ἀπορρητῶς ἀπὸ τὸ θεανδρικὸ σῶμα, ὁ μέγας Διονύσιος τὴν δεικνύει κι' ἐδῶ ἄκτιστη, διότι εἶναι θεοποιὸς ἐνέργεια.

36 Πράγματι λίγο παραπάνω ἀπὸ ὅσα ἐλέχθησαν τώρα εἶπε, «τώρα διδασκόμαστε μὲ τὰ αἰσθητὰ τὰ νοητὰ καὶ μὲ τὰ ὄντα τὰ ὑπερούσια καὶ διὰ τῶν μεριστῶν συμβόλων τὴν ὑπερφυᾶ καὶ ἀσχημάτιστη ἀπλότητα»⁷. ἔπειτα προσθέτει, «τότε ὁμως, ὅταν γίνωμε ἄφθαρτοι καὶ ἀθάνατοι κι' ἐπιτύχωμε τὴν χριστοειδῆ καὶ μακαριώτατη κληρονομία, θὰ περιλαμφθοῦμε μὲ τὴν ὀρατὴ θεοφάνεια, ὅπως οἱ μαθηταὶ κατὰ τὴ μεταμόρφωσι»⁸. Ἐπομένως εἶναι φανερὸ ὅτι ἡ θεοφάνεια εἶναι ὄχι μόνο ἐπάνω ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ, ἀλλὰ καὶ ἐπάνω ἀπὸ ὅλα τὰ ὄντα, δηλαδή ὅτι εἶναι ὑπερούσια καὶ ἄκτιστη. Διότι, λέγει, τώρα διδασκόμαστε τὰ ὑπερούσια ἀπὸ τὰ ὄντα, ἀλλὰ ὄχι τότε· διότι δὲν θὰ χρειάζεται οὔτε ἀέρας, οὔτε φῶς οὔτε τόπος καὶ τὰ παρόμοια, ἀλλὰ ἀντὶ γιὰ ὅλα θὰ εἶναι ὁ Θεός γιὰ μᾶς, σύμφωνα μὲ τὶς ἀποστολικὲς καὶ πατερικὲς παραδόσεις⁹. Ἐπομένως οὔτε ἐκείνη ἡ ὀρατὴ θεοφάνεια εἶναι αἰσθητὸ φῶς οὔτε διὰ μέσου αὐτοῦ, ἀφοῦ εἶναι αἰσθητὸ ὅπως ἀσύνητα ἐνόμισε ὁ Ἀκίνδυνος, βλέπεται τότε τὸ

7. Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, *Περὶ θείων ὀνομάτων* 1, 4, PG 3, 592B.

8. Αὐτόθι, 592BC.

9. Βλ. *Α' Κορ.* 15, 28 καὶ Γρηγορίου Νύσσης, *Περὶ ψυχῆς καὶ ἀναστάσεως* 3, PG 46, 104B.

τηνικαῦθ' ὀρώμενον καὶ τοῖς ἀποστόλοις ἀπορρήτως ὄφθην ἐπὶ τοῦ ὄρους τὸ ἄκτιστον ὑπάρχει φῶς· «τὸ γὰρ ἀπρόσιτον καὶ ἄχρονον φῶς τὴν οἰκείαν σάρκα μεταμορφῶσαν», ὡς καὶ ὁ θεοσπέσιος τῆς Κρήτης πρόεδρος Ἀνδρέας γράφει, «τῷ ὑπερβάλλοντι τῆς οἰκείας φωτοχυσίας ὑπερουσίως ἐλάμπρυνε». Πῶς οὖν κτιστὸν καὶ αἰσθητὸν φῶς ἢ ὑπερούσιος λαμπρότης; Πῶς λαμπρότης ὄν θεότητος ἀναγέγραπται; Πῶς ἀπάντων ἐπέκεινα; Πῶς κατὰ πάσης φύσεως ἔχει τὰ νικητήρια; Πῶς οὐδὲν τῶν κτιστῶν, ὃ χωρήσει τούτου τὴν ὑπερβολὴν τῆς λαμπρότητος; 10 Πῶς τροφή τῶν ἀγγέλων; Πῶς οὐχ ὀράται μόνον ἀλλὰ καὶ δοξολογεῖται παρ' αὐτῶν; Πῶς ἀρχέτυπον κάλλος, ἀναρχος ἀκτίς, ἀπεριόριστος αἴγλη καὶ τὰ παραπλήσια τούτοις; Τί γὰρ δεῖ τὰ μυριόλεκτα πάλιν πάντα καταλέγειν;

37 Ἦι μὲν οὖν ὧπται, εἰ καὶ ἀπορρήτως καὶ ὑπερφυῶς (τοῖς 15 γὰρ ἀπὸ σαρκὸς ἐπὶ τὸ Πνεῦμα μεταβᾶσιν ὧφθη «τῇ ἐναλλαγῇ τῶν αἰσθήσεων ἦν αὐτοῖς τὸ Πνεῦμα ἐνήργησεν»), ὀρατὴ τε λέγεται καὶ νοητὴ θεότης, ὡς καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ γνωστὸν ἐνδεικνυμένη καὶ τοὺς καταφατικούς περὶ αὐτοῦ λόγους, ἀληθείας περιστᾶσα λόγους· οὐ μόνον ὅτι λαμπρότης ἐστὶ καὶ κάλλος ἄρρητον 20 καὶ φῶς ἀκρότατον, πάσης λογικῆς φύσεως φωτιστικόν, καὶ τοῦτο ἐν νοητοῖς ὅπερ ἐν αἰσθητοῖς ἥλιος, ἀλλ' ὅτι καὶ σοφία καὶ ἀγαθότης καὶ δύναμις. Ἦι δ' ἀφόρητον παρέσχετο τὴν θέαν, καὶ ταῦτα τοῖς τηλικούτοις, τῷ πάσχειν τὰ θεῖα, τῶν ὑπὲρ φύσιν τὴν αἰσθησὶν τε καὶ μύησιν ὑπερφυῶς καὶ προσιεμένοις καὶ μὴ 25 προσιεμένοις, τὸ παραδοξότατον, ὑπὲρ νοῦν ἐστὶ τε καὶ λέγεται καὶ ὑπὲρ θέαν, οὐ τῶν ἀνθρώπων μόνων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀγγέ-

ἄκτιστο φῶς. Ἄλλὰ αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ τότε βλεπόμενο καὶ ἀπορρήτως ὀφθὲν ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους ἐπάνω στὸ ὄρος εἶναι ἄκτιστο φῶς: «διότι τὸ ἀπρόσιτο καὶ ἄχρονο φῶς πού μεταμόρφωσε τὴ σάρκα του», ὅπως ὁ θεσπέσιος πρόεδρος τῆς Κρήτης Ἀνδρέας γράφει, «μὲ τὴν ὑπερβολὴ τῆς φωτοχυσίας του τὴν ἐλάμπρυνε ὑπερούσια»¹⁰. Πῶς λοιπὸν ἡ ὑπερούσια λαμπρότης εἶναι κτιστὸ καὶ αἰσθητὸ φῶς; Πῶς ἔχει γραφῆ ὅτι εἶναι λαμπρότης θεότητος; Πῶς πέρα ἀπὸ ὅλα γενικῶς; Πῶς ὑπερνικᾷ ὅλη τὴ φύσι; Πῶς δὲν ὑπάρχει κανένα κτιστὸ πού μπορεῖ νὰ χωρέσῃ τὴν ὑπερβολικὴ του λαμπρότητα; Πῶς εἶναι τροφὴ τῶν ἀγγέλων; Πῶς δὲν βλέπεται μόνο ἀλλὰ καὶ δοξολογεῖται ἀπὸ αὐτούς; Πῶς εἶναι ἀρχέτυπο κάλλος, ἀναρχὴ ἀκτῖνα, ἀπεριόριστη αἴγλη καὶ τὰ παρόμοια μὲ αὐτά; Τί χρειάζεται νὰ ἀναφέρωμε πάλι ὅλα τὰ μυριόλεκτα¹¹;

- 37 Καθ' ὅσο λοιπὸν ἔχει ὀφθῆ, ἂν καὶ ἀπορρήτως καὶ ὑπερφυῶς (διότι ὠράθηκε ἀπὸ ἐκείνους πού μετέβηκαν ἀπὸ τὴ σάρκα στὸ Πνεῦμα «μὲ τὴν ἐναλλαγὴ τῶν αἰσθήσεων τὴν ὁποία ἐνήργησε σ' αὐτούς τὸ Πνεῦμα»¹²), λέγεται ὀρατὴ καὶ νοητὴ θεότης, διότι ἐνδεικνύει τὸ γνωστὸ τοῦ Θεοῦ καὶ διότι τοὺς καταφατικούς γι' αὐτὸν λόγους τοὺς παριστᾷ ὡς λόγους ἀληθείας: ὄχι μόνο διότι εἶναι λαμπρότης¹³ καὶ ἄρρητο κάλλος καὶ ἀκρότατο φῶς, φωτιστικὸ κάθε λογικῆς φύσεως, καὶ μάλιστα ἀνάμεσα στὰ νοητὰ ὅ,τι εἶναι στὰ αἰσθητὰ ὁ ἥλιος¹⁴, ἀλλὰ καὶ διότι εἶναι καὶ σοφία καὶ ἀγαθότης καὶ δύναμις. Καθ' ὅσον ὁμως προσέφερε ἀφόρητη θεά, καὶ μάλιστα σὲ τόσο μεγάλους μὲ τὴν ἐμπειρία τῶν θείων, δεχομένους καὶ μὴ δεχομένους, τὸ παραδοξότερο, τὴν αἴσθησι καὶ μῆσι τῶν ὑπερφυσικῶν ὑπερφυῶς, εἶναι καὶ λέγεται ὑπεράνω τοῦ νοῦ καὶ ὑπεράνω τῆς θεάς, ὄχι

11. Πρβλ. *Ἀντιρρητικὸν* 4, 21–22 στὸν παρόντα τόμο. Βλ. Καὶ ἀνωτ., παράγρ. 7, 15.

12. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, *Περὶ ἀποριῶν*, PG 91, 1128A.

13. Γρηγορίου Θεολόγου, *Λόγος* 40, 6, PG 36, 365A.

14. Αὐτόθι, 5, PG 36, 364B.

λων αὐτῶν. «Ἀφανῆς γὰρ ἦν ἡ δόξα», φησίν, «ἐν τῷ φαινομένῳ σώματι τοῖς μὴ χωροῦσι τὰ καὶ ἀγγέλοις ἀθέατα πρὶν ἠλλοιωῦσθαι τοὺς ὀφθαλμοὺς, ὡς ἐκ τυφλῶν γενέσθαι βλέποντας», καὶ «κατ' ἔκστασιν εἶδον πάσης αἰσθητῆς καὶ νοητῆς ἀντιλήψεως». Ἀλλὰ καὶ τὸ ἀκατάληπτον καὶ ὑπεράγνωστον ἐντεῦθεν ὑπέφαινε τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας, ταυτὸ δ' εἶπεῖν τὸν τρόπον ὑπεδείκνυ τῆς ὑπεροχικῆς καὶ ἀποφατικῆς θεολογίας, ὡς καὶ ὁ θεῖος ἔφη Μάξιμος.

Καὶ οὕτως ἐκείνη ἡ λαμπρότης ἐν ἑαυτῇ δεικνῦσα τὰ τῆς
 10 χορηγούσης αὐτὴν θείας φύσεως αὐχήματα, τὸ πρὸς αὐτὴν ἀχώριστον ἐδήλου μίαν παριστάσα τοῦ Θεοῦ θεότητα, ἐν ἀκτίστῳ οὐσίᾳ καὶ ἀκτίστῳ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ καὶ ἐλλάμψει καὶ χάριτι καὶ λαμπρότητι γνωριζομένην, ἦν Βαρλαάμ καὶ Ἀκίνδυνος εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα κατατεμόντες εἶτα διθεῖτας ὀνομάζουσι τοὺς
 15 μὴ τὴν θείαν φύσιν μόνην, ἀλλὰ καὶ τὴν δόξαν καὶ χάριν καὶ λαμπρότητα τῆς θείας φύσεως ἄκτιστον δοξάζοντας, καθάπερ Ἄρειος τοὺς μὴ τὸν Πατέρα μόνον ἀλλὰ καὶ τὸν Υἱὸν ἄκτιστον φρονοῦντας. «Ἄλλ' ὀρατήν», φησί, «θεοφάνειαν ὁ ὑψηλὸς Διονύσιος τὸ σῶμα λέγει τοῦ Χριστοῦ». Ἄλλ' ἐν φωτὶ αἰδίῳ ὀρώ-
 20 μενον καὶ περιουγάζον τοὺς ὀρῶντας ὡς τοὺς μαθητὰς ἐν ἐκείνῃ τῇ θειοτάτῃ μεταμορφώσει, περὶ οὗ φωτὸς ἡμῖν ὁ λόγος· ὁ φῶς σὺ μὲν, οὐκ οἶδ' ὅ,τι παθῶν, κτιστὸν φῆς καὶ αἰσθητόν, καὶ πολλαχοῦ τῶν λόγων φανερωῶς· ἡμεῖς δέ, τοῖς θεαυγέσι πατράσιν ὁμολόγως, ἄκτιστον, ἄχρονον, ἀσύγκριτον, ἄναρχον, ἀνέσπερον,
 25 ἀτελεύτητον. «Ἀλλὰ κάγῳ», φησίν, «αὐτὸ ἐξαίρων, εἰ καὶ αἰσθητόν, ἀλλ' ὑπὲρ πάντα ἡλιον καθάπερ ἀκήκοάς φημι». Καὶ τὰς αἰσθήσεις ὡς ἔοικεν ἐνδιαστρόφους ἔχων, καὶ μηδὲ τοῦτο

μόνο τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἰδίων τῶν ἀγγέλων. Διότι, λέγει, «ἡ δόξα μέσα στο φαινόμενο σῶμα ἦταν ἀφανής γιὰ ἐκείνους πού δὲν χωροῦν τὰ ἀθέατα καὶ στοὺς ἀγγέλους πρὶν ἀλλοιωθοῦν στοὺς ὀφθαλμούς, ὥστε ἀπὸ τυφλῶν νὰ γίνουν βλέποντες»¹⁵ καὶ «εἶδαν σὲ ἔκστασι ἀπὸ κάθε αἰσθητὴ καὶ νοητὴ ἀντίληψι»¹⁶. Ἀλλὰ μὲ αὐτὸ ὑποφάνερωνε καὶ τὸ ἀκατάληπτο καὶ ὑπεράγνωστο τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ ὑπεδείκνυε τὸν τρόπο τῆς ὑπεροχικῆς καὶ ἀποφατικῆς θεολογίας, ὅπως εἶπε ὁ θεῖος Μάξιμος.

Κι' ἔτσι ἐκείνη ἡ λαμπρότης, δεικνύοντας μέσα της τὰ καυχήματα τῆς θείας φύσεως πού τὴν χορηγοῦν, ἐδήλωνε τὸ πρὸς αὐτὴν ἀχώριστο παριστῶντας τὴ θεότητα τοῦ Θεοῦ μιά, ἀναγνωριζομένη σὲ ἄκτιστη οὐσία καὶ ἄκτιστη δύναμη καὶ ἐνέργεια καὶ ἔλλαμψι καὶ χάρι καὶ λαμπρότητα· ὁ Βαρλαάμ καὶ ὁ Ἀκίνδυνος, ἀφοῦ τὴν ἐχώρισαν σὲ κτιστὰ καὶ ἄκτιστα, ὀνομάζουν διθεῖτες αὐτοὺς πού θεωροῦν ἄκτιστη ὄχι μόνο τὴ θεία φύσι, ἀλλὰ καὶ τὴ δόξα καὶ χάρι καὶ λαμπρότητα τῆς θείας φύσεως, ὅπως καὶ ὁ Ἄρειος ἐκαλοῦσε διθεῖτες ὅσους ἐθεωροῦσαν ἄκτιστο ὄχι μόνο τὸν Πατέρα ἀλλὰ καὶ τὸν Υἱό. Ἀλλὰ, λέγει «ὁ ὑψηλὸς Διονύσιος λέγει τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ ὀρατὴ θεοφάνεια». Τὸ λέγει ὁμως τοῦτο βλεπόμενο μέσα σὲ αἶδιο φῶς καὶ περιλάμπον ὅσους τὸ βλέπουν, ὅπως τοὺς μαθητὰς σ' ἐκείνη τὴ θειότατη μεταμόρφωσι, γιὰ τὸ ὁποῖο φῶς κάμομε λόγο ἐμεῖς. Τοῦτο τὸ φῶς ἐσὺ μὲν, δὲν ξέρω τί ἔπαθες, τὸ ἀποκαλεῖς κτιστὸ καὶ αἰσθητό, καὶ μάλιστα σὲ πολλὰ σημεῖα τῶν λόγων φανερώς· ἐμεῖς ὁμως σύμφωνα μὲ τοὺς διαυγεῖς πατέρες, τὸ καλοῦμε ἄκτιστο, ἄχρονο, ἀσύγκριτο, ἄναρχο, ἀνέσπερο, ἀτελεύτητο. «Ἀλλὰ κι' ἐγώ», λέγει, «ἐξαίροντας τοῦτο, ἂν καὶ αἰσθητό, τὸ χαρακτηρίζω ἐπάνω ἀπὸ κάθε ἥλιο, ὅπως ἄκουσες». Κι' ἔχοντας προφανῶς διάστροφες τὶς αἰσθήσεις καὶ μὴ μπορώντας

15. Ἰω. Δαμασκηνοῦ, *Εἰς Μεταμόρφωσιν* 12, PG 96, 564C.

16. Ἀνδρέου Κρήτης, *Εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν*, PG 97, 949C.

δυνάμενος εἰδέναι, ὡς εἷς ἐν αἰσθητοῖς ἡλῖός ἐστιν, οὐ γὰρ ἐφ' ἐνὸς ἀλλ' ἐπὶ πολλῶν λέγεται τὸ «πᾶς», ὁ δὲ ἡλῖος μοναδικόν. Σὺ μὲν οὖν οὕτω πολλοὺς ἡλίους φαντασθεῖς τε καὶ συνάψας, πολλῶν κτισμάτων ὑπεραίρειν ἐκεῖνο πάλιν ἐφαντάσθης τὸ 5 παρὰ σοῦ κτίσμα νομιζόμενον. Ὁ δὲ θεόληπτος Δαμασκηνὸς οὐχ οὕτως, ἀλλὰ τὰς σὰς ὑπερθέσεις ὡς βεβήλους ἀπώσάμενος, εὐαγγελικαῖς δὲ στοιχῶν θεηγορίαις «καὶ ἔλαμψε», φησὶν, «ὡς ὁ ἡλῖος, οὐχ ὅτι μὴ τοῦ ἡλίου ὑπῆρχε λαμπρότερον, ἀλλὰ σαρκὸς δεσμίοις φθεγγόμενος, παράδειγμα φέρει οὐ παντελῶς ὁμοιού- 10 μενον· ἀμήχανον γὰρ ἀπαραλείπτως ἐν τῇ κτίσει τὸ ἄκτιστον εἰκονίζεσθαι».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'

Ὅτι καὶ ρῆσιν παραχαράξας τοῦ σεπτοῦ Μαξίμου προεβάλετο, καθ' ἣν πολλοῖς ἀλλοκότοις περιπίπτων ἐξελέγχεται σάρκα τε κατασκευάζων εἶναι τὸ τῆς μεταμορφώσεως φῶς καὶ διὰ πολλῶν πολύθεός τε ἅμα καὶ ἄθεος δεικνύμενος

38 Ὁ δὲ Ἀκίνδυνος πάλιν «ἀλλ' ὁ θεσπέσιος Μάξιμος τὸ τοῦ μεγάλου Διονυσίου τοῦτο», φησὶν, «ἐξηγούμενος, ὁρατὴν ἐνταῦθα θεοφάνειαν λέγει τὴν ἐψυχωμένην τοῦ Χριστοῦ σάρκα τὸν 15 μέγαν εἰπεῖν, κατὰ τῶν μὴ μετὰ σώματος εἶναι τὸν Χριστὸν οἰομένων». Ὅντως ἡ τοῦ Ἀκινδύνου σύνεσις, ἣν ἐν τοῖς τῶν θεοφόρων κέκτηται διδάγμασι, κατατομὴ τίς ἐστι κοινὴ καὶ διαστροφὴ τῶν θείων. Οὐ γὰρ τὴν μίαν μόνον εἰς δύο κατατέμνει θεότηας ἐκφύλους, ἀλλὰ καὶ τὰς θεσπεσίας ρήσεις τῶν ἀγίων 20 εἰς ἀντιπάλους κατεμερίζει διανοίας, ὡς ἐν πολλοῖς τε πρότε-

νά γνωρίσης οὔτε τοῦτο, ὅτι ἓνας εἶναι στὰ αἰσθητὰ ὁ ἥλιος¹⁷, διότι τὸ «πᾶς», δὲν λέγεται γιὰ ἓνα ἀλλὰ γιὰ πολλά, ἐνῶ ὁ ἥλιος εἶναι μοναδικό. Ἐσὺ λοιπόν, ἀφοῦ ἔτσι ἐφαντάσθηκες καὶ συνῆψες πολλοὺς ἡλίους, ἐφαντάσθηκες πάλι ὅτι ἐκεῖνο τὸ ἀπὸ σέ νομιζόμενο κτίσμα εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ πολλὰ κτίσματα. Ὁ θεόληπτος Δαμασκηνὸς ὁμοίως δὲν κάμει τὸ ἴδιο, ἀλλὰ ἀπορρίπτοντας τὶς μετατοπίσεις σου ὡς βέβηλες καὶ ἀκολουθώντας τὶς εὐαγγελικὲς θεηγορίες λέγει, «καὶ ἔλαμψε σὰν ὁ ἥλιος, ὄχι διότι δὲν ἦταν λαμπρότερο τοῦ ἡλίου, ἀλλὰ διότι, ὀμιλώντας σὲ ὄντα ποὺ εἶναι δέσμια μὲ σάρκα, φέρει παράδειγμα ποὺ δὲν εἶναι ἐντελῶς ἐξωμοιωμένο· διότι εἶναι ἀδύνατο νὰ ἐξεικονισθῇ ἀπαράλλακτα τὸ ἄκτιστο μέσα στὴν κτίσι»¹⁸.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12

Ἔστι προέβαλε καὶ μιὰ ρῆσι τοῦ σεπτοῦ Μαξίμου παραχαραγμένη, κατὰ τὴν ὁποία ἐξελέγχεται ὅτι περιπίπτει σὲ πολλὰ ἀλλόκοτα, ἀφοῦ ἰσχυρίζεται ὅτι εἶναι σάρκα τὸ φῶς τῆς μεταμορφώσεως καὶ ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις δεικνύεται πολύθεος καὶ ἄθεος

38 Ὁ Ἀκίνδυνος πάλι λέγει, «ἀλλὰ ὁ θεσπέσιος Μάξιμος, ἐξηγώντας τοῦτο τοῦ μεγάλου Διονυσίου, λέγει, ὅτι ὁ μέγας εἶπε ἐδῶ θεοφάνεια τὴν ψυχωμένη σάρκα τοῦ Χριστοῦ ἐναντίον ἐκείνων ποὺ δὲν πιστεύουν ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι μὲ σῶμα». Πραγματικὰ ἡ ἐξυπνάδα τοῦ Ἀκινδύνου, τὴν ὁποία ἀπέκτησε μὲ τὰ διδάγματα τῶν θεοφόρων, εἶναι κοινὴ κατατομὴ καὶ διαστροφή τῶν θείων. Διότι δὲν κατατέμνει μόνο τὴ μιὰ θεότητα σὲ δύο ἔκφυλες θεότητες, ἀλλὰ τὶς θεσπέσιες ρήσεις τῶν ἁγίων καταμερίζει σὲ ἀντίπαλες διάνοιες, ὅπως καὶ σὲ πολλὰ σημεῖα

17. Γρηγορίου Θεολόγου, *Λόγος* 40, 5, PG 36, 364B.

18. Τὸ χωρίο τοῦτο εἶναι ἐκλογή ἀπὸ Ἰω. Δαμασκηνοῦ, *Εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν* 13, PG 96, 564D–565C.

ρον, κὰν τοῖς μικρὸν ἀνωτέρω τοῦ θεοφάντορος Διονυσίου πνευματοκινήτοις λόγοις ἐξελέγηται πεποιηκῶς. Νῦν δὲ τὰ γεγραμμένα τῷ σεπτῷ Μαξίμῳ πρὸς διασάφησιν αὐτῶν, οὐκ εἰς ἐναντίας ἐννοίας κατατέμνει μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ ρήματα 5 παραχαράττει, ὡς οὐκ ἂν ποτε χωρῆσαι δυνηθέντα μὴ παρακεχαραγμένα τὴν αὐτοῦ κακόνοιαν. Τοῦ γὰρ θείου Μαξίμου περὶ τῆς θεωρίας ἐκείνης τῶν χριστοειδῶν πρότερον εἰπόντος, ὅτι ἔσονται, κατὰ τὸν ἀπόστολον, «ὡς καὶ αὐτός, τουτέστιν ὁ Χριστός», οὐκ ἄνθρωποι δηλονότι μόνον ἀλλὰ καὶ θεοί, οὐ θεωροὶ 10 μόνον ἀλλὰ καὶ κοινωνοὶ τῆς θεότητος κατὰ χάριν γεγονότες, εἴτ' ἐπενεγκόντος, «σημειωτέον δὲ ὅτι καὶ τὸ θεῖον αὐτοῦ σῶμα ὀρατὴν φησι θεοφάνειαν», καὶ δείξαντος ὡς οὐ μόνον τὴν λαμπρότητα τῆς θείας ἐν Χριστῷ φύσεως ὀραῖσθαι παρὰ τῶν χριστοειδῶν ἐδίδαξεν ὁ μέγας Διονύσιος, ἀλλὰ καὶ τὸ παρ' αὐτῆς 15 λαμπρυνθὲν ἐκείνου σῶμα συμπαρὸν ὡς κὰν τῷ Θαβωρίῳ· ταῦτ' εἰπόντος ἄμφω τοῦ σεπτοῦ Μαξίμου φανερώς, ὁ Ἀκίνδυνος τὰ μὲν τῶν ρημάτων καθάπαξ ἀποτεμόμενος, τῶν δὲ τὸν δεικτικὸν τῆς πρὸς ἐκεῖνα συναφείας ἀπαλείψας σάρκα τοῦ Κυρίου ὀρατὴν εἰρῆσθαι παρὰ τοῦ σοφοῦ Μαξίμου θεοφάνειαν.

20 Οὐκοῦν κατὰ τὸν Ἀκίνδυνον καὶ τὸ φῶς ἐκεῖνο μηδὲν ἕτερον ἢ σὰρξ, ὡς μετὰ τοῦ προφανοῦς τῆς δυσσεβείας μηδὲ ἔχειν ἀναπλάσσει γοῦν τινα πῶς ἔσται σὰρξ ἐψυχωμένη τὸ φῶς. Καὶ μὴν, εἴπερ ἀπλῶς τὸ σῶμα τὸ δεσποτικόν, ἢ ἐψυχωμένη τὸ φῶς. Καὶ μὴν, εἴπερ ἀπλῶς τὸ σῶμα τὸ δεσποτικόν, ἢ ἐψυχω- 25 μένη σὰρξ αὐτοῦ, ἢ ὀρατὴ θεοφάνειά ἐστι, τίποτ' ἄρ' ἢ μεταμόρφωσις; Ἦ κατὰ τὸν Ἀκίνδυνον οὐδέν; Πῶς δ' ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Θαβωρίου μόνης καὶ μόνοις τοῖς τῷ Ἰησοῦ συναναβᾶσιν

προηγουμένως και στους ὀλίγο παραπάνω παρατιθεμένους πνευματοκινήτους λόγους τοῦ θεοφάντορος Διονυσίου ἔχει ἐξελεγχθῆ ὅτι ἔπραξε. Τώρα δὲ τὰ γραμμένα ἀπὸ τὸν σεπτὸ Μάξιμο γιὰ διασάφησί τους δὲν τὰ κατατέμνει μόνο σ' ἐνάντιες ἐννοιες, ἀλλὰ και τὰ παραχαράττει φραστικῶς, διότι ἀπαραχάρακτα δὲν θὰ μπορούσαν ποτὲ νὰ χωρέσουν τὴν κακόνοιά του. Πράγματι, ὁ θεῖος Μάξιμος εἶπε προηγουμένως περὶ τῆς θεωρίας ἐκείνης τῶν χριστοειδῶν, ὅτι κατὰ τὸν ἀπόστολο θὰ εἶναι «ὅπως και αὐτός, δηλαδή ὁ Χριστός»¹, μὲ ἄλλα λόγια διότι δὲν εἶναι μόνο ἄνθρωποι ἀλλὰ ἔγιναν και θεοί, δὲν εἶναι μόνο θεοροὶ ἀλλὰ ἔγιναν και κοινωνοὶ τῆς θεότητος κατὰ χάρι, κι' ἔπειτα ἐπέφερε ὅτι «πρέπει νὰ σημειωθῆ ὅτι λέγει και τὸ θεῖο σῶμα του ἀπλῆ θεοφάνεια»² κι' ἔδειξε ὅτι ὁ μέγας Διονύσιος ἐδίδαξε ὄχι μόνο ὅτι ἀπὸ τοὺς χριστοειδεῖς βλέπεται ἡ λαμπρότης τῆς θείας ἐν Χριστῶ φύσεως, ἀλλὰ και ὅτι τὸ σῶμα ἐκείνου ποὺ ἐλαμπρύνθηκε ἀπὸ αὐτὴν εἶναι μαζί παρὸν ὅπως και στὸ Θαβῶριο. Ἀφοῦ ὁ σεπτὸς Μάξιμος εἶπε φανερὰ και τὰ δυὸ αὐτά, ὁ Ἀκίνδυνος, ἀποκόπτοντας ἐντελῶς μερικὰ λόγια και ἀπὸ ἄλλα ἀπαλείφοντας τὸν σύνδεσμο ποὺ εἶναι ἐνδεικτικὸ τῆς συναφείας πρὸς ἐκεῖνα, ἰσχυρίζεται ὅτι μόνο τὸ σῶμα και ἡ ψυχωμένη σάρκα τοῦ Κυρίου ὠνομάσθηκε ὀρατὴ θεοφάνεια ἀπὸ τὸν Κύριο.

Ἐπομένως κατὰ τὸν Ἀκίνδυνο και τὸ φῶς ἐκεῖνο δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ σάρκα, ὥστε ἐκτὸς ἀπὸ τὴν προφανῆ δυσσέβεια νὰ μὴ ἔχη κανεὶς οὔτε νὰ φαντασθῆ πῶς θὰ εἶναι ψυχωμένη σάρκα τὸ φῶς. Και ὅμως, ἂν ἡ ὀρατὴ θεοφάνεια εἶναι ἀπλῶς τὸ σῶμα τὸ δεσποτικὸ, ἡ ψυχωμένη σάρκα του, τί εἶναι λοιπὸν ἡ μεταμόρφωσις; Ἡ δὲν εἶναι τίποτε κατὰ τὸν Ἀκίνδυνο; Πῶς ὅμως ἐφάνηκε μόνο ἐπάνω στὴν κορυφὴ τοῦ Θαβωρίου και μόνο σ' αὐτοὺς ποὺ ἀνέβηκαν μαζί μὲ τὸν Ἰησοῦ ἐπέ-

1. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, *Σχόλια εἰς τὸ Περὶ θείων ὀνομάτων* 1, 4, PG 4, 197C.

2. Αὐτόθι.

ᾧφθη, καὶ τούτοις ἐμφανῶς, ἐπέλαμψεν, ἀλλ' οὐχὶ κάπὶ τῆς Ἰουδαίας πάσης καὶ πᾶσι τοῖς τότε περιοῦσιν, ἢ γοῦν τοῖς προσιεμένοις ὡς ἀληθῆ Θεοῦ Υἱὸν τὸν σαρκωθέντα λόγον; Ἄρ' οὐ τελέως ἄμοιρος φωτὸς ἢ περὶ φωτὸς Ἀκινδύνου μύησις;

39 Ἄλλ' ὁ θεῖος Μάξιμος συνωδὰ τῷ θεοφάντορι Διονυσίῳ καὶ τὴν νοητὴν θεοφάνειαν μεθεκτὴν ἡμῖν ἔσεσθαί φησι τότε τελεωτέρως. Ὁ δὲ Ἀκίνδυνος τὴν τῆς ἀκτίστου θεότητος ὡς οἷόν τε φαντασίαν καὶ ἔννοιαν εἶναι ταύτην φησίν, ἣν οὐκ ἂν τις εὔροι τὸν μὴ καὶ ἀρτίως κεκτημένον, εἰ μὴ τελέως τῶν ἀμυήτων εἴη.
10 Μέθεξις δὲ μακρῷ διενήνοχεν ἐννοίας. Ἐσχηκέναι γὰρ ἔννοιαν ἀγάπης καὶ ἀγαθότητος καὶ ἁπλῶς πάσης ἀρετῆς, καὶ τῆς τελεωτάτης, ρᾶστον, μετασχεῖν δέ, τῶν δυσπορίστων ἄγαν. Καὶ τελεωτέραν δὲ θεοφάνειαν οὐ τὴν ὑπὲρ νοῦν, ἀλλ' αὐτὴν τὴν νοητὴν, ὁ σοφὸς τὰ θεῖα Μάξιμος ἐκεῖ φησι μὴ διαιρῶν ἐκείνης· ὁ
15 δ' Ἀκίνδυνος μόνην τὴν ὑπὲρ νοῦν φησι τελεωτέραν, ἣν καὶ ὑψηλοτέραν λέγει κατάστασιν, τῶν ἄλλων διαιρῶν κακῶς, μὴ συνιεῖς ὡς ἀδιαιρέτως διαιρεῖται τὰ τοιαῦτα καὶ συνάπτεται διηρημένως. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν νοητὴν ὁ πολὺς τὰ θεῖα Μάξιμος τελεωτέρως ἔφη μεθεκτὴν, οὐ πρὸς τὴν ὄρατὴν συγκρίνων,
20 ἀλλὰ πρὸς τὴν νῦν ἐγνομένην τοῖς ἀξίοις· διὸ καὶ «τόθ' ἡμῖν ἔσται τελεωτέρως» εἶπεν. Ὁ δ' Ἀκίνδυνος πρὸς ἀλλήλας συγκρίνων ἅς αὐτὸς οὐ καλῶς διαιρεῖ θεοφανείας καὶ φωτοδοσίας τὴν ἑτέραν τῆς ἑτέρας ὑψηλοτέραν λέγει καὶ τελεωτέραν κατάστασιν.

40 Καὶ ὁ μὲν θεῖος Μάξιμος δῆλός ἐστι τὴν αὐτὴν ἐκεῖ λέγων ὕστερον καὶ ὄρατὴν καὶ νοητὴν καὶ ὑπὲρ νοῦν θεοφάνειαν. «Ὅταν», φησίν, «ἐπιστραφέντες πρὸς Θεόν, ἐκεῖθ' ἐν τε τελείως ἐλλαμπόμενοι, ἐνοειδῶς ἐν γενώμεθα ἐλευθερωθέντες τῶν

λαμψε φανερά, ἀλλὰ ὄχι καὶ ἐπάνω σὲ ὅλη τὴν Ἰουδαία καὶ σὲ ὅλους ὅσοι ἐζοῦσαν τότε, ἢ τουλάχιστο σὲ ὅσους ἐδέχονταν ὡς ἀληθινὸ Υἱὸ Θεοῦ τὸν σαρκωθέντα Λόγο; Ἐὰρ δὲν εἶναι τελείως ἄμοιρη φωτὸς ἢ περὶ φωτὸς διδασκαλία τοῦ Ἀκινδύνου;

39 Ἄλλὰ ὁ θεῖος Μάξιμος σύμφωνα μὲ τὸν θεοφάντορα Διονύσιο λέγει ὅτι τότε θὰ εἶναι τελειότερα μεθεκτὴ ἀπὸ μᾶς καὶ ἡ νοητὴ θεοφάνεια³. Ὁ Ἀκίνδυνος ὅμως λέγει ὅτι αὐτὴ εἶναι ἢ κατὰ τὸ δυνατὸ φαντασία καὶ κατανόησις τῆς ἄκτιστης θεότητος, καὶ δὲν θὰ εὔρη κανεὶς κάποιον πού δὲν τὴν ἔχει οὔτε τώρα, ἂν δὲν εἶναι ἀπὸ τοὺς ἐντελῶς ἀμυήτους. Ἡ δὲ μέθεξις ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὴν κατανόησι. Διότι εἶναι εὐκολώτατο ν' ἀποκτήσῃ κανεὶς ἔννοια τῆς ἀγάπης καὶ ἀγαθότητος, καὶ γενικῶς κάθε ἀρετῆς, καὶ τῆς τελειοτάτης ἀκόμη, νὰ μετάσχη ὅμως αὐτῆς εἶναι κάτι ἀπὸ τὰ δυσκολώτατα. Καὶ ἐπὶ πλεόν ὁ σοφὸς στὰ θεῖα Μάξιμος λέγει ἐκεῖ τελειότερη θεοφάνεια ὄχι τὴν ἐπάνω ἀπὸ τὸ νοῦ, ἀλλὰ αὐτὴν τὴν νοητὴ, μὴ διαιρώντας τὴν ἀπὸ ἐκείνη· ὁ δὲ Ἀκίνδυνος θεωρεῖ τελειότερη μόνη τὴν ὑπεράνω τοῦ νοῦ θεοφάνεια, τὴν ὁποία καὶ ὀνομάζει ὑψηλότερη κατάστασι, κακῶς διαχωρίζοντάς τὴν ἀπὸ τὴν ἄλλες, μὴ ἀντιλαμβανόμενος ὅτι τὰ πράγματα τοῦ εἴδους τούτου διαιροῦνται ἀδιαιρέτως καὶ συνάπτονται διηρημένως. Ἄλλὰ κι' αὐτὴ ἡ νοητὴ θεοφάνεια, εἶπε ὁ πολὺς στὰ θεῖα Μάξιμος, εἶναι τελειότερα μεθεκτὴ, συγκρίνοντάς τὴν ὄχι μὲ τὴν ὁρατὴ ἀλλὰ μὲ αὐτὴν πού δημιουργεῖται τώρα στοὺς ἀξίους· γι' αὐτὸ καὶ εἶπε «τότε θὰ εἶναι γιὰ μᾶς τελειότερα». Ὁ Ἀκίνδυνος ὅμως συγκρίνοντας μεταξύ τους τὴν θεοφάνειαν καὶ φωτοδοσίαν, πού κακῶς διαιρεῖ αὐτὸς, λέγει τὴν μιὰ ὑψηλότερη καὶ τελειότερη κατάστασι ἀπὸ τὴν ἄλλη.

40 Καὶ ὁ μὲν θεῖος Μάξιμος εἶναι φανερό ὅτι ὕστερα λέγει ἐκεῖ τὴν ἴδια ὁρατὴ καὶ νοητὴ κι' ἐπάνω ἀπὸ νοῦ θεοφάνεια. Λέγει· «ὅταν, ἀφοῦ ἐπιστραφοῦμε πρὸς τὸν Θεό, ἐλλαμπόμενοι ἀπὸ ἐκεῖ τελείως, γίνωμε ἐνοειδῶς ἓνα, ἐλευθερωμένοι ἀπὸ τὴν

3. Αὐτόθι, 197D.

κατὰ σύνθεσιν ἑτεροτήτων ἡμῶν», ὅπερ ὁ αὐτὸς ἐναργέστερον ἀλλαχοῦ ποιούμενος, «ἡ ψυχὴ», φησί, «γίνεται Θεὸς τῇ μεθέξει τῆς θεϊκῆς χάριτος, πασῶν τῶν κατὰ νοῦν τε καὶ αἴσθησιν ἐνεργειῶν αὐτῇ τε παυσαμένη, καὶ τὰς τοῦ σώματος φυσικὰς ἐνεργείας συναποπαύσασα, συνθεωθέντος αὐτῇ κατὰ τὴν ἀναλογοῦσαν αὐτῷ μέθεξιν τῆς θεώσεως· ὥστε μόνον τὸν Θεὸν διὰ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος φαίνεσθαι, νικηθέντων τῇ ὑπερβολῇ τῆς δόξης τῶν φυσικῶν γνωρισμάτων». Ὁ δ' Ἀκίνδυνος οὐδὲ τῷ Χριστῷ τοῦτο δίδωσιν, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐψυχωμένης αὐ-

10 τοῦ σαρκὸς κτιστὸν καὶ αἰσθητὸν φῶς ἔσαεὶ φαίνεσθαι διδάσκει καὶ βραβεῖον εἶναι τὴν τοῦ αἰσθητοῦ τούτου φωτὸς θεωρίαν ἀποφαίνεται διηνεκὲς τοῖς θεοειδῶς καὶ ὑπὲρ αἴσθησιν ὀρῶσι δι' αἰῶνος.

41 Καίτοι Γρηγόριος ὁ τῆς θεολογίας ἐπώνυμος «μικρὸν δέ», 15 φησὶν, «ὑστερον ἡ ψυχὴ, καὶ τὸ συγγενὲς σαρκίον ἀπολαβοῦσα, ὧ τὰ ἐκεῖθεν συνεφιλοσόφησε, τούτῳ συγκληρονομεῖ τῆς ἐκεῖθεν δόξης, ὅλον εἰς ἑαυτὴν ἀναλώσασα καὶ γενομένη σὺν τούτῳ ἔν, καὶ πνεῦμα καὶ νοῦς καὶ θεός, καταποθέντος ὑπὸ τῆς ζωῆς τοῦ θνητοῦ τε καὶ ρέοντος». Ὁ δ' Ἀκίνδυνος κτιστοῦ καὶ αἰσθη-

20 τοῦ φωτὸς ἀπόλαυσιν καὶ τὴν διὰ τούτου θέωσιν τοῖς τηλικούτοις χαρίζεται, διχοτομῶν ὁ τάλας εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα τὸ θεῖον καὶ τῆς μὲν κτιστῆς θεότητος μέθεξιν τοῖς θεοειδέσι παρεχόμενος, τῆς δ' ἀκτίστου φαντασίαν μόνην καὶ ἔννοιαν ψιλὴν, ὡς μηδὲ θεοποιὸν εἶναι κατ' αὐτὸν τὴν ἄκτιστον θεότητα, ἀλλ'

25 ἐκείνην ἣν φησι κτιστήν. Ἄρ' οὐχ οὗτος ὁ παρανοῶν καὶ παρεξηγούμενός ἐστι τὰ θεῖα καὶ διχοτομούμενος ἐντεῦθεν καὶ τῶν ὄντως θεοσεβῶν ἀπορρηγνύμενος; Κἂν αὐτὰς δέ τις αὐτοῦ τὰς δόξας ἀφῆ σκοπεῖν καὶ τὰς τοσαύτας καὶ τηλικαύτας περὶ τὸ χριστώνυμον σέβας καινοτομίας, αὐτὸ τὸ διαστρέφειν καὶ παρα-

έτερότητές μας λόγω τῆς συνθέσεως»⁴, πράγμα πού κάμοντας ἄλλοῦ ὁ ἴδιος σαφέστερο λέγει, «ἡ ψυχὴ γίνεται Θεὸς μὲ τὴ μέθεξι τῆς θεϊκῆς χάριτος, ἀφοῦ παύση ὅλες τὶς ἐνέργειες κατὰ τὸ νοῦ καὶ τὴν αἴσθησι ἢ ἴδια καὶ παύση μαζί τὶς φυσικὲς ἐνέργειες τοῦ σώματος πού θεώνεται μαζί μὲ αὐτὴν κατὰ τὴ μέθεξι τῆς θεώσεως πού τοῦ ἀναλογεῖ· ὥστε μόνο ὁ Θεὸς νὰ φαίνεται τόσο διὰ τῆς ψυχῆς ὅσο καὶ διὰ τοῦ σώματος, ἀφοῦ νικηθοῦν τὰ φυσικὰ γνωρίσματα ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴ δόξα»⁵. Ὁ Ἀκίνδυνος ὅμως δὲν τὸ δίδει τοῦτο οὔτε στὸ Χριστό, ἀλλὰ διδάσκει ὅτι διὰ τῆς ψυχωμένης σάρκας του φαίνεται διαπαντὸς κτιστὸ καὶ αἰσθητὸ φῶς καὶ ἀποφαίνεται ὅτι ἡ θεωρία τοῦ αἰσθητοῦ τούτου φωτὸς εἶναι διαρκὲς βραβεῖο γι' αὐτοὺς πού βλέπουν αἰωνίως, θεοειδῶς καὶ ὑπεράνω αἰσθήσεως.

- 41 Καὶ ὅμως ὁ τῆς θεολογίας ἐπώνυμος Γρηγόριος λέγει, «λίγο ἀργότερα ἢ ψυχὴ, ἀφοῦ λάβη πάλι καὶ τὴν συγγενῆ της σάρκα, μαζί μὲ τὴν ὁποία ἐφιλοσόφησε τὰ ἀπὸ ἐκεῖ, κληρονομεῖ μαζί μὲ αὐτὴν τὴν ἀπὸ ἐκεῖ δόξα, ὅταν τὴν καταναλώσῃ ὅλη μέσα της καὶ γίνῃ ἓνα μὲ αὐτὴν, καὶ πνεῦμα καὶ νοῦς καὶ Θεός, ἀφοῦ τὸ θνητὸ καὶ ρέον καταποθῆ ἀπὸ τὴ ζωὴ»⁶. Ὁ δὲ Ἀκίνδυνος χαρίζει σ' αὐτοὺς τὴν ἀπόλαυσι κτιστοῦ καὶ αἰσθητοῦ φωτὸς καὶ τὴν δι' αὐτοῦ θέωσι, διχοτομώντας ὁ ταλαίπωρος τὸ θεῖο σὲ κτιστὰ καὶ ἄκτιστα καὶ τῆς μὲν κτιστῆς θεότητος παρέχοντας μέθεξι στοὺς θεοειδεῖς, τῆς δὲ ἄκτιστης μόνο φαντασία καὶ ἀπλῆ ἔννοια, ὥστε κατὰ τὴ γνώμη του νὰ μὴ εἶναι οὔτε θεοποιὸς ἢ ἄκτιστη θεότης, ἀλλὰ ἐκείνη πού αὐτὸς λέγει κτιστή. ἼΑρα αὐτὸς δὲν εἶναι πού παρανοεῖ καὶ παρεξηγεῖ τὰ θεῖα καὶ ἔτσι διχοτομεῖται καὶ ἀποσπᾶται ἀπὸ τοὺς πραγματικὰ θεοσεβεῖς; Κι' ἂν παύση κανεὶς νὰ ἐξετάζῃ τὶς δοξασίες του καὶ τὶς τόσο πολλὰ καὶ τόσο μεγάλες καινοτομίες ἐπάνω στὴ χριστιανικὴ εὐσέβεια, καὶ μόνο τὸ γεγονὸς ὅτι διαστρέφει καὶ παραχα-

4. Αὐτόθι.

5. *Κεφάλαια θεολογικά* 2, 88, PG 90, 1168A.

6. *Λόγος* 7, 21, PG 35, 781B–784A.

χαράττειν ἔστιν ἃ τῶν πατερικῶν ρημάτων ἀδεῶς, καὶ ταῦτ' ἐν τοῖς τοιούτοις, ἄρ' οὐ τὸ μέρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀπίστων τίθησι; Τὸ δ' αὐτοὺς τοὺς θεολόγους, καὶ μάλιστα τοὺς τῶν ἄλλων κορυφαίους, ἑαυτοῖς καὶ ἀλλήλοις μὴ συνάδοντας δεικνύναι σπεύ-
5 δειν, καὶ ταῦτα κατ' εὐσέβειαν, ἄρ' οὐκ εἰς ἀντίπαλον σαφῶς μοῖραν καθίστησιν αὐτόν;

42 Αὐτό γε μὴν τὸ κακοδόξους λέγειν καὶ ἀναθέματι παρρησία καθυποβάλλειν οἷς ὁμοφρονεῖ παντάπασιν ἄθεον ἀποδεικνυσιν αὐτόν, μηδ' αὐτὸν ὄν φησι Θεὸν ἀληθῆ Θεὸν ἡγούμενον·
10 καὶ τὸ τάναντία περὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ ἔτι μᾶλλον τὸ μηδ' ἄπαξ, ἀλλὰ καὶ πολλάκις λέγειν καὶ κατασκευάζειν, ἀλλὰ καὶ τὸ οὐσίαν χωρὶς ἐνεργείας λέγειν τὸν Θεόν, προφάσει τῆς ἀπλότητος· τὸ γὰρ μηδεμίαν ἐνέργειαν ἔχον οὐχ ἀπλοῦν ἔστιν, ἀλλὰ μὴ ὄν. «Τίς γὰρ φύσις ἀνενέργητος», φησὶν ὁ θεοφόρος Μάξιμος, «ἢ
15 φυσικῆς ἐνεργείας ἐκτός; Ὡς γὰρ οὐδαμῶς ὑπάρξεως ἔρημος, οὕτως οὐδὲ δυνάμεως φυσικῆς· εἰ δὲ ταύτης ἀμοιρεῖ, καὶ τῆς ὑπάρξεως ἀμοιρήσειεν ἄν». Οὕτως οὖν ταῖς τοιαύταις ἑαυτοῦ δόξαις ἀκολούθως ὁ Ἀκίνδυνος, καὶ τὴν θέωσιν τοῦ δεσποτικοῦ προσλήμματος ἀποφαίνεται κτιστήν· οὐκ ἐνταῦθα μόνον καὶ
20 προφάσει τοῦ κατὰ τὴν θείαν μεταμόρφωσιν φωτός, ἀλλὰ καὶ κατὰ πάντα τρόπον, ὡς ἐν τῷ πρὸς τὸν σοφὸν τῆς Κυζίκου πρόεδρον καὶ αὐτολεξὶ παρ' ἡμῶν προτέθειται δι' ὧν αὐτὸς ἐτόλμησε κατασκευάσαι τοῦτο καὶ τελέως ἀνεσκεύασται.

43 Καὶ μὴν οὐσίαν χωρὶς ἐνεργείας λέγων εἶναι τὸν Θεὸν καὶ
25 μόνην ἄκτιστον τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, κάπὶ τοῦ Χριστοῦ μίαν θέλησιν καὶ ἐνέργειαν δοξάσει, καὶ ταύτην οὐκ ἄκτιστον ἀλλὰ κτιστήν· ἢ γὰρ ἐν Χριστῷ θεία φύσις κατ' αὐτὸν ἐνέργειαν οὐκ ἔχει. Ἐπεὶ δὲ τὸ μὴ ἔχον ἐνέργειαν οὐδ' ἔστιν ὄλως, ἀκολούθως

ράσσει ἀδίστακτα μερικὰ ἀπὸ τὰ πατερικὰ λόγια, καὶ μάλιστα σὲ τέτοια θέματα, ἄραγε δὲν τὸν τοποθετεῖ στὶς τάξεις τῶν ἀπίστων; Τὸ δὲ γεγονὸς ὅτι σπεύδει νὰ δείξη ὅτι οἱ ἴδιοι οἱ θεολόγοι, καὶ μάλιστα οἱ κορυφαῖοι ἀπὸ τοὺς ἄλλους, εἶναι ἀσύμφωνοι μὲ τοὺς ἑαυτοὺς των καὶ μεταξύ των, καὶ μάλιστα σὲ θέματα εὐσεβείας, ἄραγε δὲν τὸν τοποθετεῖ σαφῶς σὲ ἀντίπαλη μοῖρα;

- 42 Τὸ γεγονὸς ἀκριβῶς ὅτι λέγει κακοδόξους καὶ παρρησία ἀναθεματίζει αὐτοὺς μὲ τοὺς ὁποίους ὁμοφρονεῖ τὸν ἀποδεικνύει ἄθεο, ἐπειδὴ δὲν θεωρεῖ ἀληθινὸ Θεὸ οὔτε αὐτὸν τὸν ὁποῖο λέγει Θεό· καθὼς ἐπίσης καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι λέγει καὶ ἰσχυρίζεται περὶ αὐτοῦ τὰ ἀντίθετα, καὶ μάλιστα ὄχι μιᾶ φορᾶ ἀλλὰ πολλές, ἀλλὰ καὶ ὅτι λέγει τὸν Θεὸ οὐσία χωρὶς ἐνέργεια, μὲ δικαιολογία τὴν ἀπλότητα· καὶ ὅμως ἐκεῖνο πού δὲν ἔχει καμμιά ἐνέργεια δὲν εἶναι ἀπλό, ἀλλὰ μὴ ὄν. Διότι, λέγει ὁ θεοφόρος Μάξιμος, «ποιὰ φύσις εἶναι ἀνενέργητη ἢ ἔξω ἀπὸ φυσικὴ ἐνέργεια; Ὅπως δὲν εἶναι καθόλου ἔρημη ἀπὸ ὕπαρξι, ἔτσι δὲν εἶναι ἔρημη οὔτε ἀπὸ φυσικὴ δύναμι· ἂν δὲ εἶναι ἄμοιρη ἀπὸ αὐτὴν, θὰ εἶναι ἄμοιρη καὶ τῆς ὑπάρξεως»⁷. Ἔτσι λοιπὸν σύμφωνα μὲ αὐτὲς τὶς δοξασίες τοῦ Ὁ Ἀκίνδυνος χαρακτηρίζει κτιστὴ καὶ τῆ θέωσι τοῦ δεσποτικοῦ προσλήμματος· ὄχι μόνον ἐδῶ καὶ μὲ ἀφορμὴ τὸ φῶς τῆς θείας μεταμορφώσεως, ἀλλὰ καὶ μὲ κάθε τρόπο, ὅπως ἔχομε ἀναπτύξει παραθέτοντας κατὰ λέξι στὴν πραγματεία πρὸς τὸν σοφὸ πρόεδρο Κυζίκου ὅσα ἐτόλμησε αὐτὸς νὰ χρησιμοποιοῦν γιὰ νὰ κατασκευάσῃ τοῦτο καὶ τελείως ἀνασκευάζοντας⁸.

- 43 Καὶ βέβαια, λέγοντας ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι χωρὶς ἐνέργεια καὶ μόνον ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἄκτιστη, θὰ δεχθῆ καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ μιᾶ θέλησι καὶ ἐνέργεια· διότι ἡ ἐν Χριστῷ θεία φύσις δὲν ἔχει κατ' αὐτὸν ἐνέργεια. Ἐπειδὴ ὅμως ὅ,τι δὲν ἔχει ἐνέργεια δὲν ὑπάρχει καθόλου, σύμφωνα μὲ τὶς δοξασίες τοῦ θὰ δε-

7. Πρὸς Μαρίνον, PG 91, 200B.

8. Ἐπιστολὴ πρὸς Ἀθανάσιον Κυζίκου 24–26.

τοῖς οἰκείοις δόγμασιν αὐτοῦ καὶ μίαν φύσιν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ
 δοξάζει, καὶ ταύτην οὐκ ἄκτιστον ἀλλὰ κτιστήν· τῇ γὰρ οἰκεία
 ἐκάστου ἐνέργεια κατάλληλος ἡ φύσις. Ἄρ' οὐκ ἐμφανῆς ἡ
 πρὸς τάναντιώτατα πάντα τῶν λόγων ἀντίθεσις αὐτοῦ καὶ ἐπ'
 5 αὐτῆς τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως; Νῦν μὲν γὰρ ἐκ τριῶν φύσε-
 ων συντεθεῖσθαι τὸν Χριστὸν παρίστησι, νῦν δὲ καὶ τὰ δύο εἶναι
 ἀναιρεῖ· καὶ νῦν μὲν δύο φησὶν αὐτοῦ θεότητας, νῦν δὲ μίαν· ἔστι
 δ' ὅτε, βαβαὶ τῆς ἀθεΐας, μηδεμὶν ἄκτιστον. Τοῦτό γε μὴν καὶ
 μάλιστα πανταχόθεν αὐτῷ τῶν λόγων εἴσεται τις ἐξετάζων
 10 κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην συναγόμενον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'

**Ὅτι πάλαι μὲν ὁ σοφιστὴς τῆς κακίας διὰ τῆς
 πολυθεΐας ἀπατᾶν ἐπεχείρει, νῦν δὲ τῷ
 ἐνιαίῳ δῆθεν συνηγορῶν τοῦ ἐνὸς
 δολίως ἀφιστάναι Θεοῦ**

44 Πάλαι μὲν γὰρ ὁ σοφιστὴς τῆς ἀπάτης τοῦ Θεοῦ διστάς τὸ
 ἀνθρώπινον φῦλον πολλοὺς εἶναι θεούς, οὐρανίους, ἐπιγείους,
 καταχθονίους, διὰ τῆς ἑλληνικῆς ἀνεκήρυττε γλώττης, καὶ μι-
 κροῦ πάντας ἀνθρώπους διὰ τῆς ἐκείνων ρητορείας σέβειν ἀνε-
 15 πειθεν, ὡς ἐνὸς Θεοῦ μὴ δυναμένου σώζειν τὸ οὐράνιον καὶ ἐπί-
 γειον καὶ παντοδαπὸν ζῶον τουτί, τὸν ἄνθρωπον. Ἐπεὶ δ' ἐξη-
 λέγχθη τὰ τῆς ἀπάτης, μόνου πάντων ἀναπεφηνότος Χριστοῦ
 Θεοῦ παντοδυνάμου καὶ παντοκράτορος, ὃς οὐρανόθεν ἐνδημή-
 σας τῇ γῆ καὶ καταβάς αὐθις ἀπὸ ταύτης εἰς ἄδου, κάκειθεν πα-
 20 λινδρομήσας καὶ εἰς οὐρανοὺς μετὰ τοῦ ἀνθρωπίνου προσλήμ-
 ματος ἀναλύσας, πάντα ὅσα ἠθέλησεν ἐν πᾶσιν ἐποίησεν, ἐτέ-
 ραν ὁ καθηγεμῶν τῆς ἀπάτης ἐτράπετο· καὶ ἀπωθεῖσθαι μὲν
 ὑποκρίνεται τὴν πολυθεον πλάνην, συνωθεῖν δὲ πλάττεται πάν-
 τας εἰς ἓνα Θεόν, ταῖς ἐκάστοτε τῶν κακοδόξων φωναῖς, ἀλλ'

χθῆ καὶ μιὰ φύσι ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, κι' αὐτὴν ὄχι ἄκτιστη ἀλλὰ κτιστή· διότι ἡ φύσις τοῦ καθενὸς εἶναι ἀνάλογη μὲ τὴν ἐνέργειά του. Ἐὰρ δὲν εἶναι φανερὴ ἡ ἀντίθεσις του πρὸς τὰ ἐναντιώτατα μεταξύ τους ἐπιχειρήματα, ἀκόμη καὶ ἐπὶ τῆς θείας ἐναθρωπήσεως; Τῇ μιᾷ φορᾷ παριστάνει τὸν Χριστὸ νὰ ἔχη συντεθῆ ἀπὸ τρεῖς φύσεις, τὴν ἄλλη ἀναιρεῖ καὶ ὅτι εἶναι δύο· τῇ μιᾷ λέγει δύο τὶς θεότητες του, τὴν ἄλλη λέγει μιᾷ· μερικὲς μάλιστα φορές, τί ἀθεΐα, καμμιά ἄκτιστη. Τοῦτο ἄλλωστε μπορεῖ νὰ μάθη ὅτι συνάγεται ἀναγκαιότατα ἀπὸ ὅλους τοὺς λόγους του, ἂν τοὺς ἐξετάσῃ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 13

ἽΟτι παλαιότερα ὁ σοφιστὴς τῆς κακίας ἐπιχειροῦσε ν' ἀπατήσῃ μὲ τὴν πολυθεΐα, τώρα ὁμως ἐπιχειρεῖ νὰ μᾶς ἀπομακρύνῃ δολίως ἀπὸ τὸν ἕνα Θεὸ συνηγορώντας δῆθεν ὑπὲρ τῆς ἐνότητος

- 44 Πράγματι παλαιὰ ὁ σοφιστὴς τῆς ἀπάτης, γιὰ ν' ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὸν Θεὸ τὸ ἀνθρώπινο φῦλο διεκήρυττε μὲ τὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα ὅτι εἶναι πολλοὶ θεοί, οὐράνιοι, ἐπίγειοι, καταχθόνιοι, καὶ σχεδὸν παρέσυρε ὅλους τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὴν ρητορεία ἐκείνων νὰ τοὺς λατρεύουν μὲ τὴν ἰδέα ὅτι ἕνας Θεὸς δὲν μπορεῖ νὰ σώσῃ τοῦτο τὸ οὐράνιο καὶ ἐπίγειο καὶ παντοειδὲς ζῶο, τὸν ἄνθρωπο. Ἡ ἀπάτη ὁμως ἐξεσκεπάσθηκε, ὅταν ἐφάνηκε μόνος ἀπὸ ὅλους ὡς Θεὸς παντοδύναμος καὶ παντοκράτωρ ὁ Χριστός, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ ἐπεδήμησε στὴ γῆ κι' ἀπὸ αὐτὴν πάλι κατέβηκε στὸν Ἄδη, κι' ἐπιστρέφοντας ἀπὸ ἐκεῖ ἀνέβηκε στοὺς οὐρανοὺς μαζί μὲ τὸ ἀνθρώπινο πρόσλημμα, ἔκαμε ὅλα ὅσα ἠθέλησε σὲ ὅλα. Τότε ὁ ἡγεμὼν τῆς ἀπάτης ἀκολούθησε ἄλλο δρόμο· ὑποκρίνεται ὅτι ἀπορρίπτει τὴν πολυθεὴ πλάνη καὶ προσποιεῖται ὅτι ὀδηγεῖ ὅλους σὲ ἕνα Θεὸ μὲ τὶς κατὰ καιροὺς φωνὲς τῶν κακοδόξων, ἀλλὰ μὲ

ὡς τοῦ ἐνὸς ὄντως ἀποστῆσαι Θεοῦ. Πείθει γὰρ ταῖς αἰρετικῶν σοφιστεῖαις μὴ τρισυπόστατον εἶναι τοῦτον καὶ παντοδύναμον. «Πῶς» γάρ, φασί, «Θεὸς ἐκ Θεοῦ καὶ θεότης ἄκτιστος ἐξ ἀκτί-
 5 στοῦ θεότητος; Εἴτ' οὐ δύο ἄκτιστοι θεοὶ καὶ θεότητες; Εἰ δὲ καὶ τῶν ἀκτίστων τούτων ὁ μὲν μείζων καὶ ὑπερκείμενος, ὁ δὲ δευτερεύει καὶ ὑποβέβηκεν ὅπωςδῆποτε, ἢ δύο θεοί, ἢ σύνθετος ἐκ τούτων εἷς ἐξ ὑπερκειμένου καὶ ὑφειμένου συγκείμενος. Οὐ-
 10 κοῦν, εἴπερ ἄκτιστός ἐστι καὶ ὁ Υἱὸς ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐ-
 δὲν τοῦ Πατρὸς διενήνοχεν, ἀλλ' ὁ αὐτὸς ἐστι Πατὴρ καὶ Υἱός. Εἰ δὲ διενήνοχε τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἷς Θεὸς ἄκτιστος ὁ Πατὴρ ὁ ἐπὶ πάντων Θεός, οὐσίαν ἔχων τὴν ἀγεννησίαν ἰδίαν καὶ πᾶσαν ἑαυτῷ κατάλληλον δύναμιν καὶ ἐνέργειαν· ὁ δ' ἐξ ἐκείνου καὶ τοῦτον ὑποβεβηκὸς ὅπωςδῆποτε,
 15 τῶν ὑπ' ἐκείνου κτισθέντων ἔν.

45 Τί διὰ τούτων κατασκευάζειν ἐθέλοντες; Οὐκέτι πολυθεῖαν μάλλον ἢ ἀθεῖαν. Οὐ γὰρ Πατρὸς ὁ Υἱὸς οὐκ ἀληθῆς Θεός, πῶς Θεὸς ἀληθῆς ὁ Πατὴρ, πῶς δ' ἄκτιστος ἀληθῶς ὁ γεννήσας κτιστόν, πῶς δ' ἔσται Πατὴρ ἢ Υἱὸς ὁ αὐτὸς ἐκάτερος ὢν, ὑφ'
 20 ἐκατέρου χωροῦντος ἐκατέρου πρὸς τὸ μὴ ὄν; Οὐκοῦν ἐξηλέγ-
 χθη κὰν τούτοις ὁ τῆς ἀπάτης προστάτης, ἐν τρισὶ προσώποις ἀκτίστοις ὑποστατικῶς διαφέρουσιν ἓνα Θεὸν κηρυζάντων τῶν ἀγίων πατέρων καὶ σοφῶς ἀποσκευασαμένων ἐντεῦθεν καὶ τὴν σύγχυσιν καὶ τὴν σύνθεσιν. Ὁ γὰρ ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν εἷς,
 25 ἀσύγχυτος καὶ ἀσύνθετος, συνημμένων τῶν τριῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων μὴ κατὰ φύσιν τὴν αὐτὴν μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν θέλησιν καὶ δύναμιν καὶ ἐνέργειαν, παρ' ὧν καὶ μάλιστα τὸ ἐνιαῖον τῆς θεότητος δείκνυται· τῆς γὰρ θείας φύσεως ὑπὲρ πᾶσαν οὐσης ἔκφανσιν καὶ ἐπωνυμίαν καὶ ἔκφρασιν ἢ θεότης
 30 ὄνομα ἐνεργείας ὑπάρχουσα, τῆς θεατικῆς δηλαδὴ καὶ τῆς θεο-

σκοπὸ πραγματικὸ ν' ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὸν ἕνα Θεό. Πράγματι πείθει μὲ τὶς σοφιστεῖες τῶν αἰρετικῶν ὅτι τοῦτος δὲν εἶναι τρισυπόστατος καὶ παντοδύναμος. Διότι λέγει, «πῶς μπορεῖ νὰ εἶναι Θεὸς ἀπὸ Θεὸ καὶ ἄκτιστη θεότης ἀπὸ ἄκτιστη θεότητα; Δὲν θὰ εἶναι τότε δυὸ ἄκτιστοι θεοὶ καὶ θεότητες; Ἐὰν δὲ καὶ ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἀκτίστους ὁ ἕνας εἶναι μεγαλύτερος καὶ ὑπερκεείμενος, ἐνῶ ὁ ἄλλος εἶναι δευτερεύων καὶ ὅπωςδῆποτε ὑποδεέστερος, τότε θὰ ὑπάρχουν ἢ δύο θεοὶ ἢ ἕνας, σύνθετος ἀπὸ αὐτούς, ἀποτελούμενος ἀπὸ ὑπερκεείμενο καὶ ὑφειμένο. Ἐπομένως, ἂν εἶναι ἄκτιστος καὶ ὁ Υἱὸς ἢ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, δὲν διαφέρει τίποτε ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἀλλὰ ὁ ἴδιος εἶναι Πατέρας καὶ Υἱός. Ἐὰν δὲ διαφέρῃ ἀπὸ τὸν Πατέρα ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἕνας ἄκτιστος Θεὸς ὑπάρχει, ὁ Πατὴρ ὁ Θεὸς ἐπὶ πάντων, πού ἔχει οὐσία τὴν ἀγεννησίαν του καὶ κάθε δύναμι καὶ ἐνέργεια κατάλληλη σ' αὐτόν· ὁ δὲ προερχόμενος ἀπὸ ἐκεῖνον, κατώτερος ὅπωςδῆποτε αὐτοῦ, εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ κτίσματά του».

- 45 Τί θέλουν νὰ κατασκευάσουν μὲ τοῦτο; Ὁχι πλέον πολυθεΐα, ἀλλὰ μᾶλλον ἀθεΐα. Διότι ὁ πατέρας τοῦ ὁποίου ὁ υἱὸς δὲν εἶναι ἀληθινὸς Θεός, πῶς θὰ εἶναι ἀληθινὸς Θεὸς αὐτὸς ὁ ἴδιος, πῶς θὰ εἶναι ἀληθινὰ ἄκτιστος ὁ γεννήτωρ κτιστοῦ, πῶς θὰ εἶναι πατέρας ἢ υἱός, ἀφοῦ ὁ καθένας ἀπὸ τοὺς δύο εἶναι ὁ ἴδιος, ἀφοῦ ὁ καθένας χωρεῖ πρὸς τὸ μὴ ὄν διὰ τοῦ καθενός; Ἐπομένως καὶ σ' αὐτὰ ἐξεσκεπάσθηκε ὁ προϊστάμενος τῆς ἀπάτης, ἀφοῦ οἱ ἅγιοι πατέρες ἐκήρυξαν ἕνα Θεὸ σὲ τρία ἄκτιστα πρόσωπα πού διαφέρουν ὑποστατικῶς καὶ σοφῶς ἀνασκεύασαν ἔτσι καὶ τὴ σύγχυσι καὶ τὴ σύνθεσι. Διότι ὁ ἕνας στὶς τρεῖς ὑποστάσεις εἶναι ἀσύγχυτος καὶ ἀσύνθετος, καθ' ὅσον οἱ τρεῖς θεαρχικὲς ὑποστάσεις εἶναι συνημμένες ὄχι κατὰ τὴν ἴδια φύσι μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἴδια θέλησι καὶ δύναμι καὶ ἐνέργεια, μὲ τὶς ὁποῖες δεικνύεται τὸ ἐνιαῖο τῆς θεότητος καθαρὰ. Διότι ἡ θεότης, πού εἶναι ὄνομα ἐνεργείας τῆς θείας φύσεως, ἡ ὁποία εὐρίσκεται ἐπάνω ἀπὸ κάθε φανέρωσι καὶ ἐπωνυμία καὶ ἔκφρασι, εἶναι δηλαδὴ ὄνομα τῆς θεωτικῆς καὶ τῆς θεοποιουῦ ἐνεργείας.

ποιοῦ καὶ τῶν παραπλησίων, καὶ μὴ καθάπερ ἐφ' ἡμῶν ἰδια-
ζόντων ἐφ' ἑνὸς προσώπου θεωρουμένη, ἀλλ' ἐκ Πατρὸς δι'
Υἱοῦ ἐν ἀγίῳ Πνεύματι, καὶ ὑπὸ τῶν θεοπαραδότων λογίων
κηρυττομένη καὶ ἀπὸ τῶν κτισμάτων ἀπάντων γνωριζομένη, τὸ
5 ἐνιαῖον καὶ ἀπλοῦν κατὰ τὴν θεότητα τῶν τριῶν θεαρχικῶν
ἀποδείκνυσι προσώπων.

46 Ἀλλὰ κὰν τούτοις οὕτως ἐξελεγχθεῖς οὐκ ἤρεμεῖν εἰς τέλος
ἔγνωκεν ὁ πρὸς ἀπάτην ἀμηχάνως εὐμήχανος οὐδ' ἐκστῆναι τῆς
πρὸς ἀθεΐαν φερούσης τοὺς αὐτῶ πειθομένους ὑπέμεινεν, ἀλλὰ
10 τῆς προτέρας ἐκείνης ἀπάτης μέρος μὲν ἀποστέρξας πανούρ-
γως, ὡς λανθάνειν τοὺς πολλοὺς δύναιτο, μέρος δ' ἀπολαβῶν,
ὡς δι' ἐκείνου μηδὲν ἦττον πρὸς τὸ βάραθρον ἔστιν οὐς ἐπι-
σπῶτο, πάλιν ὑποτίθεται λέγειν τοὺς ὑπηρετουμένους τῇ
πλάνῃ, Θεὸν μὲν ἓνα δῆθεν, καὶ τοῦτον τρισυπόστατον σέβειν,
15 οὐ μὴν ὡς κοινῆς τε καὶ μιᾶς οὔσης τῶν τριῶν φύσεως, θελή-
σεως, δυνάμεως, ἐνεργείας, βασιλείας, σοφίας, ἀγαθότητος,
ἀπειρίας, ἀπλότητος, καὶ τῶν παραπλησίων, ἀλλ' ὡς τούτων
ἀπασῶν ἐν οὐσῶν, οὐσίας μόνης, κτιστῶν δὲ τῶν παρὰ ταύτην
ἀπάντων. «Εἰ γὰρ καὶ ἡ θεία», φασί, «δύναμις καὶ ἐνέργεια, θε-
20 ὄτης ὀνομαζομένη, ἄκτιστος εἶη καὶ ἐξ ἀκτίστου θεότητος, τῆς
οὐσίας τοῦ Θεοῦ, πῶς οὐ δύο ἄκτιστοι θεοὶ καὶ θεότητες; Εἰ δὲ
καὶ τῶν ἀκτίστων τούτων, ἡ μὲν ὡς αἰτία ὑπέρκειται, ἡ δὲ δευ-
τερεύει καὶ ὑποβέβηκε τῶ ἐξ ἐκείνης εἶναι, ἡ δύο θεότητες, ἡ
σύνθετος ἐκ τούτων μία, ἐξ ὑπερκειμένης καὶ ὑφειμένης συγκει-
25 μένη θεότητος. Οὐκοῦν, εἴπερ ἄκτιστός ἐστι καὶ ἡ θεία θέλησις
καὶ δύναμις καὶ ἐνέργεια, οὐδὲν τῆς ἀκτίστου οὐσίας διενηνόχα-
σιν· οὕτω γὰρ ἂν εἶη μία θεότης καὶ εἷς Θεὸς ἄκτιστος. Εἰ δὲ
διενηνόχασιν αὐταὶ ἐκείνης, μία ἄκτιστος θεότης ἡ τούτων ὡς
αἰτία τούτων ὑπερκειμένη οὐσία τοῦ Θεοῦ· αἱ δ' ἐξ ἐκείνης αὐ-
30 ται κάκεινης ὀπωσδήποτε ὑποβεβηκυῖαι καὶ διαφέρουσαι, τοῖς
τοῦ Θεοῦ κτίσμασιν εἰσιν ἐναρίθμιοι».

γείας καὶ τῶν παρομοίων, καὶ πού δὲν θεωρεῖται, ὅπως σ' ἐμᾶς, ἐπὶ ἐνὸς προσώπου, ἀλλὰ θεωρεῖται ἀπὸ τὸν Πατέρα διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐν ἀγίῳ Πνεύματι, πού κηρύττεται ἀπὸ τὰ θεοπαράδοτα λόγια καὶ γνωρίζεται ἀπὸ ὅλα τὰ κτίσματα· αὐτὴ λοιπὸν ἡ θεότης ἀποδεικνύει τὸ ἐνιαῖο καὶ ἀπλὸ κατὰ τὴ θεότητα τῶν τριῶν θεαρχικῶν προσώπων.

- 46 Ἄλλᾳ, μὲ ὄλο πού ἐξελέγχθηκε καὶ σ' αὐτὰ μὲ τοῦτον τὸν τρόπο, δὲν θέλησε νὰ ἡρεμήσῃ ἕως τὸ τέλος ὁ ἀμηχάνως εὐμήχανος γιὰ τὴν ἀπάτη οὔτε ὑπέμεινε νὰ βγάλη τοὺς ὀπαδοὺς του ἀπὸ τὸ δρόμο πού ὀδηγεῖ πρὸς τὴν ἀθειᾶ. Ἄλλᾳ ἀπέρριψε πανούργως μέρος τῆς παλαιότερης ἐκείνης ἀπάτης, γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ διαφύγῃ τὴν προσοχὴ τῶν πολλῶν, καὶ μέρος ἀποδέχθηκε, ὥστε μὲ ἐκεῖνο νὰ παρασύρῃ μερικοὺς πρὸς τὸ βάραθρο ὀπωσδήποτε. Ἔτσι ὑποβάλλει στοὺς ὑπηρέτες τῆς πλάνης νὰ λέγουν ὅτι δῆθεν σέβονται ἓνα Θεό, καὶ μάλιστα τρισυπόστατο, ὄχι ὅμως μὲ τὴν ἔννοια ὅτι εἶναι κοινὴ καὶ μιὰ τῶν τριῶν ἡ φύσις, θέλησις, δύναμις, ἐνέργεια, βασιλεία, σοφία, ἀγαθότης, ἀπειρία, ἀπλότης, καὶ τὰ παρόμοια, ἀλλ' ὅτι ὅλες αὐτὲς εἶναι ἓνα, μόνο οὐσία, ὅλα δὲ τὰ ἄλλα ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὴν εἶναι κτιστά. Λέγουν, «κι' ἂν ἡ θεία δύναμις καὶ ἐνέργεια, ὀνομαζομένη θεότης, εἶναι ἄκτιστη καὶ ἀπὸ ἄκτιστη θεότητα, τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ, πῶς δὲν εἶναι δύο ἄκτιστοι θεοὶ καὶ θεότητες; Ἄν δὲ ἀπὸ αὐτὲς τίς ἄκτιστος, ἡ μία ὡς αἰτία ὑπέρκειται, ἡ δὲ ἄλλη εἶναι δευτερεύουσα καὶ καλύτερη λόγῳ τοῦ ὅτι προέρχεται ἀπὸ ἐκείνη, ἢ δύο θεότητες θὰ ὑπάρχουν ἢ μιὰ σύνθετη ἀπὸ αὐτὲς, ἀποτελούμενη ἀπὸ ὑπερκείμενη καὶ ὑφειμένη θεότητα. Ἐπομένως, ἂν εἶναι ἄκτιστη καὶ ἡ θεία θέλησις καὶ δύναμις καὶ ἐνέργεια, δὲν διαφέρουν τίποτε ἀπὸ τὴν ἄκτιστη οὐσία· διότι ἔτσι θὰ ὑπῆρχε μιὰ θεότης καὶ ἓνας ἄκτιστος Θεός. Ἄν δὲ αὐτὲς διαφέρουν ἀπὸ ἐκείνην, μιὰ ἄκτιστη θεότης θὰ ὑπάρχη, ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, πού ὑπέρκειται τούτων ὡς αἰτία τους· τοῦτες ὅμως πού προέρχονται ἀπὸ ἐκείνη καὶ ὀπωσδήποτε εἶναι κατώτερες καὶ διαφέρουν ἀπὸ ἐκείνη, κατατάσσονται μὲ τὰ κτίσματα τοῦ Θεοῦ».

47 Τί διὰ τούτων κατασκευάζοντές τε καὶ πείθειν σπεύδοντες; Μηδαμῶς εἶναι μηδεμίαν θεότητα ἄκτιστον. Ἦς γὰρ οὐσίας ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ θέλησις κτιστή, πῶς αὕτη ἄκτιστος; Πῶς δ' ἔσται οὐσία ἢ ἐνέργεια ὄλως, ἢ αὐτὴ ἑκατέρα τῆ
5 ἐτέρα διατελοῦσα παντάπασιν; Ἐκατέρα γὰρ ὑφ' ἑκατέρας κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην ἐξωθουμένη χωρήσει πρὸς τὸ μὴ ὄν, καὶ δι' ἀλλήλων ἀμφοτέραι. Τῶν ἀδυνάτων μέντοι καὶ ἐκ διαδοχῆς ἀλλήλας ἀμείβειν, ὡς ἄλλοτ' ἄλλην ἐν τοῖς οὖσι τελεῖν τῆς ἐτέρας ἔρημον, πόσω γε μᾶλλον διηνεκῶς. «Τίς» γάρ, φησὶν ὁ θεῖος
10 Μάξιμος, «φύσις φυσικῆς ἐνεργείας ἐκτός; Ὡς γὰρ οὐδαμῶς ὑπάρξεως ἔρημος, οὕτως οὐδὲ δυνάμεως φυσικῆς· εἰ δὲ ταύτης ἀμοιρεῖ, καὶ τῆς ὑπάρξεως ἀμοιρήσειεν ἄν». Τὸ δ' αὐτό τις ἀκολουθῶς ἂν φαίη καὶ περὶ τῆς ἐνεργείας. Τίς γὰρ ἐνέργεια φυσικὴ χωρὶς φύσεως, ἐξ ἧς καὶ ἐν ἧ τὸ εἶναι ἔχει καὶ τῷ ἐξ αὐτῆς
15 εἶναι διαφέρουσα ταύτης; Εἰ γὰρ φύσεως ἀμοιρεῖ ἐξ ἧς καὶ ἐν ἧ καὶ τῆς ὑπάρξεως ἀμοιρήσει παντάπασιν.

48 Ταύτην οὖν ἡμεῖς τὴν πρὸς ἀθεΐαν συνωθοῦσαν ἐξελέγχοντες καὶ ἀπωθούμενοι πλάνην, μίαν ἐνὸς Θεοῦ προσκυνοῦμεν θεότητα ἐν ἀκτίστῳ καὶ οὐσία καὶ δυνάμει καὶ θελήσει καὶ ἐνεργείᾳ, ἀποσκευαζόμενοι χάριτι Χριστοῦ καλῶς καὶ τὴν σύγχυσιν καὶ τὴν σύνθεσιν, ταυτὸ δ' εἰπεῖν καὶ τὴν παρ' Ἀκινδύνου πρεσβευομένην φανερῶς ἀθεΐαν καὶ τὴν παρ' αὐτοῦ καθ' ἡμῶν συκοφαντικῶς λεγομένην πολυθεΐαν· τὴν μὲν ὡς τὴν πρὸς ἀλλήλας διαφορὰν ἐπιστάμενοι καὶ μὴ δι' ἀλλήλων ἀμφοτέρας ἀναι-
25 ρεῖν ἀνεχόμενοι, τὴν δὲ συκοφαντίαν, ὅτι Θεοῦ ἐνὸς ἴσμεν καὶ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν ἐνέργειαν αὐτόθεν ἐχούσας τὴν πρὸς ἀλλήλας ἀσύγχυτον ἔνωσιν. Οὐ γὰρ ὥπται ποτέ τις οὐσία χωρὶς στά-

47 Τί κατασκευάζουν και προσπαθοῦν νὰ πείσουν μὲ αὐτά; Ὅτι δὲν ὑπάρχει καθόλου καμμιά ἄκτιστη θεότητα. Διότι πῶς μπορεῖ νὰ εἶναι ἄκτιστη ἢ οὐσία τῆς ὁποίας ἢ δύναμις καὶ ἢ ἐνέργεια καὶ ἢ θέλησις εἶναι κτιστή; Πῶς γενικὰ θὰ εἶναι οὐσία ἢ ἐνέργεια ὅταν ἢ καθεμιὰ εἶναι ἢ ἴδια ἐντελῶς μὲ τὴν ἄλλη; Διότι ἢ καθεμιὰ ἐξωθουμένη ἀπὸ τὴν καθεμιὰ θὰ προχωρήσῃ κατ' ἀνάγκη πρὸς τὸ μὴ ὄν, κι' οἱ δύο διὰ μέσου ἀλλήλων. Εἶναι ὅμως ἀδύνατο νὰ ἐναλλάσσονται διαδοχικῶς μεταξύ τους, ὥστε κάθε φορὰ ἢ μιὰ νὰ παραμένῃ στὰ ὄντα χωρὶς τὴν ἄλλη, πολὺ περισσότερο παντοτινά. Διότι, λέγει ὁ θεῖος Μάξιμος, «ποιά φύσις εἶναι ἔξω ἀπὸ φυσικὴ ἐνέργεια; Ὅπως δὲν εἶναι καθόλου ἔρημη ἀπὸ ὑπαρξί, ἔτσι δὲν εἶναι ἔρημη οὔτε ἀπὸ φυσικὴ δύναμι· ἂν ὅμως στερῆται ἀπὸ αὐτὴν, θὰ στερῆται καὶ τὴν ὑπαρξί»¹. Τὸ ἴδιο θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ εἰπῆ ἔπειτα καὶ περὶ τῆς ἐνεργείας. Διότι ποιά φυσικὴ ἐνέργεια ὑπάρχει χωρὶς φύσι, ἀπὸ τὴν ὁποία καὶ στὴν ὁποία ἔχει τὸ εἶναι καὶ λόγῳ τοῦ ὅτι εἶναι ἀπὸ αὐτὴν διαφέρει ἀπ' αὐτὴν; Ἄν πράγματι στερῆται φύσεως, ἀπὸ τὴν ὁποία καὶ στὴν ὁποία ὑπάρχει, τότε θὰ στερῆται καὶ φύσεως ἐντελῶς.

48 Τούτη λοιπὸν τὴν πλάνη πού ὠθεῖ πρὸς τὴν ἀθεΐα ἐμεῖς τὴν ἐξελέγχομε καὶ τὴν ἀπορρίπτομε· προσκυνοῦμε μιὰ θεότητα ἐνὸς Θεοῦ μέσα σὲ ἄκτιστη οὐσία, ἀλλὰ καὶ δύναμι καὶ θέλησι καὶ ἐνέργεια, μὲ τὴ χάρι τοῦ Θεοῦ ἀνασκευάζοντας ἱκανοποιητικὰ καὶ τὴ σύγχυσι καὶ τὴ σύνθεσι, μὲ ἄλλα λόγια καὶ τὴν ἀθεΐα πού πρεσβεύεται φανερά ἀπὸ τὸν Ἀκίνδυνο καὶ τὴν πολυθεΐα, πού συκοφαντικῶς ἐκτοξεύεται ἀπὸ αὐτὸν ἐναντίον μας. Ἀνασκευάζομε τὴν πρώτη διότι γνωρίζομε τὴ μεταξύ τους διαφορὰ καὶ δὲν δεχόμαστε ν' ἀναιρέσωμε καὶ τὶς δυὸ δι' ἀλλήλων, τὴν δὲ συκοφαντία διότι γνωρίζομε ὅτι καὶ ἢ οὐσία καὶ ἢ ἐνέργεια εἶναι ἐνὸς Θεοῦ, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἔχουν τὴ μεταξύ τους ἀσύγχυτη ἔνωσι. Διότι ποτὲ δὲν ἔχει παρατηρηθῆ οὐσία χωρὶς

1. Πρὸς Μαρίνον, PG 91, 200B.

σεως ἢ κινήσεως, ταυτὸ δ' εἶπεῖν ἐνεργείας τε καὶ δυνάμεως. Εἰ δέ τις ἐνταῦθα μεμνημένος εἴη τῶν ὑπεροχικῶν ὑπὸ Θεοῦ ἀφαιρέσεων, ἴστω μηδὲν ἐπ' αὐτοῦ τὰς ἀφαιρέσεις προσισταμένας ταῖς θέσεσιν. Ὡσπερ δ' οὐκ ἔστι σύνθετος οὐσία διὰ τὴν στά-
5 σιν, εἰ καὶ τοῦ ἰσταμένου ἢ στάσις φανερώς διενήνοχεν, οὕτως οὐδὲ διὰ τὴν κίνησιν, ταυτὸ δ' εἶπεῖν τὴν ἐνέργειαν, ἢ ἐνεργοῦσα οὐσία σύνθετος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'

Ὅτι λῆρος τὸ παρ' Ἀκινδύνου λεγόμενον ὡς διὰ τὸ ἀσθενὲς τῆς ἡμετέρας γνώσεως πολλὰς καὶ διαφόρους λέγομεν τὰς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ

49 Ἄλλ' ἢ τῆδε κάκειῖσε ταλανευομένη τοῦ Ἀκινδύνου γλωττά τε καὶ διάνοια, μηδαμοῦ δ' ἰσταμένη, καθάπερ ὁ τοῦ Πλάτωνος
10 μῦθος λέγει περὶ τῆς ἔτ' ἀκόσμου καὶ ἀνειδέου τοῦ παντὸς ὕλης, ἔσθ' ὅτε καὶ ἀναθέματι παρρησίᾳ καθυποβάλλει τοὺς λέγοντας τὰς τοῦ Θεοῦ ἐνεργείας κτιστάς. Καὶ πολλοὺς οὕτω τῶν εὐκό-
λων κλέψας προῆλθεν ὡς συκοφαντούμενος παρ' ἡμῶν κτιστάς λέγειν τὰς θείας ἐνεργείας. Ἄν δέ τις ἐπισχῶν αὐτὸν ἔρηται,
15 πῶς οὖν ἔτ' ἐκείνων πολυθειῖαν κατηγορεῖς, ὡς μὴ κατ' οὐσίαν μόνον ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς ἐνεργείας τὸν Θεὸν ἄκτιστον φρονούν-
των, εὐθὺς πάλιν ἐπὶ τὸ κτιστάς λέγειν αὐτάς καὶ τὴν τῆς οὐσίας καὶ τῆς ἐνεργείας σύγχυσιν ἐπάνεισι, πολλοὺς μέντοι κύκλους περιβαλλόμενος καὶ μὴ τοῖς αὐτοῖς ἐπὶ πάντων χρώμενος. Τοὺς
20 μὲν γὰρ ἀκεραιότερους ἐπιχειρεῖ συναρπάζειν λέγων ὡς τι σοφόν, ὃ καὶ γραφῇ παραδοῦναι τετόλμηκεν, ὅτι «διὰ τὸ μεριστὸν τῆς ἡμετέρας γνώσεως τὰς ἀκτίστους δυνάμεις καὶ ἐνεργείας

στάσι ἢ κίνησι, δηλαδή χωρὶς ἐνέργεια καὶ δύναμι. Ἐὰν δὲ εἶναι ἐδῶ κανεὶς μνημένος στὶς ὑπεροχικὲς ἀπὸ τὸν Θεὸ ἀφαιρέσεις, ἄς γνωρίζῃ ὅτι κατὰ τίποτε δὲν ἀντιτίθενται σ' αὐτὸ οἱ ἀφαιρέσεις πρὸς τὶς θέσεις. Ὅπως δὲν ὑπάρχει σύνθετη οὐσία λόγῳ τῆς στάσεως, ἂν καὶ ἡ στάσις διαφέρει τοῦ ἰσταμένου φανερά, ἔτσι οὔτε ἡ ἐνεργοῦσα οὐσία δὲν εἶναι σύνθετη λόγῳ τῆς κινήσεως, δηλαδή τῆς ἐνεργείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 14

Ἔστι εἶναι μωρία τὸ λεγόμενον ἀπὸ τὸν Ἀκινδύνο ὅτι λέγομε πολλές καὶ διάφορες τὶς ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ λόγῳ τῆς ἀσθενείας τῆς γνώσεώς μας

- 49 Ἀλλὰ ἡ γλῶσσα καὶ διάνοια τοῦ Ἀκινδύνου, ποὺ ταλαντεύεται ἐδῶ κι' ἐκεῖ καὶ πουθενὰ δὲν στέκεται, ὅπως λέγει ὁ μύθος τοῦ Πλάτωνος γιὰ τὴν ἄκοσμη ἀκόμα καὶ ἄμορφη ὕλη τοῦ παντός¹, μερικὲς φορές ὑποβάλλει φανερά καὶ σὲ ἀνάθεμα ὄσους λέγουν κτιστὲς τὶς ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ. Καὶ παραπλανώντας ἔτσι πολλοὺς ἀπὸ τοὺς εὐπίστους ἐθεωρήθηκε σὰν νὰ συκοφαντῆται ἀπὸ μᾶς ὅτι λέγει τὶς θεῖες ἐνέργειες κτιστὲς. Ἐὰν μάλιστα τὸν σταματήσῃ κανεὶς καὶ τὸν ἐρωτήσῃ, πῶς λοιπὸν ἐσὺ κατηγορεῖς ἀκόμα ἐκείνους γιὰ πολυθεΐα, ἐπειδὴ φρονοῦν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἄκτιστος ὄχι μόνο κατ' οὐσίαν ἀλλὰ καὶ κατὰ τὶς ἐνέργειες; αὐτὸς ἀμέσως ἐπανέρχεται πάλι στὸ νὰ τὶς λέγῃ κτιστὲς καὶ στὴν σύγχυσι τῆς οὐσίας καὶ τῆς ἐνεργείας καταφεύγοντας σὲ πολλὰ ἐπιχειρήματα καὶ μὴ χρησιμοποιώντας τὰ ἴδια σὲ ὅλες τὶς περιπτώσεις. Ἐπιχειρεῖ νὰ συναρπάσῃ τοὺς ἀπλουστέρους λέγοντας σὰν κάτι σοφὸ, αὐτὸ ποὺ ἐτόλμησε καὶ νὰ τὸ γράψῃ, ὅτι «ἐκφέρομε πληθυντικῶς τὶς ἄκτιστες δυνάμεις καὶ ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ, διότι λόγῳ τοῦ μεριστοῦ τῆς

1. *Τίμαιος*, 30α.

τοῦ Θεοῦ πληθυντικῶς ἐκφέρομεν μὴ δυνάμενοι ἀμερίστως διαλέγεσθαι μηδὲ νοεῖν περὶ τῶν ἀμερίστων. Οὐκ ἔστι δὲ τὰ ἄκτιστα ταῦτα, κἂν δύνανται ἢ δυνάμεις, κἂν ἐνέργειαν καὶ χάριν ἢ ἐνεργείας τις προσείπη καὶ χάριτας, τῆς θείας οὐσίας ἕτερα· πᾶν
5 γὰρ ὅ,τι παρ' αὐτήν, κἂν ἐνέργεια κἂν χάρις κἂν ὅ,τιδήποτε λέγεται, κτίσμα τοῦτο γινώσκομεν».

50 Εἰ δέ τις μικρὸν ἐπιστήσας πάλιν καὶ προσχὼν τοῖς εἰρημένοις τουτοισὶ τὸν νοῦν, 'εὗγε, εἴποι, ὦγαθέ' κατὰ γὰρ τὴν παροιμίαν οἴκοθεν οἴκαδε σὺ σαυτῷ παρὰ σαυτοῦ τὴν συκοφαντιάν ἔρχη κομίζων καὶ διπλῆν ταύτην ἀνθ' ἀπλῆς, πρὸς τῷ καὶ τῷ ἰδίῳ ἀναθέματι καθυποβάλλειν σαυτόν. Ἐκείνων μὲν γὰρ ὡς σὲ συκοφαντούντων καταψεύδη μὴ συκοφαντούντων, σαυτοῦ δ' ὅτι μὴ κτιστὰς οἶει τὰς θείας ἐνεργείας, οἰομένου φανερῶς κτιστὰς· τὸ γὰρ μὴ ἕτερον τῆς οὐσίας οὐδὲν ἄλλο ἢ οὐσία.
15 Τοιγαροῦν ἢ οὐκ ἔχει κατὰ σὲ καὶ ἐνεργείας ὁ Θεός, ἢ κτιστὰς ἔχει εἴπερ ἔχει, ἐπεὶ καὶ πᾶν τὸ παρὰ τὴν θείαν οὐσίαν κτίσμα κατὰ σέ. Ταῦθ' οὕτω τοιγαροῦν δεικνὺς φρονῶν ὡς ἐκεῖνοι περὶ σοῦ φασιν, εἶτα καὶ ἀναθέματι καθυποβάλλεις τοὺς λέγοντας κτιστὰς τὰς θείας ἐνεργείας'. Εἴ τις τοίνυν τοιαῦτ' ἅττα πρὸς
20 αὐτὸν ἐρεῖ, πάλιν ἑτέραν εὐχερῶς ὄψεται τραπόμενον.

51 Οὐ μὴν ἀλλ' εἰ διὰ τὸ μεριστὸν τῆς ἡμετέρας γνώσεως τὰς ἀκτίστους δυνάμεις καὶ ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ πληθυντικῶς ἐκφέρομεν, καθά φησιν αὐτός, οὐκοῦν, κἂν μὴ βούληται, καὶ κατ' αὐτὸν αἱ τοῦ Θεοῦ ἐνεργεῖαι τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας ἕτεραι,
25 ἐπ' ἐκείνης γὰρ ἅπαν τούναντίον. Οὐδεὶς γὰρ οὐδέποτε τῶν εὐσεβεῖν ἡρημένων πληθυντικῶς προήγαγεν αὐτήν· ἀλλὰ καὶ ἀμέριστον αὐτήν νοοῦμεν εἶναι καὶ ὡς ἀμερίστου παντάπασιν οὔσης περὶ αὐτῆς αἰεὶ διαλεγόμεθα. Καὶ κατὰ τοῦτο διενηνοχένοι τὴν θείαν ἐνέργειαν αὐτῆς γινώσκομεν, ὅτι ταύτην ἔσθ' ὅτε καὶ
30 πληθυντικῶς ἐκφέρειν ἐδιδάχθημεν, αἰεὶ δὲ τὴν θείαν οὐσίαν

γνώσεώς μας δὲν μπορούμε νὰ διαλεχθοῦμε οὔτε νὰ νοήσωμε ἀμερίστως τὰ ἀμέριστα. Δὲν εἶναι δὲ τοῦτα ἄκτιστα ἄλλα ἀπὸ τῆ θεία οὐσία, εἴτε δύναμι ἢ δυνάμεις, εἴτε ἐνέργεια καὶ χάρι, ἢ ἐνέργειες καὶ χάριτες τὰ εἰπῆ κανεῖς· διότι κάθε τι πού εἶναι κοντά της, εἴτε ἐνέργεια εἴτε χάρις εἴτε ὅ,τιδήποτε λέγεται τὸ γνωρίζομε ὡς κτίσμα».

50 Ἄν δὲ κανεῖς, ἀφοῦ σκεφθῆ πάλι λίγο καὶ προσέξῃ σὲ τοῦτα τὰ λεγόμενα, εἰπῆ, 'εὔγε, ἀγαπητέ· διότι κατὰ τὴν παροιμία ἔρχεσαι ἀπὸ τὸ σπίτι σου στὸ σπίτι, φέροντας στὸν ἑαυτό σου τὴ συκοφαντία, καὶ μάλιστα διπλῆ ἀντὶ ἀπλῆς, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ὑποβάλλεις τὸν ἑαυτό σου καὶ στὸ ἀνάθεμά σου· ἐκείνους τοὺς κατηγορεῖς ψευδῶς ὅτι σὲ συκοφαντοῦν, ἐνῶ δὲν συκοφαντοῦν, τὸν ἑαυτό σου παρουσιάζεις ὅτι δὲν νομίζεις κτιστὲς τὶς θεῖες ἐνέργειες, ἐνῶ φανερὰ τὶς νομίζεις κτιστὲς· διότι ἐκεῖνο πού δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὴν οὐσία, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ οὐσία. Ἐπομένως ἢ δὲν ἔχει κατὰ τὴ γνώμη σου καὶ ἐνέργειες ὁ Θεός, ἢ, ἂν ἔχη, ἔχει κτιστὲς, ἐπειδὴ κατὰ τὴ γνώμη σου κάθε τι πέρα ἀπὸ τὴ θεία οὐσία εἶναι κτιστό. Δεικνύοντας λοιπὸν ὅτι φρονεῖς γι' αὐτά, ὅπως λέγουν ἐκεῖνοι γιὰ σένα, ἔπειτα ὑποβάλλεις σὲ ἀνάθεμα ὅσους λέγουν κτιστὲς τὶς θεῖες ἐνέργειες'. Ἄν λοιπὸν κάποιος τοῦ εἰπῆ τέτοια πράγματα, θὰ τὸν ἰδῆ πάλι νὰ στρέφεται εὐκόλα σὲ ἄλλο δρόμο.

51 Ἄλλ' ὅμως, ἂν ἐκφέρωμε πληθυντικῶς τὶς ἄκτιστες δυνάμεις καὶ ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ ἐξ αἰτίας τοῦ μεριστοῦ τῆς γνώσεώς μας, ὅπως λέγει αὐτός, τότε, ἔστω κι' ἂν δὲν θέλῃ, καὶ κατὰ τὴ γνώμη του οἱ ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ εἶναι διαφορετικὲς ἀπὸ τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ, διότι σ' ἐκείνη συμβαίνει ἐντελῶς τὸ ἀντίθετο. Διότι ποτὲ κανένας ἀπὸ τοὺς εὐσεβῶς σκεπτομένους δὲν τὴν ἐχρησιμοποίησε πληθυντικῶς· ἀλλὰ καὶ τὴν ἐκλαμβάνομε ἀμερίστη καὶ ὁμιλοῦμε γι' αὐτὴν σὰν ἐντελῶς ἀμερίστη. Καὶ κατὰ τοῦτο γνωρίζομε ὅτι διαφέρει ἀπ' αὐτὴν ἡ θεία ἐνέργεια, διότι αὐτὴν ἐδίδαχθήκαμε μερικὲς φορές νὰ τὴν ἐκφέρωμε καὶ πληθυντικῶς, ἐνῶ τὴ θεία οὐσία ἐκφέρομε πάντοτε ἐνικῶς.

ένιαίως. Εἰ δὲ περὶ τῆς οὐσίας οὐκ ἀδυνατοῦμεν διαλέγεσθαι τε καὶ διανοεῖσθαι ὡς ἀμερίστος ἐστὶ, σαφῆς ἄρ' ἐκεῖνο λῆρος, ὅτι «διὰ τὸ μεριστὸν τῆς ἡμετέρας γνώσεως πληθυντικῶς τὰς ἀκτίστους δυνάμεις καὶ ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ προάγομεν, μὴ δυνάμενοι ἀμερίστως διαλέγεσθαι μηδὲ νοεῖν περὶ τῶν ἀμερίστων». Παραπλησίως γὰρ ἂν τοῦτ' ἐπάσχομεν καὶ ἐπὶ τῆς ἀκτίστου οὐσίας, καὶ μάλιστα κατὰ τὸν ὑφηγητὴν τῆς θαυμαστῆς ταύτης ἐπινοίας, εἶπερ κατ' αὐτὸν τῆς ἀκτίστου οὐσίας οὐδὲν διενήνοχεν ἢ ἄκτιστος ἐνέργεια.

52 Πῶς δὲ καὶ τὸ ἀσθενὲς καὶ μεριστὸν τῆς ἡμετέρας γνώσεως μὴ καὶ πρὸς τὸ Θεὸν ἓνα λέγειν καὶ φρονεῖν ἡμῖν προσέστη, καίτοι, κατὰ τὸν Ἀκίνδυνον, οὐδ' ὁ Θεὸς τῆς ἀκτίστου ἐνεργείας ἕτερον; Πῶς δ' αὐτὸς μὴ τὴν θεϊαν οὐσίαν μόνην, ἀλλὰ ταύτην καὶ τὴν θεϊαν ἐνέργειαν ἐν καὶ ἀδιάφορον φρονεῖ, καὶ ὡς ἀδαι-
15 ρέτων πρὸς ἀλλήλας παντάπασιν οὐσῶν, ἰσχυρίζεται τε καὶ διαλέγεται περὶ αὐτῶν, τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως μὴ δυναμένης ἀμερίστως νοεῖν καὶ διαλέγεσθαι περὶ τῶν ἀμερίστων; Ἦ μόνος ἀπάντων ὑπερφουῶς εὐμοίρησε γνώσεως καὶ διαλέκτου ὡς ἀμερίστως περὶ τῶν ἀμερίστων μόνος καὶ νοεῖν καὶ διαλέγε-
20 σθαι; Τί δὲ καὶ ὁ Λίβυς Σαβέλλιος; Οὐ τοῦτ' εἰπὼν εἶπερ ὑπῆρχεν ἀληθές, οὐ μόνον τῶν τῆς κακοδοξίας ἐγκλημάτων ἀπηλλαγμένος ἀνεφάνη ἂν εὐθύς, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀπ' αἰῶνος θεολόγων ὑψηλότερος; Χαιρήσει δὲ καὶ πᾶν τὸ τῇ νομικῇ λατρείᾳ προσιζάνον ἔτι φῶλον, ὡς ἡμῶν διὰ τὸ ἀσθενὲς τῆς γνώσεως,
25 μὴ τῆς κατ' αὐτοὺς ἐφικνουμένων ἀμεροῦς καὶ ἀδιακρίτου παντάπασι θεολογίας. Πᾶν γε μὴν τούναντίον ἡμεῖς παρὰ τῶν θεο- παραδότων μεμυήμεθα λογίων διὰ τὸ ἀσθενὲς τῆς ἐκείνων γνώσεως μὴ διὰ τῶν προφητῶν ἐκφῆναι τὸν Θεὸν τρανῶς τὸ κατὰ τὰς ὑποστάσεις μεριστὸν τῆς μιᾶς θεότητος.

3 Οὐκοῦν ὑψηλοτέρας διανοίας καὶ ἰσχυροτέρας, ἀλλ' οὐχ ὡς ὁ Ἀκίνδυνος ἔφη, χαμερποῦς καὶ ἀσθενοῦς, τὸ ἐν ἀμερίστῳ

Ἐάν δὲ περὶ τῆς οὐσίας δὲν ἀδυνατοῦμε νὰ ὀμιλοῦμε καὶ νὰ σκεπτόμαστε ὅτι εἶναι ἀμέριστη, ἄρα εἶναι καθαρὰ μωρία ἐκεῖνο, ὅτι «προβάλλομε πληθυντικῶς τὶς ἄκτιστες δυνάμεις κ' ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ λόγῳ τοῦ μεριστοῦ τῆς γνώσεώς μας, ἐπειδὴ δὲν μποροῦμε νὰ ὀμιλοῦμε μήτε νὰ σκεπτόμαστε ἀμέριστα γιὰ τὰ ἀμέριστα». Πράγματι θὰ ἐπαθαίναμε τοῦτο παρομοίως καὶ ἐπὶ τῆς ἄκτιστης οὐσίας, καὶ μάλιστα κατὰ τὸν εἰσηγητὴ τούτης τῆς θαυμαστῆς ἐπινοήσεως, ἀφοῦ κατὰ τὴ γνώμη του ἡ ἄκτιστη ἐνέργεια δὲν διαφέρει κατὰ τίποτε ἀπὸ τὴν ἄκτιστη οὐσία.

52 Ἐξ ἄλλου πῶς τὸ ἀσθενὲς καὶ μεριστὸ τῆς γνώσεώς μας δὲν ἐμπόδισε καὶ τὸ νὰ λέγωμε καὶ πιστεύωμε ἓνα Θεό, μὲ ὅλο πὺ κατὰ τὸν Ἀκίνδυνο οὔτε ὁ Θεὸς δὲν εἶναι κάτι διαφορετικὸ ἀπὸ τὴν ἄκτιστη ἐνέργεια; Πῶς αὐτὸς ὄχι μόνο τὴ θεία οὐσία, ἀλλὰ αὐτὴν καὶ τὴν θεία ἐνέργεια θεωρεῖ ἓνα καὶ τὸ ἴδιο, ἰσχυρίζεται δὲ καὶ διαλέγεται γι' αὐτὲς μὲ βάσι ὅτι εἶναι ἐντελῶς ἀδιαίρετες μεταξύ τους, ἐνῶ ἡ ἀνθρώπινη γνώσις δὲν μπορεῖ ἀμερίστως νὰ νοῆ καὶ διαλέγεται περὶ τῶν ἀμερίστων; Ἡ ἀπὸ ὅλους μόνο αὐτὸς εὐτύχησε ν' ἀποκτήσῃ ὑπερφυῆ γνώσι καὶ διαλεκτικὴ, ὥστε μόνος αὐτὸς νὰ σκέπτεται καὶ διαλέγεται ἀμερίστως γιὰ τὰ ἀμέριστα; Καὶ στὸν Λίβυο Σαβέλλιο τί συνέβηκε; Ἀφοῦ ἔλεγε τοῦτο, ἂν βέβαια ἦταν ἀληθινό, δὲν θὰ ἐφαινόταν ἀμέσως ἀπηλλαγμένος ἀπὸ τὶς κατηγορίες τῆς κακοδοξίας, ἀλλὰ καὶ ὑψηλότερος ἀπὸ τοὺς θεολόγους ὅλων τῶν αἰώνων; Θὰ χαρῆ δὲ καὶ ὅλο τὸ φύλο πὺ ἀκόμα θηλάζει στὴ μωσαϊκὴ λατρεία, διότι δῆθεν ἐμεῖς λόγῳ ἀσθενείας τῆς γνώσεως δὲν ἐπιτυγχάνομε τὴν κατὰ τὴ γνώμη τους ἀμερῆ καὶ ἀδιάκριτη ἐντελῶς θεολογία. Ἐντελῶς ἀντίθετα ἐμεῖς ἐδίδαχθήκαμε ἀπὸ τὰ θεοπαράδοτα Λόγια, ὅτι λόγῳ τῆς ἀσθενείας τῆς γνώσεως ἐκείνων δὲν ἐφανέρωσε διὰ τῶν προφητῶν ὁ Θεὸς τρανῶς τὸ μεριστὸ τῆς μιᾶς θεότητος κατὰ τὶς ὑποστάσεις.

53 Τὸ νὰ συνυπάρχη τὸ μεριστὸ μὲ τὸ ἀμέριστο εἶναι σκέψις ὑψηλότερης καὶ ἰσχυρότερης διανοίας, ἀλλ' ὄχι χαμερποῦς καὶ

μεριστὸν συνεῖναι. Μεριζεται γὰρ ἀμερίστως ὁ Θεὸς οὐ κατὰ τὰς ὑποστάσεις μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς κοινὰς προόδους τε καὶ ἐνεργείας, ὡς ἐν ἰδίᾳ τε περὶ τούτου πραγματεία διαρκῶς ἐδείξαμεν, κὰν τῷ πρὸ τοῦδε λόγῳ διελάβομεν. Καὶ ὁ μερισμὸς 5 οὐ τομὴ καὶ χωρισμὸς ἐστίν, ἀλλὰ διαφορά. Διαφέρει μὲν γὰρ οὐσίας θείας ἢ ὑπόστασις καὶ αἱ τρεῖς ὑποστάσεις πρὸς ἀλλή-
 10 λας, αἶ τε τοῦ τρισυποστάτου Θεοῦ ἐνεργεῖαι ἀλλήλων τε καὶ τῆς οὐσίας διαφέρουσιν, ἀλλ' οὐ χωρίζονται ἀλλήλων. Εἷς γὰρ πάντα ταῦτ' ἐστὶ Θεὸς ἐν μιᾷ οὐσίᾳ τρισυποστάτῳ καὶ παντοδύ-
 15 νάμῳ. Τὸ τοίνυν τὴν διαφορὰν τῶν τοιούτων συνιδεῖν ἐν τῷ ἐνὶ Θεῷ τοῦτό ἐστὶ διαβατικωτέρας διανοίας καὶ ἀσφαλοῦς καὶ τε-
 λέας κατὰ θεοσέβειαν. Ἀκίνδυνος δὲ τὴν οἰκείαν ἄγνοιαν νομί-
 σας σύνεσιν καὶ τὸ χαμαίζηλον τῆς γνώσεως ὕψος διανοίας καὶ οὕτω μάτην ὑψηλοφρονήσας, ἔτι μᾶλλον ἐμωράνθη φάσκων εἶ-
 20 ναι σοφός, καὶ ὡς εἰς ἀδόκιμον νοῦν παραδοθεὶς τελέως ἀφ' ἐτέρας εἰς ἐτέραν ἐκ διαδοχῆς ὁ τάλας ἀεὶ αἴρεσιν μεταπηδᾷ. Πρὸς γὰρ τοὺς ἀκεραιότερους, ὥσπερ ἔφημεν, ἐκεῖνα λέγων, ἂν τις ἀπαντήσῃ πρὸς αὐτὰ τὸν εἰρημένον τρόπον, ἐτοιμῶς αὐτὸς ἀνθυπαντᾷ πάλιν γράφων τε καὶ λέγων· «ἄκτιστοι καὶ θεῖαι δύ-
 20 νάμεις καὶ ἐνεργεῖαι τοῦ Πατρὸς ἐστὶν ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'

Ὅτι, ὡς αὐτὸς ἐνεργεῖαν εἶναι λέγει τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τῷ Σαβελλίῳ συμφωνεῖ

54 Ἄν δ' ἐκεῖνος αὖ νοῦν ἔχων ἐν συναγωγῇ τὰ ἐκ διαλειμμάτων εἰρημένα βλέπειν καὶ τὸ ἐξ ἐκείνων ἐκβαῖνον συνορᾷν,

2. Στὴν πραγματεία *Περὶ θείας ἐνώσεως καὶ διακρίσεως*, βλ. τόμ. Β', τῆς παρούσης ἐκδόσεως.

ἀδύνατης, ὅπως εἶπε ὁ Ἀκίνδυνος. Διότι ὁ Θεὸς μερίζεται ἀμερίστως ὄχι μόνο κατὰ τὶς ὑποστάσεις, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὶς κοινὲς προόδους καὶ ἐνέργειες, ὅπως ἐδείξαμε διὰ μακρῶν σὲ ιδιαίτε-
ρη γι' αὐτὸ τὸ θέμα πραγματεία², καὶ στὸν πρὶν ἀπὸ τοῦτον λόγον ἀνεπτύξαμε. Καὶ ὁ μερισμὸς δὲν εἶναι τομὴ καὶ χωρισμὸς, ἀλλὰ διαφορὰ. Διαφέρει δηλαδὴ ἡ ὑπόστασις ἀπὸ τῆς θείας οὐσίας καὶ οἱ τρεῖς ὑποστάσεις μεταξύ τους, ἐπίσης δὲ διαφέρουν καὶ οἱ ἐνέργειες τοῦ τρισυποστάτου Θεοῦ μεταξύ τους καὶ ἀπὸ τῆς οὐσίας, ἀλλὰ δὲν χωρίζονται ἀνάμεσά τους. Διότι ὅλα τοῦτα εἶναι ἓνας Θεὸς σὲ μιὰ οὐσία τρισυπόστατη καὶ παντοδύναμη. Τὸ νὰ ἰδῆ λοιπὸν τὴν διαφορὰ αὐτῶν τῶν ἐννοιῶν στὸν ἓνα Θεὸ εἶναι ἔργο διορατικώτερης διανοίας καὶ ἀλάθευτης καὶ τελείας κατὰ τὴν θεοσέβεια. Ὁ Ἀκίνδυνος ὅμως, ἐπειδὴ τὴν ἄγνοιά του ἐξέλαβε γιὰ ἐξυπνάδα καὶ τὸ χαμπερὲς τῆς γνώσεως γιὰ ὕψος διανοίας καὶ ἔτσι ὑπερηφανεύθηκε ματαίως, ἐμωράθη ἀκόμη περισσότερο λέγοντας ὅτι εἶναι σοφὸς³ καὶ καθὼς παραδόθηκε σὲ ἀδόκιμο νοῦ⁴ ὁ ταλαίπωρος μεταπηδᾷ πάντοτε διαδοχικῶς ἀπὸ μιὰ αἴρεσι σὲ ἄλλη. Λέγοντας ἐκεῖνα πρὸς τοὺς ἀπλουστέρους, ὅπως εἶπαμε, ἂν κανεῖς ἀπαντήση πρὸς αὐτὰ κατὰ τὸν τρόπο πὺ ἀναφέρθηκε, αὐτὸς ἀνταπαντᾷ ἔτοιμα πάλι, γράφοντας καὶ λέγοντας: «ἄκτιστες καὶ θεῖες δυνάμεις καὶ ἐνέργειες τοῦ Πατρὸς εἶναι ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 15

Ἦτι, ἐφ' ὅσον αὐτὸς λέγει ὅτι ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα εἶναι ἐνέργεια, συμφωνεῖ μὲ τὸν Σαβέλλιο

54 Ἦν ὅμως ἐκεῖνος πάλι, ἔχοντας τὸ νοῦ, ὥστε νὰ βλέπη συνοπτικὰ τὰ λεχθέντα κατὰ διαστήματα καὶ νὰ διακρίνη τὸ

3. Πρβλ. Ρωμ. 1, 22.

4. Πρβλ. Ρωμ. 1, 28.

'σὺ μὲν οὖν ὑπάρχεις', εἶπη πάλιν πρὸς αὐτὸν ὁ μικρὸν ἀνωτέ-
 ρω φάμενος 'ὅτι διὰ τὸ ἀσθενὲς τῆς ἡμετέρας γνώσεως τὰς
 ἀκτίστους δυνάμεις καὶ ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ πληθυντικῶς ἐκφέ-
 ρομεν, μὴ δυνάμενοι περὶ τῶν ἀμερίστων ἀμερίστως διαλέγε-
 5 σθαι μηδὲ νοεῖν, νῦν δὲ φῆς τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα
 τὸ ἅγιον εἶναι τὰς ἐνεργείας καὶ δυνάμεις ταύτας. Οὐκοῦν κατὰ
 σὲ τρία ταῦτα λέγομεν καὶ μερίζομεν ἀλλήλων διὰ τὸ μεριστὸν
 καὶ ἀσθενὲς τῆς ἡμετέρας γνώσεως, ἐκεῖνα δὲ αὐτὰ οὐκ ἔστι
 τρία κατὰ τὰς ὑποστάσεις, οὐδὲ μερίζεται ἀλλήλων, καὶ Σαβέλ-
 10 λιος ἄλλος φανερώς ἀνεφάνης ἐφ' ἡμῶν'. Ἄλλ' αἰσχυνέσθω καὶ
 νῦν ἐν σοὶ κάκεῖνος τοῦ θεοφάντορος Διονυσίου λέγοντος, «οὔ-
 τως ἡμεῖς καὶ ἐνοῦν τὰ θεῖα καὶ διακρίνειν σπεύδομεν, ὡς αὐτὰ
 τὰ θεῖα καὶ ἥνωται καὶ διακέκρται». Ἄν δὴ τοῦτο πάλιν συνα-
 γαγῶν τις εἶπη νουνεχῶς, ὁ Ἀκίνδυνος καὶ τῆς αἰσχύνης ραδίως
 15 ἀλογήσας καὶ τὸ ἀσύστατον τῶν οἰκείων λόγων παρ' οὐδὲν θέ-
 μενος διατείνεται «μόνον ἄκτιστον δύναμιν καὶ ἐνέργειαν εἶναι
 τὸν Υἱόν». Οὗτος οὖν ἐστίν, ὡς ἔοικεν, ὃν πληθυντικῶς ἐκφέ-
 ρεσθαί φησι μὴ δυναμένων τῶν ἀνθρώπων ἐνικῶς καλεῖν αὐ-
 τόν, καίτοι σχεδὸν οὐδεὶς οὐδέποτε ἀνθρώπων ἐδυνήθη μὴ ἕνα
 20 λέγειν τὸν ἕνα τοῦ Θεοῦ Υἱόν. Οὕτω παντοδαπῶς οὗτος, καὶ
 μᾶλλον ἢ κατὰ τοὺς πρὸ αὐτοῦ τὸν ἴσον τρόπον μεμνηότας, κα-
 τορχεῖται τῶν δογμάτων τῆς ἀληθείας.

συμπέρασμα πού συνάγεται ἀπὸ ἐκεῖνα, τοῦ εἰπῆ πάλι, αὐτὸς πού λίγο παραπάνω ὠμίλησε· ἔσὺ λοιπὸν παραδέχεσαι γιὰ τὸν λόγο ὅτι ἐξ αἰτίας τῆς ἀσθενείας τῆς γνώσεώς μας ἐκφέρομε πληθυντικῶς τὶς ἄκτιστες δυνάμεις καὶ ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ, μὴ μπορώντας νὰ διαλεγώμαστε μήτε νὰ νοοῦμε ἀμερίστως τὰ ἀμέριστα, τώρα ὅμως λέγεις ὅτι τοῦτες οἱ δυνάμεις καὶ ἐνέργειες εἶναι ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα τοῦ Πατρός. Ἐπομένως κατὰ τὴ γνώμη πού ἐμεῖς αὐτὰ τὰ λέγομε τρία καὶ τὰ μερίζομε μεταξύ τους ἐξ αἰτίας τοῦ μεριστοῦ καὶ ἀσθενοῦς τῆς γνώσεώς μας, ἐκεῖνα ὅμως τὰ ἴδια δὲν εἶναι τρία κατὰ τὶς ὑποστάσεις, οὔτε μερίζονται μεταξύ τους, κι' ἐφάνηκε φανερὰ ἄλλος Σαβέλλιος στὴν ἐποχὴ μας'. Ἀλλὰ ἄς καταισχυρθῆ κι' ἐκεῖνος μ' ἐσένα, ἀφοῦ ὁ θεοφάντωρ Διονύσιος λέγει, «ἔτσι ἐμεῖς σπεύδομε καὶ νὰ ἐνώσωμε καὶ νὰ διακρίνωμε τὰ θεῖα, ὅπως τὰ ἴδια τὰ θεῖα εἶναι καὶ ἡνωμένα καὶ διακεκριμένα»¹. Ἄν λοιπὸν συναγάγη κανεῖς τοῦτο καὶ τὸ εἰπῆ φρόνιμα, ὁ Ἀκίνδυνος εὐκολα παραβλέποντας καὶ τὴν ἐντροπὴ καὶ μὴ λογαριάζοντας τὸ ἀσύστατο τῶν λόγων του ἰσχυρίζεται «μόνο ὁ Υἱὸς εἶναι ἄκτιστη δύναμις καὶ ἐνέργεια». Αὐτὸς λοιπὸν εἶναι, ὅπως φαίνεται, ὁ ὁποῖος, λέγει, ἐκφέρεται πληθυντικῶς, διότι οἱ ἄνθρωποι δὲν μποροῦν νὰ τὸν καλοῦν ἐνικῶς, μὲ ὅλο πού σχεδὸν κανένας ἄνθρωπος ποτὲ δὲν μπόρεσε νὰ μὴ λέγῃ ἓνα τὸν ἓνα Υἱὸ τοῦ Θεοῦ. Ἔτσι λοιπὸν ἐξετευλίζει αὐτὸς τὰ δόγματα τῆς ἀληθείας, παντοειδῶς καὶ περισσότερο ἀπὸ τοὺς πρὶν ἀπ' αὐτὸν ὁμοίως μανιασμένους.

1. *Περὶ θεῶν ὀνομάτων* 2, 6, PG 3, 644CD.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ'

Ἵτι κακῶς ἐκλαμβάνει τὸ δύναμιν καὶ ἐνέργειαν τοῦ Πατρὸς λέγεσθαι μόνον τὸν Υἱόν· καὶ ὅτι τοῦτο καλῶς ἐκλαμβάνομενον, ἄκτιστον εἶναι παρίστησι τὴν κοινὴν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ τῆς κοινῆς οὐσίας διαφέρουσαν

- 55 Ἄλλ' ἀφείσθω μὲν ἡμῖν τὸ τῶν προτέρων πρὸς τοὺς ἐξῆς τῶν αὐτοῦ λόγων ἀνακόλουθον καὶ ἀντίθετον, ἐταξέσθω δέ, πῶς μόνον ἄκτιστον δύναμιν καὶ ἐνέργειαν εἶναι λέγει τὸν Υἱόν. Τοῦτο γὰρ καλῶς νοούμενον, ἄκτιστον οὖσαν ἀποδείξει τὴν
 5 κοινὴν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· καὶ πρὸς ταύτην τὴν εὐσεβῆ διάνοιαν οἱ θεῖοι πατέρες ἐνάγοντες ἡμᾶς, οὐ μόνον τὸν Υἱόν, ἀλλ' ἔσθ' ὅτε καὶ τὸ Πνεῦμα μόνον, δύναμιν καὶ ἐνέργειάν φασι τοιαύτην, ἄλλοτε δὲ καὶ τὸν Πατέρα, ὃν ἔσθ' ὅτε καὶ τοῦ Υἱοῦ δύναμιν καλοῦσι.
- 10 Τοῦ ψαλμωδοῦ γὰρ Δαβίδ εἰπόντος, «ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν, εὐπρέπειν ἐνεδύσατο καὶ δύναμιν περιεζώσατο», δύναμις δὲ καὶ εὐπρέπεια τοῦ Υἱοῦ, φησὶν, ὁ Πατήρ. Ἄλλὰ καὶ πηγὴν εἶναι τῆς ἀκτίστου ἐνεργείας καὶ θελήσεως τὴν τοῦ Θεοῦ οὐσίαν ὁ σοφὸς τᾶ θεῖα Μάξιμός φησι πρὸς τοὺς μίαν θέλησιν καὶ ἐνέργειαν δυσ-
 15 σεβῶς λέγοντας ἐπὶ Χριστοῦ, καὶ πηγὴν δὲ αὐτὸν σοφίας καὶ προγνώσεως οἱ ἐνθεοὶ καλοῦσι μελωδοί. Ἔστι δ' ὅπου πάλιν καὶ ἀπαγορεύουσιν οἱ θεολόγοι εἶναί τινα καὶ καλεῖσθαι τῶν τριῶν ὑποστάσεων ἐνέργειαν. Κατὰ γὰρ τὸν Νύσσης θεῖον Γρηγόριον, «Θεὸς ἐνεργοῦντα δηλοῖ, θεότης δὲ ἐνέργειαν· οὐδὲν

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 16

“Οτι κακῶς ἐκλαμβάνει ὅτι δύναμις καὶ ἐνέργεια τοῦ Πατρὸς λέγεται μόνο ὁ Υἱός· καὶ ὅτι τοῦτο, καλῶς ἐκλαμβανόμενο, παριστᾷ ὅτι εἶναι ἄκτιστη ἢ κοινὴ δύναμις καὶ ἐνέργεια τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ὅτι διαφέρει ἀπὸ τὴν κοινὴ οὐσία

55 Ἄλλ' ἄς ἀφήσωμε τὴν ἀσυνέπεια καὶ ἀντίθεσι τῶν προηγουμένων πρὸς τοὺς ἐπομένους, ἄς ἐξετάσωμε δὲ πῶς λέγει ὅτι μόνη ἄκτιστη δύναμις καὶ ἐνέργεια εἶναι ὁ Υἱός. Διότι τοῦτο, ἐννοούμενο καλῶς, θὰ ἀποδείξῃ ὅτι εἶναι ἄκτιστη ἢ κοινὴ δύναμις καὶ ἐνέργεια τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Πρὸς αὐτὴν τὴν εὐσεβῆ ἐννοια ὀδηγώντας μας οἱ θεῖοι πατέρες λέγουν δύναμι καὶ ἐνέργεια ὄχι μόνον τὸν Υἱό, ἀλλὰ μερικὲς φορές καὶ τὸ Πνεῦμα μόνο, ἄλλοτε δὲ καὶ τὸν Πατέρα, τὸν ὁποῖο μερικὲς φορές καλοῦν καὶ τοῦ Υἱοῦ δύναμι. Πράγματι, ἐνῶ ὁ ψαλμωδὸς Δαβὶδ εἶπε, «ὁ Κύριος ἐβασίλευσε, ἐνδύθηκε λαμπρότητα καὶ ἐζώσθη με δύναμι»¹, δύναμις δὲ καὶ λαμπρότης τοῦ Υἱοῦ λέγουν ὅτι εἶναι ὁ Πατήρ. Ἄλλὰ ὁ σοφὸς στὰ θεῖα Μάξιμος λέγει ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ εἶναι καὶ πηγὴ τῆς ἄκτιστης ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ καὶ θελήσεως, ἀπευθυνόμενος πρὸς ἐκείνους πού δέχονται δυσσεβῶς μὰ θέλησι καὶ ἐνέργεια στὸ Χριστό, καὶ πηγὴ σοφίας καὶ γνώσεως τὸν ἀποκαλοῦν οἱ ἔνθεοι μελωδοί. Σὲ μερικὰ πάλι σημεῖα ἀρνοῦνται οἱ θεολόγοι ὅτι κάποια ἀπὸ τὶς τρεῖς ὑποστάσεις εἶναι καὶ ἀποκαλεῖται ἐνέργεια. Πράγματι κατὰ τὸν θεῖο Γρηγόριο Νύσσης, «ἡ λέξις Θεὸς δηλώνει ἐνεργοῦντα, θεότης δὲ ἐνέργεια· κανένα δὲ

1. Ψαλμ. 92, 1.

δὲ τῶν τριῶν ἐνέργεια, ἀλλὰ μᾶλλον ἐνεργοῦν ἕκαστον αὐτῶν»· ὁ δὲ τῆς θεολογίας ἐπώνυμος Γρηγόριος «ἥλιον», φησὶν, «ἐνεθυμήθην καὶ ἀκτῖνα καὶ φῶς· ἀλλὰ κἀνταῦθα δέος, μὴ τὸν Πατέρα μὲν οὐσιώσωμεν τάλλα δὲ μὴ ὑποστήσωμεν, ἀλλὰ δυνάμεις Θεοῦ ποιήσωμεν ἐνυπαρχούσας, οὐχ ὑφεστῶσας».

56 Εἰ μὲν οὖν μόνον ἦν ὁ Υἱὸς ἄκτιστος δυνάμις τε καὶ ἐνέργεια, μὴ πηγὴν δὲ τὴν φύσιν ἔχων τῆς ἀκτίστου θελήσεως καὶ ἐνεργείας, καὶ εἰ μόνος ἦν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ὁ Πατὴρ αὐτός, καὶ εἰ τούτων ἕκαστον ὑπάρχειν μόνον, ἀλλ' 10 οὐχὶ καὶ μὴ ὑπάρχειν ἐνέργεια προσείρητο, εἶχεν ἂν τινα χώραν τὰ πολυπλανῆ σοφίσματα τῶν Ἀκινδύνου λόγων. Νῦν δὲ κατάδηλα τυγχάνει παντὸς δόλου καὶ πάσης ὄντα ραδιουργίας δυσσεβοῦς ἀνάπλεω. Καθάπερ γὰρ πολλὰς εἶναι θεότητος ἀπαγορευῶν ἐξηλέγχθη δυσσεβής, οὐ γὰρ ἵνα μίαν εὐσεβῶς κηρύξῃ, ἀλλ' 15 ἵνα τὴν μίαν διαρρήξῃ δυσσεβῶς, οὕτω καὶ νῦν μόνον τὸν Υἱὸν ἄκτιστόν φησιν ἐνέργειαν, ὡς ἂν ἐν τῇ συνηγορίᾳ δῆθεν τῆς μιᾶς ἀκτίστου ἐνεργείας, δυνηθῆ ἁλαθεῖν εἰ κτιστὰ καὶ ἄκτιστα διχομήσας τὴν μίαν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος ἐνέργειαν.

57 Φέρ' οὖν ἴδωμεν πῶς μόνον οὗτος λέγει τὸν Υἱὸν ἄκτιστον δυνάμιν τε καὶ ἐνέργειαν ὑπάρχειν. Ἄρ' ὑποστατικὰ δογματίζων εἶναι τὴν δυνάμιν καὶ τὴν ἐνέργειαν; Οὐκοῦν οὐκ ἔσθ' ὅπως ἂν ὁ Υἱὸς καὶ μὴ εἶναι ἐνέργεια λεχθεῖη, οὐδ' ὅπως ἂν ὁ Πατὴρ ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶναι ἐνέργεια λεχθεῖη, οὐδὲ μία ἔσται καὶ κοι- 25 νῆ καὶ ἡ αὐτὴ τῶν τριῶν προσώπων ἢ ἄκτιστος δυνάμις καὶ ἐνέργεια, ἀλλὰ τῶν δύο μία, μᾶλλον δὲ θατέρου τούτων ἀλλ'

ἀπὸ τὰ τρία δὲν εἶναι ἐνέργεια, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ καθένα τους εἶναι ἐνεργοῦν»². ὁ δὲ ἐπώνυμος τῆς θεολογίας Γρηγόριος λέγει, «ἐνθυμήθηκα ἥλιο καὶ ἀκτίνα καὶ φῶς· ἀλλὰ εἶναι κι' ἐδῶ φόβος, μήπως οὐσιώσωμε μὲν τὸν Πατέρα, δὲν ὑποστήσωμε δὲ τὰ ἄλλα, ἀλλὰ τὰ καταστήσωμε δυνάμεις Θεοῦ ποὺ ἐνυπάρχουν ἀλλὰ δὲν ὑφίστανται»³.

56 Ἄν λοιπὸν μόνο ὁ Υἱὸς ἦταν ἄκτιστη δύναμις καὶ ἐνέργεια, χωρὶς ὅμως νὰ ἔχη πηγὴ τῆς ἄκτιστης θελήσεως καὶ ἐνεργείας τῆ θεία φύσι, ἀλλ' ὄχι καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα καὶ ὁ ἴδιος ὁ Πατήρ, καὶ ἂν ἐπὶ πλεόν τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ ἐλεγόταν ἐνέργεια τοῦ νὰ ὑπάρχη μόνο ἀλλὰ ὄχι καὶ τοῦ νὰ μὴ ὑπάρχη, θὰ εἶχαν κάποια θέσι τὰ πλανερὰ σοφίσματα τῶν λόγων τοῦ Ἀκινδύνου. Τώρα ὅμως εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι εἶναι γεμᾶτα μὲ κάθε δόλο καὶ κάθε δυσσεβῆ ραδιουργία. Ὅπως πράγματι ἐφανερώθηκε ὅτι εἶναι δυσσεβῆς ὅταν ἀρνιῶνταν ὅτι ὑπάρχουν πολλὲς θεότητες, διότι δὲν τὸ ἔπραξε γιὰ νὰ κηρύξη μιὰ εὐσεβῶς ἀλλὰ γιὰ νὰ διασπάση τὴ μιὰ δυσσεβῶς, ἔτσι καὶ τώρα μόνο τὸν Υἱὸ λέγει ἄκτιστη ἐνέργεια, γιὰ νὰ μπορέση μὲ τὴν δῆθεν συνηγορία τῆς μιᾶς ἄκτιστης ἐνεργείας νὰ διαφύγη τὴν προσοχὴ ὅτι ἐδιχοτόμησε σὲ κτιστὰ καὶ ἄκτιστα τὴν μιὰ ἐνέργεια τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος.

57 Ἄς ἰδοῦμε λοιπὸν, πῶς μόνο αὐτὸς λέγει ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἄκτιστη δύναμις καὶ ἐνέργεια. Ἄρα δογματίζοντας ὅτι ἡ δύναμις καὶ ἐνέργεια εἶναι ὑποστατικά; Ἐπομένως δὲν εἶναι δυνατό νὰ λεχθῆ ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι ἐνέργεια, οὔτε νὰ λεχθῆ ὅτι ὁ Πατήρ καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα εἶναι ἐνέργεια· οὔτε θὰ εἶναι μιὰ καὶ κοινὴ καὶ ἡ ἴδια ἡ ἄκτιστη δύναμις καὶ ἐνέργεια τῶν τριῶν προσώπων, ἀλλὰ τῶν δύο μιὰ, ἢ μᾶλλον τοῦ ἐνὸς ἀπὸ αὐτὰ καὶ ὄχι

2. Τὸ χωρίο τοῦτο ὁ Παλαμᾶς ἐπανελημμένως ἀναφέρει ὅτι εἶναι ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Γρηγορίου Νύσσης *Πρὸς Ἀβλάβιον*, ὅπου ὅμως δὲν περιέχεται ἀκριβῶς.

3. *Λόγος 31 (Θεολογικὸς 5)*, 32. PG 36, 169B.

οὐκ ἀμφοτέρων. Οὐδὲ δύναμιν καὶ ἐνέργειαν ἄκτιστον ἔχει ὁ
 Υἱός, ἐπεὶ μηδὲ Υἱόν· οὐδ' ἔσται ποτ' ἐξ αὐτοῦ δύναμις ἄκτιστος
 ἐπεὶ μηδὲ Υἱός. Πῶς οὖν ὁ θεῖος Λουκᾶς εὐαγγελιζόμενος
 φησιν, ὅτι «δύναμις Κυρίου ἦν εἰς τὸ ἰᾶσθαι» τοὺς ἐκ πάσης
 5 κώμης τηνικαῦτα συνεληλυθότας, καὶ «πᾶς ὁ ὄχλος ἐζήτει
 ἄπτεσθαι αὐτοῦ, ὅτι δύναμις παρ' αὐτοῦ ἐξήρχετο καὶ ἰᾶτο πάν-
 τας», καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος πρὸς τοὺς οἰκείους μαθητὰς λάθρα τῆς
 αἰμορροούσης ἰαθείσης δι' ἀφῆς κρασπέδου μόνης «ἤψατό μου
 τις· ἐγὼ γὰρ ἔγνων δύναμιν ἐξελθοῦσαν ἀπ' ἐμοῦ»;

58 Εἰ γὰρ ἡ ἐνεργητικὴ καὶ ποιητικὴ δύναμις καὶ ἐνέργεια καὶ
 χάρις, ὡς ὁ Ἀκίνδυνος συγγράφεται, ὁ Υἱὸς ἔστιν αὐτός, οὐχ ὡς
 τοιαύτην ἔχων δύναμιν καὶ ἐνέργειαν καὶ χάριν, ἀλλ' ὡς μηδὲν
 ἄλλο παρὰ ταύτην ὦν, τίς ἡ ἐξερχομένη παρ' αὐτοῦ δύναμις καὶ
 ἰωμένη; Μᾶλλον δὲ πῶς οὐχὶ καὶ Υἱός ἐστιν αὐτοῦ καὶ ἐξ αὐ-
 15 τοῦ, εἴερ ἔστι δύναμις ἄκτιστος αὐτοῦ καὶ ἐξ αὐτοῦ; Εἰ δὲ μετὰ
 τοῦ Υἱοῦ καὶ ὁ Πατὴρ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἀπλῶς ὁ
 Θεός, ὅ,τι ποτέ ἐστιν, ἡ ἐνεργοῦσα θεία δύναμις καὶ ἐνέργειά
 ἐστιν, οὐχ ὡς ἔχων δύναμίν τε καὶ ἐνέργειαν θεϊαν, ἀλλ' ὡς οὐ-
 δὲν ἄλλο παρ' αὐτὴν ὑπάρχων, ὡς ὁ Ἀκίνδυνος ἐπὶ λέξεως καὶ
 20 τοῦτο γράφει, ἐξεισι δὲ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἡ τοιαύτη δύναμις τε καὶ
 ἐνέργεια καὶ πηγὴ ἐστὶ τούτων ὁ Υἱός, ὡς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ
 ἅγιον κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον, τίς ἂν ἔτ' ἀπαριθμήσαιτο τῶν
 ἐκβαιόντων ἀτόπων τὴν πληθύν;

59 Καὶ μὴν εἰ δύναμις ἐστιν ὁ Υἱός, οὐχ ὡς ἔχων δύναμιν,
 25 πῶς «πάντα» φέρει, κατὰ τὸν ἀπόστολον, «τῷ ρήματι τῆς δυνά-
 μεως αὐτοῦ»; Ρῆμα δὲ εἰπών, τὴν ἄθροαν καὶ ράστην ἐκβασιν

καὶ τῶν δυό. Οὔτε δύναμι καὶ ἐνέργεια ἄκτιστη ἔχει ὁ Υἱός, ἀφοῦ δὲν ἔχει οὔτε Υἱόν· οὔτε θὰ ὑπάρξη ποτὲ ἀπὸ αὐτὸν ἄκτιστη δύναμις, ἀφοῦ δὲν εἶναι οὔτε Υἱός. Πῶς λοιπὸν ὁ θεῖος Λουκᾶς λέγει εὐαγγελιζόμενος ὅτι «ἦταν δύναμις Κυρίου γιὰ νὰ θεραπεύη τοὺς ἐρχομένους τώρα ἀπὸ κάθε χωρίου»⁴ καὶ «ὄλος ὁ ὄχλος ἐζητοῦσε νὰ τὸν ἐγγίση, διότι ἔβγαινε ἀπὸ αὐτὸν δύναμις ποὺ ἐθεράπευε ὄλους»⁵· καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος εἶπε πρὸς τοὺς μαθητάς του, ὅταν ἡ αἱμορροοῦσα ἐθεραπεύθηκε κρυφὰ μὲ μόνη τὴν ἀφή τοῦ κρασπέδου, «κάποιος μὲ ἔγγισε, διότι ἀντλήφθηκα κάποια δύναμι νὰ ἐξέρχεται ἀπὸ μένα»⁶;

58 Πράγματι, ἂν ἡ ἐνεργητικὴ καὶ ποιητικὴ δύναμις καὶ ἐνέργεια καὶ χάρις, ὅπως γράφει ὁ Ἀκίνδυνος, εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Υἱός, ὄχι διότι ἔχει τέτοια δύναμι καὶ ἐνέργεια καὶ χάρι, ἀλλὰ διότι δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπ' αὐτήν, ποιά εἶναι ἡ δύναμις ποὺ ἐξέρχεται ἀπὸ αὐτὸν καὶ θεραπεύει; Ἦ μᾶλλον πῶς δὲν εἶναι καὶ Υἱὸς αὐτοῦ καὶ ἀπὸ αὐτόν, ἂν εἶναι δύναμις ἄκτιστη αὐτοῦ καὶ ἀπὸ αὐτόν; Ἄν ὅμως μαζί μὲ τὸν Υἱὸ καὶ ὁ Πατὴρ καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, καὶ ἀπλῶς ὁ Θεός, ὁ,τιδήποτε εἶναι, εἶναι ἡ ἐνεργοῦσα δύναμις καὶ ἐνέργεια, ὄχι διότι ἔχει θεία δύναμι καὶ ἐνέργεια, ἀλλὰ διότι δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπ' αὐτήν, ὅπως λέγει καὶ τοῦτο κατὰ λέξι ὁ Ἀκίνδυνος, ἡ τέτοια δύναμις μάλιστα καὶ ἐνέργεια ἐξέρχεται ἀπὸ τὸν Υἱὸ καὶ πηγὴ πάντων εἶναι ὁ Υἱός, ὅπως καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα κατὰ τὸν μέγα Βασιλεῖο⁷, ποιός θὰ μπορούσε νὰ ἀπαριθμήσῃ τὸ πλῆθος τῶν ἀτόπων ποὺ προκαλοῦνται;

59 Καὶ ὅμως, ἂν ὁ Υἱὸς εἶναι δύναμις, ὄχι μὲ τὴν ἔννοια ὅτι ἔχει δύναμι, πῶς κατὰ τὸν ἀπόστολο «φέρει τὰ πάντα μὲ τὸ ρῆμα τῆς δυνάμεώς του»⁸; Λέγοντας ρῆμα ὁ Παῦλος ὑποδεικνύ-

5. Λουκᾶ 6, 19.

6. Λουκᾶ 8, 46.

7. Πρβλ. Κατ' Εὐνομίου 5, PG 29, 772C.

8. Ἐβρ. 1, 3.

τοῦ θείου θελήματος ὑπέδειξεν ὁ Παῦλος. «Ἡ γὰρ τοῦ Χριστοῦ
 θεία θέλησις», κατὰ τὸν ἱερόν Δαμασκηνόν, «ἀναρχός ἐστι καὶ
 παντουργός, ἐπομένην ἔχουσα τὴν δύναμιν». Εἰ τοίνυν μία ἐστὶν
 ἡ ἄκτιστος δύναμις, καὶ αὕτη ὁ μόνος ὁ Υἱός, πᾶν δὲ τὸ παρὰ ταύ-
 5 τὴν κτίσμα κατὰ τὸν Ἀκίνδυνον, ἢ τῇ παντουργῶ τοῦ Χριστοῦ
 θελήσει ἐπομένη δύναμις, ἄκτιστος οὖσα, ὁ Υἱός ἐστὶν αὐτὸς
 καὶ αὕτη μόνη ἄκτιστος ἐστὶ· λείπεται δὴ τὴν ἀναρχον καὶ παν-
 τουργὸν αὐτοῦ θέλησιν κτιστὴν ὑπάρχειν κατ' αὐτόν. Τοῦ δὲ με-
 γάλου Ἀθανασίου Π ρ ὁ ς Ἑ λ λ η ν α ς εἰπόντος, «ὁ παντο-
 10 δύναμος καὶ παντέλειος τοῦ Πατρὸς λόγος, ἐπιβάς τοῖς πᾶσι καὶ
 πανταχοῦ τὰς ἑαυτοῦ δυνάμεις ἐφαπλώσας, τὰ πάντα εἰς ἑαυτὸν
 συνέχει καὶ συσφίγγει», οὐχ ἓνα μόνον τοῦ Υἱοῦ Υἱόν, ἀλλὰ καὶ
 πολλοὺς ἡμᾶς εἶναι διδάξει ὁ Ἀκίνδυνος τοῦ ἑνὸς Υἱοῦ υἱούς,
 τὰς δυνάμεις ταύτας δηλαδή, καὶ τὸ τῆς προφάσεως διαφερόν-
 15 τως ἀξιόλογον, ἵνα μὴ πολυθεῖα περιπέσωμεν. Οὐ γὰρ ἔχει κτι-
 στὰς λέγειν τὰς τὸ πᾶν συνεχούσας δυνάμεις ταύτας τοῦ Υἱοῦ,
 ἐπεὶ καὶ τοῖς ἐξῆς ὁ μέγας τὴν θεῖαν εἶναι πρόνοιαν τὰς τοιαύ-
 τας δείκνυσι δυνάμεις «καὶ τὰς ἀοράτους», λέγων, «δυνάμεις ὁ
 λόγος τοῦ Θεοῦ συνέχει καὶ ζωοῖ τῷ ἑαυτοῦ νεύματι καὶ τῇ ἑαυ-
 20 τοῦ προνοίᾳ».

60 Ἴνα τοίνυν τάλλα μυρία ὄντα παραλίπωμεν, ἐπεὶ πολλὰ
 μὲν δυνάμεις ἄκτιστοι, ὁ δὲ Υἱός εἷς, καὶ Υἱός μὲν υἱοῦ οὐκ
 ἐστὶν, ἀλλ' υἱοῦ δυνάμεις δὲ τοῦ Υἱοῦ ἄκτιστοί εἰσι, καὶ τῷ μὲν
 ἀνάρχῳ καὶ παντουργῶ θελήματι ἐπέται ἡ τούτου θεία δύναμις,
 25 καὶ οὐχ ἡ δύναμις μόνον ἀλλὰ καὶ ἡ θέλησις ἢ ἐπέται ἡ δύναμις
 ἄκτιστός ἐστι, καὶ υἱός μὲν παρὰ τοῦ υἱοῦ οὐ πρόεισιν, ἢ δὲ
 «θεία δύναμις ἐξήρχετο παρ' αὐτοῦ καὶ ἰᾶτο πάντα», οὐκ ἄρα ἡ
 ἄκτιστος δύναμις ὁ Υἱός ἐστὶν αὐτός, ὡς μηδὲν αὐτὸν ἕτερον ἢ

ει τὴν γρήγορη καὶ εὐκόλη ἔκβασι τοῦ θείου θελήματος. Διότι κατὰ τὸν ἱερὸν Δαμασκηνὸ «ἡ θεία θέλησις τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἀναρχὴ καὶ παντουργή, κι' ἔχει ἀκόλουθη τὴ δύναμι»⁹. Ἄν λοιπὸν μιὰ εἶναι ἡ ἄκτιστη δύναμις, κι' αὐτὴ εἶναι μόνον ὁ Υἱός, κάθε τι δὲ ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὴν εἶναι κτίσμα κατὰ τὸν Ἀκίνδυνον, ἡ δύναμις ποὺ ἀκολουθεῖ τὴν παντουργὴν θέλησι τοῦ Χριστοῦ, ποὺ εἶναι ἄκτιστη, εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Υἱός καὶ αὐτὴ μόνον εἶναι ἄκτιστη· ἔπεται λοιπὸν κατ' αὐτὸν νὰ εἶναι κτιστὴ ἡ ἀναρχὴ καὶ παντουργὴ θέλησις του. Ἐπειδὴ δὲ ὁ μέγας Ἀθανάσιος εἶπε *Πρὸς Ἑλληνας*, «ὁ παντοδύναμος καὶ παντέλειος Λόγος τοῦ Πατρὸς, ποὺ ἐπέβηκε στὰ πάντα καὶ ἄπλωσε παντοῦ τὶς δυνάμεις του, συγκρατεῖ καὶ συσφίγγει στὸν ἑαυτὸ του τὰ πάντα»¹⁰, ὁ Ἀκίνδυνος θὰ μᾶς διδάξῃ ὅτι δὲν ὑπάρχει μόνον ἓνας υἱὸς τοῦ Υἱοῦ ἀλλὰ ὑπάρχουν πολλοὶ υἱοὶ τοῦ ἑνὸς Υἱοῦ, αὐτὲς οἱ δυνάμεις δηλαδή· καὶ ἡ αἰτιολογία εἶναι πράγματι ἀξιόλογος, γιὰ νὰ μὴ περιπέσωμε σε πολυθεΐα. Διότι δὲν μπορεῖ νὰ λέγῃ κτιστὲς τοῦτες τὶς δυνάμεις τοῦ Θεοῦ ποὺ συνεχοῦν τὸ πᾶν, ἐπειδὴ καὶ στη συνέχεια ὁ μέγας δεικνύει ὅτι τοῦτες οἱ δυνάμεις εἶναι ἡ θεία πρόνοια, λέγοντας «καὶ τὶς ἀόρατες δυνάμεις ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ συνέχει καὶ ζωοποιεῖ μὲ τὸ νεῦμα του καὶ μὲ τὴν πρόνοιά του»¹¹.

60 Για νὰ παραλείψωμε λοιπὸν τὰ ἄλλα, ποὺ εἶναι ἀναρίθμητα· ἐπειδὴ ὑπάρχουν πολλές ἄκτιστες δυνάμεις, ἀλλὰ ὁ Υἱός εἶναι ἓνας, καὶ δὲν ὑπάρχει υἱὸς οὔτε υἱὸς υἱοῦ, εἶναι ὁμοῦς ἄκτιστες δυνάμεις τοῦ Υἱοῦ, καὶ τὸ μὲν ἀναρχὸ καὶ παντουργὸ θελημα ἀκολουθεῖ ἡ θεία δύναμις τούτου, καὶ ὄχι μόνον ἡ δύναμις ἀλλὰ καὶ ἡ θέλησις, τὴν ὁποῖα ἀκολουθεῖ ἡ δύναμις, εἶναι ἄκτιστη καὶ υἱὸς δὲν προβάλλεται ἀπὸ τὸν υἱό, ἐνῶ ἡ «θεία δύναμις ἔβγαине ἀπ' αὐτὸν καὶ ἐθεράπευε τοὺς πάντες»¹², ἄρα δὲν εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Υἱός ἡ ἄκτιστη δύναμις, μὲ τὴν ἐννοία ὅτι αὐτὸς δὲν εἶ-

9. *Ἐκδοσις ὀρθοδόξου πίστεως* 3, 18, PG 94, 1076D

10. *Πρὸς Ἑλληνας* 42, PG 25, 84B.

11. Αὐτόθι, 44, PG 25, 88C.

12. *Λουκᾶ* 6, 19.

ἄκτιστον δύναμιν ὑπάρχειν, καὶ τὴν δύναμιν ταύτην μόνον εἶναι τὸν Υἱόν, καθάπερ ὁ Ἀκίνδυνος θεολογεῖν προήχθη, μᾶλλον δὲ καινοτομεῖν. Ὅτι δὲ καὶ κοινή ἐστὶ καὶ ἡ αὐτὴ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἄκτιστος δύναμις καὶ θέλη-
5 σις καὶ ἐνέργεια, ὁ Δαμασκηνὸς πατὴρ πάλιν παραστήσει λέγων ἐπ' αὐτῶν ρημάτων, «μία καὶ ἡ αὐτὴ, οὐχ ὁμοία ἀλλ' ἡ αὐτὴ, τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος θέλησις, ἐνέργειά τε καὶ δύναμις».

61 Εἰ γοῦν ὁ Υἱὸς αὕτη κατὰ τὸν Ἀκίνδυνον, οὐχ ὡς τὴν αὐ-
10 τὴν τῷ Πατρὶ δύναμιν ἔχων καὶ αὐτός, ἀλλ' ὡς αὐτὸς ἡ δύναμις ὑπάρχων τούτων, οὐχ ὁ μόνου τοῦ Πατρὸς Υἱὸς ἐστὶν ὃν οὗτος ἄκτιστον ἐνέργειάν τε καὶ δύναμιν φησιν (οὐ γὰρ κοινή θέλησις καὶ δύναμις καὶ ἐνέργεια τῶν τριῶν ἐστὶν ἐκεῖνος), οὐκοῦν οὐδὲ μόνος ὁ τοῦ Πατρὸς Υἱὸς ἐστὶ κατὰ τὸν Ἀκίνδυνον ὁ τοῦ Θεοῦ
15 Υἱός. Εἰ δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸν ὅμοιον τρόπον προστιθείη, καὶ τοῦθ' ἑαυτῷ διπλασιάσας, οὐ τετράδα μόνον ἀλλὰ καὶ πεντάδα προσώπων τῇ κατ' αὐτὸν θεολογίᾳ χαριεῖται πρὸς τῷ καὶ τὴν μίαν ἀνελεῖν θεότητα. Εἰ γὰρ μὴ κοινή ταῖς θείαις ὑποστάσεσι δύναμις καὶ θέλησις καὶ ἐνέργειά ἐστὶ κοινῶς ἐνθεωρουμένη
20 τούτοις, ἀλλ' οὐχ ὑφ' ἑστώσα καθ' αὐτήν, πῶς, κατὰ τὸν μέγαν ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριον, κοινὸν τοῖς τρισὶ τὸ μὴ γεγονέναι καὶ ἡ θεότης, αὐτοῦ πάλιν λέγοντός που τῶν ἐπῶν·

«τρεῖς θεοὺς καλέοιεν,

ἄσους κράτος ἢ θέλησις ἀπ' ἀλλήλων ἐκέασε·

25 τῆς δ' ἄρ' ἐμῆς τριάδος ἐν μὲν σθένος, ἐν δὲ νόημα,
ἐν κλέος, ἐν δὲ κράτος. Τῷ καὶ μονάς ἐστὶν ἄρρευστος,
ἁρμονίῃ θεότητος ἰῆ, μέγα κῦδος ἔχουσα»;

Ὁ δὲ Νύσσης θεῖος πρόεδρος Π ρ ὀ ς Ἀ β λ ἄ β ι ο ν γράφων,

ναι τίποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ ἄκτιστη δύναμι καὶ ὅτι ἡ δύναμις τούτη εἶναι ὁ Υἱός, ὅπως ἔφθασε νὰ θεολογῇ ὁ Ἀκίνδυνος, μᾶλλον δὲ νὰ καινοτομῇ. Ὅτι δὲ ἡ ἄκτιστη δύναμις καὶ θέλησις καὶ ἐνέργεια εἶναι καὶ κοινὴ καὶ ἡ αὐτὴ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, θὰ τὸ παραστήσῃ πάλι ὁ Δαμασκηνὸς πατὴρ ποὺ λέγει μὲ τὰ ἴδια λόγια, «μιὰ καὶ ἡ αὐτὴ, ὄχι ὁμοια ἀλλὰ ἡ αὐτὴ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος θέλησις καὶ ἐνέργεια καὶ δύναμις»¹³.

61 Ἐάν λοιπὸν τούτη ἡ δύναμις εἶναι ὁ Υἱὸς κατὰ τὸν Ἀκίνδυνο, ὄχι διότι ἔχει κι' αὐτὸς τὴν ἴδια δύναμι μὲ τὸν Πατέρα, ἀλλὰ διότι αὐτὸς εἶναι ἡ δύναμις τούτων, δὲν εἶναι ὁ Υἱὸς μόνου τοῦ Πατρὸς αὐτὸς ποὺ τοῦτος λέγει ἄκτιστη ἐνέργεια καὶ δύναμι (διότι ἐκεῖνος δὲν εἶναι κοινὴ θέλησις καὶ δύναμις καὶ ἐνέργεια τῶν τριῶν), ἐπομένως οὔτε μόνος ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς εἶναι κατὰ τὸν Ἀκίνδυνο ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Ἐάν δὲ προστεθῇ καὶ τὸ Πνεῦμα κατὰ παρόμοιο τρόπο, διπλασιάζοντας καὶ τοῦτο μὲ τὸν ἑαυτό του θὰ χαρίσῃ στὴ θεολογία του ὄχι μόνο τετράδα, ἀλλὰ καὶ πεντάδα προσώπων, μὲ σκοπὸ νὰ ἀναιρέσῃ καὶ τὴ μιὰ θεότητα. Πράγματι ἂν δὲν ὑπάρχῃ κοινὴ στίς θεῖες ὑποστάσεις δύναμις καὶ θέλησις καὶ ἐνέργεια, ποὺ ἀπαντᾷ σ' αὐτὲς κοινῶς, ἀλλὰ δὲν ὑφίσταται καθ' ἑαυτήν, πῶς κατὰ τὸν μέγα στὴ θεολογία Γρηγόριο θὰ εἶναι κοινὸ στὰ τρία τὸ ἀγέννητο καὶ ἡ θεότης, ἀφοῦ ὁ ἴδιος πάλι λέγει κάπου στὰ ποιήματά του,

«τρεῖς θεοὺς πρέπει νὰ ὀνομάζωμε,
ὅσους χωρίζει μεταξύ τους δύναμις καὶ θέλησις·
τῆς τριάδος μου ὅμως ἓνα εἶναι τὸ σθένος, ἓνας ὁ νοῦς,
μιὰ ἡ δόξα, μιὰ ἡ δύναμις· ποὺ εἶναι καὶ μονὰς ἄρρευση,
μὲ ἀρμονικὴ φωνὴ τῆς θεότητος, ἔχοντας μεγάλη δόξα»¹⁴.

Ὁ δὲ θεῖος πρόεδρος τῆς Νύσσης, γράφοντας *Πρὸς Ἀβλάβιον*,

13. Ἐκδοσις ὀρθοδόξου πίστεως 4, 18, PG 94, 1181C. Πρβλ. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, *Περὶ Τριάδος* 23, PG 77, 1164D.

14. Ἐπη δογματικὰ 3, 84–89, PG 37, 414–415.

«τὸ Θεὸς ὄνομα τοῦ θεᾶσθαι ἢ θεῖν ἢ αἶθειν, ἀλλ' οὐχὶ τῆς θείας οὐσίας εἶναι δηλωτικόν» εἰπὼν, εἶτ' ἐπάγει, «καθὸ μὲν ἕκαστον πρόσωπον ἀπηρτισμένην ἔχει τὴν τοιαύτην ἐνέργειαν, ἀπηρτισμένον ἔξει καὶ τὸ δηλωτικὸν αὐτῆς ὄνομα, καὶ κυρίως ἔσται
 5 καὶ κληθεῖθαι Θεός· καθὸ δὲ μία καὶ ἀπαράλλακτος ἐν τοῖς τρισὶν ἢ εἰρημένη ἐνέργεια, μία καὶ ἡ θεότης». Τὸ μὲν οὖν μὴ εἶναι θεῖαν οὐσίαν τὴν ἐνέργειαν ταύτην φανερώς εἴρηται τῷ θεολόγῳ, τὸ δὲ μὴθ' ὑπόστασιν εἶναι ταύτην μήτε τι τῶν ὑποστατικῶν τῷ μίαν ἐν τοῖς τρισὶ καὶ ἀπαράλλακτον φάναι φανερώς
 10 δέδεικται, τὸ δ' ἄκτιστον εἶναι ταύτην τὴν κοινήν ἐνέργειαν μήτ' οὐσίαν μὴθ' ὑπόστασιν οὔσαν μήτε τινὰ τῶν ὑποστατικῶν ιδιοτήτων, τῷ κυρίως εἶναι ταύτην θεότητα καὶ κατ' αὐτὴν κυρίως Θεὸν καλεῖσθαι τὸν Θεόν. Ὁ δ' Ἀκίνδυνος πρὸς τὰς τῶν ἁγίων τοσαύτας καὶ τηλικαύτας φωνάς, ὥσπερ κηρῷ τὰ ὠτα βεβυ-
 15 σμένος, σκώπτειν καὶ διασύρειν ἡμᾶς οἰόμενος φρενοβλαβῶς, ἀλλ' οὐκ αὐτοὺς τοὺς ἱεροὺς πατέρας, «παρὰ τίνος ἁγίου», φησί, «λαβόντες τοῦτο τιθέασι φέροντες οἱ καινοὶ θεολόγοι ἄκτιστον ἄλλην παρὰ τὴν θεῖαν φύσιν εἶναι κοινήν θεότητα καὶ δύναμιν καὶ ἐνέργειαν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος;». Ὁ δὲ θεοφάντωρ Γρηγόριος πρὸς τὸν Εὐνόμιον, ὡς πρὸς Ἀκίνδυνον ἄλλον γράφων, πάλιν φησί, «συμφυῆς ἐστὶν ἀξίωμα τῷ Θεῷ αὐτὴ ἡ θεότης, ἡ σοφία, ἡ δύναμις ἅπερ πάντα καὶ τῷ μονογενεῖ Υἱῷ κυρίως καὶ συμφυῶς ἐνθεωρεῖσθαι φασί».

62 Τῶν ἀριδηλοτάτων οὖν, ὡς οὐδ' ὑποστατικαὶ ιδιότητές εἰ-
 25 σιν ἡ ἄκτιστος δύναμις καὶ ἡ ἐνέργεια οὐδὲ μόνος οὕτω δύναμις

15. Συνήθως παρετυμολογία τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὸ θεᾶσθαι, θεῖν (τρέχειν) καὶ αἶθειν (καίειν).

εἶπε «τὸ ὄνομα Θεὸς εἶναι δηλωτικὸ τοῦ θεᾶσθαι ἢ θεῖν ἢ αἰθριν¹⁵. ἔπειτα ἐπιφέρει «καθ' ὅσο κάθε πρόσωπο ἔχει ὠλοκληρωμένη τὴν τέτοια ἐνέργεια, ἔχει ὠλοκληρωμένο καὶ τὸ δηλωτικὸ τῆς ὄνομα, καὶ κυρίως θὰ εἶναι καὶ θὰ ὀνομασθῆ Θεός· καθ' ὅσον δὲ ἡ λεγομένη ἐνέργεια εἶναι μιὰ κι ἀπαράλλακτη στὰ τρία, μιὰ εἶναι καὶ ἡ θεότης»¹⁶. Τὸ ὅτι λοιπὸν ἡ ἐνέργεια τούτη δὲν εἶναι θεία οὐσία, ἔχει λεχθῆ φανερώς ἀπὸ τὸν θεολόγο, τὸ ὅτι δὲ οὔτε ὑπόστασις εἶναι οὔτε κάποια ἀπὸ τὰ ὑποστατικά, ἔχει δειχθῆ φανερὰ ἀπὸ τὸ ὅτι εἶπε ὅτι εἶναι μιὰ στὶς τρεῖς ὑποστάσεις καὶ ἀπαράλλακτη, τὸ ὅτι τέλος τούτη ἡ κοινὴ ἐνέργεια εἶναι ἄκτιστη, χωρὶς νὰ εἶναι οὔτε οὐσία οὔτε ὑπόστασις οὔτε κάποια ἀπὸ τὶς ὑποστατικὲς ιδιότητες ἔχει δειχθῆ ἀπὸ τὸ ὅτι αὐτὴ εἶναι κυριαρχικῶς θεότης καὶ ὅτι κατ' αὐτὴν ὁ Θεὸς καλεῖται κυριαρχικῶς Θεός. Ὁ Ἀκίνδυνος ὁμως πρὸς τὶς τόσο μεγάλες καὶ τέτοιου εἴδους φωνές τῶν ἀγίων, σὰν νὰ ἔχη τὰ αὐτιά του κλεισμένα μὲ κερί, νομίζοντας φρενοβλαβῶς ὅτι περιπαίζει καὶ διασύρει ἐμᾶς, ἀλλ' ὄχι τοὺς ἰδίους τοὺς ἱεροὺς πατέρες, λέγει, «ἀπὸ ποιὸν ἅγιο ἐπῆραν τοῦτο καὶ διακηρῦσσουν οἱ νέοι θεολόγοι ὅτι ὑπάρχει ἄλλη, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ θεία φύσι, ἄκτιστη κοινὴ θεότης καὶ δύναμις καὶ ἐνέργεια τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος;». Ὁ δὲ θεοφάντωρ Γρηγόριος, γράφοντας *Πρὸς τὸν Εὐνόμιον*, σὰν πρὸς ἄλλον Ἀκίνδυνον, λέγει πάλι, «εἶναι συμφυῆς ἀξίωμα στὸ Θεὸ ἡ ἴδια ἡ θεότης, ἡ σοφία, ἡ δύναμις, τὰ ὅποια ἰσχυριζόμεστε ὅτι εὐρίσκονται ὅλα καὶ στὸ μονογενῆ Υἱὸ κυριαρχικῶς καὶ συμφυῶς»¹⁷.

62 Εἶναι λοιπὸν ὀλοφάνερο ὅτι ἡ ἄκτιστη δύναμις καὶ ἡ ἐνέργεια δὲν εἶναι ὑποστατικὲς ιδιότητες οὔτε μόνο ὁ Υἱὸς καλεῖται

16. Ὅπως ἔχει σημειωθῆ καὶ προηγουμένως, τὰ χωρία τὰ προερχόμενα ἀπὸ τὸ *Πρὸς Ἀβλάβιον* τοῦ Γρηγορίου Νύσσης δὲν εἶναι ἀκριβῆ.

17. *Πρὸς Εὐνόμιον* 1, 46, W. Jaeger, 1, σ. 161–162· PG 45, 393D–396A.

καὶ ἐνέργεια καλεῖται ὁ Υἱός, ἐπεὶ καὶ πρὸς Ἰουδαίους ἔλεγεν ὁ Κύριος, «ὄψεσθε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου καθήμενον ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως», δηλονότι τοῦ Πατρὸς, πρὸς δὲ τοὺς οἰκείους μαθητάς, «μείνατε ἐν Ἱερουσαλὴμ ἕως οὗ ἐνδύσησθε δύναμιν ἐξ 5 ὕψους», δηλαδὴ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Διὸ καὶ ὁ θεῖος Μάξιμος πρὸς τοὺς πάλαι ποτὲ τοῦτ' αὐτὸ λέγοντας αἰρετικούς, «τίς», φησὶν, «ὑποστατικὴν ἐνέργειαν εἴρηκέ ποτε καὶ πόθεν τοῦτο καὶ παρὰ τίνος λαβόντες προφέρουσιν;». Ὁ δὲ μέγας Ἀθανάσιος δύναμιν εἰπὼν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἶτ' ἐπάγει, «κατὰ κοινολογίαν 10 δὲ τῆς θεολογίας λέγεται δύναμις καὶ ὁ Υἱός». Ὅτι δὲ εἰ καὶ κοινὴ τῶν τριῶν ἐστὶν ἡ ἄκτιστος δύναμις καὶ ἡ ἐνέργεια, ἀλλ' οὐκ ἔστι φύσις αὕτη τῶν τριῶν, καὶ αὐτὸς ἐδίδαξεν. Οὐ γὰρ μόνον μίαν λέγει τῶν τριῶν τὴν δύναμιν καὶ τὴν σοφίαν καὶ τὴν ἀγαθότητα καὶ τᾶλλα πάντα, ἀλλὰ καὶ περὶ τὴν οὐσίαν εἶναι λέ- 15 γει ταῦτα, καὶ ἀπαγορεύει τούτων ἕκαστον οὐσίαν λέγεσθαι.

63 Ὁ δ' ἀθέσμως σχίσας καὶ πρὸς ἑαυτὴν ἐκπολεμώσας τὴν τῶν ἁγίων θεολογίαν Ἀκίνδυνος, εἰς κτίσμα κατασπῶν τὰς κοινὰς δυνάμεις τε καὶ ἐνεργείας τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ πρὸς ἡμᾶς ἀκτίστους εἶναι ταύτας ἰσχυρι- 20 ζομένους ἀντικείμενος, «μὴ εἶναί» φησι «κοινήν τῆς ἁγίας Τριάδος ἄκτιστον σοφίαν καὶ ζωὴν καὶ ἀγαθότητα καὶ δύναμιν καὶ ἐνέργειαν καὶ τὰ τοιαῦτα, τῆς θείας φύσεως ὅπως οὖν διαφέροντα». Καὶ τὴν τοιαύτην δυσσεβῆ καινοτομίαν πειρώμενος κατασκευάζειν παράγει δῆθεν καὶ μαρτυρίας πατερικᾶς, ὡς οὐδὲν 25 τῷ Θεῷ συναῖδιον καὶ ὅτι πάντων προνοητῆς καὶ δημιουργὸς ὁ Θεός, ὁ μόνος ἄκτιστος, καὶ οὐδὲν ἄλλο προαιώνιον πλὴν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος καὶ πολλ' ἕτερα τοιαῦτα

18. Ματθ. 26, 64.

19. Λουκᾶ 24, 49.

ἔτσι δύναμις καὶ ἐνέργεια, ἐπειδὴ ὁ Κύριος ἔλεγε καὶ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, «θὰ ἰδῆτε τὸν Υἱὸ τοῦ ἀνθρώπου νὰ κάθεται στὰ δεξιά τῆς δυνάμεως»¹⁸, δηλαδὴ τοῦ Πατρὸς, πρὸς τοὺς μαθητὰς του δὲ «μείνετε στὴν Ἱερουσαλὴμ ἕως ὅτου ἐνδυθῆτε δύναμι ἀπὸ ὑψηλά»¹⁹, δηλαδὴ τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ θεῖος Μάξιμος λέγει πρὸς τοὺς αἰρετικούς πού ἔλεγαν κάποτε παλαιὰ τὸ ἴδιο ἀκριβῶς, «ποιὸς ἀνέφερε ποτὲ ὑποστατικὴ ἐνέργεια καὶ ἀπὸ ποῦ καὶ ἀπὸ ποιόν τὸ ἐπῆραν, ὥστε νὰ τὸ προφέρουν;»²⁰. Ὁ δὲ μέγας Ἀθανάσιος, ἀφοῦ εἶπε δύναμι τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἔπειτα ἐπιφέρει «κατὰ κοινολογία δὲ τῆς θεολογίας λέγεται δύναμις καὶ ὁ Υἱός»²¹. Ὅτι δέ, ἂν καὶ ἡ ἄκτιστη δύναμις καὶ ἡ ἐνέργεια εἶναι κοινὴ τῶν τριῶν ἀλλὰ δὲν εἶναι φύσις τῶν τριῶν, τὸ ἐδίδαξε καὶ ὁ ἴδιος. Διότι ὄχι μόνο λέγει μιὰ καὶ γιὰ τὰ τρία τὴ δύναμι καὶ τὴ σοφία καὶ τὴν ἀγαθότητα καὶ τὰ ἄλλα, ἀλλὰ καὶ λέγει ὅτι τοῦτα εἶναι καὶ γύρω ἀπὸ τὴν οὐσία καὶ ἀποκλείει νὰ λέγεται οὐσία τὸ καθένα ἀπὸ αὐτά²².

63 Ὁ Ἀκίνδυνος ὁμως πού ἔσχισε ἀνοσίως τὴ θεολογία τῶν ἁγίων καὶ τὴν ἔβαλε νὰ πολεμᾷ τὸν ἑαυτὸ της, ὑποβιβάζοντας σὲ κτίσμα τὶς κοινὲς δυνάμεις καὶ ἐνέργειες τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ἀντιτιθέμενος πρὸς ἐμᾶς πού ἰσχυριζόμαστε ὅτι τοῦτες εἶναι ἄκτιστες, λέγει «ὅτι δὲν ὑπάρχει κοινὴ τῆς ἁγίας Τριάδος ἄκτιστη σοφία καὶ ζωὴ καὶ ἀγαθότητα καὶ δύναμις καὶ ἐνέργεια καὶ τὰ παρόμοια, διαφέροντας ὅπως δὴποτε ἀπὸ τὴ θεία φύσι». Καὶ ἐπιχειρώντας νὰ κατασκευάσῃ αὐτὴ τὴ δυσσεβῆ καινοτομία, παραθέτει δῆθεν καὶ πατερικὲς μαρτυρίες, ὅτι τίποτε δὲν εἶναι συναῖδιο μὲ τὸν Θεὸ καὶ ὅτι προνοητῆς καὶ δημιουργὸς τῶν ὄλων εἶναι ὁ Θεός, ὁ μόνος ἄκτιστος, καὶ ὅτι τίποτε ἄλλο δὲν εἶναι προαιώνιο ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸ καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, καὶ ἀναμιγνύοντας

20. *Πρὸς Μαρίνον*, PG 91, 200A.

21. *Κηρυκτικὸν εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν*, 9, PG 28, 929A.

22. *Αὐτόθι*, 3, PG 28, 920C.

23. *Ἐπιστολὴ 1 πρὸς Σεραπίωνα*, 19, PG 26, 573C–576A.

συνείρων ἀνοήτως. Πῶς γὰρ οὐκ ἐσχάτης ἀνοίας ἅμα τε καὶ
 δυσσεβείας μὴ πρὸς τὰ κτίσματα νομίζειν εἶναι ταύτην τὴν ἀντι-
 διαστολήν, ἀλλὰ πρὸς τὰ φυσικῶς πρῶτόντα τῷ Θεῷ, ὧν οὐ-
 δὲν προσφάτον οὐδ' ἐπίκτητον οὐδ' ἐκτός ἐστιν αὐτοῦ;

- 64 Ἄλλατε δὲ τῆς τοιαύτης ἀβελτηρίας ἀφέμενος προφέρει
 τὸν μέγαν Ἀθανάσιον εἰπόντα, «μόνος ἐστὶ τοῦ Πατρὸς σοφία
 καὶ ἀπαύγασμα ὁ Λόγος» καὶ «ἐνός ὄντος τοῦ Θεοῦ, μίαν εἶναι
 δεῖ καὶ τὴν τούτου σοφίαν», καὶ ὅσα ἄλλα τούτῳ τε καὶ τῷ
 σσηπῷ γέγραπται. Κηρίλλῳ πρὸς τοὺς κτίσμα τὸν Υἱὸν καὶ τὸ
 10 Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶναι βλασφημοῦντας. Ἐπεὶ γὰρ «μία καὶ ἡ
 αὐτὴ, οὐχ ὁμοία ἀλλ' ἡ αὐτὴ, τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ
 ἁγίου Πνεύματος σοφία καὶ δύναμις καὶ ἐνέργεια», κτίσματός
 ὄντος τοῦ Υἱοῦ, οὐχ ὑπολείπεται τῷ Πατρὶ ἄκτιστος σοφία καὶ
 δύναμις καὶ ἐνέργεια, διὰ τοῦτο πρὸς τοὺς κτίσμα τὸν Υἱὸν λέ-
 15 γοντας, λέγοιτ' ἂν εὐσεβῶς μόνος ὁ Υἱὸς ἄκτιστος σοφία καὶ
 δύναμις· οὐ γὰρ ἕτερος οὗτος κατὰ ταύτας τοῦ Πατρὸς. Ὁδῶ
 γὰρ καὶ ὁ Νύσσης θεῖος Γρηγόριος Ἦρ ὁ ς Ἀπὸ λ τ ν ἄ ρ ι ο ν
 τεθηκέναι λέγοντα τὴν τοῦ Υἱοῦ θεότητα, «οὐκ ἦν λοιπὸν»,
 φησί, «παρα τῷ Πατρὶ σοφία ἢ δύναμις ἢ ζωὴ ἢ ἄλλο τι τῶν
 20 ὅσα ὁ μονογενὴς ἐστὶ τε καὶ ὀνομάζεται».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'

Τίς ἡ εὐσεβὴς διάνοια, καθ' ἣν ἕκαστον τῶν τριῶν
 προσκυνητῶν προσώπων δύναμις καὶ ἐνέργεια
 καλεῖται ἐν ᾧ πάλιν περὶ τῆς κοινῆς
 τῶν τριῶν δυνάμεως καὶ ἐνεργείας

- 65 Μόνος τοίνυν τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς ἐστιν ἐνέργεια, μὴ πρὸς

ανοήτως πολλά ἄλλα παρόμοια. Πράγματι πῶς δὲν εἶναι γνώρισμα ἐσχάτης ἀνοησίας καὶ δυσσεβείας τὸ νὰ νομίζη κανεὶς ὅτι τούτη ἡ ἀντιδιαστολὴ δὲν εἶναι πρὸς τὰ κτίσματα, ἀλλὰ πρὸς τὰ φυσικῶς προσόντα στοῦ Θεοῦ, ἀπὸ τὰ ὁποῖα κανένα δὲν εἶναι πρόσφατο οὔτε ἐπίκτητο, οὔτε ἐκτὸς αὐτοῦ;

64 Ἄλλοτε πάλι ἀφήνοντας τὴν ἀνοησία αὐτοῦ τοῦ εἶδους φέρει τὸν μέγα Ἀθανάσιο ποὺ εἶπε, «μόνο ὁ Λόγος εἶναι σοφία καὶ ἀπαύγασμα τοῦ Πατρὸς»²³ καὶ «ἀφοῦ ἓνας εἶναι ὁ Θεός, μία πρέπει νὰ εἶναι καὶ ἡ σοφία του»²⁴ καὶ ὅσα ἄλλα ἐγράφηκαν ἀπὸ τοῦτον καὶ ἀπὸ τὸν σεπτὸ Κύριλλο πρὸς ἐκείνους ποὺ ἐβλασφημοῦσαν τὸν Υἱὸ καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Ἐπειδὴ δηλαδὴ «ἡ σοφία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐνέργεια τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἶναι μία καὶ ἡ αὐτή, ὄχι ὁμοία ἀλλὰ ἡ αὐτή»²⁵, ἂν ὁ Υἱὸς εἶναι κτίσμα, δὲν ὑπολείπεται στὸν Πατέρα ἄκτιστη σοφία καὶ δύναμις καὶ ἐνέργεια, γι' αὐτὸ πρὸς ἐκείνους ποὺ λέγουν τὸν Υἱὸ κτίσμα, θὰ μπορούσε νὰ λεχθῆ εὐσεβῶς ὅτι μόνο ὁ Υἱὸς εἶναι ἄκτιστη σοφία καὶ δύναμις· διότι αὐτὸς δὲν εἶναι διαφορετικὸ ἀπὸ τὸν Πατέρα κατὰ τοῦτο. Πράγματι ἔτσι καὶ ὁ θεῖος Γρηγόριος Νύσσης λέγει πρὸς Ἀπολινάριο, ποὺ ἔλεγε ὅτι ἔχει ἀποθάνει ἡ θεότης τοῦ Υἱοῦ, «δὲν ὑπῆρχε λοιπὸν κοντὰ στὸν Πατέρα σοφία ἢ δύναμις ἢ ζωὴ ἢ τίποτε ἄλλο ἀπὸ ὅσα εἶναι καὶ ὀνομάζεται ὁ Μονογενής»²⁶.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 17

Ποιά εἶναι ἡ εὐσεβὴς διάνοια, κατὰ τὴν ὁποία καθένα ἀπὸ τὰ τρία προσκυνητὰ πρόσωπα καλεῖται δύναμις καὶ ἐνέργεια· ὅπου πάλι γίνεται λόγος περὶ τῆς κοινῆς δυνάμεως καὶ ἐνεργείας τῶν τριῶν

65 Μόνος ὁ Υἱὸς λοιπὸν εἶναι ἐνέργειά τοῦ Πατρὸς, ἐνῶ τὸ

25. Ἰω. Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ὀρθοδόξου πίστεως* 4, 18, PG 94, 1181C καὶ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, *Περὶ Τριάδος* 23, PG 77, 1164D.

26. Κατὰ Ἀπολιναρίου 5, PG 45, 1132D.

τὰς ἀκτίστους ἐνεργείας τοῦ «μόνος» ποιουμένου τὴν ἀντιδιαστολήν, ἀλλὰ πρὸς τὰ κτίσματα. Ἐπεὶ δὲ καὶ τῶν μετοχῆ τὸ εἶναι ἐχόντων ἔστιν ἃ καλεῖται δυνάμεις τοῦ Θεοῦ, οὐ πληθυντικῶς μόνον ἀλλὰ καὶ ἐνικῶς, ὁ Υἱός, ἅτε μὴ μετουσίᾳ ἔχων τὸ εἶναι καὶ καλεῖσθαι δύναμις, ἀλλὰ πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς ἔχων ὀλοκλήρως, οὐχ ὁμοια ἐκείνοις ἀλλ' αὐτὰ ἐκεῖνα, μόνος δύναμις καλεῖται πρὸς ἀντιδιαστολήν τῶν κατὰ μετοχὴν τοῦτο κεκλημένων. Οὕτω καὶ ὁ Πατήρ, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα, οὕτω καὶ μόνη δύναμις ἄκτιστος ἢ τῶν τριῶν. Ἀλλ' ὅταν μὲν ἦ τὸν Πατέρα 10 ἢ τὸν Υἱὸν ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καλῶμεν δύναμιν ἢ ἐνέργειαν, συνεπινοοῦμεν ἢ καὶ συνεκφωνοῦμεν τὸ ἐνυπόστατον. Τὰς δὲ αἰδίους τοῦ Πνεύματος ἐνεργείας, ὃ πολλάκις ἔφην, καταλέξας ὁ μέγας Βασίλειος «ταύτας», φησὶν, «αἰδίως ἔχει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, μόνον ὑπάρχον ἐνυπόστατον». Ἔστι μὲν οὖν ἕκαστον 15 τῶν τριῶν προσώπων ὑφεστῶσα δύναμις, οὐ μὴν διὰ τοῦτο κενώρηται αὐτῶν ἢ κοινῶς τούτοις ἐνθεωρουμένη δύναμις, ἀλλὰ διὰ τὸ ἔχειν ταύτην ἀπαραλλάκτως ἕκαστόν τε καὶ ὁμοῦ ταῦτα δύναμις καλεῖται. «Εἰ γὰρ κατὰ τὴν οὐσίαν ὁ Υἱὸς ἀπαραλλάκτως ἔχει», κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον, «ἀπαραλλάκτως ἔξει 20 καὶ κατὰ τὴν δύναμιν ὧν δὲ ἡ δύναμις ἴση, ἴση που πάντως καὶ ἡ ἐνέργεια. Ἐπισημασθὲν γὰρ Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία». Καὶ κατὰ τὸν θεῖον Κύριλλον, «ἰσοσθενὲς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ὁμοούσιον τῷ Θεῷ, τὸ τὴν θείαν ἐνέργειαν ἔχον ἐν ἑαυτῷ φυσικῶς». Καὶ κατὰ τὸν μέγα Διονύσιον, «δύναμις ἐστὶν ὁ Θεός, ὡς 25 πᾶσαν ἐν ἑαυτῷ δύναμιν προέχων καὶ ὑπερέχων».

66 Οὕτω μὲν οὖν ἕκαστον ἐκείνων ἰδίᾳ καὶ ὁμοῦ τὰ τρία δύ-

1. Κατ' Εὐνομίου 5, PG 29, 772D.

2. Α' Κορ. 1, 24.

3. Περί ἁγίου Πνεύματος 8, 19. PG 32, 104A.

«μόνος» δὲν κάμει τὴν ἀντιδιαστολὴ πρὸς τὶς ἄκτιστες ἐνέργειες, ἀλλὰ πρὸς τὰ κτίσματα. Ἐπειδὴ δὲ ὑπάρχουν μερικὰ ἀπὸ τὰ ἔχοντα τὸ εἶναι κατὰ μετοχὴ, πού καλοῦνται δυνάμεις τοῦ Θεοῦ, ὄχι μόνο πληθυντικῶς ἀλλὰ καὶ ἐνικῶς, μόνος ὁ Υἱός, ἐπειδὴ δὲν ἔχει κατὰ μετουσίαν τὴν ιδιότητα νὰ εἶναι καὶ νὰ καλῆται δύναμις, ἀλλ' ἔχει ὅλα τὰ τοῦ Πατρὸς ὀλοκλήρως, ὄχι ὅμοια μ' ἐκεῖνα ἀλλ' ἀκριβῶς τὰ ἴδια, καλεῖται δύναμις πρὸς ἀντιδιαστολὴ ἀπὸ αὐτοὺς πού ἔχουν τὸ ὄνομα τοῦτο κατὰ μετοχὴ. Ἔτσι καὶ ὁ Πατήρ, ἔτσι καὶ τὸ Πνεῦμα, ἔτσι καὶ μόνη ἄκτιστη δύναμις ἢ τῶν τριῶν. Ἄλλ' ὅταν καλοῦμε τὸν Πατέρα ἢ τὸν Υἱὸ ἢ τὸ ἅγιο Πνεῦμα δύναμις ἢ ἐνέργεια, ὑπονοοῦμε ἢ ἐκφωνοῦμε μαζὶ τὸ ἐνυπόστατο. Κι' ὅπως πολλὰς φορές εἶπα, ὁ μέγας Βασίλειος, ἀφοῦ ἀπαρίθμησε τὶς αἰδίες ἐνέργειες τοῦ Πνεύματος, λέγει, «τοῦτες τὶς ἔχει αἰδίως τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο, πού μόνο εἶναι ἐνυπόστατο»¹. Τὸ καθένα λοιπὸν ἀπὸ τὰ τρία πρόσωπα εἶναι ὑπαρκτὴ δύναμις, ἀλλ' ὅμως δὲν εἶναι γιὰ τὸ λόγο τοῦτο χωρισμένη ἀπὸ αὐτὰ ἢ παρατηρουμένη κοινῶς μέσα τους δυνάμεις, ἀλλὰ τὰ πρόσωπα αὐτά, ἐπειδὴ τὴν ἔχουν ἀπαράλλακτη καλοῦνται τὸ καθένα χωριστὰ καὶ ὅλα μαζὶ δύναμις. Διότι, κατὰ τὸν μέγα Βασίλειο, «ἂν ὁ Υἱὸς εἶναι κατὰ τὴν οὐσίαν ἀπαράλλακτος, ἀπαράλλακτος θὰ εἶναι καὶ κατὰ τὴν δύναμιν· σ' ἐκεῖνα δὲ πού ἢ δύναμις εἶναι ἴση, ἴση θὰ εἶναι ὅπωςδήποτε καὶ ἢ ἐνέργεια. Ἐπεὶ ὁ Χριστὸς εἶναι δύναμις Θεοῦ καὶ σοφία Θεοῦ»²³. Καὶ κατὰ τὸν θεῖο Κύριλλο «τὸ ἅγιο Πνεῦμα εἶναι ἰσοσθενὲς καὶ ὁμοούσιο μὲ τὸν Θεό, αὐτὸ πού ἔχει μέσα του φυσικῶς τὴν θεῖαν ἐνέργειαν»⁴. Καὶ σύμφωνα μὲ τὸν μέγα Διονύσιο, «ὁ Θεὸς εἶναι δύναμις, διότι ἔχει ἀπὸ πρὶν καὶ κατὰ ὑπεροχὴν μέσα του κάθε δύναμιν»⁵.

66 Ἔτσι λοιπὸν τὸ καθένα ἀπὸ ἐκεῖνα ἰδιαιτέρως καὶ τὰ τρία

4. Βλ. *Περὶ Τριάδος* 7, PG 75, 1097B καὶ *Θησαυρὸν* 33, PG 75 573C.

5. *Περὶ θεῶν ὀνομάτων* 8, 2, PG 3, 889D.

ναμῖς καὶ ἐνέργεια καλεῖται μία. Δύναμις δὲ καὶ εὐπρέπεια τοῦ
 Υἱοῦ καλεῖται ὁ Πατήρ, κατὰ τὸν θεῖον ψαλμωδὸν Δαβὶδ καὶ
 τὸν Νύσσης ἱεροφάντορα Γρηγόριον, ὡς ἐκεῖθεν ἔχοντος πρὸς
 τοῖς ἄλλοις πᾶσι καὶ τὴν δύναμιν. Δύναμις δὲ καὶ ἐνέργεια τοῦ
 5 Πατρὸς καλεῖται ὁ Υἱός, ὡς ἐξ ἐκείνου ὢν, ἀλλ' οὐκ ἐκεῖνος
 καθ' ὑπόστασιν ὑπάρχων. «Δύναμις γὰρ ἐστὶν ὁ Υἱὸς ὡσπερ
 καὶ ὁ Πατήρ», φησὶν ὁ πάμμεγας Ἀθανάσιος, «ἀλλ' ἵνα δευχθῆ
 ὅτι οὐκ ἔστιν αὐτὸς ὁ Πατήρ, διὰ τοῦτο τοῦ Πατρὸς ἐστὶ δύνα-
 μῖς καὶ ἐνέργεια. Ὁ μὲν γὰρ Πατήρ οὐ παρά τινος, αὐτὸς δὲ
 10 παρὰ τοῦ Πατρὸς ἔχει τὸ εἶναι δύναμις»· καὶ πάλιν, «εἰ δὲ ἐν
 Υἱῷ τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς, πῶς δυνατὸν καὶ αὐτὸν ἐν θελήσει
 καὶ βουλήματι γίνεσθαι; ἀνάγκη γὰρ καὶ τὴν περὶ αὐτοῦ βούλη-
 σιν ἐν ἑτέρῳ τινὶ λόγῳ συνίστασθαι, δι' οὗ καὶ αὐτὸς γίνεται·
 φαίνεται γὰρ ἢ τοῦ Θεοῦ βούλησις οὐκ ἐν τοῖς γινομένοις οὔσα,
 15 ἀλλ' ἐν τῷ δι' οὗ». Βούλησιν δὲ ἐνταῦθα τὴν σοφίαν ὠνόμασε,
 καθάπερ καὶ αὐτὸς προῖων διασαφοῖ· «ὡς γὰρ ἰσχύς», φησί,
 «καὶ ἀσφάλεια ταῦτόν, οὕτω καὶ ἡ βουλή καὶ ἡ φρόνησις, ἃ
 ἐστὶν ὁ Κύριος». Ἀλλ' ὀρᾶς πρὸς τίνας ὁ λόγος, ὅτι πρὸς τοὺς
 ἀφρόνως κτίσμα τὸν Υἱὸν φρονοῦντας; Τί τοίνυν ταῦτα πρὸς
 20 ἡμᾶς τοὺς μὴ τὴν θεῖαν μόνην οὐσίαν ἀλλὰ καὶ τὰς θείας δυνά-
 μεις τε καὶ ἐνεργείας ἀκτίστους εἶναι διατεινομένους καὶ διὰ
 τοῦτο παρ' Ἀκινδύνου καὶ Βαρλαάμ νῦν πολεμουμένους; Συν-
 ορας δὲ καὶ διατί μόνος ὁ Υἱὸς δύναμις ἐστὶ καὶ ἐνέργεια καὶ
 σοφία τοῦ Πατρὸς; Ὅτι τὴν τοῦ Πατρὸς σοφίαν καὶ θέλησιν καὶ
 25 δύναμιν ἐν ἑαυτῷ ἔχει, οὐχ ὁμοίαν ἀλλ' αὐτὴν ἐκείνην. Διὸ πάλιν
 ὁ αὐτὸς φησιν, «ἡ σοφία λέγει, ἐμὴ φρόνησις, ἐμὴ δὲ ἰσχύς, ἐμὴ
 βουλή καὶ ἀσφάλεια· οὐκοῦν αὐτὸς ἐστὶν ἡ ζῶσα βουλή τοῦ Πα-
 τρὸς καὶ θέλημα τοῦ Πατρὸς αὐτὸς ἐκλήθη. Δεῖ γὰρ οὕτω διε-

μαζί καλοῦνται μιὰ δύναμις καὶ ἐνέργεια. Δύναμις δὲ καὶ εὐπρέπεια τοῦ Υἱοῦ ὀνομάζεται ὁ Πατὴρ κατὰ τὸν θεῖο ψαλμωδὸ Δαβίδ⁶ καὶ τὸν ἱεροφάντορα Γρηγόριο Νύσσης, διότι ἀπὸ ἐκεῖ ἔχει μαζί μὲ ὅλα τὰ ἄλλα καὶ τὴ δύναμι. Δύναμις δὲ καὶ ἐνέργεια τοῦ Πατρὸς καλεῖται ὁ Υἱός, ἐπειδὴ προέρχεται ἀπὸ ἐκεῖνον, ἀλλὰ δὲν εἶναι κατὰ ὑπόστασι ἐκεῖνος. Διότι, λέγει ὁ πάμμεγας Ἀθανάσιος, «ὁ Υἱὸς εἶναι δύναμις, ὅπως καὶ ὁ Πατὴρ, καὶ γι' αὐτὸ εἶναι τοῦ Πατρὸς δύναμις καὶ ἐνέργεια. Πράγματι ὁ Πατὴρ δὲν ἔχει ἀπὸ κάποιον τὸ νὰ εἶναι δύναμις, αὐτὸς ὅμως τὸ ἔχει ἀπὸ τὸν Πατέρα»⁷· καὶ πάλι, «ἂν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς εἶναι στὸν Υἱό, πῶς εἶναι δυνατὸ κι' αὐτὸς νὰ γίνεται μὲ θέλησι καὶ βούλημα; διότι ἀναγκαίως καὶ ἡ περὶ αὐτοῦ βούλησις νὰ συνίσταται σὲ κάποιον ἄλλο λόγο, διὰ τοῦ ὁποίου γίνεται καὶ αὐτός· φαίνεται δηλαδὴ ὅτι ἡ βούλησις τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι στὰ γινόμενα, ἀλλὰ σ' αὐτὸν διὰ τοῦ ὁποίου γίνονται»⁸. Βούλησι δὲ ὠνόμασε ἐδῶ τὴ σοφία, ὅπως διασαφεῖ καὶ ὁ ἴδιος στὴ συνέχεια· διότι, λέγει, «ὅπως ἰσχύς καὶ ἀσφάλεια εἶναι τὸ ἴδιο, ἔτσι κι' ἡ βουλή καὶ ἡ φρόνησις, πού εἶναι ὁ Κύριος»⁹. Ἀλλὰ βλέπεις πρὸς ποιούς ἀπευθύνεται ὁ λόγος, ὅτι ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς ἀφρόνως φρονοῦντας τὸν Υἱὸ κτίσμα; Τί σημασία λοιπὸν ἔχουν αὐτὰ γιὰ μᾶς, πού ὄχι μόνο τὴν οὐσία, ἀλλὰ καὶ οἱ θεῖες δυνάμεις καὶ ἐνέργειες ἰσχυριζόμαστε ὅτι εἶναι ἄκτιστες, καὶ γι' αὐτὸ πολεμοῦμαστε ἀπὸ τὸν Ἀκίνδυνο καὶ τὸν Βαρλαάμ; Ἀντιλαμβάνεσαι δὲ καὶ γιατί μόνος ὁ Υἱὸς εἶναι δύναμις καὶ ἐνέργεια καὶ σοφία τοῦ Πατρὸς; Τοῦτο συμβαίνει, διότι ἔχει μέσα του τὴ σοφία καὶ θέλησι καὶ δύναμι τοῦ Πατρὸς, ὄχι ὁμοια, ἀλλ' αὐτὴν τὴν ἴδια. Γι' αὐτὸ λέγει πάλι ὁ ἴδιος, «ἡ σοφία λέγει, φρόνησίς μου, δύναμις μου, βουλή μου καὶ ἀσφάλεια· ἐπομένως αὐτὸς εἶναι ἡ ζωντανὴ βουλή τοῦ Πατρὸς καὶ αὐτὸς ὠνομάσθηκε θέλημα τοῦ Πατρὸς. Διότι ἔτσι πρέπει νὰ τοὺς

6. *Ψαλμ.* 92, 1.

7. Χωρὶο πού δὲν ἀνιχνεύθηκε.

8. *Κατ' Ἀρειανῶν* 3, 61, PG 26, 452BC.

9. *Αὐτόθι*, 65, PG 26, 460B.

λέγχειν αὐτούς, ἀνθρώπινα περὶ τοῦ θεοῦ διανοουμένους· οὕτω γὰρ ἐκτός ἐστιν ὁ Υἱὸς τῶν βουλήσει γενομένων».

67 Οὐ μὴν, ἀλλ' ἐπεὶ προαποδέδεικται μὴθ' ὑποστάσεις εἶναι μὴθ' ὑποστατικὰ τὴν ἄκτιστον δύναμιν καὶ τὴν ἐνέργειαν, ἀλλ' 5 οὐδὲ φύσιν, λείπεται φυσικῶς τῷ Θεῷ προσεῖναι ταῦτα. Ὁ καὶ ὁ Δαμασκηνὸς θεολόγος ἐπὶ λήξεώς φησιν ὅτι «φυσικὰ καὶ οὐχ ὑποστατικὰ λέγομεν τὰ θελήματα καὶ τὰς ἐνεργείας· λέγω δὴ αὐτὴν τὴν θελητικὴν καὶ ἐνεργητικὴν δύναμιν, καθ' ἣν θέλουσι καὶ ἐνεργοῦσι τὰ θέλοντα καὶ ἐνεργοῦντα. Εἰ γὰρ ὑποστατικὰ 10 δῶμεν εἶναι ταῦτα, ἑτεροθελεῖς καὶ ἑτεροενεργεῖς τὰς τρεῖς ὑποστάσεις τῆς ἀγίας Τριάδος εἰπεῖν ἀναγκασθησόμεθα». «Εἴ γε μὴν ἕκαστον τῶν κατὰ φύσιν ἐνυπαρχόντων τῷ Θεῷ», φησὶν ὁ θεῖος Κύριλλος, «οὐσίαν σημαίνει, ἐκ τοσοῦτων οὐσιῶν σύγκειται ὁ Θεὸς ὅσαπερ ἂν αὐτῷ φυσικῶς προσόντα φαίνεται».

68 Ὅταν οὖν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ λέγεται τὸ «μόνος ἄκτιστος», πρὸς τὴν κτίσιν ποιεῖται τὴν ἀντιδιαστολήν, ἀλλ' οὐ πρὸς τὰ φυσικῶς προσόντα τῷ Θεῷ. ὧν ἐστὶ καὶ ἡ θεία δύναμις καὶ ἡ κατάλληλος αὐτῇ ἐνέργεια. Μάτην τοίνυν ὁ Ἀκίνδυνος τούτω 20 χρῆται καθ' ἡμῶν, μᾶλλον δὲ κατὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς αὐτοῦ θείας δυνάμεως καὶ ἐνεργείας, οἰκειότερον δὲ εἰπεῖν κατὰ τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς. Τὸ δὴ μόνον εἶναι τὸν Υἱὸν ἄκτιστον δύναμιν τε καὶ ἐνέργειαν οὐκ ἐμποδίζει, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ συναποδείκνυσιν ἄκτιστον εἶναι τὴν κοινὴν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἀγίου Πνεύματος δύναμιν τε καὶ ἐνέργειαν. Φυσικὴ γὰρ οὐσα καὶ οὐχ ὑπο- 25 στατικὴ, καθάπερ εἴρηται, ἡ τοιαύτη δύναμις τῆς φύσεώς ἐστίν· ὧν δ' ἡ φύσις, τούτων καὶ ἡ τοιαύτη δύναμις. Κοινὴ δ' ἡ φύσις τῶν τριῶν, κοινὴ ἄρα καὶ ἡ τοιαύτη δύναμις τε καὶ ἐνέργεια· καὶ διὰ τὴν θείαν φύσιν ἐκάστη τῶν ὑποστάσεων ἔχει τὴν φυσικὴν

ἐλέγχῃ, ἐπειδὴ διαλογίζονται ἀνθρώπινα περὶ τοῦ Θεοῦ· διότι ἔτσι ὁ Υἱὸς εἶναι ἔξω ἀπὸ τὰ γινόμενα μὲ τὴ θέλησι»¹⁰.

67 Ἐπειδὴ ὁμως ἔχει προαποδειχθῆ, ὅτι ἡ ἄκτιστη δύναμις καὶ ἐνέργεια δὲν εἶναι οὔτε ὑποστάσεις οὔτε ὑποστατικά, ἀλλὰ οὔτε φύσις, ὑπολείπεται νὰ προσυπάρχουν αὐτὰ στὸ Θεὸ φυσικῶς. Τοῦτο λέγει κατὰ λέξι καὶ ὁ Δαμασκηνός, ὅτι «λέγομε φυσικὰ καὶ ὄχι ὑποστατικά τὰ θελήματα καὶ τὶς ἐνέργειες· ἐννοῶ αὐτὴ τὴ θελητικὴ καὶ ἐνεργητικὴ δύναμι, κατὰ τὴν ὁποία θέλουν καὶ ἐνεργοῦν τὰ θέλοντα καὶ ἐνεργοῦντα. Ἄν πράγματι δεχθοῦμε ὅτι αὐτὰ εἶναι ὑποστατικά, θ' ἀναγκασθοῦμε νὰ εἰποῦμε ἑτεροθέλοντες καὶ ἑτεροενέργητες τὶς τρεῖς ὑποστάσεις τῆς ἀγίας Τριάδος»¹¹. Ὁ θεῖος Κύριλλος λέγει, «ἂν βέβαια καθένα ἀπὸ τὰ φυσικῶς ἐνυπάρχοντα στὸ Θεὸ σημαίνῃ οὐσία, ὁ Θεὸς ἀποτελεῖται ἀπὸ τόσες οὐσίες ὅσα προσόντα ἐμφανίζονται σ' αὐτὸν φυσικῶς»¹².

68 Ὅταν λοιπὸν λέγεται ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τὸ «μόνος ἄκτιστος», κάμει τὴν ἀντιδιαστολὴ πρὸς τὴν κτίσι, ἀλλ' ὄχι πρὸς τὰ προσόντα φυσικῶς στὸ Θεό, ἀπὸ τὰ ὁποῖα εἶναι καὶ ἡ θεία δύναμις καὶ ἡ κατάλληλη γι' αὐτὴν ἐνέργεια. Μάταια λοιπὸν ὁ Ἀκίνδυνος χρησιμοποιοεῖ αὐτὴ τὴν ἔκφρασι ἐναντίον μας, ἢ μᾶλλον ἐναντίον τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς θείας δυνάμεως καὶ ἐνεργείας του καὶ καταλληλότερα ἐναντίον τῆς ψυχῆς του. Τὸ ὅτι μόνο ὁ Υἱὸς εἶναι ἄκτιστη δύναμις καὶ ἐνέργεια δὲν ἐμποδίζει, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ βοηθεῖ στὴν ἀπόδειξι ὅτι εἶναι ἄκτιστη ἡ κοινὴ δύναμις καὶ ἐνέργεια τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος. Ἀφοῦ, ὅπως ἔχει λεχθῆ, αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἡ δύναμις εἶναι φυσικὴ καὶ ὄχι ὑποστατικὴ, εἶναι τῆς φύσεως· καὶ ὅποια ἔχουν τὴ φύσι, αὐτὰ ἔχουν καὶ τὴν ἀντίστοιχη δύναμι. Εἶναι δὲ κοινὴ ἡ φύσις τῶν τριῶν, ἄρα κοινὴ καὶ ἡ τέτοια δύναμις καὶ ἐνέργεια· καὶ λόγῳ τῆς θείας φύσεως καθεμιὰ ἀπὸ τὶς ὑπο-

10. Αὐτόθι, 63, PG 26, 457A.

11. Ἐκδοσις ὀρθοδόξου πίστεως 3, 14, PG 94, 1036A.

12. Θησαυροὶ 31, PG 75, 448D.

ταύτην δύναμίν τε καὶ ἐνέργειαν καὶ τὸ δύναμις ἄκτιστος καὶ ἐνέργεια καλεῖσθαι. Κατὰ γὰρ τὸν θεῖον Μάξιμον, «οὐδὲν τῶν φυσικῶν εἰς ἄτομον προηγουμένως, ἀλλ' εἰς τὴν αὐτοῦ φύσιν καὶ τὴν οὐσίαν ἔχει τὴν ἀναφοράν». Διὰ τοῦτο καὶ κατὰ τὸ ἀνω-
5 τέρω εἰρημένον τοῖς πατράσιν, ἕκαστον τῶν τριῶν προσώπων τῆς θεότητος ἐνεργοῦν μᾶλλον, ἀλλ' οὐκ ἐνέργεια, εἰ μὴ τις συν-
επινοεῖ ἢ καὶ συνεκφωνεῖ, καθάπερ ἔφημεν, τὸ ἐνυπόστατον.

69 Ἔτι καλεῖται δύναμις τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς κατὰ τὸν μέγαν Ἀθανάσιον, «ἵνα τὸ ἀπαθὲς τῆς γεννήσεως καὶ τὸ αἰδῖον καὶ τὸ
10 τῷ Θεῷ πρέπον λογιζώμεθα». Καλῶς ἄρ' ἔφημεν ὅτι τὸ δύνα-
μιν τοῦ Πατρὸς καλεῖσθαι τὸν Υἱὸν δεικτικόν ἐστι τοῦ ἀκτίστου
τῆς κοινῆς δυνάμεως τῶν τριῶν προσκυνητῶν προσώπων. Διὰ
τοῦτο γὰρ καὶ δύναμις καλεῖται, ἵνα τὸ αἰδῖον αὐτοῦ δειχθῆ, ὡς
ἀνωμολογημένον ὄν αἰδῖον εἶναι τὴν δύναμιν. Ἴδοις δ' ἂν τοὺς
15 θεολόγους καταχρωμένους ἐν ταῖς πρὸς τοὺς Ἑλληνας πεποιοη-
μέναις ὁμιλίαις τῆ θεολογικῆ ταύτη διανοίᾳ, ἐπειδήπερ τὸ ἀπα-
θὲς τῆς γεννήσεως ἐντεῦθεν ἐπεισι λογίζεσθαι καὶ τὸ αἰδῖον καὶ
πᾶν ὅ,τι τῷ Θεῷ προσῆκον. Ἔτι γε μὴν καὶ τῷ δι' αὐτοῦ
δημιουργὸν εἶναι τὸν Πατέρα, δύναμις τοῦ Πατρὸς καὶ ἐνέργεια
20 καλεῖται ὁ Υἱός. Τοῦτο δέ, κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον, «οὐκ ἄτονον τοῦ Υἱοῦ παραδηλοῖ τὴν ἐνέργειαν»· οὕτω γὰρ ἂν οὔτε
Πατὴρ προσδεηθεῖν Υἱοῦ, μόνω τῷ θέλῃν δημιουργῶν, ἀλλ'
ὁμως θέλει διὰ Υἱοῦ, οὐτ' ἂν ὁ Υἱὸς συνεργίας προσδεηθεῖν
καθ' ὁμοιότητα τοῦ Πατρὸς ἐνεργῶν, ἀλλὰ καὶ ὁ Υἱὸς θέλει διὰ
25 τοῦ Πνεύματος τελειοῦν.

στάσεις ἔχει αὐτὴ τῆ δύναμι καὶ ἐνέργεια καὶ τὸ νὰ καλῆται ἄκτιστη δύναμις καὶ ἐνέργεια. Διότι κατὰ τὸν θεῖο Μάξιμο, «κανένα ἀπὸ τὰ φυσικὰ προσόντα δὲν ἔχει κατ' ἀρχὴν τὴν ἀναφορὰ σὲ ἄτομο, ἀλλὰ τὴν ἔχει στὴ φύσι καὶ τὴν οὐσία του»¹³. Γι' αὐτὸ σύμφωνα μὲ τὸ παραπάνω λεχθὲν ἀπὸ τοὺς πατέρες, καθένα ἀπὸ τὰ τρία πρόσωπα τῆς θεότητος εἶναι μᾶλλον ἐνεργουῦν παρά ἐνέργεια, ἂν δὲν προϋποθέτη κανεὶς ἢ δὲν συνεκφωνῆ, ὅπως εἶπαμε, τὸ ἐνυπόστατο.

69 Ἐπίσης ὁ Υἱὸς καλεῖται δύναμις τοῦ Πατρὸς κατὰ τὸν Ἀθανάσιο, «γιὰ νὰ λογιζώμαστε τὸν ἀπαθῆ χαρακτῆρα τῆς γεννήσεως καὶ τὴν αἰδιότητα καὶ τὴν εὐπρέπεια τοῦ Πατρὸς»¹⁴. Καλὰ λοιπὸν εἶπαμε ὅτι τὸ νὰ καλῆται δύναμις τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς εἶναι ἐνδεικτικὸ τοῦ ἀκτίστου τῆς κοινῆς δυνάμεως τῶν τριῶν προσκυνητῶν προσώπων. Γι' αὐτὸ ἄλλωστε καλεῖται δύναμις, γιὰ νὰ δειχθῆ ἡ αἰδιότης του, διότι εἶναι παραδεδεγμένο ὅτι ἡ δυνάμις του εἶναι αἶδια. Θὰ μπορούσες μάλιστα νὰ ἰδῆς τοὺς θεολόγους στὶς πραγματεῖες τους ποὺ ἀπευθύνονται πρὸς τοὺς Ἕλληνας νὰ καταχρῶνται αὐτὴ τῆ θεολογικῆ ἔννοια, ἐπειδὴ ἀπὸ αὐτὸ ἔρχεται νὰ διαλογίζεται κανεὶς τὴν ἀπάθεια τῆς γεννήσεως καὶ τὴν αἰδιότητα καὶ κάθε τι ποὺ εἶναι προσῆκον στὸ Θεό. Ἐπίσης ὅμως καλεῖται δύναμις καὶ ἐνέργεια τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς γιὰ τὸ λόγο ὅτι δι' αὐτοῦ εἶναι δημιουργὸς ὁ Πατήρ. Τοῦτο δέ, κατὰ τὸν μέγα Βασίλειο, «παραδηλώνει τὴν ἐνέργεια τοῦ Υἱοῦ ὄχι ἄτονη»¹⁵. διότι ἔτσι οὔτε ὁ Πατήρ θὰ εἶχε ἀνάγκη τὸν Υἱό, ἀφοῦ δημιουργεῖ μὲ μόνη τῆ θέλησι, ἀλλ' ὅμως θέλει διὰ τοῦ Υἱοῦ, οὔτε ὁ Υἱὸς θὰ εἶχε ἀνάγκη συνεργασίας, ἀφοῦ ἐνεργεῖ κατὰ τὴν ὁμοιότητα πρὸς τὸν Πατέρα, ἀλλὰ καὶ ὁ Υἱὸς θέλει νὰ τελειώνη διὰ τοῦ Πνεύματος.

13. *Πρὸς Μαρίνον*, PG 91, 197C.

14. *Κατ' Ἀρειανῶν I*, 28, PG 26, 69B.

15. *Περὶ ἀγίου Πνεύματος* 8, 21. PG 32, 105C.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'

**Ὅτι τῶν θεολόγων καὶ μὴ εἶναι καὶ εἶναι τὸν Θεὸν ἐνέργειαν
 λεγόντων, καὶ τούτων ἐκάτερον διχῶς, πρὸς δὲ καὶ κοι-
 νὴν τῶν τριῶν προσώπων εἶναι δεικνύντων ἄκτιστον
 δυνάμιν τε καὶ ἐνέργειαν, ὃ Ἀκίνδυνος, πλὴν
 τοῦ λέγεσθαι δυνάμιν τε καὶ ἐνέργειαν,
 τἄλλα πάντα ἀθετεῖ**

70 Τῶν θεοφόρων τοιγαροῦν θεολόγων, καθ' οὓς προαναπέ-
 φηγε τρόπους, νῦν μὲν οὐκ ἐνέργειαν εἶναι λεγόντων ἕκαστον
 τῶν τριῶν τῆς θεότητος προσώπων, νῦν δ' εἶναι τούτων ἕκα-
 στον ἐνέργειαν, ἄλλοτε δ' αὖ κοινὴν εἶναι τῶν τριῶν καὶ ἀπα-
 5 ράλλακτον τὴν ἐνέργειαν, οἷς καὶ ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν διὰ πάν-
 των, ὃ Ἀκίνδυνος μόνος προθεῖς τὰς ῥήσεις ἀφ' ὧν ὁ Υἱὸς καὶ
 τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐνέργειαι εἶναι μαρτυροῦνται, πρὸς δὲ τὰς
 δεικνύσας τἄλλα καθάπερ ἐκκεκωφημένος, «αἱ μὲν οὖν φυσι-
 καί», φησὶν, «καὶ οὐσιώδεις ἐνέργειαι τοῦ Θεοῦ καὶ δυνάμεις
 10 αὗται· ἐνέργειαν δὲ ἡμῖν ὁ θεολόγος παραδίδωσιν οὐ τὴν αὐτὴν
 οὔσαν τῇ τοῦ Θεοῦ οὐσίᾳ, ἀλλ' ἑτέραν καὶ ἐνεργουμένην καὶ
 παυομένην. Φησὶ γάρ, 'τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἢ τῶν καθ' ἑαυτὸ
 ὑφεισθηκότων πάντως ὑποθετέον, ἢ τῶν ἐν ἑτέρῳ θεωρουμέ-
 νων, ὧν τὸ μὲν οὐσίαν καλοῦσιν οἱ περὶ ταῦτα δεινοί, τὸ δὲ
 15 συμβεβηκός. Εἰ μὲν οὖν συμβέβηκεν, ἐνέργεια τοῦτ' ἂν εἴη
 Θεοῦ· τί γὰρ ἕτερον ἢ τίνος; Τοῦτο γάρ πως μᾶλλον καὶ φεύγει
 σύνθεσιν. Καὶ εἰ ἐνέργεια, ἐνεργηθήσεται δηλονότι καὶ οὐκ
 ἐνεργήσει καὶ ὁμοῦ τῷ ἐνεργηθῆναι παύσεται'».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 18

Ἔστι, ἐνῶ οἱ θεολόγοι λέγουσιν ὅτι ἡ ἐνέργεια καὶ εἶναι καὶ
 δὲν εἶναι Θεός, κί' αὐτὸ διπλὰ τὸ καθένα, καὶ προσέτι
 δεικνύουσιν ὅτι ὑπάρχει κοινὴ στὰ τρία πρόσωπα
 ἄκτιστη δύναμις καὶ ἐνέργεια, ὁ Ἄκίνδυνος,
 ἐκτὸς τοῦ νὰ λέγεται δύναμις καὶ ἐνέρ-
 γεια, ὅλα τὰ ἄλλα τὰ ἀπορρίπτει

70 Ἐπομένως, ἐνῶ οἱ θεοφόροι θεολόγοι, κατὰ τοὺς τρόπους
 ποὺ προαναφέρθησαν, ἄλλοτε λέγουσιν ὅτι δὲν εἶναι ἐνέργεια κα-
 θένα ἀπὸ τὰ τρία πρόσωπα τῆς θεότητος, ἄλλοτε δὲ ὅτι τὸ κα-
 θένα εἶναι ἐνέργεια, ἄλλοτε πάλι ὅτι ἡ ἐνέργεια εἶναι κοινὴ καὶ
 ἀπαράλλακτη στὰ τρία, στὰ ὅποια συμφωνοῦμε κί' ἐμεῖς
 πλήρως, ὁ Ἄκίνδυνος, παραθέτοντας μόνες τὶς ρήσεις, ἀπὸ τὶς
 ὁποῖες μαρτυροῦνται ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα ὅτι εἶναι ἐνέρ-
 γειες, ἐνῶ ἀπέναντι σ' ἀκεῖνες ποὺ δείχνουν τὰ ἄλλα εἶναι σὰν
 κουφός, λέγει, «αὐτὲς λοιπὸν εἶναι οἱ φυσικὲς καὶ οὐσιώδεις
 ἐνέργειες καὶ δυνάμεις τοῦ Θεοῦ· γιὰ τὴν ἐνέργεια δὲ μᾶς διδά-
 σκει ὁ θεολόγος ὅτι δὲν εἶναι ἡ ἴδια μὲ τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ,
 ἀλλὰ ἄλλη καὶ ἐνεργουμένη καὶ παυομένη. Διότι λέγει, 'τὸ ἅγιο
 Πνεῦμα πρέπει νὰ ὑποθέσωμε ὅτι εἶναι ἢ ἀπὸ τὰ ὑφιστάμενα
 καθ' ἑαυτὰ ἢ ἀπὸ τὰ ἀπαντώμενα σὲ ἄλλο, ἀπὸ τὰ ὅποια οἱ δει-
 νοὶ σ' αὐτὰ τὰ πρῶτα καλοῦν οὐσία, τὸ δεύτερο συμβεβηκός.
 Ἄν λοιπὸν ἔχη συμβῆ, τοῦτο θὰ ἦταν ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ· διότι
 τί ἄλλο θὰ μπορούσε νὰ εἶναι καὶ ποιανοῦ; Αὐτὸ μᾶλλον δια-
 φεύγει κάπως τῆ σύνθεσι. Καὶ ἂν εἶναι ἐνέργεια, προφανῶς θὰ
 ἐνεργηθῆ καὶ δὲν θὰ ἐνεργήσῃ, καὶ μαζὶ μὲ τὸ ὅτι θὰ ἐνεργηθῆ
 θὰ παύσῃ βέβαια'¹».

1. Γρηγορίου Θεολόγου, *Λόγος 31 (Θεολογικός 5)*, 6. PG 36, 140A.

71 Τὸ μὲν οὖν μὴ κατὰ πάντα δεῖν οἶεσθαι τοῖς θείοις ἔπεσθαι πατράσι τὸν πολὺν Ἀκίνδυνον, ἀλλ' ὡσπερ τινὰ κριτὴν, μᾶλλον δὲ τύραννον, προκαθήμενον, τὰ μὲν τῶν ἐκεῖνοις εἰρημένων ἐκβάλλειν καὶ παραρριπτεῖν ἀκυροῦντα μετὰ πολλῆς ἀναιδεΐας, 5 μηδὲ γοῦν λόγου τινὸς ἀξιώσαντα τὸ παράπαν, τὰ δὲ ἐγκρίνειν καὶ εἰσποιεῖσθαι διασπῶντα τῶν ἄλλων μετὰ πολλῆς ἐξουσίας καὶ τοὺς ἄλλους πάντας ταῖς ἀποσπᾶσι ταύταις μόναις στοιχεῖν βιάζεσθαι, παρείσθω νῦν λέγειν φανερόν ἐκ τῶν προδεδειγμένων ὄν. Τὸ δὲ δυσσεβὲς εἶναι δεικνύναι τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα 10 λέγειν κατ' αὐτὸν οὐσίαν εἶναι τοῦ Θεοῦ μικρὸν ὑπερθετέον. Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια, ἣν Γρηγόριος μὲν ὁ τῆς θεολογίας ἐπώνυμος μὴ τῶν καθ' ἑαυτὸ ὑφεστηκότων εἶπεν, ἀλλὰ τῶν ἐν ἐτέρῳ θεωρουμένων, ἐνεργεῖσθαι τε καὶ ὁμοῦ τῷ ἐνεργηθῆναι παύσεσθαι, φέρ' ἴδωμεν, ἐπειδὴ τῶν ἐν ἐτέρῳ θεωρουμένων ἐστίν, ἐν 15 τίνι θεωρεῖται καὶ πότερον, αὐτὸ τὸ ἐνεργεῖν τὸν Θεὸν ἐστὶν αὕτη ἢ τὰ ἐκ τοῦ ἐνεργεῖν τὸν Θεὸν ἀποτελούμενα;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'

Παράστασις ὅτι ἡ ἐνθεωρουμένη τῇ οὐσίᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος κατὰ τὸν θεολόγον ἐνέργεια ἄκτιστος ἐστὶ καὶ σύνθεσιν οὐδεμίαν ἐμποιεῖ, καὶ εἰ τῆς οὐσίας διενήνοχεν

72 Ἄλλ' ὅτι μὲν οὐκ ἐστὶν αὕτη τὰ ἀποτελέσματα, σαφές· οὐσιῶν γὰρ πεποιημένων ὁ Θεὸς ὑπάρχει ποιητής. Καθ' ἑαυτὰ τοίνυν ὑφεστήκασιν ἄγγελοι, ψυχαί, κόσμος ἅπας αἰσθητός, ἡ δὲ 20 ἐνέργεια αὕτη τοῦ Θεοῦ τῶν ἐν ἐτέρῳ θεωρουμένων ἐστίν. Οὐκοῦν οὔτε τῶν νοητῶν ἐστὶ κτισμάτων οὔτε μὴν τῶν αἰσθητῶν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἐνεργεῖν καὶ δημιουργεῖν τὸν Θεόν. Τί γὰρ δεῖ λέ-

71 Ὁ πολὺς Ἀκίνδυνος λοιπὸν νομίζει ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀκολουθῆ σὲ ὅλα τοὺς θείους πατέρες, ἀλλὰ σὰν κριτῆς, μᾶλλον δὲ σὰν τύραννος, προκαθήμενος ἄλλα ἀπὸ τὰ λεγόμενα ἐκείνων νὰ ἀφαιρῆ καὶ ν' ἀπορρίπτῃ ἀκυρώνοντάς τα μὲ πολλὴ ἀναίδεια, χωρὶς νὰ τὰ ἀξιῶνῃ προσοχῆς, κι' ἄλλα νὰ τὰ ἐγκρίνῃ καὶ νὰ τὰ δέχεται ἀποσπώντας τα ἀπὸ τὰ ὑπόλοιπα μὲ πολλὴ αὐθεντία καὶ νὰ ἀναγκάζῃ ὅλους τοὺς ἄλλους νὰ συμφωνοῦν μὲ μόνον αὐτὰ τὰ ἀποσπάσματα. Ἄς μὴ τὰ ἀναφέρωμε τώρα αὐτά, διότι εἶναι φανερὰ ἀπὸ τὰ προηγούμενα. Τὴν ἀπόδειξι δὲ περὶ τοῦ ὅτι εἶναι δυσσεβὲς τὸ νὰ λέγεται ὅτι ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα εἶναι κατ' αὐτὸν οὐσία τοῦ Θεοῦ, πρέπει νὰ τὴν ἀναβάλωμε γιὰ λίγο. Ἡ δὲ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, γιὰ τὴν ὁποία ὁ Γρηγόριος ὁ ἐπώνυμος τῆς θεολογίας εἶπε ὅτι δὲν εἶναι ἀπὸ τὰ καθ' αὐτὸ ὑφιστάμενα, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ παρατηρούμενα σὲ ἄλλο καὶ ὅτι ἐνεργεῖται καὶ ἀμέσως ἀφοῦ ἐνεργηθῆ παύεται, ἄς ἰδοῦμε, ἐπειδὴ εἶναι ἀπὸ τὰ θεωρούμενα σὲ ἄλλο, σὲ ποιό θεωρεῖται καὶ ποιό ἀπὸ τὰ δύο συμβαίνει, αὐτὴ ἡ ἐνέργεια εἶναι τὸ ἴδιο τὸ ἐνεργεῖν τοῦ Θεοῦ ἢ τὰ ἐπιτελούμενα ἀπὸ τὸ ἐνεργεῖν τοῦ Θεοῦ;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 19

**Παράστασις ὅτι ἡ παρατηρουμένη στὴν οὐσία τοῦ ἁγίου
Πνεύματος ἐνέργεια κατὰ τὸν θεολόγο εἶναι ἄκτιστη
καὶ δὲν προκαλεῖ καμμιά σύνθεσι, ἔστω κι' ἂν
διαφέρῃ ἀπὸ τὴν οὐσία**

72 Ἄλλ' ὅτι δὲν εἶναι αὐτὴ τὰ ἀποτελέσματα εἶναι σαφές· διότι ὁ Θεὸς εἶναι ποιητῆς οὐσιῶν μὲ ποιότητες. Καθ' ἑαυτὰ λοιπὸν ὑφίστανται οἱ ἄγγελοι, οἱ ψυχές, ὅλος ὁ αἰσθητὸς κόσμος, ἐνῶ ἡ ἐνέργεια τούτῃ τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀπὸ τὰ παρατηρούμενα μέσα σὲ ἄλλο. Ἐπομένως δὲν εἶναι οὔτε ἀπὸ τὰ νοητὰ κτίσματα οὔτε ὁμοῦ ἀπὸ τὰ αἰσθητά, ἀλλ' εἶναι τὸ ἴδιο τὸ ἐνεργεῖν καὶ δημιουργεῖν τοῦ Θεοῦ. Γιατί χρειάζεται νὰ λέγωμε ὅτι δὲν

γειν, ὅτι τῶν ἐν ταῖς οὐσίαις ἐνθεωρουμένων οὐκ ἔστιν; Οὐ γὰρ αἱ μὲν οὐσίαι ἀποτελέσματα καὶ οὐκ ἐνέργειά εἰσι Θεοῦ τοιαύτη, αἱ δ' αὐτῶν ποιότητες οὐκ εἰσιν ἀποτελέσματα. Πῶς οὖν οὐκ ἄκτιστος ἡ ἐνέργεια αὕτη τοῦ Θεοῦ μηδὲν οὔσα τῶν νοητῶν ἢ
 5 τῶν αἰσθητῶν κτισμάτων, καὶ μὴν τῶν ἐκ τῆς ἐνεργείας ταύτης ἀποτελεσμάτων; Ἄγγελοι μὲν καὶ ψυχαὶ τέλος οὐχ ἔξουσιν, ὡς πάντες ἴσμεν, ἀλλ' οὐδὲ συμβεβηκὸς εἰρήσεται ποτέ τις τούτων κατ' οὐδένα τρόπον, ἡ δὲ ἐνέργεια αὕτη παύεσθαι καὶ συμβεβηκὸς εἶναι πῶς εἴρηται. Τοιγαροῦν κἀντεῦθεν δῆλον ὡς οὐδὲν
 10 τῶν νοητῶν κτισμάτων αὕτη, οὐκοῦν οὐδὲ τῶν αἰσθητῶν· πῶς γὰρ τῶν μὲν ἔσται, τῶν δ' οὐκ ἔσται; Τῶν ἀριδῆλων τοιγαροῦν ὡς οὐδὲν τῶν ἀποτελεσμάτων· μηδὲν δ' οὔσα τῶν ἀποτελεσμάτων ἡ ἐνέργεια αὕτη, πῶς ἂν εἴη κτίσμα;

73 Ἐπεὶ δὲ καὶ τῶν ἐνθεωρουμένων τοῖς κτίσμασιν οὐκ ἔστι
 15 –κάκεινα γὰρ ἀποτελέσματα– τῶν ἐνθεωρουμένων ἄρα τῷ Θεῷ ἔστι· κατ' αὐτὴν γὰρ ὁ Θεὸς ποιητῆς τε καὶ δημιουργὸς καλεῖται. Διὸ καὶ ὁ θεολόγος εἰπὼν, «εἰ μὴ οὐσία εἴη, ἐνέργεια τοῦτ' ἂν εἴη Θεοῦ», ἐπήνεγκε, «τί γὰρ ἕτερον καὶ τίνος; Τοῦτο γὰρ πῶς καὶ φεύγει σύνθεσιν», τοῦτο λέγων ἀντικρυς, ὡς εἰ καὶ
 20 διαφέρει τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ ἡ ἐνθεωρουμένη ταύτη ἐνέργεια (ἡ μὲν γὰρ τῶν ἐν ἐτέρῳ ἐνθεωρουμένων ἐστίν, ἡ δὲ τῶν καθ' ἑαυτὸ ὑφεστηκότων), ἀλλ' οὐκ ἔστι διὰ τοῦτο σύνθετον τὸ θεῖον. Τὸ δ' ὅπως, δι' ὃ προσέγραψεν ὁ μέγας τὸ «πῶς», ἐν τῷ Περὶ τῶν θείων ἐνεργειῶν καὶ τῆς κατ' αὐτὰς
 25 μεθέξεως ἡμῖν εἴρηται. Πρὸς ὃ δ' ἡμῖν ὁ λόγος νῦν, εἰ τῶν ἐνθεωρουμένων τῷ Θεῷ ἡ ἐνέργεια αὕτη, πῶς οὐκ ἄκτιστος;

εἶναι ἀπὸ τὰ παρατηρούμενα μέσα στὶς οὐσίες; Διότι δὲν συμβαίνει οἱ μὲν οὐσίες νὰ εἶναι ἀποτελέσματα καὶ ὄχι τέτοια ἐνέργεια Θεοῦ, ἐνῶ οἱ ποιότητές τους νὰ μὴ εἶναι ἀποτελέσματα. Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι ἄκτιστη τούτη ἡ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ δὲν εἶναι τίποτε ἀπὸ τὰ νοητὰ ἢ τὰ αἰσθητὰ κτίσματα, καὶ μάλιστα ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐνέργειας τούτης; Οἱ ἄγγελοι καὶ οἱ ψυχές βέβαια δὲν θὰ ἔχουν τέλος, ὅπως ὅλοι γνωρίζομε, ἀλλὰ οὔτε συμβεβηκὸς μπορεῖ ποτὲ νὰ λεχθῆ κάποιο ἀπὸ αὐτὰ κατὰ κανένα τρόπο, ἐνῶ ἡ ἐνέργεια τούτη λέγεται ὅτι σταματᾷ καὶ εἶναι κάπως συμβεβηκός. Ἐπομένως καὶ ἀπὸ αὐτὰ εἶναι φανερό ὅτι αὐτὴ δὲν εἶναι κανένα ἀπὸ τὰ νοητὰ κτίσματα, καὶ βέβαια οὔτε ἀπὸ τὰ αἰσθητά· διότι πῶς ἀπὸ τὰ πρῶτα μπορεῖ νὰ εἶναι, ἀπὸ τὰ ἄλλα ὅμως ὄχι; Εἶναι λοιπὸν ὀλοφάνερο ὅτι δὲν εἶναι κανένα ἀποτέλεσμα· ἀφοῦ δὲ ἡ ἐνέργεια τούτη δὲν εἶναι κανένα ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα, πῶς θὰ μπορούσε νὰ εἶναι κτίσμα;

- 73 Ἐπειδὴ ἡ ἐνέργεια δὲν εἶναι ἀπὸ τὰ παρατηρούμενα στὰ κτίσματα –διότι κι' ἐκεῖνα εἶναι ἀποτελέσματα–, ἄρα εἶναι ἀπὸ τὰ παρατηρούμενα στὸ Θεό· πράγματι κατ' αὐτὴν καλεῖται ὁ Θεὸς ποιητὴς καὶ δημιουργός. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ θεολόγος, ἀφοῦ εἶπε, «ἂν δὲν εἶναι οὐσία, τοῦτο θὰ εἶναι ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ», προσέθεσε, «διότι τί ἄλλο θὰ μπορούσε νὰ εἶναι καὶ ποιῶ; Τοῦτο ἄλλωστε καὶ ξεφεύγει τῆ σύνθεσι»¹, ἰσχυριζόμενος ἀκριβῶς τοῦτο, ὅτι, ἂν καὶ διαφέρει ἀπὸ τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ ἡ παρατηρουμένη μέσα σ' αὐτὴν ἐνέργεια (διότι ἡ δευτέρα εἶναι ἀπὸ τὰ παρατηρούμενα σὲ ἄλλο, ἢ πρώτη εἶναι ἀπὸ τὰ καθ' αὐτὸ ὑφιστάμενα), ἀλλὰ δὲν εἶναι γι' αὐτὸ σύνθετο τὸ θεῖο. Τὸ δὲ κατὰ ποιὸν τρόπο, γιὰ τὸ ὁποῖο ὁ μέγας προσέγραψε τὸ «πῶς», ἔχει λεχθῆ ἀπὸ μᾶς στὸ *Περὶ θείων ἐνεργειῶν καὶ τῆς μεθέξεως κατ' αὐτές*. Τοῦτο ὅμως εἶναι θέμα μας τώρα· ἂν αὐτὴ ἡ ἐνέργεια εἶναι ἀπὸ τὰ παρατηρούμενα στὸ Θεό, πῶς δὲν εἶναι ἄκτι-

1. Ἐνθ' ἄνωτ.

Οὐδὲν γὰρ τῶν ἐνθεωρουμένων τῷ Θεῷ κτιστόν. Πῶς γὰρ καὶ ταῦτα τῶν θεολόγων λεγόντων, «οὐκ ἔστι τῶν ἐν τῷ Θεῷ τι κτιστόν, ὡς οὐδὲ τῶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τι ἄκτιστον»; «Ἄλλ' ἐνεργεῖσθαι γέγραπται», φησί. Καὶ τί τοῦτο; Καὶ ἡ θεία γὰρ 5 ἐνεργεῖται πρόνοια κατὰ τὸν εἰπόντα «ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς ὁ Χριστὸς ἐκάθισε θεϊκῶς ἐνεργῶν τὴν τῶν ὄλων πρόνοιαν». Ὁ δὲ Νύσσης θεῖος Γρηγόριος «οὐ τρεῖς θεοὺς ὀνομάζειν», φησί, «δυνάμεθα τοὺς τὴν θεατικὴν καὶ ἐποπτικὴν δύναμιν τε καὶ ἐνέργειαν συνημμένως καὶ ἀδιακρίτως ἀλλήλων ἐφ' ἡμῶν τε 10 καὶ πάσης τῆς κτίσεως ἐνεργοῦντας· ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο κτίσμα τις ἐρεῖ τὴν θείαν πρόνοιαν καὶ τὴν θεατικὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν θέλων εὐσεβεῖν».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'

Ὅτι ταύτην κτιστὴν εἶναι φανερώς δογματίζων ὁ Ἀκίνδυνος τὴν πέμπτην καὶ τὴν ἕκτην τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων τελέως ἀθετεῖ

74 Μᾶλλον δὲ ἵνα δι' ἐνὸς ἄμφω παρασταίῃ τό τε μὴ πᾶν τὸ ἐνεργούμενον ὑπάρχειν κτίσμα καὶ τὸ ἐνθεωρεῖσθαι τῷ Θεῷ 15 ταύτην τὴν ἐνέργειαν, τῆς ἀγίας καὶ οἰκουμενικῆς πέμπτης συνόδου νῦν ἐπιμνηστέον. Γράφουσι γὰρ ἐπὶ λέξεως ἡ θειότατη σύνοδος αὕτη· «ἔλεγεν ὁ Ὁριγένης ὅτι ὁ Θεὸς ἀπὸ τοῦ μὴ κτίζειν ἐλθὼν εἰς τὸ κτίζειν, πάντως ἐτράπη ἀφ' ἑτέρου εἰς ἕτερον'. Λέγομεν δὲ ἡμεῖς ὅτι οὐ κατὰ τὴν φύσιν ἐτράπη, ἀλλὰ κατὰ τὴν 20 ἐνέργειαν, μᾶλλον δὲ οὐδὲ κατὰ ταύτην. Εἶχε μὲν γὰρ αἰεὶ τὴν δύναμιν τοῦ κτίζειν καὶ δημιουργεῖν, ἐνηργήθη δὲ ἡ τοιαύτη δύ-

στη; Διότι τίποτε ἀπὸ τὰ παρατηρούμενα στὸ Θεὸ δὲν εἶναι κτιστό. Πῶς δὲ κι' αὐτά, ἐνῶ οἱ θεολόγοι λέγουν, «δὲν ὑπάρχει τίποτε κτιστὸ ἀπὸ τὰ ὑφιστάμενα στὸ Θεό, ὅπως δὲν ὑπάρχει τίποτε ἀπὸ τὰ ὑφιστάμενα στὸν ἄνθρωπο ἄκτιστα»²; Ἀλλά, λέγει, «ἔχει γραφῆ ὅτι ἐνεργεῖται». Καὶ τί σημαίνει τοῦτο; Διότι καὶ ἡ θεία πρόνοια ἐνεργεῖται σύμφωνα μὲ αὐτὸν ποὺ εἶπε, «ὁ Χριστὸς ἐκάθισε στὰ δεξιὰ τοῦ Πατρός, θεϊκῶς ἐνεργώντας τὴν πρόνοια τῶν ὄλων»³. Ὁ δὲ θεῖος Γρηγόριος Νύσσης λέγει, «δὲν μπορούμε νὰ ὀνομάζουμε τρεῖς θεοὺς αὐτοὺς ποὺ ἐνεργοῦν συνημμένως καὶ ἀδιακρίτως ἀναμεταξύ τους τὴ θεατικὴ καὶ ἐποπτικὴ δύναμι καὶ ἐνέργεια σ' ἐμᾶς καὶ σὲ ὅλη τὴν κτίσι· ἀλλὰ δὲν μπορεῖ κανεὶς γιὰ τοῦτο νὰ εἰπῆ κτίσμα τὴ θεία πρόνοια καὶ τὴ θεατικὴ δύναμι τοῦ Θεοῦ, ἂν θέλῃ νὰ εὐσεβῆ»⁴.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 20

**Ὅτι ὁ Ἀκίνδυνος, δογματίζοντας φανερὰ ὅτι τούτη
εἶναι κτιστή, ἀθετεῖ τελείως τὴν πέμπτη καὶ
τὴν ἕκτη οἰκουμενικὴ σύνοδο**

74 Μᾶλλον, γιὰ νὰ παρασταθοῦν καὶ τὰ δυὸ μὲ ἓνα παράδειγμα, τὸ ὅτι δὲν εἶναι κάθε τι τὸ ἐνεργούμενο κτίσμα καὶ τὸ ὅτι ἡ ἐνέργεια τούτη παρατηρεῖται στὸ Θεό, πρέπει τώρα νὰ μνημονεύσωμε τὴν πέμπτη ἀγία καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδο. Διότι οἱ τῆς θειοτάτης αὐτῆς συνόδου γράφουν κατὰ λέξι· «ὁ Ὁριγένης ἔλεγε ὅτι ὁ Θεὸς ποὺ ἦλθε ἀπὸ τὸ μὴ κτίζειν στὸ κτίζειν, ὅπωςδῆποτε μεταβλήθηκε ἀπὸ τὸ ἄλλο στὸ ἄλλο'. Ἐμεῖς ὅμως λέγομε ὅτι δὲν μεταβλήθηκε κατὰ τὴ φύσι, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐνέργεια, ἐνεργήθηκε δὲ ἡ τέτοια δύναμις ὅταν ἠθέλησε». Ἐὰρ δὲν εἶναι

2. Πρβλ. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, *Πρὸς Μαρίνον*, PG 91, 96A.

3. Ἰω. Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ὀρθοδόξου πίστεως* 4, 1, PG 94, 1104A.

4. *Πρὸς Ἀβλάβιον*, W. Jaeger, 3, 1, σ. 49· PG 45, 128A.

ναμιν ὅτε ἠβουλήθη». Ἐρ' οὐ σαφῶς ἄνους ὁ Ἀκίνδυνος, «τὸ ἐνεργούμενον κτιζόμενον νοοῦμεν» γράφων; Ἐνηργήθη γὰρ ἀλλ' οὐκ ἐκτίσθη ἡ αἰδίου δύναμις.

75 «Ἄλλὰ καὶ παύεται», φησὶν, «ἡ ἐνέργεια αὕτη». Ἄλλὰ καὶ
 5 ὁ μέγας Βασίλειος «τὴν τοῦ Θεοῦ πρόγνωσιν περὶ τινος παύε-
 σθαί» φησι «προβάντος τοῦ προεγνωσμένου». Καὶ τῆς ἕκτης
 τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων ἔργον ἦν καὶ σπούδασμα θειότατον,
 τὸ μὲν ἀφεῖναι τὰς ἀμαρτίας τῷ παραλυτικῷ καὶ τὸ ζωοποιῆσαι
 τὴν τοῦ ἀρχισυναγώγου παῖδα τὸν Χριστὸν θείαν καὶ ἄκτιστον
 10 ἐνέργειαν ἀποφήνασθαι τῇ θείᾳ φύσει τοῦ Χριστοῦ κατάλληλον,
 τὸ δ' ἀνθρωπίνῃ χειρὶ κρατῆσαι τῆς παιδὸς καὶ γλώττη φθέγγε-
 σθαι κτιστὴν διατελεῖν ἐνέργειαν, τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει τοῦ Χρι-
 στοῦ κατάλληλον. Τηλικαύτην ἀθετοῦσί τε καὶ ἀναιρεῖν τολμῶ-
 σι σύνοδον οἱ τὴν τοῦ Θεοῦ ἐνέργειαν εἰς κτίσμα κατασπῶντες,
 15 ὡς ἐνεργουμένην ἢ παυομένην εἰρημένην. Τό τε γὰρ ζωοποιεῖν
 ἤρξατο καὶ πέπαυται τηνικαῦτα τῆς παιδὸς ἀναβιούσης, ἀλλ' οὐ
 διὰ τοῦτο τὸ ζωοποιεῖν κτιστὴ ἐνέργεια Θεοῦ ἐστὶ. Καὶ ὁ παρα-
 λυτικὸς εἰληφῶς τὴν ἄφασιν τῶν προημαρτημένων οὐκέτ' ἐδεῖ-
 το κατὰ ταῦτα τοῦ ταύτην ἐνεργοῦντος. Ἐν γὰρ τοῖς τοιούτοις τὸ
 20 ἀρχεσθαι ἢ παύεσθαι τῆς φανερώσεώς ἐστίν, ἀλλ' οὐκ αὐτῆς
 τῆς ἐνεργείας, ἥτις θεία δύναμις ἐστὶ φανερούμενη διὰ τῶν ἀπο-
 τελεσμάτων, ἅτε μηδὲ χωρῶντων τούτων τὸ διηνεκές· ἐκείνη
 γὰρ ἀκάματος.

σαφῶς ἀνόητος ὁ Ἀκίνδυνος, ἀφοῦ γράφει, «ἐννοοῦμε τὸ ἐνεργούμενο κτιζόμενο»; Διότι ἡ αἴδια δύναμις ἐνεργήθηκε ἀλλὰ δὲν ἐκτίσθηκε.

75 Ἄλλά, λέγει, «καὶ σταματᾷ αὐτὴ ἡ ἐνέργεια». Ἄλλά καὶ ὁ μέγας Βασίλειος λέγει «ὅτι οἱ πρόγνωσις τοῦ Θεοῦ γιὰ κάποιο πρᾶγμα σταματᾷ ὅταν τὸ προεγνωσμένο πραγματοποιηθῆ»¹. Καὶ τῆς ἕκτης οἰκουμενικῆς συνόδου ἔργο καὶ φροντίδα ἦταν νὰ ἀποφανθῆ ὅτι εἶναι θεία καὶ ἄκτιστη ἐνέργεια τὸ ὅτι ὁ Χριστὸς συγχωροῦσε τὶς ἁμαρτίες στὸν παραλυτικὸ² κι' ἐζωοποιοῦσε τὴν κόρη τοῦ ἀρχισυναγώγου³, κατάλληλη γιὰ τὴ θεία φύσι τοῦ Χριστοῦ· τὸ ὅτι δὲ ἐκράτησε τὴν κόρη μὲ ἀνθρώπινο χέρι καὶ τῆς ὠμίλησε μὲ ἀνθρώπινη γλῶσσα ν' ἀποφανθῆ ὅτι εἶναι κτιστὴ ἐνέργεια, κατάλληλη γιὰ τὴν ἀνθρώπινη φύσι τοῦ Χριστοῦ. Μιὰ τόσο μεγάλη σύνοδο ἀθετοῦν καὶ τολμοῦν ν' ἀναιρέσουν ἐκεῖνοι ποὺ ὑποβιβάζουν σὲ κτίσμα τὴν ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ ἔχει λεχθῆ ὅτι ἐνεργεῖται καὶ παύεται. Καὶ τὸ ζωοποιεῖν ἄρχισε κι' ἐσταμάτησε τότε, ἀφοῦ ἡ κόρη ἀνεβίωσε, ἀλλὰ γιὰ τὸ λόγο τοῦτο τὸ ζωοποιεῖν δὲν εἶναι κτιστὴ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὁ παραλυτικὸς, ἀφοῦ ἐπῆρε τὴν ἄφεσι τῶν προηγούμενων ἁμαρτιῶν, δὲν ἐχρειαζόταν πλέον γι' αὐτὸ τὸ θέμα τὴν ἄφεσι ἐκείνου ποὺ τὴν ἐνήργησε. Σ' αὐτὲς τὶς περιπτώσεις, τὸ ν' ἀρχίζη καὶ νὰ παύεται εἶναι γνῶρισμα τῆς φανερώσεως, ὄχι τῆς ἴδιας τῆς ἐνέργειας, ἡ ὁποία εἶναι θεία δύναμις ποὺ φανερώνεται μὲ τὰ ἀποτελέσματα, καθ' ὅσον τοῦτα δὲν χωροῦν κἂν τὸ διηνεκές· ἐνῶ ἐκεῖνη εἶναι ἀκούραστη.

1. *Κατ' Εὐνομίον* 4, PG 29, 680B.

2. *Ματθ.* 9, 2.

3. *Ματθ.* 9, 25.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ΄

**Παράστασις ὅτι κἄν συμβεβηκός πως λέγεται ἡ ἐνέργεια
αὕτη, ἀλλ' οὐχ οἷον μὴ προσεῖναι τῷ Θεῷ·
ἐν ἧ̄ δια πολλῶν ἀπόδειξις ὅτι διαφέρει
τῆς ἀκτίστου οὐσίας ἡ ἄκτιστος
ἐνέργεια**

76 Ἄλλὰ γὰρ τί μηκύνω συνείρων; Οὐ γὰρ ὅτι δημιουργεῖν ὁ
Θεὸς ἤρξατο καὶ πέπαιται ὅτε ἠθέλησεν αὐτός, διὰ τοῦτο μὴ
φυσικῶς ἐρουῶμεν τὸ δημιουργεῖν ἔχειν τὸν Θεόν, ταυτὸ δ' εἰπεῖν
ταύτην τὴν ἐνέργειαν. Εἰ δὲ φυσικῶς αὕτη πρόσεστι Θεῷ, πῶς
5 οὐκ ἄκτιστος; Ἐπεὶ γὰρ καὶ τῶν ἐν τῷ Θεῷ θεωρουμένων
ἐστίν, ἀλλ' οὐ καθ' ἑαυτὴν ὑφεστηκυῖα, τῶν δ' ἐν ἐτέρῳ θεω-
ρουμένων τὰ μὲν φυσικῶς ἐστι, τὰ δὲ κατὰ συμβεβηκός, συμβε-
βηκός δὲ τῷ Θεῷ οὐδὲν ἐνθεωρεῖται (καὶ γὰρ οὐδ' ἐπίκτητον
οὐδὲ μεταβαλλόμενον, ὁποῖον τὸ κυρίως ἐστὶ συμβεβηκός), φυ-
10 σικῶς ἄρα πρόσεστιν ἡ ἐνέργεια αὕτη τῷ Θεῷ. Τὸ δὲ φυσικῶς
προσόν, εἰ καὶ συμβεβηκός ἐστιν ὅτε λέγεται πρὸς τὴν οὐσίαν
ἀντιδιαστελλόμενον, ἀλλ' οὐ πάντως ἐστὶ συμβεβηκός οὐδὲ
τοιούτον οἷον τῷ Θεῷ προσεῖναι φθάσας ἀπηγόρευσεν ὁ λόγος.

77 Τοῦτο δὴ καὶ παρὰ τοῦ σοφοῦ τὰ θεῖα Κυρίλλου διδασκό-
15 μεθα γράφοντος πρὸς τοὺς διατεινομένους συμβεβηκός εἶναι τὸ
ἐν τῷ Θεῷ ἀγέννητον, εἰ μὴ οὐσία εἶη· «σοφὸν μὲν τὸ λέγειν
μηδὲν συμβαίνειν τῇ οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ, διὰ τὸ ἔχειν αὐτὴν ἐξ ἑαυ-
τῆς τὸ τέλειον. Ὁρῶμεν δὲ ὅτι πολὺς ὑμᾶς ἀναγκάσει λόγος ὡς
συμβεβηκότα τινὰ νοεῖν ἐπὶ Θεοῦ καὶ εἰ μὴ πάντως συνέβη. Τί

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 21

Παράστασις ὅτι κι' ἂν λέγεται κάπως συμβεβηκὸς αὐτὴ ἡ ἐνέργεια, ἀλλ' ὄχι μὲ τὴν ἔννοια ὅτι δὲν προσυπάρχει στὸ Θεό· ὅπου παρατίθεται μὲ πολλὰ ἐπιχειρήματα καὶ ἀπόδειξις ὅτι διαφέρει ἡ ἄκτιστη ἐνέργεια ἀπὸ τὴν ἄκτιστη οὐσία

76 Ἄλλὰ γιὰ ποιό λόγο ἐπεκτείναμε ἐπαναλαμβάνοντας τὰ ἴδια; Γιὰ τὸ λόγο ὅτι ὁ Θεὸς ἄρχισε νὰ δημιουργῇ κι' ἐσταμάτησε ὁ ἴδιος ὅταν θέλησε, δὲν θὰ εἰποῦμε βέβαια ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει τὸ δημιουργεῖν μὴ φυσικῶς, δηλαδὴ τούτῃ τὴν ἐνέργεια. Ἄν ὅμως αὐτὴ προσυπάρχη στὸ Θεὸ φυσικῶς, πῶς δὲν εἶναι ἄκτιστη; Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶναι ἀπὸ τὰ παρατηρούμενα μέσα στὸ Θεό, ἀλλὰ δὲν ὑφίσταται καθ' ἑαυτήν, ἐνῶ τὰ παρατηρούμενα σὲ ἄλλο, ἄλλα εἶναι φυσικῶς καὶ ἄλλα κατὰ συμβεβηκός, στὸ Θεὸ ὅμως δὲν παρατηρεῖται κανένα συμβεβηκός (διότι δὲν εἶναι οὔτε ἐπίκτητο οὔτε μεταβαλλόμενο, κάτι ποὺ εἶναι τὸ κυρίως συμβεβηκός), ἄρα φυσικῶς προσυπάρχει ἡ ἐνέργεια τούτῃ στὸ Θεό. Τὸ φυσικῶς προσὸν ὅμως, ἂν καὶ μερικὲς φορές, ἀντιδιαστελλόμενο πρὸς τὴν οὐσία, λέγεται συμβεβηκός, ἀλλὰ δὲν εἶναι ὅπωςδήποτε συμβεβηκός οὔτε τέτοιο ποὺ μόλις πρὸ ὀλίγου ὁ λόγος ἀρνήθηκε ὅτι προσυπάρχει στὸ Θεό.

77 Τοῦτο λοιπὸν διδασκόμαστε καὶ ἀπὸ τὸν σοφὸ στὰ θεῖα Κύριλλο, ποὺ λέγει πρὸς αὐτοὺς ποὺ ἰσχυρίζονται ὅτι τὸ ἀγέννητο στὸ Θεὸ εἶναι συμβεβηκός, ἂν δὲν εἶναι οὐσία· «εἶναι σοφὸ νὰ λέγη κανεὶς ὅτι τίποτε δὲν συμβαίνει στὴ οὐσία τοῦ Θεοῦ, διότι ἔχει τὴν τελειότητα ἀφ' ἑαυτῆς. Βλέπομε μάλιστα ὅτι πολὺς λόγος θὰ μᾶς ἀναγκάσῃ, ὥστε νὰ θεωροῦμε ἐπὶ τοῦ Θεοῦ μερικὰ πράγματα ὡς συμβεβηκότα, ἔστω καὶ ἂν δὲν συνέ-

γὰρ ἐροῦμεν ἐννοοῦντες; ὅτι πρὸ μὲν τῆς διακοσμήσεως τοῦδε τοῦ παντός ἦν μὲν κατ' οὐσίαν δημιουργὸς οὕτω δὲ τοῦτο τῆ ἐνεργείᾳ, διὰ τὸ μὴ τῶν ὄντων τι παρῆχθαι πρὸς γένεσιν· ἐπειδὴ δὲ ἐποιήθη τὸ πᾶν, γέγονεν ὡσπερ καὶ δημιουργὸς καὶ τρόπον
 5 τινὰ συμβέβηκε τοῦτο αὐτῷ καὶ ἐνεργείᾳ ὀφθῆναι τοιοῦτον. Εἰ τοίνυν νοεῖται τινα τῶν πραγμάτων ὡς ἐπισυμβεβηκότα τῷ Θεῷ, τί μάτην περὶ τοῦ μηδὲν συμβεβηκέναι λέγειν τῷ Θεῷ τὸ ἀγέννητον διατείνεσθε, ἐν τῷ τοιῷδε σχήματι φαινομένων τινῶν, ὅσαπέρ ἐστι κατ' οὐσίαν αὐτῷ;». Καὶ πάλιν, μετὰ τὴν ἀπα-
 10 ρίθμησιν τῶν τῷ Θεῷ προσόντων φυσικῶς, «εἰ τοίνυν», φησὶν, «οὐχ ὅσα προσεῖναι λέγεται κατὰ φύσιν τῷ Θεῷ, ταῦτα πάντα ἔσται αὐτοῦ καὶ οὐσία, λείπεται λέγειν αὐτῇ τῇ οὐσίᾳ συμβεβηκέναι μέχρι μόνης οὕτω νοούμενα φωνῆς». Ἄρ' οὐχὶ καὶ τοῦτο σαφὲς ἐντεῦθεν ὃν τυγχάνει, καθάπερ ἐκ γεωμετρικοῦ τινος πο-
 15 ρίσματος ἀναφανέν, ὡς ὁ μὲν Ἀκίνδυνος κατὰ μίμησιν Ἀρείου καὶ Εὐνομίου καὶ τῶν ὁμοίων ἕκαστον τῶν φυσικῶς καὶ οὐσιωδῶς προσόντων τῷ Θεῷ οὐσίαν εἶναι δογματίζει καὶ κτιστὸν ἅπαν ὅπερ μὴ οὐσία, προφάσει τῆς ἀπλότητος τῆς θείας καὶ τῷ μὴ βούλεσθαι τὸ συμβεβηκὸς εὐσεβῶς ἐπὶ Θεοῦ νοούμε-
 20 νον ἀκτιστον προσίεσθαι, καλῶς δ' ἡμεῖς ποιοῦντες ἀντιλέγομεν αὐτῷ, καθάπερ ἐκείνοις οἱ θεοειδεῖς πατέρες;

78 Οὐ μὴν ἀλλ' ἐπεὶ συμβεβηκέναι καὶ συμβεβηκὸς εἶρηκεν ὁ θεολόγος ταύτην τὴν ἐνέργειαν, ἥτις τὰ κτίσματα κατὰ τὸν Ἀκίνδυνόν ἐστι, πάντ' ἔσται τὰ κτίσματα συμβεβηκότα κατ' αὐ-
 25 τόν. Εἰ δὲ τὰ συμβεβηκότα μόνον τοῖς οὐσίαις ὅπως οὖν τὴν ἐνέργειαν ταύτην εἶναι λέγει τοῦ Θεοῦ, ἐπειδήπερ ἐστὶ συμβεβηκός, ἀκτίστους ἡμῖν ὁ τοῦτο λέγων εἰσάγει τὰς τῶν ὄντων οὐσίας,

βηκαν ὅπωςδήποτε. Πράγματι τί θὰ εἰποῦμε ὅτι ἐννοοῦμε, ὅτι πρὶν ἀπὸ τῆ διακόσμησι τούτου τοῦ σύμπαντος ἦταν μὲν ὁ Θεὸς κατὰ τὴν οὐσία δημιουργὸς, ὄχι ὅμως κατὰ τὴν ἐνέργεια, γιὰ τὸ λόγο ὅτι δὲν εἶχε παραχθῆ κάποιο ἀπὸ τὰ ὄντα σὲ γένεσι· ὅταν ὅμως ἐδημιουργήθη τὸ σύμπαν, ἔγινε καὶ δημιουργὸς καὶ κατὰ κάποιον τρόπο ἔχει συμβῆ τοῦτο σ' αὐτόν, ὅτι ἐφάνηκε τέτοιος κατ' ἐνέργεια. Ἐὰν λοιπὸν μερικὰ πράγματα νοοῦνται ὅτι ἔχουν ἐπισυμβῆ στὸ Θεό, γιὰτί ἐπικαλεῖσθε ματαίως τὸ ἀγέννητο γιὰ νὰ μὴ λέγωμε ὅτι τίποτε δὲν ἔχει συμβῆ στὸ Θεό, καθὼς σ' αὐτοῦ τοῦ εἶδους τὸ σχῆμα φαίνονται μερικὰ πού ἀνήκουν σ' αὐτόν κατ' οὐσία;»¹. Καὶ πάλι μετὰ τὴν ἀπαρίθμησι τῶν φυσικῶν προσόντων στὸ Θεὸ λέγει, «ἂν λοιπὸν ὅσα λέγεται ὅτι προσυπάρχουν κατὰ φύσι στὸ Θεὸ δὲν εἶναι ὅλα καὶ οὐσία αὐτοῦ, ὑπολείπεται νὰ λέγωμε ὅτι ἔχουν συμβῆ στὴν οὐσία νοούμενα ἔτσι μόνον μέχρι τῆς λέξεως»². Δὲν εἶναι λοιπὸν καὶ τοῦτο σαφές καὶ ἐδῶ, σὰν νὰ ἀναφάνηκε ἀπὸ κάποιο γεωμετρικὸ πόρισμα, ὅτι ὁ μὲν Ἀκίνδυνος κατὰ μίμησι τοῦ Ἀρείου καὶ τοῦ Εὐνομίου καὶ τῶν ὁμοίων δογματίζει ὅτι καθένα ἀπὸ τὰ φυσικῶς καὶ οὐσιωδῶς προσόντα στὸ Θεὸ εἶναι οὐσία καὶ ὅτι κάθε τι πού δὲν εἶναι οὐσία εἶναι κτιστό, μὲ πρόφασι τῆ θεία ἀπλότητα καὶ μὲ τὸ ὅτι δὲν θέλει νὰ δεχθῆ εὐσεβῶς νοούμενο ὡς ἄκτιστο τὸ συμβεβηκός· καὶ καλῶς ἐμεῖς ἀντιλέγομε σ' αὐτόν, ὅπως σ' ἐκείνους οἱ θεοειδεῖς πατέρες;

78 Ἄλλ' ὅμως, ἐπειδὴ ὁ θεολόγος εἶπε τὴν ἐνέργεια τούτη συμβεβηκέναι καὶ συμβεβηκός, ἢ ὁποῖα κατὰ τὸν Ἀκίνδυνο εἶναι τὰ κτίσματα, ὅλα τὰ κτίσματα θὰ εἶναι κατ' αὐτόν συμβεβηκόντα. Ἐὰν δὲ λέγη ὅτι ἡ ἐνέργεια τούτη τοῦ Θεοῦ εἶναι μόνον τὰ ὅπωςδήποτε συμβεβηκόντα στὰ ὄντα, ἐπειδὴ εἶναι συμβεβηκός, αὐτὸς πού τὸ λέγει τοῦτο μᾶς διδάσκει ἄκτιστες τίς οὐσίες τῶν

1. *Θησαυροὶ 31*, PG 75, 445D-448A.

2. Αὐτόθι, 449A.

τὸν παρ' Ἑλλησιν ἀρχαῖον ὕθλον ἀνακαλούμενος. Ἀκόλουθόν
 γε μὴν τὸν κατὰ τὴν ἐνέργειαν κτίσμα ποιοῦντα τὸν Θεὸν ἄκτι-
 στα νομίζειν καὶ οὕτω τὰ κτίσματα θεοποιεῖν. Ἐπεὶ δὲ μὴ τῶν
 ἐν τοῖς κτίσμασι συμβεβηκότων, ἐν τῷ Θεῷ ἀνάγκη εἶναι τὴν
 5 ἐνέργειαν ταύτην, μὴ πάντως συμβεβηκὸς ὑπάρχουσαν ἀλλ' ὡς
 φυσικῶς προσοῦσαν. Ἀλλὰ γὰρ ὡσπερ ὁ θεολόγος Γρηγόριος
 συμβεβηκὸς ἔφη τὴν θείαν ἐνέργειαν, περὶ ἧς ἡμῖν ὁ λόγος, μὴ
 πάντως ὑπάρχουσαν καθάπερ δέδεικται συμβεβηκός, οὕτω καὶ
 ἐνεργουμένην, μὴ πάντως οὔσαν ἐνεργουμένην ἀλλὰ καὶ ἐνερ-
 10 γοῦσαν, καὶ παυομένην μὴ πάντως παυομένην. Περὶ γὰρ τῆς οὐ-
 σίας τοῦ Πνεύματος ποιούμενος τὸν λόγον ὁ θεολόγος καὶ πρὸς
 τοὺς ἐνέργειαν αὐτὸ λέγοντας ὑπάρχειν μόνην ἀντιλέγων, πρὸς
 τὴν τοῦ Πνεύματος ἄκτιστον οὐσίαν ἀντιδιαστέλλων τὴν ἄκτι-
 στον τοῦ Πνεύματος ἐνέργειαν, τὴν πρὸς ἀλλήλας ἐπιδείκνυσι
 15 διαφορὰν. Ἡ μὲν γὰρ οὐσία οὐκ ἔσθ' ὅπως ἂν ρηθεῖη ποτὲ συμ-
 βεβηκός, καθ' ἑαυτὴν ὑπάρχουσα, ἡ δὲ ἐνέργεια ἔσθ' ὅπως ἂν
 ρηθεῖη, μὴ οὐσία οὔσα μηδὲ καθ' ἑαυτὴν ὑπάρχουσα, εἰ καὶ μὴ
 πάντως ἂν ρηθεῖη, τῷ φυσικῶς ἐνθεωρεῖσθαι καὶ μὴ κατὰ συμ-
 βεβηκός. Καὶ ἡ μὲν οὐσία κατ' οὐδένα τρόπον ἐνεργεῖται, ἡ δὲ
 20 ἐνέργεια ἐνεργεῖται, ἀλλ' οὐ πάντως, ταυτὸν δ' εἰπεῖν, οὐχ ὡς τὰ
 κτίσματα καὶ τῷ μὴ ἐνεργεῖσθαι ταύτην μόνον ἀλλὰ καὶ θείως
 ἐνεργεῖν, κατὰ τὸν εἰπόντα, «τῆς μὲν θείας φύσεώς ἐστι τὸ γεν-
 νᾶν, τῆς δὲ ἐνεργείας τὸ ποιεῖν». Καθάπερ γὰρ λέγεται τι πρᾶ-
 γμα παρ' ἡμῶν τῶν ἐκτὸς ἡμῶν ὑπάρχον, λέγεται δὲ παρ' ἡμῶν
 25 καὶ ὁ λόγος ὁ ἡμέτερος, ἀλλ' ὡς ἔμφυτος οὔσα κίνησις ἡμῶν,
 διὸ καὶ τὸν ἡμέτερον λόγον ἔσθ' ὅτε λέγειν φαμὲν ἀλλ' οὐχὶ λέ-
 γεσθαι μόνον, οὐ μὴν δὲ καὶ τὸ παρ' ἐκείνου λεγόμενον· οὕτω
 κάπὶ τῆς ἐμφύτου ἐνεργείας λέγοιτ' ἂν εἰκότως καὶ ἐνεργεῖν καὶ
 ἐνεργεῖσθαι. Καὶ ἡ μὲν οὐσία τοῦ Πνεύματος ἀνέκφαντός ἐστι

όντων, ἀνασύροντας τὴν ἀρχαία μωρία³. Εἶναι βέβαια ἀκόλουθο, αὐτὸς ποὺ κατὰ τὴν ἐνέργεια καθιστᾷ κτίσμα τὸν Θεὸ νὰ νομίζη τὰ κτίσματα ἄκτιστα κι' ἔτσι νὰ τὰ θεοποιῇ. Ἐπειδὴ ὁμως ἡ ἐνέργεια αὐτὴ δὲν εἶναι ἀπὸ τὰ συμβεβηκότα στὰ κτίσματα, κατ' ἀνάγκη εἶναι στὸ Θεό, ἀφοῦ πάντως δὲν εἶναι συμβεβηκὸς ἀλλὰ προσυπάρχει φυσικῶς. Ἀλλὰ βέβαια, ὅπως ὁ θεολόγος Γρηγόριος εἶπε συμβεβηκὸς τὴν θεία ἐνέργεια, γιὰ τὴν ὁποία ὀμιλοῦμε, ἂν καὶ πάντως δὲν εἶναι συμβεβηκὸς, ὅπως ἔχει δειχθῆ, ἔτσι τὴν εἶπε καὶ ἐνεργουμένη, χωρὶς πάντως νὰ ἐνεργῆται ἀλλὰ καὶ νὰ ἐνεργῆ, καὶ παυομένη χωρὶς πάντως νὰ παύεται. Ὁ θεολόγος, ὀμιλώντας γιὰ τὴν οὐσία τοῦ Πνεύματος κι' ἀντιλέγοντας πρὸς ἐκείνους ποὺ τὸ λέγουν μόνο ἐνέργεια, μὲ τὴν ἀντιδιαστολὴ τῆς ἄκτιστης ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος πρὸς τὴν ἄκτιστη οὐσία τοῦ Πνεύματος, ἐπιδεικνύει τὴ διαφορὰ μεταξὺ τους. Ἡ οὐσία δὲν θὰ μπορούσε ποτὲ νὰ λεχθῆ συμβεβηκὸς, ἀφοῦ ὑπάρχει καθ' ἑαυτήν, ἡ ἐνέργεια ὁμως θὰ μπορούσε νὰ λεχθῆ, ἀφοῦ δὲν εἶναι οὐσία καὶ δὲν ὑπάρχει καθ' ἑαυτήν, ἂν καὶ δὲν θὰ μπορούσε νὰ λέγεται πάντοτε, ἐπειδὴ παρατηρεῖται φυσικῶς μέσα στὸ ὄν καὶ ὄχι κατὰ συμβεβηκὸς. Καὶ ἡ μὲν οὐσία δὲν ἐνεργεῖται κατὰ κανένα τρόπο, ἡ δὲ ἐνέργεια ἐνεργεῖται, ἀλλ' ὄχι ὅπωςδήποτε, δηλαδή ὄχι ὅπως τὰ κτίσματα γιὰ τὸ λόγο ὅτι αὐτὴ δὲν ἐνεργεῖται μόνο ἀλλὰ καὶ ἐνεργεῖ, σύμφωνα μὲ αὐτὸν ποὺ εἶπε, «τῆς μὲν θείας φύσεως ιδιότης εἶναι νὰ γεννᾷ, τῆς δὲ ἐνεργείας νὰ πράττη»⁴. Ὅπως δηλαδή λέγεται ἀπὸ μᾶς ἓνα πρᾶγμα ποὺ ὑπάρχει ἔξω ἀπὸ μᾶς, λέγεται ὁμως ἀπὸ μᾶς καὶ ὁ λόγος μας ἀλλὰ σὰν ἔμφυτη κίνησίς μας, γι' αὐτὸ μερικές φορές δηλώνομε ὅτι ὁ λόγος μας λέγει ἀλλὰ δὲν λέγεται μόνο, ὄχι ὁμως καὶ τὸ λεγόμενο ἀπὸ ἐκεῖνον. Ἔτσι καὶ στὴν περίπτωσι τῆς ἔμφυτης ἐνεργείας εὐλόγως θὰ μπορούσε νὰ λεχθῆ ὅτι καὶ ἐνεργεῖ καὶ ἐνεργεῖται. Καὶ ἡ μὲν οὐσία τοῦ Πνεύματος εἶναι ἐντελῶς ἀφανέρωτη, ἐνῶ ἡ ἐνέργεια τοῦ θείου

3. Πρβλ. Γρηγορίου Θεολόγου, *Λόγον 31 (Θεολογικὸν 5)*, 5–6. PG 36, 137B–140B.

4. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, *Θησαυροὶ 18*, PG 75, 312C.

παντάπασι, ἡ δὲ ἐνέργεια τοῦ θεοῦ Πνεύματος φανερούμενη διὰ τῶν ἀποτελεσμάτων κατὰ τὴν φανέρωσιν ἄρχεται καὶ παύεται, τῶν κτισμάτων ὡσπερ ἔφθημεν εἰπόντες μὴ χωρῶντων τὴν ἀιδιότητα. Διό καὶ τις τῶν πατέρων ἐρωτηθεὶς διατί μὴ 5 συναΐδια τῷ Θεῷ τὰ κτίσματα, «διότι μὴ χωροῦσιν» ἀπεκρίνατο, «τὸ ἀναρχον». Ἄλλ' οὐ διὰ τοῦτο πάντως ἄρχεται ἡ τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια καὶ παύεται· ὁ γὰρ ἀεὶ ἐνεργῶν Θεὸς ἀπαυστον ἔχει τὴν ἐνέργειαν, καὶ τὰ πάνθ' ὀρῶν ἀεὶ καὶ τῶν πάντων προνοούμενος· «ὁ γὰρ Πατὴρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργά- 10 ζομαι», φησί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'

**Ὅτι ἡ ἐνέργεια αὐτὴ καὶ οὐσιωδῶς προσεῖναι τῷ Θεῷ
καὶ ἐνεργοῦσα παρὰ τῶν θεολόγων μαρτυρεῖται·
καὶ ὡς ταύτην κτίσμα φανερῶς λέγων ὁ
Ἄκίνδυνος κτίσμα τὸν Θεὸν ποιεῖ**

79 Δέον τοίνυν τὸν Ἄκίνδυνον τὴν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ διαφορὰν τῆς οὐσίας καὶ τῆς ἐνεργείας παρὰ τοῦ θεολόγου διδαχθέντα, τοῦ συναλείφειν αὐτὰς καὶ δι' ἀμφοτέρων ἀναιρεῖν ἐκστῆναι καὶ τοῦ σύνθετον λέγειν τὸν Θεὸν εἰ διαφέρουσαν ἔχει τῆς ἀκτίστου οὐ- 15 σίας τὴν ἄκτιστον ἐνέργειαν· ὁ δὲ πρόφασιν ἐντεῦθεν εὔρετο τοῦ ταύτην κτίσμα λέγειν καὶ διὰ ταύτης κτίσμα τὸν Θεὸν ποιεῖν. Τοῖς γὰρ οἰκείοις φυσικοῖς καὶ οὐσιώδεσι πᾶσα φύσις καὶ οὐσία κατάλληλός ἐστι, καίτοι οὐ περὶ τῆς δημιουργικῆς ἐνεργείας πρὸς αὐτὸν ἡμῖν ὁ λόγος, ἀλλὰ περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ λαμπρότητος, 20 καθ' ἣν ὁ Χριστὸς ἐπὶ τοῦ ὄρους περιήστραψε τοὺς μαθητάς, ἦν ἔχειν τε αὐτὸς ἀνάρχως ὡς Θεοῦ γνήσιος Υἱὸς ἀναγέγραπται καὶ περιουγάζειν ἀπαύστως τοὺς ἀξίους κατ' αὐτὴν ἐπὶ τοῦ μέλ-

Πνεύματος πού φανερώνεται διὰ τῶν ἀποτελεσμάτων ἀρχίζει καὶ παύει κατὰ τὴ φανέρωσι, διότι, ὅπως εἶπαμε, τὰ κτίσματα δὲν χωροῦν τὴν αἰδιότητα. Γι' αὐτὸ καὶ κάποιος ἀπὸ τοὺς πατέρες, ὅταν ἐρωτήθηκε, γιατί τὰ κτίσματα δὲν εἶναι συναΐδια μὲ τὸν Θεό, ἀποκρίθηκε, «διότι δὲν χωροῦν τὸ ἀναρχο»⁵. Ἀλλὰ δὲν εἶναι γι' αὐτὸ πού ὅπωςδήποτε ἀρχίζει καὶ παύεται ἡ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτὸ ὁ πάντοτε ἐνεργῶν Θεὸς ἔχει ἄπαυστη τὴν ἐνέργεια, βλέποντας καὶ τὰ πάντα πάντοτε καὶ προνοώντας γιὰ τὰ πάντα· «διότι ὁ Πατὴρ ἕως τώρα ἐργάζεται, κι' ἐγὼ ἐργάζομαι», λέγει⁶.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 22

Ἔστι ἡ ἐνέργεια τούτη μαρτυρεῖται ὅτι καὶ οὐσιωδῶς
προσυπάρχει στὸν Θεὸ καὶ εἶναι ἐνεργῆς· καὶ ὅτι
ὁ Ἀκίνδυνος λέγοντάς τὴν κτίσμα φανερὰ
καθιστᾷ κτίσμα τὸν Θεὸ

79 Ἐνῶ λοιπὸν πρέπει ὁ Ἀκίνδυνος, ἀφοῦ ἐδιδάχθηκε τὴν διαφορὰ οὐσίας καὶ ἐνεργείας ἐπὶ τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὸν Θεολόγο, νὰ παύσῃ νὰ τὶς ἀναμιγνύῃ καὶ νὰ ἀναιρῇ τὴ μὴ μὲ τὴν ἄλλη, νὰ παύσῃ ἐπίσης νὰ λέγῃ τὸν Θεὸ σύνθετο, ἂν ἔχη διαφορετικὴ τὴν ἄκτιστη ἐνέργεια ἀπὸ τὴν ἄκτιστη οὐσία, αὐτὸς εὐρῆκε ἀπὸ ἐδῶ πρόφασιν νὰ τὴν λέγῃ κτίσμα καὶ δι' αὐτῆς νὰ καθιστᾷ τὸν Θεὸ κτίσμα. Διότι κάθε φύσις καὶ οὐσία εἶναι ἀντίστοιχη μὲ τὰ οἰκεῖα φυσικὰ καὶ οὐσιώδη προσόντα, ἂν καὶ ὁ λόγος μας πρὸς αὐτὸν δὲν εἶναι περὶ τῆς δημιουργικῆς ἐνεργείας, ἀλλὰ περὶ τῆς λαμπρότητος τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὴν ὁποία ὁ Χριστὸς περιάστραψε τοὺς μαθητὰς ἐπάνω στὸ ὄρος, τὴν ὁποία, ὅπως ἔχει γραφῆ, ἔχει ὁ ἴδιος ἀνάρχως ὡς γνήσιος Υἱὸς Θεοῦ καὶ περιουγάζει τοὺς ἀξίους γι' αὐτὴν ἀπαύστως κατὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα. Ἀλλ'

5. Τοῦτο εἶναι τοῦ Ἐφραίμ τοῦ Σύρου. Βλ. ἐν ῶα LP₁.

6. Ἰω. 5, 17.

λοντος αἰῶνος. Οὐ μὴν ἀλλ' ἐπεὶ τὴν οὐσιώδη καὶ φυσικὴν τοῦ Θεοῦ ἐνέργειαν ἄκτιστον εἶναι καὶ αὐτὸς ὁ Ἀκίνδυνός φησιν, ἀλλ' οὐκ ἄλλο παρὰ τὴν οὐσίαν, καὶ νῦν ἔτ' αὐτῷ δεικτέον διὰ τῆς τῶν θεολόγων γλώττης μαρτυρούμενον, ὡς ἡ ἐνέργεια ἦν
5 ἐνεργουμένην εἶρηκεν ὁ θεολόγος καὶ οὐσιώδης τοῦ Θεοῦ ἐστὶ καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας ἕτερον· τάχα γὰρ ἂν οὕτω τῆς δυσσεβείας ἀποσταίῃ, τῷ σαφεῖ τῆς ἀληθείας ἀναπεπεισμένος, εἰ μὴ κατὰ τὸ ἀποστολικὸν «ἐξέστραπται τελέως καὶ ἔστιν αὐτοκατάκριτος».

80 Τίς δ' ἂν εἴη κοινὴ γλῶττα τῶν θεολόγων ἢ Λαμασκηνὸς ὁ θεῖος πανταχόθεν τοὺς τῶν θείων δογμάτων ἐρανισάμενος λόγους; Οὗτος οὖν εἰπὼν δύο ἐνεργείας ἔχειν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὴν μὲν ὡς Θεόν, τὴν δὲ ὡς ἄνθρωπον, ἐπήγαγεν· «ἰστέον δὲ ὡς ἄλλο ἐστὶν ἐνέργεια καὶ ἄλλο ἐνεργητικὸν
15 καὶ ἄλλο ἐνέργημα. Ἐνέργεια μὲν οὖν ἐστὶν ἡ δραστικὴ καὶ οὐσιώδης τῆς φύσεως κίνησις, ἐνεργητικὸν δὲ ἡ φύσις ἐξ ἧς ἡ ἐνέργεια πρόεισιν, ἐνέργημα δὲ τὸ ἀποτέλεσμα. Λέγεται δὲ καὶ ἡ ἐνέργεια ἐνέργημα καὶ τὸ ἐνέργημα ἐνέργεια». Θέλων δ' ἔπειτα δεῖξαι τὴν οὐσιώδη ταύτην τοῦ Θεοῦ ἐνέργειαν ἐκείνην εἶναι, ἦν
20 ἐτέραν τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ φησιν ὁ τῆς θεολογίας ἐπώνυμος, ἐπάγει πάλιν· «ἰστέον δὲ ὡς ἡ ἐνέργεια κίνησις ἐστὶ καὶ ἐνεργεῖται μᾶλλον ἢ ἐνεργεῖ, καθὼς φησιν ὁ θεολόγος Γρηγόριος ἐν τῷ Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος λόγῳ, 'εἰ δὲ ἐνέργεια, ἐνεργηθήσεται δηλονότι καὶ οὐκ ἐνεργήσει καὶ ὁμοῦ τῷ ἐνεργη-
25 θῆναι παύσεται'». Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ τῆς θεολογίας ἐπώνυμος τοῦτο προῖων ὑπέδειξεν ἐκεῖ, κίνησιν Θεοῦ καὶ αὐτὸς τὴν ἐνέργειαν ταύτην προσειπών. Ὁ δ' Ἀκίνδυνος πάλιν τάναντία σα-

ὅμως, ἐπειδὴ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἀκίνδυνος λέγει ὅτι εἶναι ἄκτιστη ἡ οὐσιώδης καὶ φυσικὴ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὄχι κάτι ἄλλο ἀπὸ τὴν οὐσία, πρέπει καὶ τώρα ἀκόμη νὰ τοῦ δειχθῆ ὅτι ἡ γλῶσσα τῶν θεολόγων μαρτυρεῖ ὅτι ἡ ἐνέργεια τὴν ὁποία ὁ θεολόγος εἶπε ἐνεργουμένη εἶναι καὶ οὐσιώδης ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ καὶ ἄλλο ἀπὸ τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ· διότι ἔτσι ἴσως ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τὴ δυσσέβεια, πειθόμενος μὲ τὴ σαφήνεια τῆς ἀληθείας, ἂν κατὰ τὸ ἀποστολικὸ δὲν «ἔχη διαστραφῆ τελείως καὶ εἶναι αὐτοκατάκριτος»¹.

80 Ποιὸς ἄλλος θὰ μπορούσε νὰ θεωρηθῆ κοινὴ γλῶσσα τῶν θεολόγων ἀπὸ τὸν θεῖο Δαμασκηνὸ πού ἐρανίσθηκε τοὺς λόγους τῶν θείων δογμάτων; Τοῦτος λοιπόν, ἀφοῦ εἶπε ὅτι ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστὸς ἔχει δυὸ ἐνέργειες, τὴν μιὰ ὡς Θεός, τὴν ἄλλη ὡς ἄνθρωπος, προσέθεσε· «πρέπει νὰ γνωρίζωμε ὅμως ὅτι ἄλλο εἶναι ἐνέργεια καὶ ἄλλο ἐνεργητικὸ καὶ ἄλλο ἐνέργημα. Ἐνέργεια λοιπὸν εἶναι ἡ δραστικὴ καὶ οὐσιώδης κίνησις τῆς φύσεως, ἐνεργητικὸ εἶναι ἡ φύσις ἀπὸ τὴν ὁποία προέρχεται ἡ ἐνέργεια, ἐνέργεια δὲ τὸ ἀποτέλεσμα. Λέγεται ὅμως καὶ ἡ ἐνέργεια ἐνέργημα καὶ τὸ ἐνέργημα ἐνέργεια»². Θέλοντας ἔπειτα νὰ δείξῃ ὅτι ἡ οὐσιώδης τούτη ἐνέργεια εἶναι ἐκείνη, γιὰ τὴν ὁποία λέγει ὁ ἐπώνυμος τῆς θεολογίας ὅτι εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ, προσθέτει πάλι, «πρέπει νὰ γνωρίζωμε ὅτι ἡ ἐνέργεια εἶναι κίνησις κι' ἐνεργεῖται μᾶλλον παρὰ ἐνεργεῖ, ὅπως λέγει ὁ θεολόγος Γρηγόριος στὸν λόγο *Περὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος*, 'ἂν δὲ εἶναι ἐνέργεια, θὰ ἐνεργηθῆ βέβαια καὶ δὲν θὰ ἐνεργήσῃ, καὶ ἀμέσως μόλις ἐνεργηθῆ θὰ παυθῆ'³»⁴. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ὁ ἐπώνυμος τῆς θεολογίας ὑπέδειξε τοῦτο ἐκεῖ στὴ συνέχεια, ὀνομάζοντας κι' αὐτὸς τὴν ἐνέργεια τούτη κίνησι. Ὁ δὲ Ἀκίνδυνος διακηρύσσοντας πάλι σαφῶς τὰ ἀντίθετα ἀπὸ

2. Ἔκδοσις ὀρθοδόξου πίστεως 3, 15, PG 94, 1048A.

3. Γρηγορίου Θεολόγου, *Λόγος 31 (Θεολογικὸς 5)*, PG 36, 140A.

4. Ἰω. Δαμασκηνοῦ, Ἔκδοσις ὀρθοδόξου πίστεως 3, 15, PG 94, 1048B.

φῶς τῶν θεολόγων ἀποφαινόμενος, τοῖς αὐτῶ προειρημένοις ἐφεξῆς ἐπάγει γράφων· «οὔτε οὖν ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἕτερα τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, οὔτε τοῦτο ἄκτιστος καὶ οὐσιώδης καὶ φυσικὴ τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια, ὅπερ ἐνεργεῖται ὑπὸ τοῦ
 5 Θεοῦ καὶ ὁμοῦ τῶ ἐνεργηθῆναι παύεται», μὴ εἰδῶς μήτε ἂ λέγει μήτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦται. Καὶ τοίνυν «ἂ μὴ ἐώρακεν ἐμβατεύων εἰκῆ φυσιούμενος ὑπὸ τοῦ νοῶς τῆς σαρκὸς αὐτοῦ», τὴν ἄκτιστον τοῦ Θεοῦ ἐνέργειαν εἰς κτίσμα κατασπᾶ καὶ συγκατασπᾶ τὴν θείαν φύσιν· οὐ γάρ ἐστι κτιστῆς ἐνεργείας ἄκτι-
 10 στον ὑπάρχειν φύσιν.

81 Καίτοι Δαμασκηνὸς ὁ θεῖος τελέως ἐμφράττων αὐτοῦ τὸ στόμα καὶ πᾶσαν πρόφασιν περιαιρούμενος, οὐχ ἀπλῶς τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἄλλο εἶπεν εἶναι τὴν ἄκτιστον οὐσίαν καὶ ἄλλο τὴν
 15 ἄκτιστον ἐνέργειαν, καὶ προσεῖπε ταύτην οὐσιώδη φανερώς καὶ ὡς ἐνεργεῖται μᾶλλον ἢ ἐνεργεῖ· καὶ ἐνεργοῦσαν ταύτην ὑποφαινῶν, ὡς καὶ μικρὸν ἡμῖν ἀνωτέρω διατετράνεται καὶ αὐτὸς ἐναργέστερον ἀλλαχοῦ παρίστησιν, «ἢ τοῦ Χριστοῦ» γράφων «θεία θέλησις ἀναρχὸς ἐστὶ καὶ παντουργός, ἐπομένην ἔχουσα
 20 τὴν δύναμιν». Προϊὼν δὲ κανταῦθα πολλαχῶς ποιεῖται δῆλην τὴν διαφορὰν, νῦν μὲν ἐπεσθαι λέγων τῇ ἀκτίστῳ οὐσίᾳ τοῦ Χριστοῦ τὴν ἄκτιστον ἐνέργειαν, νῦν δὲ προσεῖναι ταύτῃ· ἄλλοτε δὲ προϊέναι φάσκων ἐκ τῆς θείας οὐσίας τὴν κατάλληλον ἐνεργειάν τε καὶ θέλησιν. Καὶ οὐχ ἀπλῶς τὴν θέλησιν καὶ τὴν ἐνεργειαν, ἀλλ' αὐτὴν τὴν θελητικὴν καὶ ἐνεργητικὴν δύναμιν προσεῖναι λέγει τῇ θείᾳ φύσει, ἀλλ' οὐ φύσιν εἶναι, γράφων, «ὁ ἀριθμὸς τῶν οὐσιωδῶς προσόντων ταῖς τοῦ Χριστοῦ φύσεσι

τούς θεολόγους, στη συνέχεια αὐτῶν πού εἶπε προηγουμένως προσθέτει γράφοντας, «οὔτε λοιπόν ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ εἶναι ἄλλα ἀπὸ τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ, οὔτε τοῦτο ἄκτιστη καὶ οὐσιώδης καὶ φυσικὴ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, τὸ ὁποῖο ἐνεργεῖται ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ μαζί μὲ τὸ ἐνεργηθῆναι παύεται», μὴ γνωρίζοντας οὔτε τί λέγει οὔτε τί ὑποστηρίζει.⁵ Καὶ λοιπόν, «ἀναμιγνύομενος σὲ πράγματα πού δὲν βλέπει ἀπὸ ὑπεροψία πού τοῦ προκαλεῖ ὁ σάρκινος νοῦς του»⁶, ὑποβιβάζει τὴν ἄκτιστη ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ σὲ κτίσμα καὶ συνυποβιβάζει τὴ θεία φύσι· διότι δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ὑπάρχη ἄκτιστη φύσις κτιστῆς ἐνεργείας.

81 Καὶ ὅμως ὁ θεῖος Δαμασκηνός, φράζοντάς του τελείως τὸ στόμα καὶ ἀφαιρώντας κάθε πρόφασιν, εἶπε ὅτι ἄλλο εἶναι ἡ ἄκτιστη οὐσία καὶ ἄλλο ἡ ἄκτιστη ἐνέργεια, ὄχι ἀπλῶς τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ τὴν ὠνόμασε φανερὰ οὐσιώδη καὶ ἐδήλωσε ὅτι ἐνεργεῖται μᾶλλον παρὰ ἐνεργεῖ· καὶ ὑποδηλώνοντας ὅτι ἐνεργεῖ, ὅπως ἐμεῖς ἐδείξαμε λίγο παραπάνω καὶ αὐτὸς παριστάνει ἄλλοῦ σαφέστερα, γράφοντας «ἡ θεία θέλησις τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἄναρχη καὶ παντουργός, ἔχοντας ἀκόλουθη τὴ δύναμι»⁷. Προχωρώντας δὲ κι' ἐδῶ μὲ πολλοὺς τρόπους καθιστᾶ φανερὴ τὴ διαφορά, τὴ μιὰ φορὰ λέγοντας ὅτι ἡ ἄκτιστη ἐνέργεια ἀκολουθεῖ τὴν ἄκτιστη οὐσία τοῦ Χριστοῦ, τὴν ἄλλη ὅτι προσυπάρχει σ' αὐτήν· καὶ ἄλλοτε λέγοντας ὅτι ἀπὸ τὴ θεία οὐσία προβάλλεται ἡ κατάλληλη ἐνέργεια καὶ θέλησις. Καὶ δὲν λέγει ὅτι στὴ θεία φύσιν προσυπάρχει ἀπλῶς ἡ θέλησις καὶ ἡ ἐνέργεια ἀλλὰ ὅτι προσυπάρχει καὶ αὐτὴ ἡ θελητικὴ καὶ ἐνεργητικὴ δύναμις, χωρὶς νὰ εἶναι φύσις, γράφοντας, «ὁ ἀριθμὸς τῶν οὐσιωδῶς προσόντων στὶς φύσεις τοῦ Χριστοῦ, τῶν θελημάτων καὶ

5. Βλ. *Α' Τιμ.* 1, 7.

6. *Κολ.* 2, 18.

7. Ἰω. Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ὀρθοδόξου πίστεως* 3, 18, PG 94, 1076D.

θελημάτων τε καὶ ἐνεργειῶν, οὐ διαίρεσιν εἰσάγει τοῦ ἐνὸς Χριστοῦ· μὴ γένοιτο. Φυσικὰ γὰρ καὶ οὐχ ὑποστατικά φαμεν τὰ θελήματα καὶ τὰς ἐνεργείας. Λέγω δὴ αὐτὴν τὴν θελητικὴν καὶ ἐνεργητικὴν δύναμιν καθ' ἣν θέλουσι καὶ ἐνεργοῦσι καὶ θέλοντα 5 καὶ ἐνεργοῦντα»· καὶ πάλιν, «εἰ πᾶσα ἐνέργεια φύσεώς τινος οὐσιώδης ὀρίζεται κινήσεις, ποῦ τις ἐνέργειαν εὑρηκεν οὐ φυσικῆς δυνάμεως ὑπάρχουσαν κινήσιν;». Ἄρ' οὐ διὰ πάντων ἀντικείμενος ὁ Δαμασκηνὸς θεολόγος ἐστὶν Ἀκινδύνω ὡς ὄντι διὰ πάντων περὶ τὰ θεῖα πλημμελεῖ τὴν διάνοιαν;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'

Ὅτι τὸ λέγειν καθάπερ οὗτος τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τὴν οὐσίαν εἶναι τοῦ Θεοῦ πολὺ μὲν ἔχει τὸ ἄλογον, πλεῖον δὲ τὸ δυσσεβές· ἐν ᾧ κεφαλαίῳ πάλιν παραστασις ὅτι καὶ ἄναρχός ἐστιν ἡ διαφέρουσα τῆς θείας οὐσίας θεία ἐνέργεια

82 Τὸ γὰρ δὴ καὶ λέγειν, ὡς «αἱ οὐσιώδεις ἐνέργειαι ὁ Υἱὸς ἐστὶ καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ», εἴτ' ἐπάγειν ὡς «οὐκ ἐστὶ ταῦθ' ἕτερα τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ». Πολὺ μὲν ἔχει τὸ ἄλογον, πλεῖον δὲ τὸ δυσσεβές. Πρῶτον μὲν ὡς ἡ ἐνιαίως ἀεὶ θεολογουμένη οὐσία τοῦ Θεοῦ πληθυντικῶς παρ' αὐτοῦ προάγεται· «αἱ οὐσιώ- 15 δεις» γάρ, φησὶν, «ἐνέργειαι οὐκ εἰσὶν ἕτεραι τῆς οὐσίας». Οὐδὲ γοῦν κατὰ τοῦτο, ᾧ καινόφρον, ὅτι αἱ μὲν οὐσίαι τοῦ Θεοῦ οὐδέποτε ἄν τις εἴποι πληθυντικῶς προενεγκῶν, εἴπερ εὐσεβεῖν αἰρεῖται, τὰς δὲ οὐσιώδεις ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ καὶ πληθυντικῶς προάγομεν; Ἐπειτα, εἴπερ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ μὴ 20 τῆς οὐσίας ἕτερα, αὐτὸς ὁ Υἱὸς λοιπὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κατὰ τὸν Ἀκινδύνον ἐστὶν ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ. Τίς οὖν τῶν ἀπάντων εἰρηκέ ποτε τὸν ἄνθρωπον οὐσίαν εἶναι τοῦ ἀνθρώπου ἢ

8. Αὐτόθι, 3, 14, PG 94, 1036A.

9. Αὐτόθι, 3, 15, PG 94, 1057A.

ἐνεργειῶν, δὲν εἰσάγει διαίρεσι τοῦ ἐνὸς Χριστοῦ, μὴ γένοιτο. Διότι τὰ θελήματα καὶ τὶς ἐνέργειες τὰ λέγομε φυσικὰ καὶ ὄχι ὑποστατικά. Λέγω λοιπὸν τὴν ἴδια τὴ θελητικὴ καὶ ἐνεργητικὴ δύναμι, κατὰ τὴν ὁποία θέλουν καὶ ἐνεργοῦν τὰ θέλοντα καὶ ἐνεργοῦντα»⁸. Καὶ πάλι «ἂν κάθε ἐνέργεια μιᾶς φύσεως ὀρίζεται ὡς οὐσιώδης κίνησις, ποῦ εὐρήκε κανεῖς ἐνέργεια ποῦ δὲν εἶναι κίνησις φυσικῆς δυνάμεως;»⁹. Ἐρα ὁ Δαμασκηνὸς θεολόγος εἶναι ἀπὸ κάθε πλευρὰ ἀντίθετος πρὸς τὸν Ἀκίνδυνο, διότι τοῦτος εἶναι ἀπὸ κάθε πλευρὰ πλημμελῆς στὴ σκέψι γύρω ἀπὸ τὰ θεῖα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 23

ἽΟτι τὸ νὰ λέγη κανεῖς, ὅπως αὐτός, ὅτι ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἔχει πολὺ παραλογισμό καὶ πολλὴ δυσσέβεια. Στὸ κεφάλαιο τοῦτο ὑπάρχει πάλι παράστασις ὅτι ἡ θεία ἐνέργεια ποῦ διαφέρει ἀπὸ τὴ θεία οὐσία εἶναι καὶ ἄναρχη

- 82 Διότι τὸ νὰ λέγη ὅτι «οἱ οὐσιώδεις ἐνέργειες εἶναι ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ», κι' ἔπειτα νὰ ἐπιφέρῃ ὅτι «τοῦτα δὲν εἶναι διαφορετικὰ ἀπὸ τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ», ἔχει πολὺ παραλογισμό, περισσότερη ὅμως δυσσέβεια. Εἶναι δυσσεβὲς πρῶτα, διότι ἡ ἐνιαίως πάντοτε θεολογουμένη οὐσία τοῦ Θεοῦ προβάλλεται ἀπὸ αὐτὸν πληθυντικῶς, ἀφοῦ λέγει, «οἱ οὐσιώδεις ἐνέργειες δὲν εἶναι ἄλλες ἀπὸ τὴν οὐσία». Δὲν εἶναι λοιπὸν διαφορὲς οὔτε κατὰ τοῦτο, ὡ νεωτεριστὴ, ὅτι ποτὲ δὲν θὰ μπορούσε νὰ εἰπῆ κανεῖς «οἱ οὐσίαι τοῦ Θεοῦ» στὸν πληθυντικό, ἂν θέλῃ νὰ εὐσεβῆ, ἐνῶ τὶς οὐσιώδεις ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ τὶς προβάλλομε καὶ πληθυντικῶς; Ἐπειτα, ἂν ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ δὲν ἦσαν ἄλλα ἀπὸ τὴν οὐσία, ὁ ἴδιος τότε ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα εἶναι κατὰ τὸν Ἀκίνδυνο ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ. Ποιὸς λοιπὸν ἀπὸ ὅλους εἶπε ποτὲ ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι οὐσία τοῦ ἄν-

τὸν ἄγγελον πάλιν τοῦ ἀγγέλου ἢ τὸν Παῦλον ἢ τὸν Γαβριήλ ἢ τὸν ἀνθρώπου υἷον οὐσίαν τοῦ ἀνθρώπου; Οὐσίαν μὲν γὰρ εἶναι τούτων ἕκαστον ἢ ἔχειν λογικὴν ἢ νοερὰν πᾶς τις ἂν εἰκότως φαίη, οὐσίαν δὲ λέγειν τὸν ἄγγελον πάλιν τοῦ ἀγγέλου ἢ τὸν ἄν-
 5 θρωπον πάλιν τοῦ ἀνθρώπου ἢ τὸν υἷον, ὃ καὶ ὑποστάσεως σημαντικόν ἐστι, μεμωραμένης ἐστὶ καὶ γλώττης καὶ φρενός· ὃ δ' ἐπὶ Θεοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ Θεοῦ καὶ Πνεύματος Θεοῦ τοιαῦτα συγγραφόμενος οὐκ ἀβελτηρίας μόνον, ἀλλὰ καὶ δυσσεβείας εἰς ἔσχατον ἐληλακῶς τυγχάνει.

83 Καὶ τοίνυν ἔρεσθαι προσῆκε τοῦτον, τίνος ἄρα Θεοῦ οὐσία ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ; Εἰ μὲν γὰρ τοῦ Πατρὸς, πρῶτον μὲν αὐτὸς ὁ Πατὴρ ἀνούσιος ἔσται τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Πνεύματι μόνον ἐνθεωρούμενος· ταῦτα δὲ μονοὑπόστατά τε καὶ καθ' ἑαυτὰ τελέως ἀνυπόστατα, μὴ κατ' ἰδίαν ἕκαστον ὑπόστα-
 15 σιν ὑπάρχον ὡς οὐσία τυγχάνοντα τῆς τοῦ Πατρὸς ὑποστάσεως, τουτέστι τῶν κατ' αὐτὴν ιδιωμάτων. Οὐχ ἡμῶν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐκείνου λόγων ταυτὶ τίκτεται τὰ ἀσύστατα. Ἔπειτα εἰ, καθάπερ παρὰ τῶν ἀγίων ἐδιδάχθημεν, ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς ἐστὶν ὁ Υἱός, τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐσία τοῦ Πατρὸς κατὰ τὸν Ἄκιν-
 20 δύνου λῆρον, ἐκ τοῦ Πνεύματος ἔσται ὁ Υἱός, ὁμοίως δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Υἱοῦ (καὶ γὰρ κάκεινο ἐκ τῆς πατρικῆς οὐσίας οὐ γεννητῶς ἀλλ' ἐκπορευτῶς προῆλθεν), οὐσία δὲ Πατρὸς ὁ Υἱὸς κατὰ τὸν Ἄκίνδυνον. Οὐ γὰρ ἤκουσεν, ὡς ἔοικεν, ἢ οὐκ ἐπίστευσεν ὅτι «τὰ τῆς ὑπερουσίου θεογονίας οὐκ ἀντιστρέφει
 25 πρὸς ἄλληλα».

84 Εἰ δὲ μὴ τοῦ Πατρὸς εἶναι φησιν οὐσίαν τὸν Υἷον καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὡς αὐτοῦ ταῦτ' ὄντα οὐσιώδεις ἐνεργείας, ὁ Θεοῦ ταῦτ' εἶναι οὐσίαν ἰσχυριζόμενος, ἀλλ' ἀπλῶς τοῦ Θεοῦ,

θρώπου ἢ πάλι ὁ ἄγγελος τοῦ ἀγγέλου ἢ ὁ Παῦλος ἢ ὁ Γαβριήλ ἢ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐσία τοῦ ἀνθρώπου; Τὸ ὅτι ὁ καθένας ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι ἢ ἔχει οὐσία, λογικὴ ἢ νοερή, εὐλόγως θὰ μπορούσε ὁ καθένας νὰ τὸ εἰπῇ· τὸ νὰ λέγεται ὅμως ὁ ἄγγελος πάλι οὐσία τοῦ ἀγγέλου ἢ ὁ ἄνθρωπος πάλι τοῦ ἀνθρώπου ἢ ὁ υἱός, πρᾶγμα ποὺ εἶναι σημαντικό ὑποστάσεως, εἶναι γνώρισμα μωρῆς γλώσσας καὶ διανοίας; Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ γράφει τέτοια πράγματα ἐπὶ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος Θεοῦ ἔχει φθάσει στὸ ἔσχατο κατάντημα ὄχι μόνο τῆς ἀνοησίας, ἀλλὰ καὶ τῆς δυσσεβείας.

83 Θὰ ἤρμοζε βέβαια νὰ τὸν ἐρωτήσῃ κανεὶς· ποιοῦ λοιπὸν Θεοῦ εἶναι οὐσία ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ; Διότι ἂν εἶναι τοῦ Πατρὸς, τότε πρῶτα ὁ ἴδιος ὁ Πατὴρ θὰ εἶναι ἀνούσιος, θεωρούμενος μόνο μέσα στὸν Υἱὸ καὶ τὸ Πνεῦμα· αὐτὰ πάλι θὰ εἶναι μονοῦπόστατα καὶ καθ' ἑαυτὰ τελείως ἀνυπόστατα, χωρὶς νὰ εἶναι τὸ καθένα ἰδιαίτερη ὑπόστασις, ἀφοῦ εἶναι οὐσία τῆς ὑποστάσεως τοῦ Πατρὸς, δηλαδὴ τῶν ιδιωμάτων κατὰ τὴν ὑπόστασι. Τοῦτα τὰ ἀσύστατα μάλιστα δὲν βγαίνουν ἀπὸ τὰ δικά μας λόγια, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ λόγια ἐκεῖνου. Ἐπειτα ἂν, ὅπως ἐδίδαχθῆκαμε ἀπὸ τοὺς ἀγίους, ὁ Υἱὸς εἶναι ἀπὸ τὴν οὐσία τοῦ Πατρὸς, τὸ δὲ ἅγιο Πνεῦμα εἶναι οὐσία τοῦ Πατρὸς κατὰ τὴ μωρία τοῦ Ἀκινδύνου, ὁ Υἱὸς θὰ εἶναι ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, ὁμοίως δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα ἀπὸ τὸν Υἱὸ (διότι κι' ἐκεῖνο προῆλθε ἀπὸ τὴν πατρικὴ οὐσία ὄχι γεννητῶς ἀλλὰ ἐκπορευτικῶς), οὐσία δὲ τοῦ Πατρὸς θὰ εἶναι ὁ Υἱὸς κατὰ τὸν Ἀκίνδυνο. Διότι δὲν ἄκουσε, ὅπως φαίνεται, ἢ δὲν ἐπίστευσε ὅτι «τὰ πράγματα τῆς ὑπερουράνιας θεογονίας δὲν ἀντιστρέφονται πρὸς ἄλληλα»¹.

84 Ἄν ὅμως δὲν λέγῃ ὅτι εἶναι οὐσία τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο, σὰν οὐσιώδης ἐνέργειός του, αὐτὸς ποὺ ἰσχυρίζεται ὅτι τοῦτα εἶναι οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ γενικῶς τοῦ

1. Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου (ψευδ.), *Περὶ θείων ὀνομάτων* 2, 5, PG 3, 641D.

πῶς ὁ Υἱὸς μὲν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐσία κατ' αὐτόν ἐστι
 Θεοῦ, ὁ δὲ Πατὴρ οὐκ ἔστιν, ἢ γοῦν ὡς ἀνούσιος ἢ ὡς ἑτέρας
 οὐσίας παρὰ ταῦτα; Ἄλλ' ἡμεῖς ἐκ τῆς πατρικῆς οὐσίας ἐκεῖνα
 πεπιστεύκαμεν, διὸ καὶ ὁμοούσια τῷ Πατρί τε καὶ ἀλλήλοις.
 5 Οὐδὲν δὲ τῶν ὁμοουσιῶν ἀνούσιον ἢ ἑτερούσιόν ἐστιν, οὐδ' οὐ-
 σιώδης κίνησις ἕτερον ἑτέρου, ἀλλὰ μίαν ὡς ὁμοίαν ἔχει τὴν κί-
 νησιν καὶ τὴν ἐνέργειαν. Ἐπὶ δὲ τοῦ Θεοῦ οὐχὶ μίαν ὡς ὁμοίαν,
 ἀλλ' ὡς τὴν αὐτὴν καὶ ἀπαράλλακτον οὔσαν τῶν τριῶν προσώ-
 πων, δι' ἣν καὶ ἐνέργεια καλεῖται τούτων ἕκαστον. Εἰ δὲ καὶ τὸν
 10 Πατέρα φησὶν ὁ Ἀκίνδυνος οὐσίαν εἶναι τοῦ Θεοῦ, τίνοσ ἄρα λέ-
 γει Θεοῦ οὐσίαν εἶναι τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα
 τὸ ἅγιον; Θεοῦ μὲν γὰρ οὐσίαν εἶναι μίαν, ἀόρατον, ἀπερινόητον,
 ἀνέκφαντον, ἀνέκφραστον, ἀκατανόμαστον, δηλαδὴ Πατρός,
 Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, κοινῇ πάντες οἱ εὐσεβεῖς ὁμολογοῦμεν,
 15 Θεοῦ δὲ οὐσίαν λέγειν τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ἢ καὶ
 τὸν Πατέρα σὺν αὐτοῖς, αἰρέσεών ἐστιν αἰσχίστη καὶ καινὴ τις
 καὶ ἀλλόκοτος. Ὁ γὰρ τὰ τρία ἢ τὰ δύο πρόσωπα τῆς μιᾶς θεό-
 τητος λέγων οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, τί ἄλλο ἢ τὰς ὑποστάσεις φησὶν
 οὐσίας καὶ ὄντως πολυθεός ἐστιν; Ἐπεὶ δὲ καὶ τὰς ἀκτίστους
 20 τοῦ Θεοῦ δυνάμεις ὁ νέηλυς οὗτος θεολόγος οὐσίαν ἔφη τοῦ
 Θεοῦ, μηδὲν διαφέρειν ταύτας αὐτῆς ἀποφηνάμενος, πλείστας δὲ
 δυνάμεις ἔχοντα, μᾶλλον δὲ καὶ παντοδύναμον ὄντα φύσει πάν-
 τες ἴσμεν τὸν Θεόν (τὸ γὰρ πᾶς ἐπὶ τῶν πολλῶν καὶ κατὰ τι
 διαφερόντων ἀκούομεν λεγόμενον) πολλὰς ἄρ' οὗτος καὶ διαφό-
 25 ρους οὐσίας εἶναι διαβεβαιούται τοῦ Θεοῦ.

85 Καίτοι λόγος ἡμῖν οὐκ ἦν περὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, ἀλλὰ
 πρὸς αὐτόν τε καὶ τοὺς κατ' αὐτόν κτιστὴν λέγοντας τὴν κοινὴν
 καὶ φυσικὴν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος
 ἐνέργειαν τοὺς ἁγίους ἀντιπροηγέκαμεν ἡμεῖς λέγοντας τὴν
 30 πρόνοιαν κοινὴν καὶ οὐσιώδη τοῦ Θεοῦ ἐνέργειαν, οὐ ταύτην δὲ
 μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς ἄλλας θείας ἐνεργείας, τὴν δύναμιν, τὴν θέ-

Θεοῦ, πῶς λοιπὸν ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα εἶναι κατ' αὐτὸν οὐσία τοῦ Θεοῦ, ὁ δὲ Πατὴρ δὲν εἶναι, εἴτε ὡς ἀνούσιος εἴτε ὡς ἔχοντας ἄλλη οὐσία διαφορετικὴ ἀπὸ αὐτά; Ἀλλὰ ἐμεῖς ἔχομε πιστεύσει ὅτι ἐκεῖνα εἶναι ἀπὸ τὴν πατρικὴ οὐσία, γι' αὐτὸ καὶ εἶναι ὁμοοῦσια μὲ τὸν Πατέρα καὶ μεταξύ τους, καὶ κανένα ἀπὸ τὰ ὁμοοῦσια δὲν εἶναι ἀνούσιο ἢ ἑτερούσιο, οὔτε εἶναι οὐσιώδης κίνησις τὸ ἓνα τοῦ ἄλλου, ἀλλὰ ἔχει μιὰ σὰν ὅμοια κίνησι καὶ ἐνέργεια· ἐπὶ τοῦ Θεοῦ ὅμως δὲν ἔχει μιὰ σὰν ὅμοια ἄλλα σὰν τὴν ἴδια καὶ ἀπαράλλακτη στὰ τρία πρόσωπα, ἐξ αἰτίας τῆς ὁποίας καὶ ἐνέργεια καλεῖται τὸ καθένα ἀπὸ αὐτά. Ἄν δὲ ὁ Ἀκίνδυνος λέγῃ ὅτι καὶ ὁ Πατὴρ εἶναι οὐσία τοῦ Θεοῦ, τοῦ Θεοῦ τάχα λέγει ὅτι εἶναι οὐσία ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα; Πράγματι, ὅτι ὑπάρχει μιὰ οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἀόρατη, ἀπερινόητη, ἀφανέρωτη, ἀκατονόμαστη, δηλαδὴ Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ ἁγίου Πνεύματος, τὸ ὁμολογοῦμε ἀπὸ κοινοῦ ὅλοι οἱ εὐσεβεῖς· τὸ νὰ λέγωμε ὅμως οὐσία τοῦ Θεοῦ τὸν Υἱὸ καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ἢ καὶ τὸν Πατέρα μαζὶ μὲ αὐτούς, εἶναι ἡ χειρότερη αἵρεσις, παράξενη καὶ ἀλλόκοτη. Ἐκεῖνος ποὺ λέγει οὐσία τοῦ Θεοῦ τὰ τρία ἢ τὰ δύο πρόσωπα τῆς μιᾶς θεότητος, τί ἄλλο κάμει παρὰ λέγει τὶς ὑποστάσεις οὐσίες κι' εἶναι πραγματικὰ πολύθεος; Ἐπειδὴ δὲ τοῦτος ὁ νεότευκτος θεολόγος εἶπε οὐσία τοῦ Θεοῦ καὶ τὶς ἄκτιστες δυνάμεις τοῦ Θεοῦ, διακηρύσσοντας ὅτι τοῦτες δὲν διαφέρουν ἀπὸ αὐτὴν, ὅλοι δὲ γνωρίζομε ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει πολλὰς δυνάμεις μᾶλλον δὲ ὅτι εἶναι φύσει παντοδύναμος (διότι ἀκούομε ὅτι τὸ πᾶς λέγεται ἐπὶ τῶν πολλῶν ποὺ διαφέρουν κατὰ τι), ἄρα αὐτὸς διαβεβαιώνει ὅτι ὑπάρχουν πολλὰς καὶ διάφορες οὐσίες τοῦ Θεοῦ.

85 Καὶ ὅμως ἐμεῖς δὲν ὠμιλοῦσαμε περὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος· ἀλλὰ στὴν ἄποψι αὐτοῦ καὶ τῶν ὁμοφρόνων του, ὅτι εἶναι κτιστὴ ἢ κοινὴ καὶ φυσικὴ ἐνέργεια τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐμεῖς ἀντιπροβάλαμε τοὺς ἁγίους ποὺ λέγουν τὴν πρόνοια κοινὴ καὶ οὐσιώδη τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια, ὅχι δὲ μόνο αὐτὴν ἀλλὰ καὶ τὶς ἄλλες θεῖες ἐνέργειες,

λησιν καὶ τὰ τοιαῦτα· ὡς καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος, «οὐ κατὰ ἄλ-
 λην καὶ ἄλλην πρόνοιαν ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱὸς ἐργάζεται, ἀλλὰ
 κατὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν οὐσιώδη τῆς θεότητος ἐνέργειαν»· καὶ
 ὁ θεῖος Κύριλλος, «ἰσοσθενὲς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ὁμοού-
 5 σιον τῷ Θεῷ, τὸ τὴν θείαν ἐνέργειαν ἔχον ἐν ἑαυτῷ φυσικῶς»·
 καὶ ὁ μέγας Βασίλειος, «εἰ κατὰ τὴν οὐσίαν ἀπαραλλάκτως ὁ
 λόγος ἔχει τοῦ Πατρός, ἀπαραλλάκτως ἔξει καὶ κατὰ τὴν δύνα-
 μιν· ὧν δὲ ἡ δύναμις ἴση, ἴση που πάντως καὶ ἡ ἐνέργεια»· καὶ ὁ
 Νύσσης θεῖος Γρηγόριος, «μία τις ἡ τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸ Πνεῦμα
 10 τὸ ἅγιον διεξαγομένη»· καὶ ὁ σοφὸς τὰ θεῖα Μάξιμος «τὰς τοῦ
 Χριστοῦ», φησί, «δύο φύσεις ὁμολογοῦντας, καὶ τὰ φυσικὰ τού-
 των ἰσάριθμα δεῖ πάντως πρεσβεῦειν θελήματα καὶ τὰς οὐσιώ-
 δεις τοσαύτας ἐνεργείας ὁμολογεῖν», κἀν τῷ σεκρέτῳ περὶ τού-
 των διαλεγόμενος «εἰ οὐσιωδῶς πρόσεστι», φησί, «τῷ Θεῷ ἡ
 15 δημιουργικὴ ἐνέργεια, τὰ δὲ οὐσιωδῶς προσόντα, καὶ ἀναφαίρε-
 τα»· καὶ πάλιν, «πάντως ἀνάγκη ἐπὶ Χριστοῦ θελήσεις λέγε-
 σθαι καὶ ἐνεργείας· οὐδὲν γὰρ τῶν ὄντων χωρὶς ἐνεργείας φυσι-
 κῆς ὑφέστηκε».

86 Τούτους οὖν καὶ τοὺς ἄλλους παρηγάγομεν ἀγίους τὰ
 20 τοιαῦτα λέγοντας σαφῶς οὐσιώδεις ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, μὴ τοῦ
 Πατρὸς μόνον, ἀλλὰ νῦν μὲν αὐτοῦ, νῦν δὲ τοῦ Υἱοῦ, νῦν δ' αὐ-
 τοῦ τοῦ Πνεύματος. Ὁ δὲ κατὰ τῆς ἑαυτοῦ καὶ πολλῶν ἔστιν ὧν
 ψυχῆς ἀντιλέγειν ἡμῖν ἐκθύμως ὀρεγόμενος, λογογραφεῖ καὶ
 διαπέμπεται πανταχοῦ σχεδὸν τὰς τοσαύτας τε καὶ τηλικαύτας

2. Κηρυκτικὸν εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν, 5, PG 28, 924B.

3. Βλ. Περὶ Τριάδος 7, PG 75, 1087B καὶ Θησαυρὸν 33, PG 75, 573C.

τῆ δύναμι, τῆ θέλησι καὶ τὰ παρόμοια. Ἔτσι εἶπε καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος, «ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς δὲν ἐργάζονται μὲ διαφορετικὴν ὁ καθένας πρόνοια, ἀλλὰ μὲ μιὰ καὶ τὴν ἴδια οὐσιώδη ἐνέργεια τῆς θεότητος»²· καὶ ὁ θεῖος Κύριλλος, «τὸ ἅγιο Πνεῦμα εἶναι ἰσοδύναμο καὶ ὁμοούσιο μὲ τὸν Θεό, ἐφ' ὅσον ἔχει μέσα του φυσικῶς τὴ θεία ἐνέργεια»³· καὶ ὁ μέγας Βασίλειος, «ἂν ὁ Λόγος εἶναι ἀπαράλλακτος μὲ τὸν Πατέρα κατὰ τὴν οὐσία, ἀπαράλλακτος θὰ εἶναι καὶ κατὰ τὴ δύναμι· κι' ἐκείνων πού ἡ δύναμις εἶναι ἴση, ἴση εἶναι ὅπωςδὴποτε καὶ ἡ ἐνέργεια»⁴· καὶ ὁ θεῖος Γρηγόριος Νύσσης, «μιὰ εἶναι ἡ κίνησις καὶ διάδοσις τοῦ ἀγαθοῦ θελήματος, διεξαγομένη ἀπὸ τὸν Πατέρα διὰ τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸ ἅγιο Πνεῦμα»⁵· καὶ ὁ σοφὸς στὰ θεῖα Μάξιμος, «ἀφοῦ ὁμολογοῦν δύο φύσεις, πρέπει ὅπωςδὴποτε νὰ δέχονται καὶ τὰ φυσικὰ ἰσάριθμα θελήματά τους καὶ νὰ ἀναγνωρίζουν τὶς ἄλλες τόσες οὐσιώδεις ἐνέργειες»⁶, καὶ συζητώντας γι' αὐτὰ στὸ ἀνακτορικὸ γραφεῖο, «ἂν προσυπάρχη οὐσιωδῶς στὸ Θεὸ ἡ δημιουργικὴ ἐνέργεια, τὰ δὲ οὐσιωδῶς προσόντα εἶναι καὶ ἀναφαίρετα»⁷· καὶ πάλι, «ὅπωςδὴποτε εἶναι ἀναγκαῖο ν' ἀποδίδονται στὸ Χριστὸ θελήσεις καὶ ἐνέργειες· διότι κανένα ἀπὸ τὰ ὄντα δὲν ὑφίσταται χωρὶς ἐνέργεια»⁸.

86 Τούτους λοιπὸν τοὺς ἀγίους, καὶ τοὺς ἄλλους, ἐφέραμε ἐμπρὸς νὰ λέγουν σαφῶς τὰ τέτοια ιδιώματα οὐσιώδεις ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ, ὄχι μόνο τοῦ Πατρός, ἀλλὰ τὴ μιὰ φορὰ αὐτοῦ, τὴν ἄλλη τοῦ Υἱοῦ, τὴν ἄλλη τοῦ ἴδιου τοῦ Πνεύματος. Αὐτὸς ὁμως, ἐπιθυμώντας ν' ἀντιλέγη σ' ἐμᾶς σὲ βάρος τῆς ψυχῆς, τῆς δικῆς του καὶ πολλῶν ἄλλων, λογογραφεῖ καὶ ἀποστέλλει σχεδὸν παντοῦ τὶς τέτοιες καὶ τόσο μεγάλες αὐτὲς δυσσέβειες, τίς

4. *Περὶ ἁγίου Πνεύματος* 8, 19. PG 32, 104A.

5. *Πρὸς Ἀβλάβιον*, W. Jaeger, 3, 1, σ. 48–49. PG 45, 128A.

6. *Πρὸς Νικάνδρον*, PG 91, 96C. Πρβλ. *Ζήτησιν μετὰ Πύρρου*, PG 91, 289BC.

7. *Ζήτησις μετὰ Πύρρου*, PG 91, 349B.

8. *Ἐξήγησις τῆς κινήσεως* 8, PG 90, 121C.

δυσσεβείας ταύτας, ἃς διὰ τοσοῦτων ἐξελέγχωμεν λόγων, σπεύδων καὶ τοῦτο δεῖξαι πᾶσιν, ὡς ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἢ οὐσία τοῦ Θεοῦ ἐστὶ (ταῦτα γὰρ μόνα, κατ' αὐτόν, κατ' οὐδένα τρόπον διενηνόχασι τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ), δογματίζων, ὡς ἔοικε, 5 μηδὲ ὑποστάσεις ἔχειν ταῦτα, τὸ γὰρ μηδὲν διαφέρον τῆς οὐσίας, οὐσία μόνον ἐστὶ, καὶ τὸ παρ' αὐτοῦ διατεθρυλλημένον περιάγγελμα, ὅτι ἐν καὶ ἀδιάφορόν ἐστὶν οὐσία καὶ ἐνέργεια ἐπὶ Θεοῦ, συμφόρημα πάσης πονηρᾶς αἵρέσεως ὑπάρχον, ὡς καὶ ἐν ἰδίᾳ πραγματείᾳ προαπεδείξαμεν καὶ πρὸς τοῦτο νῦν δείκνυσιν 10 αὐτὸς συντεῖνον.

87 Τοῦτο δὴ καὶ ἡμῶν κατηγορῶν οὐ διέλιπεν, ὅτι διαφέρειν λέγομεν τῆς ἀκτίστου οὐσίας τὴν ἄκτιστον δύναμιν καὶ ἐνέργειαν, ἓνα Θεὸν προσκυνοῦντες τρισυπόστατον ἐνεργῆ τε καὶ παντοδύναμον, ὃν οὕτως, δι' ὧν γράφει, νῦν μὲν εἰς κτιστὰ καὶ 15 ἄκτιστα διχοτομεῖ, νῦν δὲ καὶ τὸ εἶναι ὅλως ἀναιρεῖ. Τοῖς δὲ τὰ ἑαυτῶν ζητοῦσιν ἀλλ' οὐ τὰ τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοσοῦτον οὐ μέλει τὸ παράπαν ὡς καὶ ἡμῖν ἐγκαλεῖν τῆς εὐσεβείας ὑπεραπολογουμένοις πρὸς δύναμιν. Εἰσὶ δ' οἱ καὶ πάντα κάλων τὸ τοῦ λόγου κινουῦσιν ὑπὲρ τοῦ δοκεῖν ἔδραν εὐσεβοῦς ὁμολογίας εἶναι, 20 φεῦ, τὰ τοιαῦτα δόγματα, μᾶλλον δὲ παραληρήματα. Καὶ τῶν θεοφόρων γὰρ πατέρων εἴ τι προάγει πρὸς συνηγορίαν δῆθεν ἑαυτοῦ, μὴ παρανοοῦμενον τῆς αὐτοῦ κακοδοξίας ἀνασκευαστικὸν καθέστηκε καὶ πρὸς τὴν αὐτοῦ κατηγορίαν πρόκειται τοῖς συνιεῖσι. Διὸ καὶ τὰ δυσνόητα καὶ τοῖς πολλοῖς ἀπερινόητα κα- 25 ταφυγὴν ἀεὶ ποιούμενος οἰκείαν, καὶ τὸ τοῦ μεγάλου θεολόγου Γρηγορίου περὶ ἐνεργείας εἰς ἐπίκρυψιν προῦβάλετο τῆς οἰκείας κακονοίας, τὸ δὲ καὶ αὐτὸ τὴν αὐτοῦ κακοδοξίαν ἐξελέγχει· δείκνυσι γὰρ ἐνέργειαν Θεοῦ ἐν τῷ Θεῷ θεωρουμένην, ἀλλ' οὐκ οὐσίαν οὔσαν τοῦ Θεοῦ, οὐ μὴν κτιστὴν οὔσαν ὅτι μὴ οὐσία. Οὐ- 30 δὲν γὰρ ἂν ἦν οὐσία τῶν κτισμάτων, εἰ αὕτη τὰ κτίσματα ὑπῆρ-

ὅποιες ἐξελέγχομε μὲ τόσους λόγους. Σπεύδει νὰ δείξη καὶ τοῦτο σὲ ὄλους, ὅτι ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα εἶναι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ (διότι σύμφωνα μὲ τὴν ἄποψί του μόνο αὐτὰ δὲν διαφέρουν κατὰ κανένα τρόπο ἀπὸ τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ), δογματίζοντας, ὅπως φαίνεται, ὅτι τοῦτα δὲν ἔχουν οὔτε ὑποστάσεις· διότι αὐτὸ πὺ δὲν διαφέρει καθόλου ἀπὸ τὴν οὐσία, εἶναι μόνο οὐσία, καὶ ἡ περίφημη διακήρυξις του ὅτι ἐπὶ τοῦ Θεοῦ οὐσία καὶ ἐνέργεια εἶναι ἓνα καὶ τὸ αὐτό, εἶναι συνονθύλευμα κάθε πονηρῆς αἰρέσεως, ὅπως ἀπεδείξαμε προηγουμένως σὲ ιδιαίτερη πραγματεία⁹· καὶ αὐτὸς δεικνύει τώρα ὅτι συντείνει πρὸς τοῦτο.

87 Τοῦτο λοιπὸν δὲν ἔπαυσε νὰ κατηγορῆ κι' ἐμᾶς, ὅτι δηλαδὴ λέγομε ὅτι διαφέρει τῆς ἄκτιστης οὐσίας ἢ ἄκτιστη δύναμις καὶ ἐνέργεια, ἀφοῦ προσκυνοῦμε ἓνα Θεὸ τρισυπόστατο, ἐνεργὸ καὶ παντοδύναμο, τὸν ὅποιο τοῦτος, μὲ ὅσα γράφει τῇ μιᾷ φορᾷ διχοτομεῖ σὲ κτιστὰ καὶ ἄκτιστα, τὴν ἄλλη ἀναιρεῖ καὶ ὅτι ὑπάρχει. Ἐκεῖνοι ὅμως πὺ ζητοῦν τὰ δικά τους κι' ὄχι τὰ τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ τόσο δὲν νοιάζονται καθόλου, ὥστε νὰ κατηγοροῦν κι' ἐμᾶς πὺ ἀπολογούμαστε ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας κατὰ τὴ δύναμί μας. Μερικοὶ κάμουν τὰ πάντα, πὺ λέγει ὁ λόγος, γιὰ νὰ νομισθῆ ὅτι τὰ δόγματα τοῦ εἴδους τούτου, μᾶλλον δὲ τὰ παραληρήματα, ἀποτελοῦν ἔδρα εὐσεβοῦς ὁμολογίας. Καὶ ὅ,τι προβάλλει ἀπὸ τοὺς θεοφόρους πατέρες δῆθεν γιὰ συνηγορία ἑαυτοῦ, ὅταν δὲν παρερμηνεύεται, εἶναι ἀνασκευαστικὸ τῆς κακοδοξίας του καὶ γιὰ τοὺς συνετοὺς στρέφεται πρὸς τὴ δική του κατηγορία. Γι' αὐτό, καταφεύγοντας πάντοτε στὰ δυσνόητα καὶ ἀπερινόητα γιὰ τοὺς πολλοὺς, ἐπρόβαλλε καὶ τὸ τοῦ μεγάλου θεολόγου Γρηγορίου περὶ ἐνεργείας γιὰ ἐπίκρουσι τῆς κακονοίας του, ἐνῶ καὶ αὐτὸ ἐξελέγχει τὴν κακοδοξία του· διότι δεικνύει ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ πὺ παρατηρεῖται μέσα στὸ Θεό, ἀλλὰ δὲν εἶναι οὐσία τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅμως δὲν εἶναι κτιστὴ γιὰ τὸ λόγο ὅτι δὲν εἶναι οὐσία. Διότι τίποτε δὲν θὰ ἦταν οὐσία τῶν

9. Ἐκθεσις δυσσεβημάτων. Βλ. τ. 3 τῆς παρουσίας σειρᾶς, 516–529.

χε· πάντα γὰρ ἀνάγκη ταύτην τὰ κτίσματα ὑπάρχειν, εἶπερ αὕτη κατὰ τὸν Ἀκίνδυνον ἢ κτιστὴ τοῦ Θεοῦ ἐνέργειά ἐστιν. Ἄλλ' ἐπὶ τὴν εἰρημένην εὐσεβῶς τῷ θεολόγῳ τῆς ἐνεργείας ταύτης παῦ-
 5 λαν, ὡς εἰς φρούριον ἐρυμνὸν καὶ διὰ τὸ ὕψος δυσθεώρητον, εὐ-
 θὺς τρέχει καταπονούμενος, μὴ συνιείς ὡς διὰ τὴν ἔκφασιν ἐπ' αὐτῆς τὸ πεπαῦσθαι λέγεται, πρὸς τὴν οὐσίαν ἀντιδιαστελλομένης, ὡσπερ εἴρηται, δεικνυμένης καὶ διὰ τούτου τῆς διαφορᾶς τῆς θείας οὐσίας πρὸς τὴν θείαν ἐνέργειαν.

88 Τί δέ, τοῦ μὲν Γρηγορίου ἀκήκοε, Βασιλείου δὲ οὐκ ἤκου-
 10 σεν, ἵνα μὴ τοιαῦτα λέγων καταγέλαστος εἴη; «Πῶς γὰρ οὐ καταγέλαστον», φησί, «τὸ δημιουργικὸν οὐσίαν εἶναι λέγειν, τὸ προνοητικὸν πάλιν οὐσίαν, τὸ προγνωστικὸν πάλιν ὡσαύτως, καὶ ἀπλῶς πᾶσαν ἐνέργειαν οὐσίαν τίθεσθαι»; Ἄρ' οὖν ἡ δημιουργικὴ καὶ προνοητικὴ καὶ προγνωστικὴ δύναμις τε καὶ
 15 ἐνέργεια ἤρξατό ποτε ἢ πέπαιται, εἰ μὴ ἄρα κατὰ τὸ φανεροῦσθαι; Χρῆται μέντοι τούτων ἐκάστη ὁ Θεὸς ὁπότε καὶ ἐφ' ὅσον βούλοιο, διδοὺς τοῖς μετὰ νοῦ σκοποῦσι συνορᾶν αὐτοῦ τὴν αἰ-
 διον δύναμιν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὃ τῶν ἱερέων ἐπ' ἐκκλησίας πολλακίς ἀναβοώντων τῆς
 20 ἡμέρας οὐχ ἐστῶσιν ὡς ἔοικεν αὐτός ποτ' ἤκουσεν ὡσὶν, ὁ τὸν Υἱὸν μόνον καὶ τὸ Πνεῦμα δύναμιν ἀξιῶν καλεῖν, καὶ ταῦθ' ὡς μὴ μετὰ τῆς οὐσίας καὶ δύναμιν ἔχοντα, μᾶλλον δὲ δυνάμεις φυσικάς. Ὅς, καθάπερ ἐπεντροφῶν τῇ δυσσεβείᾳ, τὰς κακῶς ἐκλαμβανομένας καὶ διαστρεφομένας παρ' αὐτοῦ φωνὰς ἀνα-
 25 λαμβάνων πάλιν καὶ τῶν ταῖς αὐτοῦ παροινοίαις ἠκιστα πειθαρχεῖν αἰρουμένων καταψευδόμενος, «οὐσιώδης τοιγαροῦν», φησὶν, «ἐνέργεια καὶ δύναμις ἐπὶ Θεοῦ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐστίν· εἰ οὖν ἕτερα ταῦτα τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν

κτισμάτων, ἂν αὐτὴ ἦταν τὰ κτίσματα· διότι κατ' ἀνάγκην αὐτὴ πρέπει νὰ εἶναι ὅλα τὰ κτίσματα, ἂν κατὰ τὸν Ἀκίνδυνο αὐτὴ εἶναι ἡ κτιστὴ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ. Ἀλλ' ἀμέσως τρέχει κοπιαστικὰ ἐπάνω στὴν λεγομένη εὐσεβῶς ἀπὸ τὸν Θεολόγο παῦσι τῆς ἐνεργείας τούτης, σὰν σὲ φρούριο ὄχυρὸ καὶ δυσθεώρητο γιὰ τὸ ὕψος, μὴ ἀντιλαμβανόμενος ὅτι τὸ παύσιμο λέγεται σ' αὐτὴν γιὰ τὴ φανέρωσι, καθὼς ἀντιδιαστέλλεται πρὸς τὴν οὐσία, ὅπως ἔχει λεχθῆ· δεικνύεται λοιπὸν καὶ μὲ τοῦτο ἡ διαφορὰ τῆς θείας οὐσίας πρὸς τὴ θεία ἐνέργεια.

88 Τί συνέβηκε λοιπὸν; Τὸν Γρηγόριο τὸν ἄκουσε, τὸν Βασίλειο ὅμως δὲν τὸν ἄκουσε, γιὰ νὰ μὴ γίνῃ καταγέλαστος λέγοντας τέτοια πράγματα; «Πῶς δηλαδὴ δὲν εἶναι καταγέλαστο», λέγει, «τὸ νὰ λέγεται οὐσία τὸ δημιουργικὸ, οὐσία πάλι τὸ προνοητικὸ, ἐπίσης τὸ προγνωστικὸ καὶ γενικῶς κάθε ἐνέργεια νὰ θεωρῆται οὐσία»¹⁰; Ἔρα λοιπὸν ἡ δημιουργικὴ καὶ προνοητικὴ καὶ προγνωστικὴ δύναμις καὶ ἐνέργεια ἄρχισε ποτὲ ἢ ἔπαυσε, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν περίπτωσι τῆς φανερώσεως; Χρησιμοποιεῖ βέβαια τὴν καθεμιὰ ἀπὸ αὐτὲς ὁ Θεὸς ὅταν καὶ ὅσο θέλει, ἐπιτρέποντας στοὺς νοήμονες νὰ διακρίνουν τὴν αἴδια δύναμι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Τοῦτο δὲν τὸ ἄκουσε μὲ ἀνοικτὰ αὐτιά, ὅπως φαίνεται, νὰ τὸ ἐκφωνοῦν οἱ ἱερεῖς στὶς ἐκκλησίες πολλές φορές τὴν ἡμέρα¹¹ αὐτὸς πού περιορίζεται νὰ καλῆ δύναμι μόνο τὸ Υἱὸ καὶ τὸ Πνεῦμα, καὶ μάλιστα μὲ τὴν ἔννοια ὅτι δὲν ἔχουν τὴ δύναμι μαζί μὲ τὴν οὐσία, μᾶλλον δὲ δυνάμεις φυσικὲς. Αὐτός, σὰν ν' ἀπολαμβάνῃ τὴ δυσσέβεια, ἐπαναλαμβάνοντας τὶς κακῶς ἐκλαμβανόμενες καὶ διαστρεφόμενες ἀπὸ αὐτὸν φωνὲς καὶ ψευδολογώντας ἐναντίον ἐκείνων πού δὲν ἐπιθυμοῦν νὰ πειθαρχήσουν στὶς παραφορές του, λέγει, «οὐσιώδης λοιπὸν ἐνέργεια καὶ δύναμις ἐπὶ Θεοῦ εἶναι ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα· ἂν λοιπὸν τοῦτα εἶναι ἄλλα ἀπὸ

10. Κατ' Εὐνομίου 1, 7, PG 29, 528B.

11. Ἐννοεῖ τὶς ἐκφωνήσεις τῶν ἱερέων κατὰ τὶς τελετές.

Παλαμᾶν καὶ ὑφειμένα αὐτῆς καὶ ἄνισα καὶ ἀνόμοια, οὐδὲν τοῦ Ἄρειου καὶ Εὐνομίου δογμάτων τὰ τοῦ Παλαμᾶ διαφέρει».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ'

**Παράστασις ὅτι οὐχ ἡμεῖς ἀλλὰ Βαρλαᾶμ καὶ Ἀκίνδυνός
εἰσιν οἱ ἄνισον καὶ ἀνόμοιον εἶναι δογματίζοντες
τὴν θεῖαν οὐσίαν καὶ τὴν θεῖαν ἐνέργειαν
καὶ δύο θεότητας λέγοντες ἐντεῦθεν,
ὑπερκειμένην καὶ ὑφειμένην**

89 Ὅντως ὁ ταῦτα λέγων Ἀκίνδυνος ὑπὸ τοῦ Πατρὸς τοῦ
ψεύδους ἐνεργεῖσθαι, φεῦ, ἐκινδύνευσε. Ποῦ γὰρ ἡμεῖς ἔφημεν
5 ἀνόμοιον εἶναι καὶ ἄνισον τῇ οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ τὴν τούτου θεῖαν
ἐνέργειαν; Πῶς δ' ἂν τοῦτ' ἔφημεν ἡμεῖς οἱ ταύτην ἄκτιστον
φρονοῦντες, καὶ μὴ ἅπαξ μηδὲ δῖς, ἀλλὰ καὶ πολλάκις καὶ πάνυ
πολλάκις εἰρηκότες, ὡς «ἐκ τῆς ἐκάστου ἐνεργείας ἢ ἐκάστου
φύσις χαρακτηρίζεται, τῆς μὲν ἀκτίστου ἐνεργείας ἄκτιστον δει-
10 κνύσης φύσιν, κτιστὴν δὲ τῆς κτιστῆς»; Τὸ γὰρ χαρακτηριζόμε-
νον οὐκ ἐκ τοῦ ἀνομοίου ἀλλ' ἐκ τοῦ ὁμοίου χαρακτηρίζεται.
Τοιγαροῦν ἐπὶ τὴν τοῦ συκοφάντου κεφαλὴν, μᾶλλον δὲ ψυχὴν,
τρέπεται τὸ βλάσφημον, αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ λέγων κτιστὴν τῆς
ἀκτίστου οὐσίας τὴν ἐνέργειαν, ταυτὸ δ' εἰπεῖν ἀνόμοιον· διὸ καὶ
15 τὸν Υἱὸν ἐνέργειαν ἄκτιστον ἀκούων, οὐσίαν εἶναι λέγει τοῦτον
τοῦ Θεοῦ, ὡς πλὴν τῆς θείας οὐσίας ἐτέρου μηδενὸς ὄντος ἀκτί-
στου κατ' αὐτὸν ἐπὶ Θεοῦ. Ἀλλὰ καὶ Θεὸν ἓνα προσκυνοῦντες
καὶ σέβοντες ἡμεῖς, τρισυπόστατον, ἐνεργῆ τε καὶ θελητὴν ἐλέ-
20 βομεν, τὸ δ' οὐ, ἀλλὰ τὴν μίαν ἐν οὐσίᾳ καὶ δυνάμει καὶ θελήσει
ὑπερουσιότης

τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν Παλαμᾶ καὶ κατώτερα ἀπὸ αὐτὴν καὶ ἄνισα καὶ ἀνόμοια, τίποτε δὲν διαφέρουν τὰ δόγματα τοῦ Παλαμᾶ ἀπὸ τοῦ Ἀρείου καὶ τοῦ Εὐνομίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 24

Παράστασις ὅτι δὲν εἶμαστε ἐμεῖς ἀλλὰ οἱ Βαρλαᾶμ καὶ Ἀκίνδυνος ἐκεῖνοι ποὺ δογματίζουν ὅτι εἶναι ἄνιση καὶ ἀνόμοια ἡ θεία οὐσία καὶ ἡ θεία ἐνέργεια καὶ ἀπ' αὐτὸ λέγουν δύο θεότητες, ὑπερκειμένη καὶ ὑφειμένη

89 Ἀληθινά, ὁ Ἀκίνδυνος ποὺ λέγει τοῦτο ἐκινδύνευσε, φεῦ, νὰ ἐνεργῆται ἀπὸ τὸν πατέρα τοῦ ψεύδους. Διότι ποῦ εἶπαμε ἐμεῖς ὅτι εἶναι ἀνόμοια καὶ ἄνιση μὲ τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ ἢ ἐνέργεια τούτου; Πῶς θὰ μπορούσαμε νὰ εἰποῦμε τοῦτο τὸ πρᾶγμα ἐμεῖς ποὺ τὴ θεωροῦμε ἄκτιστη καὶ ὄχι μιὰ ἢ δυὸ φορές, ἀλλὰ καὶ πολλές καὶ πάρα πολλές φορές ἔχομε εἰπεῖ ὅτι «ἡ φύσις τοῦ κάθε πράγματος χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν ἐνέργειά του, καθὼς ἡ μὲν ἄκτιστη ἐνέργεια δεικνύει ἄκτιστη φύσι, ἡ δὲ κτιστὴ ἐνέργεια κτιστή»¹; Διότι τὸ χαρακτηριζόμενο δὲν χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸ ἀνόμοιο ἀλλ' ἀπὸ τὸ ὅμοιο. Ἐπομένως ὁ βλάσφημος λόγος στρέφεται πρὸς τὴν κεφαλὴ τοῦ συκοφάντη, μᾶλλον δὲ τὴν ψυχὴ, διότι αὐτὸς εἶναι ποὺ λέγει κτιστὴ τὴν ἐνέργεια τῆς ἄκτιστης οὐσίας, δηλαδὴ ἀνόμοια· γι' αὐτὸ κι' ἀκούοντας νὰ λέγεται ὁ Υἱὸς ἄκτιστη ἐνέργεια, λέγει ὅτι αὐτὸς εἶναι οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ κατ' αὐτὸν ἐκτὸς ἀπὸ τὴν θεία οὐσία τίποτε ἄλλο δὲν εἶναι ἄκτιστο στὸ Θεό. Ἀλλ' ἐμεῖς προσκυνώντας καὶ σεβόμενοι ἓνα Θεό, τρισυπόστατο, ἐνεργό, θελητὴ ἐλέους καὶ παντοδύναμο, δὲν προσκυνοῦμε καὶ δὲν σεβόμαστε ἓνα μέρος μόνο αὐτοῦ, ἐνῶ τὸ ἄλλο ὄχι, ἀλλὰ δοξάζομε

1. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, *Ζήτησις μετὰ Πύρρου*, PG 91, 341A. Πρβλ. Ἰω. Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσὶν ὀρθοδόξου πίστεως* 3, 15, PG 94, 1056C.

καὶ ἐνεργεία τελείαν θεότητα μιᾷ προσκυνήσει δοξάζομεν· ἐν δὲ τῇ μιᾷ προσκυνήσει ποῦ τὸ ἄνισον; Αὐτῷ καὶ τοῦτο προσήκει τῷ συκοφάντη δυσσεβῶς εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα κατατεμόντι τὴν μίαν θεότητα καὶ κατατομαῖς ἐπὶ τοσοῦτον ἀνίσοις κατ' αὐ-
5 τῆς, μᾶλλον δὲ καθ' ἑαυτοῦ, χρησαμένῳ φρενοβλαβῶς.

90 Τοῦ δὲ Βαρλαὰμ ὑφειμένην ὡς κτιστὴν εἰπόντος εἶναι θεό-
τητα τὴν ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῖς ἀποστόλοις ἑωραμένην λαμπρότη-
τα, πρὸς τοῦτον ἀντειπόντες ἡμεῖς καὶ ἄκτιστον οὖσαν αὐτὴν
ἀποδείξαντες, ὡς τῆς θείας φύσεως διατελοῦσαν λαμπρότητα
10 καὶ τῆς μιᾶς ἀκτίστου θεότητος οὐκ ἐκτός, εἶπερ κατὰ τὸ αἶτιον,
ἔφημεν, καὶ ἀνέκφαντον καὶ ἀνέκφραστον ὑπερκεῖσθαι ταύτης
εἴρηται παρὰ τῶν πατέρων ἢ θεία καὶ παντάπασιν ἀνώνυμος
ὑπερουσιότης τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς θείας προνοίας ὑπερκεῖ-
σθαι γέγραπται καὶ τῆς θεατικῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως καὶ
15 ἀπλῶς πάσης κοινῆς θείας ἐνεργείας. Οὐ μὴν παρὰ τοῦτο τὴν
θείαν πρόνοιαν κτιστὴν ἐροῦμεν καὶ τὴν θεατικὴν δύναμιν τοῦ
εἰδότος τὰ πάντα πρὶν γενέσεως· οὕτως οὖν οὐδὲ τὴν λαμπρότη-
τα τῆς θείας φύσεως κτιστὴν ἐροῦμεν παρὰ τοῦτο.

91 Νῦν δ' ὁ τῆς τοῦ Βαρλαὰμ αἰρέσεως μαθητῆς καὶ διάδοχος
20 Ἀκίνδυνος, κτιστὴν σαφῶς καὶ οὕτως λέγων καὶ ὄντως ὑφειμέ-
νην τὴν θείαν λαμπρότητα ἐκείνην, καὶ οὕτω κατατέμνων εἰς
δύο ἀνίσους καὶ ἀνομοίους θεότητας τὴν μίαν, εἶθ' ὑπ' ἀνοίας
ὑπερβαλλούσης τὸ οἰκεῖον αἴσχος τῶν αὐτὸ βδελυττομένων οἶε-
ται καὶ τοῖς ἀποτρόπαιον τοῦτ' ἄγος ἠγουμένοις ὑπ' ἀναιδείας
25 ἐπιγράφεται καὶ τοῖς καὶ αὐτὸν ἀποσμήχειν πειρωμένοις ὑπ'
ἀγνωμοσύνης προστρίβεσθαι πειρᾶται.

μὲ μιὰ προσκύνῃσι τὴ μιὰ τελεία θεότητα σὲ οὐσία καὶ δύναμι καὶ θέλησι καὶ ἐνέργεια. Στὴ μιὰ προσκύνῃσι λοιπὸν ποῦ ὑπάρχει ἡ ἀνισότης; Καὶ τοῦτο ταιριάζει σ' αὐτόν τὸ συκοφάντη ποῦ ἔχει διασπάσει δυσσεβῶς τὴ μιὰ θεότητα σὲ κτιστὰ καὶ ἄκτιστα κι' ἐχρησιμοποίησε ἐναντίον τῆς κατατμήσεις τόσο ἄνισες, μᾶλλον δὲ ἐναντίον ἑαυτοῦ φρενοβλαβῶς.

90 Ἐπειδὴ ὁ Βαρλαάμ εἶπε ὅτι ἡ λαμπρότης ποῦ ἐθεάθηκε ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους ἐπάνω στὸ ὄρος εἶναι ὑφειμένη θεότης ὡς κτιστὴ, ἐμεῖς ἀντείπαμε πρὸς τοῦτον καὶ ἀπεδείξαμε ὅτι αὐτὴ εἶναι ἄκτιστη, διότι ἀποτελεῖ λαμπρότητα τῆς θείας φύσεως καὶ δὲν εἶναι ἐκτὸς τῆς μιᾶς ἄκτιστης θεότητος. Εἶπαμε, ἂν ἔχη λεχθῆ ἀπὸ τοὺς πατέρες ὅτι ἡ θεία καὶ ἐντελῶς ἀνώδυμη ὑπερουσιότητα τοῦ Θεοῦ ὑπέγκεται τῆς ἄκτιστης θεότητος κατὰ τὸ αἴτιο καὶ ἀφανέρωτο καὶ ἀνέκφραστο, ἀλλ' ἐπίσης ἔχει γραφῆ ὅτι καὶ τῆς θείας προνοίας ὑπέγκεται καὶ τῆς θεατικῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως καὶ γενικῶς κάθε κοινῆς θείας ἐνεργείας. Ὅμως δὲν θὰ εἰποῦμε γιὰ τὸ λόγο τοῦτο κτιστὴ τὴ θεία πρόνοια καὶ τὴ θεατικὴ δύναμη τοῦ γνωρίζοντος τὰ πάντα πρὶν ἀπὸ τὴ γένεσι· ἔτσι λοιπὸν οὔτε τὴ λαμπρότητα τῆς θείας φύσεως θὰ τὴν εἰποῦμε κτιστὴ γιὰ τὸ λόγου τοῦτο.

91 Τώρα ὁ μαθητὴς καὶ διάδοχος τῆς αἵρέσεως τοῦ Βαρλαάμ Ἀκίνδυνος, λέγοντας καὶ αὐτὸς σαφῶς κτιστὴ καὶ πράγματι ὑφειμένη ἐκείνη τὴ θεία λαμπρότητα κι' ἔτσι κατατέμνοντας τὴ μιὰ σὲ δυὸ ἄνισες καὶ ἀνόμοιες θεότητες, ἔπειτα ἀπὸ ὑπερβολικὴ ἀνοησία ὑποθέτει ὅτι τὴ δική του ἐντροπὴ τὴν ἔχουν ἐκεῖνοι ποῦ τὴ βδελύσσονται καὶ ἀπὸ ἀναίδεια τὴν ἀποδίδει σ' ἐκείνους ποῦ τὴ θεωροῦν ἀποτρόπαιο ἄγος καὶ ἀπὸ ἀγνωμοσύνη ἐπιχειρεῖ νὰ τὴν ἐπιρρίψη σ' ἐκείνους ποῦ φροντίζουν νὰ ξεπλύνουν καὶ αὐτόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ'

Ἵτι πρὸς πολλαῖς ἐτέραις δυσσεβείαις καὶ τὰς θείας ὑποστάσεις ἀνίσους πρὸς ἀλλήλας εἶναι δείκνυσιν Ἀκίνδυνος καὶ ὡς πολλαχῶς τὸ ἐνιαῖον τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀγίας Τριάδος ἀναιρεῖ μυστήριον, ὁ δὲ Παλαμᾶς ὡς ἀληθῶς ἐστι πρεσβεύων ἓνα τρισυπόστατον Θεὸν ἐν μιᾷ θεότητι

92 Οὐκ ἐντεῦθεν δὲ μόνον τῷ συκοφάντη προσιζάνει τὸ μύσος, ἀλλ' ἐπεὶ κατ' αἰτίαν ἡμεῖς ἔφημεν τὴν θεϊαν οὐσίαν ὑπερκεῖσθαι τῆς ἑαυτῆς ἐνεργείας, συνωδὰ τοῖς θεοσόφοις πατράσιν, ὁ δὲ τὸ ἄνισον καὶ ἀνόμοιον ἐκ τούτου καθ' ἡμῶν συλλογίζεται, 5 πῶς οὐχὶ καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ Υἱὸν αὐτὸς ἀκολούθως ἀποστερήσει τῆς πρὸς τὸν μείζονα κατὰ τὸ αἷτιον ὁμοιότητός τε καὶ ὁμοτιμίας, ἴν' Ἄρειος καὶ Εὐνόμιος ἄλλος ἀκούσῃ δικαίως παρ' ἡμῶν, ὁ καλῶν ἡμᾶς ἀδίκως ἀπὸ τούτων; Τί δ' αὖ ὅτι κατὰ τὸν Παλαμᾶν ἕτεροι τῆς οὐσίας αἱ οὐσιώδεις τοῦ Θεοῦ ἐνέργειαι, 10 τουτέστι διαφορὰν τινα πρὸς ἐκείνην ἔχουσι; Καὶ πῶς οὐκ ἂν ἔχοιεν, αἱ πολλαὶ τῆς μιᾶς, τὰ φυσικῶς προσόντα τῆς φύσεως ἢ πρόσεστιν; Ἦ οὐδὲ τὰ ὑποστατικὰ διενήνοχε τῆς ὑποστάσεως, ὡς ἐκάστης ὄντα πλείω καὶ ὡς μὴ ἐκείνων ἕκαστον ὑπόστασις ὑπάρχον; Οὐκ οὐδ' ἕκαστον τῶν οὕτω φυσικῶν φύσις ἂν 15 εἶη. Διὸ καὶ ὁ θεῖος Κύριλλός φησιν, «εἴπερ ἕκαστον τῶν φύσει προσόντων οὐσίαν σημαίνει, ἐκ τοσοῦτων οὐσιῶν σύγκειται ὁ Θεός, ὅσαπερ ἂν αὐτῷ φυσικῶς προσόντα φαίνηται», «οὐδὲ γὰρ ἀπλοῦν οὐδ' ἀσύνθετον τὸ θεῖον εἴπερ ταῦτα οὐσίαι» καὶ κατὰ τὸν τῆς θεολογίας ἐπώνυμον Γρηγόριον. Ἄλλα τί τὰ τοῖς

1. Θεσαυροὶ 31, PG 75, 448D.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 25

ἽΟτι ὁ Ἀκίνδυνος, ἐκτὸς ἀπὸ πολλὰς ἄλλες δυσσέβειες, δεικνύει ὅτι καὶ οἱ θεῖες ὑποστάσεις εἶναι ἄνισες μεταξύ τους καὶ μὲ πολλοὺς τρόπους ἀναιρεῖ τὸ ἐνιαῖο τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἁγίας Τριάδος μυστήριον, ὃ δὲ Παλαμᾶς ὅτι ἀληθινὰ πρεσβεύει ἓνα τρισυπόστατο Θεὸ σὲ μιὰ θεότητα

92 Δὲν προσάπτεται ὅμως μόνο ἀπὸ τοῦτο στὸ συκοφάντη τὸ μίasma, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐμεῖς εἶπαμε ὅτι ἡ θεία οὐσία κατὰ τὴν αἰτία ὑπέρκειται τῆς ἐνεργείας της, σύμφωνα μὲ τοὺς θεοφόρους πατέρες, ἐνῶ αὐτὸς ἀπὸ τοῦτο συλλογίζεται τὸ ἄνισο καὶ ἀνόμοιο ἐναντίον μας, πῶς λοιπὸν ὁ ἴδιος δὲν θὰ στερῆση καὶ τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ τῆς ὁμοιότητος καὶ ὁμοτιμίας πρὸς τὸν μεγαλύτερο κατὰ τὸ αἶτιο, ὥστε νὰ ὀνομασθῆ ἀπὸ μᾶς ἄλλος ἽΑρειος καὶ Εὐνόμιος, αὐτὸς ποὺ ἀποκαλεῖ ἐμᾶς ἀδίκως ἔτσι; Τί σημαίνει πάλι ὅτι κατὰ τὸν Παλαμᾶ ἄλλες εἶναι οἱ οὐσιώδεις ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ ὅτι ἔχουν κάποια διαφορὰ ἀπὸ ἐκείνην; Καὶ πῶς δὲν θὰ εἶχαν οἱ πολλὰς ἀπὸ τῆ μιᾶ, τὰ φυσικῶς προσόντα ἀπὸ τῆ φύσι στὴν ὁποία προσεῖναι; ἽΗ μήπως οὔτε τὰ ὑποστατικά δὲν διαφέρουν ἀπὸ τὴν ὑπόστασι, ἀφοῦ εἶναι περισσότερο στὴν καθεμιὰ καὶ τὸ καθένα τους δὲν εἶναι ὑπόστασις; ἽΕπομένως οὔτε καθένα ἀπὸ τὰ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο φυσικὰ δὲν θὰ ἦταν φύσις. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ θεῖος Κύριλλος λέγει, «ἂν τὸ καθένα ἀπὸ τὰ φύσει προσόντα σημαίνει οὐσία, ὁ Θεὸς σύγκεται ἀπὸ τόσες οὐσίες, ὅσα προσόντα φαίνονται σ' αὐτὸν φυσικῶς»¹, καὶ «διότι τὸ θεῖο δὲν θὰ εἶναι οὔτε ἀπλὸ οὔτε ἀσύνθετο, ἂν τοῦτα εἶναι οὐσίες»² κατὰ τὸν ἐπώνυμο τῆς θεολογίας Γρηγόριον.

2. Πρβλ. Γρηγορίου Θεολόγου, *Λόγον 29 (Θεολογικὸν 3)*, 10, PG 36, 88B.

πατράσιν ἐπὶ λέξεως εἰρημένα λογοπραγοῦμεν ἡμεῖς; Ὡς γὰρ πολλαχοῦ προῦπέδειξεν ὁ λόγος, αὐτῶν ἐστι τῶν θεοειδῶν πατέρων δόγμα τε καὶ κήρυγμα περιφανές ἕτερον εἶναι τὴν οὐσίαν ἐπὶ τοῦ ἐνὸς Θεοῦ καὶ ἕτερον τὴν οὐσιώδη ταύτης καὶ φυσικὴν 5 ἐνέργειαν.

93 Ἀλλὰ τὴν κοινὴν εὐσέβειαν καὶ τὰ τῶν κοινῶν τῆς θεοσεβείας διδασκάλων Ἀκίνδυνος καὶ ὅσοι κατ' αὐτὸν τῷ Παλαμᾷ μόνῳ φέροντες προσνέμουσιν, ἴν' ἐν τῇ τούτων ἀθετήσει κλέπτειν καὶ λανθάνειν δύναιντο, «τὰ τοῦ Παλαμᾷ λέγοντες ἀθε- 10 τοῦμεν καὶ τοὺς τὰ τοῦ Παλαμᾷ στέργοντας διώκομεν». Καὶ εἰ καθ' ἃ τοῖς ἀγίοις πᾶσιν ὁ Παλαμᾶς συμφωνεῖ διώκεται παρ' ὑμῶν, Ἀρείου τε καὶ Εὐνομίου μηδὲν ὑμῖν διαφέρειν δοκεῖ, πόσω μᾶλλον οἱ ταῦτα πρῶτως καὶ θεολογήσαντες καὶ κηρύξαντες; Ὡντως μακάριον τὸν Παλαμᾶν τοῦτον ἄκων, Ἀκίνδυνε, 15 πεποίηκας νῦν, κοινωνὸν εἰργασμένος τῆς παρὰ σοῦ κατὰ τῶν ἀγίων ἐναργοῦς τοῖς συνετοῖς παροινίας· συμμεθέξει γὰρ δήπου καὶ τῆς τῶν ἀγίων τούτων μακαριότητος. Καίτοι καθὰ καὶ προεῖρηται, περὶ μὲν Υἱοῦ καὶ Πνεύματος λόγος τούτῳ γέγονεν οὐδεὶς, ἐντρέπων δὲ τὸν σοὶ τῆς δυσσεβείας καθηγησάμε- 20 νον καὶ εἰς τὸ θεῖον ἐγγράφως βλασφημοῦντα φῶς τὰ τῆς θεοπνεύστου προήνεγκε γραφῆς. Πρὸς δὲ σὺ τῆς ἐκείνου κακονοίας γεγωνῶς διάδοχος τὰς σὰς αὐθις θεομαχῶν ἀντιπαραξάγεις βλασφημίας.

94 Ἐπεὶ γὰρ οὐσιώδεις ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ τὸν Υἱὸν μόνον 25 λέγεις, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καθεῖλες, ἄθλιε, τελέως τὸ προσκυνητὸν τῆς Τριάδος μυστήριον. Ἐξεῖ γὰρ ὁ Υἱὸς πάλιν υἱόν, ἐπειδὴ τεθεολόγηται καὶ οὐσιώδη ἐνέργειαν ἔχειν. Εἰ δὲ μὴ υἱὸς αὐτῆ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμά ἐστι, σαφῶς ὁ τοῦτο λέγων, πρὸς τῷ ταῖς ἄλλαις συναινεῖν πονηραῖς αἰρέσεσι, καὶ τὰ

Ἄλλὰ τί πολυλογοῦμε ἐμεῖς σὲ ἀντικείμενα πού ἔχουν κατὰ λέξι διατυπώσει οἱ πατέρες; Διότι, ὅπως προϋπέδειξε σὲ πολλὰ μέρη ὁ λόγος τῶν θεοειδῶν πατέρων ἀκριβῶς, εἶναι περιφανές δόγμα καὶ κήρυγμα ὅτι ἄλλο εἶναι ἡ οὐσία ἐπὶ τοῦ ἐνὸς Θεοῦ καὶ ἄλλο ἡ οὐσιώδης καὶ φυσικὴ τῆς ἐνέργεια.

93 Ἄλλὰ τὴν κοινὴ εὐσέβεια καὶ τὰ διδάγματα τῶν κοινῶν διασκάλων τῆς θεοσεβείας ὁ Ἀκίνδυνος καὶ οἱ ὁμόφρονές του τὰ ἀποδίδουν στὸν Παλαμᾶ μόνον, ὥστε μὲ τὴν ἀθέτησι τούτων νὰ μπορέσουν νὰ παραπλανοῦν καὶ νὰ διαφεύγουν τὴν προσοχή, ὅταν λέγουν, ὅτι ἀθετοῦμε τὰ διδάγματα τοῦ Παλαμᾶ καὶ διώκομε τοὺς δεχομένους τὰ διδάγματα τοῦ Παλαμᾶ. Καὶ ἂν ὁ Παλαμᾶς διώκεται ἀπὸ σᾶς γιὰ ὅσα συμφωνεῖ μὲ ὅλους τοὺς ἁγίους, σᾶς φαίνεται ὅτι δὲν διαφέρει κατὰ τίποτε ἀπὸ τὸν Ἄρειο καὶ Εὐνόμιο, πόσο περισσότερο ἐκεῖνοι πού πρῶτοι ἐθεολόγησαν κι' ἐκήρυξαν τοῦτα; Πράγματι, χωρὶς νὰ τὸ θέλης, Ἀκίνδυne, ἔκαμες τὸν Παλαμᾶ τοῦτον μακάριο τώρα, ἀφοῦ τὸν κατέστησες κοινωτὸ τῆς φανερῆς στοὺς συνετοὺς παραφορᾶς σου ἐναντίον τῶν ἁγίων· διότι θὰ συμμετάσχη ὅπωςδῆποτε καὶ τῆς μακαριότητος τῶν ἁγίων τούτων. Καὶ ὅμως, ὅπως ἔχει λεχθῆ προηγουμένως, αὐτὸς δὲν ἔκαμε καθόλου λόγο περὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ προέβαλε τὰ διδάγματα τῆς θεόπνευστης Γραφῆς διὰ νὰ καταισχύνη τὸν ἄνθρωπο πού σὲ ὠδήγησε στὴ δυσσέβεια καὶ ἐβλασφήμησε στὸ θεῖο φῶς ἐγγράφως. Πρὸς αὐτὸν καὶ σύ, ἀφοῦ ἔγινες διάδοχος τῆς κακοφροσύνης ἐκείνου, ἀντιφέρεις τὶς δικές σου βλασφημίες πάλι θεομαχώντας.

94 Πράγματι, ἐπειδὴ οὐσιώδεις ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ λέγεις μόνο τὸν Υἱό, ἔτσι καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καθήρεσες, ἄθλια, τὸ προσκυνητὸ τῆς Τριάδος μυστήριον. Διότι ὁ Υἱὸς θὰ ἔχη πάλι υἱόν, ἐπειδὴ ἔχει θεολογηθῆ ὅτι ἔχει οὐσιώδη ἐνέργεια. Ἄν δὲ αὐτὴ δὲν εἶναι υἱὸς τοῦ Υἱοῦ, ἀλλ' εἶναι τὸ Πνεῦμα, σαφῶς αὐτὸς πού λέγει τοῦτο τὸ πρᾶγμα, ἐκτὸς τοῦ ὅτι συμφωνεῖ

Λατίνων φρονεῖ, μᾶλλον δὲ καὶ τούτους ἐπὶ τὸ χειρόν παρήλασε.
 Τὸ δὲ Πνεῦμα πάλιν, ἐπεὶ καὶ αὐτὸ κατὰ τοὺς πατέρας οὐσιώδη
 ἔχει ἐνέργειαν, μᾶλλον δὲ καὶ ἐνεργείας, ἢ υἱὸν ἔχει καὶ αὐτὸ ἢ
 πνεῦμα ἕτερον, μᾶλλον δ' ἄμφω· τοιγαροῦν πληθὺς ἀλλόκοτος ἢ
 5 τριάς. Ἐπεὶ γὰρ καὶ κοινὴ Πατρός, Υἱοῦ καὶ Πνεύματος λέγεται
 τοῖς ἀγίοις οὐσιώδης ἐνέργεια, οὐχ ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς ἔσται
 καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ' ἐκάτερον τούτων ἐκ Πατρὸς, Υἱοῦ
 καὶ Πνεύματος. Τοῦ γε μὴν φυσικοῦ θελήματος καὶ πάντων τῶν
 καταφατικῶς καὶ ἀποφατικῶς ἐπὶ Θεοῦ λεγομένων, φυσικῶς
 10 γε μὴν προσόντων ἰδιωμάτων τῇ θείᾳ φύσει προαχθέντων εἰς
 μέσον, τίς ἂν ἀπαριθμήσαιτο τῶν ἐκβαιόντων ἀτόπων τὴν
 πληθὺν ἐκ τοῦ μηδὲν ἄλλο λέγειν πλὴν Υἱοῦ καὶ Πνεύματος φύ-
 σικῶς προσεῖναι τῷ Θεῷ; Κατὰ γὰρ τὸν θεῖον πάλιν Κύριλλον,
 «οὐδὲν ἐπίκτητον τῶν φυσικῶν καὶ θείων ἰδιωμάτων».

95 Ἄλλ' οὐδὲ μίαν θεότητα δυνήση δοξάζειν τῶν τριῶν ὡς
 ἀληθῶς προσώπων εἰ μὴ κοινὴν πιστεύσεις φυσικὴν ἐνέργειαν
 αὐτῶν ὑπάρχειν. Ταύτης γὰρ τὸ τῆς θεότητος ὄνομα κυρίως καὶ
 κατὰ ταύτην ὀνομάζειν ἐδιδάχθημεν Θεόν, ἀνώνυμον ὡς ὑπε-
 ρώνυμον παντάπασιν ὄντα κατὰ τὴν φύσιν. Καὶ τί μηκύνω ταῦ-
 20 τα λέγων; Οὐδὲ γὰρ Υἱὸν ὄλως ὑπάρχειν, οὐδὲ Πνεῦμα ἅγιον
 δυνήση λέγειν, ἀλλ' οὐδὲ Πατέρα, οὐδὲ φύσιν ὄλως θείαν, ἐπεὶ
 κατὰ τοὺς θεολόγους «οὐκ ἔστιν εὐρεῖν φύσιν φυσικῆς ἁμοιρον
 καὶ οὐσιώδους ἐνεργείας». Σὺ δέ, νῦν μὲν τὴν φύσιν, νῦν δε τὰς
 ὑποστάσεις λέγεις δυνάμεις καὶ ἐνεργείας ἀποστερῶν αὐτὰς τῶν
 25 κοινῶν δυνάμεων καὶ ἐνεργειῶν. Ἦ δὲ καὶ κτίσμα λέγεις τὴν
 κοινὴν ἐνέργειαν Πατρὸς, Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, ὡς ἐν δῆθεν εἶη

3. Βλ. σχετικὴ περὶ τοῦ χωρίου τούτου σημείωσι παραπάνω στὸ 1, 7,
 28.

μὲ τίς ἄλλες πονηρὲς αἰρέσεις, ἔχει καὶ τὰ φρονήματα τῶν Λατίνων, ἢ μᾶλλον ἔχει ξεπεράσει κι' αὐτοὺς πρὸς τὸ χειρότερο. Τὸ δὲ Πνεῦμα πάλι, ἐπειδὴ κι' αὐτὸ κατὰ τοὺς πατέρες ἔχει οὐσιώδη ἐνέργεια, μᾶλλον δὲ καὶ ἐνέργειες, ἢ υἷὸν ἔχει κι' αὐτὸ ἢ ἄλλο πνεῦμα, μᾶλλον δὲ καὶ τὰ δύο· ἐπομένως ἡ Τριάς εἶναι ἀλόκοτο πλῆθος. Ἐπειδὴ δηλαδὴ λέγεται καὶ ἐνέργεια οὐσιώδης κοινὴ Πατρός, Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, δὲν θὰ εἶναι ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἀλλὰ τὸ καθένα τους θὰ εἶναι ἀπὸ τὸν Πατέρα, τὸν Υἱὸ καὶ τὸ Πνεῦμα. "Ὅταν ὁμως ἀχθοῦν στὴ μέση τὸ φυσικὸ θέλημα καὶ ὅλα τὰ καταφατικῶς καὶ ἀποφατικῶς λεγόμενα ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, φυσικὰ ὁμως ιδιώματα ποὺ προσυπάρχουν στὴ θεία φύσι, ποιὸς θὰ μπορούσε ν' ἀριθμῆσῃ τὸ πλῆθος τῶν ἀτόπων ποὺ προκαλοῦνται ἀπὸ τὸ νὰ λέγωμε ὅτι δὲν προσυπάρχει στὸ Θεὸ τίποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Υἱὸ καὶ τὸ Πνεῦμα; Διότι κατὰ τὸν Θεῖο Κύριλλο πάλι «κανένα ἀπὸ τὰ φυσικὰ καὶ θεῖα ιδιώματα δὲν εἶναι ἐπίκτητο»³.

15 Ἄλλ' οὔτε μιὰ θεότητα δὲν θὰ μπορέσης νὰ δοξάζης τῶν τριῶν ἀληθινὰ προσώπων, ἂν δὲν πιστεύσης ὅτι ὑπάρχει κοινὴ φυσικὴ ἐνέργειά τους. Διότι δικό της εἶναι κυριολεκτικῶς τὸ ὄνομα τῆς θεότητος καὶ κατ' αὐτὴν ἐδίδαχθῆκαμε νὰ ὀνομάζωμε Θεό, ποὺ εἶναι ἀνώνυμος ὡς ὑπερώνυμος ἐντελῶς κατὰ τὴ φύσι. Καὶ τί μακρηγορῶ λέγοντας τοῦτα τὰ πράγματα; Δὲν θὰ μπορέσης νὰ λέγῃς ὅτι ὑπάρχει οὔτε Υἱὸς γενικὰ οὔτε ἅγιο Πνεῦμα οὔτε Πατήρ, οὔτε φύσις θεία γενικὰ, ἐπειδὴ κατὰ τοὺς θεολόγους «δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ εὔρης φύσι ἄμοιρη φυσικῆς καὶ οὐσιώδους ἐνεργείας»⁴. Ἐσὺ ὁμως λέγεις δυνάμεις καὶ ἐνέργειες ἄλλοτε τῇ φύσι κι' ἄλλοτε τίς ὑποστάσεις ἀποστερώντας τις ἀπὸ τίς κοινὲς δυνάμεις καὶ ἐνέργειες. Καθ' ὅσο μάλιστα λέγεις καὶ κτίσμα τὴν κοινὴ ἐνέργεια Πατρός, Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, γιὰ νὰ σοῦ εἶναι δῆθεν ἓνα τὸ ἄκτιστο, ὑποβιβάζεις τὸ

4. Πρβλ. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, *Ἐξήγησιν τῆς κινήσεως* 8, PG 90, 121C καὶ *Ζήτησιν μετὰ Πύρρου*, PG 91, 341C.

σοι τὸ ἄκτιστον, εἰς κτίσμα κατασπᾶς τὸ θεῖον, οὐχ ἓν, ἀλλ' οὐδὲν τὸ ἄκτιστον ὡς ἀληθῶς τιθεῖς. Ἴν' οὖν τὸν ἄλλον ἐσμὸν τῶν ἀτοπημάτων προσαριθμεῖσθαι παραλίπωμεν ἀρτίως, ἄρ' οὐχὶ καὶ Σαβέλλιον καὶ Ἄρειον καὶ Εὐνόμιον καὶ πάντας τοὺς 5 τοιούτους ἐκ τῶν ἀναπεφηνότων τούτων ὁ Ἀκίνδυνος ἐκινδύνευσεν ὑπερβαλέσθαι;

96 Ἴσμεν δὲ καὶ ἡμεῖς φυσικὴν τὸν Υἱὸν τοῦ Πατρὸς ἐνέργειαν, ἔστι παρ' ὧν τῶν θείων πατέρων ὀνομαζόμενον, εἰκότως, ἐπεὶ πᾶς υἱὸς γνήσιος καὶ φυσικός. Ἔστι δὲ καὶ φυσικὴ 10 κατάλληλος πάσῃ φύσει βούλησις καὶ θέλησις, καὶ πᾶν ὅ,τι παραπλήσιον, ἄπερ ἀνάγκη καὶ τῷ Υἱῷ προσεῖναι φυσικῶς· οὐ γὰρ τὸν αὐτὸν τρόπον ἅπαν φυσικόν. Ὡσπερ δὲ σοφίαν λέγομεν κοινήν Πατρός, Υἱοῦ καὶ Πνεύματος τὴν αὐτὴν ἐν τοῖς τρισὶ καὶ ἀπαράλλακτον οὖσαν, κἂν Ἀκίνδυνος ἀπαρέσκηται, λέγομεν δὲ 15 καὶ σοφίαν τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν, ἀλλὰ ἀθύπόστατον καὶ κατὰ μόνην τὴν ὑπόστασιν ἐκείνου παρηλλαγμένον, οὕτω, εἰ καὶ τις ἐνέργειαν ἢ δύναμιν οὐσιώδη φαίῃ τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, συνεπινοεῖ ἢ καὶ συνεκφωνεῖ, καθὰ καὶ φθάσαντες διεδείξαμεν, τῇ ἐνεργείᾳ ταύτῃ τὸ ἀθύπόστατον, καὶ 20 οὕτω τῆς κοινῆς φυσικῆς ἐνεργείας ἀποδιαιρεῖ, μὴ χωρίζων, ἀλλὰ τὴν πρὸς ἐκείνην τῶν ὑποστάσεων διαφορὰν γνωρίζων καὶ μᾶλλον τὸ ὑπερφυῆς τῆς συμφυῖας ἐκείνης παριστάς, κατὰ τὸ ἐγγωροῦν, πρὸς ἣν οὐδεὶς οὔτε νοῦς οὔτε λόγος ἰκανός.

97 Εἰ δὲ τις πάλιν διατείνεται μὴ εἶναι σοφίαν καὶ δύναμιν 25 κοινήν, καὶ ταῦτα τοῦ μεγάλου Βασιλείου λέγοντος, «εἴπερ ἀπαράλλάκτως ἔχει κατὰ τὴν οὐσίαν, ἀπαράλλάκτως ἔξει καὶ κατὰ τὴν δύναμιν»· εἴ τις οὖν μὴ πείθοιτο σοφίαν εἶναι καὶ δύναμιν κοινήν Πατρός, Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, ὡς τοῦ Υἱοῦ μόνου ὄντος

θεῖο σὲ κτίσμα, καθιστώντας τὸ ἄκτιστο ὄχι ἓνα, ἀλλὰ πραγματικὰ κανένα. Γιὰ νὰ παραλείψωμε λοιπὸν ν' ἀπαριθμοῦμε τώρα τὸ ἄλλο πλῆθος τῶν ἀτοπημάτων, ἄραγε ὁ Ἀκίνδυνος δὲν ἐκινδύνευσε νὰ ὑπερβάλῃ καὶ τὸν Σαβέλλιο καὶ τὸν Ἄρειο καὶ τὸν Εὐνόμιο καὶ ὄλους τοὺς αἵρεσιάρχες τοῦ εἴδους τούτου μὲ αὐτὰ τὰ εὐρήματα;

96 Γνωρίζομε βέβαια κι' ἐμεῖς ὅτι ἀπὸ μερικοὺς θεῖους πατέρες ὁ Υἱὸς ὀνομάζεται φυσικὴ ἐνέργεια τοῦ Πατρὸς, εὐλόγως, ἐπειδὴ κάθε γνήσιος Υἱὸς εἶναι καὶ φυσικός. Ὑπάρχει δὲ καὶ φυσικὴ κατάλληλη σὲ κάθε φύσι βούλησις καὶ θέλησις, καὶ κάθε τι τὸ παραπλήσιο, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀνάγκη νὰ προσυπάρχουν καὶ στὸν Υἱὸ φυσικῶς· διότι δὲν εἶναι τὸ κάθε τι φυσικὸ κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο. Ὅπως λέγομε σοφία κοινὴ Πατρὸς, Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, πὺ εἶναι ἡ ἴδια καὶ ἀπαράλλακτη στα τρία πρόσωπα, ἔστω καὶ ἂν δυσσαρεστῆται ὁ Ἀκίνδυνος, λέγομε δὲ τὸν Υἱὸ καὶ σοφία τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ ἀυθυπόστατον καὶ παραλλαγμένον μόνο κατὰ τὴν ὑπόστασι ἐκείνου, ἔτσι, καὶ ἂν κανεῖς εἰπῆ οὐσιώδη ἐνέργεια ἢ δύναμι τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸ καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἐξυπακούει ἢ καὶ συνεκφωνεῖ, ὅπως πρὸ ὀλίγου ἐδείξαμε, μὲ αὐτὴ τὴν ἐνέργεια τὸ ἀυθυπόστατο⁵, κι' ἔτσι τὸ ἀποσπᾶ ἀπὸ τὴν κοινὴ φυσικὴ ἐνέργεια, μὴ χωρίζοντάς το, ἀλλὰ ἀναγνωρίζοντας τὴ διαφορὰ τῶν ὑποστάσεων πρὸς ἐκείνην καὶ μᾶλλον παριστάνοντας τὸ ὑπερφυῆς ἐκείνης τῆς συμφυῆς, κατὰ τὸ δυνατό, πρὸς τὴν ὁποῖα δὲν εἶναι ἰκανὸς νὰ φθάσῃ κανένας νοῦς ἢ λόγος.

97 Ἄν δὲ κάποιος πάλι διατείνεται ὅτι δὲν ὑπάρχει κοινὴ σοφία καὶ δύνამις, καὶ μάλιστα ὅταν λέγῃ ὁ μέγας Βασίλειος, «ἂν εἶναι ἀπαράλλακτος κατὰ τὴν οὐσία, θὰ εἶναι ἀπαράλλακτος καὶ κατὰ τὴ δύναμι»⁶. ἂν λοιπὸν δὲν πείθεται κανεῖς ὅτι ὑπάρχει κοινὴ σοφία καὶ δύνამις Πατρὸς, Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, διότι

5. Στὸ κεφ. 17 τοῦ παρόντος λόγου, ἰδιαιτέρως στὴν παράγρ. 65.

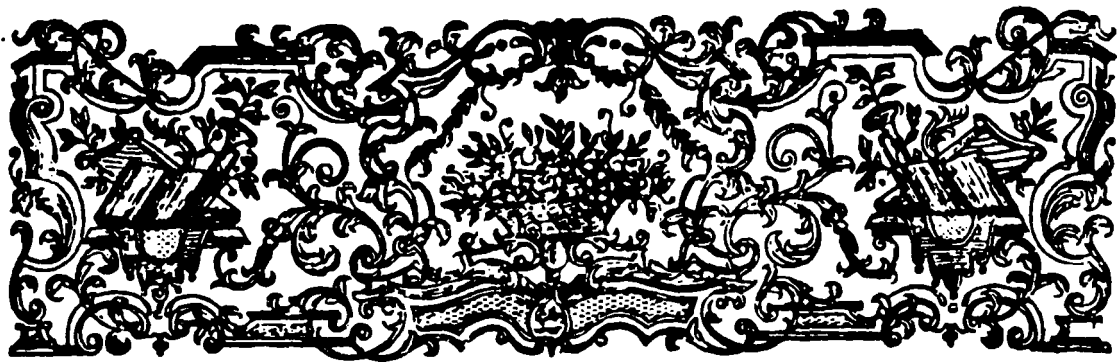
6. *Περὶ ἁγίου Πνεύματος* 8, 19. PG 32, 104A.

δυνάμεως καὶ σοφίας τοῦ Θεοῦ, πάλιν ἀκούσεται δικαίως παρ'
 ἡμῶν, ὡς πρὸς τῷ τοῖς θεολόγοις πᾶσιν ἀντικειῖσθαι καὶ πρὸς
 τὴν Σαβελλίου πλάνην, οἷόν τι βάραθρον ἐκπεπτωκώς, ἀθλίως
 ἐξετραχηλίσθη. Καὶ γὰρ εἰ δυνάμις ἐστὶν ὁ Υἱὸς μόνον ἢ σοφία,
 5 σοφίαν δὲ αὐτὸς καὶ δύναμιν οὐκ ἔχει, πῶς ἔσται Υἱός; Πῶς δὲ
 ὑπόστασις ἰδία; Διὰ τοῦτο γὰρ σοφίαν καὶ δύναμιν τοῦ Πατρὸς
 λέγομεν αὐτόν, ἵνα τὴν ἀδιαίρετον πρὸς τὸν Πατέρα συνάφειαν
 δείξωμεν αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο δὲ Υἱὸν ἔχοντα δύναμιν καὶ σοφίαν
 τὴν αὐτὴν Πατρὶ καὶ Πνεύματι, ἵνα μετὰ τῆς ἀδιαιρέτου συνα-
 10 φείας καὶ τὸ ἀύθυπόστατον αὐτοῦ νοήσωμεν καὶ προσκυνήσω-
 μεν μίαν οὐσίαν, μίαν δύναμιν, μίαν ἐνέργειαν, ἐν τρισὶ τελείοις
 καὶ ὁμοτίμοις προσώποις, μηδενὶ τρόπῳ πλὴν τῶν προσωπι-
 κῶν ἰδιωμάτων ἀλλήλων μεριζομένοις, ὧν κράτος ἓν, ὧν ἔργον
 ἓν, ὧν θεότης καὶ δόξα καὶ βασιλεία μία, πρὸ αἰώνων καὶ ἐπ'
 15 αἰῶνας καὶ ἔτι.

τάχα ὁ Υἱὸς μόνο εἶναι δύναμις καὶ σοφία τοῦ Θεοῦ, πάλι θ' ἀκούσῃ νὰ τοῦ λέγωμε ὅτι, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἀντιτίθεται σὲ ὄλους τοὺς θεολόγους, καταρρίφθηκε ἀθλίως στὴν πλάνη τοῦ Σαβελ-λίου, σὰν νὰ ἔπεσε σὲ κάποιο βάραθρο. Διότι, ἂν δύναμις ἢ σοφία εἶναι μόνο ὁ Υἱός, αὐτὸς ὅμως δὲν ἔχει σοφία καὶ δύναμι, πῶς θὰ εἶναι Υἱός; Πῶς θὰ εἶναι ἰδιαίτερη ὑπόστασις; Γι' αὐτὸ πράγματι τὸν λέγωμε σοφία καὶ δύναμι τοῦ Πατρός, γιὰ νὰ δείξωμε τὴν ἀδιαίρετη συνάφειά του πρὸς τὸν Πατέρα. Γι' αὐτὸ ἐπίσης τὸν λέγωμε Υἱὸ πὺ ἔχει δύναμι καὶ σοφία τὴν ἴδια μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα, ὥστε μαζὶ μὲ τὴν ἀδιαίρετη συνάφεια νὰ ἐννοήσωμε καὶ τὸ ἀϋθυπόστατό του καὶ νὰ προσκυνήσωμε μιὰ οὐσία, μιὰ δύναμι, μιὰ ἐνέργεια, σὲ τρία τέλεια καὶ ὁμότιμα πρόσωπα, πὺ δὲν διακρίνονται κατὰ κανένα τρόπο μεταξύ τους πλὴν τῶν προσωπικῶν ἰδιωμάτων· τῶν ὁποίων προσώπων ἓνα εἶναι τὸ κράτος, ἓνα τὸ ἔργο, τῶν ὁποίων μιὰ εἶναι ἡ θεότης καὶ δόξα καὶ βασιλεία, πρὸ αἰῶνων καὶ κατὰ τοὺς αἰῶνες καὶ παραπέρα.

ΠΡΟΣ ΑΚΙΝΔΥΝΟΝ

ΛΟΓΟΣ ΑΝΤΙΡΡΗΤΙΚΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ

**ΠΡΟΣ ΑΚΙΝΔΥΝΟΝ
ΛΟΓΟΣ ΑΝΤΙΡΡΗΤΙΚΟΣ ΕΒΛΟΜΟΣ**

**ΠΡΟΣ ΤΑ ΤΩ. ΑΚΙΝΔΥΝΩ. ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΦΩΤΟΣ ΤΗΣ ΧΑΡΙΤΟΣ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΥΠ' ΑΥΤΟΥ ΚΑΤΑ ΔΙΑΦΟΡΟΥΣ ΚΑΙΡΟΥΣ
ΠΕΦΩΤΙΣΜΕΝΩΝ ΣΥΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΑ**

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

**Ὅτι εὐλόγως ὁ λόγος καθ' ὁδὸν προῖὼν ἐν τοῖς περὶ
θεωρίας λόγοις τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων ἔληξεν**

1 Εὐλόγως μὲν οὖν ὁ λόγος καθ' ὁδὸν προῖὼν ἐπ' αὐτὰ νῦν
ἤκει τελευτῶν, τὰ παρὰ τοῦ Βαρλαάμ πρὸ παντὸς ἄλλου κατὰ
τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων κεκινημένα, ἐπεὶ καὶ προσβάλλων ἤδη
τοῖς Ἀκινδύνου τὴν ἀρχὴν, τὸν αὐτὸν μὲν ἐκείνῳ περιθέσθαι
5 τρίβωνα τῆς δυσσεβείας, ἀναστρέψαντα μέντοι πολυειδῶς, ἄνω
τε τὰ κάτω θέμενον καὶ τὰ ὕστερα πρότερα πεποιημένον ἔφη τε
καὶ ὑπέδειξε. Καὶ τὸ αἷτιον· ὅπως ἂν λανθάνοι τοὺς ὀρῶντας
τὴν ἐκείνου περικείμενος σκευὴν καὶ πιθανός ἐστιν οἷς νομίζοι-
το τὴν πρὸς ἐκεῖνον κοινωνίαν ἀρνούμενος. Ἐκ τοῦ ἀκολούθου
10 τοίνυν αὐτῷ τε προῆκται πρὸς κατασκευὴν καὶ ἡμῖν ὕστερα
πρὸς τὴν ἀνασκευὴν ἀπήντησε τάκεινου πρότερα. Μαθητῆς γὰρ
τῆς ἐκείνου κακονοίας ὢν, ἐπειδὴ περ εἶδεν ἐκεῖνον εἰς αἰσχύνην
καταστρέψαντα τὴν παρρησίαν, ὡς καὶ ἀειφυγία δι' αὐτὴν

ΠΡΟΣ ΑΚΙΝΔΥΝΟ
ΛΟΓΟΣ ΑΝΤΙΡΡΗΤΙΚΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ

ΠΡΟΣ ΤΑ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΚΙΝΔΥΝΟΥ ΚΑΤΑ
ΤΟΥ ΦΩΤΟΣ ΤΗΣ ΧΑΡΙΤΟΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΦΩΤΙ-
ΣΜΕΝΩΝ ΑΠ' ΑΥΤΟ ΣΕ ΔΙΑΦΟΡΟΥΣ ΚΑΙΡΟΥΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

Ἵτι εὐλόγως ὁ λόγος προχωρώντας στὸ δρόμο κατέληξε
στοὺς περὶ θεωρίας λόγους τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων

- 1 Εὐλόγως λοιπὸν ὁ λόγος προχωρώντας στὸ δρόμο του φθάνει τώρα στὶς συζητήσεις πού ἐκίνησε πρὶν ἀπὸ κάθε ἄλλον ὁ Βαρλαάμ κατὰ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων· ἐπειδὴ ἤδη στὴν ἀρχὴ προσβάλλοντας τὶς ἀπόψεις τοῦ Ἀκινδύνου εἶπε καὶ ὑπέδειξε ὅτι αὐτὸς ἐνδύθηκε τὸν ἴδιο μ' ἐκεῖνον τρίβωνα τῆς δυσσεβείας, ἀφοῦ ὁμως τὸν ἀνέστρεψε πολυειδῶς, ἔθεσε τὰ κάτω ἄνω καὶ ἔκαμε τὰ ὕστερα πρότερα. Καὶ τὸ αἶτιο εἶναι, πῶς νὰ διαφύγη τὴν προσοχὴ τῶν παρατηρητῶν ὅτι φορεῖ τὴν ἐτοιμασία ἐκεῖνου καὶ νὰ φανῆ πειστικὸς ὅτι μὲ ὅσα πιστεύει ἀρνεῖται τὴν πρὸς ἐκεῖνον κοινωνία. Ἀκόλουθο λοιπὸν ἦταν ἀφ' ἐνὸς μὲν νὰ προχωρήσῃ πρὸς ὑποστήριξι αὐτοῦ, ἀφ' ἐτέρου δὲ ἔπειτα νὰ προβάλλῃ πρὸς ἀνασκευὴ τῶν δικῶν μας ὅσα εἶχε ἀπευθύνει ἐκεῖνος προηγουμένως. Διότι σὰν μαθητὴς τῆς καταφροσύνης ἐκεῖνου, ὅταν εἶδε ἐκεῖνον πού μετέτρεψε σ' ἐντροπὴ τὴν παρρησία του, ὥστε γι' αὐτὴν νὰ προτιμήσῃ τὴν αὐτοεξορία, μὴ

χρήσασθαι ἐλέσθαι, φέρειν μὲν οὐχ ὡς οἶός τε ὦν, ἀναμαχέσασθαι δὲ τὴν ἤτιαν φανερώς οὐκ ἔχων, τοῖς ἐναντιωτάτοις κατὰ τὸ αὐτὸ ἐπικεχείρηκεν, ἐκείνω τε διατείνεσθαι μὴ ὁμολογεῖν καὶ ἡμῖν ἃ κάκεινος ἐγκαλεῖν.

- 2 Πράττων τοίνυν ἑαυτῷ τὸ δοκεῖν ἐκείνω μὴ συνάδειν, ἐκ τῆς θεολογίας ἀρξάμενος ἐν τοῖς περὶ θεωρίας λόγοις ἔληξεν ἀντίστροφον ποιησάμενος τὴν τῶν λόγων ἔκθεσιν, καθ' ἑκατέραν μέντοι τούτων πολλάκις καὶ διὰ πολλῶν, νῦν μὲν δεικνὺς τὸ ἀπαγὲς αὐτῷ τοῦ λόγου καὶ ἀπερίσκεπτον δι' οὐδενὸς βεβαίου
10 πρὸς ἀντιθέτους καταφορὰς καὶ ἀποφάσεις φερόμενος, νῦν δὲ τὸ περιδεὲς καὶ κακότηδες τῆς γνώμης, μετ' ἐπικρύψεως ὅ,τι πλείστης τὰ ἑαυτοῦ, ταυτὸ δ' εἶπεῖν τὰ τοῦ Βαρλαάμ, προβαλλόμενος, δεῖ δὲ συκοφαντῶν καὶ διαστρέφων τὴν διάνοιαν, ἔστι δ' ὅπου καὶ τὰ ρήματα τῶν πρὸς ἐκείνον παρ' ἡμῶν γεγραμμένων.
- 15 Ἐν τούτοις γὰρ οὔτε τις τῶν εὐσεβῶν ρημάτων ἐστὶ καινοτομία οὔτε τῆς μιᾶς θεότητος ἀθέτησις, ἀλλὰ τοῦ ὕψους τῆς θεοποιουῦ δωρεᾶς διασάφησις κατὰ τὸ ἐγχωροῦν, περιωβρισμένης μὲν ἀθέως ὑπὸ τοῦ Βαρλαάμ, ὑμνημένης δὲ καὶ διευκρινημένης ἀναγκαίως ὑφ' ἡμῶν συνηγορούντων ταύτη πρὸς δύναμιν καὶ
20 τὴν ὑπὲρ τῆς χάριτος χάριν ὀφειλομένην τῇ πηγῇ τῆς χάριτος, ἐλλιπῶς μὲν ἀποτιννόντων, τῆς δ' ἡμετέρας αὐτῶν περὶ λόγους ἔξεως οὐκ ἐνδεῶς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

**Ὅτι ἡ θεοποιὸς χάρις καὶ τὸ θεῖον φῶς οὐ δι' ἕτερόν τι
θεῖον καὶ ἄκτιστόν ἐστιν**

- 3 Ὁ δὲ παρασύρων καὶ παρεξηγούμενος, αὐτόν τε καὶ τοὺς

μπορώντας νὰ ὑποφέρῃ, ἀλλὰ καὶ φανερὰ ἀνίκανος ν' ἀνταποδῶσῃ τὴν ἦττα, ἐπεχείρησε συγχρόνως τὰ ἐναντιώτατα, ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ ἰσχυρίζεται ὅτι δὲν συμφωνεῖ μ' ἐκεῖνον, ἀφ' ἑτερου δὲ νὰ κατηγορῇ ἐμᾶς ὅσα κι' ἐκεῖνος.

- 2 Κάμοντας λοιπὸν νὰ φαίνεται ὅτι δὲν συμφωνεῖ μ' ἐκεῖνον, ἀρχίζοντας ἀπὸ τῆ θεολογία στοὺς λόγους περὶ θεωρίας, κατέληξε ν' ἀντιστρέψῃ τὴν ἔκθεσι τῶν λόγων¹. Πρὸς κάθε μιὰ ἀπὸ τὶς δυὸ κατευθύνσεις πολλές φορές καὶ μὲ πολλά λόγια ἄλλοτε ἔδειχνε τὸ ἄτοπο καὶ ἀπερίσκεπτο τοῦ λόγου του, φερόμενος σὲ ἀντίθετα συμπεράσματα καὶ ἀποφάσεις μὲ ἀστάθεια, ἄλλοτε πάλι ἔδειχνε τὸ περίφοβο καὶ κακὴθες τῆς γνώμης του, προβάλλοντας τὶς δικές του ἀπόψεις, δηλαδὴ τοῦ Βαρλαάμ, μὲ πολλὴν ἐπίκρουσι, πάντοτε συκοφαντώντας καὶ διαστρέφοντας τὴ διάνοια, μερικὲς μάλιστα φορές καὶ τὰ λόγια τῶν ἀπὸ μᾶς ἀπευθυνομένων πρὸς ἐκεῖνον συγγραμμάτων. Διότι σ' αὐτὰ δὲν περιλαμβάνεται οὔτε καμμιά καινοτομία τῶν εὐσεβῶν λόγων οὔτε ἀθέτησις τῆς μιᾶς θεότητος, ἀλλὰ διασάφησις κατὰ τὸ δυνατό τοῦ ὕψους τῆς θεοποιουῦ δωρεᾶς, ποὺ περιωβρίσθηκε ἀθέως ἀπὸ τὸν Βαρλαάμ, ὑμνήθηκε δὲ καὶ ἐπεξηγήθηκε ἀναγκαίως ἀπὸ μᾶς, οἱ ὁποῖοι συνηγοροῦμε ὑπὲρ αὐτῆς σύμφωνα μὲ τὴ δύναμι μας καὶ ἀποδίδομε ἀντὶ γιὰ τὴ χάρι τὴ χάρι ποὺ ὀφείλεται στὴν πηγὴ τῆς χάριτος, ἐλλιπῶς βέβαια ἀλλὰ ὄχι παρακάτω ἀπὸ τὴν κατάρτισί μας στοὺς λόγους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

**Ἔστι ἡ θεοποιὸς χάρις καὶ τὸ θεῖο φῶς δὲν εἶναι
θεῖο καὶ ἄκτιστο γιὰ τίποτε ἄλλο**

- 3 Ἐκεῖνος ὅμως, πραρασύροντας καὶ παρερμηνεύοντας,

1. Βλ. σχετικὰ στὴν εἰσαγωγή τοῦ προηγουμένου τόμου.

αὐτῶ πειθομένους ἐπὶ τὸ βάραθρον ὠθεῖ. Καὶ δύο τὰ ἐναντιώ-
 τата πρὸς ἄλληλα διδάσκων οὐκ αἰσθάνεται, θεῖον λέγων καὶ
 θεοποιόν, θεότητά τε καὶ αὐτοθεότητα καὶ θεαρχίαν καὶ ἀγα-
 θαρχίαν τὴν θεουργὸν τοῦ Πνεύματος χάριν ὀνομάζων, μᾶλλον
 5 δὲ τῶν θεοφόρων ὀνομαζόντων ἀριδῆλως πυνθανόμενος, καὶ
 ἄκτιστον αὐτὴν ἀπαγορεύων εἶναι· καὶ ταῦτα τοῦ μεγάλου Βασι-
 λείου γράφοντος, «εἰ κτιστόν ἐστι τὸ Πνεῦμα, οὐ θεῖον· ἀλλὰ
 μὴν ἐπέπλησε», φησὶν, «ὁ Θεὸς τὸν Βεσελεὴλ Πνεῦμα θεῖον σο-
 φίας καὶ συνέσεως». Ποῦ τοίνυν εὐρίσκεις προσεγγίζον τὸ θεῖον,
 10 τῇ κτίσει ἢ τῇ θεότητι; Εἰ μὲν γὰρ τῇ κτίσει, καὶ τὸν Πατέρα
 κτίσμα ἐρεῖς· γέγραπται γὰρ περὶ αὐτοῦ, «ἢ τε αἰδῖος αὐτοῦ δύ-
 ναμις καὶ θειότης». Εἰ δὲ τῇ θεότητι, παυσάμενος τῆς βλασφη-
 μίας, ἐπίγνωθι τὴν τοῦ Πνεύματος ἀξίαν». Μεθ' οὗ καγὼ
 τούτῳ προσφωνήσαιμ' ἂν δικαίως, βραχὺ τι παραλλάξας τῶν
 15 ρημάτων οὐ τῆς ἐγκειμένης ἐννοίας, οὕτως ἀσύνητος εἶ, ὡς μηδ'
 ὑπ' αὐτῶν προσάγεσθαι τῶν ἀνωτάτω φωνῶν εἰς τὴν προσή-
 κουσαν ἀξίαν τῇ τοῦ Πνεύματος χάριτι; Κἂν γάρ τι τῶν κτισμά-
 των ὑπὸ τῶν πατέρων προσαγορευόμενον ἀκούσης θεῖον, μὴ
 διὰ τὴν οἰκείαν φύσιν τὴν κτιστὴν οὕσαν εἰρηῆσθαι νόμιζε τοιοῦ-
 20 τον, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐνοικοῦσαν αὐτῶ θεῖαν δωρεὰν τοῦ Πνεύμα-
 τος, αὐτὴν δὲ τὴν θεουργὸν χάριν καθ' αὐτὴν οὕσαν ἴσθαι θεῖαν τε
 καὶ ἄκτιστον, ὡς καὶ τὴν ἡλίου ἀκτῖνα φῶς καθ' ἑαυτήν.

4 Σὺ δὲ μὴ καθ' αὐτὸ λέγων ἄκτιστον τὸ λάμψαν ἐπ' ὄρους
 ἀπὸ τοῦ Σωτῆρος φῶς καὶ τὴν ἐκχεομένην ἐπὶ μόνους τοὺς
 25 ἀξίους θεῖαν δωρεὰν τοῦ θεοῦ Πνεύματος, τοῦτο λέγεις ἀντι-
 κρυσ, ὡς τὴν αἰσχύνην ἐκείνην καὶ τὴν πάνδημον εὐθύνην, ἦν
 μετ' ἐκεῖνον τὸν σὸν καθηγητὴν καὶ αὐτὸς ὑπέστης τρέμων,
 τοῦνομα προσδέχη μόνον, τὴν τοῦ πράγματος ἀλήθειαν ἀρνού-

σπρώχνει πρὸς τὸ βάραθρο τὸν ἑαυτό του καὶ ὅσους τὸν ἀκολουθοῦν. Καὶ δὲν καταλαβαίνει ὅτι διδάσκει δύο ἐναντιώτατα μεταξύ τους πράγματα, λέγοντας θεῖο καὶ θεοποιό, καὶ ὀνομάζοντας θεότητα καὶ αὐτοθεότητα καὶ θεαρχία καὶ ἀγαθαρχία τὴν θεουργὸ χάρι τοῦ Πνεύματος, ἢ μᾶλλον πληροφορούμενος ὅτι οἱ θεοφόροι πατέρες τὴν ὀνομάζουν ἔτσι φανερά, κι' ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἀρνούμενος ὅτι εἶναι ἄκτιστη. Καὶ μάλιστα, ἐνῶ ὁ μέγας Βασίλειος γράφει: «ἂν τὸ Πνεῦμα εἶναι κτιστό, δὲν εἶναι θεῖο· ἀλλ' ὅμως λέγει, 'ὁ Θεὸς ἐγέμισε τὸν Βεσελεὴλ θεῖο πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως'¹. Ποῦ λοιπὸν εὐρίσκεις νὰ προσεγγίξῃ τὸ θεῖο Πνεῦμα, στὴν κτίσι ἢ στὴ θεότητα; Ἐὰν τὸ εὐρίσκῃς νὰ προσεγγίξῃ στὴν κτίσι, θὰ εἰπῆς καὶ τὸν Πατέρα κτιστόν· διότι ἔχει γραφῆ, 'ἡ αἴδια δύναμις του καὶ θειότης'². Ἐὰν πάλι στὴ θεότητα, ἀφοῦ παύσῃς τὴ βλασφημία, ἀναγνώρισε τοῦ Πνεύματος τὴν ἀξία»³. Μαζὶ μὲ αὐτὸν ἐγὼ θὰ προσφωνήσω τοῦτον δικαίως, παραλλάσσοντας λίγο τὰ λόγια ἀλλ' ὄχι τὴν περικλειομένη ἔννοια: τόσο ἀσύνητος εἶσαι, ὥστε οὔτε ἀπὸ τις ἴδιες τὶς κορυφαῖες φωνῆς νὰ μὴ ὀδηγήσῃς στὴν ταιριαστὴ ἀξία διὰ τῆς χάριτος τοῦ Πνεύματος; Διότι κι' ἂν ἀκούσῃς κάποιο κτίσμα νὰ ἀποκαλῆται ἀπὸ τοὺς πατέρες θεῖο, νὰ μὴ νομίσης ὅτι λέγεται ἔτσι ἐξ αἰτίας τῆς φύσεώς του ποὺ εἶναι κτιστή, ἀλλὰ ἐξ αἰτίας τῆς θείας δωρεᾶς τοῦ Πνεύματος ποὺ ἐνοικεῖ σ' αὐτὴν· τὴν ἴδια δὲ τὴν θεουργὸ χάρι νὰ γνωρίζῃς ὅτι καθ' ἑαυτὴν εἶναι θεία καὶ ἄκτιστη, ὅπως καὶ ἡ ἀκτίνα τοῦ ἡλίου εἶναι καθ' ἑαυτὴν φῶς.

- 4 Ἐσὺ ὅμως, μὴ λέγοντας ἄκτιστο τὸ φῶς ποὺ ἔλαμψε ἀπὸ τὸν Σωτῆρα στὸ ὄρος καὶ τὴ θεία δωρεὰ τοῦ θείου Πνεύματος ποὺ ἐκχύνεται μόνο στοὺς ἀξιούς, λέγεις ἀκριβῶς τοῦτο, ὅτι ἐκεῖνη τὴν αἰσχύνῃ καὶ τὴν δημόσια καταδίκη, τὴν ὁποία ὑπέστης καὶ σὺ ὁ ἴδιος τρέμοντας μετὰ τὸν καθηγητὴ σου ἐκεῖνον, μόνο κατ' ὄνομα τὴν δέχεσαι, ἀρνούμενος τὴν ἀλήθεια τοῦ

2. Ρωμ. 1, 20.

3. Χωρὶο ποὺ δὲν ἀνιχνεύθηκε.

μενος καὶ πάλιν κτιστὸν αὐτὸ καὶ δοξάζων καὶ κατασκευάζων.
 Ἄλλὰ πῶς ἂν εἶη καὶ κληθεῖη διὰ ταῦτα θεῖον ἕτερόν τι, δεομέ-
 νων αὐτῶν ἑτέρου τοῦ θεοποιοῦντος; Ἔσται δὲ καὶ σύνθετος ἢ
 θεία χάρις καὶ τὸ θεῖον φῶς εἴπερ δι' ἕτερόν τι τῶν αὐτοῖς ἐνυ-
 5 παρχόντων ἄκτιστα κληθεῖεν, καὶ εἰ δι' ἄλλο μὲν ἄκτιστος, δι'
 ἄλλο δὲ κτιστή. Ἄλλὰ πᾶσα θεία ἔλλαμψις, κατὰ τὸν μέγαν Διο-
 νύσιον φάναι, ποικίλως εἰς τὰ προνοούμενα προῖοῦσα, μένει
 ἀπλῆ. Ἔρα νῦν γοῦν συνῆκας οὐκ ἐφ' ἡμᾶς, ἀλλ' ἐπ' αὐτὸ τὸ
 Πνεῦμα, τὸ φίλερί σοι καὶ φιλοπόλεμον κινήσας ἦθος καὶ τὴν
 10 ἀκάθεκτόν σοι τῶν λόγων ρητορείαν ἢ σοφιστείαν ἐπιστρατεύ-
 σας, κακομαχίαν δὲ εἰπεῖν οἰκειότερον ἢ λογολεσχίαν ἀπίθανον;
 Τίς γὰρ ἀκούσας δόξαν αἰδῖον καὶ φῶς ἀπρόσιτον καὶ χάριν
 ἄκτιστον, εἶτα τῇ σῆ σοφῇ περινοίᾳ πεισθεὶς κτιστὰ μὲν εἶναι
 ταῦτα καθ' αὐτὰ θεῖτο, νοεῖν δ' ἄλλο δι' αὐτῶν ἀνάσχοιτο, φύσει
 15 διεστῶς τὸ ἄκτιστον καὶ ἀπρόσιτον καὶ αἰδῖον, δι' ὃ καὶ ταῦτα
 κατὰ σὲ κλήσεως οὐδὲν ἐπαληθευούσης ἠξίωται;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Ἔστι θυμῆρες μὲν ἡμῖν τὸ κακῶς ἀκούειν μετὰ τῆς
 εὐσεβείας, ἐλεεινοὶ δὲ οἱ κακῶς λέγοντες
 ἡμᾶς διὰ ταύτην

5 Τί δὴ μέγα, βλασφημουμένου τοῦ θείου Πνεύματος, εἰ θεο-
 σεβῆς δυσσεβῆς ἀκούει παρὰ τῶν μὴ καταστοχαζομένων ἢ κα-
 ταψευδομένων ἐκόντων τῆς ἀληθείας; Μέγα μὲν οὖν εἰς θυμη-
 20 δίας λόγον ἡμῖν τὸ κακῶς ἀκούειν μετὰ Θεοῦ παρὰ τῶν ἀβλε-

πράγματος και πάλι θεωρώντας και κατασκευάζοντας κτιστό αυτό τὸ φῶς. Ἄλλα πῶς θὰ μπορούσε νὰ εἶναι και νὰ ὀνομασθῆ κάτι ἄλλο θεῖο γιὰ ἐκεῖνα, ἀφοῦ αὐτὰ χρειάζονται ἄλλο πού θὰ τὰ θεοποιήση; Θὰ εἶναι δὲ και σύνθετος ἢ θεῖα χάρις και τὸ θεῖο φῶς, ἂν θὰ ἐλέγονταν ἄκτιστα γιὰ κάτι ἄλλο ἀπὸ τὰ ἐνυπάρχοντα μέσα σ' αὐτά, κι' ἂν γιὰ τὸ ἓνα μὲν θὰ ἦταν ἄκτιστη, γιὰ τὸ ἄλλο δὲ κτιστή. Ἄλλά, γιὰ νὰ ἐκφρασθοῦμε κατὰ τὸν μέγα Διονύσιο, κάθε θεῖα ἔλλαμψις, ἂν και προχωρεῖ ποικιλοτρόπως πρὸς τὰ προνοούμενα πράγματα, παραμένει ἀπλῆ⁴. Ἐρα λοιπὸν ἐκατάλαβες τώρα ὅτι ἐκίνησες τὸ φίλερι και φιλοπόλεμο ἦθος σου κι' ἐπιστράτευσες τὴν ἀκάθεκτη ρητορεία ἢ σοφιστεία τῶν λόγων σου, καλύτερα μάλιστα θὰ ἦταν νὰ εἰποῦμε κακομαχία ἢ ἀπίθανη φλυαρία, ὄχι ἐναντίον μας, ἀλλὰ ἐναντίον τοῦ ἀγίου Πνεύματος; Ποιός, ὅταν ἀκούση ἀἴδια δόξα και ἀπρόσιτο φῶς και ἄκτιστη χάρι, ἔπειτα πειθόμενος στὴ σοφὴ σου σκέψι θὰ μπορούσε νὰ δεχθῆ ὅτι τοῦτα εἶναι καθ' ἑαυτὰ κτιστά, θ' ἀνεχόταν δὲ νὰ ἐννοήση μὲ αὐτὰ ἄλλο, διαχωρίζοντας φύσει τὸ ἄκτιστο και ἀπρόσιτο και αἰδίο, πού γι' αὐτὸ κατὰ τὴ γνώμη σου τοῦτα δὲν ἀξιώθηκαν ὀνόματα ἀνταποκρινόμενα στὴν ἀλήθεια;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Ἔστι εἶναι εὐχάριστο σ' ἐμᾶς νὰ λεγώμαστε κακοὶ μαζί
μὲ τὴν εὐσέβεια, ἐνῶ εἶναι ἐλεεινοὶ ὅσοι μᾶς
κακολογοῦν γι' αὐτὴν

- 5 Ποιὰ σημασία ἔχει, ἂν, ὅταν βλασφημῆται τὸ θεῖο Πνεῦμα, ἓνας θεοσεβῆς χαρακτηρίζεται ὡς δυσσεβῆς ἀπὸ ἐκείνους πού δὲν στοχάζονται τὴν ἀλήθεια ἢ ψεύδονται ἐκουσίως εἰς βάρος της; Εἶναι σπουδαῖο λοιπὸν γιὰ μᾶς ἀπὸ ἄποψι εὐθυμίας νὰ

4. Βλ. *Περὶ οὐρανίου ἱεραρχίας* 1, 2, PG 3, 121B.

ψίαν μὲν πρὸς τὰ ὀκειᾶ νοσοῦντων, βασκανία δὲ δεινῇ τὰ ἡμέ-
 5 τερα κακουργούντων. Οὕτω χαίρομεν ἡμεῖς ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν
 ὑφ' ὑμῶν λοιδορούμενοι, πολὺ δὲ τὸ τῆς ψυχῆς ἄλγος ἡμῖν ὑπὲρ
 ὑμῶν, καὶ καταστενάζομεν, εὖ ἴστε, τῶν ὑμετέρων ψυχῶν ἐλυ-
 10 ποῦντες, οὐκ ἐπαρώμενοι. Πῶς κατεξανέστητε τῆς εὐσεβείας,
 πῶς ἐξετράπητε τῆς εὐθείας, πῶς ἀποτρέπεσθε τὴν ἀλήθειαν,
 πῶς ἀπηλγηκότες ὑμᾶς αὐτοὺς ἐνδεδώκατε τῇ τῶν οἰκείων
 διαλογισμῶν ἀστασίᾳ καὶ ματαιότητι, «μὴ εἰδότες μήτε ἃ λέγετε
 15 καὶ τοῖς προτέροις ἀνακόλουθα τὰ μετ' αὐτὰ προβαλλόμενοι,
 πολὺν ἴλιγγον κατεχέασθε ταῖς τῶν ἀκούοντων ψυχαῖς. Φεῦ,
 πῶς ἀπηναισχυνηκότες, ἀνερυθριάστως τὸ ψεῦδος παρρησιάζε-
 ζεσθε, γλῶσσαν διστόμου μᾶλλον μαχαίρας ἠκονημένην καθ'
 ἡμῶν κινουῦντες, ὡς δύο καταγγελλόντων θεοῦς, πρῶτον καὶ
 20 δεῦτερον, μέγαν καὶ μικρόν, καὶ τὸν μὲν ὑπερκείμενον, τὸν δὲ
 μέσον Θεοῦ καὶ ἀγγέλων, οὔτε ἄγγελον ὄντα, καὶ Θεὸν ἕτερον.
 Ταῦτα τὰ ἀπύλωτα στόματα τῶν μὴ φοβουμένων τὸν Κύριον,
 ταῦτα τῶν ἐπὶ ψεύδει θεμένων τὴν ἐλπίδα αὐτῶν καὶ μὴ ἐννο-
 ούντων τὸ τοῦ Χριστοῦ δικαστήριον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ

**Ὅτι οὐκ ἄλλως δύναται ὁ Ἀκίνδυνος καθ' ἡμῶν λέγειν
 ἢ διὰ τοῦ τὴν ἡμῶν πολυτρόπως ὑποκρύπτειν
 καὶ συκοφαντεῖν διάνοιαν**

6 Πρόθες εἰς μέσον φανεράν τὴν ἡμετέραν διάνοιαν καὶ ἴδω-
 μέν σου τὸ πιθανὸν τῆς καθ' ἡμῶν ἐπηρείας. Τοῦ ματαιόφρονος
 Βαρλαάμ ἀθετήσαντος μὲν τὴν θεοποιὸν χάριν τοῦ Πνεύματος,

κακολογούμεσθε μαζί με τὸν Θεὸ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ πάσχουν ἀπὸ ἀβλεψία τῶν δικῶν τους ἀπόψεων, ἀπὸ φοβερὴ δὲ βασκανία κακοποιῶν τὶς δικές μας. Ἔτσι εὐχαριστιούμεσθε ἐμεῖς ὅταν μᾶς λοιδορῆτε ἐσεῖς, δοκιμάζομε δὲ πολὺν ψυχικὸ πόνον γιὰ σᾶς καὶ καταστενάζομε, νὰ τὸ ξέρετε καλᾶ, ἀπὸ λύπη γιὰ τὶς ψυχές σας μὴ καταρῶμενοι. Πῶς ξεσηκωθήκατε ἀπὸ τὴν εὐσέβεια, πῶς ἐκτραπήκατε ἀπὸ τὴν εὐθεῖα ὁδὸ, πῶς ἀποφεύγετε τὴν ἀλήθεια, πῶς ἀπὸ ἀπελπισία παραδώσατε τοὺς ἑαυτοὺς σας στὴν ἀστάθεια καὶ ματαιότητα τῶν διαλογισμῶν σας, «μὴ ξέροντας μήτε τί λέγετε μήτε τί ἰσχυρίζεσθε»¹; Γι' αὐτὸ λέγοντας πάντοτε κάτι νέο καὶ προβάλλοντας τὰ ἐπόμενα ἀνακόλουθα πρὸς τὰ προηγούμενα, χύνετε πολὺν ἴλιγγο στὶς ψυχές τῶν ἀκροατῶν. Ἀλλοίμονο, πῶς ἀπὸ ἀναισχυντία παρουσιάζετε τὸ ψεῦδος χωρὶς νὰ κοκκινίζετε, κινώντας ἐναντίον μας γλῶσσα ἀκονισμένη περισσότερο ἀπὸ δίκοπη μάχαιρα, μετὴ τὴν κατηγορία ὅτι τάχα κηρύσσομε δύο θεοὺς, πρῶτον καὶ δεύτερον, μεγάλο καὶ μικρό, τὸν ἕνα ὑπερκείμενο, τὸν ἄλλον ἀνάμεσα σὲ Θεὸ καὶ ἀγγέλους, οὔτε ἄγγελον οὔτε Θεὸν ἄλλον. Τοῦτα εἶναι τὰ ἀπύλωτα στόματα αὐτῶν ποὺ δὲν φοβοῦνται τὸν Κύριο, τοῦτα εἶναι τὰ στόματα αὐτῶν ποὺ ἔχουν ἀναθέσει τὴν ἐλπίδα τους στὸ ψεῦδος καὶ δὲν ἐννοοῦν τὸ δικαστήριον τοῦ Χριστοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

**Ἔστι ὁ Ἀκίνδυνος δὲν μπορεῖ ἀλλοιῶς νὰ ὁμιλήσῃ ἐναντίον
μας παρὰ μετὴν παραχάραξι καὶ συκοφάντησι τῆς
διανοίας μας κατὰ ποικίλους τρόπους**

- 6 Φέρε στὴ μέση φανερὴ τὴ σκέψι μας καὶ θὰ ἰδοῦμε τὴν πειστικότητα τῆς ἐπιθέσεώς σου ἐναντίον μας. Ἐπειδὴ ὁ ματαιόφρων Βαρλαάμ ἀθέτησε τὴ θεοποιὸ χάρι τοῦ Πνεύματος,

1. Ἄβακ. 2, 15.

βλασφημήσαντος δὲ εἰς τὸν τῆς χάριτος πρῦτανιν καὶ τοὺς ἐκ τοῦ παντὸς αἰῶνος ταύτης εὐμοιρηκότας ἐξουδενήσαντος, εἰς ἀνάγκην περιέστημεν (καθάπερ καὶ νῦν ἐφ' ὑμῶν τῶν αὐτομαθῶν θεολόγων, οἳ κατ' ἐκεῖνον καὶ αὐτοὶ πρὶν διδαχθῆναι διδάσκειτε, καὶ ταῦτα περὶ θεώσεως)· εἰς ἀνάγκην οὖν ἤλθομεν περὶ τῆς χάριτος λέγειν ἃ παρελάβομεν παρὰ τῶν ἡμετέρων πατέρων καὶ προτιθέναι τῶν λεγομένων τὰς πίστεις ἀπὸ τῶν θείων ἐκλεγόμενοι γραφῶν ταῦτά τε τὰ ρήματα καὶ τὴν τῶν λεγομένων διάνοιαν. Ταύτην οὖν ἔφημεν τὴν χάριν μῆτε οὐσίαν εἶναι
 10 Θεοῦ μὴτ' ἄγγελον μὴτ' ἄλλο τι τῶν τὴν χάριν δεχομένων· χάρις γὰρ καὶ θεοποιός ἐστὶν ἐνέργεια Θεοῦ, φῶς τε ὁμομαζομένη καὶ Πνεῦμα καὶ θεότης καὶ θέωσις καὶ ὅσα τούτοις ἔπεται. Τίς ταῦτ' ἀκούσας οὐκ ἐνασμενίσει τῷ δόγματι, μόνον εἰ μὴ φανερώς τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος ἀντικείμενος εἴη; Τίς οὐχ ὁμολογήσει
 15 κοινὴν καὶ τὴν αὐτὴν εἶναι τῆς μιᾶς θεότητος τὴν θείαν χάριν καὶ τὴν ἐνέργειαν; Τίς τῶν εὖ φρονούντων μὴ διενηνοχυῖαν τῆς θείας οὐσίας τὴν χάριν συνήσει καὶ τὴν ἐνέργειαν, ὡς ἐξ ἐκείνης οὐσαν εἰ καὶ μὴ διασπᾶται ταύτης; Τίς δὲ καὶ τοὺς πλείους τῶν ἡμετέρων περὶ ταύτης λόγων οὐκ ἐννοήσει μὴ δογματικῶς ἀλλ'
 20 ἀγωνιστικῶς εἰρημένους πρὸς τὸν ἐν ὑποκρίσει τῆς τῶν ἡσύχιον ἀσπαζομένων βίον λαβῆς περιφανῆ κατὰ τῶν ἐν συγγράμμασι ζώντων ἀγίων ἀνηρημένον τὸν πόλεμον;

7 Οὗτος δὴ σχεδὸν καὶ τοιοῦτος ὁ τῶν ἡμετέρων λόγων ἄπας ἀγὼν τε καὶ νοῦς. Σὺ δὲ πάντα πράττεις, ὥστε τὴν ἡμῶν
 25 ὑποκρύψαι διάνοιαν, καὶ παραχαράττεις καὶ παρεγχειρεῖς καὶ παρεξηγῆ καὶ παρακόπτεις, μεταξὺ παραλείπων κακούργως τὰ καιριώτατα, συμφύρας τε καὶ συγχέας καὶ πολὺ τὸ τῆς κακίας μέλαν ἀπὸ τῆς σῆς καρδίας ὥσπερ σηπίας καταχεάμενος, σαυτὸν μὲν ἀφανῆ ποιεῖς μετὰ τῶν κακῶν φρονημάτων, εἰς θολε-
 30 ρὰν δὲ ἀνατροπὴν μετασκευάσας τὸ διειδὲς τῶν ἡμετέρων ναμάτων ἐπιχεῖς διὰ τῶν ὠτων εἰς τὰς τῶν ἀκρωμένων καρδίας,

ἐβλασφήμησε τὸν πρῦτανι τῆς χάριτος κι' ἐκμηδένισε ἐκείνους πὺ ἀνὰ τοὺς αἰῶνες τὴν εἶχαν ἐπιτύχει, περιήλθαμε στὴν ἀνάγκη (ὅπως καὶ τώρα μὲ σᾶς τοὺς αὐτοδιδάκτους θεολόγους, οἱ ὁποῖοι διδάσκετε πρὶν διδαχθῆτε κατὰ τὸ παράδειγμα ἐκείνου, καὶ μάλιστα περὶ θεώσεως)· περιήλθαμε λοιπὸν στὴν ἀνάγκη νὰ εἰποῦμε περὶ τῆς χάριτος ὅσα παρελάβαμε ἀπὸ τοὺς πατέρες μας καὶ νὰ προβάλωμε τὶς μαρτυρίες γιὰ τὰ λεγόμενα ἐπιλέγοντας ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφές τὰ ἴδια τὰ λόγια καὶ τὴν ἔννοια τῶν λεγομένων. Εἶπαμε λοιπὸν ὅτι τούτη ἡ χάρις δὲν εἶναι μήτε οὐσία τοῦ Θεοῦ μήτε ἄγγελος μήτε τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὰ δεχόμενα τῆ χάρι· διότι εἶναι χάρις καὶ θεοποιὸς ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, ὀνομαζομένη φῶς καὶ πνεῦμα καὶ θεότης καὶ θέωσις καὶ ὅσα ἀκολουθοῦν σ' αὐτά. Ποιὸς ἀκούοντας τοῦτα δὲν θὰ τοῦ ἀρέσει τὸ δόγμα, ἀρκεῖ μόνο νὰ μὴ εἶναι φανερὰ ἐχθρὸς τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ; Ποιὸς δὲν θὰ ὁμολογήσει ὅτι ἡ θεία χάρις καὶ ἐνέργεια εἶναι κοινὴ καὶ ἡ ἴδια στὰ τρία πρόσωπα τῆς θεότητος καὶ δὲν εἶναι ἐκτὸς τῆς μιᾶς θεότητος; Ποιὸς ἐχέφρων δὲν θὰ ἀντιληφθῆ ὅτι ἡ χάρις καὶ ἡ ἐνέργεια διαφέρει ἀπὸ τῆς θείας οὐσίας, διότι ἀπὸ ἐκείνη εἶναι, ἂν καὶ δὲν διασπᾶται ἀπὸ αὐτήν; Ποιὸς πάλι δὲν θὰ καταλάβῃ ὅτι οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς λόγους μας γι' αὐτὴν ἔχουν λεχθῆ μὴ δογματικῶς ἀλλὰ ἀγωνιστικῶς πρὸς ἐκεῖνον πὺ ἐκήρυξε φανερὸ πόλεμο ἐναντίον τῶν ἀγίων πὺ ζοῦν μέσα στὰ συγγράμματα, ἐνῶ ὑποκρίνεται ὅτι ἀπευθύνεται στοὺς ἀσπαζομένους τὸν βίον τῆς ἡσυχίας;

7 Τούτος λοιπὸν καὶ τέτοιος σχεδὸν εἶναι ὁλος ὁ ἀγώνας καὶ ὁ νοῦς τῶν λόγων μας. Ἐσὺ ὅμως κάμεις τὰ πάντα, ὥστε ν' ἀποκρύψῃς τὴ σκέψι μας καὶ παραχαράσσεις καὶ παραποιεῖς, παρερμηνεύεις καὶ περικόπτεις, παραλείποντας κακοήθως τὰ καιριώτερα ἐνδιαμέσως, συμφύροντας καὶ συγγέοντας καὶ χύνοντας ἄφθονη τὴν μελάνη τῆς κακίας ἀπὸ τὴν καρδιά σου σὰν σουπιά. Ἔτσι καθιστᾶς τὸν ἑαυτὸ σου μὲ τὰ κακὰ φρονήματα ἀφανῆ, ἐνῶ μετασκευάζεις σὲ θολὸ ρεῦμα τὰ καθαρὰ νερά μας καὶ τὰ χύνεις μέσα ἀπὸ τὰ αὐτιά στις καρδιές τῶν ἀκροατῶν,

τῆ σαυτοῦ πάντως κεφαλῇ τὴν προφητικὴν ἀρὰν ἀμφοτέραις ἐπαντλῶν τὸ λεγόμενον· «οὐαί», γάρ, φησί, «τῶ ποτίζοντι τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἀνατροπὴν θολεράν». Εἶπε δὴ μοι, τὴν χάριν ταύτην οὐχὶ καὶ αὐτὸς συμμαρτυρεῖς ἡμῖν, ὡς οὐσίαν εἶναι θείαν
 5 οὐ λέγομεν; Πῶς οὖν αὕτη δεύτερος ἔσθ' ἡμῖν Θεός; Θεὸς γὰρ ἀνούσιον οὐδὲ ἀναπλάσαι δυνατὸν κατὰ διάνοιαν. Ὁρᾶς τὸ τῆς συκοφαντίας ἀσύστατον καὶ εὐφώρατον, δι' ἧς σὺ περινοστεῖς κυκῶν καὶ θορυβῶν καὶ ταραττων καὶ κακῶς διατιθεῖς τὴν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν, τὸ σαυτοῦ λέγω μέρος;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

**Ὅτι κατὰ μίμησιν Ἀρειανῶν τε καὶ Σεβηριανῶν, γυναικὸς πλου-
 τούσης ὑποδὺς προστασίαν Ἀκίνδυνος, ταύτης αὐτῶ
 συναιρομένης χρήμασι τὴν τε ἱερὰν Ἐκκλησίαν
 πρὸς ἑαυτὴν καὶ τοὺς ἐκ παλαιοῦ ἁγίους
 πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἕκαστον
 ἐσπούδακεν ἐκπολεμῶσαι**

8 Ἐπεὶ καὶ δι' ἀπορίαν ἀνδρῶν, μηδενὸς ὡς ἔοικε πειθομέ-
 νου τῶν εὖ φρονούντων, γυναικὸς ὑπέδυσ προστασίαν ὁ μονα-
 χός, μηδ' ἐν τῶ ἀδίκῳ μαμωνᾷ πιστῆς εἶναι προθυμουμένης,
 μηδ' αἰρουμένης ποιεῖν ἑαυτῇ φίλους ἐκ τοῦ μαμωνᾷ τούτου τῆς
 ἀδικίας τοὺς ὅταν ἐκλίπη προσδεξομένους αὐτὴν ἀπὸ τῶν ἐν-
 15 ταῦθα φίλην γεγεννημένην ἐν ταῖς αἰωνίοις αὐτῶν σκηναῖς, κατὰ
 τὴν τοῦ Κυρίου φωνήν, ἀλλὰ τοὺς καὶ ἐπὶ γῆς τοῦ Θεοῦ σκηνηῆς
 ἐξωσθέντας βαρλααμίτας κρίσεσιν ἱεραῖς καὶ φρικωδεστάταις
 ἀποκηρύξεσιν, ὡς καὶ ἡ Βασιλίνα ποτὲ τοὺς τὰ Ἀρείου φρο-

ἐπισύροντας ὅπωςδήποτε στήν κεφαλὴ μὲ τὰ δυὸ χέρια τὴν προφητικὴν κατάρα, κατὰ τὸ λεγόμενον· διότι, λέγει, «ἀλλοίμονο σ' αὐτὸν ποὺ ποτίζει τὸν ἀδελφὸ του μὲ θολὸ δηλητήριον»¹. Εἶπέ μου λοιπόν, δὲν συμμαρτυρεῖς κι' ἐσὺ σ' ἐμᾶς ὅτι δὲν λέγομε ὅτι εἶναι οὐσία τούτη ἢ χάρις; Πῶς λοιπόν θὰ εἶναι αὐτὴ δεύτερος γιὰ μᾶς Θεός; Διότι ἀνούσιο Θεὸ δὲν εἶναι δυνατὸ οὔτε κατὰ διάνοια νὰ πλάσωμε. Βλέπεις πόσο ἀσύστατη καὶ φανερὴ εἶναι ἡ συκοφαντία, διὰ τῆς ὁποίας ἐσὺ τριγυρίζεις ἀνακινώντας καὶ θορυβώντας, τaráσσοντας καὶ κακομεταχειριζόμενος τὴν Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ, ὅσο ἐξαρτᾶται ἀπὸ σένα βέβαια;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Ὅτι ὁ Ἀκίνδυνος, ἀφοῦ ἐξασφάλισε προστασία κάποιας γυναίκας, κατὰ μίμησι τῶν Ἀρειανῶν καὶ Σεβηριανῶν, μὲ τὴ χρηματικὴ βοήθειά της προσπάθησε νὰ φέρῃ σὲ πόλεμο τὴν ἱερὰ Ἐκκλησία πρὸς ἑαυτὴν καὶ τοὺς παλαιοὺς ἀγίους μεταξύ τους καὶ τὸν καθένα πρὸς τὸν ἑαυτό του

8 Ἀπὸ ἔλλειψι ἀνδρῶν, ἐπειδὴ, ὅπως φαίνεται, κανένας φρόνιμος δὲν ἐπείσθηκε, ἐσὺ ὁ μοναχὸς ἐδέχθηκες τὴν προστασία μιᾶς γυναικός², ἡ ὁποία δὲν προθυμοποιεῖται νὰ εἶναι κτιστὴ οὔτε στὸ ἄδικο χρῆμα κι' οὔτε ἐπιθυμεῖ νὰ κάμη φίλους της μὲ τοῦτο τὸ ἄδικο χρῆμα ἐκείνους ποὺ ὅταν ἐκλείψῃ θὰ τὴν δεχθοῦν, ἀφοῦ γίνῃ ἀπὸ ἐδῶ φίλη, στίς αἰώνιες σκηνές τους κατὰ τὴ φωνὴ τοῦ Κυρίου¹, ἀλλὰ ἐπιθυμεῖ νὰ κάμη φίλους τοὺς Βαρλααμίτες, ποὺ ἐζώσθησαν ἀπὸ τὴν ἐπίγεια σκηνὴ τοῦ Θεοῦ μὲ ἱερὲς κρίσεις καὶ φρικωδέστατες ἀποκηρύξεις, ὅπως καὶ ἡ Βα-

1. Λουκᾶ 16, 9.

2. Ὑπονοεῖται φυσικὰ ἐδῶ ἡ «βασίλισσα» Εἰρήνη Εὐλογία Χούμναινα.

νοῦντας καὶ ἡ Πατρικία τοὺς τὰ Σεβήρου, καθάπερ ὁ μακάριος
 ἱστορήσε Μάξιμος. Ταύτης οὖν μηχανῇ τε καὶ σπουδῇ πάσῃ συν-
 αιρομένης καὶ κακῶς ἀνοιγούσης τὴν χεῖρα καὶ χεῖρον σκορπι-
 ζούσης ἃ μὴδὲ συνῆκται καλῶς καὶ τὰς φρένας ἐντεῦθεν ἐπι-
 5 στρεφούσης τῶν ἐπὶ λήμματα κεχηνότων, ὡς μὴ μᾶλλον ἐκεῖνα
 σκότους ἐκφορεῖσθαι καὶ μυχῶν, ἐφ' ὧν ἐτηρεῖτο πρῶην, ἢ φέ-
 ρειν ἐπὶ σκότος ὄντως καὶ μυχοῦς δυσσεβείας ἐφ' οὗς ταῦτα νῦν
 φέρεται· ταύτης τοίνυν οὕτω συναιρομένης, οὐκ ἄδηλον ὑφ' ὅτου
 κекινημένης, καὶ δασιλῇ σοι ποριζούσης δαπάνην, οὐ πρὸς τοὺς
 10 θεολόγους μόνον καὶ τοὺς αὐτοῖς ὁμολόγους ἀκήρυκτον ἀνερρί-
 πισας πόλεμον, ἀλλὰ καὶ τὰ θεῖα πάντα πολέμια δεῖξαι πρὸς
 ἑαυτὰ διὰ σπουδῆς ἔθου, θεολογίαν καὶ τὴν ὑπὲρ ταύτην τοῦ
 Θεοῦ θεωρίαν προσαράζας ἀλλήλαις καὶ τοὺς θεολόγους τοῖς ἐξ
 αἰῶνος θεόπταις τὰ σαυτοῦ μέρος ἐπαναστήσας, αὐτοῦς τε πρὸς
 15 ἀλλήλους ἐκπολεμώσας καὶ αὐτῶν ἕκαστον ἐφ' ἑαυτὸν ἐγείρας
 καὶ κατ' ἀλλήλων ἐπιστρατεύσας τὰς ἐκείνων φωνάς, ὡς ἐξ
 ἀρχῆς ἄχρι τέλους περιφανῶς διαδείκνυται.

9 Τὴν γε μὴν ἐπὶ τοῦ θείου Μαξίμου τοῖς κατὰ Σεβῆρον συλ-
 λαμβανομένην Πατρικίαν ἐκείνην, παραιτουμένων τινῶν καὶ
 20 λεγόντων ὑπὲρ αὐτῆς, ὡς οὐκ οἴκοθεν ὠρμημένη τοῖς Ἀκεφά-
 λοις χεῖρα παρέσχεν, ἀλλ' ἐτέροις ὑποθεμένοις πεισθεῖσα τοῦτ'
 ἔπραξεν, ὁ τὰ θεῖα πολὺς ἐκεῖνος «οὐδ' οὕτω», φησί, «τῷ γινο-
 μένῳ προστίθεμαι, Ροβοὰμ τὸν τοῦ μεγάλου Σολομῶντος υἱὸν
 25 ἐνθυμούμενος, ἅμα δὲ καὶ κανονικοῖς πράγμασιν ἐγχειρεῖν οἷς
 μὴ θέμις ἀπώμοτον γινώσκων, καὶ μάλιστα γυναιξίν, αἷς τὸ
 σιωπᾶν ἀναπνοῆς προσφορώτερον ὁ θεῖος ἀπεφήνατο λόγος».

σίλινα κάποτε τούς όμόφρονες του Ἄρειου καὶ ἡ Πατρικία τούς όμόφρονες του Σεβήρου, ὅπως ἰστόρησε ὁ μακάριος Μάξιμος³. Αὐτὴ λοιπὸν μὲ κάθε μηχανὴ καὶ φροντίδα ἐβοήθησε, ἀνοίγει τὸ χέρι κακῶς καὶ σκορπίζει χειρότερα ἐκεῖνα πού οὔτε ἔχουν συναχθῆ καλὰ⁴ καὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο καταστρέφει τὰ μυαλὰ αὐτῶν πού χάσκουν γιὰ παρσίματα, ὥστε νὰ μὴ ἐξέρχονται περισσότερο ἐκεῖνα ἀπὸ τὰ σκοτάδια καὶ τούς βυθούς, ὅπου ἐφυλάγονταν προηγουμένως, παρ' ὅσο φέρουν πραγματικὰ στὸ σκότος καὶ σὲ βυθούς δυσσεβείας αὐτοῦς στοὺς ὁποίους περιέρχονται τώρα. Μὲ τὴν τέτοια βοήθεια αὐτῆς λοιπὸν, καὶ δὲν εἶναι ἄδηλο ἀπὸ ποιὸν παρακινουμένης, πού σου πρόσφερε ἄφθονα χρηματικὰ μέσα, δὲν ἐκίνησες μόνο πρὸς τούς θεολόγους καὶ τούς όμόφρονες μὲ αὐτοῦς ἀκήρυκτο πόλεμο, ἀλλὰ καὶ προσπάθησες νὰ δείξης ὅτι ὅλα τὰ θεῖα εἶναι πολέμια πρὸς ἑαυτά: ἔφερες σὲ σύγκρουσι μεταξύ τους τὴ θεολογία καὶ τὴν ἐπάνω ἀπὸ αὐτὴν θεωρία τοῦ Θεοῦ καὶ ἐξεσήκωσες τούς θεολόγους πρὸς τούς ἀπὸ τούς αἰῶνες θεόπτες, ὅσο ἐξαρτῶταν ἀπὸ σένα, τούς ἴδιους τούς θεόπτες ὠδήγησες σὲ πόλεμο μεταξύ τους κι' ἐσήκωσες τὸν καθένα τους ἐναντίον ἑαυτοῦ καὶ ἐπεστράτευσες τὶς φωνές τους ἐναντίον ἀλλήλων, ὅπως ἀποδεικνύεται περιφανῶς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἕως τὸ τέλος.

- 9 Τὴν Πατρικία ἐκείνη, τὴν ὁποία ὁ θεῖος Μάξιμος συγκατατάσσει μὲ τούς ὁπαδοὺς τοῦ Σεβήρου, μερικοὶ τὴν ἀπαλλάσσουν καὶ λέγουν γιὰ λογαριασμό της ὅτι δὲν ἐβοήθησε ἀπὸ μόνη της τούς Ἄκεφάλους, ἀλλὰ τὸ ἔπραξε πειθόμενη σὲ ἄλλους ὑποκινητάς. Ὁ πολὺς ὅμως ἐκεῖνος στὰ θεῖα λέγει, «οὔτε τότε δὲν συμφωνῶ μὲ τὸ γινόμενο, ἐνθυμούμενος τὸν Ροβοὰμ τὸν υἱὸ τοῦ μεγάλου Σολομῶντος⁵, γνωρίζοντας συγχρόνως ὅτι εἶναι ἀπαγορευμένο νὰ ἐπεμβαίνουν σὲ κανονικὰ πράγματα πρόσωπα ἀναρμόδια, καὶ μάλιστα γυναῖκες, γιὰ τὶς ὁποῖες ὁ θεῖος λόγος διεκήρυξε ὅτι ἡ σιωπὴ εἶναι προσφορώτερη τῆς

4. Πρβλ. *Ματθ.* 25, 24.

5. Βλ. *Γ' Βασιλ.* 12, 13.

Νῦν δ' ἡ τοῦ Ἀκινδύνου καὶ τοῦ κατ' αὐτὸν πολυειδοῦς κινδύ-
 νου προστάτις, φρουρεῖ μὲν ἐν τοῖς οἰκείοις ταμείοις ὡς ἐπὶ τὸ
 πλείστον τὸν καθηγεμόνα τῶν διὰ τοσοῦτων ἐξεληλεγμένων
 πονηροτάτων δογμάτων, ἐπιτηροῦσα δὲ τοὺς καιροὺς, νῦν μὲν
 5 προκαταλεάνασα τούτῳ τὴν ὁδὸν τῶν πονηρευμάτων οἷς αὕτη
 τρῶποις ἐπίσταται, προπέμπει παρρησιασόμενον καὶ καθηγησό-
 μενον τῶν προκαταθελχθέντων ταῖς αὐτῆς μηχαναῖς καὶ δι'
 ἐκείνων συναρπᾶσοντα τοὺς πολλούς.

10 Ἦνίκα δ' ἂν ἐπιστάντας μάθοι τοὺς ἀντικειμένους τῇ πλά-
 10 νη καὶ παρ' ἐκείνων ζητούμενον τοῦτον, οὓς ἔναγχος πλανᾶν
 ἐπεχείρει καὶ τῶν ἀντιλεγόντων παρόντων, ἀξιούντων αὐτὸν
 συνίστασθαι τοῖς οἰκείοις διδάγμασι, τηνικαῦτα πάλιν ἐν τοῖς οἰ-
 κείοις ἐπὶ μᾶλλον ἀδύτοις αὕτη κρύπτει τὸν ἄνδρα, καὶ παρεῖναι
 μὲν οὐ φησιν ἐκεῖνον δυνατὸν εἶναι -οὐ γὰρ ἐθέλειν θορυβεῖν
 15 ὄλως- ἐαυτὴν δ' ἐτοίμην εἶναι διδάσκειν τὴν ἀκρίβειαν τῶν δο-
 γμάτων καὶ ὑπερηγορεῖν εὖ μᾶλα τοῦ κρύψαντος ἐαυτόν, μόνον εἴ-
 τις ἐθέλοι παρ' αὐτῇ φοιτᾶν καὶ τὰ ὦτα ὑπέχειν ὡς διδασκάλῳ.
 Οὐ γὰρ αὐτῆς εἶναι θεάτροις ἐπιδημεῖν, ἀλλὰ τοὺς προσιόντας
 διδάσκειν, ἀκριβῆ πείραν τῶν θείων ἐσχηκυίας δογμάτων, οὐχ
 20 ὑπὲρ τοὺς συνεληλυθότας μόνον ἅπαντας ἐπὶ τῶν μεγίστων
 ἐκείνων συνόδων, αἱ τὸν Βαρλαᾶμ ἐκεῖνον καὶ τὸν μετ' ἐκεῖνον
 ἄλλον ἐκεῖνον Ἀκίνδυνον ἤσχυναν, οὐδ' ὑπὲρ τοὺς ἄλλους τῶν
 ἐνταῦθ' ἐλλογίμων τε καὶ σπουδαίων, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ αὐτὸν τὸν
 νῦν κατ' εὐβουλίαν κρυπτόμενον. Εἰ γὰρ καὶ τούτου τὴν ἀρχὴν
 25 ἠκροάσατο, ἀλλὰ πᾶσαν γραφὴν ἔπειτα μετ' ἐπιστασίας ὅ,τι
 πλείστης, ἅτε καὶ πάμπαν ἐσχολακυῖα, διερευνήσασα, τοσοῦσον
 ἐπιλαβέσθαι τῆς κατ' αὐτὴν ἐπιγνώσεως καὶ τοῦ διδάξαντος τὴν
 ἀρχὴν ἀκριβέστερον, ὡς ἔχειν καὶ παρρησιάζεσθαι ταύτην ἐκεί-

ἀναπνοῆς⁶»⁷. Τώρα ὅμως ἡ προστάτις τοῦ Ἀκινδύνου καὶ τοῦ ἀπ' αὐτὸν πολυειδοῦς κινδύνου, φρουρεῖ μέσα στὰ ἄδυτά της τὸν περισσότερο καιρὸ τὸν ἡγέτη τῶν πονηροτάτων δογμάτων πού ἔχουν ἐξελεγχθῆ με τὸσους πολλοὺς λόγους, καὶ παρακολουθώντας τὶς εὐκαιρίες, τώρα πού τοῦ προετοίμασε τὸ δρόμο τῶν πονηρευμάτων με τοὺς τρόπους πού ξεύρει αὐτή, τὸν προπέμπει γιὰ νὰ ἐμφανισθῆ δημοσία καὶ νὰ γίνῃ προϊστάμενος ἐκείνων πού ἐγοητεύθηκαν ἤδη ἀπὸ τὶς μηχανές της καὶ διὰ μέσου αὐτῶν νὰ συναρπάσῃ τοὺς πολλοὺς.

- 10 Ὅταν ὅμως πληροφορηθῆ ὅτι κατέφθασαν οἱ ἀντιτιθέμενοι στὴν πλάνη καὶ τὸν ἀναζητοῦν, αὐτοὶ τοὺς ὁποίους πρὸ ὀλίγου ἐπιχειροῦσε νὰ παραπλανήσῃ ἐπὶ παρουσία τῶν ἀντιλεγόντων πού ἀξιῶνουν νὰ συμπαρασταθοῦν στὰ διδάγματά της, τότε πάλι αὐτὴ κρύβει τὸν ἄνδρα βαθύτερα μέσα στὰ ἄδυτά της καὶ ἰσχυρίζεται ὅτι δὲν εἶναι δυνατό νὰ παρουσιασθῆ ἐκεῖνος—διότι δὲν θέλει καθόλου νὰ θορυβῆ—, δηλώνει δὲ ὅτι εἶναι ἡ ἴδια ἔτοιμη νὰ διδάξῃ τὴν ἀλήθεια τῶν δογμάτων καὶ ὑπερασπίζεται ἐκθύμως ἐκεῖνον πού ἐκρύφθηκε, ἀρκεῖ νὰ θελήσῃ κανεὶς νὰ φοιτήσῃ σ' αὐτὴν καὶ νὰ τὴν παρακολουθήσῃ σὰν διδάσκαλο. Διότι δὲν εἶναι ἔργο της νὰ συχνάζῃ στὰ θέατρα, ἀλλὰ νὰ διδάσκη τοὺς προσερχομένους, ἀφοῦ ἔλαβε πείρα τῶν θείων δογμάτων ἀκριβῆ, ὄχι μόνο περισσότερη ἀπὸ ὅλους ὅσοι συνῆλθαν σ' ἐκεῖνες τὶς μεγάλες συνόδους, οἱ ὁποῖες κατήσχυναν ἐκεῖνον τὸν Βαρλαάμ κι' ἔπειτα ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν ἄλλο ἐκεῖνο Ἀκίνδυνο, οὔτε μόνο περισσότερα ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἐδῶ ἐλλογίμους καὶ μελετητάς, ἀλλὰ καὶ περισσότερα ἀπὸ ἐκεῖνον πού ἀπὸ φρονιμάδα κρύπτεται τώρα. Διότι, ἂν ἀρχικῶς ἄκουσε τὴ διδασκαλία τούτου, ἔπειτα διερεύνησε με πολλὴ ἐπιμέλεια κάθε γραφή, ἀφοῦ εἶναι κι' ἐντελῶς ἀργόσχολη, καὶ τόσο κατέκτησε τὴν ἐπίγνωσι κατ' αὐτὴν ἀκριβέστερα κι' ἀπὸ τὸν ἀρχικῶς διδάξαντα, ὥστε νὰ μπορῆ καὶ νὰ ἐμφανίζεται αὐτὴ δημόσια περισσό-

7. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, *Ἐπιστολὴ πρὸς Ἰωάννην Κουβικουλάριον*, PG 91, 461D-464A.

νου μᾶλλον καὶ προασπίζειν ἐν τοῖς τοιούτοις, αὐτοῦ κρυπτομέ-
νου κατ' εὐβουλίαν.

11 Οὕτως αὕτη μὴ μόνον ἐτέροις ὑποθεμένοις ὑπήκουσεν ἐγ-
χειρεῖν, οἷς μὴ θέμις καὶ οἷς ἀπώμοτον γυναιξὶν ὁ θεῖος ἀπεφή-
5 νατο λόγος, ἀλλὰ καὶ αὐθόρμητός ἐστι καὶ διδάσκαλος ἐν τοῖς
θείοις δόγμασι τῶν ἀνδρῶν εἶναι φιλοτιμεῖται καὶ τῶν ὑπεῖκειν
οὐκ ἐθέλόντων ἀντίθετος καὶ αὐτοῦ τοῦ ταύτην διδάξαντος θαρ-
ραλεωτέρα καὶ ὑπερτέρα, μὴ τὴν δεσποτικὴν αἰδουμένη ψῆφον,
μὴ τὴν ἀποστολικὴν ἐντολὴν καὶ γνώμην προσιεμένη «γυναιξί»,
10 λέγοντος, «διδάσκειν οὐκ ἐπιτρέπω», κἂν μὲν ταῖς ἐκκλησίαις
σιγᾶν ἐγκελευομένου τελέως, κατ' οἴκους δὲ μὴ διδάσκειν ἀλλ'
ἐπερωτᾶν μόνον τοῦ μαθεῖν ἔνεκα, μηδ' αὐτοῦ τοῦ τῆς θεολο-
γίας ἐπωνύμου Γρηγορίου λόγον ποιησαμένη σαφῶς ἐν τοῖς
Ἔπεσι γράφοντος,

15 «καθύπερθεν δεῖν φέρειν αἰδοῦς σκέπας γυναιξί· κἂν εἰ μά-
χοιντο
μύθοις ἀντιθέτοισι σοφοὶ σκεδάοντες ἀπίστους,
κερκὶς ταύταις μελέτω καὶ εἴρια καὶ ἄσματα θεῖα,
τοῖς δ' ἄλλοις τεθνάναι πᾶσιν, ἐπεὶ τόδε λωῖόν ἐστι».

Τούτων αὕτη πάντων παντάπασιν ἀλογήσασα, πρὸς μὲν
20 τοὺς παρόντας ἐλευθεροστομεῖ, θραυστομεῖ δ' εἰπεῖν οἰκειότε-
ρον, πρὸς δὲ τοὺς ἀπόντας καὶ γράμμασι χρῆται μακροῖς, ἅπερ,
εἴπερ ἐνταῦθα προθέσθαι νῦν ἐνῆν, τότε ἂν ἔτι μᾶλλον πᾶς τις

τερο ἀπὸ ἐκεῖνον καὶ νὰ ὑπερασπίζεται τὶς ἀπόψεις τῶν σ' αὐτὰ τὰ θέματα, ἐνῶ αὐτὸς φρονίμως κρύπτεται.

- 11 Ἔτσι αὐτή, ὄχι μόνο δὲν ὑπήκουσε σὲ ἄλλους ὑποκινητὰς νὰ ἐπιχειρήσῃ πράγματα ποὺ εἶναι ἀνεπίτρεπτα καὶ ἀπαγορευμένα στὶς γυναῖκες ἀπὸ τὸν θεῖο νόμο, ἀλλὰ καὶ ἐμφανίσθηκε αὐθόρμητη καὶ φιλοδοξεῖ νὰ γίνῃ διδάσκαλος τῶν ἀνδρῶν στὰ θεῖα δόγματα, εἶναι ἀντίθετη σ' ἐκείνους ποὺ δὲν θέλουν νὰ ὑπακούσουν καὶ θαρραλεώτερη καὶ ἀνώτερη ἀπὸ αὐτὸν ποὺ τὴν ἐδίδαξε· δὲν σέβεται τὴ δεσποτικὴ ἀπόφασι, δὲν δέχεται τὴν ἀποστολικὴ ἐντολὴ καὶ γνώμη ποὺ λέγει, «δὲν ἐπιτρέπω σὲ γυναῖκες νὰ διδάξουν»⁸, καὶ παραγγέλλει στὶς ἐκκλησίες μὲν νὰ σιωποῦν τελείως, στοὺς αἰτίους δὲ νὰ μὴ διδάσκουν ἀλλὰ μόνο νὰ ἐρωτοῦν γιὰ νὰ μάθουν⁹. δὲν λογαριάζει οὔτε τὸν ἐπώνυμο τῆς θεολογίας Γρηγόριο ποὺ γράφει σαφῶς στὰ Ἔπη, οἱ γυναῖκες

«Νὰ εἶναι σκεπασμένες μὲ τὸ κάλυμμα τῆς αἰδημοσύνης, καὶ ἄς μάχωνται μὲ ἀντιρρητικούς λόγους οἱ σοφοὶ σκορπίζοντας τοὺς ἀπίστους· φροντίδα τῶν νὰ εἶναι ἡ σαῖτα καὶ τὰ ἔρια καὶ τὰ θεῖα ἄσματα, γιὰ ὅλα τὰ ἄλλα νὰ εἶναι νεκρές, διότι αὐτὸ εἶναι τὸ καλύτερο»¹⁰.

Αὐτή, ἀφοῦ περιφρόνησε ὅλα τοῦτα ἐντελῶς, πρὸς τοὺς παρόντες μὲν ἐλευθεροστομεῖ, ἢ καταλληλότερα θραυστομεῖ, πρὸς τοὺς ἀπόντες δὲ χρησιμοποιεῖ καὶ μακροσκελῆ γράμματα, τὰ ὅποια, ἂν μποροῦσε τώρα νὰ παρατεθοῦν ἐδῶ, τότε θὰ ἐγνώριζε ὁ καθένας καλύτερα ὅτι σ' αὐτὴν ἐφαρμόσθηκε, ἀληθινά, τὸ

8. *Α' Τιμ.* 2, 12.

9. *Α' Κορ.* 14, 34-35.

10. *Ἔπη ἠθικὰ 2 ὑποθῆκαι παρθένοις*, 311-312, 320-321, 351, PG 37, 602-603, 606.

ἔγνω τὸ τοῦ Σιράχ ἐπ' αὐτῆς ὡς ἀληθῶς ἐκβάν, ὡς «οὐκ ἔστι κακία ὑπὲρ κακίαν γυναικός».

12 Ἄλλ' ἐρεῖ πρὸς παράδειγμα βλέπειν τὴν θεοσεβῆ Θεοδώ-
 ραν ἐκείνην, ἣ τῆς ἐβδόμης προῦκαθέσθη συνόδου καὶ εἴ τις
 5 ἄλλη κατ' ἐκείνην ἐθῶν καὶ δογμάτων προέστη θείων; Ἄλλ'
 ἑαυτὴν οὕτω δείξει μετὰ τῶν ἄνω καὶ τοὺς κάτω νόμους πατή-
 σασαν καὶ τὴν μηδαμόθεν αὐτῇ προσήκουσαν βασιλικὴν ἀρπά-
 ζειν ἐπιχειροῦσαν ἐξουσίαν τε καὶ τιμὴν. Τί γὰρ εἶπερ ὀνόματός
 τινος ἐπὶ βραχὺ μετέσχε δυναστείας ποτέ; ἼΑρα μετὰ τῶν ἐπει-
 10 λημμένων τοῦ κράτους τῆς βασιλείας παρὰ τοῦτο τετάσσεται καὶ
 νομοθετήσῃ δεῖσαν καὶ συναθροίσει κοινὰς συνόδους καὶ κυ-
 ρώσῃ τὰ καλῶς αὐταῖς δεδογμένα; Πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Καὶ τί
 λέγω ταύτην, ἣ καὶ μετὰ τὸ ἐν βασιλέως ἐκεῖνο κῆδος, δουλὶς
 ἦν τῶν ὡς ἀληθῶς βασιλευόντων ἀεὶ; Καὶ γὰρ ἡ συμβασιλεύ-
 15 οῦσα περιόντι τῷ Θεοφίλῳ ἐκείνη, τὸ βασίλειον στέφος ἐπίσης
 περικειμένη, τοιούτοις ἐπικεχειρήκεν οὐδαμῶς πρὶν ἢ χηρεύσα-
 σα τοῦ ἀνδρός, τῶν κατὰ κληῖρον τῷ παιδί προσηκόντων δι-
 καίων τῆς βασιλείας δικαίως ἀντεποιήσατο. Διὸ καὶ μετὰ τοῦ
 παιδὸς ἐπὶ τῆς συνόδου προῦκάθητο, δεικνῦσα κἀντεῦθεν μὴ
 20 μόνον γυναικῶν ἄλλων, ἀλλὰ μηδ' αὐτῶν τῶν βασιλευουσῶν
 ὑπάρχον τὰ τοιαῦτα κυροῦν, ἂν μὴ περιπέτειά τις ἐπαγάγῃ τὴν
 ἀνάγκην αὐταῖς. Οὕτω δὲ συμβάν, καλὸν ὄντως καὶ καλῶν
 κάλλιστον, ὥσπερ τἄλλα τῆς βασιλείας πρὸς δύναμιν, οὕτω καὶ
 τὸ εὐσεβὲς ταύτης ἢ διαπεσὸν ἐπανάγειν, ἣ καλῶς ἔχον συντη-
 25 ρεῖν τῷ βασιλεῖ καὶ παιδί. Ἄλλὰ τούτων μὲν ἅλις.

τοῦ Σιράχ, ὅτι «δὲν ὑπάρχει κακία μεγαλύτερη ἀπὸ τὴν κακία γυναίκα»¹¹.

- 12 Ἄλλὰ θὰ εἰπῆ ὅτι βλέπει σὰν σὲ παράδειγμα ἐκείνη τὴ θεόστεπτη Θεοδώρα, ἡ ὁποία προήδρευσε τῆς ἑβδόμης συνόδου¹², καὶ ὅποια ἄλλη προέστη ὅπως ἐκείνη θείων κανόνων καὶ δογμάτων; Ἄλλ' ἔτσι θὰ δείξῃ ὅτι μαζί μὲ τοὺς ἄνω ἐπάτησε καὶ τοὺς κάτω νόμους καὶ ὅτι ἐπιχειρεῖ νὰ ἀρπάξῃ τὴ βασιλικὴ ἐξουσία καὶ τιμὴ πού δὲν τῆς ἀνήκει ἀπὸ πουθενά. Ποιά σημασία ἔχει ἂν κάποτε ἐπῆρε γιὰ λίγον καιρὸ τὸν ὄνομα μιᾶς δυναστείας; Ἐραγε γιὰ τὸν λόγο τοῦτο θὰ συνταχθῆ μὲ τοὺς κατόχους τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας κι' ἂν χρειασθῆ θὰ νομοθετήσῃ καὶ θὰ συγκαλέσῃ κοινὲς συνόδους καὶ θὰ ἐπικυρώσῃ τὰ καλῶς ἀποφασισθέντα ἀπ' αὐτές; Κάθε ἄλλο. Καὶ τί λέγω γι' αὐτὴν πού καὶ μετὰ τὴν κηδεστία ἐκείνη μὲ τὴν βασιλικὴ οἰκογένεια ἦταν ὑπήκοος πάντοτε τῶν ἀληθινὰ βασιλευόντων; Ἀντιθέτως ἡ συμβασιλεύουσα ἐκείνη μὲ τὸν Θεόφιλο, ὅσο αὐτὸς ἐζοῦσε, ἔχοντας κι' αὐτὴ τὸ βασιλικὸ στέμμα, δὲ παρενέβηκε σὲ τέτοια θέματα καθόλου πρὶν χηρεύσῃ, ὅποτε δικαίως ἀνέλαβε τὰ βασιλικὰ δικαιώματα πού ἀνῆκαν κατὰ κληρονομία στὸν υἱό. Γι' αὐτὸ καὶ μαζί μὲ τὸν υἱὸ προήδρευε στὴ σύνοδο, δεικνύοντας καὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο ὅτι ἡ ἐπικύρωσις τέτοιων ἀποφάσεων δὲν ἀνήκει ὄχι μόνο στις ἄλλες γυναῖκες ἀλλ' οὔτε σ' αὐτές πού βασιλεύουν, ἂν δὲν ἐπιφέρῃ τὴν ἀνάγκη σ' αὐτές κάποια περιπέτεια. Ἄν συμβῆ τοῦτο, εἶναι πράγματι καλὸ καὶ τὸ κάλλιστο τῶν καλῶν, ὅπως θὰ προστατεῦῃ κατὰ δύναμι τοὺς ἄλλους θεσμοὺς τῆς βασιλείας, ἔτσι καὶ τὴν εὐσέβειά της, ἂν ἔχη διαπέσῃ νὰ τὴν ἐπαναφέρῃ κι' ἂν εἶναι σωστὴ νὰ τὴν συντηρῆ γιὰ τὸν βασιλέα υἱὸ της. Ἄλλ' ἀρκετὰ εἶναι αὐτά.

11. Σοφ. Σιρ. 25, 19.

12. Ἡ Θεοδώρα προκάθησε στὴν σύνοδο τοῦ 843 πού ἀπὸ πολλοὺς θεωρεῖται ὡς ὀγδόη οἰκουμενικὴ Σύνοδος. Τῆς ἑβδόμης προκάθησε ἡ Εἰρήνη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

Ρήσεως τούτου περί θεωρητικῆς ὁράσεως ἔλεγχος

13 Ὁ δ' Ἀκίνδυνος ἐν τοῖς οἰκείοις συγγράμμασιν, ὡσπερ
 τοὺς ἐξ αἰῶνος ἱεροὺς θεολόγους καὶ τοὺς νῦν αὐτοῖς ἐπομένους,
 οὕτω καὶ τοὺς ὑφηγητὰς τῆς ἱερᾶς ἡσυχίας καὶ τῆς κατ' αὐτὴν
 ὑπερφουοῦς θεωρίας διχῆ πως σχίσας καὶ εἰς ἀντιπάλους στῆσαι
 5 τὰς μοίρας προηρημένους, πειρᾶται πείθειν καὶ διὰ τῶν ὑπὲρ αὐ-
 τῆς αὐτῶν συγγραμμάτων, ὡς οὐδενί ποτε τῶν ἐκ τοῦ παντὸς
 αἰῶνος δι' ἀναχωρήσεως καὶ ἀσκήσεως καὶ προσευχῆς καὶ
 ἡσυχίας κεκαθαρμένων θεῖον ὄντως ὥφθη φῶς. Δείξας γάρ, ὡς
 ἐνόμισεν, ἐκ μόνων τῶν κτιστῶν οὐχ ὁρᾶσθαι μόνον ἀλλὰ καὶ
 10 μετέχεσθαι τοῖς ἀγίοις ἀγγέλοις τε καὶ ἀνθρώποις τὸν Θεόν
 (τοῦτο γὰρ ἐδήλωσε κτιστὴν καὶ τὴν λαμπρότητα τῆς θείας φύ-
 σεως καὶ πάσας τὰς ἐνεργείας τε καὶ δωρεὰς τοῦ ἀγίου Πνεύμα-
 τος ἀποφηνάμενος), ἐπάγει· «τί δὲ ὁ εἰπών, 'μηδεὶς ἀκούων αἴ-
 σθησιν νοός, ὁρατῶς αὐτῷ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ ἐλπίζετω', ἢ ὁ,
 15 'μακάριος ὁ νοῦς ἐκεῖνος, ὃς ἐν τῷ προσεύχεσθαι τελείαν ἀμορ-
 φίαν ἐκτήσατο', ἢ ὁ, 'πάντας μὲν ὁρᾷ ὁ Θεός, ὁρῶσι δὲ τὸν
 Θεὸν οἱ μηδὲν ὁρῶντες ἐν τῷ προσεύχεσθαι', ἢ οἵτινες ἄλλοι
 τῶν ἀγίων, παντὸς ὡς φῶς ἢ ὡς πῦρ ἢ ὡς ἄλλο τι σχῆμα μορ-
 φοῦντος τὸν νοῦν τὸν θεωρητικὸν ἀποτρέποντες τοὺς θείας ἐπι-
 20 φανείας ἐφιεμένους, οὐκ ἠπίσταντο τὴν ἐν τῷ ὄρει, ἐν ᾧ μετε-
 μορφώθη, τοῦ Κυρίου λαμπρότητα; Πῶς οὖν ταῦτα εἶπόν τε καὶ
 ὑπέθεντο; Ἀλλ', ὡς ἔοικεν, ἕτερος ὁ λόγος ἐκείνου τοῦ μυστη-
 ρίου καὶ ἄλλος ὁ τῆς τῶν ἄλλων ἀνθρώπων θεολογίας καὶ θε-
 ωρίας ὠντινωνοῦν ἀπάντων».

1. Διαδόχου Φωτικῆς, Κεφάλαια 36. E. des Places, σ. 105.

2. Εὐαγρίου Ποντικοῦ, Κεφάλαια περὶ προσευχῆς 117, PG 79, 1193A.

3. Χωρὶο πού δὲν ἀνιχνεύθηκε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Ἐλεγχος ρήσεώς του περὶ θεωρητικῆς ὁράσεως

- 13 Ὁ Ἀκίνδυνος στὰ συγγράμματά του, ὅπως τοὺς ἀπὸ αἰῶνες ἱεροὺς θεολόγους καὶ τοὺς ἀκολουθοῦντας αὐτοὺς τώρα, ἔτσι καὶ τοὺς διδασκάλους τῆς ἱερῆς ἡσυχίας καὶ τῆς κατ' αὐτὴν ὑπερφυσικῆς θεωρίας, ἀφοῦ τοὺς ἔσχισε σὲ δυὸ κι' ἐφρόντισε νὰ τοὺς στήση σὲ ἀντίπαλες μοῖρες, ἀποπειρᾶται νὰ τοὺς πείση ἀκόμη καὶ διὰ τῶν συγγραμμάτων τους ὑπὲρ αὐτῆς, ὅτι καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνες ποτὲ σὲ κανένα ἀπὸ τοὺς κεκαθαρμένους δι' ἀναχωρήσεως καὶ ἀσκήσεως καὶ προσευχῆς καὶ ἡσυχίας δὲν ἐμφανίσθηκε πράγματι θεῖο φῶς. Διότι, ἀφοῦ ἔδειξε, ὅπως ἐνόμισε, ὅτι ὁ Θεὸς ὄχι μόνο ὁρᾶται ἀλλὰ καὶ μετέχεται ἀπὸ τοὺς ἅγιους ἀγγέλους καὶ ἀνθρώπους μὲ βᾶσι μόνο τὰ κτιστὰ (διότι τοῦτο ἐδήλωσε, ὅταν διεκήρυξε ὅτι εἶναι κτιστὲς καὶ ἡ λαμπρότης τῆς θείας φύσεως καὶ ὅλες οἱ ἐνέργειες καὶ δωρεές τοῦ ἁγίου Πνεύματος), προσθέτει· «τί συμβαίνει λοιπόν; Αὐτὸς πού εἶπε, 'κανένας, ἀκούοντας τὴν αἴσθησι νοός, νὰ μὴ νομίζη ὅτι φαίνεται σ' αὐτὸν ὁρατῶς ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ'¹, ἢ αὐτὸς πού εἶπε, 'μακάριος εἶναι ὁ νοῦς ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν προσευχὴν ἀπέκτησε τελεία ὁμορφιά'², ἢ αὐτὸς πού εἶπε 'ὁ Θεὸς τοὺς βλέπει ὅλους, βλέπουν δὲ τὸν Θεὸ ἐκεῖνοι πού δὲν βλέπουν τίποτε κατὰ τὴν προσευχήν'³, ἢ ὁποιοιδῆποτε ἄλλοι ἅγιοι πού ἀποτρέπουν τοὺς ἐπιθυμοῦντας τὴ θεία ἐπιφάνεια ἀπὸ κάθε τι πού μορφώνει τὸν θεωρητικὸ νοῦ ὡς φῶς ἢ ὡς πῦρ ἢ ὡς κάποιο ἄλλο σχῆμα, δὲν ἐγνώριζαν τὴ λαμπρότητα τοῦ Κυρίου ἐπάνω στό ὄρος, στό ὁποῖο μεταμορφώθηκαν; Πῶς λοιπόν εἶπαν καὶ ἐδίδαξαν; Ἀλλά, ὅπως φαίνεται, ἄλλος εἶναι ὁ λόγος ἐκείνου τοῦ μυστηρίου καὶ ἄλλος ὁ λόγος τῆς θεολογίας καὶ θεωρίας ὅλων τῶν ἄλλων ἀνθρώπων γενικῶς».

14 Ἡμεῖς δὲ τὸ μὲν ὄρατῶς μηδενὶ δείκνυσθαι τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, ἀντὶ τοῦ αἰσθητῶς νοοῦμεν· καὶ δείκνυσι τὸ μετὰ μικρὸν ἐπιφερόμενον, ἀποτρέπεσθαι διδάσκον τὸν θεωρητικὸν νοῦν πᾶν τὸ ὡς φῶς ἢ ὡς πῦρ ἢ ὡς ἄλλο τι σχῆμα μορφοῦν δυνάμε-
5 νον τὸν νοῦν. Πᾶν γὰρ τὸ σχῆμα ἔχον καὶ μορφήν, ἐξ ἀνάγκης αἰσθητὸν ἢ φαντασία αἰθητοῦ τινος. Εἰ δὲ καὶ ἐπὶ τῆς θείας μεταμορφώσεως καὶ φῶς καὶ μόρφωσιν ἀκούεις, ἀλλ' ὡς ρηθῆναι μὴ δυναμένων ἄλλως· καὶ γὰρ ὁ μένων ἀναλλοίωτος μεταμορφωθῆναι διὰ τὸ φανερωθῆναι τηνικαῦτα λέγεται· «με-
10 τεμορφώθη» γάρ, φησὶν, «οὐχ ὁ οὐκ ἦν προσλαβόμενος, οὐδὲ εἰς ὄπερ οὐκ ἦν μεταβαλλόμενος, ἀλλ' ὄπερ ἦν τοῖς οἰκείοις μαθηταῖς ἐκφαινόμενος». Καὶ τὸ φῶς ἐκεῖνο καὶ γνόφος θεῖος ὀνομάζεται, οὐ μόνον κατ' ἀφαίρεσιν, ἀλλὰ καὶ κατὰ ἀπόπαυσιν πάντων, καὶ τῶν αἰσθητῶν καὶ τῶν λογισμῶν καὶ τῶν νοημά-
15 των ἐγγινόμενος. Διὸ καὶ «μακάριος ὁ νοῦς, ὃς τελείαν ἀμορφίαν ἐκτήσατο», καὶ «ὄρωσι τὸν Θεὸν οἱ μηδὲν ὄρωντες ἐν τῷ προσεύχεσθαι». «Ἐπειδὴ» γάρ, φησί, «πᾶς λογισμὸς διὰ φαντασίας αἰσθητῶν τινων εἰσέρχεται ἐν τῇ καρδίᾳ, τότε ἀυγάζει αὐτὴν τὸ μακάριον φῶς τῆς θεότητος ἠνίκα εὐκαιρήσῃ ἀπὸ πάν-
20 των καὶ ἀσχημάτιστος ἐκ τούτων γένηται, εἴπερ ἡ λαμπρότης ἐκείνη κατὰ στέρησιν πάντων τῶν νοημάτων παραφαίνεται τῷ καθαρῷ νοῖ».

15 Ἡπίσταντο γοῦν οἱ ταῦτα λέγοντες τὴν θείαν μεταμόρφωσιν, ἀλλ' οὐχ ὡς αὐτὸς πεπλάνησαι, φωτὸς θεῶν αἰσθητοῦ κυ-
25 ρίως ἢ πεφαντασιωμένων λογισμῶν ἀνάπλασμα (πρὸς τοῦτο γὰρ νῦν αὐθις δῆλος εἶ περιτραπείς) μόνοις τοῖς τρισὶν ἀποστόλοις ἅπαξ ἐγγενόμενον, ἀλλ' οὐδὲ οὐσίαν θείαν ἢ ἀγγελικὴν, ἀλλὰ Θεοῦ θείαν ἔλλαμψιν καὶ χάριν καὶ λαμπρότητα πνευματικῶς ἐκφαινομένην καὶ μυστικῶς ἐγγινομένην κατὰ γενεᾶς εἰς

4. Διαδόχου Φωτικῆς, Κεφάλαια 40, E des Places, σ. 108.

5. Ἰω. Δαμασκηνοῦ, Εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν 12, PG 96, 564C.

14 Ἐμεῖς ὅμως τὸ ὅτι δὲν δεικνύεται σὲ κανένα ὁρατῶς ἢ δόξα τοῦ Θεοῦ τὸ ἐννοοῦμε ἀντὶ τοῦ αἰσθητῶς· κι' αὐτὸ δεικνύει τὸ ἔπειτα ἀπὸ λίγο ἐπιφερόμενο, πὺ διδάσκει ν' ἀποτρέπεται ὁ θεωρητικὸς νοῦς ἀπὸ κάθε τι πὺ μπορεῖ νὰ μορφώση τὸν νοῦ ὡς φῶς ἢ ὡς πῦρ ἢ ὡς κάποιο ἄλλο σχῆμα⁴. Διότι κάθε τι πὺ ἔχει σχῆμα καὶ μορφή, κατ' ἀνάγκη εἶναι αἰσθητὸ ἢ φαντασία κάποιου αἰσθητοῦ. Ἄν πάλι ἀκούης φῶς καὶ μὸρφωσι ἐπὶ τῆς θείας μεταμορφώσεως, τοῦτο γίνεται διότι δὲν μποροῦν νὰ λεχθοῦν ἄλλοιῶς· πράγματι ἐκεῖνος πὺ μένει ἀναλλοίωτος λέγεται ὅτι τότε μεταμορφώθηκε, ἐπειδὴ ἐφανερῶθηκε· διότι λέγει, «μεταμορφώθηκε, ὄχι προσλαμβάνοντας ὅ,τι δὲν ἦταν οὔτε μεταβαλλόμενος σὲ ὅ,τι δὲν ἦταν, ἀλλὰ φανερώνοντας στοὺς μαθητάς του ὅ,τι ἦταν»⁵. Τὸ φῶς ἐκεῖνο ὀνομάζεται καὶ θεῖος γνόφος, προκαλούμενος ὄχι μόνο κατ' ἀφαίρεσιν, ἀλλὰ καὶ κατὰ παῦσι ὄλων, τῶν αἰσθητῶν πραγμάτων καὶ τῶν λογισμῶν καὶ τῶν νοημάτων. Γι' αὐτὸ καὶ «μακάριος εἶναι ὁ νοῦς πὺ ἀπέκτησε τελεία ἀμορφία»⁶, καὶ «βλέπουν τὸν Θεὸ ἐκεῖνοι πὺ δὲν βλέπουν τίποτε κατὰ τὴν προσευχή»⁷. Διότι λέγει, «ἐπειδὴ κάθε λογισμὸς εἰσέρχεται στὴν καρδιὰ διὰ τῆς φαντασίας αἰσθητῶν πραγμάτων, τότε τὴν καταυγάζει τὸ μακάριο φῶς τῆς θεότητος, ὅταν εὐκαιρήση ἀπὸ ὄλα καὶ γίνῃ ἀσχημάτιστος ἀπὸ αὐτά, ἂν βέβαια ἐκείνη ἢ λαμπρότης παραφαίνεται στὸν καθαρὸ νοῦ μὲ στερῆσι ὄλων τῶν νοημάτων».

15 Ἐγνώριζαν λοιπὸν αὐτοὶ πὺ ἔλεγαν τοῦτα τῆ θεία μεταμὸρφωσι, ἀλλὰ ὄχι κατὰ τὴ δική σου πλάνη, ὡς αἰσθητὴ θεὰ φωτὸς κυρίως ἢ ἀνάπλασμα φαντασιωμένων λογισμῶν (διότι πρὸς αὐτὸ τώρα εἶναι φανερὸ ὅτι ἐκτράπηκες πάλι), πὺ προκλήθηκε ἐφ' ἅπαξ στοὺς τρεῖς ἀποστόλους, ἀλλὰ οὔτε ὡς οὐσία θεία ἢ ἀγγελική· ἀλλὰ ὡς θεία ἔλλαμψι Θεοῦ καὶ χάρι καὶ λαμπρότητα πὺ φανερόνεται πνευματικῶς καὶ προκαλεῖται μυστι-

6. Εὐαγρίου Ποντικοῦ, *Κεφάλαια περὶ προσευχῆς* 117, PG 79, 1193A.

7. Χωρὶο πὺ δὲν ἀνιχνεύθηκε.

τοὺς ἀξίους, νῦν μὲν ὡς ἐν ἀρραβῶνος μέρει κατὰ λόγον τῆς ἐκάστῳ προσγεγονυίας καθαρότητος ἐκ τῆς τῶν θείων ἐντολῶν ἐργασίας, ἐν δὲ τῷ μέλλοντι τοσοῦτῳ φανοτάτην καὶ τοσαύτης εὐφροσύνης πρόξενον, ὡς εἶναι τὰ ἐνταῦθα πάντα πρὸς ἐκείνην 5 παραβαλλόμενα σύμβολα καὶ ἔσοπτρα καὶ ἀπαρχάς. Ὡς οὖν ἐπιστάμενοι πνευματικῶς καὶ ἀπορρήτως τὸν φωτισμὸν ἐπιφανιζόμενον τοῦ Πνεῦματος, ἀπαγορεύουσι τὰ δι' αἰσθήσεως γινόμενα καὶ φαντασίας φυσικῆς ἢ διαμονιώδους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

Ἐτέρας τοῦ αὐτοῦ ρήσεως ἔλεγχος ἀπατηλαῖς συμβουλαῖς καταργεῖν ἐπιχειροῦντος τὴν ἐπὶ τοὺς ἀξίους τῆς θείας χάριτος ἐπιφάνειαν

16 «Ἄλλᾳ χρή», φησί, «σκοπεῖν καὶ πρὸς τὰς πλάνας, ἃς 10 ἐπλανήθησαν πολλοὶ τῶν ἀνακεχωρηκότων ἐκ τῶν αἰσθητῶν φωτοφανειῶν καὶ τὰς τῶν ἀγίων παραινέσεις, αἱ οὐκ ἐπιτρέπουσιν ἐπὶ τοιαύταις ἐλπίσι τὸν ἀσκητικὸν βίον μετέρχεσθαι καὶ τὸ ἀνείδεον τιμῶσι καὶ τὴν μνήμην τοῦ Θεοῦ μόνην, ἐνιδρυμένην ἐν τῇ ψυχῇ, ναὸν ποιεῖν Θεοῦ τὴν ψυχὴν ἀποφαίνουσιν». Ἡ 15 γνῶσις δὲ οὐ φυσιοῖ κατὰ τὸν ἀπόστολον; Ἀπὸ δὲ τῆς τῶν κτισμάτων γνώσεως ἔχεις τοὺς πεπλανημένους ἀριθμῶ περιλαβεῖν; Οὐκοῦν καὶ πᾶσα γνῶσις, καὶ ἦν αὐτὸς πρεσβεύεις μόνην θεογνωσίαν ἐκ κτισμάτων, πλάνη κατὰ σέ. Πολλῆς μέντ' ἂν ἀπολαύσαιμεν τῆς ὠφελείας ὑπὸ σοὶ συμβούλῳ ζῶντες, εἰ τὴν 20 μὲν προσήκουσαν ἡμῖν γνῶσιν βδελυζόμεθα διὰ τὴν ἄγνοιαν ἢ τὴν ἀπόνοιαν, τῶν δὲ τεχνῶν διὰ τὰς κακοτεχνίας ἀφεζόμεθα, τὴν δὲ τοῦ Θεοῦ θείαν χάριν τελέως ἀποποιησόμεθα διὰ τὰς

κῶς κατὰ γενεές στοὺς ἀξίους, στὸν παρόντα χρόνο σὰν εἶδος ἀρραβῶνος⁹ κατὰ τὴν ἀναλογία τῆς καθαρότητος ποὺ πραγματοποιήθηκε στὸν καθένα ἀπὸ τὴν ἐκτέλεσι τῶν θείων ἐντολῶν, στὸ μέλλον δὲ τόσο λαμπρὰ καὶ τόσης εὐφροσύνης πρόξενο, ὥστε ὅλα τὰ ἐδῶ παραβαλλόμενα πρὸς ἐκείνην νὰ εἶναι σύμβολα καὶ ἔσοπτρα καὶ ἀπαρχές. Ἐπειδὴ λοιπὸν γνωρίζουν ὅτι ὁ φωτισμὸς τοῦ Πνεύματος ἐπιφαίνεται πνευματικῶς καὶ ἀπορρήτως, ἀπορρίπτουν τὰ γινόμενα δι' αἰσθήσεως καὶ διὰ φαντασίας φυσικῆς ἢ δαιμονιώδους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

Ἐλεγχος μιᾶς ἄλλης ρήσεώς του, ὅπου ἐπιχειρεῖ μὲ ἀπατηλές συμβουλές νὰ καταργήσῃ τὴν ἐπιφάνεια τῆς θείας χάριτος πρὸς τοὺς ἀξίους

16 Ἄλλὰ λέγει, «πρέπει νὰ ἐξετάσωμε καὶ τὶς πλάνες στὶς ὁποῖες ὑπέπεσαν πολλοὶ ἀναχωρηταὶ λόγῳ τῶν αἰσθητῶν φωτοφανειῶν καὶ τὶς παραινέσεις τῶν ἀγίων, οἱ ὁποῖες δὲν ἐπιτρέπουν ν' ἀκολουθοῦν τὸν ἀσκητικὸ βίον μὲ τέτοιες ἐλπίδες καὶ τιμοῦν τὸ ἀνείδεο καὶ ἀπαιτοῦν ἀπὸ τὴν ψυχὴ νὰ κάμῃ ναὸ τοῦ Θεοῦ μόνο τῆ μνήμη τοῦ Θεοῦ, ἐγκατεστημένη στὴν ψυχὴ». Ἡ δὲ γνῶσις δὲν κάμει τὸν ἄνθρωπο ὑπερόπτη κατὰ τὸν ἀπόστολο¹; Μπορεῖς ἀπὸ τῆ γνῶσι τῶν κτισμάτων νὰ ἀπαριθμήσῃς τοὺς πεπλανημένους; Ἐπομένως κατὰ τὴν ἄποψί σου κάθε γνῶσις, ἀκόμη καὶ ἡ ἀπὸ τὰ κτίσματα θεογνωσία ποὺ μόνο παραδέχεσαι, εἶναι πλάνη. Πολλὴ ὠφέλεια λοιπὸν θὰ μπορούσαμε ν' ἀπολαύσωμε ζώντας μὲ σύμβουλο ἐσένα, ἂν τὴν μὲν γνῶσι ποὺ μᾶς ταιριάζει βδελυχθοῦμε λόγῳ τῆς ἀγνοίας καὶ παρανοίας, τὶς τέχνες ἐγκαταλείψωμε λόγῳ τῶν κακοτεχνιῶν, τὴν δὲ θεία χάρι τοῦ Θεοῦ ἀπορρίψωμε τελείως λόγῳ τῶν πλανῶν. Ἄλλ' ἐπίσης

1. Βλ. Α' Κορ. 8, 1.

πλάνας. Ἄλλ' οὐδὲ ἐπ' ἐλπίδι μισθῶν ἀσκεῖν ἅπαν ἀγαθόν, διὰ
μόνην δὲ τὴν πρὸς Θεὸν ἀγάπην ἐδιδάχθημεν. Ἄρ' οὖν οὐκ
ἀπόκειται μισθαποδοσία οὐράνιος τοῖς ἀγωνιζομένοις; Οὕτω
τοιγαροῦν καὶ κοινοῦ βραβείου προκειμένου τοῦ φωτισμοῦ τοῦ
5 Πνεύματος, οὐκ ἐπ' ἐλπίδι τούτου παραινούμεθα τρέχειν, ἅμα
μηδὲ πρὸς τὸν πονηρὸν ἐν ὑποκρίσει συλᾶν καὶ ὑφαρπάζειν πει-
ρώμενον ὄντες εὐχερεῖς.

17 Ἡ δὲ ἐν τῇ εὐχῇ ἐναργῆς μνήμη τοῦ Θεοῦ ἐκεῖνον ἡμῖν αὐ-
τὸν κομίζει τὸν φωτισμὸν τοῦ Πνεύματος, ὅταν μὴ γηῖναις
10 φροντίσι τὸ συνεχὲς τῆς μνήμης διακόπτηται. Οὕτω ναοὶ Θεοῦ
δι' αὐτῆς γινόμεθα· καὶ τοῦτο βουλόμενος ὁ Χριστὸς ἡμῖν δεῖξαι
καὶ διζᾶσαι, προσευχόμενος ἐπὶ τοῦ ὄρους ἤστραψεν, ὡς ὁ Δα-
μασκηνὸς πατὴρ καὶ Ἀνδρέας ὁ Κρήτης θεῖος πρόεδρος διασα-
φοῦσι. Διὰ τοῦτο «τέλος προσευχῆς» ἐστὶ, κατὰ τὸν τῆς κλίμα-
15 κος Ἰωάννην, «ἀρπαγὴ πρὸς Κύριον»· διὰ τοῦτο «καρπὸν τῆς
προσευχῆς» ὁ ἅγιος Ἰσαὰκ προσηγόρευσε τὸν φωτισμὸν· φησὶ
γάρ, «καθαρότης ἐστὶ νοός, ἐφ' ἣ διαυγάζει ἐν τῷ καιρῷ τῆς
προσευχῆς τὸ φῶς τῆς ἀγίας Τριάδος· καὶ τότε ὁ νοῦς ὑπεράνω
τῆς προσευχῆς γίνεται καὶ οὐ δεῖ καλεῖν ταύτην προσευχήν,
20 ἀλλὰ τοκετὸν τῆς καθαρᾶς προσευχῆς, τῆς διὰ τοῦ Πνεύματος
καταπεμπομένης»· καὶ πάλιν, «προσευχὴ ἐστὶ καθαρότης νοός,
ἣτις μόνη ἐκ τοῦ φωτὸς τῆς ἀγίας Τριάδος μετ' ἐκπλήξεως τέ-
μνεται»· καὶ πάλιν, «θεωροῦμεν τὴν δόξαν τῆς φύσεως αὐτοῦ
τῆς ἀγίας, ὅτε εὐδοκήσει ὁ Θεὸς εἰσάξαι ἡμᾶς εἰς τὰ μυστήρια
25 τὰ πνευματικά».

2. Βλ. Α' Κορ. 9, 24.

3. Ἐννοεῖ τὴν ἀπὸ τοῦ μοναχοῦ προφερομένη σιωπηρῶς ἀδιάλει-
πτη προσευχὴ «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ Υἱὲ τοῦ Θεοῦ ἐλέησόν με».

ἐδίδαχθήκαμε νὰ ἐκτελοῦμε κάθε ἀγαθὸ ὄχι μὲ τὴν ἐλπίδα μισθοῦ, ἀλλὰ ἀπὸ μόνη τὴν ἀγάπη πρὸς τὸν Θεό. Ἐὰν λοιπὸν δὲν ἀπόκειται οὐράνια μισθαποδοσία γιὰ τοὺς ἀγωνιζομένους; Κατὰ παρόμοιο τρόπο, ὅταν εἶναι ἐμπρὸς στημένο κοινὸ βραβεῖο τοῦ φωτισμοῦ τοῦ Πνεύματος, δὲν παίρνομε τὴν σύστασι νὰ τρέχωμε μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ κερδίσωμε τοῦτο², ἀφοῦ μάλιστα δὲν ἔχομε εὐκολία ἀπέναντι στὸν πονηρὸ πού μὲ ὑπόκρισι ἐπιχειρεῖ νὰ τὸ συλήσῃ καὶ νὰ τὸ ὑφαρπάσῃ.

17 Ἡ ζωηρὴ μνήμη τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν προσευχὴ³ μᾶς φέρει ἐκεῖνον τὸν φωτισμὸ τοῦ Πνεύματος, ὅταν ἡ συνέχεια τῆς μνήμης δὲν διακόπτεται ἀπὸ γήινες φροντίδες. Ἔτσι γινόμαστε δι' αὐτῆς ναοὶ τοῦ Θεοῦ. Καὶ τοῦτο θέλοντας νὰ μᾶς δείξῃ καὶ νὰ μᾶς διδάξῃ ὁ Χριστός, ἄστραψε προσευχόμενος ἐπάνω στὸ ὄρος, ὅπως ἐξηγοῦν ὁ Δαμασκηνὸς πατὴρ καὶ ὁ θεῖος πρόεδρος τῆς Κρήτης Ἀνδρέας⁴. Γιὰ τοῦτο κατὰ τὸν Ἰωάννη τῆς Κλίμακος, «τέλος τῆς προσευχῆς εἶναι ἡ ἀρπαγὴ πρὸς τὸν Κύριο»⁵· γιὰ τοῦτο ὁ ἅγιος Ἰσαὰκ ἐπωνόμασε τὸ φωτισμὸ «καρπὸ τῆς προσευχῆς», διότι λέγει, «εἶναι καθαρότης τοῦ νοῦ, ἐπάνω στὴν ὁποία κατὰ τὸν καιρὸ τῆς προσευχῆς ἀνατέλλει τὸ φῶς τῆς ἀγίας Τριάδος· καὶ τότε ὁ νοῦς φθάνει ἐπάνω ἀπὸ τὴν προσευχὴ, καὶ δὲν πρέπει νὰ ὀνομάζωμε τούτην τὴν ἐμπειρία προσευχῆ, ἀλλὰ τοκετὸ τῆς καθαρᾶς προσευχῆς, τῆς ἀποστελλομένης κάτω διὰ τοῦ Πνεύματος»⁶· «προσευχὴ εἶναι καθαρότης νοῦ, ἡ ὁποία εἶναι ἡ μόνη πού διασχίζεται ἀπὸ τὸ φῶς τῆς ἀγίας Τριάδος μὲ τρόπο θαυμαστό»⁷· καὶ πάλι, «θεωροῦμε τὴ δόξα τῆς φύσεώς του τῆς ἀγίας, ὅταν θὰ εὐδοκήσῃ ὁ Θεὸς νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ στὰ πνευματικὰ μυστήρια»⁸.

4. Βλ. ὁμιλίες αὐτῶν *Εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν*.

5. *Κλίμαξ* 28, PG 88, 1132D.

6. *Λόγος* 32, Σπετσιέρη, 6. 140.

7. Αὐτόθι.

8. *Λόγος* 72, Σπετσιέρη, σ. 281.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

**Ἐτέρων τῶν αὐτοῦ ρήσεων ἀνασκευή, τὴν γνῶσιν μόνην
δογματίζοντος ἀπλανὲς ὑπάρχειν φῶς καὶ τὸν εἰς
ἄγγελον φωτὸς μετασχηματιζόμενον κατὰ τοῦ
φωτὸς τῆς χάριτος ἐπιστρατεύοντος**

18 Ὁ δὲ κινδυνεύσας τῇ τοῦ Βαρλαάμ πλάνῃ περιπεσεῖν, τὴν γνῶσιν μόνην λέγει φῶς θεογνωσίας ἀπλανὲς καὶ τοῦθ' ἠγεῖται τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐπέλευσίν τε καὶ ἐνοίκησιν. Εἰ γὰρ καὶ τῆς τῶν θείων ἐντολῶν ἐργασίας μέμνηται, «ἀλλ' ὡς θεούσης», φησί, «τελεώτατα τὰς ἡμετέρας ψυχὰς καὶ φωτιζούσης φῶς γνώσεως ἀπλανέστατον, ὅτι ἡ ἐντολὴ Κυρίου τηλαυγῆς φωτίζουσα ὀφθαλμούς», καὶ «φῶς τὰ προστάγματα αὐτοῦ». Τοῦτο καὶ ὁ Βαρλαάμ τῶν σπουδαίων ἔπαθλον τελεώτατον ἐτίθετο, τὴν τῶν λόγων τῶν ὄντων ἀλήθειαν. Εἶναι γὰρ ἔνοικον διὰ τούτων τοῖς φιλοσόφοις διεβεβαιούτο Χριστὸν τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸν τῆς ἀληθείας πατέρα διὰ τὴν γνῶσιν τῆς ἐν τοῖς οὖσιν ἀληθείας. Πρὸς δὲν ἡμεῖς ἔφημεν, ὡς ὁ γινώσκων τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ ψεῦδος ἐπίσταται· τῶν γὰρ ἐναντίων ἡ αὐτὴ ἐστὶν ἐπιστήμη. Εἰ οὖν διὰ τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας ἔνοικόν τις ἔχει Θεόν, καὶ **15** διὰ τὴν γνῶσιν τοῦ ψεύδους ὁ αὐτὸς πάλιν ἔνοικον ἔχει τὸ ψεῦδος καὶ τὸν τοῦ ψεύδους πατέρα διάβολον, οὐκ ἄρ' ἡ γνῶσις ἐνοίκησις.

19 Πρὸς δὲ τὸν μετ' ἐκεῖνον ὑπὲρ τῆς ἐκείνου πλάνης ταῖς τοῦ Πνεύματος παραχρῶμενον φωναῖς, φαίην ἂν ὡς καὶ «ἡ ἐντολὴ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

Ἐνασκευὴ ἄλλων ρήσεων τοῦ ἰδίου, ὅπου δογματίζει
ὅτι μόνο ἡ γνῶσις εἶναι ἀπλάνευτο φῶς κι' ἐπι-
στρατεύει τὸν μετασχηματιζόμενο σὲ ἄγγελο
φωτὸς κατὰ τὸν φωτισμὸ τῆς χάριτος

18 Ὁ ἄνθρωπος αὐτός, ποὺ ἐκινδύνευσε νὰ περιπέση στὴν πλάνη τοῦ Βαρλαάμ, λέγει ὅτι μόνο ἡ γνῶσις τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀπλάνευτο φῶς θεογνωσίας καὶ τοῦτο θεωρεῖ ὡς ἐρχομὸ καὶ ἐνοίκησι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ. Πράγματι, ἂν καὶ μνημονεύει τὴν ἐκτέλεσι τῶν θείων ἐντολῶν, ἀλλὰ λέγει, «διότι θεώνει τελειότατα τὶς ψυχές μας καὶ φωτίζει μὲ ἀπλανέστατο φῶς γνώσεως, καθ' ὅσον ἡ ἐντολὴ τοῦ Κυρίου εἶναι τηλαυγῆς καὶ φωτίζει τοὺς ὀφθαλμοὺς¹ καὶ τὰ προστάγματά του εἶναι φῶς²». Τοῦτο ἐθεώρησε καὶ ὁ Βαρλαάμ τελειότατο ἔπαθλο τῶν μελετητῶν, τὴν ἀλήθεια τῶν λόγων τῶν ὄντων. Διότι διεβεβαίωσε ὅτι δι' αὐτῶν γίνεται ἔνοικος στοὺς φιλοσόφους ὁ Χριστὸς ἡ ἀλήθεια καὶ ὁ πατέρας τῆς ἀληθείας ἐξ αἰτίας τῆς γνώσεως τῆς ἀληθείας μέσα στὰ ὄντα. Πρὸς αὐτὸν εἶπαμε ἐμεῖς ὅτι ὅποιος γνωρίζει τὴν ἀλήθεια γνωρίζει καὶ τὸ ψεῦδος· διότι ἡ ἴδια ἐπιστήμη εἶναι γιὰ τὰ ἐνάντια πράγματα. Ἄν λοιπὸν ἐξ αἰτίας τῆς γνώσεως τῆς ἀληθείας ἔχη κάποιος ἔνοικο τὸν Θεό, «ὁ ἴδιος πάλι ἐξ αἰτίας τῆς γνώσεως τοῦ ψεύδους ἔχη ἔνοικο τὸ ψεῦδος, καὶ τὸν πατέρα τοῦ ψεύδους διάβολον· ἄρα δὲν εἶναι ἐνοίκησις ἡ γνῶσις.

19 Πρὸς αὐτὸν δὲ ποὺ καταχρᾶται τὶς φωνές τοῦ Πνεύματος ἔπειτα ἀπὸ ἐκεῖνον ὑπὲρ τῆς πλάνης ἐκείνου, θὰ μπορούσα νὰ

1. *Ψαλμ. 18, 9.*

2. *Ἦσ. 26, 9.*

Κυρίου τηλαυγῆς» καὶ «φῶς τὰ προστάγματα αὐτοῦ». Ἀλλὰ καὶ διὰ τούτων Ἰουδαῖοι τὴν γνῶσιν πλουτοῦντες τοῦ θεοῦ θελήματος καὶ τὰ διαφέροντα δοκιμάζοντες ἐκ τοῦ θεοῦ κατηχούμενοι νόμου κατὰ τὸν θεῖον ἀπόστολον, καὶ τὴν μὀρφωσιν τῆς γνώσε-
 5 ως καὶ τῆς ἀληθείας ἔχοντες ἐν αὐτῷ, ἐσκοτισμένοι διετέλουν καὶ πεπωρωμένοι, καθάπερ καὶ νῦν οἱ περὶ τῶν τοῦ Θεοῦ μυστηρίων διδάσκοντες ἄνευ πράξεως. Οὐκ ἄρ' ἡ γνῶσις ἐστὶν ὁ τελεώτατος καὶ λυσιτελέστατος καὶ ἀπλανέστατος φωτισμός, κἄν ἐξ αὐτῶν προσγίνηται τῶν λογίων τοῦ Πνεύματος· «οὐ γὰρ
 10 οἱ ἀκροαταὶ ἀλλ' οἱ ποιηταὶ τοῦ νόμου», κατὰ Παῦλον, «δικαιωθῆσονται». Οἱ μέντοι γινώσκοντες πρακτικῶς, καὶ τοῦ τῆς πράξεως τέλους ἀναλόγως τῇ πράξει μεταλαγχάνουσιν, ὃ ἐστὶν ἡ ἐν Πνεύματι Θεοῦ θεωρία, μόνοις τοῖς ὀρᾶν ἠξιωμένοις ἐπιγινωσκομένη καὶ μόνοις τοῖς εὐθέσι τῇ καρδίᾳ πιστευομένη.

20 Ὁ δὲ τὸ σκολιὸν τῆς ἑαυτοῦ καρδίας κάκ τῶν αὐτῆς τόκων, δηλαδὴ τῶν συγγραμμάτων τούτων, ἄκων ἐμφανίσας ἡμῖν, ὑποῦ που τὴν γνῶσιν ἄρας ἀρτίως, τὸ φῶς ἐκεῖνο πάλιν κατασπᾶν ἐπιχειρεῖ λέγων, «τούτου δὲ τοῦ φωτὸς χωρὶς, τοῦ τοῦς σωματικοῦς ὀφθαλμοῦς, ὡς λέγει, φωτίζοντος, οὐδὲν
 20 κωλύει τὸν ἄνθρωπον τελεωθῆναι καὶ θεωθῆναι, ὡς οἱ ἅγιοι λέγουσι. Τοῦτό τε ἐλπίζοντας πολλοὺς συμβῆσεται πλανηθῆναι, διὰ τὸ εἰς ἄγγελον φωτὸς τὸ τῆς κακίας σκότος μετασχηματίζεσθαι». Τίνος τούτου; Τοῦ ἐν Θαβωρίῳ λάμπαντος φωτὸς καὶ τοῖς ἀποστολικοῖς ὀφθαλμοῖς ἑωραμένου θείως ἢ τοῦ τοῖς
 25 ἀγίοις πᾶσι κατὰ διαφόρους καιροὺς ἐπιφανέντος; Ἀλλὰ καὶ

3. Ψαλμ. 18, 9.

4. Ἦσ. 26, 9.

εἰπῶ, ὅτι καὶ «ἡ ἐντολὴ τοῦ Κυρίου εἶναι τηλαυγῆς»³ καὶ «τὰ προστάγματά του εἶναι φῶς»⁴. Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, ἂν καὶ μὲ τὴν καθοδήγησι τούτων τῶν προσταγμάτων πλούτιζαν τὴ γνῶσι τοῦ θεοῦ θελήματος καὶ μὲ τὴ διδασκαλία τοῦ θεοῦ νόμου ἐδοκίμαζαν τὰ καλά, κατὰ τὸν θεῖο ἀπόστολο⁵, κι' εἶχαν τὴ μὀρφωσι τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἀληθείας σ' αὐτόν, παρ' ὅλα αὐτὰ ἦσαν σκοτισμένοι καὶ πεπωρωμένοι, ὅπως καὶ τώρα ὅσοι διδάσκουν περὶ τῶν μυστηρίων τοῦ Θεοῦ χωρὶς νὰ πράττουν ἀναλόγως. Ἐρα δὲν εἶναι ἡ γνῶσις ὁ τελειότατος καὶ ὠφελιμώτατος καὶ ὁ ἀλαθητότατος φωτισμός, ἔστω κι' ἂν προέρχεται ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ λόγια τοῦ Πνεύματος· «διότι δὲν θὰ δικαιωθοῦν οἱ ἀκροαταὶ ἀλλ' οἱ ἐκτελεσταὶ τοῦ νόμου», κατὰ τὸν Παῦλο⁶. Ὅσοι λοιπὸν γνωρίζουν ἐμπράκτως, ἐπιτυγχάνουν καὶ τὸ τέλος τῆς πράξεως ἀνάλογα μὲ τὴν πράξι, πὸ εἶναι ἡ θεωρία κατὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία ἐπιγινώσκειται μόνο ἀπὸ τοὺς ἀξιωμένους νὰ βλέπουν καὶ πιστεύεται ἀπὸ μόνους τοὺς εὐθεῖς στὴν καρδιά.

- 20 Αὐτὸς δέ, ἐμφανίζοντάς μας ἀκουσίως τὸ στράβωμα τῆς καρδιάς του καὶ μὲ τὰ τέκνα του, δηλαδὴ μὲ τοῦτα τὰ συγγράμματα, ἀφοῦ ἀνέβασε τελευταῖα κάπου ὑψηλὰ τὴ γνῶσι, ἐπιχειρεῖ πάλι νὰ κατεβάσῃ ἐκεῖνο τὸ φῶς, λέγοντας «χωρὶς τοῦτο τὸ φῶς, πού», ὅπως λέγει, «φωτίζει τοὺς σωματικούς ὀφθαλμούς, τίποτε δὲν ἐμποδίζει τὸν ἄνθρωπο νὰ τελειωθῆ καὶ νὰ θεωθῆ, ὅπως λέγουν οἱ ἅγιοι. Θὰ συμβῆ μάλιστα νὰ πλανηθοῦν πολλοί, ἐλπίζοντας τοῦτο, διότι τὸ σκότος τῆς κακίας μετασχηματίζεται σὲ ἄγγελο φωτός»⁷. Ποιὸ εἶναι «τοῦτο τὸ φῶς»; Τὸ φῶς πὸ ἔλαμψε στὸ Θαβῶριο ὄρος κι' ἐθεάθηκε θείως ἀπὸ τοὺς ἀποστολικούς ὀφθαλμούς ἢ τὸ φῶς πὸ ἐπεφάνηκε κατὰ διαφόρους καιροὺς σὲ ὅλους τοὺς ἁγίους; Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἔχει ἀποδειχθῆ

5. Ρωμ. 2, 18.

6. Ρωμ. 2, 13.

7. Β' Κορ. 11, 14.

τοῦτο διαρκῶς ἐν τοῖς ἀνωτέρω λόγοις ἀποδέδεικται μήτ' ἄλλο
 παρ' ἐκεῖνο, καὶ αὐτὴ τοῦθ' ὑπάρχον ἢ θεοποιὸς χάρις καὶ ἐνέρ-
 γεια τοῦ Πνεύματος, ἧς χωρὶς οὐκ ἐνὶ ζωῆς μακαρίας ἐπιτυχεῖν.
 Ὡς γὰρ καὶ ὁ Νύσσης θεῖός φησι Γρηγόριος, τὸν σκοπὸν τῆς
 5 κατὰ Θεὸν ἀσκήσεως ὑφηγούμενος, «τὴν μὲν αἰδίου ζωὴν καὶ
 τὴν ἄρρητον ἐν οὐρανοῖς εὐφροσύνην ἢ τοῦ πνεύματος δωρεῖται
 χάρις, τὴν δὲ ἀξίαν τοῦ δέξασθαι τὰ δῶρα καὶ ἀπολαῦσαι τῆς
 χάριτος ὁ διὰ τῆς πίστεως περὶ τοὺς πόνους ἔρως παρέχει. Συν-
 ελθόντα δὲ εἰς ταυτὸ δικαιοσύνης ἔργον καὶ Πνεύματος χάρις,
 10 εἰς ἣν συνῆλθον ψυχὴν, ταύτην ζωῆς μακαρίας μετ' ἀλλήλων
 ἐνέπλησαν, διαζυγεῖσαι δὲ ἀπ' ἀλλήλων οὐδὲν τῇ ψυχῇ κέρδος
 παρέχουσιν. Ἡ τε γὰρ τοῦ Θεοῦ χάρις ψυχαῖς φευγούσαις τὴν
 σωτηρίαν οὐκ ἔχει φύσιν ἐπιφοιτᾶν, ἢ τε τῆς ἀνθρωπείας ἀρε-
 τῆς δύναμις οὐκ ἐξαρκεῖ καθ' ἑαυτὴν πρὸς τὸ τῆς ζωῆς εἶδος
 15 ἀναβιβᾶσαι ψυχὰς ἀμοιρούσας τῆς χάριτος». ἼΑρα δὲ καὶ τοιοῦ-
 τὸν ἐστὶ τὸ θεῖον φῶς ὡς τοὺς σωματικούς φωτίζειν ὀφθαλ-
 μούς; Εἰ γὰρ καὶ ἀναγέγραπται, καὶ παρ' ἡμῶν εἴρηται σωματι-
 κοῖς ὀφθῆναι ὀφθαλμοῖς τὸ ἐν Θαβωρίῳ τοὺς μαθητὰς περι-
 στράψαν φῶς, ἀλλ' ὡς δεξαμένοις τὴν δύναμιν τοῦ Πνεύματος,
 20 δι' ἧς ὀρᾶται τὰ τοιαῦτα. Χωρὶς οὖν τοῦ φωτὸς τοῦ Πνεύματος,
 φανερῶς ἢ λεληθότως ἐνεργοῦντος, ἔστιν ἀρχὴν γοῦν τινα κατα-
 βαλέσθαι τοιαύτης τελειώσεως; Τῷ γε μὴν τελειωθέντι πῶς
 οὐκ ἂν ἐπιλάμποι φανερῶς;

21 Πάλιν δὲ τὴν πλάνην καὶ τὸν εἰς ἄγγελον φωτὸς μετασχη-
 25 ματιζόμενον εἰς μέσον ἤγαγεν. Ἀλλὰ καὶ οὗτος τὸ κατὰ τὴν
 Ἀκινδύνου γνῶσιν μόνην εἶναι θεῖαν καὶ ἀληθῆ φωτοφάνειαν
 τὴν γνῶσιν ἄκων ἐξελέγξει παρ' ἡμῶν ὡς κακοῦργος ἐταζόμε-
 νος· πάσης γὰρ ὑποκρίσεως προῦφέστηκεν ἢ ἀλήθεια. Εἰ τοίνυν
 τὴν οὖσαν ἀλήθειαν ὑποκρινόμενος ὁ διάβολος ἄγγελον ὑποκρί-

διαρκῶς στοὺς παραπάνω λόγους ὅτι δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ ἐκεῖνο καὶ ὅτι εἶναι ἡ ἴδια ἡ θεοποιὸς χάρις καὶ ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος, χωρὶς τὴν ὁποία δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἐπιτύχωμε τὴν μακαρία ζωὴ. Ὅπως πράγματι λέγει καὶ ὁ θεῖος Γρηγόριος Νύσσης, διδάσκοντας τὸ σκοπὸ τῆς ἀσκήσεως κατὰ τὸν Θεό, «τὴν μὲν αἴδια ζωὴ καὶ τὴν ἄρρητη εὐφροσύνη στοὺς οὐρανοὺς δωρίζει ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος, τὴν ἀξία ὅμως γιὰ τὴν ὑποδοχὴ τῶν δώρων καὶ τὴν ἀπόλαυσι τῆς χάριτος παρέχει ὁ ἔρωσ γύρω ἀπὸ τοὺς κόπους διὰ τῆς πίστεως. Ὅταν δὲ τὸ ἔργο τῆς δικαιοσύνης καὶ ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος συναντηθοῦν, τὴν ψυχὴ στήν ὁποία συνέρχονται τὴν γεμίζουν ἀπὸ κοινῶν μακαρία ζωὴ, ὅταν ὅμως διαχωρισθοῦν ἀπὸ μεταξύ τους δὲν προσφέρουν κανένα κέρδος στήν ψυχὴ. Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ δὲν ἔχει τὴ φύσι νὰ ἐπισκέπτεται ψυχὲς ποὺ ἀποφεύγουν τὴ σωτηρία, καὶ ἡ δύναμις τῆς ἀνθρώπινης ἀρετῆς δὲν ἐπαρκεῖ μόνη της ν' ἀνεβάσῃ ψυχὲς ποὺ ἀμοιροῦν τῆς χάριτος πρὸς τὸ εἶδος τῆς ζωῆς»⁸. Ἄραγε εἶναι τὸ θεῖο φῶς τέτοιο, ὥστε νὰ φωτίζῃ τοὺς σωματικούς ὀφθαλμούς; Διότι ἂν κι' ἔχει ἀναγραφῆ καὶ ἔχει γραφῆ ἀπὸ μᾶς ὅτι ἔχει ὀφθῆ μὲ σωματικούς ὀφθαλμούς τὸ φῶς ποὺ περιᾶστραψε τοὺς μαθητὰς στὸ Θαβῶριο, ἀλλ' αὐτὸ συνέβηκε διότι οἱ ὀφθαλμοὶ ἐδέχθησαν τὴ δύναμι τοῦ Πνεύματος, διὰ τῆς ὁποίας βλέπονται τὰ τοιαῦτα. Χωρὶς τὸ φῶς τοῦ Πνεύματος λοιπόν, ποὺ νὰ ἐνεργῆ φανερὰ ἢ μυστικά, εἶναι δυνατὸ νὰ καταβληθῆ κάποια ἀρχὴ τέτοιας τελειώσεως; Στὸν τελειωθέντα ὅμως πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ μὴ ἐπιλάμπῃ φανερά;

- 21 Καὶ πάλι ἔφερε στὴ μέση τὴν πλάνη καὶ τὸν μετασχηματιζόμενο σὲ ἄγγελο φωτός. Ἄλλὰ κι' αὐτός, ἐξεταζόμενος ἀπὸ μᾶς σὰν κακοῦργος θὰ ἐξελέγξῃ ἀκουσίως τὸ ὅτι σύμφωνα μὲ τὴ γνῶσι τοῦ Ἀκινδύνου θεία καὶ ἀληθινὴ φωτοφάνεια εἶναι μόνον ἡ γνῶσις· διότι πρὶν ἀπὸ κάθε ὑπόκρισι ἔχει προϋπάρξει ἡ ἀλήθεια. Ἄν λοιπόν ὁ διάβολος ὑποκρινόμενος τὴν ὑπαρκτὴ ἀλήθεια ὑποκρίνεται τὸν ἄγγελο τοῦ φωτός⁹, λοιπόν ἡ ἀλήθεια

9. Βλ. Β' Κορ. 11, 14.

νεται φωτός, λοιπὸν ἔστιν ἡ ἀλήθεια φωτὸς ἄγγελος, ὁ ἀγαθὸς ἄγγελος. Ποῖον δὴ φῶς ἐξαγγέλων ἄγγελός ἐστι φωτός, εἰ μὴ τὸ τοῦ Θεοῦ, οὐ καὶ ἔστιν ἄγγελος; Εἰ μὲν οὖν γνῶσιν μόνην ἢ ἀρετὴν ὁ πονηρὸς ἄγγελος ὑπεκρίνετο, ἦν ἂν ἐκ τούτου συνιδεῖν ὡς
5 καὶ ὁ παρὰ Θεοῦ φωτισμὸς τοῖς ἀξίοις ἐγγινόμενος γνῶσιν μόνην παρέχει καὶ ἀρετὴν. Ἐπεὶ δὲ καὶ φῶς φαντασιῶδες ὑποφαίνει κακούργως παρὰ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν γνῶσιν ἕτερον, ἔστιν ἄρα καὶ φῶς νοερόν, ἀληθές, θεϊκόν, παρὰ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν γνῶσιν ἕτερον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

Καθ' ἑλληνικῆς ἐποψίας καὶ τῆς κατ' αὐτὴν πεπλανημένης θεωρίας καὶ περὶ τοῦ ἀπλανοῦς καὶ θείου φωτισμοῦ καὶ τῶν τούτου τεκμηρίων, καὶ ὡς ἐκ τούτου τὸ ὑπερβάλλον τῆς πρὸς ἡμᾶς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ παρίσταται

22 Ὅτι δὲ καὶ φῶς τοιοῦτον ἔσθ' ὅτε πρὸς ἀπάτην ὁ πονηρὸς ἄγγελος ὑποδείκνυσιν, ἔστι καὶ φωναῖς τῶν ἐκείνου μυστηπόλων πιστώσασθαι. Φασὶ γάρ, «ἐπὶ δὲ τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς θεῶν δεῖ ἄνωθεν παραγενέσθαι καὶ φῶς ἀναλάμψαι νοερόν, δι' οὗ ἔστι τοῖς θείοις συζυγεῖν». Οὐ θανααστὸν δὲ τοῖς τοῦ πονηροῦ μύ-
15 σταις καὶ μυσταγωγοῖς ἀμηχάνως κακομηχάνως πρὸς ἐπίκρυψιν ἐσκευᾶσθαι τοὺς λόγους, ὡς καὶ δι' ἀκοῆς παράγειν ἔχειν τοὺς μὴ πάνυ τοι πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ γεγυμνασμένους ὄντας. Εἰ γὰρ αὐτὸς αὐτόχρομα σκότος ὢν, ἄγγελον φωτὸς ὑποκρίνεται, τί θαυμαστὸν τοὺς ἐκείνου κατασεσοφισμέ-
20 νους τῷ ἐνυποκρίτῳ φωτὶ καὶ οὕτω σφίσιςιν αὐτοῖς ὄλον εἰσοικίσαντας αὐτόν, μᾶλλον δὲ τούτῳ συζυγέοντας, ἴν' εἴπω κατ' αὐ-

εἶναι ἄγγελος φωτός, ὁ ἀγαθὸς ἄγγελος. Ποιό λοιπὸν φῶς ἐξαγγέλλει, ὥστε νὰ εἶναι ἄγγελος φωτός, ἂν ὄχι τὸ φῶς τοῦ Θεοῦ, τοῦ ὁποίου εἶναι ἄγγελος; Ἄν λοιπὸν ὁ πονηρὸς ἄγγελος ὑποκρίθηκε μόνο γνῶσι ἢ ἀρετῇ, θὰ ἦταν δυνατὸ ἀπ' αὐτὸ ν' ἀντιληφθοῦμε ὅτι ὁ ἀπὸ τὸν Θεὸ φωτισμὸς προκαλούμενος στοὺς ἀξίους παρέχει μόνο γνῶσι καὶ ἀρετῇ. Ἐπειδὴ ὁμως ὑποφανερώνει κακούργως καὶ κάποιο φαντασιῶδες φῶς διαφορετικὸ ἀπὸ τὴν ἀρετῇ καὶ τὴ γνῶσι, ἄρα ὑπάρχει καὶ φῶς νοερό, ἀληθινὸ, θεϊκὸ, διαφορετικὸ ἀπὸ τὴν ἀρετῇ καὶ ἀπὸ τὴ γνῶσι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

Κατὰ τῆς ἑλληνικῆς ἐποψίας καὶ τῆς σχετικῆς μετ' αὐτὴν
πλανημένης θεωρίας καὶ περὶ τοῦ ἀπλάνευτου καὶ
θείου φωτισμοῦ καὶ τῶν τεκμηρίων του· καὶ πῶς
ἀπ' αὐτὸν ἀποδεικνύεται ἡ ὑπερβολικὴ
ἀγάπη τοῦ Θεοῦ γιὰ μᾶς

- 22 Ὅτι μερικὲς φορές ὁ πονηρὸς ἄγγελος γιὰ ἐξαπάτησι ὑποδεικνύει καὶ τέτοιο φῶς, εἶναι δυνατὸ νὰ ἐπιβεβαιωθῇ καὶ μετ' ἄλλων τῶν θιασωτῶν του. Διότι λέγουν, «πρέπει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ νὰ φθάσωμε στὴ θέα τῶν ἐπάνω ἀπὸ μᾶς καὶ ν' ἀναλάβωμε φῶς νοερό, διὰ τοῦ ὁποίου εἶναι δυνατὸ νὰ συζυγήσουμ μετὰ θεῖα». Δὲν εἶναι δὲ ἄξιο θαυμασμοῦ ὅτι οἱ λόγοι ἀπὸ τοὺς μύστες καὶ μυσταγωγούς ἔχουν ἀμηχάνως καὶ κακομηχάνως παρασκευασθῇ γιὰ ἐπίκρυψι, ὥστε νὰ μποροῦν καὶ μετ' αὐτὴν ἀκοὴ μόνο νὰ παραπλανοῦν τοὺς μὴ πολὺ γυμνασμένους στὴ διάκρισι καλοῦ καὶ κακοῦ. Ἄν δηλαδὴ αὐτός, πού εἶναι κυριολεκτικῶς σκότος, ὑποκρίνεται τὸν ἄγγελο τοῦ φωτός¹, τί θαυμαστὸ εἶναι νὰ τὸ πράττουν καὶ οἱ κατασοφισμένοι ἀπὸ τὸ ὑποκριτικὸ φῶς ἐκεῖνου, πού τὸν ἔχουν εἰσακούσει ὀλόκληρον μέσα τους ἢ μᾶλλον ἔχουν συζητηθῇ μετ' αὐτόν, γιὰ νὰ ἐκφρασθῶ σύμφωνα μετ' αὐ-

1. Β' Κορ. 11, 14.

τούς, καὶ δι' αὐτοῦ λαλοῦντας, ὡς τῶ τῶν λόγων εὐπρεπεῖ τοὺς πολλοὺς παράγοιεν τὰς φωνὰς ὑποκρίνεσθαι τῶν διακόνων τοῦ ἀληθινοῦ φωτός, δηλονότι τῶν κατηξιωμένων τῆς θείας καὶ θεοποιοῦ λαμπρότητος τοῦ Πνεύματος καὶ οὕτως ἐντελῶς τε καὶ 5 ἀπλανῶς πεφωτισμένων; «Καὶ οἱ διάκονοι γὰρ αὐτοῦ», φησὶν, ὁ ἀπόστολος, «ὑποκρίνονται ὡς διάκονοι δικαιοσύνης».

23 Ἡμῖν δ' ὥσπερ ἐν τοῖς ἄνω λόγοις ἐξεγένετο τὰς χρηστολογίας ἀπελέγχουσι τῶν ἐν τῇ συνηγορίᾳ δῆθεν τῆς μιᾶς θεότητος κατατομὴν αὐτῆς καὶ σύγχυσιν παρεισαγόντων, συναπελέγ-
10 ξαι τοὺς ἐκ παλαιοῦ τούτοις ὁμολόγους, οὕτω καὶ νῦν ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενομένοις, χρήσιμόν τε ὁμοῦ καὶ ἀναγκαῖον τὰς ἀπατηλὰς φωνὰς τῶν τῇ πεπλανημένη θεοπτία κατ' ἄκρας ἠλωκότων, περιουσίαν εἶναι παραστῆσαι πλάνης, καὶ τὰς μὲν θεὰς αὐτῶν ἐκείνας, δι' ὧν φασὶ τοῖς θείοις συζυγεῖν, τῶν ὄντως θείων
15 ἀποβουκολούσας δεῖξαι, τὸ δὲ δόξαν ἀναλάμψαι τούτοις φῶς δέλεαρ καὶ λόχον ὄν δεινόν, ἐξευρημένον κατ' ἀνθρώπων τῶ τοῦ σκότους ἄρχοντι καὶ ὑπὸ ζόφον αἰώνιον τοὺς ἀλόντας ὑποσῦρον καὶ τὰς ἀνατατικὰς ἐκείνων ἐποψίας ἐκβαινούσας μὲν τῶν μέσων τῆς ψυχῆς λόγων καὶ πασῶν τῶν φυσικῶν ἀκροτή-
20 των, ἐμπιπτούσας δ' ἴν' αὐθις εἶπω κατ' αὐτούς, «οὗ βυθὸς αἰὲν ἄπιστος ὑπεστόρεσται ἀμφικνεφῆς ρυπόων ἀνόητος». Ὑπὲρ ἡμᾶς γὰρ ἐκεῖνοι καὶ ἄνω καὶ θεῖον τὸ δαιμόνιον καλοῦσι φῶλον καὶ τοὺς τυχόντας τῆς ἐκείνων ὁμιλίας τε καὶ συναφείας εὐδαίμονας εἶναι ἀποφαίνονται.

24 Τοιοῦτος ἦν ἐπιφανῶς ὁ Σωφρονίσκου Σωκράτης, ᾧ συμπαρομαρτοῦν ὑπῆρχε δαιμόνιον, ᾧ καὶ διετέλει διὰ βίου πειθό-

τούς, καὶ ὁμιλοῦν διὰ μέσου αὐτῶν; Τί θαυμαστὸ εἶναι μὲ τὴ λαμπρότητα τῶν λόγων νὰμποροῦν νὰ παραπλανήσουν πολλούς, νὰ ὑποκρίνονται τὶς φωνές τῶν διακόνων τοῦ ἀληθινοῦ φωτός, δηλαδὴ τῶν καταξιωμένων τῆς θείας καὶ θεοποιοῦ λαμπρότητος τοῦ Πνεύματος καὶ γι' αὐτὸ ἐντελῶς καὶ σταθερῶς φωτισμένων; Ὁ ἀπόστολος λέγει, «καὶ οἱ ὑπηρέτες τοῦ ὑποκρίνονται ὡσὰν ὑπηρέτες τῆς δικαιοσύνης»².

23 Ἐμεῖς, ὅπως στοὺς παραπάνω λόγους συνέβηκε, ἐλέγχοντας τὶς διδασκαλίες ἐκείνων πὺ γιὰ δῆθεν συνηγορία τῆς μιᾶς θεότητος παρεισάγουν τὴ διάσπασί της καὶ τὴ σύγχυσι, νὰ ἐλέγξωμε μαζὶ καὶ τοὺς παλαιοὺς ὁμόφρονές των, ἔτσι θὰ κάμωμε καὶ τώρα πὺ ἐφθάσαμε σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο τοῦ λόγου. Εἶναι χρήσιμο καὶ ἀναγκαῖο μαζὶ νὰ παραστήσωμε ὅτι οἱ ἀπατηλὲς φωνές ἐκείνων πὺ ἐκυριεύθηκαν ἀπὸ τὴν πλανημένη θεοπτία εἶναι σωρεία πλάνης καὶ νὰ δείξωμε ὅτι ἐκεῖνες οἱ θεές αὐτῶν, διὰ τῶν ὁποίων λέγουν ὅτι συνδέονται μὲ τὰ θεῖα, ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὰ πράγματα θεῖα καὶ ὅτι τὸ φῶς πὺ ἐφάνηκε ὅτι ἀνέλαμψε σ' αὐτοὺς εἶναι δέλεαρ καὶ παγίδα δεινὴ, πὺ ἐξευρέθηκε ἐναντίον ἀνθρώπων ἀπὸ τὸν ἄρχοντα τοῦ σκότους καὶ παρασύρει τοὺς κυριευμένους σὲ αἰώνιο σκότος· νὰ δείξωμε ἐπίσης ὅτι οἱ ἀναγωγικὲς ἐποψίες ἐκείνων ξεφεύγουν ἀπὸ τοὺς κανονικοὺς λόγους τῆς ψυχῆς καὶ ἀπὸ ὅλες τὶς φυσικὲς ἀκρότητες καί, γιὰ νὰ χρησιμοποιοῦμαι πάλι ἐκφράσεις των, πέφτουν «ἐκεῖ ὅπου εἶναι στρωμένος ἀπίστευτος βυθός, ὀλοσκότεινος, ρυπαρός, ἀκατανόητος»³. Διότι ἐκεῖνοι εἶναι ψηλότερα ἀπὸ μᾶς καὶ ἄνω καὶ καλοῦν θεῖο τὸ δαιμονικὸ φῶλο καὶ ἀποφαίνονται ὅτι εἶναι εὐδαίμονες ὅσοι ἐπέτυχαν τὴ συναναστροφή καὶ συνάφεια ἐκείνων.

24 Τέτοιος ἦταν ἐπιφανῶς ὁ Σωκράτης υἱὸς τοῦ Σωφρονίσκου, μὲ τὸν ὁποῖον ἦταν συνδεδεμένο ἓνα δαιμόνιο, κι' αὐτὸς

2. *B' Κορ.* 11, 15.

3. Συνεσίου Πτολεμαῖδος, *Περὶ ἐνυπνίων* 5, PG 66, 1293D.

μενος· τάχα δὲ καὶ τὴν σοφίαν ἄριστος ὑπ' αὐτοῦ μεμαρτύρηται, προτελεσθεῖς δὴπου τῷ ψευδεῖ φωτὶ τούτου τῆς ἀληθείας ὑφηγεῖσθαι τάναντιώτατα. Τίνα ταῦτα; Καὶ τίς οὐκ οἶδε τὸν πλατὸν λῆρον καὶ τὴν τερατολογίαν ἐκείνην τὴν τῶν ἀνθρωπίνων κατα-
5 κεχυμένην ψυχῶν, ἣ προχεῖ ταύτας οὐρανόθεν καὶ μετεγχεῖ, πλαζομένας ἐν γῆς ἀπὸ σωμάτων εἰς σώματα μὴ κατάλληλα, πρὶν καταδῦναι ἢ ἀναδῦναι, ὡς ἐκάστη ροπῆς ἐδυστύχησεν ἢ εὐμοίρησε; Τίς ἀγνοεῖ τοὺς νόμους ἐκείνους καὶ τοὺς γάμους τοὺς ἀθεμίτους, τοὺς ἐν τοῖς παρὰ φύσιν ἀνεράστους ἔρωτας καὶ
10 τοὺς ὑπὲρ τούτων λόγους, τὰ περὶ θεοῦ καὶ δαίμονας καὶ ἥρωας ἄθεά τε καὶ ἐναγώνια δόγματα, τὸν κενὸν ἐκεῖνον καὶ ἰδιαίτατον αὐτῷ φλήναφον, τὰς ὑφεστῶσας ιδέας; Ταῦτ' ἐμυήθη τὰ θεοπρεπῆ καὶ ἀπόρρητα ὑπὸ τοῦ διὰ φωτὸς ἐπιφανέντος τε καὶ συζυγέντος αὐτῷ καὶ τῆς ἄνωθεν θεάς. Ἄλλ' ἡμεῖς τοῖς λόγοις
15 τῶν ὡς ἀληθῶς πεφωτισμένων καὶ αὐτῇ τῇ ἀληθείᾳ πειθόμενοι καὶ τοῖς λόγοις τῆς ἀπάτης μὴ παραγόμενοι, βάλλομεν οὐ τὰς αὐτοῦ μόνον ιδέας, ἀλλὰ καὶ τὰς θεωρίας καὶ τὰ ψευδώνυμα φῶτα, δι' ὧν ἐκεῖνον τοῖς ἀπατηλοῖς δαίμοσι συνεζύγη καὶ δι' ὧν ἐμυήθη ψυχὴν αἰθέρος εἶναι καὶ ψυχῶν περιόδους καὶ μὴ ὅτι
20 κακοὺς ἀλλὰ καὶ ἀγαθοὺς εἶναι δαίμονας καὶ θεοὺς διαφόρους τὴν φύσιν τε καὶ τὴν δύναμιν, ὧν οἱ μὲν τὸ κυρτὸν τῆς οὐρανίου σφαίρας ἐπιπορεύονται, οἱ δ' ὑπὸ τὸ κοῖλον περινοστοῦσιν, οἱ δ' ἔγγειοι καὶ ὑπόγειοι, μηκέθ' οὗτοι θνητῶν ἀλλὰ τεθνηκότων αὐτοκράτορες ὄντες.

25 Μετὰ Πλάτωνα καὶ Σωκράτην ὁ πλατωνικὸς ὀνομασμένος Πλωτῖνος ἀνεφάνη τοιοῦτος, λέγων ἀνάγειν τὸ ἐν αὐτῷ θεῖον εἰς τὸ ἀνωτάτω θεῖον, περιῶν τε καὶ τελευτῶν ἤδη· καὶ ταῖς τοιαύταις φωναῖς πολλοὺς ἔτι καὶ νῦν ἀναπείθει παρακρου-

τὸ ὑπήκουε σ' ὄλη του τῆ ζωῆ· καὶ μάλιστα ἐβεβαιώθηκε ἀπὸ αὐτὸ καὶ ὅτι ἦταν ἄριστος στὴ σοφία⁴, ἀφοῦ ἐμυήθηκε ἀπὸ τὸ ψευδὲς φῶς τούτου νὰ διδάσκη τὰ ἐναντιώτατα τῆς ἀληθείας. Ποιὰ δηλαδή; Καὶ ποιὸς δὲν γνωρίζει τὴ μεγάλη φλυαρία κι' ἐκείνη τὴν τερατολογία πὸ εἶναι χυμένη κατὰ τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν, ἡ ὁποία τὶς προχύνει ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ τὶς μεταχύνει, περιφερόμενες ἐπάνω στὴ γῆ ἀπὸ σώματα σὲ σώματα μὴ κατάλληλα, πρὶν καταδυθοῦν ἢ ἀναδυθοῦν, ὅπως ἡ καθεμιὰ ἔτυχε νὰ δυστυχήσῃ ἢ νὰ εὐτυχήσῃ; Ποιὸς ἀγνοεῖ ἐκείνους τοὺς νόμους καὶ τοὺς ἀθεμίτους γάμους, τοὺς ἀνεράστους ἔρωτες στὰ παρὰ φύσι καὶ τοὺς λόγους ὑπὲρ αὐτῶν, τὰ ἄθεα καὶ μαχητικὰ δόγματα γιὰ θεοὺς, δαίμονες καὶ ἥρωες, ἐκείνη τὴν κενὴ καὶ ἰδιαίτερη φλυαρία του, τὶς ὑπαρκτὲς ιδέες; Τοῦτα τὰ θεοπρεπῆ καὶ ἀπόρρητα ἐμυήθηκε ἀπὸ τὸ δαιμόνιο πὸ ἐπιφάνηκε σ' αὐτὸν διὰ τοῦ φωτὸς καὶ συζεύχθηκε μὲ αὐτὸν καὶ ἀπὸ τὴν ἄνωθεν θεά. Ἀλλὰ ἐμεῖς, πειθόμενοι στοὺς λόγους τῶν ἀληθινὰ φωτισμένων καὶ στὴν ἴδια τὴν ἀλήθεια καὶ μὴ παραπλανώμενοι ἀπὸ τοὺς λόγους τῆς ἀπάτης, κτυποῦμε ὄχι μόνο τὶς ιδέες του, ἀλλὰ καὶ τὶς θεωρίες καὶ τὰ ψευδώνυμα φῶτα, διὰ τῶν ὁποίων συζεύχθηκε ἐκεῖνος μὲ τοὺς ἀπατηλοὺς δαίμονες καὶ διὰ τῶν ὁποίων ἐμυήθηκε ὅτι ὑπάρχει ψυχὴ τοῦ αἰθέρος καὶ ὑπάρχουν περιοδεῖες ψυχῶν· καὶ ὅτι δὲν ὑπάρχουν μόνο κακοὶ ἀλλὰ καὶ ἀγαθοὶ δαίμονες καὶ θεοί, διάφοροι στὴ φύσι καὶ στὴ δύναμι, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἄλλοι βαδίζουν στὸ κυρτὸ μέρος τῆς οὐράνιας σφαίρας, ἄλλοι περιφέρονται κάτω ἀπὸ τὸ κοῖλο, ἄλλοι εἶναι ἐπίγειοι καὶ ὑπόγειοι, οἱ τελευταῖοι κυρίαρχοι ὄχι τῶν θνητῶν ἀλλὰ τῶν ἀποθανόντων.

25 Μετὰ τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Σωκράτη ἀναφάνηκε παρόμοιος ὁ κατὰ πλατωνικὸ τρόπο ὀνομαζόμενος Πλωτῖνος, πὸ λέγει ὅτι τὸ μέσα του εὐρισκόμενο θεῖο τὸ ἀνέβασε στὸ ἀνώτατο θεῖο, καὶ ζώντας καὶ ἀποθαίνοντας πλέον καὶ μὲ τὶς φωνὲς

4. Πορφυρίου, *Περὶ Πλωτίνου βίου* 22, E. Bréchier, *Enneades*, τόμ. 1, σ. 25.

όμενος εἶναι τινα νομίζειν καὶ αὐτὸν θεῖον. Ἄλλ' ἡμῖν ὃ τε τρόπος αὐτῶ τοῦ βίου καὶ μάλισθ' ὁ φανείς ὑπ' αὐτὸν ἔρπων δράκων ἤδη θανόντα, ὡς αὐτοὶ φασιν οἱ τὰ κατ' αὐτὸν ἱστοροῦντες, τί τὸ παρ' ἐκείνου καλούμενον θεῖον καὶ ὅθεν τὰ ἐπ' αὐτὸν ἄνωθεν λεγόμενα φῶτα παρέστησαν. Ἄλλὰ γὰρ καὶ παρ' Ἀπόλλωνος τοῦ Πυθοῖ μαθεῖν ἐνὶ πόθεν ἐκείνοις ὁ φωτισμός. «Ἐρομένου γὰρ Ἀμελίου τοῦ Πλωτίνου ἐταίρου, ποῦ κεχώρηκεν ἀποβεβιωκότος ἢ τούτου ψυχῆ», Ἀπόλλων αὐτός,

«ἀμφ' ἀγανοῖο φίλοιο μελίχρους ὕφανε φωνάς»,

10 καὶ πρὸς αὐτὴν ἐπεστραμμένος τὴν Πλωτίνου ψυχὴν, πρὸς τοῖς ἄλλοις ἦσε καὶ ταῦτα·

«πολλάκι σοῖο νόοιο βολὰς λοξοῖσιν ἀταρποῖς
 ἰεμένας φορέεσθαι ἐρωῆσι σφετέρησιν
 ὀρθοπόρου ἀνὰ κύκλους ἄμβροτόν τ' οἶμον ἄειραν
 15 ἀθάνατοι, θαμινὴν φαέων ἀκτῖνα παρόντες·
 νῦν δ' ὅτε σκῆνος μὲν λύσαο, σῆμα δ' ἔλειψας
 ψυχῆς δαιμονίης, μεθ' ὀμήγουριν ἔρχεαι ἤδη
 δαιμονίην».

Εἶδες πόθεν ἐκείνων τὸ φῶς καὶ τίσι συντάττει τὰς ἐκείνων ψυχάς; Τί δὲ θαυμαστὸν εἰ παρὰ τῷ τοῦ ψεύδους πατρὶ τὸ μὲν σκότος πρὸς ἀπάτην δείκνυται φῶς, μεταβάλλει δ' ἐψευσμένως εἰς ἄλληλα μετὰ τῶν πραγμάτων καὶ τὰ ὀνόματα, τὸ λοξόν τε καὶ τὸ ὀρθόν;

26 Ἄλλὰ καὶ μετὰ τοῦτον αὖ ὕστερον ἐπετείως ἄγοντος πλα-

τοῦ εἶδους αὐτοῦ πολλοὺς καὶ τώρα ἀκόμη πείθει παραπλανώ-
 ντας νὰ νομίζουν ὅτι εἶναι κι' αὐτὸς θεῖος. Ἀλλὰ ὁ τρόπος τοῦ
 βίου του καὶ μάλιστα ὁ δράκων ποὺ ἐφάνηκε νὰ ἔρπη κάτω ἀπὸ
 αὐτὸν ὅταν ἀπέθανε, ὅπως λέγουν αὐτοὶ ποὺ ἐξιστόρησαν τὴ
 ζωὴ του, μᾶς παρέστησαν τί εἶναι τὸ ἀπὸ ἐκεῖνον καλούμενο
 θεῖο καὶ ἀπὸ ποῦ προέρχονται τὰ ἄνωθεν λεγόμενα ἐπάνω σ'
 αὐτὸν φῶτα. Ἄλλωστε εἶναι δυνατὸ νὰ μάθωμε κι' ἀπὸ τὸν
 Ἀπόλλωνα ἀπὸ ποῦ ἔρχεται σ' ἐκείνους ὁ φωτισμός. «Ὅταν ὁ
 φίλος τοῦ Πλωτίνου Ἀμέλιος ἐρώτησε, ποῦ ἐπῆγε ἡ ψυχὴ τού-
 του ὅταν ἀπέθανε»⁵, ὁ Ἀπόλλων εἶπε,

«γύρω ἀπο τὸν πρᾶο φίλο ὕφανε μελωδικές φωνές»⁶,

καὶ στρεφόμενος πρὸς τὴν ἴδια τὴν ψυχὴ τοῦ Πλωτίνου ἔψαλε
 ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἄλλα καὶ τοῦτα·

«πολλές φορές τοῦ νοῦ σου τὶς βολές ποὺ σὲ λοξὰ μο-
 νοπάτια
 ἐβάδιζαν οἱ ἀθάνατοι ἔκαμαν νὰ φέρονται ἀπὸ τοὺς
 πόθους των
 σὲ κύκλους ὀρθοπορίας καὶ σ' αἰώνιο δρόμο,
 παρέχοντας πυκνὴ ἀκτῖνα φώτων·
 τώρα ὅμως ποὺ ἔλυσες τὸ σκῆνωμα, κι' ἐγκατέλειψες
 τὸν τάφο τῆς δαιμόνιας ψυχῆς, ἔρχεσαι πλέον
 μαζί μὲ τὴ διαμονία ὀμήγυρι»⁷.

Εἶδες ἀπὸ ποῦ προέρχεται ἐκείνων τὸ φῶς καὶ μὲ ποιούς συν-
 τάσσει τὶς ψυχές ἐκείνων; Καὶ τί τὸ ἀξιοθαύμαστο ἔχει, ἂν κον-
 τὰ στὸν πατέρα τοῦ ψεύδους τὸ μὲν σκότος γιὰ ἐξαπάτησι δει-
 κνύεται φῶς, ἀντιστρέφονται δὲ ψευδῶς μεταξὺ τους, μαζί μὲ
 τὰ πράγματα καὶ τὰ ὀνόματα, τὸ λοξὸ καὶ τὸ ὀρθό;

26 Ἀλλὰ κι' ἔπειτα ἀπὸ αὐτὸν πάλι, ὅταν ὁ Πρόκλος ὁ Λύ-

5. Πορφυρίου, *Περὶ Πλωτίνου βίου* 22, Bréhier, τόμ. 1, σ. 24.

6. Αὐτόθι σ. 25.

7. Αὐτόθι, σ. 25–26.

τώνεια καὶ σωκράτεια Πρόκλου τοῦ Λυκίου, φῶς ὠράθη ποτὲ τοῖς συμμύσταις τὴν κεφαλὴν περιθέον. Ἄλλὰ τοῦτ' ἔδειξεν ἡμῖν τὸ φῶς αὐθις, ὅθεν ὁ περὶ τὴν αὐτὴν αὐτοῦ κεφαλὴν ἤδη τελευτῶντος φανεῖς ἔρπων δράκων, καθάπερ οἱ παρατυχόντες ἰστό-
5 ρησαν. Καὶ αὐτὸς δὲ οὐκ ἀπηξίωσεν ἔτι περιῶν ἐξειπεῖν ὅθεν τὸ φῶς ἀνέλαμπεν ἐπ' αὐτὸν ἐκεῖνο· «καθαρμοῖς γὰρ χαλδαϊκοῖς», ὡς αὐτὸς φησι, «χρῶμενος, ἑκατικοῖς φάσμασι φωτοειδέσιν αὐτοπτομένοις ὠμίλησε», τῆς «δὲ Ἐκάτης, σκοτεινά», φησὶν ὁ ἀληθῆς θεολόγος, «τὰ φάσματα».

27 Φέρε δ' ἡμεῖς, ἄτε τάκείνων μὴ μόνον ἐκ τῶν προφαινομένων καρπῶν τῆς πονηρίας αὐτῶν γινώσκοντες, ἀλλὰ καὶ διορατικῇ δυνάμει τῆς ἀφανοῦς πίότητος τῶν τῆς σαπρίας ριζῶν ἐφικνούμενοι, διὰ τῶν ἐκείνων ἐνταῦθα προτεθειμένων ρημάτων ἀνορούξαντες τῷ λόγῳ, τὴν ἐν τῷ βάθει τούτων ἀπάτην ἀνακα-
15 λύψωμεν· ὀλίγα μὲν τῇ καθ' ἑαυτοῦς πείρᾳ καὶ περὶ τοῦ ψευδω-
νύμου καὶ περὶ τοῦ ἀληθινοῦ καὶ ὄντως μὴ προσύλου φωτὸς ἐπιστάμενοι, πολλὰ δ' ἔχοντες καὶ συνορᾶν καὶ λέγειν ἐκ τῆς δι-
δαχῆς τῶν εὐρομένων ὡς ἀληθῶς τὴν ἐν Χριστῷ κεκρυμμένην ζωὴν, καὶ τὸ νοερὸν τῆς ψυχῆς τῷ νοερῷ τε καὶ ὑπὲρ νοῦν καὶ
20 ἀληθεῖ τετελεσμένων φωτί, καὶ ἀναστάντων τὴν πρώτην καὶ ὄντως ἀνάστασιν καὶ τῇ πείρᾳ τῶν κρειττόνων ἐξεπισταμένων τὰ φαῦλα, οἱ καὶ τὴν καρδίαν οἷα λυδίαν ἔχουσι κριτικωτάτην οὔσαν, ὡς ἀπειλικρινημένην καὶ τῇ χάριτι κεκραμένην τοῦ Πνεύματος· οἷς οὐκ ἂν λήσαις οἷα χαλκὸν τὸ κακὸν διηνηθισμέ-
25 νον ἄνθει περιτακέντι χρυσοῦ, δηλαδὴ τῇ τοῦ καλοῦ μορφώσει προσάγων, ὧν καὶ τὰ αἰσθητήρια γεγυμνασμένα διὰ τέλους εἰσὶ

8. Μαυρικίου, *Βίος τοῦ Πρόκλου* 23, ἔκδ. J. F. Boissonade, Paris 1862, σ. 162-163.

κιος έώρταζε τήν έπέτειο τῶ πλατωνείων καί σωκρατείων, έφάνηκε κάποτε φῶς στούς συμμύστας πού περιέτρεχε τήν κεφαλή⁸. Ἀλλά ἀπό ποῦ προερχόταν τοῦτο τὸ φῶς, μᾶς τὸ έδειξε πάλι ὁ δράκων πού έφάνηκε νά έρπη γύρω ἀπὸ τήν κεφαλή του, ὅταν απέθαινε, ὅπως διηγήθηκαν οἱ παρευρισκόμενοι. Καί ὁ ἴδιος ἄλλωστε δέν ἀπαξίωσε, ζώντας ἀκόμη, νά εἰπῆ, ἀπό ποῦ έλαμψε σ' αὐτὸν ἐκεῖνο τὸ φῶς· ὅπως ὁ ἴδιος λέγει, «χρησιμοποιώντας χαλδαϊκοὺς καθαρμούς, συνάντησε έκατικὰ φάσματα φωτοειδῆ καί αὐτοπτικά»⁹, «τῆς Ἐκάτης δέ τὰ φάσματα εἶναι σκοτεινά, λέγει ὁ ἀληθινὸς θεολόγος¹⁰.

27 Ἐμπρὸς λοιπὸν ἐμεῖς, πού δέν γνωρίζομε μόνο ἀπὸ τοὺς προφαινομένους καρπούς τῆς πονηρίας των τὰ πράγματα ἐκείνων, ἀλλὰ καί μὲ διορατικὴ δύναμι φθάνοντας στὴν ἀφανῆ παχύτητα τῶν ριζῶν τῆς σαπρίας καί σκάβοντας μὲ τὸ λόγο διὰ τῶν ἐδῶ παρατεθειμένων χωρίων ἐκείνων, ἃς ἀνακαλύψωμε τὴν εύρισκομένη στὸ βάθος ἀπάτη. Ἐμεῖς βέβαια ὀλίγα γνωρίζομε ἀπὸ τῆ δικῆ μας πεῖρα περὶ τοῦ ψευδωνύμου καί περὶ τοῦ ἀληθινοῦ καί πράγματι μῆ ὑλιστικοῦ φωτός, ἀλλὰ μποροῦμε ν' ἀντιληφθοῦμε καί νά εἰποῦμε πολλὰ ἀπὸ τῆ διδαχῆ ἐκείνων πού ἀληθινὰ εύρῆκαν τὴν κρυμμένη στὸν Χριστὸ ζωή, έτελειώθηκαν στὸ νοερὸ τῆς ψυχῆς μὲ τὸ νοερὸ καί ὑπὲρ τὸν νοῦ καί ἀληθινὸ φῶς, ἀναστήθηκαν κατὰ τὴν πρώτη καί ἀληθινὴ ἀνάστασι καί γνωρίζουν τὰ φαῦλα ἀπὸ τὴν έμπειρία τῶν ἀνωτέρων, πού ἔχουν τὴν καρδιά σὰν κριτικώτατη λυδία λίθο, διότι εἶναι έξαγνισμένη κι' ἀνάμικτη μὲ τὴ χάρι τοῦ Πνεύματος. Αὐτῶν δέν θά μπορέσης νά διαφύγης τὴν προσοχή, ἀκόμη κι' ἂν προσαγάγης τὸ κακὸ σὰν χαλκὸ τυλιγμένον μὲ λειωμένο ἄνθος χρυσοῦ, δηλαδὴ μὲ τὴ μόρφωσι τοῦ καλοῦ, πού ἔχουν τὰ αἰσθητήρια γυμνασμένα τελείως πρὸς διάκρισι ἀγαθοῦ καί μὴ ἀγαθοῦ, καί τὴν

9. Αὐτόθι, 18, σ. 160.

10. Γρηγορίου Θεολόγου, *Λόγος* 39, 5, PG 36, 340A. Οἱ παράγραφοι 25 καί 26 εύρίσκονται σχεδὸν αὐτολεξί καί στὴν Α' ἐπιστολὴν πρὸς Βαρλαάμ 46-47.

πρὸς διάκρισιν ἀγαθοῦ τε καὶ μὴ καὶ τὴν ἀκοὴν οὐκ ἂν θέλξαις οὐδ' ἂν κλέψαις οὐδ' ἂν πείσαις, κἂν πρὸς τὸ λίαν ἐπαγωγὸν εὐπρεπῶς καὶ πιθανῶς εὖ μάλα συμφορήσης καὶ διαθῆς τὰ ὀνόματα, καὶ γὰρ δεινοὶ καὶ διὰ τούτων φωράσαι τὸ φευκτὸν καὶ 5 ἀπρεπὲς τῆς ἐνδομυχούσης ἀπάτης· οἱ καὶ καλῶς ἂν φαῖεν τὸ συζυγεῖν ἐνηρμόσθαι τοῖς ἐν ἀβλεψία τοὺς ὀρῶντας ὑποκρινόμενοις ἐκεῖνοις, κἂν εἴ τις τῶν ἔπειτα παραπλησίως ὑποπέσῃ τῇ πλάνῃ, καὶ γὰρ ἔλαθον ἑαυτοὺς τὴν σφετέραν ἀπάτην παραγυμνώσαντες, συνδεῖται γάρ, οὐχ ἐνοῦται, τὸ πονηρὸν πνεῦμα ταῖς 10 κακοδαίμοσιν ἐκεῖναις ψυχαῖς.

Ταῦτ' ἄρα τὸ τῆς πλάνης ἀεὶ παρυφιστάμενον ὀρᾶται φῶς· οὐ κατὰ τὴν εἰς ἑαυτὸν συνέλιξίν τε καὶ ἐπιστροφὴν τοῦ νοῦ (χειραγωγεῖ γὰρ αὕτη πρὸς τὸ θεῖον ἀπλανῶς), οὐκ οὐν κατ' αὐτήν, ἀλλὰ κατὰ τὴν διὰ τῶν λογισμῶν διεξοδικὴν ἐνέργειαν τᾶ 15 τῆς πλάνης πέφυκεν ἐπιφοιτᾶν, ὅταν τις ἄνευ νοητῆς σιγῆς ἐφίηται τοῦ τῆς ἐποψίας μυστηρίου. Συμμίκτους γὰρ τὰς ἐνεργείας ἐχούσης τῆνικαῦτα τῆς ψυχῆς, καιρὸν ἐν τοῖς μὴ προσεκτικωτάτοις καὶ τῇ ταπεινοφροσύνῃ μὴ κατησφαλισμένοις ἔχει παρεισδύεσθαι καὶ συναναμίγνυσθαι ταῦταις τὸ τῆς πλάνης πνεῦ- 20 μα. Καὶ τὴν εἴσοδον οὕτω κλέψαν, ἦν καὶ μετὰ ταύτην λάθη, παραμένει τῇ ψυχῇ, τάγαθόν ἐστιν ἐφ' ᾧ ὑποκρινόμενον καὶ δι' αὐτῶν αὐτῇ συνδούμενον, ἀλλ' οὐχ ἐνούμενον. Τοῦ γὰρ ἀγαθοῦ Πνεύματος μόνου δι' ὅλων τε καὶ πάντων χωρεῖν πνευμάτων νοερῶν, καθαρῶν, λεπτοτάτων, ὡς Σολομῶντι καὶ τῇ ἀληθείᾳ 25 δοκεῖ.

28 Καὶ ἴσασιν οἱ μεμνημένοι καὶ λέγουσιν, οὐ συζυγίαν ὀλίγοις μέρεσιν τισιν ἢ δυνάμεσι τὴν ἀλληλουχίαν παρεχομένην, ἀλλ' οἷον ἀνάκρασιν εἶναι πρὸς ψυχὴν τοῦ φωτὸς τῆς χάριτος τὴν ἐνοίκησιν, θαυμαστὴν οἶαν, ἄρρητον σχεδὸν καὶ ἀνήκουστον.

ἀκοή τους δὲν θὰ μπορέσης οὔτε νὰ θέλξης οὔτε νὰ κλέψης οὔτε νὰ πείσης, ἔστω κι' ἂν συμπίεσης καὶ διαθέσης εὐπρεπῶς καὶ πειστικῶς πρὸς τὸ πολὺ ἐπαγωγὸ τὶς λέξεις, διότι εἶναι δεινοὶ νὰ διακρίνουν τὸ φευκτὸ καὶ ἀπρεπὲς τῆς ἐνδόμυχης ἀπάτης. Αὐτοὶ θὰ μποροῦσαν νὰ εἰποῦν, καλῶς ἔχει ἀρμοσθῆ ἡ συζυγία σ' ἐκείνους ποὺ ὑποκρίνονται τοὺς βλέποντας μέσα στὴν ἀβλεψία, ἀκόμη κι' ἂν κάποιος ἀπὸ τοὺς μεταγενεστέρους ὑποπέση στὴν πλάνη· διότι χωρὶς νὰ τὸ ἀντιληφθοῦν, ἀπεγύμνωσαν τὴν ἀπάτη τους, ἀφοῦ τὸ πονηρὸ πνεῦμα συνδέεται, δὲν ἐνώνεται μὲ τὶς κακοδαίμονες ψυχές.

Ἔτσι λοιπὸν τὸ φῶς τῆς πλάνης πάντοτε βλέπεται πάντοτε παραυφιστάμενο· ἡ ἐπενέργεια τῆς πλάνης συνηθίζει νὰ ἐπιφοιτᾷ ὄχι κατὰ τὴν συνέλιξι κι' ἐπιστροφή τοῦ νοῦ στὸν ἑαυτό του (διότι ἡ ἐπιστροφή χειραγωγεῖ πρὸς τὸ θεῖο ἀπλάνευτα), δὲν ἐπιφοιτᾷ κατ' αὐτήν, ἀλλὰ κατὰ τὴ διαλεκτικὴ ἐνέργεια τῶν λογισμῶν, ὅταν κανεὶς ποθῆ τὸ μυστήριον τῆς ἐποψίας χωρὶς νοητὴ σιγή. Διότι, ἐπειδὴ ἔχει τότε σύμμικτες τὶς ἐνέργειες ἡ ψυχὴ, εὐρίσκει τὸ πνεῦμα τῆς πλάνης εὐκαιρία νὰ παρεισδύη στοὺς μὴ προσεκτικοὺς καὶ μὴ ἀσφαλισμένους ἀπὸ τὴν ταπεινοφροσύνη καὶ ἀναμιγνύεται μὲ αὐτές. Κι' ἀφοῦ ὑποκλέψη μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο τὴν εἴσοδο, ἂν καὶ ἔπειτα ἀπὸ αὐτὴν διαφύγη τὴν προσοχή, παραμένει στὴν ψυχὴ στὰ σημεῖα ὅπου ὑποκρίνεται ὅτι εἶναι τὸ ἀγαθὸ καὶ δι' αὐτῶν συνδέεται μὲ αὐτὴν ἀλλὰ δὲν ἐνώνεται. Διότι μόνον τὸ ἀγαθὸ πνεῦμα ἔχει τὴν ιδιότητα νὰ χωρῆ δι' ὅλων καὶ διὰ πάντων τῶν πνευμάτων, νοερῶν, καθαρῶν, λεπτοτάτων, ὅπως φρονεῖ ὁ Σολομῶν καὶ ἡ ἀλήθεια¹¹.

- 28 Καὶ γνωρίζουν οἱ μνημένοι καὶ λέγουν ὅτι ἡ ἐνοίκησις τοῦ φωτὸς τῆς χάριτος δὲν παρέχει τὴν ἀλληλουχία σὰν συζυγία μὲ ὀλίγα μέρη ἢ ὀλίγες δυνάμεις, ἀλλὰ εἶναι σὰν ἀνάκρασις πρὸς τὴν ψυχὴ, ἀξιοθαύμαστη, ἄρρητη σχεδὸν καὶ ἀνήκουστη.

11. Σοφ. Σολ. 7, 23.

Τίς γὰρ ἂν παραστήσαι λόγος πῶς καὶ διαφοιτᾶ πρὸς πᾶσαν καὶ
 αὐτὸ ἐφ' ἑαυτοῦ ἀνεκφοιτήτως μένει, καὶ τὸ πᾶν περιέχει τε καὶ
 ὑπερέχει κἂν τῷ μέρει ἀμερῶς χωρεῖται, καὶ μεθεκτὸν γίνεται
 καὶ οὐδεμίαν ἔχει πρὸς τὸ μετέχον συμμιγῆ κοινωνίαν, καὶ
 5 ἄκρατόν ἐστι καὶ ἀναφές καὶ αὐτοῖς οἷον τοῖς ὀρῶσι κἂν ταῖς
 ἀμυδραῖς ἐκφάνσεσι διὰ τὸ τῆς φωτοχυσίας ὑπερβάλλον οὕτω
 γνωριζόμενον καὶ ἐν ἐν θεωρίᾳ πνεῦμα μετὰ τῶν διὰ καθαρᾶς
 προσευχῆς ἐντυγχανόντων γίνεται, παρ' αὐτῶν οἷον προχεόμε-
 νον ὀρώμενον καὶ μὴ διαιρούμενον αὐτῶν, ὡς καὶ τὸ ὑπερβάλ-
 10 λον μέγεθος τῆς πρὸς ἡμᾶς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς ἀνακράσε-
 ως ταύτης ἐναργὲς παρίστασθαι; Τὸ γὰρ ἐν ποιεῖν τὰ πλείω, τῆς
 ἀγάπης τὸ ἰδιαίτατον, διαφοροῖς δὲ τοῖς τρόποις συναγωγὸς γί-
 νεται τῶν διεστῶτων, ὧν οἱ πλείους δι' ὁμοιότητος δοκοῦσι τὴν
 ἔνωσιν ποιεῖσθαι· διὸ καὶ λόγος παλαιός ἐστιν ὁ καθωμιλημέ-
 15 νος καὶ διατεθρυλλημένος οὗτος· «ὁμοιότης, φιλότης». Ἡ δὲ τοῦ
 γαμηλίου συναλλάγματος ἔχειν τι δοκεῖ τῶν ἄλλων πλεόν, ἀλλ'
 οὐδ' ἐκεῖνο σύμφυσις οὐδ' ἀνάκρασις ἐστιν, ἀλλ' ὁμιλία τινὶ καὶ
 οἷον προσκολληθεῖ ἐν τὰ πλείω γίνεται, καθὰ καὶ ἡ γραφὴ
 φησιν, ὅτι «καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν
 20 μητέρα καὶ προσκολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ καὶ ἔσονται οἱ
 δύο εἰς σάρκα μίαν», καὶ σάρκα μόνην, ἀλλ' οὐχὶ καὶ πνεῦμα ἐν.

19 Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἡξιωμένους ἔνωσις ἐνώσεως
 πάντα τρόπον ὑπερβάλλουσα τῷ παντελῆς ὑπάρχειν καὶ τοῦ
 χωροῦντος κρεῖττον ἢ λόγος δι' ὄλων τῶν καθαρῶν πνευμάτων
 25 Πνεύματος, ἐπεὶ καὶ ὁ μέγας Βασιλείος, ὡς οὐδὲν κτίσμα μεθε-
 κτόν ἐστι τῇ λογικῇ ψυχῇ, ὡς ἐνοικίζεσθαι αὐτῇ οὐσιωδῶς, τὸ
 δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐνοικίζεται αὐτῇ οὐσιωδῶς, τουτέστι δι' αὐ-

Πράγματι ποιός μπορεί νὰ παραστήση πῶς τὴν ἐπισκέπεται ὀλοκληρῆ καὶ ὁμῶς μένει τὸ ἴδιο στὸν ἑαυτὸ του ἀνεκφοίτητο, πῶς καὶ τὸ πᾶν περιέχει καὶ ὑπερέχει καὶ στὰ μέρη χωρεῖται ἀμερῶς, καὶ μεθεκτὸ γίνεται καὶ καμμιά σύμμικτη κοινωνία δὲν ἔχει πρὸς τὸ μετέχον, καὶ ἄκρατο καὶ ἄγγικτο εἶναι καὶ σ' αὐτοὺς πού βλέπουν ἀκόμη καὶ στὶς ἀμυδρὲς ἐκφάνσεις γνωρίζεται λόγῳ τῆς ὑπερβολικῆς φωτοχυσίας καὶ κατὰ τὴ θεωρία γίνεται ἓνα πνεῦμα μ' ἐκείνους πού τὸ συναντοῦν διὰ τῆς καθαρᾶς προσευχῆς, βλέπεται σὰν νὰ προχέεται ἀπὸ αὐτοὺς χωρὶς νὰ διαιρῆται ἀπὸ αὐτούς, ὥστε καὶ τὸ ὑπερβολικὸ μέγεθος τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ πρὸς ἐμᾶς νὰ παρίσταται ἐναργὲς μὲ αὐτὴν τὴν ἀνάκρασι; Τὸ νὰ κάμη τὰ περισσότερα ἓνα, εἶναι τὸ ἰδιαίτερο γνῶρισμα τῆς ἀγάπης, πού μὲ διαφόρους τρόπους γίνεται συναγωγὸς τῶν χωρισμένων, τῶν ὁποίων οἱ περισσότεροι νομίζουν ὅτι ἡ ἔνωσις γίνεται διὰ τῆς ὁμοιότητος· γι' αὐτὸ καὶ ὑπάρχει παλαιὸς λόγος διαδεδομένος καὶ πολυθρύλητος, «ὁμοιότης, φιλία»¹². Ἡ γαμήλιος συναλλαγή φαίνεται νὰ ἔχη κάτι περισσότερο ἀπὸ τὶς ἄλλες ἀλλὰ οὔτε αὐτὴ δὲν εἶναι σύμφυσις οὔτε ἀνάκρασις, ἀλλὰ κατάστασις ὅπου μὲ κάποια ἐπαφή καὶ προσκόλλησι τὰ περισσότερα γίνονται ἓνα, ὅπως λέγει καὶ ἡ Γραφή, ὅτι «θὰ ἐγκαταλείψη ὁ ἄνδρας τὸν πατέρα του καὶ τὴ μητέρα του, καὶ θὰ προσκολληθῆ στὴ γυναῖκα του καὶ θὰ γίνουν οἱ δύο μιὰ σάρκα»¹³, καὶ μόνον σάρκα, ἀλλὰ ὄχι καὶ ἓνα πνεῦμα.

- 29 Ἡ δὲ ἔνωσις τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἀξιωμένους ὑπερβάλλει κάθε τρόπο ἐνώσεως μὲ τὸ ὅτι εἶναι παντέλεια, καθὼς ἐπίσης καὶ τοῦ Πνεύματος ἡ ἔνωσις πού διήκει δι' ὅλων τῶν καθαρῶν πνευμάτων¹⁴. Ὁ μέγας Βασίλειος λέγει ὅτι κανένα κτίσμα δὲν εἶναι μεθεκτὸ στὴ λογικὴ ψυχὴ, ὥστε νὰ ἐνοικίζεται σ' αὐτὴν οὐσιωδῶς, ἐνῶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐνοικίζεται σ' αὐτὴν οὐσιωδῶς,

12. Ἀριστοτέλους, *Ἠθικὰ Νικομάχεια* Θ, 10.

13. *Γέν.* 2, 24. Πρβλ. *Ἐφεσ.* 5, 31· *Ματθ.* 19, 5.

14. *Σοφ. Σολ.* 7, 23.

τῆς διήκει τῆς οὐσίας αὐτῆς, ὡς καὶ δι' αὐτῆς μεσιτευούσης, πνευματικὸν καὶ τὸ ταύτη σύζυγον σῶμα ἐκτελεῖν, τῶν σαρκικῶν ὑπεραναβιβάζον φρονημάτων τε καὶ παθημάτων· τοιαύτη γοῦν ἢ πρὸς τοὺς ἀξίους ἔνωσις οὕσα τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν τούτου
 5 πρὸς αὐτοὺς ἀγάπην ὑπερβάλλουσαν καὶ μόνην ὄντως ταύτην ἀγάπην εἶναι παρίστησι. Μόνη γὰρ ὑπερκοσμίως συμπτύσσει καὶ εἰς ἓν ἀραρότως συνάγει τὰ ἐραστά· οὕτως ὁ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ ἐν πνευμᾷ ἐστι, καὶ οἱ Χριστοῦ λάμπουσιν ὡς ὁ Χριστὸς ἔλαμψεν ἐπ' ὄρους· «ἢ γὰρ λαμπρότης τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐφ'
 10 ἡμᾶς», ὁ ἔνθεος ἄδει μουσικός.

30 Ἄλλ' οὐχὶ καὶ τὸ δαιμόνιον πνεῦμα δύναται ἄν ποτε δι' ὀλης χωρῆσαι τῆς ψυχῆς οὕτως, ἀλλ' ἐκπεσὸν τῆς ἄνω συνοδίας, ἀνακτᾶσθαι ταύτην κακῶς μὲν, ἀλλ' ὁμως δι' ἐφέσεως καταλλήλου τῆς ἐκπτώσεως, ὡς ἐνὸν αὐτῷ, πειρᾶται, τῇ τῶν
 15 ὑπ' αὐτοῦ φενακιζομένων πρὸς ἑαυτὸ ἀφομοιώσει. Τὸ δὴ ποθοῦν ἐκτρέψαν τῆς ψυχῆς, ἐτέρας μὲν πρὸς ἕτερον, πρὸς ἓν δ' ὁμως εἰς ἃ πάντ' ἐκεῖνο παρετράπη διὰ τῆς ἐκτροπῆς ταύτης εἴσοδόν τε καὶ ἀνάπαυσιν εὐρόμενον, τοῖς ὑπ' αὐτοῦ παρατετραμμένοις συζυγεῖ κακῶς οἴονεϊ ζυγὸν ἓνα τὸν πρὸς τὸ αὐτὸ
 20 φέροντα τέλος πόθον ὑπερχόμενον. Καὶ ὡς τὸ κράτος ἔχον αὐτὸ τῆς ἀπωλείας, οἷόν τις ἵππος κάκης, καὶ οὐχ ἐκόντας εἶναι τοὺς ἀθλίους, ἔσθ' ὅτε διὰ τῆς συζυγίας ἐπισπώμενον πρὸς ταύτην, οὕτω τοῦτο συναγελάζεται τε καὶ συνδουάζεται, τοιαύταις ἐπαφαῖς, τοιαύταις ἐπιπλοκαῖς, ἢ ἐγγὺς αὐτῶν. Οὕτω δὴ καὶ αὐτό-
 25 θεν εὐφώρατος ἢ πλάνη καὶ τὸ ἀπλανὲς οὐκ ἀφανές· εἰ δὲ καὶ διαγινώσκειν ἐκάτερον ἐτέρωθεν ἐθέλεις, ἄκουσον τοῦ λέγοντος, «ἐκ τῶν ἐνεργημάτων εἴση τὸ ἐλλαμφθὲν ἐν τῇ ψυχῇ σου νοερὸν φῶς, εἴτε τοῦ Θεοῦ εἴτε τοῦ σατανᾶ πέφυκεν ὄν».

δηλαδή διήκει διὰ τῆς ἰδίας οὐσίας της¹⁵, ὥστε μὲ τὴ μεσιτεία του νὰ καθιστᾷ πνευματικὸ καὶ τὸ σύζυγο σῶμα της, ἀνεβάζοντάς το ἐπάνω ἀπὸ τὰ σαρκικὰ φρονήματα καὶ παθήματα. Ἄφοῦ λοιπὸν τέτοια εἶναι ἡ ἔνωσις τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἀξίους, παριστάνει καὶ τὴν ἀγάπη τούτου πρὸς τοὺς ἀξίους ὡς ὑπερβολικὴ καὶ ὑποδηλώνει ὅτι μόνο αὐτὴ εἶναι πράγματι ἀγάπη. Διότι μόνο αὐτὴ συμπτύσσει ὑπερκοσμίως καὶ συνάγει σ' ἓνα τὰ ἐραστά ἀδιασπᾶστως· ἔτσι ὁ προσκολλώμενος στὸν Κύριο εἶναι ἓνα πνεῦμα¹⁶ καὶ οἱ φίλοι τοῦ Χριστοῦ θὰ λάμπουν ὅπως ἔλαμψε ὁ Χριστὸς ἐπάνω στὸ ὄρος· «διότι ἡ λαμπρότης τοῦ Θεοῦ μας ἐπάνω σ' ἐμᾶς», ψάλλει ὁ ἔνθεος μουσικὸς¹⁷.

30 Ἄλλὰ δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ προχωρήσῃ ἔτσι διὰ μέσου ὅλης τῆς ψυχῆς καὶ τὸ δαιμονικὸ πνεῦμα. Αὐτό, ἀφοῦ ἐξέπεσε ἀπὸ τὴν ἄνω συνοδία, προσπαθεῖ νὰ τὴν ἀνακτήσῃ κακῶς, ἀλλ' ὅμως μὲ ἔφεσι κατάλληλη πρὸς τὴν ἔκπτωσι, ὅσο τοῦ εἶναι δυνατὸ δηλαδή μὲ τὴν ἀφομοίωσι τῶν ἀπὸ αὐτὸ ἐξαπατωμένων πρὸς ἑαυτό. Ἄφοῦ ἐκτρέψῃ τὸν πόθο τῆς ψυχῆς, τῆς κάθε μιᾶς πρὸς ἄλλο, εὐρίσκοντας μὲ αὐτὴν τὴν παρεκτροπὴ εἴσοδο καὶ ἀνάπαυσι πρὸς ἓνα ἀπὸ ὅλα ἐκεῖνα στὰ ὁποῖα παρεκτράπηκε, τοποθετεῖ στὰ ἀπ' αὐτὸ παρεκτραπέντα κακῶς σὰν ἓνα ζυγὸ χρησιμοποιοῦντας τὸν πόθο πού φέρει πρὸς τὸ ἴδιο τέλος. Κι' ἐπειδὴ αὐτὸ ἔχει τὴν ἐξουσία τῆς ἀπωλείας, σὰν ἵππος ἀτίθασσος, μερικὲς φορές τοὺς σύρει τοὺς ἀθλίους διὰ τῆς συζυγίας πρὸς αὐτὴν καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλουν· ἔτσι συναναστρέφεται καὶ συνδυάζεται τοῦτο, μὲ τέτοιες ἐπαφές, μὲ τέτοιες ἐπιπλοκές, ἢ κοντὰ σ' αὐτές. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἀπὸ ἐδῶ εἶναι εὐκολοφανέρωτη ἡ πλάνη καὶ τὸ ἀπλάνευτο δὲν εἶναι ἀφανές. Ἄν ὅμως θέλῃς καὶ νὰ διαγνώσῃς τὸ καθένα τους ἀπὸ ἀλλοῦ, ἄκουσε αὐτὸν πού λέγει, «ἀπὸ τὰ ἐνεργήματα θὰ γνωρίσῃς τὸ νοερὸ φῶς πού ἔλαμψε στὴν ψυχὴ σου, ἂν εἶναι τοῦ Θεοῦ ἢ τοῦ Σατανᾶ»¹⁸.

16. *Α' Κορ.* 6, 17.

17. *Ψαλμ.* 39, 17.

18. *Μακαρίου, Περὶ ὑπομονῆς* 13, PG 34, 876D.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

**Κεφάλαιον τοῦ ἁγίου Διαδόχου περὶ τοῦ φωτὸς τῆς θεωρίας,
ὃ παρ' Ἀκινδύνου κατὰ τοῦ φωτὸς τούτου προενη-
νεγμένον, παρ' ἡμῶν ἐξεταζόμενον ὑπέρ τε
τοῦ φωτὸς αὐτοῦ καὶ κατὰ τοῦ κακῶς
αὐτὸ προβαλλομένου γεγραμμένον
ἀναφαίνεται**

31 Ἄλλ' αὖθις πατερικὸν ἡμῖν εἰσάγει κεφάλαιον ὁ κατὰ τῶν
πατέρων ἀγωνιζόμενος λέγων, «φησὶ γὰρ ὁ μέγας Διάδοχος, ὅτι
μέν, ὅταν ὁ νοῦς ἄρξηται πυκνῶς ὑπὸ τοῦ θείου φωτὸς ἐνεργεῖ-
σθαι, διαφανῆς τις ὄλος γίνεται, ὥστε τὸ ἑαυτοῦ φῶς αὐτὸν
5 πλουσίως ὄραν οὐ δεῖ ἀμφιβάλλειν· ὅτι δὲ πᾶν τὸ ἐν σχήματι
αὐτῷ φαινόμενον, εἴτε ὡς φῶς εἴτε ὡς πῦρ, ἐκ τῆς τοῦ ἐχθροῦ
κακοτεχνίας γίνεται, ὁ θεσπέσιος ἡμᾶς Παῦλος διδάσκει, 'εἰς
ἄγγελον φωτὸς' λέγων 'μετασχηματίζεσθαι τὸν σατανᾶν'. Οὐ
δεῖ οὖν ἐπὶ ταύτῃ τῇ ἐλπίδι τινὰ τὸν ἀσκητικὸν μετιέναι βίον, ἵνα
10 μὴ ὁ σατανᾶς ἐτοιμὴν εὖρη τὴν ψυχὴν εἰς ἀρπαγὴν ἐντεῦθεν,
ἀλλ' ἵνα φθάσωμεν μόνον ἐν πάσῃ αἰσθήσει καὶ πληροφορίᾳ
καρδίας ἀγαπῆσαι τὸν Θεόν». Εὗγε ὅτι τοῦτο προήνεγκας τὸ
τοῦ ἐμπειροτάτου τὰ τοιαῦτα Διαδόχου κεφάλαιον. Τοῦτο γὰρ
ἡμῶν προενεγκόντων, σὺ τάχ' ἂν αὐτὸν εὐτόλμως τοῦ τῶν
15 ἁγίων περιέγραψας χοροῦ, καθάπερ ἐν τοῖς ἄλλοις εἴωθας
ποιεῖν, ὧν τὰς ὑφηγήσεις μὴ δυνατὸν κακουργῆσαι καὶ παρεξη-
γήσασθαι παραγραφόμενος.

32 Δείκνυσί σοι τοιγαροῦν οὗτος, ὡς ἐνταῦθ' ὄρᾳς, ὅτι ἔχει
φῶς ὁ νοῦς ὑπ' αὐτοῦ πλουσίως ὀρώμενον, διαφανοῦς ὄλου γε-

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10

Κεφάλαιο τοῦ ἁγίου Διαδόχου περὶ τοῦ φωτὸς τῆς θεωρίας,
τὸ ὁποῖο παρατέθηκε πρῶτα ἀπὸ τὸν Ἀκίνδυνο κατὰ
τοῦ φωτὸς τούτου, ἐνῶ ἐξεταζόμενο ἀπὸ μᾶς
παρουσιάζεται γραμμένο ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ φωτὸς
καὶ κατὰ ἐκείνου πού τὸ προβάλλει κακῶς

31 Ἄλλα μᾶς φέρει πάλι ἓνα πατερικὸ κεφάλαιο, αὐτὸς πού ἀγωνίζεται κατὰ τῶν πατέρων· «ὁ μέγας Διάδοχος ἰσχυρίζεται ὅτι, ὅταν ὁ νοῦς ἀρχίσῃ νὰ ἐνεργῆται ἀπὸ τὸ θεῖο φῶς συχνά, γίνεται ὀλόκληρος διαφανής, ὥστε δὲν πρέπει ν' ἀμφιβάλλωμε ὅτι βλέπει πλούσια τὸ φῶς του. Ὅτι δὲ κάθε τι πού τοῦ φαίνεται σὲ σχῆμα, εἴτε ὡς φῶς εἴτε ὡς πῦρ, γίνεται ἀπὸ τὶς μηχανορραφίες τοῦ ἐχθροῦ, μᾶς τὸ διδάσκει ὁ θεσπέσιος Παῦλος, λέγοντας 'ὅτι ὁ Σατανᾶς μετασχηματίζεται σὲ ἄγγελο φωτός'¹. Δὲν πρέπει λοιπὸν ν' ἀκολουθῆ κανεὶς τὸν ἀσκητικὸ βίον μὲ αὐτὴν τὴν ἐλπίδα, γιὰ νὰ μὴ εὔρη ἔτσι ὁ Σατανᾶς τὴν ψυχὴν ἔτοιμη γι' ἀρπαγὴ, ἀλλὰ γιὰ νὰ φθάσωμε ν' ἀγαπήσωμε μόνο τὸν Θεὸ μὲ ὅλη τὴν καρδιακὴ αἴσθησι καὶ βεβαιότητα»². Εὔγε πού προέβαλες τοῦτο τὸ κεφάλαιο τοῦ ἐμπειροτάτου σ' αὐτὰ τὰ θέματα Διαδόχου. Διότι, ἂν τὸ εἶχαμε πρῶτοι προβάλλει ἐμεῖς, ἴσως ἐσὺ θὰ τὸν διέγραφες θρασέως ἀπὸ τὸν χορὸ τῶν ἁγίων, ὅπως συνήθισες νὰ κάμης μὲ τοὺς ἄλλους, διαγράφοντάς τους, ὅταν δὲν μπορούσες νὰ κακοποιήσης καὶ παρερμηνεύσης τὶς διδασκαλίαι των.

32 Σοῦ δεικνύει λοιπὸν αὐτὸς ὅτι ἐδῶ βλέπεις ὅτι ἔχει φῶς ὁ νοῦς πλουσίως βλεπόμενο ἀπ' αὐτόν, πού γίνεται ὀλόκληρος

1. Β' Κορ. 11, 14.

2. Κεφάλαια 40, E. Des Places, Sources Chr. τὸμ. 5, σ. 108.

γονότος ὅταν ἄρξῃται πυκνῶς ὑπὸ τοῦ θείου φωτὸς ἐνεργεῖσθαι. Τὸ τοιοῦτο τοίνυν φῶς τοῦ νοῦ οὔτε γνῶσις ἐστίν, ὡς καὶ αὐτὸς ὁμολογεῖς, διὸ καὶ φεύγειν ὡς ἀνωφελοῦς ἀπ' αὐτοῦ παρήνεις πρότερον, οὔτε αἰσθητὸν ἐστὶ· νοῦ γὰρ οὐκ ἂν εἶη, εἴπερ
 5 αἰσθητὸν εἶη. Ὁ τοίνυν νοῦς ὁ τοῦθ' ὁρῶν τὸ φῶς, κατὰ τὴν πατερικὴν ταύτην ἦν αὐτὸς προήνεγκας ὑφήγησιν, ὅταν γένηται διαφανῆς, ὑπὸ τίνος γε φωτὸς διαφανῆς δοκεῖ σοι γίνεσθαι καὶ τίνα τρόπον; Λαμβάνων ἄρα γνῶσιν; Καὶ ἔσται νόημα, ἐκεῖνο δὲ νόημα οὐκ ἔστιν, ὡς πολλάκις δέδεικται. Ἄλλ' ὑπ' αἰσθητοῦ τι-
 10 νος φωτός; Καὶ ἔσται καὶ τοῦτο αἰσθητὸν τὸ φῶς τοῦ νοῦ, ἐκεῖνο δ' ὑπὲρ αἰσθησιν, νοῦ γὰρ ἐστίν· ἀλλὰ καὶ ἀσχημάτιστον, τὸ γὰρ ἐν αἰσθητῷ πυρί τε καὶ φωτὶ καὶ ἐν σχήματι φαινόμενον, ἀνθρωπείῳ δηλονότι ἢ ἐτέρῳ τινὶ τῶν ὄντων, τῆς τοῦ ἐχθροῦ κακοτεχνίας ὃν ἀκήκοας. Ἔστιν ἄρα θεῖον φῶς δι' οὗ ὁ τοιοῦ-
 15 τος νοῦς γίνεται διαφανῆς, ὃ μήτε αἰσθητὸν ἐστὶν ἀπλῶς, μήτε γνῶσις, οἶαν ἢ σὴ φαντάζεται διάνοια. Ὑπὸ τοῦ θείου τούτου τοιγαροῦν φωτὸς ἐνεργούμενος ὁ νοῦς θεοειδῆς ὄλος ἐκτελεῖται.

33 Καθάπερ γὰρ ἢ ὄψις οὐκ ἂν φῶς ἐνεργεῖα γένοιτο μὴ φωτὸς μεταλαχοῦσα, οὐ τῆς οὐσίας ἀλλὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ
 20 φωτίζοντος, οὕτω καὶ ὁ νοῦς, οὐκ ἂν ἦ νοερὰν ἔχων αἰσθησιν ὁρῶη καθ' ἑαυτὸν ἐνεργεῖα γένοιτο μὴ τοῦ θείου μετασχῶν φωτός, οὐ τῆς οὐσίας, ἄπαγε, ἀλλὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ φωτίζοντος. Σοῦ δὲ κάκεινό τις θαυμάσεται ἀξίως, ὡς ὅταν ὁ νοῦς πυκνῶς ὑπὸ τοῦ θείου φωτὸς ἐνεργούμενος διαφανῆς ὄλος γένη-
 25 ται, τοῦθ' ὁρᾷ τὸ φῶς παρ' οὗ μηδὲν μηδαμῆ προεῖρηκας εἶναι τοῖς ὁρῶσιν ὄφελος. Περὶ δὲ τοῦ μὴ ἐπ' ἐλπίδι τοῦ θείου τούτου φωτισμοῦ τὸν ἀσκητικὸν μετιέναι βίον προειρήκαμεν. Δῆλος μέντοι πρὸς τοὺς εἰσαγωγικοὺς ποιούμενος τὸν λόγον ἐνταῦθα ὁ ἅγιος, οἷς μηδὲ δεῖ πω περὶ τῶν τοιούτων ἀκούειν ὡς εὐεξαπα-

διαφανής, όταν αρχίση νὰ ἐνεργῆται πυκνὰ ἀπὸ τὸ θεῖο φῶς. Τὸ τέτοιο λοιπὸν φῶς τοῦ νοῦ οὔτε γνῶσις εἶναι, ὅπως καὶ σὺ ὁμολογεῖς, γι' αὐτὸ καὶ προηγουμένως παραινουῖσες νὰ φεύγωμε ἀπ' αὐτό, ὡς ἀνωφελές, οὔτε αἰσθητὸ εἶναι· διότι δὲν θὰ μπορούσε νὰ εἶναι τοῦ νοῦ, ἂν εἶναι αἰσθητό. Ὁ νοῦς λοιπὸν ποὺ βλέπει τοῦτο τὸ φῶς, κατὰ τὴν πατερικὴ τούτῃ διδασκαλία ποὺ παρέθεσες, ὅταν γίνῃ διαφανής, ἀπὸ ποιό φῶς νομίζεις ὅτι γίνεται διαφανής καὶ μὲ ποιὸν τρόπο; Ἐραγε παίρνοντας γνῶσι; Καὶ θὰ εἶναι νόημα, ἐνῶ ἐκεῖνο δὲν εἶναι νόημα, ὅπως πολλὰς φορές ἔχει δειχθῆ. Ἀλλὰ ἀπὸ κάποιο αἰσθητὸ φῶς; Καὶ τοῦτο τὸ φῶς τοῦ νοῦ θὰ εἶναι αἰσθητό, ἐνῶ ἐκεῖνο εἶναι ὑπὲρ αἰσθησι, διότι εἶναι τοῦ νοῦ· ἀλλὰ θὰ εἶναι καὶ ἀσχημάτιστο, διότι τὸ φαινόμενο σὲ αἰσθητὸ πῦρ καὶ φῶς καὶ σὲ σχῆμα, δηλαδὴ σὲ ἀνθρώπινο ἢ σὲ κάποιο ἄλλο ὄν, ἄκουσες ὅτι εἶναι παράγωγο τῆς κακοτεχνίας τοῦ ἐχθροῦ. Ἐρα ὑπάρχει θεῖο φῶς, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ τέτοιος νοῦς γίνεται διαφανής, τὸ ὁποῖο οὔτε αἰσθητὸ εἶναι γενικὰ οὔτε γνῶσις ὅπως φαντάζεται ἡ διάνοιά σου. Ἐπομένως ὁ νοῦς, ἐνεργούμενος ἀπὸ τοῦτο τὸ θεῖο φῶς καθίσταται ὁλόκληρος θεοειδής.

- 33 Ὅπως πράγματι ἡ ὄψις δὲν θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ φῶς ἐν ἐνεργείᾳ, ἂν δὲν ἐπιτύχη φῶς, ὄχι τῆς οὐσίας ἀλλὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ φωτίζοντος, ἔτσι καὶ ὁ νοῦς δὲν θὰ μπορούσε νὰ βλέπῃ ἐν ἐνεργείᾳ καθ' ὅσον ἔχει νοερὰ αἰσθησι καθ' ἑαυτόν, ἂν δὲν μετὰσχη τοῦ θεοῦ φωτός, ὄχι τῆς οὐσίας, κάθε ἄλλο, ἀλλὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ φωτίζοντος. Σὲ σένα ὅμως θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ θαυμάσῃ κι' ἐκεῖνο δικαίως, ὅτι ὅταν ὁ νοῦς, ἐνεργούμενος πυκνὰ ἀπὸ τὸ θεῖο φῶς, γίνῃ ὁλόκληρος διαφανής, τοῦτο τὸ φῶς βλέπει, ἀπὸ τὸ ὁποῖο προεῖπες ὅτι κανένα καθόλου ὄφελος δὲν προκύπτει στοὺς ὀρῶντας. Περὶ τοῦ ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀκολουθοῦμε τὸν ἀσκητικὸ βίον μὲ τὴν ἐλπίδα τοῦ θεοῦ τούτου φωτισμοῦ, εἶπαμε προηγουμένως. Εἶναι ὅμως φανερὸ ὅτι ὁ ἅγιος ἐδῶ κάμει τὸ λόγο πρὸς τοὺς εἰσαγωγικούς, ποὺ δὲν πρέπει ν' ἀκούουν ἀκόμη γι' αὐτὰ τὰ πράγματα, διότι εἶναι εὐκολο-

τήτοις οὔσι, διὸ καὶ ἀμυδρότερον τὰ περὶ τοῦ φωτὸς ἐκείνου προὔθηκε. Προτρέπεται δὲ πρὸς τὴν ἀγάπην, ὡς ἐκείνης καρποφορούσης ἐν καιρῷ προσήκοντι τὸν ὑπερφυᾶ τοῦτον φωτισμόν, ὑφ' οὗ αὐθις αὕτη τελειοῦται· διόπερ ὁ αὐτὸς ἅγιος Διάδοχος ἀλλαχοῦ τῶν κεφαλαίων, «τὸ τέλειον τῆς ἀγάπης ἐκ τοῦ φωτισμοῦ γνωσόμεθα», φησίν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'

*Περὶ τῆς κατὰ νοῦν σχολῆς καὶ τῶν ἀπὸ ταύτης
τικτομένων, ἐν ᾧ καὶ περὶ θείου πάλιν
φωτισμοῦ καὶ ὅθεν ἂν τις τεκμηριώσαιο
τοὺς κεκτημένους*

34 Ὅταν γὰρ ὁ νοῦς αἰσθητοῦ παντὸς ἀπαναστῆ καὶ τοῦ κατακλυσμοῦ τῆς περὶ ταῦτα τύρβης ἀνακύψῃ καὶ κατοπτεύσῃ τὸν ἐντὸς ἄνθρωπον, πρῶτον μὲν ἐνιδὼν τὸ προσγεγεννημένον εἰδε-
10 χθὲς προσωπεῖον ἐκ τῆς κάτω περιπλανήσεως, τοῦτο διὰ πένθους ἀπονίψασθαι σπεύδει· ἔπειτ' ἐπειδὴν τὸ δυσειδὲς τοῦτο περιέλη κάλυμμα, τότε μὴ ποικίλαις σχέσεσι τῆς ψυχῆς ἀγενῶς διασπωμένης, εἴσω τῶν ὄντως ταμείων ἀταράχως χωρεῖ καὶ τῷ ἐν κρυπτῷ Πατρὶ προσεύχεται κατὰ τὴν ἐντολήν, ὃς αὐτῷ
15 καὶ τὸ χωρητικὸν τῶν χαρισμάτων δῶρον, τὴν τῶν λογισμῶν εἰρήνην, τὰ πρῶτα χορηγεῖ μεθ' ἧς τὴν γεννητικὴν τε καὶ συνεκτικὴν ἀπάσης ἀρετῆς τελειοῖ ταπεινώσιν, οὐ τὴν ἀνυσίμοις εὐχερῶς τῷ βουλομένῳ ρήμασί τε καὶ σχήμασι συνισταμένην, ἀλλὰ τὴν ὑπὸ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ θείου Πνεύματος μαρτυρουμένην,
20 ἣν αὐτὸ κτίζει τὸ Πνεῦμα τοῖς ἐγκάτοις ἐγκαινιζόμενον. Ἐν δὴ ταύταις, ὡσπερ ἐν ἀσφαλεῖ περιτειχίσματι τοῦ κατα νοῦν παραδείσου, τὰ τῆς ἀληθοῦς ἀρετῆς παντοδαπῆ δένδρα φύεται, με-

εξαπάτητοι, γι' αὐτὸ καὶ ἐξέθεσε ἀμυδρότερα τὰ περὶ τοῦ φωτὸς ἐκείνου. Προτρέπει δὲ πρὸς τὴν ἀγάπη, διότι ἐκείνη καρποφορεῖ στὸν κατάλληλο καιρὸ τὸν ὑπερφυᾶ τοῦτον φωτισμό, ἀπὸ τὸν ὁποῖο πάλι αὐτὴ τελειώνεται. Γι' αὐτὸ ὁ ἴδιος ὁ ἅγιος Διάδοχος λέγει σὲ ἄλλο σημεῖο τῶν *Κεφαλαίων*, «τὸ τέλος τῆς ἀγάπης θὰ τὸ γνωρίσωμε ἀπὸ φωτισμό»³.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11

**Περὶ τῆς σχόλης κατὰ τὸν νοῦ καὶ τῶν γεννημάτων της·
ὅπου πάλι γίνεται λόγος περὶ θεοῦ φωτισμοῦ καὶ
ἀπὸ ποῦ θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ διακρίνη
αὐτοὺς ποὺ τὸν ἀπέκτησαν**

- 34 Ὅταν ὁ νοῦς ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ κάθε αἰσθητὸ καὶ ἀνασηκωθῆ ἀπὸ τὴ τύρβη τοῦ κατακλυσμοῦ σχετικὰ μὲ αὐτὰ καὶ κατοπτεύσῃ τὸν ἐσωτερικὸ ἄνθρωπο, διακρίνει πρῶτα τὸ ἀπεχθὲς προσωπεῖο ποὺ δημιουργεῖται ἀπὸ τὴν κάτω περιπλάνησι καὶ σπεύδει νὰ τὸ ἀπονίψῃ μὲ τὸ πένθος. Ἐπειτα, ἀφοῦ ἀφαιρέσῃ τὸ ἀπεχθὲς τοῦτο κάλυμμα, ὅποτε ἡ ψυχὴ δὲν διασπᾶται ἀγενῶς ἀπὸ ποικίλες σχέσεις, προχωρεῖ ἀτάραχα μέσα στὰ πραγματικὰ ταμεῖα καὶ κατὰ τὴν ἐντολὴ προσεῦχεται πρὸς τὸν εὐρισκόμενον στὸ κρυπτὸ Πατέρα¹, ὁ ὁποῖος κατὰ πρῶτον τοῦ χορηγεῖ καὶ τὸ χωρητικὸ δῶρον τῶν χαρισμάτων, τὴν εἰρήνην τῶν λογισμῶν, μὲ τὴν ὁποία τελειοποιεῖ τὴν ταπείνωσι, ποὺ εἶναι γεννητικὴ καὶ συνεκτικὴ κάθε ἀρετῆς, ὄχι τὴν συνισταμένη εὐχερῶς γιὰ τὸν ἐπιθυμοῦντα μὲ ὠφέλιμα λόγια καὶ σχήματα, ἀλλὰ τὴν μαρτυρουμένη ἀπὸ τὸ ἀγαθὸ καὶ θεῖο Πνεῦμα, τὴν ὁποία κτίζει τὸ ἴδιο τὸ Πνεῦμα ἐγκαθιστάμενον στὰ ἔγκατα². Σ' αὐτὲς λοιπὸν τὶς ἀρετὲς, σὰν σὲ ἀσφαλὲς περιτείχισμα τοῦ κατὰ τὸν νοῦ παραδείσου, φυτρῶνουν τὰ πολυειδῆ δένδρα τῆς ἀληθινῆς

1. *Ματθ.* 6, 6.

2. *Ψαλμ.* 50, 12.

σαιτάτω δ' άνεγειρείται τὰ τῆς ἀγάπης ἱερὰ βασιλεία, τούτων δ' ἐν προθύροις τὸ προοίμιον τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, ἡ άνεκκλάλητός τε καὶ ἀναφαίρετος άνθεῖ χαρά.

- 35 Μήτηρ γὰρ ἀκτημοσύνη μὲν ἀμεριμνίας, ἀμεριμνία δὲ προσοχῆς καὶ προσευχῆς, αἱ δέ, πένθους καὶ δακρύων, ταῦτα δὲ τὰς προλήψεις ἀπαλείφει, τούτων δὲ ἀποβεβλημένων ρῶων ἡ κατ' ἀρετὴν ὁδὸς τελεῖται, τῶν προσισταμένων ἐκ μέσου γεγονότων, καὶ συνειδὸς ἀκατάγνωστον προσγίνεται, ταῦτα δ' αὖτελεωτέραν πηγάζει τὴν χαρὰν καὶ τὸν τῆς ψυχῆς μακάριον γέλωτα.
- 10 Τότε δὴ καὶ τὸ κατώδυνον δάκρυον εἰς ἠδὺ μεταποιεῖται καὶ «τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ ὡς γλυκέα τῷ λάρυγγι καὶ ὑπὲρ μέλι τῷ στόματι» γίνεται καὶ ἡ ἐν προσευχῇ δέησις εἰς εὐχαριστίαν μετασκευάζεται καὶ ἡ μελέτη τῶν θείων μαρτυρίων ἀγαλλίαμα τῆς καρδίας ἐστὶ, προσομιλούσης αὐτοῖς μετ' ἐλπίδος ἀκαται-
- 15 σχύντου καὶ οἷον ὑφεστῶσης ἐν προοιμίου μοίρα τῆ τοῦ γεύματος ταύτη πείρα καὶ τὸν ὑπερβάλλοντα πλοῦτον τῆς τοῦ Θεοῦ χρηστότητος μανθανούσης ἐκ μέρους κατὰ τὸν λέγοντα, «γεύσασθε καὶ ἴδετε, ὅτι χρηστὸς ὁ Κύριος», τὸ ἀγαλλίαμα τῶν δικαίων, ἡ χαρὰ τῶν εὐθέων, ἡ θυμηδία τῶν τεταπεινωμένων, ἡ
- 20 τῶν δι' αὐτῶν πενθούντων παράκλησις. Τί οὖν; Μέχρι τούτου τὰ τῆς παρακλήσεως καὶ ταῦτα μόνα τὰ τῆς ἱερᾶς μνηστείας δῶρα καὶ καθαρώτερον τούτων οὐδαμῶς ἐμφανίζει ἑαυτὸν τοῖς διὰ τοῦ μακαρίου πένθους λελουμένοις καὶ διὰ τῶν ἀρετῶν ἐσταλμένοις νυμφικῶς ὁ τῶν τοιούτων ψυχῶν νυμφίος; Οὐμε-
- 25 νουν. Καὶ νῦν γὰρ ἡμεῖς τῶν ἐτοιμῶν εἰς κατηγορίαν ὑπὸ βασκανίας καὶ οἴονει λεγόντων πρὸς ἡμᾶς, «οὐ μὴ λαλήσης ἐπὶ τῷ ὀνόματι Κυρίου, εἰ δὲ μὴ ἐκβαλοῦμέν σου τὸ ὄνομα ὡς πονηρόν, συκοφαντίας καὶ ψευδηγορίας κατὰ σοῦ συντιθέντες καὶ φημίζοντες, τούτων τοίνυν καὶ τὸ νῦν ἔχον ἀλογήσαντες ἡμεῖς περαι-
- 30 τέρω προαγάγωμεν τὸν λόγον, τὰ τῶν ἀγίων ἡμῶν πατέρων καὶ πιστεύοντες καὶ λέγοντες καὶ πρὸς ἐκεῖνα βλέποντες καὶ

ἀρετῆς, στή μέση ὑψώνονται τὰ ἱερὰ βασίλεια τῆς ἀγάπης, στὰ πρόθυρα δὲ τούτων ἀνθίζει τὸ προοίμιο τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, ἡ ἀνεκκλάλητη καὶ ἀναφαίρετη χαρὰ.

- 35 Πράγματι ἡ ἀκτημοσύνη εἶναι μητέρα τῆς ἀμεριμνησίας, ἡ ἀμεριμνησία τῆς προσοχῆς καὶ τῆς προσευχῆς, αὐτὲς τοῦ πένθους καὶ τῶν δακρύων, αὐτὰ ἀπαλείφουν τὶς προλήψεις· ὅταν ἀποβληθοῦν αὐτές, ὁ ὁδὸς τῆς ἀρετῆς τελεῖται εὐκολώτερα, ἀφοῦ ἀπομακρύνονται ἀπὸ τῆ μέση τὰ ἐμπόδια καὶ ἡ συνείδησις καθίσταται ἀκατάκριτη, κι' αὐτὰ γεννοῦν τελειότερη τὴ χαρὰ καὶ τὸν μακάριο γέλωτα τῆς ψυχῆς. Τότε λοιπὸν καὶ τὸ ὀδυνηρὸ δάκρυ μεταβάλλεται σὲ γλυκὸ καὶ «τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ πόσο γλυκὰ γίνονται στὸ λάρυγγα καὶ πόσο ξεπερνοῦν τὸ μέλι στὸ στόμα»³. Ἡ δέησις στὴν προσευχὴ μετατρέπεται σ' εὐχαριστία καὶ ἡ μελέτη τῶν θείων ἐντολῶν εἶναι ἀγαλλίαμα τῆς καρδιᾶς, πὺ τὸς ὁμιλεῖ μ' ἐλπίδα ἀκαταίσχυνη καὶ σὰν σὲ προοίμιο δοκιμάζει τοῦτο τὸ γεῦμα καὶ μαθαίνει τὸν ὑπερβολικὸ πλοῦτο τῆς χρηστότητος τοῦ Θεοῦ κατὰ μέρος, σύμφωνα μὲ αὐτὸν πὺ λέγει, «γευθῆτε καὶ ἰδῆτε ὅτι ὁ Κύριος εἶναι χρηστός»⁴, τὸ ἀγαλλίαμα τῶν δικαίων, ἡ χαρὰ τῶν εὐθέων, ἡ εὐθυμία τῶν ταπεινωμένων, ἡ παρηγορία τῶν πενθούντων δι' αὐτῶν. Τί λοιπὸν; Ἔως αὐτὸ τὸ σημεῖο φθάνει κι' αὐτὰ μόνο εἶναι τὰ δῶρα τῆς ἱερᾶς μνηστείας, καὶ δὲν ἐμφανίζει τὸν ἑαυτό του καθόλου καθαρώτερο ἀπὸ αὐτὰ ὁ νυμφίος τῶν τέτοιων ψυχῶν στοὺς λουσιμένους μὲ τὸ μακάριο πένθος καὶ στοὺς ἐνδυμένους νυμφικῶς μὲ τὶς ἀρετές; Καθόλου. Οἱ πρόθυμοι σὲ κατηγορία λόγῳ βασκανίας λέγουν κατὰ κάποιον τρόπο πρὸς ἐμᾶς, «δὲν θὰ ὁμιλήσης στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου»⁵, ἀλλοιῶς, θὰ σοῦ ἀφαιρέσωμε τὸ ὄνομα ὡς πονηρὸ, κατασκευάζοντας ἐναντίον σου συκοφαντίες καὶ ψευδολογίες καὶ διαφημίζοντάς τες. Παραβλέποντας λοιπὸν ἐμεῖς τοῦτα πρὸς τὸ παρόν, ἄς προωθήσωμε παραπέρα τὸν λόγο, πιστεύοντας καὶ ἀναφέροντας τὰ λόγια τῶν ἁγίων πατέρων μας, ἀποβλέποντας πρὸς ἐκεῖνα καὶ πείθον-

4. Ψαλμ. 33, 9.

5. Πρβλ. Πράξ. 4, 17· 18 καὶ 5, 28· 40.

τοὺς ἄλλους πείθοντες· «ἐπίστευσα» γάρ, φησί, «διὸ ἐλάλησα»,
 «καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν διὸ καὶ λαλοῦμεν». Ὅταν γὰρ ἅπαν αἰ-
 σχρὸν πάθος ἔνοικον ἀπελαθῆ καὶ ὁ νοῦς ὡς ἤδη φθάσας ἐδή-
 λωσεν ὁ λόγος, αὐτὸς τε πρὸς ἑαυτὸν καὶ τὰς ἄλλας τῆς ψυχῆς
 5 δυνάμεις ἐπιστρέψας ὀλοκλήρως τῇ γεωργίᾳ τῶν ἀρετῶν φιλο-
 καλήσῃ τὴν ψυχὴν, προϊὼν ἐπὶ τὸ τελεώτερον καὶ πρακτικὰς
 ἔτ' ἀναβάσεις διατιθέμενος καὶ ἐπὶ πλέον, Θεοῦ συναιρουμένου,
 πλύνων ἑαυτόν, οὐ τὰ τοῦ πονηροῦ μόνου ἀποσμήχει κόμματος,
 ἀλλ' ἅπαν ἐπίκτητον ἐκ μέσου ποιεῖται, κἂν τῆς χρηστοτέρας ἢ
 10 μοίρας καὶ διανοίας. Ἦνίκα δὴ νοητῶν καὶ τῶν οὐκ ἀφαντά-
 στων περὶ ταῦτα νοημάτων ὑπεραναβὰς καὶ πάντα θεοφιλῶς
 ὁμοῦ καὶ φιλοθέως ἀποθέμενος, κωφός τε καὶ ἄλαλος κατὰ τὸ
 γεγραμμένον παραστῆ Θεῷ, τηνικαῦτα λόγον ὕλης ἴσχει καὶ
 πλάττεται τὴν ἀνωτάτω πλάσιν ἐπὶ πάσης ἀδείας, ἄτε μηδενὸς
 15 τῶν θύραθεν θυροκοποῦντος, τῆς ἐντὸς χάριτος ἐπὶ τὸ κρεῖττον
 μεταρρυθμιζούσης καὶ ἀπορρήτω τὸ παραδοξότατον φωτὶ κα-
 ταλαμπούσης τὰ ἔνδον καὶ τελειούσης τὸν ἐντὸς ἄνθρωπον.

36 Ἡμέρας δὲ διαυγασάσης καὶ φωσφόρου ἀνατείλαντος ἐν
 ταῖς καρδίαις ἡμῶν κατὰ τὸν ἐν ἀποστόλοις κορυφαῖον, ἔξεισι
 20 κατὰ τὸ προφητικὸν ἐκεῖνο λόγιον ὁ ὄντως ἄνθρωπος ἐπὶ τὴν
 ὄντως ἐργασίαν αὐτοῦ. Καὶ τῷ φωτὶ χρώμενος ὁδῶ ἀνεισιν ἢ
 ἀνάγεται ἐπ' ὄρη αἰώνια καὶ τῶν ὑπερκοσμίων ἐν τούτῳ τῷ
 φωτὶ πραγμάτων, ὧ τοῦ θαύματος, ἐπόπτης καθίσταται, μὴ
 διαζευγνύμενος ἢ διαζευγνύμενος τῆς τὴν ἀρχὴν συμπροηγμένης
 25 ὕλης ὡς οἶδεν ἢ ὁδὸς οὐ γὰρ διανοίας φανταστικοῖς ἀνεισι πτε-
 ροῖς, ἢ πάντα καθάπερ τυφλὴ περιπολεῖ, μήτ' ἐπὶ τῶν ἀπόντων
 αἰσθητῶν μήτ' ἐπὶ τῶν ὑπεραναβεβηκότων νοητῶν, τῆς ἀκρι-
 βοῦς καὶ ἀνενδοιάστου καταλήψεως ἀντιλαμβανομένη. Ἄλλ' ἐπ'

6. Ψαλμ. 115, 1.

7. Β' Κορ. 4,14.

τας σ' αὐτὸ καὶ τοὺς ἄλλους· διότι λέγει, «ἐπίστευσα, γι' αὐτὸ ἐλάλησα»⁶, κι' «ἐμεῖς πιστεύομε, γι' αὐτὸ λαλοῦμε»⁷. Ὄταν ἀπομακρυνθῆ κάθε αἰσχροῦ ἔνοικο πάθος καὶ ὁ νοῦς, ὅπως πρὸ ὀλίγου ἐδήλωσε ὁ λόγος, ἐπιστρέφοντας ὁ ἴδιος πρὸς τὸν ἑαυτοῦ του τὶς ἄλλες δυνάμεις τῆς ψυχῆς πλήρως, μὲ τὴν καλλιέργεια τῶν ἀρετῶν, διακοσμήσει τὴν ψυχὴν, προχωρεῖ πρὸς τὸ τελειότερο· ὀργανώνει πρακτικὲς ἀκόμη ἀναβάσεις καὶ ἐπὶ πλέον, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ, πλένοντας τὸν ἑαυτοῦ του δὲν σκουπίζει μόνο τὰ στοιχεῖα τῆς πονηρῆς μερίδας, ἀλλὰ παραμερίζει ἀπὸ τῆ μέση κάθε ἐπίκτητο στοιχεῖο, ἀκόμη κι' ἂν ἀνήκει στὴν καλύτερη μοῖρα καὶ διάνοια. Ὄταν λοιπὸν ἀνεβῆ ἐπάνω ἀπὸ τὰ νοητὰ καὶ τὰ γύρω ἀπὸ αὐτὰ νοήματα ποὺ δὲν εἶναι ἀφάνταστα καὶ τὰ ἀπορρίψει ὅλα θεοφιλῶς καὶ φιλοθέως μαζί, καὶ ἔτσι παρουσιασθῆ στὸ Θεὸ κωφάλαλος, κατὰ τὸ γεγραμμένο⁸, τότε περιορίζει τὴ δύναμι τῆς ὕλης καὶ διαπλάσσει μὲ κάθε ἀσφάλεια τὴν ἀνώτερη πλάσι, διότι δὲν θυροκοπεῖ κανέναν ἀπ' ἔξω, ἐνῶ ἢ μέσα εὐρισκομένη χάρις μετασχηματίζει πρὸς τὸ καλύτερο καὶ καταλάμπει θαυμασίως μὲ ἀπόρρητο φῶς τὰ ἐσωτερικὰ καὶ τελειοποιεῖ τὸν ἐντὸς ἄνθρωπο.

- 36 Ὄταν ἔλθῃ ἡ αὐγὴ κι' ἀνατείλῃ ὁ ἥλιος στὶς καρδιές μας κατὰ τὸν κορυφαῖο ἀπόστολο⁹, ἐξέρχεται σύμφωνα μὲ τὸ προφητικὸ ἐκεῖνο λόγιο ὁ ἀληθινὸς ἄνθρωπος πρὸς τὴν ἀληθινὴ ἐργασία του¹⁰. Καὶ χρησιμοποιοῦντας τὸ φῶς ἀνεβαίνει ἢ ἀνυψώνεται ἐπάνω σὲ ὄρη αἰώνια καί, ὡς τοῦ θαύματος, καθίσταται ἐπόπτης τῶν ὑπερκοσμίων σὲ τοῦτο τὸ φῶς πραγμάτων, χωρὶς νὰ διαζευγνύεται ἢ διαζευγνύμενος ἀπὸ τὴν ἀρχικὰ παραγόμενη μαζί του ὕλη, ὅπως γνωρίζει ἡ ὁδὸς (διότι δὲν ἀνεβαίνει μὲ φανταστικὰ πτερὰ διανοίας), ἢ ὁποῖα τριγυρίζει σὰν τυφλὴ, χωρὶς νὰ ἔχη κατάληψι ἀκριβῶς καὶ ἀδιστακτῶς οὔτε στὰ ἀπόντα αἰσθητὰ οὔτε στὰ ὑπερβατικὰ νοητὰ. Ἄλλ' ἀληθινὰ ἀνε-

8. *Ψαλμ.* 37, 14.

9. *Β' Πέτρ.* 1, 19.

10. *Ψαλμ.* 103, 23.

ἀληθείας ἄνεισιν ἀρρήτῳ Πνεύματος δυνάμει καὶ πνευματικῇ
καὶ ἀρρήτῳ ἀντιλήψει τῶν ἀρρήτων ρημάτων διακούει καὶ ὄρᾳ
τὰ ἀθέατα καὶ τοῦ θαύματος ὄλος τούντεῦθεν ἐστὶ τε καὶ γίνεται,
κἂν ἐκεῖθεν ἀπῆ, καὶ τοῖς ἀκαμάτοις ὑμνωδοῖς ἀμιλλᾶται, ἄγγε-
5 λος ὡς ἀληθῶς ἄλλος ἐπὶ γῆς Θεοῦ γεγονῶς καὶ δι' ἑαυτοῦ πᾶν
εἶδος κτίσεως αὐτῷ προσαγαγών, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ἐν μετοχῇ τῶν
πάντων καὶ τοῦ ὑπὲρ τὰ πάντα δὲ μεταλαγχάνειν ἦν, ἵνα καὶ τὸ
τῆς εἰκόνοσ ἀπηκριβωμένον ᾦ.

37 Διό φησιν ὁ θεῖος Νεῖλος, ὅτι «νοῦ κατάστασις ἐστὶν ὕψος
10 νοητόν, οὐρανίῳ χρώματι παρεμφερές, ᾧ καὶ τὸ τῆς ἀγίας
Τριάδος κατὰ τὸν καιρὸν τῆς προσευχῆς ἐπιγίνεται φῶς». Ὁ δὲ
ἅγιος Διάδοχος τῇ ἀρχῇ τὸ τέλος συνάψας ἐν ἐνὶ κεφαλαίῳ
προῦθηκε, γράφων, «δύο ἡμῖν ἢ χάρις ἢ ἀγία διὰ τοῦ βαπτίσμα-
τος περιποιεῖται, ὧν τὸ ἐν ἀπείρως τοῦ ἐνὸς ὑπερβάλλει. Ἀνα-
15 καινίζει γὰρ ἡμᾶς ἐν τῷ ὕδατι καὶ τὸ κατ' εἰκόνα λαμπρύνει,
πᾶσαν τὴν ρυτίδα τῆς ἀμαρτίας ἡμῶν ἀπορρῦπτουσα, τὸ δὲ ἕτε-
ρον ἐκδέχεται, ἵνα σὺν ἡμῖν ἐργάσῃται. Ὅτε γοῦν ἄρξεται ὁ
νοῦς ἐν πολλῇ αἰσθήσει γεύεσθαι τῆς χρηστότητος τοῦ παναγίου
Πνεύματος, τότε ὀφείλομεν εἰδέναί ὅτι ἄρχεται ἢ χάρις ὥσπερ
20 ἐπιζωγραφεῖν εἰς τὸ κατ' εἰκόνα τὸ καθ' ὁμοίωσιν, ὥστε ἢ μὲν
αἰσθησις αὕτη δηλοῖ ἡμᾶς μορφοῦσθαι τὸ καθ' ὁμοίωσιν, τὸ δὲ
τέλειον τῆς ὁμοιώσεως ἐκ τοῦ φωτισμοῦ γνωσόμεθα»· καὶ πάλιν,
«τὴν πνευματικὴν οὐ δύναται τις ἀγάπην κτήσασθαι, εἰ μὴ
ἐν πάσῃ πληροφορία φωτισθεῖη παρὰ τοῦ ἀγίου Πνεύματος· ἐὰν
25 γὰρ μὴ τελείως τὸ καθ' ὁμοίωσιν διὰ τοῦ θείου φωτὸς ἀπολάβῃ
ὁ νοῦς, πάσας μὲν τὰς ἄλλας ἀρετὰς ἔχειν δύναται, τῆς δὲ τε-
λείας ἀγάπης ἔτι ἄμοιρος μένει». Ὡσαύτως δὲ καὶ τοῦ ἀγίου
Ἰσαὰκ λέγοντος ἀκούομεν «κατὰ τὸν καιρὸν τῆς προσευχῆς

11. Πρβλ. Εὐαγρίου, τοῦ ὁποίου τὰ ἔργα ἀποδίδονται στὸ Νεῖλο, Κε-
φάλαια πρακτικὰ πρὸς Ἀνατόλιον 70, PG 40, 1244A καὶ Νεῖλου, Περὶ διαφο-
ρων πονηρῶν λογισμῶν 18, PG 79, 1221B.

βαίνει με δύναμι Πνεύματος ἄρρητη, ἀκούει ἄρρητα λόγια με πνευματικὴ καὶ ἄρρητη ἀντίληψι, βλέπει τὰ ἀθέατα καὶ ἀπὸ ἐδῶ παραδίδεται ὀλόκληρος στὸ θαῦμα, κι' ἂν φύγη πρὸς τὰ ἐκεῖ, ἀμιλλᾶται με τοὺς ἀκούραστους ὑμνωδούς, γινόμενος ἀληθινὰ ἄλλος ἄγγελος Θεοῦ ἐπὶ γῆς καὶ προσάγοντας διὰ τοῦ ἑαυτοῦ του σ' αὐτὸν κάθε εἶδος κτίσεως, ἐπειδὴ κι' αὐτὸς μπορούσε μετοχικῶς νὰ ἐπιτύχη τὰ πάντα καὶ τὸν ἐπάνω ἀπὸ τὰ πάντα, ὥστε καὶ ἡ κατάστασις τῆς εἰκόνας νὰ εἶναι ἀκριβῆς.

- 37 Γι' αὐτὸ λέγει ὁ θεῖος Νεῖλος ὅτι «κατάστασις τοῦ νοῦ εἶναι ὕψος νοητό, παρόμοιο με οὐράνιο χρῶμα, στὸν ὁποῖο κατὰ τὸν καιρὸ τῆς προσευχῆς ἐπέρχεται καὶ τὸ φῶς τῆς ἁγίας Τριάδος»¹¹. Ὁ δὲ ἅγιος Διάδοχος, συνάπτοντας τὸ τέλος με τὴν ἀρχὴ τὰ ἀνέπτυξε σ' ἓνα κεφάλαιο, ὅπου γράφει· «δυὸ πράγματα μᾶς προσφέρει ἡ ἁγία χάρις διὰ τοῦ βαπτίσματος, τῶν ὁποίων τὸ ἓνα εἶναι ἀπείρως ἀνώτερο ἀπὸ τὸ ἄλλο. Πράγματι μᾶς ἀνακαινίζει στὸ ὕδωρ καὶ λαμπρύνει τὸ κατ' εἰκόνα μας, ἀπορρίπτοντας ὅλες τὶς ρυτίδες τῆς ἁμαρτίας μας· τὸ ἄλλο τὸ ἐπιφυλάσσει γιὰ νὰ τὸ ἐπιτελέση μαζί μας. Ὅταν λοιπὸν ἀρχίσει ὁ νοῦς νὰ γεύεται τὴ χρησιμότητα τοῦ παναγίου Πνεύματος με ἄφθονη αἴσθησι, τότε ὀφείλομε νὰ γνωρίζωμε ὅτι ἀρχίζει ἡ χάρις σὰν νὰ ἐπιζωγραφίζη στὸ κατ' εἰκόνα τὸ καθ' ὁμοίωσι, τὴν τελειότητα τῆς ὁμοιώσεως ὅμως θὰ γνωρίσωμε ἀπὸ τὸ φωτισμό»¹². καὶ πάλι, «δὲν μπορεῖ κανεὶς ν' ἀποκτήσει τὴν πνευματικὴ ἀγάπη, ἐκτὸς ἐὰν φωτισθῇ ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα με κάθε βεβαιότητα· διότι, ἂν ὁ νοῦς δὲν ἀποκτήσει τελείως τὸ καθ' ὁμοίωσι διὰ τοῦ θεοῦ φῶς, ὅλες μὲν τὶς ἄλλες ἀρετὲς μπορεῖ νὰ τὶς ἔχη, ἀλλὰ παραμένει ἀκόμη ἄμοιρος τῆς τελείας ἀγάπης»¹³. Παρομοίως ἀκούσαμε καὶ τὸν ἅγιο Ἰσαὰκ νὰ λέγη, «ὅτι ὁ χαριτωμένος νοῦς κατὰ τὸν καιρὸ τῆς προσευχῆς βλέπει

12. *Κεφάλαια* 89, E. Des Places, Sources Chr. τόμ. 5, σ. 149.

13. *Αὐτόθι*, σ. 149-150.

ὄρᾱν τὴν ἑαυτοῦ καθαρότητα τὸν κεχαριτωμένον νοῦν, ὁμοίαν τῇ ἐπουρανίῳ χροιά, ἣτις Θεοῦ ὑπὸ τῆς γερουσίας τοῦ Ἰσραὴλ ὠνόμασται τόπος, ἠνίκα ὤφθη αὐτοῖς ἐν τῷ ὄρει»· καὶ πάλιν, «καθαρότης ἐστὶ νοός, ἐφ' ἣ διαυγάζει ἐν τῷ καιρῷ τῆς προσ-
5 ευχῆς τὸ φῶς τῆς ἀγίας Τριάδος».

38 Πανταχοῦ μὲν γὰρ τὸ θεῖον φῶς ἀλλ' οὐκ ἐπιφανῶς διαυγάζει πανταχοῦ· καὶ ἐν μὲν ἔστιν, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως ἐπιλάμπει πᾶσιν οὐδ' αὐτοῖς τοῖς θείοις ὡς θεοειδέσι καὶ λαμπομένοις ἐμφανῶς. Ὡς γὰρ ἐν μὲν ἔστι τὸ τοῦ ἡλίου φῶς, πολλαὶ δέ εἰσιν
10 ἀκτῖνες καὶ οὐ πολλαὶ μόνον ἀλλὰ καὶ τρανότεραι καὶ ἀμαυρότε-
ραι κατὰ λόγον τῆς πρὸς φωτοληψίαν ἐπιτηδειότητος τῶν δεχο-
μένων, τὸν αὐτὸν τρόπον ὡς κατ' ἀμυδρὰν ἐν αἰσθητοῖς εἰκόνα
κάπὶ τοῦ ὑπὲρ αἰσθησιν καὶ νοῦν φωτὸς τελεῖται. Προσκειίσθω
δὲ καὶ ἡ τοῦ φωτίζοντος βούλησις ἐνταῦθα· διό φησιν ὁ θεῖος
15 Μάξιμος, «πολλαπλασιάζεσθαι λέγεται ὁ Θεός, τῷ καθ' ἕκα-
στον εἰς παραγωγὴν τῶν ὄντων βουλήματι, προνοητικαῖς προό-
δοις πολλαπλασιαζόμενος, μένειν δὲ ἀμερίστως ἐν, ὡσπερ
ἡλιος πολλὰς ἀκτῖνας ἐκπέμπων καὶ μένων ἐν τῇ ἐνότητι».
Πάντα μὲν οὖν ὁ σοφὸς Μάξιμος ἐνταῦθα συμπεριεῖληφεν· ἐγὼ
20 δέ, ἴν' οἰκειοτέρῳ καὶ προσεχεστέῳ παραδείγματι τοῖς προκει-
μένοις χρήσωμαι, «ἐπήρθη» γάρ, φησὶν Ἀββακούμ, «ὁ ἡλιος,
καὶ ἡ σελήνη ἔστη ἐν τῇ τάξει αὐτῆς», τουτέστιν ἀνελήφθη ὁ τῆς
δικαιοσύνης ἡλιος Χριστὸς καὶ οἱ χριστοειδεῖς πλησιφαεῖς γεγό-
νασιν, ἄνωθεν καταλαμφθέντες. Ὁ τοίνυν ἡλιος ἐξηπλωμένον
25 ἔχει τὸ φῶς ἐπὶ πᾶσαν κύκλω τὴν οὐράνιον σφαιραν τὰς τῶν
οἰκείων ἀκτίνων ἀγὰς πανταχόθεν ἑαυτοῦ πρὸς ἅπασαν ταύτην
ἀφιεῖς, οὗ πολλοστὸν μέρος ὄν ὁ τῆς σελήνης δίσκος, ἀνάλογον

τὴν καθαρότητά του ὅμοια μὲ τὸ ἐπουράνιο χρῶμα, ἡ ὁποία ἀπὸ τὴ γερουσία τοῦ Ἰσραὴλ ὠνομάσθηκε τόπος τοῦ Θεοῦ, ὅταν τοὺς ἐμφανίσθηκε στὸ ὄρος»¹⁴. καὶ πάλι, «καθαρότης τοῦ νοῦ εἶναι ἡ κατάστασις στὴν ὁποία κατὰ τὸν καιρὸ τῆς προσευχῆς λάμπει τὸ φῶς τῆς ἀγίας Τριάδος»¹⁵.

38 Παντοῦ ὑπάρχει τὸ θεῖο φῶς, ἀλλὰ δὲν φέγγει ἐπιφανῶς παντοῦ· κι' εἶναι ἓνα, ἀλλὰ δὲν λάμπει ὅμοια σὲ ὅλους, οὔτε στοὺς ἴδιους τοὺς θεῖους πού λάμπονται φανερά ὡς θεοειδεῖς. Ὅπως δηλαδὴ ἓνα εἶναι τὸ φῶς τοῦ ἡλίου, πολλές ὅμως οἱ ἀκτῖνες καὶ ὄχι μόνο πολλές ἀλλὰ καὶ τρανότερες καὶ ἀμαυρότερες κατὰ τὴν ἀναλογία τῆς ἐπιτηδειότητος τῶν δεχομένων πρὸς φωτοληψία, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο συμβαίνει κι' ἐπὶ τοῦ ὑπὲρ τὴν αἴσθησι καὶ τὸν νοῦ φωτός, σὰν σὲ ἀμυδρὴ εἰκόνα ἐπὶ τῶν αἰσθητῶν. Ἄς θεωρηθῇ ὅτι εἶναι παροῦσα καὶ ἡ βούλησις τοῦ φωτίζοντος ἐδῶ. Γι' αὐτὸ λέγει ὁ θεῖος Μάξιμος, «λέγεται ὅτι ὁ Θεὸς πολλαπλασιάζεται μὲ τὸ βούλημα γιὰ τὴν παραγωγή τῶν ὄντων, τοῦ καθενὸς χωριστά, πολλαπλασιαζόμενος κατὰ τὶς προνοητικὲς ἐκπορεύσεις, ἀλλὰ μένει ἀμερίστως ἓνας, ὅπως συμβαίνει μὲ τὸν ἥλιο πού ἐκπέμπει πολλές ἀκτῖνες καὶ μένει ἐνιαῖος»¹⁶. Ὅλα λοιπὸν τὰ συμπεριέλαβε ἐδῶ ὁ σοφὸς Μάξιμος· ἐγὼ ὅμως, γιὰ νὰ χρησιμοποιοῦν καταλληλότερο καὶ πλησιέστερο παράδειγμα γιὰ τὰ προκείμενα, λέγει ὁ Ἀββακούμ, «ἐσηκώθηκε ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη ἐστάθηκε στὴ θέσι της»¹⁷, δηλαδὴ ἀναλήφθηκε ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης Χριστὸς καὶ οἱ χριστοειδεῖς ἔγιναν ὀλοφάνεροι, ἀφοῦ κατελάμφθηκαν ἀπὸ ἄνω. Ὁ ἥλιος λοιπὸν ἔχει ἀπλωμένο τὸ φῶς ἐπάνω σ' ὅλη τὴν οὐράνια σφαῖρα γύρω, ἀφήνοντας τὶς αὐγὲς τῶν ἀκτίνων του ἀπὸ ὅλες τὶς πλευρὲς του σ' ὅλη αὐτὴ τὴ σφαῖρα, ἐνῶ ὁ δίσκος τῆς σελήνης, πού εἶναι πολλοστὸ μέρος αὐτοῦ δέχεται

14. *Λόγος 32*, Σπετσιέρη, σ. 140.

15. Αὐτόθι.

16. *Σχόλια εἰς τὸ Περὶ θεῶν ὀνομάτων 2*, 11, PG 4, 232C.

17. Ἄβ. 3, 11.

ἑαυτῷ καὶ τὴν περιλάμπουσαν ἀκτῖνα δέχεται· πεφυκῶς δὲ
 κρεῖττον ἢ καθ' ἅπαντα τὸν ὄρατὸν κόσμον, ἀντιποιεῖσθαι τῆς
 ἀκτῖνος ταύτης, ἀλλ' οὐ τῆς οὐσίας ἧς αὕτη πέφυκε λαμπρότης
 ἐν μεθέξει γεγινώς. Καὶ φωτοποιὸν δῶρον τὸν ἥλιον, τουτέστιν
 5 τὴν ἡλιακὴν ἀκτῖνα, ἐξ ἡλίου δεδεγμένος φωστῆρ ἐλάσσων
 ἐκτελεῖται. Φωτοποιὸν τοίνυν δῶρον αὕτη ἢ ἀκτίς, ἢ διὰ τὸν
 τοῦ ἡλίου δίσκον ἀστραπῆς καὶ φῶς οὐχ ἕτερον ἐκείνης. Οὔτε
 γὰρ χωρεῖν ὀλόκληρον τὸ ὑπερβάλλον τῆς ἡλιακῆς λαμπρότη-
 τος ἢ σελήνη πέφυκεν, οὔτ' ἄλλης μεταλαγχάνει παρὰ ταύτην.
 10 Ἐκ ταύτης τοίνυν ὡς δι' ἀμυδρᾶς εἰκόνας ἐνι συνιδεῖν, πῶς οἱ
 δίκαιοι λάμπουσιν ὡς ὁ ἥλιος κατὰ τὴν ἐν εὐαγγελίοις τοῦ
 Σωτῆρος ἀδιάπτωτον ἐπαγγελίαν καὶ πῶς τὸ τὸν Παῦλον περι-
 λάμπαν φῶς, βραχεῖα τοῦ μεγάλου φωτὸς οὔσα λαμπηδῶν, καὶ
 ἢ ἐν Θαβωρίῳ τοὺς τῶν μαθητῶν λογάδας περιαστράψασα
 15 λαμπρότης θεότης λεγομένη καὶ τοῖς ἐν Θεῷ γεγονόσι καὶ διὰ
 Θεοῦ Θεὸν ὁρῶσι μᾶλλον δ' ἵνα κατὰ τὸν προφήτην εἶπω, τοῖς
 ἐν τῷ τοῦ Θεοῦ φωτὶ τὸ φῶς ὁρῶσιν ἀπορρήτως ὄρατῆ θεότης,
 ὡς ἀμυδρὰ μὲν, φυσικὴ δ' ὁμως, τῆς ἀοράτου θεότητος ἀναρχος
 ἀκτίς, τὸ μίαν εἶναι καὶ ἀπλῆν θεότητα τρισυπόστατον οὐκ ἀναι-
 20 ρεῖ. Τῇ γὰρ πρὸς τοὺς ἀξίους θεουργῶ καὶ φωτουργῶ κοινωνίᾳ
 καὶ ἀγαθοπρεπεῖ μεθέξει πολυπλασιαζομένη, τῆς καθ' ἑαυτὴν
 ἀμεροῦς ἀπλότητος ἀραρότως ἔχεται καθ' ὑπερούσιον δύναμιν.

39 Εἰ γὰρ ἐπὶ τῶν αἰσθητῶν φωστήρων τε καὶ φώτων ἀμέρι-
 στος ὀρᾶται μερισμός, τί θαυμάζεις, εἰ τὰ νοητά, μᾶλλον δὲ τὰ
 25 ὑπὲρ νοῦν καὶ θεῖα, καὶ μερίζεται καὶ οὐ μερίζεται, καὶ μετέχε-
 ται καὶ ἀμέθεκτά ἐστι; Καὶ ἵνα κατὰ τὸν Χρυσόστομον εἶπω θε-
 ολόγον, ἐξηγούμενον πῶς «ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ πάντες

ἀνάλογη στὸν ἑαυτό του καὶ τὴν ἀκτῖνα ποὺ περιλάμπει· καὶ ἐνῶ εἶναι καμωμένο νὰ συλλαμβάνη καλύτερα ἀπὸ ὄλον τὸν ὄρατὸ κόσμον τὴν ἀκτῖνα τούτη, δὲν μετέχει τῆς οὐσίας, τῆς ὁποίας λαμπρότης εἶναι αὐτή· καί, καθὼς ἐδέχθηκε φωτοποιοῦ δῶρο, τὸν ἥλιο, δηλαδὴ τὴν ἡλιακὴ ἀκτῖνα ἀπὸ τὸν ἥλιο, καθίσταται μικρότερος φωστήρ. Φωτοποιοῦ λοιπὸν δῶρο εἶναι αὐτὴ ἡ ἀκτῖνα, ποὺ προχωρεῖ διὰ τοῦ σώματος τῆς σελήνης, κατώτερη τῆς γύρω ἀπὸ τὸν δίσκο τοῦ ἡλίου ἀστραπῆς καὶ φῶς ὄχι διαφορετικὸ ἀπὸ ἐκείνη. Διότι ἡ σελήνη ἀπὸ φύσει τῆς δὲν χωρεῖ ὀλόκληρη τὴν ὑπερβολικὴ λαμπρότητα οὔτε ἄλλη ἀποκτᾶ ἐκτὸς ἀπὸ αὐτήν. Ἀπὸ αὐτὴν λοιπὸν σὰν ἀπὸ ἀμυδρῆ εἰκόνα εἶναι δυνατὸ ν' ἀντιληφθοῦμε, πῶς οἱ δίκαιοι θὰ λάμπουν σὰν ὁ ἥλιος κατὰ τὴν ἔγκυρη ἐπαγγελία τοῦ Σωτῆρος στὰ εὐαγγέλια¹⁸. Θὰ ἀντιληφθοῦμε ἐπίσης ὅτι τὸ φῶς ποὺ περιέλαμψε τὸν Παῦλο, σὰν μικρὴ λάμψις τοῦ μεγάλου φωτὸς καὶ ἡ λαμπρότης ποὺ περιάστραψε στὸ Θαβώριο ὄρος τοὺς προκρίτους μαθητάς, μὲ τὸ νὰ λέγεται θεότης, καὶ μάλιστα θεότης ὄρατὴ σ' αὐτοὺς ποὺ ἔφθασαν στὸ Θεὸ καὶ διὰ τοῦ Θεοῦ βλέπουν τὸν Θεό, ἢ μᾶλλον γιὰ νὰ εἰπῶ κατὰ τὸν προφήτη, σ' αὐτοὺς ποὺ βλέπουν ἀπορρήτως τὸ φῶς μέσα στὸ φῶς τοῦ Θεοῦ¹⁹, ἀμυδρὴ μὲν ἀλλὰ φυσικὴ, ἀναρχὴ ἀκτῖς τῆς ἀόρατης θεότητος, δὲν ἀναιρεῖ τὸ νὰ εἶναι μιὰ καὶ ἀπλὴ τρισυπόστατη θεότης. Πολλαπλασιαζομένη μὲ τὴν θεουργὴ καὶ φωτουργὴ κοινωνία καὶ τὴν ἀγαθοπρεπῆ μέθεξι πρὸς τοὺς ἀξίους, κρατεῖ σταθερὰ τὴν ἀμερῆ ἀπλότητά της μὲ ὑπερούσια δύναμι.

- 39 Πράγματι ἂν στοὺς αἰσθητοὺς φωστήρες καὶ στὰ αἰσθητὰ φῶτα βλέπεται ἀμέριστος μερισμός, τί θαυμάζεις, ἂν τὰ νοητά, μᾶλλον δὲ τὰ ὑπεράνω τοῦ νοῦ καὶ θεῖα πράγματα, καὶ μερίζονται καὶ δὲν μερίζονται, καὶ μετέχονται καὶ εἶναι ἀμέθεκτα; Καὶ γιὰ νὰ ὁμιλήσω κατὰ τὸν Χρυσόστομο θεολόγο, ποὺ ἐξηγεῖ

18. *Ματθ.* 13, 43.

19. *Ψαλμ.* 35, 10.

ἐλάβομεν ἡμεῖς», «εἰ τοῦ πυρὸς μετέχοντες, καὶ ταῦτα σώματος ὄντος, καὶ μερίζομεν καὶ οὐ μερίζομεν αὐτό, πῶς οὐκ ἂν γένοιτο τοῦτο ἐπὶ τῆς ἐνεργείας καὶ ἐνεργείας τῆς ἐξ ἀσωμάτου οὐσίας;». Ἄλλ' ὁ τῆς ἐνεργείας ταύτης ἐν μεθέξει γεγωνῶς καὶ κα-
 5 τηξιωμένος τοῦ φωτὸς ἐκείνου νοῦς καὶ πρὸς τὸ συνημμένον σῶμα πολλὰ διαπορθμεύει τοῦ θείου κάλλους τεκμήρια, χάριτί τε θείᾳ καὶ σαρκὸς παχύτητι μεσιτεύων καὶ δύναμιν τῶν ἀδυνάτων ἐντιθείς.

40 Ἐντεῦθεν ἢ κατ' ἀρετὴν θεοειδῆς καὶ ἀπαράμιλλος ἕξις
 10 καὶ τὸ πρὸς κακίαν ὅλως ἀκίνητον ἢ δυσκίνητον, ἐντεῦθεν ὁ διατρανῶν τοὺς τῶν ὄντων λόγους λόγος καὶ ἀνακαλύπτων οἴκοθεν ἐκ καθαρότητος τὰ τῆς φύσεως μυστήρια, δι' ὧν ἀναλογίας λόγοις πρὸς κατάληψιν τῶν ὑπὲρ φύσιν τὸ διανοούμενον ἀνιμᾶται τῶν πιστῶς ἀκροωμένων, ἦν αὐτὸς ὁ τοῦ Λόγου Πα-
 15 τῆρ ἀῦλοις ἐπαφαῖς κατείληφεν, ἐντεῦθεν αἶ τ' ἄλλαι ποικίλαι θαυματοποιῖαι καὶ τὸ διορᾶν τε καὶ προορᾶν καὶ περὶ τῶν πόρρω που συμβαινόντων ὡς ὑπ' ὀφθαλμοῦς διαλέγεσθαι· καὶ τὸ δὴ μέγιστον, ὡς οὐδὲ περὶ ταῦθ' ὁ σκοπὸς τείνει τῶν μακαριωτάτων ἐκείνων, ἀλλ' ὥσπερ εἴ τις ὀρώη πρὸς ἠλιακὴν ἀκτῖνα
 20 καὶ τῶν ἀερίων ἀτόμων αἰσθάνεται κἂν μὴ τοῦτ' αὐτῷ τυγχάνη σκοπός, οὕτως ἐκείνοις ταῖς θείαις ἀκτῖσι καθαρῶς ὁμιλοῦσιν, αἷς φύσει πρόσεστιν ἢ πάντων ἀποκάλυψις, οὐχὶ τῶν ὄντων μόνων ἢ καὶ γεγεννημένων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἔπειτ' ἔσομένων, ὁδοῦ πάρεργον ὡς ἀληθῶς ἢ τούτων προσγίνεται γνῶσις κατὰ ἀνα-
 25 λογίαν τῆς καθαρότητος. Προῦργου δὲ αὐτοῖς ἢ τοῦ νοῦ πρὸς ἑαυτὸν ἐπιστροφή καὶ σύννευσις, μᾶλλον δὲ πασῶν τῶν τῆς ψυ-

πῶς «ἀπὸ τὸ πλήρωμά του ἐπήραμε ὅλοι ἐμεῖς»²⁰, «ἂν μετέχοντας τοῦ πυρός, καὶ μάλιστα ἐνῶ εἶναι σῶμα, καὶ τὸ μερίζωμε καὶ δὲν τὸ μερίζωμε, πῶς τοῦτο δὲν θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ ἐπὶ τῆς ἐνεργείας καὶ μάλιστα ἐνεργείας ἀπὸ τὴν ἀσώματη οὐσία;»²¹. Ἄλλὰ ὁ νοῦς ποὺ γίνεται μέτοχος τούτης τῆς ἐνεργείας κι' εἶναι καταξιωμένος τοῦ φωτὸς ἐκείνου, μεταβιβάζει καὶ πρὸς τὸ συνημμένο σῶμα πολλὰ τεκμήρια ἀπὸ τὸ θεῖο κάλλος, μεσολαβώντας μεταξὺ θείας χάριτος καὶ παχύτητος σαρκὸς καὶ εἰσάγοντας δύναμι στοὺς ἀδυνάτους.

40 Ἐκ τῆς ἐδῶ προέρχεται ἡ θεοειδής καὶ ἀπαράμιλλη κατὰ τὴν ἀρετὴ ἕξις καὶ τὸ ἐντελῶς ἀκίνητο ἢ δυσκίνητο πρὸς τὴν κακία, ἀπὸ ἐδῶ προέρχεται ὁ λόγος ποὺ διερμηνεύει τοὺς λόγους τῶν ὄντων καὶ ἀνακαλύπτει τὰ μυστήρια τῆς φύσεως μόνος του μὲ τὴν καθαρότητα, διὰ τῶν ὁποίων κατὰ τὸν λόγο τῆς ἀναλογίας ἀνελκύεται ἡ διανόησις τῶν πιστῶς ἀκροωμένων πρὸς κατάληψι τῶν ὑπὲρ φύσι, τὴν ὁποία αὐτὸς ὁ πατέρας τοῦ λόγου κατενόησε μὲ ἄυλες ἐπαφές, ἀπὸ ἐδῶ προέρχονται οἱ ποικίλες θαυματοποιίες καὶ ἡ ἰκανότης τῆς διοράσεως καὶ τῆς προβλέψεως καὶ τῆς διαλέξεως ἀκόμη καὶ περὶ αὐτῶν ποὺ συμβαίνουν κάπου μακριὰ σὰν νὰ εἶναι κάτω ἀπὸ τὰ μάτια. Τὸ σπουδαιότερο εἶναι, ὅτι ὁ σκοπὸς ἐκείνων τῶν μακαριωτάτων ἀνθρώπων δὲν τείνει πρὸς αὐτά, ἀλλὰ, ὅπως ὅταν βλέπη κανεὶς τὴν ἡλιακὴ ἀκτῖνα αἰσθάνεται τὰ ἄτομα τοῦ ἀέρα, ἔστω κι' ἂν δὲν εἶναι τοῦτο σκοπὸς του, ἔτσι καὶ ἐκείνους, καθὼς ἔρχονται καθαρὰ σ' ἐπαφὴ μὲ τὶς θεῖες ἀκτῖνες στὶς ὁποῖες ἀπὸ φύσι προσυπάρχει ἡ ἀποκάλυψις τῶν πάντων, ὄχι μόνον τῶν παρόντων ἢ τῶν παρελθόντων, ἀλλὰ καὶ τῶν μελλοντικῶν, γεννᾶται ἀληθινὰ ἡ γνῶσις τούτων σὰν πάρεργο τοῦ ταξιδιοῦ κατὰ τὴν ἀναλογία τῆς καθαρότητος. Τοὺς εἶναι δὲ ὠφέλιμη ἡ ἐπιστροφή τοῦ νοῦ στὸν ἑαυτὸ του καὶ σύννευσις, ἢ μᾶλλον ἡ ἐπιστροφή ὅλων τῶν δυνάμεων τῆς ψυ-

20. *Ἰω.* 1, 16.

21. *Ὁμιλῖαι 14 εἰς Ἰωάννην 1*, PG 59, 92.

χῆς δυνάμεων, εἰ καὶ θαυμαστὸν εἰπεῖν, πρὸς τὸν νοῦν ἐπιστροφὴ καὶ ἡ κατ' αὐτόν τε καὶ Θεὸν ἐνέργεια, δι' ἧς ἐπεσκευασμένοι πρὸς τὸ πρωτότυπον εὖ διατίθενται, τὸ ἀρχαῖον ἐκεῖνο καὶ ἀμήχανον κάλλος, ἐπανθούσης τῆς χάριτος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'

Ὅτι καὶ πονηρὸν εἶναι πειράται δεικνύναι ὁ Ἀκίνδυνος τὸ φῶς τῆς τοῦ Κυρίου μεταμορφώσεως καὶ τοὺς μὴ τοῦτο τοιοῦτον οἰομένους ἀπείρους εἶναί φησι τῆς ἀπλανοῦς φωτοφανείας καὶ παρακλήσεως, ὁ δ' ἡμέτερος λόγος θεῖόν τε ὡς ἀληθῶς καὶ ὑπὲρ τὴν ἀπλανῆ παράκλησιν εἶναι δείκνυσι τὸ θεῖον τοῦτο φῶς

41 Ὁ δὲ τοῦ μεγάλου φωτὸς ἀντίπαλος Ἀκίνδυνος, ὡσπερ τοῦ μυθικοῦ πιῶν Ἀμέλητος, ὃς πολλὰς ρέων τὸ τῆς λήθης ἄρδει πεδίον καὶ παντάπασιν ἐπιλελησμένος, ὅτι τὸ τοῖς ἀποστολικοῖς ὀφθαλμοῖς ἐν Θαβῶρ ἐωραμένον φῶς καὶ αὐτῷ Παύλῳ καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀρχαγγέλοις ἐς τὸ διηνεκὲς ἀόρατον, ὡς ὑπὲρ πᾶσαν 10 τὴν ἐκεῖνων θεοπτίαν ὄν, ἀνωτέρω διαβεβαιωσάμενος ὑπῆρξεν, ὅθεν ὑπεφαίνετο τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ τοῦτ' εἶναι φανταζόμενος· νῦν αὖθις ἐν τοῖς ἐφεξῆς οὐ μόνον κτιστὸν καὶ αἰσθητὸν τοῦτο λέγει φανερῶς, τοιοῦτο λέγων πᾶν τὸ σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς ὄρατὸν γεγονὸς ὅπωςδὴποτε, ἀλλ', ὡ τῆς φρικωδεστάτης 15 ἀκοῆς, καὶ δαιμονιῶδες εἶναι ἀποφαίνεται γράφων, ὡς «εἶπερ ἄκτιστον εἶη τὸ καὶ σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς ὄρατὸν τοῦτο φῶς ὅπωςδὴποτε καὶ διὰ τούτου θεοῦται ὁ ἄνθρωπος, ἀναιρεῖται καὶ

χῆς, ἂν καὶ εἶναι θαυμαστὸ νὰ τὸ εἰπῆς, πρὸς τὸν νοῦ καὶ ἢ κατ' αὐτὸν καὶ κατὰ τὸν Θεὸ ἐνέργεια, μὲ τὴν ὁποία ἐπισκευαζόμενοι διατίθενται καλὰ πρὸς τὸ πρωτότυπο, πρὸς τὸ ἀρχαῖο ἐκεῖνο καὶ ἀκαταγώνιστο κάλλος, καθὼς ἀνθεῖ ἐπάνω τους ἢ χάρις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12

ἽΟτι ὁ Ἀκίνδυνος ἐπιχειρεῖ νὰ δείξῃ καὶ ὅτι εἶναι πονηρὸ τὸ φῶς τῆς μεταμορφώσεως τοῦ Κυρίου καὶ ἰσχυρίζεται ὅτι ὅσοι δὲν τὸ θεωροῦν τέτοιο εἶναι ἄπειροι τῆς ἀπλάνευτης φωτοφανείας καὶ παρηγορίας, ὁ δὲ δικός μας λόγος δεικνύει ὅτι τὸ θεῖο τοῦτο φῶς εἶναι πραγματικᾶ θεῖο καὶ ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἀπλάνευτη παρηγορία

41 Ὁ δὲ ἀντίπαλος τοῦ μεγάλου φωτὸς Ἀκίνδυνος, σὰν νὰ ἦπτε ἀπὸ τὸν μυθικὸ ποταμὸ Ἀμέλητα¹, ὁ ὁποῖος μὲ πλούσιο ρεῦμα ποτίζει τὴν πεδιάδα τῆς λήθης, καὶ γι' αὐτὸ σὰν νὰ ἔχη πάθη ἀμνησία, προηγουμένως διαβεβαίωσε ὅτι τὸ φῶς ποὺ ἐθεάθηκε μὲ τοὺς ἀποστολικοὺς ὀφθαλμοὺς στὸ Θαβῶρ εἶναι διαπαντὸς ἀόρατο καὶ στὸν ἴδιο τὸν Παῦλο καὶ στοὺς ἀγγέλους καὶ στοὺς ἀρχαγγέλους, διότι εἶναι ὑπεράνω ὅλης τῆς θεοπτικῆς δυνάμεως ἐκείνων· ἔτσι ὑπεδείκνυε ὅτι φανταζόταν ὅτι τοῦτο εἶναι ἢ οὐσία τοῦ Θεοῦ. Τώρα πάλι στὰ ἐπόμενα ὄχι μόνο λέγει φανερὰ τοῦτο τὸ φῶς κτιστὸ καὶ αἰσθητό, ἰσχυριζόμενος ὅτι ὅπωςδῆποτε τέτοιο εἶναι κάθε τι ποὺ ἔγινε ὄρατὸ μὲ σωματικούς ὀφθαλμούς, ἀλλὰ, τί φρικωδέστατο ἄκουσμα, ἀποφαίνεται ὅτι εἶναι καὶ δαιμονιῶδες, γράφοντας, ὅτι «ἂν θὰ ἦταν ἄκτιστο τὸ ὄρατὸ καὶ μὲ σωματικούς ὀφθαλμοὺς τοῦτο φῶς ὅπωςδῆποτε καὶ δι' αὐτοῦ θεώνεται ὁ ἄνθρωπος, ἀναιροῦνται καὶ οἱ λόγοι

1. Ἀμέλης κατὰ τὸν Πλάτωνα ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς ποταμοὺς τοῦ Ἰσθμοῦ. Ὁ Πλούταρχος λέγει ὅτι τὸ ὕδωρ του δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ συγκρατηθῇ ἐντὸς δοχείου, ἀλλὰ ἐχυνόταν αὐτομάτως.

τὰ ρητὰ τοῦ ἁγίου Νείλου καὶ τοῦ ἁγίου Διαδόχου καὶ τοῦ ἁγίου Ἀμφιλοχίου καὶ ἄλλα πολλά, ἃ λέγουσι καὶ παραινοῦσιν ὡς ἀπὸ σατανικῆς πλάνης φεύγειν πᾶσαν αἰσθητὴν φωτοφάνειαν ὅπως δῆποτε, καὶ ὁ ταύτην διώκων ἀγνοεῖν ἔοικε τὴν ἐν ταῖς ἐντολαῖς 5 τοῦ Θεοῦ καὶ τῆ ἀγάπῃ αὐτοῦ ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ καρδίας ἀνείδεον καὶ ἀπλανῆ φωτοφάνειαν καὶ εἰρήνην καὶ ἀπάθειαν καὶ χαρὰν καὶ τρυφὴν καὶ γλυκύτητα».

42 Πάλιν τοίνυν ὁ τάλας φιλοτιμεῖται ταῖς χεῖροσι κακονοίαις ἀποκρύψαι τὰ πρότερα. Τί γάρ φησιν; «Εἰ καὶ ὁ Παῦλος ἢ τις 10 ἄλλος τοιοῦτου φωτὸς μεταλαχῶν τεθέωται καὶ τοιοῦτον εἶδε φῶς, ὁποῖον οἱ ἀπόστολοι ἐπ' ὄρους εἶδον ἀπὸ τοῦ Σωτῆρος λάμπαν, ἀναιρεῖται τὰ ρητὰ τῶν ἁγίων, ἃ λέγουσιν ὡς ἀπὸ σατανικῆς πλάνης φεύγειν πᾶσαν αἰσθητὴν φωτοφάνειαν ὅπως δῆποτε». Φανερόν τοίνυν ὅτι καὶ τὴν ἐν τῷ ὄρει παραδειχθεῖσαν 15 θεοφάνειαν αἰσθητὴν οὗτος ἠγεῖται. Καὶ γὰρ ἐπειδήπερ ἤκουσε καὶ τοῦθ' ἡμῶν λεγόντων ὁμολόγως τοῖς πατράσιν, ὡς οὐ φυσικῆ δυνάμει, ἀλλὰ διὰ Πνεύματος ἐκείνην τὴν δόξαν ἐθεάσαντο τῶν μαθητῶν οἱ ἔξοχοι, διὰ τοῦτο προστίθησιν οὗτος τὸ «ὅπως δῆποτε», ἵνα κάκεινην συμπεριλάβῃ τῷ λόγῳ. Ταύτην δ' 20 οὕτω ταῖς αἰσθηταῖς δοκούσαις αὐτῷ συναριθμήσας, εἶτα διαβεβαιοῦται πλάνην εἶναι πᾶσαν αἰσθητὴν φωτοφάνειαν ὅπως δῆποτε. Ἐπιβεβαιοῖ δ' ἑαυτῷ τὴν κακονοίαν διὰ τῆς ἐφεξῆς κατασκευῆς· «μόνη», γάρ, φησίν, «ἀπλανῆς φωτοφάνεια καὶ μόνη τελεωτάτη, ἢ ἐν ταῖς ἐντολαῖς τοῦ Θεοῦ ἀγάπη καὶ εἰρήνη καὶ 25 ἀπάθεια καὶ χαρὰ καὶ τρυφή καὶ γλυκύτης».

43 Ἔοικας ταύτης ὅλος γεγενῆσθαι τῆς εἰρήνης τε καὶ τῆς ἀγάπης αὐτός, ὃς τοὺς μὲν κατὰ πνεῦμά σοι πατέρας καὶ ἀδελφούς δωρεὰν ἐμίσησας, μάχη δὲ μετ' ἐκείνων καὶ δι' ἐκείνους

τοῦ ἁγίου Νείλου καὶ τοῦ ἁγίου Διαδόχου καὶ τοῦ ἁγίου Ἀμφιλοχίου καὶ πολλοὶ ἄλλοι, πού λέγουν καὶ παραινοῦν ν' ἀποφεύγωμε κάθε αἰσθητὴ φωτοφάνεια ὅπωςδῆποτε σὰν προερχόμενη ἀπὸ σατανικὴ πλάνη. Λέγουν ἐπίσης αὐτοὶ οἱ λόγοι ὅτι ὁποῖος ἐπιδιώκει τέτοια φωτοφάνεια φαίνεται ν' ἀγνοῇ τὴ φωτοφάνεια πὺ παρατηρεῖται στὶς ἐντολές τοῦ Θεοῦ καὶ στὴν ἀγάπη του ἀπὸ ὅλη τὴν ψυχὴ καὶ τὴν καρδιά· τὴν ἀνείδει κι' ἀπλάνευτη φωτοφάνεια καὶ εἰρήνη καὶ ἀπάθεια καὶ χαρὰ καὶ τρυφή καὶ γλυκύτητα.

42 Πάλι λοιπὸν ὁ ταλαίπωρος ἀγωνίζεται ν' ἀποκρύψη τὰ προηγούμενα μὲ τὶς χειρότερες κακοθήθειες. Διότι τί λέγει; «Ἄν καὶ ὁ Παῦλος ἢ ὁποῖοσδήποτε ἄλλος, πὺ ἐπέτυχε τέτοιο φῶς, ἔχει θεωθῆ κι' εἶδε τέτοιο φῶς πὺ οἱ ἀπόστολοι εἶδαν ἐπάνω στὸ ὄρος νὰ λάμπη ἀπὸ τὸν Σωτῆρα, ἀναιροῦνται τὰ λόγια τῶν ἁγίων πὺ λέγουν ὅτι πρέπει ν' ἀποφεύγωμε ὅπωςδῆποτε κάθε αἰσθητὴ φωτοφάνεια σὰν προερχόμενη ἀπὸ σατανικὴ πλάνη». Εἶναι λοιπὸν φανερὸ ὅτι τοῦτος θεωρεῖ αἰσθητὴ καὶ τὴ θεοφάνεια πὺ παραδείχθηκε στὸ ὄρος. Πράγματι, ἐπειδὴ ἄκουσε ὅτι ἐμεῖς λέγομε καὶ τοῦτο σύμφωνα μὲ τοὺς πατέρες, ὅτι οἱ ἔξοχοι μαθηταὶ δὲν ἀντίκρυσαν μὲ φυσικὴ δύναμι ἐκείνη τὴ δόξα, ἀλλὰ διὰ τοῦ Πνεύματος, γι' αὐτὸ προσθέτει τοῦτος τὸ «ὅπωςδῆποτε», γιὰ νὰ συμπεριλάβη κι' ἐκείνη στὸ λόγο. Κι' ἀφοῦ τὴ συγκατέλεξε μ' ἐκεῖνες πὺ τοῦ ἐφαίνονταν αἰσθητές, ἔπειτα διαβεβαιώνει ὅτι εἶναι ὅπωςδῆποτε πλάνη κάθε αἰσθητὴ φωτοφάνεια. Ἐπιβεβαιώνει δὲ τὴν κακοθήθειά του διὰ τῆς ἐπομένης κατασκευῆς· «μοναδική», λέγει, «ἀπλάνευτη φωτοφάνεια καὶ μοναδικὴ τελειότατη φωτοφάνεια εἶναι ἢ μέσα στὶς ἐντολές τοῦ Θεοῦ ἀγάπη καὶ εἰρήνη καὶ ἀπάθεια καὶ χαρὰ καὶ τρυφή καὶ γλυκύτης».

43 Φαίνεσαι ὅτι ἔγινες ὀλόκληρος τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀγάπης ἐσὺ ὁ ἴδιος, πὺ ἐμίσησες χωρὶς λόγο τοὺς κατὰ τὸ πνεῦμα πατέρες καὶ ἀδελφούς σου² καὶ μαζί μὲ αὐτοὺς καὶ χάριν αὐτῶν

2. Πρβλ. Ἰω. 15, 25 καὶ Ψαλμ. 34, 19· 69, 5.

πᾶσιν ἀπλῶς, τοῖς τε νῦν ἡρημένοις εὐσεβεῖν καὶ τοῖς ἐξ αἰῶνος
 'τὸν λόγον τῆς ἀληθείας ὀρθοτομεῖν', πρὸς δὲ τούτοις πᾶσι καὶ
 σαυτῶ προάγων φύρδην καὶ ἀνακόλουθα τοὺς λόγους, οὐκ ἀνα-
 κολούθους δὲ μόνον ἀλλὰ καὶ ἀντικειμένους καὶ πολεμοῦντας
 5 φανερώς ἀλλήλοις. Τρυφὴν δὲ λέγει καὶ γλυκύτητα τὴν αὐτοῦ
 πεῖραν ἡμῖν ὑποδηλῶν, ὅς ἐκ τῶν πατερικῶν βιβλίων ὡς ἐκ τι-
 νων ταμείων ἀποσυλῶν, εἰς τὰ ἐνδότερα, ὡς ἔοικεν, οὐκ εἰσέδου
 οὐδὲ συνεχωρήθη κατιδεῖν, ὡς ἔστι τι τελεώτερον ταύτης τῆς
 παρακλήσεως, καθάπερ καὶ αὐτός φησιν ὁ θεῖος Διάδοχος, ὃν
 10 οὗτος ὡς μάρτυρα τῆς αὐτῶ δοκούσης τελειότητος προήγαγε.
 Καὶ δὴ προοιστέον αὐθις, εἰ καὶ μικρὸν ἀνωτέρω προενήνεκται·
 δεῖ γὰρ ἡμῖν τῶν αὐτῶν ὑπὲρ αὐτῶν πολλάκις πρὸς τὸν πολλα-
 κίς αὐτῶν καταψευδόμενον.

44 Φησὶ τοίνυν ὁ μακάριος Διάδοχος ὅτι «δύο ἡμῖν ἡ χάρις ἡ
 15 ἀγία διὰ τοῦ βαπτίσματος περιποιεῖται, ὧν τὸ ἐν ἀπείρως τοῦ
 ἐνὸς ὑπερβάλλει». Διαλαβὼν δὲ περὶ τούτων ἀμφοτέρων εἶτ'
 ἐπήνεγκεν· «ὥστε ἡ μὲν αἴσθησις τῆς παρακλήσεως δηλοῖ ἡμᾶς
 μορφοῦσθαι τὸ καθ' ὁμοίωσιν, τὸ δὲ τέλειον τῆς ὁμοιώσεως ἐκ
 τοῦ φωτισμοῦ γνωσόμεθα. Ἐὰν γὰρ μὴ τελείως τὸ καθ' ὁμοίω-
 20 σιν διὰ τοῦ θεοῦ φωτὸς ἀπολάβῃ ὁ νοῦς, πάσας μὲν τὰς ἄλλας
 ἀρετὰς ἔχειν δύναται, τῆς δὲ τελείας ἀγάπης ἔτι ἄμοιρος μένει».

Ταῦτ' ἄρα καὶ ὁ Κύριος ἐν τῇ διὰ τῶν ἔργων τῆς πρὸς αὐτὸν
 ἀγάπης ἐπιδείξει τὴν ἑαυτοῦ ἐπηγγείλατο παρουσίαν καὶ ἐμφά-
 νειαν. Ὁ δὲ Ἀκίνδυνος ἐκ πολλῆς, ὡς ἔοικε, τῆς κατ' ἀρετὴν
 25 πείρας ἀντίστροφον ποιεῖται τὴν εἰσήγησιν καὶ οὕτω τὴν τῶν
 ἀρετῶν οἰκίαν οἰκοδομεῖν παραινεῖ, ὡς μὴ τοῖς τοίχοις τὸν ὄρο-
 φον, ἀλλὰ τῶ ὀρόφῳ τοὺς τοίχους ἐπιτιθέναι, μηδὲν ἄλλο σπεύ-

μάχεσαι μὲ ὄλους γενικῶς, καὶ πρὸς ἐκείνους ποὺ τώρα εὐσεβοῦν καὶ πρὸς ἐκείνους ποὺ ἀπὸ τοὺς αἰῶνες ὀρθοτομοῦν τὸ λόγο τῆς ἀληθείας³. κι' ἐπὶ πλέον αὐτῶν προβάλλεις καὶ πρὸς τὸν ἑαυτό σου τοὺς λόγους ἀνακατεμμένους καὶ ἀνακολούθους, ὄχι δὲ μόνο ἀνακολούθους ἀλλὰ καὶ ἀντιθέτους καὶ φανερὰ ἐχθρικούς μεταξὺ τους. Ἐπειτα τρυφή καὶ γλυκύτητα λέγει ὑποδηλώνοντάς μας τὴν πεῖρα του, αὐτὸς ποὺ ἐνῶ ἀντλεῖ ἀπὸ τὰ πατερικὰ βιβλία σὰν ἀπὸ ταμεῖα, δὲν εἰσῆλθε στὰ ἐνδότερα ὅπως φαίνεται, καὶ δὲν τοῦ ἐπιτράπηκε νὰ καταλάβῃ ὅτι ὑπάρχει κάτι τελειότερο ἀπ' αὐτὴν τὴν παράκλησι, ὅπως λέγει κι' αὐτὸς ὁ θεῖος Διάδοχος, τὸν ὁποῖο προσήγαγε αὐτὸς ὡς μάρτυρα τῆς κατὰ τὴν ἄποψί του τελειότητος. Καὶ μάλιστα, ἄς τὸ παραθέσωμε πάλι, ἂν καὶ λίγο παραπάνω παρατέθηκε· διότι πρέπει νὰ προβάλλωμε πολλὲς φορές τὰ ἴδια γιὰ τὰ ἴδια πρὸς τὸν ψευδολογοῦντα πολλὲς φορές σχετικὰ μὲ αὐτά.

- 44 Λέγει λοιπὸν ὁ μακάριος Διάδοχος ὅτι «ἡ χάρις διὰ τοῦ βαπτίσματος μᾶς προσφέρει δυὸ πράγματα, τῶν ὁποίων τὸ ἓνα εἶναι ἀπείρως ἀνώτερο ἀπὸ τὸ ἄλλο»⁴. Ἀφοῦ δὲ περιέγραψε καὶ τὰ δυὸ, ἔπειτα προσέθεσε· «ὥστε ἡ μὲν αἴσθησις τῆς παρηγορίας δηλώνει ὅτι μορφωνόμαστε τὸ καθ' ὁμοίωσιν, τὸ τέλειο τῆς ὁμοιώσεως ὅμως θὰ τὸ γνωρίσωμε ἀπὸ τὸ φωτισμό. Πράγματι, ἂν ὁ νοῦς δὲν ἀπολάβῃ τὸ καθ' ὁμοίωσιν μὲ τὸ θεῖο φῶς, μπορεῖ νὰ ἔχη ὅλες τις ἄλλες ἀρετές, ἀλλὰ τῆς τελείας ἀγάπης μένει ἀκόμη ἄμοιρος»⁵. Ἐτσι καὶ ὁ Κύριος ἐπαγγέλθηκε ὅτι ἡ παρουσία καὶ ἐμφάνισίς του πραγματοποιεῖται μὲ τὴν ἐπίδειξι τῆς πρὸς αὐτὸν ἀγάπης διὰ τῶν ἔργων. Ὁ δὲ Ἀκίνδυνος ἀπὸ τὴν πολλή, ὅπως φαίνεται, πεῖρα τῆς ἀρετῆς κάμει ἀντίστροφη εἰσήγησι κι' ἔτσι προτρέπει νὰ ρικοδομοῦμε τὴν οἰκία τῶν ἀρετῶν, μὲ τρόπο ὥστε νὰ μὴ στηρίζωμε τὴν ὀροφὴ στοὺς τοίχους, ἀλλὰ τοὺς τοίχους στὴν ὀροφὴ. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο δὲν προσ-

4. *Κεφάλαια* 89, E. Des Places, *Sources Chr.* τόμ. 5, σ. 149.

5. *Αὐτόθι*, σ. 149-150.

δων ἢ τὴν θείαν χάριν οὕσαν ὑποδειῖξαι τοῖς πᾶσιν ἀνήνυτον καὶ ἀνόνητον. Διὸ καὶ τοὺς ἀληθεῖς ὑφηγητὰς ταύτης ἀσυμφώνους πρὸς ἀλλήλους παραστῆσαι πάντα κάλων τὸ τοῦ λόγου κινεῖ, νῦν μὲν τὴν διάνοιαν διαστρέφων τῶν αὐτοῖς εἰρημένων, νῦν δὲ
5 καὶ αὐτὰ τὰ ρήματα μετασκευάζων, ἐφ' ὅσον ἂν οἷοιτο κλέπτειν τοὺς πολλοὺς ἔχειν, ὡς ἐν τοῖς ἀνωτέρω δέδεικται διὰ πλειόνων.

45 Ἐν οἷς δ' ἂν μὴ τοῦτο ρᾶδιον μῆδ' εὐχερὲς αὐτῶ, καὶ διάνοιαν ὄλην αὐτοῖς ρήμασιν ἐκκόψας καὶ ἀφανεία παραδοῦς
10 τελέα, οὕτως ἀλλήλοις ἀντικαθίστησι, καθάπερ ἐνταῦθα σαφῶς πεποίηκε. Τοῦ μὲν γὰρ μακαρίου Διαδόχου καὶ τὰ ρήματα καὶ τὴν διάνοιαν ἐκκόψας καὶ ἀρνησάμενος, ἐν οἷς περὶ τοῦ θειοτάτου φωτὸς διατρανοῖ, περὶ τῆς παρακλήσεως μόνης ὑφηγήσασθαι τοῦτον ἰσχυρίζεται. Τοῦτον δ' οὕτω φανερώς διαβαλὼν,
15 εἶτα τὴν διαβολὴν ταύτην πρόφασιν ποιεῖται τοῦ μὴ στέργειν τὰ τοῦ θείου Μακαρίου, καὶ μὴ στέργων, ὡς στέργοντα προάγει ἑαυτόν, ἵνα κὰν τούτῳ κλέψῃ τοὺς ἀκροωμένους, «ἐγὼ στέργω», γράφων, «καὶ τὸν μέγαν Μακάριον, ἀλλὰ μέχρι τοῦ φῶς αὐτὸ παρακλήσεως λέγειν ἐκ Θεοῦ χορηγούμενον, οὐ μέντοι καὶ
20 ὑπερούσιον διατελεῖν». Ἄρ' οὐ τὴν φωνὴν ταύτην πᾶς ἐρεῖ τῆς οἴασουῖν πονηρᾶς ἐπειλημμένος αἰρέσεως, ὡς «ἐγὼ στέργω καὶ τὰ τῶν πατέρων καὶ τὰ τῶν ἀποστόλων καὶ τὰ τῶν προφητῶν, ἀλλὰ μέχρι τινός, οὐκ ἐν ἅπασιν»; Εἰ δ' ἄρα φησὶν οὗτος μέχρι τούτου καὶ τὸν μέγαν Μακάριον γράφειν, πῶς ἀλλαχοῦ γράμμα-
25 σιν αὐτοχείροις ἀποφαίνεται παντάπασι διαφωνεῖν τὸν ἅγιον Διάδοχον πρὸς τὸν μέγαν Μακάριον περὶ τοῦ φωτὸς τούτου, παντάπασιν αὐτὸς ὄντως διαφωνῶν πρὸς ἀμφοτέρους αὐτοὺς καὶ σαφῶς κατ' ἀμφοτέρων χωρῶν διὰ τοῦ καταψεύδεσθαι τούτων τὴν πρὸς ἀλλήλους διαφωνίαν;

46 Οὐ μὴν, ἀλλ' εἰ μόνη ἢ ἐκ τῶν ἐντολῶν ἀγάπη καὶ εἰρήνη καὶ χαρὰ κατὰ τὴν Ἀκινδύνου σοφίαν ἀπλανῆς ἐστι φωτοφά-

παθεῖ τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ ὑποδείξη ὅτι ἡ θεία χάρις εἶναι σὲ ὄλους ἀκατόρθωτη καὶ ἀνωφελής. Γι' αὐτοὺς κάνει τὸ πᾶν, πού λέγει ὁ λόγος, γιὰ νὰ παρουσιάσῃ ἀσυμφώνους μεταξύ τους τοὺς ἀληθινούς διδασκάλους, ἄλλοτε διαστρέφοντας τὴν ἔννοια τῶν λόγων τους, καὶ ἄλλοτε διασκευάζοντας καὶ αὐτὰ τὰ λόγια, ὅταν νομίζῃ ὅτι μπορεῖ νὰ παραπλανήσῃ τοὺς πολλούς, ὅπως ἔχει δειχθῆ παραπάνω μὲ περισσοτέρους λόγους.

- 45 Ὅπου ὅμως τοῦτο δὲν τοῦ εἶναι εὐκόλο οὔτε εὐχερές, ἀποκόπτει καὶ τὸ νόημα ὀλόκληρο μὲ τὰ ἴδια τὰ λόγια καὶ τὰ παραδίδει σὲ τελεία ἀφάνεια· ἔτσι ἀντικαθιστᾶ μεταξύ τους τὰ λόγια τῶν πατέρων, ὅπως ἔπραξε σαφῶς ἐδῶ. Πράγματι τοῦ μακαρίου Διαδόχου ἀπέκοψε καὶ ἀπέρριψε καὶ τὰ λόγια καὶ τὴν ἔννοια μὲ ὅσα ἐκθέτει σχετικὰ μὲ τὸ θεϊότατο φῶς, καὶ ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ Διάδοχος διδάσκει μόνο γιὰ τὴν παρηγορία. Ἀφοῦ δὲ διέβαλε ἔτσι τοῦτον φανερά, χρησιμοποεῖ ἔπειτα τούτη τὴ διαβολὴ ὡς πρόφασι γιὰ νὰ μὴ δέχεται τὰ τοῦ θείου Μακαρίου· καὶ μὴ δεχόμενος παρουσιάζει τὸν ἑαυτό του δεχόμενο, ὥστε καὶ μὲ τοῦτο νὰ παραπλανήσῃ τοὺς ἀκροατάς, γράφοντας, «ἐγὼ δέχομαι καὶ τὸν μέγα Μακάριο, ἀλλὰ ἕως τὸ σημεῖο νὰ τὸ λέγω φῶς παρακλήσεως χορηγούμενο ἀπὸ τὸν Θεό, ὄχι ὅμως καὶ ὑπερούσιο». Ἐραγε αὐτὴν τὴν πονηρὴ φωνὴ δὲν μπορεῖ νὰ τὴν εἰπῆ ὁ καθένας πού εἶναι προσκολλημένος σὲ ὅποιαδήποτε πονηρὴ αἵρεσι, ὅτι δηλαδὴ «ἐγὼ δέχομαι καὶ τὰ διδάγματα τῶν πατέρων καὶ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν προφητῶν, ἀλλὰ ἕως ἓνα σημεῖο, ὄχι σὲ ὅλα»; Ἄν ὅμως λέγῃ αὐτὸς ὅτι καὶ ὁ μέγας Μακάριος γράφει ἕως τὸ σημεῖο τοῦτο, πῶς ἀλλοῦ μὲ αὐτόγραφα γράμματα διακηρύσσει ὅτι διαφωνεῖ τελείως ὁ ἅγιος Διάδοχος πρὸς τὸν μέγα Μακάριο περὶ τοῦ φωτὸς τούτου, ἐνῶ αὐτὸς διαφωνεῖ τελείως πράγματι καὶ πρὸς τοὺς δύο αὐτοὺς καὶ ἐπιτίθεται σαφῶς ἐναντίον καὶ τῶν δύο μὲ τὸ ὅτι ἀποδίδει σ' αὐτοὺς ψευδῶς τὴν μεταξύ τους διαφωνία;

- 46 Ἄλλ' ὅμως, ἂν μοναδικὴ ἀπλάνευτη φωτοφάνεια εἶναι κατὰ τὴν σοφία τοῦ Ἀκινδύνου ἢ προερχόμενη ἀπὸ τίς ἐντολές

νεια, ὁ μέγας καὶ πολὺς τὰ πάντα Βασίλειος οὐκ ἀπλανῆς ἦν. Φησὶ γὰρ ἐν τῷ πρὸς αὐτὸν Ἐπιτάφίῳ ὁ Νύσσης θεῖος Γρηγόριος· «κατελάμφθη τῷ φωτὶ διὰ τῆς βάτου ὁ Μωυσῆς; Ἔχομέν τι συγγενὲς τῆς ὄπτασίας ταύτης καὶ ἐπὶ τούτου εἰπεῖν, 5 ὅτι νυκτὸς οὐσῆς γίνεται αὐτῷ φωτὸς ἔλλαμψις κατὰ τὸν οἶκον προσευχομένῳ· αὐτὸν δὲ τι τὸ φῶς ἦν ἐκεῖνο, θεία δυνάμει καταφωτίζον τὸ οἶκημα». Ἄλλ' οὐδ' ὁ μέγας Ἀθανάσιος οὐδ' ὁ μέγας Ἀντώνιος ἀπλανῆς· τούτων γὰρ ὁ μὲν εἶδεν, ὁ δὲ συνεγράψατο φανερῶς, ὃ κὰν τοῖς ἀνωτέρω λόγοις προηνέγκαμεν, ὡς 10 «ἀναβλέψας Ἀντώνιος εἶδε τὴν στέγην, ὡσπερ διανοιγομένην καὶ ἀκτινὰ τινα φωτὸς κατερχομένην πρὸς αὐτόν· καὶ οἱ μὲν δαίμονες ἐξαίφνης ἄφαντοι γεγόνασιν, ὁ πόνος δὲ τοῦ σώματος εὐθὺς ἐπέπαυτο καὶ ὁ οἶκος ἦν πάλιν ὀλόκληρος. Ὁ δὲ Ἀντώνιος αἰσθόμενος τῆς ἀντιλήψεως καὶ πλέον ἀναπνεύσας, κουφι- 15 σθεὶς δὲ τῶν πόνων ἐδέετο τῆς φανείσης ὄπτασίας, λέγων, 'ποῦ ἦς ἕως ἄρτι; διατί μὴ ἐξ ἀρχῆς ἐφάνης ἵνα μου τὰς ὀδύνας παύσης;'. Καὶ φωνὴ γέγονε πρὸς αὐτόν, 'Ἀντώνιε, ὧδε ἤμην, ἀλλὰ περιέμενον ἰδεῖν τὸν σὸν ἀγωνισμόν'». Ἐπιλείπει δὲ με ὁ χρόνος τὰς ἐφ' ἐκάστου τῶν πατέρων θείας φωτοφανείας ἀνα- 20 γράφοντα· πάρεστι δὲ ἀκούειν ἀδομένων ἐπ' ἐκκλησίας ὁσημέραι.

47 Ἡμεῖς δὲ ἀπὸ τῶν ἐφ' ἡμῶν ἐν πείρᾳ γεγονότων ἡμετέρων πατέρων διδαχθέντες, οὐκ ἀπλανεῖς νομίζομεν τὰς αἰσθητὰς φωτοφανείας. Οὐ μὴν τοῖς κατὰ τὸ χρεῶν τὸν ἡσύχιον βίον δια- 25 νύουσι καὶ ἀδιαλείπτῳ προσευχῇ προσκαρτεροῦσιν αἰσθητὰς ἴσμεν φωτοφανείας ἐπιγινόμενας, ἀλλὰ καὶ τεκμαίρεσθαι τὴν πλάνην ἐντεῦθεν ἐδιδάχθημεν ἐπὶ πάσης τοιαύτης θεωρίας, ἂν ὁ

6. Ἐπιτάφιος εἰς Μέγαν Βασίλειον, PG 46, 809C.

7. Ἀντιρρητικὸς 6, 10, 31, ὅπου παρατίθεται πάλι τὸ κείμενο. Πρβλ. καὶ Ἀντιρρητικὸν 2, 15, 68, μαζί με τὴν ἐκεῖ σημείωσι.

ἀγάπη καὶ εἰρήνη καὶ χαρά, ὁ μέγας καὶ σὲ ὄλα πολὺς Βασίλειος δὲν ἦταν ἀπλάνευτος. Διότι ὁ θεῖος Γρηγόριος Νύσσης λέγει στὸν Ἐπιτάφιο πρὸς αὐτόν «καταλάμφθηκε μὲ τὸ φῶς ὁ Μωυσῆς διὰ τῆς βάτου; Μποροῦμε νὰ εἰποῦμε κάτι παρόμοιο μὲ αὐτὴν τὴν ὄπτασία καὶ γι' αὐτόν, ὅτι δηλαδὴ κάποια νύκτα πραγματοποιεῖται σ' αὐτόν ἔλλαμψις φωτός, καθὼς προσευχόταν στὸν οἶκο· ἦταν δὲ τὸ φῶς ἐκεῖνο κάτι τὸ αὐλο ποὺ ἐφώτιζε τὸ οἶκημα μὲ θεία δύναμις»⁶. Ἀλλὰ οὔτε ὁ μέγας Ἀθανάσιος οὔτε ὁ μέγας Ἀντώνιος ἦταν ἀπλάνευτος· διότι ἀπὸ αὐτοὺς ὁ ἕνας εἶδε, ὁ ἄλλος συνέγραψε φανερὰ αὐτὸ ποὺ ἀναφέραμε καὶ στοὺς παραπάνω λόγους⁷, ὅτι «ὁ Ἀντώνιος, ὅταν ἐσήκωσε τὰ μάτια του, εἶδε τὴ στέγη σὰν νὰ ἀνοίγεται καὶ μιὰ ἀκτῖνα νὰ κατέρχεται πρὸς αὐτόν· καὶ οἱ μὲν δαίμονες ἔγιναν ξαφνικὰ ἄφαντοι, ὁ δὲ πόνος τοῦ σώματος ἐσταμάτησε ἀμέσως καὶ οἱ οἶκος ἔγινε πάλι ἀκέραιος. Ὁ Ἀντώνιος τότε, αἰσθανόμενος τὴ βοήθεια καὶ ἀναπνέοντας περισσότερο, κι' ἐπίσης ἀνακουφισμένος ἀπὸ τοὺς πόνους παρακαλοῦσε τὴν ἐμφανισθεῖσα ὄπτασία λέγοντας, 'ποῦ ἦσουν ἕως τώρα; γιατί δὲν ἐφανίσθηκες ἀπὸ τὴν ἀρχή, γιὰ νὰ μοῦ σταματήσης τὶς ὀδύνες;' Κι' ἦλθε πρὸς αὐτόν φωνή, "Ἀντώνιε, ἐδῶ ἡμουν, ἀλλὰ ἐπερίμενα νὰ ἰδῶ τὸν ἀγῶνα σου»⁸. Δὲν θὰ μὲ φθάση ὅμως ὁ χρόνος νὰ περιγράψω τὶς θεῖες θεοφάνειες γιὰ τὸν κάθε πατέρα⁹· εἶναι πάντως δυνατὸ νὰ ἀκούωμε γι' αὐτὲς ψαλλόμενες καθημερινὰ στὶς ἐκκλησίες.

- 47 Ἐμεῖς ὅμως, ἀφοῦ ἐδίδαχθήκαμε ἀπὸ τοὺς πατέρες μας ποὺ ἐδοκίμασαν τὴν ἐμπειρία στὸν καιρὸ μας, δὲν θεωροῦμε ἀπλάνευτες τὶς αἰσθητὲς φωτοφάνειες. Δὲν γνωρίζομε ὅμως νὰ γίνωνται αἰσθητὲς φωτοφάνειες σ' αὐτοὺς ποὺ διανύουν τὸν ἡσυχαστικὸ βίον κατὰ τὸ χρέος καὶ ἀφοσιώνονται στὴν ἀδιάλειπτη προσευχή, ἀλλὰ καὶ ἐδίδαχθήκαμε ὅτι ἡ πλάνη σὲ κάθε τέ-

8. Μ. Ἀθανασίου, *Βίος Ἁγίου Ἀντωνίου* 10, PG 26, 860A.

9. Πρβλ. Ἐβρ. 11, 32. Βλ. περὶ τούτου τοῦ θέματος σχετικὴ σημείωσι Ἀντιρρητ. 2, 15, 68.

ὄφθαλμὸς τοῦ σώματος ὡς αἰσθητικὴ ἔχων δύναμιν τὸ ἐπιφαι-
νόμενον ὁρῶν τυγχάνη. Καὶ τὰς τῶν ἀγίων δὲ ἐκείνας κατὰ
πνευματικὴν, ἀλλ' οὐ κατ' αἰσθητικὴν τελεσθῆναι πεπιστεύκα-
μεν δύναμιν, καὶ τοὺς ἀπαγορεύοντας, τοῦτ' ἀπαγορεύειν μεμυή-
5 μεθα, τὰς φαντασιώδεις καὶ κατ' αἴσθησιν φωτοφανείας. Ὁ δέ,
διὰ τὰς χαμαιζήλους καὶ γεμούσας πλάνης ταύτας, ἐκείνας τὰς
καὶ αὐτοῦ τοῦ νοῦ ὑψηλοτέρας πνευματικὰς θεωρίας καὶ φωτο-
φανείας τῶν ἱερῶς ἡσυχάζόντων διαβάλλων, ἔλαθεν ἑαυτὸν εἰς
τὸν Βελίαρ τὴν τοῦ ἀγαθοῦ πνεύματος παραγνωρίσας χάριν,
10 μᾶλλον δὲ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ κοινοῦ πλάνου πεφενάκισται δεινῶς.
Φῶς μὲν γὰρ οὐχ ἡ γνῶσις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀρετὴ κληθεῖη ἄν·
ἀλλ' οὐδ' αὕτη τελειοῦται χωρὶς ἐκείνου τοῦ φωτός· «τὴν γὰρ
ἐπαινετὴν ταπεινώσιν γνώση», φησί, «καὶ οὐκ ἀπατηθήση ἐν
σεαυτῷ παροῦσαν ἐν πλήθει φωτός ἀρρήτου καὶ προσευχῆς
15 ἔρωτι ἀμυθύτω»· καὶ αὐθις, «ψυχὴ προλήψεως ἐλευθερωθεῖσα,
πάντως θεῖον φῶς ἐθεάσατο»· καὶ πάλιν, «ἐν μὲν τοῖς εἰσαγω-
γικοῖς πληροφορία τοῦ κατὰ Θεὸν εἶναι αὐτῶν τὰ διαβήματα ἡ
τῆς ταπεινώσεώς ἐστι προσθήκη, ἐν δὲ τοῖς μέσοις ἡ τῶν πολέ-
μων ἀναχώρησις, ἐν δὲ τοῖς τελείοις ἡ τοῦ θείου φωτός προσ-
20 θήκη καὶ περιουσία». Ὁ δὲ θεῖος Διάδοχος, καθάπερ μικρὸν
ἀνωτέρω γέγραπται, «τὸ δὲ τέλειον», φησί, «τῆς ἀγάπης ἐκ τοῦ
φωτισμοῦ γνωσόμεθα». Συμεὼν δὲ ὁ ἔνθεος μεταφραστὴς ὑπο-
δύς τὸ πρόσωπον τοῦ τὰ τοιαῦτα μεγάλου Μακαρίου «τὸ ἐντε-
λέες», φησί, «τοῦ Χριστιανισμοῦ μυστήριον ὁ μέγας ἀπόστολος
25 Παῦλος ἐκάστη ψυχῇ δεδήλωκεν, ὅπερ ἐστὶν ἡ τοῦ ἐπουρανοῦ
φωτὸς ἐν ἀποκαλύψει καὶ δυνάμει τοῦ Πνεύματος ἔλλαμψις, ἵνα
μὴ τις τὸν διὰ γνώσεως νοημάτων φωτισμὸν μόνον τοῦ Πνεύ-
ματος εἶναι νομίσας κινδυνεύσῃ δι' ἄγνοιάν τε καὶ ραθυμίαν τοῦ
τελείου τῆς χάριτος ἀποτυχεῖν μυστηρίου. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ ὑπό-
30 δειγμα τῆς τῷ προσώπῳ Μωυσέως περικειμένης τοῦ Πνεύμα-

10. Ἰωάννου Συναῖτου, Κλίμαξ 25, PG 88, 996A.

11. Αὐτόθι, 26, PG 88, 1033B.

12. Αὐτόθι.

τοια θεωρία διαπιστώνεται απ' αυτό, ἂν ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ σώματος συμβαίνει νὰ βλέπη τὸ ἐμφανιζόμενον, διότι ἔχει αἰσθητικὴ δύναμι. Πιστεύομε δὲ ὅτι οἱ θεοφάνειες ἐκεῖνες τῶν ἁγίων ἐτελέσθησαν κατὰ πνευματικὴ καὶ ὄχι κατὰ αἰσθητὴ δύναμι καὶ ἔχομε διδαχθῆ ὅτι ὅσοι ἀπορρίπτουν, ἀπορρίπτουν τοῦτο, τὶς φαντασιώδεις καὶ κατ' αἴσθησι φωτοφάνειες. Αὐτὸς δὲ πού, ἐξ αἰτίας αὐτῶν τῶν χαμερπῶν καὶ γεμάτων πλάνη φωτοφανειῶν, διαβάλλει ἐκεῖνες τὶς ὑψηλότερες καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ νοῦ πνευματικὲς θεωρίες καὶ φωτοφάνειες τῶν ἱερῶς ἡσυχάζόντων, χωρὶς νὰ τὸ ἀντιληφθῆ μεταφέρει στὸν Βελίαρ τὴ χάρι τοῦ ἀγαθοῦ πνεύματος, ἢ μᾶλλον ἔχει δεινῶς ἐξαπατηθῆ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν κοινὸ πλάνο. Διότι φῶς δὲν θὰ μπορούσε νὰ ὀνομασθῆ μόνον ἢ γνῶσις, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀρετὴ· ἀλλὰ οὔτε αὐτὴ δὲν τελειώνεται χωρὶς ἐκεῖνο τὸ φῶς· διότι, λέγει, «θὰ γνωρίσης τὴν ἐπαινετὴ ταπείνωσι καὶ δὲν θὰ ἀπατηθῆς ἂν εἶναι μέσα σου μὲ πλῆθος ἀρρήτου φωτὸς καὶ ἀμύθητον ἔρωτα προσευχῆς»¹⁰. καὶ πάλι, «ψυχὴ πού ἀπαλλάχθηκε ἀπὸ τὶς προλήψεις καὶ ἀξιώθηκε τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν, ὅπωςδὴποτε εἶδε θεῖο φῶς»¹¹. καὶ πάλι, «στοὺς μὲν ἀρχαρίους ἐπιβεβαίωσις ὅτι τὰ διαβήματά τους εἶναι κατὰ τὸν Θεὸ εἶναι ἡ προσθήκη τῆς ταπεινώσεως, στοὺς μεσαίους εἶναι ἡ ἀναχώρησις τῶν πολέμων καὶ στοὺς τελείους ἡ προσθήκη καὶ ἀφθονία τοῦ θεοῦ φωτός»¹². Ὁ δὲ θεῖος Διάδοχος, ὅπως ἔχει γραφῆ λίγο παραπάνω, λέγει, «τὸ δὲ τέλει τῆς ἀγάπης θὰ γνωρίσωμε ἀπὸ τὸν φωτισμό»¹³. Ὁ Συμεών, ὁ ἔνθεος μεταφραστής, ὑποδυόμενος τὸ πρόσωπο τοῦ μεγάλου στὰ θέματα τοῦτα Μακαρίου, λέγει, «τὸ τέλει μυστήριον τοῦ Χριστιανισμοῦ ἔχει δηλώσει σὲ κάθε ψυχὴ ὁ μέγας ἀπόστολος Παῦλος, πού εἶναι ἡ ἔλλαμψις τοῦ ἐπουρανοῦ φωτὸς μὲ ἀποκάλυψι καὶ δύναμι τοῦ Πνεύματος, γιὰ νὰ μὴ νομίση κανεὶς ὅτι τοῦ Πνεύματος εἶναι μόνον ὁ διὰ τῆς γνώσεως τῶν νοημάτων φωτισμὸς καὶ ἀπὸ ἄγνοια καὶ ραθυμία κινδυνεύει ν' ἀποτύχουν τὸ τέλει μυστήριον τῆς χάριτος. Γι' αὐτὸ καὶ προσήγαγε τὸ ὑπόδειγμα τῆς δόξας τοῦ Πνεύματος πού περιέβαλε τὸ πρόσω-

13. *Κεφάλαια* 89, E. Des Places, Sources Chr. τόμ. 5, σ. 149.

τος δόξης εἰς παράστασιν ὠμολογημένην προήνεγκεν. 'Εἰ γὰρ τὸ καταργούμενον', φησί, 'διὰ δόξης, πολλῶ μᾶλλον τὸ μένον ἐν δόξῃ', καταργούμενον εἰρηκῶς διὰ τὸ θνητῶ σώματι Μωυσέως περικειῖσθαι τὴν δόξαν· ἔδειξε δὲ τὴν ἀθάνατον ἐκείνην τοῦ
 5 Πνεύματος ἐν ἀποκαλύψει δόξαν νῦν ἐν τῷ ἀθανάτῳ τοῦ ἔσω ἀνθρώπου προσώπῳ τοῖς ἀξίοις ἀκαταργήτως ἐλλάμπεσθαι. Φησὶ γοῦν, 'ἡμεῖς δὲ πάντες', τουτέστιν οἱ κατὰ τελείαν πίστιν ἐκ τοῦ Πνεύματος γεννηθέντες, 'ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτριζόμεθα, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορ-
 10 φούμενοι ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ Κυρίου Πνεύματος'».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'

**Ὅτι ἀφρόνως ὁ Ἀκίνδυνος καὶ τὸ ἰδιαίτερον ἑαυτοῦ φῶς ὁ-
 ρᾶν φησι τὸν δι' ἀρετῆς κεκαθαρμένον νοῦν χωρὶς θεοῦ
 φωτισμοῦ καὶ κακοβούλως μᾶλλον ἢ τὴν ἄλλην τῆς ψυ-
 χῆς παράκλησιν ἐκφεύγειν τοῦτο παραινεῖ**

48 Ἄλλ' ὁ τὰ αὐτὰ καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ νῦν μὲν ἀπαγορεύων, νῦν δ' ὑπαγορεύων ρᾶστα, καὶ ταῦτ' ἐν ἐνὶ συντάγματι, καὶ οὕτως ἐκ τοῦ σύνεγγυς περιτρεπόμενος, δι' ὧν μὲν εἶπεν ἄρτι σατανικὰς
 15 ἀπεδείκνυ τὰς κατ' αἴσθησιν φωτοφανείας, διὰ τούτων διαβάλλων τὰς πνευματικάς, ἄρχεται δ' ἐντεῦθεν ταύτας ἀπλανεῖς ἐπὶ κακῶ κατασκευάζειν. Ἡ δὲ τῆς αὐτῶ πρὸς τάναντιώτατα μεταχωρήσεως ἀρχή, μικτὴ πῶς ἐστὶν ἐξ ἀμφοτέρων τῶν δοξῶν καὶ οὐ λίαν καταφανῆ ποιεῖται τὴν διαφορὰν. «Ὅρᾶν γὰρ δεῖ
 20 ποτέ» φησι «καὶ φῶς οἶεσθαι κατὰ τινὰς τῶν πατέρων τὴν φωτεινὴν καὶ καθαρὰν καρδίαν, ἀλλὰ φῶς παρακλήσεως,

πο τοῦ Μωυσέως γιὰ παραδεδεγμένη ἀπόδειξι. Διότι λέγει, ‘ἂν τὸ καταργούμενο καταργῆται διὰ τῆς δόξης πολὺ περισσότερο τὸ παραμένον διὰ δόξης παραμένει’¹⁴, καταργούμενο λέγοντας γιὰ τὸν λόγο ὅτι ἡ δόξα περιέβαλε τὸ θνητὸ σῶμα τοῦ Μωυσέως· ἔδειξε δὲ ἐκείνη τὴν ἀθάνατη δόξα τοῦ Πνεύματος μὲ ἀποκάλυψι τῶρα μέσα στὸ ἀθάνατο πρόσωπο τοῦ ἔσω ἀνθρώπου νὰ ἐλλάμπεται στοὺς ἀξίους ἀκαταργήτως. Λέγει λοιπόν, ‘ὅλοι ἐμεῖς’, δηλαδή ὅσοι ἐγεννηθήκαμε κατὰ τὴν τελεία πίστι ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, ‘κατοπτριζόμεστε μὲ ἀκάλυπτο πρόσωπο τῇ δόξᾳ τοῦ Κυρίου καὶ μεταμορφωνόμεστε στὴν ἴδια εἰκόνα ἀπὸ δόξᾳ σὲ δόξα σὰν ἀπὸ τὴν ἐνέργεια τοῦ Κυρίου Πνεύματος’¹⁵»¹⁶.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 13

ἽΟτι ἀφρόνως ὁ Ἀκίνδυνος λέγει ὅτι ὁ ἀπὸ τὴν ἀρετὴ καθαυμένος νοῦς βλέπει τὸ ἰδιαίτατο φῶς τοῦ χωρὶς θεῖο φωτισμὸ καὶ κακοβούλως παραινεῖ νὰ ἐκφεύγωμε τοῦτο περισσότερο ἀπὸ τὴν ἄλλη παράκλησι τῆς ψυχῆς

48 ἼΑλλ’ αὐτὸς ποὺ εὐκόλα ἄλλοτε ἀπαγορεύει κι’ ἄλλοτε ὑπαγορεύει τὰ ἴδια καὶ στὴν ἴδια συνάφεια, καὶ μάλιστα σ’ ἓνα σύγγραμμα κι’ ἔτσι μεταβάλλει συχνὰ ἀπόψεις, μὲ αὐτὰ ποὺ εἶπε τῶρα ἀπέδειξε ὅτι εἶναι σατανικῆς οἱ κατ’ αἴσθησι φωτοφάνειες, διαβάλλοντας μὲ αὐτὲς τὶς πνευματικῆς, καὶ ἀρχίζει ἀπὸ ἐδῶ νὰ τὶς παρουσιάζη γιὰ κακὸ σκοπὸ ἀπλάνευτες. ἼΗ δὲ ἀρχὴ τῆς μεταβάσεώς του πρὸς τὰ ἐντελῶς ἀντίθετα εἶναι κάπως μικτὴ κι’ ἀπὸ τὶς δυὸ δοξασίες καὶ δὲν καθιστᾶ πολὺ φανερὴ τὴ διαφορὰ. Διότι λέγει, «πρέπει νὰ νομίζωμε, σύμφωνα μὲ μερικὸς ἀπὸ τοὺς πατέρες, ὅτι ἡ φωτεινὴ καὶ καθαρὴ καρδιὰ βλέπει καὶ φῶς, ἀλλὰ φῶς παρακλήσεως, καθὼς καὶ φόβου

14. *B' Κορ.* 3, 11.

15. *B' Κορ.* 3, 18.

16. *Περὶ ἐλευθερίας νοῦς* 21, PG 34, 956ABC.

ὡσπερ καὶ φόβον Θεοῦ, διὰ τοῦ Πνεύματος ἐνεργούμενον ἢ τὸ ἑαυτοῦ φῶς ὁρᾶν τὸν νοῦν κατὰ τὸν μέγαν Διάδοχον, οὐ τὸ ἄκτιστον καὶ ὑπερούσιον· καὶ τοῦτο δὲ τὸ οἰκεῖον διὰ τὰς πλάνας ἐκνεύειν, εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ καταφεύγοντας τὴν ἐξ ὅλης
5 ψυχῆς καὶ καρδίας καὶ διανοίας ἐνεργουμένην».

49 Παραινεῖ μὲν οὖν καὶ φῶς οἶεσθαι τὴν καρδίαν, δηλαδὴ τὸν νοῦν, ὁρᾶν οἰκεῖον, ὃ γνῶσις οὐκ ἔστιν, οὐ μέντοι τὸ ἄκτιστον, οὐδ' ἐκεῖνο λαμβάνων ἐπὶ νοῦν, ὡς ὃ τοῖς αἰσθητοῖς ἥλιος, τοῦτο τοῖς νοητοῖς Θεός. Φῶς μὲν οὖν ὀφθαλμῶν ὑγίαι-
10 νότων, καθ' ὃ φῶς ἐντελεχεῖα γίνονται τοῦ ἡλίου ὄντος ὑπὲρ γῆν, ποῖον; Οὐ τὸ ἡλιακόν; Καὶ φῶς ἄρα νοῦ διὰ τῶν θείων ἐντολῶν κεκαθαρμένου, καθ' ὃ φῶς ὄντως γίνεται ὁ νοῦς, τί ἄλλο ἢ τὸ θεϊκόν; «Τοῖς μὲν γὰρ αἰδίοις», φησὶν, «αὐτός ἐστι φῶς ὁ Θεός καὶ οὐκ ἄλλο. Τί γὰρ ἔδει φωτὸς δευτέρου τοῖς τὸ μέγι-
15 στον ἔχουσι;». Διὸ καὶ οἱ τούτου μὴ τυχόντες Ἕλληγές τε καὶ βάρβαροι, καίτοι γνῶσιν οὐ μετρίαν ἔχοντες, ὅμως σκότος ἀντικρύς ἐστι, τοῦ θεϊκοῦ φωτὸς ὡς πορρωτάτω γεγονώς, οὗ χωρὶς οὐδὲ τὸ ἑαυτοῦ φῶς δύναται ἂν ὁρᾶν ὁ νοῦς. «Εἴ τις» γάρ, φησί, «βούλοιο ἰδεῖν τὴν τοῦ νοῦ κατάστασιν, στερησάτω ἑαυτὸν
20 πάντων τῶν νοημάτων, καὶ τότε ὄψεται αὐτὸν σαπφείρῳ ἢ οὐρανίῳ χρώματι παρεμφερῆ». Τοῦτο δὲ ποιῆσαι ἄνευ ἀπαθείας τῶν ἀδυνάτων ἐστί· Θεοῦ γὰρ χρεία συνεργοῦντος καὶ ἀναπνέοντος αὐτῷ τὸ συγγενὲς φῶς.

50 Παραινεῖ μὲν οὖν καὶ ὁ Ἀκίνδυνος ἐντύθα, φῶς οἶεσθαι
25 κατὰ τινὰς τῶν πατέρων τὴν καρδίαν ὁρᾶν οἰκεῖον, ὃ γνῶσις ἢ διάθεσις τις οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ καὶ φῶς ὁρᾶν παρακλήσεως. Τὸ

Θεοῦ, ἐνεργούμενο διὰ τοῦ Πεύματος ἢ ὅτι ὁ νοῦς κατὰ τὸν μέγαν Διάδοχο βλέπει τὸ δικό του φῶς, ὄχι τὸ ἄκτιστο καὶ ὑπερούσιο· καὶ τοῦτο δὲ τὸ σημεῖο ἐξ αἰτίας τῶν πλανῶν πρέπει νὰ τὸ ἀπορρίπτωμε, καταφεύγοντας στὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, πού ἐνεργεῖται ἀπὸ ὅλη τὴν ψυχὴ καὶ τὴν καρδιὰ καὶ τὴ διάνοια».

- 49 Προτρέπει λοιπὸν νὰ νομίζωμε ὅτι ἡ καρδιά, δηλαδὴ ὁ νοῦς, βλέπει καὶ οἰκεῖο φῶς, τὸ ὁποῖο δὲν εἶναι γνῶσις, ὄχι ὅμως τὸ ἄκτιστο, χωρὶς νὰ σκεφθῆ ὅτι ἐκεῖνο πού εἶναι γιὰ τὰ αἰσθητὰ ὁ ἥλιος, τοῦτο εἶναι γιὰ τὰ νοητὰ ὁ Θεός¹. Φῶς λοιπὸν τῶν ὑγιῶν ὀφθαλμῶν, κατὰ τὸ ὁποῖο γίνονται αὐτοὶ ἐνεργεῖα φῶς ὅταν ὁ ἥλιος εἶναι ἐπάνω ἀπὸ τὴ γῆ, ποιός εἶναι; Ὁχι τὸ ἡλιακό; Καὶ φῶς λοιπὸν τοῦ νοῦ, ὅταν εἶναι καθαρὸς διὰ τῶν θείων ἐντολῶν, κατὰ τὸ ὁποῖο ὁ νοῦς γίνεται πραγματικὰ φῶς, τί ἄλλο εἶναι παρὰ τὸ θεϊκό; Διότι, λέγει, «γιὰ τὰ αἴδια μὲν ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς εἶναι φῶς καὶ ὄχι ἄλλο. Διότι τί χρειάζονται δεῦτερο φῶς αὐτοὶ πού ἔχουν τὸ μεγαλύτερο;»². Γι' αὐτὸ κι' ἐκεῖνοι πού δὲν τὸ ἐπέτυχαν, Ἕλληνες καὶ βάρβαροι, ἂν καὶ ἔχουν γνῶσι ὄχι μέτρια, ὅμως εἶναι σκοτισμένοι. Ὁ πονηρὸς ὅμως, ἂν καὶ ἐξ αἰτίας τῆς ὀξυνοίας του, τὴν ὁποία χρησιμοποιεῖ γιὰ κακῶ, λέγεται πονηρὸς, ὅμως εἶναι σαφῶς σκότος, διότι ἐπῆγε πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὸ θεϊκὸ φῶς, χωρὶς τὸ ὁποῖο ὁ νοῦς δὲν θὰ μπορούσε νὰ ἰδῆ οὔτε τὸ δικό του φῶς. Διότι λέγει, «ὅποιος θέλει νὰ ἰδῆ τὴν κατάστασι τοῦ νοῦ, ἅς στερήσῃ τὸν ἑαυτὸ του ὄλων τῶν νοημάτων, καὶ τότε θὰ τὸν ἰδῆ παρόμοιο μὲ σάπφειρο ἢ οὐράνιο χρῶμα»³. Νὰ τὸ κάμη ὅμως αὐτὸ χωρὶς ἀπάθεια εἶναι ἀδύνατο· διότι ὑπάρχει χρεία τοῦ Θεοῦ, πού συνεργεῖ καὶ ἐμπνέει σ' αὐτὸν τὸ συγγενές φῶς.

- 50 Παραινεῖ λοιπὸν καὶ ὁ Ἀκίνδυνος ἐδῶ νὰ νομίζωμε, σύμφωνα μὲ μερικοὺς ἀπὸ τοὺς πατέρες, ὅτι ἡ καρδιά βλέπει φῶς οἰκεῖο, τὸ ὁποῖο δὲν εἶναι γνῶσις ἢ διάθεσις, ἀλλὰ καὶ ὅτι βλέ-

3. Εὐαγγρίου, *Κεφάλαια πρακτικὰ πρὸς Ἀνατόλιον* 70, PG 40, 1244A.
Βλ. καὶ Νείλου, *Περὶ διαφορῶν πονηρῶν λογισμῶν* 18, PG 79, 1221B.

μέντοι φῶς τοῦ νοῦ διὰ τὰς πλάνας ἀποφεύγειν αὐτὸς αὐθις πα-
 ραινεῖ. Ἄλλ', ὧ μύστα καὶ διδάσκαλε τῶν ἀπορρήτων, φαίη ἄν
 τις δικαίως πρὸς αὐτόν, ἔστι καὶ πεπλανημένη παράκλησις. Διὸ
 καὶ ὁ τῆς Κλίμακος Ἰωάννης «ἀπωθοῦ», φησὶν, «ὡς οὐκ ἄξιος
 5 ἐν χειρὶ ταπεινώσεως, ἐπιδημοῦσαν χαράν, ἵνα μὴ λίαν εὐπαρα-
 δεκτος ὢν, δέξῃ λύκον ἀντὶ ποιμένος»· καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν,
 «σκοπεῖ τὴν ἐπιδημοῦσαν ἡδύτητα, μήπως ἐκ πικρῶν ἰατρῶν,
 μᾶλλον δὲ ἐπιβούλων, δολίως συνεκεράσθη». Πῶς οὖν οὐχὶ καὶ
 ὁ φῶς εἶναι λέγεις ἡδύτητός τε καὶ παρακλήσεως ἐκνεύειν νοῦ-
 10 θετεῖς, ἀλλὰ τὸ τοῦ νοῦ μόνον; Ὁρᾶς ὅπως ματαιολόγος ὑπάρ-
 χεις καὶ φρεναπάτης; Ὁ μάλιστα πάντων ἐκ τῶν ἐφεξῆς ἐνταῦ-
 θα γενήσεται κατάδηλον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'

**Ὅτι ἐξ ὧν νῦν αὐθις ὁ αὐτὸς φησι πάντας τοὺς ἀπ' αἰῶνος καὶ
 προφήτας καὶ ἀποστόλους καὶ πατέρας καὶ μάρτυρας
 πεπλανημένους εἶναι καὶ μεμνηότας ὁ τάλας
 ἀποφαίνεται**

51 Ὁ γὰρ πᾶσαν αἰσθητὴν φωτοφάνειαν σατανικὴν ἀποφηνά-
 μενος καὶ τοὺς τοιοῦτό τι βλέποντας πεπλανημένους εἶναι καὶ
 15 δαιμονιώδεις καὶ ἀνεπιγνώμονας τῆς ἐκ τῶν θείων ἐντολῶν καὶ
 τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ φωτοφανείας, ἣν γνῶσιν εἶναι τίθεται
 καὶ φῶς γνώσεως μόνον ἀπλανέστατον, ὁ ταῦτα διδάξας
 διαρρήδην ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενόμενος καὶ νῦν αὐθις φανερώς
 εἰπὼν «ὁρᾶν δεῖν οἶεσθαι τὴν καθαρὰν καρδίαν καὶ φῶς οὐ πα-
 20 ρακλήσεως μόνον ἀλλὰ καὶ τὸ ἰδιαίτατον ἑαυτοῦ φῶς τὸν νοῦν
 ὁρᾶν» προστίθησι γράφων «καὶ ὁράσεις θείας, ἀλλ' ἐν σχήμασι-

1. Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος 40, 5, PG 36, 364B.

2. Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος 44, 3, PG 36, 609C.

πει φῶς παρακλήσεως. Τὸ φῶς ὅμως τοῦ νοῦ παραινεῖ πάλι ὁ ἴδιος νὰ τὸ ἀποφεύγωμε ἐξ αἰτίας τῶν πλανῶν. Ἀλλά, ὦ μύστη καὶ διδάσκαλε τῶν ἀπορρήτων μυστηρίων, θὰ μπορούσε νὰ τοῦ εἰπῆ κανεὶς δικαίως, ὑπάρχει καὶ πλανερὴ παράκλησις. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος λέγει, «νὰ ἀπωθῆς, ὡς μὴ ἄξιος νὰ ἐπιδοθῆς στὴν ταπείνωσι, χαρὰ πὺ ἐρχεται, γιὰ νὰ μὴ δεχθῆς ὡς εὐκολοπαράδοχος λύκο ἀντὶ γιὰ ποιμένα»⁴. Καὶ ἄλλοῦ πάλι, «πρόσεχε τὴ γλυκύτητα πὺ ὑπάρχει, μὴπως ἔχει παρακευασθῆ ἀπὸ πικροὺς ἰατροὺς, μᾶλλον δὲ ἐπιβούλους»⁵. Πῶς λοιπὸν δὲν συμβουλεύεις νὰ ἀρνούμαστε αὐτὸ πὺ λέγεις ὅτι εἶναι φῶς γλυκύτητος καὶ παρακλήσεως, ἀλλὰ μόνο τοῦ νοῦ; Βλέπεις πόσο ματαιολόγος καὶ πλάνος εἶσαι; Τοῦτο μάλιστα θὰ γίνῃ ὀλοφάνερο ἀπὸ τὰ ἐπόμενα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 14

Ἔστι μὲ ὅσα λέγει πάλι τώρα ὁ ταλαίπωρος διακηρῶσει
ὅτι εἶναι πλανημένοι καὶ μανιακοὶ ὅλοι οἱ ἀπὸ
τοὺς αἰῶνες προφήτες καὶ ἀπόστολοι καὶ
πατέρες καὶ μάρτυρες

- 51 Ἐχαρακτήρισε λοιπὸν κάθε αἰσθητὴ φωτοφάνεια σατανική καὶ διεκήρυξε ὅτι ὅσοι βλέπουν κάτι τέτοιο εἶναι πλανημένοι καὶ δαιμονιώδεις καὶ ἀδαεῖς τῆς θεοφανείας πὺ προέρχεται ἀπὸ τὶς θεῖες ἐντολὲς καὶ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, τὴν ὅποια μόνο θεωρεῖ γνῶσι καὶ φῶς γνώσεως ἀπλανέστατο. Αὐτὸς πὺ ἐδίδασκε τοῦτα φανερά, ἀφοῦ ἔφθασε σὲ τέτοιο σημεῖο τοῦ λόγου καὶ εἶπε πάλι φανερά «ὅτι, πρέπει νὰ νομίζωμε ὅτι ἡ καθαρὴ καρδιὰ βλέπει καὶ ὅτι ὁ νοῦς βλέπει φῶς ὄχι μόνο παρακλήσεως ἀλλὰ καὶ τὸ ἰδιαίτερο φῶς του», προσθέτει γράφοντας «καὶ

4. Κλίμαξ 7, PG 88, 813C.

5. Χωρίο πὺ δὲν ἀνιχνεύθηκε.

καὶ τύποις καὶ συμβόλοις, καθάπερ οἱ προφηῆται ἐώρων». Καὶ μὴν αὐτὸς οὗτός ἐστιν ὁ μικρὸν ἀνωτέρω προενεγκῶν ἐπὶ λέξεως, ὅτι «πᾶν τὸ ἐν σχήματι φαινόμενον τῷ νῶ ἐκ τῆς τοῦ ἐχθροῦ κακοτεχνίας γίνεται», νῦν δέ, «ὄρᾶν» φησι «τὴν φωτεινὴν καὶ καθαρὰν καρδίαν καὶ φῶς καὶ ὀράσεις θείας, ἀλλ' ἐν σχήμασι καὶ τύποις καὶ συμβόλοις, καθάπερ οἱ προφηῆται ἐώρων καὶ οἱ τῆς χάριτος, ἐν εἴδει περιστερᾶς καὶ πυρίνων γλωσσῶν καὶ οὗτοι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐωρακότες, ἢ διὰ τοῦ θείου τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν σώματος τὴν αὐ-
10 τοῦ δόξαν τε καὶ θεότητα οὐκ αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν ἀμεσίτευτον· οὐ γὰρ τελεωτέρας ἡμᾶς αὐτοὺς ἀξιῶσομεν χάριτος τῶν ἀποστόλων, ὅτε καὶ τοὺς θείους προφήτας ὑπερανέβημεν».

52 Ὅρᾶτε δὴ τὴν μετριοφροσύνην τοῦ ἀνδρὸς ὄση; Τάχα πρὸς μόνην τὴν αὐτοῦ μεγαλόνοιαν, ἣν καὶ ταύτην ὄρᾶτε προκειμέ-
15 νην, συμμετρεῖσθαι καὶ παραβάλλεσθαι δικαίᾳ καταλλήλως ἔχουσα διαφερόντως. Ἄλλ', ὧ μετριώτατε τὸ ἦθος καὶ διαβατικώτατε τὸν νοῦν, πᾶν τὸ ἐν σχήμασι καὶ τύποις καὶ συμβόλοις οἷοις αὐτὸς ὑπαγορεύεις (σὸς γάρ ἐστι λόγος ἐπὶ τούτου καὶ αὐτὸς γεγραμμένος τοῦ συγγράμματος, ὡς «πάντα τὰ θεῖα σύμβο-
20 λα σωματικαί εἰσιν ὑπογραφαὶ καὶ πλάσεις ἐπὶ τὴν ἀφανῆ ἀλήθειαν, τουτέστι τὴν γνῶσιν, ἀνάγουσαι»)· πᾶν οὖν τὸ ἐν σχήμασι καὶ τύποις καὶ συμβόλοις τοιούτοις, αἰσθητόν· οὐδὲν γὰρ τῶν ὄντως σωματικῶν οὐκ αἰσθητόν. Εἰ οὖν πάνθ' ὅσα ἐν φωτὶ εἶδον οἱ προφηῆται καὶ οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ τούτων διάδοχοι, πρὸς
25 δὲ καὶ τὸ τῶν μαρτύρων λογικὸν νέφος, μᾶλλον δὲ πνευματικόν, καὶ ὁ τῶν ὀσίων ἱερὸς κατάλογος, ἐν σχήμασι καὶ τύποις καὶ συμβόλοις εἶδον ὁποίοις φῆς αὐτός, πάντες οὐκοῦν αἰσθητῆς ἔτυχον φωτοφανείας κατὰ τὸν σὸν ἐνταῦθα λόγον, ἦν σατανικὴν πλάνην ἀπεκάλεις πρὸ μικροῦ χριστιανοῖς ἅπασιν ἀποτρόπαιόν
30 τε καὶ φευκτὴν. Διὸ καὶ τοὺς πατέρας ἰσχυρίζου παραινεῖν ὡς

θεῖες ὀράσεις, ἀλλὰ σὲ σχήματα καὶ τύπους καὶ σύμβολα, ὅπως ἔβλεπαν οἱ προφῆτες». Καὶ ὁμοῦς αὐτὸς ὁ ἴδιος εἶναι πού λίγο παραπάνω ἀνέφερε κατὰ λέξι, ὅτι «κάθε τι πού φαίνεται σὲ σχῆμα στὸ νοῦ γίνεται ἀπὸ τὴν κακοτεχνία τοῦ νοῦ», τώρα δὲ λέγει, «ὅτι βλέπει ἡ φωτεινὴ καὶ καθαρὴ καρδιὰ καὶ φῶς καὶ ὀράσεις θεῖες ἀλλὰ σὲ σχήματα καὶ τύπους καὶ σύμβολα, ὅπως ἔβλεπαν οἱ προφῆτες καὶ οἱ ἄνθρωποι τῆς χάριτος, πού καὶ αὐτοὶ εἶδαν τὸ ἅγιο Πνεῦμα σὰν εἶδος περιστερᾶς καὶ πυρίνων γλωσσῶν, ἢ διὰ τοῦ θείου σώματος τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ καὶ Θεοῦ μας τῆ δόξα καὶ θεότητὰ του ὄχι αὐτὴ καθ' ἑαυτὴ ἀμεσίτευτη· διότι δὲν θ' ἀξιῶσωμε τοὺς ἑαυτοὺς μας τελειότερη χάρι ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους, ὅποτε θὰ ξεπεράσουμε καὶ τοὺς θείους προφῆτες».

- 52 Βλέπετε πόση εἶναι ἡ μετριοφροσύνη τοῦ ἀνθρώπου; Ἴσως πρὸς μόνη τῆ μεγαλόνοιά του, πού κι' αὐτὴν τῆ βλέπετε νὰ ὑπάρχη, εἶναι σωστὸ νὰ συμμετρῆται καὶ νὰ παραβάλλεται, διότι εἶναι ἐξαιρετικὰ κατάλληλη. Ἀλλὰ, ὦ μετριώτατε στὸ ἦθος καὶ εὐφύεστατε στὸ νοῦ, κάθε τι πού εἶναι σὲ σχήματα καὶ τύπους καὶ σύμβολα σὰν αὐτὰ πού εἰσηγεῖσαι ἐσὺ (διότι δικός σου λόγος εἶναι, γραμμένος στὸ ἴδιο σύγγραμμα, ὅτι «ὄλα τὰ θεῖα σύμβολα εἶναι σωματικὲς ζωγραφιὲς καὶ πλάσματα πού ἀνάγουν στὴν ἀφανῆ ἀλήθεια, δηλαδὴ στὴ γνῶσι»)· κάθε τι λοιπὸν πού εὐρίσκεται σὲ τέτοια σχήματα καὶ τύπους καὶ σύμβολα, εἶναι αἰσθητό· διότι τίποτε ἀπὸ τὰ πράγματι σωματικὰ δὲν εἶναι μὴ αἰσθητό. Ἄν λοιπὸν ὄλα ὅσα εἶδαν οἱ προφῆτες καὶ οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ διάδοχοί τους, κι' ἐπὶ πλέον τὸ λογικὸ νέφος τῶν μαρτύρων, μᾶλλον δὲ τὸ πνευματικὸ, καὶ ὁ ἱερὸς κατάλογος τῶν ὁσίων, σὲ σχήματα καὶ τύπους καὶ σύμβολα τὰ εἶδαν, σὰν αὐτὰ πού ἐσὺ λέγεις. Ὅλοι λοιπὸν ἐπέτυχαν αἰσθητὴ φωτοφάνεια κατὰ τὸν ἐδῶ λόγο σου, τὴν ὁποία πρὸ ὀλίγου ἀποκαλοῦσες σατανικὴ πλάνη ἀποτρόπαια καὶ ἀποφευκτὴ ἀπὸ ὄλους τοὺς Χριστιανούς. Γι' αὐτὸ ἰσχυρίζονται ὅτι παραινεῖς καὶ τοὺς πατέρες ν' ἀποφεύγουν ὅπωςδῆποτε κάθε αἰσθητὴ

ἀπὸ σατανικῆς πλάνης φεύγειν πᾶσαν αἰσθητὴν φωτοφάνειαν ὅπωςδῆποτε. Τὸ γὰρ «ὅπωςδῆποτε» τοῦτο προσγεγραμμένον παρὰ σοῦ καὶ τὰ τοῖς ἀγίοις ἐν σχήμασι καὶ τύποις φανέντα συμπεριβάλλει καὶ τῆς ἀπλανοῦς φωτοφανείας ἐκβάλλει φανερωῶς.

53 Ἄλλὰ καὶ τοὺς ταύτην διώκοντας ἀγνοεῖν ἔλεγες, ὡς αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἢ τῶν θείων ἐντολῶν πρᾶξις ἢ ἀνείδεός ἐστι καὶ ἀπλανῆς φωτοφάνεια, μηδὲ τὴν τοῦ ἐντειλαμένου δυσωπηθεῖς ἐπαγγελίαν, ἥξειν καὶ ἐμφανίσεσθαι καὶ ἐνοικήσειν ὑπεσχημένου τοῖς τετηρηκόσι τὰς αὐτοῦ θείας ἐντολάς. Οἴεσθαι τοίνυν
10 ἄμφω κατὰ σὲ χρεῶν καὶ σατανικὴν πλάνην πᾶν τὸ ἐν σχήματι πεφηνὸς ὅπωςδῆποτε καὶ τοὺς ἐξ αἰῶνος προφήτας καὶ ἀποστόλους καὶ πατέρας καὶ μάρτυρας ὄραν τῇ καρδίᾳ, δηλαδὴ τῶ νῶ, καὶ φῶς καὶ ὀράσεις θείας ἀλλ' ἐν σχήμασι καὶ τύποις, ὡς ἐγὼ μὲν φρίττω καὶ διανοούμενος τὸ προφαινόμενον ἐκ τούτων
15 βλάσφημον, σὺ δὲ δῆλος εἶ μηδὲν διαστέλλων μεταξὺ Θεοῦ καὶ Μαμωνᾶ, καὶ μαινομένων τε καὶ θεοφορουμένων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'

Ὅτι καὶ τὸ τῆς τοῦ Κυρίου ἐνανθρωπήσεως μυστήριον διαβάλλει τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ σύμβολον εἶναι λέγων τοῦ φωτὸς ἐκείνου, ὡς τὴν ἐωραμένην τῷ Βαπτιστῇ περιστερὰν σύμβολον τοῦ Πνεύματος, ἐν ᾧ καὶ ὅτι πίστεως ἀλλ' οὐκ ἀποδείξεώς εἰσι ρήματα ὅσα παρ' ἡμῶν περὶ τε τῶν προφητικῶν θεαμάτων καὶ τοῦ θείου λέγεται φωτὸς

54 Τί δὲ καὶ τὸ εἶδος τῶν γλωσσῶν καὶ τῆς περιστερᾶς προ-

φωτοφάνεια, σὰν ἀπὸ σατανικὴ πλάνη. Διότι τοῦτο τὸ «ὄπωσ-
δήποτε», γραμμένο ἀπὸ σένα συμπεριβάλλει καὶ τὰ φανέντα
στοὺς ἀγίους μὲ σχήματα καὶ τύπους καὶ τὰ βγάζει φανερὰ ἀπὸ
τὴν ἀπλάνευτη φωτοφάνεια.

- 53 Ἄλλὰ ἔλεγες ὅτι καὶ ὅσοι ἐπιδιώκουν αὐτὴν ἀγνοοῦν ὅτι ἡ
ἴδια καθ' ἑαυτὴν ἢ πρᾶξις τῶν θείων ἐντολῶν εἶναι καὶ ἄμορφη
καὶ ἀπλάνευτη φωτοφάνεια χωρὶς νὰ σεβασθῆς οὔτε τὴν ἐπαγ-
γελία ἐκείνου τοῦ ἐντολέως πού ὑποσχέθηκε ὅτι θὰ ἔλθῃ καὶ θὰ
ἐμφανισθῆ καὶ θὰ ἐνοικήσῃ σ' αὐτοὺς πού ἔχουν τηρήσει τις
θεῖες ἐντολές¹. Πρέπει λοιπὸν νὰ νομίζωμε κατὰ τὴ γνώμη σου
καὶ τὰ δύο· πρῶτα ὅτι κάθε τι πού φαίνεται ὄπωσδήποτε σὲ
σχῆμα εἶναι σατανικὴ πλάνη κι' ἔπειτα ὅτι οἱ ἀνὰ τοὺς αἰῶνες
προφῆτες καὶ ἀπόστολοι καὶ πατέρες καὶ μάρτυρες βλέπουν μὲ
τὴν καρδιά, δηλαδὴ μὲ τὸ νοῦ, καὶ φῶς καὶ ὀράσεις θεῖες, ἀλλὰ
σὲ σχήματα καὶ τύπους, ὥστε ἐγὼ μὲν φρίττω, καὶ ἀπλῶς ὅταν
σκέπτομαι τὴν ἀπὸ αὐτὰ ἐκφραζομένη βλασφημία, ἐσὺ ὅμως
εἶναι φανερό ὅτι δὲν εὐρίσκεις καμμιά ἀπόστασι μεταξὺ Θεοῦ
καὶ Μαμωνᾶ, μαινομένων καὶ θεοφορουμένων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 15

Ἦ Ὅτι ὁ Ἀκίνδυνος διαβάλλει καὶ τὸ μυστήριον τῆς ἐνανθρωπή-
σεως τοῦ Κυρίου, λέγοντας ὅτι τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ εἶ-
ναι σύμβολο ἐκείνου τοῦ φωτός, ὅπως καὶ ἡ περιστερὰ
πού ἐμφανίσθηκε στὸ Βαπτιστὴ σύμβολο τοῦ Πνεύματος·
ὅπου ἐκτίθεται καὶ ὅτι ὅσα ἀναφέρονται ἀπὸ μᾶς
περὶ τῶν προφητικῶν θεαμάτων καὶ τοῦ θείου φωτός
εἶναι λόγια πίστεως καὶ ὄχι ἀποδείξεως

- 54 Γιὰ ποιὸ λόγο προβάλλεις καὶ τὸ εἶδος τῶν γλωσσῶν καὶ

1. *1ω.* 14, 21-23.

βάλλη κατά τῆς λαμπρότητος τῆς θείας φύσεως; Οὐδεὶς γὰρ τοιοῦτον εἶδος αἰδίως κεκτηῖσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐθεολόγησεν ἢ ἐνενόησεν. «Ἀνάρχως» δέ, φησὶν, «ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθεὶς, τὴν φυσικὴν ἀκτῖνα ἀναρχον κέκτηται τῆς θεότητος, οὐχ ὕστερον τὸ εἶναι, οὐδὲ αὐτὴν τὴν δόξαν προσλαμβάνομενος· καὶ ἡ δόξα τῆς θεότητος καὶ δόξα τοῦ σώματος γίνεται». Πῶς οὖν εἶδεν Ἡσαΐας μὲν θρόνον ὑψηλὸν καὶ ἐπηρμένον, Ἰεζεκιήλ δὲ ἄρματα, ὁ δὲ βαπτιστῆς ἐν εἰδει περιστερᾶς αὐτὸ τὸ Πνεῦμα, φαίης ἄν; Σὲ δὴ μᾶλλον ἡμεῖς ἀντερωτήσωμεν, τὸν 10 πρότερον ἀποφηνάμενον πλάνην εἶναι πᾶσαν αἰσθητὴν φωτοφάνειαν ὅπωςδήποτε καὶ κακοτεχνίαν τοῦ ἐχθροῦ πᾶν τὸ ἐν σχήματι φαινόμενον, πῶς οἱ προφήται καὶ οἱ τῆς χάριτος ἐν σχήμασι καὶ τύποις εἶδον, καθάπερ καὶ αὐτὸς νῦν αὐθις ὡμολόγησας; Ἐπεὶ δὲ καὶ τὴν φωτεινὴν καρδίαν νῦν ἔφης τὰ τοιαῦτα 15 βλέπειν, πῶς ἡ καρδία σχήματα καὶ τύπους βλέπει καὶ περιστερᾶς εἶδος καὶ γλωσσῶν;

55 Ἡμεῖς δ' ἴσμεν καὶ πιστεύομεν, τοῖς πατερικοῖς μεμνημένοι λόγοις, οὐ καρδία μόνον ἀλλὰ καὶ ὀφθαλμοῖς ἰδεῖν ἔσθ' ὅτε καὶ τοὺς προφήτας καὶ τοὺς ἀποστόλους καὶ πολλοὺς τῶν μετ' αὐ- 20 τοὺς ἀγίων, οὐ τοιαῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ μακρῶ τῶν τοιούτων ὑψηλότερα. Κἂν εἴ τις ἔροιτο πῶς εἶδον, μετὰ τοῦ Χρυσοστόμου πατρὸς ἐροῦμεν, ὡς «οὐκ οἶδαμεν· εἰ δέ τις βούλοιο μαθεῖν πῶς εἶδον, γενέσθω καὶ αὐτὸς προφήτης· τῇ γὰρ πείρᾳ ταῦτα γινώσκεται». Διόπερ καὶ ἡμεῖς εἴ πού τι λέγομεν περὶ τοῦ θειοτά- 25 του φωτός, ὑπὸ τῶν ἀντιλεγόντων ἀναγκαζόμενοι, πίστεως ρήματα λαλοῦμεν, ὅτι ὀφθαλμοῖς ἑτέροις εἶδον, ὅτι μὴ τῇ καθ' ἡμᾶς ἀντιληπτικῇ δυνάμει, ὅτι διὰ τοῦ Πνεύματος ἐώρων. Ταῦτα γὰρ οὐ φυσικῆς ἀκολουθίας ἀλλὰ πίστεώς ἐστι τὰ ρήματα.

1. Ἰω. Δαμασκηνοῦ, *Εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν* 12, PG 96, 564B.

2. Ἠσ. 6, 1.

τῆς περιστερᾶς ἐναντίον τῆς λαμπρότητος τῆς θείας φύσεως; Διότι κανεὶς δὲν ἐθεολόγησε ἢ ἐσκέφθηκε ὅτι τὸ ἅγιο Πνεῦμα κατέχει αἰδίως τέτοιο εἶδος. Λέγει, «ὁ Υἱός, ἔχοντας γεννηθῆ ἀνάρχως ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἔχει ἀναρχὴ τῆ φυσικῆ ἀκτῖνα τῆς θεότητος, καὶ δὲν προσέλαβε ὕστερα τὸ εἶναι οὔτε κἂν τῆ δόξα· καὶ ἡ δόξα τῆς θεότητος γίνεται δόξα καὶ τοῦ σώματος»¹. Πῶς λοιπὸν εἶδε ὁ Ἡσαΐας θρόνον ὑψηλὸ καὶ ἀνασηκωμένο², ὁ Ἰεζεκιήλ ἄρματα³, ὁ Βαπτιστῆς σὲ εἶδος περιστερᾶς αὐτὸ τὸ Πνεῦμα⁴; Θὰ μπορούσες νὰ ἐρωτήσης. Μᾶλλον ὅμως θὰ ἀντερωτήσωμε ἐμεῖς ἐσένα, πὺ πρωτύτερα ἀποφάνθηκες ὅτι ὀπωσδήποτε κάθε αἰσθητῆ φωτοφάνεια εἶναι πλάνη καὶ κάθε τι πὺ φαίνεται σὲ σχῆμα εἶναι κακοτεχνία τοῦ ἐχθροῦ, πῶς οἱ προφήτες καὶ οἱ ἀπόστολοι τῆς χάριτος εἶδαν σὲ σχήματα καὶ τύπους, ὅπως ὠμολόγησες ἐσὺ πάλι τώρα; Ἐπειδὴ δὲ τώρα εἶπες ὅτι καὶ ἡ φωτεινὴ καρδιὰ βλέπει τέτοια πράγματα, πῶς βλέπει ἡ καρδιὰ σχήματα καὶ τύπους καὶ εἶδος περιστερᾶς καὶ γλωσσῶν;

55 Ἐμεῖς ὅμως διδαγμένοι ἀπὸ τὰ πατερικὰ λόγια γνωρίζομε καὶ πιστεύομε, ὅτι μερικὲς φορὲς καὶ οἱ προφήτες καὶ οἱ ἀπόστολοι καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς μεταγενεστέρους ἀγίους εἶδαν ὄχι μόνον μὲ τὴν καρδιὰ ἀλλὰ καὶ μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς, ὄχι μόνον τέτοια ἀλλὰ καὶ πολὺ ὑψηλότερα ἀπὸ αὐτά. Καὶ ἂν ἐρωτοῦσε κανεὶς, θὰ εἰποῦμε μαζὶ μὲ τὸν Χρυσόστομο πατέρα, ὅτι «δὲν γνωρίζομε· ἂν ὅμως θέλῃ κανεὶς νὰ μάθῃ, πῶς εἶδαν, ἄς γίνῃ κι' αὐτὸς προφήτης· διότι αὐτὰ τὰ πράγματα μὲ τὴν πεῖρα μαθαίνονται»⁵. Γι' αὐτὸ κι' ἐμεῖς, ἂν, ἀναγκαζόμενοι ἀπὸ τοὺς ἀντιλέγοντας, λέγομε κάπου κάτι περὶ τοῦ θειοτάτου φωτός, λαλοῦμε λόγια τῆς πίστεως, ὅτι μὲ ἄλλους ὀφθαλμοὺς εἶδαν, ὄχι μὲ τὴν ἀνθρωπίνην ἀντιληπτικὴ δύναμι, ὅτι διὰ τοῦ Πνεύματος ἔβλεπαν. Διότι τοῦτα δὲν εἶναι λόγια φυσικῆς ἀκολουθίας ἀλλὰ πίστεως.

3. *Ιεζ.* 1, 1.

4. *Ματθ.* 3, 16· *Μαρκ.* 1, 10· *Λουκᾶ* 3, 22· *Ἰω.* 1, 32.

5. Χωρὶο πὺ δὲν ἀνιχνεύθηκε.

Πρὸς δὲ τούτοις καὶ τὰ θεῖα θεάματα ἐκεῖνα ἄρρητα εἰδότες θεοπρεπῶς ἐκλαμβάνομεν τὰ εἰρημένα, κατανοοῦντες ἐξ αὐτῶν διάνοιαν ὑψηλοτέραν. Οὐ γὰρ ὡς ἀληθῶς λέων καὶ βοῦς ἐστὶν ἐπ' οὐρανοῦ, ἢ γλῶσσα ἢ περιστερὰ τὸ θεῖον Πνεῦμα πρὶν ἢ φα-
5 νῆναι ἢ μετὰ τὸ τοιοῦτον πεφηνέναι.

56 Σὺ δὲ ὁ τοῖς τοιούτοις καὶ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ συναριθμῶν, οἰομένῳ ἕοικας φανῆναι μὲν ὡς ἄνθρωπον τὸν Κύριον, μὴ γενέσθαι δὲ τοιοῦτον ἀληθῶς, μὴδ' εἶναι νῦν ἐν τῷ οὐρανῷ τοιοῦτον· οὐδὲ γὰρ τὸ Πνεῦμα διατελεῖ νῦν περιστερὰ. Κατὰ δὲ
10 τὰς σὰς θαυμαστάς ταύτας ὑποθήκας, ὡς ὁ τοῦ Κυρίου Βαπτιστῆς εἶδε διὰ τῆς περιστερᾶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὕτως οἱ ἀπόστολοι διὰ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ τὴν αὐτοῦ δόξαν εἶδον καὶ θεότητα· τύπος οὖν καὶ σύμβολον, εἶδος τε καὶ σχῆμα τὸ δεσποτικὸν σῶμα τοῦ δεσποτικοῦ φωτὸς ὑπῆρχε κατὰ σέ, καὶ οὐ
15 σύμβολον μόνον, ὡ τῆς ἀσεβείας, ἀλλὰ καὶ φασματῶδες καὶ ἀνυπόστατον. Ἔδει γε μὴν μηδένα τῶν ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας ὀφθαλμοὺς ἐχόντων ἀθέατον τηνικαῦτα λέγεσθαι τοῦ φανέντος φωτὸς ἐν Θαβωρίῳ· ἅπαντες γὰρ ἐώρων τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου, τοῦ θεϊκοῦ φωτὸς σύμβολον ὑπάρχον κατὰ τὸν Ἀκίνδυνον, κα-
20 θάπερ ἢ ἐωραμένη τῷ βαπτιστῇ περιστερὰ σύμβολον τοῦ Πνεύματος· καίτοι καὶ ἡ περιστερὰ οὐχ ἀπλῶς τοῦ θείου Πνεύματος σύμβολον ὑπῆρχεν, ἀλλὰ τῆς πράοτητος τοῦ Πνεύματος καὶ τῶν εὐαγγελίων τῆς ἀπαλλαγῆς τοῦ νοητοῦ κατακλυσμοῦ. Πῶς δ' ἂν καὶ περιστερὰν ἀπλῶς ἰδὼν ὁ θεῖος Βαπτιστῆς τὴν τοῦ ἁγίου
25 Πνεύματος κάθοδον συνῆκεν; Ἄλλ' ὅπερ εἶπον, πάντων τῶν ἀνθρωπίνῃ γλώττῃ καὶ ἀκοῇ καὶ ὄψει χωρητῶν, ὑψηλότερα τὰ θεάματα ἐκεῖνα καὶ τρόπος ἕτερος ἄρρητος ὁ τὴν ἐπιδημίαν τοῦ Πνεύματος τῷ θεόπτη παραστήσας.

57 Ὅς δ' ἂν ἦν ὁ τρόπος οὗτος, οὐδὲν ἔχει παραπλήσιον πρὸς
30 τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Λόγου. Σὰρξ μὲν γὰρ οὗτος, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὸ Πνεῦμα γέγονε· καὶ ἡ μὲν περιστερὰ σύμβολον, ἀλλ' οὐ σῶμα γέγονε τοῦ Πνεύματος, τὸ δὲ τοῦ Χριστοῦ σῶμα, σῶμα

Ἐπὶ πλεόν, γνωρίζοντας ὅτι καὶ τὰ θεῖα ἐκεῖνα θεάματα εἶναι ἄρρητα, ἐκλαμβάνομε θεοπρεπῶς τὰ λεγόμενα κατανοώντας ἀπὸ αὐτὰ ὑψηλότερο νόημα. Διότι τὸ θεῖο Πνεῦμα δὲν εἶναι πραγματικὰ λέων καὶ βουῆς ἐπάνω στὸν οὐρανό, οὔτε γλῶσσα ἢ περιστέρα, πρὶν ἐμφανισθῆ ἢ μετὰ τὴν παρόμοια ἐμφάνισί του.

56 Σὺ ὅμως πού συναριθμεῖς σ' αὐτὰ τὰ πράγματα καὶ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, φαίνεται νὰ νομίζης ὅτι ὁ Κύριος ἐφάνηκε ὡς ἄνθρωπος, ἀλλὰ δὲν ἔγινε πραγματικὰ τέτοιος, οὔτε εἶναι τώρα στὸν οὐρανὸ τέτοιος· διότι οὔτε τὸ Πνεῦμα δὲν εἶναι τώρα περιστέρα. Κατὰ τὶς θαυμαστὲς τοῦτες διδασκαλιές σου, ὅπως ὁ Βαπτιστὴς τοῦ Κυρίου εἶδε διὰ τῆς περιστερᾶς τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἔτσι οἱ ἀπόστολοι διὰ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ εἶδαν τὴ δόξα καὶ θεότητά του· τὸ δεσποτικὸ λοιπὸν σῶμα κατὰ τὴν ἄποψί σου ἦταν τύπος καὶ σύμβολο, εἶδος καὶ σχῆμα τοῦ δεσποτικοῦ φωτός, κι' ὄχι μόνον σύμβολο –τί ἀσέβεια!–, ἀλλὰ καὶ φασματικὸ καὶ ἀνυπόστατο. Ἐπρεπε ὅμως νὰ λέγεται ὅτι κανεὶς ἀπὸ ὄσους εἶχαν τότε ὀφθαλμοὺς στὴν Ἰουδαία δὲν ἔμεινε ἔξω ἀπὸ τὴ θεά τοῦ φωτός πού ἐφάνηκε στὸ Θαβῶριο· διότι ὅλοι ἔβλεπαν τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου, πού εἶναι σύμβολο τοῦ θεϊκοῦ φωτός κατὰ τὸν Ἀκίνδυνο, ὅπως ἡ περιστέρα πού ιδώθηκε ἀπὸ τὸν Βαπτιστὴ ἦταν σύμβολο τοῦ Πνεύματος. Καὶ ὅμως καὶ ἡ περιστέρα δὲν ἦταν τοῦ θείου Πνεύματος καθ' αὐτὸ σύμβολο, ἀλλὰ τῆς πραότητος τοῦ Πνεύματος καὶ τῆς καλῆς εἰδήσεως περὶ τῆς ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τὸν νοητὸ κατακλυσμό. Πῶς ἐξάλλου ὁ θεῖος Βαπτιστὴς, ὅταν εἶδε ἀπλῶς περιστέρα ἀντιλήφθηκε τὴν κάθοδο τοῦ ἁγίου Πνεύματος; Ἀλλὰ συμβαίνει ὅ,τι εἶπα· ἐκεῖνα τὰ θεάματα εἶναι ὑψηλότερα ἀπὸ ὅλα τὰ χωρητὰ σὲ ἀνθρώπινη γλῶσσα καὶ ἀκοή καὶ ὄψι, καὶ ἄλλος ἄρρητος εἶναι ὁ τρόπος πού παρέστησε στὸ θεόπητὴ τὴν ἐπιδημία τοῦ Πνεύματος.

57 Ὅποιος κι' ἂν ἦταν ὅμως ὁ τρόπος τοῦτος, δὲν ἔχει τίποτε τὸ παραπλήσιο πρὸς τὴν ἐνανθρώπησι τοῦ Λόγου. Διότι τοῦτος ἔγινε σὰρξ, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα δὲν ἔγινε· καὶ ἡ μὲν περιστέρα ἔγι-

Θεοῦ ὡς ἀληθῶς, ἀλλ' οὐ σύμβολον, καὶ ταῦτα τοιοῦτον ὡς φα-
 νῆναι μὲν, μὴ εἶναι δέ, καθάπερ ἡ συμβολικὴ περιστερὰ. Τοὺς
 μέντοι συναναβάντας τῷ Ἰησοῦ ἐπὶ τοῦ ὄρους ἰδεῖν μὲν καὶ
 ἡμεῖς φαμὲν διὰ τοῦ σώματος τὸ θειότατον ἐκεῖνο φῶς, οὐ μὲν-
 5 τοι καθάπερ διὰ συμβόλου τοῦ σώματος, ἀλλ' ὡς τῆς ἐν αὐτῷ
 κεκρυμμένης θείας ἀγλαΐας ἀστραψάσης ἐξ αὐτοῦ καὶ δειξάσης
 ὡς ἀληθῶς ἠνωμένον αὐτὸ καθ' ὑπόστασιν τῇ τὸ φῶς ἐκεῖνο
 πηγαζούσῃ φύσει. Ὁ δὲ καὶ τοῖς τῶν προφητῶν ἱεροῖς φάσμασι
 τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ συντάττων οὐδὲ πρό-
 10 γραμμα καὶ σκιὰν ταύτης ἐκεῖνα δύναιτ' ἂν εἰπεῖν. Ἀνωτέρω
 μὲν οὖν ὁ Ἀκίνδυνος αὐτὸ τὸ φῶς σύμβολον εἶναι διετείνετο,
 νῦν δὲ τὸ δεσποτικὸν εἶναι σῶμα σύμβολον αὐτοῦ φησιν, ὡς εἶ-
 ναι τὸ τοῦ Χριστοῦ σῶμα κατ' αὐτὸν σύμβολον συμβόλου. Εἰ δὲ
 κατ' αὐτὸν ὑπογραφαὶ καὶ πλάσεις πάντα τὰ θεῖα σύμβολα πρὸς
 15 γνῶσιν ἀνάγουσαι, τί τὸ τοῦ συμβόλου σύμβολον, αὐτὸς πάλιν
 διδασκέτω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ'

**Ὅτι μανιώδει πλάνη κάτοχός ἐστιν εἰκότως
 αὐτός, ἣν ἀνωτέρω τῶν θεοφόρων
 κατεψεύσατο**

58 Τὸ δ' ἀκροτελεύτιον αὐτῷ τοῦ λόγου φάσκον, «οὐ γὰρ τε-
 λεωτέρας ἡμᾶς αὐτοὺς ἀξιώσομεν χάριτος τῶν ἀποστόλων, ὅτε
 καὶ τοὺς θείους προφήτας ὑπερανέβημεν»· τοῦτο τοίνυν ὑποφαί-
 20 νει καὶ αὐτὸν τοιούτου φωτός, ὁποῖον αὐτὸς δηλονότι διατείνε-
 ται, καὶ τοιούτων ὀράσεων ἐπιτυγχάνειν, αἰσθητῶν δηλαδὴ καὶ
 φανταστῶν. Ἄμα δὲ καὶ τὴν γνώμην διασύρει τῶν μὴ προσιε-
 μένων τὰς φαντασιώδεις καὶ σωματικὰς φωτοφανείας, ἀλλ'
 ὑπὲρ αἰσθησιν δεῖν εἶναι διαβεβαιουμένων τὰ κατὰ τὴν εἰλικρι-
 25 νῆ προσευχὴν μυστικὰ καὶ ἱερὰ θεάματα.

νε σύμβολο, ἀλλ' ὄχι σῶμα τοῦ Πνεύματος, ἐνῶ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἔγινε πράγματι σῶμα Θεοῦ, ἀλλ' ὄχι σύμβολο, καὶ μάλιστα τέτοιο, ὥστε νὰ φανῆ μὲν, νὰ μὴ εἶναι ὁμως, ὅπως ἡ συμβολικὴ περιστέρα. Ὅτι βέβαια οἱ συναναβάντες μὲ τὸν Ἰησοῦ ἐπάνω στὸ ὄρος εἶδαν διὰ τοῦ σώματος τὸ θειότατο ἐκεῖνο φῶς, τὸ δεχόμεστε κι' ἐμεῖς, ὄχι ὁμως διότι εἶναι σύμβολο τὸ σῶμα, ἀλλὰ διότι ἄστραψε ἀπ' αὐτὸ ἡ κρυμμένη μέσα του θεῖα ἀγλαΐα κι' ἔδειξε ὅτι πράγματι αὐτὸ ἦταν ἐνωμένο καθ' ὑπόστασι μὲ τὴ φύσι πού ἐπήγαζε τὸ φῶς ἐκεῖνο. Ὅποιος ὁμως τοποθετεῖ τὴν ἐνανθρώπησι τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ δίπλα μὲ τὰ ἱερὰ φάσματα τῶν προφητῶν, δὲν θὰ μπορούσε νὰ τὰ εἰπῆ ἐκεῖνα οὔτε σχέδιο οὔτε σκιά αὐτῆς. Παραπάνω λοιπὸν ὁ Ἀκίνδυνος ἰσχυρίζοταν ὅτι τὸ φῶς τὸ ἴδιο εἶναι σύμβολο, τώρα ὁμως λέγει ὅτι τὸ δεσποτικὸ σῶμα εἶναι σύμβολο αὐτοῦ, ὥστε τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ νὰ εἶναι κατ' αὐτὸν σύμβολο συμβόλου. Ἄν ὁμως κατ' αὐτὸν ὄλα τὰ θεῖα σύμβολα εἶναι εἰκόνες καὶ πλάσματα πού ἀνάγουν σὲ γνῶσι, τί εἶναι τὸ σύμβολο τοῦ συμβόλου, ἅς διδάξῃ πάλι αὐτός.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 16

ἽΟτι αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος εὐλόγως κατέχεται ἀπὸ
μανιακὴ πλάνη, τὴν ὁποία προηγουμένως
ἀπέδωσε ψευδῶς στοὺς θεοφόρους

58 Τὸ ἀκροτελεύτιο σημεῖο τοῦ λόγου του, πού λέγει, «δὲν θ' ἀξιῶσωμε βέβαια τοὺς ἑαυτοὺς μας τελειότερη χάρι ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους, ὅποτε θὰ ξεπεράσωμε καὶ τοὺς θεῖους προφήτες»· τοῦτο λοιπὸν ὑποδηλώνει ὅτι κι' αὐτὸς ἐπιτυγχάνει τέτοιο φῶς καὶ τέτοιες ὁράσεις, αἰσθητὲς δηλαδὴ καὶ φανταστικές, πού αὐτὸς διατείνεται. Συγχρόνως δὲ διασύρει καὶ τὴ γνώμη ἐκείνων πού δὲν δέχονται τίς φαντασιώδεις καὶ σωματικὲς φωτοφάνειες, ἀλλὰ διαβεβαιώνουν ὅτι εἶναι ὑπεράνω αἰσθήσεως τὰ μυστικὰ καὶ ἱερὰ θεάματα κατὰ τὴν εἰλικρινῆ προσευχῆ.

59 Καὶ ἀνέμνησέ με νῦν, ὡς ἡνίκα οὗτος ὡς διδασκάλῳ μοι ἐχρήτη καὶ τὸ σὺν ἐμοὶ καὶ ὑπ' ἐμὲ τετάχθαι μέγα τι καὶ λυσιτελὲς ἐνόμιζεν αὐτῷ· τότε τοίνυν πρὸς ἐμὲ παραγενόμενος ἐν τῷ Ἀγίῳ Ὅρει τὴν οἴκησιν ποιούμενον, καὶ τινὰς ἡμέρας ὀλίγας 5 παραμείνας, ἐξεῖπέ μοι φῶς τι θεωρεῖν ὀπηνίκ' ἂν ἀπολειφθεῖ μόνος καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἐπιχειροῖη στρέφειν τὸν οἰκεῖον νοῦν· ὃ φῶς, ὑπορρηγνύμενον πυκνῶς, διαφαίνειν ἔνδοθεν ἀνθρώπειόν τι πρόσωπον. Ἐγὼ δὲ δεινὴν αὐτῷ πλάνην τοῦτ' ἀποφηνάμενος εἶναι καὶ χλεύην καὶ παίγνιον σατανικόν, μᾶλλον δὲ καὶ πονηρᾶν 10 ἔνεδραν καὶ δυσφώρατον λόχον καὶ δεσμὸν δυσέκλυτον τοῖς κατάκρας ἀλοῦσι, δι' οὗ καὶ τοῖς προστάταις τῆς ἐλληνικῆς πλάνης εἰς τέλος ὁ πονηρὸς συνεζύγη, καθάπερ ἔφθημεν κἂν τούτῳ τῷ λόγῳ προαποδείξαντες, τοιαῦτα τηνικαῦτα πρὸς αὐτὸν εἰπὼν καὶ παρακατασχεῖν, πιστεύσατε, προεθυμήθην, ὡς ἂν Θεοῦ 15 συμπράττοντος τῆς παγκάκου πλάνης λυτρώσωμαι τὸν ἄνθρωπον. Ἀλλὰ τινες οἱ τοῦτον εἰδότες ἐκ πολλοῦ (τῇ Λαύρα γὰρ αὐτὸς ἐνώκουν, ἦν πᾶν σχεδὸν γένος ἀνθρώπων πανταχόθεν συρρεῦσαν, μᾶλλον δὲ ἀεὶ συρρέον, συμπληροῖ καθάπερ τινᾶ δευτέραν ἐτέραν οἰκουμένην καὶ κοινὴν ἐστίαν τῶν ἀπανταχοῦ θεοσε- 20 βῶν)· Λαυριῶται γοῦν τινες τῶν οὐκ ἀσήμων, οὐκ ἀγαθὰ τινα μαρτυρήσαντες αὐτῷ πρὸς τὸν τότε προεστῶτα, παραδέξασθαι πρὸς συνοίκησιν οὐκ εἴασαν. Ἀπῆρε τοίνυν τόθ' ἡμῶν μετὰ τῆς ἐσχηματισμένης ἐκείνης αὐτῷ φωτοφανείας, καὶ δέδοικα μὴ ταύτην ἐπεκδικῆ καὶ ὑπαινίττηται νῦν καὶ ὡς ὑπ' αὐτῆς ἐνεργούμενος διατελῆ γινόμενος, ἐμοῦ μάλιστα πάντων κατεξανα- 25 στάς, ἄτε ταύτην ἐξουθενηκότος τηνικαῦτα καὶ καθελεῖν ἐπιχειρήσαντος.

59 Καὶ μοῦ ὑπενθύμισε τώρα ὅτι, ὅταν αὐτὸς μὲ χρησιμοποιοῦσε σὰν διδάσκαλο¹ καὶ ἐνόμιζε ὅτι εἶναι σπουδαῖο καὶ ὠφέλιμο νὰ εἶναι μαζί μὲ ἐμένα καὶ κάτω ἀπὸ ἐμένα· τότε λοιπὸν ἦλθε κοντά μου, ἐνῶ ἔμενα στὸ "Ἁγιον" Ὄρος, κι' ἀφοῦ παρέμεινε ὀλίγες ἡμέρες, μοῦ διηγήθηκε ὅτι θεωρεῖ κάποιον φῶς ὁσάκις μένει μόνος καὶ ἐπιχειρεῖ νὰ στρέφῃ πρὸς τὸν ἑαυτὸ του τὸν νοῦ του· καὶ ὅτι τοῦτο τὸ φῶς, διανοιγόμενον συχνά, ἐμφανίζει ἀπὸ μέσα ἓνα ἀνθρώπινο πρόσωπο. Ἐγὼ ὅμως ἀποφάνθηκα ὅτι τοῦτο εἶναι γι' αὐτὸν δεινὴ πλάνη καὶ χλευασμὸς καὶ σατανικὸ παιγνίδι, ἢ μᾶλλον καὶ πονηρὴ ἐνέδρα καὶ δόκανο καὶ δεσμὸς δυσκολοδιάλυτος, γιὰ τοὺς ὀλοκληρωτικὰ κυριευμένους, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ πονηρὸς συζεύχθηκε τελικῶς μὲ τοὺς ἡγέτες τῆς ἐλληνικῆς πλάνης, ὅπως μόλις πρὸς ὀλίγου ἀπεδειξάμε καὶ σὲ τοῦτον τὸν λόγο². Ἀφοῦ λοιπὸν εἶπα πρὸς αὐτὸν τέτοια πράγματα, προθυμοποιήθηκα νὰ τὸν κρατήσω κοντά μου, πιστεύσατε, μήπως μὲ τῇ βοήθειᾳ τοῦ Θεοῦ λυτρώσω τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴν κακοήθη πλάνη. Ἀλλὰ μερικοὶ πού τὸν ἐγνώριζαν ἀπὸ καιρὸ (διότι κατοικοῦσα στὴ Λαύρα, τὴν ὁποία ὅλα σχεδὸν τὰ γένη τῶν ἀνθρώπων συρρεύσαντα ἀπὸ παντοῦ, ἢ μᾶλλον πάντοτε συρρέοντα, τὴν καθιστοῦν σὰν μιὰ ἄλλη δευτέρα οἰκουμένη καὶ κοινὴ ἐστία τῶν ἀπανταχοῦ θεοσεβῶν)· μερικοὶ λοιπὸν Λαυριῶτες ἀπὸ τοὺς ἐπισήμους, πού ἔδωσαν ὄχι ἐπαινετικὴ γι' αὐτὸν μαρτυρία στὸν τότε ἡγούμενον, δὲν ἐπέτρεψαν νὰ γίνῃ δεκτὸς σὲ συνοίκησι. Ἀνεχώρησε τότε ἀπὸ μᾶς μαζί μὲ τὴν σχηματισμένη ἐκείνη φωτοφάνειά του. Καὶ φοβοῦμαι μήπως αὐτὴν τὴν φωτοφάνεια ἐκδικεῖται καὶ ὑπαινίσσεται τώρα καὶ μήπως ἀπ' αὐτὴν ἐνεργούμενος ἔρχεται σὲ ἀντίθεσι μὲ ὄλους τοὺς ἁγίους καὶ τοὺς ὁμόφρονες πρὸς αὐτούς. Ἐχει ξεσηκωθῆ μάλιστα περισσότερο ἀπὸ ὄλους ἐναντίον μου, ἐπειδὴ τότε ἐξουθένωσα ἐκείνη τὴ θεοφάνεια κι' ἐπεχείρησα νὰ τὴν καθαιρέσω.

1. Βλ. σχετικὰ καὶ Ἀντιρρητικὸν 3, 1, 2.

2. Στὸ κεφ. 9 τοῦ παρόντος Ἀντιρρητικοῦ.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

Οι ἀριθμοὶ παραπέμπουν κατὰ σειρά γιὰ τὰ χωρία τῆς Γραφῆς στὸ κεφάλαιο, τὸ στίχο καὶ τὴ σελίδα πού βρίσκονται, γιὰ τὰ ὀνόματα καὶ πράγματα στὴ σελίδα καὶ τὴν παράγραφο πού βρίσκονται, ἐνῶ γιὰ τὰ εὐρετήρια τῶν Πατέρων στὴν παράγραφο, τὴ στήλη τῆς PG καὶ τὴ σελίδα πού βρίσκονται.

1. Εὐρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς

Γένεσις			Βασιλειῶν Γ'		
2	9	22	12	13	502
	24	536			
3	19	144. 364			
18	25	224			
32	31	124			
48	5	224			
			4	7	128
			17	12	102. 130
			18	9	518. 520
				10	210
			28	10	104
8	15	206. 220	033	9	546
21	4	224	34	19	560
33	20	124. 126. 268	35	10	554
35	31	492	37	14	548
			39	17	538
			46	10	274
			50	12	544
			69	5	560
11	29	264	92	1	415. 432

11	19	264			
36	26	264			Λουκᾶς
				3	22 366. 580
				5	17 418
					22 212
				6	19 418. 420
7	18	138			44 170
				8	46 418
				9	27 362
				11	10 206. 220
					14 160
3	16	366.580			20 220. 268
5	8	124		15	5 236
6	6	544			21-27 236
9	2	446		16	9 500
	25	446		17	21 144
	33	160		21	15 304
10	20	304		24	39 158
12	28	206. 208. 268			49 182. 426
	31	172			
	33	170			
13	43	104. 142. 354. 356. 554			
16	28	362			Ἰωάννης
17	2	96		1	1 86
	10	256			9 24
18	10	124			14 156. 160. 162.
	12	236			166
19	5	536			16 556. 270
25	24	502			18 68. 124. 136
26	64	426			32 580
					52 366
				3	34 270
					35 270
				5	17 454
				7	89 202
1	10	336		8	42 172
9	1	362		14	15 66
16	14	158			

14	258				Κολοσσαείς
	15	258			
	16	258			
	25	214		1	12 328. 338
	34	504. 534			19 222
	34-35	506			9 222
					18 458
15	28	324. 380			

Θεσσαλονικεῖς Α'

					Κορινθίους Β'
			4	8	264
1	22	270		17	28. 138
3	11	570			
	18	570			

Τιμόθεον Α'

4	6	24			Τιμόθεον Α'
	14	548			
11	14	520. 522. 524.	1	7	134. 458
		540	2	12	506
	15	526	6	16	24. 102. 124.
12	2	116. 122. 146			136
	4	78			

Τιμόθεον Β'

					Τιμόθεον Β'
			2	15	562
4	6	218	3	13	226

5	22	170. 208. 220.			
		304			
6	15	260			

Τίτον

			3	5	260
				11	456

Ἐφεσίους

1	14	514			
3	7	170			
4	13	114			
5	31	536			

Ἐβραίους

			1	3	418
--	--	--	---	---	-----

2	4	272				Ἰωάννου Α΄
6	4	266				
11	32	566	3	24	270	
			4	18	212	

Πέτρου Α΄

2	9	144.304				
---	---	---------	--	--	--	--

Ἀποκάλυψις

Πέτρου Β΄

			1	4	214	
1	19	548	21	6	74	

2. Εύρετήριο ονομάτων και πραγμάτων

Α

- Ἄββακoῦμ 552,38.
 ἀβελτηρία 70,39. 428,64.
 Ἄβλᾶβιος 422,61.
 Ἄβραᾶμ 224,70.
 ἀγαθαρχία 392,3.
 ἀγαθότης 40,18. 42,2. 44,20. 50,25.
 52,26. 60,31. 62,33. 64,33. 64,34.
 132,12. 132,13. 186,46. 188, 46.
 188,47. 196,53. 266,95. 284,105.
 284,106. 286,107. 298,115. 382,37.
 390,39. 400,46. 426,62. 426,63.
 ἀγαθότης ὑπερούσιος 190,48.
 ἄγγελος, -οι 46,22. 72,40. 76,41. 90,49.
 98,54. 102,55. 120,5. 124,7. 152,28.
 154,28. 156,29. 170,35. 242,79.
 276,101. 300,116. 326,10. 330,11.
 330,13. 38,15. 340,15. 342,17.
 344,17. 344,18. 346,18. 348,20.
 350,20. 350,21. 352,21. 356,23.
 358,24. 358,25. 360,25. 366,28.
 383,36. 384,37. 440,72. 462,82.
 496,5. 498,6. 510,13. 520,20.
 550,336. 558,41.
 ἄγγελος φωτὸς 524,21. 524,22. 540,31.
 ἀγάπη 212,62. 256,89. 304,120. 390,39.
 516,16. 536,28. 538,29. 544,33.
 536,34. 550,37. 560,41. 560,42.
 560,43. 562,44. 564,46. 568,47.
 572,48. 574,51.
 ἀγεννησία 286,107. 398,44.
 ἀγιασμός 52,26.
 ἀγιότης 52, 26.
 ἀγνωμοσύνη 104, 56. 474,91.
 Ἄδᾶμ 160,31. 238,77. 364,28.
 ἄδης 396,44.
 ἀδικία 500,8.
 Ἄέτιος 198,53.
 ἀθανασία 260,91.
 Ἄθανάσιος 18,6. 20,7. 84,46. 140,18.
 152,27. 176,40. 206,58. 218,67.
 264,94. 286,108. 312,2. 340,15.
 368,31. 376,34. 420,59. 426,62.
 428,64. 432,66. 436,69. 466,85.
 566,46.
 ἀθεΐα 274,100. 396,43. 398,45. 400,46.
 402,48.
 ἀθυμία 228,72.
 αἴγλη ἀπεριόριστος 382,36.
 Αἴγυπτος 224,69. 268,97.
 ἀϊδιότης 64,33. 284,106.
 αἰρεσιάρχης, -αι 16,5.
 αἵρεσις, -εις 468,86. 478,94.
 αἰρετικὸς, -οὶ 312,2. 398,44. 426,62.
 αἰσχὺνη 22,7. 140,19. 412,54. 488,1.
 492,4.
 Ἀκέφαλοι 502,9.
 Ἀκίνδυνος 10,2. 36,16. 40,16. 42,19.
 42,20. 44,21. 44,22. 48,23. 50,25.
 52,26. 54,27. 58,30. 62,32. 82,44.
 90,48. 92,49. 118,4. 120,5. 126,9.

- 130,11. 132,13. 134,14. 136,15. 226,71. 238,77. 268,96. 310,1. 316,5.
 150,27. 154,29. 1 64,33. 166,33. 320,7. 338,15. 412,54. 496,5. 518,18.
 168,35. 174,38. 174,39. 176,39. 520,19. 522,21. 524,21. 528,24.
 178,40. 182,43. 186,45. 188,46. 528,24. 534,27. 550,36. 562,43.
 190,48. 192,49. 192,50. 194,51. 576,52. 562,43.
 194,52. 198,54. 200,55. 200,56. ἀμάρτημα, -τα 270,97.
 202,56. 204,58. 208,60. 212,62. ἀμαρτία 302,118. 304,120. 366,29.
 216,66. 220,67. 220,68. 224,70. 446,75. 550,37.
 226,72. 230,73. 236,76. 238,77. Ἀμέλητος 558,41.
 240,78. 240,79. 242,79. 242,80. Ἀμέλιος 530,25.
 244,81. 246,83. 248,84. 260,91. ἀμερμνία 546,35.
 264,94. 276,101. 276,101. 278,102. Ἀμφιλόχιος 560,41.
 282,104. 284,105. 285,107. 288,108. ἀνάθεμα 312,3. 394,42. 404,49. 406,50.
 292,111. 296,115. 300,117. 330,11. ἀναΐδεια 440,71.
 334,14. 344,17. 346,18. 346,19. ἀνακαινισμὸς 252,87. 262,92. 264,94.
 348,20. 350,20. 356,23. 358,24. ἀνακαίνις 262,93.
 360,25. 366,29. 372,32. 374,33. ἀνάκρασις 534,28. 536,28.
 376,34. 378,35. 380,36. 384,37. ἀνάκτις 252,87.
 386,38. 388,38. 390,38. 390,39. ἀναμαρτησία 260,91.
 392,40. 392,41. 394,42. 402,48. ἀνάπλασις 252,87.
 404,49. 408,52. 408,53. 410,53. ἀνάστασις 142,20. 252,87.
 412,54. 416,56. 418,58. 420,59. Ἀνδρέας Κρήτης 144,21. 338,15.
 422,60. 422,61. 424,61. 426,63. 382,36. 516,17.
 432,66. 434,68. 438,70. 440,71. ἀνταποδοτικὸν 132, 12.
 446,74. 450,77. 450,78. 454,79. Ἀντώνιος 368,31. 370,31. 566,46.
 456,79. 456,80. 460,82. 460,81. ἀνυπόστατος, -ον 180,41. 182,42.
 462,83. 470,87. 472,89. 474,91. 462,83.
 478,93. 482,95. 482,96. 488,1. ἀπάθεια 560,41. 560,42. 572,49.
 490,2. 504,9. 504,10. 522,21. ἀπαρχή, -αὶ 514,15.
 558,41. 562,44. 564,46. 572,50. ἀπαύγασμα 26,10. 148,24. 360,25.
 582,56. 584,57. 428,64.
 ἀκτημοσύνη 546,35. ἀπειρία 48,24. 50,24. 50,25. 52,26.
 ἀκτὶς ἀναρχος 382,36. 54,27. 56,28. 58,30. 62,33. 64,33.
 ἀλήθεια 16,5. 20,7. 82,44. 96,53. 64,34. 400,46.
 100,54. 102,55. 104,56. 112,1. ἀπάτη 154, 29. 326,9. 396,44. 398,45.
 136,16. 140,19. 148,23. 162,32. 400,46. 524,22. 528,24. 530,25.
 164,32. 168,35. 180,41. 216,66. 532,27. 534,27.

- ἀπλότης 52,26. 54,27. 56,28. 58,30. ἀρχάγγελος, -οι 98,54. 120,5. 152,27.
 60,31. 62,33. 132,12. 278,102. 154,28. 558,41.
 284,106. 294,113. 394,42. 400,46. ἀρχέτυπον 320,7.
 450,77. 554,38. ἀρχὴ ὑπερούσιος 56,28.
 ἀποκάλυψις 106,57. 148,23. ἀσέβεια 34,15. 70,39. 180,41. 212,63.
 Ἐπολινάριος 428,64. 280,104. 282,104. 342,16. 582,56.
 Ἐπόλλων 530,25. ἀστραπή θεότητος 100,54.
 ἀπόνοια 276,101. 284,104. 514,16. ἀτρεψία 278,102. 284,106. 294,113.
 ἀπόπαυσις 512,14. αὐθυπόστατον 482,96. 484,97.
 ἀπόστολος, -οι 24,8. 74,41. 86,47. αὐτοζωή 56,28.
 114,2. 118,3. 118,4. 120,5. 134,14. αὐτοθεότης 56,28. 492,3.
 136,15. 148,16. 140,18. 150,27. αὐτομετοχή, -αι 186,45.
 154,29. 156,29. 158,30. 1 60,30. ἀφαίρεσις 30,12. 32,13.
 162,31. 166,34. 168,35. 168,35. ἀφθαρσία 278,102. 286,107.
 180,42. 182,42. 182,43. 232,74. ἀφομοίωσις 5438,30.
 234,74. 234,75. 236,75. 248,84. ἀφροσύνη 130,11. 200,54. 248,95.
 254,89. 258,90. 272,98. 302,119. 250,85. 282,105.
 320,7. 322,8. 324,9. 328,11. 334,14.
 336,15. 338,15. 376,34. 382,36.
 388,38. 418,59. 474,90. 512,15.
 514,16. 520,19. 526,22. 548,36.
 560,42. 564,45. 568,47. 576,52. **B**
 578,53. 580,55. 582,56. 584,58. βάπτισμα 160,31. 234,75. 550,37.
 562,44.
 ἀπώλεια 538,30. Βαρλαάμ 16,5. 20,7. 34,15. 84,46. 86,46.
 Ἄρειοι 242,80. 86,47. 90,48. 90,49. 134,14. 136,15.
 Ἄρειος 32,14. 180,41. 180,42. 182,43. 312,3. 314,3. 314,4. 318,7. 322,8.
 202,56. 220,68. 384,37. 450,77. 326,9. 334,14. 336,14. 348,20.
 472,88. 476,92. 478,93. 482,95. 350,20. 356,23. 358,24. 374,33.
 500,8. 378,35. 384,37. 432,66. 474,90.
 ἀρετὴ 24,8. 108,57. 116,2. 130,10. 474,91. 488,1. 496,6. 504,10. 518,18.
 144,22. 146,22. 148,24. 162,31. βασιλεία 76,42. 84,46. 100,54. 106,57.
 170,36. 218,66. 242,81. 270,97. 138,17. 144,21. 210,61. 338,14.
 302,119. 304,119. 322,7. 324,8. 340,15. 362,27. 400,46. 484,97.
 324,9. 356,23. 390,39. 522,20. βασιλεία Θεοῦ 28,11.
 544,34. 546,35. 548,35. 556,40. Βασίλειος (ὁ Μέγας) 24,8. 40,19. 52,26.
 562,44. 568,47. 60,31. 68,36. 68,37. 70,38. 74,41.
 Ἄριστοτέλης 348,19. 84,46. 96,52. 130,11. 132,12. 144,22.

- 146,22. 150,25. 150,26. 152,27. 50,25. 52,26. 54,27. 64,33. 126,8.
 182,43. 204,57. 206,59. 208,59. 130,10. 140,18. 152,27. 156,30.
 214,64. 218,66. 218,67. 220,68. 158,30. 160,31. 182,43. 202,56.
 222,68. 252,87. 260,91. 268,97. 202,57. 204,58. 216,66. 218,67.
 290,97. 280,104. 282,105. 290,110. 222,68. 276,101. 288,108. 292,111.
 302,118. 304,120. 328,11. 330,11. 320,7. 324,9. 334,14. 338,15. 344,18.
 330,14. 336,15. 340,15. 342,16. 348,20. 354,21. 392,41. 416,55.
 356,24. 358,24. 360,25. 362,27. 422,61. 424,61. 440,71. 452,78.
 364,28. 374,32. 418,58. 430,65. 456,80. 468,87. 470,88. 506,11.
 436,69. 446,75. 466,85. 470,88. Γρηγόριος Νύσσης 20,7. 44,21. 90,48.
 482,97. 492,3. 536,28. 56,46. 104,55. 128,10. 130,11. 150,26.
 Βασιλίνα 500,8. 290,109. 292,111. 368,30. 414,55.
 βασκανία 494,5. 546,35. 422,61. 428,64. 432,66. 444,73.
 Βελίαρ 548,47. 466,85. 522,20. 566,46.
 Βεσελεήλ 492,3.
 βλασφημία 8,1. 172,36. 326,9. 374,33.
 478,93. 492,3. Δ
 βούλησις 286,108. 434,66. 482,96.
 Δαβίδ 432,66.
 δαιμόνιον, -α 242,79. 268,97. 526,23.
 526,24.
 δαίμων, -ες 160,31. 200,54. 240,78.
 242,79. 248,84. 368,31. 370,31.
 528,24. 528,24. 566,46.
 δάκρυ 546,35.
 Δαμασκηνός 80,43. 86,47. 176,40.
 230,73. 320,7. 334,14. 338,15.
 386,37. 420,59. 422,60. 434,67.
 456,79. 458,81. 460,81. 516,17.
 Δαμασκός 28,11. 50,25. 128,10. 178,40.
 184,43.
 Δανιήλ 138,17.
 δεισιδαίμων, -ες 32,13.
 Δεσπότης 162,32.
 δημιουργικόν 132,12.
 διάβολος 518,18. 522,21.
 Διάδοχος (Φωτικῆς) 540,31. 544,33.

550,37. 560,41. 562,43. 562,44.	186,45. 196,53. 198,53. 206,58.
564,45. 568,47. 572,48.	210,61. 226,71. 260,91. 284,105.
διαφορὰ 62,32.	286,107. 292,111. 302,118. 378,35.
διθεῖα 8,1. 12,2. 42,19. 196,52. 336,14.	382,37. 398,45. 400,46. 402,47.
διθεΐτης, -αι 12,2. 384,37.	402,48. 406,49. 410,53. 412,54.
δικαιοκρισία 30,12. 74,41.	414,55. 418,57. 418,58. 418,59.
δικαιοπραγία 252,87.	429,59. 420,60. 422,60. 422,61.
δικαιοσύνη 42,19. 54,27. 56,28. 224,69.	424,61. 426,62. 426,63. 428,64.
260,92. 284,206. 286,107. 522,20.	430,65. 432,66. 434,68. 436,68.
526,22. 552,38.	436,69. 438,70. 444,74. 446,74.
Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης 56,28. 138,18.	444,464,85. 472,89. 480,95. 482,97.
184,44. 188,46. 190,48. 194,52.	484,97. 492,3.
196,53. 256,89. 256,90. 266,95.	δύναμις ἄκτιστος 384,37. 406,51.
278,102. 288,109. 296,115. 298,115.	412,54. 414,55. 416,56. 416,57.
340,15. 344,17. 354,22. 362,27.	418,57. 418,58. 420,59. 420,60.
374,33. 376,33. 384,37. 386,38.	424,61. 426,62. 426,63. 430,65.
388,38. 390,39. 412,54. 430,65.	434,67. 434,67. 436,68. 464,84.
494,4.	468,87.
δόλος 342,16.	δύναμις ἀντιληπτική 580,55.
δόξα 10,1. 18,6. 24,8. 76,42. 78,43.	δύναμις δημιουργική καὶ προνοητική
104,57. 106,57. 108,57. 116,3. 118,3.	92,50. 132,13.
140,18. 142,20. 142,21. 144,21.	δύναμις δημιουργική καὶ προνοητική
148,23. 150,25. 158,30. 160,31.	καὶ προγνωστική 470,88.
162,32. 164,32. 164,33. 166,33.	δύναμις ἐνεργητική 458,81. 460,81.
166,34. 168,34. 176,39. 186,45.	δύναμις θεατική 444,73.
212,63. 300,116. 324,8. 328,11.	δύναμις θεατική καὶ ἐποπτική 444,73.
334,14. 338,15. 340,15. 352,21.	δύναμις θελητική 186,46. 458,81.
354,21. 368,30. 376,34. 384,37.	460,81.
392,40. 484,97. 494,4. 510,13.	δύναμις θελητική καὶ ἐνεργητική
512,14. 516,17. 560,42. 570,47.	434,67.
580,54. 582,56.	δύναμις προγνωστική 470,88.
δόξα ἄκτιστος 78,43. 154,29.	δυνάμεις προνοητικαὶ 56,28.
δοξολογία 104,56. 282,105.	δυσσέβεια 8,1. 20,7. 36,16. 70,39.
δραματούργημα, -τα θεοπρεπῆ 10,1.	70,39. 90,48. 104,56. 116,3. 136,16.
δύναμις 38,16. 56,28. 58,29. 60,31.	154,27. 242,80. 316,5. 376,34.
62,32. 64,33. 108,57. 124,7. 126,9.	388,38. 428,63. 456,79. 462,82.
132,12. 134,13. 176,39. 182,43.	466,86. 470,88. 478,93. 488,1. 502,8.

δωρεά 182,43.	224,70.	256,89.	258,90.	260,91.
δώρημα 176,39.	262,93.	266,96.	268,96.	270,97.
Δωρόθεος 362,27.	272,98.	276,101.	278,101.	278,102.
	280,103.	282,104.	284,106.	290,110.
	292,111.	294,112.	294,113.	296,113.
	296,115.	300,116.	302,118.	350,21.
	352,21.	354,21.	378,34.	378,35.
Ἐζεκίας 224,69.	380,35.	384,37.	392,40.	394,42.
εἰκῶν: κατ' εἰκόνα 550,37.	394,43.	398,44.	398,45.	400,46.
εἰρήνη 304,120. 544,34. 560,41. 560,42.	402,48.	404,48.	404,49.	406,49.
560,43. 564,46.	406,50.	406,51.	408,51.	408,52.
Ἐκάτη 532,26.	410,53.	412,54.	414,55.	414,55.
Ἐκκλησία 14,4. 18,6. 52,26. 150,26.	416,55.	416,56.	416,57.	418,58.
180,41. 180,42. 284,105. 314,4.	422,60.	422,61.	424,61.	424,62.
500,7.	426,62.	426,63.	428,64.	428,65.
ἐλευθερία 216,66. 238,77. 274,99.	432,66.	434,67.	434,68.	436,68.
ἐλλαμψις 66,35. 108,57. 114,2. 118,4.	436,69.	438,70.	440,71.	440,72.
128,10. 130,11. 132,12. 136,15.	442,72.	442,73.	444,73.	444,74.
146,23. 148,25. 150,26. 182,42.	446,75.	448,76.	450,76.	452,78.
354,22. 494,4. 512,15. 566,46.	454,78.	456,79.	456,80.	458,80.
568,47.	458,81.	460,81.	460,82.	462,84.
Ἑλλην,-ες 62,32. 130,11. 282,104.	464,84.	464,85.	466,85.	468,86.
282,105. 420,59. 436,69. 452,78.	468,87.	470,87.	470,88.	472,89.
572,49.	474,89.	474,90.	476,92.	480,94.
ἐλπὶς 104,57. 128,10.	480,95.	484,97.	598,6.	510,13.
ἐνανθρώπησις 396,43. 582,57. 584,57.	522,20.	556,39.		
ἐνέργεια 40,18. 40,19. 42,20. 44,20.	ἐνέργεια ἄκτιστος 44,20.	76,42.	134,14.	
44,21. 56,28. 60,32. 62,32. 66,35.	182,43.	190,49.	192,50.	200,55.
72,40. 72,41. 74,41. 76,42. 92,50.	226,71.	290,110.	418,57.	422,61.
94,50. 94,51. 108,57. 124,7. 128,10.	424,61.	426,62.	430,65.	442,72.
132,12. 132,13. 134,13. 134,14.	446,75.	450,78.	452,72.	446,75.
148,25. 156,29. 174,38. 174,39.	450,78.	452,78.	454,79.	456,79.
176,39. 180,41. 182,42. 184,43.	458,80.	472,89.		
186,45. 190,48. 192,50. 194,52.	ἐνέργεια δημιουργική 174,38.	454,79.		
196,52. 196,53. 198,53. 206,59.	46,85.			
208,59. 208,60. 210,60. 212,62.	ἐνέργεια ζωοποιὸς 298,116.			
214,64. 214,65. 216,66. 218,67.	ἐνέργεια ζωοποιὸς καὶ σοφοποιὸς			

- 226,71.
 ἐνέργεια θεατική καὶ θεοποιὸς 398,45.
 ἐνέργεια θεοποιὸς 94,51. 298,116.
 498,6.
 ἐνέργεια κτιστὴ 194,52. 446,75.
 ἐνέργεια οὐσιοποιὸς 298,116.
 ἐνέργεια οὐσιώδης 460,82. 462,84.
 466,86. 478,94. 480,94. 480,95.
 ἐνέργεια πανουργὸς 284,105.
 ἐνέργεια σοφοποιὸς 298,16.
 ἐνέργεια ὑποστατική 426,62.
 ἐνέργημα 456,80.
 ἐνεργητικὸν 456,80.
 ἐνοίκησις 518,18. 534,28.
 ἐνυπόστατος, -ον 430,65. 436,67.
 ἔνωσις 302,119. 536,28. 538,29.
 ἔξαλμα τῆς λαμπρότητος 354,21.
 ἐξουσία 52,26. 160,31.
 ἔπαρσις 232,74.
 ἐπίγνωσις 42,20. 128,10. 130,11.
 132,12. 214,64.
 ἐπιφοίτησις 234,75.
 ἐποψία μυστική 52,26.
 ἔρωσ 522,20. 568,47.
 ἔρωσ ἀνέραστος 528,24.
 ἔρωσ ἱερὸς 108,57.
 εὐαγγέλιον 206,59. 268,97. 554,38.
 εὐαγγελιστῆς, -αὶ 118,3. 220,68.
 εὐθύτης 52,26.
 εὐλάβεια 68,1. 10,2.
 Εὐνομιανοὶ 30,13.
 Εὐνόμιος 62,32. 72,40. 198,53. 226,70.
 280,103. 282,105. 284,105. 284,107.
 286,107. 292,111. 292,112. 450,77.
 472,88. 476,92. 478,93. 482,95.
 εὐπρέπεια 432,66.
 Εὐριπος 116,3.
 εὐσέβεια 46,22. 70,39. 116,3. 198,53.
 204,58. 216,66. 242,80. 280,104.
 284,105. 310,1. 310,2. 312,2. 314,3.
 316,5. 324,8. 358,24. 360,25. 362,26.
 394,41. 468,87. 478,93. 486,5.
 εὐφροσύνη 100,54. 328,11. 342,17.
 358,25. 514,15. 522,20.
 εὐχαριστία 546,35.
 Ἐωσφόρος 350,21.
- Z
- Ζαχαρίας 214,65. 222,68.
 ζηλοτυπία 232,74.
 ζωὴ 140,20. 184,44. 186,45. 188,46.
 190,47. 190,48. 196,52. 196,53.
 198,53. 200,55. 226,71. 260,91.
 2824,105. 294,113. 426,63. 428,64.
 522,20. 532,27.
 ζωὴ ζωοποιὸς 36,16. 192,50. 194,51.
 104,52.
 ζωὴ θεία 38,17.
 ζόφος 104,56. 112,1. 144,22. 218,66.
 526,23.
- H
- Ἡλίας 22,8. 118,3. 366,28. 370,31.
 Ἡσαΐας 166,34. 202,57. 204,58. 206,58.
 208,59. 212,63. 222,68. 268,97.
 272,99. 580,54.
 ἠσυχία 142,21. 144,21. 510,13.
- Θ
- Θαβὼρ 66,35. 74,41. 86,47. 118,4.

128,10. 168,34. 180,42. 376,34. 558,41.	118,4. 120,4. 120,5. 122,6. 122,7. 124,7. 124,8. 126,8. 130,12. 132,12.
Θαβώριον 22,8. 82,46. 136,15. 154,28. 156,29. 170,35. 318,6. 320,7. 356,23. 366,28. 388,38. 520,20. 522,20. 554,38.	132,13. 134,14. 136,15. 136,16. 138,16. 138,17. 142,20. 144,21. 144,22. 146,22. 1148,23. 152,28. 154,29. 156,29. 158,30. 162,32.
θάνατος 166,34. 244,81. 250,86. 260,91. θαῦμα 162,32.	168,34. 170,36. 172,37. 174,38. 176,40. 178,40. 180,42. 182,43.
θεαρχία 288,109. 492,3.	184,44. 186,45. 186,46. 192,49.
θειότης 392, 3.	194,50. 194,51. 194,52. 196,53.
θέλημα 176,40. 184,44. 420,59. 420,60. 432,66. 434,67. 460,81. 466,85. 480,94. 520,19.	200,55. 200,56. 204,58. 210,60. 210,61. 210,62. 212,62. 212,63. 214,64. 214,65. 216,66. 218,66.
θέλησις 54,27. 58,30. 60,30. 60,31. 62,32. 174,38. 176,39. 178,4. 184,43. 1861,45. 394,43. 398,45. 400,46. 402,47. 402,48. 414,55. 420,59. 420,60. 422,61. 432,66. 458,81. 464,85. 472,89. 482,96.	220,68. 222,68. 224,70. 226,71. 234,75. 240,79. 244,81. 244,82. 246,83. 250,85. 250,86. 262,93. 264,94. 268,96. 268,97. 270, 97. 274,99. 272,100. 276,101. 278,101. 280,103. 282,104. 282,105. 284,105. 286,104. 282,105. 284,105. 286,107.
θέλησις ἄκτιστος 416,56.	286,108. 290,110. 292,111. 292,112.
θεογνωσία 514,16. 518,18.	296,113. 296,115. 298,115. 298,116.
θεογονία ὑπερούσιος 462,83.	302,119. 320,7. 322,7. 322,8. 324,8.
Θεοδώρα (αὐτοκράτειρα) 508,12.	324,9. 334,14. 340,15. 342,16.
Θεόδωρος 140,20.	344,18. 346,19. 348,20. 350,20.
θεολογία 10,1. 64,35. 66,35. 124,7.	354,21. 354,22. 364,27. 364,28.
θεοπτία 64,35.	366,28. 368,30. 380,36. 382,37.
θεορρημοσύνη 200,55.	384,37. 390,38. 394,42. 394,43.
Θεός 10,1. 18,6. 24,8. 16,10. 28,11. 30,12. 32,13. 32,14. 34,14. 34,15. 38,17. 40,18. 40,19. 44,20. 44,21. 46,22. 50,24. 52,25. 52,26. 54,27. 54,28. 56,28. 58,29. 60,31. 62,33. 64,33. 64,34. 64,35. 68,37. 70,38. 70,39. 72,41. 74,41. 76,42. 80,43. 82,45. 82,46. 84,46. 88,48. 90,48. 92,50. 94,50. 100,54. 102,55. 104,55. 104,57. 108,57. 112,1. 114,2. 116,3.	396,44. 398,44. 398,45. 400,46. 402,48. 404,49. 406,49. 406,51. 408,51. 408,52. 410,53. 418,58. 420,59. 422,61. 424,61. 426,63. 428,63. 428,64. 434,67. 434,68. 436,69. 438,70. 440,71. 440,72. 442,72. 442,73. 444,73. 444,74. 446,75. 448,76. 452,78. 454,79. 456,79. 456,80. 458,80. 458,81.

460,82.	462,82.	462,83.	462,84.	θεότης	τρισπόστατος	284,106.
464,84.	466,85.	466,86.	468,86.	Θεσσαλονίκη		316,5.
468,87.	470,88.	472,89.	474,90.	Θεσσαλονικεῖς		264,94.
476,92.	478,92.	478,94.	484,97.	θεοφάνεια	28,10.	138,18. 168,34.
494,5.	496,5.	498,6.	500,7.	502,8.	374,33.	376,33. 376,34. 380,36.
510,13.	512,14.	514,16.	516,16.		384,37.	386,38. 388,38. 390,39.
516,17.	518,18.	520,19.	522,20.		390,40.	560,42.
536,28.	536,28.	538,29.	438,30.	Θεοφάνης		370,31.
546,28.	536,28.	538,29.	538,30.	Θεόφιλος (αὐτοκράτωρ)		508,12.
546,35.	548,35.	550,36.	552,37.	θεωνυμία		278,102. 292,111.
552,38.	554,38.	558,40.	558,41.	θεωρία	22,8. 114,2. 118,4. 120,4. 120,5.	
560,41.	568,47.	572,48.	572,49.		138,18. 1412,20.	392,40.
576,51.	578,53.	584,57.		θέωσις	38,17. 102,55. 106,57. 144,21.	
Θεὸς Λόγος	252,87.				300,116. 322,7. 324,8. 392,40.	
Θεὸς τρισπόστατος	410,53.				394,42. 498,6.	
Θεοσέβεια	478,93.			θυμηδία	370,31. 494,5.	
θεότης	14,3. 14,4. 16,5. 20,7. 28,11.					
	34,15. 36,16. 44,21. 68,37. 68,38.					
	70,38. 70,39. 76,42. 84,46. 88,47.					
	94,51. 100,54. 104,55. 104,57. 114,2.					
	118,4. 140,18. 146,22. 156,29.	Ἰακῶβ	124,7. 224,69.			
	158,30. 168,35. 170,35. 190,47.	Ἰάκωβος	154,28. 170,35.			
	190,48. 194,50. 104,51. 194,52.	ιδιότητες ὑποστατικαὶ	290,109.			
	198,53. 212,63. 276,101. 278,102.	ιδίωμα,-τα	52,26.			
	278,102. 284,105. 290,110. 298,115.	Ἰεζεκιήλ	264,94. 580,54.			
	318,6. 320,7. 322,7. 322,8. 326,9.	Ἰερεμίας	166,34.			
	326,10. 330,9. 334,14. 334,14.	Ἰερουσαλήμ	118,3. 182,43. 426,62.			
	338,15. 356,23. 376,33. 376,34.	Ἰεσσαὶ	204,58. 208,60. 22,68.			
	378,34. 378,35. 380,35. 382,37.	Ἰησοῦς	144,21. 156,29. 168,35. 368,30.			
	384,37. 386,38. 388,38. 390,39.		388,38. 584,57.			
	392,41. 396,43. 398,44. 398,45.	Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ	264,94.			
	400,45. 402,47. 402,48. 414,55.	Ἰησοῦς Χριστὸς	456,80. 458,81. 468,87.			
	416,56. 422,61. 424,61. 428,64.	Ἰνδός,-οὶ	256,89.			
	436,68. 438,70. 466,85. 474,89.	Ἰουδαία	390,38. 582,56.			
	474,90. 474,91. 480,95. 484,97.	Ἰουδαῖος,-οι	170,36. 172,37. 316,5.			
	490,2. 492,3. 498,6. 512,14. 526,23.		426,62. 520,19.			
	554,38. 576,51. 580,54. 582,56.	Ἰουστίνος	286,108.			

I

- Ἰσαὰκ 148,25.
 Ἰσαὰκ ὁ Σύρος 516,17. 550,37.
 ἰσάγγελος 72,40. 76,41.
 ἰσοτιμία 242,79.
 Ἰσραήλ 552,37.
 Ἰσραηλίτης, -αι 142,20.
 Ἰωάννης Δαμασκηνός 18,6. 20,7. 26,10.
 28,11. 56,28. 60,31. 86,47.
 Ἰωάννης (ὁ εὐαγγελιστής) 86,47.
 154,28. 170,35. 212,62. 268,97.
 270,97.
 Ἰωάννης τῆς κλίμακος 516,17. 574,50.
 Ἰωάννης Χρυσόστομος 80,43. 126,8.
 270,97. 366,28.
 Ἰὼβ 222,69.
 Ἰωήλ 200,55. 268,97.
 Ἰωνᾶς 254,88.
 Ἰωσήφ 224,69.
- Κ
- κακία 106,57. 162,31. 260,91. 498,7.
 508,11. 520,20. 556,40.
 κακοδοξία 202,56. 204,58. 310,2. 312,2.
 312,3. 374,3. 374,32. 408,52. 468,87.
 κακομαχία 494,5.
 κακόνοια 130,11. 388,38. 468,87.
 478,93. 488,1. 560,41. 560,42.
 κακοτεχνία 540,31. 542,32.
 κακοφροσύνη 292,112. 326,9.
 κάλλος 26,10. 146,22.
 κάλλος ἀπόρρητον 170,35.
 κάλλος ἄρρητον 382,37.
 κάλλος ἀρχέτυπον 382,36.
 καρδιά 80,43.
 καρδιά σαρκική 264,94.
- κατακλυσμός 104,56.
 κατακλυσμός νοητός 582,56.
 κατάνυξις 244,81.
 κίνδυνος 8,1. 10,2. 324,9.
 κληρὸς τῶν ἀγίων 338,15.
 Κορίνθιος, -οι 230,73. 236,76. 244,82.
 246,83. 272,98.
 Κόρινθος 232,74.
 Κοσμᾶς 18,6.
 Κρήτη 144,21.
 κρίσις 52,26. 132,12. 174,38. 224,70.
 278,102. 286,107.
 κρυφιώτης 10,1. 16,4. 26,9. 352,21.
 κρυφιώτης ἀφανής 16,4.
 κρυφιώτης τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ 10,1.
 Κύζικος 202,56. 316,5. 394,42.
 Κυριακή Καινή 352,21.
 Κύριλλος 52,25. 52,26. 128,10. 142,20.
 172,37. 178,40. 184,43. 224,70.
 288,108. 428,64. 430,65. 434,67.
 448,76. 466,85. 476,92. 480,94.
 Κύριος 18,6. 28,11. 52,26. 66,35. 84,46.
 104,56. 116,3. 128,10. 138,17.
 138,18. 140,18. 142,20. 12,21.
 144,21. 146,22. 158,30. 164,33.
 166,33. 166,34. 166,34. 202,57.
 204,58. 206,59. 208,60. 212,62.
 214,65. 220,68. 224,69. 238,77.
 252,87. 264,94. 268,97. 268,272,98.
 280,103. 288,8. 334,14. 338,15.
 340,15. 352,21. 362,27. 366,28.
 366,29. 374,33. 418,57. 432,66.
 456,80. 458,81. 500,8. 510,13.
 516,17. 518,18. 520,19. 538,29.
 546,34. 562,44. 570,47. 582,56.
 Κωνσταντῖνος ὁ μέγας 314,3.

Λ

- λαμπρότης 34,14. 66,35. 68,36. 74,41.
80,43. 86,47. 92,50. 96,52. 98,54.
108,57. 112,1. 122,5. 140,20. 142,20.
144,21. 146,23. 154,28. 158,30.
168,34. 180,42. 320,7. 322,7. 352,21.
354,21. 354,22. 356,23. 370,31.
380,35. 382,36. 382,37. 384,37.
388,38. 454,79. 474,90. 474,91.
510,13. 512,14. 512,15. 526,22.
538,30. 554,38.
- λαμπρότης τῆς τρισυποστάτου φύσεως
370,31.
- Λαπίθης 314,3. 314,4.
- Λατίνος, -οι 314,3. 480,94.
- λατρεία 408,52.
- Λαύρα 586,59.
- ληστής 162,31. 236,75.
- Λόγια 278,102.
- λογισμός, -οὶ 12,2. 512,14. 512,15.
534,27. 546,34.
- λογολέσχια 102,55. 494,4.
- Λόγος 154,28. 158,30. 166,34. 178,40.
202,56. 276,101. 294,113. 428,64.
556,40. 582,57. 584,57.
- λόγος γνώσεως 232,74.
- λόγος σοφίας 232,74.
- Λόγος τοῦ Θεοῦ 134,14. 158,30.
- Λουκᾶς 154,28. 206,59. 418,57.
- λουτρὸν παλιγγενεσίας 252,87. 260,92.
- Λύκιος 532,26.
- λύπη 210,61.
- Μακάριος 146,23. 564,45. 568,47.
μακαριότης 478,93.
Μακεδόνιοι 242,80.
Μακεδόνιος 180,41. 180,42. 182,43.
198,53. 202,56. 242,80.
μακροθυμία 304,120.
μαμωνᾶς 500,8. 578,53.
μανία 32,14. 70,39. 282,105.
μάννα 254,88.
Μάξιμος 8,1. 12,3. 14,3. 22,8. 24,9.
26,9. 28,11. 32,13. 38,17. 40,18.
44,20. 44,21. 44,22. 44,23. 46,23.
48,24. 50,24. 50,25. 52,26. 54,27.
56,28. 58,30. 60,31. 64,33. 72,40.
92,50. 124,8. 208,60. 222,68.
288,109. 300,116. 304,119. 340,15.
378,35. 384,37. 386,38. 388,38.
390,39. 390,40. 394,42. 402,47.
414,55. 426,62. 436,68. 466,85.
502,8. 502,9. 552,38.
- Μαρία (Θεοτόκος) 18,6. 140,18.
- μαρμαρυγή 138,18. 146,22. 374,33.
- μάρτυς 168,35.
- Μασσαλιανοὶ 180,41. 182,43.
- ματαιοπνία 308,1.
- ματαιότης 496,5.
- Ματθαῖος 206,59.
- μεγαληγορία 8,1.
- μεγαλόνοια 576,52.
- μέθεξις 30,13. 38,17. 42,20. 66,35.
68,36. 84,46. 128,10. 130,11.
352,21-25. 390,39. 392,40. 392,41.
442,73. 554,38. 554,38. 556,39.
- μερισμός 410,53. 554,39.
- μετάδοσις 28,11.
- μεταμόρφωσις 10,1. 12,3. 14,3. 138,18.
150,26. 314,4. 322,8. 334,14. 338,15.
340,15. 352,21. 374,33. 380,36.

Μ

μάγος, -οι 162,31.

384,37. 388,38. 394,42. 512,14.	οὐσία 30,12. 42,19. 42,20. 44,21. 52,25.
512,15.	56,28. 60,31. 62,32. 72,40. 72,41.
μετάνιοα 260,92.	74,41. 76,42. 82,45. 84,46. 92,50.
μετουσία 266,95. 352,21. 354,21.	94,50. 116,3. 118,4. 120,4. 120,5.
360,25. 430,65.	124,7. 124,8. 128,8. 126,9. 132,12.
μετοχή, -αι 56,29. 58,29. 184,44.	134,13,. 134,14. 152,28. 154,29.
268,96. 354,22. 430,65.	156,29. 158,30. 176,39. 176,40.
μετριοφροσύνη 576,52.	178,40. 180,41. 182,42. 182,43.
μισθαποδοσία 516,16.	186,45. 188,46. 188,47. 190,48.
μονοθεθεία 12,2.	192,49. 194,52. 196,53. 198,53.
μονοῦπόστατος, -ον 462,83.	208,59. 226,71. 262,93. 266,96.
μόρφωσις 512,14. 520,19.	268,96. 270,97. 274,100. 276,101.
μύησις 242,80.	280,103. 282,105. 284,106. 286,108.
μύσος 476,92.	288,108. 290,109. 292,111. 292,112.
μυσταγωγία 144,21.	298,115. 302,117. 320,7. 334,14.
μυστήριον 120,4. 136,15. 144,21.	340,15. 350,21. 352,21. 354,21.
146,23. 150,25. 510,13. 516,17.	354,22. 378,35. 380,35. 384,37.
520,19. 568,47.	394,42. 394,43. 396,43. 398,44.
μυστήριον Θεοῦ 10,2. 12,2.	400,46. 402,47. 402,48. 404,48.
Μωϋσῆς 22,8. 36,16. 78,43. 114,2.	406,48. 406,49. 406,50. 406,51.
116,3. 118,3. 118,4. 120,5. 122,5.	408,51. 408,52. 410,53. 424,61.
124,7. 136,15. 142,20. 146,22.	430,65. 434,67. 434,68. 436,68.
148,23. 150,26. 168,34. 220,68.	438,70. 440,71. 440,72. 442,73.
224,69. 264,94. 268,97. 320,7.	448,76. 450,77. 452,78. 454,79.
366,28. 370,31. 566,46. 568,47.	456,79. 456,80. 458,80. 458,81.
570,47.	460,82. 462,82. 462,83. 462,84.
	464,84. 466,85. 468,86. 470,87.
	470,88. 472,89. 476,92. 478,92.
	482,97. 484,97. 498,6. 512,15.
	556,39. 558,41.
Νεῖλος 550,37. 560,41.	οὐσία ἄκτιστος 384,37. 408,51.
Νεστόριος 202,56.	4542,78. 454,79. 458,81. 468,87.
νόμος 260,91. 520,19.	472,89.
	οὐσία ἀρχίφωτος 320,7.
	οὐσία ὑπερούσιος 190,48.
	ὁμοιότης 476,92. 536,28.
	ὁμοίωσις 550,37. 562,44.
	ὁμοούσιος, -ον 230,73. 430,65. 464,84.

N

O

466,85.	410,53.	412,54.	414,55.	416,55.
όμοτιμία 272,98. 476,92.	418,58.	420,59.	422,60.	422,61.
όμοφροσύνη 86,46.	424,61.	426,63.	428,64.	428,65.
όντότης 188,47.	432,66.	434,68.	436,69.	444,73.
όρασις 574,51. 576,51. 578,53.	454,78.	462,82.	462,84.	464,84.
Όρος Ἁγιον 586,59.	464,85.	466,85.	466,86.	470,88.
ὄφις ἀρχέκακος 200,55.	472,89.	480,94.	480,95.	482,96.
	482,97.	484,97.	492,3.	518,18.
	544,34.	556,40.	580,54.	
Π	Πατρικία 502,8.	502,9.		
	Παῦλος 78,43.	114,2.	116,3.	120,5.
πάθημα 162,32. 166,34.	122,5.	136,15.	146,22.	146,23.
πάθος 158,30. 296,114.	148,24.	152,κ27.	154,28.	208,59.
πάθος μακάριον 100,54.	212,64.	222,68.	228,72.	232,74.
Παλαμᾶς 472,88. 476,92. 478,93.	234,75.	236,76.	238,77.	248,84.
Παράδεισος 162,31.	254,88.	260,91.	264,94.	266,95.
παρακλήσις 546,35. 562,43.	272,98.	374,32.	420,59.	462,82.
Παράκλητος 160,31. 270,97. 370,31.	520,19.	540,31.	554,38.	558,41.
παρακοή 366,28.	560,42.	568,47.		
παραλυτικός 446,75.	πένθος 244,81.	250,86.	546,35.	
παραμυθία 216,66. 228,72. 230,73.	περίνοια 126,9.	494,4.		
232,73. 234,74. 236,76. 272,98.	Πέρσης, -αι 256,89.			
παράνοια 224,70. 374,33. 478,93.	Πέτρος 24,8.	68,37.	146,22.	154,28.
παραπληξία 240,78. 276,101.	170,35.	238,77.	302,119.	
παραφροσύνη 242,79.	πίστις 46,23.	48,23.	52,26.	60,31.
Παρθένος 252,87.	170,35.	196,52.	198,53.	232,74.
παρουσία δευτέρα 96,53. 108,57.	252,87.	254,89.	270,97.	284,205.
παρρησία 394,42.	310,1.	322,7.	324,8.	324,9.
Πατήρ 34,14. 52,26. 72,40. 82,46.	368,30.			
84,46. 86,47. 106,57. 114,2. 124,7.	522,20.	570,47.	580,55.	
160,31. 162,32. 164,32. 166,34.	Πνεῦμα 22,8.	28,10.	28,11.	78,43.
172,37. 174,38. 176,40. 200,55.	82,46.	90,48.	92,49.	98,54.
202,56. 212,62. 218,67. 220,68.	106,57.	108,57.	116,2.	146,23.
226,70. 232,73. 270,97. 288,109.	148,23.	170,36.	172,37.	174,38.
292,111. 294,113. 296,113. 298,115.	174,39.	182,43.	200,55.	202,56.
328,11. 336,15. 354,21. 366,28.	202,57.	204,58.	206,58.	208,60.
384,37. 398,44. 398,45. 400,45.	210,60.	210,62.	214,64.	214,65.
	216,66.	218,67.	218,67.	220,68.

224,70.	226,71.	228,72.	230,73.	πνεῦμα ἀληθείας	218,67.	220,68.
232,74.	234,75.	236,76.	238,77.	274,99.		
240,79.	242,79.	246,83.	252,87.	πνεῦμα βουλῆς καὶ ἰσχύος	204,58.	
254,88.	254,89.	256,89.	258,90.	206,58. 216,66.		
258,91.	260,91.	262,93.	264,94.	πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας	204,58.	
266,96.	268,97.	270,97.	272,98.	206,58. 216,66.		
274,99.	274,100.	282,105.	290,109.	πνεῦμα δουλείας	218,67.	
294,113.	302,118.	304,120.	366,29.	πνεῦμα ἐλευθερίας	216,66.	218,67.
374,32.	382,37.	416,56.	422,61.	220,67. 274,99.		
430,65.	436,69.	440,71.	452,78.	πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως	204,58.	
454,78.	458,80.	460,82.	462,82.	206,58. 216,66.		
462,83.	464,85.	466,86.	478,93.	πνεῦμα τῆς υἰοθεσίας	218,67.	220,67.
478,94.	480,94.	482,96.	482,97.	274,99.		
492,3.	492,3.	492,4.	494,4.	494,5.	πνεῦμα φόβου Θεοῦ	204,58. 206,58.
496,6.	498,6.	514,15.	516,16.	516,17.	210,61. 212,62. 214,64. 216,66.	
518,19.	520,19.	522,20.	526,22.	πνευματομάχος, -οι	264,94.	
532,27.	534,27.	536,29.	544,34.	πόθος	66,35.	
550,36.	560,42.	568,47.	570,47.	πολιτεία ἀγγελικὴ	162,31.	
572,48.	580,54.	582,56.	580,55.	πολυθεΐα	12,2. 30,12. 94,50. 186,45.	
582,57.					186,46. 190,53. 282,104. 398,45.	
Πνεῦμα ἅγιον	24,8.	84,46.	106,57.		402,48. 404,49. 420,59.	
	114,2.	128,10.	172,36.	174,38.	πολυπραγμοσύνη	12,3.
	182,43.	198,54.	200,55.	204,57.	πονηρία	198,54. 240,78.
	208,58.	212,63.	214,64.	214,65.	πλάνη	30,12. 80,44. 84,46. 192,49.
	218,67.	220,67.	220,68.	222,68.	310,2. 312,3. 332,13. 336,14. 342,16.	
	258,90.	260,91.	262,93.	264,94.	374,32. 402,48. 484,97. 504,10.	
	264,95.	268,97.	270,97.	272,98.	514,16. 516,16. 518,18. 518,19.	
	294,113.	296,113.	298,115.	302,118.	522,21. 526,23. 534,27. 538,30.	
	354,21.	366,29.	368,30.	398,44.	560,42. 566,47. 568,47. 572,48.	
	400,45.	410,53.	412,54.	414,55.	574,50. 580,54. 586,59.	
	416,56.	416,57.	418,58.	422,60.	πλάνη πολύθεος	396,44.
	424,61.	426,62.	426,63.	428,64.	πλάνη σατανικὴ	560,41. 560,42. 576,52.
	430,65.	434,68.	438,70.	460,82.	578,52. 578,53.	
	462,83.	462,84.	464,84.	464,85.	Πλάτων	404,49. 528,25.
	466,85.	468,86.	470,88.	480,94.	Πλωτῖνος	528,25. 530,25.
	480,95.	482,96.	510,13.	536,29.	πραότης	582,56.
	550,37.	576,51.	580,54.	582,56.	προαίρεσις	360,26.

πρόγνωσις 294,113. 414,55. 4446,75.

Σ

προγνωστικόν 132,12. 470,88.

Πρόκλος 532,26.

πρόληψις 568,47.

προνοητικόν 470,88.

πρόνοια 40,18. 40,19. 42,20. 44,20.

50,25. 54,27. 56,28. 62,33. 132,73.

236,75. 298,115. 420,59. 444,73.

464,85. 466,85. 474,90.

πρόνοια ἀγαθοποιός 190,48. 192,50.

πρόνοια κτιστή 194,52.

πρόοδος, -40,18. 56,28. 190,47. 190,48.

190,49. 192,49. 194,50. 410,53.

552,38.

προπέτεια 96,53.

προσευχή 108,57. 142,21. 144,21.

148,25. 150,25. 272,98. 368,31.

510,13. 516,17. 536,28. 546,35.

550,36. 550,37. 552,37. 566,47.

568,47. 584,58.

προσκύνησις 474,89.

πρόσλημμα 158,30. 208,60. 276,101.

320,7. 396,44.

προσοχή 546,35.

προφητεία 158,30. 166,34. 210,62.

256,89.

προφήτης, -αι 160,31. 576,51. 576,52.

578,53. 580,55. 584,58.

Πυθῶ 530,25.

P

ραδιουργία 416,56.

ραθυμία 568,47.

Ροβοάμ 502,9.

Ρωμαῖος, -οι 218,67. 256,89.

Ρώμη 264,94.

Σαβέλλιοι 242,80.

Σαβέλλιος 180,41. 180,42. 182,43.

242,80. 408,52. 482,95. 484,97.

σάρξ 20,6. 28,11. 34,15. 66,35. 106,57.

148,23. 158,30. 166,34. 200,55.

202,57. 382,36. 382,37. 386,38.

388,38. 392,40. 458,80. 536,28.

556,39. 582,57.

σατὰν 370,31.

σατανᾶς 538,30. 540,31.

Σεβῆρος 502,8. 502,9.

Σιράχ 508,11.

σκοτόμαινα 140,9.

σκότος 350,22. 352,21. 370,31. 520,20.

526,23. 530,25.

Σολομών 224,70. 248,85. 328,11.

336,15. 502,9. 534,27.

σοφία 64,33. 132,12. 132,13. 184,44.

186,45. 188,47. 190,47. 190,48.

192,49. 198,53. 20,58. 226,71.

244,81. 254,89. 278,102. 284,105.

284,106. 286,107. 382,37. 424,61.

426,62. 428,64. 430,65. 432,66.

482,96. 482,97. 492,3. 564,46.

σοφία ἄκτιστος 426,63. 428,64.

σοφία σοφοδότης 192,50. 194,52.

σοφία σοφοποιός 194,51.

Στέφανος (πρωτομάρτυς) 368,30.

συγκατάβασις 114,2. 118,4. 120,5.

170,35.

σύγχυσις 526,23.

συκοφαντία 190,48. 192,50. 244,81.

252,86. 300,117. 312,2. 312,3.

376,34. 402,48. 406,50. 500,7

546,35.

συμβεβηκός (τό)	442,72.	448,76.	274,99.	
	450,77.	450,78.	452,78.	υιοί της βροντής 24,8. 68,37. 146,22.
σύμβολον	10,1.	14,3.	166,4.	20,7. 22,8. Υιός 24,8. 34,14. 52,26. 72,40. 84,46.
	24,8.	24,9.	26,9.	34,15. 90,48. 106,57. 114,2. 162,32. 172,37.
	100,54.	104,55.	168,34.	576,51. 174,38. 202,56. 210,61. 218,67.
	576,52.	582,56.	582,57.	220,67. 220,68. 222,68. 270,97.
Συμεών ο μεταφραστής	568,47.			288,109. 294,113. 296,13. 322,8.
συμπάθεια	30,12.	74,41.	240,78.	354,21. 366,28. 398,44. 398,45.
Σωκράτης	526,24.	528,25.		410,53. 412,54. 414,55. 416,56.
Σωτήρ	22,8.	332,14.	144,21.	160,31. 416,57. 418,57. 418,58. 418,59.
	164,33.	168,34.	182,43.	326,10. 420,59. 420,60. 422,60. 422,61.
	352,21.	452,4.	554,38.	560,42. 424,61. 426,62. 426,63. 428,64.
	576,51.			428,65. 432,66. 434,66. 434,68.
σωτηρία	272,98.	296,114.	342,17.	436,69. 438,70. 440,71. 454,79.
	344,17.	522,20.		458,80. 460,82. 462,83. 462,84.
Σωφρονίσκος	526,24.			464,84. 464,85. 466,85. 466,86.
				468,86. 470,88. 472,89. 476,92.
				478,93. 478,94. 480,94. 480,95.
				482,97. 484,97. 518,18. 580,54.
				Υιός του ανθρώπου 368,30. 426,62.
				Υιός του Θεού 266,96.
ταπεινοφροσύνη	534,27.			υιότης 160,31.
ταπείνωσις	544,34.	568,47.	574,50.	ύπερουσιότης 102,55. 190,48. 190,49.
τελείωσις	324,9.			192,49. 192,50. 194,51. 194,52.
τελώνης	162,31.			196,52. 474,90.
τερατολογία	528,24.			ύπερουσιότης ακατάληπτος 60,31.
τιμή	236,75.	240,79.	242,79.	242,80. 506,31.
τόκος	160,31.			506,31. 516,17. 522,21.
Τριάς	52,26.	88,48.	150,25.	290,109. 42,20. 88,48. 124,7. 124,8.
	426,63.	434,67.	478,94.	516,17. 134,14. 146,23. 158,30. 174,38.
	550,36.	552,37.		182,42. 266,96. 268,96. 270,97.
τρυφή	560,41.	560,42.	562,43.	274,100. 276,101. 278,101. 278,102.
τύφος	234,75.			290,109. 290,110. 292,112. 294,113.
				296,113. 296,114. 378,35. 410,53.
				412,54. 414,55. 422,61. 424,61.
				432,66. 434,67. 434,68. 462,82.
				468,86. 476,92. 480,95. 482,96.
				484,97. 584,57.
υίοθεσία	216,66.	220,68.	238,77.	

Υ

Φ

- Φαρισαῖος, -οὶ 212,63.
 φθόνος 32,13. 116,3.
 φθορὰ 260,91.
 φιλανθρωπία 40,18. 42,20. 44,20. 98,54.
 154,28. 338,15. 366,28.
 φιλοσοφία 162,31. 308,1. 310,1.
 φιλότης 536,28.
 φόβος 204,58. 206,58. 208,60. 210,60.
 210,61. 210,62. 212,62. 212,63.
 214,64. 216,66. 244,81. 250,86.
 φόβος Θεοῦ 572,48.
 φρενοβλάβια 14,4.
 φρόνησις 432,66.
 φύσις 18,6. 20,6. 20,7. 26,9. 32,14.
 34,14. 40,18. 40,19. 42,19. 42,20.
 44,20. 44,21. 52,25. 52,26. 54,27.
 56,28. 72,40. 76,41. 80,43. 88,48.
 90,48. 94,51. 104,57. 108,57. 122,5.
 126,8. 126,9. 150,25. 158,30. 174,38.
 176,39. 178,40. 180,42. 184,43.
 186,45. 198,53. 266,96. 286,107.
 296,114. 300,116. 302,117. 318,6.
 322,8. 354,21. 354,22. 378,34.
 380,35. 384,37. 388,38. 394,43.
 396,43. 400,46. 416,56. 424,61.
 426,62. 426,63. 434,67. 436,68.
 444,74. 446,75. 452,78. 454,79.
 458,81. 466,85. 474,90. 480,95.
 510,13. 516,17.
 φῶς 8,1. 10,2. 12,2. 12,3. 14,3. 14,4.
 16,4. 16,5. 20,7. 22,7. 22,8. 24,8.
 26,10. 28,11. 34,15. 38,17. 66,35.
 68,36. 70,39. 84,46. 86,47. 92,49.
 94,51. 96,53. 98,54. 100,54. 102,55.
 104,56. 104,57. 106,57. 108,57.
- 112,1. 118,4. 120,4. 120,5. 122,5.
 122,6. 128,10. 130,10. 134,14.
 136,15. 136,16. 138,17. 136,16.
 140,18. 140,19. 142,21. 144,21.
 144,22. 146,22. 146,23. 1148,23.
 148,24. 150,25. 154,28. 154,29.
 156,29. 158,30. 160,30. 160,31.
 164,33. 166,34. 168,34. 168,35.
 170,35. 180,42. 182,42. 218,67.
 220,67. 300,116. 316,5. 322,8. 324,8.
 326,10. 328,11. 330,12. 336,15.
 338,15. 342,16. 344,18. 346,18.
 346,19. 348,20. 350,20. 350,21.
 352,21. 354,21. 356,23. 356,23.
 358,24. 360,25. 362,27. 364,27.
 364,28. 368,31. 370,31. 374,32.
 378,35. 380,35. 382,36. 392,40.
 394,42. 478,93. 492,4. 494,4. 498,6.
 510,13. 512,14. 518,18. 520,19.
 520,20. 522,20. 524,21. 524,22.
 526,22. 532,27. 534,28. 540,31.
 544,33. 548,36. 552,37. 552,38.
 558,41. 564,45. 566,46. 568,47.
 572,48. 572,48. 572,49. 572,50.
 574,50. 576,51. 578,53. 582,56.
 584,57.
 φῶς ἀγγέλων 342,17.
 φῶς ἀκρότατον 348,20. 350,20. 352,21.
 360,25. 382,37.
 φῶς ἄκτιστον 154,29. 322,7. 330,11.
 φῶς ἄκτιστον, ἄχρονον, ἀσύγκριτον,
 ἀναρχον, ἀνέσπερον, ἀτελεύτητον
 384,37.
 φῶς ἀληθινὸν 24,8.
 φῶς ἀνυπόστατον καὶ φασματῶδες
 324,9.
 φῶς ἀπρόσιτον 24,8. 362,27. 494,4.

- φῶς ἀπρόσιτον καὶ ἄχρονον 382,36. σμιος 366,29.
- φῶς ἄφθαρτον καὶ ὑπερκόσμιον 330,11.
- φῶς γνώσεως 574,51.
- φῶς θεῖον 32,14. 330,12. 542,32. X
542,33. 562,44.
- φῶς θειότατον 318,7. 580,55. χαρὰ 304,120. 546,34. 546,35. 560,41.
560,42. 564,46.
- φῶς θεότητος 100,54.
- φῶς παρακλήσεως 570,48. χάρις 18,6. 30,12. 36,16. 38,17. 52,26.
- φῶς προκόσμιον καὶ ὑπερκόσμιον 76,42. 94,51. 122,7. 124,7. 162,32.
164,32. 176,39. 178,40. 182,42.
- φῶς προκόσμιον καὶ ὑπερκόσμιον καὶ 182,43. 198,54. 200,55. 20. 204,57.
ὑπερουράνιον 340,15. 344,18. 214,65. 220,68. 238,77. 240,79.
- φῶς προκόσμιον καὶ ὑπερκόσμιον καὶ 242,80. 246,83. 252,88. 254,88.
ὑπερουράνιον καὶ ἀτελεύτητον καὶ 256,89. 258,90. 260,91. 260,92.
ἀνέσπερον 374,32. 262,93. 266,96. 270,97. 272,98.
- φῶς ὑπερκόσμιον καὶ προκόσμιον 290,110. 298,116. 300,116. 302,118.
374,33. 320,120. 316,5. 340,15. 352,21.
- φῶς ὑπερουράνιον 336,15. 372,32. 384,37. 388,38. 392,40.
- φῶς ὑπερουράνιον καὶ ἀκρότατον 402,48. 418,58. 490,2. 492,3. 494,4.
350,20. 498,6. 512,15. 514,16. 522,20.
- φωτισμὸς 150,26. 300,116. 326,10. 534,28. 550,37. 556,39. 562,44.
250,20. 350,21. 516,16. 516,17. 544,44. 568,47. 576,51. 580,54.
520,19. 524,21. 530,25. 544,33. 584,58.
- 550,37. 52,44. 568,47. χάρις ἄκτιστος 118,4. 178,40. 494,4.
- φωτοδοσία 266,95. 374,3. 376,33. χάρις θεοποιὸς 300,117. 496,6.
- 376,34. 390,39. χάρισμα, -τα 208,59. 212,63. 214,64.
228,72. 232,74. 236,76. 238,77.
- φωτοληψία 302,118. 552,38. 240,78. 240,79. 242,79. 242,80.
- φωτοφάνεια 514,16. 522,21. 560,41. 244,81. 244,82. 246,82. 246,83.
560,42. 566,46. 56,46. 566,47. 248,84. 250,86. 252,87. 254,88.
568,47. 570,48. 574,51. 576,52. 254,89. 25,89. 258,90. 268,97.
578,52. 578,53. 580,54. 584,58. 272,98. 544,34.
586,59.
- φωτοφάνεια ἀπλανῆς 372,32. χρησιμότητος 546,35. 550,37.
- φωτοχυσία 362,27. 368,27. 366,29. χρίσις 276,101.
- 368,30. 536,28. Χριστιανισμὸς 568,47.
- φωτοχυσία θεοποιὸς 372,32. Χριστιανός, -οὶ 70,39. 142,20. 242,80.
- φωτοχυσία προκόσμιος καὶ ὑπερκό- 576,52.

Χριστός 12,3. 18,6. 20,6. 24,9. 26,9. 28,11. 82,46. 84,46. 96,53. 106,57. 108,57. 140,20. 142,20. 154,27. 158,30. 166,34. 170,35. 180,41. 200,55. 210,62. 214,65. 230,73. 234,75. 23,75. 236,76. 238,77. 240,77. 260,92. 272,98. 290,110. 310,1. 316,5. 318,6. 320,7. 338,15. 340,15. 358,24. 358,24. 360,26. 373,33. 376,33. 376,34. 376,34. 378,34. 384,37. 386,38. 388,38. 392,40. 394,43. 396,43. 396,44. 402,48. 414,55. 420,59. 430,65. 444,73. 446,75. 454,79. 458,81. 460,81. 466,85. 496,5. 516,17. 532,27. 538,29. 552,38. 576,51. 582,56. 582,57. 584,57.	272,98. 300,116. 554,39. 580,55.
	Ψ
	ψευδηγορία 546,35.
	ψεύδος 196,53. 200,55. 250,85. 310,2. 312,2. 312,3. 378,34. 472,89. 496,5. 518,18. 530,25.
	ψυχή 66,35. 96,52. 100,54. 106,57. 108,57. 116,3. 124,7. 146,23. 148,23. 150,26. 180,41. 200,54. 200,55. 202,56. 204,57. 252,87. 302,118. 310,2. 322,8. 342,16. 392,40. 392,41. 434,68. 440,72. 468,86. 472,89. 496,5. 514,16. 518,18. 522,20. 526,23. 528,24. 530,25. 532,27. 534,27. 534,28. 536,29. 538,30. 540,31. 544,34. 546,35. 548,35. 560,41. 572,48.
Χρυσορρήμων 160,31. 164,35. 168,35. 182,43. 226,72. 230,73. 230,73. 242,79. 252,87. 264,94. 270,97. 272,98. 340,15.	
Χρυσόστομος 68,37. 70,38. 76,42. 84,46. 126,8. 128,10. 140,20. 156,29. 160,31. 164,33. 166,33. 166,34. 182,43. 216,6. 228,72. 230,73. 234,74. 242,79. 242,79. 252,87. 254,88. 256,89. 258,90. 270,97.	
	Ω
	ώραιότης 18,11. 84,46. 106,57. ὼριγένης 444,74. ὠφέλεια 244,81.

3. Εὐρετήριο Πατέρων

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Ο ΜΑΓΑΣ

γύπτου καὶ Λιβύης (PG 25)

Βίος τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου (PG 26)

2-3

(541-544)

312

10

(860A)

370. 566

Ἐπιστολὴ πρὸς Σεραπίωνα (PG 26)

19

(573C-576A)

426

Ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς ἐπισκόπους Αἰ-

20

(580A)

428

25 (589A) 218. 264 ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΡΗΤΗΣ

Κατὰ Ἀρειανῶν (PG 26)

Εἰς μεταμόρφωσιν

1,28	(69B)	436	(930CD)	144
3,61	(452BC)	432	(932C-933B)	144
3,63	(457A)	434	(933B)	106
3,65	(460B)	432	(933C)	98. 154
			(949AC)	100
			(949B)	98. 100. 382
			(949C)	100. 384

Κηρυκτικὸν εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν
(PG 26)

3 (920C) 288. 426 ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ
5 (924B) 466
9 (929A) 426

Εἰς τὴν ἑξαήμερον (PG 29)

Περὶ σαρκώσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου (PG 28)	2,5	(40C)	326
		(40C-41A)	338. 344
		(41A)	358. 360.
4 (96A) 18. 84. 140.			362. 364
	340. 376	2,8	(52A) 146
		(52B)	150. 374

Πρὸς Ἀντίοχον ἄρχοντα (PG 28)

28 (616A) 340

Ἐπιστολαὶ (PG 32)

Πρὸς Ἑλληνας (PG 25)

		189,8	(696A)	74
			(696AB)	280
		189	(696B)	182
42 (84B) 420		234,1	(868C)	42. 74
44 (88C) 420			(868C-869A)	132

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΣΙΝΑΪΤΗΣ

Ἑρμηνεία εἰς ψαλμοὺς (PG 29)

Ἄοδηγος (PG 89)	29,5	(317B)	106. 146
	33,9	(273A)	146
	44,5	(400C)	84. 146
2 (53C) 280		(400CD)	68

Κατ' Εὐνομίου (PG 29)	3	(121C)	302		
		(121D-124A)	302		
1,7	(528B)	470 6	(128AB)	358	
1,8	(528BC)	282			
	(529A)	282			
1,12	(540A)	126			
2,29	(640C)	182. 282			
2,32	(645ε.)	62	Ἔπη δογματικά (PG 37)		
	(648A)	60.126			
	(648C)	182. 282	3,84-89	(414-415)	422
4	(680B)	446			
5	(713A)	538	Ἔπη ἠθικά (PG 37)		
	(716B)	252			
	(716C)	268		(602-603)	506
	(716D)	206		(606)	506
	(772C)	208. 214.			
		222. 418. 430			
			Ἐπιστολαὶ (PG 37)		
			Ἐπιστολὴ 101 πρὸς Κληδόνιον		
Ὁμιλία 15 περὶ πίστεως (PG 31)			(181A)	118. 156.	
3	(468CD)	52		158	
			(181AB)	140. 338	
Περὶ ἁγίου Πνεύματος (PG 32)			(181B)	320	
8,19	(104A)	430. 466.			
		482			
8,21	(105C)	436			
9,2	(108C)	290	Λόγος 7 (PG 35)		
9,22	(108C)	270			
19,48	(156B)	52	21	(781B-784A)	392
24,57	(173A)	260			
26,63	(184C)	220	Λόγος 28 (PG 36)		
Ὁμιλία εἰς τὴν Χριστοῦ γέννησιν (PG 31)			3	(29B)	78. 116. 120.
					136
			19	(52B)	126. 268.
	(1473D)	170			334
Ἐπόμνημα εἰς Ἡσαΐαν (PG 30)			Λόγος 29 (PG 36)		
1	(180B)	146 3		(77B)	202

6	(81B)	182	Λόγος 40 (PG 36)	
10	(88B)	288. 476		
16	(96A)	230 5	(364B)	26. 326. 348. 352. 354. 360. 382. 386. 574
Λόγος 30 (PG 36)				
6	(112B)	324 6	(365A)	320. 382
9	(113C)	52		
21	(132B)	276	Λόγος 41 (PG 36)	
Λόγος 31 (PG 36)				
		3	(432C)	206
		9	(441B)	206
			(441BC)	222
5-6	(137-140B)	452	(441C)	206. 216.
6	(140A)	438. 456		218
29	(165B)	416	12 (445C)	206
	(165C)	216. 218.	(448A)	202
		226. 274		
30	(168C)	200. 202		
32	(169B)	416	Λόγος 44 (PG 36)	
Λόγος 32 (PG 36)				
		3	(609B)	352. 360
			(609BC)	346
15	(189D-192A)	26. 148	(609C)	360. 574
	(192A)	130		
Λόγος 45 (PG 36)				
Λόγος 38 (PG 36)				
		3	(628A)	50. 62. 64
7	(317C)	50. 64 4	(628B)	50
	(317D)	62 7	(632B)	66
8	(320A)	50 8	(632D)	22
11	(324A)	66		
12	(324C)	22		
Λόγος 39 (PG 36)				
ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΝΥΣΣΗΣ				
2	(336C)	98	Ἐγκώμιον εἰς πρωτομάρτυρα Στέφανον Α' (PG 46)	
5	(340A)	532		
8	(344A)	66		
9	(344B)	148	(716D-717B)	368

Εἰς τοὺς Μακαρισμοὺς (PG 44)

ΔΙΑΔΟΧΟΣ ΦΩΤΙΚΗΣ

6	(1268D)	226	Κεφάλαια (Sourches Chr. τ. 5 E. des		
	(1268D-1269A)	44	Places		
	(1269A)	156. 378			
	(1269B)	90. 130	36	σ. 105	510
			40	σ. 108	512. 540
Ἐπιτάφιος	εἰς Μ. Βασίλειον	89	89	σ. 149	544. 550.
(PG 46)					562. 568
			89	σ. 149-150	550. 562
	(793C)	146			
	(809C)	150. 566			

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΗΣ

Κατὰ Ἀπολιναρίου (PG 45)

Περὶ Ἐκκλησ. ἱεραρχίας (PG 3)

5	(1132D)	428	3,3	(429A)	298
---	---------	-----	-----	--------	-----

Περὶ τοῦ κατὰ Θεὸν σκοποῦ
(PG 46)

Περὶ οὐράνιας ἱεραρχίας (PG 3)

	(289BC)	522	1,2	(121B)	494
			4,1	(177C)	298
			(177D)	298	

Περὶ ψυχῆς καὶ Ἀναστάσεως
(PG 46)

9,3 (260D) 266

3 (104B) 324. 380

Περὶ θείων ὀνομάτων (PG 3)

			1,1	(585B)	256
Πρὸς Ἀβλάβιον (PG 45)			1,3	(592C)	256
			1,4	(592B)	380
	(128A)	444. 466		(592BC)	138. 340.
					380

Πρὸς Εὐνόμιον (PG 45)

			1,5	(593B)	344
			2,1	(212B)	290
1,46	(393D-396A)	424		(636C)	278
1,46	(396D)	290		(637A)	288
3	(604B)	128		(637C)	278
12,24	(965B)	104	2,4	(640D-641C)	256
12,91	(1113D)	292	2,5	(641D)	462
	(1068C-1069A)	286		(644A)	296
	(1069A)	286	2,6	(644CD)	412

2,7	(645A)	352		ΙΩΑΝΝΗΣ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ	
4	(592BC)	374			
4,8	(704D)	354		Εἰς τὴν μεταμόρφωσιν (PG 96)	
4,20	(717D-720A)	298			
5,1	(816B)	190	2	(545B)	86. 100
5,2	(816C)	190. 192	3	(549C)	98. 102. 338
	(816CD)	190	8	(560B)	106. 338
5,5	(816-825)	188	9	(560C)	86
5,6	(820C)	184	10	(561AB)	144
5,8	(824C)	184	12	(564B)	18. 84, 88.
7,1	(865C)	256			100. 580
11,6	(953C)	354		(564C)	20. 336. 384.
	(953D-956A)	56			512
12,4	(972B)	58. 186	13	(564D)	24. 98
				(564D-565C)	386
Περὶ μυστικῆς θεολογίας (PG 3)				(565C)	80
			15	(569A)	28. 68. 80.
1,1	(997B)	100			98. 338
2	(1025B)	362	16	(569B)	106. 338
5	(1048B)	30		(933C)	338
				(945C)	338
Ἐπιστολὴ 5 Δωροθέω				(948AB)	338
	(1073A)	362		Ἐκδοσις ὀρθοδόξου πίστεως (PG 94)	
	ΕΥΑΓΓΡΙΟΣ				
			1,4	(800BC)	56
			1,8	(813A)	60. 178
Κεφάλαια πρακτικὰ πρὸς Ἀνατόλιον (PG 40)			1,9	(836A-837B)	280
				(837B)	56. 60
			2,22	(948C)	184
70	(1244A)	550. 572	3,14	(1036A)	50. 434. 460
			3,15	(948A)	184
				(948B)	184
	ΙΟΥΣΤΙΝΟΣ			(1048A)	456
				(1048B)	456
Ἐρωτήσεις χριστιανικαὶ πρὸς Ἑλ- ληνας (PG 6)				(1056C)	274. 472
				(1057A)	460
				(1057B)	18
3,1	(1429C)	286	3,18	(1076Δ)	420. 458

4,1	(1104A)	232. 444	12,3	(84)	164
4,8	(1116BC)	178		(84-85)	164
4,14	(1160D-1161A)	276		(85)	166
4,18	(1181C)	422. 428		(85-86)	166

ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΙΝΑΪΤΗΣ

Ὁμιλία 14 εἰς Ἰωάννην (PG 59)

Κλίμαξ (PG 88)			1	(92)	300. 352. 556
7	(818B)	66. 148			
	(813C)	574			Ὁμιλία 30 εἰς Ἰωάννην (PG 59)
25	(996A)	568			
26	(1033B)	568	2	(174)	76. 94. 270.
28	(1132D)	516			354

ΙΣΑΑΚ ΣΥΡΟΥ

Ὁμιλία 7 εἰς Α' Κορινθίους (PG 61)

Λόγος 32 Σπετσιέρη σ. 140		150. 516. 552	3	(58)	80
Λόγος 72 Σπετσιέρη σ. 281		52. 104. 150. 516			
					Ὁμιλία 23 εἰς Α' Κορινθίους (PG 61)

ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ

2 (191) 254

Ὁμιλίαι 16 εἰς Γένεσιν (PG 53)					Ὁμιλία 29 εἰς Α' Κορινθίους (PG 61)
1	(128)	366			
5	(131)	366	1	(239)	256. 258. 272
					232
Ὁμιλία εἰς 44 ψαλμὸν (PG 55)			2	(243)	
				(244)	232. 234
			4	(245)	216. 230
2	(186)	276		(246ε.)	230
2-3	(186)	270			

Ὁμιλία 12 εἰς Ἰωάννην (PG 59)

Ὁμιλία 30 εἰς Α' Κορινθίους
(PG 61)

12,1	(81)	156. 160			
12,2	(83. 84)	162	2	(251)	234

Ὁμιλία 31 (PG 61)	εἰς Α'	Κορινθίους	ΚΥΡΙΛΛΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ		
1	(257)	234	Ἐρμηνεία εἰς Ἰωάννην PG 74		
	(258)	242			
2	(259)	236	10	(289BC)	128
3	(260)	242	12	(716D)	142
	(261)	236			
			Θησαυροὶ (PG 75)		
Ὁμιλία 32 (PG 61)	εἰς Α'	Κορινθίους	6	(77C)	226
			7	(100A)	174
1	(263)	236		(100B)	174
			18	(312C)	178. 184.
					452
Ὁμιλία 35 (PG 61)	εἰς Α'	Κορινθίους	31	(444B)	288
				(445D-448A)	450
				(448D)	52. 288. 434. 476
3	(300)	258. 272		(449A)	450
				(452B)	288
Ὁμιλία εἰς Μεταμόρφωσιν τ. 7		Savile	32	(553C-556A)	172
			33	(573C)	430. 466
σ. 339		76. 106. 340. 352	Περὶ Τριάδος PG 77		
Ἐκλογαὶ ἀπὸ διαφόρων λόγων (PG 63)			7	(1087B)	466
				(1097B)	430
				(1133C)	60
21	(700)	34. 68. 84.	11	(1145B)	280
		104. 106	23	(1164D)	422. 428
Παραινετικὸς (PG 47)	πρὸς	Θεόδωρον	ΜΑΚΑΡΙΟΣ Ο ΑΙΓΥΠΤΙΟΣ		
			Ὁμιλία 5 (PG 34)		
11	(291-292)	142			
			11-12	(516B-517B)	148
Πρὸς νεωτέραν ὑποστᾶσαν χηρείαν (PG 48)			Περὶ ἐλευθερίας νοδὸς (PG 34)		
3	(603)	142	21	(956ABC)	570

	(956BC)	148	1,48	(1101A)	304
23	(957B)	100.	148 1,69	(1208B)	210
			1,76	(1212A)	300
Περὶ ὑπομονῆς (PG 34)			2,88	(1168A)	392
				(1168AB)	106
13	(876D)	538	2,90	(1168C)	28
			2,93	(1169A)	28
Περὶ ὑψώσεως νοῦς PG 34			3,38	(1276BC)	208
1	(889C)	148	Κεφάλαια διάφορα (PG 90)		
			1,7	(1180C)	38
ΜΑΞΙΜΟΣ Ο ΟΜΟΛΟΓΗΤΗΣ			1,76	(1212A)	40. 88. 108
Ἐξηγήσεις τῆς κινήσεως (PG 90)			Περὶ ἀποριῶν (PG 91)		
8	(121C)	466.	480	(1128A)	28. 78. 382
				(1160C)	12. 68
Ἐπιστολὴ πρὸς Ἰωάννην Κουβικου- λάριον (PG 91)				(1165B)	12
				(1165D)	24
				(1168A)	124. 334
(461D-464A)		504		(1188A)	54. 60
Ζήτησις μετὰ Πύρρου (PG 91)			Πρὸς Θαλάσσιον (PG 90)		
	(289BC)	466	10	(289B)	210
	(341A)	176.	274. 16	(644D)	106
		378.	472 18	(644D)	124
	(341C)	480	8	(644D-645A)	38
	(349B)	466	22	(321A)	40. 88. 108.
					300
Κεφάλαια περὶ ἀγάπης (PG 90)			29	(365A)	222
1	(981D-984A)	64	Πρὸς Μαρίνον PG 91		
Κεφάλαια θεολογικὰ καὶ οἰκονομικὰ (PG 90)				(96A)	444
				(197C)	436
1,1	(1083A)	36.	44	(200A)	426
	(1084A)		12	(200B)	394. 402
1,7	(1058B)		32	(200C)	72

Πρὸς Νίκανδρον (PG 91)			Περὶ διαφόρων πονηρῶν λογισμῶν (PG 79)	
(96C)	466	18	(1221B)	550. 572
Σχόλια εἰς τὸ περὶ θεῶν ὀνομάτων (PG 4)			ΣΙΝΕΣΙΟΣ ΠΤΟΛΕΜΑΪΔΟΣ	
2,11	(232C)	552	Περὶ ἐνυπνίων (PG 66)	
1,4	(197C)	388		
	(197D)	390	5 (1293D)	526
	ΝΕΙΛΟΣ		Συνοδικὸς τόμος PG 151	
		46	(688C)	334
Κεφάλαια περὶ προσευχῆς (PG 79)		51-53	(679-692)	180
			(682)	326
117	(1193A)	512	(691-692)	180

4. Ευρετήριο Λειτουργικῶν κειμένων

Ἀπολυτίκιον τῆς μεταμορφώσεως	150	Κανὼν 6ης Αὐγούστου	320
Κάθισμα τῆς 6ης Αὐγούστου	20	Κανὼν εἰς μεταμόρφωσιν	128. 376
Κάθισμα μετὰ τὸν πολυέλαιον τῆς 6ης Αὐγούστου	106	Κανὼν εἰς ἅγιον Ἀντώνιον 17 Ἰ- ανουαρίου ᾠδὴ α'	370
Κανὼν 6ης Αὐγούστου, ᾠδὴ 6η, τροπάριον Β'	320	Τριαδικὸς κανὼν β' ἤχου, ᾠδὴ ε' Τροπάριον τῆς λητῆς 6ης Αὐγούστου	52 320

5. Μὴ Χριστιανοὶ συγγραφεῖς

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ		ΠΛΑΤΩΝ		
Ἠθικὰ Νικομάχεια Θ.10	536	Τίμαιος	30α	404
ΜΑΥΡΙΚΙΟΣ		ΠΟΡΦΥΡΙΟΣ		
Βίος τοῦ Πρόκλου Ἐκδοσις J. F. Boissonade		Περὶ Πλωτίνου βίου Ἐκδοσις E. Brechier, Enneades 22		
		τόμ.	1,24	530
18	σ. 160		1,25	528. 530
23	σ. 162-163		1,25-26	530

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7
ΚΕΙΜΕΝΟ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ	8-587

ΠΡΟΣ ΑΚΙΝΔΥΝΟΝ ΛΟΓΟΣ ΑΝΤΙΡΡΗΤΙΚΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

᾽Οτι ὁ Ἀκίνδυνος, ἀφοῦ προκαταλάβῃ τὸν ἀκροατὴν μὲ πολλὰ τεχνάσματα, ἔπειτα ἐξορίζει φανερὰ ἀπὸ τὴν ἄκτιστη θεότητα τὸ φῶς τῆς θείας μεταμορφώσεως.

8-11

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

᾽Οτι, ἀφοῦ ἔγινε ὁ ἴδιος περιπετειώδης, ἐκτὸς τῶν ἄλλων παρουσιάζεται καὶ διθεϊτής.

10-13

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄

᾽Απόδειξις ὅτι ὁ ἴδιος ἐγγίζει καὶ πολυπραγμονεῖ αὐτὰ πού ἐχαρακτήρισε ὡς ἀνέγγικτα.

12-15

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄

Ἐλεγχος τῆς ρήσεως τοῦ Ἀκινδύνου, ἀπὸ τὴν ὁποία δεικνύεται ὅτι νομίζει ὅτι οἱ ἅγιοι φρονοῦν ἀνακόλουθα πρὸς τοὺς ἑαυτοὺς των καὶ ἀναμεταξύ τους.

14-17

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄

“Οτι τὸ φῶς πού περιάστραψε τοὺς μαθητὰς στὸ Θαβώριο ὄρος εἶναι ἀχώριστο ἀπὸ τῆ θεότητας, διότι προσυπάρχει σ’ αὐτὴν φυσικῶς καὶ εἶναι λαμπρότης τῆς θείας φύσεως. 18–27

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ΄

“Οτι ἡ θεία φύσις εἶναι καθ’ ἑαυτὴν ἀφανέρωτη ἀκόμη καὶ σ’ ἐκείνους στοὺς ὁποίους ἐπιφαίνεται ἀπορρήτως τὸ θεῖο τοῦτο φῶς. 26–29

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ζ΄

“Οτι στὴν πολυθειᾶ περιπίπτουν ἀληθινὰ ὄχι ἐκεῖνοι πού λέγουν ὅτι ἡ θεία φύσις ὑπέρκειται κάθε φανερώσεως ἀλλὰ ἐκεῖνοι πού δὲν τὸ λέγουν. 30–33

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η΄

“Οτι φυσιολογοῦν τὸ θεῖο ὄχι ἐκεῖνοι πού λέγουν ἄκτιστο τὸ θεῖο φῶς ἀλλ’ ἐκεῖνοι πού τὸ λέγουν κτιστό. 32–35

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Θ΄

“Οτι τὸ νὰ μὴ γνωρίζεται ὁ Θεὸς ἀπὸ φυσικὴ φανέρωσι δὲν ἀναιρεῖ τὸ νὰ γνωρίζεται ἀπὸ τὶς θεῖες προόδους καὶ ἐνέργειες· ὅπου ὁ Ἀκίνδυνος ἐλέγχεται νὰ παρουσιάζη κτιστὴ τῆ θεία πρόνοια καὶ καταληπτὴ τῆ θεία φύσι. 36–47

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι΄

“Ἄλλες ρήσεις τοῦ Ἀκινδύνου καὶ μαρτυρίες τῶν ἀγίων πού κακῶς ἐκλαμβάνονται ἀπὸ αὐτόν, καθὼς ἐπιχειρεῖ νὰ παραστήσῃ ὅτι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι κατ’ οὐσίαν ἀκατάληπτος καὶ ἀπὸ τὶς ἐνέργειές του ἐπιγινώσκειται. 46–49

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΑ΄

“Οτι ὁ Ἀκίνδυνος διδάσκει κάτι τὸ ἐντελῶς ἀντίθετο ἀπὸ τῆ μαρτυρία τοῦ θείου Μαξίμου πού προβάλλει αὐτὸς καὶ δεικνύει ὅτι ὁ ἅγιος λέγει ἀντίθετα ἀπὸ τοὺς πρὶν ἀπὸ αὐτὸν θεολόγους καὶ συμβουλεύει ν’ ἀποφεύγωμε καὶ νὰ ἀποδοκιμάζωμε ὅλους τοὺς θείους μας πατέρες.

48–55

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΒ΄

Ἀπόδειξις ὅτι καλῶς εἶπε ὁ θεῖος Μάξιμος ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἀπειρία, ἂν καὶ ἡ ἀπειρία εἶναι ἄκτιστη, ἀλλὰ ὄχι ὅπως ἐδέχθηκε ὁ Ἀκίνδυνος διαστρέφοντας τὰ λόγια.

54–61

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΓ΄

“Οτι ἀπὸ τὰ κτίσματα κατανοοῦμε ὄχι τὴ θεία οὐσία ἄλλα τὶς θεῖες ἐνέργειες, πρᾶγμα πού ἀθετεῖ ὁ Ἀκίνδυνος θεωρώντας τὰ κτίσματα συναΐδια μὲ τὸν Θεὸ κι’ ἔτσι ἐλέγχεται νὰ συμφωνῇ μὲ τοὺς Ἑλληνας καὶ τὸν Εὐνόμιο.

606–65

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΔ΄

Παραπέρα ἔλεγχος τῆς δοξασίας του ν’ ἀπορρίπτει ὅτι τὸ θεϊότατο φῶς βλέπεται πνευματικῶς· ὅπου ὑπάρχει καὶ παράστασις ὅτι δὲν εἶναι μόνο τὸ φῶς ἄκτιστο, ἀλλὰ καὶ ἡ δύναμις κατὰ τὴν ὁποία βλέπεται.

640–71

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΕ΄

Ἐκθεσις καὶ ἀνασκευὴ ἄλλης ρήσεως τοῦ ἰδίου, καθὼς ἐπιχειρεῖ πάλι νὰ δείξη τὴ θεία ἐνέργεια ἀδιάφορη ἀπὸ τὴ θεία οὐσία καὶ κτιστὴ λαμπρότητα τοῦ Θεοῦ πού ἐφάνηκε στοὺς ἀποστόλους ἐπάνω στὸ Θαβώρ.

72–77

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΣΤ'

"Οτι, ἂν καὶ τὸ θεῖο φῶς ἐθεάθηκε μὲ σωματικούς
ὀφθαλμούς, ἀλλὰ πάντως μετασκευασμένους μὲ
τῆ δύναμι τοῦ Πνεύματος. 78-83

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'

"Ἄλλη ρῆσις τοῦ Ἀκινδύνου ἀπὸ τὴν ὁποία ἐλέγχε-
ται τελείως ἄθεος, καθὼς ἐπιχειρεῖ ν' ἀναιρέση
ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι Θεὸς καὶ νὰ δείξη ὅτι οἱ
ἅγιοι ὅλοι εἶναι ἀντίθετοι πρὸς τὸν ἴδιο τὸν Κύ-
ριο καὶ μεταξύ τους. 82-87

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'

Παράστασις μὲ περισσότερα ἐπιχειρήματα ὅτι ὁ
Ἀκίνδυνος εἶναι σύμφωνος μὲ τὸν Βαρλαάμ καὶ
σύντομος ἀνασκευῆ τῶν δογμάτων καὶ τῶν δύο. 86-93

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'

"Ο,τι δὲν εἶναι καμωμένο νὰ διακρίνεται μὲ κτιστὴ
δύναμι, δὲν εἶναι κτιστό· καὶ ὅτι οἱ ὀρῶντες μὲ
τῆ δύναμι τοῦ Πνεύματος ὀροῦν τὸν Θεὸ ἀπὸ τὰ
περὶ αὐτόν. 92-95

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'

"Οτι τὸ φῶς ποὺ περιέλαμψε τοὺς ἀποστόλους στὸ
Θαβῶρ δὲν ἀνήκει στὰ αἰσθητά. 94-97

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'

"Ὑμνος σ' αὐτὸ τὸ φῶς, καὶ πῶς τοῦτο ἀνυψώνει καὶ
ὄσα φαίνονται νὰ εἶναι ταπεινῶς γραμμένα γιὰ
αὐτό. 98-105

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'

"Ἄλλος ὕμνος στὸ ἴδιο φῶς καὶ σύντομη προτροπὴ
πρὸς τοὺς ἀπίστους νὰ ἐπιστρέψουν. 104-109

ΠΡΟΣ ΑΚΙΝΔΥΝΟΝ ΛΟΓΟΣ ΑΝΤΙΡΡΗΤΙΚΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'

“Οτι ὁ Ἀκίνδυνος εἶναι τυφλότερος στή διάνοια ἀπό ὅσο εἶναι οἱ τυφλοὶ στήν αἰσθητή θέα, διότι δὲν ἀγνοεῖ ἀπλῶς, ἀλλὰ διατείνεται περὶ τοῦ θείου φωτὸς τὰ δύο ἀντίθετα πράγματα. 112–115

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'

Ρήσεις τοῦ Ἀκινδύνου μὲ τὴν ἐξέτασι τῶν ὁποίων φανερώνει κατὰ πολλοὺς τρόπους ὅτι κατασκευάζει τὸ ἴδιο φῶς νὰ εἶναι κτίσμα καὶ οὐσία τοῦ Θεοῦ. 114–123

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'

“Οτι λόγῳ τοῦ πολυσημάντου τῆς λέξεως Θεὸς οἱ πατέρες ἄλλοτε ἐδίδαξαν καὶ ἄλλοτε ἀρνήθηκαν ὅτι βλέπεται ὁ Θεός. Ἐπειδὴ δὲν ἐκατάλαβε τοῦτο ὁ Ἀκίνδυνος χρησιμοποιοεῖ τοὺς λόγους τῶν ἁγίων ἐναντίον ἀλλήλων. 122–127

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ'

“Οτι κάνοντας τὸ ἴδιο καὶ μὲ τὴ λέξι ἰδεῖν, ποὺ ἔχει διπλῆ σημασία, ἐξελέγχεται ὅτι συγχρόνως θεωρεῖ καὶ τὴ θεία πρόνοια κτιστή. 128–135

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε'

Ἀπόδειξις καὶ ἀπὸ ὅσα ὁ ἴδιος λέγει ὅτι τὸ φῶς ποὺ ἔλαμψε στὸ Θαβῶρ εἶναι ἄκτιστο καὶ δὲν εἶναι θεία οὐσία, ἔστω κι' ἂν ὁ ἴδιος δὲν θέλῃ. 134–139

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ'

Ἐπανάληψις τῆς ρήσεώς του, με τὸν ἔλεγχο τῆς ὁποίας ἀποδεικνύεται πάλι ὅτι τὸ μὲν θεῖο τοῦτο φῶς εἶναι κοινὸ ἱερὸ θέαμα, ἐνῶ αὐτὸς δείχνεται ὅτι δὲν θεωρεῖ κανένα ἀπὸ αὐτοὺς ἀληθινὸ θεολόγο καὶ ὅτι ἀντιτάσσεται στὰ εὐαγγελικὰ θεσπίσματα.

138-153

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ζ'

Ἵτι δεικνύει ὄχι μόνον ὅτι θεωρεῖ τὸ φῶς ἄλλοτε κτίσμα κι' ἄλλοτε οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ὅτι τὸ ἐκλαμβάνει ἀθέατο καὶ ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς τρεῖς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους μόνους ἀποφάνθηκε πρωτύτερα ὅτι ἔγινε θεατό.

152-157

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η'

Ἵτι προβάλλοντας δύο μάρτυρες, τὸν Χρυσόστομο καὶ τὸν Θεολόγο Γρηγόριο, τὸν ἕνα τὸν φέρνει ἐναντίον ἑαυτοῦ, ἐνῶ τὸν ἄλλο, τὸν Χρυσσορρήμονα πατέρα, τὸν συκοφαντεῖ μάλιστα.

156-169

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Θ'

Ἐπὶ πλέον ὅτι ἀποστερεῖ τῆς θέας τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου φωτὸς καὶ αὐτοὺς ποὺ ἀνέβηκαν στὸ Θαβώριο μαζὶ με τὸν Κύριο.

168-171

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι'

Ἵτι με ὅσα λέγει ἀποδεικνύει ὅτι καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα εἶναι κτίσμα.

170-175

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΑ'

Ἄλλη ρῆσις τοῦ Ἀκινδύνου ἀπὸ τὴν ὁποία ἐλέγχεται ὅτι λέγει τὸν μὲν Θεὸ ἀληθινὸ καὶ ἀνενέργητο, τὰ δὲ κτίσματα συναΐδια με αὐτόν.

174-179

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΒ΄

Ἄλλες ρήσεις τοῦ ἰδίου ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἐλέγχεται ὅτι ἀποφαίνεται ὅτι ὅλοι οἱ ἔνθεοι θεολόγοι καὶ οἱ σύμφωνοι μὲ αὐτοὺς εἶναι πολύθεοι. 178–189

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΓ΄

Ἄλλες ρήσεις τοῦ ἰδίου, ἀνάμεσα στὶς ὁποῖες ὑπάρχει καὶ μαρτυρία ἀπὸ τοῦ μεγάλου Διονυσίου, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἐλέγχεται ὅτι αὐτὴν τὴν παραχαράττει καὶ τὴν παρερμηνεύει, ἐνῶ αὐτὸς παραδέχεται πολλοὺς θεοὺς καὶ θεότητες. 188–199

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΔ΄

Ἄλλη ρῆσις τοῦ ἰδίου ἀπὸ τὴν ὁποία ἐλέγχεται νὰ ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ Θεὸς δὲν μᾶς ἐπαγγέλθηκε ἀληθινὰ τὸ Πνεῦμα, μὴ διακρίνοντας ἀνάμεσα σὲ εὐσεβεῖς καὶ ἀσεβεῖς. 198–205

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΕ΄

Ἀπόδειξις ὅτι τὰ ἑπτὰ πνεύματα ποὺ κατὰ τὴν προφητεία ἔχουν ἀναπαυθῆ ἑπάνω στὸ Χριστὸ εἶναι τὸ ἴδιο τὸ ἅγιο Πνεῦμα· καὶ ὁ Ἀκίνδυνος, λέγοντας τοῦτα κτίσματα, λέγει κτίσμα τοῦτο. 204–211

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΣΤ΄

Περὶ τοῦ φόβου τοῦ Πνεύματος, τί εἶναι καὶ πῶς προκαλεῖται στοὺς καταξιωμένους. 210–215

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΖ΄

Καὶ ἄλλα περὶ τῶν ἑπτὰ τούτων πνευμάτων, ὅτι εἶναι ἄκτιστα· καὶ διασάφησης μαρτυρίας ποὺ προβάλλεται κακῶς ἀπὸ τὸν Ἀκίνδυνο ἐναντίον του, ὅπου γίνεται λόγος καὶ περὶ τοῦ ποιεῖν καὶ τοῦ ἐνεργεῖν. 216–227

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΗ'

Ἔστι ὁ Ἀκίνδυνος προέβαλε κατὰ τῶν χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος καὶ μιὰ ρῆσι τοῦ Χρυσοστόμου Πατρὸς, ἀφοῦ τὴν παραχάραξε.

226–229

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΘ'

Ἐκθεσις καὶ διασάφησις ἀσφαλῆς αὐτῆς τῆς χρυσοστομικῆς ρήσεως.

230–233

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Κ'

Παραπέρα διασάφησις, ποιά καὶ πρὸς ποιούς καὶ ἀπὸ ποιόν λέγει ὅτι εἶναι ἡ παραμυθία σ' αὐτὴν τὴ ρῆσι.

232–237

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΚΑ'

Ἀπόδειξις ὅτι ὁ Ἀκίνδυνος παριστάνει ἀπ' αὐτὴν ὅτι καὶ οἱ ἄπιστοι καὶ τὰ ἄλογα ζῶα καὶ οἱ ἴδιοι οἱ δαίμονες, ἀλλοίμονον, ἀποτελοῦν μέλη τοῦ Χριστοῦ καὶ ὅτι αὐτοὶ θὰ ἐπιτύχουν πρὶν ἀπὸ τὸν Χριστὸ τὴ μελλοντικὴ ἐπαγγελία.

238–243

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΚΒ'

Ἐκθεσις περὶ τοῦ ποιά εἶναι τὰ πνευματικὰ χαρίσματα καὶ ποιά τὰ μὴ πνευματικὰ κατὰ διαστολή.

244–251

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΚΓ'

Ἔστι δὲν εἶναι ἄκτιστα ὅλα τὰ πνευματικὰ χαρίσματα, καὶ ποῖο εἶναι ἄκτιστο μέσα σ' αὐτά.

250–263

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΚΔ'

Παράστασις λεπτομερέστερη ὅτι ἡ ἄκτιστη ἐνέργεια καὶ χάρις τοῦ Πνεύματος δὲν εἶναι ἡ οὐσία τοῦ Πνεύματος.

262–275

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΚΕ'

“Οτι ὁ Ἀκίνδυνος, ἐκλαμβάνοντας κακῶς τὸ ὄλος”
 στήν περίπτωσιν τοῦ Θεοῦ δείχνει τὸν ἑαυτό του,
 ἀλλοίμονο στήν ἀπόνοια, ἀνώτερο κι’ ἀπὸ τὸν
 ἴδιο τὸν Χριστό. 274–279

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΚΣΤ'

“Οτι τὸ ὄλον” ἐκλαμβάνεται ἀπὸ τοὺς ἁγίους διαφο-
 ρετικὰ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ καὶ πόσο ὅπου παρατίθεν-
 ται καὶ ῥήσεις τοῦ Ἀκινδύνου ποὺ ἀντιλέγουσιν
 φανερὰ πρὸς τοὺς ἁγίους καὶ περιπίπτουν σὲ ἀλ-
 λόκοτες βλασφημίες. 278–295

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΚΖ'

“Οτι, ἐφ’ ὅσον ἡ διάκρισις ἐπὶ τοῦ Θεοῦ εἶναι διττή,
 ὅπως ἐδείχθηκε ἀπὸ τοὺς θεολόγους, ὅταν ἐπὶ
 τῆς μιᾶς ἀπὸ αὐτὲς λέγεται τὸ ὄλο, δὲν περιλαμ-
 βάνει καὶ τὴν ἄλλη· καὶ ὅτε ὅσα μετέχουν τοῦ
 Θεοῦ, μετέχουν τῆς θείας ἐνεργείας, ἀλλ’ ὄχι τῆς
 θείας οὐσίας. 294–303

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΚΗ'

“Οτι καὶ ἡ σοφία καὶ ἡ ἀρετὴ ποὺ χορηγεῖται ἀπὸ τὸν
 Θεὸ στους ἐνθέους εἶναι θεία ἐνέργεια τοῦ θείου
 Πνεύματος. 302–305

ΠΡΟΣ ΑΚΙΝΔΥΝΟΝ ΛΟΓΟΣ ΑΝΤΙΡΡΗΤΙΚΟΣ ΕΚΤΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'

Ποιὸς ὁ σκοπὸς τοῦ κάθε εἶδους καὶ τῆς μιᾶς καὶ τῆς
 ἄλλης φιλοσοφίας, τῆς κατὰ κόσμον καὶ τῆς κατὰ
 Χριστόν, καὶ ὅτι τὸ ζητούμενον ἀπὸ τὴν καθεμιὰ
 μὲ τοὺς λόγους εἶναι ἡ ἀλήθεια καὶ ὅσοι ἐξέπε-

σαν ἀπὸ αὐτὴν ἀναγκαστικὰ ἐμπλέκονται στὸ
ψεῦδος. 308-313

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'

Περὶ τῆς ψευδογραφίας τοῦ Ἀκινδύνου ἀπ' αὐτὴν τὴν
ἀφετηρία. 312-317

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'

ἽΟτι καὶ ἀπὸ ὄσα γράφει τοῦτος περὶ τοῦ φωτὸς στὴ
μεταμόρφωσι τοῦ Κυρίου, δεικνύει ὅτι τὸ θεωρεῖ
σὰν ἀνυπόστατο φάσμα καὶ κτιστὸ καὶ αἰσθητό,
καὶ φέρει τὸν Χριστὸ νὰ ἔχη τρεῖς φύσεις καὶ
δύο θεότητες, ὑπερκειμένη καὶ ὑφειμένη μὲ κάθε
τρόπο. 318-325

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ'

Παράστασις ὅτι, ἂν καὶ ὑποκρίνεται ὅτι δείχνει τὴ
μιὰ ὁ Ἀκίνδυνος, πάντως καμμιά θεότητα δὲν
ἀποδέχεται ἄκτιστη. 324-327

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε'

ἽΟτι ἐπινοεῖ καὶ ἰσχυρίζεται φανερώς ὅτι τὸ ὑπερου-
ράνιο καὶ προκόσμιο καὶ ὑπερκόσμιο φῶς εἶναι
κτίσμα. 328-333

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ'

Παράστασις ὅτι ὁ Ἀκίνδυνος καλεῖ διθεῖτες ὄχι μόνο
ἐμᾶς, ἀλλὰ καὶ τοὺς θεοφόρους Πατέρες καὶ τὴν
Ἐκκλησία καὶ βασιλεία πὺ κατεδίκασε τὸν Βαρ-
λαάμ. 334-337

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ζ'

ἽΟτι, ἀκούοντας τοὺς θεοφόρους νὰ λέγουν ὅτι τὸ
προκόσμιο φῶς κι' αὐτὸ πὺ ἐφάνηκε στὸ Θα-
βῶρ εἶναι τὸ ἴδιο, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ εἶχε ἀπαλλαχθῆ

ἀπὸ τὴν πλάνη καὶ νὰ μὴ νομίζη ὅτι τοῦτο ἐπῆρε τὴν ἀρχὴ ἀπὸ τὸν ὄρος, αὐτός, παραμερίζοντας ἐκείνους δολίως, κατηγορεῖ ἐμᾶς ὅτι τὸ λέγομε ὑπερκόσμιο.

336-345

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η΄

Ὅτι τὸ προκόσμιο καὶ ὑπερκόσμιο καὶ τῶν αἰδίων ἀγγέλων φῶς, εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Θεός· καὶ ὁ Ἀκίνδυνος διακηρύσσοντας ἐκεῖνο κτιστὸ δεικνύει αὐτὸν τὸν ἴδιο κτιστό.

344-349

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Θ΄

Παράστασις ὅτι δὲν εἴμαστε ἐμεῖς, ἀλλὰ ὁ Βαρλαᾶμ καὶ ὁ Ἀκίνδυνος, πὺ δογματίζουν ὅτι μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀγγέλων εἶναι φῶς, τὸ ὁποῖο δὲν εἶναι οὔτε Θεός οὔτε ἄγγελος· ὅπου ἐκθέτεται καὶ ὅτι ὁ Θεός λέγεται φῶς ὄχι κατ’ οὐσίαν ἀλλὰ κατ’ ἐνέργεια.

348-357

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι΄

Παράστασις ὅτι ὁ μέγας Βασίλειος τὸ ὑπερούσιο φῶς εἶπε ὅτι διακόπηκε ἀπὸ τὴν οὐράνια περιφέρεια, ὄχι διότι εἶναι ὑλικό, καὶ γι’ αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ προχωρήσῃ διὰ μέσου ἐκείνης, ὅπως ἀποδέχθηκε φρενοβλαβῶς ὁ Ἀκίνδυνος, ἀλλὰ διότι τὰ αἰσθητὰ δὲν εἶναι δεκτικὰ ἐκείνης τῆς λαμπρότητος οὔτε εἶναι καμωμένα νὰ βλέπωνται δι’ ἐκείνης.

356-375

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΑ΄

Ἀπόδειξις μὲ βάσι ὅσα λόγια τοῦ μεγάλου Διονυσίου παρέθεσε ὁ Ἀκίνδυνος καὶ ὅσα αὐτός ὁ ἴδιος ἔγραψε μόνος του ὅτι ἐμεῖς μὲν δεχόμεστε μιὰ θεότητα, αὐτός δὲ δέχεται δύο ἔκφυλες καὶ ἄνισες κί’ ἐντελῶς ξεχωρισμένες μεταξύ τους.

374-387

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΒ΄

“Οτι προέβαλε καὶ μιὰ ρῆσι τοῦ σεπτοῦ Μαξίμου παραχαραγμένα, κατὰ τὴν ὁποία ἐξελέγχεται ὅτι περιπίπτει σὲ πολλὰ ἀλλόκοτα, ἀφοῦ ἰσχυρίζεται ὅτι εἶναι σάρκα τὸ φῶς τῆς μεταμορφώσεως καὶ ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις δεικνύεται πολύθεος καὶ ἄθεος.

386–397

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΓ΄

“Οτι παλαιότερα ὁ σοφιστὴς τῆς κακίας ἐπιχειροῦσε ν’ ἀπατήσῃ μὲ τὴν πολυθεΐα, τῶρα ὁμως ἐπιχειρεῖ νὰ μᾶς ἀπομακρύνῃ δολίως ἀπὸ τὸν ἕνα Θεὸ συνηγορώντας δῆθεν ὑπὲρ τῆς ἐνότητος.

396–405

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΔ΄

“Οτι εἶναι μωρία τὸ λεγόμενο ἀπὸ τὸν Ἀκίνδυνο ὅτι λέγομε πολλὰς καὶ διάφορες τὶς ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ λόγῳ τῆς ἀσθενείας τῆς γνώσεώς μας.

404–411

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΕ΄

“Οτι, ἐφ’ ὅσον αὐτὸς λέγει ὅτι ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶναι ἐνέργεια, συμφωνεῖ μὲ τὸν Σαβέλλιο.

410–413

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΣΤ΄

“Οτι κακῶς ἐκλαμβάνει ὅτι δύναμις καὶ ἐνέργεια τοῦ Πατρὸς λέγεται μόνο ὁ Υἱός· καὶ ὅτι τοῦτο, καλῶς ἐκλαμβάνόμενο, παριστᾷ ὅτι εἶναι ἄκτιστη ἢ κοινὴ δύναμις καὶ ἐνέργεια τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ὅτι διαφέρει ἀπὸ τὴν κοινὴ οὐσία.

414–429

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΖ΄

Ποιά εἶναι ἡ εὐσεβῆς διάνοια, κατὰ τὴν ὁποία καθένα ἀπὸ τὰ τρία προσκυνητὰ πρόσωπα καλεῖται δύνα-

μῆς καὶ ἐνέργεια· ὅπου πάλι γίνεται λόγος περὶ τῆς κοινῆς δυνάμεως καὶ ἐνεργείας τῶν τριῶν. 428–437

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΗ'

Ἔστι, ἐνῶ οἱ θεολόγοι λέγουσιν ὅτι ἡ ἐνέργεια τοὺς εἶναι καὶ δὲν εἶναι Θεός, κί' αὐτὸ διπλὰ τὸ καθένα, καὶ προσέτι δεικνύουσιν ὅτι ὑπάρχει κοινὴ σὰ τρία πρόσωπα ἄκτιστη δύναμις κί' ἐνέργεια, ὁ Ἄκίνδυνος, ἐκτὸς τοῦ νὰ λέγεται δύναμις καὶ ἐνέργεια, ὅλα τὰ ἄλλα τὰ ἀπορρίπτει. 438–441

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΘ'

Παράστασις ὅτι ἡ παρατηρουμένη στήν οὐσία τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐνέργεια κατὰ τὸν θεολόγο εἶναι ἄκτιστη καὶ δὲν προκαλεῖ καμιά σύνθεσι, ἔστω κί' ἂν διαφέρῃ ἀπὸ τὴν οὐσία. 440–445

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Κ'

Ἔστι ὁ Ἄκίνδυνος, δογματίζοντας φανερὰ ὅτι τούτη εἶναι κτιστή, ἀθετεῖ τελείως τὴν πέμπτη καὶ τὴν ἕκτη οἰκουμενικὴ σύνοδος. 444–447

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΚΑ'

Παράστασις ὅτι κί' ἂν λέγεται κάπως συμβεβηκὸς αὐτὴ ἡ ἐνέργεια, ἀλλ' ὅχι μὲ τὴν ἐννοια ὅτι δὲν προσυπάρχει στὸ Θεό· ὅπου παρατίθεται μὲ πολλὰ ἐπιχειρήματα καὶ ἀπόδειξις ὅτι διαφέρει ἡ ἄκτιστη ἐνέργεια ἀπὸ τὴν ἄκτιστη οὐσία. 448–455

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΚΒ'

Ἔστι ἡ ἐνέργεια τούτη μαρτυρεῖται ὅτι καὶ οὐσιωδῶς προσυπάρχει στὸ Θεὸ καὶ εἶναι ἐνεργής· καὶ ὅτι ὁ Ἄκίνδυνος λέγοντάς τὴν κτίσμα φανερὰ καθιστᾷ κτίσμα τὸν Θεό. 454–461

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΚΓ'

"Οτι τὸ νὰ λέγη κανεὶς, ὅπως αὐτός, ὅτι ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἔχει πολὺ παραλογισμό καὶ πολλὴ δυσσέβεια. Στὸ κεφάλαιο τοῦτο ὑπάρχει πάλι παράστασις ὅτι ἡ θεία ἐνέργεια πού διαφέρει ἀπὸ τῆ θεία οὐσία εἶναι καὶ ἀναρχη.

460-473

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΚΔ'

Παράστασις ὅτι δὲν εἶμαστε ἐμεῖς ἀλλὰ οἱ Βαρλαάμ καὶ Ἀκίνδυνος ἐκεῖνοι πού δογματίζουν ὅτι εἶναι ἄνιση καὶ ἀνόμοια ἡ θεία οὐσία καὶ ἡ θεία ἐνέργεια καὶ ἀπ' αὐτὸ λέγουν δύο θεότητες, ὑπερκείμενη καὶ ὑφειμένη.

474-475

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΚΕ'

"Οτι ὁ Ἀκίνδυνος, ἐκτὸς ἀπὸ πολλὰς ἄλλες δυσσέβειες, δεικνύει ὅτι καὶ οἱ θεῖες ὑποστάσεις εἶναι ἄνισες μεταξύ τους καὶ μὲ πολλοὺς τρόπους ἀναιρεῖ τὸ ἐνιαῖο τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἁγίας Τριάδος μυστήριον, ὃ δὲ Παλαμᾶς ὅτι ἀληθινὰ πρεσβεύει ἓνα τρισυπόστατον Θεὸν σὲ μιὰ θεότητα.

476-485

ΠΡΟΣ ΑΚΙΝΔΥΝΟΝ ΛΟΓΟΣ ΑΝΤΙΡΡΗΤΙΚΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'

"Οτι εὐλόγως ὁ λόγος προχωρώντας στὸ δρόμον κατέληξε στοὺς περὶ θεωρίας λόγους τῶν ἱερῶς ἡσυχάζόντων.

488-491

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'

"Οτι ἡ θεοποιὸς χάρις καὶ τὸ θεῖον φῶς δὲν εἶναι θεῖον καὶ ἄκτιστον γιὰ τίποτε ἄλλο.

490-495

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'

“Οτι εἶναι εὐχάριστο σ’ ἐμᾶς νὰ λεγώμαστε κακοὶ
μαζὶ μὲ τὴν εὐσέβεια, ἐνῶ εἶναι ἔλεεινοὶ ὅσοι
μᾶς κακολογοῦν γι’ αὐτήν. 494–497

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ'

“Οτι ὁ Ἀκίνδυνος δὲν μπορεῖ ἀλλοιῶς νὰ ὁμιλήσῃ
ἐναντίον μας παρὰ μὲ τὴν παραχάραξη καὶ συκο-
φάντησι τῆς διανοίας μας κατὰ ποικίλους τρό-
πους. 496–501

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε'

“Οτι ὁ Ἀκίνδυνος, ἀφοῦ ἐξασφάλισε προστασία κά-
ποιας γυναίκας, κατὰ μίμησι τῶν Ἀρειανῶν καὶ
Σεβηριανῶν, μὲ τὴ χρηματικὴ βοήθειά της προσ-
πάθησε νὰ φέρῃ σὲ πόλεμο τὴν ἱερὰ Ἐκκλησία
πρὸς ἑαυτὴν καὶ τοὺς παλαιοὺς ἀγίους μεταξὺ
τους καὶ τὸν καθένα πρὸς τὸν ἑαυτό του. 500–509

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ'

Ἐλεγχος ρήσεώς του περὶ θεωρητικῆς ὀράσεως. 510–515

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ζ'

Ἐλεγχος μιᾶς ἄλλης ρήσεώς του, ὅπου ἐπιχειρεῖ μὲ
ἀπατηλὲς συμβουλὲς νὰ καταργήσῃ τὴν ἐπιφά-
νεια τῆς θείας χάριτος πρὸς τοὺς ἀξίους. 514–517

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η'

Ἀνασκευὴ ἄλλων ρήσεων τοῦ ἰδίου, ὅπου δογματίζει
ὅτι μόνο ἡ γνῶσις εἶναι ἀπλάνευτο φῶς κι’ ἐπι-
στρατεύει τὸν μετασχηματιζόμενο σὲ ἀγγελο-
φωτὸς κατὰ τὸν φωτισμὸ τῆς χάριτος. 518–525

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Θ'

Κατὰ τῆς ἑλληνικῆς ἐποψίας καὶ τῆς σχετικῆς μετ' αὐτὴν πλανημένης θεωρίας καὶ περὶ τοῦ ἀπλανεύτου καὶ θείου φωτισμοῦ καὶ τῶν τεκμηρίων του· καὶ πῶς ἀπ' αὐτὸν ἀποδεικνύεται ἡ ὑπερβολικὴ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ γιὰ μᾶς.

524-539

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι'

Κεφάλαιο τοῦ ἁγίου Διαδόχου περὶ τοῦ φωτὸς τῆς θεωρίας, τὸ ὁποῖο παρατέθηκε πρῶτα ἀπὸ τὸν Ἀκίνδυνο κατὰ τοῦ φωτὸς τοῦτου, ἐνῶ ἐξεταζόμενο ἀπὸ μᾶς παρουσιάζεται γραμμένο ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ φωτὸς καὶ κατὰ ἐκείνου ποὺ τὸ προβάλλει κακῶς.

540-545

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΑ'

Περὶ τῆςσχόλης κατὰ τὸν νοῦ καὶ τῶν γεννημάτων της· ὅπου πάλι γίνεται λόγος περὶ θείου φωτισμοῦ καὶ ἀπὸ ποῦ θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ διακρίνη αὐτοὺς ποὺ τὸν ἀπέκτησαν.

544-559

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΒ'

ἽΟτι ὁ Ἀκίνδυνος ἐπιχειρεῖ νὰ δείξη καὶ ὅτι εἶναι πονηρὸ τὸ φῶς τῆς μεταμορφώσεως τοῦ Κυρίου καὶ ἰσχυρίζεται ὅτι ὅσοι δὲν τὸ θεωροῦν τέτοιο εἶναι ἄπειροι τῆς ἀπλάνευτης φωτοφανείας καὶ παρηγορίας, ὁ δὲ δικός μας λόγος δεικνύει ὅτι τὸ θεῖο φῶς εἶναι πραγματικὰ θεῖο καὶ ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἀπλάνευτη παρηγορία.

558-571

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΓ'

ἽΟτι ἀφρόνως ὁ Ἀκίνδυνος λέγει ὅτι ὁ ἀπὸ τὴν ἀρετὴ καθαρμένος νοῦς βλέπει τὸ ἰδιαίτατο φῶς του χωρὶς θεῖο φωτισμὸ καὶ κακοβούλως παραινεῖ νὰ

έκφεύγωμε τοῦτο περισσότερο ἀπὸ τὴν ἄλλη πα-
ράκλησι τῆς ψυχῆς.

570-575

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΔ'

“Οτι μὲ ὅσα λέγει πάλι τώρα ὁ ταλαίπωρος διακη-
ρύσσει ὅτι εἶναι πλανημένοι καὶ μανιακοὶ ὄλοι οἱ
ἀπὸ τοὺς αἰῶνες προφῆτες καὶ ἀπόστολοι καὶ πα-
τέρες καὶ μάρτυρες.

574-579

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΕ'

“Οτι ὁ Ἀκίνδυνος διαβάλλει καὶ τὸ μυστήριον τῆς
ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου, λέγοντας ὅτι τὸ
σῶμα τοῦ Χριστοῦ εἶναι σύμβολο ἐκείνου τοῦ
φωτός, ὅπως καὶ ἡ περιστέρα πού ἐμφανίσθηκε
στὸ Βαπτιστὴν σύμβολο τοῦ Πνεύματος· ὅπου
ἐκτίθεται καὶ ὅτι ὅσα ἀναφέρονται ἀπὸ μᾶς περὶ
τῶν προφητικῶν θεαμάτων καὶ τοῦ θείου φωτός
εἶναι λόγια πίστεως καὶ ὄχι ἀποδείξεως.

578-585

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΣΤ'

“Οτι εὐλόγως κατέχεται ἀπὸ μανιακὴ πλάνη, τὴν
ὁποία προηγουμένως ἀπέδωσε ψευδῶς στοὺς θε-
οφόρους.

584-587

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

1. Εὐρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς	589-594
2. Εὐρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων	595-613
3. Εὐρετήριο Πατέρων	614-622
4. Εὐρετήριο Λειτουργικῶν κειμένων	622
5. Εὐρετήριο μὴ Χριστιανῶν συγγραφέων	622

Φωτοστοιχειοθεσία: «ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ» ΕΛΕΥΘ. ΜΕΡΕΤΑΚΗ
Άρμενοπούλου 30 – Τηλ. 200 621 – Θεσσαλονίκη

Έκτύπωση Ύφση: «ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ» ΦΩΤΗ ΠΑΛΛΙΟΧΩΡΙΝΟΥ
Κατσιμίδου 30 – Τηλ. 928 592 – Θεσσαλονίκη

Βιβλιοδεσία: Αφοι ΒΑΡΟΥΣΙΑΔΗ
Λαχανά 17 – Τηλ. 839 414 – Θεσσαλονίκη
